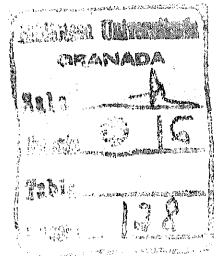

139.

W. a. A. 18.

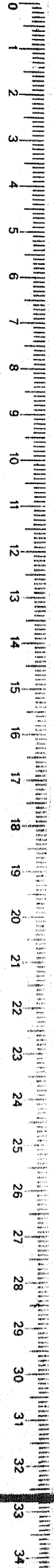

prohibe some recognition

13-128

1 400 40 *Hand* MADE IN U.S.A.

M del Collegio della Comp^a de Senz de Granada. Bz. B-5674

ROBERTI
GAGVINI,
RERVM GAL-
LICARVM
Annales,

CVM HVBERTI VELLEII SVPPLEMENTO.

*In quibus Francorum origo vetustissima & res gesta,
Regumq; Gallicorum omnium ex ordine vita, & quacun-
que sub illis domi forisq; memorabilia acciderunt, usque ad
Henricum I I. describuntur.*

Cum praefatione, ad Reuerendissimum Principem ac Do-
minum, D. MARQUARDVM ab Hatstain
Episcopum Spirensen,
Io. Wolfii I. C.

FRANCOFVRTI AD MOENVM
Ex officina Typographica And. Wecheli.
M. D. LXXVII.

REVERENDISSIMO
PRINCIPI AC DOMINO, DO-
MINO MARQVARDO AB HATSTAIN, EPI-
SCOPO SPIRENSI, PRÆPOSITO WEIS-
SENBVRGENSI, &c. DOMINO SVO
CLEMENTISSIMO.

RIA ferè sunt eorum, qui historias scribunt, genera. Quidam enim in rebus gestis explicandis, ad quas sua sponte animum appulerunt, simpliciter alienam fidem sequuntur, eaq; literis mandant, quæ ipsi nunquam viderunt: illam tamen animi moderationem & diligentiam adhibent, ut de industria nihil aut mentiri, aut pervertere videantur: Alii rebus ipsis interfuerunt, quas ad posteritatis memoriam librorum monumentis tradiderunt. Postremum genus illorum est, qui neq; ipsi interfuerunt, neq; sua sponte, sed impulsu à Principibus, scribendarum historiarum susceperunt curam. Ad primum ordinem pertinent Monachi, Ecclesiastici & id genus alii: à quibus cum ocio abundarent, maior pars historiarum libris consignata ad nos peruenit: cuiusmodi sunt Eusebius, Iornandes, Orosius, Zonaras, Aimonus, Gregorius Turonensis, Abbas Urspergensis, Otto Frisingensis, Radevicus, Wasserburgius, Olaus Magnus, Krantzius, Naucclerus Funccius, &c. Quibus quantum interdum tribuendum sit, alio loco dicemus verbosius. Secundi generis scriptores, etsi maiorem fidem merentur quàm ceteri, tamen per sæpe accidit, ut vel amore vel odio abducti, à vero deflectant: ut propterea quædam etiam in optimis historicis absurda deprehendantur, veluti in Thucydide, Polybio, Xenophonte, Procopio, Salustio, Cæsare, Cominæo, Guicciardino, Herbersteinio, Sleidano, Bellaio, &c. De tertio historicorum genere, quid opus est multa verba facere? quibus in eorum gratiam, propter quos laborem subierunt, faciendum sæpenumero fuit, ut vel res eorum aduersas extenuarent, vel secundas ad principum gratiam nimium dilatarent: ut sunt Æmilius, Polydorus, Iouius, Auentinus, Cromerus, Sauuagius, Belleforestius, Paradinus & alii. Ex quibus omnibus, meo quidem iudicio, præferri ceteris debent, qui ipsi negociis, bellis & le-

**SERIES REGVM FRANCO-
RVM, QVORVM GESTA IN HOC VOLV-
MINE DESCRIBVNTVR: VBI ET ALIA
omnia summatim repetuntur.**

I. igitur Francorum rex fuit

HARAMONDVS, qui
auctor fertur extitisse
eius legis, quam Fran-
ci saliquam appellant,
ut narratur. fol. 3. Na
de Francorum origi-
ne, deque eo quod &

Franci dicti sint, & qui duces illorum fue-
rint, ante quam in Gallia venirent, ab ini-
tio lib. 1. commemoratur.

II.
Clodio capillatus. ibid. Vbi habentur Gallia-
rum diuisiones, regiones & oppida.

III.
Meroueus & Childericus, cuius tempore Gil-
lo Romanus Francorum rex loco eius consti-
tuitur. 7

III.
Clodoueus primus rex Christianus a. 7. vsq;
ad 12. vbi de Gondobaldo Burgundie rege,
& de Crotilde, seu Cloilde mentio fit: deq;
sanctis Vedasto & Remigio: de ampulla sa-
cra: de lilis caelo delatis, & de aurisflamma:
de Viennae obsidione: de ceruo iter indicante:
de quibusdam ostentis: de Alarico Gotho:
de Anastasio imperatore: de Regnacaro, Ca-
meraci domino, & de eius perfidis subiectis,
dolo a Clodoueo illulis: de prodigijs tempore
Mamerti Viennensis episcopi visis: deq; alijs
multis compendiose narratur.

V.
Childebertus: cuius tempore Franci Toletum
in Hispania, Gothos persequentes, caeperunt,
ut habetur. 12. Et de reliquijs Sancti Vin-
centii 14

VI.
Clotarius primus: vbi de paschatis controuer-
sia: de templi diui Martini cum Conobaldo
exustione: de Cranni rebellionem & suppli-
cio: & de principio regni Metoti mentio fit
14. & 15

VII.
Aribertus qui & Therebertus 8

VIII.
Chilpericus primus Suesionum rex: vbi de Gun-
trano Aurelianorum rege: & de Fredegon-
da multa dicuntur a 8. ad 27

IX.
Clotarius II. vbi iterum de Gontrano & Fre-
degonde, a 27. vsq; ad 33
Clotarii II. reliqua gesta a 34. ad 37. & ibi
de Brunehilde multa: & de Dagobertire-
gis filii natiuitate: deq; sancti Dionysii socio-
rumq; eius reuelatione: de Attila seruis fide-
litate: Et de sancti Fiacrii Scoti in Franciam
aduentu.

X.
Dagobertus: vbi de fundatione sancti Diony-
sii: & responsione infantis, dum ab Amando
baptisatur. Et de tendito, seu edicto, hoc est,
de nundinis sancti Dionysii, quomodo vide-
licet instituta sint. Et, quomodo templum
sancti Dionysii a Christo dedicatum sit. Et,
quale visum in morte Dagoberti Ansoaldo
Pictauiensi episcopo reuelatum, a 37. ad 40

XI.
Clodoueus II. quem nonnulli Ludouicum vo-
cant, nascitur. 39. regnat. 40. vbi de cari-
tate annonae in Francia. Et de regis casu, di-
brachium sancti Dionysii auferre conatur.

XII.
Clotarius, cuius meminit in fine 32

XIII.
Theodericus rex ignauus, & reliqua de Ebroi-
no 41

XIII.
Childericus, & eius mors 41

XV.
Theodericus qui decimus tertius rex positus
est: iterum ex monacho rex factus 41

XVI.
Clodoueus tertius 40

XVII.
Childebertus eod.

XVIII.
Dagobertus secundus 41

XIX.
Chilpericus ex sacerdote rex factus, qui Da-
niel ante dicebatur 42

XX.
Theodericus. eod. Et de Carolo Martello. De
Wandalis & eorum origine. Et de Carolo
mano, qui religionem profitetur. Et de mon-
te Soracte in Tuscia 43. 44

XXI.
Pipinus ex maiore domus rex factus. 44. vbi
pau-

SERIES REGVM FRANCORVM.

panlo post, id est. 45. de institutione parla-
menti: & de bello Aquitanico habetur.

De filijs Pipini, & privilegio inuestituræ eccle-
siarum: & instituendi Romanum pontifi-
cem Francorum regi concessio 47. 48

XXII.
Carolus Magnus imperator & rex. Hic de pa-
rium Francorum origine: & Ganelonis pro-
ditione mentio fit: & de institutione Scholæ
Parisiensis: & ecclesiasticis officiis quadam
notatiua digna recensentur. De prodigijs ex-
cessum Caroli Magni præcedentibus: de the-
sauro, de epitaphio, & de dignitate eius: vn-
deq; meruerint Francorum reges Christia-
nissimi vocari, a 47. ad 53

XXIII.
Ludouicus pius imperator & rex, 54. ibidem
contra fastum prelatorum nonnulla dicun-
tur: deq; Normannis & eorum principe. 55.
fo. autem 57. ostenditur, ut honoris sedes pe-
stilentie cathedra recte dicatur, & de agro
mendaciorum & alijs plurimis vsq; ad 63

XXIII.
Carolus Caluus imperator & rex, 63. & ibi
mirabile bellum inter fratres.

XXV.
Ludouicus Balbus, imperator & rex 67. vbi
de aduentu Iohannis pape in Franciam men-
tio fit.

XXVI. & XXVII.
Ludouicus & Carolus reges Ludouici Balbi
ex scorto filii 69

XXVIII.
Ludouicus nihil faciens, ibid.

XXIX.
Carolus Simplex, 71

XXX.
Radulphus quem Carolus in regē assumi per-
misit. ibid.

XXXI.
Ludouicus Caroli Simplicis filius 73. vbi mi-
rabile prodigium narratur: & Heberti Vi-
romandorum comitis suspendium 72

XXXII.
Lotharius Ludouici filius 75

XXXIII.
Ludouicus, qui nulla re clarus Compēdii sepul-
tus est, ut habetur 77

XXXIII.
Carolus, quem Hugo Capetus regno expulit,
quocirca in regum catalogo a quibusdam
non ponitur, ibid.

XXXV.
Hugo Capetus, qui regnum vsurpauit. ibid.
Et ibi de Gilberto philosopho quem magie

scientem dicebant.
XXXVI.
Robertus, vir litteratus & apprime religio-
sus 78

XXXVII.
Henricus, huius nominis primus, qui & Bur-
gundie ducatum tenuit, ut recitatur 79

XXXVIII.
Philippus eius nominis primus 83. vbi Bitu-
riges & Vastini ad regnum Francie acce-
dunt.

XXXIX.
Ludouicus Grossus, cuius coronatio, quo loco
debeat fieri, contenditur. Bellum ab Anglia
mouetur. Et crudele facinus in rupe Guido-
nis patrat. Baldouinus Flandrus male cu-
rato vulnere diem obit, & aurisflamma pan-
ditur. Motus fit contra comitem in Flan-
dria. Quorundam quoq; ordinum origines
& incrementa recitantur ab 82. ad 87

XL.
Ludouicus Iunior 88. 89. 90. 91. &c. Vbi de
Iohanne de temporibus mentio fit: & de ex-
peditione in Hierusalem: & egregium im-
peratoris Conrardi factū memoratur. Vbi
etiam docetur, quare Henricus Anglus Nor-
manniam, Andegauiam, Cænomanniam,
& Turoniam obtinuerit.

XLI.
Philippus Augustus, & de ostento ante eius na-
talem viso. Deq; Indeorum perfidia & ex-
pulsione. Et ballarum Parisiensis constructio
ne 92. 93. & de eo quod Lutecia Parisiorum
lapidibus stermitur 94. Sanctus item Audo-
marus comiti Flandrensi apparet 97. &
quod ordo sancte trinitatis per reuelatio-
nem instituitur 98. & hæretici vincuntur,
inter quos fuit Almaricus, 100. narratur.

XLII.
Ludouicus sancti Ludouici pater 105

XLIII.
Diuus Ludouicus, qui Thunicii mortuus est:
vbi de pastorellis: de legibus bonis a Ludoui-
co latis, de Carmelitis ab eo institutis, & e-
ius præceptis, & alijs multis a 106. ad 119

XLIII.
Philippus diui Ludouici filius, qui Perpigniaci
mortuus est, 115

XLV.
Philippus Pulcher. Vbi de Flandria comite a
rege cum filia capto: de Francorum apud Cur-
tracum interitu: de Flamingorum clade: de
templariorum errore, & de Lugdunensis
archipresulis pæna, a 119. ad 126

XLVI.

SERIES REGVM FRANCORVM.

- Ludouicus Hutinus, 127 *preſione, & Nauarri regis terribili, ſed di-*
XLVII. *gna morte ſuis locis notatum eſt.*
- Iohannes, octo dierum rex, cuius parua men- LIIII.
 tio fit, *Carolus Septimus, qui Anglos Francia ex-*
XLVIII. *turbauit, 202. &c. Vbi de Iohanna puella*
 Philippus Longus, 129. & 130. *egregius facinoribus, de Normãnie ſubactio-*
ne, deq; aliis multis in marginibus notatis.
XLIX. LV.
 Carolus Pulcher, 129 *Ludouicus Vndecimus, 244. & ſequentibus:*
L. *vbi de Carolo Burgundo apud Nantium oc-*
 Philippus Valeſius à 131. uſq; ad 143. *ciſo, & de omnibus comitibus Flandrie mē-*
 qui bel- *tio fit.*
 lū in Flamingos mouit: vbi etiã, de Edouar- LVI.
 do, Anglorū rege, qui regnū petebat: et de Ca- *Carolus Octauus, qui remiſſa ad Maximilia-*
 liſio ab eo captus: de comite Artheſio: de Arte- *num patrem Margareta Auſtria, Annam*
 nuilla: de Haricurie comitatus origine memi- *Franciſci Britonum ducis filiam uxorem*
 nit: de Francorum item apud Schuſam interi- *cum Britonum ducatu accepit, & expedi-*
 tu: de cauſa regni ab Edouardo vendicandi. *tionem Neapolitanam peregit: cuius etiam*
LI. *mors et pompa funebris à 282. uſq; ad 289.*
 Iohannes, quem Richardus in Piſtauia ſupe- *deſcribitur.*
 ratum cepit, à 143. ad 153. *LVII.
 habetur de Pariſiorum ſeditione, malleis, *Ludouicus Duodecimus, qui dimiſſa Iohanna*
 capuciolis, & Nauarri regis factionibus. *Ludouici XI. filia, Annam Caroli dereli-*
LII. *ctam duxit: cuius geſta & Mediolanenſium*
 Carolus Quintus, à 155. uſq; ad 161. cuius cō- *expeditio habentur à 290. uſq; ad fol. 321*
 ſtitutiones de filiorum in regnum ſucceſſio- LVIII.
 ne habentur 159 *Franciſcus, primus huius nominis, Valleſius*
LIII. *Auguſtus, diuorum Caroli, Sabatenſiſq;*
 Carolus Sextus à 162. uſq; ad 201. *Ludouici Engoliſmæ ducum ſuperinclyta ac*
 vbi de cer- *optatiſſima progenies, tertio aſſinitatis gra-*
 no cum torque aureo inuento: de Flamingo- *du Ludonicum attingens, auſpicatiſſimūſq;*
 rum etiam cede apud Roſebegnam, & de *gener, Gallici habenas imperii recipit, vt à*
 mercatorum Pariſienſium prepoſitura ſup- *323. uſq; ad finem libri narratur.**

ROBER-

ROBERTI GAGVINI

HISTORIÆ FRANCORVM

LIBER PRIMVS.

10

20

30

40

50

RANCI, vt pleræque aliæ nationes: à Troianis ſe pro- Cap. 1
 diſſe glorianur: Quibus ob raptam à Paride Helenam Francorum
 in exilium actis, pars ad Meorydem lacum, quem Ta- origo.
 nais inſluit proxime Alanos, Francione duce cōſedit: Sycambria
 vbi ex nomine ducis appellatione ſuſcepta, Sycambri Sycambria
 am ſibi non mediocrem urbem Pannonijs finitimam Sycambria
 extruxerunt: Quam lōgo poſt tempore cū euerſam Sycambria
 Gothi reliquiſſent: alteram in proximo colle à ſe con- Sycambria
 ditam vſque ad Valentiniani iunioris, qui cum Gratia- Sycambria
 no fratre in occidente imperauit, ætatem, incolerūt: Sycambria
 vnde & ipſi quoque à Valentiniano ob hęc, quam ſub- Sycambria
 ijcimus, rationem exacti ſunt. Deſciſcentibus ab imperio Alanis, cū propter pa- Alani
 ludis altitudinem aduerſus inuadentem Romanum facile ſe tuerentur Alani: acci- Alani
 tis ad auxilium Francis, Valentinianus annui, quem Romanis pendebant, cenſus Alani
 in decem annos remiſſionem proponit: ſi rebellantes Alanos in eius ditionem ade- Alani
 giſſent. Qua ſpe erecti Franci (cum paludis eſſent frequenti traiectu aſſueti) nego- Alani
 cium receperunt: ductiſque in Alanos copijs locum ſuperant: & feroci ſtrage Ala- Alani
 nos reddunt imperatori audientes. Qua victoria Francos, id eſt, feroces, à Valenti- Alani
 niano appellatos, nonnulli tradunt: alijs contendentibus a remiſſione tributi, & li- Francorum
 bertate accepta francos, hoc eſt, liberos dictos eſſe. Ipſe magis his accedo, qui à appellatio.
 Francione nomen fortitos autumant. Nā poſterior hęc appellatio gentis anti- appellatio.
 tati non conuenit, quam ante Conſtantini primi imperium bellaciſſimā fuiſſe non appellatio.
 dubiū eſt: & Aurelianus imperatorē qui Conſtantinū præceſſit, Francos in trium- appellatio.
 pho duxiſſe, Flauius Vopiliſcus memoriæ reliquit. Qui Valentinianus ſuperior Sa- appellatio.
 xones in Francorum finibus auctore Paulo Diacono debellauit. Quæ omnia anti- appellatio.
 quioris ſunt originis argumēta: quàm vt à iuniore Valentiniano Francos primum appellatio.
 dictos eſſe putemus. Nemo tamē mihi certus auctor lectus eſt, qui tempus eius no- appellatio.
 minis conſtanter tradat. Nec ipſe Gregorius Turonenſis gentis initium ſatis nouit: appellatio.
 cum Supplicium Alexandrum teſtem citet, à quo Francorum regum vera origo i- appellatio.
 gnorata videatur, & Ciceronis ad Atticum extat epiſtola, vbi Franconum nomen appellatio.
 inducitur: quod ad Francos pertinere non pauci contendunt. Quamobrem non appellatio.
 temere credi poteſt, gentis appellationem, longo ante Valentinianum tempore appellatio.
 extitiſſe. Leuati tributo Franci cum urbem ſuam: tum vires, animumque firmaue- appellatio.
 runt, ita, vt exacto decennio, dum ab illis cenſum repetit imperator, exactori pen- appellatio.
 ſionem detrectarent. Hinc bello exorto, quum pauci plurimis ægrè reſiſtūt, valida appellatio.
 Valentinianus manu Francos expugnat. Neque hoc diſpēdio libertatem gens ani- appellatio.
 moſa neglexit. Sed coacta raptim ciuiū multitudine: traiecto Hiſtro, ducibus Mar- appellatio.
 comiro, Symone, atque Genebaudo, multis per Germaniam habitis victorijs ad appellatio.
 Rhenum fluuium ſe contulerunt: vbi etiamnum Francfordia non cōtemnendum appellatio.
 oppidū viſitur: Francorum opus atq; ad tempus ſedes. Verum cum hęc de Sycam- appellatio.
 bris & Francorum exortu conſtanter narrantur: ſuboritur mihi, ex Caſaris ſentē- appellatio.

A

landia, atque Zelandia, dum oceano appropinquat, circum ferme alluuntur. In eo tractu insignes vici & sacræ ædes maris stagnatione ruptis littoribus periisse narrantur. Et qui periti sunt eius regionis, dicunt, adhuc extare in pelagi fundo vestigia sacrarum ædium & quorundam locorum insignium. Non enim illic æquor altum est: nec turbidum. In reliqua continente sunt vici frequentes, & mercatoribus affatim habitati, qui terra marique mercaturam late exercent. Insignia autem oppida in Hollandia sunt, Leydis, Harlem, Aufterdammus, Dordracum. In Zelandia vero Middelburgus & Ziericzee & Brielis peninsula. Vtriusque & præcipue Hollandiæ incolæ pisce plurimo abundant: & telas ordiuntur tenues & candidissimas: quæ ad externos exportatæ, magni æstimantur. Est item regio anserum & marinarum volucrum frequentissima. Quorum maximam copiam ad finitimos: & procul habitantes populos, pecuniæ gratia, incolæ transmittunt. Celtica à Sequana oritur ad Ligerim vsque protensa: à Materna vero amne ad Rhodanum excurrit, compræhenditque Narbonensis prouinciæ partem: terminatur partim mari Ligustico, & Alpibus, quæ Sabaudia montes vulgo appellantur. Illustratur vrbibus infra designatis. Lutecia Parisiorum, quæ Christiani orbis celeberrima Academia est: & Francorum regum primaria sedes, Senone, Memoraco, Moreto, Trevis, Altissiodoro, Heduo: quæ & Augustudunum: Diuione, Belna, Gemona, Argili, Matifcone, Cabilone, Ansa, Lugduno, Ebreduno, Sancto Syphoriano. Vienna Allogrobum, id est, Delphinatum metropoli: Graffa, Grationopoli, Valentia, Montelimarto, Diena, Viuario, Anrafico, Sancto spiritu, Auinione, Villanoua, Carpentraco, Tarafcone, Arelate, Massilia, Aquis sextis, Aptæ, Regena, Vapincea seu Vapino, Sistarica, Foroiulio, Tollona, Nicea: quam ad Italiam pertinere quidam asseuerant. Est enim Galliæ, quæ Genuam spectat, limes: Cauallico, Vafione, Tricastino, Biterris, Lunello, Montepessulano, & aliis quæ ad Narbonem spectant, exceptis castellis, quibus hæc pars maxime frequens est. Pesigniano, ad Ligerim vero Nyuerno, Molino, Cluniaco, Sancto Gendulpho, Monte argi, Castillione, Aureliano, quæ & Genabum olim dicta est, Ienuilla vel Ierenuilla, Scampis, Carnuto, Bonaualle, Ebroica, Sagio, Lexouio, Argentono, Falesia, Arefloro Sequanæ ostio, Cadomo, Baioca, Pontorfoæ, Abrinca, Constantia, & Britonum vrbibus, quæ infra Ligerim ad oceanum vergunt, & veteri nomine Armoricæ nuncupantur: Cenomine, Alenconio, Mauritania, Medonta, quam Mantam appellamus: Vernone, Melano. Alluitur his fluminibus. Sequana quo à Belgis Celtæ separantur: Ligeri, Vienna, Yona, Oba, Rhodano, Sorda, Durantia: absque minoribus fluentis, quæ vel ex Alpibus in Rhodanum excurrunt: vel ex Auernorum montibus in mare ad Narbonem deferuntur. Aquitaniæ tractus principium est Ligeris & ad Pyrenem protenditur, quo discernitur ab Hispanis. Irrigatur nominatissimis fluminibus, Ligeri, Lalerio, Caro, Chalento, Dordona, Garunna: quibus admiscuntur complures fluuiofilembis & scaphis nauigabiles. Celebrium locorum hæc nomina sunt. Bituris, Magdunum, Dunum regis, Clarus mons, Vson natura & arte munitissima arx. Moneta, in edito iugo castellum, Beyonda, Podium, quod & Anicium: vbi templum est diuæ Mariæ Gallis religiosissimum. Sanctus Florus, Lemouica, Tutela, Caturcum, Rocamadorus, Ruthenum, Vabra, Albia, Mymatum, Montalbanum, Castrum, Corduæ, Carcaffona, Galliacum, Tholosanobile pontificii, Ciuilisque iuris gymnasium, Appamara, Riueua, Sanctus Paulus, Lombardia, Monlionus, Mirapiscæ, Fuxus, Vaurena, Conuenæ, Miranda, Lestorium, Condonum, Auscus, Bagnera, Conserana, Tarba, Olera, Vafata, Lafcurra, Mommatanus, Morlanum, Horrefium, Baiona, Lebretum, Rigena, Adura, Agata, Vtica, Electa, Limosum, Sanctus Pontius, Castellum Darri, Elna, Lodeua, Turonus, Chyno, Vinodocinum, Blesæ, Castrum Ierum, Lomela, Pictauis, Parrenayum, Malcaca, Ruppella, Ludum, Tuarsus, Luxiona, Xantona, Engolisina, Conacum, Petragoricum, Petrabussera, Bergeratum, Sarlata, Agena, Condonæ, Lesigniacum, Burgus, Bloya, Villa regalis, Liburna, Burdegala, Sanctus Iohannes Angeliacus, Taliburgus, Lagnierfa, Nanetum, Redona: & quæ ultra Ligerim Britones attingunt.

Celtica cincta
tes.

Alpes.

Lutecia Parisiorum.

Allobroges.

Arelanum.

Flumina
Celtica.

Aquitania.

Flumina
Aquitaniæ
Aquitaniæ
urbis.

gunt. Fongera, S. Paulus, Lambala, Sanctus Maclouius, Dola, Dinantum, Sanctus Briocus. Prætereo castella, quæ tam ad tutamen, quàm ad ornamentum regio affatim habet. Et hæc profecto Galliæ loca omnia frumento, vite, consitis arboribus, fontibus, fluminibus, pratis, pascuis, lacubus, saltibus, siluis, pecore, feris, pro cuiusque loci conditione culta sunt. Nam ex paludibus & fere aridis viburnis atque fruticibus non nihil incolis commodi prouenit. Adeo industria atque laboris patiens gens est: suis principibus ad seruitutem vsque fere obediens: conuictu facilis: amicitia custos. Alioquin suarum iniuriarum potens vltrix: & ad arma propensior: sacrorum reuerens & Christianæ fidei præter alias nationes deuotissima: cuius tutandæ sollicitudinem, quasi ex professo Franci principes nullo non tempore susceperunt. Extant eius rei in omni, quem adierunt, loco non vana trophæa: sed extractæ ab illis sacræ ædes & illic ad rem diuinam instituti sacerdotes longe profecto gloriosius rei bene gestæ monumentum: quàm erectæ syderum tenues pyramides & obelisci: quanquam à Petrarcha in epistolis scriptum sit, cum Belgas peragrasset, & Arduennam tantæ magnitudinis siluam Lugdunum petens pertransisset, nihil toto illo tractu se vidisse, præter superstitiosa quædam Agrippinensium fœminarum & turpem de Carolo Magno fabellam accepisse: quam prætermisisse dignum erat: ne tanti imperatoris claritati fuliginem induceret. Sed nec apud Parisios quicquam esse, quod laudaret: nisi quod ipse auctorem fuisse Iulium Cæsarem accepisset: quod plane falsum est. Erat enim ante Cæsaris in Galliam aduentum supra quingentos annos Lutecia extracta. Quamobrem Picheæ similem Petrarcham recte dixerim, qui (vt Polybius auctore Strabone ait) cum à Scipione rogaretur, quid celebre & memoria dignum inter Aquitanos conspexisset: nihil referre potuit: quanquam Narbonem illustrem olim urbem, Corbilonemque nobilissimum illo tempore Aquitaniæ emporium non ignoraret. Tam placet quibusdam de rebus exteris sine rubore mentiri: ne suæ gentis, aut natalis terræ titulis derogasse videantur. Et hæc est quidem Galliæ à prisca auctoribus tradita partitio. Quam Octavius Augustus quaternam fecit: Lugdunensem prouinciã ab aliis disperxit. Iuniores vero Lugdunum à promissis comis, comatam appellauerunt. Narbonensem autem (sicut & illam transalpinam) togatam: quia togis Romano more (cuius erat prouincia) prouinciales eius regionis utebantur. Braccatam tamen eandem, sicut cæteram Galliam, dictam fuisse non ignoro à Braccis, quod vestimenti genus est Gallis. Cæterum nos Geographiam, id est, terræ descriptionem non sequimur: sed tempori obsequimur: locos vsitato & trito nomine appellantes. Nam si quis prisca illorum institutionem, iis quibus ætas nostra vitur confet: nihil relinquet non confusum. Itaque post Romani imperii inclinationem singulæ prope gentes imperii nomen exosæ, nouis aduenientibus principatibus, alia atque alia locis nomina posuerunt.

Porro vt omnino Gallia distinctior haberi possit: sciat lector Galliam omnem octodecim prouinciis contineri: quibus totidem præsunt archipræsules: sedibus & terminis discreti. Treuerensis, Remensis, Senonensis, Rothomagus, Lugdunensis, Bisuntinus, Viennensis, Tarantianus, Ebredunensis, Aquis, Arelatenus, Narbonensis, Bituricensis, Turonensis, Burdegalenus, Auxitanus. Maguntinum autem & Coloniensem ideo postremos facio, quod subiectæ illis ciuitates ultra Rhenum sunt, præter Constantiam & Argentinam, quæ Maguntino parent. Colonienfem Traiectum inferius tantum atque Leodium. Tholosanus enim post hos longo tempore supra nostram memoriam, Auinonensis, dudum nostra ætate archipræsulatus eminentiam per Sixtum Pontificem Romanum accepit. Ille Narbonæ: hic Arelati subdebat. Per omnem enim Galliam hi archiflamines secundum hodiernam supputationem centum & sex ciuitatibus principantur. In hac tam populosa feracique regione suas sedes & regnum felici pedetentim successu Franci dilatauerunt. Ita tunc in maiori Galliarum parte seruent eorum reges principatum.

Gallorum in
dustria: ceterarum
laus.

Petrarcha illi
iqua estimatio.

Lugdunum.

Gallia comata,
Togata,
Braccata.

Ab imperio
descriptions.

18. Galliarum
prouincie.
Archipræsules
Galliæ.

Francorum in
Belgicis irruptionibus.

cis irruptio. Clodionis nuncii (regionis statu perfecto) renunciant terram mo-
 dicis prædiis teneri. Vnde nihil moratus rex, in Belgas traicit: atque agris late
 excursis: Cameracum urbem à se obsessam capit. Inde per siluam, cui Carbona-
 ria nomen erat, Tornacum petit, quæ Romano præsidio tenebatur. Sed egres-
 sos vrbe milites prælio fudit & potitur ciuitate. Paucis autem post diebus, nullis
 relictis liberis xx. post susceptum anno, Claudio vita excessit. Qui autem illi fan-
 guine propior erat, Meroueus regno præfectus est: à quo vsque ad Pipinum Ca-
 roli Magni patrem series generis regum sine discidio perseverat. Fuit Meroueus
 regno comodissimus, quanquam ab Hunis, Tugros, Mettensisque & reliquam
 Galliam incurstantibus multa perpeffus sit. Nam in campis Cathalaunicis cum
 Ecio patricio Romano aduersus Attilem Hunorum regem egregie depugnauit,
 vbi centum & octoginta millia occubuisse traduntur: in quibus Theodoricus Vi-
 sigothorum rex, Ecium secutus atq; Merouicum, interiit.

Huius Merouei filius Childericus cum regnum accepisset: libidine, & adul-
 teriis apud suos viluit. Nam stupratis multorum vxoribus: proceres communi-
 cato consilio destituere eum regno statuunt. Qua re ad Childericum perlata, Gui-
 nomaldus ex regni primoribus amicum orat: præfenti fortunæ opituletur. Gui-
 nomaldus abire regem monet. Abeunti spem proponit reconciliationis. Cu-
 ius vt certior in tempore foret: aureum nummum partitur, datque Childerico
 partem, sibi alteram seruat: admonens si conciliare illum proceribus possit, id si-
 gnum illi fore recipiendi regni: dum nummi partem reliquam recipiat. Nec cun-
 ctatus Childericus ad Bissinum Thuringiæ regem sibi amicum concessit. Eo ex-
 acto: primores regni Gillonem Romanum, qui Sueffionibus præerat, accersit:
 ducemque sibi præficiunt. Cui Guinomaldus Childerici non immemor, se quam
 maximo actu potest, beniuolum exhibet: ita vt suo auspiciu Gillo gereret omnia.
 Firmata beniuolentia: conscius animi Guinomaldus, quam aduersus Gallos pro-
 pter ereptam Romanis ditionem Gillo gerebat, suadet benignitatem simulat,
 amicitias comparat: quo petiti in annos tributi mitior exactio esset. Docet Fran-
 cos contumaces esse, & superiorem difficile ferre, propterea bene consulturum,
 si Francorum potentiores tollat, quorum supplicio cæteri tererentur. Credit
 Gillo consultori: eique in primis hoc negocium mandat. Guinomaldus non igna-
 rus eorum qui Childerici eiectionem procurassent, primarium quendam lætæ
 maiestatis insinulat, quem Gillo ad se missum necat, & complures præterea alios
 persequitur. Qua crudelitate excitati proceres, Guinomaldum conueniunt, Gil-
 lonis immanitatem accusantes. Quibus Guinomaldus: miror (inquit) vestram ô
 proceres inconstantiam, qui electum à vobis regem protinus execramini. An
 Childericum desideratis: qui à vobis ob voluptariam vitam destitutus apud Thu-
 ringos exulat? Tolerabilius mulierosum, quam sanguinarium regem tulisse-
 tis. Ille per adolefcentiam illecebris illectus paulo post resipuisse: hic Ro-
 manus vobis natura infestus, catenus crnore vestro latabitur: donec recupera-
 tam armis libertatem amittatis. At grauior nimis est morbus cui medela non
 succurrit. Benignus est, quem abiectis: reuocatus facile iniuriarum non re-
 cordabitur.

His verbis persuasi Franci auctore Guinomaldo Childericum clam reuocant.
 Qui parte nummi, cuius supra fecimus mentionem, accepta ad Francos securus
 reuertit. Cui occurrens Guinomaldus, cum hortatur, ad Barrum castellum, quod
 Campaniæ imminet, demoretur: vbi auctis copiis aduersus Gillonem bellum pa-
 rat. Verum admonitus conspirationis Gillo aduenientem Childericum prælio
 adoritur. Quo superatus, postquam annos vii. regnasset, Sueffionem se reci-
 piens: quod superat vitæ, moestus illic absumpsit. Cuius filius Siagrius successor
 habitus est.

RECEPTO regno, Childericus magno animo iuuenis: Odoagrum Saxonem
 sibi aduersantem Aureliam vsque infestat, Urbemque obsidione cinctam superat:
 capto qui in ea erat, Paulo præfecto Romano. Deinde Ligerim flumen transgres-
 sus, An-

sis, Andegavos in fidem recepit. Huius Childerici prosperitate cognita: Basi-
 na Thuringiæ regis vxor ad regem Francum, oblita viri, se confert: illecta profe-
 cto iuuenis consuetudine. Quæ à Childerico rogata, quam obrem deserto viro
 alium sequeretur: quia, inquit, communionem tua vsa sum: modestiamq; & virtu-
 tem tuam sum experta. Quod si meliorem te quempiam vsquam terrarum esse
 mihi persuasum haberem: illum terra marique indefessa persequerer. Hac liber-
 tate sermonis delectatus Childericus, Basinam vxorem nondum Christo initia-
 tus accepit: Bissini hospitalitatis beneficentiam minime recordatus. Primo itaque
 nuptiarum concubitu, Basina Childericum admonet: noctem sine re voluptaria
 prætereat: foresque palatii obseruet: & quæ viderit, ad se perferat. Credulus mu-
 lieri vir tertio fores ædium asseruans, ad Basinam quæ visa viderit defert, visos à se
 in atrio palatii primum quidem rhinocerotas, quæ vnicornes appellantur: leo-
 nes item & leopardos. Secundo vrsos luposque furentes: non secus ac si in semet
 sæuire festinarent. Postremo exiguos canes alternis se morsibus impetentes.
 Quæ omnia veluti futuri præficia vates referenti marito explanat: prodituram sci-
 licet ex eorum concubitu variis moribus sobolem: primam quæ generosa natu-
 ra foret: rhinocerotas imitaturam, vrsis lupisque haud dissimilem alteram, quæ
 rapinis animum intendat: tertiam quæ infesto sedente commordens: canum ra-
 biem assumat. His Basinæ prælagiis gauisus rex in maximam spem rapitur, ven-
 turæ ex præsentibus nuptiis nobilioris familiæ. Deinde aliquot præliis victos Ale-
 mannos in potestatem accepit: multis tandem gestis per annos quattuor & vi-
 ginti clarus: moriens filio Clodouazo regnum reliquit. Per eos dies sanguinis riuus
 Tholosæ, quam Gothi occupant, die toto fluxisse visus est.

Insigne fuit hoc seculum optimis sacerdotibus. Nam apud Tholosates, Exu-
 perius: apud Viennam, Simplicius sanctitate enituit: Amandus, Burdegalam illu-
 strauit: Albigeos, docuit Damianus. Venerandum Auerni: Rusticum, Caturci:
 Pegafinum, Petragorii coluerunt. Nec silentio prætereundus est Sidonius. Qui
 sacerdos Auernorum ex senatore factus, cum graui fame Burgundi laborarent,
 quatuor egenorum millia suis opibus paut.

CLODOVÆVS ipse, vt erat egregia forma, ita magnanimitate præclarisque
 moribus gratiam sibi facile comparabat. Siagrius in primis, quem Sueffionis
 principem pater Gillo reliquerat, loco exturbat, ciuitate recepta. Inde incurfio-
 nibus ad Remos vsque prædas ex templis Christianis faciens, vas aquarium (cui
 vrceolo nomen Franci dicunt) ad Remigii Remorum antistitis ius pertinens, ex-
 portat. Quem vrceolum vt reciperet pontifex, oratum regem mittit. Sueffionem
 regressus Clodouæus iubet prædam omnem, eius in milites partiendæ causa, in
 vnum locum conferri. Quæ postquam congesta sunt, petit à proceribus præ-
 ter eam, quæ sibi iure belli pertinebat portionem, vrceolum dimitti. Quod cum
 primores non abnuerent, quidam, ex iis qui aderant, indignatus, quod plus re-
 liquis ex præda rex desumpturus videretur: in vrceolum ensẽ adigens, ne-
 quietu (inquit) rex supra cæteros, nisi quod tuum est ex hac omni præda reci-
 pies. At nihilominus rex iniuriam ad tempus ferens, vrceolum Remigii legato
 restituit. Nec multo post Clodouæus, cum exercitum recenseret, viso eo qui
 vrceoli temerator fuerat, occasione sumpta (quod ille videlicet non satis com-
 mode armatus esset) apprehensum militem, & solo prostratum gladio confo-
 diens: ad hunc (inquit) modum, vrceolum percusseras. Erat per id tempus
 Gondobaldo Burgundorum regi, neptis ex fratre Crotildis. Cuius speciem, pru-
 dentiamque cum per legatos occulte explorasset Clodouæus, ad Gondobal-
 dum ex suis Aurelium mittit, qui sibi vxorem conciliet: ratus vna cum puella Bur-
 gundia quoque potiri posse. Gondobaldo quanquam hæ nuptiæ non satis ad
 stomachum essent: quod illas in suam perniciem fore intelligeret (nam interce-
 ptis dolo Crotildis parentibus, regnum vsurpauerat) ex consilio suorum auilico-
 rum matrimonium non detrectat. Sunt qui Crotildem raptam à Clodouæo

fuisse dicunt, dum Gondobaldus superatis Alpibus in Nouarienses & vicinas illis gentes, copias duxisset, multis cladibus eos afficiens. In qua sententia est Iacobus Bergomensis.

Conuentu apud Suestionem habito, rex Crotildem regio apparatu suscepit, amauitque tamen Christi documenta mulier sequeretur. Quamobrem illa sedulo admonerat virum deos non colere: sed eum cui se ipsa addixisset Dominum Christum. Sed ille veteris obseruantia insuetus: se maiorum traditiones relicturum negat. Interim Crotildis filium enixa est, cui vocabulum Clodomiro fuit. *Clodomirus.* Qui Christiano more baptismo ablutus, intra paucos dies moritur. Huius interitum rex in religionem vxoris transfert: infantem ab iratis diis assumptum, quod illum Christo suo regina dedicasset. Grauida iterum Crotilde effecta, editum item infantem sacris Christianis initiat. Moxque vt eum morbo laborantem rex accepit: vxori religionem improperat: deorum suorum maiestati scilicet inimicam. Regina aduersus regis querelas patientiam spemque adhibens, agrotanti filio salutem Dei benignitate impetrauit. Pertinaci autem in errore Clodouæo bellum in Alemannos instauratur. Constitutis in conspectu vtinque exercitiibus, manus conferunt: Pugnatum cum diu esset: Francis cedentibus, timet sibi Clodouæus: cælumque suspectans, Deus (inquit) quem Crotildis religiose veneratur, audi. Si vicero, fide te perpetua colam. Vix preces finicrat rex: ecce alacres Francos prælium redintegrare conspiciunt. Quibus animum ipse quoque adiciens, rege Alemanno perempto, victoria potitus est: & Alemannis lex postea. Victorem etiam credulum Christo regem Vedastus, qui Tulli aderat & qui postea Atrebatum pontificatum administrauit, secutus est: cui rex credulitatis & fidei suæ rationem enarrauit. Crotildis credenti Clodouæo gratulata, Remigium pontificem nihil morata conuenit: atque ad Clodouæum introducit: quem ad se admissum rex diligenter audit de fide & Christi religione differentem. Dies abluendo regi indicitur: parato ingenti ornatu lauacro, cum sacrosanctum oleum, quo liniti ritu Christiano, qui abluuntur, solent, siue ministrorum inctura, siue hoc agente Deo, allatum non esset, ecce, de superis delapsa columba phialam (quam ampullam vocant) odoratissimiliquoris oppletam ad manus Remigii detulit. Creditum est spiritus Dei ministerio id perpetratum esse. Eo liquore hic Clodouæus primum: posteri deinceps Francorum reges hæcenus regnum administraturi, sacrantur. Ministerio abluitionis expleto: Clodouæus ad circumstantem nobilitatem populumque breui oratione habita, suadet aspernari falsam deorum religionem, & eius fidem profiteri qui Christus appellabatur: & Dei filius esset: quo auctore hostem Alemannum, inquit, superauimus. Regis oratione percussis Francorum animis, Christum professi, abluti sunt. Clodouæus vt professam fidem insigni aliquo opere illustraret: templum in colle Lecuticio, qui nunc Genouefa appellatur, Parisii à fundamentis extructum diuisi Apostolis Petro & Paulo dicat. Non præteribo huic loco adicere quod nullo certo auctore, sed perseuerante ad hanc meam ætatem fama vulgatum accepi. Fuisse regibus Francis Buffones tres nobilitatis quidem insigne: sed Clodouæo Christianis sacris initiato demissum cælo esse id quod nunc reges gestant, lilia aurea quibus subest cæli sereni color, quem a surum Franci dicunt. Ad hanc rem mihi astipulatur diui Bartholomæi monasterium, quod *gaudium vallis* appellatur: vbi fons huius miraculi testis ab incolis ostenditur. Traditum quoque est pannum sericeum rubrum instar signi militaris quadratum, miro fulgore splendentem diuinitus esse exceptum: quo in expeditionibus contra fidei Christianæ hostes pro signo Franci reges vterentur: huicque vexillo nomen autiflamme hæcenus permansisse: diuque à Dionysianis cœnobitis asseruatam esse. Sed ab utentibus signo aduersus Christicolas regibus illud euauuisse. Alterum tamen non dissimili forma instauratum esse, quod ab Episcopis & loci Abbate consecratum inter sacra asseruatur. Sunt qui hoc cælestè beneficium Carolo Magno collatum fuisse contendunt. Sed ad Clodouæum reuertamur. Gestum esse inuenio à Clodo-

Clodouæo bellum aduersus Sigebertum quempiam: quam rem ab historicis non explanatam prætermittam. Occisum tamen eum à Francis & fortunis omnibus spoliatum constat. Paternam deinde necem animo frequenter voluens Clotildis, vltionis percupida mulier Clodouæum adit: queriturque paternum sibi regnum fraude Gondobaldi Burgundionis ereptum necato eius patre, matre vero in profuentum abiecta. Id inhumanum facinus causam maximam regi esse debere, belli aduersus Gondobaldum gerendi, quo & indignam parentum eius necem vlceretur, & Burgundorum regnum reciperet. Iam quia in Burgundorum nomen deuenimus, originem eorum breuiter aperiemus. Augusto imperante, cum Vandalorum gens in extremis Germaniæ locis, vbi confederant, tumultuarentur: Tyberius & Drusus Octauii iussu in eos expeditionem duxerunt: quos victos partim vltra regni ripas in Galliis per vicos, quos Galli Burgos vocant, distributos habitare fecerunt. Inde à Burgis Burgundiones primo appellatos fuisse comperio. Qui sequenti tempore Sequanos Allobroges provinciamque partim Narbonensem & Lugdunum occupauere. Arelatæ siquidem atque Aureliæ regni sui sedem aliquando posuerunt. Nam Otho III. Germanus imperator se Arelatensem regem appellauit & possedit.

Adductus rex coniugis querimoniis in Burgundos mouet, agros incendit: & fugatum Gondobaldum, obsidet: obsessum capit. Sed diues auro Gondobaldus, opera Aredis Arelatæ vrbs præpotentis municipis, magnis muneribus Clodouæo oblatis, se liberat, annum tributum regi pollicitus. Relicto quinque millium armatorum in Burgundia præsidio: cui Gondesillum Gondobaldi fratrem præfecerat, Clodouæus in Franciam reuertitur. Egresso Burgundia rege, Gondobaldus, Gondesillum Viennæ obsidet: fratrem in ea deprehensum non sine multorum stragetrucidauit: prodidit vrbs Gondobaldo plebeius quidam qui aquæ ductibus præfuerat, indignatus scilicet quod imminente commeatu pœnuria fuisset cum mulegenis ciuitate dimissus. Eam ob rem Gondobaldum docet per eum ductum Viennam capi posse. Reserato igitur meatu immisso milite vrbs capitur: Franci vero milites quos Gondesillo Clodouæus tradiderat, ad Alaricum Tholosam relegati sunt. Per idem tempus irruptis in Galliam Gothis: bona Franciæ parte occupata: Arriana impietate plurimi tenebantur. Assumpta in eos expeditione, Clodouæus, priusquam moueret, Paternum virum ex suis prudentem ad Alaricum Gothorum principem in Aquitaniam oratorem, de rebus quæ ex vsu vtriusque regum essent, mittit. Conuenit diem locumque regum colloquio dicere. Constituto tempore quo inermis quisque accederet, Clodouæus iter in Aquitaniam parat. Interim Paternum negocium dat, exploret quibus Gothi indumentis vtantur. Qui ad Alaricum reuersus offendit hominem, & suorum quenque ferream virgam non minima crassitudinis manu gestare: quæ vel ad percutiendum vel iaculandum idonea videretur. Quem dolum prudenter animaduertens Paternus: apprehensa regis manu promissi eum admonuit. Ille dolum quatenus potuit dissimulans, perfidiam abscondit. Tandem Paterno in suspitione persistente, placere sibi Alaricus ait, controuersiam, quæ inter reges agitabatur, ad Theodoricum Italiae regem referri, & ab eo definiri. Cum ad Theodoricum ventum est, ille, causa cognita, litigatores in Aquitaniam remittens, iubet Paterno, vt in summam turrem, quam ipse designabat, ascenderet, hastamque erectam teneret: Gothi vero tam diu nummos ad hastam conicerent: donec ad eius mucronem coaceruatis nummis hasta tota tegeteretur. Quod iudicium non acceptauerunt Gothi: Sed indignabundi, Paternum ludibrio habuerunt. Nam cubiculi eius extractis quibusdam tignis, & de super coniectis tapetibus cum periculum occultassent: Paternus, dum noctu curandi corporis gratia exurgit: per extractum tabulatū deorsum præceps delapsus, brachium effregit: reliquo corpore grauiter concusso. Hæc iniuria affectus Paternus, Gothorum perfidos mores Clodouæo renunciat. Quamobrem irritatus rex, oratione ad suos de violato oratore habita, exercitū ingredi ad hostes imperat: prius tamē, quam in aciem prodiret, ad diui Martini sepulchrū,

*Clodomirus.**Victor Clodouæus Christo credit.**Vedastus.**Remigius.**Ampullam sacra.**Templum Clodouæo Parisi factum.**Lilia cælo demissa.**Auriflamma.**Burgundorum origo.**Gondobaldus capitur.**Vienna.**Gothorum irruptio. Arriana impietas.**Alarici persequitur. Theodorici iudicium.*

donaria mittit: tanquam de futura victoria oraculum expectaret. Venientes qui missi fuerant, dum ad fores templi accedunt, audiunt psallentes sacerdotes Davidis hymnum: Protexisti me Domine virtute ad bellum. Quod omnino loco suscipientes, oblati muneribus, ad regem perniciousiter se conferunt: Oraculo accepto, rex erectior factus ad hostem festinat. Dum procedit agmen, Vienna amnis obstitit, qui crebris imbribus intumuerat: ita ut vado transiri non posset. Impeditum dolens exercitum Clodouæus, Deus, inquit, optime in tribulationibus adiutor, attende quod in hostes tuos proficiscor. Fave religioni tuæ quam tuor: & ne differ de hæretico Gotho sumere ultionem, &, qui nos præpedit, da fluuium vadabilem. Hoc precantem Clodouæum, non est aspernatus Deus. Ad primam enim insequentis diei lucem, ceruus est silua (nemine in clamante) in conspectum se proripit: qui magnis inde militum vocibus excitus, fluuium enatans: quasi itineris explorator vadum monstrauit. Hunc secuti milites, in vltiorem fluenti ripam, quæ ceruus traiecerat, euadunt. Ultra progressus exercitus, ad diui Hilarii Pictauien. ædem consistit. Vbi in tempesta nocte quiescente Clodouæo, ignis in tentorium decidere visus est: quod prodigium plerique bonam in partem interpretabantur. Cum non procul abesset hostis, milites in aciem rex educit: moxq; atrox vtrinque prælium committitur iuxta fluuium Clanum, in campo Voglodinensi, qui ab vrbe Pictauiorum decimo miliario abest. Rex inter præliantes Alaticum conspicatus, eum inuadit: & solus soli congreddens, solo deiectum Gothum necat. Hæc finis Alarico fuit, cum annos duodecim tyrannidem assumpsisset. Hanc victoriam Clodouæus mox insigniorem reddit, Theodoro filio cum exercitu in Narbonensem prouinciam misso: quo duce ea pars quam nunc Occitanam linguam vocant: ipsos præterea Aruernos patri audientes fecit. Burdegala tunc Clodouæus hyemabat: vnde incunte proximo vere Tholosates petit: vbi Alarici thesauri asseruabantur. Quibus expilatis: reliquas vrbes, quas Gothi præsidio tenebant, adoritur. Hisque (hoste vndique deturbato) Francorum præsidium ponit. Rebus ad hunc modum quietis: Thuronum se contulit: vbi Anastasii Bizantini imperatoris legatos audiuit, imperatorio nomine amicitiam ei offerentes, Romanumq; consularum. Quo honore affectus rex, in scenso equo in patentem campum, qui inter diui Martini ædem Thuronumq; per tempus erat, proficiscitur: vbi populo varia munera profudit, cunctis acclamantibus: *Bene sit regi consilijs Romano.* Equi deinde memor, quo in bellis libenter vtebatur: quemq; diuo Martino voti reus dicauerat: equum ingenti pecunia redimi cum frustra iussisset: nec moueri loco equus scopuli instar potuisset: aureos centum, quos illa ætas solidos appellabat, priori precio adiici iubet. Atq; ita equo recepto, *bonus, inquit, in negocijs adiutor Martinus est: sed mercede carus.* Pacatis paululum rebus: Regnacarus Cameracus princeps insequentis causa belli fuit. Erat enim petulans & multa libidine famosus. Quibus vitis (vt principibus fere contingit) Pharo quidam assentator morem blandissime gerebat, ita ut nihil non illi crederet Regnacarus. Hanc rem proceribus ægre ferentibus: ad Clodouæum mittunt, suam pollicentes operam, si examinatum hominem principatu amoueret. Adduntq; cum pugna iniretur, se, simulata fuga, Dominum pugnae tempore deserturos. Clodouæus, vt proceres conuenta seruarent: area fabricatus arma, eaq; inaurata, ita, vt credi aurea possent, proditoribus dono dat. Adulterina munera mox cum exercitu sequitur Clodouæus: instructa vtrinque acie, confertaq; fortiter manu, proditores simulant fugam duce deserto: quem captum occidi rex mandat vna cum eius fratre qui duci auxilium non tulisset. Necauit item & propinquos omnes: ne successionis iure adducti, principatum Regnacari vendicarent. Proditoribus autem (cum se falsis donis a rege circumuentos quererentur) respondit: Quibus præmijs esse dignos eos putarent qui suum ducem prodidissent. Satis illis superque esse, quod vita donati essent, atque ita illos domum dimisit. Clodouæus rebus gestis plurimis clarus, post acceptam CHRISTI fidem cum annos triginta regnum administrasset: quatuor superstitibus liberis vita decessit. Regis mortem præcesserat ingens apud Viennam urbem terræ motus, quo concussa palatinae ædes, vna cum priuatorum domi-

domicilijs, templisque corruerunt. Hæc Mamerto, qui pontifex vrbs erat, causa fuit, instituendæ supplicationis, quæ ante dominicæ ascensionis diem festum quotannis per quasque ecclesias Letaniæ nomine celebratur. Conditus est sepulchro Clodouæus, quod etiam nunc Parisi visitur, in æde Petri à se ædificata. Additumque tumulo insequens carmen autore Remigio: anno Christiano D. XIII.

Dives opum: virtute potens: clarusq; triumpho:

Condedit hanc sedem rex Clodouæus. & idem

Patricius magno sublimis fuit honore.

Plenus amore Dei contempsit credere nullo,

Lumina qui variis horrent portenta figuris.

Mox purgatus aquis & Christi fonte renatus:

Fragrantem gessit infuso christumate cinem.

Exemplumq; dedit sequitur quod plurima turba

Gentilis populi: sicutq; errore suorum,

Doctorem cultura Deum verumq; parentem.

His felix meritis superauit gesta priorum.

Semper consilio, castris, bellisq; tremendus:

Hortatu dux ipse bonus ac pectore fortis.

Constructas acies firmavit in agmine primus.

Eo regnante, precibus beati Remigii frater Sueffionum pontifex Vedastus Attrebaicum, & Auitus Nouiomensium ecclesijs præerant: Arrianis magnopere contrarii.

SUCCEDENTES Clodouæo filii, quos quatuor ex Clotilde suscepit, regnum CAP. 4. quadristariam concordibus animis (quod de imperio agitantibus raro euenit) partiti sunt. Theodoricus Mediomaticos, qui & Mettenses: Clodomirus Genabumq; Aurelianus: Clotarius Sueffionem: Childebertus Parisios obtinuit. Hi omnes, cum sese mutua amicitia colerent, regio nomine seorsum assumpto, Dani Mettensem agrum inuadunt, prædas facientes: in quos Theobertum filium cum iustis copijs Theodoricus mittit. Fufis Danis: ad patrem cum bono captiuorum numero triumphans Theobertus se recepit. Interea Clotildis filios ad se Parisium conuenire mandat. Atq; (vt erat appetens vindictæ femina) iniuriam illis aperit paternæ necis. Ad se quidem Burgundi regni portionem pertinere: sed Gondobaldi potentia atq; crudelitate, vtroq; parente orbatam se & hæreditate priuatam esse. quamobrem precari ultionem parricide Gondobaldi pariter assumant. Moti maternis precibus filii: contractis copijs Burgundis bellum indicunt. Quos per idem tempus (Gondobaldo patre vita functo) Sigismundus moderabatur. Qui delectu militum habito: aduersus Francos se obicit. Dimicatum est acerrimis viribus. Sed inclinante ad Clodomirum fortuna Sigismundus in fuga capitur, vincitq; Aureliam missus est: quem non multo post Clodomirus pariter cum liberis interemptum in altissimum puteum deiici iubet. Sed inde tandem exemptos ad diui Mauricii monasterium, quod non longe ab Octodoro Sabaudia vico Sigismundi frater extruxerat efferri, ibiq; sepeliri permittit. Huic Clodomiri fortuna: aduersa successit. Namq; cognito, quod Gondeuallus Burgundionum imperium vendicaret: bellum redintegrat. Sed dum longe à suis Clodomirus hostem persequitur, à multis circumuentus (quamquam furentibus oculis & minaci vultu terrori esset) inimicis coniectis vndique telis appetitus, pugnacissimus rex temeritatis suæ penas luit. Amisso rege, Franci nihil pauentes, Domini sui mortem vlcisci perseuerant. Verso in fugam Burgundione, multis interemptis, vicos agrosq; depopulantur atq; incendunt. Erant Clodomiro libri mares tres. Theodoaldus, Gontherus, & Clodoaldus: quos à patris morte educandos apud se Clotildis recepit. Clodomiri morte nunciata, Clotarius atq; Childebertus fraternæ necis vltiores, coacto exercitu, in Burgundiam pergunt. Fugato Gondomaro, eiusq; vxore in captiuitatem abducta: vniuersa Burgundia potiuntur. Hoc bellum mox Hispanien seculum est: Cui Amalricus causam dedit. Hic in extrema Gallia, quæ ad Pyrheneum

Mamertus P^rouincialis episcopus.

Letania p^alustrorigo.

Clotildis filios suos Parisiim vocat.

Bellum in Burgundis.

Amalricus.

spectat, incolens: Hispaniam cum Gothis tenebat. Mortuo vero Clodouaro, inta-
 etam antea regionis partem Amalricus occupauit. Vnde animos tollens, ad reges
 Francos de ea re nuncium mittit: petitque eorum amicitia frui liceat: atque ex eorum
 familia ducere uxorem. Non indigna petitio regibus visa est. Sororem virginem
 illi dant. Quam regio fastu susceptam, Amalricus liberaliter primum, mox con-
 temptissimè habuit: quippe qui Arriano veneno imbutus, recte fidei mulierem, de-
 spuebat: adeuntemque ex more Christiano ecclesias contumeliis persequeretur,
 lutoque per viam à pueris mandabat cõtaminari. Hoc diu passa mulier, regibus per
 literas significat, quæ à viro infideli toleraret: laturaque esset, nisi Amalrici petulan-
 tiam temeritatemque compescerent. Crebro mulieris quæstu perciti reges cogunt
 exercitum. At Childebertus, sublimi vir animo, non expectato Clotario: mi-
 litem in Amalricum educit. Cognito quid in eum à Childeberto parabatur: ma-
 gnanimè, quoad potest, manum Amalricus terra marique cogit, tueri se festinans. Ad-
 uenientibus Francis hostiliter occurrit: & quanquam militum numero inferior
 esset, in fortitudine tamen spem omnem firmauerat: qua prima eximiaque virtute,
 victoria sæpenumero visa est comparari. Pugnatum est æquis viribus diu acriterque.
 Sed Gothis cedentibus, victoria penes Childebertum fuit. Fugientem Amalricum
 dum animaduertit miles quidam Francus: excitato calcaribus equo, tyrannum
 lancea confodit. Qua re cognita, rex Francus mediam petens Hispaniam Gothos
 incredibili diligentia persequitur: donec Toletum, ad annis Tagiripas munitissi-
 mæ urbem, accessisset: quam obsessam, & à ciuibus non segniter defensam capit,
 captam, omnibus exactissime coaceruatis bonis, spoliat. Atque ita sorore recepta,
 & mox morbo, dum reuertit, absumpta, ad patris sepulchrum Parisiensi collocat de-
 functam. Quos vero calices & vasa sacra Toletum exportauerat, religiosis regni sui
 locis distribuit.

CAP. 5. His, vt memorauimus, à Childeberto gestis, nunciatur Theodoricum fra-
 trem Montemclarum Aruerniæ primariam ciuitatem: quam ab eo Childebertus
 abstulisset, recepisse præsidio interfecto. Dum ciuitas à Theodorico obsidetur,
 miles, qui in obsidione erat, accepto, quòd in diui Iuliani templum plæriusque ciues
 fortunas suas contulissent: in templum refractis foribus irrumpit: & cuncta diripi-
 ens exportat. Sed protenus vindex sacrilegii Deus prædatores corripit insania:
 horrenda voce clamantes. *Cur ò beate martyr tam diu nos crucias?* Hoc exemplo do-
 ctus qui militiam sequitur temperet à rapinis, ne sacris locis iniuriis sit. Appre-
 hendit interdum pœna sacrilegos, & suas Deus iniurias grauiter vlciscitur. Quod
 Siginaldus Aruernorum præfectus non ignorauit. Itaque licentia dominandi elat-
 us: postquam multa ab incolis furripuit: villam Burgatensem, quam Terradius
 ecclesiæ diui Iuliani donauerat, occupauit: moxque mente captus, non prius sui
 compos factus est, quam villam reliquisset, compensatione exhibita rerum quas
 temere abstulerat. Sed re intra paucos dies composita, concordibus animis reges
 in Hermofredum Thoringiæ principem bellum mouent, propterea quod suastu
 Amalbergæ uxoris duos, quos habebat, fratres Bercarium & Baldricum necaue-
 rat: delatos, quod regnum affectassent. Thoringus re cognita: collecta magno
 numero manu: dolo intercipere Francos instituit. Fossam altam, quæ Francus iter
 facturum erat, longitudine magna perduxit, cespitibus desuper coniectis: vt specie
 virentis herbæ miles illusus, fraudem non perciperet. Detecto per exploratores
 dolo: reges irritatores facti, hostem ferocius persequuntur, donec estuli fuga Tho-
 ringi ad flumen, quod eorum lingua Onestrum vocant, se recipiunt. Vbi ad flumi-
 nis ripam, reuocato ex fuga milite, bellum instaurant. Sed cedere coacti, in pro-
 fluentem se promiscue committunt: Factaque est eorum tanta strages, vt occisorum
 cadaueribus pontis loco Francus vteretur. Hermofredus tamen cum paucis in vr-
 bem quandam (quæ regi Theodorico postea fuit) se recepit. Ad quem dimisso
 nuncio, Theodoricus salutem pollicetur, si ad castellum Tulbiacum, quod non
 procul erat, se conferre non pigritaretur. Nuncianti fidem adhibens Hermofre-
 dus ad Theodoricum se confert. Dum vna ad pinnas castelli inambulans & fabu-
 lantur, Theodoricus Hermofredum cubito impellens, eum e muro præcipitat: quo

Toletum ca-
 pitur.
 Turgus.

Sacrilegii pe-
 ni.

Bellum aduer-
 sus Hermo-
 fredum.

10

20

30

40

50

quo lapsu interiit. Deinde liberis eius necatis: omnem regionem in potestatem rex
 accepit: ibique id tempus moratus, Lotharium fratrem (licet auxiliarius illi in hoc
 bello fuisset) clam suspectum habuit: siue quod benè gesti belli partem ad se verte-
 ret: siue quod (vt est humanus animus) causas quereret vsurpandi fraterni regni
 qui finitimus esset: & ideo inuidiæ Theodorico esset. Dissimulato odio, Theo-
 doricus precatur per nuncios fratrem, ad se in Thoringiam veniat: habere quod
 ex vtriusque commodo sit. Ad quem, nihil a fratre doli metuens, Clotarius acce-
 dit. Occultos post tapetem in cænaculo milites Theodoricus in armis locauerat,
 Quod cum paulo altius penderet velum, Clotarius cænaculum ingressus: armato-
 rum pedes conspicatus: fraude deprehensa restitit: admonitumque, quos secum ha-
 bebat, clientibus, clam armari eos iubet. Theodoricus animaduersum a fratre
 dolum intelligens: ioco suspicionem purgavit: habito deinde cum fratre colloquio,
 argenteo vase, quod peluim vocant, Lotharium donat, atque ita discessum est. Ve-
 rum sollicitatus ira Theodoricus, peluim à fratre per filium repetit, belli occasio-
 nem meditans si vas non redderet. Impetrat a patrueli Theodebertus adolescens:
 & vas ad patrem refert. Sed tandem in apertum se Theodorici ira prodidit. Cre-
 bris incursionibus in alterutrum factis, pax inter eos paucis post diebus conuenit:
 quæ tamen susurrorum delationibus violata est: obsidibus, qui apud Theodoricum
 erant, interfectis. *Nihil enim apud dominandi cupidos probitat is aut fidei est. Libi-
 dine enim habendi reges feruntur, nec amicis, nec generi indulgenti suo.* Interim dum se fra-
 tres odij agitant, Clotildis mater ex Clodomiro nepotes diligenter non secus ac
 ex se natos apud Parisios procurabat. Hac suspicionem ductus Childebertus: quasi
 illos regina ad regnandum educaret: accersito fratre Clotario, quid de matre ne-
 potibusque pensaret, aperit. Placuit, visendi eos causa: atque cognoscendi, quo-
 rum ætas, diuisa inter illos hæreditate, ad principandum idonea esset: ad se per
 Archadium quendam mitti. Læta nuncio Clotildis, dimissos nepotes patruelibus
 commendat. Quibus in conspectum adductis, maiorem natum Clotarius mox ter-
 ræ allidit: ense per illa adolescentis prostrati traiecit. Hic perterritus alter ad Chil-
 debertum se proripuit: orans vt se protegeret. Qui siue misericordiam simulans,
 siue reuera pueri miseretur: Clotarium placare pergit. In quem indignabundus
 rex: tu, inquit, huius auctor facinoris es: & nunc pœnitet consilij: aut ergo illum
 proiice abs te: aut mortem meis manibus obito. Ad hæc verba dimissum puerum
 Clotarius obruncat. Interim dum in nepotum necem intentos reges Clodoaldus
 videt: auxilio procerum dilapsus, clericatum professus est, & sacerdos effectus, vi-
 tam religiosissimam vixit. Scribunt quidam vna cum pueris nutrices quoque esse
 necatas. Huius sceleris immanitatem, aliud, non minus inhumanum, præcessisse
 tradunt. Ad priorem nuncium Archadium de pueris ad reges deducendis Vri-
 danum quendam aulicum protinus Clotildem regio iussu adiuisse: eique gla-
 dium & forpicem obtulisse: ad anceps oblatum Clotildem nullitasse: mox ex Vri-
 dano quesuisse, quid hoc oblatum protenderet: illumque respondisse, gladium
 necem: forpicem sacerdotium in nepotibus ominari: expectare se, vtrum regi-
 na eligeret. Demum hæsitantem reginam negasse nepotes sacerdotes fore: scili-
 cet de filijs regibus securam, quòd innocentibus nullam vim inferendam formi-
 daret. Sed regnum ambientibus odiosa miseratio est. Tam crudelem nepotum
 necem, etsi modestissime ferret Clotildis: eam quoque insequens belli motus mi-
 sera sollicitudine confecit. Theodotico, quem Mettensibus imperasse scripsi, vi-
 ta sublato, Theodebertus paternum regnum suscepit: qui aduersus Clotarium
 in societatem belli, quod iam diu Childebertus Parisiorum rex animo agitabat,
 accitus, vocanti Childeberto auxilio fuit. Iunctis ergo pari fide exercitibus, in
 Clotarium proficisci constituunt. Ea re Clotildis cognita: relictis Parisijs Turo-
 num abiit: diui Martini ædem lachrymans ingreditur. Orat religiosa mulier bea-
 tissimum confessorem, preces eius exaudiat: neque sinat fratres reges, filios suos
 inter se conflictari: qui tametsi compluribus essent inquinati flagitijs, occurrat ta-
 men furentibus, ne insania efferati, fraternitatis quoque obliuiscantur. Clotildis

Dolus regis
 Theodorici.

Dominandi
 cupido, omnis
 mali causa.

A patruelibus
 nepotes occi-
 duntur.

Martinus nõ
 Christus in
 anxietate qua
 stans.

oratione, & bene de deo meriti pontificis interuentu, credi potest in beniuolentiam fratres rediisse. Nam cum acies non procul constitissent: ortus imbribus: tonante supra modum cœlo: atque validissimo insufflante vento: tanta tempestate Childeberti Theodebertique copiarum attritæ sunt, vt nihil illi sibi armorum, præter clipeum, reliquum habuerint. Procumbentes humi milites laceris vestibus & sagis, diem illum vltimum sibi certo esse credebant: equis insuper per multa miliaria diffugientibus rari recepti sunt. Quin ipsi regibus cœlestis ignis, qui crebro fulgure continenter micabat, timorem incussit: ne cum tentoriis incendio vnâ flagrarent: cum huius tempestatis nulla procella, neque vllius pluuiæ gutta Clotarij militem attigit. Hoc terribili admodum prodigio haud dubie intellexerunt reges, recte in illos dei iram exerceri, quod innocentem fratrem bello perdere cogitassent. Missis ergo ad Clotarium legatis: pacem vltro pollicentur: qua vtrinque data, discessum est. Hæc in agro Aurelianensi apud Combrum vicum gesta fuisse comperio. Post hæc Childebertus, velut ad bellum natus esset, breui requie militibus concessa, comitate fratre Clotario in Terracones mouet. Cuius belli causam ab auctoribus traditam non inuenio. Credo eum prædæ & regnandi solum cupiditate affectum, huic bello incubuisse. Prima huius expeditionis castra ad Cæsaraugustam urbem Childebertus sistit. Quam circumuallatam oppugnare iubet. Ciuibus fortissime sese primum tuentibus: cum altera insuper oppugnatione primi expectarent, ad dei opem conuersi supplicationem decernunt: circumeunt per pomerium ciuitatem, resonante diuinis hymnis clero. Quem concentum vbi animaduertit Childebertus, cognoscit per ruricolam quandam supplicationem ritu christiano à populo fieri: vt miserto ciuicis deo in hostium potestatem non veniant. Eare cognita, & quod Christiani essent, Childebertus rustico imperat, loci pontificem adeat, moneatque ad se in castra venire. Edoctus à rustico pontifex ad regem nihil veritus accedit.

Mirum.

Bellum in Terracones à Childeberto gestum.

Cæsaraugustam obsidit.

Reliquie diui Vincentii.

Christum tenentis amici.

Monasterium beati Vincentii extructum.

CAP. 6.

REBUS in Hispania (vt præmissum est) gestis Theodorici mors regi renuntiata est. Huic filius Theodebertus, quia regno successisset, iniquo animo Childebertus tulit. Communicato igitur cum fratre Clotario consilio, à Theodeberto regnum surripere meditantur. Quorum cœptis rex prudens occurrens, prius quam in apertum prodiret dolus: insurgentem in eum, debita erga auunculos reges obseruantia, retardauit. Eam ob rem alios sibi vultus effingens Childebertus, satius esse censet beniuolentia vt, quam nepotem regem eundemque potentem lacerare, quem facile superare non posset. Vocatum igitur ad se Theodebertum blande excepit: præciosisque muneribus donatum, à se dimittit. Adeo rara est inter principes amicitia: aut enim liuore percussis: aut imperii maiestate feroces: aut (quod plerumque accidit) aliorum potentiam suspectam habentes, occultis inter se dolis agere solent. Interea senio morboque confecta Clotildis mater moritur: præclaræ religionis fœmina, & diuo Martino Turonensi præfule præcipue deuota. Quam Turono vrbe, regia pompa elatam, filii reges ad Clodouæi tumulum apponunt: Eleuatumque nunc veneratur corpus eius in capulo ac pheretro ibidem adhuc conspicuo. Eodem ferme tempore Theodebertum vltima fata assumpserunt: relicto filio Theodebaldo regni paterni hæredes:

Clotildis non dei sed diui Martini cultrix moritur: ipsa quoque diuinis honoribus affecta.

de: Clotario autem iniqua iterum fortuna aduersata est: Nam maribus liberis septem, & fœminis duabus, cum beatus hominum opinione haberetur, Crannus patri contumax extitit. A quo in Aquitaniam missus premere populum veltigalibus cœpit. Ea re cognita, Clotarius Crannum domum reuocat. Qui contempto patris imperio, ad Childebertum, quem non bono factis in patrem animo esse arbitrabatur, se contulit: Addit ad exulceratum Childeberti animum nouas indignationes: iureque iurando se per sancte astringit, oppugnaturum perpetuo patrem. Securus igitur acceptæ fidei à Cranno Childebertus, bello persequi Clotarium constituit, eo quidem tempore dum Clotarius expeditionem in Saxones haberet. Quos cum semel prospere superasset, secundo in eos mouens, quod promissum tributum non soluissent, quamuis prælium deprecarentur, & imperata se facturos pollicerentur: pugna non abstinit: in qua multis Francis occumbentibus, Clotarius cum paucis ad Sueffiones regressus est aduersus Crannum. Gontrano atque Ariberto in Aquitaniam Clotarij iussu mouentibus: Childebertus Campaniam infesto exercitu incurrit. Inde vastatis agris cum præda multa reuertentem post nonum & quadragesimum regnandi annum mors occupat, anno salutis quingentesimo quinquagesimo nono. Mortuo apud adem Vincentij martyris proxime Parisios sepulchrum fuit. Childeberti morte, quia liberis careret, omnia ad Clotarium peruenerunt. Quo accessu Francorum regnum magnum incrementum accepit. Sed aucto regno: auaritia Clotarium inuasit. Excogitauit enim tertiam ecclesiasticorum prouentuum partem accipere. Cuius concupiscentiarum assentientibus ipsis: vnus tantum Turonorum antistes iniuriosus resistit: dicens. *Si, quæ Deo dicata sunt, auferes: & de pauperum horreis, tua perges explorare: regnum à te auferet Deus.* Qua increpatione territus Clotarius, incepto abstinit: Eadem tempestate inter Francos atque Hispanos erat de celebrando paschate contentio. Illi enim decimo octauo Calendas Maij: hi duodecimo Calendas Aprilis festum diem obseruabant. Sed hæc pertinax varietas finem diuinitus accepit. Nam sabbato sancto, dum catechumeni ad regenerationis lauacrum accedunt, salutaris apud Hispanos aqua peraruit: cum eadem apud Francos redundaret, Gregorius Turonen. Chilperici ætate hoc euenisse tradit.

Cranni rebellio.

Controversia de paschate celebrando.

ROBERTI GAGVINI

HISTORIÆ FRANCORVM

LIBER SECVNDVS.

LOTARIVS regno assumpto, Crannus aliàs Cramiris (vtrumque enim scriptum inuenio) temeritatem vlcisci perseuerat: ratus plus audere in eum ceteros: si repugnantem filium non fleteret. Habito igitur delectu militum: in rebellem progreditur. Quem venientem audiens Crannus, ad Conobaldum sibi finitimū Aquitaniarum regem pergit: quo adiutore patrem prælio exciperet. Sed Conobaldus cum in sacellum diui Martini Clotarium fugiens se recepisset: neque inde vllis pollicitationibus educi posset: immisso igni pariter cum sacello crematur: quod non multo post tempore rex iussit instaurari. Mox Crannus nihil moratus ad Britonum comitem Senabutum se contulit: vbi receptis ex fuga militibus, quum terra marique iustum exercitum coegisset, pio patri filius nocens & armatus occurrit. Ordinatis ad prælium alterutris copiis, de pace per legatos tentatum est. Negant

CAP. I.

Sacelli diui Martini extructum.

te conditiones pacis Clotario : armis decertare conuenit. Sed non ingnarus pater, quàm dubius sit belli exitus : dei ante omnia opem implorans, *Iuste Deus*, inquit, *aspice : Et quod Dauidi regi de filio Absalone iudicium, fecisti mihi imperitio.* Atque ita in prælium utraque acies concurrat. Diu stetit dubia victoriæ spes, demum ad Clotarium inclinauit. Fugati profligatique sunt hostes. Inter quos bona Britonum pars cæsa est : Cranno cum vxore & liberis intercepto.

Cranni supplicium.

Quem in scamno per licetorem alligatum cremari cum vxore & liberis duobus rex iubet. Huiuscemodi supplicio Crannus pœnas soluit conceptæ aduersus patrem rebellionis. Cranno merita pœna affecto, pater accepti à deo beneficii memor, in Franciam reuertens, ad diui Martini sepulchrum se contulit: ibi de beneficiis deo gratias exhibens, largissimisque muneribus templo ditato, petit preteritæ ætatis sibi offensas remitti. Nec mora Sueffionem repetit. Moxque, vt est Gallicæ nobilitatis vana consuetudo, ad feras venatu depræhendendas se conuertit: vbi dum cursu clamoreque supra quàm rege dignum est, curiosius oblectatur, morbum contrahit: quo languore, cum annos vnum & quinquaginta imperasset, absumptus est : assistentibus quatuor superstitionibus sibi liberis, Ariberto, Gontrano, Childerico, atque Sigisberto. Fuit enim

Clotarii obitus.

Clotarius libidini obnoxius, & ex tribus vxoribus, Iugunde, Arregunde atque Consona mares septem & fœminas duas suscepit. Arregundem, quæ primæ vxoris soror erat, ex hac causa sibi assumpsit. Rogatus ab vxore vt Arregundem viro illustri collocaret : ad eam profectus est, sibi que copulauit. Atque paullo post ad Iugundem reuertens, feci, inquit, mea coniunx de sorore tua, quod me hortabaris. Illam enim mihi accepi, quæ præter cæteros regni mei proceres sum illustrior. Quod factum modesta mulier æquo animo ferre simulauit. Patris funus filii Sueffionem vsque ornatissimo comitatu profecti, digno patre tumulo regem sepelierunt. Sed priusquam à Clotario discedo : illud non prætermittendum reor, quod cum maxime cognitu dignum est, mirari licet à nullo Franco scriptore litteris fuisse commendatum. Fuit inter familiarissimos Clotarii aulicos Galterus Iuotorus Caletus, agri Rothomagensis apprimè nobilis, & qui regii cubiculi primarius cultor esset. Huic pro sua integritate, de Clotario cum melius meliusque indices promereretur, reliqui aulici inuident, deprauantes quodlibet ab eo gestum, nec desistunt donec iratum illi Clotarium pessimis iussuris efficiunt. Quamobrem iurat rex se hominem necaturum. Percepta Clotarii indignatione : Galterus pugnator illustris, cedere regi irato constituit. Igitur, derelicta Francia in militiam aduersus religionis catholicæ inimicos pergit, vbi decem annos multis prospere gestis rebus : ratus Clotarium simul cum tempore mitiorem effectum : in primis ad Agapitum pontificem se contulit. A quo ad Clotarium litteris impetratis, ad eum Sueffione agentem se protinus confert: veneris die quæ parasceue dicitur: cogitans religiosam christianis diem ad pietatem sibi profuturam. Verum litteris pontificis exceptis: cum Galterum Clotarius agnouit : veterem ira, tanquam recenti liuore percitus, rapto à proximo sibi equite gladio, hominem statim interimit. Tam indignam insignis atque innocētis hominis necem religioso loco & die ad Christi passionem recolendam celebri, pontifex inæquanimitè ferens, confestim Clotarium repræhendit, monetque iniquissimi facinoris rationem habere, se alioquin excommunicationis sententiã subiturum. Agapiti monita reueritus rex capto cum prudentibus cōcilio, Galteri hæredes & qui Iuotorū deinceps possiderent, ab omni Francorum regum ditone atque fide liberauit, liberosq; prorsus fore suo syngrapho & regis scriptis confirmat. Ex quo factum est vt eius pagi & terræ possessor regem se Iuotori hætenus sine controuersia nominauerit. Id autē anno christianæ gratiæ D. xxxvi. gestū esse indubia fide inuenio. Nā dominantibus lōgo post tēpore in Normānia Anglis, orta q; inter Ioannē Hollādū Anglū & Iuotori dominum quæstione, quasi prouētuum eius terræ pars sisco regis Anglorū quotannis obnoxia esset, Calleti propretor ann. sal. M. cccc. xxvij. de ratione litis iudiciario

Regni Iuotori principium.

Clotarii immanefaciens.

Regni Iuotori.

iudiciario ordine se instruens (sicut annotatum a me est) comperisse iudicauit. Huius Clotarij vxor fuit Radegundis; quæ per viri assensum religionem professâ, cœlitibus meruit ascribi. Patre enim Berengario rege nata, cum à Francis capta esset, in Clotarij sortem veniens, ab eo in vxorem ducta est. Sed casta mulier deo magis quàm viro complacuit. Eius regis decreto diui Medardi monasterium Sueffione inchoatum est: sed à Sigiberto filio tandem absolutum. Est in Anglorum gestis, Egilbertum regem, cum ab inimicis propter eius desidiã rifi habere retur, filiam regis Francorum, cuius nomen silentio præteritur, vxorem assumpsisse, & cum ea Letardum, virum admodum sanctum, in Angliam nauigasse. Quo connubio Egilbertus gensque Anglorum didicit modestiam, & cognitionem quandam accepit vnus dei & fidei Christianæ, ita vt ad Anglos proficiscente Augustino, gens tota facilius Christum confessa sit, Pelagij reiectis erroribus. Porro quia nec filiæ nec regis nomen ab autoribus traditur, ego temporum annotationem secutus, hunc fuisse Chilpericum conijcio, aut primum Clotarium. Nam per Clotarij secundi tempora diuus Gregorius pōtifex Romanus Augustinum ex monasterio, quod Romæ instituerat, in Angliam prædicationis causa misit. Id autem scriptum a me ideo est, vt intelligant Angli exordium rectæ crudelitatis in Christum a Franca muliere accepisse.

Radegundis deserta.

Letardus.

Anglorum fides a Franca muliere.

CLOTARIO sepulto fratribus de partiendo inter se regno consulentibus, cum quisque sibi partem accipere merito speraret, Chilpericus, cui plus ingenij atque astutiæ inerat, præter ætatis legem Parisiū occupare cōtendit: paterni que thesauris potitus, mox Francorum nobilitatem, quam velocissime potest, ad se vocat. Quos partim in se procliuēs beniuolentia amiciores reddit. Alios quibus aduersam in partem pēdere animum commodi expectatione cognouit, magni admodum donis muneribusque conciliat. Sed, vt est in Gallico prouerbio, *Sollicitus sui est nec dormitat inimicus*, cognita Chilperici perfidia, amicorum opera, quos Parisij habebant fratres, inscio Chilperico in urbem clam admittuntur. Inde fratre deturbato, ne bello res ageretur, Chilperico renunciat, si pro lege patria diuidi inter se regnum volet, liberum sibi ad eos patere regressum. Hac condicione propo-

CAP. 2.

Chilpericus.

sita Chilpericus Parisiū reuertit. Ariberto, quod prior natu esset, Parisiorum regnum: Gontranno Aureliorum: Mettensium Sigiberto obuēnit. Chilpericus Sueffionem adeptus est, suscepto secundum seriem cognationis Parisiorum gubernaculo. Therebertus, qui Aribertus dictus est, nulla re insignior fuit, quam Marcanosæ & Merofidis stupro, quās Nigebrida eius vxor seruitio habebat. Quorum consuetudine rex ita deperijt, vt Nigebrida dimissa, eas in vxorum loco habuerit. Nec deseruit, licet à pontifice Germano admonitus esset. Verum paucis interiectis diebus, utraque vna cum filio, quem altera ediderat, repentino obitu perierunt. Sed nec diu superstes Aribertus fuit. Gontrannus, quamquam benignior natura fuerit, petulantia tamen atque libidine non dissimilis erat. Nam præter prostitutas à se virgines, alienas quoque nuptias, spretis legitimis vxoribus, in-

Gontrannus rex Aurelianorum.

quinauit. Ab huiusmodi fœdis amoribus abhorrens, Sigibertus Mettensium rex, ad Athanahildū Hispanum regē, misso legato Gogone, Brunehildē regis filiam vxorem accepit. Chilpericus veto fratris exemplo adductus, alteram Athanahildi filiam Galsondam coniugem expetit. Cui, cum Fredegundis quadam forma insigni puella inseruiret, insolens tamen mulier in Chilperici se insinuauit amorem, regemq; ita blandicijs deprauauit, vt odio habitam Galsondam, non vxorie dignitatis, non fœderis nuptiarum memor, laqueo per noctis silentium strangularet. Superinducta Andouera nihilo magis continens fuit, quippe qui Fredegondæ voluptatis illecebrarum amator consuetudine illectus tenebatur. Non possum (quamuis breuitatem initio sim professus) huius pellicis malitiam tacitus præterire. In Sueffionibus loco & plebe humili nata est, in vico Balencurto, specie quidem egestia, atque ingenio, supra fœminæ modum excellenti. Igitur cum Sueuorum infesta Sigiberto gens bellum aduersus eum suscepisset, Chilpericus fratri auxilium tulit. Egreddenti domo, cura fuit Andoueram coniugem grauidam fideli sibi cuiquam commendare. Huic negotio idonea visa est Fredegonda

Chilpericus Sueffionis rex.

Fredegonda Franca.

atque ita profectus est. Pariendi cum tempus aduenisset, sceminam regina parit, quæ priusquam baptismo ablueretur, consilio ex Fredegonda capto quamnam idonea satis mulier ad hoc sacramentum testis (hoc est commater) adhiberetur, Nulla inquit Fredegonda, nobilior te est, quam huic mysterio anteponas, ut quam carne puellam extulisti, eam præterea ad spiritalem vitam regeneres. Sciebat enim ex christiano instituto nephas esse, virum mulieris concubitu potiri, quæ baptizando filio commater extitisset, eo pacto Chilpericum a reginæ contubernio disclusum iri, callidissima pellex sperabat. Abluitur ex sententia Fredegondæ filia, atque ei, cui mater Andouera erat, comater spiritali regeneratione efficitur, Childehindam ei nomen imponens. Regi domum bello exacto reuertenti gratulabunda pellex occurrit. Narrat quæ de nata sibi filia contigerant. Sed dolere se, ait, quod regina testis & commater ablutionis filia esse voluerit. Hæc loquenti Fredegondæ, rex sanctè iurat, si ita compertum haberet, se eam vxoris dignitate donaturum. Ingrediendi palatium Chilperico Andouera filiam complexa, salutem impertiri, deq; nata sibi filia gratificari festinat. At rex exulceratus animo, abi, inquit, in malam partem imprudens mulier, quæ tua me insipientia à tuis nuptiis exclusisti. Nec multo post tempore rex pontificem, qui sacrum peregrisset, ire in exilium iuber. Andoueram vero vna cum filia intra ecclesiæ septa vitam apud Cenomanos agere compellit, designatis, quantum ad annum alimentum satis esset, prouentibus. Pellicem mox Fredegondam in suis ambitiosus malis Chilpericus vxorem accepit. A deo nihil videntem hominem reddit caca libido, & petulans viuendi licentia. Nec vno crimine irretit eum quem deprauauit. Enimvero Chilpericus legitimi contemptor thori, alieni quoque appetentissimus fuit. Sigebertum fratrem suum persecutus est (& vt perfidiorem dicas) grassante in eum fortuna. Nam irruentibus in regnum eius insectis signis, Cacano duce, Hunis occupatissimoque in eo bello Sigisberto Chilpericus fraternæ charitatis desertor, in Remos ad Sigibertum pertinentes incurrit, quos præsidio per fratris absentiam destitutos, in potestatem recepit. Verum fugatis Hunis, Sigibertus victor reuertens, copias in Sueffionensium agrum dimittit, quem dedente se populo facile cepit. Theodebertum Chilperici filium in vrbe deprehensum abducit. Sed non multis post diebus intercessione patris liberatus est, Chilperici fide interposita, quod in Sigibertum nullo vmquam tempore bellum moueret. Sed sedis fragus rex nihil moratus, bellum redintegrat: cuius illico pœnituit. Nam inferior factus, compulsus est conditiones pacis, quas Sigibertus voluisset, accipere. Sed nec sic quies facta. Clodoueus ex Chilperici liberis Burdegalam Sigisberti ditionis urbem capit. Sed à Singulfo, quem provincie Sigibertus præfecerat, mox exturbatus Clodoueus, insequente præfecto Parisium ex fuga se recepit. Quia iniuria prouocatus Chilpericus Theodeberto (quem diximus à Sigisberto liberatum) mandat, Neustriam (quæ postea Normannia appellata est) adoriatur. Eam, quia Sigisberto parebat (receptis in ea plerisque insignibus locis) incurfionibus vastant. Eodem quoque furore Turonos, Pictauos, Lemouicas, & Caturcos, non clero, non monachis, non sacris virginibus parcens, perdit. Eius petulantiam cum Gondoaldus, Pictauus, qui Sigisberti partium erat, non parua iactura affecisset, & demum mouente in eum Sigisberto fugatus interemptusque fuisset, Chilpericus iniquo animo filij mortem ferens, Campaniam furibundo exercitu excurrit, Remosque iterum spoliat, in quem reductis copijs Sigibertus hominis temeritatem corripere constituit. Verum intercedentibus vltro citroque legatis, pax icta est. Rebus, inter Chilpericum Sigibertumque, mature compositis, in Gontranni fratris Burgundionibus imperantis exitium coniurant. Belli causa à scriptoribus non traditur. Inuidisse illi fratres crediderim, quod ad Aurelianum Gontrani regnum Burgundionum quoque principatus accessisset. Vt cumque res se habet, letis existimari potest, quæ facile habuit exitum. Constitutis itaque ad pugnam apud Victoriacum Archiacumque copijs, breui momento per legatos conuentum est, Treacas Campaniæ ciuitatem proficisci reges, atque illic pacis conditiones dicturos: Quam in diui Lupi templo reges interposito iureiurando postea firmauerunt. Ab-

Institutum Christianum, sed a Christo nusquam datum.

Chilpericus in Sigisberti fratrem bellum monet.

Bellum in Sigisbertum superatur Clodoueus.

Neustriam Theodebertus incurfat.

Theodebertus occiditur.

Chilpericus Campaniam non stat.

Tumulus in castris Sigisberti.

10

20

30

40

50

etuntibus inde regibus milites Aufracij, qui Sigisberto parebāt, queruntur, quod nihil ad se, neque gratiæ, neque honoris, sed neque prædarum deferretur: eos omnibus prælijs primos adesse, vltimos esse quibus aliquid mercedis à rege contingeret. Placere quidem cum Gontranno pacem, sed Chilpericum exosum habere, quod præter regiam dignitatē spurcè viueret. Hac militum tumultuatione tradit Sigisbertum copias in fratrem, nihil belli ab eo timentem, imo etiam exercitu nudatum, conuertisse. Hac re per nuncium accepta Chilpericus suis rebus desperas, quam festinantissimis itineribus potest, Tornacum vna cum Fredegonda & liberis se recepit. Huic repentino Chilperici malo incommodum aliud fortuna inuexit. Procedenti cum copijs Sigisberto, magnus procerum atque equitum numerus, qui à Chilperico defecerant, ad Victoriacum occurrit, quos iuramento obstrictos in exercitum admittit, præter Anselmum, qui integra in suum regem fide, negat se Sigisberto auditurum: atque ita dimissus Anselmus ad Chilpericum migrat. Cognita fratris fuga, Sigibertus fugientem insequi pergit. Ciuitatem milite circumdat. Eo metu tractum animo regem quem intellexit Fredegonda, audax facinus cogitat. Vocatos ad se clam duos, quos ad negocium promptissimos iudicabat, magnis pollicitationibus allicit, in castra Sigisberti se conferant, regemque interimant. Si salui se receperint, fore ut præclaris fortunis abundant. Si illustri facto oppetant mortem, collaturam se templis atque sacerdotibus donaria, quibus saluti animarum suarum bene consulat deus. Recepto à Fredegonda negocio, securi sui satellites in familiam regis Sigisberti se insinuant. Sigibertum mox (conuenienti eorum cœptis tempore) confodiunt. Ad regis necem tumultu per castra exorto, sicarij interficiuntur. Cum clamor & strepitus in urbem delatus esset, nec causam sciret Chilpericus, Fredegonda festinans regem securo animo esse orat, dicens tumultuari & lamentari in castris milites, propterea quod Sigibertus morte esset absumptus. Vix hæc nuncianti vxori Chilpericus credit. Sed multorum nuncio firmatus in castra contendit. Cui obuij primores exercitus regem consalutant, iurantque in verba Chilperici. Quos liberaliter regiæque primò habitos hortatur, beniuolentiam in se fidemque seruent. Nonnullos tamen de se benemeritos minore, quam sperauerant, æstimatione & gratia tractauit. Fratrum deinde funus more regio curauit, extracto Sueffione in diui Medardi ad sepulchro, vbi iuxta Clotarij tumultum appositus est, postquam annos xiii. regnasset. Fratris exequijs debita religione absolutis, Chilpericus Brunehildem Sigisberti vxorem, quæ filium Childebertum Parisij habebat, Rothomagum exulare cogit, recepta ingenti pecunia, quæ penes eam erat. Causa exilij fuit, quod Childebertum filium, ne in Chilperici potestatem veniret, Gondebaldi ducis ministerio fune per fenestram demissum ad Mettenfes deferri mandauerat. Mox ad Bituriges, & eas vrbes, quæ ad Ligerrim fluuium sitæ sunt, ne quid turbæ molirentur, Meroueam filium mittit, qui eas recipiat. Sed neglecto patris imperio, Meroueus Cenomanum, vbi dolo Fredegondæ mater eius Andouera exulabat, diuertit. Deinde Brunehildis viduæ recordatus, Rothomagum contendit: ibique mulieris ingenio delectatus, eam duxit vxorem. Quare indignatus Chilpericus, veritus, ne astu Brunehildis in patrem filius armaretur, Rothomagum citus proficiscitur. Cognito eius aduentu, noui coniuges in templum diui Martini, quod pone vrbis muros ligneis tabulis constructum erat, se committunt. Ex quo cum illos educi inuitos per legem non liceret, solita perfidia rex vsus, sanctè illis iurat, si ad se veniant, nunquam illos à thoro separare. Egressi templo, postquam vno alteroque die apparatus accepti a rege fuissent, filium renitentem à Brunehilde Parisium abducit. Quem paulo post ecclesiæ sacris addixit. Sed suauis Gontrandi reiecto clericatu, ad secularem vitam reuersus est. Latuit inde metu patris in beati Martini Turonensis templo. Inde cum erucere eum Chilpericus quæreret, fortibus Meroueus egit, quibus illa ætas ad insequentem modum impune vtebatur. Dies tres apertis coram se sacris codicibus pernoctans Meroueus, diuinum oraculum expectat, reuoluto codice, in librum regum

Bellum in Chilpericum.

Chilpericus Tornacum petit.

Anselmus domino fidelis.

Fredegonda Sigisberti necem procurat.

Egregiaratio.

Chilpericus a militibus Sigisberti reuoluitur.

Meroueus patris mandati interpretor.

Sortes.

Ecce Theologia praxin Romanam et catholicam.

oculos intendens, ita legit. *Quia reliquistis dominum deum vestrum, tradidit vos in manus inimicorum vestrorum.* Secundo, David Psalmos scrutanti mox illud occurrit: *Deiecisti eos dum allenariarentur.* Tertiò, ex Christi euangelio offendit, *Scitis quia post biduum pascha fiet.* His tanquam ad se diuinitus pertinentibus oraculis, confirmatus Meroueus, templo egreditur comite Gontrando. Inde sex ex omni numero

Meroueus a seruo occiditur.

seruis (Gregorius scribit quingentis) secum desumptis, per Altissidorum atque Diuionem in Campaniam migrat, vbi ab incolis depræhensus in desperationem venit, patrem, maxime formidans. In eo mentis agone constitutus, seruum orat Gaidum, vt eum petimat, a quo mox percussus, interijt. Interim dum hæc aguntur, nunciatur Chilperico Campanos Sueffionem occupasse, quam mox paruo negotio recepit, interfectis ciuitatis primoribus, qui cum Campanis fenserant. Eodem fere tempore ad Turonos Petragoriosque atque Aginenses, Clodoueuum filium cum exercitu legat, cui Desideriũ, nobili ortum loco, cõsiliarium attribuit.

Monmoleus a seruo occiditur.

Per id tempus Monmoleus a Gontrando regioni præpositus, accepto Francorum aduentu, cõtractis copijs in eos mouet. Cõmissio prælio Monmoleus non sine suorum cæde victoria potitus est. Nam ex suis quos in aciem Monmoleus eduxerat millia quinque desiderata sunt, cum ex Clodouei exercitu viginti quatuor millia cecidissent. Tam graui Chilpericus incommodo affectus, bello tamen non absti-

Bellum aduersus Britones.

nuit, nunc hinc, nunc illinc armã circumferens. Abstulerat Chilpericus Varroco Britonum regi vrbes quasdam. Quas ne repeteret veritus, aduersus eum (si forte incautum intercipere posset) Pictauis atque Andegauentibus mandat, copias cogant & Varrocum insidijs fallere tentent. Cuius rei gnarus factus Varro-cus, exercitum parat, intempesta nocte hostem inuadit, funditque multis occisus. Sed tertio post die, Chilpericus cum Britone pacificatur, misso ad eum obside filio, restitutusque quos occupauerat locis, quibus etiam addidit & Vannas maritimam vrbe, conditione annuæ pensionis apposita. Tot bellorum turbinibus impeditum regem Fredegonda nihilominus sollicitat, mulier ad discordiam nata.

Fredegonda Prætexatũ accusat.

Erat Prætexatus Rothomagorum archidiaconus: hunc detulit regina consiliatorem nuptiarum Brunehildis cum Meroueo exstitisse, eique aduersus Chilpericum consensisse: Brunehildis quoque cum preciosiora bona apud se habuisset, ea mulieri (nesciente rege) restituisse. Muneribus præterea apud populum egisse, vt Chilpericum occiderent, quibus irritatus iam in Prætexatum regius animus, odio indies magis torquebatur. At quia præfuli manus inferre non temere audebat, cõtrahit in Petri apostoli templum episcoporum consilium: In eo præsentem Prætexatum insinuat, eorum quæ supra a Fredegonda suggesta fuisse retulimus. Quæ nullo teste cum a rege tantum dicerentur, sanctior pontificum sententia (quam sequebatur Gregorius Turonen.) propiciari Prætexato videbatur. Plurique in diuersam partem adducti, Chilperico scilicet assentabantur. Inter repugnantes igitur sententias, quandoquidem Chilperico non pateret via Prætexatum damnandi, pauci, qui partes eius tuebantur, episcopis negotium Chilpericus dat,

En pontifices etiam regibus assentantes, ad impotentioris interitum.

Prætexatum conueniant: regis benignitatem patefaciant, qui in humiles etiam crimine conuictos indulgentissimus sit. Si culpam confessus, ad misericordiam confugerit, assentant se Prætexato liberalissime omnia remissurum. Suasus ab episcopis Prætexatus in consilium venit: adtulutusque ad pedes Chilperici, maiestatem se regis quidem offendisse confitetur, sed pientissimum regem esse qui lapsis misereri non neget. Ad hæc Prætexati verba, sella regia exurgens rex, mox in genua demissus, quasi humilitate simul & regia mansuetudine contionem flexurus esset: Vos, inquit, reuerendissimi præfules confitentem reum audiuitis. Rubore moti pontifices, quod regem humi demissum intuerentur, eum erigunt. Quo vno tantum rex assentiri sibi patres interpretatus, ad palatium redit, inde missis ad consilium quibusdam pontificij iuris canonibus, quibus iudicatos maioribus criminibus sacerdotibus dignitate exui mandabatur: Bertrandus in primis Burdegalensium antistes ad prætexatum conuersus, dudum, inquit, episcope frater commercium tuum non erubuimus, nunc absque regis beniuolentia communionem tuam admittere non possumus, atque ita Prætexatus consilio extrusus est. Quem apprehensum

Prætexatus pontifex in exilium mittitur.

hensum rex erga tulo seruari mandat. Inde cum liberatur, ferme noctu euaderet. Cõtumelia vulneribusque affectus tandem in insulam Constantianę dicecesis relegatur. Ad hunc modum Chilperico sæuiente, cum nec suis parceret, nec alieno abstineret, Gontranus Aureliæ rex Childebertum nepotem, qui Mettensium regno præerat, accersit. Eo apud potem Petreum corã posito, orbus, inquit, amantissime nepos sum liberis, nec sobolis mihi spes per hanc ætatem vlla relicta est. Te libetorum loco habere constitui, ita vt filius adoptione meus sis. Regni bonorumque hæres esto, nec me secus ac patrem colito. Gontrano hæc dicenti, quia puer erat Childebertus, cum ample satis respondere non posset, vnus ex proceribus aulicis gratias copiosissime egit. Deinde muneribus vltro citroque datis atque acceptis, de Chilperico habita sunt verba: qui ambitione & armis terras ad Gontranum pertinentes occuparet. Eam ob rem ad Chilpericum mittunt qui ablata recuperent: alioquin bellum denuncient. Quo nuncio indignatus rex, supra quam solitus erat, ira incanduit. Ad hanc quoque regis perturbationem alia à Britonibus orta nunciantur. Hi infesto agmine in agros Redonicorum ingressi ad Cornurum vsque vicum omnia populabantur. Quos vt ab incurfionibus reuocaret domum, Bibolenum bello assuetum hominem, Chilpericus cum multis copijs in Britones mitit. Quorum terræ, duce Regio Nauetum vsque vastatæ sunt, atque ita repentes domũ Britones, qui in Redones grassabatur. Non multo post Francis Britannia exeuntibus, hostis Brito iterum conuertitur. Interea inquitus Chilpericus, Pictauos, qui Theodeberto parebant, in potestatem accepit, fugato Theodeberti præfecto. Et quo magis regis huius effertatissimos mores stupeas: Cum Dacus quidam falso ne an vero crimine delatus à Soustrio duce, in carcere Chilperici iussu teneretur, quia scilicet admissio ad se in carcerem sacerdote, peccatorum penitentiam in consulto rege fecisset, necari protinus iubet. Nec finis erat malorum Chilperici. Legem fert, singulos qui vineas vel possiderent vel colerent, pendere quotannis in vsum regis vini vrccolum, id est, amphoram. Cui tributo legendo Marcus quidam apud Aquitanos quæstor positus, dum pensionem superbe contumelioseque exigit, à Lemouicibus occiditur. Inter hæc continuis imbribus Aruernia mense Septembri inundauit, ita vt melior eius pars, quam Alemaniam vocant, stagnaret, & lacus esse putaretur. Quamobrem sementem facere agricola non potuit. Amanes quoque Liger & Melacris superatis ripis confusi, in agros se diffuderunt, pecora cum segetibus rapientes. Rhodanus præterea præter morem excrecens, se Arari permiscuit. Quo diluuiio plurimæ ædes, & muri Burdegalę vrbis partim corruere. Desluentibus tandem aquis, cum solum apparuit, gratissimus florum decor arbores vestiuit, nullo inde fructu suscepto. Vifum item est per Turoniam frequens & stupendum fulgur, cum fragore arborum. Apud Burdegalam terræ motu perterriti ciues, in alias ciuitates se receperunt. Nec Pyrhenus mons hunc tremorem ignorauit, ruentibus inde grandibus saxis ad hominum pecorumque perniciẽ. Ignis etiam caelestis in Burdegalam demissus, complures vrbis domos vna cum areis cõsumpsit. Simile incendium Aurelia perpeffa est. In agro Carnutiũ ex extracto pane sanguis profluxit. Et densissima grando grauem Biturigibus calamitatẽ importauit. Quæ mala secutum est alui profluuium & æstuans febris: quibus morbis comes erat vomitus & renum dolor, cũ capitis & ceruicis grauedine. Interim Chilpericus feruenti febre maceratus est. Conualuit tamẽ. Mox sanato patre, vnũ ex liberis recẽtius natum morbus occupat, qui lauacro sacro postquam ablutus est, dolore leuatur. Sed nec infantis salus Fredegondæ diu iucunda extitit. Maior natu qui erat ei filius ea profluenti pestilentia intabuit, qua omnis ferme Chilperici cognatio, velut aliquo desuper immisso contagio, consumpta est. Tot igitur malis crebrisque doloribus admonitã sui Fredegonda, regem adiit. Memorat dei beneficia, quibus cum amplissime donati essent, ingratiissimi tamen pluribus sceleribus se commaculauerunt. Nunc eorum quæ flagitiose perpetrassent, vindicem adesse deum, qui liberis, inquit, nostris vno tempore ægotantibus, cognationis quoque nostræ bona parte fato vltimo sublata, nos vlciscitur. Dum prospera nobis fortuna blandiretur

Bellum in Britonibus.

Cruelis Chilpericus.

Chilpericus quæstor a Lemouicibus necatur. Inundationes & senuia eius.

Morborum illius. Chilperici domus infortunium.

Præxatio dæp intellectu.

blādiretur, ferebamur elati ad omnem iniuriam, rapuimus aliena, subditis legum iniquitate grauatū nihil pepercimus, nec à genere nostro tēperantes, alios opprobriis, alios carcere, atque alios exilio, nonnullos parte bonorū multauimus, plurimos vindice ira morte sustulimus. Iam igitur sua nos deus iracundia, vt respiscamus, pulsāt, cuius patientiam longitudine peccandi habuimus irritā. Execremur, oro Chilperice priorem illam vitæ consuetudinem, & tentemus vera pœnitentia placare, quem tam multis flagitiis offendimus. Chilpericus hac Fredegondæ cōploratione permotus, simul quod tres sibi filios breui tēporis interuallo mors eripuisset, benignior deinceps fuit, atque quam de vinearū cultoribus legem tulerat, abrogauit: dei tēpla magnis donariis cumulauit: in opes frequenti liberalitate cōsolatus: Filium Clodouæum altera vxore susceptum, quem impellente Fredegonda uinctum in castello Brennæ habebat, cum occidi imperasset, custodia eduxit. *Adeo maxime potens est reuocare ad bonam mentem insanientium animos, virtutum stimulus, aduersitas.* Erat Gontrano regi vxor Austrigildis, maligna mulier & saua. Quæ eadem peste laborās, cum sentiret nulla sibi medicorum ope posse subueniri, ad virum conuersa: ecce, inquit, mi vir in mortē eripior, propter potiones quas medici conseruerunt. Te per cōiugij fidem obtestor, cum è vita excessero: cura, ne peream inulta. Iube medicos duos, quorum dolo morior, capite damnari: vt par dolor sit eorum beniuolis: qualem eis cōiecto amicis affuturū. Hac vxoris querela motus rex: funere statim expleto, innocentes medicos necat. Per id tempus Longobardi partem Italiæ occupantes Mauricio imperatori non parebant. Eos, quia id nec modeste ferre, nec exturbare hostē commode Mauricius posset, tentat Chilpericum pecunia, si forte aduersus illos cōparatæ exercitu Italia expellat. Chilpericus mille auri pondo ab imperatore missa accepit, statimque in Longobardos mouet. At illi cum in aciem prodire munitis locis defensi non auderent, Chilpericus grādi pecuniā ab illis donatus: pace data in Franciā reuertit. Ea re cognita, Mauricius per legatos Chilpericū monet, aut pecuniā restituat: aut, veluti conuenerat, hostem Longobardum Italia deturbet. Chilpericus, qui parui (vt ferre omnes) imperatorem haberet: nullo illum responso dignatus est. Quem nihilominus res, quam mox narrabimus, mitiorē fecit. Nigegōda Chilperici soror Hermegildo Gotho nupta (qui Hispaniæ cum patre Hengildo imperabat) virū Arriana impietate deceptum, tum sua tum Leardi sanctissimi viri opera ad rectam fidei regulam reuocauit. Qua re per Gonfaldam ad regem Hengildum delata, virum suum Hermegildum pater dominicæ resurrectionis festo die, in ergastulo securi trucidauit. Progressusque ad malitiā, multis persecutionibus affecit Christianos. Cuius vt sauitiam fugeret, Nigegōda: Hispania excedere & ad Francos proficisci tentauit. In itinere à militibus Bisantinis, quod aduersus Gothos, Mauricius imperator in armis habebat, cum filio deprehenditur. Illa dum ad Mauriciū ducitur: marore confecta mulier interiit: filius Cōstantinopolim ad Mauriciū ductus est. Chilpericus & filii & sororis acceptis iniuriis, grandi exercitu coactō in Hengildum persecutionis autorem mouet. Fiunt vtrinque & prælia & cades, sed Gothorum longe plures. Quibus abunde satiatus & ingenti præda onustus Chilpericus domum se contulit. Reuersum Mauricius per legatos hortatur, Longobardos, sicuti data fide conuenerat, Italia expellat. Negocium Chilpericus eo libentius suscepit, quo sororem filiumque facilius ad se remitti sperabat. Nam de sororis morte nondum cognouerat. Ea expeditio irrita fuit. Orta enim ab Alemanis, qui Chilperico auxiliares venerant, in Francos seditione, regem arma promotuere non permisit. Nec multo post Chilpericus, cuius malitia in homines multis fraudibus perspicua esset: in deum quoque impietatem meditatus est. De diuina siquidem trinitate ita credi voluit: vt non tres in illa discretas personas: sed vnā confiteretur, quam patris interdum nomine: interdum filii: nonnumquam spiritus sancti sacræ litteræ designarent. De qua etiam perniciosissima hæresi ad pontificem atque in primis Gregorium Turonensem litteras dedit. Vtque idoneos suo errori testes adhiberet, Hilarium Augustinumque primæ inter Christianos auctoritatis doctores, in hac parte esse, confirmat. At

Austrigildis.

Mauricius imperator. Longobardi in Italia. Chilperici avaricia.

Nigegōda Gothorum contumelias afficitur.

bellum in Hispania.

Chilperici impietas in deū.

At Gregorius homo in primis sanctitate spectatus, regem admonet: caueat dei indignationem tanta impietate prouocare: impium maxime esse quod diceret: nec religioni catholicæ conuenire: quin etiam eos, quos in testimonium citabat, tam religioso dogmati repugnare: eosque longe secus scripsisse & docuisse. Aegerime tulit Chilpericus Gregorii responsum, atque ira feruens: à pontifice igitur, inquit, consilium de hac re capiemus. Mox ad regem venienti Saluio Abigeni cuidam ex aulicis episcopo hæresim patefacit, producta etiam charta impietate continente: eamque ad aures pontificis secreto recitauit. Sed tamen Saluio animum in re præsentī continuit: vultus tamen indicio intellexit rex, sacerdotem ei non astipulari. Et cum reliquos omnes idem facturos: repugnatos quoque sibi dubitaret: in sententia non perstitit. Tradunt auctores Chilpericum, cum græce latineque erutus mediocriter esset, ad litteras nostras tres in super græcas a, b, c, intulisse: que & in diplomatibus atque chirographis eius, de donatis ecclesiæ prouentibus exscriptis, plurimo post tempore permanserunt. Interea Lendascus Turonis à rege præpositus comes, quod populum durius infestaret: Gregorioque antistiti ciuitatis irreuerens atque infestus esset, magistratu remouetur. Nam per id tempus regendis prouincis comites præficiantur, non secus ac magistratus, quos Balliuos Senescallosque nunc rex instituit. Hique pro regis libidine dimouebantur. Quæ insignis ignominia Lendascus, Gregorium prodicionis insinuat: quod scilicet Turonum urbem Gontrano prodere cogitaret, aususque esset reginam stupri cum Bertrando Burdegala pontifice consuetudine cōtaminare. Cuius lasciuie assertorē Lendascus effecerat quendam Rigulphum Gregorio aliquando familiarē: qui sacerdoti obiectans, eum, quatenus poterat, maledictis persequatur. Ea re grauius permotus rex, concilium episcoporum ad Brennacum oppidum contrahit. In eo Gregorius, cum nullius in regem offensæ consciū se diceret: simul per sancte more maiorum tertio iurasset: nihil eorum quæ ad regem de eo delata essent commisisse: ea assertione purgatum esse Gregorium, concilium iudicat. Tunc coram introduci Lendascum rex mandat. Sed cognito patrum iudicio, sibi timens Lendascus, per fugerat. In contumacem lata excommunicationis sententia est. Qui diu profugus, amicorum opē Chilperico reconciliatus, cum reginam pacare speraret, ad eam in sacello orantem accessit: petitque humi pronus remitti sibi quæ peccasset: prostratum sacello excedens regina despexit. Sed nec sic desperans Lendascus auariciæ recordatus muliebris muneribus reginā mansuescere posse, sibi persuadet: ipse ad nummularios venies dum preciosiora quæque venalia perquirat, à reginæ satellitibus cum deprehensus esset: vno illorū grauius vulnerato clapsus, dū ad Sublitium pontem, qui Sequanam iungit, altero pede, inter duo male commissa tigna, prolapsus, crux fregit: quem vrbe exportatum quamquam rex curari mandaret, reginæ tamen insululam eius satellites infregerunt: Rigulfo vita intercessore Gregorio donatur. Sed tormenta non euasit, donec dolos omnes detexit. *Facile obliuiscitur sui scelerum insuetam malicia.* Fredegōda, quæ filiis omnibus orbata pœnitentiam profiteri videbatur, Clodouē, quem diximus custodia à patre emissum, persequi rursus perseuerat: ea maxime causa, quod illum Chilperico successurum hæredē formidabat. Et ne hoc sibi dolere monstraret, fingit causas, quam obrè patri merito foret odiosus. Erat Clodouē cum scorto quodā voluptatis cōtubernium. Eique scorto mater erat vetus. Vtraque ad reginam delata est: illa quod multorum causa malorum esset, hæc, quod maga: & per malefici demoniacæ artis Fredegondæ liberos sustulisset. Deprehensam igitur pellicē Fredegōda palo transfigi ante Clodouē ædes mādāt. Matrē longo cruciatu per tormenta examinatā crimē confiteri coegit & cōfessam cremari. Nec cessat cædis appetēs mulier: donec Clodouē exterminet. Orat igitur regē, pœnam de filio sumere: cuius assensu tres filios amisisset: quique regnū patre superstite affectaret. Chilpericus nihil mulieri negare assuetus: venatum proficiscēs Clodouē vna venire iubet. Dum ad siluam ventum est: ligatum filium ad Fredegondam mittit pater. Illa coram positū rogat, qui sint proceres, qui partes eius aduersus Chilpericū tueātur. Clodouē, vt cœmine timorē suspicionemque incuteret, plerosque ex Fredegondæ seruitio nominat. Mox

Lendascus comes.

Assensum Gregorius Turonensis.

Lendascus necatus.

Fredegōda pertinax in malicia animus.

Clodouē Fredegōda interficitur.

24

R. GAGVINI HIST. FRANC.

Causa belli in Chilpericum.

Mox custodiendum militibus Clodouæum tradit, imperans vt in costas eius traiecto gladio necent: relicto in vulnere mucrone, quasi mortem sibi ipse consciuisset. Eius necem per facile Chilpericus tulit. Sepulchri tamen honore dignatus est: & ad matris tumulum humari. Hinc ad exhibendos populo vetustissimo Romanorum more ludos se conuertit, instituto Sueffione circo, intra quem equites in gyrum cursitarent. Causa interea belli Chilperico incidit, Theodoro Massiliensi antistite de sede eiecto: fortunisque eius omnibus, autore Dynanno, direptis, qui terræ prouinciæ sub rege Gontrano imperitabat. Hunc Theodorum ad Childebertum fugientem Gontranus deprehendit. Ea re cognita, Childebertus, cui ex dono Gontrani dimidium vrbs Massiliæ attinebat, Gontranum legatis missis, petit, debitam sibi partem restituat. Negat se Gontranus regis iussa facturum. Quinimo omnibus aditis, præsidium imponi iubet: ne aduenienti Childeberto pateat via. Erat regi Gondesillus summo genere natus per familiaris. Hunc ducem copiis præfectum Massiliam Childebertus mittit, qui ciuitatem recipiat restituto Theodoro. Accedenti Gondesillo Massiliam ingredi Dynannus prohibuit. Qui non multo post verbis suasus Gondesilli ad beati Stephani templum, quod extra vrbe non procul à muro est, venit: quem vnicum ad se admissum Gondesillus de Theodoro expulsus, deque rebus male ab eo peractis arguit. Et nihilominus mandat vocari ad se primores ciuitatis, apud quos erat illi a Childeberto mandatum negocium. Dynannus hac re territus, supplex orat, id ne faciat: paratum se esse patefacere illis vrbe. Et deinceps iurare in verba Childeberti Theodoroque pariturum. Dimissus Dynannus, promissa implet. Massilia igitur recepta & Theodoro restituto, ad Childebertum reductis copiis Gondesillus reuertitur: at Dynannus abeunte Gondesillo ad Gontranum mittit, qui Massiliam recuperet. Cui tamen cæpto Theodorus obstitit. Ex hac causa, quæcunque superioribus annis inter Childebertum Gontranumque pacta conuentaque erant, irrita habita. Erat Childebertus Chilperici ex fratre nepos, qui Gontrano cum infensus esset Gillonem Remorum antistitem quibusdam sibi proceribus attributis ad Chilpericum mittit: occasione hinc sumpta, vt superioris anni fœdus inter reges constitutum fide scriptisque firmaretur. Sed primaria legationis mittendæ causa fuit, vt de Gontrano quereretur, cum quo nec fidem nec amicitiam conseruare potuisset. Quamobrè, inquit, Gillo Childebertus tuus, ô Chilperice, nepos te petit: liceat iunctis copijs vestris in Gontranum arma sumere: vt quæ tibi atque illi perfidus princeps abstulit, recipiamus. Letus autem oratione Chilpericus, conuenta omnia grata habuit. Bellum in super, quod iam dudum agitabat, ab vtroque rege geri, placere respõdit. Nec mora, exercitus paratur qui partitis agminibus incedentes, Bituriges inuadunt: partè copiarum Desiderius vir strenuus ducebat. Huic ad Mediolanum castellum, cui nomen nunc est Magdunum, Bituriges cum quindecim millibus armatorum occurrunt. Pugnatum est æquo Marte, & ex vtraque acie septem hominum millia cecidisse referuntur. Dum vtrinque pugnatur: reliqui duces Berulfus Andegavorum præfectus, & Bladascus obsidione vrbe cingunt. Gontrano subsidium suis ferre festinanti nunciatum est, partè hostium è castris prædatum abiisse: eosque non procul abesse. Quo cognito Gontranus militem in armis paratum esse iubet. Inuentos mox prædones non magno labore fudit. Postquam omnes regum copie, quasi ad pugnam instructæ, mutuo se conspectu intueri possent, spectatissimi homines, vt quisque suo regi assistebat: metientes animo quid incommodi, si prælio decertaretur, contingeret: vltro citroque comigrant: si forte irritatos regum animos reducere ad benivolentiam possent. Nec inanis fuit labor. Ita constituta est res, vt ablata restituerentur. Discedentibus copiis, Chilpericus suis imperat, continere à præda & rapinis manus. Cuius rei præuaricatore, qui Rothomagorum comes erat, in cædescens Chilpericus gladio transfixit. Hoc exemplo reliqui absterriti, contentiores ibant. Per hos dies cometa visus est, fusca nube circumdatus, radio vno fulgens. Sueffione celum ardere conspectum est. Parisii sanguis à nube in multorum vestimenta stillauit. Siluaneæ interior cuiusdam agricolæ domus sanguinolenta inuenta est. Post huiusmodi prodigia, inguinaria pestis multos absumit. Dum hæc geruntur, Theodorum quem

*Bellum in Bituribus adversus Gontranum.**Prodigiura.*

quem Fredegonda pepererat, infantem mors rapuit. Eius interitum mater quorundam suauis in Momoleum, cuius supra feci mentionem, atque in quasdam mulieres magas transfert. Mulieribus depræhensis, cognoscit eas quidem complures interemisse, quorum cruor ad Momolci salutem profuisset. Deinde Theodorum quoque in similem usum fuisse necatum confitentur. Sumptum est de illis supplicium. Alique viuæ crematæ: aliq circumactæ. Momoleum cum Chilpericus morte affecturus esset, à Fredegonda rogatus, dimisit. Sed cum esset variis tormentis toto corpore maceratus, paulo post interit. Hunc Fredegondæ maternum dolorem Clotarius, qui ex ea non multo post natus est, infans oblitterauit. Cuius exortum tanta læticia Chilpericus excepit, vt recludi ergastula, & custodias laxari, emissis inde vinculis, mandauerit. Sed (vt sunt res humana:) læticiam mærorum intercepit: formidante Chilperico Gontrani aduersum se atque Childeberti confederationem. Eam ob rem thesaurum suum omnem & preciosissima quæque exportari Cameracum iubet. Quam vrbe scilicet munitissimam incolere, & in ea se tueri statuerat. Tantus illi metus à fratre nepoteque fuit: vt in agris tentoria non secus ac in bello haberet: in eisque pernoctaret: militibus ad excubias vigilantibus. Adeo meticulosa est malorum testis conscientia. Ad omnia pauet, dum nemini confidit. Interea tamè ad vicum Callam, qui à Materna flumine non procul abest positus, venationibus se oblectabat. Ad quas cum die quodam se parasset, in cubiculum Fredegondæ ingressus, cum eam quietis causa decubantem vidit: tenui admodum, quem gerebat, baculo Fredegondam, à tergo ludens, percussit. Quo ictu in partem alteram vt ludentem cognosceret se regina non conuertit: sed suspicata Landericum esse, qui palatio præerat: Landericus, inquit, vt quid me ferire audes? Huius Landericus vxorem Chilpericus stuprabat: quare Fredegondæ responso perculsus, suspectam de adulterio Fredegondam habuit: atque ita leuandi mæroris causa venatum pergit. Fredegonda rege à se abeunte sensit verbo offensum esse Chilpericum: quare verita, id quod vero simile erat, ne regis animo suspicio stupri altius infideret: mulier multis homicidijs insignis, aua est memorabile facinus tentare. Landericum clam ad se vocat: quæ sibi contigerant, meminit. Monet non cubiculum sed sepulchrum cogitare. Haud dubium sibi esse, regem pro confesso habere, Landericum cum ea consuetudinem fecisse illiciti amoris. Turbatus animo Landericus præsentem adesse sibi mortem arbitratur: seque veluti iam captum rapi ad supplicium putat. Quem supra quam vitilem animum decet, cum videret Fredegonda intabescere, vna, inquit, Landericus, res est, quæ nos à periculo eximat. Soler à venationibus Chilpericus nocte plurima domum reuerti. Age igitur impigre, & facinorosos quosuis homines & sanguinarios pecunia muneribusque sollicita, qui per noctis caliginem Chilpericum ex equo descendentem citis vulneribus necent. Hoc pacto & mortem superabimus: & regno potiemur. Regina consilium secutus Landericus sicarios in insidijs locat. Hi vt conuenerant, regem inter tenebras adoriuntur atque interimunt: atque noctis beneficio defensi, perpetrato homicidio exclamant, Chilpericum interfectum esse: & quasi homicidii expertes ipsi essent, Childebertum auctorem partitici vociferantur. Aulici, ascensis equis, huc atque illuc depræhensuri fugientes homicidas, frustra discurrunt. Madulphus Siluaneæensis præsul eo tempore aliquid negocii in curia habebat. Is rege cæso, sepeliendi officium exhibuit: atque nauis impositum secundo flumine ad diui Germani de Pratis, quæ rex extruxerat, ad extulit: vbi etiã nunc eius sepulchrum visitur. Tam misero vite exitu Chilpericus regnum reliquit, homo impudens arrogansque: qui cum amicis neminem obseruaret, nemo illi amicus fuit. Exscripserat, nescio, quot libros in condito versu, aliosque non paucos: quos impiam scilicet rem continentes, viri sapientia probati, deleros prorsus exterminauerunt. Sed iuuat me Chilpericum à tergo relinquere, pauperum quidem abiectorem, sacrarumque adium osorem, irrisorem insuper ecclesiastici ordinis, qui pluris semper existimauerit recenter ad fidem conuersos: quam eos quos diuturna religio commendabat: illis ecclesias attribuens: his perraro ministrans: vni tantum Germano Parisiorum antistiti obseruantissimus fuit. Cuius sepulchrum hoc à se edito epigrammate dignatus est.

*Chilpericus & liolum à sagis interuentum vlciscitur. Clotarius secundus natus.**Fredegonda in regem, scelere non carentem, scelus.*

C

Ecclesia speculum: patria vigor: ara reorum:

Et pater & medicus pastor amoris gregis.

Germanus virtute, fide, corde, ore beatus:

Carnet tenet tremulum: mentis honore polum:

Vir cui dura nihil nocuerunt fata sepulchri:

Vinit enim, nam mors, quem tulit ipsa, timet.

Crevit adhuc potius iustus post funera. Nam qui

Fictile vas fuerat, gemma superba micat.

Huius opem ac meritum mutis data verba loquuntur:

Redditus & cæcis prædicat ore dies.

Hunc vir Apostolicus rapiens de carne trophæum,

Ture triumphali confidet arce throni.

Chilperici igitur ingenium & mores execrari debebit, quisquis ad gerendam rempublicam optimus accedet.

C A P. 3. Nunc Fredegondæ reliquias persequamur. Interempto Chilperico Fredegonda suis fortunis timens, se cum omnibus opibus ad beatæ Mariæ Parisiensis ædem, tanquam ad asylum, transfert. Quam liberaliter accepit loci antistes. Thefaurum qui penes Chilpericum erat, dum apud Callam ageret, quidam aulici auferentes ad Childebertum pertulerunt. At Fredegonda rebus suis filioque tutius consultum iri cupiens, Gontranum Aureliæ regē per nuncios orat, sibi Clotarioque tutori assit. Nec tardat Gontranus: venienti, vrbe egressa Fredegonda, obuiā progreditur. Suscepta nepotis tutela, per regni insigniores vrbes circumferri Clotarium infantem iubet. Qui Clotarium circumferebant, proceres: vrbes Gontrani nomine in fidē recipiunt. At Gontranus popularis inconstantia non ignarus, cum in æde diuæ Mariæ esset, ingensque populi turba astaret, facto silentio: Viri, inquit, Parisienses, qui huc conuenistis, vos oro, seruate stabilius in me fidem, quam in fratrem habuistis, vt & meum nepotem in pace educare, & vos iusticia moderari possim: ne (quod nolit Deus) aut ille sine tutore, aut vos sine administratore periclitemini. Gontrani oratione lætus populus: principis humanitatem fidemque collaudat, Deum precatus, vt illum saluum faustumque seruet. Fuerē per id tempus motus quidam belli, repetente Gontrano loca quæ Childebertus occupabat. Sed Ganefcus Pictaunorum comes, qui Childeberti partes tuebatur, Lemouicenses ipsosque Pictaunos in fide continuit. Turonos præterea tentauit: sed repugnante vrbs antistite ciuitas in fide Gontrani perstitit. At non multo post Childebertus, quem post Chilperici necem Parisium aduenientem ciues non admiserant, Gillonem Remensem quibusdam adiunctis ei illustribus viris; ad Gontranum ire iubet. Admissis legatis Gillo assentatione vsus, principio gratias Deo egit: qui Gontrano tam clementi & potentissimo regi pacem sinceram tribuisset. Nec vltra tulit Gontranus verba pontificis: sed dicere volentem interceptus: non, inquit, pessime præsul blanditiis istis libens (te maxime orante) auditum exhibeo. Omnium enim qui sunt, cum sis perfidissimus: tu prætextu lineæ huius vestis religionē præ te ferens: fraude proditioneque omnes fallis. Te enim consultore vrbes, quæ ad me pertinent, complures incendio absumptæ sunt. Sic loquenti regi Gillo nihil respondit. Sed alter legatorum, quæ à Childeberto mandata erant, paucis ad insequentem modum elocutus: Gloriosus, inquit, rex noster Childebertus nobis præcepit repetere abs te patris regni partem, quam tu illi Gontrane ademisti. Respondit Gontranus: iam pridem ad hæc respondiße, se nihil à Childeberto præter conuentorum formam vsurpassē. Ea propter, quæ legitime possideret, se retenturum. Nisi tantum ea quæ vel gratia forte vel liberalitate donare decreuisset. Ergo cum intelligeret legatus frustra aduersus regem contendere: quandoquidem, inquit, legatio nostra non procedit, reliquum est quod ad extremum pro tua iusticia impetremus: est apud te Fredegonda Chilperici relicta, quæ Sigisbertum principis nostri parentem, & supra paucos dies Chilpericum interemit: mulier digna affici multis suppliciis. Propterea petit Childebertus hanc ad se dimitti. Cui ob scelus immanitatem, pœnas, vt par est, irroget. Legato Gontranus respondit: iniquum sibi videri, ad

*Gontranus
Clotarii
tutor.*

*Gillo Remensis
ad Gontranum
legatus.*

*Fregia, Pictaunorum
descriptio.*

10

30

40

50

deri, ad pœnas rapi mulierem regio nuptu insignem: & quam non putaret culpam contraxisse eorum, quæ illi obicerentur. Atque ita irrita legatione abeuntibus legatis, primarius ille locutor, Gontrane, inquit, magne rex, postquam pacem abnuis, scito iam securum, qua tuus frater interemptus est, capiti quoque tuo imminere. Ad hæc verba commotus rex, extrudi palatio legatos iubet: eosque luto cœnoque per viam euntes contaminari. Hinc graues inter reges inimicitia conflata sunt. Gontranus post hæc Fredegondam in Neustriam emittit: vbi non procul Rothomago incoletet. Ad quam ex Francorum nobilitate nonnulli profecti, tanquam fortunæ eius miserentur, operam illi suam pollicentur. At cognito, quod præteratus, quem in custodia Chilpericus habuerat, à Gontrano liber factus esset: indoluit vehementer Fredegonda: quod ex fastigio regis dignitatis delapsa, tam parui haberetur. Accedebat ad dolorem Brunehildis præsens felicitas: quam se potentiorum & magis honoratum iri conspiceret. Quo liuore cruciata mulier: audacem quendam & cædibus assuetum hominem Holdericum seorsum vocat: magnis pollicitationibus satellitem onerat, si Brunehildem reginam necet. Conuentione cædis facta, Holdericus, cum multis iam diebus consuetudinem familiaritatis apud reginam Brunehildem assentationibus blanditiisque comparasset, blandior tamen indies visus, in suspicionem venit. Depræhensusque & tormentis affectus, crimen confitetur. Fustigatus deinde & ludibrio habitus ad Fredegondam dimissus est. Quem paulo post sanguinaria mulier pedibus manibusque truncatum dimisit: vel quod desidia eum argueret: quia videlicet necandæ Brunehildis occasionem vecors præterisset: vel quod significare volebat se nihil de homicidio satelliti mandasse. Cura dehinc Gontrano fuit Chilperici necis auctores persequi, inter quos delatus est Cherulphus, qui primarius Chilperico cubicularius fuerat: ad Martini sepulchrū effugit, vbi tandem Gontrani iussu à quodam Claudio multis vulneribus interfectus est: publicatis eius bonis, quorum ditissimus erat. Eadem tempestate Gondoaldus (qui se Clotarii filium diu prædicauerat: quamobrem conciliato sibi procerum fauore, cum bonam in Aquitania populi atque vrbiū partem in ditionem suam recepisset) Petragorios, Tholosates, Burdegalosque non difficile conciliauit. Auctus imperii amplitudine Gondoaldus: literas ad Francos proceres dat, quas lignæ tabellæ mandatas, & cera destuper oblitas: duobus cadurcis sacerdotibus proferendas committit. Quibus in itinere à Gontrani aulicis depræhensus, ex literis & sacerdotum confessione cognitum est, quid Gondoaldus animo concepisset. Nec moram interponit Gondoaldus ad Gontranum legatos mittere: quibus oliuæ ramos in manu gestare iubet: quo signo quasi pacis nuncii tuti ad regem peruenirent. Cum ad regem ventum esset: rogati nomen & gentem: A Gondoaldo, inquit, venimus ad te: qui cum Clotarii patris tui filius sit: debitam sibi paternæ possessionis portionē petit. Quod si neges, armis hæreditatem repetere decertabit: ex Aquitania numerosum exercitum iam habere: accessurum insuper suis viribus à Childeberto magnum delectum militum. Gontranus legatos opprobrio habitos: in equorum dorso distendi atque fustigari: præter ius legationis imperat. *Legati etenim nomen violare, apud barbaros etiam neptas.*

*Fredegonda
iterum necem
cogitat.*

*Cherulphus
occiditur.*

*Gondoaldus
filium regis se
appellat.*

C A P. 4.

PER superiores dies constitutum inter Gontranum atque Childebertum erat de cōuentu habendo: ad quem Gontrani edicto Childebertus magno suorum procerū comitatu venit. Ibi ante omnia Gondoaldi nunciis introductis, Gontranus dicere imperat, quæ superioribus paucis diebus apud eum habuissent. Postquam cuncta ordine enarrassent: addunt Gondoaldum rebus omnibus spoliassē Rigondam Chilperici filiam, dum eam ad Hispaniam nuptiarum causa pater destinaret. Eius rei gnaros esse Childeberti proceres. Dū hæc nuncii perorassent: suspitio mox incidit regibus: eam causam esse, quare aliquot ex nobilitate Childeberti concilio abessent. Nec propterea destitit Gontranus rem animo conceptam patefacere. Accepta lancea extremum eius ad Childebertum intendens: hoc, inquit, indicium tibi esto, chare nepos: regni te mei hæredem fore. Et nunc quidem totius gentis atque vrbiū tibi potestatem imperiumque committo. Tu enim, & alter meus

nepos Clotarius tantum superestis, quibus hæc optimo iure conueniant. Hæc enim in conspectu multitudinis dixisset: apprehensum dextera Childebertum seorsum non longe à concione deduxit. Primo illum monet tacitus, quæ dicturus sit, feruet. Deinde docet, quos ad gerenda regni negocia admittat: quibusue consultoribus vratur: quos item reiciat: quibus etiam sui custodiam atque salutem credat. Cauere à Brunehilde matre: à Gillone præterea Remensi, qui esset perfidus maxime. His ita inter se prolocutis: ad rem communem tractandam confidunt. Quibus omnibus, quæ ad reipublicæ commodum attinere videbantur, & quorum gratia concio habebatur, absolutis: consilium dimittunt. Ad conuiuium deinde itur. Inter comedendum Gontranus circumstantes ita proceres affatur. Viri Franci & apprime nobiles, quos mihi semper & primores & caros habui: Hic est meus ille nepos, quem hæredem institui. Colite illum, oro, & fide integra parete vestro regi. De magnitudine etenim eius futura, spem capio maximam: cum iam imperio auctus sit & virtute commendatus. Hæc dicens simul restituit Childeberto ciuitates, quas Chilpericus abstulisset.

C A P. 5. REBUS ex regum vsu constitutis: Childebertus ad suos profectus est. Dum hæc agerentur principum vnanimitate cognita: hi qui Gondaldo fauebant, Desiderius, Mommolus, Landascus atque Sagittarius ab eo defecerunt. Est trans *Defectio à Gondalno Conuincitatis.* doniam flumen loco edito vrbs, quæ Conuenæ appellatur: ad quam Gondaldus se recepit: primo quidem ciuibus beniuolus: mox simulato hostium aduentu bonum fore ait, si in arcem fortunas suas ciues contrahant. Deinde cum prope adesse hostem diceret: omnes in armis esse mandat: & in hostem portis patefactis erumpere. Procedente ergo agmine cum in planiciem venissent: exturbato vrbe antistite, portas obstruit. Ipse cum præsidio suorum ciuitate potitus, fortunam, quæcunque futura esset, illic expectare constituit. Hic Gondaldus Clotarii filium & Gontrani fratrem se esse iactabat. Militaueratque in Italia apud Nasertem contra Gothos: post cuius interitum Constantinopolim se conferens, cum per Gontranum Bosonem accepisset, Chilpericum esse necatum, Gallias repetens, à Massiliensi præfule primo receptus est: inde Auinionem, mox Aruernos atque Burdegalam & tandem Conuenas se recepit: comitantibus illum Sagittario episcopo, Mommolo, Landasco & Valdono, quorum consiliis maxime agebatur. At Gontranus loci munitione cognita, cum inde Gondaldus erui facile non posset: literas Brunehildis nomine ad eum perferri iubet: quibus hortabatur eum, opes omnes suas Burdegalam conferat: ibique hiberna habeat. Paruit fraudulenti monitis Gondaldus, resque omnes & ingentem auri summam Burdegalam præmittit. Cognito Gondaldi discessu, milites Gontrani, qui iter eius explorabant: Gerondam flumen enatant: depræhenduntque iumenta, quæ sarcinas Gondaldi veherent. Quibus spoliatis, ad locum, vbi Gondaldus se receperat, contendunt. Lendegefillus copiis præfectus, carros ad vrbs obsidionem ad hunc modum excogitauerat. Intecti enim vndique cratibus atque tabulatis carri munimento erant his, qui intra carros delitescerant: quorum negocium erat, cuniculis patefacere viam in vrbe. Comparata inde frequenti ex vicinis siluis materia: fascium ingentem numerum in vallem coniiciunt. Oppidani contra non vecordes præacutis sudibus & lapidum molibus, igni quoque ac pice desuper iactis, cum materiam tum milites incendebant. Hac oppugnatione incassum suscepta: Lendegefillus alia via obfessos intercipere statuit. Mommolum igitur ad colloquium clam vocat, quem primo increpitum, quod à Gontrano defecisset: secutusque esset Gondaldum, si operam nauet, vt suo aliquo facto ciuitas dedatur, se sperare Gontranum, qui benignissimus esset, facile illi dimissurum quicquid in eum commisisset: Mommolus de ea re se consideraturum respondit. Igitur Mommolus Sagittarium Landascumque & Valdonom, sibi arcta amicitia deuinctos, conuenit: docet quid illis periculi, si ciuitas expugnetur, impendat: vtile fore illis, si saluti suæ consulant. Mommolo cum omnes acquieuisent, conuenit in aliquod insigne ciuitatis templum ignem summittere: ad quod incendium restinguendum omnibus concurrentibus, facile factu, Lendegefillum in vrbe admittere. Ad hoc negocium

ciuum accersito Carulfo ditissimo homine, apud quem & ipsi diuersabantur: consilii compotem facit: postquam de incendiando templo tradendaque hosti ciuitate compositum inter eos est. Ad Lendegefillum Mommolus occultissime venit: monstrat qua via ciuitas in potestatem Gontrani dedi possit: si modo id, quod de reconciliando sibi rege Lendegefillus pollicebatur, re ipsa efficeret. Lendegefillus spe recuperandæ vrbs latus: iusiurandum Mommolo dat, nihil de conuentis detracturum. Quod si animum regis se ad id deducere non posse intelligeret: daturum illis tamen firmum aliquod templum, in quo tuto, dum rex placari posset, confisterent. Re ita condita Mommolus, consilio incendiandi templi omisso, Gondaldum adit: memorat quàm integra in eum fide semper vsus sit: quàmque item deinceps esse velit. Verum eam esse rerum conditionem, vt multum confidere non debeat. Propterea tentasse se Lendegefilli animum, quem in se & ad concordiam procliuem inueniat: Lendegefillum hoc vnum nõ probare, quod tu de Gontrano male existimans, conspectum eius aufugis: nec de cognationis atrinentia (cuius forte dubius es) vllam rationem cum fratre ponis. Hoc tantum si facias, regemque conuenias, omnia Lendegefillus ait ex vsu tuo fauste processura. Sentio igitur his tot curis atque perturbationibus te explices: & nos vna tecum ad Gontranum proficiscamur. Ad hunc modum suadente Mommolo: sensit dolum Gondaldus, nec tamen cauit. Nõ enim facile esse videbat, eorum maliciæ occurrere, quorum & fidei & tutelæ se tanto tempore credidisset: Hortatur tantum: se non derelinquant euntem, quod eum ducerent. Dum hæc tractantur, Landascus igne in proximam ecclesiam iniecto, cum multi ad restinguendum incendiũ concurrunt, sensim ex turba lapsus aufugit. Stabant pro portis hostes Bolo & Boso Biturigum comites, qui Gondaldum à Mommolo exciperent. Foribus patefactis Gondaldum in Lendegefilli potestatem Mommolus tradit: regressusque inde in vrbe Mommolus portas claudit. Erat inter ciuitatem & hostium castra tumulus terrenus medio erit editus. Ad huius summum cum Gondaldus successisset: Bolo eum præcipitem deiecit: qui in caput pedesque rotæ instar circumactus, illis in caput eius à Bosono saxo trucidatus est. Mommolus autem, quem in vrbe reuertisse diximus, Gondaldi opibus direptis: in reliquam multitudinem grassatus est. Miles vero vrbe ingressus, nemini hominum pepercit, mœnibus solo æquatis. Igitur Mommolus incensa reliqua vrbe, in Lendegefilli castra se contulit. Lendegefillus iam de regis in proditores sententia certior factus: Mommolum ad se venientem excedere tentorio tantisper iubet, donec tumultuantes in eum milites sedet. Egre diēti præsens mors licet ante oculos (irruentibus in se militibus) versaretur, fortiter quidem restitit: nonnullis ex hostibus vulneratis: sed signo à Lendegefillo clam suis dato: circumuentus vndique Mommolus: prodicionis poenas pendit. Sagittario episcopo, fuga salutem querenti, caput vnico gladii ictu à milite quodam amputatur. His rebus cognitis Gontranus Mommoli opes ad se deferri imperat. Erant nummi aurei M. pondo (Besantium Franci vocant) argenti ccl. Id omne æquabiliter Gontranus Childebertusque sibi dispartiti sunt. Acceptam inde partem Gontranus rex in pauperes distribui mandat. Inter Mommoli spolia ad Gontranum deductus homo est, terno pede cæteris hominibus maior. Inciderunt per id tempus nunc in Italia, inde in Hispania occasiones nonnullæ belli: quod quia parum momenti vel propter nimios imbres: vel quod rebus mox compositis reditum est domum, volens prætereo. Vnum fuit aduersus Gothos duce Boslo: cui attribuitur à Gontrano magnis copiis: ducis incuria male pugnatum est: fuis caelisque ad magnum numerum Francis. Commissum præterea aduersus Britones non inuentum prælium: vbi Pepolinus dux, Catharri dolo occisus. Inter hæc quasi Gontrano cœlum aduersitatis non nihil comminaretur: anno priore mortis eius, luna, supra quàm in eclipsi solet, obscurior visa. Ipse vero post annum trigesimum adepti regni moritur: & Cabilonem Burgundiæ ciuitatem elatus, in monasterio diui Marci, quod extructum magnis prouentibus cumulauerat, sepultus est. Cuius si spectentur mores: dignus profecto, qui principantibus annumeretur bonis. In pauperes benignissimus: erga sacerdotes & Dei ministros obseruantissimus.

C A P. 6. ADEPTO Gontrani regno, Childebertus animo reputans Fredegonde in patrem & patrualem crudelitatem, poena afficere mulierem meditatur. Quamobrem Gondaldum ad se vocat: huicq; exercitus curam imponit: mandans in cursibus perdere Sueffionensium regnum, quod Fredegonda tanquam ad filium Clotarium pertinens moderabatur. Cognito hostium aduentu, Fredegonda regni proceres in armis ad se proficisci quam velocissime iubet. Quibus in concilio admittis, Fredegonda filium adhuc lactentem amplexa: viri, inquit, regni huius Francie primores, non parui vobis aestimari debet rex & Dominus vester, quanquam aetate paruulus est: ut in conspectu pene vestro regnum vastari perdis; patiamini. Et reminisci quidem vos decet fidei vestrae, quam, Rothomagi cum essem, praestitistis: non deserturos villo tempore filium hunc meum regem vestrum: sed cum obseruatos ut paterni regni haeredem. Per eam ipsam fidem vos oro proceres: tueamini possessiones vestras: quas hostis tam crudeliter infestat. Facile etenim factum est (quanquam pauciores sumus) aduersarios vincere. Neq; animo fracta, neq; consilii inops, rebedecro: si modo adiutores fueritis: neq; bene rem gerentibus laus & praemium negabitur. Cedentes vero ignominia notabuntur aeterna. Assentientibus, qui aderant: Landericum Fredegonda praeficit: cui & belligerandi omnem potestatem permittit: iubetq; id faciant, quod a Landerico fuerit eis imperatum. Ipsa vero animo erecta mulier: ab verberibus pendente Clotarium gestans, agmen anteibat. Ad siluam quam haud procul a via erat (cum iam sol occidisset) Landericus exercitum sedere iubet: ipse caesum ex arbore frondosum ramum, in eoque suspensum nolam (ut fieri animantibus, quae nemora pascuntur, solet) equi iuba alligat. Ceteris ut idem faciant iussis. His ita ad Landerici votum compositis, noctu a silua mouens: ad castra hostium sub lucem peruenit. Quos ex hesterni labore dormitantes adoritur: atque compluribus interfecit: ceteri in fugam conuertuntur. Direptis mox hostium castris in Campaniam quam Remis adiacet ingressi: vicus incolaeque igni perdunt. Hanc insignem victoriam suo astu Fredegonda apud Truccum adeptam est. Successit alia in Britones ducendi causa, quae a prioribus non tradita scriptoribus, neq; a me scribi potest. In eo praelio grandem stragem factam esse, traditum est. Mox insurgenti belli gerendi occasione: Childebertus in Longobardos expeditionem parat: qui Insabres Mediolanumq; vexabant. Deliguntur ad id bellum duo & viginti ductores, qui negotium gerant. Quorum omnium principes constituntur Andoaldus, Oloq; & Codiueus. Superatis Alpibus cum in agrum hostium ventum est: Olo ad castellum proximum accedens, sagitta traiectus, interiit. Mediolanum inde progressi, urbem obsident. Ad quos Mauricius Bisantinus imperator missis legatis pollicetur, suppeticas Francis ante septimum diem se destinaturum: eius aduentus signum fore, si oppidum in colle positum ardere intueretur. In irritum cecidit imperatoris promissio: quamobrem soluta obsidione, Franci castellis quibusdam in potestatem receptis: praedictisq; actis: cum astu astu & alui profluvio toto exercitu laboraretur, ad suos reuerterunt.

C A P. 7. His paucis post ascensum Burgundionum regnum gestis: Childebertus, qui iunior appellatus est, vna cum vxore, non sine veneni suspitione, moritur. Fure Childeberto iuniori liberi duo. Theodebertus maior natus, Mettense imperium, cui Austrasiae appellatio fuit, adeptus est. Quod Campaniae superioris partem continens, ad Alemanos vsq; protendebatur: sic quidem vocitata, quod Austracus rex: vel, ut aliis placet, Auster eam incoluisset. Theodorico Burgundia obuenit. Hi sunt reges duo, ad quos & ad Brunehildem eorum auiam, Gregorium Romanum pontificem, dum Augustinum ad Anglos fidei Christianae doctrina imbucendos mittit, scripsisse legimus: legatum apostolicum commendante. Eodem tempore Auares, id est, Huni sedibus suis egressi: editis aduersus Francos aliquot praeliis: ingentibus tandem muneribus donati, quietam Franciam reliquerunt. At Fredegonda regum hostis, collecto grandi exercitu, Clotarium filium in bellum contra illos excitat. Quae cognita, non segniore facti Theodebertus & Theodericus, quanquam tutela Brunehildis agerentur: magnis copiis occurrunt: pugna atrox longaq; committitur. Fusis deniq; fugatisq; hostibus: Clotarius victor a matre

Bellum aduersus Fredegon-dam.

Fredegonde a-stu victoria Franci potiti sunt.

Childebertus in Longobardos.

Gregorius Romanus pontifex.

tre magnis plausibus exceptus est. Quae tamen non multo post, cum iam confenuisset, obiit mortem & Chilperici regis viri sui sepulchro illata est: foemina necis multorum autor: & cui nemo sine sui pernicie hostis fuit. Nam irae ita pertinax fuit, ut supplicio fatiari non potuerit eorum, quos odio persequeretur. Praetextatum, quamuis carcere atque verberibus, moxque relegatione violasset: reuocatum tamen a Gontrano & suo pontificatui restitutum, apud Rothomagum, dum rem diuinam facit, percute iubet, quo vulnere paulo post interiit. Fuit & aliorum innocentum saeva persecutrix. Nam cum timeret filium Clotarium credi, non ex Chilperico, sed ex Landerico adulterino concubitu esse conceptum: metui studuit: quod tyrannis proprium est. Per id tempus lacus Dunensis tanto feruore cecidit: ut cocti in eo pisces ad ripas in esum venirent accolarum. At vero reges iniuriarum, quas a Clotario acceperant, non obliiti: ad arma Brunehildis hortatu consurgunt. In quos Clotarius mouens: positus apud fluuium Aruennam castris: infelici praelio dimicauit. Nam profligato exercitu: tanta occumbentium strage fluentum oppletum est: ut fluere velut obiecta mole desierit. Est enim in annalibus Francis, tria in eo conflictu millia hominum occubuisse: Clotarius autem citus per Meldunum ad Parisios se recepit. Quem insecuti reges, pacis conditiones, quas ipsi voluissent, Clotarium recipere coegerunt. Formula pacis haec fuit: ut quae inter Sequanam Ligerimq; atque Isaram, loca ad Oceanum vsque continentur, ca-
 10 Theodebertus possideret. Duodecim vero regiones, quae Sequanae Isaraeq; fluentis alluuntur, Clotarius haberet. Rebus ad hanc formulam confectis: cum Theodeberti iussu Bertoaldus, magnae apud regem autoritatis, bonam militum manum tuendae Neustriae causa accepisset, (parebat enim his diebus Theodeberto Neustria) Clotarius Meroueam filium Landericumque palatio praefectum, in Bertoaldum cum exercitu mittit. Ea re Bertoaldo nunciata, cum imparem se militum numero intelligeret, Aurelianum se contulit. Quem Landericus insecutus: hominis fugam cum hostiliter exprobrat: Bertoaldus ex ciuitatis muro, non, inquit, Landerice, quia militum multitudine me superas: virtute quoque superior te esse putes. Sed si comperit habere vis, quae vtrique nostrum animi fortitudo sit: ad singulare certamen te prouoco. Quod cum non admitteret Landericus: Si ergo (inquit Bertoaldus) tuus forte Clotarius manus cum Theodeberto conferet: vis ne in ipso conflictu, quid vter vtri praestet, experiamur? Excepta est a Landerico conditio. Nec multo post duo reges ad Lunam amnem, qui Stamps alluit, castra ponunt. At dum Clotarianus miles amnem traiecit, Theodebertus, ne totis copiis Clotarius pugnare posset: signo dato praelium inuit: in quo multi vtrinque ceciderunt, sed ex Clotarii exercitu multo plurimi. Inter praeliandum Bertoaldus, qui Landericum ad singulare certamen prouocauerat, cum Landericum sapius frustra inelamasset, non ignarus, quid in eum doli machinaretur Brunehildis: in confertissimos hostes irrumpens, vitam maluit fortiter pugnando amittere, quam a magistratu (id quod Brunehildis maxime petebat: ut eius loco Prothadium quendam promoueret) turpiter dimoueri. In eo praelio Meroueus in hostium potestatem venit. Idem Clotarius cum Landerico sese fuga eripuit. Nec desistit Theodebertus persequi hostes, donec Parisium vsque infesto agmine astu & caede madens peruenisset. Nulla tamen alia re egregie gesta: domum reuersus est. Erat inter aulicos Theoderici Prothadius quidam, Italus, qui cum Brunehilde stupri consuetudinem (ut credebatur) habebat. Quam ob causam Brunehildis illum apud Theodericum & dignitate & auctoritate plurimum posse omni studio adnitebatur. Et poterat quidem. Nam Italus cum esset ingenio astuque praeditus, regi gratus habebatur, sed proceribus omnibus propter singularem pecuniae auariciam, exosus. Hoc ergo Prothadio freta Brunehildis, & quae nondum bono animo in Theodebertum Mettensium regem, qui eam ab se relegauerat, esset, Theoderico suadet, illum thesauros patris ad se sustulisse, quorum partim haeres ipse esse debeat, simulque Theodebertum ait ex alieno concubitu fuisse susceptum, atque ex Hortulano progenitum. Quamobrem mitteret ad Theo-

Fredegonde moritur.

Lacus Dunensis.

Stamps fluminis prope Stamps.

Meroueam.

Prothadius Italus Brunehildis familiaris.

debertum legatos, qui suam & patris pecuniam supellestemque repetant. Talibus frequenter animatus consiliis Theodericus, cum frustra Theodebertum admonuisset, contracto plurimo exercitu, aduersus Theodebertum profectus, ad Carisium castrametatus est. A quo quia non procul abesset, Theodebertus aciem instruit, postera die dimicaturus. At primores exercitus animo volutantes, quam turpe erat fratres inter se digladiari, nec minus ignari rerum bellicarum, quibus & imperia atteri & nonnunquam pessundari solent, regem ad eunt, orant ne fraternam pietatem temere violet, neue committat, quod sua dignitas, fortunæque suæ deteriores sint. At Prothadius in contrariam sententiam regem inclinaturus: Minime, inquit, decet, ex leui causa de pace repente agere, sed tētare oportere hostis animum, si forte petitis acquiescat. Quo verbo irritati proceres, in castris Prothadii conspirant, protinus tumultus exoritur. Quem adhuc non in apertū prodeuntem, cum Theodericus, ad tentorii vestibulum stans, coniectura aliqua percepisset, regem à Prothadio omnem iniuriam prohibentē, quidam ex conspiratoribus (ne ultra progredere tur) distinuerunt. Qui in sententia nihilominus perseverans, vocato ad se V. lino imperat indicere militibus, ne Prothadio noceant. V. lino vero cōscius, quāto cunctis esset odio Prothadius, ubi ad coniuratos venit, rex, inquit, mandat Prothadium occidi. Concurrunt igitur alacres milites, & hominem, alea cum Petro quodā medico ludentem, interimunt. Quare perpetrata, omnes ad regis tentorium conuolant: orant, ne iniquo animo ferat pessimi hominis necē, quem scirent omnes amicitia & pacis inimicū. Ad hæc Theodericus recenti homicidio turbatus, cū aduersus quā plurimos furendi via nō esset, animos ponit: & paci se accommodat. Qua, priusquā armis decertaretur, ex procerū consilio concessa, discessum est. Inde Theodericus, qui nullis ad id tempus legitimis nuptiis usus esset, sed duos ex concubina filios exceperat, animū ad matrimonii fœdus conuertit. Erat Hispano regi Deterico filia hubilis. Hanc sibi à patre coniugem dari per legatos postulat: fide præstita, illam perpetuo & uxorem & reginam fore. Detericus Membergæ pater (id enim erat filia nomen) genero lætus, filiam Theoderico desponsat. Acceptam Theodericus vnice diligit. Sed huius tam arte charitatis, inuida Brunehildis, ita regis peruertit animū: vt despreto vxoris thoro, eam cum iis, quæ paterna domo exportauerat, muneribus ad patrē remiserit. Quæ à Theoderico ignominia affectus Detericus, Clotarium per nuncios sollicitat, recordari quid in eū priore bello Theodericus commiserit: si ad vltionem exurgat: se qui insignē à Theoderico iniuriā accepisset, illi auxilio fore. Excepit periocunde legatos Clotarius: eosque ad Theodebertū mittit, tentaturos, si forte ad belli societate iungeret sese. Qui idem quoque se facturū legatis respondit. Inde ad Lombardos profecti legati, Agonē regem ad eunt. Memorant reges tres in Theodericum coniurasse: si ad eos quartus accedere velit, adesse tempus: cum ipsi omnes ob superiores eis illatas molestias Theodericū vlcisci facile possint. Agon se regibus coniuncturū spondet. His responsis exhilarati legati, ad Detericū reuertuntur. Coniuratione regū ad Theodericū perlata, rem grauissime tulit. Ad Theodebertum sperans ad bellum conuenturos coniuratos reges, primus copias eduxit. Venientibus in mutuū conspectū regibus: nihil armis tentatum est. Sed vltro citroque euntibus legatis: dies apud Saleciam castellum de concordia componenda dictus est. Quo Theodericus cum decem hominum millibus se contulit. Theodebertus longe maiore procerum numero profectus est: animo omnia disperdendi, si frater à conuentis resili-ret. Territus numero fraternæ gentis Theodericus: nihil repugnat, pacem recipere quamcunque Theodebertus voluisset. Conuentum inter reges extitit, vt comitatus duos Turoniæ atque Campaniæ, quasi ad hæreditario iure pertinentes, perpetuo Theodebertus reciperet. Rebus ad huiusmodi formam confirmatis: vase sibi dixerunt reges.

Prothadium prohibente Theodeberto à militibus occiditur.

Nobis Theoderico filiarum Hispaniæ, quam postea dimisit.

Bellum inter fratres.

Pax componitur.

Verū non ita pacato animo Theodericus missitabundus sæpe cogitabat, quæ ratione fratrem bello vexaret, à quo & bello fuisset imperitus, & bona parte regni multatus. Consilio cū prudentioribus aulicis accepto: sibi conducere ratus, si Clotariū amicū faceret, ne Theodeberto iungeretur: ad eū legatos ire iubet: quibus mādatur regi

regi dicere, quibus se calamitatibus Theodebertus pressisset: adempta sibi grandi terræ possessione. Ideo constituisse repetere ab eo quæ iniquissime rapuisset: si Clotarius fidem det, se non supplicaturum fratri. Audiuit per summam beniuolentiam legatos Clotarius. Et quæ regis sui nomine petebant, concessit. Erat enim Columbanus eo tempore sanctitatis nomine præclarus. Hic Clotarium admonuerat: ne fratrum bello se inereret: fore post aliquot dies: vt illorum hæres esset. Cognito Clotarii responso: Theodericus ad Lingonas copias cogit: inde Verdunum, quæ ciuitas per id tempus primum ædificabatur, præteriens, Tullum petit: quo & ipse Theodebertus ex Austrasia educto milite, castra posuerat. In eo loco acerrime pugnatum est, cadentibus ex utroque exercitu permultis. Sed inclinante in Theodericum fortuna, Theodebertus per Mettenses fugiens, tandem Coloniā se recepit, ibique reparatis viribus: non multo post Theodericum infesto agmine, non tamen meliore fortuna, aggreditur. Nam tametsi non ignauiter pugneret: tamen postquam videt suos superari: deserto prælio, fugæ se mandat, insequentibus cum Austrasiis, quorum magna pars fugiens occiditur. Traditum est tam confertos milites in sese eo prælio concurrisse, vt qui in equis sedentes vulnibus confecti erant, delabi ab equis, turba digladiantium impediēte, non possent. Theodericus cognita fratris fuga, cum illum hostiliter insequeretur: omnia quæ iter agebat perdens: regionis incolæ illum conuenientes orant, ne ob vnius hominis culpam innocentem populum exterminet: eos quidem cum omni prouincia, quam armis comparasset, suos esse: nec imperata vnquam negaturos. Quibus rex respondit, se quidem illis veniam daturum, si fratris caput ad illum perferant. Igitur qui venerant responso accepto, Coloniā sine mora proficiscuntur: Theodebertum his verbis alloquuntur. Frater tuus Theodericus bello abstinebit, si partem thesaurorum, quos ex patris successione possides, illi distributam esse voles. Propterea tibi nobisque consule: & tuum fratrem patere consortem esse paternæ supellestilis. Credidit loquentibus Theodebertus: statimque in reconditorium, ubi thesaurus asseruabatur, vna secum turbam admittit. Interim vero dum secum reputat quid fratri impertiat: vnus ex populo distracto in Theodebertum gladio, caput illius amputauit: nec cunctatur per ciuitatis muros ad Theodericum caput proicere. Morte fratris cognita: Theodericus Coloniā ingreditur. Regnumque Austrasiæ, quod Theodeberti fuerat, suscepit. Mox rebus ex sua sententia compositis, duos Theodeberti filios, cum sorore formosissima puella, Mettim repperens duxit. Cui occurrens Brunehildis, conspectis nepotibus, furens mulier innocentes protenus interemit.

Theodericus autem, parta victoria, ducatum, sicuti conuenerat, Clotario restituit: deinde cum specie illectus, neptis, quam Colonia abduxerat, eam sibi desponsare & uxorem accipere omnino contenderet, Brunehildis impediuit: dicens nepharium esse, ducere uxorem quæ proximo sibi generis gradu attineret. Cui Theodericus respondens: O, inquit, perfida & odiosa multis scemina: nunquid mihi persuaseras Theodebertum adulterino concubitu prognatum, meum fratrem non esse: quare me & fratrem & proximum meum persequi atque perimere compulisti? Hæc loquens Theodericus Brunehildem occidere tentauit: sed ope aulicorum protecta, coenaculo se proripuit. Nec differt crudelis mulier vltionem. Potionem lethiferam conficit: quam Theoderico per ministros, quos ad id idoneos instructosque reddiderat, bibendam, dum balneo egrederetur, offert. Veneno epoto, rex balnei calore æstuans: repente interiit. Sunt tamen qui scribant profluuiū alui interiisse, postquam annos x. & vii. regnauerat anno dominicæ salutis d. c. x. vii.

Theodebertus fugit.

Theodeberti amputatū ab uno de turba caput ad Theodericum fratrem profertur.

Brunehildis crudelitas.

Aliud Brunehildis persequendum.

C A P. I.
Clotarius regnat.

Brunechildis audacia.

REGIVS, vt præmissum est, interemptis, vnus ex Clodouxi cõgnatione tantum Clotarius supererat: ad quem regnũ pertinet, vii. & l. anno, postquam Clodouæus esset vita defunctus. Sed Brunechildis plurimorũ cæde audax: Sigisbertum, Theoderici nothum, Austrasiæ regno præficere contendebat. Cuius cõceptis repugnant Austrasi proceres: quia crudelis sceminę mores execrarentur. Igitur ad Clotarium duos ex numero eorum longe nobilissimos, Arnoldum Pipinumq; mittunt, oratum, venire ad eos festinet ad castellum, cui Caphthomarum nomen erat. Audita legatione, Clotarius ea, quæ proceres velle intelligit, impigre complet. Castello, quod proxime diximus, agenti Clotario: Brunechildis, cum non longe abesset (nam Warmaciæ, quæ Vangionum caput est, ad vltiorem Rheni ripam agebat) mandat finibus regni Austrasiæ abeat: quod Sigisberto filio Theodebertus pater reliquisset. Ad hæc Clotarius Brunechildi nunciare iubet: *Moris esse, feminam leges viris non ponere: neque de distribuendis regnis inuitis proceribus agere.* Quos si in contionem vocatos velit: non repugnare se, quin ipsis diffiniendis, vel Sigisberto, vel sibi Austrasia cedat, Accepto Clotarii responso: Brunechildis Germanos ad belli societatem accersit. Nec segnius ex omni Austrasia, quàm maximas copias potest, cogit. Erat inter legatos, à Brunechilde in Germaniam missos, Garnerius: quem secus ac iussus esset, rem gesturum suspicata: ad Albonam Garnerii in legatione collegam literas de occidendo Garnerio dat. Literas cum legisset Albona, laceratas à se se abiicit. Quarum fragmenta vnus ex Garnerii amicis cõgens, exceptam inde diligenter sententiam Garnerio patefecit. Re dissimulata, Garnerius clam suadet Germanis, Brunechildis partes ne sequantur: deinde ad Brunechildem reuersus in Burgundiã, vna cum Brunechilde iter facit: Vbi seorsum quosq; proceres conueniens: eos in sententiam suam eo facilius vertit, quod Brunechildis tyrannidem horrore haberent. His igitur sic se habentibus, Garnerius Clotario nunciat: si se ad eũ tuto conferre possit: velle ad ipsum proficisci. Non difficile fore, vt Mettensium Burgundio numq; regno, adiutore sese, potiatur. Garnerii cognita voluntate, Clotarius cum certior factus esset: quis ad rem conficiendam modus Garnerio satis perspectus haberetur: contracto raptim exercitu, in Campaniã Cathalauensiẽm mouet, quo Sigisbertum iam castra posuisse constabat. Defecerant per id tempus à Sigisberto ad Clotariũ nonnulli ex Austrasia apprime nobiles, Arturus, Ruco, Sigoldus, & Euulanus. Instructis ad pugnam copiis, priusquam manus conferant: commilitonibus signum dat Garnerius, de quo inter illos conuenerat. Ipse sensim acie excedens: ceteros sui concilii conscios comites educit. Quos lento agmine ad flumen vsq; Sagonam (quem veteres Ararim nominabant) persequente Clotario: cum Sigisbertus infestis copiis ad eum locum venisset, ipse cum duobus fratribus Corbo & Meroueo in potestatem Clotarii venit. Sigisbertus autem equi pernicitate saluus, nullo postea tempore comparuit. Victori mox Clotario Brunechildis captiua offertur vna cum Eudelina Theoderici sorore, quas in castris hostiũ Garnerius depræhenderat. Nec tardat rex Corbũ necare: seruato Meroueo, quem ex lauacro Christiani baptismatis filiolum habebat, cuius & ipse diligentem curã deinceps habuit. Exultans tanta rerum scelicitate Clotarius, accitis ad contionem diuersa gentis, qui cum eo militauerant, proceribus, de Brunechilde castiganda consilium capit. Recensitisq; mulieris flagitiis: & quod esset decẽ regum aliorũq; multorũ cadibus reat: rogat quo supplicio digne plecti posset. Acclamantibus cunctis, *crudelẽ famam vilissimã aliqua morte affici debere:* priusquam in conspectũ contionis rex eã introducere mādaret: quarto fustigatã tandẽ deduci ad se iubet, in quã postquã diu aspereq; inuect⁹ esset, insidẽtẽ equo mulierẽ per totũ exercitũ circũferri impat. In-

Sigisbertus uincitur.

Brunechildis ultimum supplicium.

de a

de à capillis & lacertis, ferocientis equi caudæ alligatam, reliquo corpore humi prostrato, licetor distrahit. De cuius nece vaticinium Sibyllinum esse nonnulli asseuerant: id quia minime compertum habeo, asseuerare non ausim. Vatum siquidem ænigmatibus atq; obscuritatibus interpretationem adhibere diuinantiũ est. Ne tamen sua laude Brunechildem fraudemus, complura sacerdotum collegia & monachorum apud Burgundos Austrasioq; extruxit, inter quæ apud Lugdunum pro muris adhuc visitur diui Vincentii cœnobium. Apud Heduos quoq; alterum: vbi assentiente Clotario sepulta est: & alia locis diuersis templa diuo Martino, cui deuotissima erat, dicauit. Ita, vt si impensam cum Brunechildis fortunis conferas: mireris sane, tot vno sæculo templa: assignatis cuiq; prouentibus: mulierem exadificasse potuisse. Eius ætate Etherius Lugduni: apud Heduos Siagrius: Viennæ Desiderius: Antistiodori Annarius, Austerius Aurelia: Lupus & Columbanus apud Senonas mira sanctitate claruerunt.

Brunechildis laus, scilicet.

Satan inquit se suis conturb. omnia daturum.

REDVCTIS ad vnus regis imperium quatuor regnis, Clotarius palatio præfectum Garnerium (cuius opera vsus maxime fuisset) constituit: Burgundiã Harponi commendat. Austrasiis Rado præpositus est. Et ne liberalitatis quicquam Clotarius præmitteret: Garnerium imprimis sui palatii præfectum: complurimos deinde Burgundiæ ditionis proceres, antistitesq;: & qui aliquid pensi haberent, ciues ad se vocat. Vocatos amplissimis quemq; muneribus, ad conciliandum eorum sibi beniuolentiam, impartit. Nam præter summam humanitatem atq; modestiam, quibus illum natura instituerat, religionem quoq; venerabatur: & quod rarum est, pietatem colenti: bello optimus atq; strenuus erat. Longobardis, qui annum Francis, à Gontrano ad ipsum vsq; Clotarium, pensum duodecim auri pondo quotannis soluebant, tributum abrogauit: acceptisq; prius vi. & xxx. millibus nummũ, Augustam Suzamq; in Alpibus ciuitates liberas illis dimisit. Dum hæc agerentur, natus est Clotario ex Bergedruda vxore Dagobertus: quem literis erudiendum Arnulpho Mettensium præfuli commisit. Bergedruda vero non multis post annis moritur: in cuius loco Sichildem Clotarius accepit, quæ Haibertum enixa est. Dagobertus autem, postquam sibi per ætatem licuit, feras indagare & venari (vt Gallis mos est) pergit. Excitato ceruo, cum longo iam cursu lassus, quietis locum quærir, vicum, quem Catulianum vocant, profugit. In eo vico sacellum erat, vbi cõdita humo & lapide instrata corpora beatorum Dionysii, Rustici, & Eleutherii à suscepto pro fide Christi martyrio per annos. xxx. supra quingentos religiose colebantur. Eo (cum patens sacellum esset) se ceruus proripit: soloq; decumbens, quieti se mandat. Insequentes crebris latratibus ceruum canes, cum ad sacellum venissent: ceruo conspecto frequentiore latratu perstreperentes: nulla eis: sed nec ipsis venatoribus in sacellum irrumpendi facultas fuit: suam ædem tuentibus viris sanctitate spectatissimis. Ea re per vicina loca perlata, locum veneratiorem fecit: & Dagoberto admirationem simul & pietatem cummulauit. Mortua per id tempus Bergedruda, Clotarius Sichildem accepit: vnde processit (vt proxime scripsi) Haibertus. At Dagobertus cum præceptorem, qui eum secularibus ornatum redderet instituitis, à patre accepisset, quem Aquitaniæ ducatu pater donauerat: intellexit non rudis adolescens quantum Sadragesillus (id enim nomen erat pædagogus) propter acceptam à patre dignitatem superbi- ret, ita vt eum neq; satis reuereretur neq; obseruaret: vocatum ad conuiuium Sadragesillum: cum è regione Dagoberti velut par illi assedisset: poculumque tamquam ex æqualis manu desumpsisset: iubet eum virgis cadi: & barbã, quam promissã habebat amputari. Qua accepta iniuria: ad Clotarium Sadragesillus fere lachrymans procurrir. Eam rem pater furente animo excepit: Dagobertũq; protinus ad se venire iubet. Exasperatum patrem quia adolescens pertimesceret, non alium fugæ locum, quàm sacellum, quo à canibus tutus fuerat ceruus, secum reputans eõ se confert: non minus præsidii sibi à sanctis conferri arbitratus, quàm beluæ contulissent. Cognito filii perfugio: Clotarius Dagobertum inde extrudi: & ad se deduci ferociter imperat. Id vt facerent abeuntibus seruis: cum prope ad sacellum minus militari constitissent: tam fixi stupentesque hæserunt:

Longobardis tributo liberati.

Dagobertus nascitur: Haibertus.

Miraculum de ceruo.

Nota bene, quomodo Sclauarum exercit. scilicet.

Dagobertus per hoc exercit. suum viris cadere iubet.

En diuos secula dispendentes.

vt ultra procedere minime possent: quanquam progredi maxime conarentur. Igitur reuersi, quid illis obrigisset, patri renunciant. Creditur Clotarius fabulamentum esse quod narrarent serui: veriti ne Dagobertum offenderent. Secundis, qui preceptum exquerentur, missis par accidit. Nec sic ab ira temperari potuit ferox pater: nisi & ipse miraculum experiretur. In sacello dum sopori se mandasset Dagobertus: vidit per quietem tres reuerendissimos viros sese affari. Adolefcentis (inquunt hi) martyres sumus, quos multo supra tempore pro fidei veritate mactatos hoc loco catula sepeliuit. Qui locus quandoquidem non satis cultus decoratusque est: minore nos dignatione populus colit. Quare si ad te receperis digniore apparatu tumulos nobis extruere: cum tibi securitatem, tum placatum patrem restituerimus. Et ne somnio te illusum existimes: si terram, vbi delitescimus, effodies: optimis characteribus suo quemque nomine competies esse signatum. Huiusmodi visione confidentior factus adolefcentis: se, quae diui martyres petiissent, impleturum religiose promittit. Ad filium pater cum indignabundus contenderet: eodem, quo serui, stupore & miraculo percussus: filio parcat: eumque non multo post regni consortio donatum, Australiam praefecit: praeterea quae circa Arduennam siluam ad Remos spectant. Surrexit per eodem annos ex moecha Arabia loco Christianae puritatis spurcus hostis, Mahumetus. Heraclio imperante, anno Christianae pietatis DCXX. A quo tempore ad hunc usque diem Christi religio turbata plurimum est atque labefacta. Eadem tempestate Phara virgo Agarici Meldensium comitis filia, ecclesiam, quae Pharonis monasterium appellatur, extruxit: quam multis prouentibus auxit. Huius virginis frater Pharo, cum Meldensem comitatum patre defuncto possedit, ex comite clericus factus, pontifex tandem ciuitatis effectus est.

Austrasiorum suscepto gubernaculo Dagobertus consobrini Chicildis apud Chippiacum Parisiorum vicum nubit: vixque a nuptiis dies tertius agebatur, cum patrem conueniens Dagobertus, petit ea sibi omnia dimitti, quae Austrasiorum regni essent, nec inde sibi pater quicquam vsurparet. De qua re vbi inter patrem filiumque diu disceptatur, placuit tandem ad arbitros de controversia referre. Hic fuere selecti prudentes duodecim, in quibus fuit Arnulphus Mettensium praefectus, magna vir sanctitatis opinione clarus. Ex eorum sententia Clotarius filio dat, quocumque ad Austrasiam potentatum veteri iure pertinebant: hoc adiecto, ne Arduennam praetergrederetur, vbi limitem Dagoberto dudum posuisset. Repetenti Austrasiam Dagoberto, Saxones, qui ultra Rhenum incolunt (quia potentiam vicini sibi regis suspectam habent) bellum duce Berthauldo inferunt. In quos & ipse Dagobertus traiecit Rheno non impigre copias ducit. Dum utraque acies magnis animis atque viribus pugnat, Dagobertus, casside ictu gladii diuulsa, graue vulnus capite excepit, ita, vt a vertice pars ossis vna cum multo crine conficilla deciderit. Quo vulnere humo delapsus, in hostium potestate facile venisset, nisi mox opem tulisset ex regis seruis vnus Attila: quem protinus ad patrem Clotarium mittit. Is tum non procul Arduenna agebat. Cognito filii periculo, festinat pater magnis itineribus suppetias filio ferre. Vbi ad flumen, cui Wisara nomen est, conuenerunt, reciproca militum salutatione clamor sublatus, ad hostium castra deferretur. Quod miratus Berthauldus, rogat, quid id laticiae, quod in castris Francorum audiret. Respondenti enidam Clotarium cum ingenti exercitu aduenisse: Mentiris, inquit. Nam & Clotarium iam pridem mortem obiisse accepisti. Cum non procul a se castra distarent, loquentis Berthauldi vocem Clotarius exaudiuit, qui vt sui aduentus fidem hosti faceret, galea nudauit caput, canicie iam candidum. Quo signo agnitionem regem Berthauldus barbara voce in clamans: O peruetus, inquit, & canum iumentum, huc ne ades? Eo verbo indignatus rex, non expectato exercitu flumen tranat: nec Berthauldum mox fugientem persequi destitit: donec obruncatum hosti caput ad suos ipse defert. Nec finem belli gerendi facit: In Saxones usque penetrat. Vbi memorabilem edidit stragem: nemini masculini generis parcens, qui gladii sui longitudinem excederet: inde vastatis agris & vicis incensis: victor Clotarius in Franciam demigrauit.

Reuerso cura fuit Godini nobilis Burgundi temeritatem vlscisci: quod despretis

Reuelatio sanctorum Dionysii faciorumque eius Dagoberto facta.

Arduenna sylva. Mahumetus.

Pharo.

Contentio de regno inter patrem et filium.

Attila fidelis seruus.

Victoria de Saxionibus.

spretis maiorum institutis: patris relictam uxorem coniugem sibi desumpisset. Sed interueniente Dagoberto, dimissa nouerca Godinus Clotario conciliatus est. Sed contempta à Godino mulier, regem adit: & concepta in regem necis hominem insimulat. Ille iussu regis apud sanctum Medardum: deinde apud sanctum Vincentium de Pratis tactis sacrosanctis altaribus. accusationem iureiurando cum diluisset: denique vt idem apud diuum Martinum Turonensem faceret: dum Carnuti aduersatus cenat: missis satellitibus imperio Clotarii (vt plerique petant) necatur. Regibus enim, quandoquidem licentia vt volunt viuendi permissa est: vita quoque & necis potestate ad se traducta nunc hos nunc illos pro suo arbitrio occidere, fas esse videtur. Bellis iam plurimis feliciter gestis, Clotarius posteritati suae consulens: consilium procerum ex Burgundia Trecae contrahit. Rogat eos quem sibi maxime principem post se optent. Respondent alium praeter se neminem cupere: eum esse, qui & pace fouere & bello eos tueri possit. Procerum responso laetus rex, eos monet, fide in eum seruent: seque & regni iura tueantur, atque eos ita domum dimittit. Mox praetorum quoque conuentum apud Cypiacum habuit. Vbi dum de his, quae ad regni commoditates essent, consulitur: Haimarus inter nobiles primarius, quia Riberto datus fuerat à rege institutor, iussu Agniani Saxonis occisus nunciatur. Quamobrem feditio fere inter aulicos studio diuersarum partium orta est, sed regis modestia ab armis intererat: atque interea Clotarius anno regni sui. xliiij. salutis vero Christianae. D. C. xxxj. moritur. Rex non mediocriter litteratus, patiens admodum, erga deum timoratus, ad inopes liberalis, clero populoque acceptus: cui apud S. Germanum de Pratis sepulto (quia alter Clotarius praecesserat) secundi appellatio fuit. Huius Clotarii aetate Fiacerius venit Scotus in Briam: qui dum solitarium sibi locum quaerit, a sancto Pharono Meldensium pontifice susceptus, & loco, vbi nunc ob sanctitatis merita religiose colitur, donatus est. In cuius sacellum femina non ingreditur. Quae enim aliquando ingredi temere tentauit, in rabiem versa est. De hoc sancto heremita quidam hoc distichum composuit.

Feminae quae laesi blasphemum murmure sanctum.

Fecit quod sancti non intrat femina templum.

DAGOBERTVS in Austrasia agens: de morte patris nuncio accepto, ne quis à nouarum rerum studiosis tumultus oriretur: & in Burgundiam & in Franciam exercitum dispartitur, mox in Franciam profecturus. Sed cum apud Remos agit, veniunt ad eum ex Francia atque Burgundia legati: qui nouo regi debitum honorem fidemque praestarent. Erat Dagoberto ex patre frater Aribertus, cui cum regni pars iure optimo deberetur, auunculi sui Brunulphi studio nixuque patris, regnum habere contendebat. Sed conuenit inter fratres, vt in Aquitania Tholosam & alias viues, quae infra Pyreneos montes & Ligerim continentur, Aribertus reciperet: neque post hac in reliquis regnis quicquam vendicaret: aut ad ius suum spectare villo pacto arbitrareretur. Aribertus parte hereditatis sibi attributa, regni sui primariam sedem Tholosam instituit. Quarto deinde anno belli occasione captata, Vascones in deditioem accepit. Pacatis vndique rebus, Dagobertus voti non immemor, quo diuis martyribus Dionysio eiusque collegis obnoxium se fecerat, Catulicum vicum petit: & sacrosancta corpora inde exhumari iubet. Inscripti erant tituli cuique mausoleo, quibus alter ab altero sine controversia erat designatus. Eadem magno sumptu, cum templum exaedificasset (quod & solido argento reatum erat) eo transferri corpora instituit, condito ad eum usum aureo feretro, additisque ad decorem multis variisque gemmis. Annis insuper prouentibus ad sacerdotum & ministrorum templi alimoniam designatis, & ne minus ornamentis interior locus haberet: tapetes quoque vnionibus & gemmis variis intextos, quibus interior paries tegeteretur, attribuit. Adeo gratissimus diuis martyribus patronis suis Dagobertus fuit. In opum praeterea curam non omittens, reconditorium proxime aram maiorem templi argenteum apponit, vbi quae diuis donata martyribus offerrentur, reposita sacerdotes egenis impertirent. Haec dum religiosus princeps diligenter curat, non minus impigre caetera, quae regiae sollicitudini impende

Accusatum Godinus à relictâ uxore.

Haimarus occisus.

Sanctus Fiacerius Scotus.

CAP. 3.

Dagobertus portionem regni Ariberto fratri distribuit.

Ecclesia sancti Dionysii edificatur, et argento tegitur.

O tenbras Cymmeris te nbrosores.

bant, exequatur. Nam & Austrasiam atque Burgundiam, ubi Gertrudis regina agebat, reuiscit, ius cuique postulanti dicens, ita, cibo ut interdum parceret: ne quid à se prætermisum esse, videretur. Pergenti ex Lingonibus Cabilonem, apud Daterram cum balneas peteret, Brunulphi memoria illi incidit, quem supra diximus Ariberto, dum regni partem peteret, fauisse. Quamobrem accitis, quos ad id idoneos nouerat, Amalgarum Arnobertumque & Willebardum, his imperat, Brunulphum tollant necentque. Qui mox imperata perficiunt. Cum Heduos Antissiodorosque inuississet, per Senonum urbem Parisium se contulit. Iam enim Dagobertus Gertrudem, quod sterilis esset, reliquerat, altera superinducta virgine, cui Nanthildi nomen fuit. Vfus est potissimum Arnulphi Mettensis atque Pipini consilio. Arnulpho fato absumpto, Cumbertum Coloniensem pontificem in demortui locum suffecit. His consultoribus ad presentes regis mores congruentibus, iustitiæ illius atque æquitatis tanta fama etiam apud externos percrebuit, ut ex ea gente, quæ Turcis Sclauonibusque finitima est, nonnulli Dagoberti examen ad suas controuersias deposcerent. Afferantibus insuper Sclauonibus, si ad eos aliquando commearet, se illi ut suo regi parituros. Regi cum deessent, propter vxorum sterilitatem, liberi, concubitu virginis Ragnerundæ filium marcem suscepit: cui Aribertus, Dagoberti frater, qui per id tempus Aureliæ erat, nomen dedit, appellatusque est Sigisbertus. Hic inter sacrosancti lauacri, quas sacerdos Amanus enunciat, orationes, dum nemo de more Christiano Amen responderet, infans ipse, qui tantum dies quadraginta natus esset, cunctis tacentibus Amen expedito sermone perfonuit. Quod diuinitus factum esse quis non credit? Iam de huiusmodi instabili conditione queri possemus, si lex historiæ permitteret. Dagobertus, quem initio principatus præclarissimæ virtutes commendabant, transuerso animo esse cœpit. Quippe qui ministrandi iuris specie Franciæ regni vrbes prouinciasque cum visitaret: quosque vi adhibita spoliabat. Et, tanquam diui Dionysii obsequiis omnia deberentur, æneas ingenti pòdere valuas, Lauacrum insuper, ubi baptismatis mysterium sacerdotes explebant, vna cum diui Hilarii corpore, nulla compensatione sacrilegii facta, ad diuum Dionysium mari ex Pictauis transfuit. Nec tamen tota præda potitus est. Altera enim portarum, dum naui per oceanum exportanda committitur, in fluctus delapsa, perpetuo latuit. Verum, quia male agentibus occasio aliqua peccandi in promptu suffragatur: causam sacrilegii esse dicunt, Pictauorum rebellionem: quos ut comperceret Dagobertus, omnia ad se belli iure pertinere ratus: postquam agros peruassisset, urbem quoque depulatus esset, mœnibus omnibus dirutus solum arare, & in eo salem disseminare, ad inducendam sterilitatem iubet. Sacrilegio comes libido non defuit. Amandus autem Tungrensis episcopus, cuius sedes Traiecti erat per id tempus vita vir spectatissimus & doctrina, cum peccanti Dagoberto verbum salutis prædicat, regno extruditur. Sed tandem resipiscente Dagoberto: Amandus gratus regi factus est. Comitabantur Dagobertum quocumque pergeret, pellicum cateruæ: præter eas quas compluribus locis comptas & reginarum instar ornatas aiebat. Obnitebatur tamen regis turpibus factis Pipinus de Laudis qui palatio præerat: fueratque à Clotario Brabantino ducatu donatus. Nec vsque quaque sinebat regem per tot vitia libere defluere. Cuius etiam optimis consiliis adiutor accedebat Egnauus homo nobilis & non mediocriter prudens. Quorum perseveranti cohortatione tandem Dagobertus sanior effectus est. Interea Aribertus Tholozates, Dagoberti frater, relicto filio Chilperico, vita defungitur: quem filius nò multo post secutus est. Quamobrem Tholozatum regnum Dagobertus recepit. Sed omni fere humane felicitati pedissequa est aduersitas. Sclauones in Thoringiam irrumpere nunciatur. Selectis copiis cum ad Rhenum Dagobertus venit, Saxones ad eum mittunt, oratum, ut tributo, quæ patri filioque hæctenus pependissent, leuarentur (id enim tantum quingentorum boum erat.) Si id ab rege impetrarent, suis se impensis atque armis Sclauones debellaturos spondent. Conditione admissa, pensum Saxonibus remissum est. Sed alio vsu animo Dagobertus: Sadrage filio, qui pædagogus eius fuerat, mortem procurauit. Quam cum vlcisibi liberi eius minarentur, ex proce-

Brunulphus Dagoberti occiditur. Vxoris dimissio. Dagoberti fama.

Sigisbertus nascitur.

Nemo certe qui fidelis.

Dagobertus Pictauis spoliatur.

Libidinosus Dagobertus.

Aribertus Tholozate moritur eius filius Chilpericus.

Tributum Saxonibus remittitur.

rum sententia paterna possessione priuantur, rebus omnibus ad fiscum traductis. Interim dum hæc geruntur, Dagobertus Sigiberto filio Austrasiam dimittit: diademate illi imposito, attributione Colonie pontifice & comite Palatino Adalgero, quorum moderatione regnum administraretur. Eodem tempore natus est Dagoberto Clodouæus, quem plerique Ludouicum appellant, ex Nanthilde vxore. Quo adulto: dissidii causam fratribus auferre Dagobertus studuit, distributa cuique portione hereditatis. Sigiberto enim omnis Austrasia, Ludouico Burgundia Neustriaque cessit. Dehinc ad diuos martyres conuersus, inter multas, quas illis donationes largitionesque tribuit, emporium annuū mense Iunio, in campo nò procul a basilica sanctorum, instituit: traslata ad ministros ecclesiæ omni ditione. Id Lenditum vulgus appellat, corrupto, ut ipse iudico, vocabulo. Nam editū dici crediderim. Propterea, quod ad eas nundinas, mercatores suas vndiq; merces, edito regio, tanquam ad communē regni mercatum, conferre deberent. Vascones Ariberto mortuo à Dagoberto deficiunt. Qui primū Francorū congressum ægre ferentes: multis castris, fugatisque, alii in montes, alii in siluas sese abdidit. Sed cum ex fuga se recepissent: missis ad Doinum nunciis, quo duce bellum gerebatur: imperata facturos se esse pollicentur. Ita saluus exercitus in Franciam reuertit: præter Aribertū & paucos, quos negligenter agentes, inter angustias Roncheualis Vascones interemerunt. Vasconibus in potestate redactis: Dagobertus iniuriarū non oblitus, quas in Fracos superiore anno Britones cōmississent, Legatis apud Nidicahilem Britonū principem agens, bellum (nisi offensam purget) cōminat. Quo metu percussus Nidicahil ad Dagobertū venit. Quæ Cypiaci agerem magnis muneribus placuit, se cum omni gente sua & regno Dagoberto dedens, non alio animo, quam illa omnia sub Dagoberti Francorūq; perpetua ditione tenere confessus. Cum in verba regis iurasset Nidicahil, à rege dimissus est. Per id tempus episcopis apud diuū Dionysium dedicandæ ecclesiæ gratia à Dagoberto conuocatis, dum vi. Cal. Martii mysterium absoluere statuisset, pridie ipsarum Calendarum homo lepra admodū deformis ab ædituis impetrat in æde pernoctare. Vbi dum vigil in oratione perseverat, videt perspicue Christum comitantibus cum Petro Pauloq; vna cum diuis martyribus Dionysio, Rustico & Eleutherio per fenestrā in basilicam aduentare. Qui candida veste amictus dedicationis sacrū munus absoluit. Indeque ad lepra contaminatum progressus Christus: Tu, inquit, homo, dicto pontificibus cum crastina luce ad hanc ædem se conferent: eam à me consecratam esse. Cuius rei fidē fecit infirmi hominis cura. Nam cōtacta hominis facie leprā omnē Christus auferēs, eam proximo lapidi glutinauit, quæ ad hunc vsq; diē per summā admirationē visitur, Quo miraculo attoniti præsules, dedicatione abstinerunt. Hæc causa est, quam obrē frequens admodum populus ad ecclesiam ipsam vi. Cal. Martii cōueniat, firmissime credens, id à Christo deo fuisse perpetratum. Tam multis rebus à Dagoberto præclare gestis, rerum presentium sollicitus, nec minus prouidus futurarum, ex regno Francorū pontifices proceresq; Bigarrium ad cōsiliū vocat. Vbi throno infidens aureo, duobus sibi assidentibus regibus filiis, inter multa, quæ de breui & misera hominū vita locutus est, filios ad mutuam charitatem cohortatus, testamētum condidit. Quo in primis quæ Christi sacerdotibus donasset, rata esse mandat. Confectis inde quattuor vno tenore syngraphis, vnum Lugduni, alterum Mettis, tertium Parisiis, quartum apud se in archiuis perpetuo reponi imperat. Sacerdotes vero, id est, pontifices qui regis beneficiis donati essent, astrictos facit, dum de ipsius morte nuncium acceperint: tribus continuis à morte annis rem diuinā qui que in suis locis ter per singulas hebdomadas faciant. Eius testamenti curatores Sigibertum Ludouicumque, vel (ut alii volunt) Clodouæum filios instituit. Hæc rex cum dixisset: omnes qui aderant, testamentū subscriptione & sigillis firmant. Tum dimissa contione: domum quique discesserunt. Eodem ferme tempore Vascones duce Hermanno impleturi, quæ à Doino conuenta erant, cum proxime Cypiacum aduentassent: commissa in regem rebellionis conscientia admoniti, ad diui Dionysii cœnobiū, velut ad asylum salutis, cōfugerunt. Quæ illis causa fuit à Dagoberto misericordiam consequendi. Itaque in

Ludouicus seu Clodouæus nascitur Dagoberto.

Nundina sancti Dionysii quas lenditum vocant. Vascones rebelant.

Nidicahil Britonum rex festum præstat Dagoberto.

Ecclesia sancti Dionysii à Christo dedicatur.

Nisi se Satan in lucis Angelum transferat.

Dagoberti testamentum.

Legati Vasconum meture. gis ad ecclesiam sancti Dionysii confugerunt.

fidem recepti abierunt. Paucis deinde exactis diebus, rex alui profluuiio afflictus: apud Spinogillū in agro Parisiensi cum decubisset: ad diui Dionysii ædē se transferri iubet. Illic, quia morbo non leuaretur, spe salutis destitutus: Agaiū, cuius fides probitasque spectata sibi esset, accersit. Vxorē Nathildē illi filiumque Clodouæum commendat, vt eius prouidentia regnum administraretur. Procere quoque Palatinos, qui aderant, adiurat: reginæ filioque obsecundent. Morbo tandē extenuatus rex anno regni sui XIII. domini autē Christi D. C. XLV. Cal. Feb. vitam morte cōmutauit. Elatumque cadauer eius est vniuersis conlachrymantibus: & in templo martyrum regio apparatu sepultum. De cuius vltimo exitu Ansoaldum Pictauiensium antistitem (qui paulo ante Dagoberti mortem ad Siciliam legatus fuerat) hæc retulisse litteris traditur. Iohannes erat insulanus anachorita, vitæ sanctitate famatissimus. Ad hunc ex itinere diuertens Ansoaldus: salutaribus vitæ spiritualis confabulationibus vltro citroque habitis: cognito quòd Francus esset: Iohannes hominem rogat, quisnā esset Dagobertus rex: & quibus aliquādo moribus vixisset. Cui Ansoaldo vitam regis per ordinem enarrante: referam, inquit, anachorita sanctitati tuæ quænam mihi per quietē de ipso Dagoberto visā accepi: procumbenti mihi quietis causa, quidam multa canicie reuerendus me excitauit: atque admonuit orare pro animæ Dagoberti salute: qui eadem ferme hora vita erat defunctus. Dū expergiscor, iussa senis impleturus: ecce in medio mari turbā dæmonū conspicio, qui animam regis cymba deuehentes ad pœnas rapiēbāt. Sed Dagobertus aduersus sæuientes in se dæmones frequenter trium beatorum hominū opem inelamabat, Martini dico, Mauricii & Dionysii martyris. Ad cuius preces mox procella cū fulgure atque crebris imbribus exorta, viri, quos à Dagoberto imploratos dixi, cædidis ornati vestimentis ad me se conferentes, se eos esse profitentur, qui opitulaturi Dagoberto aduenirent. Nec mora, supplicis animam regis tormentis eximentes, secum in cœlū reulerunt: sine intermissione hoc Dauidicū repetentes. Beatus quem elegisti & assumpsi in atriis tuis. Replebimur in bonis domus tuæ: sanctū est tēplum tuum, mirabile in æquitate. Hęc diligenter ex Iohanne cognita Ansoaldus in Franciā reuersus multis cum fideliter enarrasset, Audoenus Rothomagēsis antistes & Dagoberti cancellarius, qui propter sanctitatem & vitæ merita in numerum sanctorum postea relatus est, litteris ascripsit. Similiter & ipse Dagobertus sanctorum catalogo additus est.

Psalmus in morte Dagoberti.

Hostis scilicet, ilius emi, qui Danieli conspectus est.

Risum tenentis amicus: similia sunt hæc Eras. Volo.

CAP. 4. Nota contentiones inter duos Burgundos.

Regina Nathildis mortuæ. Caritas anime per Franciam.

CLODOVEVS à Gaino tutore Francorum, atque Burgundionum regna suscipiens, tertiam paternæ supellectilis partem Nanthildi matri attributa, reliqua cum fratre Sigiberto ex æquo diuidit. Inde duce matre Aureliā profectus est. Vbi ad se ex Burgundia venientes procere in sua verba iurare fecit, cōstituto illis principe Palatino Flaucato, qui & Burgundus erat. Cui vxorem desponsat Ranobertam Nanthildis neptem, quæ scilicet virum in officio & fide erga regem contineret. Sed inuidens Flaucato Wilebaldus magnæ apud Burgūdos potestatis, hominis despiciēbat imperiū. Quod postquam regi innotuit, Wilebaldum ad se Augustudunū vocat. Quo cum aduenire collecta iuuenum manu non detrectaret: præmittit Agelulfum Valentinū pontificem, & Wilconem comitem explorare quæ esset de illo apud aulicos sententia. At ingressis Hedū nunciis, Flaucatus portas claudit & copias in Wilebaldum occysime mouet. Inito prælio Wilebaldus occiditur, & Flaucatus graui vulnere fauciatus est: cuius filius Abedo patris periculo excitus, multam hostium cædem fecit. Nanthilde, non multo post, mortem obeunte (quæ eodem quo Dagobertus sepulchro condita est) Clodouæus moderari rempublicam solus cœpit. Cuius III. regni anno tanta annonæ caritas fuit, vt fame atque inedia populus absque modo deperiret. Cui malo rex occurrens, restū quod argenteum erat, à templo martyrum auferri, & per loci abbatē Agulphum indigentibus & peregrinis, sine vlla precii diminutione, distribuere iubet. Mox à Laderico Parisiorū antistite impetrat: liberos ab eius potestate dimitti ministros, qui monasterio deputati erant: vt omni libertate donati, sine molestia deo inseruirent. Huiusmodi religiosi operibus cum maxime operam daret Clodouæus: neque vllis agitaretur bellis, aperto diui Dionysii feretro, brachii partem inde abstulit. Quod tametsi reuerter

reuerter haberet, protenus tum mente consternatus, humi concidit, secuteque sunt per Dionysianum templum tenebræ: & rerum omnium obscuritas, vt qui illic aderant pauitantes citissime inde aufugerent. Rex etsi insano non dissimilis esset, brachii partem ablatam auro circūdatam & gemmis multis decoratam, beato corpori restituit: simulque donaria monasterio attribuit, quibus meliorem sibi mentem recipere posset. Qui etsi paulo meliusculus extiterit, præ se tamen tulit infantiæ vestigium. Quo annos duos afflictus tandem interiit expleto regni sui anno XVI. Christi DCLXII. appositusque est ad patris monumentum. Cui nulla sane virtus assignari potest. Nam inter gulam libidineque & summā auariciā (quibus Clodouæus culpabatur) nemo recte æstimauerit virtutē diuersari. Reliquit ex Batilde, Saxonū genere illustri, liberos tres, Clotarium, Childericum: atque Theodericum. Hæc est Bathildis, quæ Calése monasterium a Clotilde regina diuo Georgio dicatum (quia angustum erat) dirutum ampliavit: vbi cum virginibus sacris monialis facta, religiose conuersata est. Cuius item opus est Corbientis cœnobium. Per hæc tēpora Leonardus heremita Cenomānus enituit. Passus multa, vt dissidētes Francos in pace contineret. Clotario paternam possēssionē obstitit: qui autore matre dum adolefceret regno præfuit: cōstituto primario palatii Ebroino. Hic ille est Ebroinus qui diuo Leodegario sancto Heduarum antistiti oculos euulsit: Et Lābertum Leodiorum præfulem sua ecclesia extruxit. His temporibus traditur extitisse virgo illustri Gertrudis: filia Pipini de Landis primi Brabantie ducis, Cuius soror Begga fuit, ducissa religiosissima. Et apud Latiniacum a Fortino monasterium institutum: & à Felone viro sancto cœnobium sancti Mauri, quod de fossis nomen habet. Diuus quoque Eligius Nouiom. Audoenus Rotomagi, Richarius in Pontiuaco, Germerus apud Flaium in agro Beluacensi, clari virtute habitifunt. Clotario post quartum imperii annum defuncto: Frāci Theodericum minorem natu in regem assumpserunt: misso in Austrasiam ad Vulphanum Childerico, qui eum animo leuem institueret. Per Theoderici incuriam atque secordiam res Francorū deterior facta est: quippe cum respublica cubiculariis regis & præfecto palatii libere crederetur: regi vero per inertiam mos inoleuit: palatio, nisi ad Calendas Maii, non ingredi: moderatōne omnem aliis permittere: ostendere se populo vno dūtaxat die. A quo saluatus & muneribus donatus: cum & ipse reciproca populo dona exhibuisset, domum abire: ibique toto anno incolere. In hoc tam inerti ocio Ebroinus occasione nactus, opprimere & vexare cōplures cœpit: rem omnem in Theodericum transferēs. Vnde indignati procere, Theodericū monasterio includunt: & Ebroinum malorum omnium principem compræhensum ad Luxouium cœnobium mittunt. Inde Childericum ex Austrasia cum Vulphano reuocatum, regem appellat: cuius facti statim eos pœnituit. Nam Childericus malis moribus iuuenis: cum plurimos pessundaret: quendam Bolidum, supremæ nobilitatis hominem, innocentem deligatum palo crudelissime verberibus affici iubet: Quo dimisso: reliqui procere cum eo coniurant. Cuius coniurationis primarii fuerunt Nigebertus & Amanbertus. Hi igitur Childericum in silua venantem circumstunt atque occidunt, vna cum Vscide regina pregnante. Vlphano autē rege interfecto, cura fuit, Austrasiam repetēdi. At Franci autore Leodegario Heduo Lendefillum palatio præficientes Theodericum asciscunt. In quem Ebroinus contempto cœnobio egressus: collecta perditorum hominum manu bellum mouet: fugatque Baccuillam vsque: vbi direptis Theoderici thesauris: cum Cresiacum rex se recepisset: rebus compositis Ebroino palatii magistratum restituit. Qui Ebroinus venientem ad se post fidem interpositam Lendefillum occidit. Complures præterea præfules relegauit. Theoderico illic omnia permitte. Cognito quid apud Francos per Ebroinum committeret, Martinus & Pepinus grossus (quem de Hautstallo vocant) Brabantie dux & Begge filius: exercitum cogunt. Apud Bicophalum prælium atrox commissum est: ita vt multis vtrinque cadentibus, Theoderico tandem hostis cessit: Pepino in Austrasiam: Martino vero Laudunum fugiente. Sed Martinum ad se per inducias secundo accersitum Ebroinus necat: At cum finem Ebroinus persequendi quamplurimos non faceret: insidiis

En, Sanctus Dionysius indignatur, quod ossa sua rudent adora timiri.

Leonardus.

Gertrudis.

Theodericus ignatus rex.

Ebroinus, Theodericus rex, torpens monachus efficitur.

Bolidus a Childerico iniuriis afficitur.

Childericus a conuictis dum venatur occiditur cum Vscide vxore.

Ebroinus bellum mouet. Pepinus proficitur.

Hermefredi tandem interfectus est. Mortuo Ebroino, Franci Garaconem palatio prefece-
 runt, quem non multo post Gillemarus eius filius à magistratu deiecit.
 Hic post bella aduersus Pepinum gesta, cum repentina morte interiisset: Garacō
 pater dignitatem prefecturæ recepit. Sed eo non multo post defuncto, anceps in-
 ter Francos quæstio fuit, quem in demortui locum ordinarent: in Becharium tan-
 dem conuenerunt parui peniti hominem, nec tanto magistratu dignū. Frācorum
 dissidio cognito, Pepinus arma capere instituit: castraque apud Sextriciū locat.
 Ibi Theodericus fuso exercitu fuga salutem petit: Bercarius autem insidiis suorū
 occisus est. Pace tandem cum Theoderico composita, Pepinus magistratum Pala-
 tii suscepit. Qui, propterea quod in Austrasiam profecturus erat, Nordobertum in
 magistratu sibi substituit. Per id ferme tempus Theodericus cum annos x. & ix. re-
 gnasset, morte interceptus perijt: relictis ex Clotilde vxore liberis duobus, Clodo-
 uæo & Childeberto. Sed Clodouæus anno regni sui 111. mortuus est: Childeberto
 ei succedente. De cuius rebus gestis non secus, ac si nihil præclarū edidisset, qui-
 quam scriptum non extat. Sepultus est apud diuum Stephanum in oppido Caucia
 co. Filio quem reliquerat Dagobertus, qui secundus appellatus est, regni guberna-
 culum permissum est, sub tutela Plentrudæ Pepini vxoris & Theudoaldi præfe-
 cti palatii. Erat Pepino Carolus Martellus filius, quem Grossum appellatum acce-
 pi, & cui Hartallum non lōgè à Leodiis cum agro adiacenti pertinebat: quem Plē-
 truda nouerca persecuta comprehensum in custodia Coloniae habuit. Orta dein-
 de inter proceres propter Theudoaldi violentiam seditione, cum diu digladiatū
 esset, Dagoberti fortuna deterior facta est. Vnde pulso magistratu Theudoaldo
 Franci Rangafredum principem palatii nominauerunt. Qui mox excitato ad rem
 fortiter gerendam Dagoberto, per Carbonariam syluam ad Mosam flumen vsq;
 copias promouit, vastatis vndique atque incensis agris. Quo tempore Martellus
 custodia elapsus est, & Dagobertum mors occupauit. Eodem prope tempore Am-
 bertus Abricensis pontifex in colle altissimo sancti Michaelis cœnobium exēdifi-
 cavit, cum ageretur annus salutis DCCIX. Erat sacerdos qui Daniel appellabatur,
 qui cum bonæ æstimationis esset, hunc assumptum palatio præponunt, permisso
 imprimis, vt cesaricus illi barbaq; adolesceret, quam per sacerdotii legem tondere
 sapius oportebat. Capillo adulto regem proceres consulant, appellantque pro
 Daniele Chilpericum. Martellus libertate accepta Pepini patris magistratum, hoc
 est, palatii prefecturam recuperare omni studio contendit: Clotaricumque in Da-
 goberti locum constituit. Qui cum militum delectum iam haberet, Chilpericus
 accito Rangafredo & Frisonum duce, qui amicitiam cum Chilperico inierat, ad
 Mosam fluentem castra promouit. Post atrocissimum conflictum Martellus in fu-
 gam se vertit. Sed receptis ex fuga copiis, præliū cum sæpe redintegrasset, pugna-
 tumque varia vtrinque fortuna diu fuisse, tandem apud Ablauum Chilpericus su-
 peratur. Verum cum ex fuga se recepisset: bellum iterum mouet. Cui auxilio fuit
 Vasconum princeps Eudo. Sed benigniore fortuna vsus Martellus, hostem fudit
 in agro Cameracensi, in loco qui Vinofus appellatur. At Eudo assumpto fugæ
 comite Chilperico, sublatisque regis thesauris, Aureliam inde in Vasconiam pro-
 fectus est. Fugientem vero Martellus assequi non potuit, sed Rangafredum An-
 degauiam petentem, vna cum ciuitate in potestatem recepit. Clementia tamen
 vsus Martellus, hostem libertate & ciuitate donauit. Anno mox insequenti, mis-
 sis ad Eudonem legatis, receptoque Chilperico, Vasconi pepercit. Interea Clota-
 rius obiit mortem, restitutusque in regnum Chilpericus non diu superuixit. Cui
 successorem fecere Franci ex Martelli consilio, Theodericum, Dagoberti filium,
 quem calle apud moniales virgines educatum autores tradunt. Ad hunc modum
 Martellus recepta palatii prefectura, grandem exercitum contrahit. Inde Rhe-
 no traiecto, per deuictos Sueuos ad Baugarenses vsque, qui vltra Danubium in-
 colunt, ducit: quibus fuis superatisque, postquam maximam Germaniæ par-
 tem in ditionem recepit, præda spoliisque impeditus, in Franciam victor regre-
 ditur. Vbi cum de Eudonis Vasconis defectione nuncium accepisset, protinus
 in eum expeditionem parat. Sed Martelli aduentum Eudo non sustinens, in pe-
 nitiores

A filio pater
magistratu de
iicitur.

Theodericus
fugatur.
Pepinus pala-
tio profectus.
Mors Theo-
doricus regis.

Seditio in Fran-
cis.

Daniel sacer-
dos rex offe-
rur, & Chilpe-
ricus appella-
tur.

nitiores regionis locos se abdidit, quem anxie quæsitum neque inuentum, Mar-
 tellus rediit in Franciam exercitu dimisit. Eodem tempore deficientibus à fide
 Sueuis, Martellus Leufredum Alemanix ducem fudit, eamque regionem cum
 ipsis Sueuis subiugauit. His tot victoriis clarus domum se recepit. Tali profecto
 principe opus eo tempore erat, cum insurgentibus vndique bellis Francia qua-
 teretur. Eudo namque perfidus Vasco, vindictæ appetens ad Hispanos profe-
 ctus, Abidiramum regem religioni Christianæ infestissimum hostem, magna vi-
 ctoria spe allicit, Francos petat. Ille non magno labore persuasus, adeo gran-
 dem exercitum cogit, vt non vincere modo Galliam, sed in ea perpetuas sedes
 habere statuisset. Nam cum innumerabili militum manu, vxores vna & cum vni-
 uersis fortunis liberos eduxit. Positis apud Burdegalam castris, ciuitatem expu-
 gnat, templis direptis incensisque. Paribus deinde calamitatibus Pictauos perse-
 cutus: concremata diui Hilarii æde: Turonum adoritur. Sed hosti occurrens Mar-
 tellus magnā stragem edidit. Ferunt enim in eo pralio trecenta octoginta quin-
 que millia hostium occubuisse: cum tamen ex Martelli exercitu mille tantum
 quingenti cecidissent. Eius victoriæ causa cognomentum Martello fuisse quidam
 autores tradunt. Nam Carolo nomen illi erat ex pellice nato, quem Pipinus in de-
 litiis habuerat. Quemadmodum enim ferrum martello obtunditur, ita hostium
 ferocia Martelli egregia virtute contrita est. Re bene gesta: coniectis in vnum lo-
 cum spoliis: Martellus militi prædam distribuit. Ipse vero per tot bella censu pecu-
 niæque extenuatus: cum compertum haberet, proceres egregiam operam reipu-
 blicæ nauauisse: fortunisque suis destitutos esse: decimas quæ Cleri erant, non dis-
 sentientibus episcopis, proceribus, dum bellum aduersus Christianæ religionis
 hostes gereret, percipiendas attribuit: persanctè iurans, si vitam diu viveret, se
 omnia & multo maiora sacerdotibus repensurum. Eius sacrilegii poenas luere a-
 pud inferos Martellum Cucerius Arelatensis pontifex se per quietem vidisse diuul-
 gavit. Post hæc Eudo: quo auctore Abidiramus in Franciam demigrasset: in gra-
 tiam Martelli restitutus: magnam cladem ex his qui supererat, hostibus fecit. Ego
 illud seculum factio aliquo infelix putauerim: in quo vix quicquam momentum
 Franco militi concessum est. Deinceps Abidiramo superato: noui à Burgundia
 motus nunciantur. Quò se conferens Martellus: Burgundiones non difficilime
 compefcuit: præfidiis omnibus locis impositis. Mox autem Eudonis morte co-
 gnita: in Vasconiam magnis itineribus proficiscitur. Quam omnem prouinciam
 cum recepisset, in Franciam conuersus est. A Vasconibus aduersus Frisones di-
 micandum fuit. Id bellum classe comparata confectum est. Sunt enim Friso-
 nes ad Septentrionem maritimi, Rhenum, qua parte oceanum influit, attingen-
 tes. Cum Radbodo gentis eius duce ad flumen Burdonam pugna congressus
 Martellus, hostem falsa deorum religione deceptum, fudit: & occidit anno sa-
 lutis DCCXXV. Per id tempus Wandali sedibus suis relictis: cum finitimos
 sibi populos vexassent, in Franciam crudeli agmine ad Senones vsque irrupe-
 runt. Sed impetu in eos facto, vrbs antistes Obbo, obsidione liberata ciuitate
 hostem in fugam vertit. Huius gentis Wandalarum origo, sicut & Gothorum
 atque Hunorum, à Scythis esse traditur. Qui patria à Gothis pulsi: indeque ad
 Danubium fugientes: cum illic sedes longo satis tempore habuissent: Cimerith
 Gothorum rex, eos à Danubio exturbat. Coacti igitur Romanorum legibus
 audire: à Constantino impetrant locum ad incolendum sibi dari. Panno-
 niamque annos sexaginta obtinuerunt. Donec Stilico aduersus Archadium
 Honoriumque imperium affectantes, Wandalos ad belli societatem acciuit. Qua
 occasione excitati barbari: per Gallias primum diu grassantes: & inde à Gothis
 depulsi in Hispaniam transgressi Ypsalum ciuitatem obtinuerunt. Cuius omnem latè
 regionem Wandalsiam à nomine gētis appellauerunt. Sed cum Honorio doleret,
 Gothos Italiam vastare, Hispaniam illis permittit. Vnde nō multo post Wandalos
 deiectos Africam petere cōpulerunt. Vbi ad Belisarii tēpora incolentes, Iustiniani
 edicto, per Belisarium, regnum & gētem amiserunt. Sed rem cœptam repetamus,
 D iij

Abidiramus
rex Gothus Fi-
lipinus in Gal-
liam venit.

Decimas Mar-
tellus proce-
ribus Francis as-
signat.

Motus bellum
Burgundia, nō
difficiliter se-
dat.

Bellum in Fri-
sones.
Frisones.

Wandali in
Senones.

Wandalorum
origo.

Orta deinde in Burgundia seditione, Lugdunum ire Martellus festinat: cuius alii quot ciues defectiois auctores poena afficit. Inde prætergressus Arelatē aliisque munitioribus locis impositis præsidii: domum rediit. Nec quies fesso principi: Rheni accolæ Francorum continuos hostes, armis iterum perdomuit. Nec defuit tot incommodis Auinio: prouinciæ munitissima ad Rhodanum ciuitas. Eam Gothi ex Hispania, duce Maranco irruentes, occupauerant. Quam mox Martellus, obfisione cinctâ, per Childebertum fratrem oppugnat. Quare cognita: reguli Gothi suppetias Maranco ferunt: opem præterea conferente Amero rege, non ignobili Gotho. Aduersum quos mari delatos Martellus cum exercitum duxisset: regulos fudit: reliquis fugam capientibus. Rursus reperentibus bellum Gothis, cum Narbonensem agrum incurfionibus Arelaten semque vastarent: accito Luprando Longobardorum rege, grassantem hostē Martellus exturbauit. Redeuntem inde Martellum morbus inuasit. Quare admonitus, filiis hereditatem distribuit: Carlomano Austrasiam: Sueuiam Allemanniamque & Thoringiam, Pipino Franciam relinquens, Griffone derelicto, qui omnium infimus natus erat. Quæ causa fuit insurgentis postea belli. Inter hæc Childericus, velut belua, nihil cogitâs, tempus ocio & voluptatibus exigebat. At Pipinus Brabantia princeps, futuris prouidēs, in Burgundiam, quæ sibi à Martello relicta esset, irrumpens, eam cum festinatione occupat. Interim ingrauescente morbo Martellus morte extinguitur, annis administrationis eius. xxv. exactis. Cuius sepulchrū ex alabastro apud diuū Dionysium proximè maiorem templi aram ad hoc usque tempus uisitur. Griffoni, quem minimū natu diximus, erat mater Sunahildis Odonis Baiouaria ducis neptis, mulier cordata. Quæ iniquo animo ferens, Griffonem à patre testamento præteritum, filium excitat hereditatis portionem ex fratribus repetere. Nec mora Laudunum plenus spei iuuenis occupat: bellumque fratribus seorsum indicit. Quem Lauduni obsessum fratres ultro ad se uenientem capiunt. Carlomanus ne interim dū melioribus, Rheni rebus animum intendit, rebus nouis Griffō studeret, in nouo castello, quod non procul ab Arduenna silua erat, in custodia asseruati iubet. Inde aduersus Aquitanos expeditionem Carlomanus Pipinusque promouentes (duce Hunauldo superato) prouinciam subiugarunt. Cum autem Pictauia castra haberent, regnum quod antea cōmuni consortio possiderent, inter se partiti sunt. Sed redeuntes Carlomano cognita Alemanorum defectio, ducto in eos exercitu, agros incendit, atque ita diruptis ad solum compluribus locis, cum Fracos repeteret, Odilonem Boiaria ducem arma agitare, & bellum aduersus reges parare nunciatur. Cuius temeritatem facile reges compresserunt. Nec mora, in Saxones bellum insurgit. Quos Carlomanus se solo (ductis aduersus rebellem copiis) perdomuit. Hic Carlomanus, cui secundorum negotiorum turba odiosa maxime esset, Pipino regni administratione attributa, Romam proficiscitur. Atque à Zacharia tunc Romano pontifice religionis habitum professionemque recipiens, deo militauit in cœnobio, quod suis impensis in mōte Soracte extruxerat. Eo cum se cōplures ex nobilitate Francorum eius uisitandi gratia crebro conuenirent, ad montem Cassinū demigravit. At longe alio animo Griffō permolestē ferebat Pipino subiici. Libertatem igitur nactus ad Saxones se recipit. Ibi collecto (ut ipse arbitrabatur) iusto exercitu, aduenienti Pipino occurrere ad Onacram amnem, loco quem Orhemū incolæ uocāt, non formidat. Pipinus autem ad fluiuū Mussahā in uico Strahungo castra fecit. Nullo tamen prælio cōmisso, in colloquiū uentū est, atque ita re infecta discessum. Griffō quidem cognitâ Saxonū perfidiā habens, in Baiouariā contendit. Vbi allectis in suā beniuolentiā permultis proceribus Fracis, ducē Taxillonē hospitiē ducatu exturbat. Ea re cognita Pipinus cū magnis copiis in Griffonē progressus: deprehenso Griffone Taxillonē restituit. Griffonē autem sex, uel, ut à nonnullis scribitur, duodecim comitatibus, apud Fracos donauit. Quibus nō cōtentus, eo ipso anno quo hæc gesta sunt ad Gaisfrū Aquitanie ducē defecit. Pipinus regū Fraciarum inertia perspecta, cū domi delitescerent, nec reipublicæ procuracione ullā susciperēt, Zachariā Romanū antistitē per archiepiscopū Bituricēsem Rurchardum & Furadū ipfius Pipini domesticū sacerdotē consulit, uter ad reipublicam gerendam potissimum

Auinio ciuitas

Eusei Gothi.

Carlomanus religionē profectur.

Mons Soracte in Tuscia.

Griffō hospitium Taxillonem possessione exturbat.

Pipinus Zachariam pontificem Romanum consulit.

potissimum idoneus ex regibus esset: sine qui ocio domi tempus cōtereret nihil agens, nihil omnino curans, an qui industria uirtuteque publica negocia moderaretur intentus atque sollicitus. Ad Pipini consulta respōdit Zacharias, eum regni gubernaculo dignum esse, qui prudentia spectatus, reipublicam diligenter curiosecque componeret. Quo responso adducti proceres, Pipinum sibi deligunt regem, & ex Zachariæ sententia atque auctoritate illū confirmant, quem Bonifacius (qui catalogo sanctorū ascribitur) Sueffione more regio vnxit. At Childericus homovectors detōso capillo monasterio deputatur, anno domini d c c l. Eodē anno quo regni diadema Pipinus suscepit: Saxones bellū mouent. Quos ad Wisurā flumen prælio iterū uictos rex in suam potestatem accepit. Franciam inde repenti: Griffonē quem ad Gaisfrū, Aquitanie ducē defecisse cōmemorauimus, interemptum fuisse nuntiatur. Curauit præterea religiosus princeps auctore Remigio Rothomagorum Antistite, emēdatiora facere, quæ antea rudia & inculta in ecclesiasticis officijs cantabantur. Per id tempus Stephanus secundus pontifex Romanus urbe egressus; Carisiacū ad Pipinum se cōtulit: Pipinūque in regem Francorū sacrauit. Causa profectiois fuit. Alstulphus Longobardorū rex grauiore tributo Romanos premebat, indico cuique Romano capitali censu atque annuo. Pontifici propter ea suppetias ferre Pipinus pollicetur. Interim dum ad expeditionem se Pipinus parat: pontifex apud sanctū Dionysium diuersatus est. Stephanus autē, ut regi gratificaretur, Pipino benedixit & posteritati eius: atque qui temeritate aliqua aduersus Fracos bella mouerent, cōmunione Christiana interdixit. Alstulphus autē spem capiens Pipinū in Francia retinēdi, Carolomanum, quem in Cassinenfī cœnobio monachum factum esse scripsimus, ad Pipinum ire iubet. Cuius aduentu Pipinus nihil à sententia motus, Carlomanum in Viennensī monasterio continuit, ubi aegritudine contracta defunctus est. Primo insequenti uere Pipinus in Longobardos exercitum ducit. Cui ad alpium angustias occurrens Alstulphus, transitu Francos prohibere cōtendit. Sed irruentium in se Francorum impetum non sustinens, Papiā se recepit. Ibi milite Franco circumuallatus: obsides xl. Pipino dat, iuratque Romano pontifici quemcunque abstulisset restituere. Atque ita attributis Stephano militum firmissimis copiis pontificem in sedem Pipinus restituit. Cognito Pipini in Franciam abscessu Alstulphus neque obsidū neque iurifurandi curā habens, nullis se promissis absoluit. Eam ob rem Pipinus superatis iterum alpius Alstulphum Papiæ obsidet. Obsidione pressus Alstulphus, Rauennam Pipino cum aliis quas pontifici abstulerat aliquot urbibus, quæ in exarchatu erant, restituit. Receptas Pipinus Stephano assignat. Ipse uero Alstulphus nō multo post equo forte delapsus, ceruicē fregit. Eodem tempore Pipino apud Compendium agente, uenire ad eum ex Cōstantinopoli legati Cōstantini imperatoris Leonis filii, qui sacras ad sanctorū reuerentiā imagines fieri prohibebat. Eiq; imperatorio nomine miri operis organa dono dedere. Eius legationis nulla causa litteris madata est. Credo Pipini fama imperatorē adductū fuisse: ideoque nouo principi gratulari uoluisse, amicitiamque eius expetiuisse. Venit præterea magna procerū suorū nobilitate comitatus dux Bauarię Tassillo, qui in uerba regis iurans, illi se & gentē fortunatę omnes suas perpetuo summisit. Saxones uero quibus odio semper fuerat Francorū nomē proficiscētē in Saxoniam Pipinū aditu intercludere conati sunt. Sed irruptione facta Pipinus hostē retro abire cōpellit. Victos denique annua trecentorū validissimorū equorū pensione Pipinus multauit: quos ad se quotannis in Franciā parlamenti tēpore deduceret. Sic enim publicū ad iustitiā ministrandā conuentū Fraci uocāt. Cuius instituēdi autor ab historicis nō traditur. Id enim cuiusque anni definito tempore, loco quē rex designasset, habebatur. Verū quandoquidē hæc generalis ex toto regno coitio impētis & laboribus cōueniētes afficiebatur obseruatū postea est, ut ex maioribus ciuitatibus & prouinciis periti iudiciorum & consuetudinis homines ad id munus delecti, ius cuique per prouocationem litiganti dicerent. Quæ institutio cum uaga interdum incertaque commutatis sedibus esset: decreta parlamento apud Parisios curia: & sedes in qua iudices designati se iugiter sisterent perpetui prouocationum definitores: qui l. x. x. sunt, annua ex regis fisco stipen

Griffō interemptus.

Stephanus II. papa Pipino eius posteritati benedixit.

Alstulphus & Pipino uicetur.

Legati imperatoris ad Pipinū ueniunt.

Tassillo Bauarię dux.

Saxones in Pipinū impetum imponunt.

Instituti parlamenti.

stipendia capientes. Et hi quidē per quattuor curias distributi seorsum confidunt: suosq; præsidentes habent. In prima (quam Franci Cameram vocant) præsidentes quattuor & cōsiliarii triginta, causas & lites audiunt; dilationes & quæ ad iuris cognitionem attinent, constituūt. Leuiores quædā & tēporanea finientes. In reliquis singulis duabus cameris decē & octo inquisitionibus præsunt: qui enquestarum, id est, inquisitionum cōsiliarii dicuntur, quibus præsidentes quattuor præsiciuntur. Horum omnium ex clero, parsq; ex laicis constituitur. Sententias dicunt, quas statutis diebus alter præsidentū in prima curia palā enunciat, Idque *arrestum*, id est, fixū & firmatum vocant, à quo videlicet nemo prouocare possit. Qui vero reus sententiā in se excipit, sexaginta librarum Turonensium multa afficitur. Si quis tamen in iudicio error, admissus reo esse videbitur, errorē proponendi & in iudiciū eiusdē curiæ deducendi potestatem habet: nec prius auditur, quàm duplicatā multam deposuerit. Quarta curia est eorū quos *requestarū*, id est, supplicationū palatii magistrōs vocat. Apud quos causa eorum tantum agitur, qui regis obsequiū deputati, vel priuilegio donati sunt. Et ab his quidē iudicibus, qui sex sunt, prouocare ad parlamentum licet. At cum in decidendis iudiciis nodus aliquis & anceps in causa difficultas surgit, omnium curiarū & camerarum cōsiliariis conuenientibus sententiā fertur. Eius parlamentū tanta fuit semper apud Francos autoritas, vt quæ rex ipse de re publica deque iure & prouētibus regni statuerit, ea sine huius senatus decreto nō procedant. Sunt præterea ipsius parlamenti cōiudices, dum adesse volunt Franci pares: de quibus postea scribendū nobis est. Atque vt huius sacrosanctæ cōcionis regem autorem esse certū sit: regia singulis quibusq; annis rescripta eduntur, quibus ad diuī Martini diē festum, id est, 11. Idus Nouembris parlamentum inchoandi iudicibus à rege autoritas datur. Ad hoc præterea parlamentū spectant octo alii supplicationū magistrī, qui regii hospitii peculiari nomine appellātur, qui regi frequētius assistunt cancellariā scētantes. Et hi post primæ curiæ præsidentes omnium primi sedent. Hi ergo cum Franciæ paribus cōprehensū centū omnino sunt, quibus appellationum cognitio regalitū quoque & pariū causæ cōmittuntur incōmutabili sententiā terminandæ. Iam ad Pipinū redeamus. Vix hac in Saxonum expeditione liberato Pipino, Gaisfrus Aquitanus defertur sacerdotū prouentus sibi usurpare. Quamobrē missis ad eum legatis: rex iubet ab hac temeritate tēperet: ablataq; sacerdotibus restituat. Sed cum imperata facere negaret, Pipinus apud Childoachum castra habuit. Cognito regis aduentu Gaisfrus beniuolentiam simulans: missis, ad Pipinum Algario atque Itharo obsidibus refarciturum se omnia promittit. Exceptis obsidibus rex in Franciam reuertitur. At Gaisfrus: incommo-
dorū, quæ à Pipino pertulisset, memor, Cabillonem Burgundiæ urbem copias mittit: quæ & urbem & latè circumpositum agrum populentur. Agebat tamen in publico cōuentu apud Durīā Pipinus. Perfidia Gaisfri cognita: vlcisci iurifurandi contemptorē pergit. Castellis compluribus solo tenus dirutis Borbonium, Canthellam atq; Claromontē recepit. Inde cū Lemouicas peruenisset, omnibus igne ferroq; consumptis, exercitū in Franciam hybernatum mittit. Eius belli aduersus Gaisfrum finem cum Pipinus maximè optaret, crebras expeditiones in Aquitaniā duxit: quam infestissimis incursionibus vexat. Et quamuis hostiliter per omnē regionem frequenter miles Francus grassaretur, Gaisfrus tamen nec in aciem prodire, nec aperto prælio decertare ausus est. Excursa Aquitania, deficientibusque ad Pipinum plurimis urbibus, Gaisfrus à suis necatur. Erant in supellectili Gaisfri manuum integumenta, quæ nunc chyrotecæ appellantur: quæ quod vnionibus aliisque preciosioribus gemmis intexta erant, ad ornamentum festis diebus Gaisfro erant. Hæc recepta Pipinus in templo diuī Dionysii appendi iubet. Quæ cruci aureæ, quæ supra aram maiorem extat, appensa diu visa sunt. Bello Aquitanico ex-
acto: & Gaisfro apud Petragoricos necato: Xantonas Pipinus petit. Ibi contra cæta infirmitate, cui intercus nomen est, mox Turonum, deinde Parisium se contulit: vbi paucos post dies vita decessit: elatusque est funebri pompa, & communi omnium luctu in monumentum, quod in diuī Dionysii æde illi extructum erat, sepultus, anno Christianæ gratiæ septingentesimo sexagesimo octauo.

Dum

Dum hic Pipinus regno Francorum præest, dux Aubertus ex Ida Burgundorum ducis sorore Robertum filium excepit, qui ob vitæ turpitudinem & flagitia diabolus cognominatus est. Sed tandem respiscēs, moribus fuit optimis, & gratiam obtinuit sanctitatis.

ROBERTI GAGVINI HISTORIÆ FRANCORVM

LIBER QVARTVS.

DIPINO pusillo duo fuere ex Bertha liberi superstites, Carolus & Carlomanus. Qui ambo ex sententia procerum reges appellati: partito inter se æquabili portione paterno regno: Carlomanus Suesione: Warmacia: Carolus diadema suscepit. Sed Carlomano breuior vita fuit. Hinc auctior factus Carolus: toti sine intercisione regno dominari cœpit: moxq; Hermenaldo sibi familiari Antistiodorū dono dedit: eumq; comitem appellauit.

Nec mora interposita, cum accepisset Hunuldum Aquitaniæ vrbes, quas Pipinus subegerat, ad defectionem sollicitare: cōparato exercitu aduersus rebellem progreditur. Quem in fugam versum: & ad Lupum Vasconū ducem se recipientem, mira celeritate Carolus persequitur. Sed priusquam in Lupum moueret: ad eum legatos mittit: qui dedit sibi hostem petant, alioquin belli omnem molem in sese excepturum. Lupo consilium fuit, non Hunuldum modo sed se quoque cum omni Vasconia Caroli potestati committendi. Recepta vtraque prouincia, Carolus, cum in Franciam venisset, Adriani primi Romani pōtificis legatos audiuit. His mandatum erat petere à Carolo auxilium aduersus Desiderium Lombardiæ regem: quo oppressore multa oppida vi, multa spontanea deditione à Romana ecclesia defecerant. Legatis Carolus respondet, se id curaturum: subuenturumq; beato pontifici. Igitur missis ad Desiderium nunciis: petit ab iniuriis desistat. Restituatq; summo sacerdoti quæ abstulisset. Atq; vt imperata recusanti Desiderio Carolus paratissimus occurreret, collecto celeriter exercitu interim dum legati mandata peragunt, omnia quæ ad bellum cōueniebant, comparat. Redeuntibus legatis, cognoscit Carolus Desiderium omnia hostiliter agere, paratum esse discrimen experiri. Non cunctatus igitur copias ad alpes progredi iubet. Occupauerat Desiderius angustias montium fortissimis præfidiis. Sed certior factus Desideriū Versellas cum grandi exercitu profectum esse, conuerso in illum agmine Carolus Versellas petit: vbi dimicandi potestate facta, fusos suos cum videret: Desiderius Papiam fuga se proripuit. Locum, vbi pugnatum est, propter interfectorum stragem, Mortariam incolæ appellauerunt: vbi sacella duo, vnum beato Petro, alterū diuo Eusebio dicata sunt. in illo Amillius, in hoc Amicus sepultus est. Qui tāta formæ similitudine æquales fuisse traduntur, vt alter ab altero haud facile discerni posset. Ethi quidem in Caroli exercitu militantes, apud Mortariam occubuerūt. Fugientem Desiderium celeriter persecutus Carolus, cum urbē prima oppugnatione capere non potuisset, eam circumstitit, ne qua pateret Desiderio effugiendi via. Sed vbi cognouit Desiderium plurima tentaturum, priusquam se dederet, Carolus relictis quibusdam ad continuandum obsidionem fortissimis & belli non ignaris proceribus Romam visendi Adriani causa profectus est. Inde Papiam conuersus ciuitatem Desideriumque vna cum vxore & liberis in potestatem accepit, Leodium (vt Bibliothecarius autor est) relegauit. Hic est Desiderius regum Longobardorum vltimus. Quorum Longobardorum in Italiam irruptionis hæc causa fuit. Cum enim ex Scandinania insula, quæ in Oceano Germanico est, nouas sedes querentes, duobus & quadraginta annis in Pannonia se collocassent, Narfes eunuchus, quem Iustinus Bizantinus imperator aduersus Gothos Italiæ præfecerat

rat

Pipinus pro
cleri libertate
Gaisfro Aquita
norum duci
bellum indi
cit.

Gaisfrus a
suis necatur.

CAP. I.

Carolus in
Desideriū mo
nit.Mortaria in
Lombardia.Amillius ex
Amicus.Rex Deside
rius Papiæ ob
sissus.Longobardo
rum origo.

rat, offensus, Sophiæ Iustini vxoris verbo Longobardos in Italiam accersuit. Sophia enim credula mulier, dum Narsetis æmulos criminatore (que auscultat, illum ad se vocare cõtendit, scribens ei ad lanam & pensa eunuchum reuerti oportere. Quo opprobrio irritatus Narsetis: at ego, inquit, telam ordiar non facile æmulis extricabilem. Itaque legatos ad Alboinum qui vñdecimus Longobardorum rex eodem tempore erat, mittit. Legati quo facilius hominem Narseti conciliarent, suauissimos terræ Italiæ fructus deferentes, Narsetis, inquit, ad societatem belli Italiæ cite vocat, vbi non rapis Pannonicis sed huiusmodi fructibus abundè fruaris. Auditis oratoribus, non prigratur rex vocanti se parere. Sed contracta Longobardorum potenti manu, in Italiam ad Narsetem per sinum Adriaticum ire festinat, spe futuræ societatis allectus. Præcessere Alboini aduentum prodigia. Pestis totâ Italiam occupauit. Ignæ & cruentæ acies per cœlum apparuerunt. Et nix frequēs præter solitum terram operuit. Ingressus Italiam Alboinus Gisulphum, quem nepotem habebat, Foroiulianis præfecit. Hoc initium fuit Longobardis Italiam inuadendi, vbi plus c. c. annis ad hunc, quem Carolus superauit, Desiderium grassati sunt. Cæterum Gisulpho male accidit. Cakanus enim ex Norica, quæ terra Venetiis finitima est, in Italiam irrumpens, Gisulphum cum copiis sibi occurrentem occidit. Quam rem gestam huic compendio ideo insertam esse volui, propter detestabile facinus, quod deinde secutû est. Gisulpho prostrato, Romilda eius vxor Foroiulium diligenter à se communitum defensare proponit. Sed inconstans & libidinosa mulier, dum muris obequitantem hominem specie & viribus validum conspicit: colloquium eius postulat. Igitur ex muro Cakanum vocans, oppidum dedere offert, si se ducat vxorem. Qua oblatione lætus hostis, per nuncium iurat se fœminæ pariturum. Hac tantum fide Cakanus oppidum recipit. Sed perfidus barbarus continuo emissâ ex Foroiulio turba, oppidum cremat: fœminas infra pubertatem in campum ad hoc constitutum abductas trucidare iubet. Moxq; iurifurandi, quod Romildæ præstiterat, memor, eam vna nocte tantum in coniugem accipit. Quam postridie validissimis duodecim militibus prostituendam vsque ad lassitudinem exhibet. Deinde palo eam affigi mandat, tali dignam dicens ignominia fœminam, quæ ob libidinem patriam hosti prodidisset. Fuit ergo Desiderio, quem diximus, finis. A quo recuperatas, quas Romano præfili abtulerat, vrbes ecclesiæ Carolus restituit. Addidit his Spoletum atque Beneuentum. Quibus beneficis, vt pôtifex gratiæ aliquid rependeret, Carolum multis ornauit priuilegiis: Quorum illud maximum fuit, donare ecclesias idoneis sacerdotibus posse: id à sacerdotibus *inuestitura* vulgo appellatur: qua sine ecclesiam, vel, vt nunc loquimur, beneficium nemo possidebat. Recipiebat enim à rege, quibeneficium adepturus esset, anulum vel simile quippiam: argumentum scilicet regiæ in eum gratitudinis. Interest enim regum nosse: qui maiores maximè ecclesias administrarent: quarum ipsi tutores sunt. Adiectum priuilegio est, Romanum quoque pontificem sine Caroli iussu eligi non debere: idque in synodo assidētibus Romæ c. l. i. i. episcopis atque abbatibus firmatum est. Rebus in Italia ex Caroli sententia præclare confectis: in Franciam reuerti rex maturat. Nam rebellatibus iterum Saxonibus bellum indicere iam diu animo conceperat: propterea quòd sæpenu-mero victi, nec acceptas leges nec conuenta seruarent. Sed cum falsis deorum religionibus in seruirent: Francos Christi cultores maxime oderant, quibus erant finitimi. Aduersus illos ducto exercitu: variis præliis vt oportune Carolus poterat, certatum est. Duobus tantum locis: apud Onacrum semel: iterum apud Hesam fluiuium totis copiis pugna fuit. Posteriore attriti Saxones: in deditiõnem venerunt. His mandatum est, Christi religionem institutaq; profiteri. Ex omni Saxonum turba multis obsidibus acceptis, millia decem Carolus in Franciam translata variis assignari locis iubet. Ex his prognatos Brabantinos Flamingosque satis constat, quorum etiam nunc ferociam & seditiosos mores præ se ferunt. Non desunt tamen neque futiles neq; pœnitendi autores, qui in Belgarum historiis, Brabantiam & etiã Flandriam longe ante hæc tempora, imò ante incarnationem dominicam populo frequentes memorent. Saxonibus tandem post eius belli initium trigesimo anno

Præuilegium
inuestituræ ec-
clesiarum &
institutiõnis
manuum ponti-
ficis.

anno superatis, cum ex Hispania belli motus fieri nunciarentur ab iis qui aduersæ religionis erant: Carolus fidei Christianæ caritate adductus, exercitum in Hispaniam ducit. Prius tamen quam expeditionem produceret, rem tanto principe dignam ordinat. Ex omni præcipua Francorum nobilitate duodecim selegit, quos secum in militiam perduceret, eos *pares* appellans, quia scilicet æquali inter se dignitate regi constantes perpetuo essent: neq; cuiusquam, nisi Parlamenti tantum, senatus iudicio obnoxii tenerentur: qui conseruandis item coronandisq; Francorum regibus adessent. Hi etiam nunc insequentibus nominibus designantur. Remensis archiepiscopus, Laudunensis atq; Lingonensis pontifices duces. Bello-uacus, Nouionensis atq; Cathalaunensis episcopi, comites sunt appellati. Ex sæculi principibus: Burgundus: Normannus, & Aquitanus ducatus dignitatem. Flandrensis autem, Tholosanus: & Campanus, comitatus prærogatiuâ obtinere. Geruafius Tilesberius, qui ad Othonem r. i. i. imperatorem germanum de ocis imperialibus scripsit, autor est, hanc parium institutionem ab Arturo rege Anglo processisse. A quo Franciam subactam fuisse dicit, circiter annos dominicæ gratiæ d. x. l. Quod & ipsi Angli tradunt. Nihil tamen in Francorum historiis inuenio, quod huic rei concordet, quare illud fabulæ ascripserim. Carolus autem inde profectus, Pampilonam in saltu Pyrenico urbem: deinde Ibnalarchi opera, qui eo loci imperitabat, Cæsarugustam Carolus capit. Inde, postquam magnam agri Hispaniæ partem ferro igneq; vastasset, in Franciam maturans Pampilonæ muros solo æquauit. At cum ad angustias Pyrenæi iugi, quæ ad Vasconiam spectant, peruentum est, Vascones ex insidiis in postremam Francorum aciem tela coniciunt, atq; ita arctissimis faucibus inclusus miles, cum nec retrocedere nec in iugis euadere, possit magna clade affectus est. Interemptis Anselino atq; Egresibardo egregiis belli ducibus. Rolandum quoq; Caroli ex sorore nepotem, fortissimum virum, illic periisse autores tradunt. Cuius illustria plurima gesta posteritas celebrauit. Occubuit quoq; Oliuerius paris nobilitatis strenuus comes. Sed huius perfidiæ pœnas interfectis paulo post eorum regulis, incensisque late agris Vascones exsoluerunt. Hæc à Ganelone, qui Marsillo infideli regi extremam Francorum aciem, pecunia corruptus, prodidit: clades illata est. Sed proditorem pœna non deseruit. Carolus enim Ganelonem apprehensum Aquilgranum duci, ibiq; equis ferocissimis quatuor: pedibus manibusq; distractum membratim dissipari iubet. A Saxonibus in Britones Caroli arma conuersa sunt, qui à Francis defecerant. Venere tandem in Caroli potestatem. Per idem tempus Beneuentum duce Araiso Caroli imperata abiurant, atq; grauissimos motus belli excitassent, nisi Caroli diligentia præuenisset. Admoto enim ad Capuam incredibili celeritate exercitu, vix castris locatis de pace conuenit: perterritus hoste, qui tantam in rege celeritatem admiraretur. Re confecta Franciam Carolus repetit. Ibi nuncium accepit, Tassilonem Baioaria ducem, quem ad Pipinum venisse supra memorauimus, vxoris querelis agitatam, arma parare, finitimisq; populos sibi ad societatem belli acciscere, vt Francis incommodaret. Erat Tassiloni vxor Desiderii filia: cui dolebat maximè patris fortuna, quem Franci & regno & vita priuauerant: vxore liberisq; abductis. Ea re cognita Carolus nulla mora interposita, in Tassilonem progreditur. Cum non procul Baioaria peruenisset, legatis mandat Tassilonem ad eam, atq; admoneant, plures habeat Francorum mansuetudinem, quam arma experiri. Quibus mandatis perterritus Tassilo nihil cunctatus, Carolo se dedit. Datq; Theonem filium cum aliis compluribus summa eius gentis nobilitate obsidem. Interea cum hæc agerentur: Abdoriti vetustissima amicitia Francis iuncti, quia à finitimis populis bello impeterentur, auxilium petiitum ad Carolum mittunt. Ab oceano sinus est, qui orientem versus centum (vt fama est) millibus passuum excurrit. Huc ad vtramq; ripam Abdoriti, Velatabi atq; Normanni incolebant. Abdoritorum legatis Carolus opem pollicetur. Nec cunctatur copias illò promouere: hostem ex sociorum finibus pellere, pulsos adigere iuramento, ne vltra Abdoritis, sed nec aliis populis bellum se inconsulto inferant. Supererant Huni, qui à Scythiis atq; inde à Mcootide palude olim mouentes in Pannoniam demigrarant. Hi & opibus & po-

Bellum in His-
pania.

Parium vr-
tis origo.

Geruafius.

Proditio in ca-
stris Pampilonæ
à Ganelone.

Britones.

Normani.

Abdoriti.

Huni vultu
mirum in mo-
dum attenta-
ti sunt fortu-
na.

puli multitudine sociisque potentes, atque aduersus Saxones de regionum limitibus contententes, Francos parui habere ceperunt. Igitur aduersus validissimam gentem delectissimum & numero & viribus exercitum Carolus comparauit. Octauo tandem anno multis variisque praeliis bellum confectum est. Victoria de Hunis habita: Franci, quicquid apud hostem diuitiarum inuentum fuit, in Franciam exportauerunt. Eo bello adeo attrita gens Hunorum est, ut de summis opibus & beata quadam felicitate delapsi, nullum fere prioris fortunæ splendorem retinuerint. Sunt qui memoriæ prodiderint, Adelfisum Desiderii regis filium, qui Bisantium ad imperatorē profugerat, eodē tempore coactō exercitu in Italiā venisse, recuperandi paterni regni causa. Cuius inanes conatus, missis præfectis, Carolus facile fregit, Adelfisum supplicio affecto. Bohemicum deinde atque Lemouicum bellum per Carolum filium iuniorem confectum esse, quo egregio factō filius iudicium paternæ virtutis, à qua nō degeneraret, dedit. Neque diu post de Normannis Abdoriti quæstionē Carolo afferunt. A quibus affecti maximis iniuriis duce Gothofrido essent. Indignatus igitur Carolus, quod victi semel Normanni, bellum redintegrasent, classe instructa illō militem mittit, ipse terrestri itinere proficiscitur. Iam enim tā elato animo Gothofridus superbiebat, ut Aquigrani, vbi Caroli regia erat, se castra positurum iactaret. Sed non longus labor Carolo fuit. Gothofridus enim à suo quodam satellite necatur. Mortuo duce, Normanni imperata facturos se esse promittunt. Ad hæc tam crebrō ingruentia Carolo bella, addere quosdam autores non ignoro, expeditionem, quam religionis causa, atque Bisantini imperatoris suasu Hierosolymam Carolus duxerit. Cuius rei fidem non facile admiserim: ob id maximè, quod hic Constantinus graui lepra eo tempore laborabat. Illa vero, quæ de Hispania feruntur, dissimilia vero sunt. Nam cum vel in Italia, vel in Hispania: in Germania: item aduersus Saxones plurimis locis, in Vasconia rursus atque Aquitania continenter bella, nulla quiete data, gesta sint, nullum fuisse tempus videtur, quo tam longinquum assumere bellum potuit. Nec illud afferri potest, post acceptum à Leone I I I. pontificis Romano imperii nomen, Hierosolymam mouisse, tum propter Constantinopolitanum imperatorem, qui æmulum imperii spectum haberet. Nec constat Carolum Italiæ aut Germaniæ fines à suscepto imperio præterisse. Is quoque vitam & gesta diui Seruati memoria prodidit: negat Carolum vllam in Sarracenos expeditionem duxisse. Itaque qui de Hierosolymitania expeditione scribunt, nullum tempus aut locum tam longi itineris fingunt, nisi quandam sine nomine & regionis appellatione siluam, feris tantum cognitam: qua iter faciens Carolus cum exercitu perpetua nocte decurrat, donec ab incerta volucere, quasi voce humana, admonitus, in viam militarem reuersus est. Sed quis putet tantum imperatorem absque viarum consiliis ductoribus, se atque copias omnes noctu, siluarum opacitati per dumos & vepres credidisse? Hæc deliramenta sunt magis vetularum quam hominum, scitè, & diligenter rerum narrationem textentium. Et qui ita memorant, tacent Constantini, qui tunc Bizantinus imperator erat, elephantis morbum, quo grauissimè laborabat, cum quo conuersatum fuisse Carolum (quemadmodum nonnulli tradunt) haud vero simile est. Ego vero cum Tolleti essem, Carolumque Magnum magnis laudibus efferrem, quod Hispaniæ bonam partem ad ipsum vsque Tolletum subiugasset: perlatus est ad me liber, qui *proconia Hispania* inscribitur: Vbi hæc, quæ de Carolo memorabam, eius libri authoris maximo studio & nixu refelluntur. Quamobrem inter tot repugnantes sententias: quam maximè sequi oporteat, non diffinio. Platina autor est, Carolum ad Granatam vsque penetrasse. Et Adelphonsi Gahitæ regis ope Vlixbonam recepisse. Tantum illis assentior, qui Hierosolymitanam expeditionem non admittunt: quam tamen multi authores antiqui attestantur, asserentes, quod infidelibus à terra sancta expulsis, & Christianis locis suis restitutis, prospere in Franciam redierit.

Quibus autem causis ad imperium Carolus sit protectus, nunc enarrabo. Orta apud Romanos seditione: quidam magna auctoritate proceres in Leonem pontificem coniuratione facta, vrbe eum expellunt. Qua iniuria per legatos ad Caro-

Carolum relata, vltum se ire pontificis iniuriam rex respondit, ratus ad dignitatem suam pertinere, Romanam sedem tueri. Leonem autem magno honore apud Perbrunem Saxoniarum oppidum Carolus excepit. Datoque illi plurimo insignium virorum comitatu, Romam emisit. Igitur breui, dum Saxoniarum res componit, mora interiecta, in Italiam contendit. Eius aduentu composita res est, coniuratis supplicio affectis, atque ita Carolus pontificem restituit. Restitutori gratificaturus Leo I I I. sacerdotum habito consilio, Carolum, v I I I. Calendas Ianuarias, cum Francorum regnum I I I. & x x x. annos administrasset, Augustum appellat, gratum nomen Romanis, nec minus Italis omnibus acceptum. ^{Quare imperii dignitate Carolus donatus est.} Supra enim c c c. & x x x. annos cum imperii nomen (Gothis omnia fere occupantibus) infuetum pene esset, ad Carolum delatum esse, nemo non lætabatur, qui & virtute & rebus gestis imperio idoneus omnium iudicio erat. Imperii autem appellatio, tametsi diu militare officium in bello fuisset, consuetudine tamen inductum est, ut ii qui reipublicæ gubernacula soli inibant, imperatorium nomen ad dignitatem transtulerint, regio nomine reiecto, quod post exactos reges odio Romanis habebatur. Præterea Constantinopolitanorum imperatorum secordia effecerat, ut illis non ferentibus contra tyrannos opem Romanis, pontifex Leonem imperio priuarit. Imperatoria dignitate decoratus Carolus in Franciam reuertens, omnibus, quæ iter habebat, locis magna omnium læticia excipitur. Gesta sunt à Carolo pleraque alia bella, quæ per præfectos vel filios prospere administravit. Sicut illud quod aduersus Britones per Andulfum gessit, dum Warmaciæ contra Saxones ageret. Hi enim Britones à Britannis orti, cum aliquando à Saxonibus Britannia occuparetur, in Venetorum atque Corosolitorum terras, vbi nunc incolunt, commigrauerant, Francis exinde tributū quotannis exoluentes: quod cum per id tempus detrectarent, Andulfus Caroli iussu subiugauit, acceptis obsidibus, quos Warmaciam ad regem adduxit. Quæ vero à Turpino Remensi plurima produntur, ea permultum audaciæ græcicæ habere mihi videntur. Fingentis enim similia per poetam excogitata esse crediderim. Cuiusmodi illud est, Pampilonæ muros tubarum concentu corruisse: hastas militum iam diu aridas, terræ noctu affixas, non longe à Tolletō, altera die viruisse: Carolum tam valido lacerto esse, ut equi complures soleas ferreas simul soluere posset. Insidentem equo armatum militem, vno gladii ictu medium diuidere, mucrone in tergum equi adacto. Nec illud facile receperim, quod de Fernago gygante Dionysianus chronographus præter historicæ fidei reuerentiam prodit. Ait enim robore tanto fuisse, quantum quadraginta delectissimi homines vnquam habuerunt. Eiusque brachium cubitis quatuor: crura totidem extare: facie cubitali, naso, dimidio minus totius corporis statura, cubitis duodecim: idque hominis monstrum à Golia, quem funde iactu David prostrauit, genus duxisse: & à Babylonio Amirante auxiliarem Hispanis cum duobus & viginti pugnatorum millibus esse missum. Aduersum quem cum Ogerus egregius miles Carolo iubente processisset: illum à Fernago dextra apprehensum tam raptim in castra deportatum, quam ouiculam sustulisset. Alterum deinde succedentem brachio sublatum rapuisse. Post hæc fortitudinis exempla, viginti in gigantem emissos binos vicissim raptos esse. Hæc indigna creditu cum sint, similia gigantum fabulis non temere videntur, quos montem monti aduersus Iouem superposuisse poetæ sinxerunt. Qui hoc admiserit, eum quoque credere non impedio. Antei cuiusdam cadauer apud Tingenam à Sertorio effossum, septuaginta cubitorum longitudine, ut quidam Romani scriptores ferunt, fuisse repertum. Fuit nihilominus Carolo cum specie corporis valetudo & robur, ingenium insuper excellens, grauitas atque incessus dignitati regis non discors. Liberalibus disciplinis animum excoluit: præceptore primum Petro Pisano, deinde Alcuino Anglo, ^{Alcuinus.} viro apprime diuinis humanisque artibus erudito, quem Glosæ in Bibliam (quam ordinariam vocant) autorem Anthonius Florentinus prodit. Quamuis enim Alcuinus à regibus Anglis ad Carolum missus esset orator, soli tamen Gallici benignitate, delectatus, apud Carolum mansit. Quo autore Parisiensis schola (quam vniuersitatem vocant) hac occasione cœpit. ^{Instaurata schola Parisiensis.} Delati naue ex Scotia Claudius & Io-

hannes, Rabanus quoque & Alcuinus ex venerabilis Bedæ discipulis. In Galliam cum venissent, nec quicquam præter bonas disciplinas patria exportassent, se sapientiam profiteri, eamque venalem habere conclamant. Quare ad Carolum perlata, illos ad se vocat. Vocati libere profitentur sapientiam illis esse, quam adipisci cupientes, gratis edocerent, si vita locumque tantum eis præberetur. Intellexit imperator ingenuam hominum mentem, eosque cum aliquot dies apud se tenuisset, Claudium, cui nomen erat Clemens, Parisii conuersari, & generosos adolescentes bonis disciplinis instituere iubet. Iohannem vero Papiam misit. Hoc initium habuit Parisiensis schola: celebre mox Philosophis atque Theologis gymnasium, unde prodire insigni doctrina & eruditione viri, qui non secus atque illuminatissimæ faces mirum Christianæ religioni fulgorem diffuderunt. Ita ut non ab re bonorum studiorum parens (non quidem annis, sed liberalibus religionisque disciplinis) antiqua à plerisque nominetur. Bononiensis etenim schola, quæ Theodosio imperante initium cepit, est ætate superior, collegiorum vero & doctorum hominum numero longe inferior. Eloquentiæ præterea studiosissimus Carolus fuit, cui addidit etiam literarum græcarum non paruam cognitionem. Neque vernacula modo lingua, sed peregrinis insuper eloqui studuit. Tabellis ceratis Carolus utebatur, ut quæ vel excogitaret per se agens, aut inter occurrentes curas se agenda præsentarent, ea scriptis mandaret. Erat his diebus Ebritus Anglus, qui propter morum elegantiam, Briticæ Anglorum regi suspectus habebatur. Quare regis insidias timens ad Francos se contulit: ubi liberaliter per tempus acceptus est. Cum Briticæ mortem obiisse accepit, in Angliam reuersus, Anglis imperauit. Id autem Dei prouidentia factum scriptor quidam Anglus Malmesberic monachus asseuerat, his verbis. Quod Dei consilio factum (inquit) intelligo, ut vir ille ad tantum regnum electus, regnandi disciplinam à Francis acciperet. Est enim gens illa & exercitatione virium, & comitate morum cunctorum occidentalium facile princeps. Hæc ille. Venientes ad se legatos veste aurea indutus & gladio preciosis gemmis decoro cinctus sedens audiebat. Frequentissimis venationibus Gallorum more delectabatur, exercebaturque. Balneas crebro petebat admissis dicatissimis quibusque, quorum confabulationibus recreabatur. Matre Bertha Heraclii Bisantini imperatoris filia natus est: quam mira pietate coluit. Sed & omnem familiam incredibili charitate diligebat. Mansuetissimus ad omnia, in iure dicendo æquitatem, in gerenda republica moderantiam obseruauit. Religionis imprimis reuerentissimus cultor, sacerdotes & clerum omnem venerabatur. Quod imprimis testantur synodi quinque per Galliam eius præcepto habitæ: Maguntia vna, Remis altera, tertia Turonis, Cabilone quarta, quinta Arclata. In quibus clero leges & debiti ritus ordinati fuerunt. Cum vero de rebus diuinis & vario canendi genere sacerdotes disceptare audiret, propterea quod Ambrosianum illo tempore atque Gregorianum morem promiscue clerus obseruabat, obtinuit ut Gregoriano reliquos orbis, Ambrosiano Mediolanensis ecclesia vteretur. Plurima templa extruxit & ditauit, & quæ diruta cognouisset, ea mandauit per locorum sacerdotes restitui atque instaurari. Aedes & palatia complura magno sumptu iactis fundamentis condidit, quæ testimonio sunt regni quibus ornatus erat virtutibus. Et cum in omnes, tum in pauperes liberalissimus habebatur, fuitque in Florentinos piissimus. Itaque eorum urbem diu defertam instaurauit, reductis in eam ciuibus. Genuam præterea à Longobardis prefam in suam protectionem accepit, duce imposito, qui eam multa humanitate moderatus est. Venetos quoque propriis legibus viuere permisit, nec minus fuit in alias Italiae ciuitates beneficus. Fuerunt Carolo multæ vxores: quæ illum prole felicem reddiderunt. Prima, quæ Desiderii filia erat, dimissa, Hildegardam nobilissimam ex Sueuorum gente virginem accepit. Ex ea nati sunt, Carolus, Pipinus, Ludouicus, & totidem filia. Pipino Italiam: Carolo citeriorem Galliam, pater adhuc viuens attribuerat. Pipinus Venetias inuasit, partemque Insularum, quibus Venetiarum ciuitas constat, usque ad riuum altum occupauit, quem cum ex coniunctis doctis ponte facto oppugnare cepisset, aduersa tempestate & Venetorum eruptione pons dissipatus est. Causa in Venetos belli fuit, quia contra concordiam prius cum Nice-

E. b. h. m.

Nota de officio ecclesiasticis.

Itali in Francos.

Nicephoro habitas leges Græco imperatori fauebant. Ita enim fere semper cõpertum est, ut nulla Italiae pars fidem Gallico nomini constanter seruet, quod cum sæpe tum hac ætate maximè expertum est. Cum Carolus VIII. Francorum rex Neapolitanum regnum recuperasset: Veneti & Ludouicus Mediolanensis, magnis ad hoc copiis instructi, Carolum Franciam repetentem interciperi conati sunt. Quod non sine suorum strage tentauerunt. Pipino autem Caroloque prius patre mortem obeuntibus, Ludouicum quem vnicum habebat, augustum coadiutorem assumpsit. Circa liberos educandos eam curam adhibuit, ut mares bonis disciplinis: feminas lanificio erudiendas summo opere studuerit. Cum autem quies illi à bellis concessa est, triennio priusquam moreretur, testamentum condidit: duabus partibus totius præciosæ suæ supellectilis, ciuitatum maiorum præfulibus, relictis ad refarcienda templa & inopes leuandos. Tertiam liberis nepotibusque & familiæ pro vniuersi cuiusque ratione attribuit. Ipse deinde cum laxandi animi causa venatum pergit, Carolus qui per omnem vitam inter tot bella reique publicæ sollicitudines prospera semper valitudine usus esset, febre corripitur, qua v. Calen. Febr. absumptus est, anno Christianæ salutis DCCCXV. Vixit annos LXXII. regnavit XLVII. & XIII. imperauit. Eius excessum præcessere quædam prodigia. Pila quæ in templi fastigio apud Aquigranum erat, fulmine deiecta est. Pons item quem apud Maguntiam supra Rhenum extruxerat, conflagrauit. Et Aquigrani porticus, qua ab ædibus Palatinis ad templum via erat, corruit. Erant in thesauris preciosioribus regis mensæ quatuor: argenteæ tres, alia aurea. Ex argenteis vnam, quæ simulachrum vrbs Constantinopoleos continebat, templo diui Apostoli Petri Romæ: alteram in qua vrbs Romæ effigies exsculpta erat, Ravennati ecclesie dicauit. Tertia, quæ totius orbis imaginem præfererebat, cum aurea ad filios peruenit. Sepultus est magnifico monumento Aquigrani: cui additus ex firmo lapide arcus cum huiusmodi inscriptione. Caroli Magni Christianissimi imperatoris Romanorum corpus sub hoc sepulchro conditum est. Hunc excessum habuit Carolus, qui ob gestorum magnitudinem, magnus appellatus est. Ipse namque tametsi à patre Pipino regnum grande accepisset, multis tamen per Italiam atque Germaniam, Galliam præterea, Angliam atque Hispaniam prouinciis ampliatur reliquit. Caroli magnitudini astipulatur maxime legatio ad eum à Persarum rege missa. Cuius opes in oriente per id tempus florētissimæ erant: qui ingentibus donis Caroli amicitiam petiit. In donis fuit horologium ex aurichalco, miro artificio, fabricatum. Vnde excidentibus horatim in subiectâ campanulam duodecies singulis globulis æreis, tempus signabatur. Erant quoque pari numero equites, qui ad quamque horam singuli ex fenestra prodibant: quam in horologium regressi, ipsi clauderant. Fuit præterea amplæ admodum magnitudinis tentorium bisinum cum aromatibus & balsamo atque elephanto. Idem fecere Constantinopolitani imperatores, quos in amicitia coniunctissimos Carolus excepit: quanquam non satis æquo animo ferrent imperatoria illum dignitate fuisse à Leone donatum. Sed illud omnium maximum est: quod nihil antiquius duxit quam Christi fidem dilatare: & terminos proferre Christianorum. Cuius exemplum imitati omnes fere, qui secuti sunt, Francorum reges, magnis atque excellentibus factis cum religioni & fidei Christianæ dignitatem conseruarent atque ampliarent: nihil mirum inuidis atque detractoribus videri debet, si Christianissimi appellati sunt. Itaque constat nullius gentis tanto labore Romanis pontificibus & aliis præterea per orbem Dei ministris passim fuisse subuentum.

GLORIOSISSIMO imperatori successor Ludouicus extitit: qui pii cognomen ob morum mansuetudinem est consecutus. Hic puer adhuc Aquitaniae principatum, quia ibi natus esset, iussu patris obtinuit. Præclaros labores aduersus Hispaniæ tyrannos excepit: ciuitatibus multis in Aragonia maxime viuente patre in suam potestatem receptis: in quibus Barchiona fuit, diues plurimum, quam continuis septem hebdomadis obsessam expugnauit. Nuncio de patris excessu accepto, ipse post trigessimum diem quo Aquitania digressus est, Aquigranum venit. Vbi à proceribus Francis, qui illò visendi noui regis atque imperatoris gratia conuenerant, conualutatus imperator: ad patris monumentum Deo preces ritu Christianæ

Caroli VIII. mentio.

Prodigia.

Quatuor tabule preciose.

Epitaphium Caroli Magni.

Horologium Carolo missum.

Non mirum quod Francorum reges appellentur Christianissimi.

C A P. 2.

*Carolus san-
ctus habetur.*

*Libri Diony-
sij.*

*Godofridus
Dalmacia
rex.*

*Paschalis Pa-
pa inconsulto
Ludouico eli-
gitur.*

*Consilium A-
quisgrani.*

Amalarius.

*Contra festū
cleri.*

*Bellum à Ber-
nardo Lom-
bardo in Ca-
rolum.*

Penā reorū.

no supplex habuit. Carolus enim ob vitæ merita in numerum sanctorū relatus esse à plerisque creditur. Cui etiam loci incolæ diem festū agunt. Idque ab ecclesia Roma-
na permitti, Hostiensis iuriscultus tradit. Quo exemplo Ludouicus x. i. Carolū à Parisiensibus coli nostra ætate imperauit: missis vicatim nunciis, qui diem festum celebrari populo indicerent, pœna capitis repugnantibus indicta. Aquisgrani a-
gens Ludouicus, recensito patris testamento: legata quæque distribuit: quin si quos ex familia minoris à patre habitos vel præteritos animaduerrit, eos aucto legato cō pensat. Eodem loco legatos ad patrē missos audiuit & ante omnes Michaelis Constantinopolitani imperatoris oratores amicitiam eius petentes, delatosque: à se diui
Dionysij libros, qui de cœlesti Hierarchia inscribuntur, eos Ludouico dono dederunt, anno salutis dcccxxxiii. Venere quoque à Grymoaldo principe Beneuentano nuncii, qui in verba imperatoris iurati imperata facturos promittunt. Indicta est
Grymoaldo annua pensio sex millium aureorum. Eodem tempore Dalmacia rex, qui Godofridi filium regno spoliauerat, ad imperatorem se contulit: seque & Dal-
macionem omnem Ludouici potestati permisit. Quem non multo post in Saxoniam legat. Nam & Saxonibus & Frisiis terras à patre ablatas Ludouicus restituit: ratus illos ad parendum clementia & libertate, quàm armorum & belli seueritate propensiores fore. Sed hanc regis facilitatem plerique reprehenderunt: cum huiusmodi gens pugnat atque inhumana duris semper legibus contineri debuisset. Deficientibus per id tempus ab imperio Sclauonibus & mox item Vasconibus: motus om-
nis facile compressus est. Non tulit quoque satis æquo animo Ludouicus, quod Paschalis primus se (Leone mortuo) electum sine suo assensu pontificem appellauit. Missis tamen à Paschale ad eum nunciis primum, deinde ipso Paschale ad imperatorem veniente, Ludouicus per Bernardum Lombardiarum regem, & præterea per Arelatensem antistitem: mox per semet obuiam pontifici factus, prodeuntem reuerenter excepit. Exceptum donis honorauit: Romamque dimisit. Breui post mora interiecta, Ludouicus Aquisgrani conuentum habuit sacerdotum atque procerū. In eo codicem de ordine & ritu ecclesiastico condi iubet: quem per ciuitates & suæ ditionis loca insigniora circumlatum ab vniuerso clero exscribi & seruari mandauit. Eius codicis autor fuit Amalarius diaconus, florens illa ætate sacris institutis & studio litterarum. Pontifices vero atque inferioris dignitatis sacerdotes, quos præclaris vestibus per fastum vti, & gemmis compluribus digitos ornare cognouit: eā pompam deponere humilibusque indumentis vestiri: & gemma vna tantum ad dignitatis indicium contentos esse imperat. De liberis autem quos tres habebat, hæc fuit Ludouici institutio. Lotharium imperii consortium secum habere voluit. Pipinum Aquitaniæ præfecit. Ludouicum in Bauariam legat. Ipse militum præfectis negocium dat, Abdoritas petere, quos ab eo defecisse acceperat: Qui primo fere aduentu se præfectis summiserunt. Interea dum venationi indulget, nunciatur Bernardum ex Pipino Italiæ rege, qui Mediolani sepultus fuerat, nepotem Lombardiarum regem: consilio Ægedonis (quo amico Carolus aliquando vsus fuerat, & ad apertam defectionem copias cogere. Iam quoque angustias Alpium occupasse, & firmo tenere præsidio. Eam ob rem Ludouicus celerissime exercitum ex Francis Alamannisque confectum educit. Cum autem Cabillonem castra aduouisset: Bernardus de imperatoris expeditione certior factus: cum eos, quorum auxiliis nitentur, perterritos videt, ipse ad Carolum, quem benignum atque sibi indulgentem fore sperabat, venit: atque ad pedes imperatoris procumbens, culpamque confessus: auctores quosque nomine designat. Bernardi exemplo reliqui consultores idem faciunt. Inter quos erant episcopi tres. Asselinus Mediolanensis: Wolphonus Cremonensis, & Theodulphus Aurelianensis. Hos omnes in custodia victos Aquisgrani haberi Ludouicus iubet. Quo & ipse hybernaturus erat. Primo vere dominicæ resurrectionis die exacto: Bernardum cum suis participibus sibi præsentari iussit. Qui tametsi Romanis legibus capite damnari debebant, pius tamen rex satis habuit, oculis malefactores priuare. Sed huius leuioris pœnæ, tanquam scelere careret, impatiens Bernardus, capite cæsus est. Ginalum item, qui regius cubicularius

rius extitisset, par pœna secuta est. Antistites autem dignitate amotos monasterio addixit, reliquos relegauit. Dum hæc aguntur, Britones duce Normanno a Francorū fide deficiunt. Ea re cognita, progressus aduersus illos, Venetiis, id est, Vannæ consilium indixit. Inde in Britones mouet, nec destitit donec Normannus à Carolo quodam suo aulico interfectus nunciatur. Rege amisso Britones in potestatem Ludouici deuenerunt. Vascones inde rebellauerunt. Sed Pipinus Ludouici filius instabilis populiferociam ita concepsit: vt non temerè quispiam postea aduersus imperatorem arma sumpserit. Lindeuintum præterea Pannoniorum tyrannum, qui Aquilegiam bello premebat, copiis ad Bornam præfectum equitum missis, fugat. Per id ferme tempus piratæ ex Dacia oceano delati, cum neque in Flandriam neque in Neustriam (portibus firmo præsidio occupatis) appellere possent: in Aquitaniam exercitu vacuo irrupunt: quam repentinis incursionibus vastatā reliquentes, ad suos se retulerunt, diruto sancti Philiberti cœnobio, quod Ludouicus in Herio insula agri Pictaueñsis construxerat. Mox vero abeuntibus Danis beati Philiberti corpus exhumatū in Burgundiā transfertur. Lindeuintū varia diu fortuna seruauit. Nam procedentibus aduersus eum Francis, munitissimo atque edito castello se continebat. Interdū ab Aquilegiensi comite Vandra fugatus, ad Dalmatas se recipiens, occasione in Pannoniam remeandi explorabat. Sed versipellis homo tandem clam interceptus occiditur. Inter hæc Ludouicus cum Lothariū in Lombardiā dimisisset, Lotharius, rebus inter Longobardos compositis, à Paschali pontifice Romano accersitur. Quem dominicæ resurrectionis festo in vrbe excepto Paschalis insignibus imperii donat, Augustumque appellat. Inde vero Papiam adueniens, aliquot illic dies propter impendentia negocia moratus est. Quibus partim non absolutis ad patrem ea quæ gessisset, retulit. Qui Lombardiæ rebus bene consultum esse volens, Moringum ex aulicis nobilem & Alardum palatii comitem ad Longobardos legat, qui cætera pro viribus curent. Dum hæc in Francia geruntur, Romæ tumultus exoritur, interfectis in ædibus pontificis Theoderico ecclesie Romanæ scriba & Leone Donaito: quibus, priusquam morte afficerentur, oculi eruti fuerant: ob id maxime, quod Lothario fidi haberentur. Cuius immanitatis culpam in Paschalem plerique transferebant. Ea re ad Ludouicum per nuncios delata, Adelugo diui Vedasti Atrebatensis abbati, & Huftrido comiti negocium dat criminis auctores inquirendi. Sed nondū curia abierant, ecce pontificis Paschalis oratores Ludouicum conueniunt, qui Paschale omni suspitione liberet. Verum hac purgatione non contentus imperator, nuncios quos paulo supra nominauimus mandata absolueri præcipit. Illi Romam profecti, perquisita diligenter veritate, pontificis iururando comperiunt, nullam huius mortis labem ad Paschale pertinere. Interea Ludouicus regni curam non omittens, vrbes & populū visere, & quid passim gereatur cognoscere pergit, vt oppressis leuamen, iniquis pœnā inferret. Quibus pro tempore, quantum ad se pertinere arbitrabatur, peractis, Compendiū, quod procerū conuentū indixerat, reuertitur. Ibi redeuntibus Roma legatis, accepit Paschalem innocentē esse. Eam ob rem pontificis oratoribus liberū discessum permittit. Inde Aquisgranū progressus, imperator Bulgaros amicitiam eius petentes, audit. Britonū præterea legatos, in quibus Iuo Vinemadius erat, homo inter suos apprimè nobilis & potens, liberaliter habuit. Hi se regionemque cum vxoribus & liberis Ludouico permisere. Donati magnis muneribus Britones abcesserunt. Mox autē Iuone duce finitimos bello impetunt, & eos potissimum, qui imperatori erant obediētes. Sed paucis interiectis diebus, domi à suis interfectus, perfidia suæ pœnam Iuonit. Per idem tempus pax, quam petebant, Normannis concessa est. Cum Bulgaris item res composita. Agenti post hæc in Germania Ludouico, Herio princeps Normannus cum vxore & multitudine bona suæ gentis ad Ludouicum religionis plenus accessit, & sacrosancto Christianæ fidei lauacro ablatus est. Cui formidanti, ne à suis, quod Christianus esset, patria pelleretur, Ludouicus locum apud Frisones munitum attribuit, in quem periculo imminente se tutū reciperet. Tradunt nonnulli auctores quendam Georgium sacerdotem Græcum eodem tempore à Bauduino Pannoniæ præfecto deductum fuisse ad

*Euliciterum
antistites mor-
te meritos Deo
dicari videt.*

*Lindeuintus,
Normanni
pirata.*

*Lotharius,
Augustus. ad
scholam appel-
latur.*

*Romani tu-
multuantur.*

*Paschalis Pa-
pa apud Ludouicum purgatio.*

*Britonū
Britonius pa-
puli.*

*Herio prin-
ceps Normannus
baptizatur.*

*Organista
missus Ludouico.*

Ludouicum: qui cōcinnandorum organorum cum admirandus opifex esset, gratissimus ideo imperatori fuit. Nam, quia id musici genus instrumenti Franci nondū cognouerant, Georgium Adulpho quæstori palatino Ludouicum assignat, qui & stipendio & iis quæ ad artem conuenirent, sacerdotem iuuet. Hinc organorum vsus in Franciam primitus emanauit. Inuenio præterea multa de Afonte quodam Sarraceno scripta esse, qui ex Africa in Hispaniam traiciens Barchinonā vsq; atq; Cæsaraugustam copias admouit: imperatorem quoq; per præfectos primò aduersus illum bellum gessisse. Sed ducum incuria atq; inertia rem foeliciter successisse. Quibus officiis amotis Pipinum Aquitaniæ regem & Hugonem principem Palatinū, Naufredum præterea in hostem misisse. Caterum his pigerrimè & lento agmine incedentibus, priusquam Pyreneum superassent, omnia per dendis pacium hosti reliquisse, ita vt ad hanc calamitatem pertinuisse pleriq; dicerent prodigium, quod paruo supra tempore visum esset. Acies enim concurrentium in se militum cruore madentes in cœlo apparuisse nunciabatur. Nec mora interposita per nuncios Ludouicus cognoscit nouas copias Azonti aduenisse. Quare Lothario committit ex Austrasia militem deligere, & infesto exercitu petere hostē. *Prodigium.* Mouit igitur Lotharius, & dum Lugduni constitisset, Pipinus eius frater magnis itineribus ad eum venit. Fratribus vero de ratione instantis belli consilium capientibus, nuncios, quem exploratum, quid apud hostem ageretur, Lotharius miserat, ab Hispania reuertitur. Refert Mauros quidem in Hispaniam penetrasse, sed tandem inde se recepisse, nec bellum ultra moueros esse. Ea re cognita Pipinus Aquitaniam: Franciam repetit Lotharius. Per hos dies, cum Anglis mos esset, reges suos necandi: ipsiq; Edelrodum trucidassent, Angliam regibus destitutam Dani occupauerunt, anno Christianæ gratiæ dcccxxvii. Dum hæc aguntur, causa incidit Ludouico Warmaciā, Hasburgumq; proficiscendi. Nunciabatur enim Normannos Bauarosq; comparatis armis in Germaniam peruenturos. Ea res, & si caruit fide, maius tamen crimen ab iis quos officio amotos memorauimus, in se moliri comperit. Quamobrem Berardum ad se ex Hispania accersitum, cubiculari honore & palatii præfectura donat, credita illi sui corporis custodia. Sed ea res, quam coniuuratis concepti in regem facinoris paululum moræ obiecerit, clam tamen quos possunt, sollicitant & blanditiis demerentur. Neq; verentur Pipinum in patrem animare, memorantes Berardum aulicis omnibus damnari, eoq; superbiq; euasisse, vt aspernaretur vniuersos. Sed nec Ludouicum hominis magnitudinem etiam si cupiat, obistere posse, quod potionibus atq; magicis sortibus regis mentem ob reginæ Iudith concubitum sibi Berardus deuinxisset. Nisi tanto dedecori prudens filius occurrat, contaminationem indies sordidiorem fore, & vires demum in perniciem imperatoris celsitudinis adepturam. Hæc ita obloquentibus coniuuratis, Pipinus fidem adhibet, & armatorum non parua multitudine collecta, Aureliam petit. Odonem vrbi à patre præfectum officio exturbat, substituto in eius locum Manfredo. Ab Aurelia Verberiam ad ripam Isaræ vicum contendit. Eorum aduentu citissime (quia Compendii agebat) cognito: Ludouicus Iudith reginā Laudunū proficisci: & in templo virginis Mariæ morari iubet. Bernardum item abire à se: & salutem procurare adiuuonct. Petentem Laudunum reginā coniuurati persequuntur, missis ad eam reuocandā Garino Lambertoq; coniuurationis sociis, cū imperio: reginā aduersus eos quicquā molientem, à templo depellēdi, deprehensam ad se perducendi. Missi imperata exequuntur, reginā ad se perductā coniuurati religionē profiteri cōpellūt. Et præterea, iurciurando astringūt, imperatori suadere vt se imperatoria dignitate abdicet & in monasterii solitudine conuerfetur. Atq; ita ad regē sub coniuuratorū custodia regina accedens, postquā loquendi copia facta est, virum orat: vt per eius assensum sibi liceat velum mōniale recipere: ipsum vero Ludouicum non pudeat, transeuntis seculi momentaneā dignitatem deserere, & ecclesiasticis rebus obsequi, qui vna ratione impendentem sibi mortem euadat. Vxori vir respondet de re quam precaretur se consilium capturum. Nec plurius verbis vsus rex, reginam à se dimittit. Quam responso imperatoris cognito coniuurati in diuæ Radegundæ cœnobium, quod Pictauiæ est, relegant. Per idem tempus

pus ex Longobardia Lotharius ad patrem reuertitur. Cui tametsi quæ à proditoribus gesta erant, nō ingrata essent: patri tamen ne quicquam aduersatus est. At coniuurati cum intelligerent absq; procerum conuentu regem deicere non posse: magnis viribus enitentur consilium in Francia haberi. Repugnabat tamen Ludouicus, quod sciret Francos ab inimicis aduersum se persuasos esse. Maguntia propterea conuentum indixit: mandatq; neminem in consilium cum armis admitti. Conuenere ex Alemannia quamplurimi Ludouico fauentes. Hildonem vero abbatem: qui eò cum armatis accesserat, conclaui egrēdi iubet. Valasco quoq; Corbieni abbati armis instructo mandat cœnobium repetere, atq; in eo pro legibus monachatus conuersari. Quo consternati facto coniuurati Lotharium adeunt, & multis precibus orant, ne bene reigerendæ occasionem omittat. Opus esse acie pugnare, aut concilio rege inuito abire. Sed cognito quid ab inimicis ageretur, Ludouicus ad se venire Lotharium iubet. Modeste admonet filium pater, caueat credere coniuuratorum mendaciis, decere filium patri obsequi. Conuenerat ingens populi turba in atrio palatii, quæ filii cum patre congressum iniquo animo ferens, tumultuabatur, ita vt iam ad pugnam furens procederet, nisi è fenestris palatii Ludouicus vna cum Lothario sese commonstrantes, populi seditionem sedassent. Quiete à tumultuantibus data, coniuurati omnes ergastulis deduntur. Quibus tamen pius imperator nihil irrogari ultra passus est, quàm laicos locis spiritualibus, clericos verò monasteriis perpetuo adigi imperauit. Theodulphum autē qui diui Benedicti Sigerienfis abbas primū, deinde Aurelianensis episcopus fuit, inrer cōiuuratos delatū Andegauiam relegauit. Vbi cum Ludouicus die supplicationis (quæ dominica palmarum solemnitate habetur) esset, audissetq; Theodulphū carmina recitantem, quæ ob festum diem ipse ediderat, viri religione motus, episcopum liberauit. Hæc paulo latius à me narrata sunt, vt facile intelligat lector, honoris sedes, pestilentia cathedras à Dauide rege pulchre appellari, quas nemo fere consecratis, cui à laboribus quies, à periculis securitas concedatur. Illis maximè, quibus inuifa est alterius potestas, quoniam plus dignitatis atq; diuitiarum accipiunt, putantes alieno fulgore suū obscurari. Patris enim longior vita filio seruitus videtur, odit patris compositos mores, quasi illi obstant, qui per omnem licentiam lasciuire & bacchari constituit. Rebus ita, vt dictum est, constitutis, Ludouicus Aquigranum regressus, vxorē ex monasterio, vbi in Aquitania exulabat, reuocari iubet: quam nullo honore habuit, donec ab stupri ignominia sepurgassent. Purgatam coniugali thoro dignatus est. Dimissis à se postea filiis, Lotharius in Italiam proficiscitur: Pipinus Aquitaniam, Ludouicus Bauariam petit. Interea missis ad Ludouicū Theoderici in Germania agentem nunciis, Mauri pacem impetrant. Pipinus vero non multo post in suspicionem rebellionis venit, quod ad patrem vocatus non venisset. Compræhensus propterea Treuerim in custodia missus est. Sed, siue iniquitate, siue negligentia custodū, noctu aufugit. Nec quiescere delatores & ofores pacis potuerunt. Fratribus suadent vnū in locum conuenire, vbi de regni statu & conditione simulagant. Insufurrant, patrem in filios malo animo esse. Opus illis esse tutela aduersus malignantiū insidias. Nec tardant creduli fratres copias compellere. Et vt cœptis patronum adhiberent, Gregorium iiii pontificem Romanum in Franciam asciscunt, quo mediatore per simulatam pietatem apud patrem (si necessitas esset) vreretur. Consilio filiorum perfetto, Ludouicus cum expeditissimo exercitu paratus adest. Prius tamen quam prælio quicquam tentaret, Bernardum episcopum ad filios mittit. Per eum dissidentes filios hortatur, ad se pium patrem conuertantur, eum esse qui paterno illos affectu diligit, cupiatq; secum vnā viuere atque imperio potiri. Cum his mandatis profectus Bernardus, irritam habuit legationem, obstinatis aduersus patrem filiis. Affirmantibus etiam pleriq; Romanum pontificem, ideo aduenisse, vt filiorum consilio si non congrueret pater, Ludouicum excommunicatione feriret. Idque vero esse simile videbatur. Sed obstitero pontifici Franci antistites. Igitur cum de concordia non conueniret, vterque exercitus in campo, cui postea *mendaciorum agro*, appellatio fuit, dispositas acies instruxit, ita vt nihil præter signum congregiendi pugne decisset, cum ad im-

Conuentus apud Maguntiam.

Ergo proficiscitur quatuordecim loca, quæ in illis geritur.

Honoris sedes pestilentie cathedra est.

Agro mendaciorum.

Gregorius
III. Papa ad
Ludovicum ve-
nit.

peratorem venire Romanum pontificem nunciatur. Quem non admodum be-
niuolo & reuerenti animo Ludouicus admisit. In regium tamen tabernaculum
perductus pontifex, iureiurando firmat, se ea tantum ratione venisse, vt concilia-
tionis auctor sit, quandoquidē intelligeret, patrem filiorū causam audire non vel-
le, suę dignitatis atq; officii esse, belli causas, quoad per se fieri posset, tollere, & non
sinere armis digladiari, quos tam arcto generationis vinculo natura coniunxisset.
Ad hæc pontificis verba Ludouicus respondit. Nulla se re filios exasperasse, neq;
in eos tulisse arma. Adductos illos esse perditorū quorundam hominū mendaciis,
vt in se patrem concurrerent. Quod cum ita sit, nō tamen ita se ira aut odio teneri,
quin pœnitentes filios paterna pietate recipiat. Placere quidē sibi, si discordantes
ad charitatē reducere pontifex elaboret. His inter pontificē Ludouicumq; condi-
ctis, Gregorius ad filiorū castra reuertit. Vbi multa immutata comperit. Nam dum
pontifex apud Ludouicū agit, magna pars plebeiorū militū, qui cum Ludouico mi-
litauerant, ad filios deficiunt. Et pontifex ad imperatorē, vt conuenerat, non rediit:
filiis eius regressum impediētib; Ludouicus bona parte suorum destitutus, me-
tuens quoq; in furentis multitudinis potestatem tradi, ad filios mittit. Orat ne pa-
trē in perditorū manus venire sinant. Illi renunciare patri iubent, si castris egredia-
tur, se illi obuiā profecturos. Progreditur igitur pater, cui filii occurrentes, ex equis
desiliunt, excipiūtq; digna reuerentia parentē: ille contra osculo filios dignatus, in
castra filiorū venit. Mox ablata illi Iudith vxorem Tortona relegant. Imperiū inter
se partiuntur. Quæ dum fieri Gregorius videt, illachrymatus Romā se recepit. Hoc
Gregorio auctore, pars illa, quæ est à mole Adriani ad Vaticanū vsq;, muro claudi
atq; muniti cœpit, Ludouici huius impensa. At Leo III. qui Gregorio post Ser-
gium I. successit, opere absoluto, eam à suo nomine Leoninam appellauit. Lu-
douicus in Bauariam abiit: in Aquitaniam Pipinus reuertitur: Lotharius patrem
in monasterio diui Medardi arctissima custodia, & Carolum iuniorem filium asser-
uari mandat. Huius rei indignitatem si quis diligenter putet, malit mea sententia
cælebs priuatusq; viuere, quàm filiorū sæcundissima sobole esse parentē, à quibus
per summam ingratitude m̄ supremo honoris culmine se deiectum aliquando
queratur. Ludouicus tanta calamitate accepta, de sua flebili conditione epistolam
edidit, qua posteros admoneret, etiam summis quibusq; principibus à domesticis
atq; ab ipsi; liberis impendere pericula. Quid enim consuandis regibus firmitus
præsidium quàm pietas, quàm mansuetudo, quàm clementia & liberalitas esse po-
tuit? In has tamen virtutum tam firmas munitiones irrupit filiorum aduersus patrem
& beneficium patrem iniquitas, & sæua ambitio dominandi.

CAP. 4. FRACTIS robusti olim brachii viribus, ego Ludouicus, Cæsar, imperator
augustus Dei dispensante gratia orbi Romano imperans: cum latè in populos iuris
habenas immoderatus relaxauissem, indulgentia nostra quidam dissoluti impu-
gnando pietatem, in infidelium prorupere crudelitatem. Quod malum consq; in-
canduit, vt ipsos quoq; prædulces natos meos in me sequere compulerint. Ad locum
sic forte venit, qui ex euentu ruptæ fidei, pacis & sacramento r̄, mentitus cam-
pus ex tunc appellatur. Hic me omnis pene meorum militum manus deserens, eò
(vt retuli) perduellio filios meos (horrendum facinus) inuoluit, & præfices sceleris
esse delegit, infonti mihi multa morti obnoxia imputantes. A nunquam læsis mul-
tipliciter læsus & delusus, nefandorum actuum meorum non immemor, æquissi-
mo Dei iudicio hæc me dignè perpeti comminiscens, casus æquanimitè fere-
bam. Suessionis ciuitate deinde inimica cohorte vallatus, ad sanctorum domo-
rum meorum Medardi & Sebastiani, cœnobium perductus sum. Et quia sciebant
me illum locum diligere plurimum, consiliabantur inibi me fortuito post despe-
rationem sponte arma positurū. Quo cum me publica custodia arctauissent, qua-
tenus quid callidè tractauerant, opere consummarent: quosdam submiscere, qui
vxorem meam in monasterio virginum sanctimoniale factam, vel quod verius
audissent mortuam, mihi nunciarent, filium quoque meum parvulum, & inno-
centem Carolum, bonæ indolis puerulum, quem nouerant præ omnibus mihi a-
mantissimum, attonsum, & monachorum affirmarent cœtui annexum. Quod ego
audiens

audiens & me continere non valens, quippe qui regni decore spoliatus, coniuge
priuatus, filioq; esse orbatus, diebus non paucis eiulans, nullo consolatore frui-
tus, languoris violentissimi paulatim me perferentem ex tristitiæ magnitudine
æstibus aduri. Et quia præter Deum consolatorem neminem habere poterā (quo-
niam quidem aditus & colloquium negabatur omnibus) ad ecclesiam tantum &
ad fratres rara via, & ipsa cum summa prospectione custodum patebat: in sedē ani-
mo illuc ire. Quò cum deuenissem, omnium vestigiis prouolutus, morbi, quo af-
ficiebar, plagam medicis sapientibus retuli. Quibus, vt aliquanti leuaminis apud
propicios dominos obtinerem supplicauit, vt & pro requie coniugis, quam exem-
ptam vita arbitrabat, missas celebrarent & attentius orarent, venerabilem religio-
sitatem eorum obnixè efflagitauit. Qui afflictionibus & miseriis meis prudenter
compassi, per merita & interuentum sanctorum, quibus deseruiebant, veluti fu-
tutorum præfeci, proximam pollicitati sunt ab omnipotente mihi affuturam me-
delam, si tamen fidei sacramentis animum accommodarem. Sic ab eis bene con-
fortatus, post orationem ab illis deductus, noctis ergastuli antris ita demū sum re-
stitutus. Sequentē noctis umbra, cogitatu sedulo lucicomum desiderabam cerne-
re sydus, ingressusq; sanctæ trinitatis vicinum carceris oratorium, post matinalē
expletionem solus inibi pernoctans, cum per fenestram intuitum extrā dirigerē,
quendam custodum vltra vires immerito tamen mihi insensum, sub imbrice co-
minus video iacentem: & ne vel per modico maceriei foramine elaberer, ipso sta-
tu seruare cupientem. Quē somno & mero sopitum deprehendens, inter alta cor-
dis suspiria ridiculum mihi omen melius aspectans oboritur. Enimvero cum ita
diffusum solotenus & eius essem frequenti cervicalis quo super fuerat expositus
repulsi, videremq; eum penes fundamina basilicæ impexum scalam concite, quæ
ad accendendos faros angulo fuerat reposita, subiens, funiculum ocio torpentem
super à laquearibus solui: cominusq; hastas quibus vexilla tempore Letaniarū ap-
tantur, conspiciens: vni earum funiculum cum laqueo subnexui, perq; eandem fe-
nestram ieci. Hac comprehensum arte mucronem sustuli, inq; altis & squalentes
feci iactare latrinis, vocatoq; eius nomine, aio ad eum. O cultos peruigil, tuorum
spes fidissima, vigilas ne? Ad hæc ille, Vigilo & bene vigilo. Cui iterum ego. Et quid
struis? Et ille: Quid de his, inquit, tibi? Rursus ego: Si fortè repentina necessitas co-
geret: forsitan gladius manu abesset. Illo ad caput brachia conuertente, & eum
huc illucq; queritanti, si me, dixi, sic custodisses, hodie me nequaquam hic habuis-
ses. Quicquid, inquit, illud est quod de mucrone actū est, satis superq; te, vt iustus
sum, seruauit, & seruare curabo. Et ego: Vade ergo, & in munere fidelitatis huius &
vigiliarum tuarum, illo in loco competenti armamentario, quem turpiter amisi-
sti, recollige mucronem. Eadem ipsa die, quidam fratrum explorantes totius cau-
sæ meæ veritatis tenorem, per Harduinum, qui quotidiano ministerio ante me
missas psallere consueuerat, scripto misere. Cumq; de more ei oblationes Deo ma-
ctandas, maxime pro coniugis meæ absolutione, quam humanis exemptam re-
bus credebam, offerrem: ille meam cautius stringens manū, secus altare esto, dixit.
Post consummatam hostiam omnes cum foras egressi fuissent, substiti solus, & sa-
cello proiectam colligens rotulam, viuere vxorem, & nil in filium meum sinistri
operatum cognoui, complures iam pœnitere, quod taliter fidem ruperint & à me
discesserint, ferocibusq; animis certatim restitutionem regni moliri. Quod Deo
fauente, resq; in melius, per obtentum sanctorum suorum transfundente, ad per-
fectum deduxere.

VERVM quanquam angustius regni recuperato fastigio pristinae dignitatis
perstuerer gloria, meorum attamen non immemor votorum ac preceationū, qui-
bus excellentissimum martyrem Sebastianum rogaueram, & me incunctanter ac-
cepturum credebam, insurgente rursus perduellione, cum passim regni quietudo
propugnaretur & pacis tranquillitas confunderetur: pro his sanctum supplicatu-
rus ad prædictum accessi locum. Et quia sæpenumero in huiusmodi priuatis seu pu-
blicis eius præpotens auxilium fueram expertus, super his quoq; solitum quò im-
partiri dignaretur, precabar enixius.

Impius & quæ-
tis tenebris iac-
et obrutus or-
bis, nulla extra
Christum cui
medicina pla-
cet.

CAP. 4.
Alia eiusdem
Ludouici com-
ploratio, pro-
cedenti lingua
puritate se-
mita.

Proxima ruente nocte, illud quod ante dies rogaueram, nocturno visu accipio euidentissimis indiciis, ab eo cœlitus ut reor mihi condonatis. Sed ut ingruentium cladum ruina nulla pateretur ratione oblatas mihi duplicare moras, hinc digressus, discrimini me pro commissis à Deo populis tentabam impendere, & certamini, si res exegisset, viriliter exhibere. Hinc me proficiscentem præpositus huius almi collegii Thentherus nomine prosecutus, nostri comes efficiebatur itineris. Cumq; penes me equitaret, & procul à sancto loco diuelleremur, caput retorquens, & in eundem pro dolor, vltimum aspectum conuertens, intimi cordis mœrore turbatus, superexcrecentes profundæ mœsticiæ fluctus inhibere vltra non valui. Tristis & mœrens amaras funderelachrymas letaliter conclusus ceppi: quid agendum mihi potius foret, valde suspensus. Votum sancto deuoueram, cuius operandi diem præfixum videbam. Vitæ ab eo finem perceperam, cuius me transgredi metas non licere sciebam: deniq; commissum mihi ad regendum Christianum à Deo imperium, haud ignorabam. Cuius vsq; adeo cum omnem labefactari orbem considerarem, & vicinam desolationem, quam præscieram, formidarem, reum me super hoc inueniri, proq; hoc æternis suppliciis damnari, ab illo metuebam, qui vniuersorum autor extaret & Dominus, iudexq; venturus vnicuique secundum opera esset redditurus. Ille taliter me tristari conspiciens, diutius quidem consultum tenuit. Erat enim vir in omnibus fidelissimus. Et cum iam vberimum meorum fletuum imbrem ferre nequiret: ipse quoq; ex hoc permotus, in lachrymas ruit. *Quid*, inquit, optime Cæsar tibi & tuis grauiter destitutis hæc prodesse poterit? Per te consolabantur vniuersi, hilaritas tua si mœstis patebat, dolore omnem euacuabat. Noli Domine & gloriosissime imperator, noli hoc seruis tuis letalis tristitiæ vulnus in te, cui summa semper iocunditas, vultus serenissimi obnubilationem talem ostentare. Hoc tuorum militum corda brachiaq; dissoluentur: hostium vires robora concipient. Singulare id duntaxat tuis esse debet secretum: quod ita tui pectoris turbare potuit lætissimum semperq; quietissimum statim: his fortasse si fideliter tibi compassi fuerint, dabitur ut consolationis remedia valeant reperire: & si secus fieri nequibit, leuius deinceps cum huius rei plures ceperent effici participes, feres. Tum ego quæ fideli nouerâ persuasione edita, consolatoris mei verba suscipiens, ei causam reddidi, ei quid lateret corde, detexi protinus ore. Sanctum illum locum me amauisse plurimum dixi, quem vltra me non videre, sancti martyris agnoueram reuelatione. Votum in super vouisse, cuius effectum prohibuisset fluctuatio collati imperii. Et nisi formidini ab hostibus imparetur, aut eius quod supra modum pertimescendum erat, ab omnipotente ruina exigeretur, arma, purpuram & stemmata quàm libentissime ibidem deponere voluisse. Inde ab eo cum salubrius consilium expeto dari, tale percepi. Bonum, inquit, votum tuum gloriosissime Cæsar, sed, sicut docet beatus Gregorius, Deo nihil bona voluntate dilectius. Magnum quidem est quod optas renunciari fœculo & omnibus quæ possides, siquidem per hoc Christi imitator esse potes. Verum multorum salus à quibus perficitur, multiplicia in singulis præmia pollicetur. Illud tibi, istud omnibus consulit. Magnum illud, sed maximum est istud. Hoc si nō potest operari voluntas, in isto poterit remunerari. Deniq; in Deo fuit id magis mirabile, quod dignatus est mori pro seruis. Caritatis argumentum maius idem ipse commendauit esse, si quis pro fratre non dubitasset animam ponere. Fecit quod docuit, pro nobis animam posuit. Pertulit Dominus mortem, ut seruis reciperet dignitatem, non necessitati succumbens, sed plasmati suo ineffabiliter subueniens. Quod sequamur exemplum in sese ostendit, & danti operam, palmam victoriæ promisit, & permanens præmium reposuit. Quia ergo grægem suum regimini vestro commisit, pro eo, si necesse sit, vsq; ad mortem decertandum: est vobis, & hoc erit insigne atq; laudabile. His luculenter à prædicto viro instructus, & fortiter in agendum animatus, me iterum iterumq; sanctitati illius & fratrum attentius commendans, tametsi non ut ante tristis, non tamen adeo discedere hinc præualui lætus: quippe qui quos dilexeram vnice, supremum me sciebam transmittere vale. Hæc quidem descriptit Ludouicus Pius.

At ne publico auctoramento coniurati aduersus patrem filii destituerentur: CAP. 5
coacti apud Compendium ex toto regno episcoporum procerumque consilio, *Conuentio apud Compendium.*
Lotharius eductum de custodia patrem Compendium perduxit, vbi cum pleriq;
Ludouici aduersitati condolerent, cōiurati formidantes, ne tanta miseratio in eorum perniciem verteretur, decere dicunt, ut quemadmodum apud populum se Ludouicus purgauerat: ita ipse satis ecclesiæ faceret, quam læserat. Ipsi autem hæc dicentes, planè mentiebantur. Sed ex pontificiis legibus testimonium sumentes, afferebant satisfactionem digne fieri non posse, nisi balteum militare atque arma à se, sine vlla spe repetendæ dignitatis, reiceret. In coniuratorum sententiam permulti venere: inter quos sibi timentes pontifices, qui coniurationis conscii erant, plerique fuerunt. Itaque in Ludouicum sententia fertur. Ille Imperatoria dignitate se abdicat: & cucullam monachalem sibi sumit. Nec nihilo secius custodiendus in monasterio, remittitur. His ita, ut præmissum est, in conuentu Cōpendiensi confectis, Lotharius Aquisgranum contendit. Sed curæ deo est hominum virtus. Ludouico ex Francia abducto: sunt per totius regni prouincias hominum cōuentus: & plurimo passim murmure filiis detrahitur: cunctis miserabilem regis fortunam complorantibus. Erat eo tēpore Guilielmus Franciæ Conestabilis: qui magistratus ad res bellicas secundus post regem est, & Eggardus comes generis clarus. Hi summo studio imperatorē restituere adnitebantur: quibus frequentes ex Germania atque Burgundia nobilitate viri, quorum par animus erat, adiungebantur. Bernardus præterea & Guerinus ex veteri Ludouici familia potentes, conciones in Burgundia habebant: & quosdam promissis: alios æquis rationibus sibi demerebantur. Et iam vulgabatur Ludouicum imperatoris filium ad patrē in Alemanniam concessisse. Quibus rebus ab aduersariis cognitis: ad Pipinum in Aquitania agentem quàm celerime Brionem ex suis mittunt: qui de his quæ de restituendo Ludouico agerentur, Pipinum certum reddat. Cum Aquisgrani hibernasset Lotharius, Parisium ire constituit. Cui per Albarnensem vicum iter agenti occurrit: non contemnenda manu terræ illius primores. Petunt dominū sibi imperatorem liberum reddi. Alioquin se vim facturos. Sed per Ludouici beniuolos re cognita: imperator, quàm occultissime potest, proceribus mandat, id ne conentur. Nam si cœpta non procedant, in suam perniciem omnia reditura. Desistunt ergo proceres. Lotharius vero iam ad sancti Dionysii monasteriū peruenerat, cum ex Burgundia Aubericus comes & Berardus magnis cōtractis copiis properantes, Rembaldum & Gautelinum ad Lotharium legant, quibus mandat est, imperatorē ex seruitute repetere. Si id faciat, nihil sibi de fortunis, neque de dignitate detractum iri. Sin minus: constituisse se vi atque armis innocentem Ludouicum educe re. Legatis Lotharius respondit, non sua culpa sed pontificum & seniorum iudicio Ludouicum condemnatum esse. Neminē esse qui de patris ignominia plus se succēseat, vel de eius honore congaudeat. Quæ postquam locutus fuisset, discedentibus legatis iubet ad se paulo post reuertantur, scrutaturus, qua ratione id quod petebant, absolui posset. Hæc quamuis ita diceret: protenus tamen abeuntibus legatis patrem in Dionysiano cœnobio liberum dimittit. Quo salutandi regis gratia cōplures episcopi proceresque se contulere, cohortatique sunt, ut balteo militari resumpto, in pristinam se dignitatem restituat. Quod facere distulit donec episcoporum consilio atque auctoritate purgaretur, veluti fuerat quorundam sententia condemnatus. Reconciliatione percepta, accingitur balteo & imperiali diadema te coronatur. Nec multo post Carsiacum petit. Illuc venere Pipinus & Ludouicus cum multo amicorū numero, quibus cum familiariter confabulatus rex, tandem eos dimisit, atque Aquisgranum profectus est, vbi Iudith vxorem ab exilio ex Italia redeuntē excepit. Patrem interim aspernatus Lotharius, in Burgundiā abierat, Cabilonemque urbem diripuerat, templis omnibus spoliatis atque exustis, occasione à Guarino comite sumpta: qui locum muniuerat. Nec cunctatus ad Cœnomanos, vbi Lambertum & Mauffredum belli duces ex Neustria recipere sperabar: contendit. Quem vna cum Ludouico filio insecutus imperator, positus vtriusq; ad Tizum fluuium castris, cum Pipinum in super cum copiis ad patrem venisse Lo

tharius cognouisset: victoriam desperans, supplex ad imperatorem venit. Quem cum omni sua nobilitate in verba imperatoris iuratum pater in Italiam dimittit: alpium claustris præsidio occupatis, ne quis ex Italia inuito milite in Fraciam demigraret. Curauit deinde summo opere imperator, oppressas per superiores contentiones ecclesias instaurare: debitoq; ritu atque ceremoniis venerari. Neque o-mittit grassatores & viarum obfessores pœna afficere. Inter condemnatos fuere Ebo coniuratorum conscius & Agobertus Lugdunensis primas, qui tertio ab im-peratore vocatus, imperata non fecerat. Dum hæc geruntur, Iudith prouida mu-lier ex regis ætate admonita, primores aulicos adit: cõsulit de Caroli filii futuracõ-ditione, si vita forte defungeretur imperator. Tres filios regi superesse grandæuos memorat: hunc vnum Carolũ adolescentẽ esse, cui nihil terre pater hæctenus con-tulisset. Nisi superstitẽ imperatore alter ex filiis Caroli eius curã receperit, se vna cum filio pessum iri. Orare igitur illos, matri filioq; bene cõsulant. Proceres iustis precibus reginẽ adducti, respõdent vnũ ex regiis liberis Lothariũ, qui ad hæc tute-lam idoneus esse videatur. Ludouicus de hac re à regina proceribusq; admonitus, cũ interim à Lothario nuncii ad eũ venissent, re, quã petebant, cõfessã: imperator nunciis imperat, Lotharium hortentur ad eum venire sui commodi causa. Sed pa-tri parere morbo occupatus Lotharius non potuit. Recepta sanitate, cum venire differret, nunciatur imperatori Lotharium ecclesiã libertates & prouentuum iu-ra violare: sibi que rapere, quæ ad Romanã sedem pertinerent. Eam ob rem supra-
quam credi potest, indignatus imperator, ad Lothariũ pergere nuncios nulla mo-
ra interposita compellit. Per eos filio mandat, meminerit iuramenti, quo se (cum regnũ Italiã adipisceretur) obstrinxit: tueri scilicet atque conseruare ecclesiã Ro-manaã ditionem. Idcirco dedecere, illum oppressorem eius esse, cuius tutelam in se recepisset. Restituat igitur quæ vel ipse vel sui abstulerint. Patris mandata, quæ de restituendis ecclesiis erant, se impleturum Lotharius promittit. Interim rebel-lantes Normãnos, id est, Danos, imperator bello domuerat. Quæ causa fuit, quam obrem Italiam, atque urbem, vt constituerat, adire non potuit. Per id tempus cum Aquisgrani ageret, vocatis ad se aulicorum primoribus, Carolo iuniori filio portio-nem imperii dat, moxque in concilio apud Carisium agens, præsentẽ filio Ludo-uico, Carolum militari cingulo & regiis vestibus ornat, data illi Neustria. Quibus insignibus donis, tametsi Iudith regina exultaret: nihil tamen firmum rata, nisi filii cura Lothario commissa à patre esset: ipsa cum aulicis regem orat: id vnum potis-simum curet. Nec multis se orare passus imperator, Lothario mandat: Si Caroli fra-tris sui procuracionem tutelamque non recuset: ad se propere veniat. Neque for-midet propter ea quæ ipse male commisisset, pacato se animo in eum esse, ita vt dimidiatum illi imperium dare statuerit: Bauaria tantum excepta. Hoc nuncio læ-rus Lotharius ad patrem Warmaciam (quæ Vangionum ciuitas est) proficiscitur. Constitutis in cõspectu patris fratribus, Lothario dico & Carolo adolescente (iam enim Pipinus mortem obierat, & Ludouicus Bauariam possidebat) imperium ad hunc modum dispartit. Totum Austrasiã regnum à Mosa flumine ad Hũgaros vsque pertingens Lothario attribuit. Reliquum quod ad occidentem spectat, Ca-
rolo assignat. Hæc partitio assensu procerum & populi multi assistentis facta & cõ-probata est. Deinde Lotharium monet imperator: Caroli curam recipiat: adole-scentique assit, vt pater: & ad Carolum conuersus, tu, inquit, Carole Lotharium vt patrem colito & diligitõ vt fratrem. Re cõfessã liberum Lothario in Italiam redi-tum permittit. At Ludouicus Bauarorum rex imperii distributionem molesto ani-mo ferens, incurfare cepit finitimas sibi Germaniã regiones. Sed in eum mouere vbi patrem intellexit: Pronus ad imperatorem Dodonam se contulit. A quo impe-trata venia, ad Bauaros reuertitur. Defuncto Pipino Aquitani audientes Carolum iuniorẽ Ludouici filium ex patris decreto constitutum Franciã regem, quidam Pipinum, quem Pipinus reliquerat ex se prognatum, regem sibi habere student: pleriq; contra sentientes, censebant imperatoris expectare sententiam. Quæ con-trouerfia per Ebroinum Pictauorum antistitem imperatori relata primoribus A-quitaniã mandat, ad se Cabilonem proficiscantur, vbi conuentum habere statue-
rat,

Iudith regina
prouida.

Sollicitus Lu-
douicus de re-
bus ecclesiis.

Normanni re-
belles.

Carolus, qui
postea Caluus.

Ludouicus Lo-
thario & Ca-
rolo Caluo he-
reditatem di-
stribuit.

Aquitani de
cõstituendo re-
ge dissentunt.

rat: Conuenientibus eodem loco Aquitanis magnaq; procerum multitudine de-
statu ecclesiã primò, deinde de his, quæ ad rem publicam pertinebant: postremò
de Aquitaniã conditione actum est: ita dissoluta contione: Ludouicus Claromon-
tem Aruerniã ciuitatem petit. Vbi dum de Aquitaniã rebus consultat: ecce ex Ale-
mania nuncius defert Ludouicum ex Bauaria mouisse: adiunctisq; sibi Saxoni-
bus & Thoringis Germanos inuasisse. Quo nuncio Ludouicus adeo turbatus est,
vt inde grauem præter senium, quo ipse confectus erat, inualitudinem contraxe-
rit. Nihilominus forti animo imperator copiis eductis, aduersus Ludouicum con-
tendit. Traiecto Rheno, postquam Ludouicus patrem cum ingenti exercitu adef-
se cognouit: per Sclauones in Bauariam se recepit. Imperator vero, quem preme-
bat ægritudo, Maguntiam veniens, tentoria sibi explicari in insula ciuitati pro-
xima iubet. Tãta fuit morbi vis, vt membris prope omnibus defectus: per dies xl.
nullum neque cibum neque potum præter spirituale corporis & sanguinis domi-
nici viaticum ad alimentum acceperit. Aderat ægrotanti patri Lotharius: qui ex
Italia vocatus, paucis ante diebus venerat. Eo coram posito supellectilem suam
omnem afferri sibi rex imperat: ea quidem ratione, vt recensitis opibus quid filiis
relinquere, quidue cæteris siue ecclesiis seu inopibus & palatinis dispartiri posset,
intelligeret. Lotharium corona aurea & ense, quo in præliis utebatur, donat, præ-
cipitque vt Iudith reginam veneretur: Caroli amicitiam seruet, ne derelicta sibi
regni Francorum hæreditate quicquam detraxerit. Ludouico autem Bauaro tam-
etsi medio crite succenseret: offensam tamen pius pater remisit. Fuerunt Impera-
toris extrema omnia religionis atque fidei plena. Tandem sub ipsum prope ani-
mæ exitum: ad fenestram conuersus, abite, inquit, abite. Hanc vocem plerique eo-
rum qui aderant interpretati sunt, dictam esse dæmonio, quod cuiq; morienti ap-
parere Christiana fides tradit. Mox in alteram se partem versans, ridenti similis vi-
tam efflauit xli. Cal. Iunii anno Christianæ pietatis DCCCXL. Cadauer in monu-
mentum Hildegardæ matris, quod Mettis erat, lugubri pompa illatum est, post-
quam annos. LXXII. vixisset. Eius mortem cometa præcesserat. Et sol passus est
eclipsim generalem.

Ludouicus
pius ægrotat.

Symbola quo
docetur hoc,
quis non cu-
piat videre?

ROBERTI GAGVINI HISTORIÆ FRANCORVM LIBER QVINTVS.

INCËPS, quæ sit imperii & regnorum participibus fides, se-
quens narratio mōstrabit. Sublato è vita Ludouico Pio, Lotha-
rius & Ludouicus Bauarus in Carolum insurgunt, quem nobi-
liori paternæ possessionis parte institutum hæredem esse, dole-
bant. Augebat indignationem, quòd Carolus posteriore patris
vxore natus, par illis in capiendã hæreditate factus esset. Itaque
exercitum quàm maximũ quisque potest, comparat. Ea re co-
gnita, Carolus consilio a Francis proceribus capto: cum eos ad id bellum paratissi-
mos fore cognouisset: numerofo exercitu collecto, aduersus hostes (qui iam apud
Fontanetum Altissiodorensis agri vicum castra habebant) non fracto animo pro-
greditur. In conspectum hostium cum venisset, quia pridie esset dominicæ ascen-
sionis, Carolus ratus hostem festo die quieturum, negligentius suos agere permi-
sit. Sed instructi ad pugnam fratres: acies producunt. Carolus inopinato licet con-
gressu paululum commotus: suos tamen viriliter hortatur: nec territus miles irru-
entem in se hostem ferociter excepit: fit pugna atrox atq; diuturna. In ea lōge plu-
res ex utroq; exercitu ceciderunt, quàm apud Francos vno prælio occubuisse vs-
quam lectum sit. Nam tanta ad hoc bellum ex orbe Christiano diuersarum partiũ
studio copia confluxerat: quãtam magna pars Europæ vix cogere in vnam aciem
potuisset. Cædes proculdubio ea fuit, vt à victo non longè dissimilis victor esse pu-
taretur. Carolus tamen fugientibus fratribus superior euasit. Qui, ne se colligendi
F ij

Bellum inter
fratres Ludo-
uici Pii hære-
des.

Carolus Cal-
uus victor.

spacium hosti esset: ipse victorem exercitū aduersus Lothariū, qui Aquisgranū se receperat, paucis castris educit. Accepto Caroli aduentu, Lotharius recepta vxore Lugdunū cum suis se liberis confert. Quē mox Ludouicus consequitur. Inde Viennam cōmigrant. Est in flumine Rhodano non procul a ciuitate insula. In ea cōsiliū de rebus ad se pertinentibus capiunt. Eunt vltro citroq; ad reges legati de concordia praecepta ferentes. Eius concordiae formula haec fuit. Lothario Austrasia omnis, atq; prouincia cū portione terre, quā ab eo postea Lotharingiā appellatā esse quidā putant, cū imperii diademate in partē venit Ludouico Germania in qua Bauari sunt. Carolo regnū Franciæ ab oceano Britānico ad Mosam vsq; relinquunt. His ad hunc modū cōueniunt, Lotharius siue pœnitidine peccatorū, siue tēdio prae-

Lotharingia.

Lotharius mox uachus efficiuntur.

igitur ecclesiam Romanam potest errare.

Carolus regnum Austrasiæ usurpat.

Excommunicatio

Roritus Normannorum princeps.

Nota bene.

Historia de Wandalis.

Concordia de regno Austrasiæ.

sentis vite permotus, distributa filiis, quos tres habebat, hēreditate, religionē apud Pruniā in Eistia profiteretur. Ludouicus grādiōr natu Italiam adeptus est. Lotharius Austrasiā accepit. Carolo cessit prouincia cum parte terræ Burgūdiæ. Quo post octauū inde annū defuncto, Lotharius Burgūdiā: Ludouicus prouinciā obtinuit. Hic Lotharius est, qui cōtra ecclesiasticas leges, duas pariter vxores, Galdradam & Tebergā, altera dimissa pertinaciter habere nitebatur. Cuius errorū duo pōnifices Teugaldus Treuerēsis, & Guntarius Colonienfis patrocinabantur, quos propterea graues pœnas luisse & dignitate priuatos certū est. Lothario autem eam ob rē ad pontificē Romanū profecto, dira fors accidit. Nā inde cum domū repetit, apud Placentiā Lōbardiae urbem agrotans, amentia incurrit, mutusque effectus est, nec diu postea vixit. Sepelitur à suis: & in tēplo diui Antonini, quod ciuitati proximū erat, humatur. Nunc vero aucta ciuitate, templū muro vrbis cōtinetur, & religiosus priuilegiis multaq; ueneratione celebre est. Inter hęc Siluaneſti agens Carolus, qui Caluus postea dictus est, nuncio de Lotharii nepotis sui morte auditō, Mettincus cōtendit, vbi in diui Stephani templo more regum vinctus, rex Austrasię appellatur. Quæ res Ludouico indignissima visa est, quod se videlicet posthabito Lotharii omnē successionē Carolus accepisset. Ea propter per legatos Romani pontificis, Austrasię regni incolis inhihet Carolo obedire, aut de Lotharii regno quicquā sibi detrudere: alioquin interdicitū illi iri cōmunionē Christiana. Quæ pœna sicuti grauis, ita ignominiosa Christiano est. Hanc pōnifices excommunicationē appellant, quod is cui irrogatur, ē cōmunionē & cōtubernio hominum eiectus sit. Id postquā finis procedere Ludouicus intelligit, vi atq; armis agere tentat. Interim Carolus cum Nouiomi esset, Richentē, quam prius pellicē habuerat, vxorē secundū ritum ecclesię accepit. Per id tempus Roritus Normannorū princeps in amicitiam regis venit. Cum antea Seguinus Burdegala, & Xantonū comes à Normanis fuissent occisi, & magna Aquitanię pars vastata. Quo fere tēpore apud Leuomicas Canonici diui Martialis, relicto seculari habitu, se ad monasticā vitā cōuertunt. Ceterū diui Martini cōnobia, qui multis opibus apud Turonos elati uiuebant, relicto monachali indumento, sese in ritū cleri secularis deformarūt. Cuius temeritatis mox pœnas luerunt, missa in eos cœlitus pestilentia, qua per noctē extincti omnes prater vnū Vedastum, qui in numerū sanctorū relatus est, & nomini eius Sacellū dicatum. Ex Nouiomo Aquisgranū Carolo repetenti Ludouicus per nuncios mandat, nisi regno, quod Lotharii fuerat, egrediat, illum se inde prope diem eiecturū. In re ancipiti legati vtrinq; cōueniunt, iurant, pro suo quique principē ea firma permanſura, de quibus ad pacem inter eos cōueniret. Sed paulo post cum de Wandalis Ludouicus victoriā habuisset: duce eorū capto, legatorū pacta atq; iusiurandū neglexit. Id enim plerisq; principibus vsu venit, dum suis rebus timent, iureiurādo multa polliceri: mox vero tergiuersari, si arriūctiore fortuna iuentur. Tandē crebris legationibus pactū extitit, vtrinq; regem ad arbitros contentionē referre, & quod illi definirent, stabile mansurū. Postquā de concionis loco compositū est, dum apud Flametū Ludouicus diuersatur, cœnaculi tabulatum carie & vetustate detritū in regē atq; aulicos quosdam decidit, quo lapsu Ludouicus vulneratus est. Solidato vulnere Aquisgranum se contulit. Inde cocuntibus ad xv. Cal. Augusti regibus de partiendo Austrasię regno cōuenit. Discretaq; est certis limitibus portio, quæ singulos contingebat. Hunc exitum habuit orta de regno

inter

inter fratres contentio. Sed non vno se impetu fortuna continet. Ecce aduersus in stauratam caritatē belli motus ab Italia nunciatur. Repetente Austrasiā Ludouico, cui Lotharius pater Italiam tradiderat: & iam esset à Sergio i. r. pontifice imperator appellatus: missi de re ipsa à pōnifice Adriano atque ab imperatore nuncii ad Ludouicum Germaniæ regem ad Carolum Caluum Ludouici iussu remittuntur. Quibus auditis, & si mādatorum seueritate Carolus moueretur, quod se inaudito partē Austrasię relinquere iuberetur, ad pōnificis tamē legatos suos nuncios adiūgit, qui pontificē cōueniant. Inuenio Ludouicū Germaniæ regē veniente in Galias Engeberga, id restituisse imperatori, quod de Lotharii regno receperat. Carolum vero ab Engeberga, vocatū, nō obediuisse, sed summopere curasse vt Carolo, quē ex priore vxore Hermecota susceptum ecclesię sacris addixerat, puniretur. Hic enim Carolo hominū perditorū suauis pessimis facinoribus se inquinabat, omnia quoquo versum iret, prædatus. Quem in vinculis emendationis spe diu habitū atq; inde relaxatū, cum non respiceret, diaconi gradu amotū oculis priuauit: atque in monasterio Corbieni custodiendū mandauit. Qui postea duorū pseudo-monachorū nixu (hortate Ludouico Germaniæ rege) eductus, ad ipsum Ludouicum per fugit. Hæc cōtigerunt agente Carolo in expeditione, quā aduersus Normannos, qui Andegauiam urbē circumsederant, habebat. Nec tamē rem à se susceptam omisit. Normannos, qui iam ciuitate potiti essent, circūuallat, adiutore Salomone Britonū duce, qui suppetias Carolo ferebat. Pressi dura obsidione Normanis, eas cōditiones pacis, quas Carolus dixit (datis obsidibus) acceperunt. Relicta libera ciuitate, petunt Normanni, liceat illis insulam, quæ proximē erat, ad paucos dies incolere, ibique com meatu iuuari. Interim qui inter illos Christiani erant, post se ad regem reuerti, qui verō paganismo relicto fidem Christi profiteri vellent, eos quoq; nō respuos. Ceteri quibus induratū cor esset, suas sedes nulla mora retere. Rebus ad hanc formam compositis cum in siluam Arduennam venatum abiisset, de Ludouici imperatoris sui ex fratre nepotis morte nunciū accepit. Quare Richentem vxorem Siluaneſtum mittit, Ludouicum filium in eam Austrasię partem, quæ à Lotharii decessu sibi obuenerat proficisci mandat: ipse superatis festinatione multa alpibus, in Lombardiam cōtendit. Inter eundem Carolus Ludouici Germanici filius iussus a patre transitu prohibere regem, eum se frustra niti intelligeret, ad Carolum proficiscitur. Ea re cognita, indignatus pater, alterum filium cum copiis mittit. Sed & numero & virtute militum inferior, Caroli potentiā non sustinēs, pace data ad patrem exercitum reduxit. Quem receptum Ludouicus per Caroli absentiam in Francos ducit, dirisque incursionibus Franciam vexat. Audito in Italiam Carolo aduentu, Ioannes v. i. r. Romanus pontifex missis ad eū nunciis, Romam properē vocat, venientem Augustum appellat, afficitque imperiali dignitate. Digrediens in de Carolus Rosimon Richentis vxoris fratrem Italia preponit, cōsiliariis viris atque copiis, quas voluit, illi attributis. Cui neptem quoque suā Ludouici regis Germani filiam despondet. In Franciam reuerso Carolo, Ludouicus Germaniæ rex vita decessit, relicto filio Ludouico. Cuius decessus causa fuit Carolo infelicis belli. Nam patre mortuo Ludouicus magna Saxonum Thoringorumque delecta manu nuncios ad Carolum patruclē mittit, eius amicitiam oratum. Qua non impetrata ad Rhenum castra ponit. Nec cū status Carolus, ad alteram Rheni ripam ducto exercitu animum Ludouici explorat: si legatis vtrinque missis rem agere velit: placuit vtique conditio. Sed dolo malo illectus imperator, dum viam pacis simulat, agmen occulto & angusto itinere seorsum à castris Ludouici noctu festinare iubet, ratus occultis insidiis intercipere posse improuifum hostem. Fuerunt ea nocte cōtinui imbres, quibus & nocturno labore grauatus miles praelio minus idoneus fuit. Fraude detecta, Ludouicus instructa acie diuersus ab itinere quo hostis veniebat, consistit. Irruentem in se Francum tanta vi excipit, vt ad aciem, in qua Carolus erat, cedere Francos compulerit. Atque ita fugē se committentibus Francis imperator quoque comes fuit, qui vero regias sarcinas ferebant, angustia viarum & sepibus intercepti, occisi sunt, & inter eos complures illustres viri ceciderunt: reliqui in manus agrestium hominum incidentes ad nu-

F iij

Altero de regno Austrasię contentio.

Carolo diacono factus apostata, carcere custoditur.

Normanni apud Andegauiam obsedi.

Caluus in Italiam contentio.

Carolus Caluus imperator Ludouicus imperator moritur. bellum cōtra Carolum Caluum in Alemaniā.

Dolo Caluus agit.

Carolus Caluus fugit.

dum spoliati, ita ut ex thoris herbarum atque arentis fœni manipulis tegumenta sibi confuerent. Eius infortunii tempore Normanni Sequanæ ostium classe irrumpere tentabant: aduersum quos missio cum exercitu Comardo, Carolus mandat, cum Normannis, qualicumque posset pacem habere, nihilominus terram omnem diligenter tueatur, præsidia per munitissima quæque loca impositis. Incidit præter has turbas alia Carolo non parua sollicitudo. Graflabantur in Campania Sarraceni, quorum aduentu territus, Ioannes pontifex Romanus Carolum admonet, ecclesiæ opem ferat. Paret Carolus & contractis copiis, ubi Lombardiæ fines attigit, Adelgarus à pontifice veniens, refert, Ioannem Papiam aduenire imperatori obuium. Papiæ dum pontifex imperatorque de rebus gerendis cōsultant, certiores facti de Carli Ludouici filii cum ingentibus copiis aduentu, Papiam abscesserunt, moxque imperator Romam profectus est. Rē hoc loco ridiculam narrabimus. Carolus dum à Carlo fugit, leui rumore Carlus perterritus (quod imperator pontificem comitatus, aduersus se mouere dicebatur) eadem qua venerat via in Germaniam, imperatorē fugiens, contendit. Rebus quarum gratia Carolus Romam petierat absolutus, febre afficitur. Erat Iudæus medicus Sedechias nomine, imperatori, propter eius peritiā per familiaris, qui vel religionis Christianæ odio (cui maxime in fensu Iudæi sunt) motus: vel corruptus forte pecunia, potione Carolo propinaciam miscet. Quæ epota Carolus omnibus membris ita defectus est, ut aulicorum ministerio in cubiculum delatus, duodecimo post die Matutem interit. Cuius dum corpus exeteratum & multis aromatibus conditum sui in Franciam efferre cupiunt, cadaueris putredinem ferre non valentes, Versellis inhumauerunt in diui Eusebii martyris ade, anno DCCCCLXXVIII. Vnde post annum septimum exemptum, in diui Dionysii templum delatum est. Eius exhumationem causam attulit Archengerus quidam apud diuum Dionysium cenobita, & Alphonfus ecclesiæ diui Quintini Viromandensis editus, qui sibi, dum in suis ecclesiis pernoctaret, Carolum per quietem visum esse affirmauerunt, eosque admonuisse, ut de tollendo eius corpore & in templo martyrum inhumando regem filium faceret sollicitum. Hac reuelatione filius rex excitus, patris corpus ex Versellis ad sanctum Dionysium transferendum curauit. Nihil ad rem pertinere arbitror id quod à plerisque scriptoribus memorie datum est: Carolum duce angelo paulo ante quam moreretur, ad inferos deductum supplicia vidisse miserarum animarum. Ardere valles, & altissimos puteos pice & sulphure, immixto plumbo efferefcere, ibique plerisque ex suis prædecessoribus reges inspexisse, episcopos quoque qui vel ad bella gerenda consultores: vel ad opprimendum iniquis vestigalibus populum autores extitissent. Eius rei visum litteris ipse mandauit, posteros admonens iustæ moderationis: ne aut male imperarent, neque usurparent dominandi potestatem. Eius certe Caroli Calui extant præclara & religioia monumenta. Nam diui Cornelii cenobium apud Compendium extruxit, ubi Christi sudarium, quod ex Constantinopoli ad se aduectum erat, reposuit. Compendium enim maxime amabat: ita ut à suo nomine Carolopolim appellare cogitauerit. Sancti Dionysii templum magnis auxit prouentibus, & preciosissimis donariis adornauit: quæ ad hoc usque tempus diligenter asseruata visuntur. Nec ignoro quosdam scribere, nundinas, quæ in campo Dionysiano ante Calendas Iunias fiunt, ab hoc rege esse institutas, de qua re quid sentiam, in Dagoberti gestis annotaui. Circa hæc tempora Carolus primum Batauorum seu Hollandiæ comitem Theodericum creasse legitur. Eius regis ætate Flandria, quæ paucis tunc vicis atque ædificiis ornata erat, & feris magis, quam hominibus incolebatur, eique præficietur a rege cultos, qui Francorum lingua forestarius dicebatur, comitatus dignitatem hac occasione accepit. Erat Balduinus Andaqveri filius, qui patre defuncto, cum in magistratu fuisset à Carolo institutus, Iudith regis filiam, dum ex Anglia reuertitur, sibi rapere temerarius iuuenis ausus est. Nupserat enim Adolafus Anglorum regi. Qui cum absque liberis decessisset, Iudith viro destituta in Franciam ad patrem rediens deprehensa est, cuius rei gratia Caroli iussu coeuntes episcopi, Balduinum excommunicatione percellunt. At cum nihilominus facti non peniteret, consilio procerum persuasus Carolus, permittit filiam Balduino in matrimonio copulari. Et de custode Flandriæ comitem Balduinum instituit. *Plerumque si quidem*

Sarraceni in Campania.

Ioannes viii. ad Carolum Caluum Papiam venit.

Carolus Caluus veneno à Iudæo uentus.

Visum quod Carolus Caluus vidit.

Flandriæ comitatus institutum.

quidem id euenit, ut quæ peccata atque iniurias facile ulcisci non possumus, eas alicuius dignitatis ratione assumpta ad gloriam perducamus. Ad hunc Carolum Caluum ortus in Anglia bellis Iohannes Scotus venit, homo græcè eruditus. Vnde à Caluo rogatus diui Dionysii Ariopagitæ de cælesti hierarchia libros ad verbum Latinos fecit. Reuersus in Angliam & Abelfredo rege liberaliter acceptus, ad Melmesberiæ monasterium se conferens, dum docendi officium gerit, à discipulis correptus, graphiis occisus est.

NUNCIO de Caroli decessu accepto, Ludouicus Balbus eius filius, apud Enderuillam agens, regni proceres ad se perproperè vocat, quorum beniuolentiam & fidem regia munificentia demereri studuit: Richentem verò reginam ex Italia redeuntem, cum apud Moimerum Campaniæ castellum, cum multa nobilitate restitisse accepisset, animo conuentum (quod parlamentum Franci vocant) habendi, missis vtrinque legatis Compendium regina se contulit. Ibi Ludouico patris testamentum exhibet, proferens regia ornamenta, gladium, diadema, sceptrum aureum, quibus Carolum institutum hæredem pater moriens declarauerat. His igitur regiis insignibus exceptis, suscipiendæ vnctionis gratia Remorum urbem petit, quem Haimardus eius loci archiflumen coronauit, anno salutis DCCCCLXXVIII. Exactis inde paucis mensibus Sequanam traiecit, ubi Godefredi filii Hedonem comitem castello quodam multauerant, & Haimo Bernardi comitis filius prædas agebat, & loca quædam sibi subegerat. Turonum usque rege profecto, Godefridus amicorum consilio filios ad Ludouicum ducit, & eas quas occupauerat terras, restituit, ita ut illas sibi ex regio dono retinere liceret. Qui regio munere donatus, gratiam compensat. Nam rebellantes Britones ad Ludouici obedientiam sua opera retiocauit. Erant per id tempus in Italia comites duo. Lambertus & Helbardus, qui de ecclesiæ Romanæ ditione pleraque sibi loca rapuerant, in quos excommunicatione promulgata, Ioannes pontifex Lugdunum venit: quod regem accedere per nuncios orat. Sed valetudine nondum leuatus rex, quam Turoni inciderat, morem pontifici gerere usque ad Calendas Septembris distulit. Per episcopos tamen obsequi pontifici curat. Interea curatus morbo, Treca profectus, illò venire Ioannem obtinuit. Fit in eo loco magnus ex Belgis episcoporum conuentus. Narrantur à pontifice quæ in memoratos raptores per eum gesta essent. Petit à pontificibus qui aderant verbo & subscriptis eorum nominibus omnia comprobari. Comprobantur. In eo conuentu cognito, quod Frotarius ex Burdegala Pictauiam & inde ad Bituriges inconsulto pontifice transisset, Ioannes proferri iubet sanctiones Sardinensis & Africani concilii, quibus episcopi ad alias ecclesias sua relicta transire prohibentur. Recitatis vtriusque synodi capitibus, pontifex diffinit, sacerdotes qui suis sedibus abiissent ad eas reuertentur. Ipse mox Ludouicum imperii diademate coronat, Augustumque appellat. Reginam Richentem, quamuis obnixè à Ludouico rogatus, coronare recusauit. Conuentione Trecenti dissoluta, pontifex in urbem regressus est. Imperator autem componendæ discordiæ, quæ illi cum Ludouico nepote erat, cupidus, ita per legatos egit, ut conuentu Furonæ indicto, pax ad sequentem modum dicta sit. De Austrasiæ regno, sicuti defuncto Lothario inter Carolum Caluum & Ludouicum Bataurum conuenerat, ita permaneret. Italiæ vero imperium, quandoquidem tunc commode distitui non poterat, quisque ut partem obtinebat, ita illam habeat donec de partitione in alio proxime habendo consilio agi stabilius posset. Interim si ab Sarracenis alter regum impeteretur, alter suppetias ferret. Huic formulæ si quis detractum iret, eum à neutro regum recipi aut defendi posse. Pace ad hanc formam composita, Ludouicus Germaniæ rex ad suos remeauit. Imperator Compendium accessit. Nec data quiete Bernardus Marchio bellum renouat, icti dudum fœderis oblitus. In hunc mouens imperator cum Treca venisset, morbo decubuit. Hinc omni spe salutis destitutus, Carolum filium, qui Simplex dictus est, Bernardo Aruernorum comiti committit. Augescente morbo Compendium se deferri iubet, protenusque imperii insignibus ad filium missis, coronari

Balduinus primus comes Flandriæ. Iohannes Scotus.

CAP. 2

Motus belli in Italia.

Iohannes Papias Franciam venit.

Ludouicus Balbus imperator.

Concordia inter reges.

Ludouicus Balbus moritur.

illum imperat, atque ita paucis interiectis diebus morte absumitur Idibus Aprilis, ibique in diuæ Mariæ æde sepelitur, Anno domini DCCCLXXX.

CAP. 3. LVDOVICI interitum secuta est varia rerū Francorū mutatio, tum multatibus hinc atque illinc diuersarū partiū studiosis. Nam qui tutelā noui regis in se receperant, Bernardus, Hugo, Abbas, Theodericus, & Rosimus audito patris decessu, regni proceres Meldem vocant, vbi de his quæ ex vsu reipublicæ erant, consiliū caperent. Erat Gosselinus ex prima nobilitate homo potens, qui tēpus aduenisse ratus, quo aduersus Theodericum & Rosimum alterius factionis sectatores suas iniurias vlcisci potuisset, ad Conrardum Parisiorum comitem veniens, hominē non dum bono in nouum regem animo existentem, in suas partes ducit, affirmās fore, vt à Germanorū rege, de quo ipse bene meritus esset, plurimos honores adipisceretur. His blanditiis assentiens Conrardus, ipseq; Gosselinus suarum partium conscios Meldem legant, qui consilio adessent. Cōuentu coacto plerique sententiā rogati, dicunt vnum esse Ludouicum Germaniæ regem, qui regni negocia rectē moderari possit, hunc accersere oportere, a quo salus rebus communibus conferatur, & qui suis destitutos possessionibus restituat. Cum hæc locuti fuissent, qui nouello regi aduersabantur, adolecētis tutores spe retributionis adducti Germaniæ regem in Franciam properare per nuncios orant. Qui nuncio accepto, Metrim veniens, à proceribus iterū admonitus, Verdunū quo & ipsi proceres conuenerant, impigrè se cōtulit. At Hugo & Theodericus, reliqui præterea suę factionis nobiles, cognito quid inimici machinarentur: Galterū Aureliæ antistitem ad Germaniæ regem ire cum his mandatis iubent. Si rex eam regni partē quam ex Lotharii hereditate Carolus Caluus obtinuerat, sibi assumendā diceret, licere adire eam atque possidere, modo Franciā liberam dimittat. Ea oblatione rex optimē sibi factū esse arbitratus, Gosselino Conrardoq; paulatim cōtempnui habitis, Franciā relinquens ad suos reuersus est. Amoto hoste Hugo & Theodericus Ferrariam adolecentes Ludouicū & Carlonū perducunt. Atque in diui Petri tēplo reges appellatos coronant. Eodē ferme tempore Boso reginæ frater, per quosdam sibi vel promissis allectos vel metu perterritos episcopos, in regem Aquitaniz assumitur. Et Normanni præterea ad flumē Ligerim infestis incursionibus grassantes prædas agere ad reges fratres deferuntur. Qui magna militū contracta manu in hostē prodeuntes, Normannos magna strage afficiunt, nouē millibus occisis: cōpluribus itē in Vienna flumine absorptis. Ea victoria potiti fratres, alio mox tristi nuncio turbantur. Ludouicus enim Germaniæ rex grandē exercitū ad Ducium vsque promouerat: seque Gosselinus & Conrardus Parisiorum comes ad eum cum bona coniuratorū parte contulerant. Quibus ductoribus ad Ribemontē quoque accessit. Hi nescio quid grande Germano regi promiserāt. Quod cum absolueri nō possent, rex desperatis rebus cū regibus Francis paciscitur, & paulo post in Germaniā cōuersus, Normannorū gentem, quæ his diebus, vt in Italia, ita in Germania cuncta vastabant, offendit: Quos fusos, non magno negotio fugat. Verū apud Saxones eadē ferocissima gens maximo regē damno affecerūt. Victoria de Normānis habita fratres Ambianum cōuenerunt, regnū paternū inter se partituri. Ludouicus Francorū regnū cū omni Neustria accepit. Carloni Burgūdia atque Aquitania concessa est. Ab Ambianis Gondeuillā per Rhemos & Cathalaunos cōmeant, ubi de cōuentu habendo cū rege Germaniæ conuenerāt. Concilio tamē (quia ægrotaret) rex Germanus non affuit, sed per nuncios apud fratres reges egit. Qui accepto nuncio, quod Rosimus prouinciæ rex Viennā occupasset, vbi vxore relicta in proximos mōtes se recepisset, exercitu ex Germania partim coacto, partim ex suis collecto, Viennā circumcludūt. Dū Viennā obsidet, Ludouicus per nūcios certior de Normannorū in Franciam incursione factus, Carolo ad continuandum Viennæ obsidionem relicto, aduersus Normannos se conuertit. Gens enim illa præter cæteras, barbara & immanis ac Christianam gratiam exosa, iam Ambianis expilatis diui Petri monasterium, quod Corbiæ celeberrimum habebatur, diruerant. Igitur commissio acerime prælio, Ludouicus Normannos in fugam vertit multis occisis. Mirum profecto scripturus sum. Reuertente à prostrato hoste victore exercitu tam effusa

Parte inter Francos sententia de rege instituendo.

Normanni iterum incursionem faciunt, sed vincuntur.

Vienna obsidetur.

(nullo insequente) fuga Franci dissipati sunt: vt victis similes facile arbitrareris. Crederim elatum victoria Francum hac trepidatione diuinitus percitum esse: quod victoriam suis viribus, nō dei benignitate partam gloriaretur. At reuocato ex fuga milite: Ludouicus iterum in Normannos bellū instaurantes progressus, cum (dissipato per fugam milite) raro sui corporis custodes circum se haberet, Compendiū venit. Insurgētibus iterū Normannis, & per Ligeris ripas prædas agentibus, Theoderico viro militari copias attribuit: qui Normānos prælio adoriretur. Ipse nō multo post Turonū profectus, Britonum non paruam manum ad id bellum mittit. Dū Turoni moratur, morbo correptus vita defungitur, & in diui Dionysii cœnobium effertur. Hic traditur spurcitiis atque ineptiis deditus extitisse: qui & Balbi cognomē accepit. De Ludouici morte certus factus Carolus, qui Viennā obsidebat: parte copiarum ad Viennā relicta: ad proceres, qui eum vocabāt, concessit. Cui iter agenti nuncius affertur, Viennā receptam à suis esse: sed Normannos ex Germania mouisse & in Capaniam vsque irrupisse, multis vrbibus templisque direptis atq; incensis. In quos Saillus Mettensū præsul copias ducens, suis fugientibus ceciderat. Quomodo autē per id tēpus aduersus hanc pestem bellatū sit, apud historicos nihil inuenio. Cōstat tamen eodē tempore alteram ferocissimæ gentis manū, duce Astingo Ligeri traiecto ad Maternæ fluminis ripas confedisse: Carolūq; Austrasie regem expeditionē in eos duxisse, sed animo prope tabuisse, cum in conspectum hostiū castra locasset: Tandemq; cum Normannis foedus pacemq; iniisse: si modò Godefridus eius gentis princeps, Christi fidem profiteri curaret. Conditio- ne non reiecta, Godefridus simul cum baptisate spiritualis regenerationis Frisiā omnē à rege dono recepit. Donatus insuper magnis muneribus incolere, vbi castra habebat, permissus est. In perniciem Franciæ regni, quā ipse perfidus Godefridus cum Sigisberto paulo post inuexit. Nam quadraginta milibus armatorum instructus Parisiū circumuallat. Sed viriliter agentibus oppidanis, Gosselino quoque loci antistite & Eudone comite, qui regnū postea administravit, adnitente, cum obsidio hosti non procederet: eam soluens Laudunum vrbē in edito colle positā inuadit. Inde agrum Nouiomensem atque Sueffionēsem populati: Remos Normāni adoriantur. Quibus incommodis indignatus Carolus imperator, aduersus barbaros ex Warmacia, vbi parlamentū habebat, iterum insurgit: & egregio nixu præliatur: sternit, occidit, fugatq;. Nec præter mittendū reor Carlonū & fratrem eius Ludouicū Ludouici Balbi nothi ex pellice fuisse: qui nihilominus moderatione regni suscepta: non segniter Normannis obstiterunt nouē millibus, vt supra diximus, vno prælio interfectis. Hic autem Carlonus etsi decessisse non ignoretur, de eius tamen morte nullus ab historicis modus aut tempus scriptū inuenitur. Reliquit tamen hæredem filium Ludouicum: qui ob inertiam nihil faciens appellatus est. Nulla enim re insignior habitus est, quā quod virginem monialem, cuius amore deperibat, ex Calēsi cœnobio abductam vxorē accepit. Huius inertissimi regis atate Normanni induciis quas cum Carolo ad annos x i. firmauerant contēptis: iterum Franciam vexant. Quæ causa fuit plerisq; sacerdotibus & viris religiosi oratoria sua relinquendi, & se aliō traducendi. Qua persecutione grauati, Franci Carolum imperatorem Ludouici, Germanici filium per legatos orāt, regni curā assumat. Erant autē illis diebus Hugo Abbas appellatus, qui valida manu collecta Normannos adeo exterminauit: vt ex eorū multitudine vix vnus superextaret, qui acceptæ cædis nuncium ad suos ferret. Ea strage affecti barbari, ad tempus bello abstinerunt. At quia de Hugone Abbate mentio incidit, illud non est omittendum, hunc Hugonē atque Robertū Parisiorū comitē, qui & Marchio dicebatur: primos fuisse, qui relicta monachis & sanctimonialibus prædia prouectusq; occupauerint, ea sibi suisque militibus attribuentes: seq; abbates appellantes atque imperientes monachis, prout volebāt, adhibito moderamine victus & vestimentorū. Quæ violentia ad Roberti regis tēpora perdurauit. Per idē tēpus inersille & nihil faciens Ludouicus relicto Carolo filio (cui Simplicio cognomē inditū est) decessit. Scriptū inuenio hūc Carolū Simplicē ex Ludouico Balbo prognatum esse, postq; Ludouicū & Carlonū Balbi filios spurios sub tutela Eudonis educatū fuisse: & postea regnasse.

Francorum dissipatio.

Ludouicus Ludouici filius moritur. Carolus eius frater rex.

Godefridus Normannus perfidus.

Normannorum clades.

Ludouicus nihil faciens.

Hugo Abbas.

Ludouicus nihil faciens moritur.

Qui

Eudo Andegauensis rex Francorum et Caroli Simplicis tutor.

Qui cū per aetate regēdo regno nequaquā idoneus esset, cognito quōd Normanni novos belli motus pararent, ad Eudonē Roberti Andegauensis filium, hominem bonum & rebus gerendis aptum, mittunt: cui & Caroli Simplicis tutelam & regni administrationem cum regia appellatione committunt. Hic à Galtero Senonum archipresule consecratus, Carolum Simplicem probè educauit: Francisque mode stissimè præsuit. Moriens autē proceres iureiurādo adactos admonet, regnum sine controuersia Carolo Simplici administrandum permittant: cum esse regni legitimum heredem. Carolo Simplice regnum adeptus, Normanni, qui annos XL. multis locis Franciam incurauerant, ampliore multitudine contracta in Neustriam irumpunt & per Sequanam Rothomagū vsque aduerso flumine deferuntur. Quibus cum Francus Rothomagorum antistes ciuium & vrbis salutem desperans colloquendi occasionem nactus, ita egit, vt neque incolis, neque ciuitati quicquā nocituri, vrbem Normāni reciperent. Quid enim prouidus pastor faceret, regis subsidio destitutus? Potiti vrbe Normanni, vbi tutissimum sibi refugium esset: Rollo-

Franco Rothomagensis archiepiscopus.

Rollo.

Proch sancte Iupiter.

Miraculum.

Carnotum obsidetur.

Clauis à Normannis in Francos.

Caroli et Rollonis conuentio.

nem ex suis hominem strenuum: qui nullam domum redeundi spem propter à se commissum flagitium haberet, ducem præsiciunt. Hic imperandi apud suos potestate accepta, animum imprimis intēdit, vrbem Parisiorum perdere: & inde Christi eliminare pietatem. Ad hanc rem conducere tria sibi latissima flumina: Sequanam, Ligerim, & Garonem maximè arbitrabatur. Igitur ingenti fabricata classe copias triphariam diuidit. Qui Ligerim nauigarunt Nauetem vrbē expugnant, & pontificem Guimardum inter sacrificandū ad Christi aram iugulant. Inde profecti Andegauiam incendūt, mox Turonum adoriuntur, atque ita per Aquitaniā pradas agentes, Rollone duce in Parisios per Sequanam delati, in Burgundos per Ararim, id est, Sagonā nauigantes, in Aruerniā tandem incurfant. Nec mora interposita Senones depopulati, monasterium Floriacem, occisis cœnobitis, diripiunt atque igne consumunt. Sed aduentus Rollonis non ignari sacerdotēs: suprà biduū diui Benedicti corpus Aureliam apud sanctū Anianum deposuerant. Erat eius monasterii ex cœnobarū cōmuni assensu defensor patronusq; electus Sigillofus comes. Hunc insequēti nocte, qua monasteriū cōflagrauerat, diuus Benedictus per quietem obiurgasse fertur: quare monasterio cōtra Normannos opē non tulisset. Quo visu expergestus comes: parua, quæ illi pro tēpore erat, inermiū manu coacta: in Normānos prada onustos irruēs, affessore sibi (vt sanctē assenerauit postea Sigillofus) diuo Benedicto, prædā captiuosq; recepit. Inde ad monasteriū commigrans, cœnobarum cadauera, quæ hæctenus humi strata comperit, humari iubet. Cum tā crudeliter debaccharentur per Franciā Normāni: Carolus Simplex Francō Rothomagorū præfulem iam Rolloni notum, ad Rollonem mittit, qui trium mensū inducias firmet. Exactis induciis per Stampas mouēs Rollo, Carnotū petit atque oppugnat. Hærente in vrbis obsidione Normanno, Richardus Burgundorum dux atq; Ebalus Pictauroū comes, copias ad Carnotum promotis, Rollonē inuadunt. Quare animatus Carnotensis antistes, irruptione à ciuibus facta, ipse tunicam interiorem virginis Marię (quam camisiā Franci vocant, estque apud eos magna religione obseruata) deportās, Normannos à tergo insilit. Fit per aduentū pontificis hostiū magna strages: Rollo vero fugiens, postquā suos ex fuga recepit: indignabundus iubet eos per omnē regionē populationes facere: & ea omnia, in quæcunque irruissent perdere. Itaque fera gens nihil sibi obuium integrum reliquerunt. Abducuntur in seruitutem & stuprum virgines: matres cum liberis gladiis occumbunt. Nulli templo ignem non immiserunt, flagrant per agros atque vrbes omnia. Clamoribus mortibusq; æther replebatur. Tā diris afflictionibus vexatis Francis, regem conueniunt, inertiam hominis atque pusillanimitatem accusant, perdi eius negligētia prouinciā, qui neq; hosti per se, neq; per ductores belli occurrat. His questibus excitatus rex, Francō Rothomagensem iterū ad Rollonē proficisci imperat, qui eū ad Christianā cōmunionē hortetur: quā si fide integra recipiat, esse Carolo filiā Gillā, q̄ illi cū omni Neustria nuptui det. His mandatis per Francōnē cognitis. Rollo à ferocia tēperat, seq; (cōsilio cū suis habito) cū Carolo colloquiū (designato quo volet die) habiturū spōdet. Ad hæc trium mensium induciæ firmantur.

firmatur. Apud flumen Eptæ, quod est Neustrię, ad orientem limes, fit conuentio vnam fluminis ripam Carolus, alterā Rollo infedit. Intercedentibus legatis res acta est. Rollo Gillam Caroli filiam vxorem recipit, & in dotem Neustriam, quæ ab Epta fluente ad Britones terminatur, clauditurque Gallico oceano: adiecta quoque est Britonum prouincia, quæ diu sub Normānorum ditione militauit. Rebus vt maximè Carolus cupiebat, ordinatis, Rollo Rothomagum profectus, initiatur sacris, & lauacro Christiano, appellatusq; est Robertus à Roberto Pictauroum comite, qui receptæ à Rollone fidei testis assistebat. Neustriam adeptus Rollo, eam Normanniā appellauit, quod eam homines à Septentrione profecti occupassent. *Rollo baptisatus.* *Quare et un de Normannia dicta.* *Origo Normannorum.* *North* enim Danorum lingua septentrionem, *man* vero hominē signat. Inde vocabulo composito Normanni, id est septentrionales & Normannia ad hunc vsq; diē vocitatur. Eius tam barbaræ & ferocis gentis, dum originem quero, eam ex Gothorum feritate ortam accepi. Quos nonnulli Magog Iaphet filium parentem habuisse audacissime tradunt, Gothorum profapiam ad Noe vsque referentes, quibus ego nequaquam assentior. Quippe quod à nobis tam remota antiquitas nulla prefertim scriptoris auctoritate nitens, fabulæ similis videri possit. Daci autem Gothorum soboles longo tempore hunc morem seruauerunt, vt ex multis liberis vnum tantum apud se heredem pater haberet, cæteris post legitimam aetatem domo emissis. Qua lege vsus Lothrocus, cum aliquot à se filios dimitteret, Biergostam *Proceres Carolo Simplice desciunt.* *Robertus Francorum filius occiditur.* *Hebertus Francorum comes regem Perone inuaculat.* *Constium de constituendo rege.* *Ludouicus et matre Elgina in Angliam fugit.* *Hastingo* cuidam nobili Daco commendat: adiuncta plurimorum iuuenum manu. Qui trā quillo mari nauigantes in Picardos, inde in Viromādos penetrauerunt: vbi diui Quintini monasterium incendēs: mox Nouiomum capiunt: Omnione episcopo cum clero interempto. Nec quieti Gemeticum per Sequenam, prouecti monasterium dccc. monachorum diruerunt, quod annos xxx. postea sine habitatore mansit. Quæ rabies in multas prouincias profusa ad Rollonem vsque, de quo proximè dictum est, grassari non destitit. Ab his quidem Dacis Normannorū fauitia appellatioq; processit. Pacatis Normannis, regni proceres à Carolo desciunt. Sed preliis aliquot postquam digladiatum est, reconciliati sunt aduersus Robertum Eudonis fratrem: cuius suprà à me mentio facta est. Hic Robertus Aquitania dux, qui de fratris regno portionem non accepisset, aliquot sibi viciniore vrbes capit, constitutus in eis pontificibus, à quibus tandem regis appellationem obtinuit: quo titulo elatior factus, copias in Carolum Sueffione agentem ducit. Commisso ibi prelio Robertus occiditur. Redeunti victori Carolo, Hebertus Viromandorum comes gratulandi specie occurrit: Regem orat, Peronam ad se diuertat atque in arce diuersetur. Perfido homini (cuius sororem Robertus vxorem habuerat) rex per simplicitatem credulus, Peronam petit. Moxque arcem ingressus, in vincula ab Heberto coniicitur. Quæ res grauissimum per Franciam incommodorum causam inuexit. Itum est tamen aduersus fortunæ iniquitatem, atq; vt in morbis solet, vt capiti in primis adhibeatur medela, Franci quasi regem non haberent, de rege præsiciendo consultant. Erat ex liberis Richardi Burgundorum ducis superstes Radulphus, Caroli nepos. Hunc (tametsi Carolus ex Elgina regis Anglorum filia prolem suscepisset) in regem assumi Carolus permittit, qui Sueffione, regio diademate recepto, regnum administrare cœpit. Ludouicus autem Carnotensis rex, regio diademate recepto, regnum administrare cœpit. Ludouicus autem Carnotensis rex, regio diademate recepto, regnum administrare cœpit. Ludouicus autem Carnotensis rex, regio diademate recepto, regnum administrare cœpit. Ludouicus autem Carnotensis rex, regio diademate recepto, regnum administrare cœpit.

vindicaui. *Tam fluxe sunt res humanæ, ut earum gubernationem nunc hic, nunc ille recipiat vel perdat.*

CAP. 5. RADVLPHO defuncto, & Carolo Simplice apud Peronam, vbi ab Heberto in custodia habebatur, mortuo: Francorum proceres & ante omnes Hugo magnus atque Guillelmus Senonum primas, ad Elginam Ludouicumque in Angliam legatos mittunt, qui dicerent tempus aduenisse, cum ipsitudo in Franciam reuerti possent: eis se subsidio affore, & obsequium vna cum aliis compluribus regni primoribus præstituros. Ea re in Angliam perlata, Elgina cum filia Ludouico in Franciam venire festinat. Cui obuii proceres Ludouicū Laudini regem cōsalutant, adiutore maximè Guillermo Rollonis filio, qui ducatum Normanniæ gerebat. Secundo anno regni eius prodigium visum est, hominum in æthere flagrantium, & diris cantionibus nocte tota aliquid futuri incommodi vaticinantium: quod postea contigit. Nam tertio ab ipso prodigio anno, proceres Franci à Ludouico deficiunt, qua insuper tempestate, tanta fuit per Franciam annonæ caritas, vt frumētī mensura (cui festarius nomen est) quattuor & viginti libris veniret. Secedentibus à rege Francis, Ludouicus Henricum Germaniæ regem per legatos petit: liceat conuentum alicubi indicere, vbi mutuum habere colloquium possint. Cupere se beniuolentiam eius atque amicitiam promereri. Henricus auditis nunciis, respōdet regis petita commode facere non posse, nisi Guillelmi Normannorum ducis sententiam de hac re cognosceret. Ea re cognita Ludouicus Guillelmum adit: memo- rat, qui sit regni status, quid in se moliantur proceres, illum vnum esse cuius consiliis res bene geri possit. Accepit Guillelmus regem vt dominum, opemque suam pollicitus, Tregum equitem auratum ad Héricum, ex Ludouici assensu mittit. Ad Mosam fluuium conuenturos reges placuit, ibi Guillelmi opera amicitiam reges firmant. Quod postquam resciuere proceres Franci, Ludouici potentiam veriti, in regis gratiam, se, vt melius, possunt, insinuant. Mox Laudini conuenientibus ex edicto regis proceribus: Hebertus quoque Viromandensis affuit. Aduersum quem paternæ iniuriæ recordatus Ludouicus, huiusmodi commentum parat, delecto ad fabulam homine idoneo. Huic mandat vestem ad Anglici incolæ formā induere, seque veluti ex Anglia ad se missum, petere in cōsiliū admitti: habere litteras, quas regi reddat. Litteras autē quales rex ipse scripserat, huiusmodi dat: Se denti in cōcione regi, venit cursor: vt instructus erat, litteras profert. Eas dum scriba regi demisse recitat, rex subriisit. Proceres rati aliquid ridiculi regem accepisse, rogant cur risisset. Nunc inquit maxime noui Anglos desipere. Namque Hermānus Angliæ rex, meus propinquus, fuisse apud eos scribit, agricolam hominem qui herum ad conuiuium cum inuitasset, necare ausus sit. Eius tam insignis facinoris autorem quo supplicio afficiat, sententiam vestram inquit. Igitur vt regi gratū faciamus, dicite proceres, quo mortis genere sceleratissimus agricola puniendus esse videatur. Theobaldus Blesensis, homo imprimis prudens, rogatus sententiam dicere, hic, inquit, homicida tametsi vario cruciatu dignus est, tamen quatenus ad supplicii modum attinet, nulla mihi detestabilior mors visa est, quam à furca hominem pendere, cui iugulum laqueo lictor perfringat. In hanc sententiam cunctis, qui aderant, venientibus, cum ipse item Hebertus Viromandensis sequeretur, prodeunt ex occulto satellites, qui Hebertum (vt à rege prædōcti fuerant) eōprehendunt. Nec cunctatur in collem non procul à Lauduno perducere, vbi in furca Hebertum suspendunt. Prius tamen quam iugulum lictor arctaret, rex in eum conuersus: Tu, inquit, Heberte ille perfidus agricola es, qui dominum meum & patrem Carolum, tuum profecto regem, Peronæ in vinctulis necasti. Nūc ergo pro tuis meritis meritum supplicium accipito. Collis vbi extrema passus est Hebertus, mons Heberti appellatus est. Interim dum hæc geruntur, cum Guillelmus Normannorum dux Herloino Picardo nobili faueret, aduersus Arnulphum Flādrensiū principem, à quo Herloinus fuerat, monasterio loco castro vi & armis spoliatus: idque ei restitutum esse cum ægrè ferret Arnulphus, simulata beniuolentiā colloquendi tempus locumque à Guillermo apud Pinquiniacum impetrat. Qui prima conuentione assentationibus & blanditiis apud Guillelmum perfidum proditorē agit.

Ludouicus ex Anglia reuocatur. Prodigium. Eames. Ludouicus Guillelmum Normanniæ ducem adit.

Nota regis in Hebertum comitem cōmentum.

Hebertus Viromandensis comes suspenditur.

agit: nec multo negotio benignum ducem per speciem charitatis fallit. Itaq; re in insula quadam Sommæ fluminis, non procul à Pinquiniaco (vt videbatur) composita, ascensa nauicula discedentem ab Arnulpho Guillelmum satellites Flandriæ reuocant, quasi aliquid ab Arnulpho omissum esset, quod ad beniuolentiam pertineret. Appulsum ripæ ducem, cum alterū ex naui pedem protulisset, Alfo cui Turco cognomen fuit, trucidat. Serui autem ducis, qui ad alteram ripam reuersurum mox dominum præstolabantur, flumine impediti, opem domino ferre minime potuerunt. Occisi cadauer (fugiente cum suis satellitibus Arnulpho) Rhotomagū religiose delatū, tumulo magnificentissimo xviii. Cal. Ianuar. honorauerunt. Ab hoc Guillermo Gemeticum cœnobium, quod à Dacis dirutum supra annotauit, instauratum est: vbi vitam quoq; monasticam profiteri statuerat. Nam inter arcana eius inuenta sunt religiosæ vestes, quæ argumento fuerunt, conceptæ à se vitæ regularis. Huius Guillelmi mors, occasio fuit Ludouico audendi pessimi facinoris, quam obrem ipse quoq; multas sibi turbationes excitauit. Nam de Guillelmi interitu nuncio accepto, Rhotomagum ire festinat, simulans amici principis necē velle vlciſci, animo reuera aliud agitans. Supererat enim Guillermo filius Richardus infans, cuius tutelam pariter & terræ Normanniæ administrationem Rodolphus Bernardusq; gerebant. A quibus vt dignum erat, receptus Ludouicus, terræ specie atq; serenitate illectus, spem capit eius potiendæ. Petit Richardum infantē ad se deferri, tanquam apud se educandum. Quare ad ciues perlata, coniectat populus, regem non aliam ob rem, infantem abducere velle, nisi vt Normanniam sibi vsurparet. Tumultuatur igitur populus, & in regem seditionem agitat. Cui periculo Bernardus Danus occurrens, Ludouico consilium dat, infantem in vlnis amplexum tumultuanti populo ostendat. Paret consultori Ludouicus. Simulq; iurando plebi asseuerat, nihil se de Normannia, præter ius superioris domini vendicare: terram omnem Richardi esse: cupere infantem bonis disciplinis erudiri, bonisq; moribus, si permittant, educari. Sedata plebe rex infantem in Franciam traducit, acceptæ à Normannis iniuriæ memor. Cognito quòd Richardi curā recepisset Ludouicus, veritus Arnulphus Flandrēsis, ne in se vnū propter Guillelmi necem curreteretur, xl. auri marcas regi dono mittit, nec cunctatur ad regē aduentare, seq; quoquo modo possit, de ducis interemptione reddere purgatum, atq; in regis potestate traducere necis autores. Et hæc quidē palam elocutus Arnulphus, ad regis aures aliud insurrexit, recordari scilicet decere regem ignominiarū, quas olim & in se atq; in patrem Normanni & dixissent & fecissent. Talia suadenti rex credit, purgatumq; Arnulphum dimisit. Inde cœpit rex aduersus infantem Richardū frequēter stomachari, atq; indignari, ita vt redeunti à venatione Richardo rex, tãquam aliquo eius delicto indignatus, eum spurium vocaret, comminatus, nisi mores emendaret, se illi poplites malè multaturum & cunctis honoribus priuaturū. Ad hæc Richardū diligenter asseruari trucissime imperat. Erat Richardo iudī magister & præceptor Osmundus, qui regis aduersus Richardum indignationem secum reputans, Iuoni cuidam spectato sibi amico rem communicat. Ambo Richardum conuenientes, hortantur ægrotare grauius se simulet. Quam technam cautus puer haud pueriliter impleuit. Ægrotantem cum serui negligentius obseruarent, aliis atq; aliis seorsum in rebus suis occupatis: Osmundus palustrium herbarum fasce Richardum inuolutum, dum conuiuium rex indulget, vrbe Lauduno exportat: inde equo euectum Conciaci præfecto committit. Moxq; ad Bernardum Siluanecti comitem præueniens reigestæ ordinem narrat. Bernardus Richardo timens, Hugonem Magnum Parisiorum comitem in auxilium vocat. Qui statim copias quas potuit ex tempore coactas ducens, Richardum ex Conciaco Siluanectum transfert. Comperto quòd sublati sibi Richardus esset, Ludouicus Hugoni Magno Parisiorum comiti mandat, Richardum restituat. At comes, tanquā negotiū ignarus, in Bernardum culpam reicit. Atq; ita illusus rex Arnulphū Flādrensem accersit. Qui adueniens consilium regi dat, magnis Hugonem pollicitationibus alliciendum esse, quòd ambitiosus & magni potentatus appetens esset. Secundum Arnulphi consilium Ludouicus ad crucem Compendii Hugonem ad-

Guillelmus Normannorū dux, per prodigionem occiditur.

Ingratus Ludouicus.

Richardus dux Guillelmi filius.

Tumulus Rhotomagēsis populi contra Ludouicum.

Arnulphus Flandriæ comes nequissimus.

Richardus ope suo præceptoris Lauduno clam educitur.

Consilium Arnulphi comitis Flandriæ.

se venire iubet. Hugoni coram constituto, postquam multa rex memorasset, vrbes illi in Normannia daturū se pollicetur. Quibus promissis deuictus Hugo, acceptis à rege copiis Baiocas Neustriæ urbem aggreditur. Rex Caletos inuadit. Quorum exercituum irruptione attonitus, Bernardus Danus, ex consilio Bernardi Siluanectensis ad Ludouicum nuncios legat, atq; his imperat nunciare regi, frustra in sibi beniuolam gentem arma mouere. Rothomagum & reliquam Normanniam eius esse, modò eorum obsequiis uti velit, quorum ope aduersus hostes olim forte adiuuetur. His mandatis hilarior factus rex, nihil dubitans, suos in hiber ultra bello agere, atq; ita Rothomagum ingreditur: apud quem recubentem, sic locutum esse Bernardum Danum tradunt. Hoc, inquit, die, serenissime rex, plurimo nos honore affecisti. Fuimus haectenus duci obnoxii, nunc regiae paremus maieitati. Habeat sibi Richardum Bernardus, satis nobis bene à fortuna factum arbitramur, si tuæ celsitudini Normanna gens subiaceat. Illud vnum miratur gens tua, Hugonē, tibi sine ambiguitate hostem, x. hominum millibus armasse te, quem sæpenumero imperatis tuis renitentem fuisse non ignoras. Consule igitur Normannis tuis, & eos regia liberalitate asserua. Motus oratione Ludouicus, Hugonem armis abstinere iubet. Rebus apud Normannos sceleriter, ut arbitrabatur, gestis, Laudunum rex profectus est. Per cuius absentiam Bernardus Danus metuēs, ne Hugo maiore manu instructus, Normanniam repeteret, Aigrotum Dacię regem, qui adhuc Cereburgi agebat, admonet, militem ex Constantiensi agro collectum, ad se mittat, ipse aduerso Sequanæ flumine classe adnauiget, omnia, quæ iter facturum erat, vastans: eo pacto futurum esse, ut Ludouicus in colloquium cum eo prodiret. Aigroto, ut à Bernardo admonitus fuerat, faciente, Bernardus de aduentu Aigroti Ludouicum certum facit. Rex ergò exercitu pro temporis angustia congregato, Rothomagum veniens, Aigroto ad vadum, cui nomen erat Herliciano, communicat. In eo loco dum multa de Guillermi nece reges inuicem fabulantur, Danus quidam Herloinū comitem, cuius gratia Guillelmus occubuerat, conspicatus, lancea confodit atq; interimit. Cuius rei indignitate commoti Franci, armis decertant, committiturq; utrinq; atrox pugna: ita ut fuis compluribus Francis, rex fuga sibi salutem parauerit, perniciosissimo equo vectus. Fugientem tamen miles quidam Danus deprehendit: apud quem cum dies aliquod delitisset, iubente tandem Bernardo Dano, Rothomagum captiuus deducitur. Rege in custodia habito, Engeberga de viro curam gerens, ad Othonem Germaniæ regem, cuius erat filia, festinans, opem aduersus Normannos efflagitat. Petenti filia pater respondit: Hæc Ludouico incommoda contingere, qui Guillermo duci & probatissimo viro, neq; fidem neq; iusiurandū seruasset. Atq; ita spe destituta Engeberga, ad Hugonem Magnum se conuertit: illum per omnem debitam regi fidem atq; obseruantia orans, liberare suum regem studeat. Regina precibus adductus Hugo: à Bernardo Siluanecti comite impetrat, ad Normannos se conferat si forte de rebus communibus conuentum habere vsquam velint. Concilio apud sanctum Cletum coacto, de liberando rege postquam hinc atq; hinc locuti sunt, vos (inquit Hugo) ô Norman- 40 ni, regem nostrum restituentes, accipite vobis obsidem filium Lotharium, donec altero indicto conuentu, de concordia paceq; ad plenū transigamus. Itaq; Lotharium cum duobus episcopis, Hildrico Beluacensi, & Guidone Siluanectensi accipientes Normanni, regem custodia liberant. Qui paulo post tempore validissima manu instructi, Richardum à Bernardo receptum sibi adducunt. Ludouicus Laudunum proficiscitur. Inde, vbi secundi conuentus tempus aduenit, conuenientib. ad Eptam flumen Francis, Normanniq; pacis fœdus iētum est. Hugo autem Magnus ille comes sibi prospiciens, & quanto Richardus per dies melior auctiorq; esset, auctore Bernardo Siluanectensi filiam Emmam Richardo desponsat. Quo fœdere suspicatus Ludouicus facile fore, ut à duobus maximis principibus deprimi 50 posset: accersitum Arnulphum Flandriæ comitem ad Othonem III. Rhenanum, hoc est, Germaniæ regem, mittit: qui eum in belli societatem alliciat, accepturum præmii loco Lotharingiā omnem, si eius opera Normannia potiri possit. Hac proposita mercede, Otho belli aduersus Normannos se sociū Ludouico adiungit, con-

Otho imperator, & Ludouicus rex Rothomagū inuadunt.

Ludouicus capitur. Engeberga Ludouici uxor.

Concilium de Ludouico liberando.

tractisq; in vnum copiis, Rothomagū infesto agmine reges petunt, vbi vastatis per circuitum vrbes vicinis agris, vicisq; incensis, ciuitatem oppugnare constituunt. Igitur præmissis, quàm occultissime Otho potest, nepore, qui secū militabat, terrenorum ciuium causa: cum ad portam, quæ pons supra Sequanam est, concessisset, apertis repente portis, ciues eruptionem faciunt. Committitur ad ipsam pontem pugna, vbi compluribus fuis, Othonis nepos occubuit. Venerè præterea reges. Sed perspecta vrbs munitione, Otho, vbi nepotem cæsum esse cognouit, omnia in Arnulphum retorquens, cogitat, si quo modo Arnulphum ad manus hostium deducere posset. Qua re animaduersa, Arnulphus receptis sarcinis, se è castris in 10 Flandriam proripuit. Nec morantur idem facere reges, atq; cæptis desistentes, exercituum reducunt: quos insecuti Normanni, plurimos in fuga interemerunt. Ludouicus autem eodem anno, quo hæc gesta sunt, decessit: atq; in diui Remigii templo regio sepulchro impositus est, anno Christianæ salutis DCCCCLV. Hic nullo fere, quo regnauit, temporis momento, prospera fortuna vsus est. Per id tempus Gemeticum cœnobium, quod à Danis dirutum, annos xxx. desertum fuerat, à Balduino & Gunduino monachis instaurari cœpit. Hi enim ex Aspera vico Camera-

centis agri prodierunt. RELIQUIT ex Engebertha Othonis sorore liberos duos, Lothariū atq; Carolum. Carolus autem Lotharingiæ & Brabantię dux, imbecilli & demisso animo, vitam priuatā egit: Bruxellam, Brabantię in signe oppidum, incolens. Lotharium 20 proceres in regem assumpserunt. Huic fuit aduersus Richardum Normannorum ducem, auctore Theobaldo Carnotensi, diuturna cōtentio. Qui Theobaldus per Engebergam primò tentauit Richardo insidias ponere. Deindē non procedentibus cœptis, Lotharium in ducem exasperat, identidem crebro repetens Richardum ea potentia valere, ut rege non longe inferior esse videatur, tantum Lothariū apud Francos posse, quantum illi à Richardo permissum foret: quærendam idcirco æquissimam occasionem esse, qua hominis magnitudinem Lotharius pessundet. Audiuit rex æquo animo loquentem, quippe cui doleret tam magno potentatu hominem esse, scilicet sibi obnoxium, qui pro suo arbitrio imperata vel faciat vel recuset. Igitur Richardo mandat, meminert Neustriam Francorum ditionis esse: cuius gratia in verba regis iurare & ei fidem dare debeat. Veniat ergo suo satis officio, veteri more, facturus. Ad regis mandata se venturum Richardus respondet. Quo responso Lotharius ratus perfectum iri posse, quæ in Richardum animo agitabat, Balduinum Flandrensem, Goffredumq; Andegauum, & Theobaldum comitem accersit. His tribus & magno militū numero comitatus, ad Helnam flumen, quo Richardus accedere statuisset, venit. At Richardus, cum in aduersa fluminis ripa in conspectu Lotharii consedisset, fraudis humanæ recordatus, exploratores clam à se dimittit, qui Lotharii, eiusq; gentis conditionem & statum sibi referant. Redeuntes qui missi erant, dicunt omnia apud Francos ad bellum instructa esse, putare se, illum armorum apparatus in ducem conspirare. Ea re comper- 40 ta dux assistere sibi quosq; ex suis fortissimos iubet, quorum ope nixus flumen transiicere Francos prohibet. At potentia regis conscius, Rothomagum protenus contendit. Atq; ita suo instituto frustratus rex, summa indignatione percitus est. Nec propterea moratus, alterum ex Francis Burgundisq; exercitum cogit: adque Ebroicam Normannię ciuitatem progreditur, quam (prodente Gilberto fabro ferrario) receptam Theobaldo Carnotensi committit, præsidio imposito. Inde in castellum, quod Hermeuillum incolæ vocant, mouens Theobaldus, cum illic diutius hæret, dux Sequana transmisso, cum non contemnenda manu hostem repente adoritur. Cæsi sunt in ea pugna ex Theobaldi militibus DCLX. Theobaldo 50 se Carnotum recipiendi vix spacium fuit. Rebus prospere gestis, Richardus metuens ne magnis à Lothario incommodis afficeretur, ad Erardum Danorum regem legatos ire iubet, qui regem orent suppetias Normannis ferre, qui ex sua gente prognati essent. Gratus fuit Erardo legatorum aduentus, seq; cum copiis propediem affuturum respondit: nec Richardum fefellit. Instructa enim classe, ad ostia Sequanæ adnauigans, militē in continentē egressum, in Carnutes aduersus Theo-

Arnulphus fugit.

CA P. 6. Contentio aduersus Richardum Normannorum ducem.

Ebroicam, aliter Baiocas, rex cepit.

Theobaldus Carnotensis comes vincitur. Erardus Danorum rex.

bal dum ducit, cuncta obuia, non aliter quam irruens supernè grando, quæ pro- teritq; nec minus ea, quæ Lotharii erant, quocumq; irrupit, vastat atq; populatur: transferens ad Normannos vili precio, quas auferbat, prædas. Inter has calamitates pontifices Franci Laudunum ad Lotharium proficiuntur, occurfuri tot incommodis, quibus afficiebantur. Ex Lotharii sententia Carnotensis antistes ducè conueniens, ex Richardo petit, quam obrem ipse, qui Christicola esset, tam diris calamitatibus per gentem Christum nescientè, Francos persequeretur. Qui cognito hæc mala a Richardo procurari, quod Lotharii iniquitatem atq; in se maliuolentiam maximè suspectam haberet, simulq; Theobaldi, qui Ebroicam Lotharii dono occupabat, incurfiones rapinaq; vlcisci conaretur, anuistes firmatis cum Normannis, induciis ad Lotharium reuertitur. Legatione ad regem perlata, priusquam cum Richardo Lotharius quicquam pacti iniret, iniuriarum satisfactionem Richardo exhibens, Ebroicam duci reconciliatus dimittit. Succedente die, cum ad conuentum Normannorum eundem erat, Richardus in castris Danorum apud Gondelfossam apparare diuersoria ad excipiendum Lotharium iubet. Ibi habito conuentu, Lotharius apud Richardum se excusatum faciens, commissorum a se obliuisci ducem petit, speraret in reliquum tempus regem sibi amicum fore, & ad res suas adiutorem. Regis seu vera seu simulata mansuetudine perpecta, Richardus offensam remittit: atq; ad hunc modum pace vtrinq; firmata, discessum est. Ab hoc Richardo Fiscani cœnobitium, diuinæ trinitati dicatum est. Itemq; in suburba- no Rothomagi Audoeni templum, & in monte Tumba sancti Michaelis monasterium multis cœnobitis cumulatum. Absumpsit autem illum mors anno salutis DCCCXCVI. & apud Fiscanum sepultus est. At inquiete animo Lotharius regnum Austrasiæ, quod Ludouici patris eius fuerat, repetere ab Othone constituit. Ad eamq; rem congregato exercitu Aquisgranum maiore quam credi potest, celeritate ingreditur. Prædenti vnà cum vxore Othoni cum de Francorum inopinata irruptione nuncius affertur, mirum in modum attonitus, raptis quæ potuit, fuga elapsus est. Præda ex regis palatio, ditissimoq; oppido, atq; ex omni prouincia corpta contentus Lotharius, retro in Franciâ cessit. Quem non longo interposito tempore magnis copiis infecutus Otho, castra è conspectu Luteciæ Parisiorum ponit. Sed eruptione à ciuibus facta, & Othonis nepote cum aliis compluribus suis occisq; ciuitatis suburbia Otho incendit. Nec moratur Lotharius hostem ad Isaram vsq; cum Hugone Magno & Henrico duce Burgundiæ per Sueffionensium agrum persequi: vbi tam multis occisorum cadaueribus alueus oppletus est, vt à consueto fluxu Isara impeditus, in agros sese effunderet. Nihilo tamen segnius fugientem Othonem Francus persecutus est. At pacatis demum regibus, Austrasiam, cuius causa bellum gerebatur, Othoni Lotharius reclamantibus regni Francorū multis proceribus, dedit: repugnante etiam Hugone abbate, qui occasione inde suscepta, regnū affectauit atq; vsurpauit, nec diu deinceps Lotharius superstit. Nam apud Remos moritur: & in diui Remigii cœnobio tumulo illat⁹ est, anno DCCCCLXXXVI. At, quia de Austrasiæ regno pluribus locis fecimus mentionem, instituto nostro congruit, qui fuerint olim eius regni limites, parentius aperire: testimoniū ex Brabantia annalibus capientes. Duas Austrasiæ primarias sedes aliquando fuisse per temporū interualla comperio. Mettim & Aquisgranum. Hanc Sigiberto filio rex Dagobertus integram viuens attribuit: ab extrema scilicet Burgundia ad Alpes orientem versus, & ad mare Frisonum inter Rheni & Schaldis fluentia pertingentē. Compræhendebat Traiectum, Agrippinam Coloniam, Treuerim, Magonciam, Brabantiam, Geldriam, Cliuiam. Cum Hollandia atq; Zelandia, Hannopiam itē atq; Hasbauiam, Leodium, Lemburgum, Alsaciam. Comitibus Palatini, quæ citra Rhenum sunt loca. Siluam Arduennam, Barrum, quod in ducalem post inde pro- uectum est dignitatem: Cum ea portione quæ Lotharingia hodie appellatur, quæ ad Mosellam flumen inchoat: multis oppidulis & vicis frequens. Hanc Gallia Belgicæ latè extensam regionem prisca orientalem Franciam: alterā cui Carolus Caluus imperabat, quia ad occidentum solem procurrit, occidentalem dixerunt. Et Austrasiā quidem hisce finibus consep̄ta, in partem Lotharii Magni imperatoris, vt supra

Reconciliatur Lotharius & Richardus.

Lotharius Othonem inuadit.

Austrasiæ veterani limites.

supra à nobis relatum est, postea veniens: Lotharingiæ nomen adepta: ad Othonē vsq; quem tertium diximus, permansit. Lotharius propterea rex, de quo longè superius dictum est, Othonis sororius Tornacum, & alia quædam Belgica oppida, in perpetuam hereditatem accepit. Recepta igitur Austrasiā: Otho Lotharingiam ducatus appellatione sublimauit. Cuius magna pars Brabantia extabat: dictaq; est Lotharingia inferior. At, quia Othoni Lotharius suspectus erat: vt Caroli fratris Lotharii amicitiam demereri posset: eum terræ tractū, qui Lotharingia nunc vocatur, illi dono dat: Ratus Carolum beneficii recordatione, fratrem in fide & benignolentia, ne nouos belli motus excitaret, retenturum. Verum Carolus Aureliæ in carcere defuncto (de quo infra dicitur) Otho filius eius successit in ducatu: paulo post sine liberis decessurus. Cui in ducatu succedere rata germana eius, nomine Gerberga, ab Henrico imperatore prohibita est. Et receptis ac referuatis eidem Gerbergæ & Lamberto eiusdem marito Hannonienfi comitatu, Louanio, Bruxellis, Niuella & plerisq; aliis locis: ducatus Lotharingiæ comitibus Ardennensibus attributus est. Hanc tamen Lotharingiam, Godefridus Barbatu, à prædicta Gerberga propagatus, post c. annos, pro magna parte recuperauit: à quo Brabantia duces hæctenus ortum habere leguntur. Succedentes inde imperatores, in inferiorem Lotharingiam partim Colonienfi: partim Leodiensi ecclesiæ donauerunt. Nonnulla verò ad Leodios pontifices emptione peruenerunt. Ad hunc modum mutilata Austrasiā, cum nomen, tum regni dignitatem amisit. Adeo nihil est, quod integrum perseueret. Principum enim donatione in alterius possessionem multa traducuntur. Desidentium quoq; regum perduntur ignauia: vel tyrannide (sicut sequens factum ostendit) vsurpantur.

LOTHARIO successit filius adolescens Ludouicus: Quæ autem gesta ab eo sunt, silentio ab historicis prætereuntur: vel, quia propter breuitatem regnandi nulla: vel, quia indigna memoratu ipsi iudicauerunt. Apud Compendium sepultus, nominis tantum appellationem suis posteris reliquit.

CAROLVS deinceps Lotharii frater, regni gubernacula ex Lotharingia, cuius ducatum gerebat, tanquam legitimus hæres, recipere tentauit: sed Lauduni cum vxore agentem, Hugo, qui Capetus appellatus est, ope atq; prodicione Anselini vrbs antistitis, recepta vrbe, Carolum intercipit: atq; Aureliam in custodiam mittit: anno salutis DCCCXC. Quo fere tempore Angli grauissimum Danis tributum quotannis soluere data fide promiserunt. Is census fuit decem millium librarum auri Anglicani. Interea Caroli vxor duos enixa liberos, Ludouicum atq; Carolum (qui præmatura morte defuncti sunt) spem adipiscendi regni frustra accepit. Nam Hugo ille Capetus, animi magnitudine & rebus potens, cum eius conatus nemo reprimere: vi atq; armis regni se diademate insigniti obtinuit: iactans ad eam rem se à sanctis Walerico & Richerio, per quietem fuisse admonitum, propterea quod eorum corpora, dum de sepulchro ob metum Normannorum transferebantur, plurimo cultu honorasset, & ad propria loca reduci curasset. Addebat ad miraculum legitimam generis successione. Ab Odone enim Andegauo, quem Franca nobilitas propter Caroli Simplicis pusillam ætatem regno suffecerat: originem ducere gloriabatur, eumq; patrum appellabat. Eius Odonis frater Robertus Hugonem Magnum, Parisiorum comitem cum genuisset: fuisseq; (vt paulo supra scripsi) à Carolo Simplice ob regnum affectatum occisus: ipse Hugo Magnus hunc regni vsurpatorem Capetum ex Aigundè, primi Othonis imperatoris tore, tulit. Qui ideo Capetus appellatus est, quia Capucia per ludū in aula regia adolecentibus nobilibus aliis auferbat. Vnus tantum Flandrensis comes Arnulphus, Hugonis temeritati aduersari tentauit. Hinc excitato bello, Hugo toto Arthesio comitatu Arnulphum multauit: Quem postea intercessore Richardo Normannorum duce, ab Hugone recepit. Arnulphum prætereà Lotharii fratrem notum, Remorum pontificem: synodo episcoporum habita, ab vrbe deiectum in vincula coniecit, & Remis Gelbertum philosophum posuit antistitem. Romani tamen pontificis Iohannis edicto, Arnulphus per Signinum Senontum præsulem (reuocato Gelberto) restitutus est. Hunc Gelbertum magiæ scientem scriptores

10

20

30

40

50

CAP. 7.

CAP. 8.

Capetus vnde.

Gilbertus philosophus.

fuisse tradunt: eamq; artem Ispalis didicisse, quamuis Gallus esset: & Floriaci monachus effectus: Othoni propterea gratus cum esset: Rauennatem ecclesiam administrasse: & tandem Iohanne xvii. mortem obeunte, pontificatus Romanum suscepit adeptum. Nec fuit Hugoni vita diuturnior: sed ad reges Francos apud diui Dionysii ædem est appositus, anno Christianæ natiuitatis dccccxviii. relicto successore Roberto, quem ex filia Odouardi Angliæ regis suscepit.

C A P. 9. Responsoria Roberti regis.

H V N C secutus est filius Robertus, bonis moribus spectatissimus rex, nec minus optimis disciplinis eruditus. Cuius hætenus extant in ecclesiasticis sacris præclara scripta: quæ responsoria clerus appellat: Quorum hæc præcipua habentur. O Iuda & Hierusalem, quod pridie natalis dominici cantari à clero cõsueuit. Illud præterea de sanctorum martyrum triumpho. O constantia martyrum: item & illud, Cornelius Centurio, quod ad diui apostoli Petri aram scriptum, cum Romæ esset, pridie festiuitatis apostoli obtulit. Nec omittendâ reor illam, quam Sequentiâ Gallica ecclesia vocat, *Sacri Spiritus assit nobis gratia*: quæ maximi alicuius Theologi opus æstimari possit. Principio regni eius Eudo Carnotensium comes, Castellum Meldunense, quod Bouchardi comitis erat, Galteri opera, qui castello præfectus esset, occupauit. Quod à Roberto præmonitus: cum restituere ablata Eudo recusasset: accito Richardo Normannorum principe: arcem vndiq; circumvallat: atq; expugnat, proditorum Galterum in arce depræhensum, vna cum vxore Robertus patibulo illaqueari iubet, & Bouchardo arcem restitui. Tenebat eodem tempore Burgundiam Henricus. Qui vita deficiens, cum se liberis carere intelligit, terram Roberto legat. Quam obrem ad Landericum Niuernensem comitem spectantes Burgundi, Roberto se obtemperaturos negant. Igitur accersito Richardo Normanno, quem ii. vocant, promotis copiis Robertus Antifiodorū, urbem Burgundo audientem, obsidet. Cuius obsequio pertæsi ciues: dedita tandem ciuitate, Landericum quoq; regi dedunt. Recepta ciuitate Aualonæ præterea munitissimam arcem Robertus vi capit. Atq; hæc expeditione satis æstimationi factum ratus, in Franciâ se conuertit: vbi apud Senones Bernardus quidam agens, graui tyrannide Dei sacerdotes & templa vexabat. Qua persecutione percitus Leothericus Senonensium præsul, communicato cum Ramaldo Parisiorum pontifice consilio, ciuitatem tyranno liberat: liberatam Roberto permittit. At cum Erardus inde aufugisset, Fromondus eius frater occupata arce: regi restitit. Sed obsessam Robertus post aliquot dies recepit: capto Fromondo quem Aureliam ad patrem Renardum misit: vbi paulo post defunctus est. Nec diu superstes Robertus fuit. Nam 1111. & xx. regni sui anno, qui fuit Christianæ gratiæ xxx. supra m. ad commune regum sepulchrum delatus, & Dionysiana æde sepultus est: relictis suæ memoriæ præclaris monumentis. Montis enim fortis arcem validissimis turribus & muris extruxit. Diui Reguli apud Siluaneum ædem. Aureliæ diui Aniani templum. Stampis diuæ virginis Mariæ basilicam. Augustudunæ ad sacras duas. Apud Possiacum diuæ virginis ecclesiam. Hic cum vxores duas diuerso tempore habuisset, ex Constantia Guillelmi Arelatensis filia, Henricum suscepit. Ex altera, quæ Nouiomensis erat: duos, Simonem & Amalricum exulit. A quibus Focus: & duo eius liberi Balduinus & Amalricus Hierosolymorum reges prodierunt. De Richardo 11. insigni admodum principe, cuius mentio supra incidit: illud tradendum literis sum arbitratus. Fuit illi in deliciis puella plebeia, quam annos vi. perditè amauit, tulitq; ex ea mares tres, & fœminas totidem, nec ab ea alienari potuit, quamquam à suis maxime rogaretur illustri genere ducere vxorē: sed puellam coniugem accepit. Ex eius liberis duo, Richardus & Robertus temporis successione ducatum Normanniæ administrauerunt. Tertius, cui Guillelmo nomen erat, in Fiscani cœnobio monachus vixit. Alisia maxima natu, Reginaldo Britonum comiti copulata est. Alienora Flandriæ comiti: tertia Nauarræ regi tradita.

Eudo Carnotensis comes.

Ducatus Burgundia ex legato Henrici ducis Roberto regi dimittitur.

Landericus Niuernensis comes, de Burgundia contentus.

Robertus rex maritus.

Ecclesia à Roberto extructa.

Richardus.

C A P. 10. Contentio de regno inter fratres.

R E L I G I O S O regi Roberto successit Henricus: Cui mater Constantia ita aduersari studuit, vt multis regni proceribus ad eam deficientibus, Robertum Burgundionem Henrico præferre contenderet. Filios enim tres ex Constantia Robertus suscepit: Hugonem ducem, qui præ patre mortuus est. Robertum Burgundionum ducem, & hunc Henricum: de quo nunc scribimus, Francorum regem.

autem

autem Balduino de insula Flandrorum comiti, thoro licet immatura, sponsa committitur: Aliza erat illi nomen: vnde nati sunt liberi mares duo, Ludouicus & Robertus, & fœmina quæ Guillelmo notho Anglorum regi nupsit. Iam arces aliquot vrbesq; Constantia occuparat: cum Henricus matris potentiam furorēq; veritus: ad Robertum Normannorum ducem accessit: auxiliū opemq; aduersus maternam vim petiturus. Qui Henrici fortunam miseratus, magnis illum muneribus cumulatum: validoq; insuper milite instructum, ad patrualem suam Malgerium, qui Corbolii comes erat, mittens: comiti mandat, Henrici partes sequatur, & quoad per eum commode fieri possit, tueatur. Abeunte, à duce, Henrico: ipse dux finitima Normanniæ castra, quæ regis erant, capit: imposito illis firmissimo præsidio: ne ab illis quicquid belli in Henricum insurgeret. His igitur auxiliis, suis quoq; copiis auctus Henricus, non longo temporis progressu & maternum in se rigorem deflexit: & quæ illa abstulisset, partim vi, partim libera deditioe facta, recepit. Et per id tempus Parisi ciuitas conflagrauit. Quo anno dominicæ salutis m. xxxiiii. Campaniæ comitem Eudonem & Balduinum Flandrensem quibusdam arcibus oppidisque multauit. Quæ commoda Henricus in Deum referens accepta: diui Martini templum, quod Camporum appellatur: à se Parisi constructum sacerdotibus, quos seculares vulgus vocat, assignauit. At non fuit illi eadem erga homines gratitudo. A Normanna nobilitate, post Roberti mortem, in suum ducem Guillelmum conspiratione orta, Henricus potiendi Tilliarie arcis cupidus, à Guillelmo impetratam, sed à Gilberto Crispino, qui seruandæ arci præerat, defensam, vi expugnat atq; incendit. Deinceps ad Septentrionem versus, secundum mare proficiscens, Argentonam diruit. Inde ad Tilliam reuersus, arcem instaurat, imposito præsidio. Cum suscepta aduersus Guillelmum conspiratio procederet, Guillelmus ad Henricum nuncios mittit: orans vt paterni in se meriti recordatus: se Roberti ducis, à quo olim opem accepisset, filium contra inimicorum violentiam iuuat. Quo nuncio motus rex, correpto pro tempore exercitu: ad Halesdunum vna cum Guillelmo copias in conspiratores ducens: eos multo militum numero superiores fudit. Neq; hoc modo meliore rex animo in Guillelmum perseuerat: plerisque Henrico suadentibus Neustriam repetere, quæ ditionis Francorum fuisset. Atq; his verbis motus Henricus, bipertitum exercitum Normanniam ingressus est: vno Caletos, duce Eudone fratre: altero Gaufrido Martello Ebroicenses inuadit. Ea re cognita, Guillelmus diuersis copiis, regis conatus tardare festinat. Ipse aduersus regem proficiscitur. Franci, qui in Caletos grassabantur, & ad mortuum mare vsq; peruaserant, à Normannis fusi, occisiq; sunt. Quam victoriam postquam Guillelmus accepit, in collem, qui regis castris proximus erat, caduceatorem ascendere iubet, atq; ibi quam maxima posset voce, nunciare, fugatos suosq; Francos esse. Re comperta, Henricus iniuriam acceptam vindicaturus, Gaufridum Andegauensem in auxilium accersit. Atq; ita vno agmine progressi, cum sinum quendam pelagi, cui Vada diuæ nomen est, vno traiectu transire omnes non potuissent, alteram, quæ impediēte æstu restiterat, Guillelmus adoritur atq; interimit, spectante Henrico: qui suis interlabente æstuario, auxilio esse non valebat. Quo infortunio admonitus rex, secum reputat, quam inique Guillelmum lacecesset. Igitur per nuncios ducis amicitiam expetit, & initam illibatè seruauit, restituta arce Tilliaria, quam à Guillelmo iniuste rapuerat. Hic est Guillelmus Roberti filius nothus, qui Angliam Haroldo rege occiso occupauit, eamq; melioribus legibus in formaui atq; continuit, quibus hodieq; vtuntur Angli. Quiuit deinde à bello Henricus & Philippum, quem ex Anna Russionum regis Georgii filia extulerat, se viuo regnare imperauit. Fuere præterea Henrico liberi duo, Robertus Burgundiæ dux, atq; Hugo, qui Magnus appellatus est. Henrici tempore Berengarius Turonensis diaconus errorem de Eucharistiæ sacramento excitauit, vbi non verum Christi corpus, sed exemplar quoddam corporis inesse dicebat. A quo postea resipiscens, sententiam mutauit: vixitq; apprime liberalis in pauperes, & fœminæ congressus impatiens, ita vt à plerisque propter multam eius sanctitatem, mortuus sit honoratus. Nam Hildebertus Cœnomanensium antistes multis illum carminibus extulit, in quorum extremo ad hunc modum scripsit.

Normannorum dux Robertus Henrico regi auxiliū tulit.

Prius diui Martini de Campis.

G iiii

Post obitum viam secum, secum requiescam:

Nec fiat melior fors mea sorte sua.

Atque eodem, quo id factum est, anno, Henricus defunctus cum atavo atque auo regibus sepelitur, anno salutis M. LX. Moriens Philippum filium Balduino Flandriae comiti commendauit, ut illi tutor adesset. Fuit itaque Balduinus Philippo fidelissimus, etiam adulto Rhenum sine contouersia administrandum reliquit. Huius regis aetate Burgundi, cum annos centum & triginta Francis regibus paruissent, ad Conradum imperatorem defecerunt. Unde factum est, ut quae una erat Burgundia, in duas partita sit, & alteram, quae Campaniam attingit, Franci: alteram, quae Bifantinos spectat, Alemanni imperatores tenuerint.

Burgundia diuisa.

ROBERTI GAGVINI HISTORIAE FRANCORVM LIBER SEXTVS.

C A P. I.

Bituriges iure emptiois ad Francos pertinuit.

Vastinium.

Ludouicus ad regni consortiū a patre admittitur.

Philippus Berthā dimittit, et Berthā in delitiis habuit.

PHILIPPVS, qui hoc inter reges Francos nomen primus accepit, prospera fortuna usus, duxit uxorem Bertham Florentii Hollandiae comitis & Phrisiae regis filiam, quae Ludouicum atque Constantiam peperit. Erat per id tempus Biturigum comes Harpinus, vir strenuus & belli potens. Qui in expeditione, quae illo tempore ad Hierosolimam primum duce Petro Heremita, deinde Godefrido, Bullionem parabatur, profecturus, cum rei pecuniariae indigeret, Biturigum principatum regi venalem proponit. Quem sexaginta millibus nummum ab Henrico emptum, Francorum ditioni ascripsit. Adiunxit praeterea Vastinium ex huiusmodi causa. Orto inter Gaufridum Barbatum Andegauum & Fulconem Richinum Vastinenses fratres, ob male distributam paternam hereditatem dissidio: Richinus Henrico promittit, se Vastinium illi perpetuo relicturum, si se aduersus fratrem bello decertantem non impediat. Igitur annuente Philippo, Richinus fratrem depraesensum, in custodia, donec moretetur, habuit: atque ita Vastinium Henrico permisit. Ex quo factum est, ut crescente superiore fortuna, Philippo pariter habendi cupido augetur. Ea propter Vilcastinum, quod ad Francos respicit, & Francum appellatur, occupat, & aduersus Hugonem Donni Martini comitem, montem Melianum munitissimam arcem muro circumcingit. Inter haec cum Ludouicus adoleceret, & iam spem faceret futurae magnitudinis, pater ad regni consortium illum admisit. Qui non per socordiam atque ignauiam mollis & effeminatus, neque ferarum venationibus occupatus, aetate egit, sed nunc iaculandi, nunc sagittandi, vel armorum se consuetudine exercebat. At Philippus filii cura a negociis respirans, in aliud se incommodum intricauit. Nam in Bertham odio concepto, eam apud Monasterium in arce asseruari iubet, abducta a Foco Andegauo Bertranda uxore, quam in pellicem annos complures habuit, susceptis ex ea liberis Philippo & Floreo atque filia una. Eius adulterii causa, cum a stupro non resipisceret Philippus, Romanus pontifex Urbanus XI. regi hominum communiōne interdixit. Habuitque apud Clarum montem Aruernae ciuitatem synodum anno salutis M. XCV. ubi de moribus cleri multa instituit: quorum illud ante omnia est, ne a quouis principe beneficiorum inuestituram clericus recipiat. Praeterea de cogendo aduersus Turcos exercitu, longam orationem habuit. Quam ob rem pluri rimi adducti, se cruce signarunt, atque imprimis Aimatus Aniciensis, id est, Podiensis antistes, clarus habitus, atque alii, de quibus posterius scribemus. Congregandi concilii occasione Petrus Heremita dedit. Ex Solymis enim reuersus, Urbano narrat, vidisse se Simonem Hierosolymae patriarcham, in seruitute a Calipha rege miserabiliter teneri, & ludibrio haberi Sarracenis. Quae lachrymando cum Petrus referret, hinc pontifex motus, de expeditione in Syriam ducenda, animum adiecit. Igitur excommunicationis ignominia percitus rex, accepta Bertha, Bertranda dimisit. Inter libidines Ludouicus regni administrationem curiosissime gerens, aduersus

us Guillelmum, nouum Angliae regem, qui Normanniam Roberto fratri abstulerat, praesens aliquot feliciter gestis, grandi semper animo se gessit, ita ut desperata victoria Anglus retro ad suos se conuerterit. Vbi dum venationi indulget, sagitta incerto autore traiectus, interiit. Fuit equidem Ludouico non segnus cura, rebelles edomandi. Bocharum enim Montis montentianum dominum, ob laesam diuini Dionysii libertatem, in arce obsessum, ad se venire, & damna ecclesiae illata compensare coegit. Droctum Montiacum praeterea eius criminis participem, incendio castelli, quo se receperat, affecit. Eius quoque virtute & diligentia Marci Bellemontis temeritas poenas luit. Qui ablatam castelli Lusarsensis, partem Hugoni Claromontensi, cuius filiam duxerat uxorem, restituere contemneret. Nam castellum vi atque armis receptum Ludouicus Hugoni restituit. Fugientem autem Matheum ad Chamberiacum usque persecutus, eum in arce obsedit, sed crebris imbribus fatigatus, & continuo tonitruo perterritus miles, relicta obsidione & parte castrorum incensa, se fugae commisit: a qua, non Ludouici reuerentia, non clamor, non preces, fugientem continere potuerunt. Ea re tanta indignationem concepit Ludouicus, ut Parisios repetens, saepenumero diceret, pulchrius esse, crudeli morte, si honesta esset, occubere: quam cum dedecore vitam producere. Igitur nouo exercitu contracto bellum redintegrare contendit. Sed Matheus Bellomontensis gnarus, stultum esse, maiorum iussis non parere, amicorum interuentu, & ipsius in super Philippi auctoritate, benigniorem habuit Ludouicum satisfactione incommodorum exhibita. Elbonem praeterea Rossiacum, qui Laudunensi & Remensi clero frequentem vim infererebat, ad poenitentiam compulit. Pari quoque virtute Leonetum de Magduno Aurelianensem ecclesiam turbantem, compressit. Per hos item dies Guido, de Rupeforti primae nobilitatis homo, aegre ferens, filiam, quam Ludouico nuptui dederat, diuortio fuisse dimissam, propterea quod cognationis gradu Ludouico contingeret, belli occasiones quaeritabat. Nec defuit maluolo homini ad flagitium socius. Erat in Materna flumine castellum Gorneium: aquis murisque munitissimum. Cui Hugo Pomponus praerant, Guidonis sectator. Hic, quod secus publicam viam castellum situm esset, abductos a metatoribus equos in arcem sustulerat. Ea re indignatus Ludouicus, cum praedam Pomponus non redderet, ad castellum copias, pro tempore celeriter contractas, mouet: ubi dum aliquot dies distinetur: Guido de Rupeforti de obsessis sollicitus, a Theobaldo, Campaniae comite, per Richardum suae factionis consortem, auxilium petit atque impetrat. Ipse interim aliquot regni loca incursionibus populatur. At Ludouicus cognito Theobaldi aduentu, ex finitima Gorneio gente, milite raptim collecto, in comitem instructo agmine pergit. Quem profligata magna exercitus parte in fugam vertit. Inde reuersus victor Ludouicus castellum recepit. Accessit ad haec alia ab Hombaldo turbatio, qui sanctae Serennae castellum, quod in Biturigibus ad Lemouicenses spectat, incolens, Biturigum agros crebris incursionibus vastabat. Igitur in praedatorem profectus Ludouicus, in conspectu hostium castra locat. Perfluebat eum locum riuiulus, quem Hombaldus ad vtramque ripam occupabat: & quae vadum erat, ne Franco pateret transitus liber, praecutos palos defixerat. Qua re postquam se remorari Ludouicus videt, ipse citato equo in Hombaldum fertur, quem, & alterum, qui iuxta erat, in profluentem prosternit. Quibus in alteram ripam elapsis, Ludouicus, quae vadum esse intellexit, traiciens, in hostes prope iam attonitos irruit. Quem insistentes Franci, hostem ad castellum usque profligauerunt. Hoc euentu perterritus Hombaldus, se & sua Ludouici potestati permisit. Recepto castello, Ludouicus Hombaldum in turre Stampensi custodiri iubet. His diebus Robertus de Bruzello in agro Pictauiensi Fontiseuraldi monasterium, a Petro Pictauiorum episcopo adiutus, instituit: opus mirificum & celebre. Haec atque alia strenue gerente Ludouico, Philippum Melduni aegrotantem vita destituit. Cuius funus religiose curans Ludouicus, ad diuum Benedictum Ligerensem extulit, ubi se delegerat sepeliri: labente incarnationis dominicae anno centesimo sexto supra mille. Philippo adhuc viuentem, cum per Syriam atque Palaestynam Christiani a Mahumeti cultonibus, diris incursionibus premerentur,

Ludouicus ecclesiae & pacis turbatores punit.

Gorneium in Materna flumine.

Theobaldus Campaniae comes castra Ludouicum.

Hombaldus in Biturigibus officium egerit militis.

ingens ex provinciis orbis Christiani militum & populi exercitus insurrexit, in Syriamque profecta est. Cuius bonae partis ductor fuit Gaufridus de Bullona & Lotharingae dux, comitantibus eum fratribus suis, Eustatio & Balduino. Quibus se comites addiderunt, Anselmus Richemontus: Balduinus Mancium comes: Robertus Flandrensis: Stephanus Valefius: Hugo Magnus: Philippi regis frater, Viromandorum comes: Robertus Normannorum dux: Raimondus Tholosates & alii complures. Duxit non minus segniter copias Petrus Heremita, quibus praedicando hortandoque animum dabat, inter praeliantes fortiter militans. Gaufridus autem, cui ad tam longam diurnamque militiam non suppetebant opes, Bullionem, castrum, quod in Leodiis est, Oberto gentis episcopo vendit, acceptis mille & trecentis argenti marchis. Mettenses praeterea, qui ad Lotharingae principatum pertinebant, recepta ab eis grandi (sicuti ego accepi) pecunia, sui iuris esse permisit, quod non secus ac recuperatam libertatem haecenus seruant, & constanti virtute tuerentur.

C A P. 2. PATRIS funere digna pietate expleto: Ludouicus, etsi populari beniuolentia iuuaretur, non pauci tamen ex regni primoribus suspecti cum illi essent, consilio Iuonis Carnotensium episcopi, festim Aureliae conuentum habuit: ibique conuenientibus, ex Senonensi provincia, & vicinioribus urbibus, episcopis, regius insignibus ornatus, rex appellatus est. Quo ritu vix exacto, ecce a Remis missi ab archipraefule nuncii venere, in mandatis habentes, dicere, Remensem ecclesiam vnam inter Francos esse, ubi reges sacra vntione liniri optima consuetudine oporteret. Sed cum sacrum iam mysterium absolutum intellexerunt, obmutescerent, irrita legatione, reuersi sunt. Nec regi nouo quies diurna fuit. Gingo siquidem Ruffus, & Guido Creciacus, eius filius, praedis assueti: & quibus doleret, quod castello Gorneii spoliati a rege essent, aduersus quem Eudo Corbeii comes suppetias fratri mittere recusasset, insidias Eudoni parant, eumque, relaxandi animi causa venatum prodeuntem, inuadunt. Atque in vinculis in arce firmitatis Balduini coniciunt. Qua re animaduersa, Eudonis amici Ludouico iniuriam sui domini renunciant: adiciens cum castellanis, hoc est, cum oppidanis pepigisse, se eos, dum aduenirent in castellum, admissuros esse. Rex igitur paucis, ne ab hoste dignosceretur, adicitis, ad firmitatem contendens, Anselinum cum quadraginta equitibus praemittit. Qui per pontem ad hoc paratum introducti, strepitu & susurro suo castellanos rei ignaros excitarunt. Quo factum est, ut noctu & viarum angustia praepediti, qui praemissi erant, retro abire compulsi sint, Anselino capto: quem vna cum Eudone Corboliano in ergastulum castellani demiserunt. Fuit ea re, supra quam credi potest, indignatus Ludouicus. Idcirco festinanter properat castellum obsidere, aggeribus quinque per circuitum erectis. Per eam obsidionem comperto, quod Guido Creciacus, variato frequenter habitu, ad obsessos clam introire tentaret, Ludouicus arcem oppugnat. Qua re territi castellani, Ludouici potestati se permisere. Quorum alii fortunis omnibus mulctati, alii, carcere longo afflicti, morte obierunt.

Receptis ad hunc modum iis quos hostis victos tenebat, Ludouicus reliquis metum incussit. Sed aliud difficilius mox bellum ab Anglo rege exortum est. Eodem tempore Henricus III. Anglis imperabat, cuius nomen grande quidem fuit: de quo Herlinus vates Anglus vaticinatus esse perhibetur, qui inter Anglos diuinationis non mediocre nomen obtinuit. Hic Henricus, ordinatis apud Anglos rebus, cum in Normanniam anno domini centesimo decimo supra millesimum venisset, arcem Gifortii, quae ad septem annos inter Francos Normannosque limes est, a pagano arcis domino vi extorquet. Quod factum postquam rescitit Ludouicus, legatis ad Henricum missis, petit, arcem aut restituat, aut diruat. Sed ad hoc ventum est, ut conuentu apud Plantas habito, reges de hac re colloquium inirent. Cum ad designatum consilio locum reges accessissent, Ludouicus aliquot ex suis ad Henricum legat. Cuius legationis primarius ad hunc modum locutus fuisse perhibetur. Cum Normanniae principatum, Henrice, ex Franco rege recepisti, iureiurando inter vos sanctum est, uter vestrum Gifortium arcem, aut Braium occuparet, is infra quartum occurreret die, ea dirueret. Quod pactum quadoquidem prauaricatus es, praecipit rex,

vt con-

vt conditioni obediens, arcem Gifortii, quam occupatam tenes, omnino proster- nas, & quae damna intulisti, compenses. Si quispiam ex tuis adest, qui pactum neget, paratus est rex, aut idoneis testibus id probare, aut bello rem suam agitare. Haec cum Henrico nunciassent legati, nullo expectato responso, ad regem se receperunt. Quos protenus secuti quidam ex Normannis, regem impudenter conueniunt, conditionem (cuius mentionem fecerant legati) pernegantes, propterea litigio iam rem iudicio discernendam esse. Mittuntur igitur iterum ad Henricum nuncii, qui certam singulare aut bellum indicent. Quibus respondit Anglus, se id quidem (accedente pro tempore occasione) curaturum, in sani hominis esse, se, remque omnem suam inconstanti fortunae, velut aleam luderet, committere. Ad haec Henrici verba tumultuantes Franci, leuibus quibusdam praeliis in Normannos, concurrunt. Sed cum nox superueniens pugnam diremisisset, discedente Gifortium Anglo, Franci Caluum montem petunt. Qui sub diei sequentis luce, cotrepis armis, Gifortium expugnare cum statuisset, inde sunt (Normannis ex oppido erumpentibus) repulsi. Hoc, ut diximus, inchoatum bellum, secundo tandem anno finem cepit: Guillelmo Henrici filio, Ludouici iussa capefcente. Cui, ob ingenuam eius indolem, arcem, cuius causa digladiatum erat, liberam Ludouicus dimisit. Per id tempus inhumanum facinus, a focero in generum patratum, silentio pretereire non possum. Est enim tum sceleris atrocitate, tum supplicii grauitate cognitu dignum. Est proxime Sequana edita rupes, in cuius altissimo iugo Guido quidam, nobilitate insignis, arcem munitissimam extruxerat, indito a suo nomine arci vocabulo. Rupes enim Guidonis etiam nunc appellatur. In ea, cum aliquot seculis ipse primus, deinde filii eius duo successu temporis, habitassent, vicinos populos praedis affligentes: Guido tandem alter, haereditario iure, arcem suscepit. Qui maiorum suorum vitam exofus, ad humanitatem se conuertit, ducta vxore, Guillelmi cuiusdam potentis Normanni, filia. Hic Guillelmus Normanna perfidia usus, genero insidias ponit, si quo modo arcem illi eripere posset. Satellitibus igitur (quos loriceis sub sagis instruxerat) secum assumptis, in facellum, quo rem diuinam audiret erat gener, contendit. Ibi simulata pietate, perfidus focer, dum venientem cum vxore generum intuetur, occupata facelli ianua, Guidonem summouet. Quem dum satellites gladiis confodiunt, misera vxor, in virum, humi procumbentem, se prosternit: prompta omnino, vulnera quae marito inferrent satellites, in se excipere, aut pietate atque misericordia ferociam compescere tyrannorum. Sed frustra gladiis districtis lachrymae obiciuntur: interimitur, auctore focero, gener. Et qui in arce inuenti sunt, ad vnum, omnes necantur. Pia autem vxor & viri & suo cuore madens, se ad virum reptando, ut potuit, illapsa, dum mortuum maritum gemens osculatur, ipsa pariter occubuit. Postquam tam atrox flagitium in vulgus delatum est, finitimi loco proceres, sceleris immanitate exciti, veriti quoque ne Anglus opere Guillelmo ferret, contracta ex agris qualicumque manu, arcem circumfissent, missis ad Ludouicum festinanter nunciis, quid de homicidio agendum statuat, inquirentes. Rex crudele factum detestatus, mandat eos grauissimo atque ignominioso supplicio affici. Cum ad arcem aliquot dies proceres confedissent, rebus suis desperans Guillelmus, colloquio impetrato, pollicetur, si aliam sibi suisque sedem dent, se locum in potestate obsidentium relicturum. Complures ex proceribus promissum admittentes, dant fidem postulata complendi. Qui in arcem recepti, reliqua multitudini obistere, nec ingressum prohibere valentes, fidem datam seruare non potuerunt, quin furentium more beluarum, cohors intus irrumpens, satellites laniam, euulsis quorundam intestinis, aliis per fenestras praecipitatis, quos, qui foris aderant: lanceis mucronibusque excipiebant. Exsectum autem Guillelmum flagitii auctorem, corde praecordiisque euulsis, crudeli (ut dignus erat) morte necauerunt. Occisorum praeterea cadauera, cratibus ligneis imposita, in Sequanam abiecerunt, ut secundo flumine Rothomagum delata, dignas suo flagitio poenas luisse testimonium Normannis darent. Ad hanc impietatem Philippus Philippi regis northus, Guillelmo fauisse creditus est. Nam a rege tertio vocatus, siue conscientiae metu, siue conceptae rebellionis concupiscentia remoratus, parere neglexit, amicorum potentia fretus. Sed repugnantem & Magduni obessum Ludouicus castigauit. Eodem animi robore Hugonem Puiffiacum,

Expeditio Hie
rosolymitana,
a Gaufrido
Bullone duce
suscepta.

Mettensium
libertas.

C A P. 2.
Contentio de
loco, ubi rex
sacrari de-
beat.

Eudo comes
Corbeii a Gin-
gone fratre,
dum venatio-
ni indulgens
capitur.

Bellum ab
Anglia.

Oratores Prae-
ci ad Henricum
Anglum.

Crudele fa-
ctum.

Rupes Guida-
nis.

Philippus
Spurius.

qui Carnotensium agrum peruaserat, ecclesiasq; prædabatur, neq; superis neq; hominibus indulgens, in castello Puiffiaco compræhendit, atq; ad castrum Laudunū in vinculis habuit. Vnde postea liberatus est, Corboli arce Ludouico permiffa, quam Theobaldus, Campaniæ comes, Eudone defuncto, occupare vehementer ardebat. At Hugo quietis impatiens, & datæ fidei oblitus, cum in Flandriam iter facturum Ludouicum accepit, capto cum Theobaldo & Henrico Anglo consilio, Puiffiacum, quod dirutum Franci reliquerant, instaurat: Theobaldumq; & Normannorum non contemnendam manum in castellum admittit. Nec sua seruare contentus, Thuriū Belsiæ oppidum copias ducit, atq; obsidet. Ea re ad Ludouicum delata, à Flandria, quò iter habebat, reuertens, ad hostes exercitum ducit. In aduenientem Theobaldus eruptione facta progreditur. Sed Francorum potentia in arcem se recipere compulsus est. Est in conspectu Puiffiaci tumulus terreus, què occupare cum Ludouicus festinasset, in eo castellum magno suorum periculo extruxit. Nam in eum vsq; locum ex arce Puiffiaci iaculis & fundis emissis, nostros hostis appetebat. Castello absoluto, præsidioq;, & quantum pro tempore opus erat, commeatu instructo, rex Thuriū veniens, nouas copias parat. Moxq; per Ianuillam ducens, à Theobaldo armis impetitur: Qui, quòd militū numero superior esset, de victoria fermè securus, suis animos facit. At contra Francus omnia in virtute ponens, hostè viriliter excipit. Promoto prælio: cum ad Rodolphi Viromandensis tentoria Theobaldus venisset, Rodolphus & vos, inquit, Brinenses iam primum in Viromandos audetis procurrere: Atq; ita locutus, in Theobaldum impetum facit. Qui ferocis hostis incurfu territus, ad signiferum suos omnes conuenire magna voce in clamabat. Qua etiam excitati Franci, resumptis animis, adeo ferociter prælium committunt, vt hostem in fugam actum, ad Puiffiacum vsq; sint persecuti. Ab hoc tempore Theobaldus animo languidiore fuit, cœpitq; illum fortuna deficere. Quamobrem à rege impetrat, Carnotum tuto se recipere possit. Igitur abeunte comite, & Hugo & Puiffiacum in Ludouici potestatem venere. Hugonem autem fortunis omnibus destitutum dimisit, arce ad solum excisa. Reliquos coniurationis confcios vel morte affecit, vel hereditatibus multauit. Dum his rebus Ludouicus occupatur, Thomas de Marla, stupendæ immanitatis latro, Laudunensem clerum, atq; ipsam urbem, multis incommodis afflixit, diuæ Mariæ templo incenso: atq; à diuī Iohannis monasterio Creciaco, Nogentq; ereptis: vbi extractis, per ambitum, turribus, fossisq; præsidium imposuerat. Ex quibus oppidis incursiones crebras faciens, omnia populabatur. Cuius iniquitati vt occurreret clerus, concilio Francorum sacerdotum Viennæ indicto, vbi pontificis maximi legatus affuit, Thomas absens omni militiæ dignitate exiit: atq; hominum communionem interdicitur. Orantibus Ludouicum sacerdotibus, in Thomam expeditionem recipere, eorum precibus adductus rex, ad Creciacum castra ponit. Nec multo negotio oppidanos ad deditonem compellit. Inde nihil cunctatus, Nogentum adit, vbi Thomas incolebat: qui paucis supra diebus Laudunensem antistitè Galterum templo per summam iniuriam abductum, oculis priuauerat: & mox necatū in proximum agrum nudum proiici mandauerat. Cuius flagitii magnitudine indignatus Ludouicus, arcem protenus oppugnare iubet. Qua recepta, eos qui Thomam inseruiebant, furcis appendit. Recepit præterea Bellouacum: quam Lancellinus Donni Martini comes ad se pertinere iactabat: qui & ipse in ecclesias, carūq; ministros, impia crudelitate grassabatur. Ferente Ludouico tam diligenter opem tutelamq; Dei sacerdotibus, venit ad eum ex Biturigibus Alardus Guillebaldus, ab Archenbaldo missus, quem Haimo, Borbonii Dominus, portione ad se pertinentis hæreditatis spoliauerat. Erat enim Archenbaldus Haimonis ex fratre nepos. Igitur postulat regē, ius in ea causa dicere: & pariter auxiliari ecclesiis atq; inopibus, quibus multas calamitates Haimo inuexisset. Alardo hæc nunciante, Ludouicus, priusquam per hanc iniuriarū occasionem armis de certaretur: Haimonem ad se vocat. Non parentem in castello Germiniaco, quod munitissimum sibi Haimo milite & commeatu instruxerat, obsidet. Nec obsidionem diu passus, quòd temerarium iudicaret, potenti regi contraire, petit, ad regem ire sibi liceat. Ad quem demisso

Corbolium.

Puiffiacum.

Theobaldus, Campanus comes, superatur.

Thomas de Marla latro clerū affligit.

Haimo Borbonius.

missio supercilio veniens: relicto in Ludouici potestate castello, veniā accepit, deductusq; in Franciam, publico iudicio, nepoti, quæ abstulerat, reddere cōdemnatur. His prospere à Ludouico gestis, maius aliud bellū incidit. Hæricus Anglus, qui Normanniam tenebat, adiuncto sibi Theobaldo, Campaniæ comite: cum & pecunia & dignitate cum Ludouico certaret, Fræco subesse recufabat. Est oppidū, quod Aquā Nicasi incolæ vocant, Epta flumine vndique allutum, quater in Normanniam est. Id breui militum manu præmissa, Ludouicus suos occupatum mittit. Oppido recepto, rex locum, quò bello in Normannos gerendo, idoneus erat: turribus firmat: atq; præsidium imponit: mox, quandoquidem Anglus ad collem, qui postea Malefitus appellatus est, castra habere nunciabatur, augere & ipse copias instituit. Conuenere ad regem instructo milite Balduinus Flandrensis & Focus Andegauus: & alii ex Francis plurimi proceres. Nec minore conatu Anglus ad eum, quem nunc memorauī, collem castellum extruxit, quod propugnaculum aduersus Francos esse in posterum posset. Postquam vero, parato iusto exercitu, Ludouicus Anglum inde abiisse cognouit: illò sub lucem profectus, castellū expugnat atque prostermit. Fuit deinde Anglo fortuna deterior. Nam tribus diuersis locis à Francis impeditus: cui primum occurreret, hæsitabat. Focus enim à Cœnomānis, Ludouicus à Pontuiaco, & Balduinus aliunde Henricum inuasit. Accedebat, ad diram sortem, suorum defectio, & quorundam aulicorum odium, ita, vt ipse nūquam securus, nocturnam custodiam in armis excubare in cubiculo præciperet, mucronemq; cervicali supponeret, interdū autē gladio semper accinctus, familiarissimos quoq; domo sine ense egredi non permittebat. Dum his malis Henricus ageretur, Enguerrandus Caluomontensis, homo diues & militiæ infuetus, Eudeliū castellum (prodito ribus Normānis) Anglo surripuit. Ex quo interdum copiosa manu in vicinum agrum erumpens, aduersus Anglum prælio dimicare non formidabat. At postquam in cuiusdam arcis obsidione resisteret Balduinus Flandrensis, in facie vulnus accepit: quo male curato, non multo post tempore interiit. Simulq; defecit à rege Focus Andegauus, data Guillermo Henrici filio, filia vxore. Nec tamē his auxiliis destitutus rex, animo intabuit, neque destitit Anglū Normannosq; persequi, ita, vt possit, aliquādò ex aduerso, castris Boucardus Monimontianus & Guido Claromontensis cuneo facto, aciem hostiū peruadentes, Normannos ad peditem militem retro abire compellerent. Quos insecuti Franci, non quā hostis loco cedebat, sed in consertissimā aciem, deserto ordine, prouecti, mox terga verterunt. Quos rex cum continere non potuisset, lætissimo, quoad potuit, agmine, ne discessus fugæ similis videretur, Andeliū se cōtulit. Inde receptis ex sua suis nouisq; copiis eactis: iterū in Anglum mouet: atq; inter eundem arce Diuerii incensa: Vernolium progressus, cum omnia igni ferroq; perderet: Anglus tamen in aciem non prodiit. Non inuento hoste, Ludouicus in Carnotos (qui Theobaldi ditionis erant) impetum facit: animo ciuitatem desolādi. Sed occurrente illi, cum intèriore diuæ Mariæ tunica, clero, religiosus rex iram deposuit. Eadē tempestate Gelasius 11. pontifex Romanus, Henrici imperatoris furorem timens (qui Italiæ clades plurimas inferebat: Mauriciumq; Bracharensem pontificem esse contendebat) in Galliam ad Ludouicum adnauigat. Sed Magalonē cum appulisset: ualitudinarius ex pleure si factus: properante illi obuiam Ludouico, Cluniaci moritur. Cui suffectus Guido Viennensis antistes, ac Calixtus 11. appellatus, ope & potentia Ludouici adiutus: Romam (excipientibus eum magna læticia populis) se cōtulit. At Henricus imperator, ægro animo ferens, pōtificem à Francis in urbem deductum esse: constituit infestis copiis Remos perdere (vbi concilio episcoporum hærat. Quod quidem facile factum arbitratur: quòd Henrici Angli filiam vxorem duxisset. Consilio imperatoris ad Ludouicum relato, maioribus, quàm solitus erat, copiis comparatis, grandē admodum exercitum constat. Interim, dum delectus militū haberetur: diuum Dionysium petit, atq; precatur, vt sibi regnoq; aduersus hostem tutor assit. Sanctorum autem corpora, quæ munitissimo loco asseruari solent, educi è feretris iubet: vbi uenerandaq; his, qui ad erant, proceribus & populo. Moxq; sumta ex altari au-

Bellū ab Henrico Anglo.

Henricus à suis destitutus.

Balduinus Flandrensis male curato vulnere interiit.

Nota via erorem.

Diuertium castellum Vernolium.

Henricus quartus imperator, in Remos copias pertraxit.

Auriflamma rīflamma (id enim peculiare signum regibus Francis est, dum difficile aliquid in potentem quempiam hostem suscipiunt) rex Remos petiti: ibi acies instruuntur. In prima Remi atque Cathalauni, duce Theobaldo Campaniæ comite, sunt constituti: secundam tenere Aureliani atque Stampenses, & ii, qui ad ditionem Dionysiani cœnobii pertinebant: tertiam sibi ducendam ex Parisiis & finitimis locis Ludouicus desumpsit. Paucis deinde interiectis diebus, aduenientes magnis copiis instructi Guillelmus, Aquitaniæ dux: & Niuernensis comes, in prima acie collocantur. Radulpho autem Viromando, quem militum delectissima manus sequebatur, dextrum cornu, Pictaui sinistrum assignatur. Itaque tam multus exercitus fuit, quantus à nullo superiore Francorum rege comparatus fuisse lectum sit. Sed Henrico imperatori animus elanguit: qui postquam Francorum ingentem in se belli apparatus accepit, relicto negotio timide abcessit. Huic Henrico vxor erat Machildis, Henrici Angliæ regis soror. Quo sine liberis defuncto: Machildis Normanniam reuertens, secundo nupsit Gaufrido Martello, Andegauorum Turonorumque & Cœnomannorum comiti. Huic prognati sunt Gaufridus Plātagenesus, & Guillelmus Longaspata. Tertio filio Henricus nomen fuit, qui Angliæ præfectus rex, Andegauiam cum Cœnomānia & Turonia possedit. Interea dum hæc apud Remos geruntur, Anglus spe bene gerendæ rei, dum Ludouicus abest, adductus: Franciā vastare cōtendit. Sed opera Amorrei Mōteforrensīs, qui tuendę regionis causa relictus à rege erat: Anglus ingenti suo damno repellitur. Alemanno imperatore superato: Ludouicus exercitum dimisit, atque ad Dionysianū cœnobium, voti compos, veniens: gratias deo & sanctis martyribus suppliciter perfoluit. Quorum feretra suis humeris in reſtudinem, vbi diligenti custodia seruantur, deposuit: donis compluribus religioſe exhibitis. Dedit post hæc alteram belli causam Aruernorum comes, qui furto Claromontem urbem episcopo abstulerat. Quam iniuriam ab antistite ad se delatam molestissime rex tulit: & promotio in comitem valido exercitu, ciuitatem recepit, rebus, inter episcopum & comitem, compositis. Sed diuturna non fuit pacis conditio, renouantibus Aruernis bellum. In quo mouens Ludouicus, quamquam iam ætate ingraueſceret, dehortantibus expeditionem amicis, valetudinem diſſimulans, pergit. In ea expeditione vſus est maxime opera Caroli Flandrenſis, & Foci Andegauorum ducis: præterea Britonici atque Amorrei, rei militaris apprime petiti. Prima apud Monteferrandum duobus circiter passuum millibus, ad Claromontem diſtante, decertatio fuit. Oppido recepto, cum iam Aruernia omnis regis ditioni se dederet: affuit cum ingentibus copiis Guillelmus Aquitaniæ princeps, suppetias Aruernis laturus, propterea quod hi ad ducatum eius pertinerent. Qui ex Vlcino monte castra Ludouici contemplantus, quæ in planicie locata erant, copias apparatusque admiratus, ad regem nuncios mittit, dicere, se quidem in eum nihil deliquiſſe, cuius optimo iure ſubditus eſſet, ſed ratione moueri, vt comitis atque Aruernorum causam tueretur, qui in fide eius perſisterent. Si quid ab illis peccatum eſſet, deducturum se comitem, à quo malefactorum rationem lege iudicioque exigat. Si regi ita placebit, daturos illi Aruernos non contemnendos obſides. Nunciis auditis, rex conſilium ex ſuis capit. Igitur receptis obſidibus, pacęque reſtituta, conuentus Aureliæ indicitur. Cum in Flandriam ex Aruernis Carolus comes reuertiffet, coniuratione quorundam apud Brugas Flandriæ inſigne oppidum, in eccleſia ſancti Donati, à Bochardo præpoſiti eccleſiæ fratres, comes Carolus occiditur. Qui enim primam in eccleſia dignitatem gerit, præpoſitus appellatur. Quo execrabili factio ad iracundiam permotus Ludouicus, Brugas contendit, eccleſiamque vbi homicidæ, tanquam in arce, incolebant, circunuallat. Ex qua se furrim ſurripientes Bocharduſ & Bertopus: ille fugiens, depræhenſus, oculis orbatus eſt, atque ad palum deligatus, ſagittis in faciem eius actis, cum interiſſet, in rotam altiffimo tigno ſuperfixam, tanquam ad ſpectaculum ſublatus: mox in ſordidiſſimam cloacam abiectus eſt. Bertopus autem à furca pependit: appenſo cum eo viuo cane, qui ſtimulis à carnifice agitatus, in Bertopi faciem furens, pendentem laniabat: & interdum ſtercore perfundebat.

Reliquos

Reliquos, quos in turre comprehendit, è turris ſaſtigio præcipites dedit: vnum vero (Iſaac illi nomen erat) cum ſpe vitandi periculi monachatum profiteri promiſſiſſet: captum laqueo ſtrangulari iubet. Eius factionis auctor Guillelmus northus, qui Ipras ſe receperat, poſtquam Ludouicum ad ſe comprehendendum propere intellexit: eductis ex oppido trecentis delectis militibus, regi occurrit. At partita acie, milites Ludouici alii in hoſtem cōcurrunt: alii in arcem per poſticum conſentientibus caſtellanis, ſe conferunt. Atque ad hunc modum Guillelmo ſpes Flandria potiendi ablata eſt: de ſatellitibus vero ſupplicium ſumptum eſt. Affecit præterea ignominioſa morte Thomam de Marla, quem non longe à Coniaco regi inſidias ponentem, interceptum Laudunum miſit: ibique interimere hominem iubet. Venit non longe poſt ad Ludouicum Innocentius i. maximus pontifex, aduerſante ſibi Petro Leone, ab altera Cardinalium parte electo: cui obuiam progreſſus rex: cum vxore & liberis apud Iulianum Legerenſem, pōtiſicem debita veneratione excepit: opem fortunaſque ſuas omnes pollicitus. Synodos enim duas, apud Claromontem vnā: apud Remos alteram Innocentius celebravit. Non ignoro Blondum atque Placinam ſcripſiſſe, hunc Innocentium regnante Philippo in Franciam veniſſe, quibus Franci annales non aſſentiuntur. Inter hæc nunciatur Ludouico, filium eius Philippum, dum extra muros Pariſi equo veheretur, interiſſe. Nam inter crura laſciuentis equi, cum domeſticus ſuus incurriſſet equus, ferociter ceſpitans, iuuenem humi deturbat: quo lapſu nocte, quæ inſecuta eſt, deceſſit. Cuius mors, ſicut mœtore Ludouico fuit: ita eum admonuit, rerum futurarum ſolicitum eſſe. Tum enim in mentem venit diui Bernardi Clareualleniſis vaticinium. Nam cum Ludouicum cleri bona aliquando vſurpantem Bernardus argueret, nec propterea abſtineret: Hæc, inquit, tua rex pertinacia, filii interitu multabitur. Igitur, cum annorum plenus eſſet, plurimiſque laboribus affectus, ex amicorum conſilio Ludouicum alterum filium, qui Iunior appellatus eſt, in conſortium adminiſtrandi regni aſſumpſit, Remiſque deductum, regia vnicorne atque corona cum inſigniri iubet. Inde Pariſium reuerſus, poſtquā reſciuit Theobaldum Campaniæ comitem in perfidia perſiſtete, quamquam in femore grati- ter vulneratus eſſet, ad caſtellum Bonuallis motens, locum omnem præter cœnobium diruit. Pari item ruina contriuit caſtellum Reginaldi, quod Theobaldo parebat. Poſtrema vero Ludouici expeditio, in Briſſonetum, quod Ligeri fluitio finitimum eſt, fuit, ob domini iniquitate, quia vias publicas mercatoribus præcludebat. Deſolata igitur arce, cum valetudine & quotidiana tuſſi laboraret, apud Montri- cardum decubuit: vbi compluribus episcopis accerſitis, poſtquam conſeſſionis ſacramento conſcientiam emundaret, conferri ſibi ſacrā eucharistiā poſtulauit. Interim dum ad id ſe parant ſacerdotes, ipſe veſtibus indutus, & cubili exurgens, obuiam ſacerdotibus pergit. Recepto cœleſti cibo, rex Ludouicum ad ſe vocans, regni ſe adminiſtratione abdicauit. Hęc prælocutus, ego, inquit, Ludouice regnum; quod male ipſe adminiſtrati, tibi cōmitto: tuere, quoad per te fieri poterit, dei miniſtros: inopes foue: viduis atque orphanis ſubſidium ferto. Hæc poſtquam dixiſſet, ſupelleſtilem regiam omnem per eccleſias diſtribuit, & egenis erogauit. Ludouici gloriæ atque optimæ felicitati dari plane poteſt: pleroſque ſuo tempore ordines aut originem, aut magnum ſanctitatis incrementum accepiſſe: inter quos ſunt Cluniacenſium, quibus locum dedit atque extruxit Guillelmus Pius, Aquitaniæ dux in territorio Matiſconenſi, regnante Carolo Simplici, cum Adrianus ii. apoſtolice ſedi præſideret. Huius autē Ludouici tēpore, ordo eſt longe dilatatus. Hoſpitaliorum, præterea, Præmonſtratenſiumque atque Templariorum ſanctiſſimæ inſtitutiones, quæ non ſecus ac vitæ & morū luminaria in orbem Chriſtianū effuſerūt. Quibus ſplēdorem addebat diuus ille Bernardus Clareualliſ primus abbas, qui olerum loco ſagi frondes deſumebat, & pane otdeaceo admixto milio & vicia vtebatur. Talis diu fuit religioſis hominibus viuendi aſteritas & paſſimonia. Sed vbi poſſeſſionibus aucti, prouētibz ditati ſunt, aptud ſucceſſores illorum virtus & dei pietas elanguit, ita vt in luxum paſſimonia, in ſuperfluas opes paupertas, in ſuſtum humilitas, in laſciuiam cōſtrentia, in conſuſionē omniſeſe ordo nunc ver-

H ij

*Vide originē Monachiſtam.**Thomas de Marla puni- tur. Innocētius ii.**Philippus Lu- douici filius, equo deturbatus moritur.**Ludouicus Iunior vno patre coronatur.**Bonualliſ di- ruta.**Briſſonetum caſtellum di- ruitur. Adricardus religioſus rex.**Quorundam ordinum ori- gines & incre- menta.*

sus parui habeatur. Cartusienſium quoque duriffima auſteritas & paſſimonia, eodem fere tempore, dum annus ſalutis ageretur. M. CXXXII. ſuæ ſanctitatis lumen exhibuit. Cum autem morbo paululum leuatus Ludouicus eſſet, ad ſancti Dionyſii cœnobium, orationis gratia venit. Inde abeunt nuncii ex Aquitania detulere, Guillelmum eorum principem Compoſtellam proficentem, deſunctum eſſe, atque ex teſtamento hæredem inſtituiſſe vnicam, quam filiam habebat. Eare cognita rex teſtamentum laudat. Moxque filium Ludouicum cum D.C. auratis equitibus, duce Theobaldo comite & Radulpho Viromandenſi, cum Sigero ſancti Dionyſii abbate, in Aquitaniã mittit. Burdegalæ cœuentus procerum habitus eſt, atque ibi omnium conſenſu Ludouicus Alienoram Aquitaniæ hæredem, vxorem duxit, quam ſtatim regia corona donatam ſe in Franciam comitari iubet. Dum hæc à filio geruntur, pater augeſcente morbo, peractis quæ ex ritu Chriſtiano ſolent, mandat pauimētum tapete inſterni, & ſuper eum crucis ex cinere ſignum fieri, vbi & iaceret atque moreretur. Decumbēs igitur in tapete rex, deſunctus eſt, regni ſui anno xxx. ætatis autem lx. anno Chriſtianiæ ſalutis M.CXXXVI. Elauſq; ad ſanctum Dionyſium, ibi ſepelitur. De quo ſequeſ epigramma ſcriptum inuenio.

Illuſtris genitor Ludouici rex Ludouicus:

Vir clemens, Chriſti ſeruorum ſemper amicus:

Inſtitui fecit paſtorem canonicorum.

In cella veteri trans flumen Pariſiorum.

Hanc vir magnanimus, almi victoris amore,

Auro, reliquiis ornavit, rebus, honore.

Sanctæ Dionyſi, qui ſeruas corpus humatum.

Mariyr & antiſtes Ludouici ſolue reatum.

Huius Ludouici, cui Groſſo, propter corporis molem, agnomen fuit, opus eſt, diui victoris cœnobium: quod in ſuburbano Pariſiano ad orientem ſolem à fundamētis extruxit. Ab eo præterea Caroli Cifterciēſis ordinis in agro Siluaneſi ædificatus eſt: & cœnobium Puteolanum in agro Vaſtiniēſi. Reliquit ex Adelaide vxore, ducis Morianiæ filia, liberos mares ſex: Philippum, quem equo delapſum, interiſſe diximus, Ludouicum, qui regnum adeptus eſt. Henricum Belouacorum pontificem. Petrum qui Reginaldi de Couteriaco filiã vxorẽ accepit. Et Philippũ Pariſiēſis eccleſiæ Archidiaconũ, quẽ immutata mors abſumpſit. Fuit quoq; inter liberos quartus, cuius nomẽ autores prætereũt, pater Roberti, comitis Pertici & Drocarum, quos Druydes antiquitas appellauit. Eius regis ætate, apud Legienſem vicum, porcus editus eſt, facie humana: & gallinæ pullus quadrupes prodiit.

CAP. 3. Ioannes de temporibus annoſtatis centum ſexaginta annorum vixit. A CCEPTA patris morte, Ludouicus, cum res Aquitaniæ ordinaret, in Franciã prope reuertitur, datque Alifiã, reginæ ſororem Arnulpho Viromãdenſi vxorem. Per illud fere tempus Ioannes de temporibus morte abſumptus eſt. Quem per tinaci conſenſu Frãci atque Germani ſcriptores, à Caroli magni imperio, ad hunc vſque Ludouicum vixiſſe tradunt. Quod ſi a fide non abhorret: C.CCLXI. annos ſuperſtes in terris fuiſſe credendus eſt. Quo tempore in territorio Beluacēſi Fromontis monaſterium erigitur. Inter hæc Galletus, Monmorenſis comes, cum in vicinos agros graſſaretur, ducto ad Monceium exercitu, arcem rex euertit. Ea tẽpeſtate ab Hieroſolymis venere ad Ludouicum nuncii, qui ingentem in Chriſtianos cladem feciſſe Turcos nunciarent, & vrbes aliquot occupaffe. Quæ res mœrori Ludouico fuit. Ea propter Vezelaii, quod Burgundiæ oppidum eſt, contracto concilio, recens Chriſtianiæ pietatis à Turcis acceptum incommodum, per Bernardum Clareuallēſem abbatem, qui poſtea in numerum ſanctorum relatus eſt, renunciari iubet. Quo ſapienter atque venuſtiffime elocuto, rex imprimis charitate accenſus, ſuppeticas rei Chriſtianiæ laturum (crucis inſigni aſſumpto) promittit: quem ſecuta Alienora vxor, & multi ex Francorum nobilitate primores, eodem ſe voto aſtrinxerunt. Ad hanc longinquam expeditionem, cum neceſſaria parantur: imperator Conrardus non diſſimili animo exercitum ex ſuis cogit. Sed quia difficillimum videbatur, tam potentes & numeroſos exercitus ex diuerſis populis contractos

contractos concordibus animis cõtinere, eiſque vno tempore ſufficere commearum, communicato conſilio inter principes, conuenit Alemannos prius, deinde Francos proficiſci. Igitur per Germaniam atque Pannoniã ducentes, cum in Thraciam perueniſſent, in conſpectu Conſtantinopoleos ciuitatis ſtationem fecere, vbi ſe ex diuturno labore reſcipientes, Emanuelem, Conſtantinopolitanum imperatorem conuenerunt: cum quo de rebus ad expeditionem præſentem pertinentibus, colloquio habito, duces itineris ab Emanuele acceperunt. Quos in cõſiderate ſecutus Conrardus, grauem ſuorum ſtragem ab Iconii Soldano accepit. Qui de Chriſtiano exercitu nuncio accepto, grandes ex oriente copias contraxerat, conſtitutis militum præſectis, qui Conrardo occurrerent. Græci enim viæ duces, quaſi paucorum dierum itinere Cappadocia tranſmiſſa, in terram vberem Conrardum perducerent, monent, duodecim tantum dierum commearum ferat. Cum in Lichaoniam per viarum anguſtias exercitũ Græci loco ſterili ſtatuiffent, inito cum Turcorum ſatrapis clauſtino tractatu, in vaſta ſolitudine Conrardũ relinquit, atque ita è caſtris noctu auſugiunt. Ducibus & commeatu deſtitutus imperator, à præſectis militum conſilium capit. Stat omnium ſententia, retro quã venerant, ceddendum. Inter conſulendum exploratores referunt, magnas Turcorum copias non procul abeſſe. Quo nuncio perterriti Germani, quos & labor famesque extenuauerat, de rebus ſuis deſperant. Turci verò alacres Pharmone duce, nihil pigritantur Chriſtianos inuadere, donec victoria potiuntur. Traditum eſt Emanuelis dolo, gipſum farinæ admixtum fuiſſe, vnde panis, quo veſceretur Chriſtianus exercitus, conſectus eſt. Itaque ex ſeptuaginta millibus, quos præter pedites Conrardus ſecum eduxerat, vix pars decima ſuperfuit. Imperator cum paucis ad Niceam urbem ſe recepit: inde miſſo ad Ludouicum Federico Sueuorum duce, claudẽ nunciat. Re comperta, Ludouicus ad Conrardum comitante Federico, conſolandi hominis gratia, venit. Fuit inter Conrardum Ludouicumq; longum & familiare colloquium, deinde admiſſis primoribus aulicis, cõuenit, negotium ſuſceptum, iunctis exercitibus peragere: atque poſtquam itineris non nihil ſimul proſecti ſunt, imperator animo repetens ſuorum paucitatem, & quantum illi dignitatis atque auctoritatis fortuna detraxiſſet, parte reliquiarum ſui exercitus, itinere terreſtri ex Ephēſo Conſtantinopolim præmiſſa, ipſe mari eodem ſe contulit. Ludouicus vero inde tranſiens, ad flumen Venandri caſtra ponit, cupidus matum cum Turcis conferre. Dum eo loci ſtationem haberet, miles Francus, ab altera fluminis ripa iaculis fundiſque hoſtis noſtros auatione prohibebat. Sed reperto vado Franci flumen traiciunt, atque in Turcos progrediuntur. Quibus partim ſiſis, partim occiſis, aut captis caſtra eorum diripiunt, atque ingentes inde opes exportant. Poſt die habitæ de Turcis victoriæ, vltra progredi acies rex imperat. Incedendi hic mos conſtitutus erat. Singulis aciebus ex primoribus ſatrapis vnus ſignifer præficiēbatur. Eo autem die Gaufridus Remacinus Piſtauus, gerendi vexilli curam ſuſceperat: cui mandatum erat, ad montem vſque progredi: qui in via, quã iturum eſſet agmen, editus videbatur: & iſthic caſtrametari. Signifier igitur in prima acie mouens, cum ad conſtitutum ſibi locum ante ſolis occubitum veniſſet, ratus parum itineris illo die conſeciſſe, & lucis ſatis ad tranſmittendum montem ſuper eſſe, dicentibus vię exploratoribus, nõ procul abeſſe planiciem, vbi ſtatiua haberet, vltra pergit. At poſtrema acies lentius incedens, quod locus caſtris deſignatus prope eſſet, Turcorum inſidiis graui eſt incommodo proſtigata. Nam hoſtes, poſtquam acies diſiunctas progredi, & primam longe abeſſe vident, iugum montis occupare feſtinant. Atque in noſtros, quibus erat per vias anguſtas in montem conſcendendum, adoriuntur. Atque adeo vſque occidunt: donec nox prælium diremit. Ab euntibus inde cum ingēti præda, & captiuorum numero Turcis, recipientes ſe noſtri, cum neque de prima acie quicquam compertum haberent, neque gnari viarum eſſent, quid per denſas tenebras agerent, conſultant. Cum placuiſſet forte fortuna iter pergere, deſpiciunt in planicie ignes, quo ſigno admoniti, caſtra ſuorum poſita illic eſſe, ad ſtationem ægre perueniunt. Tum periculi magnitudine cognita, vt quiſque vel patrem, vel filium, aut amicum deſiderabat: ita illachrymabatur,

& fiebat totis castris mœror & luctus. Redintegrato exercitu, viribusque receptis, rex superatis montium iugis, ad urbem, cui à Francis Satilia nomen inditum est, contendit. Est enim ad mare sita, potens, sed agri indigens, propter Turcorum potentiam, qui proximas arces occupant, nec sinunt incolas terram colere. Sunt tamen intra urbem feraces horti, fructiferis arboribus cœsiti. Mercibus porro & comœatu, quæ mari importantur, affatim valet. In ea Ludouicus, cum se exercitumque aliquot dies curasset, relicto pedite, qui eum terra sequeretur, cû reliquo exercitu ad sancti Simeonis portum mari delatus est: vbi mare influit Far fluuius, qui Antiochiam interluit. Cognito Ludouici aduentu, Raimundus, Anthiochenus princeps magno suorum numero comitatus, regi obuiam venit: quem in ciuitatem regio apparatu exceptum, honorabiliter habuit. Et eo curiosus id faciebat, quod potentia regis fretus, vicinas quasdam Alapiam Cæsareamque sibi inimicas ciuitates, in potestate suâ adigere speraret. Sed vota obstare Ludouicus dicebat, quod Hierosolymam prius videre astringeretur, quam aliquo se bello implicaret. Regis responso Raimodus irritatus, ex eo tempore malo in Fracos animo fuit, ita vt infidias regi tendere niteretur. Itaque Alienoram, suam ex patre neptem, Ludouici uxorem, illexit, dicere: illicitum esse Ludouicum comitari, quod eam contra ecclesiasticas leges accepisset: mulierem scilicet quarto cognationis gradu ei proximam: proinde cupere se ab illo separari. Hanc uxoris contumaciam ægre ferens Ludouicus, quandoquidem eam arctissime amaret, diu contendit, eam secum educere. Sed illa pertinaci animo repugnans, apud Raimundum remansit. Quamobrem noctu egressus urbe Ludouicus, Hierusalem se contulit. Quo etiam Conrardus imperator, hibernis apud Emanuelem Constantinopolitanum exactis, aduenerat. Visitationis deinde, summa religione, locis, quos sua præsentia & sanguine Christus sacrauerat, principes Aconem, maritimam urbem, profecti sunt. Vbi conuentu habito, de re communi, & bello concordibus animis gerendo, cōsultant. Quatuor erant omnino in Syria & Palæstina principatus, qui à principibus Christianis per id tempus administrabatur: Hierosolymitanus, cui præerat Balduinus rex, Tripolitanus, Anthiochenus, Et Rothenus Euphratem versus. Qui omnes spem non paruam cœperant, magno principum ope atque auxiliis, ditionis suæ terminos proferre: quamobrem dominis ingentibus, quisque certabat, principum amicitiam demereri. Visum ante omnia est, ex usu Christianorum esse, Damascum proficisci. Præconis ergo voce edicitur, omnes Cæsaream Philippi conueniant, quæ Syria vrbis est, in planicie cōstituta. Iunctis ibi exercitibus, per montem Libanum ordinato agmine, ad quartum à Damasco lapidem, castrametantur, ex quo loco (qui Daria appellatur) vrbis prospici potest. Damasco proximi sunt complures, per quinque fere passuum millia, horti, ex quibus multa ciues commoda ad vitæ alimentum percipiunt. Eos occupare nostris in animo erat. Quibus captis, sicut detrimentum plurimum incolis accederet, ita adiumenti non parum nostris afferretur. Nam cum vasti sint, & aquarum fistulis ex proximo amne deriuatis irrigui, omnium præterea fructuum genere feraces, multa exercitibus atque iumentis pabula suppeditare poterant. Igitur, ex omni militum numero, tribus instructis aciebus, primam Balduinus Hierosolymitanus: alteram Francorum rex, Conrardus imperator tertiã duxit. Erat ex ciuitate vna, ad hortos, via, & quæ vectore equus tantum cum clitellis, aut corribus duci posset: & singuli horti maceria terrea circumvallati, angusta inter utrosque semita relicta, difficilem præbebant accessum. Et post quidem macerias, latebãt Sarraceni, qui, per macerias horticorum ex industria perforatas, in aduentus, poterãt sagittas iaculare, neque à nostris poterant facile cohiberi. Ad hoc, quisque horti dominus, turriculam in suo fundo extruxerat, quas eo tempore Sarraceni & præsidii & comœatu muniuerant. Et ad hunc quidem modum, horti arcis loco ab hoste tenebantur. Procedens autem Balduinus, cum illò primus peruenisset, frequentibus Sarracenorum sagittis tardatus, publico itinere relicto, ad deiiciendas terreas munitiones alia via se conuertit. Multis locis effractis maceriis Sarraceni deprehenduntur, compluribus eorum interemptis captisque. Reliqui, qui per hortos excubabant, cognita Balduini irruptione, se fugæ committunt. Occupatis hortis, Sarraceni id, quod futurum

futurum erat, cōiectates, fluuium, qui pene muros Damasci fluit, ne in usu nostris esset, dēsis sagittariis ad oppositam ripam cōplent. Quo facto, nostros à flumine prohibebãt. Sed postquã totis copiis digladiari nostri cœperunt, hostem repetere Damascum cōpellunt. Cōmissum ibi ab imperatore egyptiū facinus, memoriæ proditum est. Cum imperator pedes prælio interesset, exertoque gladio pugnaret, Sarracenus quipiã, ignarus quisnam Conrardus esset, eum arctissime à collo præhendit. At Conrardus tã valido ictu Sarracenum inter collum armumque sinistrum percussit, vt ab ea parte ad dexteram usque adaucto gladio hominem secuerit. Quo admirabili cunctis facto, reliqui exterriti, prælium Sarraceni deseruerunt. Re ad ciues relata, cœperunt de salute desperare, iamque plarique sarcinis, quas exportarent, congestis, fugæ se parabant: at si forte subita oppugnatione premerentur, murosque hostis superaret, per muri ambitum, quã obsidio erat, tigna bonæ crassitudinis intra urbem constituunt, vt hoc repagulo impeditus miles, dum obstantia dimoueret, ipsi spacium haberent demigrandi. Sed non placitum est deo, Christianos tam insignem victoriam obtinere. Erant Syrii quidam proceres, quibus Balduinus, Hierosolymitarum rex, fidem habebat. Hos Damasceni conuenientes, magnis ornant donis, pollicenturque longe maiora, si ab hortis, quos tenebant Christiani, in oppositam fluminis ripam exercitum traducere possint. Negocio ab Syris recepto, ad principes veniunt. Ostendunt longe faciliorem obsidionem fore, si ad alteram vrbis regionem milites locarentur, præsertim, quod eo loci debilior ciuitas esset: & humilibus muris communita: non virgulta neque arbores illic esse, quibus à flumine prohiberetur, flumen præterea lentius illic fluere. Quibus commoditatibus accidere posse, vt, ad primam oppugnationem, urbe potirentur. Syrorum verbis creduli principes, in eam partem, qua Syri eos ducunt, copias omnes migrare iubent. Castris positis munitiones contemplati, malis se consultoribus vsos esse intelligunt, quod à flumine procul essent, & hortorum beneficiis destituti. Itaque comœatu egentes, quo nec à Syris iuuari poterant, neque urbem oppugnare munitissimam, neque ad hortos, vnde venerant, regredi tentauerunt. Nã relictis à nostris hortis, Sarraceni multis sepibus atque tignis vias præcluserãt, maceriasque refarciuerant, in eis tanquã in arce firmissima se tutates. Tot difficultatibus impliciti principes, & quod maxime à Syris proderentur, obsidionem soluerunt. Conrardus vero non multo post in Germaniam reuertitur. Ludouicus insequenti vere Franciam petit. Ad hunc modum duo dilectissimi exercitus, nulla re gloriose gesta, hostililudibrio fuere. Hac ætate claruit illustri Doctor Hugo, de sancto Victore. Dissoluto Christianorum conuentu, Noradinus ex infidelium turba, potens princeps, nihil cunctatus, copiis coactis Antiochia petit. In quæ egressus Raimundus, cû inconsiderate pugnat, occiditur, anno salutis M. CXLVIII. Comes vero Edestanus, dum se domum recipere contendit, interceptus, in vinculis situ & squalore loci extinctus est. Tripolitanus quoque comes à sicariis quibusdam confoditur. Ad hunc modum, bona Palæstinae pars, Christianis erepta est. Ludouico ex Palæstina reuertenti, Græci occurrunt: captumque, dum præda exultantes nauigant, Georgius Siciliensis nauigiæ rector, Ludouicum ex hoste recuperat atque in Sicilia ducit. Inde Romam profectus rex Galliam repetiuit. Regressio in Galliam Ludouico, Gausfredus Andegauus comes, & eius filius Henricus, qui regnum Angliæ postea adeptus est regem, suppetias illis ferat aduersus Stephanum Angliam qui Normanniam iniuste occupabat. Cōparato igitur exercitu, rex in Stephanum copias ducens, non difficili negotio Normanniam recuperat, qua Henrico restituta, Henricus Vexiuum, quod Normannum appellatur, regi dat. Non mansit in fide Henricus, qui Ludouici contemptor, mandatis parere negat. Mox tamen, cum Vernonem, & Nouummercaturum rex illi abstulisset, simulata obedientia, eas à Ludouico recepit. Eadem fere tempestate Alienoram Guilliermi Pictauensis filiam, petulantem quidem feminam, rex dimisit, plerisque assuerantibus, cognationis gradu Ludouico attinere, duas licet ex ea filias suscepisset. Consultore (vt plerique asserunt) Bernardo Clareuallensi in ea re fretus. Quam à Ludouico dimissam, Henricus uxorem desponsat. Quæ res initium fecit, multis postea bellis. Nam, ob eas nuptias, Aquitania, Andegauia, Cœnomannia,

& Turonensis comitatus, Henrico aduenere. Quos principatus, defuncto eius patre, Henrico, vna cum Anglię regno suscepit, potens aduersus Francos effectus. Genuit enim ex Alienora Richardum, Henricum, & Iohannem: quos successores habuit, & Gaufridum comitem. Filiam primogenitā Castellę regi dedit, vnde prodit Blancha diui Ludouici mater. Alteram duxit Bisuntinus imperator. Tertiam Saxonum dux accepit: Othonis, qui imperio Alemannorū pręfuit, matrem. Quartam sibi copulauit Tholosatum comes. Cęterum rex, ne sine liberis masculis vita defungeretur, Constantiam Alphonfi Castellę regis filiam ducit. Quę, dum secundo partu filiam alteram edit, moritur. Huic superinduxit Alizam, Theobaldi Blesensis filiam, forma pudicitiaq; laudatissimā. Accessit iterum Ludouico causa belli in Aruernos gerendi: propterea, quod Guillelmus Podiensis comes: & Claramontensis princeps, pręterea Polliniaci Vicecomes: ecclesias peregrinosque popularentur. Quos pręlio victos, in vinculis habuit. Mouit quoque in Cabilonensem comitem, qui cum Cluniacum spoliandi loci causa satellitibus stipatus proficisceretur: cęnobitas, sacris deo vestibus ornatos, cum multa plebe illi obuiam reuerenter occurrentes spoliavit, quingentis ex populo interfectis. Quod flagitiū vlturus rex, Cabilone & monte sancti Vincentii, qui comitis erant, receptis: bipertitoque principatu: Burgundorum duci partem: alteram Niuernorum comiti dedit. Hic tamen, quem postremo nominauit, seditiosos Veselai ciues in abbatem Pinconem, qui eorum dominus erat, concitauit: ita vt monasterium diuturna obsidio ne vexatum, cęnobitę ægre tuerentur: nisi, regis auctoritate adnixi, opem accepissent. Multati sunt ciues septuaginta millibus solidorum, quos, compensandi damni causa, monasterio penderent. Niuernensis vero iureiurando adactus est, suo contentus esse, & non deinceps persequi seruos dei. Sub hoc Ludouico, Valdo, Lugdunensis ciuis, admodum diues atque opulentus, erogatis in pauperes diuitiis, Christi paupertatem omnino imitari constituit. Hic, cum literarum ignarus esset, obtinuit ab eruditissimis aliquot gallicos sibi conscribi: vbi nonnullę Doctorum sententię insertę essent. Quos postquam adeptus est, eosq; suo sensu, homo idiota, interpretatur, docendi officium apud sui similes vsurpans: multis, scaturque discipulos, erroribus implicauit. Fuit enim in pręlatos ecclesię pręcipuo odio infestus. Admonitus ab errore resiliat: oportet, inquit, deo magis, quàm hominibus, obedire. Quare pertinax & delirus hæreticus, anathema factus, patria extruditur. A quo Valdenses ad hunc vsque diem nominati: sui pręceptoris multis per orbem locis tuentur errorem.

CAP. 4. TAM egegis gestis, deo hominibusque commendatissimus cum esset Ludouicus, liberis tamen infœcundus, pręcipua illi cura erat, suscipiendę prolis. Eam ob rem hanc vnam sollicitudinem tantum deo committebat. Ergo exauditus: Philippum ex Aliza suscepit, qui, propterea, quod dei munere datus esse crederetur, a deo datus, cognominatus est. Verum priusquam nasceretur: quiescenti patri hoc infomnium apparuit. Videre visus est filium calicem manu tenere, humani cruoris plenum, eumque suis proceribus propinare: ex quo ipsi biberent imperterriti. Quod visum pater vni tantum Henrico Albano, qui legationem apostolicam apud Francos per id tempus gerebat, retexit. Sed defuncto Ludouico, legatus rem propalat. Anno superiore, quàm Ludouicus mortem obiret, curat Philippum regni consortem assumere. Quare Romis, per ductum magna pompa, adolescentē sacrare iubet: annum vix quartum decimum agentem. Cui, dum coronatur, Guillelmus nouelli regis auunculus, Remorum primas, & sanctę Sabinę Cardinalis, Romanus legatus affuit. Henricus item Anglię rex, ob eas, quas a rege in Francia terras possidebat, obsequens, pro debito subiectionis Philippo astitit. Sacro coronamenti absoluto, memor rex adolescens, quàm impie plerique per Franciã deiecerant: & execrabili deum blasphemia prouocarent, legem tulit: si quis eius impietatis reus compertus esset, in fluuium aut paludem citra necem demitteretur. In Iudęos quoque, quorum erat per omnem Fraciã ingens multitudo, seueritatem exercuit. Itaque huic perfidę genti impia consuetudo erat, surreptum quotannis aliquem infantem Christianum, in locum, apud se subterraneum, ducere: atque illum

Bellum Aruernum.

Valdo.

Visum de Philippo Augusto nascituro.

lum diu pœnis affectum, tandem die veneris sanctę cruci affigere, contemntes hoc suo immani facinore dei Christi mortem, & Christianorum religionem ludibrio habentes. Quam rem postquam rex certò cognouit, iubet ad 1111. Calendas Martias omnes Iudęos compręhendi. Compręhensos auro argentoq; atque vestibus spoliat. Erat inter Bituriges Ebes Charetonius, potens & insignis prędo: quem in dei seruos grassantem Philippus, ducto in eum exercitu, edomuit. Compescuit pręterea Imbertum de Belloioco: & Cabilonensium comitem, qui prędas ex sacris locis agentes, viros religiosos magnis incommodis vexabant. Proceres quoque aliquot ad arma & seditiones pronos, apud Baruillam sibi audientes fecit: cum annos tantum xv. natus esset. Quo tempore Ludouicus, eius pater, quorundam aulicorum suasu adductus, Philippum in Dionysiano templo coronari iterum imperauit. Vbi Isabellam, Balduini Hannonię comitis filiam, neptem quoque Philippi Flandrię comitis, de Caroli magni progenie exortam, Philippus rex vxorem accepit. Cui perpetuam dotem Philippus Flandrię comes, cui Arthesiū attinebat, quia liberos non haberet, Arthesium vsque ad Lisam amnem, qui a Flandrensibus Arthesios disternit, attribuit. Paucis post diebus, Ludouicus paralitico morbo interiit: dum annus agitur salutis mclxxx. elatusque est in monasterium de Barbello, quod viuens extruxerat. Cuius sepulchrum Aliza regina auro argentoque superadditis gemmis, ornauit. Quo regnante Tornacum, quę sub Nouiomeni ecclesiã d.c. fere annis extiterat, episcopalis sedes facta est, Eugenio 111. Romanum pontificatum gerente. Curato patris funere, Philippus in Iudęos iterum se conuertit. Qui ingenti fœnore ciues ita obratos sibi habebant, vt eorum prędiis ditati, dimidiã fere ciuitatem vendicarent: alios in custodia penes se seruarent: plerosque fortunis omnibus, dissoluendi debiti causa, spoliatos, mendicis non dissimiles efficerent. Domi pręterea ex Christianis familiam continebant, quorum quotidianis seruitiis rem suam augebant. Et cum pignoris loco vestes, & sacrosancta ecclesię vasa à creditoribus suscepissent, ea in sordidos vsus admouebant. His Iudęorum iniquitatibus cognitis, Bernardum Anachoritam, qui in saltu Vicennarum incolebat: hominem sanctitatis opinione clarum, rex adiit. Rogat quę de Iudęis eius sententia esset. Bernardus optimum factum esse respondet, si debita omnia, quibus Christiani erga Iudęos astricti tenebantur, rex remitteret, quinta omnium debitorum, ad flicum (si volet) attributa. Anachoritę sententia rex confirmatus, prędiis possessionibusque Iudęos mulctat, edito ad diui Ioannis Baptistę termino, quo Iudęi omnes regno Francorum abscederent. Neque dimoueri rex potuit: quamquam multi ex primoribus hanc seueritatem moderari tentassent, Iudęorum muneribus illecti. Itaque cum precibus locus non pateret, diesque ad discessum dictus adueneret, Iudęi distractis suis rebus, omnes abierunt, pręter paucos, qui religionem Christi profiteri voluerunt. Quibus lauacri sacramento ablutis, Philippus fortunam & libertatem restituit, anno Christianę redẽptionis mclxxx11. Exactis è Francia Iudęis: synagogas eorum ad Christianissimum ritum conuerti atque dicari iubet. Est in via militari, quã à Parisio ad sanctum Dionysium itur, sacellum, lepra infectis attributum: quibus proxime adiacebat mercatus rerum venalium. Huius fori ius à leprosis cõparatum, Philippus intra Luteciam statuit, in eo loco qui Campelli dicebatur. Vbi amplissimis adibus extructis, merces extrudi à mercatoribus sine imbrium molestia possent. Hunc mercatum Franci vulgo hallas appellant. Ambiuo quoque Philippus perpetuo muro saltum Vicennarum, cum antea peruius esset. Occupabat eadem tempestate Viromandiam Philippus Flandrię comes, quam ad se pertinere rex optimo iure dicebat. Hinc bello exorto, contracto tandem ab alterutro principe exercitu: Comes sponte sua nullo commisso pręlio occupata restituit, pręter Peronam & sanctum Quintinum: quę valida oppida comes quoad viueret, sibi conseruauit. Eius concordia authores fuerunt Theobaldus, Blesensis Seneschallus, & Guillelmus Remorum pręsul. Nec miraculo caret, quod cum ad Calendas Iulias in agro Viromandensi frumentationibus pabulationibusque segetes latè miles detriuisset: ita, vt messis faciendę nulla

Isabella comitis Flamonię filia, Philippi vxor, in dotem habuit Arthesi comitatum.

Iudęorum sterera.

Iudęi regni expelluntur.

Mercatus seu Halle Parisiensis.

Saltus Vicennarum.

Viromandiam statuitur Philippo.

nulla agricolis spes superesset: tanta tamen frumenti & omnis generis comæatus copia fuit, ut duplicatas fruges messorum receperint. Cæterum ubi Flandrorum exercitus constitit, omnia aruerunt. Inter has regis occupationes venire ab Hierosolymis ad Philippum Eraclium Patriarcham Hierosolymitanum, & domus hospitalis prior: nuncii calamitatis, quam Salhadinus Ægyptius Christianis, per Palestinam, intulisset: locis aliquot non sine nostrorum cæde occupatis. Cui incommodum nisi catholici principes succurrant, res Hierosolymitanas in hostium potestatem breui relapsuras. His querelis, rex motus, Parisium regni pontifices aduocat. Quibus conuenientibus, edocet, quæ sit in Syria Christianismi status. Oportere quemque eorum per sua territoria populum admonere: ut miseræ Christianorum conditioni suppetias ferant: se quidem paratissimum esse, qui in primis auxilietur: si presentium rerum conditio admittat: sed nihilo segnius misurum se, ad id negotium, viros strenuos, cum valida militum manu. Oratione regis à presentibus laudata: paruo post tempore rex ex suis destinat, qui afflictis rebus opitulentur. Ipse interea in Hugonem Burgundum, qui arcem Vergii circumfoderat, in eoq; Guidonem loci dominum obsederat, copias ducit. Iam enim Hugo turres quatuor, non procul ab arce, erexerat, quibus ab eruptione obsessos prohibebat, atque pertinacissime constituerat: nunquam inde abiturum, priusquam arcem recepisset. Sed obstinatis secus (ac cupiunt sæpe numero) accidit. Rex enim celerius Hugonis opinionem adueniens: spem obsidæ interceptit: dirutisque propugnaculis, intra arcem à Guidone recipitur. Sed nec tanto incommodo accepto, Hugo populari ecclesias & monasteria destitit: quamuis à Philippo, ne id committeret, crebro admonitus extitisset. Eam ob rem, rex ad Castilionem promotus exercitu, arcem vi expugnat. Unde sibi timens Hugo, regis gratiam propere impetrare elaborat. Qua impetrata: duobus castellis potestati regis permissis, donec triginta millia librarum ecclesiis perfoluisset, Philippus Parisium regreditur. Vbi dum aliquot dies incolit, ambulanti per palatium fœtor quidam ex viis publicis infertur: quo supra modum offensus, cognito quod ex cœno lutoq; viarum procederet: vias lapidibus pauire constituit: opus profecto, propter vrbs magnitudinem, grande atque arduum. Propterea accitis ciuibus, & mercatorum preposito: negotium dat, vias sternendi. Eodem studio adductus, Campelli partem, quæ & importandis venalibus rebus: & sepeliendis humanis corporibus proxime sacellum sancti Innocentis erat: sepere quadratis lapidibus facit: eamque ad sepulturam tantum humanam deputauit. Per hos dies Richardus Henrici Angli filius, cum Pictauiam teneret: nec inde debitam Philippo fidem præstaret, sed dolosis dilationibus in verba regis iurare cunctaretur, Philippus, hominis ad rebellionem inclinantis, astutiam non ultra tolerare constituit. Quare Bituriges magnis copiis petens, Aquitaniam ad castrum vsque Radulphi vastat. Ea re cognita, Henricus vnà cum filio Richardo, educto in Philippum exercitu: cum ab obsidione arcis vi atque armis dimouere contendunt. Quibus in conspectu Francorum venientibus: in Anglos se Philippus conuertit: facta pugna di potestate. Qua audacia terri hostes: mox ad regem legatos de pace mittunt, duos Cardinales: qui per id tempus, ad reconciliandos reges, in Franciam Roma aduenerant. Promittunt Anglorum nomine fidem regi præstituros: & quæ ad ius fidelitatis spectant, ex procerum arbitrio facturos. Hac igitur conditione accepta, atque induciis hinc inde firmatis: ab armis discessum est. Interim, dum de pace agitur: quidam introducti à Richardo satellites (quos illa ætas coterellos appellauit) dum alea ludunt, quidam perditis nummis blasphemus in deum, dum simulacrum virginis filium dextra gestantis in templi vestibulo aspicit, iacto in imaginem lapide, brachii partem à filio abruptit, ex quo profluens cruor multis ægrotantibus salus fuit. Satelles autem, virginis contemptor, dæmonio mox abreptus, eodem die spiritum miserabiliter efflauit. Nemo igitur venerabiles imagines sanctorum, despuat, quæ tametsi nihil in se diuinitatis obtinent, sunt tamen ad monumentum virtutis populo exhibitæ, admonentque humanam mentem, imitari eorum spectatissimam vitam, quorum imagines in honore haberi vident. Quietis per Fraciam rebus, nuncii iterum ex Asia adueniunt, qui omnia apud Christianos, qui in Syria erant,

Oratores Hierosolymitanis.

Philippus in concilio Parisiensi.

Bellum in itinere Hugonem Burgundum.

Instituta Parisiorum lapidibus sternitur.

Cemeterium sancti Innocentii.

Bellum in Richardum Aquitaniam ducem.

rant, à Salhadino profligata esse: atque ipsam sanctam ciuitatem, vnà cum rege, & Christi crucem asportatam, tresque tantum vrbes superesse, Tyrum, Tripolin, atque Antiochiam, & castella pauca, in fide stare. Quæ per Franciam calamitate vulgata, merore omnes affecti sunt. Atque ipse in primis Philippus, tot malis condolens, per nuncios Henricum Anglum in colloquium vocat. Conuenientibus regibus in planicie, quæ à Gisfortio non procul abest. Tanta fuit Tyri prefulis, suasu principum, charitas, ut nemo illos vlllo tempore à perpetua pace discessuros formidaret. Itaque cruce in hostes fidei desumpta, quam plurimos pontifices & proceres, populorum quoque numerosam multitudinem, ut idem faceret, prouocauerunt. At tantam expeditionem, cum pecunia deesset, conuocatis Parisii pontificibus & nobilitate, rex petit, sibi annum decimam ecclesiasticorum prouentuum concedi: quæ postea, Salhadini decima, appellata est. Militi autem, qui ære alieno tenebatur, permissum est, contracti, ad illum diem, scænoris libertatem habere: debita vero, tribus terminis, creditoribus persolvere. His ita in concione definitis, tertio post mense, Richardus Anglus, induciarum & iurifurandi præuaricator, occasione sumpta, in Raimundum Tholosatem bellum mouet. Quod postquam per Raimundi nuncios Philippus cognouit, promotus exercitu, castrum Radulphi: Busentalum in super & Argentonium expugnat. Leuontem vero secus paludem situm, cum circumfedit, tanta siccitate terra inaruit, ut palus ipsa aret sceret. Aquarum igitur, cum iumentorum atque exercitus indigeret, nec vllus de cælo imber speraretur, mox eruptione aquarum pluribus locis facta, palus exundauit. Expugnatum Leuontem, rex Ludouico Theobaldi Blefensis filio consobrino suo donauit. A Leuonte ad Montrichardum exercitum progredi iubet. Quam arcem cum aliquot dies circumfedit, tandem expugnat, in census suburbiis, & turre grandi & munitissima solo æquata. Inde progressus, per Aruerniam, Philippus, omnia, quæ Angli regis in ea regione erant, occupat. Tam multis incommodis acceptis, rex Anglus, reducto exercitu per Normanniam cum Richardo filio abiens, non pauca loca, donec Gisfortium venisset, perdit & diripit. Non multo post interiecto tempore, Richardus Pictaueus, cum negatam sibi ab Henrico patre Margaretam Philippi sororem, quæ apud Henricum ad coniugii spem asseruabatur, non impetraret uxorem, à patre desciscens, ad Philippum se contulit, præstita de terris, quas in Francia possidebat, fide. Insequenti vere Philippus cepti in Henricum belli diligens executor: copias educens, dum iter in Cœnomanniam facit, firmitatem Bernardi cum aliis quattuor munitissimis castellis capit, mox Cœnomanniam progressus, urbem circumuallat: ex qua se Henricus proripiens, Chinonem petit. Cœnomanniam recepta, Philippus Turones adoritur, ubi flumine Ligeri impeditus, ipse lanceam manu apprehendens, vadum præ exercitu scrutans, viam, qua sui tuto pergerent, monstrauit. Flumine traiecto, Turonum vi expugnat. Nihil tamen seuitiæ ciuibus inferri rex permisit. Duodecimo, post receptam urbem, die, præsidio in ea relicto, Philippus exercitum reduxit. Interim circiter xv. Calendas Iulias, Henricus Anglus, apud Chinonem defunctus est: quo persecutore diuus Thomas Cantuariensis dum vesperorum officio interesset, quattuor satellitum ministerio, quinque vulneribus est trucidatus, quem beatorum Martyrum collegio relatum ecclesia veneratur. Huius Henrici sepulchrum apud Frontemuallem visitur. Patri Richardus successit, cor leoninum appellatus. Atque paulo post pace cum Philippo facta, rex, quæ cunctis Henrico abstulisset, Richardo, sponte sua, restituit. Receptis à Richardo tribus castellis, ipse quoque liberalitate in Philippum vsus, Cresacum, Essaudunum & Dolonam donat, quæ Philippo perpetua essent. Ordinatis ad hunc modum rebus, reges de expeditione Hierosolymitana conueniunt, ut iunctis classibus in Syriam nauigarent. Anno igitur salutis cxxxix. supra M. circiter festum diui Iohannis Baptistæ, postquam apud diui Dionysii sepulchrum preces habuisset Philippus, Veselaum, Richardo commite, profectus est. Ibi filio in tutela matris atq; auiculi, Remensis legati apostolici, relicto, Ianuam se contulit. Richardus vero Marsiliam profectus est. Comparatis Ianuæ, quæ ad expeditionem conuenient, cum mari se reges comississent, orta tempestate, pars Messanæ: pars ad alios portus delati sunt. Cuius reges Messanæ agerent, Iochin^{us} abbas

Cruce signata in Turcum.

Salhadini decima.

Richardus turbator expeditionis.

Richardus a patre defuit.

Philippus agrarium factum.

Henricus Anglus moritur.

Expeditio in Syriam.

rei futuræ præfagus, ad eos venit, vaticinatusque est, nondum tempus aduenisse recuperandæ Hierusalem. Nihilominus tamen, hybernis exactis, Philippus proximo vere, cum Richardus in mensẽ Augustum navigationem differre statuisset, eduçta classe, Aconem appulit. Quam miles Christianus, iam secundo anno obsessam, expugnare non potuerat. Castris igitur Acone positis, Philippus vr̄bis muros, licet propè machinis diruisset, expugnare tamen locum superfedidit, Richardũ expectans. Hic cum aduenisset, rogatus à Philippo vnã oppugnationẽ facere, pernegauit. Neque arbitris, qui vtriusque principis assensu, rei militari præfecti erant, obtemperauit. Tanto liuore atque odio Anglorum gens Francos omnes habet, vt lupum oui facilius, quàm Francis Anglum cõcilies. Itaque (sicut ego accepi, cum apud Henricum Angliæ regem, huius nominis v. i. i. Caroli, v. i. i. regis Francorũ, tunc regnantis, legationis munere fungerer) liberos suos, dum per ætatẽ licet plerique in Anglia parentes arcu sagittas mittere instituunt, propositaque illis Franci hominis effigie: Age, inquit, fili, disce ferire & mactare Francum. Reculante auxilium Richardo: cum obsessi Philippum oppugnationem parate vident, vr̄bẽ se dedituros dicunt, si cum suis fortunis salui abire permittantur. Admissã conditione, Philippus adiecit, liberãdos insuper esse captiuos omnes, qui per Ægyptum & Syriam à Salhadino tenebantur. Atque ipsam Christi crucem in primis restituendam, non abituros hinc nisi hæc omnia impleta perfecissent. Recepta vr̄be, distributisque inter principes, captiuis: Philippus, cum Richardum suspectum haberet, quod cum Salhadino per nuncios concionẽ haberet, à quo etiam donis honoraretur, quodq; ipse grauius ægrotaret, vocatis, sui exercitus, primoribus, in Franciam se reuerti velle dixit. Atque ita Odone, Burgundorum duce, exercitui præfecto, tribus tantum triremibus à Ruffino Iannuensi præparatis, in Apuliam nauigauit. Vbi post aliquot dies morbo leuatus, Romam religionis & voti gratia profectus est, Cœlestino III. Romanam sedẽ ministrante. Post Philippi discessum, Richardus captiuos: quos ex obsessis habebat, ad se duci iubet, cum ab eis Christi colas & domini crucem, sicuti conuenerat, repetit, nec promisso se absoluerẽ Salhadinus curat: millia sex ex vr̄be eduçtos, capite damnauit. Cum in Franciam Philippus venisset, essetque apud sanctum Germanum de Laio: execrabile Iudæorum facinus ad eum delatum est. Apud Braium castrum Iudæi Christianum quendam (quem furti atque homicidii insimulabant) captum seruo spineo coronauerãt, deductumque per oppidum, & multis verberibus affectum, tãdem cruci affigentes, interemerant, permittente loci domina, quam ipsi muneribus euicissent. Cognita iniuria, rex nulla mora interposita, nescientibus aulicis, quid animo ageret, ad Braium perpropere se contulit: moxque portas, & viarum exitus, à suis diligenter obseruari præcipiens, supra octoginta Iudæos comprehensos cremare iubet. Supplicio de Iudæis expleto, agente apud Põtifaram Philippo, litteræ ex Syria ad eum perferuntur: quibus admonebatur, Bartasim quendam ex Arabia in Franciam Richardi consilio, eius necandi gratia missum esse. Qua re intellecta, de se sollicitus rex, diligentiore custodia vsus est. Sed missis in Syriam ad amicos legatis, quia id ab inimicis fictum cognouit, omni se suspitione absoluit. Atque iniuriatum, quas à Richardo accepisset, recordatus, hominis perfidiam vlçisci festinat. Gifortio igitur atque Velexino, quod Normannũ dicunt, occupato, tota deinde Normannia positus est. Defuncta quoque Isabella, optima regina, in partu geminos enixa, Philippus Stephano Nouiomensĩ antistite, ad Cainum, Dalmatarum regem, misso, Ingebergam sororem regis vxorem duxit. Quam Parisi receptam, paucis interactis diebus dimisit: occasione sumpta, quod eius consobrina esset. De qua re, procurante Caino, tametsi legati apostolici Midas & Cecinus. Cardinales quærere, mandata receperunt: segniter tamen agẽtes, vel largitione regia corrupti, vel metu offendendi regis perterriti, negocium non absoluerunt. Ingeberga autem, licet diuortium iniquo animo ferret, celebs tamen apud Francos viuere, quàm alteri viro nubere, maluit. At Richardus Anglus, relicta Syria, cum in Frãciam reuertisset, in clerum Turonensem sũuire cœpit, exactis è templo diui Martini sacerdotibus, quos fortunis omnibus spoliauerat: ad quam calamitatem Philippus alteram addidit.

Acon ciuitas
Palestina.

Richardus
perfidus.

Discedit Phi-
lippus ab Aco-
ne.

Iudæorum ex-
ecrabile factũ.

Ingeberga,
Dalmate re-
gis filia, Phi-
lippi uxor.

Richardus Sy-
riam relin-
quit, & diui
Martini Ca-
nonicos expel-
lit.

addit. Nam omnium ecclesiarum, quæ in principatu Richardi erant, bona diripuit. Expulsisque, è sacris locis, Dei seruatoribus, prædas sibi ex eorum prouentibus fecit. Nec ab his quæ suæ ditionis erant, continuit manus. Sed vectigalibus & crebris tributis oppressit, dicitans, opus sibi esse grandi pecunia, quam suis militibus impartiret, ob terræ sanctæ liberationem. *Est enim omni peccanti præsens semper aliquaratio quam suo præterdat errori.*

Cum hæc in ecclesia Dei ageret Philippus, Richardi frater Iohannes, qui sine terra nomen habebat, adiunctis sibi comite Dalphino & Darondello comite, & Rothomagorum parte ad castrũ vallis Ruelli mouens, arcem obsidet. Vbi postquam vix dies octo hæsitasset, superueniens Philippus, tam insperato in hostem irrupit, vt caespentibus fugam Normannis, castra deseruerint: quæ fuerunt in prædam Francis. Paruo post tempore, contemptis induciis, cum Richardus Archas circumfedisset, Philippus eduçto præsidio, quod in valle Ruelli habebat, locum diruit: aduersusq; Richardum inde profectus, hostem Anglum cum Normannis ad Dieppam vsq; fugauit, nauibus, quæ in statione erant, incensis.

His hostiliter aduersus Anglum gestis, cum per inducias ab armis paulo cessatum est, Richardus nullius promissi tenax, violatis induciis bellum instaurat. Põfitis non procul ab Essouduno castris, cum acies congregandi signũ expectarent, ecce Richardus paucis comitantibus, ad Philippum sponte sua inermis accessit: fidemq; præstitit, se regis mandatis pariturum. Deinde inter reges conuenit, conuentionem apud vallem Ruelli, & castrũ Gallardi, ad nonas Ianuarias habere. Vbi & perpetua, vt sperabatur, pacis formula dicta est, & datis hincinde atque acceptis obsidibus, firmata. Insequenti Martio mense, Philippus Mariam, ducis Bohemorum filiam, matrimonio sibi coniunxit. Moxq; Richardi perfidia fractis induciis, cum arcem Brisoni dolo captam, solo prostrasset: Philippus, collecto exercitu, Dammallam progredi festinat: vbi dum in obsidione detinetur, ad Nouencurtum Richardus adueniens, præsidium, quod in eo erat, promissis adduxit, locũ illi permittere. Quem receptum, armis & comæatu munit. Inde in Philippum Dammallam circumfidentem ducens, dum loco regem summouere concertat: ipse, à Francis ferociter impetitus, fugatur. Capto in fuga Guidone Thouardo, viro apprimenobili & strenuo, Franci Dammallam repetentes, arcem oppugnant. Sed dentibus se hostibus, si instructi armis discedere liceret, Dammalla recepta est, & arx solo æquata. Gifortium deinceps adueniens, & protenus Nouencurtum, quod Richardus sibi rapuerat, circumuallans multo suorum periculo expugnauit.

Pugnantem aduersus Anglum, alia Philippum sollicitudo turbauit. Baldunus enim Flandrensiũ comes ad Richardum deficiit, quem præterea secutus Reginaldus comitis Donni Martini filius, multas Francis incommoditates hi pariter inuexerũt, quanquã ipse Reginaldus nuptiis dominæ Boloniensis atq; ipso comitatu paulo ante à rege honoratus auctusq; extitisset. Per has belli tẽpestates sanctus Audomarus, Arthesiũ in signe atq; munitissimũ oppidum, in potestatẽ Balduni venit. Iudæos autem eieçtos Francia, Philippus Parisium reduxit, pecuniæ forte inter tot belli impensas egens. Nam & de ecclesiis vectigalia pensionesq; annuas, reclamante clero, excepit: quamobrem maiore quàm vllõ tempore bello mox implicitus est.

Itaq; Richardus numerofo instructus exercitu, Gifortium mouens, omnem per ambitum regionem populatur, Corcella arce ad solum complanata. In quem cum copias Philippus duxisset, primo aduentu hostis illum, ne Gifortium peteret, prohibuit. Sed animos tollens Philippus, cuneo facto, per acies hostium perumpens, Gifortium ingressus est, quibusdam ex suis aulicis atq; proceribus ab hoste interclusis captisq;.

Deinde abeunte in Normanniam Richardo, Philippus hostili agmine Normannos infecutus, ad Nouumburgum & Bellummontem Rogerii vsq; progressus, vicos complures ferro igneq; vastauit. Repetente tandem Franciam Philippo, cum intellexisset Richardus, illum exercitum dimisisse, in Velexinum & Claromontem incurfiones facit. Cui occurrentes Bellouaci antistes & Guillelmus de

Philippi in sa-
cerdotes seui-
tia.

Vallis Ruelli
castrũ à Nor-
mannis obse-
sum, & Phi-
lippi diru-
tum. Richardus in-
ducias violat.

Richardus per-
fidus.

Maria Bohemorum
ducis filia Philippi
uxor.

Guido Thouardo
captus.

Baldunus Flandrensiũ
comes cum Richardo
ingit.

Reginaldus comes
Boloniensis conspirat.
Sanctus Audomarus sit
comes Elandrie.

Philippus
Normanniam
vustat.

Demelli: cum ab hoste prædas recuperare inconsculte nituntur, insidias hostium incurrentes, capti abductiq; sunt.

Cum tantis animis reges digladiantur: Innocentius III. qui Cælestino III. in sedem Romanam successerat, studiosus pacis, Petrum Capuanum Cardinalem ad reges mittit. Qui de pace quidem desperans, quinque vix annorum inducias impetravit: nec Richardum adducere potuit, ut obsides daret, atque reciperet. Ipse autem ferox & indomitus hostis, non longo post interfecto tempore, dum in Lemouicibus arcem Lemouicam obsidet, emissâ ex arce sagitta, ictus, eò vulnere interit. Sub hoc Innocentio Romano pontifice, ordo fratrum sanctæ Trinitatis, de redemptione captiuorum, autoribus Iohanne de Mata & Felice anachorita initium cepit: qui postquam apud Ceruum frigidum Meldensis territorii solitariam diu vitam egissent, per quietem admoniti, pontificem Romanum conuenire, à quo vitæ modum acciperent, cum Innocentium adiissent, cognouerunt, pontificem simili reuelatione fuisse diuinitus instinctum. Quamobrem à pontifice benignissime excepti sunt. Et v. Calendas Februarias, cum dies festus Agnetis secundo agitur, Innocentius rem diuinam faciens, dum diuinam Eucharistiam circumstantibus se ostendit, angelum Dei videt candore multo fulgentem: cancellatis manibus duos captiuos tenentem, Christianum vnum, alterum Maurum, tanquam eos commutaret. Cui angelo crux rubri & auri coloris ad pectus eminebat. Quo viso & re diuina confecta, anachoritas ad se vocans, iam, inquit, filioli animaduerto, Dei spiritu vos duci. Consciam vobis indumenta exemplò visionis, quæ mihi diuina celebranti innouit. Igitur confutis tunicis Iohannem Felicemq; candidis vestibus decorauit, superaddita cruce, qualem angelus ostendisset. Additq; nouo ordini titulum *de Trinitate & redemptione captiuorum*, cui negocium imponit, captiuos à male credentibus Christianos liberandi. Eius rei simulachrum Romæ in Cælio monte apud sanctum Thomam de Formis visitur, vbi ecclesiam diuinæ Trinitati Innocentius extruxit. Succedentibus aliquot annis, prædicatorum ordo, Dominico autore, viro apprimè docto & sancto, ortus celebratusq; est. Richardo defuncto, Philippus contracto grandi exercitu, Ebroicam, Normannorum urbem, cum aliis compluribus instructissimis arcibus occupat, atq; omnia Cœnomannia tenus perdit. Arturus præterea Britonum princeps, Andegauiam urbem, quam sibi Richardus sustulerat, recepit, Philippoq; obuiam pergens, eius fidei se permisit.

His rebus rege præpedito, Robertus Blesensis, & Eustacius de Nouailla, Philippum, Namurei comitem, Balduini Flandrensis fratrem, cum equitibus auratis duodecim, & sacerdotè vno, Petro Duacensi, comprehendunt, ad regem ducunt. Ne longa mora intercessit, cum inter Philippum & Iohannem, Richardi successorem, cui *sine terra* cognomen fuit, induciæ dictæ sunt, & sacramento firmatæ. Concessa Philippo, à bello, quiete, noua illi à Romano legato afflictio confurgit, propter Ingebergam vxorem dimissam. Nam conuentu prælatorum habito, eorum sententia, legatus Philippo & toti regno, sacris & communionè hominum interdixit, quamuis Romanum pontificem rex appellasset. Quæ legis seueritate exasperatus Philippus, in clericum sæuitia vsus est, pulsus è suis sedibus pontificibus, quorū assensu hanc ignominiam accepisset. Itaq; nec dignitati nec vicariatus percipit, quin etiam plebeios sacerdotes rebus suis exutos extrusit. Quin & Ingebergam in arce Stampensi clausam tenuit. Nec à plebe temperauit, exacta à populo tertia parte bonorum, præter vectigalia & annuas pensiones. Induciis propediem finituris, reges inter Vernonem & insulam Andelinam de firmanda pace conueniunt. Ibi partitis terris, de quibus contendebatur, Iohannes Anglus omnia quæ Philippus Richardo abstulisset, Ludouico regis filio (cui Blancha Alphonfi Castellæ filia nupsit, & Iohannis neptis erat) libera permittit. Adiunxit præterea Anglus ad tantam liberalitatem, si absq; liberis moreretur, instituire se Ludouicum hæredem omnium possessionum, quæ cis oceanum Gallicum suæ ditionis essent. Interim dum hæc aguntur, alter à pontifice Romano legatus Otho Hostiensis episcopus in Franciam venit, attributo sibi collega Burdegalensi archipræsule. Hic Philip-

Richardus occiditur.

Reuelatio atq; instructio ordinis sanctæ Trinitatis.

Dominicus.

Namurei comes capitur.

Interdictum in Francia.

Sedit Philippus in clericis.

Pax inter reges.

Philippum admonet, Ingebergam vxorem recipiat. Paruit legatus Philippus. Nam cum Sueffione legati variis discepcionibus de regis cum vxore reconciliatione agerent: rex tantæ moræ impatiens, assumpta Ingeberga, in salutatis legatis, consilium dimittit. Abeunte rege, legati rubore perfusi, alter Romam se contulit, alter in Franciam reuersus est.

Exactis inde paucis mensibus, conuenientibus iterum, non longe à Vernone regibus: Philippus Iohanni Anglo atq; Normannis diem dicit, quo Parisi ad iudiciū venirent. Causa vocationis hæc fuit. Erat Arturus Britonum comes, Angli regis nepos, quem Philippi partes sequentem, Iohannes Anglus cum cepisset, cum occidisse diffamatus est: libere dimissis iis, qui cum eo capti erant. Statuto die, postquam ad rebellionem Anglum inclinare Philippus cognouit, consilio à proceribus capto, militem cogit, ducitq; in Normanniam, ad castellum, cui Bontautentum nomen est: quod, vnà cum Genselino & Gorneio munitissimis locis, prostravit. At cum hyems inhorresceret, relictis vbiq; præsiidiis, reges bello, tantisper dum hibernarent, abstinerunt. Ineunte vere, Philippus Britonum atq; Pictauorum auxilium fretus, Aquitaniam sibi subitugauit. Nec multo post in Normanniam conuersus, Conchas & vallem Ruelli eum insula Andelina in potestatem recepit. Eodem ferme tempore Innocentius III. pontifex, missis in Franciam nunciis, regi mandauit, bello supercedeant, poena in contemptorè præcepti adiecta. Sed Philippus appellatione aduersus legatos se tutauit. Atq; ita ad Radepontem copiis instructis mouens, post quindecimum obsidionis diem, arcem expugnat. Dehinc ad Gallardum castrum profectus (quod edito ad ripam Sequanæ loco situm est, & à Richardo magnis munitioibus instauratum) constituit præsidium, quod intus erat, fame ad deditioem compellere, ne vel militem difficili & periculosa obsidione perderet, vel casu aliquo obsessi clam dilaberentur atq; subrerfugerent. Igitur magnis fossis atq; aggeribus castellum circundat, imposito inter aggerem & arcem milite. Extruxit præterea ligneas turres, ex quibus tela in obsessos iaculari possent. Comparatis omnibus, quæ oppugnationi conuenirent, insipientibus Francis atq; acerrime pugnantibus, obsessi non minore animi fortitudine Francos repellabant, donec quintodecimo die, continua oppugnatione fracti, deditioem fecerunt. Altero, qui secutus est, anno Philippus cum Falleciam atq; Damfrontem recepit, ad diui Michaelis promontorium (quod in periculo maris ab incolis dicitur) peruadens, suæ omnia ditioni subiecit. Quod videntes Normanni, ne Philippi fortunæ temere obstitissent, Abrincas, Baiocum, Constantiā atq; Lexouium vrbes dedunt. In quibus relicto valido præsidio, rex Rothomagum primariā Normanniæ ciuitatem obsidione premere constituit. Circumfessa à Francis vrbe, ciues triginta dierum inducias à Philippo impetrant. Interim in Angliam missis ad Iohannem Anglum nunciis, ut infra impetratos induciarum dies obsessis optularetur, cum nihil spei à rege acciperent, sed intelligerent hominem desiderare & cunctari, ad suos remigrantes nuncii, se atq; ciuitatē Philippo permiserunt. Quorum exemplo moti Arquentes & Vernolienses, in verba regis iurant.

Subacta Normannia, in Franciam cum rediisset, paucos ibi dies commoratus, Aquitanos magnis copiis petit. Prima ad arcem Lochiarum castra fecit, quam magna vi expugnatam Droctio de nullo domo dedit. Inde Chinonem, agri virtute à præsidio defensam cepit. Omnes vero qui intus erant, Compendium in custodiam duci iubet. Intercedentibus paucis post hæc diebus, Iohannes Anglus Rupellā cum classe appellit. Cui, à Philippo deficiens, comes Touardus se coniunxit. Vrbs Andegauia primos Iohannis impetus experta est, quam solotenus Anglus destruxit. Eapropter in Pictauiā veniens Philippus, omnibus munitioribus Pictaouorum locis imposito præsidio, Touardum, vbi Anglus agebat, petere cum statuisset, iamq; ad hoc acies ordinatas haberet, comitis Touardi terra ferro atq; igni vastata, duorum annorum induciis inter reges firmatis, ab armis temperatum est. Quibus exactis, Philippus iterum in Aquitaniam militem promouet, vbi æquatis ad solum quibusdam castellis aliis autem receptis, cum præsidium in illis collocasset, eius regionis curam Guillermo Marefcallo & Guillermo de Rupibus committit.

Legati à Philippo illi.

Iubet Innocentius reges bello abstinere, à quo Philippus pronocat.

Philippus in Aquitaniam.

Anglus ad Rupellam cum classe. Andegauia vrbs diruit.

atq; in Franciam remeat. Illi à rege præfecti, dum Pictauia agunt, locatis in fidiis: Touardi Vicecomitem, & Sauarum Maulionem, prædas abigentes, capiunt: quos vna cum Hugone Vicecomitis fratre, & Amerio Lifigniaco: atq; militibus quinquaginta ad Philippum mittunt. Est in Britonum principatu collis editus, ad septentrionem spectans, sinuoso maris æstuuario circumdatus: cui Britonum lingua *Graplum* in Britonibus collis.

Arce extruxissent, quæ in aduenientes Anglos propugnaculum esse posset, id Michaël quidam, inter Britones non ignobilis, cum Philippo nunciasset: contracto apud Mantam exercitu: comiti sancti Pauli & Michaëli committit arcem occupare. Nec pigritatur comes regi parere. Itaq; arce capta, Michaëlem cum valido præsidio arci præponit. Ad hoc expugnandæ arcis negotium cum pontifice Franci à Philippo præmoniti, armatos aliquot ex suis misissent, soli Aurelianeses atq; Altiſſiodorenses antistites detrectare auxilium nõ formidauerunt. Quamobrè, cum Philippus eorum terras, donec satis de contemptu factionem fecissent, occupasset, Romanum pontificem ad euntes: Philippum, ne id faceret, pontificia auctoritate prohibere nisi sunt. At pontifex Francorum consuetudini, quæ de temporalium rerum gubernaculis introducta esset, detrectare nihil tentauit. Igitur episcopi multam à rebellionem Philippo soluentes, quæ suæ ditionis erant, receperunt post biennium, quàm illa rex possedisset. Eodem anno, qui fuit Christianæ gratiæ

MCCVII. Almaricus Carnotensis, literis apprime eruditus, cum apud Parisios nõ paruatam doctrinæ opinionem obtineret, palam docuit, quosq; Christianos membra Christi corporis esse: & dum à Iudæis Christus pateretur, vna cum ipso dolorem atq; afflictionem fuisse reuera perpeſſos. Sed errorem cum tueri non posset: damnatus est resipiscere, & contrariam sententiam asserere. Ob hanc ignominiam, contracta animi ægritudine, paulo post tempore interiit. Fuere alii præterea literati homines, qui singulis diuinæ trinitatis personis, singula tempora per successionem tribuerent: asserentes, patris omnipotentiam Christi aduentu desuiffe: Christi vero doctrinam, Spiritus sancti accessu, exoletam esse. Cuius hæreseos auctores, procurantibus Petro Parisiensis episcopo atq; Garino consulari viro, de præhenſi, honoribus & dignitate priuati sunt. Laicos, id est, qui extra cleri ordinem essent, ignis absumpsit. Fœminis vero parcitum est. At Almarici cadaver, quod pone diui Martini Parisiensis ecclesiam sepultum fuerat, exhumatum & crematum est. Per eisdem ferme dies, Fredericus imperator, missis ad Philippum nunciis, petit locum deligi, vbi de rebus ad vtrumq; pertinentibus colloqui possint. Apud Vallicolorem placuit conuentionem habere. Est enim Vallicolor vltimus regni locus Tullum versus spectans. Philippo consilium non fuit, illò proficisci. Sed misso Ludouico filio cum procerum ornatissima caterua, fides atq; amicitia, quæ vtuſſimo fœdere inter principes Romanos, regeſq; Francorum obseruata fuisset, innouata est. Eodem tempore, cum à veteri diui Dionysii porta, vsq; ad eam, quæ nunc noua appellatur, multum agri intercederet, eam omnem partem Parisii vrbs, Sequana tenus, muro Philippus claudi iubet: in eaq; domos extrui, quas incoleret populus. Muniuit præterea pleraq; alia, per regnum Franciæ loca: arces turresq; exædificauit, precio dato iis, à quibus possessiones ad hunc vsum recipiebant. Interim Reginaldus Bononiæ comes, qui ecclesiarum atq; pauperum oppressor erat, & ob eam rem extra hominum communionem, pontificum auctoritate positus, cum à rege sibi timeret (comitatu Bononiæ Ludouici filii regis potestate permissio) cum Othone Pseudoimperatore amicitiam iungit, moxq; postquam ablata sibi terras à Philippo recuperare non posset, nisi Parlamenti diffinitione illas reciperet, Flandriam petens, in Angliam ad Iohannem Anglum nauigauit. Erat hic Iohannes à Romano pontifice excommunicatus, propterea quòd ecclesiæ prouentus annos sex vsurpauerat, episcopoſq; Angliæ extruſſet, quos in Francia receptos, Philippus reuerenter habebat. Cum hic in Anglia status rerum esset, consilio Sueſſione habito (in quo dux Brabantinus affuit) visum est dignum rege esse, si in Angliam expeditionem duceret, pontificeſq; sedibus expulſos, restitueret. Cui sententiæ Ferrandus Flandrenſium comes aduersatus est, propter duo muni-

Graplum in Britonibus collis.

Aurelianeses et Altiſſiodor. pontif. Philippo repugnant.

Almaricus hæreſis scilicet cui Christo vel sol ipse sit compeſſus.

Fredericus imperator.

Novi muni Parisiensis.

Iohannes Anglus excommunicatus.

munitissima oppida, Sanctū Audomarū atq; Aeriam, quæ Ludouicus occupabat. Iam enim (vt postea cognitum est) cum Iohanne Anglo, Reginaldi Bononiensis suafu, Ferrandus sentiebat. Non destitit tamen à cceptis rex. Sed ad Bononiam ingentes copias ducens: vbi classis, vehendi militis causa, parabatur, mox ad Grauelingam maritimum in Flandria oppidum profectus: naues illò se subſequi iubet. Promiserat Ferrandus ad eum locum venire, & de offensis in regem satisfacere. Sed postquam à fide & promissis deficere perfidum hominem compertum est: Philippus, omiſſa in Angliam expeditione, in Caſſeletum, quod in colle, paucis à Grauelinga miliaribus distans, munitissimum erat, irrumpens, Brugas vsq; peruenit: classemq; ad Damnum deduci mandat. Est autem Dammus nauium ſtatio & portus: vnde excauato, opere humano, alueo merces Brugas deferuntur. In eo portu, quia regia classis contineri non potuit, pars in proximo mari seorsum in anchoris manserat. Philippo autem à Brugis Gandauum promouente, Reginaldus Bononiensis & Guillelmus Longaspata, mari ex Anglia delati, occurrente illis Flamigorum turba, regias naues, quæ extra portum erant, inuadunt: captas abducunt, atq; post die eas, quæ in statione seruabantur, inuadere festinant. Quibus Franci viriliter obſtiterunt. Cognito classis & suorum periculo, Philippus in hostem dimiſſa obſidione reuertitur, quos nauali pugna fugatos, ad duo millia interemit, compluribus ex eorum nobilitate captis. Deinde Damnum repetens, quod reliquū erat nauium, armamentis & comœatu receptis, incendit. Dirutoq; portu, cum agro adiacenti: postquam à Gandauis, Brugenſibus, Ipris atq; inſula obſides recepiſſet: in Franciam exercitum reduxit. Erant per hos dies in Narbonenſi prouincia (quam vulgo linguam Occitanam appellamus) Christianæ puritatis permulti contemptores, ex Albigeſio primam suæ doctrinæ & iniquitatis institutionem referentes. Quorum dogmata nemo ad hunc mihi diem notus scriptor reliquit. Et cum hæreticos eos vocent: atq; ob eam culpam exterminatos esse, auctores tradant: genus tamen hæreseos prætereunt. Puto eos, quoad coniectura aſſequi possum, Arrianam pestem secutos, fœdis quoq; amoribus & masculinis concubitibus indulſiſſe, id eoq; legitimas nuptias, & carnis esum damnare, & in diuam Mariam Christi matrem esse blasphemos. Diffuſum id virus, cum totam ferme regionem inquinasset: Romanus pontifex Innocentius III. misſo Gallone Cardinali legato, Philippum pontificis auctoritate monet, in Hæreticos armari, peccatorum remissione concessa, his, qui inſigne crucis ad id bellum deſumerent. Legati oratione permotus Philippus: permittit suos arma capere, & in Albigenſes proficisci. Fuiffe in exercitu episcopos multos, & proceres inuenio: atq; imprimis Eudonem Burgundiæ ducem, Henricum Niuernenſem, Petrum, Senonum archipræſulem. Reginaldum Rothomagenſem, Robertum Baiocenſem, Iordanum Lexouium, & Reginaldum Carnotenſem. Igitur mouentes Franci Biteras primum obſident, expugnantq; occiſis, qui in ea erant, multis hæreticorum millibus. Quo periculo territi reliqui regionis incolæ, ad Carcaſſonem munitissimam urbem confugerant: in qua à nostris circunſepti, inde abire nudi omnino compelluntur: vt qui pudendis membris per ſummum nephas abusi fuerant: ea ad ignominiam videnda exhiberent. Eliminata fœdiſſimæ gentis turpitudine: Franci cupidi ſua quicq; loca reuiſere, reliquo exercitui, Simonem de monte forti, hominem nobilem & strenuum nec minus religioſum, præficiunt. Qui mox belli cura ſuſcepta: non ſegniter, quæ ſupererant, executus est, comitante eum Dominico, viro Hispano: quo autore prædicatorum ordo initium ſumpſit. Itaq; arces per eam terram expugnavit, hæreticis interemptis. Habuit tamen obſcœna Albigeſiorum turpitudine defensores, Aragonum videlicet regem, sancti item Eligii comitem, & Fuxi principem: qui eductis ingentibus copiis, Simonem apud Murellum arcem obſederunt. Qui, tametiſi raros armatos ſecum in præſidio haberet, nihil tamen deſperans, re diuina à ſacerdote facta, postquam ſe in primis atq; ſuos confessionis ſacramento purgaſſet: eruptionem ſubito facit, regem Aragonum & hoſtium octodecim millia interemit: cum ipſe octo tantum ex ſuo præſidio amiſiſſet. Credi merito poteſt, Deum pro ſua religione comitem recte pugnantem adiuiſſe. Diſcedentibus ex

Ad Grauelingam classis regia.

Dammus portus.

Quid mirum? est pro ratione voluntas.

Biteras ciuitas.

Simon de monte forti.

Alti dicit sancti Aggidii.

Egregia gloria.

Albigensio principibus Francis, Giraudus quidam, Albigenium præfectus, crudelitate atque perfidia vsus, sacerdoti Christiano fidem dat, deducere eum tuto ad suos, & cum eo equites auratos sex, & seruos quos habebat quinquaginta. Confidens igitur sacerdos, se cum suis comitibus Giraudum credit. Quos omnes ad cœnam liberaliter acceptos, remotis epulis statim in vincula coniicit. Deinde equitibus seorsum eductis, ignem in ergastulum, vbi reliqui asseruabantur, mittit: quem triduo perpeffi Christicolæ, nulla aduisione læsi sunt. Duos autem ex equitibus, oculis & naribus, cum superiore labio, priuauerunt: quo malo alter interiit, superstiti altero. Per hos dies multis imbribus Sequana amnis auctus, paruum apud Parisios pontem deiecit. Hæc inter iustissima bella Iohannes Anglus ex Anglia mouens, Andegauiam, quæ diruta erat, restituit & muro claudit. Inde deficientibus ad eum Britonibus atq; Pictauis, ope eorum auctus, rupem Monachi (quod castellum ad Ligerim flumen, Guillelmus de rupibus, supra non multos annos extruxerat) contendit. Ibi, cum primam oppugnationem sibi non bene procedere intelligit, fecit consuetudinem ad aggerem, qui ad fossas erat, quoque die ambulandi, & scrutandi, qua parte castello potiretur. Qui, ne ab obsessis telo aliquo offenderetur, satellitem instituerat, scutum prætere ambulanti. Eam rem cum ex obsessis vnus ingenio pollens animaduertisset, tenuem ex canabe funem texit, iusta longitudine, quæ ad aggerem pertingere posset. Eius funis extremo ad sagittam deligato, reliquum clauo iuxta se ad muri pinnas affigit. Atq; ita sagittabalis impolita, Anglo, dum transiret, insidiatur: quem vbi suo more incedere videt, sagittam in satellitis scutum penitus adigit. Mox cordula ad se reducta, satellites cum scuto, quod gerebat, in fossam præcepit ruit, in quem obsessi tela crebra iaculantes, necauerunt. Satellitis nece exasperatus Iohannes, furcas è regione castri protenus erigi iubet: comminatus, nisi se dederent, eos furcarum supplicio affectum iri omnes. Nihilominus tamè Franci pugnacissime arcem tutati sunt, occisis plerisque Anglis.

Interim occupato aduersus Flandrenses Philippo: filius eius Ludouicus, ductis ad Chinonem copiis, cum inde magnis itineribus ferre opem obsessis contendit, cognito eius aduentu Anglus, relicta obsidione, traiecit Ligeri, quinquaginta eo die miliaria fugiens, confecit. Fugato Anglo: reliquas arces, & ipsam Andegauiam Ludouicus recepit: dirutoq; castello Belloforti & terris vicecomitis Touardi vastatis, muros, quibus Andegauiam Anglus muniuerat, dissipauit: nec Montotorum abstinuit: quod fundo tenus dirui iubet. Filio in Pictauia bellum gerente, Philippus, postquam accepit Othonem multis militum millibus apud Valencinas castra habere, vt Ferrando caterisque Francorum perfugis auxilio esset: exercitum cogit, & per Flandriam ducens, cum omnem fere regionem diris incursionibus vexasset: Tornacum proficiscitur, à comite sancti Pauli & fratre Garino, qui hospitalarii ordinis erat, ex hostium potestate paulo ante receptam. At agente Tornaci, Philippo nunciatur: Othonem IIII. ex Vallencinis ad Mauritaniam, octo miliaribus Tornaco distantem, confedisisse. Quem adoriri cupientem regem proceres dehortati sunt, propter viarum, quæ incedendum esset, angustiam. Ingressus postea in Hannoniam Francus, terram omnem magnis incommodis affectit, propterea quod eius terræ dominus in numero hostium habebatur. Redeunte Tornacum Philippo: vbi paucorum dierum quiete militem seque recrearet: accepit Othonem instructis aciebus aduentare. Eodem die siue fortuna siue Deo ita volente, vicecomes Meldunensis & frater Garinus cum leuis armaturæ mille militibus, iter, quo hostis veniebat, euntes, in tumultum (qui extra militarem viam erat) abierunt. Vnde prospicere longe lateque possent, si quis hostis appareret. Viso hoste qui instructissimo ordine accedebat, maturant ad Philippum deferre Othonis aduentum. Tum militem in armis stare Philippus iubet. Vocatoque procerum conuentu: consilium fuit, paulo ultra progredi, vt quid sibi hostis faciendum instituisset, exploratum certius haberet. Erat inter vtrumque exercitum riuulus, non adeo magnus, quàm traiectu difficilis. Quo superato, hostis Tornacum adire simulat. Sed contra sentiens Garinus, suadet aut prælio

Giraudi senia.

Miraculum.

Iohannes Anglus.

Nota facti.

Ludouicus Philippi filius.

Montotorum castellum.

Tornacum Otho imperator cum copiis abijt.

Philippus aduersus Othonem.

prælio conferendum, aut cum summa ignominia abeundum esse. Igitur procedentibus, vsque ad pontem Bouinum, Francis, cum lassus rex sub fraxino arbore obdormisset, & ad clamorem suorum, quos in vltima acie hostis inuaserat, expergisceretur, sacellum quod proxime diuo Petro dicatum erat, ingressus, breui prece habita, tam hilaris in equum conscendit, quàm si ad conuiuium inuitatus extitisset. Atq; ita in primam aciem progressus, militi animos dedit. Otho vero rege inspecto, suos à via subducens, agrum, qui septentrionem versus erat, occupauit. Qua re factum est, vt solem meridianum præ oculis hostis haberet. Dispositis in acie Francis, Philippus in hanc sententiam locutus est. Viri commilitones, spem capimus rei bene gerendæ, præsertim, qui aduersus sacris interdictos & ecclesiæ spoliatores pugnam suscepimus. Et nos, tametsi per fragilitatis humanæ tenuitatem peccatores sumus, tamen communionem tenemus fidei & institutionis catholice. Quare bono animo estote, & progredimini in hostem viriliter: dabit Deus in se sperantibus victoriam. Ad hunc modum paucis cum locutus rex esset, impartita militi benedictione, signum pridie nonas Iunii bello dat. Itum est in hostem, & pugnatum incredibili virtute. In Flandrenses primus à Sueffionensibus impetus fuit, subsequente Petro Remigio Campanorum ductore, qui Galterum de Guistella & Buridanum captos abduxerunt. At Galterus sancti Pauli comes, & comes Bellomontensis, cuneo facto, acies hostium irrumpunt, obuios quoque ferientes, ita vt penetratis aciebus iterum in confertos hostes pari gloria reuertentur. Ad quos se conferentibus, magna virtute, Francis, egregiam inter illos operam nauauerunt Eudo Burgundus, Matthæus Monmorentianus, Galterus de sancto Paulo, Hugo de Marolio, cuius potestati Ferrandus Flandrensis, à Francis interceptus, se permisit, suis vel fugatis vel occisis. Ferrando capto, tota belli moles in Othonem incubuit: qui Philippo procul inspecto, in eum se prorumpens, intercurrentibus, qui ad regis custodiam deputati erant, ægre se defendit, atque equo, quem insidebat, fauciato, è prælio cedens, cum alterum equum recepisset, aufugit. Othonis vero pedites, qui inter equites dilapsi erant, Philippum ab equo deiiciunt, ita vt opera Galli de Montigniaco, & Petri Cristaldi difficilime fuerit periculo liberatus. Hostes autem, postquam Othonem fugisse cognouerunt, animis destituti, compluribus occisis, fugientem dominum secuti sunt, relicta imperatoria aquila: quæ draconis simulachro alte superposita, curru vehabatur. Fugientibus Alemannis, Reginaldus comes qui suos seorsum continuerat, prælium instaurans, vulnerato per ilia equo, captus est. Supererat ex toto Othonis exercitu Brabantinorum turma septingentorum armatorum, qui desperata salute, vtrumque poterant, præliabantur. Quos postquam Philippus prospexit, misso cum duobus expeditorum millibus Thoma de sancto Valerio, omnes aut capti, aut occisi sunt, cum nisi vnum ex suis tantum, recensito numero, Thomas desiderasset: qui tamen inter cadavera occisorum faucius repertus est, & deinde chirurgorum ope curatus. In Othonis exercitu mille quingenti equites aurati, inferioris vero ordinis & peditum, centum quinquaginta millia (sicut ex captiuis cognitum est) fuerunt. Hostibus superatis, cum fugientes miles Francus persequeretur, veritus rex, ne dissipato exercitu vel captiui effugerent, vel receptis viribus, hostis, nouam aliquam cladem importaret, receptui cani iubet, atque ita receptis, post insignem victoriam, militibus, captiuos per diuersa Franciæ loca in carcerem mittit. Reginaldum vero Boloniensem Peronæ cathænis vinctum seruat. Ferrandum Flandrensem Parisium deducit, atque in turre, quam Luparam vocant, includit: anno dominicæ pietatis ducentesimo vndecimo supra mille.

De huius Ferrandi fortuna, cum mater, quæ Portugala erat, ariolos & diuinatores consulere, insequens responsum habuerat. Rex in prælio cadet, pedibus hominum atque equorum calcatus, nec sepelietur. Ferrandus à Parisiis acies cunctissime excipietur. Quo oraculo stolidam mulierem decepta: secus ac sperabat, pro regni diademate, filii carcerem accepit. Reuerso in Franciam Philippo, Pictaui, qui coniuratione cum hostibus facta, domi se continuerant, belli exitu expectan-

Oratio Philippi ad milites.

Ferrandus vltimus captus.

Otho fugi.

Reginaldus Boloniensis captus.

Pro diademate, carcerem vultus accepit.

tes, cum victorem Philippum pertimescerent, per vicecomitem Touardum veniam impetrant. Et Iohannes Anglus, missis ad regem legatis Roberto apostolico Cardinali, & Renulpho Lincestræ comite, quinquennes inducias cum Philippo firmat. Cum hæc in Pictavis geruntur, Ferrandi vxor Iohanna, Balduini Constantinopoleos imperatoris filia, ad regem de viro sollicita venit. Offert, Ferrandi loco deposituram se obsidem Gaufridum Brabantini ducis filium, soluto pro Ferrandi & suorum captiuorum redemptione iusto precio: se quoque arces per Flandriam atque Hanoniam desolataram, quas rex dirutas esse præciperet. Ad hunc modum femina maritum & captiuos liberauit. Eodem tempore, quo Philippus Othonem vicit, Ludouicus de Pictavis victoriam obtinuit. Quorum beneficiorum gratia, rex, qui in Deum omnia referebat, monasterium, quod Victoriam appellauit, prope Siluanectum ædificat, assignatis largissime, annuis prouentibus, iis, qui in eo ministraturi erant, cœnobitis. Rebus in Francia feliciter compositis: Ludouicus grædi exercitu contracto, & classi imposito in Angliam traiecit, Londoniisque ad ciuibus exceptus, paucis diebus insulâ recepit, iurantibus in verba eius regni proceribus. Quare cognita, Iohannes fugiens, breui post tempore morte eripitur. Cui proceres iurisiurandi contemptores (relictò Ludouico) Henricum Iohannis filium sufficiunt. Igitur Anglorum perfidiam execratus Ludouicus, quindecim Marcharum argenti millibus ab Henrico acceptis, in Franciam integro exercitu se recepit. Philippus vero cum vetulus esset, & annos III. & XL. regnasset, anno salutis M. CC. XXXIII. vita excedens, apud sancti Dionysii ædem magnificentissimo sepulchro conditur. Rex proculdubio gestorum magnitudine memorabilis, qui cum ab initio ætatis Adeodatus appellaretur, augustus quoque dictus est, tum, propter eius egregiam sanctamque virtutem, tum, quia adeptum regnum auxit. Reliquit præterea ex testamento tercentum mille Parisiensium librarum, in sumptus Hierosolymitani belli: quæ pecunia Hierosolymorum regi Iohanni, qui tum aderat, Compostellam deuotionis causa profecturus, annumerata est. Millia in supercentena domui hospitali. Almarico Montifortensi totidem, qui terræ Albigenis præfectus erat. Pauperibus millia viginti. Sunt qui minus à Philippo legatum esse tradunt, sed ego historicum Gallum secutus, plus fidei Franco quam peregrino auctori dandum arbitrat. Addidit ad Dionysianorum monachorum numerum triginta cœnobitas, qui perpetuo rem diuinam pro se Deo exoluerent. Anno, quo decessit, visus est in occidente cometa, cum anno superiore luna, ab intempesta nocte, usque ad insequentis diei crepusculum, defecisset.

Victoria monasterium.

Ludouicus in Angliam copias ducit.

Qui nisi Namuli mutui scabunt.

ROBERTI GAGVINI HISTORIÆ FRANCORVM LIBER SEPTIMVS.

CAP. I.

OST Philippum regni gubernacula suscepit Ludouicus VI. & XXX. agens annum. Hunc tradunt auctores Caroli Magni genus in reges Francos, per matris cognationem, retulisse. Carolus enim Ludouici III. filius, à quo Hugo Cappelus regnum sustulit, Emengardam filiam comiti Namurcensi vxorem dederat, ex qua suscepta prole virili, Balduinus Hanoniensis comes natus est, qui Isabellam ex se genitam, Philippo Ludouici, de quo scribimus, patri matrimonio copulauit. Putant hoc factò Francis plus nobilitatis ad reges, qui inde prognati sunt, peruenisse: quasi à prima origine perseuerent in posteris mores & virtus. Sed ut in cæteris animantibus atque in plantis, ita in hominum genere contingit. A forti imbecillis equus, à fructifera arbore, sterilibus plarumque enascitur. Nihil enim natura fert, quod temporis accessu à stirpe non degeneret.

Adepto

Adepto regno, Ludouicus, cum Pictavi parere detrectarent, Anglis fauente, ducto ad Niortum arcem exercitu, eam obsedit, in qua præsidio erat Sauaricus Mauleonus cum non inualida Anglorum manu. Qui postquam assidua oppugnatione se premi videt, impetrata cum suis abeundi libertate, deditionem fecit. Itum deinde est ad sanctum Iohannem, quod incolæ Dangelii vocant. Cuius oppidani regis potentiam formidantes, Ludouico occurrunt, atque vt dominum suum & regem reuerentur, recipiuntque. Tam prospere succedentibus sibi rebus Rochellam maritimum in Pictavis oppidum, & idem munitissimum, quo statio est nauium, quibus merces mari importantur, petit: vbi (quem ex Niorto abiisse memorauimus) Sauaricus Mauleonus erat, multis Anglis stipatus. Postquam continuis decem & octo diebus oppugnatione facta est, orta inter Mauleonem & Anglos suspitione, de dedendo oppido mens Sauarico fuit, ne (subeunte discordia) in potestatem hostis ipse nolens incideret. Salute à Ludouico impetrata, abeunt in Angliam omnes. Fama perferente, Rochellam à Francis possideri, Lemouicenses & Petragorici ad Ludouicum veniunt, imperata facturi. Quibus in fide receptis, & Rochellæ imposito firmissimo præsidio, Franciam repetiuit. Sauaricus vero, cum ad Anglum regem venisset, multis indicibus coniectans, se regi esse suspectum, & sibi parari insidias, clam ex Anglia ad Ludouicum se contulit, à quo indulgenter receptus, fide debita subiectionis regi præstitit. Ea re cognita, rex Anglus tributo à cleo Angliæ collecto, Richardum fratrem in Aquitaniam cum trecentarum nauium classe mittit. Qui primo appulsu ad sanctum Macharum castra ponens, arcem vi expugnat: atque oppidum, quod arci iunctum erat, diripit. Cognito Richardi in Aquitaniam aduentu, Ludouicus unum ex Marecallis (id enim nomen est officii eius, qui parte aliqua bellicis rebus præest) aduersus Anglos cum copiis præmittit. Francis in terram domini Bergeraci irrupentibus, agrosque populantibus, Richardus relicto castello, cui Rochellæ appellatio est, quod & ipse obsidebat, rebus suis diffidens, in Angliam classem reduxit. Per id tempus Balduinus quidam, ausus se mentiri Balduinum Flandrensem esse, qui ex Constantinopoli Græcorum ob perfidiam cum aufugisset, à Flandrensis exceptus est, reiecta comite muliere, profecto sapiente, quæ ad Ludouicum querulosa veniens, permouit regem Peronam proficisci. Quo simulatorem Balduinum ad se euocatum, cum multa rogatus vel superbe responderet, vel nulla de se vera indicia exhiberet, tertio inde die regno abscedere Ludouicus iubet. Abiens mendax homo, Vallencnas, postquam suis se desertum intelligit, Burgundiam specie mercatoris assumpta, à nescio quo milite agnitus, ad comitem deductus est: quem in ergastulo multis cruciatibus affectum, furcæ illaqueatum serui dominæ comitis strangulauerunt. Interea Romanus à pontifice Gregorio IX. legatus, Parisi sacerdotum conuentu habito, rege cum multitudine procerum confidente, de Albigenis hæresi atque pertinacia questus, regem, & qui consilio aderant, excitat, crucem aduersus hæreticos pro Dei religione sumere. Ipseque Romanus complures sua manu cruce signat. Anno insequenti, qui erat Christianæ gratiæ CCXXVII. supra M. Ludouicus, & qui cum eo cruce dominica insigniti erant, ad Bituriges conueniunt. Inde Niuernum Lugdunumque prætereuntes, Auinionem, prouinciæ non contemnendam urbem, petunt: quæ, septimo iam anno interdicto ecclesiastico damnata, ab hæresi non respuerat. Quam cum Ludouicus, pacto ciuibus interposito, spondet nullo incommodo affecturum, sed ultra profecturum, portas regi occludunt. Quæ accepta iniuria, Ludouicus Auinionem circumuallat. Ea obsidio cum à Calendis Decembribus ad medium Augustum continuata non procederet, fortissime se tuentibus hæreticis, telis scorpionum mille sexcenti ex nostris periere. Inter quos, Guido sancti Pauli comes, strenuus & bellicarum rerum peritissimus, & Lemouicarum antistes interempti sunt. His incommodis acceptis, Ludouicus iurat, se nunquam, nisi vrbe recepta, inde abiturum. Cognita regis indignatione & constantia, ciues duos ad eum de primoribus ciuitatis mittunt, qui se ciuitatemque potestati Ludouici atque Romani legati permitterent. Rebus compositis, LUDOUICVS urbem ingref-

Pictavi relecti.

Rochella.

Sauaricus Mauleonus.

Sanctus Macharius.

Psendocomes Flam. drto.

Animo circūsidetur.

sus, fossas civitatis terra expleri ad summum imperat: demum trecentis præclaris ædibus murisq; ad solum excisis, ciues ab interdicto Romanus laxavit, ordinato illuc episcopo Petro Corbio, erudito homine, qui ex Cluniaci cœnobio erat. Avinione recepta, rex Tholosam ad quartum vsq; lapidem peruadens, desiderium cœpit Franciam reuifendi. Atq; ita cura rerum prouinciar: Imberto de Belloioco, qui eum genere attingebat, deputata: in Franciam venit. Vbi paruo tempore moratus, ad Mompenerium cum festinus reuertisset, ægrotauit. Et 11. Idus Nouembris defunctus est, rex per omnem vitam continens, & qui nullius, præterquam propriæ coniugis concubitu vsus fuisse perhibetur. Ex Mompensio ad sanctum Dionysium elatus, iuxta Philippi patris sepulchrum humatus est. Eius mortem Merlinus, vates Anglus, hoc vaticinio visus est præsignasse. *In monte venti moritur leo pacificus.*

C A P. 2. LUDOVICO suffectus est Ludouicus filius, annos XII. natus: quem in Blanchæ matris tutela pater reliquerat. Eius erudiendi sollicita mater, curam sine intermissione adhibuit: ita vt vigili studio elaboraret, Christianis illi institutis præclarisq; moribus educari. Deputatis ad id negocium religiosi hominibus, ordinis præcipue prædicatorum atq; minorum. Quorum disciplina ita didicit vitæ sancti moniã amare, vt illo tempore nemo religiosior sit habitus. Regni diadema à Sueffionum antistite apud Remos ad Calend. Decembris suscepit, orbata per hos dies ecclesia Remorum pastore, anno Christianæ salutis CCCCXVI. supra M. Mox Theobaldus Campanus, Petrus Mauclericus Britonum dux, & Hugo Marchiæ comes, propter non idoneam ad regnandum ætatem, parui habentes Ludouicum, coniuratione facta, à rege deficiunt. Atq; ante omnes Mauclericus duas munitissimas arces, sanctum Iacobum de Beuron atq; Belesinum imposito ad præsidium milite occupat, quas à patre, dũ ad Albigenes proficisceretur, comiti Britonum Petro custodiendas tribuerat. Coniuratione patefacta, nouellus rex ex matris consilio magnis itineribus in Britonem ducit. At Theobaldus Campanus, viso regii militis exercitu, futuri prouidus, nescientibus sociis, ad regem concedens, delicti veniam impetrauit. Statimq; Ludouicus Mauclericum atq; Hugonem per caduceatorem monet, ad se veniant, aut pugnandi faciant potestatem. Coniurati respondent, acceptissimam sibi pacem concordiamq; esse, tantum dicatur conuentioni dies & locus, cum de pace colloquium cum rege habere possint. Apud Chinonem cum die condito coniurati non venissent, tertio vocati, missis ad Ludouicum nunciis, spondent se Vindocinũ venturos, ibiq; pro regis voluntate se purgatuos. Quo responso placatus rex adolescens, tantum illis mandat, ab iniuriis abstineant. Illi autem regis benignitatem atq; indulgentiam contemptui habentes, permultos regni proceres in suam sententiam ducunt: Blanchã regis matrem indignam dicentes, quæ tantum principatum administraret, nec decere illos femineo duci imperio. His atq; aliis suasi verbis proceres, sollicitè explorant, quonam modo in suam potestatem Ludouicum à matre abducant. Iter per agrum Aurelianum faciente rege, nunciatur insidias sibi à proceribus positas esse. Eam ob rem retro inde cedens, Parisium versus, cum ad Montenherium venisset, ad matrem Parisiis agentem mittit, quæ filio timens, Parisios ad arma excitat: qui, collecta raptim ex agris hominum multitudine, ad regem contendunt. Insidiatores vero, cognito Parisiorum aduentu, silentes abire. Igitur recepto rege, Parisi domum reuertuntur.

At proceres suo instituto frustrati, in Theobaldum Campanum, à quo, coniuratione patefacta, deferti erant, bellum mouent. Obsessoque oppido, quod Cahorsam vocant, frequenti populatione Campaniam infestabant. Re ad Ludouicum per Theobaldi nuncios delata, proceres primum rex admonet, ab armis discedant. Qui regi non audientes, mox, vt acceperunt Ludouicum infesto exercitu ad se festinare, obsidione soluta, domum quisque remeavit. Verum Hugo, Marchianus, suæ in regem coniurationis acôr & diligens autor, ad Anglos traicit: Regemque admonet, tempus aduenisse, cum ablatam sibi à Philippo Normanniam recuperet. Ludouicum quidem adolescentem non acceptum nobilitati esse, quippe qui ipsis inconsultis, & præter iustam

Enonem lupis commissam.

Coniuratio in Ludouicum.

Insidias in Ludouicum.

Bellũ in Theobaldum Campanum.

Marchia comes ad Anglos traicit.

stam ætatem regnum adiuisset. Scire se, si Anglus cum exercitu Galliam petat, futurum, vt se adiutore Normanniam vendicet. His Hugonis verbis persuasus Anglus, classe instructa ad Britones vna cum Hugone duce, quanquam aspera hyems esset, adnauigat. Moxq; adiunctis sibi Britonum auxiliis, vicinos Britonibus agros incursionibus populationibusq; disperdit. Quod postquam Ludouico nunciatum est, copias in duces primus educit, Belesinumq; arcem pertinacissime prius obsidet, quàm insolitis antea frigoribus hyems militem molestaret. Sed huic malo Blancha Ludouici mater remedium attulit. Iubet calones castris egredi, & arboribus cuiusque generis, fertiles atq; infœcundas succidere, easq; conscissas ad castra importari. Quo nimirum facto, tanta lignorum congeries in castris fuit, vt magnis crebrisq; ignibus excitatis, hybernus rigor nec militem, nec iumenta offenderit. Prima oppugnatione irrita, Marescallus militum, dum secundam oppugnationem parat, follores instituit, qui cuniculis viam in arcem faciant. Ipse interea machinis dispositis, muros quatit & simul militem oppugnationem facere iubet. Tanta fuit lapidum vis, vt primaria arcis turre concussa, nutaret: & muri, cuniculis perforati, prope dilaberentur. Quo periculo territi Britones, cum nullum ab Hugone subsidium sperarent, se atq; arcem Ludouico dedunt. Belesimo superato, Anglus Hugonem increpat, cuius suasu bello se immiscuit, atq; ita exercitu classi imposito Angliam repetiuit.

Per idem tempus ii, qui Haiapannelli incolebant, ad Britones defecerunt. Sed Blanchæ iussu Iohannes de vineis in eos copias ducens, paucis diebus compescuit. Ludouicus Britonum regionem ingressus, Ardonem atq; Chancelaun validissimas arces cum cepisset, duces perterritos. Qui ad fratrem, Drocarum comitem, missis nunciis orat, regem sibi conciliet, in se nullam moram fore, quin imperata faciat. Comes de ducis animo certus factus, regem placat. Igitur datis obsidibus, Hugo iureiurando promittit, nullo se vnquam tempore arma in regem capturum: sed in fide constanter permanfurum. Cum annos quatuor Ludouicus bona vsus fortuna esset: Regalis montis cœnobium, non procul ab Isara flumine extruxit, collocatis in eo fratribus Cisterciensis ordinis. Interea, dum circa cœnobii institutionem rex animum intendit, seditio inter ciues & Parisienses scholasticos insurgit, ita vt nonnullis vtrinq; occisis, cum sibi de iniuriis acceptis satis non esse factum scholastici queruntur, eò indignatio processit, vt de transferendo studio, hoc est (vt vulgo loquuntur) vniuersitate, consultarent: quos etiam rex Anglus, Francorum perpetuus & implacabilis hostis, clandestinis nunciis, vt id facerent, sollicitabat. Daturum se illis dicens (si Oxonem transirent) domos ad diuersandum, libertatemq; atq; priuilegia concessurum. Sed Ludouico cura fuit scholasticos continere, ne nobile regnum litterario splendore priuaretur, quem diuus Carolus Magnus autore Alchuiuo Parisi locauerat. Nam ante id tempus nulla scholæ conuentio apud Parisios fuerat instituta. Quare miror, quosdam doctrinæ sibi scientiam arrogantes, iactitare, ab Athenis diuum Dionysium Areopagitam, secutam scholasticorum multitudinem Romam primum, deinde Parisium demigrasse. Cuius rei verisimilitudinem nullo vel Græcæ locutionis, vel collegii, vel eruditi hominis vestigio confirmant. Nam ante Caroli Magni ætatem, apud Parisios scholasticorum conuentum fuisse, nemo scriptorum prodit. Alioquin ex Scotia venientes Bedæ discipuli, Parisiensis scholæ autores, frustra fuissent à Carolo constituti. Non negauerim tamen, aliquot qui literis operam dabant, imperatoris Caroli potentiam secutos, Parisium aduenisse. Nam illud non nunquam visum est, vt literarum studio si fortunam principũ amplectantur, sub quibus se quietissime victuros sperant. Erat comiti prouinciar: filia Margareta. Hanc Ludouicus à patre acceptam, vxorem duxit. Curauit quoq; Robertum fratrem terris atq; vxore donare. Nam Arthesium Atrebatemq; illi attribuit, desponsata Mathilde Brabantini ducis filia. Hoc fere anno, qui M. CCCCXIX. dicebatur, altera insularum Balearium, id est, Maioricarum, & Valentia ciuitas à Terraconensibus è Mahumeti potestate recuperata est.

Dum hæc geruntur, Federicus II. Romanus imperator, per nuncios Ludouicum

Rei Anglus.

Blanchæ mater.

Regalis montis.

Scholasticorum & ciuiz vtriq; sensum distenso.

vt dicitur, sunt vtriusq; latius multo.

uicum orat, ad Vallicolorem venire non recuset: habere se quæ illi communicata esse velit. Ludouicus delectu militum habito, cum ad locum peruenisset (Federico ægritudinem simulante) in Franciam se conuertit. Creditum est imperatorem fallere regem voluisse, ut si cum paucis aduenisset, comprehensum abduceret.

Coronam Christi.

Per hos dies Balduinus Bizantinus imperator, Ludouico coronam Christi spineam dono dat, quam religiosissimo receptam apparatus, ex Vicennis ad Dionysianum cœnobium portari iubet, comitantibus se fratribus Roberto, Alphonso Caroloq;. Nec multo post tempore Ludouicus cognito, quod Balduinus rerum inops, bonam dominicæ crucis partem cum spongia & lancæ ferro, quibus dum cruci affixus Christus esset, potus & confosus fuerat, pignori obligasset, ingenti pecunia recepta: Ludouicus per Balduini assensum dissoluto are, sacrosancta dominicæ passionis monimenta in regio apud Parisios sacello condit: institutis ibi ad Dei cultû ministris. Deinde obstinatis in perfidia Albigenibus, cum multis militibus Francum iniuriis afficerent: accito Iohanne Bellomontensi, rex illi imperat, copias in hæreticos ducere. Audiens regio dicto Iohannes, exercitum eduxit: atq; in primis arcem, quæ mons regalis dicebatur, expugnat. Deinde aliis atq; aliis locis, intra paucos dies, receptis: rebellem hæreticum domat, & penis afficit. Igitur rebus foeliciter expletis, postquam ad regem venit, magnis muneribus donatus est.

Crucis Christi parte cum spongia et lancea ferro pignori obligatam Ludouicus redemit.

Eodem tempore mortuo Nauarrorum rege, Theobaldus Campanus, eius frater, in regem à proceribus assumitur. Qui breui mora interiecta, collecto ex suis atq; Francis nõ contemnendo exercitu, in Asiam proficiscitur, animo rebus Christianis opem conferendi. Sed lasciuiuentibus & prædis intentis Gallis, neq; Theobaldo regi parentibus, res male processit.

Theobaldus Campanus Nauarra rex.

Non receperat adhuc paternæ hereditatis Alphonso Ludouici frater portionem. Comitiss Tholosati filiam Ludouicus illi vxorem dat: cum Pictauiæ atque Aruerniæ portione: & ea parte, quam in Albigenio tenebat. Mox vocato, regis iussu, comite Marchiensi: qui fidem Alphonso subiectionis iure præstaret: dehortante vxore, quæ Angli regis mater erat, ad Anglos, contempto Alphonso, comes defecit: apud quos multa fingens, quasi suis esset possessionibus à Ludouico eiectus: permouit regem exercitum in Gallias traducere. Eare cognita, Ludouicus copiis coactis, in Marchiam expeditionem ducit: Monsteriolumq; & Bergam, arcem munitissimas, occupat. Bergam autem prorsus desolauit. Nec moratus, Fonccum, vbi Gaufridus Ligniacus erat, circumfidet: quem, & paulo post Nonantum vi expugnat. At mater Angli regis, vxor comitis Marchiani, postquam Ludouicum videt superiorē atq; potentiorē bello esse: veneno regem intercipere tentauit. Sed venientibus in Ludouici castris, quos venefica mulier ad perpetrandum facinus instituerat, cum depræhensi fuissent, puluërem in cibos regios iniicere, furcis appensi strangulati sunt. Quæ res adeo Anglæ mulieri indoluit: ut conciscere sibi mortem tentarit. Sed à suis impedita, perpetua ægritudine laborauit.

Veneno Ludouicus appetitur.

Cum ad hunc modum regis fortuna indices melior esset, & multi ad eum auxiliares iugiter aduenirent: ad Fontanetum arcem progressus, eam obsidione cingit. Est autem arx in medio fluente, altis turribus, & muro duplici extructa, quam ii, qui intus erant, diligenti opera defendebat: ita ut à nostris parum damni acciperent. Ideo rex turrin ligneam erigi imperat ad eam altitudinem: vnde in arcem prospectus esse, & lapides telaq; iaci possent. Sed in turrem iniecto ab obsessis igni, machina conflagrauit. In ea oppugnatione Pictaueensis comes, graue in pede vulnus accepit. Quam obrem Ludouicus oppugnationem redintegrat, tanta militum contentione: ut alii portas cremarent: alii funibus & scalis in muros scanderent: in arcemq; ad hunc modum irrumperentes, eam cum comitis Marchiani filio, & equitibus quadraginta, peditibusq; octoginta, captam solotenus, imperante Ludouico, diruerint. Fontaneto desolato: Villarium mox, quod ad Guidonem Rupefortensem pertinebat: qui Marchiani comitis partium erat, destruxit. Idem & aliis compluribus fecit: donec in conspectu hostium castrametatus est. Apud Taliburgum hæc gerebantur, & erat Charentum flumen traiciendum. Ponte igitur facto, cum Francus pertransisset, frumentatores Xantonas versus pabulantes, cum omnia per agrum

agrum Xantonum corripere, Marchianus comes in eos progreditur. Sed Ludouicus nihil cunctatus, auxilio frumentatoribus affuit. Primoque regis incurfu Senescallus, comitis signifer interemptus est, moxque redintegrantibus, prælium regibus, præliatum est diu atque ferociter: Cessit tamen Anglus retro: & pedem referre cœpit. Henricus autē, cognita suorum fuga, Xantonas petit. In eo prælio multis occisis, capta sunt hostium duo fere millia. Cum Henricus Xantonas se recepisset: insequente nocte, receptis, quot poterat, ex fuga, militibus: portas sibi aperiri iubet: simulans in Francos ducere, quos inopinantes & hosterno labore defessos interciperet. Sed conuerso itinere, Blaiā profectus est. Quocirca Xantonibus animus fuit, Ludouico se dedendi. Quos imitatus est Reginaldus, Pontii dominus, venit & ad regem maior natu filiorum comitis Martiani, mandatis pariturus. Cui pax in hac formula concessa est. *Quæcumque belli iure de comitis possessionibus rex haberet, ea comiti Pictaueorum Alphonso forent: ipse vero arces Messiniam, Cretoyam atque Estardium sibi retineret.* Cognito quid filius apud regē effecisset, comes pater assumptis vxore & reliquis liberis, ad regem veniens, ad pedes eius prostratus, quæ conuenta erant, roborauit, fidelitatis iure iurando interposito. Pacata ad Garonam vsque Aquitania: Henricus Blaiam deserēs, cum Richardo filio Burdegala traiecit. Vnde missis ad Ludouicum, de induciis, nunciis, eas ægre obtinuit: reclamantibus proceribus Francis, quos in Asia Richardus ignominiose habuerat. Per idem tempus Federicus imperator Germanus, Romanæ ecclesiæ aduersabatur: Cuius tyrannide pressus pontifex Romanus Innocentius III. Lugdunum delatus: regem per nuncios orat: ad se venire non tardet. Verum præpediente morbo: cum apud Pontisaram diu decubisset, pontifici morem gerere non potuit. Eius morbi cum nullum à medicis remedium esset, deo omnia attribuens Ludouicus, crucem dominicam sibi assumens: rebus Hierosolymitanis subsidium ferre, illoq; expeditionem ducere, voto se astringit. Recuperata sanitate, rex Cluniacū ad Innocentium se contulit. Apud quem dies quindecim de Hierosolymitanorum rebus cōsulens: pontificali tandem benedictione suscepta in Franciam rediens, Beatricem, reginæ sororem, fratri suo Carolo despōder: Andegauiamque atque Cœnomanniam attribuit. Innocentius vero Lugduni concilium generale celebravit, Federicumque imperatorem imperio priuat. Cardinalibus insigne dat, quod capite perpetuo deferant, hoc est, rubrum galerum: idque diligenter seruatur. Quo pontifex eos admonitos esse voluit, paratos omni tempore esse debere, sanguinem fundere pro Christiani populi libertate tuenda. Dissoluto conuentu Lugdunensi, dum pontifex ad componendas Neapolitanas res contendit, Neapoli interiit, anno salutis CCLIII. supra. Memor deinde voti: paratis, quæ ad Hierosolymitanā expeditionē pertinebant, Parisios adiens: relicto Alphonso fratre, qui vnā cum Blancha matre regnum administraret, Lugdunum contendit: vbi Federicum timens, Innocentius agebat. Salutato pontifice, Ludouicus iter ingreditur: & mari, apud *aquam mortuam*, vbi classis parata erat, cōscenso, Cyprum appulit, vbi hybernauit. Eo venere ad eum Tartari quidam ab Erchaltao principe, cum litteris missi, quibus cognoscit, Chaam Tartarorum regem Christi fidem accepisse: & baptisatum esse: instructumque militem magno numero habere, quem in fidei hostem duceret. Gratulari etiam Ludouico, cui auxiliari esse cuperet. Nunciis liberaliter acceptis, gratias habuit Erchaltao. Litterarum, quas Andreas quidam, prædicatorum ordinis, Gallicas fecerat, matri Blanchæ Ludouicus demisit. Ad primum autem insequentis veris tempus, cum apud Cyprum non pauci ex Franco exercitu morbo interiissent, Ludouicus soluens, in Ægyptum prospera nauigatione delatus est. Est Damyata Ægypti vrbs, Nilo adiacens, quæ & Heliopolis dicta est. Cum in vrbs conspectum classis aduenisset, Ægyptii per ripas dispositi, nostros à continenti facile repellebant. Sed desilientes ex nauibus Franci, hostem Damyatam repetere coegerunt. Positis, non longè ab vrbe, castris: primores Damyatani, igne per murum circuitum imposito, noctu aufugerunt. At nostri accepta illorū fuga: loco potiuntur, atque ignem restinguunt. Ego autem legationibus volens abstinere, quas ab oriente ad Ludouicum missas quidam scriptores tradunt: quæ plus verborū, quam

Henricus Xantonas petit.

Marchia comes ad Ludouicum venit.

Beatricis vxor Caroli Ludouici fratris, Cardinalium infigne.

Ludouicus ad Cyprum appulit.

Damyata quæ est Heliopolis.

rerum, ad rem gestam, pertinentium habet. Danyata capta: ruderibusque atque inquinamentis hostium purgata ciuitate, ritum Christianæ religionis, legatus, qui in expeditione cum Ludouico erat, ordinauit. Postquam à labore miles se refecit, Ludouicus ad Masseram (quam Pharmiam Platina vocat) exercitum ducit, quæ Nili pars alluit. Dum exercitus composito agmine incedit, hostes nostros, ut poterat, premebat, quo cum leuibus commissis præliis, Francus superior euadens, tandem insula, quam Nilus proxime Masseram efficit, castra deposuit: vbi varia fortuna pugnatum est. Nam tamen hostis fuga & clade damnificatus est, amisso inter cæteros, duce Pharhardino, tamen Ludouicus plurimis incommodis acceptis, fratrem insuper Robertum Arthesii comitem, amisit. Nam cum post hostiū fugam, stragemque Franci in castra se recipere debuissent, ipsi per agros palantes, regionemque lustrantes, hostem mox viribus acceptis, in se cōuersum miserunt. Quem ægre sustinentes, cum in castra rediissent, à tergo insecutus hostis, castra oppugnare nō distulit. Sed inde, egregia nostrorum defensione, repulsus est. Ad hæc incommoda, grauis quoque pestilentia, & fames Franco militi accessit, ita, ut rari integri essent. Eodem tempore ingentibus copiis instructus Soldanus Massera aduenerat. Qui cognita, rerum præsentium, conditione: postquam accepit Ludouicum ægrotare: & de repetenda Damiatæ consilium capere, suos in armis stare iuber: qui statim iter agentibus nostris irruentes: & regem ipsum, duosque eius fratres, Carolum & Alphonsum, cum reliquis exercitus comprehendunt. Eos vero, qui infirmitate laborabant, per Nilum petentes Damiatam, ad vnum necauerunt. Ludouicum vero, Soldanus per suos medicos diligenter curare iubet. Curatum de induciis alloquitur. Quæ his conditionibus firmatæ sunt. Ludouicus millia octo Byzantiorum Sarracenorum sui redimendi gratia solueret, Damiatæ Soldano restituta. Soldanus vero quosque captiuos ex Ægypto, aliisque suæ potestatis locis, liberos emitteret. Quæ nisi impleta redderet: iurat alioquin se Mahumetum pernegasse. Eandem conditionem cum Soldanus à Ludouico de Christo deo exigeret, iurandum religiosus rex exhorruit: negatque constanter, id se facturum. Induciis datis, Soldanus à suis occiditur. Eo interempto, homicidæ Ludouicum districtis gladiis conuenientes, petunt pacta sibi seruari, quæ cū Soldano cōuenissent. Igitur annuente rege, Danyata hosti dimittitur. Demum, receptis fratribus & captiuis principibus, rex, dimissa Ægypto in Syriam venit. Hostis vero, de duodecim millibus captiuorum, tribus tantum millibus restitutus, reliquos vel trucidauit: vel Mahumeti impietati consentire coegit. Ludouico capto, exercitatu plerique per Germaniam atque Galliam adolecentes: tanquam regem custodia eximere sperarent, conuenientes duce Hungaro: qui illis non aliter, quam episcopus præsidebat: magnam sibi sociorum multitudinem coegerant. Atque ita per Parisios Aurelianensesque & Bituriges profecti, cum non furto, non adulteris abstinerent, à Biturigibus non longe à vico, qui mortuum mare dicitur, quæ ad Nouamuillam iter est, perempti sunt. Hi enim pastorellos se nominare volebat: De quibus hoc distichon scriptum esse comperio.

Robertus Arthesii comes moritur.

Ludouicum capitur.

Nota Ludouici filium & cōstantianum.

Fides ab hoste violata.

Pastorelli.

Rex Pius.

Optimæ leges Parisianis à Ludouico lata.

M. semel, & bis. C. L. I. coniungere disce.
Duxit pastorum seu Megera chorum.

At Ludouicus in Syria agens: ne repentino suo discessu, hostis pacta non seruaret: præmittit in Franciam fratrem, Pictauiæ comitem, qui administrando regno operam cum Blächa matre daret. Ipse interim, ut erat religiosissimus, cum Sidonē urbem peteret, Christianorum cadauera, quæ per viam insepulta putridaque iacebant, suis manibus sepeliuit. Ioppen quoque & alias per Syriam dirutas & maritimas vrbes, muris turribusque muniuit. Peregrinatus præterea in ciuitatem Nazareth atque ad Thabor montem: Ioppen regressus est. Vbi nuncio, de matris morte accepto: postquam debita deo, pro matris animæ salute perfoluisset, post sextum huius expeditionis annum, Franciam repetere constituit: in quam Angli incursiones facere parabant. Eadem tempestate heremitarum ordo, qui Augustinensium appellatur, iniriū dedit sanctitatis. Cum Parisium venisset Ludouicus, cōuentu generali habito, republicam reformauit: statutis optimis legibus, de iure: à iudicibus, dicendo: & de officiis nō emendis. De irreligiosis atque execrabilibus iuramentis: de scortis quibus

10

20

30

40

50

quibus domos & iustra habere ad explendam libidinem interdixit. Vetuit præfides atque prætores, quos aut balliuos aut præpositos appellant, possessiones in territorio suæ ditionis, dum præfecturam gerunt, comparare. Liberos suos matrimonio copulare incolis prouinciæ, cui præsidebant, prohibuit. Per id tempus præfectura apud Parisios venalis habebatur, solique ciues precio illa sibi, vel liberis suis, comparabat. Vnde fiebat, ut inopes premerentur, opulenti omnia licenter agerent, fures nullis pœnis afficerentur. Hanc venalitatē rex prohibuit, constituto annuo stipendio, ei, qui præfectus esset. Atque ita Stephanum Boilleum, iustitia atque æquitatē spectatum hominem, præpositum instituit, qui officium adeptus, intra paucos dies statum ciuitatis longe tranquilliorē reddidit. Interim, dum rex palatio egressus, audisset blasphemum quendam, dei nomen iterum temere assumere, candenti ferro labra deierantis inurere iubet. Erant in cœnobio diui Nicolai Laudunensis adulescentes tres ex Flandria nobiles, discendi sermonis Franci gratia illic à parentibus positi. Hi laxandi animi causa arcu & sagittis desumptis, cum in proximū cœnobii saltum processissent, feramque ultra monasterii fines persequuntur, siluæ custodes ab Enguerranno Conciaco constituti, adulescentes comprehensos ad Enguerrannum ducunt, quos non secus, ac alienæ rei inuadentes habitos, patibulo appendit. Quare, an Ludouicum, per Gillum Brunum, Franciæ conestabilem, delata (hoc enim est nomen eius, qui militiæ apud Francos primus, post regem, præficitur) Enguerrannum ad se vocat. Venientem tamen Ludouicus ultimo supplicio plectere animo cogitaret, flexus tamen precibus amicorum, quos apud regem multos habebat, Enguerrannus, decem illum millibus librarum Parisiensium multauit, atque trienni exilio in Syriam ire, ibique opem, aduersus Sarracenos, Christianis ferre imperat. Ex Enguerranni multa hospitalem domum, apud Pontifariam apud Parisios dormitorium, fratrum ordinis diui Dominici, tecto cooperire, & minorum ecclesiam extruere iubet. Et cum inopum atque egenorum curam sollicitissime gereret, iis qui luminibus orbatī essent, locum Parisiū assignauit, sacello atque cellulis, vbi habitarent extructis, quem cæcorum locum appellauit. Eius quoque impensa, complures religiosi cœnobia Parisiū ædificauerunt. Ipsius Ludouici opus est, domus hospitalis secus Sequanæ littus, prope templum diuæ Mariæ Parisiensis. Et præterea apud Compendium sancti Nicolai diuersorium egenorum. Est & Rothomagi apostoli Mathei cœnobium, & apud longum campum, monasterium monialium, diui Francisci regulæ profitentium. Attribuit quoque diuerticulum pœnitentibus sceminis, quæ à libidine resipiscerent, quas dei filias appellauit. Cartusienfibus etiam, extra urbem, ad sancti Michaelis portā, monasteriū dedit. Deduxit præterea ex monte Carmelo viros religiosos, quos à monte ipso Carmelitas dicimus: quibus apud Parisios locum ecclesiamque attribuit. Huiusmodi operum studiosus rex, alieni quoque minime tenax erat. Vnde venientem ad se Henricum Angliæ regem, ad annum salutis MCCCLIX. summa charitatē excepit, dimissa illi Aquitania, ea quidem lege, ut Normaniæ, Andegauia atque Cenomaniæ cederet: ob quas, magnæ olim contentiones, inter Francos Anglosque extitissent: & à Philippo Augusto receptas, Franciæ reges, ad eam ætatem, possedissent. Addidit quoque Lemouicensis, Petragoticos & Cadurcos. Agencensem vero agrum, quem Alphonsum, eius frater, nuptiarum lege tenebat, ab Anglo grandi pecunia te demit. Adiecit præterea Xantonum partem, quæ ultra Charentam annem est, retenta regibus Francis suprema ditione atque potestate. Et ne timorata conscientia rex, scrupulo trepidantis animi offenderetur, quingentis militibus annum stipendium constituit: quos Hierosolymam, aduersus Christianæ religionis hostem, Anglus mittere decreuerat. Firmata iureiurando inter reges pace, Anglus in Angliam transfretauit. Ludouicus missis, ad Iacobū Tartacohenfium regem, nunciis, Isabellam eius filiam Philippo filio vxorem impetrat. Atque per has nuptias, Iacobus Carcaffonem urbem, cum aliis quibusdam locis, quæ in prouincia tenebat, Ludouico reliquit. Ludouicus contra Ruffilionem Cathaloniamque, de quibus controtuersia agebatur, Iacobo permittit. Eodem tempore Manfredus Federici imperatoris nothus, Siciliæ regnum occupabat. Cui Alexander

Stephanus Boilleus præpositus Parisiorum.

Enguerranni Conciaci feritas.

Carmelite.

Isabella filia Iacobi Aragonum, Philippo Ludouici filio nubit.

1111. pontifex Romanus communionem hominum interdixit, quod sedem apostolicam infestaret, militantibus cum eo Iudæis, atque Sarracenis. Præterea, & qui Alexandro successit, Urbanus 1111. Manfredi tyrannidem persecutus, Ludouicū per nūcios orat, festinet ad se mittere Carolum, eius fratrem, Andegauicū ducem, cui Sicilię vtrumq; regnū cum Apulia & Tarento donaret, graue profecto incommodum Andegauorum familię. Hinc enim bella geri oportuit, quibus Andegauorum principes, ad Carolum vsque 1111. Franci regem occupati, vano labore & plurimo dāno sese extenuarunt. Pontificibus Romanis, nunc ad Francos, nunc ad Tarracones aut Hispanos, pro temporum conditione, inclinantibus. Nam Calixtus 1111. & Pius 1111. pontifices Romani Renato Andegauensi, atque Iohanni, eius filio, palam aduersati sunt: tutantes Ferdinandū nothum, cui pater Alphonſus Apulicę regnum contulerat, retento sibi Sicilię regno. Itaque illud verū est, *Italiam gentem in Gallos tam perfidam, semper extitisse, ut nulla expeditio alpēs ex Gallia, ob huiusmodi causam, transcendere, unde laceri & mendicantes milites Franci non redierint.* Hadrianus, nempe v. Caroli Andegauensis potentia veritus, cum persequi cogitauit: sed morte præuenus est. Urbanus præterea v. Ludouico, per Caroli nepoti, inimicus fuit: Carolo Vngaro fauens, aduersus Iohānam reginam, quę Ludouicū in filium adoptasset. Consueuerunt enim Romani pontifices statim eos suspectos habere, quos in regno hoc Sicilię prosperari cognoscūt. Cognita pontificis voluntate, rex, communicato, eum fratre, consilio, morem Urbano gerendum esse constituit. Igitur plurima militum manu collecta, Carolus aduersus Manfredum, Philippum Montfortensem præmittit, qui viam Romanam, per id tempus ad Manfredi milite obſessam, patefaceret. Subactō, per Philippum, viarum impedimento, Carolus per Lombardiam Romam petere iubet, ipse Marsiliā profectus, instructa triremi: ducibus Guillelmo, Cornuto & Roberto de Basles, peritissimis naucleris Ostiā delatus, Romę tandem exceptus est. Mox adepta senatoria dignitate diadema quoq; Sicilię regni (donante Clemente Urbani successore) accepit, annua quadraginta millium ducatorum pensione indicta, quam sedi apostolicę solueret. Aditū quoque est, imperium non reciperet, etiam si ad illud gerendū accederetur. Cum Romaniam miles Fracus nondum attigisset, Carolus Romę aliquot dies moratus est. Recepto verò exercitu, & pontifice salutato: cum sancti Germani arcem, fortissimo præsidio defensam, expugnasset, in Manfredum, Beneuenti agentem, mouet. Commisso vtrinque prælio, Manfredus occubuit, & Beneuentū vi receptum. Reliqua, gesti ad Carolo, in Apulia, belli, non persequor. Satis enim illud constat, Manfredo atq; Conrardino superato: Henrico item Hispaniensi fugato, & apud montem Cassinum, per loci abbatem capto, & in carcere victo, Carolum regno esse potitum, donec Constantia Aragonum regina bellum aduersus eum instaurauit. Dum hæc in Apulia ad Carolo geruntur, legatus ad pontifice Romano ad Ludouicū Parisiū venit, qui regem ad Hierosolymitanā expeditionē hortaretur. Nullum negocium fuit, sua sponte currentē promouere. Conuocato enim ex toto regno concilio, postquā legatus rei Christianę in Syria statum longa oratione patefecit, omnes pari voto fidei causam amplectentes, vna cum rege cruce se insigniunt. Classe igitur apud aquas mortuas parata, rex cū tribus suis liberis, Philippo, Iohanne, atq; Petro, anno Christianę gratiæ. M. CCLXIX. exercitū eduxit. Condito prius testamento, regniq; administratione & custodia Simoni de Nella & Dionysiano abbati, Matheo Vindocinensi permissa. Impositis classe militibus, cū in altū delati sunt, ægre per sæuissimas tēpestates ad Sardiniam insulā appulerunt. Vbi recreatis iis, qui morbo affecti erant: cū reliquę naues ex Marsilia aduenissent, Thunicicū nauigare consilium fuit, propterea, quod eius terrę princeps, missis, aliquando ad Ludouicum nunciis religionem Christi profiteri proponeret, si per procerum suorum voluntatem commode posset. Hac spe adductus rex, cū non longe ad Carthaginensē portu abesset, Admiral dum cum aliquot nauibus præmittit, qui duabus tantum magnis in ipso portu nauibus visis, eas occupat, & militem in continentem educit, significans regi, opus esse maiore manu. Igitur Ludouicus mouens, cū nocte illa copias nauibus continuisset, interim hostis littora armatis complet.

Ecce constantiam Pontificum Romanorum.

Altera in Syriam expeditio

Thunicum Ludouicus petit.

10

20

30

40

50

Egressis

Egressis tandem in terram nostris, fontesque aut puteos quærentibus, occurrit copiosus poteter instructus hostis. Qui tamen summis viribus Francos adoriretur, decem tamen millibus suorum occisis, terga vertit. Re bene gesta, classis præfecti Ludouicum conueniunt. Admonentque, Carthaginem non magno negotio expugnari posse, si ad muros vrbis copię promoueretur. Acceptis a rege copiis, præfecti Carthaginē oppugnare constituunt. Interea hostes eruptione facta castra nostrorū inuadunt. Sed castrorū Mareſcallus, educto in hostem milite, inter vrbem hostesq; suos locat: præfecti verò classis, signo dato arcem aggrediuntur & capiunt. Arce a nostris occupata, Ludouicus cum iis, quos secū habebat, Mareſcallo se cōiungit, atque ita Sarraceni vertuntur in fugam, multis eorum interemptis, multis etiam in abditissimis spelūcis saluatis. Post habitam victoriam rex Carthaginem ingressus, Thunicium proficisci distulit, donec Carolus Sicilię rex, vt promiserat, aduētaſset. Et quia crebris incurſionibus hostis exercitum vexabat, vallo fossisq; munire castra iubet. Ea re cognita, Thunicii rex contracto numeroſo exercitu, ordinatisque aciebus, ad maris littora procedit, vbi naues in anchoris stabant. At Robertus Arthesii comes, primam hostium aciem, promotō e castris milite, intercipit. Iohānes item Cambellanus, diuerso a Roberto itinere ducens, ita hostes compressos dedit, vt eis paruam se tuendi potestatem relinqueret. Elapsi tamē, fugę se committunt, comitantibus, his, qui ex arce cum ingentibus spoliis aufugerāt. Interfluentibus post hæc paucis diebus, propter pestilentes aquas & aeris intemperiem, morbus exercitum inuasit, mortuique sunt in primis Iohannes Tristanus, Niuernēsis comes, & Romani pontificis legatus, & plebei non pauci. Et Ludouicus ipse, ventris profluuiō laborās, postquam ad se vocatū Philippum filium salutari doctrina admonuit, sacris Christianis, multa religione ac pietate, perceptis, cinericio strato decumbēs, septem & quinquaginta annos natus, animā efflauit: qui per omnē vitam singulari charitate pauperes curauit, ita vt quoq; die centū & viginti inopes, quotidiano alimento reficeret, præter alios, quibus Christi exēplo, pedes ipse abluēbat. Nec horrori sibi erat, exulceratos færenti sanie leproſos osculari: & eos ad colloquiū admittere. De Ludouici obitu, incertus mihi autor, hoc distichō edidit: quod nō tam propter carminis vetustatem, quā ad piissimi regis memoriam historię coniunxi.

*Anno millesimo bis centum septuagēno,
Thunis Catholicus decessit Rex Ludouicus.*

Suscipit ex Margareta, comitis prouincię filia, liberos sex. Philippum, qui successore eius fuit. Ludouicū qui iuuenis interit. Iohannē Niuernensiu comitē. Petrum Alenconium & Robertū comitem Claromontanū agri Beluacensis. Isabellā, quā Theobaldus Nauarrorum rex coniugem accepit. Blanchā Ferrandi Castellę vxorem. Margaretam, cui Brabantia, mortuo viro, accessit. Et Agnetam, Roberti Burgundi ducis, vxorem. Ab hac, quam Ludouicus thori consortem acceperat, extructum est, in suburbano, sancti Marcelli cenobium, quod cordigerarum Parisiani vocant: vbi rege defuncto, continentissime habitauit. Mortui regis ossa carnenu data, ad sanctum Dionysiu elata sunt, & humo commēdata. Dum autē a Parisiis funus effertur, fuere designatis locis stationes, vbi pyramides cum lapideis statutis & Christi cruce constructę, quę ad hanc vsq; diem persistūt. Eius tam religiosi principis plurima opera, miraculis comprobata, leguntur & creduntur. Omni quadragesima, & per solennem Christi aduentū, & diebus quattuor, ab suscepta eucharistia, vxoris concubitu abstinuit. Peccatorum confessionem omni sexta feria sacerdoti faciebat. Erat illi flagellum, quinque cathenulis ferreis confectū, quod in eburnea pixide ferebat. Quo a sacerdote, post factam confessionem, detectis scapulis, percutiebatur. Cilicio frequenter vtiſt. Eo cū, admonente cōfessore, abstinere cingulo, cilicio ad nudā carnem utebatur, & nihilominus solidos xl. pauperibus sacerdotis ministerio dietim dari iussit. In archiuſ Caroli v. reperta est charitula præceptorum, quę hic diuus rex, filio suo primogenito, dum Thunicium obſidebat, dictauit & scripsit. Quam ex Caroli theſauro receptam, Girardus de Monteacuto, regius scriba, Carolo exhibuit, anno salutis M. CCCXXIII. Quę omnia quia salutaris disciplinę plena sunt, ita latina feci.

Hostis Sarracenus fugis.

Thunicii rex

Pestilentia in exercitu Francorum.

Sanctus Ludouicus moritur

Ne quid minus

Ludouici liberis.

Pyramides Dionysianæ.

Artesia Ludouicus viti.

K iij

- 1 Deum libera mente amato, quo sine nemo saluus est.
- 2 Nullo illum crimine offendito.
- 3 Tolerabilior tibi mors esto, quam peccatum.
- 4 Si te premet aduersitas, durato, tanquam commertus. hinc tibi prouentus accrescet.
- 5 Si prospera blandientur, gratias illi exsoluito. Non superbito. Dementis est ob acceptum beneficium in datorem extolli.
- 6 Perito & sapienti sacerdoti, tuam frequenter conscientiam aperito: qui te intrepidus male operantem libere reprehendat, doceatq; quid sequaris.
- 7 Diuinam rem atque ecclesiasticam religiose auscultato. Nec confabulator huc atque il-
luc circumspectans, sed voce menteque deum orato: illo maxime tempore, cum hostiam
consecrat tractatq; sacerdos.
- 8 In egenos pius esto, & miseris illorum pro tuis facultatibus subuenito.
- 9 Cum tibi animus dolet, anxiusque erit: id quod molestum est, aut sacerdoti, aut fido tibi
amico reuelato: quodcumque illud est, leuius feres.
- 10 Religiosis aut probis seculi uiris sepius communicato. Perditis autem atque perfidis ab-
stineto.
- 11 Sanam doctrinam clam palamue libens audito.
- 12 In quaque re bonum diligit: malo ne faueto.
- 13 Nullifas esto, te coram loqui, quod peccati prae se ferat exemplum. Igitur detractoribus
dum ades, fores recludito.
- 14 In deum, & sancta blasphemias, indemnatos non praterito.
- 15 Pro acceptis bonis, deo gratias sedulus agito, ut meliora recipere dignus habearis.
- 16 Erga Christicolos, pro aequo & bono, rigidus rectusque esto, nec in nulla parte inclinato.
- 17 Pauperum causis eatenus faueto, quoad uerum se prodat.
- 18 Si aduersum te questio agitur, minus tibi, quam litigatori, donec uerum compereris, in-
dulgeto: eo pacto, iis, qui tibi assistunt, consules: liberiusque & sanctius iudicium fiet.
- 19 Si quid alienum ministri tui, uel ipse occupas, idque certo nosti, mox restituito.
- 20 Si dubia res est, inquisitoribus, qui uerum protenus peruideat, committito. In hoc enim
maxime te uersari decet, ut ii, qui magistratus gerunt, qui que tibi subduntur, quic-
tissime uiuant: & imprimis uiri religioni & diuinis rebus addicti. Ego enim a mai-
oribus accepi, Philippum optimum regem, unde nostrum genus deducitur, id diligen-
tissime obseruasse. Cum enim ex consiliariis eius aliquot ad eum detulissent, ecclesia-
sticos homines diuionem & regia iura usurpare, unde sua dignitas atque amplitudo
laderetur, credo, inquit, id, quod loquimini, a uero non abhorre. Sed dei beneficio-
rum memor, meis aliquid rebus detractum iri malo, quam dei & ecclesiam & seruos
in contentionem adducere, propter quod scandalum oriatur. Igitur dei famulos, quam
maxime potes, diligit, & paci consulito.
- 21 Parentibus reuerens esto, eorumque praecepta ne spernito.
- 22 Sacerdotia, id est, ecclesiastica beneficia, bonis & optime merentibus conferro. Cum haec
facturus eris, prouidos ante homines consulito.
- 23 Bellum, nisi apprime consultus, in Christianum ne gerito. Si gerendum erit, ecclesiam at-
que infantes protegito.
- 24 Omni bello, & contentioni finem imponere, diui Martini exemplo, quoad potes, studeto.
- 25 Prouidos tibi ministros & magistratus instituito, eorumque mores, & opera scrutator:
nec domesticorum facta omittito.
- 26 Peccatis te obiscito.
- 27 Execranda iuramenta prohibeto.
- 28 Nouis sectis & haeresibus, capita, id est, initia praescindito.
- 29 Domestica impense curam adhibeto, eamque rationis lege moderator.
- 30 Deniq; fili, te hortor atq; obsecro, si prae te, terris abiero, anima mea obsequis, & rebus di-
uinis subuenito: & quae post haec feceris, bonorum omnium mihi partem concedito.
- 31 Illud ad extremum, fili charissime, deum precor, det tibi quasque benedictiones, quibus
probatissimus pater filio benedicere potest. Et, qui TRINVS & VNVS colitur,
DEVS, te custodiat, aduersum mala omnia te protegat, ita, ut te ingiter honoretur,
unaq; cum illo, post huius uitae exitum, uinere & illum laudare mereamur.

Hæc

Hæc in archiuis Ludouici, Gerandus de Monteacuto, regius scriba, se reperif-
se, & Philippo successori præbuisse, constanter affirmat.

EO DIE, quo Ludouicus mortem obiit, Carolus, Siciliae rex, in castra Franco-
rum uenit. Cui obuiam procedentes primores exercitus, dissimulato (ut poterant)
mcerore, Carolum excipiunt. Verum non ita facile dolor occultatur, quin aliquo
se indicio prodatur. Igitur Carolus languentem quandam procerum læticiam admi-
ratus, mox, qualiter se frater gerat, percontatur. Respondentibus illis, regem qui-
dem morbo affici, festinat Carolus Ludouicum inuisere. Quem ut mortuū con-
spexit, humi prostratus, cum breuem ad deum oratiouem emisisset, surgens à la-
chrymis temperauit, nec mœsticia signū prodens, bono animo esse reliquos hor-
tatur: ne ex damno, recenter accepto, hostis ferocior esset, qui consuetudinem fe-
cerat, castra Francorum per dies quosque iaculis offendendi. Ad quartum enim
lapidem, è regione castrorum nostrorum, castra Sarracenus habebat: & quamuis
in nostros, intra uallum se cōtinentes, tela eminus emitteret, erumpentibus tamen
Francis, nunquam prælii potestatem hostis exhibebat. Dum his leuibus præliis
assueti essent, collectis demum maioribus copiis, munitiones Francorum obire, &
late per agrum vagari, ad ostentationem cœperunt. Quam rem animaduertentes
Franci, castris egressi, in hostem pergunt. Et quamuis paulo longius Carolus copias
haberet: nihil tamen cunctatus, militem educit, simulans fugam, ut hostem aliquo
astu falleret: quem infecuti Sarraceni, uelut fugientem comprehensuri essent, Ca-
rolum statim in se arma uertere, & Francos à tergo uenire conspiciunt, ita, inter
duas acies, interceptus hostis, multa suorum clade accepta, ad castra se recepit. Tria
millia occubuisse illic traduntur, præter eos, quos fugientes mare desorpserunt. Perie-
re præterea complures in fossis, quas in perniciem nostrorum, superiecto fabulo,
Sarracenus extruxerat: Erat, inter hostium castra & Thunicium, maris sinus, quo
in urbem commectus affatim importabatur. Hunc ut hosti præcluderet Carolus,
accerfuitis fabris lignariis, spaciosam turrim ligneam ædificari, & ad sinus oram ad-
moueri mandat. Quod postquam rex Thunicii cognouit, coacto, ex omni regno
suo, ingenti exercitu, aut terrere Francum, aut omnino perdere statuit. Progre-
dienti Sarraceno, Christianus exercitus occurrit, fugatque atq; persequitur. De-
stitit tamen longius abire, eò, quod lassus esset miles, & insidias ab hoste positas ef-
fe, uerteretur. Igitur in castra hostium conuersus, omnia ditipit atq; incendit. Hanc
uictoriã grauis pestilentia secuta est, à qua nec Sarracenus immunis euasit. Quam-
obrem ad ductus Thunicii rex, caduceatorem de pace ad Philippum regem mit-
tit. Induciarum hæc fuerunt leges: Impensam omnem presentis expeditionis Sarracenus
auro compensaret, annum tributum, quod Siciliae regibus soluere tenebatur, Carolo quotan-
nis penderet. Captiuos Christianos, liberos dimitteret, patereturque Christi fidem, in sua gen-
te, per fratres, ordinum diui Dominici, atque Francisci, libere annunciari & doceri, neque
suos prohiberet sacris iniuriari Christianis. Auri parte dissoluta, decennes inducię iura-
mento pactæ sunt.

DEMVM parata classe & milite recepto, Philippus per Siciliam (ubi patris uisce
ra, in monte regali, terræ sunt religiose commendata) & inde per Italiam in Gal-
liam se contulit: Isabella uxor in itinere defuncta, & Nauarrorum rege, Theobal-
do, apud Drepanum, mortuo. Cum autem Viterbium Philippus uenisset: dissiden-
tes, de pontifice instituendo, cardinales ad concordiam adduxit: qui in Theobal-
dum Leodiensem archidiaconum, eo tempore in Syria agentem, conuenerunt:
qui, Gregorius x. appellatus est. Regni autem diademate, Remis, à Sueffionensi
antistite, adepto: Viromandiã Arthesiumq; à Roberto fratre inuitatus, uisere con-
stituit. Qui, licet inter delicias pro regia dignitate uisaretur, tamen post amif-
sam uxorem, cilicio continenter usus est. Cum autem tertium annum regnasset:
dissidentibus, per odium Arminiaci, comite & Girardo de Cassabona: Philippus
Girardi causam tuebatur. Sed Arminiacus ad Cassambonã accedens, multis op-
probriis cum Girardum laceffisset: Girardus iniuriarum impatiens: castello egres-
sus in Arminiacum profiliit: & comitis fratrem, quem imprimis occurrentem sibi
habuit, necat. Quo incommodo affectus comes, accersito in auxilium comite Fu-
K iij

CAP. 3.
Carolus An-
degenensis Sic-
ciliæ rex.

CAP. 4.

Rex Philip-
pus sacrat.Armeniacus
comes.

xensi, in Girardum ad Cassambonam progreditur. At Girardus hostium potesta-
 rem veritus: in castellum, quod Philippi erat, cum vxore & liberis se recepit: regis
 auxilio implorato: cui se causamque omnis dissidii permittebat. Verum Arminia-
 cus Fuxensisque parui Philippum habentes: Girardum obsident, & castello expu-
 gnato, omnes incolas occidunt: præter Girardum, qui clam forte fortuna, aufuge-
 rat. Eam rem grauius ferens Philippus: copioso admodum exercitu contracto, Fu-
 xum petit: vbi in arce, situ atque arte munitissima, multis satellitibus stipatus, co-
 mes agebat: securus loci, quem inexpugnabilem arbitrabatur. Ad quem, cum Phi-
 lippus, propter scopulorum rigorem, & viæ angustiam, proxime castra admouere:
 nec militem promouere posset: rupem concidere: & angustias proferre instituit:
 non se inde abiturum professus, priusquam arcem diruisset. Constantiam Philippi
 secum reputans comes, nuncios ad regem mittit: qui, eum ad omnem obedi-
 tiam paratum esse, testarentur. Iussus ergo comes, ad Philippum supplex accedit:
 quem in custodiam missum, anno toto vincum tenuit. Abductis inde vxore & li-
 beris comitis, Philippus Parisium repetit. Exacto anno, liberatus carcere Fuxensis
 comes, possessionem omnem à Philippo recuperat. Eodem prope tempore, anno
 salutis M C C L X X I I. patrum synodus, præside Gregorio x. Romano pontifice, Lu-
 gduni habita est: vbi de expeditione in Syriam ducenda actum est. Philippus, cog-
 nito pontificis aduentu, ad eum salutandum profectus, postquam de Christiano sta-
 tu, diu confabulati sunt: tres, Lugduno finitimas, arces in potestate Gregorii, do-
 nec synodus solueretur permisit, attributo insuper, ad pontificis custodiam (non
 paruo numero) milite. Affuit consilio Pelæologus Græcus imperator, ecclesiæque
 occidentali se vniuit. Quem nonnulli ex Tartaris secuti, sacro lauacro abluti sunt,
 & Christiani effecti. Rediens Lugduno Philippus, Mariam, Henrici Brabantini fi-
 liam, (quia forma erat, & pudicitia, insignis) duxit vxorem. Mortuo deinde Henri-
 co Campano Nauarrorum rege, filiam eius Iohannam, à matre ad se deductam, in
 tutelam recepit: misso, ad Nauarros, Stephano Belmarchio, qui fidelitatis iuramen-
 ta puellæ nomine à proceribus exigeret. Quo tempore Petrus, Philippi frater, Alen-
 conii comes, Iohannam, comitis Blensensis filiam, duxit vxorem. Per idem tem-
 pus Ferradus, Castellæ regis filius, qui ex Blacha, Ludouici filia, duos liberos, Fer-
 randum & Alphonsum susceperat, moritur. Cuius morte, post patris decessum, re-
 gnum Castellæ sicut ex conuentione nuptiarum conuenerat, ad alterum ex Fer-
 randi filiis, pertinebat. Sed perfidus rex, pater Ferradi, cum Sanxium superstitem
 Ferrando videt, matre Blanca, filiisque exhæredatis: proceribus Castellanis im-
 perat, Sanxium in suum regem admittant, ei que debitam præstent fidem, præser-
 tim, cum se ætate & morbo confectum, administrando regno, non satis idoneum
 iudicaret. Sanxio rege instituto, pater nihil prorsus terræ aut ditionis, suis nepoti-
 bus distribuit. Sed admonitus est à Philippo, vt, pactorum recordatus, nepotum iu-
 ra seruaret: aut, si id minus vellet, Blancham & liberos eius, ad se dimitteret. Per-
 misit igitur Castellanus veterinosus rex, Blancham cum liberis Hispania abire. Ad
 hoc Philippi incommodum, alterum successit: mortuo, non sine veneni suspicio-
 ne, Ludouico, eius filio: Cuius autor, veneficus Petrus Brochius, regis cubicula-
 rius, esse putabatur. Nam sepe numero reginam Mariam in simulabat: quia mulier,
 videlicet nouerca: prioris matrimonii liberis regnum inuideret: optaretque ex se
 partos, ad id dignitatis promoueri. Cum de ea re inter aulicos & regni proceres ru-
 mor increbresceret: nec vlla ratione tanti flagitii patratior inueniri posset: vaticinio
 rem querere instituit. Erat apud Niuellam Brabantie oppidum, religiosa, ex Begui-
 narum professione, mulier, vaticinandi perita. Ad hanc consulendam, Philippus
 Petrum Baiocum antistitem, vxoris Petri Brochii consobrinum, & Stephanum,
 diui Dionysii abbatem, legat. Hi, cum Niuellam peruenissent: Petrus Baiocus si-
 mulans superesse sibi aliquid diuini obsequii quod non absoluisset: relicto domi
 abbate, ad vatem contendit. Cognoscitque ex illa, quis Ludouici necem procu-
 rasset: & simul mulierem obtestatur: ne suo collegæ, abbati, reuelet homicidam.
 Quæ paulo post à Stephano rogata, respondet, quæ de eade nouerat, ea Baiocensi
 episcopo dixisse: à quo, si velit, sciscitetur. Hoc actu præuentus à Petro Stephanus:
 cti

Causa Symo-
 dorum per Pō-
 tificis coacta-
 rum res num-
 diana

Paleologus.

Contentio de
 regno Castellæ.

Petrus Bro-
 chius venefi-
 cius.

et si doli suspicionem haberet: re dissimulata, vna cum antistite, ad Philippum re-
 dit. Quem cum in primis rex de Beguina interrogasset, atque ex eo, quid Baiocus
 pontifex fecerit, accepisset: vocato ad se episcopo, quærit, quod fuerit mulie-
 ris, de filii cæde, oraculum. Quo respondente, se oraculum à muliere, sub sacræ
 confessionis signaculo, audiuisse: neque id, pro sacerdotali integritate, atque taci-
 turnitate, reuelare posse: Et ego rex, inquit, episcope, non vt confesso rem, sed vt
 nuncium ad vatem te legaueram. Sed propterea indiscussum crimen non vltra dif-
 feram. Accersito igitur Theobaldo, Dolensi pontifice, atq; Arnulpho, milite tem-
 plario, his negocium imponit, vatem conueniendi. Qui legatione diligenter exple-
 ta, Philippo referunt, reginam culpa carere: alterum esse, qui facti concius, ante Phi-
 lippi oculos, dictum versetur. Hac relatione, quamuis tristitiam Philippus contra-
 xisset: dolorem tamē dissimulat. Atque interim sororis Blanchæ, quæ ab Hispano
 rege contempta fuisset, reminiscens, sororia iura repetere constituit. Cuius rei cau-
 sa, comparato exercitu, per Pictauiam atque Vasconiam, ad Saluam terram in Pi-
 reneo saltu oppidum, copiis promotis: tandē se qua hyeme impeditus, commeatusque
 defectus: ex quorundam procerum, quibus expeditio non placebat, consilio, mi-
 litem domum dimittit: misso, in Nauarrā, cum delecta militum manu, Carolo, Ar-
 thesii comite, qui belli motū sedaret, suppetias ferens Eustachio Belmarchio: quē
 feditiosū quidam Nauarræ primates, Pampilonæ obsesum tenebant. In eo belli ne-
 gocio, cum secunda fortuna Carolus vsus esset, Castellæ rex Carolū per nuncios
 oratum facit, ad se concedat. Sed id facere Carolus distulit, donec Philippum de re
 ipsa consulere. Ex consilio regis, cum ad Castellæ regem Carolus accessisset, lon-
 ga cōfabulatione habita, Castellanus Carolum orat, vt conciliator pacis, inter Phi-
 lippum & se, interueniat. Et vix quidē hæc locutus fuerat Castellanus, ecce tabel-
 larius ex Francia cum epistola venit: literasque Castellæ regi dedit. Eas postquam
 rex perlegit: O Carole, inquit, non sum amicorum ope destitutus. Sunt apud Fran-
 corum regem, qui mihi diligenter obsequuntur, meque de his, quæ apud Philippū
 geruntur, efficiunt certiores: Quibus & te conuenire oportuit, qui mihi es conso-
 brinus. Talibus colloquiis postquam dies aliquot exacti sunt, Carolus vale regi di-
 cto, Nauarram petens: ordinatis rebus, ad Philippum in Franciam venit, narrans,
 quæ à Castellæ rege ipse audiisset, esse apud eum, qui arcana ipsius consilia inimi-
 cis proderent: de qua re cum Philippus magnopere sollicitus esset: contigit, vt ta-
 bellarius, qui ad regem Castellæ litteras à Petro Brochio, per idem tempus, accepe-
 rat, morbo interceptus, priusquam mortem obiret, litteras ipsas monacho cuidam
 tradiderit, Philippo perferendas: per omnem religionem obtestatus, quod nemini,
 nisi Philippo, litteras redderet. Acceptis litteris, monachus ad regē proficiscitur,
 vt tabellario promiserat, cōmissa absoluit. Intelligit rex ex litteris, Petrum Brochiū
 perfidum & rerum suarum proditorem esse. Nam ex diplomate & sigillo cognitus
 est autor. De quo nihil dubius rex, Brochiū deprehensum: Parisi in custodia haberi
 iubet. Quod vbi cognouit Baiocus præsul: Romā aufugit: ecclesiæ præsidio prote-
 gendus. Conuocatis Parisi paucis post diebus proceribus: morte dānatus est Bro-
 chius, quē carnifex excipiēs, ante solis ortū patibulo strangulauit. Brochio vltimo
 supplicio affecto, Philippus atq; Castellanus rex: cū hic Baiocus esset: ille apud Mō-
 marfanum ageret: & per legationes vltro citroq; missas, de Blachæ & filiorū iniu-
 riis tractaretur, nuncii à pōtifice Romano Martino I I I. veniūt, qui reges ad pacē
 cēsurā ecclesiastica cōpellant. Hæc causa extitit, quam obrē Philippus cœpta nō est
 persecutus. Magna in excelsō principe vel humilitas vel sacordia, ad sacerdotis imperiū, cau-
 sam innocētis sororis & pupillarū deserere. Deseruit tamē Philippus, & profectus inde,
 Aragoniæ regē, Petrū occurrentē sibi habuit. Qui paucis apud Tholosates diebus
 moratus, in Cathaloniam remeavit: vbi Cōstātia eius vxor, ex Māfredo genita virū
 docet, tempus aduenisse, cū Siciliæ regnū, ad se pertinēs, occupare possit. Eadē tem-
 pestate Sequana fluiuius, tam exundanti aquarum incremento intumuit: vt maio-
 ris, ad Parisium, pontis testudines sex dissoluerit, & minoris vnam: vrbe per gyrū
 aquis circumsepta. Ad Petrum Aragonū redeo. Agente importune apud virū Con-
 stantia ne Siciliæ res negligeret: adductus quoq; à Nicolao I I I. Romano pontifice,
 qui

Bellum in Ca-
 stellanos in-
 na-

ne.

Petrus Brochiū
 proditio rem-
 latur.

Petrus Ara-
 go.

Sequana exun-
 datis.

qui Caroli regis potentiam minorem facere cupiebat: vt Cōstantiæ, suæ vxoris, ius in Sicilia vindicaret, Petrus, missis Messanam Panhormumque nunciis, iubet terre conditionē & statum inquiri. Communicato cum ciuibus consilio, nuncii, adductis secum regni quibusdam primariis, ad Petrū reuertuntur. Cum quo fœdere iſto, Sicilenses, cum in vrbes suas quique cōcessissent, constituta ad detestabile facinus die, cum per ecclesias signum daretur, cantandorū vesperorum: omnes Gallicæ stirpis, vna cum grauidis vxoribus necant. Nec desierunt, qui matribus excelsis, euulsum ex vtero fœtum, ad parietem alliderent: ne quid Franci sanguinis apud eos post hac extaret. Idem periculum accidit apud Forum Iulium. Cum enim in obsidione Guido Appius ageretur: & pontificis Martini 1111. Forum Iulium recuperare contenderet: Guido Bonatus, astrologus non vulgaris, considerata siderum oportunitate, ciues ad eruptionem excitat: Guidonemque cum octingentis Gallis fudit & occidit. Tam impatiens est gens Italica gallicæ superbiz & libidinis in scæminas. Hoc crudeli initio Petrus spem cepit: & simulata in Saracenos expeditione, in Sciliam mox, aduersus Carolum Andegauum, se conuertit: qui eodem tempore Messanam obsidebat. Contra verò, Philippus de rebus Siciliæ sollicitus: vt Petrum à Siciliensi bello reuocaret, in Aragoniam, per Parpigniacū exercitum ducit: Genuam capit & diruit. Publicauerat enim Martinus 1111. Petri regnum: & occupantis fore decreuerat. Erat in Aragoniam iter vnum, quod incolæ, Sclufam vocant, transitu quidem difficile, sed breue, quod præterea dolis, fabulo oppletis, hostis impediuerat, seque iugis montium continebat, vnde Francorum venientes copias contemplaretur. Scrutanti Philippo cōmodum, quā faceret, iter: Ruscillianus, quidam nothus (qui apud Genuam captus, libertatem à rege meruerat) scire se, ait, viam ad primum proximum lapidem, qua nesciēte hoste exercitus tutò euaderet. Rem gratam læto animo rex excepit. Iussisque aliquot ex suis simulare, per Sclufam facere transitum: ipse cum expedita militum manu, nothum secutus, tandem per densissimos sentes & inculta virgulta, in proximum montem euasit: atque ad se per eandem viam copias omnes recepit. Hostis autem cum in montes superasse Francos: & ad se ordine instructo contendere videt: nullo commisso prelio: fugam arripuit, castris relictis. Inde ad Perram latam itum est: quam à Francis circumuallatam, oppidani, intempesta nocte, igne per mœnia iniecto, deseruerunt. Ea à nostris occupata, & præsidio imposito, Philippus Geronniam copias mittit: vbi laboriosa nimis obsidio fuit, & oppugnatione frequens atque diu inuitilis. Denique excogitauit Philippus machinam, quam, ad quatiendos diruendosque vrbis muros, fabricatā, obfessi noctu vrbe egressi succenderunt. Eam ob rem, nimia indignatione percitus rex, firmat animo fame premere ciuitatem. Interim tamen, propter cadauerum, per agros passim, iacentium putorem, & muscarum vix credibilem multitudinem, pestilens factus aer, Francis lethifer fuit. At Petrus, accepto Philippi in Aragoniam aduentu, relicta, Panhormi, vxore Cōstantia, quarerum Sicilensium curam gereret, magnis assumptis copiis, in Aragoniā nauigare festinat. Erant regiæ naues in statione apud portum Rosæ, vnde commeatus in castra Francorum dietim facile importabatur, donec Petrus Aragonensis vectores interciperere magnopere conatur. Itaque portum Rosæ occupaturus, millibus duobus, & quadringentis armatis assumptis, ad portum mouens, insidias ponit: cuius aduentu, ab exploratore Franco, cognito: rem ad Radulphum Conestabilem, & Iohannem Haricurtum, exercitus Marecallum, defert. Hi communionem cum comite Marchiano habita, quingentos electos milites, duce exploratore educunt. Contemplatis autem hostium copiis, quæ suis maiores erant, cum nescirent Petrū in insidiis agere, retro abire statuerant, nisi eos cohortatus Matheus de Roia: O, inquit, commilitones: ecce in conspectu adest hostis, quem quærebamus. Quid cunctamur? hodie diuæ assumptionis Mariæ festum diem acturi sumus. Ab ea speremus opem, aduersus eos qui communionis Christianæ sunt extorres. Par enim nobis meritum impendet, ecclesiæ iniurias vlciscendo, ac si in fidei hostes pugnamus. Hac Mathei oratione incitati Franci, Aragonem inuadunt. Fitque prælium atrox & cruentum, ita, vt Petrus equo desiliens, cum pedite, pugnarer. Vbi vulnere

Nota de regno Sicilia.

Machina Philippi.

Pestifer annus.

Petrus in Aragoniam reuertitur.

Mathei de Roia ad suos oratio.

re accepto, & fugientibus suis, ipse quoque fugæ se committens paulo post interiiit. Hac victoria Philippus exultans, de expugnanda Gerona maxime laborabat. Erat in Philippi exercitu, Fuxensis comes, qui cum Geronensibus nonnquam (nō ignaro rege) colloquebatur. Hic ciuitatis statum compertum habebat, & in illa tridui vix commeatum esse, non ignorabat: eam ob rem sciens cupere ciues, Philippo conciliari, regem rogat si Geronenses ad deditionem saluis fortunis omnibus reciperet. Impetrat comes paucorum dierum inducias, donec Geronenses suum regem ad ferendas illis suppetias admoneant. Missis ob eam rem à Geronensibus ad Petrū legatis, cognita principis sui morte ad suos cū redissent, ciuitatē Philippo dedunt, permissa illis, exportandorū, quò vellēt, bonorum suorū potestate. Recepta Gerona, firmū ex suis præsidium Philippus imponit. Atq; ad Tholosates se conferre cōstituens, malo cōsilio vsus, classis partē, quæ in portu rosæ erat, in Fraciam remittit. Quod postquā hostis cognouit, Fracos, reliquæ classis custodes adritur, & plurima eade dilaniat: inter quos Enguerrānus, Caroli nauis præfectus, & Aubertus, de Lōgaualle, viri armis strēnui, occiduntur. Fraci verò, tanto incommodo accepto, nauibus igne imposito, atq; incēso oppido, ad regē se recipiūt: qui egre ignominia ferens, febrē incidit. Et cum iugū morū hostis insideret, Philippus, per angustias Pyreneas, Parpigniacū se cōtulit. Vbi recrudescente morbo, sacris Christianis receptis, rex emoritur. Cuius exsecta præcordia Narbone sepulta sunt. Offa vero ad Dionysianum cœnobium elata. Huic Philippo duæ vxores fuerunt, vna Isabella, ex Arragonensibus, quæ tres illi liberos tulit: Ludouicum, qui mortuus est infans. Philippum, qui Pulcher appellatus est, & Carolum Valesiensē. Ex altera, cui Mariæ nomen fuit, Brabantini ducis filia, processit Ludouicus Ebroicensis comes, & Margareta, quæ Edouardo 11. Anglo regi nupsit, & Blanca, quam Austriæ dux, Auberti, Alemannorum regis, filius, duxit vxorem.

PATRIS regnum Philippus Pulcher anno gratiæ salutaris cclxxxvi. supra mille suscepit. Ad quem Edouardus Anglus veniens, Aquitaniā, sub Philippi ditio ne atque potestate, se possidere cognouit, præstato iurciurando, in fide erga regem permanendi, quam tamen minime obseruauit. Nam, magnis copiis Normanniam derepente inuasit, regiæ classis occisis præfectis, & aliis plurimis, qui Normanniam Philippi nomine moderabantur. Quam rem postquam rex cognouit, ad Edouardum & Aquitaniæ præfectos mittit: Mandans, eos, qui huius rebellionis autores extitissent, comprehensos, Petragicum ducant, dignapro scelere pœna afficiendos. Sed cōtumax Anglus, dicto audiens non fuit. Ea propter, per Arnulphum de Nella, Conestabilem, Aquitaniam Philippus sibi vendicat. Et nihilominus Edouardo diem dicit, ad iudicium suum veniendi. At Anglus debitæ Philippi fidei conscius, vt aliquam conceptæ à se fraudi viam aperiret, per nuncios Philippo significat, se Aquitaniam, & quicquid in Francia terræ sub imperio eius tenuisset, remittere, eiq; in perpetuum cedere. Hæc enim Edouardus dicēs, spe magna ducebatur armis possessionem repetendi, quam iure belli, atq; gentium, forte postea comparatā, nō aliena ditione astrictus retineret. Eadem ferme tēpestate, Guido Flandriæ comes, inita clam cum Edouardo societate, filiam illi suam desponderat. Quod ne præter Philippi assensum facere videretur, ipse cum filia ad regem venit, vt inde in Angliam, ex regis sententia traiceret. At secus, ac comes ratus est, accidit. Nam pater in custodia habitus est, & filia cum liberis Philippi educanda tradita. Interim Carolus Valesius, Philippi frater, expeditionē in Aquitanos ducit. Et Rionem, arcem maritimam, circumuallat. Quo tempore Rodulphus de Nella Pōtensium (quam arcem complures Aquitani Angliq; præsidio tenebāt) obsidens, pacto cum Anglis clam inito, arcē recepit: atq; ita Anglis liberis dimissis, Aquitanos omnes vinctos ad Carolum Rionem perducit: quos furcis appensos, Carolus ante Rionis portas, strāgulare imperat. Quo terrore perculsi Iohannes de sancto Iohanne, & Iohānes Britonicus, qui Rione obfessi erāt, noctu fugiētes, priusquam naues, ad hoc in portu paratas, cōscendissent, à Vasconibus Angliq; necantur. Intellecta obsessorū seditione, Carolus arcē expugnat, interemptis Vasconibus cum bona Anglorū parte. Deinde ad sanctū Seuerum mouens, cum per continuā atq; dura obsidione locū pressisset

Petrus vulnere ratur interiiit.

Geronna deditur Philippi.

Philippus moritur.

CAP. 5. Edouardus fidei desponsus.

Attende Edouardi dolum.

Guido Flandriæ comes, cū filia ratur interiiit.

pressisset, oppidum tandem capit. At paulo post Carolo in Franciam abeunte, oppidani in fide non manserunt. Multis bellis occupatus Philippus, cum re pecuniaria laboraret, tributum à mercatoribus primum, mox & a clero plebeq; centesimam atque quinquagesimam, omnium, quæ possidebant, exigit. Secutumque est aduersus Anglos ingens bellum. Cuius rei gratia missus ab Edouardo frater eius, Eadmundus Baione mortuus est. Post eius mortem Vasconibus sollicitis, & summo pere curatibus præsidio & commeatu munire ciuitates: Robertus Arthesii comes, qui in Aquitania aduersus Anglos bellum administrabat, occurrit & statim fugat, compluribus ex illis occisus. Per idem tempus Henricus, dux Barri, qui Edouardi filiam desponsauerat, Campaniam incursionibus atque incendiis vexat: quæ Gasterus Creciacus, cum magnis copiis Barrum, iubente Philippo, petens, terra ita vastat, vt Henricum per Campaniam grassantem, domum repetere compulerit. Insuper præterea aduersus Philippum, Guido, Flandriæ comes, atque Edouardi partium fuit, cum fuisset à Philippo suæ libertati permisus. Hanc belli causam iustam esse, ratus Philippus: arma capit, & magno militum robore in Fladriam progreditur. Et ad insulam castra ponens, oppidum cum arce expugnatum recepit. Dum hæc à Philippo geruntur, Carolus Aquitania præfectis relicta, Arthesium reuersus est. Atque à sancto Audomaro copias in Flandrenses mouet. Cui occurrès apud Furnas Guido comes, sexcentis equitibus & sexdecim peditum millibus instructus: prælium nõ detraxit. In quo Guillelmus Iuliaci, & Henricus Bellomontensis, cum plurimis capti, per diuersas custodias asseruari iussi sunt, & Furnæ cum omni valle Casserensia à Carolo occupata, Guido vero Brugis se recepit. Ad quem Edouardus Anglus, ex Anglia concedens, cum audiuisset Philippum ad se infesto agmine proficisci, relicta Brugis, ipse & comes Gandauum petunt. Philippo quidem (abeunte Guidone) Brugenfes deditioem fecere. Nec multi dies intercesserunt, cū Edouardus inducias à rege postulat: quibus ad biennium cōcessis, & iureiurando roboratis, Philippus Flandria egressus est. Eodem tempore Bonifacius v i i i. pontifex Romanus, Ludouicum regem, claris operibus & miraculis illustrem, in numerum celestium incolarum retulit. Concessit præterea Philippo atque eius successori filio, priuilegium: vacantium ecclesiarum prouētum anni vnus exigendi, præterquam earum, quas cathedrales & monasticas vocant. Id autem ius *regalia* appellatum est, quod regibus ita peculiare esse, Franci contendunt: vt nihil magis ad ius regium pertinere possit. Conuenere per id tempus apud Vallicolorem Auberus, Alemannus rex, & Philippus, qui veteris amicitia atque societatis iura innouauerunt. Firmata inter reges beniuolentia, cum induciarum finis adesset, Philippus Carolum Valefium, cum valida militum manu, in Flandriam mittit, qui Duaco atque Bethunia capta: Brugas cōtendit, aduersus Robertum, Guidonis filium, qui illic castra fixisse dicebatur. Prælii potestate facta, cum victoria ad Francos inclinaret, fugientes Flamingi, Gandauum se recipiunt. Quos cum Carolus insequitur, Guido, intercedētib; amicis, cum filio Roberto ad Carolum supplices accedunt. Ad Philippum deducti, diuersis custodiis mancipantur. Tunc Flandriam ingressus Philippus, fide illi à proceribus præstita, Iacobum de sancto Paulo Flandriæ præfecit. Nec satis fortunæ fuit, tot secularibus bellis regem implicare, nisi Romanum etiam pontificem aduersus eum prouocaret. Bonifacius enim v i i i. bellum Hierosolymitanum animo agitans, cum speraret Philippum ad id bellum inducere, Appamensem episcopum ad regem mittit. Qui in cassum se mitti cum intellexit, minis agere tentans, quasi Philippum regno priuandum dictaret, si pontifici non suffragaretur, in carcerem Philippi iussu cōiectus est. Quo facto, quia ius gentium violasse Philippum, Bonifacius diceret, vt erat supra modum arrogans, vltionem parat. Itaque missio in Franciam Archidiacono Narbonensi Philippum, vetat, quicquid de ecclesie prouētibus percipere: qui tamen si ecclesiarum defensor sit, se tamē, regnumq; Franciæ per eius contumaciā ad Romanam ecclesiam esse deuolutum. Si secus faceret, ipsum cum fautoribus in hæreticorum numerum habiturum. Episcopis quoq; & aliquot abbatibus, Theologis insuper, & pontificii iuris Doctoribus, diē dicere iubet, Romæ ad Cal. Nouēb. se sistendi. Simulq; indulgentias & cōcessionem, à Romanis pontificibus, Fracis elargitas, nullas esse declarat

*Centesimam
et quinquagesimam
Philippus induxit.*

*Bellum Flan-
drense.*

*Sancti Ludouici,
in sanctis
relatio.*

*Bonifacii in
Philippum o-
dium.*

elarat. His mandatis ab Archidiacono superbe expositis, Philippus episcopum Appamensem, qui ob maledicta in regem in carcere tenebatur, Archidiacono restituit. Simulque imperat, regno, sine cunctatione, illum excedere. Insequenti postea vere, conuentu Parisii habito, pontifices primum Philippus, commemoratis, quas à Bonifacio acceperat, iniuriis, rogat, à quo suarum ecclesiarum præda prouentuque accepissent, deinde ad proceres conuersus. Et vos, inquit, viri nobiles, quem vobis regem dominumque habere arbitramini? Respondentibus, sine controuersia, regio se iure illa omnia tenere, atque tueri: At, inquit rex, Bonifacius ita agit, quasi vos regnumque omne Francorum sedi apostolicæ subiectum sit. Imperium enim Alemannorum (quod ipse Alberto ter petenti, negauerat) illud cum Francorum regno simul Alberto contulit. Nos autem, o viri, fidei vestrae atque beniuolentiæ gratias agentes pollicemur, libertatem publicam, vestra ope freti, protegere. Conuentu dissoluto, rex publico edicto prohibet, è regno quicquam auri, argentiue aliarumque mercium exportari: constituta in præuariatores edicti pœna. Iubet præterea ad regni extremos fines atque exitus custodes assignari, qui ingredientibus egredientesque asseruent. Interim dum hæc à Philippo sollicitate curantur, seditio à Flandrensibus in Iacobum, comitem sancti Pauli, quem genti præfecerat rex, orta est, ob vectigalia, quibus comes incolas aggrauabat. Ad Curtracum hæc primo pestis exundauit. Fitque à plebe Brugenfi in Francos perniciosus insultus, cadentibus vtrinque quamplurimis. Quod vt rescieuit Philippus, delectos bono numero milites, Brugas mittit. Quos simulata parenti humilitate receptos, nocte insequente Brugenfes trucidant. Fama extitit, comitem sancti Pauli Brugis admissum, comminatum fuisse oppidanis quibusdam necem, atque ob id ipsum Brugenfes animos ad tantum facinus desumpsisse. Noctis atque hospitis sui beneficio defensus comes, aufugit: suis relicta, quos noctu Brugenfes, ad magnum numerum, furentes trucidauere. Et sceleris immanitate tumultuosiores effecti: contracta omnis generis hominum manu: spem capiunt, Guidonem comitem suum, quem in custodia Philippus habebat, liberandi. Atque ita mouentes, Guidonem Namurcum comitis Flandrensis filium, obuuium excipiunt, qui Alemannorum Theutonicorumque raptim copiis instructus: eorum expectationem auxit. Parantibus bellum Brugenfibus, rex nouas copias Roberto Arthesiensi attribuens, iubet in Flandriam proficiscatur. Robertus negocium recipiens, eductis copiis, inter Brugas Curtracumque castra ponit, ad fluentum quod medium inter se atque hostes erat. Quod tamen si ponte Flamingi iunxissent, aduenientibus tamen Francis pontem dissoluerant. Quo & à Francis magna contentione hostium instaurato, dies prælio dicta est. Erant in exercitu Brugenfium plebei fere omnes, verubus partim, partim clavis & præacutis sudibus instructi. Quam obrem, parui illos habentes equites Franci, peditem qui in prima acie erat, & bene rem gerebat, ad se reuocant, atque ita equites ex equis præliantes, in aciem progressi occiduntur. Quibus dum auxiliari Robertus magna vi contendit: multis vulneribus acceptis, occubuit, fugæ se committentibus duobus hominum millibus, inter quos comes ille sancti Pauli & Boloniensis comes, Robertusque Claromontensis comitis filius, principes extiterunt, perpetua ignominia notati. Perii seque in hoc prælio referuntur, præter ipsum Robertum, genere insignes viri, Godefridus Brabantinus, cum eius filio, egregio adolescente. Comes Dammallus, Iohannes, Hannoniæ comitis, filius. Reginaldus de Nella, Francus Conestabilis, Guido Castrensis Marecallus, Iacobus de sancto Paulo, Iohannes Bruliacus, balistariorum præfectus, & alii numero ducenti, quorum nuda cadauera inhumata triduo feris auibusq; patere, donec ex ordine minorum, quidam fraterculus, Roberti Arthesiensis corpus, triginta vulneribus confossum, in proximo virginum monasterio terræ condidit. Occisorum millia duodecim fuisse referuntur. Brugenfes autem, tam insigni victoria adepta feroces, direptis Francorum castris Curtracum cum arce capiunt. Et Guido Namureus superbus iuuenis, rebus maioribus studens, insulam obsidet, Tornacumque atque Duacum cum Gandauo & Ipris in sua parte vel metu, vel pollicitis allicit, & mox Attreba-

*Ette Pontifici,
et, vanitatis,
indulgentiarum
suarum
interpretem.*

*Causa cedit in
Francos apud
Curtracum à
Flamingis
facta.*

*Francorum
temeritas.*

tes incurſionibus & populationibus infeſtat. Preſignaffe hanc tam dirã cladem cõ-
meta ferebatur, qui ſuperiore proximo anno viſus fuiſſet. Hãc à plebeis ignominia
Franca nobilitas accepit, quã ſuis viribus & generis claritate freta, atq; ſuperbiens,
popularem turbam, & miniſteriis vilioribus operam nauantem, contempſit.
*Sumit enim animos quiſquis libertatem tuetur. Nec inermis aſſimari debet qui pro pa-
tria vitæque decertat.* Eodem tempore, pontifices Franci, quibus ab Archidiacono
Narbonenſi dies dictus erat (tribus ad Bonifacium deputatis episcopis) purgatos
ſe à contumacia faciunt, propterea quòd & bello Flandrenſi diſtinerentur, nec li-
ceret, legibus poſitis, regno egredi. Clade ſuorum accepta, Philippus copioſiſſi-
mum, ſupra quàm credi poteſt, exercitum cogit. Progreſſuſq; cum in agro Attre-
batium caſtra poſuiſſet, hoſtemque Flamingum pene in conſpectu haberet (nam
Vitriacum hoſtis obſidebat) neque hoſtem prælio laceſſiuit, neque locum vllum
oppugnare ſuſtinuit: territus, vt vulgatum poſtea eſt, nuncio, quòd ſoror eius, E-
douardi vxor, ad illũ dimiſerat, cuius commentum auctor fuerat Edouardus. Nam,
cum ad Flamingos inclinaret, omni ſtudio laborabat, bellicum Philippi appa-
ratum diſſoluere. Igitur beniuolentiam ſimulans, Edouardus vxorem de fratris fu-
turo periculo certam facit: dicens, ſe certo ſcire, ſi Philippus prælio aduerſus Fla-
mingos congregaretur, eum à ſuis in manus hoſtium prodendum fore. Soror, ac-
cepto fratris periculo, Philippum ſibi cauere literis admonet. Huius rei cauſa rex
Othelinum, Burgundionum ducem, comitatu Artheſii donat. Moxque præſidiis, 20
per loca munitiora, relictis, reliquum exercitum domum dimiſit. Paucis verò poſt
diebus, Flamingos commiſſiſceleris poena excepit. Nam apud Ariam occurren-
tes Brugenſibus Franci, ſupra dccc. interemerunt. Hãc cum in Francia gerun-
tur, Carolus Valeſius in Appulia agens, poſtquam de Brugenſi victoria certum
nuncium accepit, compoſita cum Frederico, de rebus Siciliae, pace, ad Philippum
ſerecepit. Burdegalenſes, cum incommodum à Francis per Flamingos acceptum
cognouiſſent, Philippi detrectantes imperium, regioſ miniſtros, qui apud eos ce-
rant, ciuitate extrudunt, ſibi que ditionem vſurpant. Verebantur enim, ſi quando
iſto inter Francos Angloſque ſcedere, in Edouardi poteſtatem venirent, poena
non diſſimili plecti, quàm qua Londonienſes Edouardus paulo ante aſſecerat, 30
quos, ob rebellionem, ad ſuarum ædium portas ſtrangulatos fuiſſe, fama vulgabat.
Pugnatum eſt ruruſ, eodem anno, aduerſus Flandrenſes. Qui non procul à ſan-
cto Audomaro victi, millia xv. ex ſuis, vno prælio, amiſere. Præterea apud inſu-
lam graſſantes, quingentos Flamingos Tornacenſes, duce Fucaudo Melleo om-
nes vel necauerunt, vel captos abduxerunt. Per eos dies Philippus Aquitaniam
Edouardo reſtituit, paxque inter reges conuenit. Habitumque eſt, non multis
poſt diebus, Pariſi episcoporum atque magnatum, conſilium: vbi de Bonifacii
pontificis in Francos concepto imperio actum eſt, deſerentibus proceribus Bo-
nifacium pontificatu indignum eſſe, qui & homicida & hæreticus eſſet, quorum
ſcelerum teſtes in promptu habere facile erat. Fuit igitur omnium vna ſententia, 40
Bonifacii iuſſis parere non deberi, niſi prius ſeſe ab obiectis illi criminibus expur-
gaſſet. Cui ſententiæ vnus tantum Ciſterciienſis abbas non eſt aſſenſus, ſed conſi-
lio relicto, Ciſtercium ſe contulit. Iohannes quoq; monachus, Romanus legatus
(qui per eos dies legationis munere apud Francos fungebatur) cognito, quid in Bo-
nifacium conſultaretur, ad pontificem reuerſus eſt. Qui autem à pontifice venci-
rant, Conſtantienſis Archidiaconus, & Nicolaus Befarus, miſſi vt regno ſacris in-
terdicerent, apud Trecaſ de præhenſi, carceri deduntur. Erat Guidoni Flandriæ
comiti Philippus filius, qui Bonifacii partes ſecutus, non contemnendas ex Theu-
tonicis Alemanniſque copias, in Flandriam deduxit. Quibus aucti Flandrenſes,
ſæuiore, quàm prius, animo bellum in Francos parant. Et ad ſanctum Audoma-
rum, expugnandi loci ſpe, procurrentes, quatuor millibus ex ſuis interemptis, Mo-
rinum, proximam urbem, ſine præſidio relictam, inuadentes, incenderunt. Et
cum aduerſus illos grandem admodum exercitum, Peronam vſq; Philippus pro-
mouiſſet, conſilio comitis Sabaudia, inducias dedit Flandrenſibus, & accepit,
nulla re glorioſe geſta. Poſt hæc Bonifacii arrogantiam iniquo animo ferens Phi-
lippus,

Commentum
ab Edouardo
inuentum.

Clades Fla-
mingorum.

Burdegalenſes
Philippi de-
trectant im-
perium.

Bellum ruruſ
in Flandria.

Abbas Ciſter-
ciienſis.

Bellum à Flã-
dris.

Philippum in
Bonifacium.

ippus, Anagniam, quòd ſe pontifex receperat, Sarram ex Columnenſium familia,
cum Nogareto equite Franco in Italiam mittit, ob cauſam inſinuandæ prouoca-
nis, qua aduerſus Bonifacii iniurias Philippus ſeſe tuebatur. Nam pontifex plus æ-
quo elatus, Philippum regno priuauerat, & Alberto Aſtriæ duci, ſimul cum Ger-
manorum imperio, regnum Francia donauerat, quamuis illum ab initio ſui pon-
tificatus reieciſſet. Erat Sarra Philippo obnoxius. Quippe quem ex Italia fugien-
tem, & à piratis captum, rex redemerat. Itaq; Sarra mutata veſte, ne ab Italis agno-
ſceretur, quot poteſt, amicos colligit, & conductis ducentis ex iis, qui ſub Carolo
Valeſio in Appulia militauerant, Nogaretum cum bona manu Ferentinum præ-
mittit, vt inde vrgente negotio, Sarræ auxiliariſ adueniret, ipſe Agnaniam nocte
Gibellinarum ope ingreſſus, Bonifacium in patris domo capit, inde Romam de-
ductum, ſuperbum pontificem atque animi ægritudine laborantem, mors abſtu-
lit. Ferunt Nogaretum Sarramq; in mandatis habuiſſe, pontificem ad Philippum
perducendi, ſed pontificiæ ſanctitatis reuerentia partim deterritos, partim Agna-
nienſium occurſu prohibitos, cepto deſtituiſſe. Talem vitæ exitum habuit con-
temptor omnium hominum Bonifacius, qui Chriſti præceptorum minime re-
cordatus, adimere & conferre regna pro ſuo arbitrio conabatur, cum non igno-
raret, eius ſe loco verſari in terris, cuius regnum non de hoc mundo & terrenis re-
bus, ſed de cœleſtibus eſſet, quiq; dolo & malis artibus episcopatum Romanum ſi-
bi quaſiuerat, & Cœleſtinum, à quo dignitatem receperat, in carcere dum vixit
habuerat. Non prætermittam hoc loco ſcribere, quod conſtanti fide per hos dies
in Pariſienſi agro accidiſſe, ab hiſtoricis accepi. Erat Adam de monaſterio vallis
Sarnarii conuerſus, cui villa Creches ad ipſum monaſterium pertinens, commiſ-
ſa à loci abbate fuerat. Hic paucos ante Chriſti natalem dies, ad villam ſibi credi-
tam, ex cœnobio, ante diei exortum, proficiſcens, vno ſeruo tantum comitatus,
videt in via proceram arborem pruina geluq; albeſcentem, ad ſe ocyſſime conce-
dere, qua re equus, cui inſidebat Adam, terrefactus, è via proſiliens, vix potuit à
conuerſo ad viam reſlecti. Eodemq; metu affectus ſeruus, nutare cœpit, ita vt in
pedes ſtare & ambulare difficile poſſet. Propior conuerſo facta arbor, cum homi-
ni nihil nocuiſſet, euauit, aerem & ſulphureum odorem relinquens. Suſpicatus
propterea conuerſus, aliquid à dæmonio illuſionis fuiſſe ſibi obiectum, ad ſuperos
animam vertens: diuæ Mariæ laudes recitat. Moxq; pone ſe hominis nigri equi-
tantis effigiem conſpicit: aduerſum quem Adam indignabundus: Cur, inquit, in-
ſcelix mihi audes inſultare? cum mihi habeam in monaſterio comprecatores fra-
tres, quibus cura ſedula eſt, me & reliquos à cœnobio abſentes, Deo & diuæ Ma-
riæ commendare? Abi, quando quidem nulla tibi pars mecum eſt. Diſcedens inde
ad pauculum tempus dæmon: protenus conuerſo aſtitit, forma hominis quàm ma-
xima: cui prolixum & gacile collum erat. Quem ſe infeſtantem Adam fruſtra pu-
gione repellere conatus: videt conſeſtim illum, mutata effigie, mediocri ſtatura ef-
ſe, & monachi inſtar cuculla faciem velare. Cuius oculi, ſicuti æs candens, rutila-
bant. In quos dum conuerſus, gladiolum incaſſum vibrat, pecudis ſimilitudine vi-
ſus dæmon, nõ minor, quàm aſinus auritus, apparuit. Vnde magis timens ſeruus:
domine, inquit, deſcribe in ſolo orbem: atq; in medio crucem Chriſti inſculpe, in
circo enim ſtantibus nobis, nihil aduerſabitur inimicus. Fecit igitur conuerſus, ſi-
cut à ſeruo fuerat admonitus. Nec ſic deſtitit impius aduerſator. Nã aſininas aures
in cornua commutauit: atque ad circulum concedens, opprobriis eſt à conuer-
ſo reprobatus, & ſputis contaminatus. Cumque à ſeruo doctus, conuerſus cruce
ſe ſignaſſet: dæmon in doli ſpeciem figuratus, ſe Molerias vicum verſus in rotæ
ſpeciem circumegit: conuerſo illæſo relicto. Huius tam mirandi euentus indicia
extiterunt. Abbas in primis vallis Sarnarii, à conuerſo fidem rei quaſiuit. Scri-
ptor præterea hiſtoria: loci, vbi hæc geſta ſunt, inſpector: qui equum prius man-
ſuetum: calcitrantem poſtea atque ferocientem ſe vidiffe profitetur. Languor
item ſerui diurnus: & veſtium conuerſi intolerabilis fœtor: & vocis, donec zin-
ziber deſumpſit, difficilis emiſſio.

Per eodẽm dies, Marchienſi comite mortuo, Angoliſma ciuitas Philippo ob-

L ij

Taceat aut ha-
reticus eris.

Conuerſe mo-
nachi appari-
tio nocturna.

Discipulus ma-
gistro ſapient-
ior.

Angoliſma,
mortuo comi-
te Marchien-
ſi, Philippo
fuit.

uenit. Quam ipse adiens, Aquitaniam quoq; & Tholozatum provinciam visita-
uit, pacatis quorundam animis, qui ad rebellionem proclui esse ferebantur. Reuer-
sus in Franciam Philippus, ratus, Flamingos ferociam deponere, si Guido, eorū com-
es, carcere liberatus, ad eos mitteretur: comitem cum filio Guillelmo dimittit.
Illi, postquam seditiosam gentem ad sanitatem ducere non potuerunt, ad Philip-
pū, ut promiserant, conuertuntur. Cognita Flandrensiū pertinacia, Philippus
tertio in eos mouens, apud montem populorum (ab arboribus populis; quarum
in eo loco copia est, sic vocatum) positus castris: cum speraret Flandrenses in præ-
lium descensos, cognouit hostem vallo se continere: & castra carris quadrigisq;
circumuallasse. Igitur, cum aduerseretur: rege exarmato, & militibus paulo ne-
gligentius agentibus: ecce irrumpit in regem ferax hostis: atq; in conspectu Philip-
pi, occisus Petro Gentiano, & Iacobo, fratre eius, aliis quoq; non paucis, con-
scenso equo, cum ipse sibi galeam imposuisset, in hostem animosissime fertur: ob-
tutus quoq; interimens. Quem reliqui insecuti, viginti millium Flamingorum stra-
gem fecerunt: ita, ut nisi superueniens nox tenebris hostem protexisset, actum pror-
sus de Flandrensis exiisset. Rediit ex prælio rex facibus accensis, quæ noctis ca-
liginem superabant. Huius victoriæ tempore, Flandrensis comes, qui Compendii
asseruabatur, defunctus est. Moritur item Iohanna Philippi vxor. Fuitq; his diebus
tanta annonæ, per Franciam, caritas, ut frumenti mensura (quæ sextarius appella-
tur) solidis veniret centum. Pistorum propterea publici, ne plebs expositos à se ve-
nales panes defumeret, viq; auferret, officinas clausurunt, donec recensitis diuitū
& religiosorum horreis, frumentū venale iussu Philippi promeretur. Mortuo de-
inde Edouardo Angliæ rege, successor eius, filius Edouardus Iabellam, Philippi fi-
liam, vxorem duxit. Per eosdem dies, mortuo Benedicto xi. qui Philippum ab ex-
communicatione Bonifacii absoluerat: conuenientibus Perusii cardinalibus, cu-
rante maxime Philippo, Bertrandus Gothus, Vasco, Burdegalensis archiepisco-
pus, pontifex absens eligitur: quem Clementem v. appellauerunt. Hic tempore
electionis, cum in Gallia ageret, cardinales Lugdunum ad se venire iubet. Vbi ty-
ra pontificali fuit coronatus: assistente Philippo & principibus compluribus Fran-
cis. Ex eo tempore, anno salutis M. ccc. quinto cœpit Clemens Auinionem vrbe
incolere, ubi per annos 1111. & Lxx. sedes pontificum mansit. Publicæ laticitiæ,
quæ propter noui pontificis assumptionem agebatur, calamitas non defuit. Erat
iuxta viam, quæ pontifex ducebatur, murus, veteri materia male concinnatus. In
hunc, cum turba, visendi pontificis desiderio, conscendisset, verustate excusis, &
pondere superextantis populi pressus murus, in Britonum ducem collapsus est.
Consecrato Clemente, cardinales ex Columnensium familia, suis dignitatibus
prædiisq; à Bonifacio destituti, restituntur. A quo etiam Clemente, dum ex
Lugduno Burdegalam petit, tam magnis impensis ecclesiæ grauati feruntur: ut
inde ad Philippum graues admodum querelæ delatæ sint. Philippo autem, qui ad
bellum Flandrense grandes sumptus fecisset, pontifex decimæ ius donauit. Con-
cessitq; ut ecclesias sacerdote vel ministro destitutas, sibi seruientibus clericis atq;
benemerenti familiæ conferre posset. Et quoniâ per id tempus iusti ponderis mo-
neta non esset, Philippus pontifici pollicetur, illam ad legitimam æstimationem se
reducturum. Atq; ita Clementem Philippus dimittens: cum in Franciam rediisset,
Margaretam Burgundiæ ducis maiorem natu filiam, Ludouico vxorem accipere
permittit. Sedauit præterea ortam, à Bellouacis in Simonem episcopum, seditionē,
quæ eò procefferat, ut ciuitate extorris pontifex, nobilium quorundam manu col-
lecta, ciues quosdam ex insidiis cœperit, suburbiis igne consumptis. Tumultuatum
etiam eodem anno à Parisiis, ob monetæ vsu. Diuites enim qui suas inquilinis
& variorum ministeriorum opificibus domos locauerant, minoris precii monetā
accipere, annuæ pensionis loco, recusabant: alteram quæ iustioris ponderis erat,
exigentes. Cuius inuenti autor Stephanus quidam Barbetus habebatur. Hic Ste-
phanus in delitiis habebat hortos, à suo nomine Barbetos appellatos, cum præcla-
ris ædibus: in eo loco (cui Barbeti porta nomen postea mansit.) Furens ergo popu-
lus in Stephani possessiones delatus: quicquid in ædibus & hortis preciosum fuit,
vastat

Flandrensiū
cedet.Caritas An-
nonæ.Edouardus
tertius An-
glus rex.

Clemens V.

Moneta refo-
rmatio.Seditio Bello-
uacensium in
episcopum.Stephanus
Barbetus, sedi-
tionis Parisi-
ensis auctor.

vastat atq; incendit: mox inde mouentes, ad viam sancti Martini, ubi ipse Barbetus
incolerat, se conferunt, fustibus clausisq; & veribus, ut cuiq; arma furor ministra-
bat, instructi. Effractis Stephani portis, domum supellectilemq; omnem diripiunt.
Erat per hos dies Philippus apud Templarios: quem, nihil periculi expectantem,
seditiosus in templo confestim obsident. Nec quicquam ad eum inferri sustinebant,
quod non vel raperent, vel cœno inficerent. Tam repentino populi motu attoni-
tus rex: misso ad seditiosos Parisianos, cum quibusdam aulicis, præposito, dicere il-
lis imperat: si quid in illos à quopiam commissum esset: aut iniuria illata, se regem
esse, qui eos tueri possit: petant modo, si quid à rege optent: & domum abeant, se
protenus curaturum, ut populo melius consultum sit. His, pro tempore, simulatis:
leuis populus à furore temperans, cum domum quicq; petiisset, nihil cunctatus Phi-
lippus, seditionis auctores, ad octo & viginti correptos, fuscis, ad quatuor vrbes ce-
lebriores portas, erectis illaqueari & strangulari mandat. Nec multo post mone-
tam ad legitimum æris valorem cudit. Et per hos dies Ludouicus Hutinus, Philip-
pi filius, Pampilonæ à Nauarris rex coronatus, atq; appellatus est, anno domini M.
cccvii. Tum etiam proditus est Templariorum error: qui apud Hierosolimam
fidei defensionem professi: cum primum religionis consideratione opulentissimos
se effecissent: præclarissimis, per orbem Christianum, ædibus comparatis: Christo,
reiecto, falsis se religionibus dediderunt. Erat enim illis simulachrum, cui pellem
humanam superinduxerant: appositis ad oculos statuæ duobus fulgentissimis car-
bunculis, qui vice oculorum micarent. Ei statuæ, dum quispiam ad illos ingredere-
tur, ordinē vitamq; Templariorum professurus, abnegato, ante omnia, Christo, &
cruce eius calcata: sacrificium faciebat. Morientis autem corpus, in puluerem ad-
actum, cæteris in porum conferebant: quo poculo constantiores suos fieri arbitra-
bantur. Præterea, si ex Templarii coitu, infans, ex puella virgine, nasceretur, hunc
igni torrerant: exq; eliquata inde pinguedine, suum simulachrum, decotis gratia,
vnguebant. In confesso quoq; habitum est, eorum dolo, diuum Ludouicum, dum
in Syria peregrinaretur, in vincula à Soldano Ægyptio coniectum fuisse. His atq;
huiusmodi criminibus: & quòd item masculorū cœdissimi amatores essent: Tem-
plariorum ordo, in concilio Viennensi, anno dominicæ pietatis Mcccxi. per
Clementem v. finem excepit: compræhensis vbilibet terrarum, qui eius impie-
tatis fuerant, atq; crematis. Administrabat eadem tempestate ecclesiam Lugdu-
nensem quidam, non satis prudens episcopus: qui ob blasphemias, regis sublimi-
tati, irrogatas, obsidione à Ludouico Hutino cinctus: & inde ad Philippum dedu-
ctus, post longam custodiam, satisfactione exhibita: tandem suæ libertati permis-
sus est. Non intercedentibus post hæc, multis diebus, Lugdunenses coniuratione
facta, à rege deficiunt: mouenteq; sancti Iusti castellum diripiunt. Sed per Ludo-
uicum Hutinum edomiti, se imperata facturos iurant. Et motus iterum belli à Fla-
mingis insurgit, cuius autor extitit Ludouicus, filius Guidonis Flandrensis, Niuer-
nensis comes. Qui ob id decreto Parlamenti senatus sua hæreditate priuatus est,
& bona eius publicata. Fuerunt quoq; insignibus sceminis sua fata. Nam vxores fi-
liorum Philippi tres, adulterii in simulata sunt. Quamobrem Margareta, Ludoui-
ci Hutini, Nauarri regis coniunx: & Blancha, Caroli comitis Marchiani vxor, re-
gis edicto, in castellum Galliard, relegatæ sunt, quarum libido satis in aperto erat.
Iohanna verò, Philippo Pictauiensi nupta, postquam apud Dordanum in custodia
aliquot diebus fuit, innocens, liberata est, & viro restituta. Ostiarius Margarete,
adulterii conficius, furca appensus est. Stupratores autem, Philippus & Galterus
Dannoi fratres (mentulis exsectis) pelle nudati, apud Pontifaram, vltimi supplicij,
pœnas subierunt. Ob hanc impudicitiam insignium mulierum, natam fabulam
reor, quæ de Iohanna, Philippi Pulchri vxore, à rerum imperitis memorari solet.
Eam videlicet aliquot scholasticorum concubitu vsam, eosq; ne pateret scelus,
protenus extinxisse & in Sequanam amnem de cubiculi sui fenestra abieuisse: sed
vnum tantum, Iohannem Buridanum eo periculo forte liberatum, & propterea
sophisma ab eo editum esse. *Reginam interficere nolite, timere, bonum est.* Fuit siqui-
dem Buridanus Iohanna posterior. Quippe qui Philippo Valesio regnum mode-
na casta.

Pennis seditiosos.

Ludouicus Hutinus Nauarri rex.

Error Templariorum proditus.

Lugdunensis antistes suæ libertatis pœnas luit.

Femina infans punita.

Iohanna regina casta.

rante, cum liberalium artium nominatissimus professor esset, multa & in rationabili & morali Philosophia scripsit, tum Parisianæ ecclesiæ fulcro præsidebat, anno Christianæ resurrectionis M. CCC. XLV. Nec commeruit præclara mulier, huiusmodi vicio taxari, cuius liberalitatis atque misericordiæ in pauperes, testimonium exhibet Nauaræ apud Parisios collegium: vbi scholasticos incolere perpetuo instituit, designatis triplici ordine præceptoribus, qui Grammaticam, Dialecticamque adolentes docerent: qui item philosophiam interpretarentur. Addidit & Theologos, qui omnes anniuersariis prouentibus præditi, litterarum studio se perpetuo accommodarent. Hisque commune sacellum extruxit, præpositis ad rem diuinam sacerdotibus. Itaque in eo tam grandi tamque spaciioso collegio, tam multi continenter scholastici diuersantur, quod ad constituendam vniuersalem scholam satis esse putari possit. Interim rebellantibus Flamingis, Enguerrannus Marignianus, qui vnâ cum Philippo regnum administrabat: conuocato, ad regem, ex regni ciuitatibus, populo: cum multa præsentem Philippo de Flamingorum crebra rebellione differuissent, rogauit postremò auditores, si ad bellum, quod rex aduersus illos parabat, pecuniam suppeditarent. Quibus respondentibus, se regis negotiis opem non substracturos: Enguerrannus, gratis populo persolutis, grande pensum ad militum stipendia exegit. Sed tribus ad id bellum regis filiis, atque ipso Enguerranno, cum ingentibus copiis à rege missis: cum ad insulam castra posuissent, re infecta: de Enguerranni consilio exercitum domum dimiserunt.

Moritur Philippus.

Philippum interea morbus inuasit: mortuusque est, apud fontem Bleaudi, qui vicus in Valtinio est, postquam annos VII. & XX. regnasset. Eius cor ex præcordiis exsectum, in Poissiaci cœnobio, quod ad diui Ludouici, aui sui, memoriam Philippus condiderat, virginibusque, sub custodia fratrum Dominici ordinis attribuerat, sepultum est: reliquo corpore, in Dionysiano monasterio, terræ commendato. Eius mortis confcios fuisse Petrum, Cathalaunensem episcopum, & Radulphum Præerium, in regio senatu aduocatum, creditum est. Sed Radulphus innocens inuentus est. At Philippus, priusquam mortem obiret, filios tres (quos superstitibus sibi relinquebat) ad se aduocans, ad maiorem natu conuersus: Ludouice, inquit, regnauisti hæcenus, plurimis vestigalibus & tributis meum populum vexans, nec mihi satis curæ fuit, monetam cudere, quæ legitimi ponderis esset. Eam ob rem, multorum in me odia concitasti. Ecce, post me regnaturus es, misere patris animæ, & quæ perperam à me gesta sunt, ipse emendes. Deo satis meo nomine fac, de his quæ tibi relinquo, & Hierosolymitano me voto absoluas. Vos quoque filii, seruate synceram inter vos charitatem. His à Philippo Pulchro, pro temporis angustia, breuissime dictis, cum Davidis versiculum: *In manus tuas domine commendo spiritum meum*: religiose pronunciat, animam efflauit, mense Nouembri, pridie diui Andrea, anno Christiani natalis M. CCC. XLV. Huic Philippo quinque liberos Iohanna vxor peperit, Ludouicum Hutinum, Philippum Pictauiorum comitem, Carolum Marchiæ principem: filiam, quam infantem mors abstulit, & alteram Isabellam, quam Edouardo Anglorum regi, pater Philippus matrimonio iunxit.

CAP. 6.

Post Philippi mortem, filii eius, de patris thesauris solliciti, cum nihil æris inuenissent (Ferrico Pinguigniaci maxime hortante) Enguerrannum in arcem Luparæ Parisi coniectum, rationem administrati à se regni ponere compellunt. At, cum bonam thesauri partem Carolum Valesium, Philippi fratrem, habuisse Enguerrannus diceret, Carolus ægre id ferens, omnes, quibus Enguerranni nomen odio habebatur, excitat, querimoniam aduersus eum proferre. Et ne quid gratiæ à beniuolis Enguerrannus reciperet, ex Lupara (cuius ipse præfectus erat) ad Templariorum munitissimam arcem traducitur. Ipse paucis post diebus, cum perductus ad Ludouicum Hutinum esset, Iohannes Hannerius, ad hoc à Carolo Valesio edoctus, in præsentem Enguerrannum, hæc, quæ subscripsi, crimina cumulat. Eum quidem Philippo fuisse suspectum, eam ob rem recusasse illum, ne testamenti sui procuracionem gereret. Extremam in Flamingos expeditionem

Enguerrannus ratione regni administrati ponere cogitur.

Capitulum accusacionis Enguerranni.

peditionem, suo dolo fuisse irritam, quod communicato clam cum Niuernensi comite consilio, atque ab eo receptis muneribus consilium dederit exercitum reducendi: cuius tamen causa grandem ex regno pecuniam exegerat. Ea præterea nocte, qua Philippus obiisset mortem, regis thesauros ex Lupara aliò transtulisse, retinuisse quoque sibi xxx. librarum Parisiensium millia, quæ Clementi Romano pontifici dono danda, à rege accepisset. Neque rationem fecisse LX. & CCC. pannorum, quos ex naufragio quodam, regis nomine detinebat. Cassasse quoque VI. & XL. librarum millia, quæ regi Attrebates impendissent. Nec in re pecuniaria fraudem modo fecisse, sed cum ad Arthesii dominam rex quædam, quæ ad regiam dignitatem pertinebant, scripsisset, Enguerrannum suis adiectis litteris repugnantia scripsisse, pollicitum, eam omni incommodo eximere, atque ab ea xv. librarum multam dono habuisse, quam à Cameracensibus si rex decreuisset, acceptura erat: eam nihilominus pecuniam sua auctoritate Enguerrannum à Cameracensibus exegisse. Et cum regium apud Parisios palatium exædificandum recepisset, præter decem millia librarum, quæ illi Philippus tribuerat, domos, quæ proxime palatium, ciuium erant, usurpasse, constituta possessoribus annua pensione, quæ ad illum quotannis perueniret. Commisisse insuper in priuatos quosdam inexplebilis auariciæ flagitia, atque ita regios, qui sisco præerant, ministros & quæstos sibi deuinxisse, vt sine eius syngrapho regiis iussionibus non obtemperent. His aliisque ab Hannerio palam expositis, nulla Enguerranno se purgandi potestas fuit. Erat autem illi vxor, quæ liberandi eius causa, postquam multa frustra tentasset, ad magiam & diuinationes se conuertit, Pavioto quodam malefico, & Claua muliere, ad id facinus opem ferentibus. Itaque cæca quædam simulachra ad regis & Caroli Valesiensis formam dæmonia arte conficiunt, quæ languentium speciem præ se ferrent, ad quorum similitudinem (nisi male fors prodita fuisset) rex, & ipse Carolus conficiendi macie sensim erant, & definita ad tempus morte consumendi. Cognito maleficio, rex totius negotii censuram Carolo committit. Qui mox accitis quibusdam magnæ auctoritatis proceribus, Enguerrannum in summo patibuli Parisiensis tigno stingulari imperat. Paviotum par supplicium excepit: præterquam quod infra Enguerrannum, ad inferiorem trabem illaqueatus est. Claudam flamma consumpsit. Vxor autem Enguerranni, atque eius soror, de Canteleu in carcerem coniectæ sunt.

Eodem tempore Ludouicus Niuernensis, & Iohannes Namurcus, regis beniuolentiam meruerunt, rebus, ad Flandrenses spectantibus, compositis. Quorum gratia Robertus, comes Flandrensium, cum ad regem, die constituto, non venisset, reiectis excusacionibus, quas per Cistercii abbatem, & quosdam ad id missos procuratores prætendebat, contumax dictus est, & in rebellium numero habitus. Per id tempus quatuor veneficæ mulieres cum parato veneno deprehensæ, igne cremantur, quarum opera Cathalaunensis antistes, prædecessor eius Petri Litigniaci, quem in custodia habitum, supra memorauimus, fuerat interemptus. Quem insequente tempore Ludouicus sede pontificia amotum, relegauit: instituto eidem successore Stephano, Caroli Valesiani cubiculario. Reduxit & Iudæos, quos pater Francia expulerat. Tentauit Ludouicus annua tributa, quæ Ludouicus Pulcher ampliora fecerat, colligere. Sed conuenientes Campani, Burgundi, Veromandi, Arthesii, Ambiani, Bellouaci, Pontiuaci, Forestani, Altissiodorenses, & aliquot alii populi, Campaniæ comite autore coniurant, se id non permitturos. Propterea Ludouicus Carolum Valesium mittit, qui futuræ seditioni bonis promissis occurrat, & placet disidentes. Fecerat idem Philippus Pulcher aureas coronas tres, gemmis multo precii ornatas. Eas Ludouicus Hutinus in cœnobium diui Dionysii transtulit, vt ad coronandos deinceps reges reginasque reponerentur. Quas Matheus abbas, & eius monasterii cœnobitæ receptas seruare, chirographis datis, compromiserunt. In rebellione persistentibus Flamingis, bellum indixit. Sed ad

L. iij

Lisam fluvium cum admouisset, tantis imbribus terra, quæ palustris est, emolli-
ta est, ut equi genuum tenus in luto continenter essent, nec commeatus impor-
tari ad castra, nisi magno labore poterat, ita, ut singulis vini dolis vehendis, tri-
ginta vix equi sufficerent. Quæ res, cum quotidianas difficultates militi afferret,
regem adduxit bello abstinere, & cum tentoria & belli impedimenta, propter
luti iniquitatem educi potestas non fuit, cuncta magno suo damno miles crema-
uit. Secuta est hanc aduersitatem annonæ incredibilis caritas. Deinde fames &
mox pestilentia. Visusque est cometes crinitus. Ipse in super Ludouicus apud Vi-
cennas defunctus est, relicta grauida Clementia vxore, Roberti Sicilienfis nepte.
Hic Ludouicus instituit, Parlamenti curiam Parisi stabilem esse, & loco non mo-
ueri, ne litigatores crebris circuitionibus grauarentur. Per hoc interregnum Phi-
lippus, Ludouici frater, Pictauorum comes, omnium procerum consensu, regni
administratione suscepta, Francorum & Nauarræ se rectorem appellauit. Ad
quem venientibus Flamingorum legatis, pax inter eum & Robertum, Flandren-
sem comitem conuenit, quæ literis mandata, Flamingorum sigillis firmata est. Per
id tempus Clementia, quam moriens Philippus grauidam reliquerat, filium Io-
hannem parit, paucorum dierum regem. Quo defuncto, Philippus ex rectore
rex appellatus est: reclamante Burgundorum duce, quod diceret, non ad Philip-
pum, sed ad Ludouici defuncti regis filiam regna patris pertinere. Quæ res difficiles
postea controuersias Francorum quieti inuexit, dicentibus plurimis, regni hæ-
redes, filias esse non posse. Burgundum tamen Philippus in suas partes allicit, da-
ta ei grandiore natu filia vxore. Et cum alias tres filias rex haberet, vnam Niuer-
nensis comitis filio, secundam Dalphino Viennensi collocat. Interim, cum pa-
cis conditiones Flamingi non reciperent, nec pontificis Romani decreto assen-
tirentur, inducias Philippus prorogauit. Misso deinde à pontifice Iohanne xxix.
in Franciam Ioseranno cardinali, qui Flamingos Philippo conciliaret: cum Tor-
nacum peruenisset, gentis peruicaciam inconstantiamque veritus, per loci epi-
scopum nunciare illis iubet, se pacis causa Tornaci esse, ad eum se conferant dum
de concordia agere licet. Missis, qui hæc Flamingis exponerent, duobus, ex mi-
norum ordine, fratribus, inter quos Petrus de palude fuit, Robertus comes, eos
in vinculis haberi iubet. Qui ex eo tempore, ex Gaudauenfis plebe excitata,
insulam oppugnare constituerant. At vbi ad Lisam flumen ventum est, conuer-
sus in comitem populus: Nos, inquiunt, illustris comes, inducias, quæ tibi cum re-
ge iurata sunt, seruare promissimus. Ideo te non sequi ad bellum in animo est.
Destitutus igitur comes exercitum, legato audientior fuit. Nam Tornacum se con-
tulit, vbi regii oratores se continebant. Promisit comes, primo vere Parisum ad
regem concedere, fidemque præstare & cætera confirmare, quæ in conditioni-
bus pacis conuenerant. Sed cum dies conuentionis successisset, per nuncios ex-
cusatum se facere, falsis argumentis conatus est. Instante tamen legato, anno sa-
lutis m. cccc. x. Robertus & Flamingorum procuratores, in Philippi verba iu-
rauerunt. Sed de pacis conditionibus cum ad constitutum diem ageretur, firma-
re conuenta comes recusauit, nisi tria sibi oppida, Insulam, Bethuniam, & Dua-
cum, quæ rex occupabat, redderentur: quæ & ipse Enguerrannus Marigniagnus,
Philippi Pulchri olim negociorum gestor, regio nomine facere promississet. Nam
inter pacis leges, quæ illo tempore dictæ erant, adiectum extitit, Flandriæ comi-
tem debere regi duodecim millia librarum annui prouentus, intra Franciæ re-
gnum constituere, quod quandoquidem comes non compleret, ea quæ supra di-
xi, oppida Philippus Pulcher, memorati prouentus loco, possederat. Quæ
cum relinquere rex noller, comes festinanter re infecta digreditur. Sed à pro-
curatoribus Flamingæ gentis reuocatus, propositam prius pacem admisit, ro-
borauitque.

Ludouicus
tinus mori-
tur.

Clementia,
Ludouici
uxor.

Philippus
Ludouici
dux.

Comes Flan-
driæ rebellis.

Pastores.

Dum hæc difficili negotio aguntur, ouium quidam pastores, admoni-
ti cœlesti (ut ipsi assuebant) oraculo, in Syriam, religionis Christianæ
causa, profecturos se iactabant. Qui postquam magno numero aucti sunt, la-
trunculis non dissimiles, cum prædas agerent, Carcassonam vsque progres-
si, ab

si, ab incolis grege facto, dissipati aufugerunt, compluribus interfectis & patibulo
strangulatis. Afflicti quoque leprosi, qui ludæorum hortatu, susceptum ab eis vene-
num, puteis per omnem Franciam infundere coniuressent, ut qui inde in potum
haurirent, aut interirent, aut elephantia virus inciderent. Itaque pharman sanguine
& lotio humano herbisque quibusdam lethiferis confectum, panno inuoluentes,
in puteos demittebant, lapide adhibito, ut ad aquæ fundum cito deferretur. Id cum
in prouincia Narbonensi à leprosis factum Philippus accepit, veneficosque omnes
flammis fuisse puniros, inquiri per reliquum regnum leprosos iubet, quos de crimi-
ne confessos, vna cum plerisque ludæis vindex flamma corripuit. Fuisse per id tem-
pus, constat, ludæos xl. Vitriaci, ob id ipsum, in custodia habitos, mirabile in sese
facinus perpetrasse. Nam cum se morti addictos iam minime dubitarent, duos ex
eorum numero delegerunt, qui eos occiderunt, ne Christianorum manibus su-
merent supplicium. Veritissimum illorum atque iunior execrabile ministerium ex-
equuntur. Omnibus interemptis, cum duo tantum homicidii autores superessent,
senior orat iuniorem, se necet. Ille, seniore occiso, cum se solum videt, direpto au-
ro, quod apud interemptos erat, fune ex defectis lintheis facto, per fenestram se
dimisit, sed & corporis atque auri grauitate, fune qua se deorsum mittebat, dissoluta,
in fossam delapsus, crus fregit, atque ita in fossa procumbens, depræhensus est, & vl-
timo supplicio affectus. Ludæorum autem cadauera cremata sunt. Cogitauit etiam
Philippus mensurarum genera, quæ per Franciam plurima erant: vnam quoque &
monetam, ad vnam speciem formamque perducere. Sed valitudinarius factus, in-
stitutum non expleuit. Nam & quartana febre diutissime vexatus, alui profluuio a-
pud fontem Blandi interiit. Corporis eius partes tres factæ sunt. Cor minores, in-
testina prædicatores apud se Parisi terræ condiderunt. Corpus ad sanctum Dio-
nysum elatum est, anno dominicæ pietatis mccc. xxi. Post enim diui Ludouici
mortem, qui ab ipsis mendicantium fratrum ordinibus literas didicerat, consue-
tudinem fecerat prædicatores atque minores, cum integrum regum cadaver ha-
bere non possent, intestinorum sibi partes ad sepulturam vendicare. Insurrexit
per idem tempus Iohannes de Polliaco, natione Picardus, asseuerans, eos qui men-
dicantibus religiosis peccata confitentur, oportere eadem suis plebanis presbyte-
ris rursus enarrare. Qui Iohannes, Iohannis xxxi. Papæ iudicio aliter sentire &
docere damnatus est.

Ludæorum im-
pudice perine-
cia.

Iohannes de
Polliaco.

ROBERTI GAGVINI
HISTORIÆ FRANCORVM
LIBER OCTAVVS.

40 **P**HILIPPO sine liberis defuncto, Carolus eius frater, Marchiæ
comes, successit. Hic, cum Blancham, Mahildis filiam, despon-
sasset, eam à se dimittere cogitauit. Mahildis enim: Blanchæ ma-
ter, Carolum ex Baptismi lauacro susceperat, quam obrem, ec-
clesiastica lege, filiam habere vxorem prohibebatur. Consul-
tus ad eam rem pontifex Romanus, diffinit nuptias (nisi aliqua
dispensatio præcessisset) esse incestas. Mortuo per hos dies Ro-
berto Flandrensi, quaestio de legitimo successore, apud Parlamenti iudices ver-
sabat, contendente maxime Ludouico Niuernensi, proximum se heredem esse.
50 Qua spe fretus, cum Parisium se contulisset, proceres, qui cum eo ex Flandria e-
rant, contra regias constitutiones, ad fidei sacramentum admisit. Ob quam cau-
sam in arcem Luparam mittitur asseruandus. Sed non multo post, cum hæres à iu-
dicibus esset declaratus, absolutus, regique fidelitatis iuramentum exhibet, atque in
Flandriam se recepit. Erat eodem tempore in Aquitania Iordanus insulanus, no-
bilis quidam & imprimis potens, cui, ob insignem eius potentiam, Iohannes xxxi.
supplicium.

C. A. P. II.

Questio de co-
mitatu Flan-
drensi.

Iordanus, Io-
hannis Papæ
XXII. ma-
tre ducta, pro-
pter flagitia
supplicium.

pontifex Romanus, matrem matrimonio iunxerat. Sed moribus cum esset ferox, rapinisq; atq; homicidiis dehoneftabatur: ob quę flagitia, primò ad regem delatus, cum amicorum præsidio veniam impetrasset, criminibus non abstinuit: sed ministrum quandam regium (quem seruentem vulgus vocat) virga, qua ad officium feruens de more utebatur, trucidauit. Vocatus ergo ad Carolum, multis armatis stipatus veniens: post legitimas accusationes, & commissorum à Iordano argumenta, iudicio Parlamenti senatus, ad patibulum tractus, ab altiore furcarum tigno pendit. Exactis, post hæc, paucis mensibus, mortua, apud Argi montem, Maria Caroli vxore, Bohemorum regis sorore, Iohannam, Ebroicensis comitis filiam, ex dispensatione pontificis, quòd eius consobrina esset, sibi copulauit. Et mox apud Aquitanos ab Hugone Mompefaci, ex huiusmodi causa bellum insurgit. Mompefacus, in loco, qui regis erat, propugnaculum munitissimum extruxit, idq; ad Angli regem pertinere contendebat. Lite ab arbitris discussa, rex præsidium propugnaculo imponit. Quod postea Mompefacus, auxiliante Aquitanie Marscallo, occisus, qui in eo erant, custodibus, recuperat. Quam iniuriam non æquo animo ferens Carolus, ne in re sua iudex esset, Anglum regem per nuncios monet, Mompefacum castiget, & de iniuriis satisfaciatur. Deputat Anglus fratrem suum Aimerum, data potestate, controuersiam componendi. Qui ad Carolum proficiscens, omnia pro regis voluntate diffinit. Igitur rex, misso, cum Anglis iudicibus, in Aquitaniam Iohanne Darblao, qui eius nomine satis de iniuriis factionem exciperet, postquam ad primos Aquitanie fines ventum est, Et tu Iohannes, inquit Angli, si capiti tuo parcis, in Franciam reuertere. Quo verbo Iohannes dolum intelligens, regi nunciat iudicium perfidiam. Qua cognita, rex non ignarus, quia per Anglorum contumaciam ad sibi editam diem rex Anglus non venisset, Aquitaniam ad fiscum rediisse: Carolum Valefium cum exercitu qui regionem vendicet, mittit. Is Agenum urbem petens, eam, deditibus sese sponte ciuibus, capit. Insenf enim Aimerus erant, propter pecuniam, quam ab eis supra paucos dies exegerat, & propter speciosissimam cuiusdam puellæ stuprum, quam ille abduxisset. Profectus deinde Riolum Carolus, ubi Aimerus se receperat, cum militem propius admouisset, eruptione ab oppidanis facta, Francos cedere coegerunt, occiso sancti Florentini domino. Cuius mortem vendicaturus Carolus, extructis machinis atq; ligneis tabulatis ad muros admotis, oppugnare locum mandat. Pugnabat enim Francus ex ipsis tabulatis, conferta manu aduersus hostem, ita, vt desperata prope salute, de pace ad Carolum nuncios hostis miserit. Contentus se atq; locum Carolo permittere, modò liceat iis sedes non mutare, qui & manere, & regi Franco fidem iurare velint, reliquis Angli partes sequi volentibus, saluis suis fortunis abire. His conditionibus propositis, Aimerus relictis apud Carolum Valefium obsidibus viris proceribus, in Angliam ad regem ire permittitur, qui regis sententiã de legibus pacis exquirat. At cum nõ reuerteretur Aimerus, Riolla Carolo deditur, & Mompefacus diruitur, restituiturq; propugnaculum, quod hostis deiecerat. Riolla recepta, reliqua Aquitania, præter Burdegalam, Baionem, & sanctum Sequerum, Carolo obtemperat. Non intercedentibus, post hæc, multis diebus, regina Angliæ Isabella, Caroli regis soror, in Franciam veniens, inducias à fratre obtinet, spe (vt ipsa dicebat) componendæ firmiter pacis, atq; interim ad virum suum regem mittit. Qui pollicitus, post paucos dies Bellouacum conuenire, ibiq; Franco regi debitam, ob Aquitanie principatum, fidem præstare, per nuncios filio Edouardo, qui cum regina venerat, omnem Aquitaniam attribuit. Qua ex patris dono recepta, Edouardus in verba regis Franci iurat, & vt est in verbo Gallico, homagium exhibet. At regina, Edouardi mater, cum aliquot dies in Francia mansisset, timens ne viro suspecta haberetur, in Angliam reuerti instituit. Id postquam rescitit rex Anglus, singulis portibus custodibus appositis mandat, reginam ingredi Angliam prohibeant, atque vt nequitiam dissimulet, Romanum pontificem per legatos orat, Carolum Franciæ regem moneat, Isabellam ad se remittere. Quod vbi Isabella rescitit, illa nihilominus accersito Iohanne Hannonio, Guillerimi comitis Hannoniæ fratre, strenuo equite, qui trecentos milites in potestate habebat, in Angliam nauigat. Et

Belli causam
Aquitania.

Aimerus ne-
quã Anglus.

Regina An-
glie cum filio
Edouardo in
Franciam ve-
nit.

Et quoad maxime potuit, plerisque sibi ex Anglis conciliari, exhibens illis Edouardum filium, vt illum, quasi futurum aliquando regem, vererentur. Nec destitit, quoquoersum rex Anglus iret, eodem se recipere. Quam cum pertinax maritus nullo pacto audiret, proceres indignati, arma in eum mouent. A quibus agra se tutatus Anglus, ad Gallias insulam se recepit. Captus est Hugo dispensarius apud Brestum: cuius consilio rex vxorem non admittebat. Captoq; paulo post rege Anglo, conuenientibus Londoniis proceribus, repudiato patre, Edouardum filium regni diademate insigniunt, anno Christianæ salutis MCCCXXVI. Hugonem vero dispensarium, post euulsa illi intestina, & se inspiciente cremata, capite puniunt.

Carolum autem Pulchrum, anno insequente, apud Vicennas morbo extenuatū, mors absumpsit: impositusq; est regio sepulchro, in sancti Dionysii æde, anno salutis CCCXXVII. supra M.

Post huius obitum, cum Iohanna eius vxor grauida esset, disceptatio inter proceres insurrexit, quis interim, dum reginæ partus expectatur, regni administrationem gereret. Duo erant, qui, id sibi iure deberi, prædicabant. Philippus Valefius, & Edouardus III. ex Maria, Philippi Pulchri filia, natus. Philippo maxime suffragabatur, quòd ipse masculino gradu Carolo Pulchro proximus haberetur. Edouardo autem, si quod ad hanc rem ius pertineret, id à femina esse, quæ nullo tempore visa est, Francorum imperium moderari. His rationibus Valefius administrando regno præficitur. De Nauarræ regno, contententibus plurimis, nihil tunc diffiniri potuit. Quæ res, quia ad eam, quam percurrimus, historiam conducere minime videtur, illam prætereo. Per id tempus de Petro Remo supplicium sumptum est, quòd regiam pecuniam male administrasset. Et Iohanna regina, quam grauidam Carolum Pulcher moriens reliquerat, apud Vicennas filiam enixa est. Quamobrem, Philippus Valefius ex regente rex appellatus est, & à Guillerimo, Remorum archipræfule, vnà cum vxore regina, coronatus. Inde Parisios repetens, cum secum reputaret, quàm peruicaces Flamingi & in se, & in Ludouicum, eorum comitem, persisterent, capto à proceribus consilio, grandem exercitum in eos ducit. Ad Casletum autem cum peruenisset, Flamingi flocci Philippum habentes, Gallum ex lineo panno cum his verbis effigiant. *Cum hic Gallus resonabit, rex repertus Casletum occupabit.* Philippum enim repertum appellabant, arbitrantes, illum non legibus factum regem. Hanc Galli effigiem in edito loco, Philippo illudentes, constituunt. Quod factum, magnæ calamitatis causa Flamingis fuit. Nam ex eo tempore Philippus cogitationem suam ad eorum internicionem vertit. Itaque accito Roberto Flandrensi: eum cum ducentis instructis militibus, ad sanctum Audomarum, mittit: qui Flamingos, ne dilaberentur, diligenter obseruet. Iubet rursus Ludouicū, Flandriæ comitem, insulam cum copiis proficisci, qui Flamingis, si quippiam molirentur, obstaret. Animaduerso tam instructo apparatu, Flamingi nobilitate destituti: cum nullos idoneos præfectos haberent: trifariam se diuiserunt: Furnenses & Brugenses plebeios cum Pourpringis ad Casletum ire iubent. Brugensibus atq; Franconiis mandatum est, Tornacum versus mouere. Ipreses & Curtracii insulæ partes recipiunt. Philippus vero ad nouam fossam reliquum exercitum continebat. Quam in decem acies distribuit: primam Marscalli & Balistiariorum præfecti præfuerunt. Secundam duxit Alenconii dux. Tertia magistro hospitalarii ordinis obtigit. Quartam Galterus, de Castilione Conestabilis, accepit. In quinta ipse rex erat: quem Nauarorum rex cum Lotharingiæ & Barri ducibus comitabatur. Sextæ ductor Burgundiæ dux fuit. Dalphinio Viennensi septima attributa est. Octauæ præfuit Hannoniæ princeps. Nonam Britonum dux administrat. Postremæ imperabat Robertus Arthesiensis. Ad hunc tam instructum exercitum, Borboniorum dux postera die, XIII. militibus signis stipatus, accessit. Hæc cum in amplissima valle constituuntur, Flamingi, constitutis ad Casletum edito loco castris, vnde Francorum acies despicere poterant, ita suos instruunt, vt à Francis videri ipsi possent. Postquam nullam pugnandi potestatem fecissent: Philippus paulo propius incedere suos iubet: vt à monte, quo se tuebatur, hostem deduceret. Postquam id parū conducere intelligit: Marscal-

Bellum in Fla-
mingos.

Acies à Philip-
po Valefio or-
dinatæ.

Vide Franco-
rum incuriam.

los vltra Caletum cum copiis mittit, qui omnia late & perderent & cremarent. Sed neque hoc accepto damno, Flamingi loco se mouerunt. Reuersis, ab incur-
 sionibus, Mareſcallis: cum ex labore se curare statuisſent, nostri segnius agere cœ-
 perunt: neque excubias adhibent. Sed proceres palantes per tentoria, alcum lude-
 bant, aut lufibus animum relaxabant: rege, in tabernaculo suo, cum paucis cubi-
 culariis, & duobus, diui Dominici ordinis, fratribus agente. Quibus ab hoste vi-
 gilanter animaduertis: tribus sub vesperam aciebus, relicto monte, in nostros ire
 festinant. Iamque infesti aderant: cum à nostris sublato clamore, pars sanctum Au-
 domarum versus, fugam parabat. Neq̄ moratur hostis regis tabernaculum appe-
 tere: fecissetque, nisi à Mareſchallis contrà occurrentibus fuisset impediti. Per
 hanc moram, reliquus exercitus armis resumtis acrem pugnam instaurat: atque
 interim rex suis ad se propere venientibus, in hostes fertur: præcedente Milone
 de Noiers, aurisflammæ signifero. Pugnatum est ab alterutris accerrime. Sed ce-
 dentibus tandem Flamingis: Francus victor extitit, paucis desideratis. Ex Flamin-
 gis autem octingenti supra decem & nouem millia cecidisse referuntur. Qui ve-
 ro ex prælio fuga dilapsi erant, cum se in agro, sepibus vndiq; vallato, recepissent:
 à comite Hannoniæ, qui in Caletto monte confidebat, aspecti: primo quidem fe-
 rocissime restiterunt. Deinde fracti, nostrorum incurſu omnes occisi sunt. Post
 partam victoriam, quarto die, Philippus mouens, receptis in fidem oppidis, quæ
 ad oram maritimam sunt, Ipras contendit: & sponte deditam recepit, supplicio
 affectis quibusdam, defectionis auctoribus, atque armis à ciuibus datis. Campa-
 na præterea, quæ in edita turre pendebat, ad plebem repente concitandam, deie-
 cta est. Dum hæc à Philippo geruntur, Brugenſes, qui Tornaci fines aduersus eorū
 comitē Ludouicum obseruabant, audita tuorū clade, comitis se potestate permi-
 sere: quos ad Philippum deductos partim rex morte affici, partim in exilium agi
 mandat. Atq; ita Flamingis x. Calendas Septembres, anno Christi MCCXXVII.
 subactis, Philippus Ludouicum comitem in Flandriam restituit: His eum verbis
 admonens. Age, inquit, Ludouice, cautior deinceps esto, ne per iniusticiam prin-
 cipatu exclusus, nostram opem rursus implores. Cuius verbi recordatus comes,
 postquam in Flandriam venit, ad decem hominum millia, eorum qui rebellio-
 nis participes extitissent, interemit. In quem, cum Guillelmus Canus, ex Brugis
 ad Brabantinum ducem euadens, auxilium petit, ad Philippum perductus, mani-
 bus abscissis, in rotam primum, more patrio, surrigitur, deinde patibulo appendi-
 tur. Nondum de Aquitania Edouardus debita Philippo iuramenta præstiterat.
 Ideo misso in Angliam Iohanne Fiscani abbate, Edouardum Philippus monet, se-
 cundum feudi leges, fidem exhibeat. A legatis Anglus ad se non admisit: sed à
 matre eius regina, responso accepto, ad Philippum legati redierunt. Edouardi
 contumacia cognita, rex Attrebatium episcopum, & Baronem de Craone in A-
 quitaniam legat, qui regionis prouentus, sub regis potestate, reponant. Atque in-
 terim in Angliam secundo mittit, diem Edouardo dicere, ea lege si venire negli-
 geret, dicendum ius nihilominus aduersus eū esse. Venit tandem Edouardus, atq;
 apud Ambianos, quò se Philippus contulerat, fidem, ob eas, quas in Aquitania &
 Pontiuuaco terras possidebat, præstitit. De his autem, quas à Carolo Valesio, Phi-
 lippi patre, ablatas sibi fuisse dicebat, iudicium Parlamenti senatus exposceret.

Flamingi re- gem inuadit.

Philippus Fla- driæ comitem alloquitur.

Guillelmus su- spenditur.

Edouardus se- dem Philippo præstat.

Robertus Ar- theſiensis.

Eadem tempeſtate, Philippus animo voluens, quàm procliues ad seditio-
 nem Flamingi semper extitissent, misso Iohanne, Abrincēſi antiſtite, portas Ipren-
 ſis oppidi, atque Curtraci, & aliarum quarundam arcium munitiones diuini con-
 ſeſſim iubet. Per eosdem dies Robertus Artheſienſis aduersus Mathildem, ob
 Artheſii principatum, in iudicio contendebat: nitebaturque comitatum ipſum,
 paterno iure, vendicare: quanquam Parlamenti decreto Mathildi fuisset addi-
 ctus. Sed aduersus decretum, Robertus literas, recenter inuentas, exhibebat:
 quibus se terræ ipſius hæredem aſſerebat. Literis penes regem depositis: Mathildis
 diligenter explorat, vnde ſyngraphū emanasset. Compertum est, id à ſœmina no-
 bili, ex Berhuniēſi agro, quam Robertus in delitiis habebat, fuiſſe ſequenti cal-
 liditate inuentum. Erat Attrebatii cuius potens, qui annum ex comitatu Arthe-
 ſii pro-

ſii prouentum, emptionis lege, ſibi quoad viueret tantū, comparauerat, cuiusq; em-
 pſionis ſyngraphum erat patris Roberti ſigillo firmatū. Ciue mortuo, ſœmina ex
 hæredibus litteras recuperat, vt pote, quæ nullius momenti hæredibus eſſent. Lite
 ris receptis, ſigillum calenti ferro detrahit, atque alteris, quæ ad cauſam Roberti
 pertinerent, confectis, vêtus ſigillum agglutinat: eaſque ad Robertum deferens
 ſe illas domi forte fortuna reperiſſe ait. Fraude cognita, per eum, qui ſyngra-
 phum ſcripſerat: Philippus Robertum ad ſe vocatum hortatur, à lite deſiſtat: ſibi
 ſine ambiguitate conſtare, adulterinū ſyngraphum eſſe. At Robertus mali propo-
 ſiti tenax, regem non exaudit. Quamobrē Philippus ſyngraphū ad iudices mittit,
 & ſœminā apprehendi iubet. Quæ, tormētis expreſſa veritate, igne conſumpta eſt,
 in eo loco, qui porcorū mercatus à Pariſiis appellatur. Eiſdem diebus querimoniā
 aduerſus clerū exoritur, quem ditione ſua abuti, pleriq; palam teſtabatur. Eius rei
 cauſa conuocato cōſilio: cum de ordinandis legibus ageretur: regina viſa eſt cona-
 ri, ab eccleſiaſticis iurisdictionē abrogare. Quod poſtquā Philippus cognouit: nō,
 inquit, vt clero quicquā detrahat, hæc concio habita eſt. Non enim modo non
 auferre eccleſiis ſua iura: ſed ea ampliari in animo eſt: ſatis eſto errata emendare.
 Sed de Roberto Artheſienſi reliquum perſequamur. Prohibitus Robertus captam
 ob Artheſiū litem producere: quia ſœminæ ſupplicii grauius iuſto ferebat, regi de
 treſtare veritus non eſt. Et cū obloquenti dies ad iudiciū dictus eſſet: venire con-
 temmens: me, inquit, autore Philippus rex inſtitutus eſt, & me quoq; autore regno
 depelletur: atq; ita irritatus, equos, quos formoſiſſimos habebat, cum omni theſau-
 ro Burdegalā miſit: Moxque in Angliā omnia traduci iubet. Ipſe ad Guillelmum
 Hannoniæ comitem primum, inde ad Brabantinum ducem, confobrinum eius, ſe-
 ſtinanter contendit. Hic autē Brabantinus, Guillelmi Hannonienſis filiam, vxorē
 filio ſuo accipere inſtituerat. Quod Philippus ſagaciſſime intelligens, cum maxi-
 me ſciret, Guillelmum ipſum, alias ſuas filias, magnis principibus collocare: &
 inde ſibi & potentiam & auctoritatē comparare: veritus, ne acceſſione ducis Bra-
 bantini incrementum acciperet, præſertim in eo tempore, cum Edouardus bellū
 in Francos parare nūciabatur: Brabantinū ad ſe venire Cōpendium orat, quò Bo-
 hemus rex, & Iohannes Hannonienſis, & Iuliaci comes, atque Leodiēſis antiſtēs,
 conuenerunt. Quibus cum amicitia iuncta, Philippus Brabantino ſeorſum aſſum-
 pto: monſtrat eas nuptias, quas de Guillelmi filia inſtituerat, inferiores dignitate
 ſui generis eſſe: habere ſe filiam, quam filio dare, ſi non abnuat, velit. His Philippi
 verbis perſuaſus Brabantinus: diſcedentibus à rege aliis principibus, apud Philip-
 pum manſit. Ea re cognita, Robertus Brantiā deſerēs, Namurcum profectus eſt:
 Qui poſtea ob contumaciam regno interdictus eſt, & bona eius publicata. Et his
 item diebus, Ludouico, Claromontano comiti, rex conceſſit, vt, qui dominus Bor-
 bonii appellabatur, ducatus dignitatem aſſumeret. Ad hunc modum Borboniorū
 ducatus initium accepit. Per idem tempus Iohannes Normannorum dux, Philip-
 pi primogenitus, apud Meldunum Bohemorum regis filiam, vxorem duxit. Quo
 item die Brabantini ducis filio, Maria, Philippi filia, nupſit. Nuptiis celebratis: con-
 uentu multorum ſacerdotum atque procerum Pariſi congregato: Philippus expe-
 ditionem ſe ad Hieroſolymam ducturum proponit, & Iohāni filio xiiii. annum
 agenti, regni curā mandaturum: ideò orare eos, qui aderant: filio obtemperanti:
 & ſi in ea expeditione moreretur: fidem erga illū ſeruarent. Iure iurando, pro Phi-
 lippi voluntate, recepto: conſilium rex dimittit. Interiectis inde paucis admodum
 diebus: Radulphum Augi, id eſt, Deu comitem: & Beluacorum pontificem ad E-
 douardum proficiſci mandat: ſciſcitatum, ſi ad eam, quam in Syriam expeditionē
 parat, ſocium ſe coniungeret. Quibus Edouardus reſpondet, mirari ſe, Philippum
 longinquam proſiteri militiam, qui de Aquitania id quod Ambianis promiſerat,
 non abſoluiffet: oportere quidem illum, erga ſe conuentorum, fidem ſeruare: quæ
 expleta, ſe ad expeditionem Philippo paratiorem fore. Verum quamuis ad hunc
 modum oratores à ſe dimiſiffet: tamen, poſtquam aduersus Scotos auctore Edou-
 ardo Bailliolo bello decertaſſet, Cantuariæ archiepiſcopum, cum Philippo Mon-
 tiſacuti, & Gaufrido Scorpo ad Philippum legat. Qui initio, cum ad regem acceſ-
 ſiſſet,

Mulieris aſtu- tia.

Regis callidi- tas.

Robertus Arthe- ſienſis bona pu- blicantur.

Borbonii co- mitatus.

fissent, parum comiter habiti: suæ legationis exordia apud comitem Deu, & Petrum Rogerium Rothomagorum archipresulem: Marecallumque Trecentem, fecere. Causa, quamobrem venissent, exposita, ad regem perducti oratores, pacem cum Philippo firmant. Sed discedentibus à rege, in sua diuersoria, Anglis: mox Philippus eos ad se reuocare iubet. Venientibus rex ait, eam cum illis pacem inuisse, cuius Scoti participes habeantur, quamquã de illis nulla prius oratio habita sit. Hanc Angli conditionem cum se admittere non posse respondissent: in Angliã abierunt. Eius legationis relatione Edouardo facta: excandens Anglus, iurat se prius omnem Scotiam perditurum, quam ea se pacis lege teneri. Anno eodem, nundinis, in agro sancti Dionysii, existentibus, repentinus ignis in merces exarsit, quo Lenditum, id est, ut supra interpretatus sum, edidit, conflagrauit. Hugo quoque Eruffiacus, Parisiensis prætor, & deinde parlementeus præses, ex Burgundia oriundus, ob corruptum à se iudicium pœnas luit, patibulo suspensus, x. i. Calendas Augusti, anno dominicæ passionis mcccxxxvi. Et regina in puerperio, apud Vincennas, decumbente: quæ Philippum pepererat: tãto fulgure atque conitru aer inhorruit, ut pars cubiculi, ubi regina incolebat, deciderit, & cortinæ contritæ sint. Ingentes arbores suis sedibus euulsæ, & plerique homines trucidari, per hanc tempestatem. Edouardus exulceratum animum gerens, ob dirutam apud Xantonas arcem, aliaque sibi sitrepta loca per nuncios à Philippo petit, ea omnia restitui. De qua re, etsi crebrè vltro citroque legationes intercesserint: impediente maxime Carolo Valesio, nulla concordia via fuit. Vnde animatis ad bellum regibus, Edouardus animaduertens, Philippum Scotorum partes sequi, cum Ludouico Bauaro amici tiam inuit, atque armis se, quam maxime potest, instruit. At contra Philippum, controersiam, quæ Burgundo duci aduersus Iohannem Cabilonensem, ob salinarum fontem erat, sedat. Quo tempore cometes apparuit ignitissimus, futurorum, quæ superuentura erant, & astronomi prognosticabatur index. Nam, & ab Anglis incursiones plurimæ, atque incedia facta fuere. Nec minus in Anglos, Fræci grassati sunt occupatis in Vasconia plerisque locis, incensis quoque in Anglia, duce Nicolao Bucheto, nonnullis villis, ad maris oram. Nec prætermittit Edouardus cum Flamingis societate iungere, repugnante magnopere eorum comite: Philippo insuper rege dissuadente. Sed erat Gadaui Iacobus Arteuella, plebeio genere ortus, & qui seruili ministerio Carolo Valesio aliquando seruierat. Hic cum astutus esset, & ingenio polleret, Edouardus auctoritate illi apud Gandenses cõparat, ita ut non parui, intra paucos dies, fuerit æstimatus. Nactus ergo nomen Iacobus Arteuella, Gãdenses, quã necessaria illis esset, Anglorum cõmunio, ostendit. Flamingos omnes lanificio deditos esse, dicēs, qui (nisi ex Anglia) lanas nullas haberēt, ideo operæ precium illis esse, Edouardi partes sequi. Hac oratione persuasus Gandensibus, ipse Brugas petit, satellite multo stipatus. Deinde Ipras, atque alia maritimæ oræ oppida peruadēs, ab omnibus magna lætitia exceptus est. Postea autē cõuentu Gãdauo facto, coniuurāt omnes bellum cum Edouardo gerere. Atque ita omnes, qui exulabant, ad se reuocarūt, coacta nobilitate, obsides dare, ne secus ac iuratū erat quispiã moliretur. Ea factio cõperta, comes Gandauū se contulit, si forte reducere ad meliorem mentem Flamingos posset. Qui venientem comitem apud se distinet. Sed dolū comes eludit. Exactis paucis diebus, facti se pœnitere, & eorum sententiã sequi simulat, & recepta, qua utebatur, veste cœpit inter illos per familiariter cõuersari. Tandem bonam apud illos opinionem affectus, insigniores fœminas ad conuiuium accepit. Post delicatissimas epulas, cum iocatu lusumque esset, comes venatum ire simulans, Gãdauo egreditur, cum canum rapaciumque volucrum turba. Atque hoc pacto, dum quærendis vel ardeis vel feris quisque studet, ipse cum paucis se surripiens, ad Philippum venit. Cuius aduertu lætificatus rex, aliquot ex Flamingis, factionis autoribus, sacris & cõmunione Christianorum, pœnitentis Romani auctoritate, interdicere facit: missis, qui sententiam exequerentur, Siluaneensi episcopo, & Guidone Castrensi, Dionysiano abbate. Hæc quæ de comite scribo, Frossardus gesta esse tradit: obsidente Calisium Edouardo: qui Isabellam filiam, comiti desponsare adnitentibus Flamingis curauerat. Sed comes, cum eas nuptias ægre admitteret, quia eius pater fuisset ab Anglis interemptus, Gandauo abire

Primitus index, corruptus pecunia.

Cometa.

Bellum inter Fræcos & Anglos.

Iacobus Arteuella.

Flamingorum coniuuratio.

abire ad Philippum sollicitè laborauit. Dum hæc à Philippo geruntur, Edouardus in Brabantiam, atque inde in Alemanniam cum vxore sua, Hannoniensis comitis filia se confert: ubi contracta cum Ludouico Bauaro, pseudoimperatore atque excommunicato societate, Ludouici vicarius constituitur, ut, nominis amplitudine, Theutones ad sese alliceret. Quorum magnum numerum, proposito stipendio, comparauit. Nec Philippo cura defuit, se suoque, aduersus imminetem hostem, instruendi, sed collecto ingenti exercitu, ad Ambianos castra metatus est. Vbi, postquam longo satis tempore confedisset, cognito, quod Edouardus apud Alemãnos delitiis vacaret, præfidiis per munitiores vrbes depositis, reliquum exercitum dimittit. Visus est, per id tempus, sub minore vrfa, alter cometes, sine vlllo splendore, perpallidus. Et Franci, nauali pugna, duas ex Edouardi classe onerarias naues, non sine suorum cæde, capiunt. Quæ, cum multis variisque opibus cumulata essent, magno Francis commodo, extiteret. Hautona quoque Angliã in ora maris oppidum, iniicientibus ignem Fræcis, conflagrauit. Et Penna arx, in agro Agenensi, excepta est. Ipsi præterea Gandenses, duce Iacobo Arteuilla, alias Flandriæ regiones, ad defensionem, sollicitant, quæ cum se dicerent in Francos arma non sumpturos, non, inquit, Arteuilla in Francos, sed in comitem, bellum paramus: qui nos & vectigalibus premit, & afficit iniuriis. At Philippus prudenter cõiectans, quæ ab Anglis Flamingisque bella in eum mouerentur, ut Normannos in fide contineret, multis eos priuilegiis donat: & Haricuriæ principatum, comitatus appellatione decorauit. Et eisdem diebus in Philippi potestate veneret, Burgus & Blauia, munitissima, in Aquitania, oppida, de præhenfis Eudone Caluomontensi, & Iohanne de Alberto. Cõtra vero, ad maris littus, Picardiã versus, Angli T ramporum capiunt. Et Edouardus, quas numerosas, diuersarum gentium, copias, ad quadraginta millia contraxerat, in Franciam mouet. Cui ad sanctum Quintinum, Viromandiæ non cõtemendum oppidum, cum valido exercitu centum millium armatorum Philippus occurrit. Interim tamen, dum ibi tantisper se continet, dum omnes copię conuenissent, Anglus Terrasciam populatus est. Conuenientibus simul copiis, cum rex manu conferere inter Burum fossam, & Flamingariam, instituisset, quidam in exercitu primores, id agere, dehortantur: esse Veneris diem, quæ Christianis venerabilis esse solet. Militem eo die magnum iter cõfecisse, neque equis spacium fuisse, pabuli aliquid capiendi. Intereedere præterea inter se, & hostem locum, transitu difficilem. Igitur vile fore, si in postera proximam diem prælium intermittat. Hęc, etsi inuitus audiret Philippus, prælio tamen abstinet. Interim Edouardus in tempefraudatum se rex arbitratus, exercitum in Franciam reduxit. At Flamingi, comite suo deserto, ad Edouardum proficiscentes, eum, ut Francorum regem, cõsalutant, in verba eius iurantes. Ea Flamingorum veneratione lætus Edouardus, quod eorum auxiliis rem præclaram gesturus esset, in Angliam pergit, pecuniam ad belli usum coacturus. Interea Terracenses, qui Hannoniis finitimi sunt, duce Iohanne Veruino, Hannoniam vastant, Aspra oppido, nonnullisque locis incensis. Hac calamitate offensus Iohãnes, Hannoniæ comes, Veruinum in prælium prouocat, die ad dimicandum dicto: quod cum non detrectaret Veruinus comes, Aubertū, quæ Francorum erat, suo præsidio destitutā (nam ad Veruinū, laturus opem, miles profectus erat) populatur atque incendit. Grassabatur aliunde & ipse Anglus, & Boloniæ suburbana, cum aliquot nauibus cremat. Diu quidem, per annos tres, cum omnia incursionibus perderentur, & milites inter se leuibus tantum præliis contenderent, multis populis in cõmodis grauabatur. Nam, Tornacenses, Philippi iussu ad Curtracum excurrentes, numerosam pecudum & bouum prædã, ex Flandria abegerant. At Edouardus in Angliam traiciens, comitem Salberiensem, Oxonæ dominum, rebus Flandrensibus præfecerat. Hi, ut aliquo insigni facto nomen, per Edouardi absentiam, compararent, insulam obsidere constituunt. Quare accersito Guillermo Montifacuti, qui reginæ apud sanctum Bauonem, Gandauo cœnobium, puerperæ custos à rege Anglo, fuerat deputatus, Armentariã, quæ non procul ab insula distabat, & eam Genuesium cohors tuebatur, incendit. Inde Marquetæ monasterium adentes,

Haricuria in comitatu meri giur.

Fugit Edouardus. Edouardus à Flamingis rex Francorum appellatur.

Salberienſis
apud inſulam
ſuſus.

ibi cōſiliū capiunt, de inſula obſidenda. Mitrūtur ducenti equites cum Salberienſi, & Guillermo, qui inſulę ſitū explorent. Quorum cognito aduētū, Inſulenſes clā, bona ciuiū parte emiſſa, duce Relαιο, viro nobili, appropinquantem oppido Salberienſem à tergo inuadūt, capiuntq; reliquis fere omnibus interēptis. Perductum autem, ad regem, hoſtē Anglum, in Caſtelleto Pariſiorū, carceri Philippus cōmittit. Hoc malo auſpicio Flamingi nutātes, de pace ad Philippū nuncios mittunt. Verum pacis leges, quas illi proponebant, rex non admittit. Reiectis igitur à ſe nunciis, copias Attrebatū ducit, præmiſſo, in Flannoniā, filio ſuo Iohanne, qui regionē popularetur. Qui collecto, ex finitimis præſidiis, exercitu, poſt duras excuſiones, Valencenas vſq; latiffime factas, cū ad Scādoueriū caſtellū dies fere x v. in obſidione ſediſſet, adueniēte Philippo obſeſſi paulopoſt, ſe & fortunis ſuis ſaluſ, de ditionem fecere. Arce diruta, ad Thuinū, quæ arx Cameracenſis epiſcopi erat, pergunt, quā à Richardo Limonſino egregie deſenſam, & Scaldę flumine allutā, Philippus pertinaci oppugnatione vexat: in quem, à Bochaini præſidio, quod prope erat, fiebant quotidianę incurſiones. Nec longa mora interfuit, ecce Brabantinorū dux: & Gelandrenſis comes, & Iacobus Arteuella, cum multa Flandrenſiū manu, ad diuerſam, quā Philippus militē habebat, Scaldis ripā, caſtra fecere. Ponte ad Scaldē extructo, frequens & acris pugna fuit. Sed machinarū crebro iactu concuſſis muris, caſtelli præfectus (opibus in nauem depoſitis, atque igne in arcē iniecto) ad Alemannos nauigat. Quibus cum ſilenti nocte auſugit. Flagranti autē caſtello, miles Francus ſuccurrit, incendio reſtincto. Inde Normanniæ dux, Iohannes, aſſumpto in ſocietatem Burgundionum duce, Hannoniam infeſtat, qua decurſa, paucis poſt diebus, ad Philippum patrem, reuertitur. Conſtituerat Philippus Bouchainum obſidere, ſed audito Edouardi conatu, qui numeroſa claſſe in Flandriam traicere nunciabatur, locis hoſti finitimis præſidio impoſito, Franciam repetiuit, ad comparandam, aduerſus Edouardum, claſſem. Quam ex Normannis Picardiſque (duci-bus Mareſcallis) celeriter eductam, armis, milite commeatuque Philippus inſtruit, inſtitutis ductoribus, Hugone Quijeto, Nicolao Bucheto, & Barbauario, maritimarum rerum peritiſſimis. Hi cccc. nauium claſſe mouentes, ante Scluiſam, Flandriæ communem portum, conſtiterunt, ita, vt nec Anglo ingre-diendi, nec Flamingo egrediendi poteſtas eſſet. Hæc Francis agentibus, Edouardus Roberto Artheſienſi comitante, conſenſis nauibus, proſpero vento in conſpectum Franciæ claſſis paulopoſt ad nauigat. Quo adnauaueſo, Barbauarius: ecce, ô commilitones, inquit, regem Anglum. Qui ſi omnibus nauibus nos in hoc anguſto mari intercipiat, nulla nobis erit, claſſem dilatandi, poteſtas. Satius eſſe arbitror, in late patens pelagus nos traducere, quorum in oculos ſol irradiat, & maris fluctus nobis aduerſatur. Hæc Barbauario loquenti: Nicolaus Buchetus, & tu, inquit Barbauari, pecuniæ rationem melius, quā naualem pugnam miniſtrares. A furca pendeat, qui hinc diſceſſerit. Periculi peritus Barbauarius, cum quatuor trirēmis portu ſoluit. Ante omnem Edouardi claſſem præcedebant onerariæ naues duæ, quibus nobiles quidam Angli vehēbantur. In quas inuectus Barbauarius, non magno negotio naues ſuperat, occiſis, qui in eis erant, vniuerſis. Sed inſtauranti, tota claſſe, pugna Edouardo: cū portu adhuc Franci ſe cōtinerent, & loci anguſtia atq; hoſtium multitudine ita premerentur, vt ſeſe explicare non poſſent, nec in continente ſe recipiendi facultatē haberent: littora Flamingo obſeruante: poſtquā horas ſex acerrime depugnaffent, periere, pridie feſti Iohānis Baptiſtæ, anno ſalutis cccxli. ſupra mille. Itaque Quiertus in hoſtium poteſtatem viuus incidit, qui claſſis partem ſibi attributam, ſolis piſcatoribus, & vilis miniſterii hominibus armauerat, quod eos ſcilicet modico ſtipendio conductos acceperat, nobilitate cōtempta, cui maius ſtipendiū opus eſſet. Buchetus autem, qui Barbauario furcas imprecatuſ fuerat, in malū ſublatus, ſtrangulatus eſt. Vnus tātū cū paucis minorib⁹ nauigiis Barbauarius euafit, reliqua claſſe amiſſa, cū illis duabus, quas ſub ipſo pugne præluſio, captas retuli. Cecidiſſe ex vtroq; exercitu triginta millia traduntur, Edouardo autem femur tragula traiectū fuit. Qui ſolidato vulnere, Gādauum omnes belli duces acceſſit, vt de reliquo bello

Clade ingens
Francorum a-
pud Scluiſam.

lo gerendo rationem exquireret. Eſt in Froſſardi hiſtoria, Francos omnes in hac nauali pugna occubiſſe. Et, cum ipſe autor plus Anglis, quā Francis (ſuo more) tribuat: contrahit, vt vult, ſuam narrationem, vel ampliāt. Nam cum maxime verum eſt, Buchetum alterum claſſis ductorem, fuiſſe à malo, iubente Edouardo, ſuſpenſum; id tamen Froſſardus præterit, quia id ad Edouardi gloriam minime pertinere, non ignorabat. Cum Anglus copias in continentem depoſuiſſet, atque Gandauum perueniſſet; placuit, omnes copias biuariam diuidere: vnā Alemannoſum atque Gandenſium, qui Tornacum verſus mouerent, reliquam ex Flamingis, qui ad oram maritimam & Caſletum incolunt, cui Robertus Artheſienſis præſiceretur, ſanctum Audomarum petere Edouardus iubet. Ordinaris, ad hunc modum, copias, ipſe ad Sclinium, Tornacenſis epiſcopi prædiū, tentoria ſua ponit, atque ciuitatem vndique circumuallat. Erāt enim in eius exercitu, præter Anglos, Brabantinorum dux, comes Hannoniæ, Iacobus Arteuella, & ex Theutonum proceribus quā plurimi: ita, vt omnis exercitus centum & viginti millia eſſe diceretur. Poſtquam Philippus cognouit, quid ab Edouardo ageretur, Conſtabilem, Fuxi comitem, & Bertrandum, alterum ex Mareſcallis, cum quatuor equitum millibus, Tornacum mittit. Burgūdorū vero ducem, cum magno procerum numero, ad ſanctum Audomarum progredi iubet, qui duabus & quadraginta nauibus delati, imperata fecerunt. At rex ipſe, delecto ſibi exercitu, caſtra inter Attrebatos Lenſumque habuit, dubius adhuc, quorſum inclinaret. Robertus vero, Artheſienſis, cui attributi inferiores Flamingi erant, vix eos ducere potuit, cū omnino inſtituiſſent, Nouamfoſſam non præterire. Sed dolo vſus Robertus, affirmat ſe ex oppidanis ſancti Audomari binas litteras excepiſſe, quibus maxime ſperabat, patere illi in urbem aditum, ſi illō copias promoueret. Creduli Roberto Flamingi, Arquas (qui vicus eſt, Flādriam euntibus, ſancto Audomaro proximus, arcem habens) protenus petunt. Ex quo loco, incurſiones atque incendia fecere. Interim mens Philippo fuit, in Robertum Artheſienſem, ducere. Quod poſtquam Robertus cognouit, vocatis ad ſe ſui exercitus primoribus, ait, tempus eſſe ad ſanctum Audomarum propius concedere, ſe alteris litteris ab oppidanis admonitum, ne oblatam occaſionem prætermittat. Latī hoc nūcio milites, armis captis, in acie à Roberto ordinātū. Igitur duplici acie inſtructus, proxime hoſtem, copias ſiſtit. Pugnatum eſt diuerſis locis acerrime, ita, vt pro portis oppidi Robertus irrumpēs, equites aliquot Francos occiderit. Sed dum ad hunc modum furit, Artheſienſes, & nonnulli ex Flamingis, qui in Francorum exercitu erant, in alā Bergeniſum atque Furneniſum irruentes, & comes Armeniaci; aliorſum pugnam in Iprenſes committens, hoſtem in fugam vertunt. Rediens autem in caſtra Robertus, cum de ſerta omnia competiſſet, Caſletum primò, deinde Ipras, mox ad Edouardum ſe recepit. Ex quinque & quadraginta millibus, qui cum Roberto militabant, tria tantum millia interempta fuiſſe, memoriæ proditum eſt. Fuga Flamingorum cognita, Philippus Ipras copias ducit, & Edouardus de Vindeſora, obſidere Tornacum feſtinat. Litteras quoque ad Philippum in hac ſententia dat. Non ignorare illum, pro ſua virtute & ſapientia, Franciæ regnum ad ſe optimo iure pertinere; quod vi atque armis ipſe Philippus vſui pareat: ſe propterea, Flamingorum maxime auxilio, in Franciam traieciſſe, quæ ſua eſſet. Ideo ſcite probeque facturum, ſi iniurius vltra non fuerit, ſibi que debitam hæreditatem, liberam dimittat, ne eius culpa, populus calamitate cladeque violetur. Si minus id curet, ſeligat homines belli peritos centum, quibus cum ipſe, ſecum cum totidem armatis cōgrediatur: alioquin totis copias ad pugnam deſcendat. Poſt præſentes litteras ſcriptas, decimo die ad preliandum conſtituto, ad has Angli litteras, Philippus, ad inſequentem modum, reſpondit: ſe vnas quidem litteras vidiſſe, quæ Edouardi nomine ad Philippū Valeſium data eſſe ferebantur. Sed, quia ad ſe regem ſcriptas non eſſe conſtabat, ad ea, quæ à Philippo peteret, non opus eſſe reſponſo. Sed quandoquidē in Franciam arma intuliſſet, qui ſibi Francorum regi, debitam fidem, ſupra paucos annos, præſtiſſet, atq; in eius verba iuraſſet: ſe ita regni maiestatem tutaturum, vt oportuno aliquando tempore, illum regno extrudat. Neque ſe multi æſtimare, quod Fla-

Litteræ Edouardi ad Philippum.

Reſponſo Philippi.

Cur discepta-
rit Edouardus
de regno Fran-
corum.

mingos auxiliares haberet, quos prauis facile consiliis, ad defectionem seduxerit. Sperare propterea, gentis eius oppida atque cōmunitates comitem suum aliquando recepturas. Nunc, quia de Edouardi, in regnum Francorum aduersus Philippum, controuersia, locus incidit, non impertinens est, paucis ostendere, quo iure, Anglus, regnum ad se pertinere, decertarit. Philippo Pulchro, masculinæ prolis, tres liberi, & totidem fœminæ fuerunt. Ludouicus, qui Hutinus dictus est. Philippus Longus, & Carolus Pulcher. Fœminæ diuersa matrimonia sortitæ sunt. Margareta, Ferrando, Castellæ regis filio nupsit, Isabellam Edouardus i. huius Edouardi pater, habuit vxorem. Tertia, cui Catharina nomen fuit, decessit innupta. Singuli fratres, Philippo Pulchro defuncto regnum, legitima successione, tenuere. Hutinus patri, Philippus Longus Hutino: Philippo Longo, Carolus Pulcher successit. Hutinus annum, Longus v. Pulcher annos v. i. i. (nullis liberis relicis) regnum possedit. Nam, Iohannes Hutini filius, dum Remos, vnctio- nis gratia, petit, moritur. Filiam, Ebrouicensis comes, sibi copulauit. Philippo Longo, Hutini successori, vnica filia fuit, comitis Arthesiensis vxor. Quare morienti Longo successit Carolus Pulcher, qui Iohannam Burgundam grauidam cum reliquisset, turbationis, de qua nunc agitur, occasio exitit: Nam cum Blancham regina peperisset, de legitimo hærede, contentio insurrexit. Erat eodem tempore ex Carolo Valesio, Philippi Pulchri fratre, superstes Philippus filius, qui & Valesius appellabatur, cum fratre Carolo, Alenconii comite. Edouardo igitur, atque Philippo Valesio, de successione, contententibus: conuentus Francorum habitus est, quem, *trium statuum contentionem*, vulgus vocat. Ibi, de contententium iure, diu multumque disceptatum est, dicentibus Valesianis, Philippum, Caroli Pulchri, hæredem esse, cuius & duorum præcedentium regum, Hutini & Longi, consobrini, per genus masculinum esset. Contra asseuerantibus Anglis: Edouardum i. i. non iniuste regnum vindicare: quem Isabella, Philippi Pulchri filia, & trium, quos memorauimus, regum soror genuisset. Igitur, cum ex regibus nepos & masculus esset Edouardus, successorem Caroli definitum iri se, magnopere deposcebat. Sed Edouardo obstabat lex Saliqua, quæ à Pharamondo, vt supra scripti, Francis data, in illos vsque dies, obseruantissima habebatur. Ea lege, soli virilis sexus, reges, à maribus regibus orti, regnum administrant, nec ad eam dignitatem fœminæ admittuntur. Cuius legis hæc sententia est. *Nulla hereditatis portio, de terra Saliqua, ad mulierem venio.* Terram autem Saliquam, Francorum iurisconsulti eam dicunt, quæ solius regis est, & à lege Alodii distat, quæ subditos compræhendit, quibus datur, per hanc legem, rei alicuius liberum dominium, non exclusa principis maiestate. Astipulabatur præterea vetustissimæ legi, diuturna consuetudo, quæ mares, non fœminas, Francis præfici obtinebat. Quare Edouardo, qui ex fœmina ortus erat, nulla successionis ratio poterat suffragari. Quod si iuris quippiam Edouardus ex matris origine sibi præsumeret: videret ipse Nauarre regem, qui ex Hutini filia, & Ebrouicensi comite, cum natus esset, nullam in regno potestatem quæsiuisset, quod intelligeret, fœminas à regni hereditate esse semotas. His rationibus edocti ii, qui communi auctoritate consilium habebant, Philippo regnum adiudicant. Cui iudicio nec Edouardus detraxit, fide, post paucos annos, apud Ambianos, Philippo, de Aquitanix feudo, præstita. Cuius denique aspernator: sicuti ex præscriptis paulo supra litteris constat, Tornacum, Flamingorum auxilio fretus, obsedit. Igitur coangustati obsidione Tornacenses, missis ad Philippum nunciis, orant suppeticas ferar, commeatum ad eos, propter circumsedentem ciuitati hostem, importari non posse. Tornacensium conditione accepta, Philippus, delectos confestim proceres, cum instructis duobus militum millibus mittit. Ipse, vocatis ad se belli ductoribus, petit, vtrum melius iudicarent, in Flandriam ne penetrare, an Tornacum proficisci. Tornacum petere, satius visum est. Mouit igitur rex, & ad tria milliaria proxime hostem castra ponit. Interim cum neque Tornacum Anglus oppugnaret, neque hostem Philippus laceraret, sed nunc à Francis, nunc ab Hannoniensibus, atque Brabantinis, Flamingisque fierent excursiones, & diriperentur circumstantia

Terra Saliqua.

Philippus copias Tornacum ducit.

cunctantia oppida, concordiam inter reges, comitis Hannoniæ mater, & Philippi regis soror, procurauit, atque inducias obtinuit. Compositionis forma hæc fuit. *Edouardo Aquitaniam & Pontiniacum Philippus restitueret, Flamingis debitum omnemitteret, excommunicatione, qua tenebantur, abolita.* Ad hunc modum, rebus compositis, exercitu dimisso, Philippus Franciam, Edouardus Gandauum petit. Eadem tempestate, Iohannes, Britonum dux, sine liberis, vita defungitur, cuius morte, grauis admodum, contentio de principatu, inter Carolum Blesensem, & Ioannem de Monteforti, excitata est. Itaque Guido, & Iohannes, fratres erant Iohannis, quem mortuum diximus, & Guido Lemouicensis vicecomes, relicta filia, quam Carolus Blesensis duxerat vxorem, cum præ Iohannem fratre mortem incidisset: Iohannes Montefortanus, ducatum vindicare contendebat: repugnante Carolo, qui Britonum consuetudinem Iohanni obiebat. Britonum enim lege, quamquam multi, eodem matrimonio, fratres in nobili familia nascantur, grandior natu, patri, per omnem hæreditatem, succedit. Et hic quidem nullis relicis liberis, si moritur, secundus hæreditatem omnino assequitur. Mortuo vero, quisquis ex eo generatus est, etiam fœmina, vëdicat principatum. Et sic deinceps, per fratrum successiones, eadem lex obseruatur. Igitur, quia Caroli vxor ex Guidone genita esset, ad eum, vxoris nomine, ducatum pertinere, Carolus certabat. Atque ita in iudicium parlamenti senatus, re perlata, principatum Blesensi iudices attribuerunt. At Iohannes Montefortensis ne senatus sententiæ accederet: Nænerum urbem profectus est: imeditatus armis se tutari. Verum inanis eius conatus exitit. Nam missis Nannetū Iohanne, Philippi regis, filio, Normanniæ duce, & Carolo, Philippi fratre: Alenconii comite, Montefortensis ad Philippum deducitur: quem apud Luparam rex in carcerem coniecit. Cognito, Montefortensis impedimento: Edouardus (quamquam per id tempus inter Philippum & se induciæ prorogata essent) Robertum Arthesiensem ad Britones, aduersus Blesensem, mittit. Qui prima expeditione cum incurfiones aliquot prædatorum fecisset, ad Edouardum reuersus, iterum cum Salberienfi comite mouēs, pugna nauali comissa, in femore vulnus accepit, vnde paruo post tempore decumbēs, morte absumitur. Transfertauit quoque ad Britones Edouardus, Vannaque, urbem maritimam, circumfedit. Quod postquam Philippo nunciatum est, qui tum apud Turonos agebat: illud exercitum ducit: Cuius aduētū cognito, Edouardus obsidionem soluit. Legati autem Romani, Preneftinus & Hannibal, qui, pacis causa, à pontifice Clemente v. i. venerant, postquam vident, reges non procul ab alterutro distare, crebris legationibus de pace agunt. De qua cum non cōuenirent, induciæ postitæ sunt, intra quas, vtriusque regis, oratores, se coram pontifice, sifterent. Qui controuersia causa cognita, meliores pacis cōditiones, non vt iudex, sed vt publicæ pacis curator, proponeret. Hæc legatis agentibus: Philippi oratores, ad pontificem, missi: cū de Ludouici Bauari absoluteione nihil impetrat (nā, vt Bauarum ad se, Anglo rege relicto, Philippus conuerteret, absoluteionis eius procuracionem, apud pontificem, omni cura tractabat.) de Dalphinatu Viennensi hæc composita referuntur. Imberto Dalphino nec liberi, nec liberorū spes vlla erat. Quamobrē ad vicinū sibi regem prospiciēs, à quo principatus eius, pace belloque administrari posset, Philippū Philippi regis filium successorem atque hæredem instituit: nec multo post, pecunia, de qua conuenerat, à Philippo accepta, mundo abrenūcians, prædicatorū ordinē, Lugduni, Imbertus profectus est. Et ab eo quidem tempore, Imberto defuncto, Franci Viennā Dalphinatumque possederunt. Inter tot, quæ supra memorauimus, bella cum Philippo pecunia parum sufficeret: nouā, exigendā pecuniā formā excogitat: qua, sine cuiusque conditionis, discrimine, omnes regni incolæ tenerentur. Sal, quo nemo facile abstinet, cōparari aliūde, quā ex publicis, quæ instituerat, præoptuariis, vetat. Quod autē à mercatoribus aut emptum hæcenus: aut post hac emendum esset, id ab iis, quos ad id negociū deputaret, granetarios, per vices temporum, precio indicto, distribuendum fore. Id tributū genus, etsi graue multis visum est: ad hanc tamen vsque aetatem penditur: ingeniosum profecto inuentum, quo nemo à tributo liber est: & vnde ingens regibus pecunia quotannis venit. Monetæ insuper æstimationem

Contentio da
ducatu Bri-
tanniæ.

Edouardi per
filia.

Robertus Ar-
thesiensis mor-
itur.

Dalphinatus
ad Francos
pertinet.

Vestigal ex
salt.

Montevalor
augetur.
Caritas amo-
na.

Oliu-
rius | de
Cliffone capi-
te punitur, et
alii.

Edouardus ite-
rum nocens.

Coruorum
grex.

Stultus locu-
tor punitur.

Constabilis
et Johannes
de Tancauil-
la, in Angliā
ducuntur.

auxit: ita, ut quæ vnus denarii erat, quinque denariorum paruo post tempore ha-
beretur. Quæ res annonæ caritatem importauit, ita ut tritici sextarius LXXVI. aue-
næ vero, septuaginta solidis venirent. Eadem frumenti pœnuria, cum Burgundia
laboraret: dux, ex regis assensu, magnam tritici, ex agro Aurelianensi, Vastinien-
sique atque Blesia, nauibus copiam imponit: quæ per Ligerim ad Burgundos ve-
heretur. Id moleste ferentes Aurelianenses, concursu facto, naues expilant, & om-
ne frumentum venale extrudunt, cuius rei certior factus rex, missis Aureliam duo-
bus ex aulicis, auratis equitibus, negocium dat, autores supplicio afficere. Oliue-
rius præterea de Cliffone, qui à rege defecerat, comprehensus, Parisi capite puni-
tur. Puniuntur eadem causa Gaufridus Malefretus, Iohannes Tarkatus, Guille-
mus Ebroicēsis & alii quidam, ex Britonum nobilitate, qui Edouardi partes seque-
bantur. Par quoque pœna secuta est Guillelmo Baconem, Richardum Perceiū,
& Rochetellonem: qui Gaufrido Haricurto, Normanniæ principatum affectanti,
fauebant. Per eos dies, anno, qui fuit à salute XLIIII. supra M. CCC. Philippi iussu,
Ioannes, Normannorum dux, Auinionem profectus est: ut, sicuti conuenerat, de
regum controuersia, apud pontificem, ageretur. Sed Edouardo, per nuncios, om-
nia agente: quibus non satis sufficiens, experiendi in iudicio, potestas erat: re infe-
cta, Iohannes ad patrem reuersus est. Tunc Blancha, Caroli Pulchri filia, Philippo,
regis filio, nupsit. Et eodem prope tempore, cum Edouardus Sclufam se contulif-
set, spem gerens, Flamingos in fidē recipiendi: cognito, quod Arteuella à Ganden-
sibus fuisset trucidatus, retro in Angliam abiit, atq; ad Aquitanos copias mittit, qui
inducias, sua sponte, violauerant. Arteuella autem prodicionis suspectus, Ganda-
uum à magistratu vocatus, mox, à plebeia turba, occiditur. Neque passa est, cada-
uer, sepulchro conditum, consumi, sed inde effossum, feris & volucribus exeden-
dum abiecit. Nuncio de Anglorum, in Vascones, aduentu accepto, Philippus Io-
hannem filium cum delectis militibus ire iubet. Sed postquam cognouit, Anglos
duce Herbi comite, multas, per eam regionem, arces occupasse: de rebus bene ge-
rendis desperans: exercitum reduxit. Quare, ubi patrem indignari accepit: Aquita-
niam repetens Aguilonem obsedit. Sed renouato, inter reges, bello, ut patri auxi-
lium ferret: soluta obsidione, in Frāciam venit. Per id tēpus, anno salutis MCCCXLV. 30
Iohannes de Monteforti, impositis, vita excessit, apparentibus illi in ipso ex-
cessu dæmonibus. Tanta siquidem coruorū turba ædibus morientis infedit, quan-
tam esse in Gallia nemo iudicasset. Erat per id tempus Cōpendii ciuis, Simō Poi-
lettus, qui verbi prodigus, dicere non veritus est, Edouardo, quàm Philippo, plus
iuris ad Franciæ regnum pertinere. Quamobrem mox comprehensus, atque in ta-
bulatum elatus, brachiis primū, deinde cruribus atque postremo capite exsectis:
diras, pro sua temeritate, pœnas luit. Constituerat Philippus magnam classem co-
gere, ut in Angliā traiceret, atque eius rei causa, missis ad Genuam nunciis, onera-
rias naues expectabat, & fabricare præterea insolitæ magnitudinis nauem, apud
Harfleum, Normanniæ portum iusserat. Sed cunctantibus, qui missi erant, atque 40
appellente, in Normanniam, cum centum supra mille nauibus, Edouardo, institu-
to Philippus abstinuit: cōpulsus, aduersus hostem, militem instruere. Interim dum
cunctatur, festinabat Anglus, cum Gaufrido Haricurto, omnia populari. Itaque
Montenburgum, Carentum, sanctum Londum, Thorinum, Cadomumque oc-
cupat: prædis inde abactis, & in Angliam traductis. Cadomi autem, cum plerique
non parua nobilitate, proceres & Guillelmus Bertrandus, Baiocensis præsul, præ-
sidii causa essent (quamquam oppidani, obstinatis viribus, hosti resisterent) retro
tandem (nescio quo reuocante) cedentes, Anglum mox in oppidū irrumpere con-
spiciunt. Atque ipse Constabilis, cum Iohanne, de Tanqueruilla, arce egressus ca-
pitur, & in Angliam dimittitur. Ex Cadomo Lexouios Edouardus petit, inde Falle 50
siam. Mox Rothomagum ducens, postquam Philippum exercitum ibi habere co-
gnouit: ad pontem Archæ se conuertens, à Philippo præuentus est, qui idoneū bel-
lo locum occupat. Quo positus, rex Edouardo per nuncios mandat, si in prælium
totis copiis veniat, se pugnandi potestatem facturum. Nunciis Anglus responder,
non detrectaturum se prælium, dum in agrum Parisiensem venisset. Conferendi
spe

spe accepta, Philippus ad diui Germani monasterium se recepit. Anglus vero, per
agrum Veronēsiū iter faciens, suburbanis succensis, Mantam (aliàs Medōtem)
accessit. Deinde Meulanū oppugnare conatus, cæde suorum damnificatus est. Ea
propter ita exandēs, Murilū, proximum Meulano, locum totum profus incēdio
consumpsit. Nec cunctatus, Possiacum accessit, omnia, sancto Clodoaldo tenus, di-
ruens cremansq;. Cui ne retro abeundi potestas foret: ponte, qui est Possiaci, à Frā-
cis refractō: interceptus Anglus videbatur. Sed cum se per Mōtemfortem iter ha-
bere simulasset: & Philippus, ut illi occurreret, ad Antonium vicum castra posuif-
set, restituto Possiaci ponte, Anglus Bellouacum abscellit. Quod postquā rescituit
10 Philippus, se proditum esse, palam magna voce querebatur. Vnde hostem perse-
qui omnino constituens: cum audisset Anglum per Picardiam iter ad mare confi-
cere: Abbatis villam, Pōtiuiaci primarium oppidum, petit. Habebat Arenis castra
eo die Anglus, & se ibi militemq; reficere, cōstituerat, donec ex iis, quos ad vadū,
quo exercitum traiceret, miserat, nuncium accepit. Sed, de Philippi aduentu, cer-
tior effectus, flumine celeriter, duce Gobino Agaceo, qui inter captiuos locorum
peritus erat, traiecto: ad vicum, quem Blancham aquam incolæ dicunt, iuxta Cre-
ciaci siluam, castra fecit. Nec transitum impedire potuit Godemarus Faiacus: quē
ut Anglum traici prohiberet, cum duodecim millibus pugnatorū, Philippus præ-
miserat. Eò cum proxime se Philippus contulisset, sciscitatus quàm procul hostis
20 abesset, cum mētibus sibi quibusdam crederet, hostem duodecim miliaribus
distare, ipse, ut erat ardens congregi: Anglos prospicit tribus tantum passuum mil-
libus abesse. Protenus ergo signo suis dato, quamquam ordinē miles non seruaret,
in hostem vadit. Erant balistarii Genuenses ad numerū quindecim millium in pri-
ma fronte constituti. Qui ad primū sagittarū strepitum (quibus Anglus statim in-
eunte pugna vsus est) exterriti, in fugam se conuertunt. Quos cum persequi Phi-
lippus, atque interfici iubet: magna nihilominus, reliqui exercitus, pars, deserto re-
ge, fugę se dedit: magna pars sua gaccisaque est, cum ex acie hostium sagittarii tan-
tum depugnassent. In interemptorum numero primi fuere, Bohemus rex: Alēco-
nii comes Philippi frater. Lotharingorum dux, Ludouicus Flamingorum comes,
30 Comes Haricurtus & Sancerrensis: aliàs castri Cæfaris (quod oppidum olim Agen-
ditum dicebatur.) Philippus verò, ad Ambianos, nocte, cum paucis, se recepit. Po-
stridie pugnae, qui dies erat dominicus, permulti pedites, atque equites ex fuga re-
cepti cum ad castra sua redirent: visis procul Francoꝝ signis, quæ erecta Angli te-
nebant: rati illic aciem Francoꝝ esse: in manus hostium incidētes, multo plures
ex eis, quam pridie, occisi sunt. Strages fuit occisorum millium triginta. Hanc ple-
rique stragem, vindice deo factam dixerunt: aliis in Philippum culpam referenti-
bus, qui spreto procerum præfectorumq; consilio, cum militē diuturno itinere de-
fessum haberet, nulla quiete data, in hostē incurrit. Fuisse per id tempus, per Fran-
ciam vestimentorū nimiam deformitatē, scriptores tradunt: ita ut ioculatoriā vitā
40 agere Francos à vestibus iudicares. Crediderim non defuisse illis & lasciuam atq;
superbiam, quotidiana gentis mala. Itaq; continuo vix decennio, vnus modi indu-
mentum seruat, nouitatis semper studiosa. Itaq; vel angustia, vel laxitate: item bre-
uitate, seu longitudine vestimentorum, Galli peccant semper. Philippus autem
multa secum repetens, Godomarū Faiacum suspectum habuit, quod hostē apud
Blancam aquam à vado non propulisset: voluit propterea Godomarum supplicio
afficere. Cōsilio tamen Iohānis Hannoniensis ab ira tēperauit. Victor Edouardus,
re prospere gesta, per Monstrolū Boloniāq; viā faciens, in planicie Calisi castra fi-
xit. Indignatusq;, quod oppidani illi obfisterēt, iurat se inde non moturū, donec op-
pidū expugnet. Atq; ita viculo quodā, leui materia, non procul à Calisio, extructo
50 (quem villam nouam audacē appellauit) ibi diuersari per obsidionis tēpus, animo
firmat. Cui ab initio Flamingi comitatū affatim ministrabant. Sed postquā defun-
cti comitis Ludouici filiū, in dominū admiserunt, alius illis animus fuit. Interea, cū
hæc in Picardia geruntur: comes Darbus, qui Burdegalam tenebat, postquam Io-
hannem Normānorum ducem, Aquitaniā reliquisse cognoscit: Xantonas: sanctū
Iohānē Angeliacū: Pictauiq; occupat: & prædis inde factis, Burdegalā reuertitur.
Gaufridus

Pugna apud
Creciacum.

Gallorum in-
dumenta.

Calisium: et
Edouardo ob-
sessum.

Nota Haricur-
ti comitis pic-
nitiensium.

Gaufridus autem Haricurtus, quem à Philippo defecisse, & Normanniam affectasse, supra scripsi, commissorum à se poenitens, collum mantili, quasi fune circumligat, atque ita ad Philippum veniens, & vociferans: Prodidit, inquit, regem & regnum: misericordiam tuam, rex, expeto. Cui veniam Philippus impartiuit. Paulo post reparato exercitu, Hisdinum Arthesii oppidum, rex petit, ut Anglum pugna adoriretur, qui tam arcta obsidione, mari terraque Calisianos premebat, ut nihil victus ad eos inuehi posset. Dum sedet ad Calisium Edouardus Gawinus Bellomontanus, Laudunensis: qui Lauduno relicto, se ad Mediomatricos receperat, per Colinum Tomelum, miserè conditionis hominem, litteras ad Anglum dat: quibus spondet, illi Laudunum tradere. Est autem Laudunum, non procul à Viromandis, in colle edito, ciuitas, bello, in omnes finitimos, gerendo accommodatissima. Colinus, acceptis à Gawino litteris, cum Francus esset, diu dubius fuit, Anglone an Fraco regi eas reddat. Stat tandem animo sententia, ad Philippum proditione deferre. Cognitis litteris, rex Colinum docet, Remos repetat: ubi Gawinus illum prestolabatur. Vrebat autem proditor religioso habitu, & se specie pietatis occultabat. Colinus, postquam ad Remos se contulit, prætor, certiore ab eo facto, Gawinum prodit, qui Laudunum à prætoribus perductus, post acceptas à plebe multas contumelias, postremo lapidibus obrutus est, & eius vnicus filius, paterni criminis confors, perpetuo carcere afflictus. Interim Callisiani comætu defecit, postquam Philippus, desperato subsidio, auxilium ferre non potest, Anglo se dedunt, vita atque vna tantum veste illis concessa, mense x. obsidionis, anno Christiani natalis. m. ccc. xlvii. Relicto igitur Callio, omnes, cum ad regem Fracum venissent, plurima ab eo humanitate, accepti sunt: instituitque Philippus, ut nulli potestas, magistratus, aut officium committeretur, donec, qui Callisium tam ingenuè defendissent, singuli singula officia recepissent. Inter quos, primarius erat, Iohannes Viennensis, Burgundus eques. Cuius opera Callisium in Philippi fide, quoad fieri per eum potuit, permanserat, Callisio recepto, Edouardus Aimerum Pauensem oppido præfecit. A quo cum Gaufridus Charnus, qui sancto Audomaro præerat, Callisium pecunia redimere voluisset, recepta in emporis perniciem fraus recidit. Captus enim, & grauius vulneratus, in Angliam missus est. Qui autem cum eo tam gloriosum facinus aggrediebatur, dominus de monte Morëtiano, fuga se saluauit. Per idem tempus Carolus Blefensis, Britonum dux, apud rupem Lerianam, victus, captusque ab Anglis est. Tot incommodis affectus Philippus, consilium Parisium contrahit. Ibi agit de expeditione, in Angliam ducenda: cui sine controuersia omnes assentiunt, promittuntque singuli auxilium ferre. Atque ut stipendio militi soluedo, pecunia quaereretur, itur in aduenas Italos, qui foenus exercebant. Illi enim, præter regias leges, foenus augebant, ita, ut supra millia librarum decem primæ sortis, ad quattuor & viginti millia librarum Parisianarum vsura increuisset. Eam ob rem eorum bona fisco deputata sunt. Grauis eodem tempore pestilentia Francos affecit, absumptis, per annum & semis, triginta hominum millibus. Eadem tempestate, ex Theutonibus exiure in Franciam complures, qui se flagellis & acutis stimulis percutientes, penitentiam, de suis peccatis, agere se dicebant. Sed à Philippo prohibiti, vix abstinerunt. Mortuis vero vxoribus, Philippus Blancham, regis Nauarre filiam, Iohannes eius filius, Iohannam Bolognensem, vxorem accepit. Edouardo adhuc apud Calisium agente, intercedentibus Romanis legatis, induciæ anni vnus à regibus concessæ sunt. Hæc cum anno salutis mccc. l. mense Iunio aguntur, Philippus, mense Augusto, apud Nogentum regis, moritur, annus agens lvi. qui bene fortunatus primum, deinde felix, postremò optimus Christicola appellatus est, & apud diuum Dionysium humatus, postquam annos tres & viginti regnasset. Eius regis diebus Iohannes. xxxi. pontifex Romanus, de diuina contemplatione atque visione, temere sentire atque prædicare ausus est, aduersantibus illi catholicis viris, quibus in primis Philippus adiutor fuit. Huius regis opus est, monasterium virginum, ordinis sanctæ Claræ, apud pontem sancti Maxentii, quod de Moncello appellatur. Qui locus, ob bonorum publicationem, cuiusdam, læsæ maiestatis, damnati, Philippi fisco fuerat adiectus.

ROBERTI

ROBERTI GAGVINI

HISTORIÆ FRANCORVM

LIBER NONVS.

ERRÆ commendato Philippo Valesio, Iohannes, eius filius, regnum adeptus est, & de more Francorum regum, Remis vnctus. Qui inde Parisium repetens, incredibili omnium læticia exceptus est. Venerat tum ex Anglia, solutus carcere, Rodolphus, Augi comes & constabilis, quem Cadomi ab Anglis captum, supra enarraui. Hic quod in Iohannem (ut ipse sponte confessus est) crimen læsæ maiestatis commiserat, apud Neellam Parisi capite truncatus est: substituto in Constabilatu Iohanne Hispaniensi, quem rex Angolis mensi comitatu paulo ante donauerat. Tunc dira annonæ caritas Francos vexauit. Tritici namque sextarius libris octo Parisiorum veniebat. Per hos dies in Xantonibus infeliciter, aduersus Anglos, à Francis, duce Guidone Neellenfi pugnatum est, eodem cum plurimis Francis occiso. Sed, ne profus inimica fortuna esse videretur, sancti Iohannis Angeliaci oppidum, à Francis, receptum est. Sed accessit ab Anglis aliud detrimentum. Agente enim Iohanne, apud sanctum Audoenum, in agro Parisiensi, diem festum, ordinis stellæ: quam pro insigni suo portare instituerat, aderat illic, inter aulicos, Matheus de Bouguinghem, quem arci Guinarum prefectum Iohannes posuerat. Qui per inducias, quæ cum Anglis conuenerant, nihil doli metuens, Guillelmum Bellicorum sui loco statuerat. Hic Guinas Anglis prodidit, & paulo post perfidiæ pœnas luit. Facta etiam cædes est, à Carolo, Nauarro rege, apud Aquilam, Normanniæ vicum. Nec eius cædis causam scriptam inuenio. Quiescentem noctu Iohannem Hispaniensem Franciæ Constabilem, missis satellitibus, necari Nauarrus iubet. Nec homicidium dissimulat. Sed datis ad complures ciuitates, atque ad regios consiliarios, litteris, Iohannem legitimis causis interemptum fuisse, diuulgat. Nec secus, necis autorem se prædicare verebatur, quàm si aperto bello crimen defensus, aduersus regem esset cuius filiam desponsauerat. Apud magnates raro affinitas valet. Nauarrum homicidam sequebantur Philippus, eius frater, Gaufridus, Haricurtus, dominus Hambius, Iohannes Malerus, dominus item de Gerardi Villa, quam Grauillam vocamus: Amalricus de Melanno, & alii non pauci. Iohannes autem rex, qui regni conditionem, & diram fortunam, asperiores reddere nolebat, ad Carolum Nauarrum, qui Mantæ agebat, viros, & dignitate, & genere illustres, Guidonem, Bononiensem cardinalem: Robertum Gallum, Laudunensem antistitem: Borbonii ducem, & comitem Vindocinensem mittit. Qui tametsi criminis impunitatem Carolo offerrent, veteres tamen, iustæ indignationis, causas adduxit. Deberi sibi ex composito & nuptiarum federe pecuniam. Quam dissolui imprimis oportere contendebat. Ea persoluta est, terræque plurimum attributum, quod perpetuo teneret. Liberum item illi esset, prætorium inter suos comune instituere: quare Normannorum duci fuerat indultum, quod *scacarium* vocant. Super hæc homicidis impunitas concessa. Et quamquam hæc accepisset, non tamen ad regem prius venit, quàm Andegauum comitem, Iohannis filium, obsidem haberet. Venit tandem, & apud senatum parliamenti (sedente rege) Carolus commissæ cædis veniam postulauit, obtinuitque interuenientibus reginis, Iohanna eius sorore, & Blácha. Non quieuit tamè Nauarrus. Quamobrè Iohannes Rothomagum se contulit, & complures, quæ ad Carolum spectabant, arces ad se recepit. Verum reuersus ex Nauarra Carolus, hortatu Dalphini Viennensis, se omni suspitione liberauit. Mouit per eos dies, ex Anglia Gallia princeps, Edouardi filius, & per Aquitaniam ad Tholosates irrumpens, Carcaffonem Burgum, & omnia, quæ Narbonam vsque erant, igne consumpsit, non occurrentibus illi Arminiaco comite, & aliis permultis copiis, quas ad prouinciæ custodiã Iohannes statuerat. Edouardus præterea, induciarum impatiens, iureiurando violato, Arthesium rursus ingreditur, & Hisdinum vsque, prædas facit.

Qui

Gawinus proditor.

Callisium Edouardo deditur.

Comes Blefensis captus.

Iohannes. xxxii.

CAP. I.

Ordo stella.

Cædes à Nauarro rege hinc mine malo.

Qui, Ioannem in eum ex Ambianis ducentem, cum audisset, intacto Hifdino, Cal
 liliū regressus est. Iohannes vero hostem cedentem persecutus, apud sanctum
 Audomarum castris positus, Marecallum Dodreham ad Anglum, cum his māda-
 tis, legat: aut cum eo singulari certamine, aut toto exercitū cōgrediat. Neutrum
 Edouardus acceptū habuit. Sed cōfestim trās fretauit ad suos. Ioanni, cum in Fran-
 ciam remeasset, cura fuit, bellicis rebus animū intendere, & pecuniam, ad belli v-
 sum, cogere. Conuocatis ad se regni primoribus, omnium assensu promittuntur
 illi triginta millia armatorum, in annos singulos, quæ populi imposita militi stipen-
 dia facerēt. Nec fuit quispiam, in omni Franciæ regno, annuum, vel ex suis operis
 vel ex prouentibus, censum percipiens, qui cogendo stipendio non cōtribueret. 10
 Quæ res (vt ipse arbitror) causa fuit, seditiois plebeiorum Attrebatium, aduersus
 primores ciuitatis. Plebs enim in opulentos insurgens, aliquot interfectis, rei publi-
 cæ gubernacula vsurpauit. Ad quos missus, à rege, Arnulphus Daudregus Franciæ
 Senescallus, centum supplicio affecit. Rex præterea Nauarrus, Ioanni cōtinenter
 infensus, detrectare id, quod de stipendio agebatur, cœpit. Cui Haricurtus comes,
 & pleriq; Normanni proceres astipulabantur. His Rothomagi, cum Carolo, Nor-
 manniæ duce, qui Iohannis primogenitus erat, in arce epulātib; Iohannes, cen-
 tum delectis: equitibus secum assumptis, per posticum ad eos clam ingressus, om-
 nes in vincula coniecit. Nec moratus, quatuor ex illis, comitem Haricurtum, Gra-
 uillam, Mabuū, & Colinetum Doubletum, in proximum agrum, educōs, capi- 20
 te plecti iuber. Reliquos præter Nauarrum regem, Friquetum & Iohannē Vauba-
 tum abire permittit. Caroli regis captiuitate cognita, Philippus Nauarrus arces cō-
 plures, quæ in agro Constantiensis erant, præsidio firmat, Caroli ignominiam vltu-
 rus. Ad quem mox concessit Gaufridus, comitis Haricurti patruelis, qui coactis vn-
 dique Iohannis inimicis, comitis necem vlcisci studebant. Hi omnes, duce princi-
 pe Clocestriz, quattuor armatorum millibus stipati, per Lexouios ad Becum he-
 loinum, inde ad pontem Audomari, prædas agentes, perueniunt. Obsidebat ta-
 men arcem Robertus Holcotus, qui eorum cognito aduentu, relictis impedimen-
 tis, abscessit. A ponte Audomari, hostis Bretolium contendit, omnia populatus. In-
 de Ebroicam prætereuntes urbem (quam Iohannis præsidium tenebat, & fuerat, 30
 paucis ante diebus, igne fere consumpta) Vernolium, cum arce, expugnant. Quæ
 postquam Iohannes cognouit, copias, quas coactas habebat, educit. Sed abeuntē,
 Aquilam hostem, propter interextantes siluas, persequi desistit. Tullerā tamen,
 & Bretolium, fortissima castella, cœpit, præsidioque muniuit. Deinceps Carnotū
 profectus est, vbi recensito aucto que exercitu, cum accepisset Richardum, Edou-
 ardi filium maiorem natu, in Bituriges & Pictauios grassari, atque in Turonos ven-
 turum, Turonum magnis itineribus petit, animo cum Richardo conferendi. Id a-
 nimaduertens Richardus, Pictauiā regressus, castra impeditissimis locis fecit, quæ
 densissimis sepibus, velut palis, munita erant. Contra quem Iohannes, nō procul à
 Channō castello, acies suas triuariam instruit, ita, vt vix mille passus, inter vtraque 40
 castra, intercederent. Priusquam acies concurrerent, cardinalis Petragoricus, qui
 pacis causam, ab Innocentio v. i. missus, procurabat, magnopere pacis rationes vtri-
 que principi proponens, postquam irritatos principum animos fletere posse des-
 perat, castris excessit. Richardus enim, etsi omnia, quæ Iohanni abstulerat, redde-
 re non recusaret, fato tamen malo, non est à Francis exauditus. Sed irritatus, & fu-
 rens rex, procurrit in hostem. Aciem primam ducebat Athenarum dux, Franciæ
 tunc Conestabilis. Quem magnis copiis instructi, sequebantur Arnulphus, & Io-
 hannes, Claromontensis Marecallus. Præerat secundæ Carolus, dux Normannus,
 Iohannis filius maior natu. Tertiam moderabatur Aurelianorum dux, regis frater.
 Hi tribus locis xlii. Calēd. Octobris anno salutis mccc. vi. in vallum hostium ir-
 rumpere conati, crebris sagittariorum iactibus tardati sunt, atque ita, qui imbellis
 animi erant, equites peditesque magno numero ignominiosam fugam fecere. An-
 glo tandē victoria cessit, occisis, in prima acie, tribus, quos supra memorati, & Gau-
 frido de Charni signifero, cui auriflamma credita erat, cū quibus cecidere mccc.
 Iohannes vero, egregie præ cæteris pugnans, à Dionysio Morbequo, equite Arthe-
 siensi

Cura cogenda
 pecunia.

Seditio Attre-
 batium.

Rex Nauar-
 rus seditiosus
 cum Norman-
 nis.

Nota vltionē.

Nauarrus rex
 capitur.

Excursio
 per Norman-
 niam.

Iohannes rex
 apud Pictauios
 à Richardo
 Anglo capitur.

siensi eum Philippo, eius filio, & mccc. captus, Burdegalam perductus est. Caro-
 lo, re male gesta, consilium fuit, Parisium se recipere. Quò aduocatis, ex regno,
 primoribus, patris miseram fortunam, in senatu Parlamenti, magno omnium mœ-
 rore, enarrat, loco eius, verba agente, Petro Forestano, Rothomagorum archipre-
 sule, Franciæ Cancellario, atq; pecuniam, ad belli subsidium, in tot aduersis postu-
 lante. Conditione captiui regis cognita, fuit vna omnium sententia: miseris rebus
 opitulari, moderatiōe habita: id quod in omnium conspectu, neq; ab incondita
 multitudine, fieri rite poterat. Deliguntur propterea, ex omnibus, L. viri, quorum
 arbitrato, tanta res ageretur. Illi hominum turbam tumultumq; vitantes, ad mi-
 norum ædes secesserunt, vbi quindecim dies sententiis dictis: tandem Carolum,
 per nuncios, oratum faciunt, ad eos accedat: habere multa, quæ ad illum referant.
 Nec segniter agens Carolus, cum sex tantum aulicis, ad illos pergit. Sediti Carolo,
 vnus, cui commissum dicendi munus erat: Nos, inquit, illustrissime princeps,
 pro nostro officio, per superiores proximos dies, de patris tui, atq; regni Franco-
 rum miseranda fortuna, consilium cepimus: quod tibi, rei q; publicæ, salutare esse
 possit. Tantum te oramus, arcanum teneas, quod impræsentiarum dicturi sumus.
 Carolus, verbis loquentis interceptis, se quidem acceptū habere ait, quod ab illis
 definitum foret. Verum, dignitati suæ non conuenire, iureiurando ad silentium
 astringi, de iis potissimum rebus, quæ ad vniuersitatem regni spectarent. Hæc ta-
 meti diceret Carolus, pergit nihilominus dicere, quiloqui ceperat. Præsentem
 rerum statum idcirco obtigisse, quòd malis consultoribus vsus rex esset. Apud eos
 regni opes & diuitias esse, qui & fisco & publicæ administrationi præuisissent. Ab
 eis pecuniam exigendam, mouendosq; eos officio esse, & bona eorum publican-
 da. Complures quidem ex clero, reliquosq; populo, esse male administratæ rei con-
 scios, atq; imprimis Petrum Forestanum Cancellarium. Simonem Bussium, Par-
 lamenti primum præsentem. Robertum Lorrium, equitem auratum. Nicolaum
 Brachum, Enguerrannum Peticellarium, Parisiensem ciuem, & Iohannem Pilli-
 uillanum, qui monetæ præfectus erat, & Iohannem Chaueum, bellicarum rerum
 thesaurarium. Congruere præterea custodia liberare Carolum Nauarrum. Adhuc
 perneccesarium esse, ipsi optimos viros assistere: ecclesiasticos xlii. proceres xlii.
 & populares totidem, quorum sapientia & decreto res publica administraretur. Fine
 dicendi factò, Carolus, de his omnibus ad consilium se relaturum, respondit. Sed
 interim cupere se intelligere, quid de ferendo tributo ipsi decreuissent. Hæc no-
 bis, inquit, optima factu visa sunt, si à clero atq; nobilitate decima & semis om-
 nium prouentuum, anni vnus, exigatur. Ciuitates vero, & reliqua, per regnum, op-
 pida singula, ex singulis hominum centenis, vnum militem si instruant, & ad bel-
 lum mittant, id millia triginta constituere posse. His à delegatis acceptis, Carolus
 domum se recepit. Paucis deinde seorsum accersitis, quibus rem auditam Caro-
 lus communicaret, cognoscit plæraq; ex illorum postulatis admittenda non esse.
 40 Quare postridie conuenientibus delegatis, admonet ea non petere, quæ præsentibus
 tempore non conuenirent. Persistentibus in sententia legatis, dies dictus est, cum
 apud regem in Parlamenti senatu sua palam decreta postulataq; promerent. Con-
 stituto die, conueniente in curia vix numerabili populo, Carolus, ne in vulgum ef-
 ferretur, quod alioquin celatum esse deberet, à delegatis impetrat, suam petitionē
 in alteram diem transferant. Expectanti populo, vt delegatorum consilia vulgaren-
 tur, Philippus, Aurelianus dux, à Carolo iussus, venisse, ait, à patre rege, atq; ab im-
 peratore Romano, Caroli auunculo, nuncium, cuius causa legati referre, quæ ipsi
 gessissent, impedirentur, simulq; palā enunciat, quæ fuerat à Carolo edoctus. Tam
 paruo negotio, popularis conatus, & ad rem publicam pertimax feruor, languescit. Itaq; ad
 50 Philippi verba, magna consilii pars, conuentu relicto, ad sua demigrauit. Quarto
 deinceps die, Carolus, ex amicis consilio capto, vocatis seorsum quibusdam dele-
 gatis, reliquæ multitudini, per eos, mandat, domum proficiscantur, donec commo-
 diore tempore eos accerferet. Hoc Caroli inuento, consilium dimissum est. Non
 enim commode se aprat principum voluntati populus frequens, existimantibus
 plurimis, inter res aduersas, suam conditionem vel meliorem effici posse, vel prin-
 N

Decima & se-
 mis vnus an-
 ni.

Narbonensis
provincia in
suam regem
pittat.

Seditio pro-
pter monetā.

Consilium
Parisi.

Iohannes in
Angliam du-
citur.

Populi furor.

Carolus rem-
publicam re-
gendam ac-
cepit.

cipis liberam administrationem plurimorum sententiis cohiberi. Nam per eos dies, quibus conuentus Parisii habitus est, licet Carolus apud primores Parisiensium crebro egisset, ut presentis fortunæ pecuniarum auxilium ferrent, ipsi, ad publicum consilium, id negotium reiciebant. At linguæ Occitanæ, & provinciarum Narbonensis incolis, misericordior animus fuit. Nam, autore Armignaco comite, conuenientes, ante omnia prohibent, regionis incolas auro argenti, & vniuersis in publico vti, neue insigni colore vestes induerent, donec Iohannes, eorum rex, apud Anglos captus, teneretur. Octo præterea hominum millia ad belli societatem, cum diurno stipendio, decernunt. Cuduntque ad stipendium armatorum, assentiente Carolo, monetam nouam. Dum hæc geruntur, Robertus Claromontensis, aduersus Philippum Nauarrensem, & Gaufridum Haricurtum, in territorio Constantiensis feliciter pugnat, occiso ipso Gaufrido, cum aliis non paucis. Receptum insuper est castellum, pontis Audomari, quod Nauarri dedidit sex millibus nummum a Francis acceptis. Inuenio Carolum per hos dies, ad Carolum, Bohemum, imperatorem Romanum, qui Mettis agebat, profectum, & inde, post paucos dies, reuertisse. Quid autem ab eo, cum imperatore auunculo, factum sit, non inuenio. Interea, dum imperatorem Carolus adit, mercatorum præpositus, Stephanus Marcellus, & Parisienses Scabini (id enim nomen est eorum, qui ciuitatis Parisiorum moderationem gerunt) mutatam a Carolo monetam esse, non bono animo ferentes, Andegauorum comitem vicarium a Carolo relictum, plurimum populo comitante, conueniunt, ut monetam usum inhibeat. Id quod comes (dum Carolus ab imperatore rediret) concedit, veritus, credo, tumultuantem populum irritare. Carolo, ab imperatore, reuerso, mercatorum præpositum, ad sanctum Germanum Altisiodorensem, per archiepiscopum Senonensem, vocat. Quem, cum ingenti armata plebis multitudine, venientem archiepiscopus monet, non aduersari legi, quam de moneta Carolus tulerat. Sed plebis frequentia fretus præpositus, pernegat id se facturum, neque permittitur, eam monetam in usum venire: atque locutus domum discessit: moxque quosque opifices, ab opere cessare, & in armis esse paratos, iubet. Trepidatum est, ne quod a plebe insigni flagitium patraretur. Exacta nocte, Carolus, sub initium lucis, palatium petit, quod item mercatorum præpositus se confert. Quem Carolus alloquens: Ego, inquit, præpositus, bono animo fero, quod a conciuibus tuis commissum est, & si quid culpæ est, illam tibi remitto, neque impedio conuentum procerum habere, eosque ab officiis remouere placet, qui sub patre potestatem gesserunt. Monetam vero considerationem, atque usum, ad arbitrium eorum deferre placet, qui a publico conuentu delegabuntur. Caroli verba præpositus libens excepit, petit, de ipsis, syngraphum, a rege conscribi. Quod Carolus facile admisit. Nam, pro rerum temporum, conditio ne, vir consultus se accommodat. Conuentum igitur Carolus iterum Parisii cogit. In æde minorum, diui Francisci contio habita est. Vbi constitutus, quæ ad rem presentem expedire videbantur, ad Parlamentum senatum Carolus contione vocat. Ibi post habitam, a Roberto Gallo, Laudunensi episcopo, orationem: 11. & 22. regii ministri, non auidi, a suis officiis, Caroli edicto amoti sunt, præter nonnullos ex Caroli ministris. Ex senatu quoque Parlamentum, & rationum prætorio, id est, (ne ab vilitate vocabulo discedam) camera computorum, complures seclusi. De subsidio quidem pecuniario, atque militum copiis, ita: ut supra memoravi, sancitum est. Monetam vero precium inditum. De pace autem, nuntii Burdegalam a Carolo missi, cum per absentiam Edouardi, qui in Anglia erat, nihil transigi posset, duorum annorum, inducias firmauerunt. Iohannem autem regem, Richardum, Walliarum princeps, in Angliam victor traduxit, remissis domum reliquis captiuis, quorum vice, Iohannes se constituerat debitor. Redeuntibus Burdegala nuntii, literas Carolo a patre reddunt, quibus legem de bellico subsidio latam, seruari prohibebat. Quas per compita vrbis, præconis voce, promulgatas, cum seditiosus populus accepit, strepitu & clamore Carolum impellit, non patris, sed delegatorum consilii statuta obseruare. Carolus igitur, populi furiam animaduertens, statim, altera præconis voce, consilii decretum probat. Sed non multo post, contionis huius seueritas elanguit, in suas quibusque domos remeantibus. Consilio dissoluto, Carolus mercatorum præpositum, Carolum Confacium: & Iohannem insulanum, regni primores rectores, ad se vocat: administrationem illis ultra usurpare prohibens, se idonea

Iohannes Pin-
quigniacus
Nauarrum re-
gem liberat.

Rex Nauar-
rus ad populū
Parisiensem.

Vis a Nauar-
ro facta in eu-
rodes ducis.

Prædones in
Parisios.

idonea ætate, ad rei publicæ moderationem, esse. Atque ita Parisio egressus: per alias ciuitates vadens, quasque ad ferendum, rebus afflictis, subsidium hortabatur. At Parisiani Caroli absentiam non equo animo ferentes, cum futurum fore coniectarent, ut pertinaciam illorum Carolus factio aliquo obstitere: placare illum elaborant, operam pecuniarumque pollicentes. Quos Carolus, ut erat inopia pressus, libens in suam beniuolentiam recepit. Concessitque ut conuentus alter Parisii haberetur: non omnium quidem, sed paucarum ciuitatum. Cum Parisium Carolus reuertisset: conuenientibus, qui ad consilium designati erant: nihil vtile actum est, propterea, quod paucis non licebat, de vniuersa republica, decretum statuere. Interim, dum hæc aguntur, Iohannes Pinquigniacus, quem rex Arthesio præfecerat, Nauarrum regem carcere, vi armisque, surreptum, Ambianum eduxit, amicorum precibus, securitate a Carolo impetrata. Nauarrus, multa satellitum manu, stipatus: ad sanctum Germanum, de Pratis, cenobium venit: fauentibus imprimis Laudunensi episcopo, & aliquot, cum mercatorum præposito, ciuibus Parisianis. Nauarri aduentum non bene ferentibus, seu timetibus quibusdam Campanis Burgundisque, qui ad consilium venissent, clam domum abierunt. At Nauarrus missis, ad amicos, quos Parisii complures habebat, nunciis: significat, se habere quædam, quæ palam differere populo velit. Nauarri voluntate cognita, protenus affuit cum ingenti multitudine mercatorum præpositus. Ad quos Nauarrus ex tabulato, quod ad muros cenobii, clericorum Pratum versus, extructum erat, conuocatus, cum multa in ministros regio aperte, quædam vero in regem Carolumque occulte disseruisset, omnis reliqua eius oratio ad sui purgationem pertinuit: se innocentem: se iniuste captum, se nouem & decem menses in custodia habitum, demonstrans. His a Nauarro dictis: mercatorum præpositus, assumptis se cum nonnullis conciuibus, Carolus adit, petitque Nauarro innocenti ius æquumque dicat. Cuius verba mox excipiens præful Laudunensis, cuius consilio fiebant omnia, respondet: non modo æquum iustumque Nauarro regi, sed gratiam quoque dominum ducem Nauarro facturum. Nec multi post intercesserunt dies: cum Carolus ad locum, quod Nauarrus intra ciuitatem venturus erat, prior se contulit. Venientem armatis instructum Nauarrum, Carolus (composito ad gratiam, ut potuit, vultu) excepit. Nauarrus vero, cui nihil satis tutum erat, exturbatis, qui ad fores erant, Caroli custodibus, suos afferuare portas iubet. Breui ibi habito colloquio, quisque discessit. Postridie conuenientibus, apud Carolum, iis, qui de Nauarri postularis decernerent, venit & ipse mercatorum præpositus, simulans se alia causa a delegatis consilii trium statum missum. Erat enim, ut hæc ageret, a Laudunensi episcopo edoctus. Causa, propter quam venerat, exposita, Carolus eos tantisper manere, iubet, donec sua, de iis, quæ in consilio versabantur, sententiam dixisset. Prolatis Nauarri postularis: præpositus rogatus sententiam: æquum, inquit, omnino rex Nauarrus postulat, cui te, Carole, non decet refragari. Præpositi dictum omnes (quia inter eos consultore Laudunensi pontifice, ita conuenerat) probant. Itaque supellex tota, & quicquid, antequam caperetur, habebat: Nauarro restituta, ei quoque, & suis commissorum impunitas concessa. Cadavera etiam eorum, quos Rothomagi capite punitos, & patibulo appensos retuli, sacræ humo commendata, & eorum hæredibus, bona, quæ fisco applicata fuerant, condonata: missa, in Normanniam, Iohanne Amalrico, qui hæc reuera completeret. Præter hæc, ipse ceperat Nauarrus, Normanniæ ducatum, vel comitatum Campaniæ a Carolo obtinere: compensandam impense causa, quam ipse, a deprehensione sua, hæctenus fecisset. Composita vtrinque, vel, ut ipse sentio, simulata amicitia, postquam alternis congressibus atque conuiuibus, Carolus dux, Nauarrusque sese coluissent: Mantam Nauarrus petit. Inde Rothomagum, vbi eos, de quibus supplicium sumptum fuerat, magna pompa sepulturæ commendauit: habita, ad Rothomagenses, oratione, de iniqua damnatorum nece. Eodem tempore, non pauci ex Constantiensis atque Ebroicensis territorio prædones agrum Parisiorum incurstantes: cuncta populabantur. Et, licet in eos cum copiis missus esset, Petrus Villarius, præfectus vigilum: nullo grassatores damno affecit. Ea propter, occasione sumpta, Carolus copias contrahit, siue, ut prædatoribus (ut ipse dicebat) occurreret, siue (ut plerique sentiebant) Parisio, & vicinis oppidis præsidium collocaret. Idque metuentes Parisiaci, Carolum admonent, ne id faciat: Non

enim se, in urbem, milites admissuros. Quibus, tamen si Carolus, se nihil tale cogitare, respondisset, custodibus tamen ad urbis portas attributis, nemini, nisi apprimere noto, ingressum patere patiuntur. Nauarrus, postquam parari à Carolo copias intelligit, ipse quoque se pluribus armatis instruit, palam professus, quandoquidem conuentorum fides non seruaretur (nondum enim arces, quæ suæ in Normannia erant, receperat) se eas vendicaturum. Ob id veriti Parisienses, ne aperto bello arma circumferrentur, signum sibi ciuilibus concordiae accommodant. Capuciola rubri blauiique coloris consuunt, quæ quique ferant. Hæc ad dissensionem spectare animaduertens Carolus: ad forum, quas Halas vocant, quod Parisienses conuenire frequentes soliti essent, prodire constituit. Et, quanquam id illi non conuenire Laudunensis præsul, atque ipse mercatorum præpositus identidem dicerent: propterea, quod à furibunda plebe periculum impenderet: prodit tamen, paucis comitatus, atque his populum, qui in foro erat, paucis affatus: Vos, inquit, amici, saluos esse cupio omnes. Hortor itaque, sic de mea, in vos, beniuolentia sperare: ut persuasum mihi esse confidatis: me & viuere vna uobiscum, & si fors tulerit, mori. Neque enim armatos in vestram perniciem contraho. Perspectum vobis esse potest, hostem per agrum vestrum populationes facere, quorum ego conatibus, atque incursionibus, militem opponere institui. Quod nummorum penuria impeditus, quia facere non celeriter possum: animus est, gubernacula reipublicæ recipiendi: atque è magistratu faucibus, collectam pecuniã recuperandi, cuius ipse ne minimam partem hæcenus sum consecutus. Fuit plebi non ingrata Caroli oratio. Id postquam mercatorum præpositus cognoscit, concione, apud sancti Iacobi hospitalis eodem contracta, quæ pridie eius diei à Carolo dicta essent, nunciat. Sed superueniens mox Carolus, dictorum à se rationem exposuit, causam memorans, quam obrere restitui, quæ Nauarro promissa erat, non possent. Teneri quidem arces quasdam à præfidiis, quæ pater illis imposuisset, qui eas deserere, pro fide præstita, non deberent. Idcirco non per se stare, quin arces restituerentur. Hæc dixisse contentus Carolus, concionem dimisit. At Carolus Confacus, abeunte Carolo, multa in regios magistratus euomens: à duce quoque non abstinuit. Laudauit magnopere præpositum: eum bonum fidemque ciuem esse commemorans. Rationabile propterea fore, ut illum, in his, quæ à se gesta fuissent, ceteri ciues tuerentur. Tunc à plerisque conclamatum est, præpositum recte omnia administrasse, præsidiumque ferendum illi esse. Per hos dies monetæ precium mutatum est. Nam Mutonus (id enim monetæ aureæ nomen erat: quod arietis effigiem, quem Mutonem Franci dicunt, sculptam haberet) solidis triginta æstimatus est. Interim Carolo Parisii agente: hi, qui circum urbem prædas fecerant, Stampas diripiunt: abductis multis captiuis. Et, cum duo fere armatorum millia, Carolus in armis penes se haberet: Stampensibus tamen nullam opem tulit. Hoc tempore Perrinus Marcus, campforis cuiusdam seruus, Iohannem Bailletum, Caroli thesaurarium, incautum à tergo occidit, quæ in æde diui Mederici latentem, Carolus inde euelli iubet, & manu, qua Bailletum peremerat, abscissa: homicidam patibulo strangulari. Sed procurante Parisiorum episcopo, inde ablatus, & apud sanctum Medericum humatus est. Redeuntibus per id tempus ex Anglia Morinensi antistite, Franciæ cancellario: & Vindocinensi comite: Carolus de pace inter reges habito conuentu procerum, cognouit: exultantibus vniuersis, qui res meliores factum iri sperarent. Venit præterea à Nauarro rege, qui Mantem agebat, Iohannes Pinguigniacus, à Carolo petens, ea expleri, quæ in conuentis habebantur. Ad hoc ipsum venerunt Petrus Corbinus, mercatorum præpositus, & scholæ Parisiensis, cum plerisque Doctoribus, rector. Tantum erat omnium fere illis diebus in Nauarrum regem studium atque beniuolentia. Nec satis erat, præter æquum & bonum postulare: nisi precibus minas adicerent. Ad hanc rem vsi sunt Simone Lingonensi, qui ordinis sancti Dominici minister erat: homo eloquens, & peritus dicendi, à pontifice Romano, pacis gratia, missus. His à Carolo responsum est: conuentis, quatenus posset, satis esse factum, eosque mentiri, qui secus loquerentur. Habere se ingenuos equites, qui eius rei detractorem, singulari certamine, ob eam causam exciperent. Postridie contracto in æde diui Eligii magno populi cœtu, cæso prius Reginaldo Dauici dum à palatio domum petit. Mercatorum præpositus Stephanus Marcellus, cubiculum Caroli ingressus: Nichil, inquit, serene princeps, inter ea, quæ gesturi sumus, contristeris. Et simul hæc dicens, Conflauum Campanum Marcellum, Carolo conspiciente, necant: Robertumque Claromontensem, inde fugientem in penetrali interimunt. Quibus cædibus perterritus Carolus, atque à suis desertus: Et tu, inquit, præposite, libera Carolum & serua. Securus esto, præpositus respondit: & hoc tuo capiti capucium impone. Id enim vestimenti genus erat, quod sibi populus ad diuersæ partis discrimen desumpserat. Carolus igitur commutato cum præposito capucio: per omnem diem illam populari insigni usus: suum præposito capucium ferre permisit. Cæsorum cadauera trahi à satellitibus, & ad mensam marmoream, quæ in atrio ad gradus palatii est, proiici inspiciente Carolo, præpositus iubet: Vbi ad populi spectaculum, ad vesperam usque, relicta iacuerunt. Itaque eo superbiæ processit populi furor: ut præpositus tyranno perfimilis, abuteretur magistratu. Enimvero, laneos Carolo pannos bicolores misit: ex quibus capuciola suis aulicis conficeret: futura munimenta aduersus seditiones. Id quod Carolus non recusauit. Conuocatis, præterea in Augustinensium cœnobio, permultis, qui per eos dies, in cœmuni Franciæ conuentu, agebant, eadem à se factam, præpositus (adnente maxime Roberto Corbio) laudari probarique impetrat. Carolum deinde in senatu Parlamenti ius dicentem, cum plerisque armatis, conueniens: petit ea omnia illibata seruari, quæ à trium statuum delegatis, instituta decretaque essent, neque impediret aliquot ex suis magistratu amoueri: sed fineret eos rempublicam moderari, à quibus regendam esse, populus decreuerat: reciperetque in suum consilium tres, aut, ad summum, quatuor Parisianos ciues, quos populus designaret. Postulata Carolus admisit. Dum hæc à Parisiis, furorem tumultusque populari, aguntur: Nauarrus Parisium accessit, atque apud Neellam diuersatus est: quam regiam domum, dono Caroli, postea accepit: cum Bigoræ & Matifconis comitatus aliosque quibusdam locis: ex quibus annui census, decem librarum millia, ad eum peruenire poterant. Eius donationis causa fuit, impensa, quam suæ captiuitatis tempore se fecisse querebatur. Pacato, ut videbatur, Nauarro, Parisiani, considerantes, ne per principum beniuolentiam, male cum eis ageretur: & pessimorum facinorum penas luerent: ad alias ciuitates & regni primores literas dant, suadentes suam societatem profiteri: & capucium Parisiensis fœderis, atque communis amicitiae, præ se ferre: quod iam Carolus dux: & Nauarrus rex, Philippus præterea Aurelianus, Franciæ regis frater: & comes Stampensis assumpsissent. Literis acceptis, pauci assumpserunt. Reliqui nullo responso Parisienses dignati sunt. Inter tot rei publicæ damna, Carolus consilium cepit: non se regis vicarium & locum tenentem (ut solitus erat) sed regentem appellare: plus auctoritatis, in ea appellatione, esse ratus. Vfus est autem consultoribus Iohanne Darmanno cancellario: mercatorum præposito: Roberto Corbio, Carolo Confaco, & Iohanne Infulano. Qui post Laudunensem episcopum, primas consilii partes gerebant. Egressus in de Siluaneum Carolus, quod Beluacensium nobilitatem venire iusserat: habitum cum proceribus, de præsentium rerum statu, consilio: mox Pruinum profectus, Campanos ad fidem concordiamque hortatus est, sine quibus, inter tam multas calamitates, regnum Franciæ pessum ibat. Atque ita recepto Monasteriolo, quod ad Ionam amnem situm est, Meldem urbem (ubi eius vxor incolebat) petit, præmissis comite Iogniano, cum sex delectis equitibus, qui mercatum Meldensem occuparent. A Meldensibus Compendium se confert, ut Viromandos in fide contineret. Ibi per nuncios accepit, Parisianos arcem Luparam occupasse, & præsidio imposito, machinas inde belli, ad ædes publicas urbis, traduxisse. Itaque parum abfuit, quin ad priorem aduersitatem nouæ factiones accederent. Nam abeunte Parisio Carolo, nemo nobilium Parisios inuisebat, Carolum sequentes. Et aliquot ciuitates cum Parisiis sentiebant, sed longe plures Caroli partes tuebantur. Per eos dies, cum alter, apud Parisios, trium statuum conuentus haberi speraretur: Carolus Compendium concionem contraxit. Vbi & de militibus legendis, deque belli & reipublicæ subsidio forma, quam Campani inter se statuerant, seruata est. Hoc est, ut per ciuitates & regni oppida, ex sex domesticis capitibus, eques vnus: ex vicis atque

10
20
30
40
50

Mercatorum præpositus Stephanus Marcellus, cubiculum Caroli ingressus: Nichil, inquit, serene princeps, inter ea, quæ gesturi sumus, contristeris. Et simul hæc dicens, Conflauum Campanum Marcellum, Carolo conspiciente, necant: Robertumque Claromontensem, inde fugientem in penetrali interimunt. Quibus cædibus perterritus Carolus, atque à suis desertus: Et tu, inquit, præposite, libera Carolum & serua. Securus esto, præpositus respondit: & hoc tuo capiti capucium impone. Id enim vestimenti genus erat, quod sibi populus ad diuersæ partis discrimen desumpserat. Carolus igitur commutato cum præposito capucio: per omnem diem illam populari insigni usus: suum præposito capucium ferre permisit. Cæsorum cadauera trahi à satellitibus, & ad mensam marmoream, quæ in atrio ad gradus palatii est, proiici inspiciente Carolo, præpositus iubet: Vbi ad populi spectaculum, ad vesperam usque, relicta iacuerunt. Itaque eo superbiæ processit populi furor: ut præpositus tyranno perfimilis, abuteretur magistratu. Enimvero, laneos Carolo pannos bicolores misit: ex quibus capuciola suis aulicis conficeret: futura munimenta aduersus seditiones. Id quod Carolus non recusauit. Conuocatis, præterea in Augustinensium cœnobio, permultis, qui per eos dies, in cœmuni Franciæ conuentu, agebant, eadem à se factam, præpositus (adnente maxime Roberto Corbio) laudari probarique impetrat. Carolum deinde in senatu Parlamenti ius dicentem, cum plerisque armatis, conueniens: petit ea omnia illibata seruari, quæ à trium statuum delegatis, instituta decretaque essent, neque impediret aliquot ex suis magistratu amoueri: sed fineret eos rempublicam moderari, à quibus regendam esse, populus decreuerat: reciperetque in suum consilium tres, aut, ad summum, quatuor Parisianos ciues, quos populus designaret. Postulata Carolus admisit. Dum hæc à Parisiis, furorem tumultusque populari, aguntur: Nauarrus Parisium accessit, atque apud Neellam diuersatus est: quam regiam domum, dono Caroli, postea accepit: cum Bigoræ & Matifconis comitatus aliosque quibusdam locis: ex quibus annui census, decem librarum millia, ad eum peruenire poterant. Eius donationis causa fuit, impensa, quam suæ captiuitatis tempore se fecisse querebatur. Pacato, ut videbatur, Nauarro, Parisiani, considerantes, ne per principum beniuolentiam, male cum eis ageretur: & pessimorum facinorum penas luerent: ad alias ciuitates & regni primores literas dant, suadentes suam societatem profiteri: & capucium Parisiensis fœderis, atque communis amicitiae, præ se ferre: quod iam Carolus dux: & Nauarrus rex, Philippus præterea Aurelianus, Franciæ regis frater: & comes Stampensis assumpsissent. Literis acceptis, pauci assumpserunt. Reliqui nullo responso Parisienses dignati sunt. Inter tot rei publicæ damna, Carolus consilium cepit: non se regis vicarium & locum tenentem (ut solitus erat) sed regentem appellare: plus auctoritatis, in ea appellatione, esse ratus. Vfus est autem consultoribus Iohanne Darmanno cancellario: mercatorum præposito: Roberto Corbio, Carolo Confaco, & Iohanne Infulano. Qui post Laudunensem episcopum, primas consilii partes gerebant. Egressus in de Siluaneum Carolus, quod Beluacensium nobilitatem venire iusserat: habitum cum proceribus, de præsentium rerum statu, consilio: mox Pruinum profectus, Campanos ad fidem concordiamque hortatus est, sine quibus, inter tam multas calamitates, regnum Franciæ pessum ibat. Atque ita recepto Monasteriolo, quod ad Ionam amnem situm est, Meldem urbem (ubi eius vxor incolebat) petit, præmissis comite Iogniano, cum sex delectis equitibus, qui mercatum Meldensem occuparent. A Meldensibus Compendium se confert, ut Viromandos in fide contineret. Ibi per nuncios accepit, Parisianos arcem Luparam occupasse, & præsidio imposito, machinas inde belli, ad ædes publicas urbis, traduxisse. Itaque parum abfuit, quin ad priorem aduersitatem nouæ factiones accederent. Nam abeunte Parisio Carolo, nemo nobilium Parisios inuisebat, Carolum sequentes. Et aliquot ciuitates cum Parisiis sentiebant, sed longe plures Caroli partes tuebantur. Per eos dies, cum alter, apud Parisios, trium statuum conuentus haberi speraretur: Carolus Compendium concionem contraxit. Vbi & de militibus legendis, deque belli & reipublicæ subsidio forma, quam Campani inter se statuerant, seruata est. Hoc est, ut per ciuitates & regni oppida, ex sex domesticis capitibus, eques vnus: ex vicis atque

agris, ex c. liberis hominibus, vnus ex cc. seruis totidem legerentur. Clerus decimam, nobilitas ex c. librarum annuo proventu, solidos centum penderet. Cuius pensionis quaestores à populo commissi essent, præterquã decimã, quam ad quotidianos sumptus Carolus suo arbitratu moderaretur. Cõuenere, paucis post diebus, Carolus Nauarrusq; apud Claromontem, agri Beluacensis, frustra adnitente Nauarro, vt in Caroli gratiam Parisianos reduceret. Qui postquam Nauarri interuentu nihil sibi bene procedere vident, duos ex Caroli ministris, Henricum Metretum, fabrum lignarium: & Poretum Pontium, Parisiensem præfectum, proditi-
Iaque Beluacensis. onis insimulatos capitis supplicio afficiunt. Insurrexit per idem tempus in Beluacensium territorio agricolarum insolens turba, quæ ex vicis in nobilitatem, duce
10 Guillemo Calletto, irrumpens: cædem multã facit, Compendiumq; vsq; , atq; Siluanectum & Suesionem grassata, arces complures spoliavit, deiecitq;. Erat huic hominum pesti, in nobilitatem præcipua conspiratio, & execrabilis sæuitia. Cuius, ne per eius singula flagitia circumferat, duo tantum, præcipuæ immanitatis, crimina memorabo. Inter plurimas cædes, hæc debacchantium furia, castellum quoddam irrumpens, loci dominum cum palo alligasset, eius vxorem filiamq; in conspectu mariti stuprauerunt, stupratos necauerunt, viro mox crudeliter interempto. Alterum præterea auratum equitem à se trucidatum, & veru transfixum, igni affauerunt, spectante equitis vxore, quam à duodecim stupratoribus violatam, impulerunt de mariti carne vesci, miseram paulo post mulierem morte afficientes.
20 Sunt, qui memoriæ prodiderunt, hos grassatores regem sibi instituisse, laqueum quendam, Bellouacum, à quo ipsi se *Iacas* volunt appellari. Egressi quoq; Parisio ccg. ex numero perditorum, homines, duce Petro Gillo, Tillium profecti, cum ibi Iohannem Vaillant cum d. eiusdem factionis, armatis comperissent, inita societate, Meldem ducunt, rati prima incurfione mercatum expugnare. Quos Meldenses, positus, per vias, mensis: vino atq; dapibus, magna omnium læticia, reficiunt. Erant in Mercato cum vxore Caroli, Fuxensis comes, atq; alii, bono numero, nobiles quidam. Qui postquam oppugnationem aduersum se parari vident, irruptione facta, totam illam plebeiam vim, furoremq; dissipat. Ingressi q; ciuitatem, eam
30 partim incendunt atq; diripiunt, capto Solanno, ciuitatis prætore, quẽ abductum necauerunt. Depræhensus præterea à Nauarro rege Guillelmus Callerus, laquarũ Beluacensium primarius carnifex (*Iaquas* enim hæc se factio vocabat) vltimum supplicium apud Claromontem tulit. Veniens deinde Parisium rex Nauarrus, à Parisiis dux &, vt est in vulgari vocabulo, capitaneus vrbis, constituitur: iurantibus, se ad reliquas ciuitates litteras dare, quæ illum totius regni præfectum constituant. Hæc agentibus Parisiis, Carolus numero militum fiebat in dies auctior, qui vbi libet depræhensos Parisianos spoliabant, ita, vt eius ciuitatis ciuem, nemo se profite-
40 ri auderet. Sæuiebant tamen maxime in Beluacensium Iaquas, quos ad numerum viginti millium, intra paucos dies, trucidatos fuisse traditum est. Postquam iustum exercitũ se habere Carolus intelligit, Callam mouet, deinde apud pontẽ Chalen-
40 thonium, atq; Conflanum castra ponit, in Parisianos incurfiones faciens. Nec erat, qui aut ingredi vrbẽ, aut inde egredi, sine eminenti sui incõmodo, tentaret. Quod si, turba facta, populus interdum eruptionem faceret, vrbem, magno suo damno, repetere cogebatur, insequentibus eos Carolinis militibus. Interim aut Nauarrus apud sanctum Dionysium se continebat. Et Iohanna regina, cum concordia formulam principibus proposuisset, obtinuit, vt ambo in colloquium venirent. Pone sanctum Anthonium Campestrum, tentorium Carolo fixum est, quod se Nauarrus contulit. Carolo stabant in armis triginta bellatorum millia. Nauarro vero, octo apud Charronam vicum erant. Tandem conuenit, vt ad omne debitum, quo Carolus
50 Nauarro obnoxius erat, dissoluendum, millia librarum decem, annui proventus, Nauarro assignaret, solueretq; definitis temporibus quater centum millia florenorum. Re ad hunc modum confecta, iureq; iurando interposito, principes discessere. A biens à Carolo Nauarrus, promiserat de Parisiensibus ad Carolum postera die referre. Sed verbi iuramentiq; neglector, Anglos, qui sub eo militabant, Parisi ad præsidium locat. Nec morati Parisienses, aliquot ex suis armatis, ad Caroli

Iaque Beluacensis.

Furores plebis reprimitur.

Nauarrus Parisiensis præfectus.

Conuentio Caroli & Nauarri.

foli castra mittunt: quos acerrime repulso, ad muros vsque Carolus persequitur. Fuisse alios belli motus constar, qui cum parum momenti habuerint, eos prætermitto. Illud memorabile magis, aduersus Anglos gestum est. Erat apud sanctũ Dionysium Anglorum manus, præter eam, quam Parisi Nauarrus habebat, quæ prædas faciens, agros infestabat. Quamobrem arbitrati Parisienses, vnus criminis Anglos esse conficios, impetu facto, quatuor & viginti ex iis, qui Parisi erant, occidit: Compluribus, qui apud Neellã, cum Nauarro epulabantur, captis, quos apud Luparam in vincula coniecerunt. Ob cuius facti atrocitatem, cum Nauarrus illos (assistente sibi mercatorum præposito) increparet, non prius tumultuari destiterunt,
10 quam ipsum Nauarrum præpositumq; coegerint, cum eis in reliquos prædatores Anglos arma mouere. Cuius cœpti eos tandem penituit. Nam diu negligeretq; sese Nauarrus instruens, dat Anglis spacium sibi prospiciendi. Nec dubium fuit, dimisisse, ad eos, nuncios de Parisiensium aduentu. Quare insidiis, ad saltum diuæ Mariæ Boloniensis, positus, pauci extra saltum conspiciabantur, vt paruæ multitudinis speciem ostenderent. Mouentibus autem Parisiis, Nauarrus præpositusq; Dionysiana porta, cum parte copiarum egressi sunt. Reliqua peditem turba, sancti Honorati portam petit, qua ad hostem iter erat. Qui dum in conspectum hostis veniunt, mox, qui in nemore latebant, se palam ostendentibus: tota illa incondita plebs, fugæ se committit. Quarum maximam partem insequentibus Angli, spectante
20 Nauarro trucidant: & nihilominus præpositus ad suos reuersus, Anglos nõ multo post è Lupara & vinculis soluit. Deinde rixante eo aduersus Iohannem Maillardum, ob clauem propugnaculi Dionysianæ portæ, quam Ioseranno Matifconensi committi illa die præpositus iubebat, Maillardus ad Falas: præpositus, ad diui Anthonii propugnaculum se recepit, gestans, nescio quas, in manu literas à Nauarro, vt ipse dicebat, acceptas. Quas, quia propugnaculi custodibus communicare recusauit, insurgentibus, qui præsidio erant, Philippum Guisardum primum, mox præpositum interficiunt, commertã tot à se commissis flagitiis pœnam excipientes. Occisi quoq; sunt, Iohannes Insulanus iunior, & Iohannes Poretus, qui omnes
30 vestibus nudati, in viam publicã, furente plebe, abiecti sunt. Compræhensi præterea Carolus Confacus, Parisiensis Scabinus, & Ioserannus Matifconensis, regis Nauarri thesaurarius, in carcerem coniecti sunt, & postea capitali supplicio affecti, & in profluentem Sequanẽ proiecti. Per eam cædium tempestatem Carolus Parisiũ accessit, conciliandi sibi populi causa. Itaq; egregia oratione patefecit, quæ mala ab iis, qui paulo supra pœnas lussent, facta iam erant, & postea futura timebantur. Nauarro quidem regi, Francorum regimen commissuros, introducturos ob eam causam in ciuitatem, Anglos, Nauarrosq;, eo die, quo de illis fuerat supplicium sumptum, mactaturos. Præterea eos, qui regis patris, atq; suas partes sequebantur, occidendorum ædibus posita signa esse destinatæ cædis. Confirmatus Caroli oratione populus, crudelissima perditorum facinora execratus est. *Mutatũ enim semper*
40 *cum fortuna populi instabilitas.* Hinc ergo indignabundus Nauarrus, apertum Carolo bellum indixit: & Meldunum occupat, multa q; , per Anglos, incurfiones faciens, omnia populabatur, sollicitabatq; vrbes ad se deficere, iuuantibus eum Anglis. Propterea Robinus Canolus, Anglus, ex Britonibus in Aurelianos mouens, Castrum nouum & Castilionem capit, deinde Malicornum. Eodem tempore, Angli, qui in agro Altissiodorensi populationes faciebant, ciuitatem sub lucem interceptiunt: diripiuntq; paucis interfectis. Et ne singula persequar, omnia flumina, quibus aliquid comæatus ad Parisios importari poterat, sursum deorsum hostis occupabat. Et Iohannes Pinquigniacus, in territorio Nouiomensis c. & xx. insigni nobilitate viros, cum Nouiomensis antistite, captos: in vincula, apud Creolium, coniecit. Moxq; Ambianos petens, ciuitatis suburbia cremat. Sperabat enim, adiutore Iacobo Fusciano, Ambianos in potestatem Nauarri recipere. Sed proditi-
50 one cognita, Iacobus capite punitus est. Interim, cum ex Angliã à Iohanne rege reuertissent oratores, propositæ pacis conditionem ferentes: Carolus accersitis, in atrio palatii, multis, variz dignitatis, hominibus: pacis formulam, per Guillelmum Dormanum, regium in senatu Parlamenti aduocatum, ad

Præpositi committuntur.

Nauarrus apertum bellum Carolo indixit.

Forma concordia quã legati Caroli ab Angliarum rege.

tabulā marmoreā, recitare iubet. Petebat Edouardus, pro Iohannis redemptione, sibi perpetuo Normanniā Xantonasq; dimitti, cum adiacentibus ciuitatibus: Agenensi, Tarba, Petragora, Lemouice, Cadurco, Turonensi, Boloniensi, Pontiuuaco, & Guinarū comitatibus, Calisio, & Monsteriolo: quos principatus libero iure & suo imperio possideret, ita vt Britonicus ducatus, Normannorū ducem, non secus ac primarium dominum, esse profiteretur, atq; in eius verba iuraret. Si iuris præterea quippiam in terris ipsi, vsu vel lege, aliquis vendicaret (id restitutus possessori- bus) redimeretur à Iohanne. Adhuc quadragies centum millia nummūm Philipporum aureorum Edouardo persolueret, duodecim datis obsidibus, cum aliquot ciuitatibus, inter quas Rothomagus, Cadomumq; designabatur, & super centum millia librarum Sterlingorum (id genus est pecuniæ æstimationis apud Anglos.) Et hæc quidem Edouardus petebat. Sed iniquæ visæ sunt concordia leges: Ideo communi decreto bellum Anglis indictum est. Simulq; institutum, quem numerum militum, quamue pecuniam ad id bellum quicq; suppeditaret. Exactis inde paucis diebus, de reducendis, ad mutuam beniuolentiam, principibus, cum solliciti essent, ita egerunt, vt ad Carolum Nauarrus veniret. Venit autem Pontifaram obsidibus à Carolo datis. Vbi post multa, hincinde, de concordia, habitis sermonibus, cum Nauarrus oblata respueret, Carolus misso ad illum comite Stampensi, hæc dicere iubet. Quandoquidem iusto & æquo aduersaretur, sciret Carolū neq; amicitiam cum eo, neq; pacem habiturum, sed eum in vincula reducturum, vnde 20 fuisset sublatus. Insequenti nocte, Nauarrus, siue numine aliquo instinctus, siue dolo malo iram dissimulans, ad Caroli consiliarios misso nuncio, orat, ad se veniant. Vbi illi aduenerunt, hæc locutum Nauarrum accepi. Haud, inquit, viri sapientes, dubius sum, eam regni huius miseram conditionem esse, vt si discordiis agere pergamus: facile respublica dilabatur. Eapropter, quoniam à Francis regibus genus sumpsi, ponenda esse odia, operæ precium iudico, & regni calamitatibus succurrendum. Itaq; constitui regis & Caroli amicitiam inire, eamq; sincere obseruare. Neq; mihi pecuniam, neq; alias possessiones vendico, præter eas, quæ ante discordiarum tempus, meæ ditionis extiterunt. Quare ite, & hæc aliis collegis vestris, & Carolo nunciate. Hæc cum Carolo relata fuissent, magnopere laudauit. 30 Accersitoq; in cænaculum arcis, procerum & prudentum conuentu, Nauarrum introduci iubet. Qui adueniens, ea quæ apud consiliarios dixerat, coram est locutus. Reconciliatis principibus, beniuolentiæ initium hoc Nauarrus dedit. Anglos partium suarum omnes, qui in præsidio Possiaci, & in Caluomonte erant, emisit. Non desuere tamen, qui Nauarrum in Carolum fidem suspectam haberent. Idcirco Carolus, nō prius Nauarrum Parisium admisit, quam populi animum explorasset. At vbi comperit, pacem gratam Parisiensibus esse, Nauarrumq; tuto introducere posse, proditoribus exclusis, regem amicū liberaliter accepit. Proditorum hæc nomina sunt. Robertus Gallus, Laudunensis antistes: Michael Tassus, Nouiomensis ecclesiæ cancellarius: Iohannes Sandacus, Petrus Delacurtus: Vincentius Mauricerius: Petrus Debarrus, & Gaufridus Flamingus: quos Iohannes Marefianus in senatu Parlamenti (autore mercatorum preposito) palā designauerat. Paucos inde dies Parisi diuersatus Nauarrus, Meldunum proficiscitur. Et sperabatur ex Creolio Anglos dimissurus, propterea, quod inauditū vectigal ab iis, qui Sequana merces Parisium inueherent, exegisset, non alia causa (vt iactabat) quam vt stipendiū militi solueret. Sed neq; Meldunum Nauarrus, neq; Creoliū Anglis liberauit, quāuis sex regalium millia à Parisiis, vt Anglos amoueret, receperat. Per id tempus 40 mense Nouembri, Edouardus, postquā comperit, Francos pacis cōditiones, quas Iohannes posuisset, respuere, præmisso Calisium, duce Leucastriz, cum cccc. equitibus, & duobus sagittariorum millibus, ipse in Galliam traiciens, cum Calisium appulisset, recensito, diligenti cura, exercitu, tres acies instruxit. Primam, quæ d. equitibus auratis, & m. sagittariis constabat, sequebatur altera, in qua rex ipse erat, tribus equitum, & sagittariorum millibus quinque septus. Ingens post carorum numerus succedebat, quibus omnis generis commearus vehebatur. Nam cum inaudita prius annonæ caritas Franciā vexaret, non tantū frumenti copiā, sed molen-

Nauarrus Pontifaram ad Carolum venit.

Nauarrus Caroli consiliarios alloquitur.

Edouardus in Remos mouet.

molendinorum machinas Edouardus condiderat, cum breuibus scaphis, quibus è stagnis pisces exciperet, vel flumina transmitteret. Quæ omnia sex carrorum millibus imposita tuebatur. Tertia acies duorum millium equitum, præter pedites & sagittarios, qui ex Germanis & Belgis ad Edouardum conuenerant, vt in tanto bello apparatus Edouardo obsequerentur, vel re vera prædas facerent, & suas fortunas rapinis ampliarent. Comitabantur quoq; fossores d. & fabri lignarii, qui aspera via rum, & impediens profectioem siluas, æquarent. Hanc tanti belli molem Edouardus ideo susceperat, vt Franciæ regnum vendicaret, aut pacis leges, quas animo conceperat, Franci reciperent. Igitur per Arthesium ducens, postquam apud Remos in obsidione dies xl. sedisset, relictis Remis Campaniam ingressus, Senones tandem atq; Niuernenses petit, acceptis à Burgundis, ne in eos moueret florenorū aureorum millibus ducentis. Inde Moretum, per Vastinium, profectus, ad reginæ Burgum confedit. Is viculus est, quatuor à Parisiis miliaribus distans. Vnde missis ad Carolum, Normanniæ ducem, caduceatoribus, per eos à Carolo petit, pugnan- di faciat potestatem. Quo non impetrato, aliquot Angli ad Parisiorum portas incur- rentes, satis acerrime repulsi sunt, moxq; Edouardus per Blesiam iter faciens, in Britanniam copias ducit. Vbi per æstatem, recreato exercitu, ad autumnū initium, Parisium reuertitur, quam circumuallare nisus est. Inter has calamitates, Carolus 20 multa prospiciens, cancellarium Guillelmum de monte acuto: abbatem præterea Cluniacensem, & Simonem Lingonensem, ordinis prædicatorum primarium rectorem, ex aulicorum consilio, ad Edouardum legat. Sed nec sic pacis conditio processit. Castris igitur sublati, partem copiarum hostis ad diui Marcelli suburbium locat, ratus Parisienses prælii potestatem facturos. Quietis Francis, & in vrbe se continentibus, spe frustratus Edouardus: Carnutum versus, iter fecit. Casteldunū autem cum venisset, orta tempestate (quæ solito horridior fuit) territus hostis, per Au- bericum, Cluniaci abbatem clam explorat, si pacis aliqua conditio inueniri possit. Quod postquam, referente abbate, cognitum est, Carolus animum ad pacem intendit. Missis ab vtroq; principe nunciis, viris & nobilitate & doctrina illustribus, apud Bretigniacum, qui vicus est, non procul à Chatris sub Montelerico conuen- 30 tio habita, pacē ad insequentem modum constituit, anno Christianæ gratiæ ccc. lxx. supra m. Anglo omnis Pictauia, Toardus, Bellauilla, Xantonnes, Agena, Petrago- rium, Lemouicenses, Cadurci, Tarbienses, Bigorii, Angolismi, Ruteni, Pontiuuaci, Calisii & Guinarū comitatus, cum aliis adiacentibus vicis, obuenerent, & ad ipsius perpetuā ditionem, absq; vlla iuris aut maiestatis diminutione, cederent. Ei quoq; tredecies centena millia aureorum, statutis diebus, soluerentur. His, ad hunc modum, Caroli nomine, firmatis, Edouardus Iohannem regem Calisium deducere promisit, vnde liber, & nullius rei obnoxius, abire posset: datis, ante omnia obsidi- bus permissisq; in Angli potestate, Rupella & Guinarum pertinentiis: Qui Iohan- nes Calisio aliquando digressus, nec bellum Anglo indicere, nec in eum arma su- 40 mere tentaret, donec, quæ decreta ad pacē erant, plenissime complerentur. Huius concordia, postquā syngrapha, principū iuramento & sigillis roborata sunt, in du- ciaq; posita, Iohannes rex post IIII. suæ captiuitatis annū Calisium perducitur. Quo (videndi patris causa) Carolus se contulit. Rebus, post aliquot menses, plane or- dinatis, Iohannes Boloniā, mox ad sanctū Audomarū profectus est. Edouardus ve- rō, Ludouicū Andegauiz ducē, & Iohannem Aluerniæ atq; Biturigum principē, regis filios: Ludouicum Borboniensem, Petrum Alenconium, Iohannem comitis Stampensis fratrem, Guidonem Blesensem, alios præterea obsides, non infimæ nobi- litatis secum ducens, Angliam repetiuit. Iohannis autē aduentus, mirabili omniū læticia, exceptus est. Ad quem veniens paulo post Nauarrus, iurat in fide se manu- 50 rū. Conciliatione principū habita, cum milites suis præsidii, sicut cōuenerat, egre- di oporteret, nec stipendio vllō iuuantur, desperatis rebus, magna pars præfectos capitaneosq; sibi constituunt, atq; ira per Campaniā populationes facientes, Bur- gundiam inuadunt: quibus aliquot nobiles Burgundi sese coniungere, tanto qui- dam numero, vt supra quindecim millia paruo tempore hæc turba excreuerit. Moxq; decem & septē ductoribus grassantes, per Manticonē, in Forestā, iter fa-

Edouardus in suburbio sancti Marcelli Parisiensis.

Formula liberandi regis Iohannis.

Difcesso militum in varias partes.

ciunt. Aduersum quos à rege missus, cum non contemnendis copiis, Iacobus Borbonius infeliciter pugnat. Prædones enim in monticulum, non multum procul à Lugduno, cum successissent, partem copiarum post montem occultant, reliqua pars, velut in armis, se Iacobo ostendit. Erat mons petrosus atq; confragosus. In quem dum Iohannes, Archipresbyter, primæ cohortis ductor, ascendere pergit, prædones lapidibus deorsum magna vi & numero iactis, subeuntes arcebant, Iohannemq; grauissime contundunt. Cui subsidio adueniens Borbonius, toto exercitu præliatur. Sed confestim prodeuntibus, qui latuerant, fit strages magna Francorum. Cadentibus plurimis, Iacobus cum filio eius Petro saucius, Lugdunum ægre relatus est, cum ageretur annus salutis CCCLXI. supra M. Igitur victores latrunculi partim cum Beguino Batefelo Ansam, oppidum Arati, id est, Sagone finitimū, se recipiūt, partim cum Nandone Baugerano Auinionem petunt, pontemq; sancti spiritus ad Rhodanum flumē, sub diei crepusculo, capiunt & spoliant, nulli sexui parcentes. Id pontificem Innocentium VI. qui Auinione agebat, vehementer exterruit. Itaq; ex patrum cardinalium sententia Petrum Monasterium cardinalem, duce[m] constituit, qui collecto exercitu, grassatores compesceret: fitq; ob id ipsum, tanquam in hostes religionis Christianæ, cruciata. Egresso Perro Carpentracum, vt conuenientes illuc milites exciperet, cum pecunia ad stipendium non sufficit, alii in Lombardiam, alii ad grassatores, plariq; domum se contulerunt. In hac rerum desperatione, venit in mentem pontificis accersire montis ferrati Marchionē, qui per id tempus belli peritissimus habebatur, & aduersus Mediolanenses bellum gerebat. Hunc magnis stipendiis pontifex adducit, hanc perditorum hominum colluuiē, sibi adiungere, ad eam expeditionem, quam in Insubres parabat. Marchio autem, quia ad rem suam id conducere iudicabat, latrunculorum præfectos (spe præmiorum allucit, ita, vt sexaginta florenorum millibus acceptis, & pontificis absolutione percepta, pontem sancti spiritus relinquerent. Hinc Marchionem secuti, superatis Alpiibus, stipendia apud eum fecerunt. Seguinus autem, qui Ansam (vt diximus) occupabat, Briodam, Aruernicæ oppidum, relicta Ansa, multis munitio[n]ibus firmat, atq; inde post diras excursions in finitimos factas, in Valconiam tandem (quia Vasco erat) cum ingenti præda se recepit. Eodem tempore Philippus Burgundorum dux & comes defunctus est, atq; in demortui locum Iohannes rex successit. Quam terram cum adisset, Auinionē salutandi pontificis Innocentii VI. causa profectus est. Quo paulo post mortuo, & Urbano V. post difficile[m] cardinalium contentionem suscepto, Iohannes pontificem, vt Christianæ legis primarium sacerdotem, honorauit. Sub ipso creationis Urbani tempore, venit ex Cypro Petrus Lusigniacus, Hierosolymorum rex. Hunc à pontifice, & collegio patrum plurima benignitate susceptum, Iohannes quoq; liberalissime amplexus est. Audiuitq; attente, de bellis aduersus fidei hostes, in pontificis & cardinalium consessu disferentē. De qua re cum præsul Urbanus contionari & disertissime suadere cœpisset: Iohannes paterni voti recordatus, quo se huius in Sarracenos expeditionis reum Philippus fecerat: ratus quoq; id oportune contigisse: quod vagas per Franciam militum turmas, ad eam expeditionem educeret, cruce se signauit. Nec multo post à pontifice abiens, cum de filiis obsidibus alijsq; Anglo regi astrictis, curam gessisset, vt eos in libertatem vendicaret, in Angliam nauigauit. Sed ad Idus Martias ægrotans VII. Aprilis die, anno Christianæ pietatis CCCLXIII. supra M. Londoniis vita decessit. Cuius corpus inde elatum, sinistrorsum aræ maioris in diui Dionysii cœnobio humatum est. Qua tempestate Bertrandus Guescluinus Brito Gallus, homo belli apprime sciens, Mantam quæ Nauarri regis erat, hoc astu in Caroli ditionem accepit. Est Rolebassa castellum ad ripā Sequanæ, tertio à Manta miliari distans, quod Ventarus Astarus, patria Bruxellensis, coactis, vnde eunq; poterat, desperatis militibus, occupabat, cuiq; homini inimicus. Quem Bertrandus & Iohannes Burfcaudus petere simulantes, in Ebroicenses ducunt, qui ad Nauarrū pertinebant. Verum cum inde repulsi abiirent: dolo vsi, Mantam versus proficiscuntur. Præueniens autē, vt conuenerat, Burfcaudus: quasi ipse à Vantaro & Robeleffibus susus fugeret: Mantæ vigiles, qui noctu ad muros excubabant, miserabili voce inelamat. Interrogantibus custodiis,

Iohannes ex Anglia liber factus, ducatu Burgundie recepit.

Manta à Bertrando occupata.

diis, quisnam eos appellaret. Franci, inquit, sumus: quos Rolebassæ præsidium exuperatos, perdere appropereat. Suscipite miseros, & portas pandite desperatis. Itaq; his questibus moti custodes: Rolebassæ in oppidum admittunt. Quem in insidiis latitans confestim sequitur Guescluinus, fitq; omnium Nauarrorum, qui Mantæ erant, præda & cædes. Cæpere præterea Caroli milites Melannum cum arce: vbi depræhensis aliquot Parisianis ciuibus, qui Nauarri partium erant: cum Parisium fuissent perducti, de ipsis supplicium sumptum. Idem quoq; Bertrandus, cum illi occurrisset Vasco, quidam nobilis, Iohannes Grailus Captaubusus Nauarro inseruiens, cum bona militum manu, conferto prælio, apud Itonem fluuiū, haud procul à Cocherello oppido, Vasconem capit: meliore suorum parte interempta. Quæ Carolus rex à Guescluino receptum, in Meldensi mercato afferuari in custodia iubet. Datq; Bertrando in captiuū locum Longanuillam, quam Guifardam vocant.

VITA, apud Londonias, Iohanne defuncto, Carolus cum Iohanna Borbonensi, eius vxore Remis, veterū regū more, sacratu[m] est. Inde cū Parisiū reuertisset, Philippo, fratri suo iuniori, Burgundiā donat, recepta ab eo Turonia, quā antea Philippus possidebat. Per id tempus Carolus Blefensis aduersus Iohannem de Monteforti, ob Britannicæ ducatu[m], aduersante fortuna, pugnans, occubuit: suis partim caesis partimq; fugatis, labente anno dominicæ salutis MCCCLXIII. Inter eos, qui cæsi decumbabant, cū Carolus Blefensis inuentus fuisset, Iohannes victor interemptū hostem videre festinauit. Illachrymauitq; consobrini necem: moxq; iussit sepeliri, & apud Guingantā tumulo deponi: vbi miris operibus claruisse perhibetur, in sanctos à pontifice Urbano V. relatus. Nec fuit qui in Iohannē postea pro Britonū imperio dimicaret. Sed interuenientibus, Caroli regis, legatis: vxori Caroli Blefensis, cui Parlamenti decreto Britonū principatus fuerat attributus, data est Pointiura cum vicecomitatu Lemouico. Intercessore etiā Edouardo, pax inter Carolum Nauarrūq; conuenit, cōmutatione possessionū facta: ita vt Nauarrus Montepessulanum Baionāq; Carolus vero Mantā, Meulanum & Longanuillā, quam Guescluino donauerat, possideret, Captaubuso vinculis exempto. Supererant his diebus, diuersis, per Franciam, locis armatorum variæ ex Anglis, Britonibus, atq; Nauarris cohortes: quæ prædas populati onesq; nullo certo duce, faciebant. Has, vt emitteret, Guescluinus magnopere studebat: promouente maxime Carolo rege, qui eū, post Caroli Blefensis interitū, de Anglorum captiuitate centū Francorum millibus exemerat. Et Bertrando quidē se obtulit cogitata faciendi talis occasio. Castellæ regni Petrus potiebatur, fratrem habens Henricū, spurium. Hic, siue quia praua natura esset, siue, quia Petri principatū moleste ferret, siue, quia ab eo esset possessione deiectus, in Aragoniā primū, mox in Franciā cōcesserat: spe cogendi manū aliquā hominū perditorum, quorū plurimus ex præteritorum bellorū reliquiis numerus per Franciā erat. Itaq; Guescluinum bellicosum hominē sollicitat, arma in Castellam conuertere: illic iustā belli causam esse, siue in Sarracenos, siue in Petrū deceret. Guescluinus Henrici frequentī suasu animatus, oportūnū tempus adesse ratus, quo turmas armatorū regno summoueret: quosq; , qui plus inter illos auctoritatis habebant, cōuenit. Ait se expeditionē in Hispaniā aduersus Mauros desumpsisse, in qua stipendia facere, & salutare bellū gerere, se duce, possint: habere ad belli societatem Henricum Hispanientem. In ea militia opes, gloriā, salutemq; propositam illis esse. Apud Francos, quorum res ad pacē quietemq; inclinabant, nihil præter latrocinia & tandem supplicia prædatoribus imminere. Quibus Guesclui[n]i verbis pleriq; persuasi, cum eo se profecturos pollicentur. Itaq; decē millibus, diuersæ nationis hominū, belli peritorum coactis, Guescluinus in Hispaniā ducit: promouente maxime Carolo rege. Habuit secū Guescluinus Henricū ipsum: Iacobū Borboniū: Arnulphū Dandrehanū, Franciæ Marechallū, Iohannē Caurelaū Anglū: & Mauricium Tresinguidum. His per Aragoniā in castellū profectis: Petrus, Castellanorum rex, ea tempestate potens, & diuitiarum abundans, sed alioquin prauus, & religionis minime obseruator, nihil belli intulit. Nam, cum aduentantibus in Castellam copiis, Burgis, primaria eius regionis ciuitate, ageret: vrbe relicta Toletum se recepit: conscius iniquitatis, qua in plerosque sauerat. Igitur vacuas hoste Bur-

C A P. 2.

Carolus Blefensis moritur.

Carolus Blefensis sanctus.

Occasio expeditionis in Castellā per Bertrandum.

gas Franci receperunt: aliquot ex Iudeis Sarracenisque interfectis. Christianis enim nihil damni illatum est. Recepta ciuitate, Henricum diademate imposito, Franci regem appellant. Restiterat in Francia ex turmis prædatorum Arnulphus, cognomen to archipresbyter, qui Guefcluiuo non audiens, regnum mirum in modum vexabat. Hunc sui ob male distributas prædas occidunt. Nunciatumque est Carolo, Petrum ex Castella ad Valiam principem, Edouardi filium in Aquitaniam profugisse, & Henricum toti Castellæ principari. Per eos dies Iohannes de Monteforti, ob Britanniarum ducatum, & eas, quas sub Carolo ditione possidebat, fidem regi præstitit. Angli vero Valiam principem duce, per Nauarram videntes, restituendi Petri causam in Castellam ducunt. In quos Henrici milites progressi, quingentos occidunt. Sed felici initio dirior fortuna successit. Nam conferto totis copiis prælio, Henricus apud Nauarretum superatur: capto Guefcluiuo cum aliis ductoribus Francis. Ea siquidem victoria superior factus Petrus, in penitioræ Castellam se recipiens, Anglos in Vallisoletto reliquit, Ispalim petens: ubi cõgesta, ut ipse gloriabatur, pecunia: stipendium militi Anglo, sicut constituerat, solueret. Sed eo negligenter improbeque agente: cum nec stipendia nec commeatu sufficerent, Valliam princeps copias Burdegala reduxit. Quæ paucos post dies per Franciam diffusæ, omnia Ligeri transmissa, in agro Matifconensi & Burgundia: deinde in Campania populabantur. At Henricus, qui Castella relicta, Carcassonæ agebat, cognito Anglorum discessu, viribus receptis, & multorum Castellanos auxilio nisus, Castellam recuperat: occiso, apud Nantuellum castellum, Petro: qui uxorem, ducis Borbonii filiam, supra aliquot annos, sua crudelitate vsus, necauerat. Valiam vero princeps in Aquitaniam reuersus: perfidiæ in Francos tenax: & quia expeditio Hispana eum pecunia destituerat: nouum in Aquitania censum ex singulis, qui rem domesticam gerebant, colligere tentauit. Id exactio nis pensum Foagium Franci vocant. Igitur cum Aquitanos Vasconesque vestigialibus vexare cepisset: & proceres male tractare studebat: Armigniaci comes, adherentibus ei Albreto & Petragorio comite, ad Carolum regem prouocant. Et quedam Anglorum cohortes, accepta à Carolo grandi pecunia, in Aquitaniam abierunt: relictis locis, quæ præter cõcordiæ leges occupauerant. Et aliquot præterea Burgundi equites, contracta nõ magna militum manu: in turmas prædatorum, apud Samalatum irruentes: aliquot occisis captisque, in fugam coegerunt, recuperatis captiuis, quos grassatores abducebant. Quo tempore Caroli vxor filium, ingenti omnium gaudio, peperit, cui Carolo nomẽ inditum est. Abbatissuilla quoque & reliquæ Pontiuuaci comitatus arces, & loca, autoribus Guidone de S. Paulo, & Iohanne Castilionensi, relictis Anglis, quorum duram dominationem ferre non poterant, Caroli se potestati permisere. Armigniaci verò comitis, cæterorumque procerum Aquitaniam prouocatio ad Parlamenti senatum relata, decreto publico, rege præsidente recepta, & ad vocandum in iudicium Valiam principem mandatũ expeditum. Cuius exequendi causa, eques auratus ex Belsa, Caponellus vocatus, cum iureconsulto homine, Burdegalam profectus, cum suæ legationis rationem principi prodidissent, iussi à principis conspectu confestim discedere, Tholosam iter facere propeperant: ubi Andegauus dux agebat. Sed abeuntibus oratoribus: mox Edouardus Guillelmum Monachum, equitem Anglum, persequi eos, mittit. Quod ne principis mandato fieri videretur, Guillelmus depræhensio in agro Agenensi Caponello: hospes, inquit, vester õ Caponelle, queritur, quod vos, equorum commutatione facta, equum ad se pertinentem abducitis, hospiti satis te facere oportet. Atque ita Caponellum, cum eius collega in custodia apud Agenenses posuit. Parui ad hunc modum prouocatione habita, princeps Armigniacum eiusque confortes bello persequatur. Quibus de rebus, tamen multis legationibus vltro citroque missis, disceptatum diu multumque fuisset, dicentibus Anglis, prouocationem ipsam definitam cum Iohanne paci repugnare, præsertim, cum Aquitaniam primariam ditionem in Angliam regem esset à Iohanne reposita, contra asseuerantibus Francis, appellationem ab Armigniaco intercessisse, priusquam suprema Aquitaniam potestate se Iohannes abdicasset: propterea ad Carolum præsentem regem, prouocationis causam, optimo iure pertinere, qui subditorum controuersias à se reicere non deberet. Hæ argumentationes, multis aliis rationibus adiectis, cum propositæ scriptæque fuissent, eas Edouardum Carolum in Angliam misit. Dum hæc ita geruntur, legatorum iniuriam, quam ab Anglo ceperant Petragoricus comes, & qui cum eo Parisii apud regem erant, Vascones persequi maturantes, bello se accingunt. Festinantemque cum bona suorum manu, cum rescissent Thomam Viracum ex Villanoua, Agenensis agri Rutenos petere, ut arci, quæ vrbi eminet, præsidium imponeret, ccc. equitum insidias aduersus Thomam secundo à Montalbano lapide locant. Igitur prætereuntem cum sexaginta equitibus, & ducentis sagittariis Thomam inuadunt. Fit clamor, ut in rebus subitanis soler. Sed succumbentibus Anglis, Thomas perniciosissimo equo vsus, in Montalbano se recepit. Interim Philippus Burgundionum dux & comes, Caroli frater Gandauum profectus, anno Christianæ gratiæ MCCCLX. Margaretam, Ludouici Flamingorum comitis filiam, uxorem accepit, conditionibus, quæ sequuntur, lege iureque iurando roboratis. Tenuerant reges Franci tria secus Flandriam non parui momenti oppida, Insulam, Duacum, Orchias, cum eorum agris atque appendicibus. Et Ludouicus Flandrensis deberi sibi ex pacto, dicebat, librarum millia decem annui census: & centum præterea scutorum millia, quæ Franci reges non exsoluissent. Conuenit igitur, ut illa tria oppida, memorati census nomine, sub regis fide & principatu, comes perpetuo possideret: eique centena, quæ diximus, scutorum millia in primis soluerentur. Si vero nullis liberis, virilis sexus, ex legitima vxore susceptis, Ludouicus interiret: ea ad Margaretam, eius filiam, hæreditario iure transferret. Cui si nulla ex Philippo Burgundiæ duce, masculina proles foret, ad reges Francos oppida redirent: assignatis prius Flandriæ comitibus, cuiusvis sexus essent, decem librarum Flandrensiu millibus, quæ ante Philippi & Margarietæ nuptias, comiti debebant. Nuptiarum quidem Philippi huiusmodi leges fuisse, haud dubium est. Celebrato matrimonio: constituerat Carolus expeditionem in Angliam, duce Philippo fratre mittere, & ad id venturum prope diem Nauarregem sperabat. Quapropter Haresum profectus, nuncium accepit, Clocestriam ducem ex Anglia, cum valido exercitu, Calisium traiecisse, atque inde Morinum Ariamque infesto agmine duxisse. Atque ita Angliæ expeditionis negotio prætermisso: Philippum aduersus Anglum cum copiis mittit. Positis in mutuo conspectu in colle Tornehancastri non procul ab Ardera (leuibus præliis commissis) vtriusque exercitus ducibus placuit, loco designato, totis copiis præliari. Deliguntur à quoque principe sex aurati equites, qui locum pugnae constituent. Sed abeunte, nescio qua ratione, Philippo nulla dimicandi potestate facta, Anglus per Caletos Rothomagensis agri Haresum, vrendæ classis causa, quæ in anchoris erat, contendit. Vbi postquam id frustra conari videt, retro Calisium iter vertit: capto, in Abbatissuilla suburbio, Hugone Castilionensi, cum aliquot Pontiuuacis equitibus auratis. Capiendi autem Hugonis hæc occasio incidit. Cum ab Hareso Angli per Pontiuuacum reuertuntur: Nicolaus Iouanius, qui Pontiuuacis Seneschallus fuerat, & ab Hugone captus, decem fuerat millibus Francorum multatus. Eius damni non immemor, viginti tantum armatis secum assumptis, in suburbano, quod ad Roueriam portam est, clam deliruit, donec ex oppido prædeuntem quempiam captum abduceret. Quo die Hugo Castilionensis, sollicitus explorare, quis ordo esset prætereuntem Anglorum, accersitis duodecim tantum militibus, ad portam Roueriam, insidiarum nescius, accedit, simulans præsidium eo loco ponere. Egressus porta, cum ad macerias, ubi hostis Iouanius confidebat, nihil metuens peruenisset, repente in eum hostis inuolat, incautumque depræhendit, & duxit in Angliam captiuum. A quo cum ingens redemptionis precium expetitur, post longam tandem custodiam, negociator quidam Fladrius Hugonem clam liberauit. Per hæc belli incommoda, quia nec fuscus, nec ærarium ad belli usum Carolo erat, contracto Parisii concilio, communi omnium instituto decretum est, regem ad eius Dalphinique quotidianam impensam denarios duodecim, ex singulis libris, venditi salis, quotannis percipere. Ad bellum autem necessitates & stipendia militi tribuenda, vrbium incolas, qui rem familiarem domesticamque haberent, Francos quattuor, agricolas vnum & dimidium annui census singulos pendere. Est præterea venali vino vestigialadictum, ut de

Henricus uincitur, Guefcluius capitur.

Henricus Castellæ respicitur.

Petrus occiditur.

Prouocatio comitis Armigniaci ad Carolum regem.

Edouardi in oratores iniuriat.

59

ratio-

rationibus adiectis, cum propositæ scriptæque fuissent, eas Edouardum Carolum in Angliam misit. Dum hæc ita geruntur, legatorum iniuriam, quam ab Anglo ceperant Petragoricus comes, & qui cum eo Parisii apud regem erant, Vascones persequi maturantes, bello se accingunt. Festinantemque cum bona suorum manu, cum rescissent Thomam Viracum ex Villanoua, Agenensis agri Rutenos petere, ut arci, quæ vrbi eminet, præsidium imponeret, ccc. equitum insidias aduersus Thomam secundo à Montalbano lapide locant. Igitur prætereuntem cum sexaginta equitibus, & ducentis sagittariis Thomam inuadunt. Fit clamor, ut in rebus subitanis soler. Sed succumbentibus Anglis, Thomas perniciosissimo equo vsus, in Montalbano se recepit. Interim Philippus Burgundionum dux & comes, Caroli frater Gandauum profectus, anno Christianæ gratiæ MCCCLX. Margaretam, Ludouici Flamingorum comitis filiam, uxorem accepit, conditionibus, quæ sequuntur, lege iureque iurando roboratis. Tenuerant reges Franci tria secus Flandriam non parui momenti oppida, Insulam, Duacum, Orchias, cum eorum agris atque appendicibus. Et Ludouicus Flandrensis deberi sibi ex pacto, dicebat, librarum millia decem annui census: & centum præterea scutorum millia, quæ Franci reges non exsoluissent. Conuenit igitur, ut illa tria oppida, memorati census nomine, sub regis fide & principatu, comes perpetuo possideret: eique centena, quæ diximus, scutorum millia in primis soluerentur. Si vero nullis liberis, virilis sexus, ex legitima vxore susceptis, Ludouicus interiret: ea ad Margaretam, eius filiam, hæreditario iure transferret. Cui si nulla ex Philippo Burgundiæ duce, masculina proles foret, ad reges Francos oppida redirent: assignatis prius Flandriæ comitibus, cuiusvis sexus essent, decem librarum Flandrensiu millibus, quæ ante Philippi & Margarietæ nuptias, comiti debebant. Nuptiarum quidem Philippi huiusmodi leges fuisse, haud dubium est. Celebrato matrimonio: constituerat Carolus expeditionem in Angliam, duce Philippo fratre mittere, & ad id venturum prope diem Nauarregem sperabat. Quapropter Haresum profectus, nuncium accepit, Clocestriam ducem ex Anglia, cum valido exercitu, Calisium traiecisse, atque inde Morinum Ariamque infesto agmine duxisse. Atque ita Angliæ expeditionis negotio prætermisso: Philippum aduersus Anglum cum copiis mittit. Positis in mutuo conspectu in colle Tornehancastri non procul ab Ardera (leuibus præliis commissis) vtriusque exercitus ducibus placuit, loco designato, totis copiis præliari. Deliguntur à quoque principe sex aurati equites, qui locum pugnae constituent. Sed abeunte, nescio qua ratione, Philippo nulla dimicandi potestate facta, Anglus per Caletos Rothomagensis agri Haresum, vrendæ classis causa, quæ in anchoris erat, contendit. Vbi postquam id frustra conari videt, retro Calisium iter vertit: capto, in Abbatissuilla suburbio, Hugone Castilionensi, cum aliquot Pontiuuacis equitibus auratis. Capiendi autem Hugonis hæc occasio incidit. Cum ab Hareso Angli per Pontiuuacum reuertuntur: Nicolaus Iouanius, qui Pontiuuacis Seneschallus fuerat, & ab Hugone captus, decem fuerat millibus Francorum multatus. Eius damni non immemor, viginti tantum armatis secum assumptis, in suburbano, quod ad Roueriam portam est, clam deliruit, donec ex oppido prædeuntem quempiam captum abduceret. Quo die Hugo Castilionensis, sollicitus explorare, quis ordo esset prætereuntem Anglorum, accersitis duodecim tantum militibus, ad portam Roueriam, insidiarum nescius, accedit, simulans præsidium eo loco ponere. Egressus porta, cum ad macerias, ubi hostis Iouanius confidebat, nihil metuens peruenisset, repente in eum hostis inuolat, incautumque depræhendit, & duxit in Angliam captiuum. A quo cum ingens redemptionis precium expetitur, post longam tandem custodiam, negociator quidam Fladrius Hugonem clam liberauit. Per hæc belli incommoda, quia nec fuscus, nec ærarium ad belli usum Carolo erat, contracto Parisii concilio, communi omnium instituto decretum est, regem ad eius Dalphinique quotidianam impensam denarios duodecim, ex singulis libris, venditi salis, quotannis percipere. Ad bellum autem necessitates & stipendia militi tribuenda, vrbium incolas, qui rem familiarem domesticamque haberent, Francos quattuor, agricolas vnum & dimidium annui census singulos pendere. Est præterea venali vino vestigialadictum, ut de

Thomas Viracus. Anglus fugit. Philippus Burgundus Margaretam Ludouici Flandrensis ducem uxorem.

Philippus Burgundus contra ducem Clocestriæ.

Hugo de Castellione in suburbio Abbatissuilla captus.

Consilium Parisii indicitur.

Vestigialibus imponitur.

integro vini dolio (quod caudam vocant) dum veniret, solidos trêdecim emptor, de eo verò, quod mensuratum quisque venale promeret, quartum regi denarium venditor pendere cogeretur. Cum verò ad Parisios vinum importaretur, si Francum esset, solidos duodecim: si Belnenſe, duplicatum ex ſingulis cadis, id eſt, caudis portitores penſum exigent. Et licet ea eſſet regii ſilci tenuitas, non deſinebat tamen Nauarrus aliquid in Carolum doli penſitare. Cumque de reconciliacione apud regem nuncios frequêtes haberet, ab Angli tamen ſocietate non abſtinebat, partes eius aperte ſecuturus, ſi Caroli amicitiam non adipiſceretur. Sed acceptis tandem apud Ebroicas obſidibus, Vernonem, vbi Carolus agebat, venit. Iuratq; in Caroli verba. Erat his diebus Parisii regius præpoſitus Hugo Aubrioticus, qui pro pugnaculum, cui Baſtilda nomen eſt, ad diui Antonii portam extruxit, ſumptu ex ea pecunia factò quam Parisiorum communitati Carolus donauerat. Mouere per id tempus ex Anglia & Califiſio cum ſex armatorum millibus, & ſagittariorũ mille quingentis Robinus Carolus, & Thomas Græconus, atq; à ſancto Audomaro per Artheſium atq; Attrebatas profecti, Remos (ſara traiecto) omnia populantes inuadunt. Moxq; Albam, Sequanamq; atq; Ionam amnes tranſmittentes, in agro Parisiano, apud Ablonem caſtra ponunt. Inde, cum inter villam Iudeam (quam Iulia, à Iulio Cæſare, dictam eſſe, pleriq; contendunt) acies ordinaffent, nulla tamen in illos à Parisiis eruptio facta eſt: quamquã mille ducẽtos equites ad præſidium haberent. Quare non cunctatus poſtea hoſtis, quibusdã vicis incenſis, Stampas, Belſiãq; incurſibus vaſtantes, in Andegauos ducunt. Quos Bertrandus, qui eodẽ tempore, Conſtabilis à Carolo fuerat inſtitutus, ſexcentis eorũ primum, deinde trecentis, poſtremo quadringẽtis occiſis, fudit: receptis locis quibusdam, quæ per Andegauiam Anglus occupauerat: capto inſuper Thoma Grancono. Et paucis poſt diebus, variis locis, Angli à Francis ſuperati ſunt, ita, vt nemo eorum, qui duce Carolo Califiſio egreſſi erant, fuerit ſuperſtes. Et quamquã venientibus à pòſtice Cardinalibus: de pace inter reges diligẽter actũ eſt, vani tamẽ fuere conatus legatorũ. Superſtitionis quoddã genus eodẽ tẽpore à Turlupinis (hoc enim erat hæreticis nomẽ qui ſe de ſocietate pauperũ vocitari gaudebãt) ortũ, ſine cœpit: Crematis eorũ veſtibus & libris, in foro ſuillo extra ſancti Honorati portã. Iohãna autẽ Dabentona, & cũ ea alter, cuius nomẽ hiftorici nõ tradũt, eiũdẽ ſectæ imprimis profefſores cõburũtur. Hic autẽ, quẽ ſine nomine ponimus, cũ ante damnationis eius ſententiã, in carcere mortẽ obiiſſet, dies x. v. in aggere calcis, ne putrefceret eius cadauer, aſſeruatus eſt, & die ad ſupplicium præſcripto crematus. Porro Carolus omni ſtudio Anglos perſequẽs, Bertrandũ in Pictauia, non parua militũ manu, proficiſci iubet. Hæricus præterea Caſtellæ rex, Carolo ſuppeticas ferens, eodẽ tẽpore multis nauibus, ex Caſtella Rochellã delatus, ſoluentes ex portu xxxv. onerarias Anglorũ naues capit. Et Bertrandus (Biturigũ duce autore) Pictauos in Caroli fidẽ recepit, Captauboſo, paulo poſt, à Francis apud Subiſam in acie, fuſo, & in vincula coniecto. Moxq; Rochella, Angoliſmi, & Xãtones, cũ multis, eius populi, arcibus ſeditionẽ fecere. Paucis autẽ diebus, quia Iohãnes, Britonũ dux, à Carolo deſciuerat, Anglos ſecutus, nec eidẽ regionis proceres aſſentirentur, Gueſcluino in eũ mouit. Cuius aduentum non ſuſtinens Iohannes, in Angliam ſe feſtinato proripuit. Poſt cuius fugam Britones Gueſcluino admiferunt, præter arces tres: Breſtũ, Aulorum, & Derualum. Breſtum tamen poſtea Bertrandus: Lualus autem & Clifſonus Derualum obſidione cingunt. Breſtenſes xii. obſidibus Bertrando datis, cùm vel deditionis vel pugne diem ad Idus Auguſti conſtituiſſent, neutrum fecerunt. Et Iohannes de Monteforti, cum duce Leuceſtrix, coacto exercitu, Califiſium appellens, decurſo Artheſio atq; Viromandia, per Remos Cãpanoſq; prædas facientes, tranſmiſſo tandem Ligeri Burdegalam ſe receperunt, fuga, cæde & multis incõmodis à Francis affecti. Nam Philippus, Burgundorum dux, illos ad equitans, multis frequenter interceptis necabat. Et Iohannes Vienneniſis, eques ſtrenuus, quinquaginta equites, & ſagittarios Anglos fudit: ita, vt ex xxx. armatorum millibus, quos ex Anglia eduxerant, ſex tantum millia Garonnam traiecerint. Ex Burdegala receptis viribus, Iohannes de Monteforti cum Anglorum manu, Aulorum petit, vbi

Dolus Nauarrus rirregi.

Hugo Aubrioticus.

Robinus Carolus Anglus.

Superſtitionis Turlupinorum.

Iohannis Britonũ ducis deſectio.

vbi eius vxor incolebat. Eò quosdam Britonum epiſcopos & proceres ad ſe vocat. Id poſtquam Carolus cognouit, nouas copias Gueſcluino, qui reliquam Britanniam tenebat, mittit. Interim conuenientibus apud Brugas, cum Romanis legatis, oratoribus Francis Angliſque vt pax inter reges tandem firmaretur, nihil diffiniri potuit. Tranſlato deinde Boloniam conuentu, poſtquam iteratis crebro legationibus, pòſtice oratores, Caroli aſſenſu nonnulla Anglo regi plus æquo propoſerunt: Angli, qui Califiſi Edouardi nomine agebant, reſponderunt, ſe de his ad ſuum regem relatuos, & inde ad Calendas Auguſti Edouardi ſententiam Brugis dimiſſuros. Sed Edouardi mors interim interceſſit, pridie ſolennitatis diui Iohannis Baptiſtæ, dum ageretur annus ſalutis ccc lxxvi. ſupra m. His ita geſtis, Carolus futura proſpiciens, publica contione in parlamento ſenatu habita, de liberis, qui in regnum ſucceſſuri eſſent, huiusmodi legem tulit. Quemque primogenitum regis Francorum filium regni adminiſtrationem recipere debere, cùm quartumdecimum ageret annum, ne per longiorem tutelam, occaſio incidereſt maliuolis, res nouas excitandi. Anno inſequenti, qui fuit Chriſtianæ gratiæ mccc lxxvi. Carolus quinque per Franciam diſtantibus locis, quinque exercitus alebat. Primus, quem Andegauus comes Gueſcluino comitante ducebat, per Aquitaniam incedens Codacum, Bergeracum, ſanctam fidem ad Dordonæ ripam ſitam, Caſtillionem, Sammutram, Canderetum, Macharium cum arce, & Languonem, partim expugnatione, partim voluntaria deditione recepit, ſuperato Thoma Felthone, qui non procul à Riola ſexcentos equites habens, cum Iohanne de Buiello prælium commiſerat. Deditibus paſſim ſe Aquitanie proceribus, ii qui Durafix familiæ erant, ad Anglos perſugerunt. Quare Dulaco prætermiſſo, quod obſidere inſtituerat Andegauus, dux ad Durafium ſe conuertens, oppidanos primò in fidẽ accepit. Arcem vero, quæ ibi munitiſſima erat, circumuallans, poſt primam & vigefimam circumuallationis diem, deditione à caſtellanis facta, arce potitus eſt. Deinde, quia hyems aderat, in hyberna militem miſit. At Clifſonus, qui apud Aulorum obſidionem habebat, paciſcentibus cum eo Angliſ, vt liberi abirent, locum obtinuit. Omnis ad hunc modum Britannia, præter Breſtenſes, Caroli facta eſt. Qui vero regiæ claſſi præerant, in Angliam delati; Latiam, non parua ciuitatem, ceperunt atque incendunt. Philippus præterea, Burgundiæ dux, Califiſium profectus, nonnullas, per vicinum Califiſio agrum, arces atque Arderam ſubiugauit: vbi validiſſimis Baſtationum præſidiis impoſitis, in hyberna ſe contulit. Per eos dies Romanorum imperator Carolus, viſendi regis deſiderio, iter per Hannoſiam Cameracumque faciens, in Franciam venit. De cuius aduentu Carolus litteris acceptis, ad ſingula, quæ tranſiturus imperator erat, loca præmiſſis, qui illum honorificentiſſime venerarentur, tandem Biturigum & Burgundorum duces, Senonum archipraefulem, & Haricurtum dominum obuam Siluanectum proficiſci iubet. Qui cum ad vicum Luparam inde perducentes, cùm articulari morbo imperator laboraret, curram & lecticam auro gemmiſque artificioſiſſime elaboratam, ad imperatorem prope Carolus mittit. Lectica poſtera die impoſitus, poſtquam Dionyſiani cœnobii ſacroſancta religionis monumẽta, reliquiaſque multa veneracione perluſtraſſet, in cubiculum reuerſus, dum per fenestram in atrium diuerſorii aſpicit, Burrellus Riuerius, & Nicolaus Detencus, ex domeſticis regis aulicis, equos duos ingenuos, atque animoſos, in ſignibus Francorum apparatiſſime ornatos, imperatori, totidemque filio eius, Romanorũ regi, Caroli nomine præſentat. Quod munus imperator liberaliſſime latiffimeque excipiens, ego, inquit, in altero illorum ſedens, Pariſium ingrediar. Egredienti ſancto Dionyſio imperatore, Pariſienſis præſes, mercatorum præpoſitus, & præfectus vigilum, comitante multa ciuium Pariſienſium frequentia, compoſito ordine in equis occurrentes, imperatorẽ conſalutant. Rex vero poſtquam ex viculo Capella imperatorẽ digredi accepit, miro apparatu, & pompa ducum quoque & comitum, procerum inſuper atque epiſcoporum ornatu, & numero, vt be prægreſſus, quibusque diſtinctis officiis atque veſtibus pro ſua dignitate & conditione euntibus, dum paulo ſupra Molendinum,

Imanis legatorum conuſtatio.

Edouardus moritur. Conſtitutio à Carolo facta de filiis qui ad regnum ſucceſſuri eſſent.

Quinque exercitus Franco-rũ eodem tempore.

Duras capitur.

Imperator Carolus in Franciam ad Carolum venit.

Pompa in occurſu imperatoris.

quod est secus Dionysianam viam, peruenissent, venientibus alter in alterius conspectum principibus, reuelato capite, datisque dextris, sese amicissime veneratur, mox ad Romanorum regem Carolus accedens, imperita illi salute, imperatorem dextrorsum, regem vero filium sinistrorsum habens, ipse medius incessit, donec ad palatium ventum est, ubi grande spaciosumque coenaculum accipiendo imperatori, tapetibusque & mensis ornatisimum Carolus esse imperauerat. Postquam aliquot diebus feriatum est, & mutuis se colloquiis muneribusque principes coluissent firmataque in eos iureiurando amicitia est, discedente imperatore Carolus ad Mousum usque perducere, sua impensa iubet. Traditum à Gallis scriptoribus comperio, imperatorem quibusdam castellis terræ Delphinatus donasse Delphinum, eumque in Arelateni regno imperii vicarium instituisse. Arelaten enim regni Burgundorum primariam ciuitatem & caput fuisse, imperioque paruisse, certum est. Quam, vt Geruasius scribit, aram latam prisca appellabant. Nam in eo loco, prope ciuitatem, qui Rocheta dicebatur, duæ columnæ extructæ erant, & super eas ara imposita: ubi quotannis ad Calendas Maias frequēs vndique populus, humanas hostias, pro sua sospitate, mactare consueuerat. Itaque tres iuuenes publica pecunia emptos, anno toto saginabant, quos constituto die ad ipsam aram immolabant, victimarum sanguine circumstantem populum aspergentes. Quem ritum diuus Trophimus ex. LXXII. Christi discipulis, illo ex Iudæa missus, sustulit: docens non cruore mortalium hominum, sed Christi sanguine illos debere aspergi. Digressio imperatore, quorumdam procerum litteris Carolus cognoscit, Nauarrum regem in Iohannem Caroli patrem atque postea in eum multa occultis dolis & cogitasse & perpetrasse. Cuius prodicionis maxime conscius esset Iaquetus Ruus, Nauarri cubicularius, qui per eos dies missus, in Franciam iter facere constituerat. Hic, ubi in Franciam venit: deprehensus in vincula coniectus est, penes quem repertus est codicillus, dolis inscriptis aduersus Carolum conceptis. Et cum per id tempus, Carolus, Nauarri filius, securitate à rege accepta Siluaneum, ubi rex Francus agebat, accessisset, contenderetque multis precibus Iaquetum liberare, patefactis illi, quæ ipse commiserat flagitiis, non modo, inquit, tantum hominem absoluerem non possumus, sed instituius possessiones à patre tuo, quæ in regno meo sunt, recipere, & illis præsidium ex meis collocare, qui mihi fide integra obsequatur. Venerat cum Nauarri filio Balduinus Beloferradus, in cuius potestate complures Nauarri arces, atque oppida perseuerabant, qui tamen iureiurando fuisset additus, eas regi dedere, fatius tamen visum est, illum sine custodiibus non dimittere, donec re perfecta fuisset iuramento liberatus. In Normanniam à rege ob id missus Philippus, Burgundiarum dux, cum arces frustra repetit, obstinatis ad rebellionem, qui eas tenebant, militibus, vi atque armis Philippus, à Bertrando adiutus, recuperat: capto apud Bretolium, Petro Nauarro cum Maria eius sorore, quos asseruatos, rex honestissime haberi, & complura ex locis receptis dirui iussit. Dum hæc à Philippo in Normannia geruntur, Petrus de Tertro, Nauarri scriba, Caroli iussu in Bernaci arce deprehenditur, conscius malorum, quæ Nauarrus in Carolum coniurasset. Sumpto igitur de eo de quo Iaquetus duro supplicio, eorum singula cadauera quadrisariæ exacta, ante quatuor Parisii primarias portas, furcis appensa sunt. Moritur per id tempus Gregorius XI. qui apostolicam sedem Romam reduxerat, Auinionem relicta. Cui, dum patres cardinales successorē deligere constituant, Romani, ne Gallus aliquis iterum sumeretur, tumultuantes, Bartholomeum de Aquila (aduersante magna cardinalium parte) pontificem declarant. Quam obrem dilapsi Roma Cardinales Fundum petunt, ubi Clementem VII. pontificatum prefigiunt. Quam rem cum patres Carolo missis nunciis demonstrassent, Carolus Clementis partes secutus est, amicis sibi principibus scribens, vt idem facere dignarentur. Sed rex Bohemus atque Flandrenses, non statim acquieuerunt, Bartholomæo fauentes. Et Carolo Romanorum imperatore defuncto, filius eius Romanorum rex, vt in demortui patris locum veniret, Bartholomæo adhærebat, à quo imperii diadema recipere sperabat. Per eosdem fere dies Iohannes de Monteforti, quem Anglos secutus fuisse memorauimus, & eis per superiora bella auxilium, aduersus Francum regem, tulisse, ad senatus parlamenti iudicium tertio vocatus, cum non veniret, ducali dignitate priuatus est, & bona eius publicata. Accitis inde aliquot ex Britonum nobilitate proceribus,

Arelateni
ara.Dolus à
Nauarro rege.Gregorius XI.
moritur.Iohannes de
Monteforti, du
catu Britan
nia priuatur.

proceribus, inter quos primores erant Iohannes Rohanus, Iohannes Lauallus, & Clifsonus, qui arces oppidaque regionis tenebant. Carolus eos docet, quæ de Iohanne Montisfortensi, ob eius perfidiam decreta fuissent, vellent loca quibus præfecti erant, tollendi belli causa, potestati eius permittere. Carolo ita suadenti, proceres se obtemporatos iurant. At postquam dimissi à rege in Britanniam redire Rohanus imprimis Ioannem Montisfortensem ex Anglia reuocare festinat, præsidia locis Franciæ finitimis instituens. Ea re cognita, Andegauus dux, imperante Carolo fratre, copiis contractis eò contendit. Venientes Rohanus vanis legationibus differt, concordiam tantisper simulans, vt re ipsa postea compertum est, donec Iohannes Montisfortensis ex Anglia aduentaret. Quo tandem cum manu Anglorum ad Britones appulso, tamen multis coitionibus pacem querere videretur, nihil tam effectum est. Dum apud Britones Andegauus dux frustra tempus terit, Flandrenses suo more iterum à comite discessionem faciunt, occisoque Gandavi præside, quem illis comes præfecerat, tripartitis copiis Aldenardum, Ipras, atque Alostum eodem simul tempore inuadunt. At Philippus, Burgundiæ dux, comitis gener, Tornacum profectus, Aldenardum nuncios ad Flandrenses mittit: petens, vt ad colloquium die instituto venire ad se non abnuant. Venientibus inter Tornacum Aldenardumque Burgundus communicat. Tandem cognito, quid illis doleret, Philippus conditiones reconciliationis proposuit. Quibus scripto commendatis, & iuramento roboratis, comes discessionis autoribus veniam dat. Fuit præterea apud Montepessulanum cædes, à ciuibus truculenter occisis LXXX. viris ingenuis, atque nobilibus. Inter quos fuere Guillelmus Pontellus eques, Andegauorum ducis cancellarius. Guido Desferus, & Arnoldus eiusdem loci prætor. Cædis causa hæc fuisse memoratur. Erat in provincia Narbonensi (cuilinguæ occitanæ nunc nomen est) Ludouicus Andegauus, Caroli frater, positus à rege gubernator. Cuius nomine, cum ob bellum, quod in ea regione gerebatur, pensum magistratus exigerent, seditione facta, sanguinariii ciues eos trucidarunt, deiectis in altis puteos cadaueribus occisorum. Tam detestabile flagitium non præterierunt impune. Nam armatis instructus dux, ad Montepessulanum cum aduenisset, omnis populus fletu, mærore, lachrymisque confectus, vrbe egressus & loci consules, fures ex cannabe collo tanquam morti obnoxii, gestantes, per vias prostrati, duci obviam pergunt, miserabili clamore ingnosci sibi flagitantes. Assistebant duci cardinales Aruerniæ, cum pontificis Clementis oratoribus, qui eò placandi ducis causa conuenerant. Postridie aduentus ducis in urbem, ipse in tabulatum, quod ei in foro editum erat, compluribus præcipua dignitate viris comitatus, conscendit. Ex quo ab omni plebe conspectus, cum grauem admodum in ciues sententiam tulisset, sublato rursus clamore populus veniam frequenter repetebat, quorum flebilibus votis, cardinalis oratoresque pontificis accedentes, animum tandem ducis inflexerunt, sententiæ seueritatem rigoremque moderantes. Habuit igitur locum miseratio. Nam cum sexcenti necis iudicium excepissent, solis cædis auctores, & qui operam sceleris nauassent, regis arbitrio referuati sunt. Cumque omnium incolarum bona fisco deputata foret: dimidium remissum est, armis omnibus, quæ apud illos extabant, deditis, pensata insuper ad plenum impensa, quam dux ob huiusmodi cædem sustinisset. Erant etiam tum per linguam Occitanam, ex reliquiis superiorum bellorum, aliquot populatores, qui regionem quotidianis prædis vexabant. Aduersum hos incolæ à Carolo auxilium petunt, duplicatum vectigal ad belli onera pollicentes. Missus cum copiis Guescluinus, cum ad nouum castrum, non longe à Belcaro, quod ab hoste tenebatur, obsidione detinetur, morbo occupatus, octavo post die defunctus est. Nihilominus tamen qui in præsidio erant, castellum sponte deditere. Non quieuit per hos dies Richardus Edouardi filius, nouellus Angliæ rex, sed traiecit ex Anglia Calisum exercitu: Thomas Edouardi filius octo circiter hominum millibus stipatus, Arthesium, Viromados, Sueffiones, Cathalaunos, Trecentes, Senones, Vastinum, Blesiam, perque Bonamuallem incursantes, abductis aliquot claris equitibus, ad Britones contenderunt: quos Iohannes Montisfortensis, alacriter excepit. Fuit à Flandrensis in suum comitem belli motus, quem

Flandrenses à
suo comite desi
ciunt.Cædes apud
Montepessu
lanum.Cædis iudi
cia.Guescluinus
moritur.Excursiones
ab Anglis.

Carolus V. moritur. non magno negotio comes repressit, captis Ipris, supplicioque affectis, qui rebellionem excitarent. Sed interim Caroli mors, multorum incommodorum causam Francis importauit. Nam, pace, & bello, cum reipublicæ fuisset accommodatissimus, insequens tempus beniuolentiam, vnanimitatem charitatemque, discordiis & grauissimis inimicitis, commutauit. Enimuero, prouidus rex, vbi se mala valitidine esse, sensit, liberos quos iuniore ætate duos, Carolum & Ludouicū, reliquit: Philippum Burgundiæ ducis, fratris sui iunioris, & Ludouici Borbonienfis tutelę commisit. Regni vero gubernacula, Ludouicum fratrem seniore, Andegauorum ducem, moderari constituit, donec Carolus, cui ex primogenitura regnum debebatur, annum *XIIII*. ageret. At sapiente rege apud Beautam *10* defuncto (sapientis enim appellationem emeruit) aliud atque aliud decretum est. Mortuus autem apud Vincennas, ad diuum Anthonium Campefrem delatus est. Ibi aliquot dies asseruatus, dum fratres eius tres aduenissent: dum ex æde diui Anthonii funus effertur, scholastici studii Parisiensis, qui spectandi causa frequentes aderant: à seruiantibus Hugonis Aubrioti Parisiaci prætoris: quia forte procedente pompam impedirent, propulsi: in pratorem atque in seruiantes tumuluaui sunt. Quorum aliquot, qui deprehendi potuerunt, in vinculis habiti sunt. Sed paulo post regis filii restituti. Caroli cor Rothomagi: reliquum corpus apud sanctum Dionysium, anno dominicæ pietatis. *M.CCC.LXXX*. sepelitur. *20*

Consilium capitur de Caroli sacramento. **CAP. 3.** DE successore tametsi minime dubitaretur: quia tamē maiori natu, Carolo (qui *VI*. appellatus est) ætas nondum idonea erat, & regno rectores: tutoresque liberis pater instituisset, neque de ipsa institutione inter principes bene cōueniret: acciti ex toto regno proceres, Parisii coierunt, de sacramento nouello rege consilium capuri. Dicebant enim principes cōsultore Petro Dorgemonto: neque sacrari ante annum quartumdecimum regem oportere, neque conducere reipublicæ, vt tantillæ ætatis adolescens, rerum curam susciperet. Ita Carolum patrem arbitratum esse & lege firmasse. Fuere cōtra plerique ætate & doctrina spectatissimi homines, volentes animo cum presentium rerum: tum futurarum calamitatem, si multis rectoribus regnum ageretur: breui & cito finituro susceptæ administrationis tempore: quemque sibi potius, quàm rebus communibus consulere: opes cumulare: amplificare principatus æmulari inuicem, & inde factiones gigni. Raro quidem euenire, vt multi sine contentione rem quampiam simul administrarent. Quod si vnus regis nomine atque imperio reipublica gubernetur, facile esse, vt ad vnum omnes concordibus animis respiciant. Ea propter operæ precium fore, Carolum, natu priorem, sacratum iri, & omnia suis auspiciis atque nomine geri. Neque ob stare patris legem: quam si ad perniciem inclinare coniectasset: ipse tollendam imprimis censuisset. Legibus, dum populo conueniunt, vtendum: dum officium, abstinendum. Hæc sententia cum multorum: tum Iohannis de Maresis fuit, in quam facile venit Ludouicus Andegauus. Reliqui vero fratres (adnitente Petro Dorgemonto) legem, à patre latam, magnopere tuebantur. Nec parum absuit, quin ad diffensionem bellumque irritati prope animi spectarent. Nam ex eo tempore, quifque sibi armatos parabat, & hostis Anglus nunc ad Aquitaniam: nunc ad Britones: inde in Normanniam Arthesiumque, & per omnes maris oras, copias suas dimittebat. Dum inter tam repugnantes sententias nihil decerni posset: concio dissoluta est. Sed intercedentibus nonnullis optimis & sapiensibus viris: arbitri de principum voluntate delecti sunt, qui examinato diligenter negotio, tantam rem componerent. Arbitris conuenientibus, dictum est, Carolum sacrandum esse, & regem appellandum: suoque nomine gerenda agendaque omnia esse: fidem illi à proceribus & subditis præstandam: bellum non nisi suis auspiciis parandum. Adolescentulos Carolum & eius fratrem Ludouicum, curæ & prouidentia Burgundorum & Borbonii ducum, credendos, qui eos, vt regios liberos decet, educarent ad tempus vsque pubertatis, & docerent. Omnem regium fiscum, in ærario regio, deponendum, suppellectilem vero omnem, & quicquid Carolus mortis suæ tempore auri argenti que possidebat: assignata regi iusta portione, Ludouico Andegauo committendam,

Militis sine stipendiis omnia populantur. mittendam, qui interim, dum rex adoleceret, regentis tantum nomine vteretur, & rebus communibus gerendis, vocatus, adesset. His ita, ab arbitris, definitis, principes assenserunt, & lex ipsa in vulgus promulgata. Quietis compositisque regni primoribus, cum stipendia militibus nulla soluerentur, non secus ac hostis, prædis stuprisque populum milites vexabant. Quamobrem rura vicisque agricolæ deserentes: in oppida arcesque fortunas suas contrahebant. Nec aduersus militum crudelitatem valuit regentis auctoritas: quamquam vocatos ad se, præfectos militum sæpenumero minis terrere tetasset. Hinc plerisque locis tumultuatus populus est, & seditiones exorta. Parisianos tamen benignitate atque modestia sua, regens *10* dedit. Non erat his diebus ad militiam (mortuo Bertrando) Conestabilis. Hunc magistratum instituendum, à se, regens dicitabat: contra sententibus Burgundiæ Borboniique ducibus, eum quidem regentem nomine tenus esse, sed ad regem omnia referri oportere. Erat tunc Melduni Carolus, vbi armamentum patris erat, & magna suppellectilis pars. Enimuero adolescentulus rex, armis delectabatur speciosis, & de re ipsa patri aliquando specimen præbuerat. Nam proferente illi patre coronam, & cassidem, rogatus vtrum mallet, cassidem optauit. Cui non dissimile mox factum suis aulicis exhibuit. Itaque propositis coram preciosissima patris suppellectili, atque diuersorum armorū generibus: arma sibi plura, quam diuitias esse respondit. Futurorum, vt ipse auguror, incommodorum omen. Nam nulla superiorum regum ætate, propius ad excidium reipublica Francorum propendit: quam huius & filii ipsius temporibus. Dedit & aliud magni animi signum. Erat cardinalis quidam Romanus, Ambianensis appellatus, qui autor fuerat augendi census & tributū. Et se uere aliquando Carolum, dum adhuc viueret pater, tractauerat. Quam rem tunc recordatus Carolus, ad Sauosium, qui prope astant: Ecce iam, inquit, Sauosius, de hoc sacerdotem liberi erimus. Quo verbo territus Ambianensis, confestim per Duacum Auinionem se recepit, exportato ingenti thesauro quem sibi ex publico contraxerat. Illud siquidem nonnumquam compertum est, inter Francos plus damni in rem publicam inuechi, dum sacerdotis consilio res agitur, quam eū prudens aliquis, ex seculi nobilitate rebus gerendis præficatur. Ille enim, nescio quafaciliambitione, omnia sibi vèdicat. Hic populi misertus, & communitatis detrimentum suum esse ratus, reipublicæ bene, vt potest consulit. Ille factum & pompam ex dignitate metiens, eo audacius diuitias congerit, quo minus vltionē timeret ecclesiastica libertate proteclus. Hic autē opes suas cum reipublica cōiunctas esse non ignarus, ex publico incommodo, priuatum quoque auguratur. *Nam qui res suas ex reipublice statu considerat, illas sine hac nequaquam stare posse intelligit.* Sed ad Conestabilem redeo. Erant omnino duo apud regem strenui & magni ad bellum nominis proceres. Sancerrus comes: & Clifsonus Britonicæ nobilitatis clarus eques. Interrogatus Sancerrus, an Conestabilis magistratum gerere vellent: Respondit, in eo magistratu Guelcluinum ita se gessisse: vt nemo post illum memoria dignum quicquam exhibiturus esse facile videretur. Igitur ad Oliuerium Clifsonum dignitas (rege tribuente) delata est. Cui mox negocium fuit: contractis copiis regē in Remos, quo sacrę vnditionis causa profecturus erat, præcedere. Hunc rex, multorum ducum procerumque frequentia stipatus, protenus secutus est. Præerat regio ærario Sauosius, raræ probitatis homo. Hunc abeunte Melduno rege, Andegauus regens comprehensum, reuelare regium thesaurum, mortem comminatus, cogit. Erant in ærario auri solidi laminę & aliarum preciosarum rerum ingens copia: quæ pariter æstimata, centies octogies centena millia aureorū numerum efficiebant, quæ (supputatione Francorum more facta) decem & octo miliones constituunt. Thesauro recepto, Ludouicus Andegauus Remos petit. Rege consecrato, cum ad conuiuui locum ventū est (id enim in ædibus archiepiscopi paratum erat) principibus incidit de sessionis ordine atque prælatione controuersia. Nam, Andegauus ætate grandior, Philippo anteire cōtendebat. Philippus patrem & patrum decanum se esse: atque propterea, primā sibi, post regem deberi sedem, argumētabatur. Eā litē, cōsultatione procerū habita, rex diremit: & Philippo reuerbitum primum: quatenus ad præsens negociū attinebat: decernit. Qua re offensus,

Andegauus, regi proximum nihilominus locum vsurpat. At Philippus nihil cunctatus: medius inter regem Andegauumque insilit: recubuitque. Quo vel facto vel audaci temeritate, audacis cognomē adeptus est. Reuerso ex Remis Parisium Carolo: sancti Pauli comes, in perfidiæ suspicionem incidit: quod rege in consulto, Richardi Angliæ regis filiam sibi vxorem desponsasset. Sed prætextis excusationibus, vt cunque purgato, rex veniam comiti dedit. Qui mox in Bureum Riuarium liuorem exercens, eum detulit, ad Anglos litteras dedisse, vt eos in Franciam acciret. Quamobrem à curia Bureus abstinens: Clifsono rem patefecit. Qui cum amicus esset, regem conueniens, Bureum quam maxime potest, excusat: & quamquã multi aulicorum aduersarētur, gratiam tamen amico impetrauit. Interim milites per agros populū grauari non desinebant, & duces fratres, Ludouicus Philippusque stimulate agebant, clam alioquin furentes: & alter alteri detrahentes. Itaq; Ludouico dolebat, regentis tantū nomine, sine vllo dignitatis commodo potiri. Contra autem Philippus querebatur, illum regiam supellestem thesaurumque vsurpassē, & nullā inde regi portionem impartissē. Hinc timor omnibus erat, ne principum ira, belli flammam excitaret. Ibant propterea inter vtrumque fautores, ad beniuolentiam & charitatem prælati: & qui inter proceres pacati animi erant, in amicitia fratres continere, studiose conabantur: de qua re orationem ad principes habuit Iohannes Marefius doctrina & facundia spectatus. Tandē sopitis odiis, in mutuum fratres charitatem rediere. Conciliatis principibus: humilis quædam ex Parisianis, plebecula nouis furiis acta est, querens se vectigalium magnitudine premi. Itaque præpositum mercatorum aggrediens, ad concionem venire hominem cogit, vbi vnus è plebe audentior, vice multitudinis petit, pensiones & vectigalia tolli. Quod quandoquidem olim postulassent, nec fuissent exauditi, iam ad esse tēpus cum fatis illis factum esse oporteat. Cōcitæ multitudini plerique sobrie obfistere cupientes, rati, si res in crastinum deferretur, cōpesci furorem posse: in posteram diem negocium remittebāt. Quod intelligens quidam veterum calceorum sutor, temere exurgens, *pompa*, inquit, *aulicorum & fastus in humeros populū recidunt: & que ab illis per luxum profunduntur, damna nostra & calamitates sunt.* Hanc vilis opificis temeritatem arguere ausus est Iohannes Dormannus, regius cancellarius, obtrinitque in alteram diem pustulata transferri. Non restinxit mora furorem. Enimvero rediit postridie concitator plebs, & petita, ex regis proximorumque eius sententia, reportauit. Et, vt sedatior domum plebs repeteret: ad illam adhuc frementem concionari Iohannem Marefium Carolus imperat, atque causas memorare, quamobrem census & vectigalia reipublicæ moderatoribus pendantur. Oportere eos, qui præ sunt, multa onera subire. Bella plurima à Carolo patre gesta, & item à filio gerenda esse, quæ sine populari ope, bene procedere non possint. Regios prouentus, & fiscum, Anglorum iniquitate, imminutos esse. Regem publicæ libertatis & pupuli tutorem: populum coadiutorē esse, debere æquo animo ferre, si quid nonnumquam durius per necessitatem imperetur. Nihilominus tamen gratum nunc regi esse, vectigalia tolli. Abeant ipsi domum, quiescant tumultuari. Ad hanc Iohannis orationem, cum sedata turba esse speraretur, sublato clamore: Volumus, inquit, Iudæos vrbe expelli. Quibus respondente Iohanne, de re ipsa ad regem relaturū se, procurres confestim quique plebeius, publicanorum ædes aggreditur, atque effractis pixidibus, vbi reposita de vectigalibus pecunia erat, nūmos in vias dispergit, libellosque rationum carpit, & laniat, ministris interfectis. Iudæorum domos aliquot & bona diripit. Quæ tamen reddi restituique rex iussisset, nequaquã tamen obtemperatum est. Hęc cum Parisi geruntur, Angli cognito Francorum ex Aquitania discessu, Turonos, Andegaus Cœnomanosque iniectis passim ignibus, incurfant, moxque ad Britones (non impediēte duce Amico) se recipiunt. Id postquam ad regem perlatum est, Carnotensium episcopum, & Arnoldum Corbium, parlamentum præsidem, ad ducem iter facere iubet: cum syngraphis præteritorum scederum, quæ cum regibus Francis & Britonum duce olim ista essent. Hęc (audiente duce) cum oratores recitassent: dux (inuitus ne an volens, incertum est) fœdera ipsa innouauit: & obseruare se iureiurādo adegit. Quamobrem irritati Angli

linor.
Miles grassatur.
Simultas inter fratres.

Iohannes Marefius.

Anglorum incurfiones.

Angli, Nanuetam vrbe circunvallare pergunt. Ciuitati tum præfectus erat Almaricus Clifsonus, qui summa vi & diligentia aduersus hostem restitit. At non satis ciuium perseverantiæ credens, ad regem, subsidiū petere, mittit. Nec cunctatur rex Almarico supplicari. Nam magnis itineribus copiæ in hostiū conspectū citius venire, quam Anglus subolerē aduentū poterit. Quarū primum impetū cum ægre sustinere Anglos, eorum præfectus animaduertit (iam enim signifer, signo amisso, oppetierat mortem) eos increpās: vah, inquit, milites, quis vestros animos pauor inuastit? Superamus enim numero Fracos, quare non dubiū est, si animo non defeceritis, virtute quoque superiores fore. His ductoris verbis animatus Anglus, incredibili pertinacia restitit, tanta sagittarū multitudine agens, vt æther ipse sagittis, nō secus ac nubibus, regi videretur. Itaq; diu fuit pugna anceps, vtriusq; accerrime pugnantibus. Tandē multis sauciis, multisq; occisis & captis, Fraco Anglus cessit: Bre-stumq; fuga petens, præsidio imposito, & vulneratis, qui se illic curarent, relictis, in Angliā traiecit. Inter hæc animaduertēs principes ærarii tenuitatem, & regios census esse exiguos, vocatis ad se ciuium Parisiensium primoribus, de vectigali exigendo cōsultant. Cum vero placuisset, ex quaq; venientium rerū libra solidum vnū exigi: idq; Parisii Rothomagi pariter & Ambianis promulgari rex imperasset, plebs vniuersa vectigal pendere pernegauit. Accidit per hos dies res cognita digna. Siluane ætum Carolus venandi causa se contulerat. Canum latratibus excitatus in fugam cœruus, æneā torquem collo gerere visus est, quem venabulis aut ferro appeti rex prohibens, in castes & retia compellit. Erat in torque litteris latinis inscriptum. *Hoc me Cæsar donauit*: interpretantibus nonnullis, id de Iulio Cæsare intelligendum. Sed tam longa cœruis ætas tributa non est, vt à Iulio in hoc tēpus durare cœruus potuisset. Ad alium ergo imperatorem referatur oportet: quādoquidem à primo illo Cæsare, quamuis imperatorem Cæsarem appellari vsus atque auctoritas obtinuit. Ex eo tempore Carolus ceruū allatum, auream coronam collo gestantem, pro insigni habuit, & regis insignibus, quæ liliis aureis tribus constant, hinc atque hinc, duo cerui apponi consueuerunt. Per eos dies, cum de Romano pontifice controuerfia ageretur, accessere ad regem Bohemiæ Castellæque oratores, Vrbani partes, aduersus Clementem v i. quem rex sequebatur, defensuri. Quibus per Andegauorum ducem responsum est, regem non ita affectum Clementi esse, quin veritatem sequi velit. Daturum operam, vt ecclesiæ pax (sedata discordium pontificum contentione) reddatur. Responso accepto oratores abiit. Hęc re vera de Romano pontificatu altercatio, multis incommodis, tum alias nationes, tum gentē Gallicam vexauit. Nam cardinales xxx. Clementis causam secuti, exploratores per Franciā constituerāt, qui ecclesiarum opulentiores prouentus inquirerent, quas rectoribus vacuas, mox sibi à Clemente obtinebant. Tulit quoque Clemens de vacaturis ecclesiis legem, quam *expectatiuam gratiam* appellauit, qua ad adipiscendas morte possessorum ecclesias, fas iusque expectanti per pontificem designato, erat. Solis ex hac lege, cardinalibus, & potentioribus viris, ecclesiæ contingebant. Exigebantur præterea à clero decimæ, & de maioribus ecclesiis, dum pastore orbatae erant, primi anni prouentus legebantur. Id *annatam* vocant, quam cameræ apostolicæ debent, Romani contendunt. Neque id sine ducis Andegauis conscientia fieri, rumor erat: exactiois siquidem partē capiētis. Eas ob res, cum scholastici non pauci scholā relinquerent, studii Parisiensis rector cōcione aduocata, ex consilio doctorū, Iohannē Ronceū Picardū deputat, qui de huiusmodi dispēdiis ad regem, Andegauūq; ducem orationē habeat. Habita oratione tanta ira percitus Andegauus est, vt satellitibus, noctu, ad cubiculū Iohannis Roncei, missis, hominem effractis foribus abductū, in vincula conuicti mādauerit. Nec aliter, repetente eū rector exemptus est, quam vt Clemēti auditurum se polliceretur. Nisus quoq; dux est rectorem deprehendere, sed re per amicos cognita, rector aufugit. Deprehēdēdi rectoris causam afferebat dux, quod ab Vrbano exceptas litteras, regi nō exhibuisset. Accessit & nouus ab Iohanne Biturigum duce contentiois turbo, repulante secum, male agi, quod Andegauo regendi auctoritas, Philippo Burgundo, Caroloque Borbonio regis tutela obuenerat, sibi vero nihil præter Pictauiaum collatum

Pertinax pugna.

Consilium de vectigalibus exigendis.

Cœruus inuentus.

Ambitio cardinalium.

Auarus pontifex.

Iohannes Ronceus militatur ad regem, contra exactioes pontificis.

Iohannes Biturigum dux contentioem excitat, pro qua quidam Ludouicū scribunt.

collatū esset. Petit ergo linguæ Occitanæ atque Aquitanæ sibi gubernacula com-
mitti. Idque adiutore Andegavo fratre impetrat. Sed Fuxi comes, eius prouinciæ
ministrator se in magistratu tueri omnino studebat, ita ut iubenti regi prouincia
non cederet. Ioannes propterea collecta militum manu, in Tholosates profectus
prelium cum comite, suis dissuadentibus, conserit & vincitur. Sed reputans ani-
mo comes, his decertationibus, regionem perdi atque populum aggrauari, ad Io-
hannem mittit, sed magistratu abdicat, Iohanni cedens. Per id tempus, Hugonis
Aubrioti, Parisiorū præsidis, falsa religio & iniqui mores in lucem prodire. Nam
Iudæorum sectator cum esset, clericum exorsum, & sacrosanctæ eucharistiæ dignita-
tem contemptui habebat. Scholasticos imprimis aspernabatur, stupri & omnis
generis libidinis reus. Ob quorum flagitiorum execrationem, ad publicum spe-
ctaculum, loco edito, in atrio diuæ Mariæ positus, post suæ hæresis manifestatam,
à concionatore, perfidiam, perpetui carceris damnationem, à Parisiorum antisti-
te excepit. Hic Aubriotus, cum publicæ pecuniæ administrationem diuturnam
gessisset, publica opéra non parum illustria Parisii extruxit. Bastildam ad diui An-
thonii portam, munitissimum propugnaculum: diui Michaelis, supra Sequanam,
pontem, & aduersus scholasticorum Parisiorum iniurias, & nocturnos motus par-
uum castelletū. Quiescebant his diebus Flamingi, à bello paululū respirantes, nisi
eorum comes Ludouicus noua illos pecuniæ exactiōe lacessisset. Enimvero siue
egens, siue pecuniæ auidus, à Gandensibus, qui propter oppidi magnitudinē, & po-
puli frequentiam, primi inter Flandrenses habentur, grandem pecuniā arrogantis-
sime petens, cum ea sibi constanter negaretur, loco discedens, & ego, inquit, huic
contumaci populo me principem & dominū exhibebo. Erat comiti nothus, Hal-
sus, nomine: homo militaris atque magnanimus. Huic attribuis copias & Anglo-
rum manu, mandat Gandensibus bellum inferre. Qui patri audiēs, mox Ganden-
sem agrum quotidianis incursionibus vexat. Ibant nihilominus Gandenses armis
instructi, seque viriliter tuebantur, in commodis multis hostem afficientes. Recor-
danti tamen debitæ suo comiti subiectionis, petunt ab illo se audiri. Admisit eos co-
mes: quorū hæc breuis oratio fuit. Tu, inquit, comes sumus. Tu nobis es prin-
ceps & comes. Tibi cum ratione parere nos decet, tu nos tueri debes. Si quid in te
peccauimus, quod tibi molestum sit, id nobis condonari suppliciter flagitamus.
Tantum ne libertatem tollas, quam à maioribus acceptā, Gandensis populus tue-
ri instituit. Cogi se vectigalibus nescit. Si rebus tuis per aliquam necessitatem opus
est pecuniarium subsidium, id tibi non cōactione, sed sua se sponte daturum liber
populus offert. His comitem verbis placasse rati, ab aulicis imprudentibus, & per-
aratum rerum imperitis, iniurias acceperūt. Iactantibus in comitis potestate esse,
illorum obstinatam rebellionem flectere, calcari perinde, ac stimulis a fellum,
illos agi oportere, & omnimodo iugum imponere. Quo accepto conuictio, Gan-
denses abiere. Comes vero magnopere studebat illos rerum & comitatus pœnu-
ria afflicti, ut egentes potestati eius se crederēt. At Gandenses animo erecti, vim
propulsare constituunt. Itaque Philippum Arteuellam, filium eius, quem in gestis
Philippi Valesii à Gandensibus occisum diximus, belli ducem sibi præsciunt. Qui
contractis utcumque armatis, oppido egressus, in vicinum agrum ducit. Conspic-
tis procul Gandensibus, comes prælii appetens, suos in Arteuellam progredi iubet.
Telis primum & scorpionibus, deinde districtis gladiis pugnatum est. Aduersa co-
miti fortuna extitit, amissis quinque hominum millibus, atque ita se Brugis rece-
pit. Arteuella ex victoria spem sibi meliorem accipiens, suos hortatur, animis non
rubescente. Si in armis perseuerent, facile factu esse grande parare imperiū. Etiam si
comiti Frāci suppetentur, quorum nefastus neque lasciuia bello idonea esset, plus
illis iactantiæ quam roboris inesse. Talibus suasi verbis, Gandenses regnum insu-
per sibi affectare audent. Qua spe quoque ille etiam agricolæ, relictis agris, belli se so-
cios Gandensibus iungunt. Cura omnis Arteuellæ erat, comiti incommodari. Mos
est Brugensi populo quam vetustissimus, ob dominici sanguinis reuerentiam (cu-
ius partem se Brugeses habere gloriantur) supplicationem quotannis facere, ad
quam solennitatem ex vicino agro frequentes coloni conueniunt. Cuius rei non
ignarus

Hugonis Au-
brioti hæresis.

Sed si peccatis
fuit huic, cur
facit papa eū
reliquis omni-
bus?

Flamingorum
seditio.

Gandenses.

Hal-
sus.

Comes uinci-
tur.

Mos Brugen-
sium.

ignarus Arteuella, duo ex suis millia docet arma sumere, quæ visitatis vestibus oc-
cultent, & ita quaterni per interualla, vel quini ad celebritatem simulata religione
se conferant, ut de die, supplicationi statuo, dum populus rei diuinæ intentum ani-
mum habet, mercatum occupent, atque incautum comitem inuadant. Implēt mi-
lites Arteuellæ præceptum, & in foro sine vlla suspitione conuenientes, dum comi-
tem procedere vident, arma, inquit, ô socii exerite. Clamore sublato, perterritus
comes, suos Gandensibus opponit. Sed cadentibus multis, ipse domū, quam velo-
cissime potest, profectus, cū illū Arteuella persequitur, per fenestrā in mulieris ven-
tulæ proximā ædem dilapsus, inde Sculsa se recepit. At comitis fugā Arteuella in
Brugensibus referēs, eos populatur, cōpluribus trucidatis. Atque inde cum ingenti
præda Gandauū profectus est. Defectionis causam comes hanc ab initio dedit. Gā-
dauū enim ciuem, autore Iohanne Leono, comes trucidauerat, & parricidā à Gan-
dauēnsibus proscriptū, ad se fugientem receperat, postq; aliquot proscriptionis an-
nos, cōtra oppidanorū leges, restituit, nautarū præfectura donauerat. Est enim hu-
ius negociationis & ministerii nautici apud Gandenses multitudo & potestas non
mediocris, quæ in seditione, dum forte insurgit, plurimum valet. Est quoque huius
præfecturæ officium, non parua apud illos auctoritatis, atque emolumentum. Quam-
obrem excitata in Iohannē Leonē inuidia, vnus ex nautarū ordine, de Matheorū
familia, Gisebertus, assumptis secū sex (quos habebat) fratribus occidere Leonem
cogitauit. Sed comitis reuerētia proposito destitit: subinde causas quærens, quo-
modo à beniuolentia principis Iohannē abduceret. Igitur insinuat se in cubula-
riorū comitis familiaritatē. Quā postquā satis sibi firmatā putat, miror, inquit, prin-
cipem nostrū nondū animaduertisse, grande vectigal, quod ex mercibus, quæ na-
uigio ad nos inferuntur, pendi sibi quotānis possit. Itaq; si id curare volet, Iohannem
Leonē vnū satis esse, cuius opera vectigal à nautis & negociatoribus facile exigat-
ur. Re ad comitē per cubiculariū relata, comes Leonē ad se vocat, de que exigendo
vectigali hominē admonet. Qui tametsi id frustra se tentaturū nō ignoraret, cō-
uenire tamē de re ipsa nautas respōdit. Interim Gisebertus clā fratres hortatur, con-
traria comitis postulatis sentire, quandoquidē publicæ libertati nequaquā cōgrue-
rent. Ipse vero apud principē, Iohannē insinulet negligentiam, quia susceptū à co-
mite negociū nō curaret satis. Ex huiusmodi causa odiū principis in Iohannē Leo-
nem excitatum iri, seq; in eius locum suffici posse sperabat. Hac spe erectis Matheo-
rum animis, conuenientibus, ad Iohannis edictū, nautis, postquam de portitorio
pendendo consulitur, fratres magnopere restitere, venientibus in eorum senten-
tiam, eiusdē ministerii professoribus. Quod vbi referente Iohanne rescituit comes,
iam à Giseberto persuasus, credidit culpam esse Iohannis, quod petita sibi negaren-
tur. Quare ablatam Iohanni nautarum præfecturam, Giseberto dat: Idque non æ-
gre ferre Iohannes præ se tulit: domi apud Gandauos se continens, donec fortunā
tempus commutaret. Nec intercessere plurimi dies cum Brugenses, ad quos nul-
lus nauigabilis fluuius euoluitur, per comitis assensum, fossam grandem ex amne
Lifa deriuare ad se inceperant, constituto ad has operas, magno fossorum numero,
quos præterea deputati à Brugensibus milites protegerent, conscii quantum id o-
pus damni Gandauo importaret. Nam ea fluuii accessione, sicut Brugensibus ma-
gnum incrementum, ita Gandensibus multum detrimenti poterat asferri. Tumul-
tuantur propterea Gandenses, & rei nouæ occurrere consultant. Accersuntque
Iohannem Leonem, qui communi necessitati auxilietur. Qui licet accitū se gau-
deret, nullum tamen exultationis signum dat. Sed ad consilium inuicissim, roga-
tusque sententiam: Viri, inquit, Gandenses, palam vobis omnibus est, quam rebus
vestris iacturā Brugensium hæc vsurpatio allatura sit. Haud tamē paruo negocio il-
lis resistere poteritis, nisi relictā iam diu alborum capuciorū institutionem restituere
ritis. Cū enim maioribus nostris repetino, ad res insuctas, præsidio opus esset, defi-
gnatos habebant ex suis milites, qui capuciolis albis ab aliis discreti, vestris se peri-
culis obiciebant. Id armatorum genus cenfeo confestim innouandum; eisq; præ-
fectum instituendū. Vix hæc Iohānes dixerat, & ū vox omnī exauditur, cōclamā-
tiū, restituantur capucia. Conficiuntur statim publica impensa capucia: distribuuntur
quibusuis

Seditio in vlla
dria.

Nautæ Gab-
denses.

Fossorū Brugen-
sium.

quibus suis parui p̄si hominibus, quibus nihil magis, quam vrbana quies, odiosum
 erat, quorum p̄fecturam communi omnium decreto Iohannes Leo recepit, cu-
 pientissimus in senos maxime efficere Gandenses aduersus comitem. Postquam
 p̄fectura donatus est Iohannes, magnam capuciatorum multitudinem in Bru-
 gensium fossos ducit. Qui de illorum aduentu nuncio accepto, mox se Brugas
 receperant. Ad hunc modū frustratus sua expectatione Iohānes, capuciatos Gan-
 dauum reduxit. Per eos dies quidam ex nauarum collegio à comitis p̄tore, quē
 Baillium vocant, in custodia tenebatur. Quem repetitū liberare Gandenses non
 poterant. Igitur arbitrati histor̄ offensionibus suam libertatem tolli, hortante Ioh-
 hanne Leone mittitur ad comitem Gisebertus cum aliquot bonæ æstimationis ci-
 uibus, qui captiuum conciuem carcere emitti, & suas leges illibatas seruari à comi-
 te impetrent. Hoc pacto Iohannes sperabat Gisebertum ab irato comite aliquid,
 quod molestum ciuibus esset, relaturū. Profecti Gandenses, principem apud Mal-
 lam inuenerunt. Quos humane acceptos comes remisit, restituito illis naua capti-
 uo, eorumque conuetis legibus confirmatis. Optare se tantum, dixit, captiua-
 tos tollerēt. Reuersi ad suos legati, comitis liberalitatem cum enarrassent, tum de
 tollendis capuciiis animum comitis explicarūt. Quo verbo offensus populus cum
 fileret: Vos, inquit, Iohannes Leo conciuēs, compertum habetis, quam commo-
 de capuciatos restituitis, à quibus nunc vestra libertas in tuto est. Alioquin absq̄
 illis omnia periclitabantur. Nunc si eos, vt princeps suadet, abrogabitis, de vestra
 quiete & honestissimis legibus actum esse iudico. Agite ergo, & quod à maioribus
 accepistis, seruatote. Ad hanc Iohannis orationem, cum quique diuersi abiissent,
 aliis illum laudantibus, aliis in neutra partem loquentibus: Iohannes vicarios quos
 singulis capuciatorum turmis p̄fecerat, cohortatur, suos moneant interdum no-
 ctuque ad repentinos casus paratos esse, & ad se protenus conuenire, si quid sedi-
 tionis aut tumultus excitari norint. Satius fore obruncare in sese insultates, quam
 ab illis occidi. Nec incassum id sibi p̄sagire Iohānes videbatur. Nam, comitis Bal-
 liuus Rogerus Dauteruius paucis post diebus, cum ducentis equitibus, explicato
 principis (vt in bello solet) vexillo, Gadauum ingressus, in medio rerum venalium
 foro constitit, ad quem mox Gisebertus cum suis fratribus, & iis qui eum frequen-
 ter sequebantur, ad Ballium concurat. Qui à principe iussi, in Iohannis ædes ir-
 rumpere, eumque trucidare coniurauerant. At Iohannes casum humanorum
 prouidus, conuenientibus ad se capuciatos, ad forum, nullo tumultu facto, progred-
 ditur. Quo conspecto, Gisebertus cum fratribus sensim dilabatur, & Ballium de-
 seruit. Caputiati vero, quasi spectaturi, quid Balliuus inceperet, proxime eū con-
 sidentes, in terrā cōfestim deturbatum necant, frustratim dilaniato comitis, quod
 p̄ se ferebat, vexillo. Nec ex stipatoribus quispiam fuit, qui procubenti auxiliū
 ferret. Solus enim balliuus occubuit, à suis per ignauā turpiter desertus. Liberati
 hostibus caputiati, ædes Giseberti ceterorumq; suæ factionis ædes inuadūt & spo-
 liāt. Eam balliui inopinatā fortunā Giseberto referente, postquā comes accepit, ira
 percussus iurat, de necis autoribus ultionē se nouo exēplo sumpturū. Cuius rei nō
 improuidi Gādenses, duodecim ex suis, nō obscuros ciues, ad principē legant: mi-
 tigatos principis, quoad possent, indignationē, polliciturosq; satisfactionē deli-
 ctōrū. Venientes ad comitē legati ægre admissi sunt, sed intercessione quorundā
 aulicorum, cum benignior factus esse comes speraretur, nouus à Gandensibus fu-
 ror excitatur. Nam Iohannes Leo timens re apud principem composita detrimen-
 tum sibi succedere, augere hoc modo comitis furorem pergit. Primoribus suæ fa-
 ctionis suadet, vtile esse, coactos quos haberēt reipublicæ defensores, oppido edu-
 cere & recognoscere, quibus viribus aduersus futurum forte hostem resistere pos-
 sent. Itaque egreditur ad portam, quæ Brugenfis appellatur, cum capuciatorum &
 aliorum facinorosorum hominum turba millium decem. Quos cum Iohannes
 perlustrasset, laudatis omnibus: Est, inquit, hinc non procul principis nostri pa-
 latium, quod recenter miro opere extruxit, procedamus ædes videre. Munitissi-
 mus enim, sicuti ego accepi, locus est, ita vt insurgente bello nobis incommode
 possit. Postquam incondita plebs Andreghemum accessit (ea enim est loci appel-
 latio)

Balliuus comi-
tis occiditur.

latio) ædes spoliat, immisso multis ædium partibus igni. Inde autem cum abiret,
 conuersus ad palatium Iohannes, vt flagrantem locum vidit, quasi id sibi doleret,
 percontatur vnde hoc incendium erupisset, quanquam nullam loci, inquit, curam
 habere oportet, qui in excidium nostrum ædificatus instructusq; erat. Hac ædium
 direptione comes nihil magis ægre tulit, quippe qui eas ad voluptatem & delicias
 accuratissime excoleret. Quamobrem vocatos ad se Gandensium oratores, a-
 troci vultu & aspera oratione allocutus. Ite, inquit, seditiosa gens, prope est, vt pœ-
 nas vniuersi detis offensionum in me vestrarum. Cum non concederetur à legatis
 excusatio, trepidi Gandauum petiuere. Ex huiusmodi causis atrox & longum bel-
 lum conflatum est. Iohannes autem Leo, Brugas, quas suarum partium effecerat,
 linquens, Ardenburgi moritur, veneno (vt quidam tradunt) impetitus. Fuit qui-
 dem huius Flandrensis belli varia & anceps fortuna, quam sigillatim explicare lon-
 gioris esset negotii. Vnum, quod maxime inhumanum dici potest, operæ precium
 erit, ad flagitii deestationem, scripto commendasse. Deficientibus à comite Ipren-
 sibus, cum aduersus eos copias ducere comes instituisset, Gandenses de ea ex-
 peditione certiores facti, nouem hominum millibus collectis Curtracum prode-
 untes, Iprensibus significant, se ad eos defendendos aduenire, propterea mittant
 ex suis armatos, vt iunctis copiis paribus studiis & virtute comiti resistent. Parent
 confestim Iprenses, & ductoribus Iohanne Bouleo, & Arnulpho clerico, octo op-
 pidanorum suorum millia ad Gandenses, qui apud Rolerum castra fecerant, pro-
 ficisci iubent. Hac profectio ad comitem relata, insidias duobus locis, quā Ipren-
 ses iter facturos verisimile erat, ponit. Incedentibus vero Iprensibus obtulit se bi-
 ceptis via, vna Rolerum, altera Touroturn ducebat. Quare consistere illic agmen
 militum ductores imperant, dubii vtram ingrederentur. Præualuit Iohannis Bou-
 lei sententia, & Touroturn versus proficiscuntur, vbi delitescebant comitis insi-
 diæ: in quas dum inopinato incidissent, viso hoste, proditos se à Bouleo esse con-
 clamitant. Nec fuit illis animus se tutandi, nisi quatenus fuga eripere se potuerunt.
 Alteris igitur Ipras, alteris ad Gandensium castra diffugientibus, comitis miles qua-
 dringentos supra duo millia in fuga trucidarunt. Reliqui ad Gandauos dilapsi,
 mox vbi Curtraoq; militari ordine profecti sunt, Iohannem Bouleum, plebeio
 furore accusantes, quasi insidiarum & prodicionis conscium, in viam publicam
 protractum, minutatim concidunt: partem ex cadauere quibusq; sibi rapientibus.
 Tam beluina natura est, plebs semel furis incitata, nec furoris vllum habet modum, præ-
 sertim in Flamingorum gente, quæ præter reliquos Gallos, seditiosa semper fuit,
 quamuis vel grandi ære ob factas iniurias mulctata, vel miserabili cæde, ob rebel-
 lionem, afflicta. Sed de his hæc tenus. Hæc dum in Flandria geruntur, Marecallus
 Sancerrus Subterraneanam in Lemouicibus capit, deditibus oppidum Anglis. Qui,
 relicto loco, dum per regionem grassantur, Sancerrus eos secutus, quotidianis fe-
 re præliis & cædibus afficit. Coiere per id tempus, apud Belinguerium, agri Bolo-
 niensis vicum, oratores Franci, vt cum Anglis de pace tractaretur. Sed nihil inde
 præter vanam spem relatum. At Britonum dux, meliore in regem animo, fidem
 repromittit. Seq; cum Britonum comitatu, Carolo subditum, interposito sacra-
 mento, profiteretur. Non potest suos ignes calare ambitio. Andegauus dux regens, alii
 item principes, & regii plariq; consultores, qui rebus gerendis præerant, ærarium
 fiscumq; sublati vectigalibus, imminutum iri contemplantes, suæq; auariciæ non
 satis alimenti superesse, nouum tributum instituire contendunt. Habitis ali-
 quot concionibus, nunc blandis interdum suafunculis, nunc amicorum interuen-
 tu adducere non paucos in suam sententiam studebant. Obstitabat tamen popu-
 lus, nec Petro Dillerio, nec Iohanni Mareffo (qui maxime populares erant) aures
 accommodabat, tametsi dicerent, ex ea pertinacia regem irritatum iri, & hinc peri-
 culum grauioris alicuius pœnæ impendere. Itaq; discedens à principibus populus,
 arma capit, decanos quadragenariosq; & quinquagenarios per ciuitatem ponens.
 Cathenas, quæ ad compita viarum intra vrbem erant, prætendebat: positis contra
 nocturnas insidias excubiis: custodibus præterea ad portas ordinatis. Idq; facere
 incipientibus Partisanis, reliquæ fere regni vrbes subsequuntur. Itaq; ducenti, ex
 P

Palatii comi-
tis inuenditur.

Auari princi-
pos nouum tri-
buti genus co-
gitant.

Rothomagensibus, plebei homines hoc exemplum imitati: quendam obesum
 ciuem, qui ob crassam corpulentiam crassus vocabatur: alioquin renitentem, si-
 bi regem præficiunt: curruque impositum, per urbem circumferentes: tandem
 in rerum venalium foro constitutum, de abolendis vectigalibus legem ferre, &
 eam promulgare compellunt, à cæde non abstinentes. Sæuitum enim est in ve-
 ctigalium quæstores: & expilatum diui Audoeni cœnobium, propterea, quòd in
 eo priuilegia quædam reposita esse audierant, quæ libertati ciuitatis non congrue-
 rent. Arcem quoque oppugnare adorti: inde à præsidio repulsi sunt aliquot inter-
 emptis. Dum hæc Rothomagi geruntur: Ludouicus Andegauus regens, post
 quartum mensem, cum Parisiæ plebis seditionem sedatam esse putat: legem de
 vectigalibus exigendis tulit: & in foro iudiciali apud Castelletum promulgare iu-
 bet: institutis ministris, qui legendi vectigalis officium exequerentur. Ad Calen-
 das Martias, cum eius officii causa quæstor ad mercatum, apud Fallas, aduenisset,
 obolumque pro nasturcio, à muliercula, (cui Perota Morella nomen erat) exige-
 ret: quæta & vociferans anus, mercatores aliquot, in quæstorem excitauit: qui
 hominem multis vulneribus confossum, trucidauerunt. Eius facinoris fama, vbi
 per ciuitatem vulgata est: protenus vilium artium ministri arma capiunt: perque
 ciuitatis vias circumcursant: ad cædem perpetrandam animati: quibus cum per-
 diti plerique & nullius æstimationis homines facile accedebant. Et vt inermibus
 arma non deessent: publicas ciuitatis ædes adoriuntur. Vbi emotis euulsisque po-
 stibus, communia arma rapiunt, & ea induuntur. Fuere ex prudentioribus non-
 nulli: & inter illos Parisianus antistes, qui tot malis insurgentibus, coactas clam for-
 tunas suas ciuitate exportarent: tutiore se loco committentes. Inter arma, quæ fu-
 ribunda plebs desumpserat, erant plumbei mallei: quibus obuios quosque sub-
 sidii pecuniarii exactores, trucidabant: domos eorum fortunis omnibus spolian-
 tes: nec ad ecclesiam profugientibus immunitas præstatur. Vnum enim, in diui
 Iacobi hospitalis æde, diuæ Mariæ simulachrum amplexantem, protenus necauerunt.
 Simile autem ad diuum Germanum de Pratis, quòd nonnulli confugerant,
 cum facere molirentur: defendentibus se incolis: inanes in urbem reuersi. Castel-
 leti item, & episcopi carcere recluso, captiuos omnes & Hugonem Aubriotum
 (cuius paulo supra mentionem feci) soluerunt, hunc sibi ducem præficientes. Sed
 conscius, quid pensi, furiis incitata plebs, haberet: noctu se ex vrbe proripuit: quo
 insequente luce domi non inuento, sæuius furere omnes cœperunt: constitu-
 runtque Charentonum pontem petere, & prosternere. Sed destiterunt à Iohan-
 ne Marefio admoniti: tumque frigescere illis cœpit hesternus furor & mentis in-
 sania. Per eos dies, non procul à sancto Dionysio, visum est monstrum, biceps,
 tres oculos, & linguas duas habens. Dedit præterea suum prodigium æther.
 Nam, ex cardinalis monachi collegio, per summam cœli serenitatem, visus est
 ignis, supra ciuitatem Parisiorum à porta in portam circumferri. Parisiana seditio-
 ne ad Carolum perlata, autores supplicio grauissimo plectere constituit. Sed re-
 gis indignationem quidam ex ciuibus, & schola Parisiensis delecti sapientes miti-
 gauerunt. De his tantum pœna sumpta est, qui Castelletum violaerant, subsidio
 pecuniario abrogato. De quo postea, quia pecunia opus erat, rex conuentum ex
 primotibus habuit, ratus publica necessitate cognita, neminem non impertitu-
 rum rebus miseris opem. At qui conuenerant, nullum à suis mandatum, nisi au-
 diendi atque referendi se habere responderunt. Idcirco rex illis imperat, ad suos
 cum festinatione reuertantur, moxque ad eum Pontifaram, quòd abiturus erat, ex-
 ploratam suorum voluntatem perferant. Fuit profecto vna omnium sententia,
 mortis potius se periculis obiicere, quàm vectigalium tributa & seruilem perpeti
 seruitutem. Ea responsione habita: rex, cum Parisiensibus malefactorum veniam
 dedisset, per legatos egit, vt ipsi ad conferendum subsidium animos inclinarent.
 Apud sanctum Dionysium cõuenientibus vtrinq; oratoribus, centum millia Fran-
 corum: Iohanne Marefio autore, regi concessa sunt. Per hanc publicam Franciæ
 tempestatem, Ludouicus Andegauus à Clemente v. i. regni Neapolitani diade-
 mate suscepto, prouinciam armis occupat: atque per Alpes ducens, quas non sine
 suorum

suorum cæde superauit, in Apuliam profectus est. Et Ludouicus Flandriæ comes,
 ad priorem Brugis acceptam à Gandauenfibus ignominiam, alteram adiecit: im-
 patiens vinci. Nam prælio aduersus Arteuellam Gandauenfium ductorem, malo
 euentu, gesto, decem millibus suorum fufis, per saltus & siluam, ad insulam ægre
 se recepit: aliis Brugas, aliis, qui ex Francis erant, Aldenardum petentibus. Tam
 prospera fortuna vifus Arteuella, quadraginta hominum millibus potens: Alden-
 ardam obsidere constituit. Quem irruptione facta, excipientes Franci, cæde mul-
 torum eum affecerunt. Sed quia militum numero hostis erat superior, intra oppi-
 dum se recipientes Franci, locum magnis munitioibus roborauerunt: fortunam
 experturi. Arteuella autem, id quod vero simile erat, cogitans, Francorum regem
 comiti suisque auxilia missurum: equitem caducei veste indutum, literis ad regem
 legat. Petebat Arteuella, ne se rex huic bello commisceat: quod libertatis causa,
 aduersus comitis tyrannidem, à Gandensibus gerebatur. Alioquin ab Anglis ac-
 cersiturum auxilium. Tabellario nullum responsum datum est. Interim Ludoui-
 cus Flandrensis, per generum suum, Burgundiæ ducem: deinde per semet, Caro-
 lum conueniens: quid à Flamingis perpeffus esset, exponit, oratque aduersus rebel-
 lem populum sibi auxilietur. Id ne rex faceret, etsi vna causa dehortabatur, quod
 scilicet Ludouicus cum Anglis conuentiones plerasque clam habuisset: quia tamen
 comes Francæ ditionis erat: & Flamingi assueta contumacia crebros belli motus
 excitabant, opem comiti liberalissime pollicetur. Instructis non procul ab Attre-
 bate ingentibus copiis, rex auriflamma à Dionysiano abbate, more maiorum de-
 sumpta: illam Petro Dillerio, equiti aureæ militiae, ferendam dat. Hæc agente re-
 ge, Franci, qui Aldenardi erant, vrgente Arteuella, cum crebris oppugnationibus
 fatigati comiteatu quoque deficerent: ad Philippum, Burgundiæ ducem, delata eor-
 um condicione orant, sibi subsidium mitti: si deserantur, deditionem hosti se fa-
 cturos. Nec fuit incurius Philippus petitionis obsefforum. In ea comiteatus pœ-
 nuria, res commoda obseffis obtigit. Ducebat rusticus quidam porcorum gre-
 gem: quo conspecto, Franci turma facta, inter oppidum hostemque aliquot equi-
 tes peditesque locant: mox ex peditibus pauci ad gregem concedentes, tres ex eo
 numero porcos cum in oppidum raptos & grunnientes trahunt, reliquus grex
 (vt est eius pecoris natura) clamantes porcos secutus est. Nec impedire hostis po-
 tuit, quin omnes in oppidum consequerentur, resistentibus Francis, qui subsidio
 pediti astabant. Ad finem Octobris, Carolus ad exercitum, qui in Attrebatibus
 castra habebat, pergat, eoque Ludouicus Flandrenfium comes profectus, ob Arthe-
 sii comitatum: quia eius mater mortem obierat, Carolo fidem repromittit. Inter
 hæc Arteuella cognito, quàm ingenti exercitu rex adueniret: ad Anglos nuncios
 mittit: causatus, ante omnia pecuniam sibi à rege Anglo deberi: quam pater eius
 Iacobus, ad bellum, quod in Philippum Valesium gesserat, mutuo illi tribuisset.
 Sed id agebat Arteuella magis spe auxilium impetrandi. Nec latuit Carolum, quid
 Flamingus hostis pararet. Festinat propterea iter facere, & Marquetam (id mona-
 sterium est virginum vltra insulam) petit. Præmittuntur ante omnem exercitum
 mille septingenti sexaginta fossores, cum ligonibus atque securibus, qui amputatis
 arbutis, vias æquarent: quibus præpositi erant Iodocus Haluinus & Ramburus.
 In reliquo agmine, tribus ordinibus, incedebant equitum millia viginti: sagittario-
 rum atque balistariorum duo millia septingenti, præter peditum ingentem multi-
 tudinem. Erant ad Aldenardum itinera duo, vnum per Ariam & sanctum Audo-
 marum: vnde Liza flumen oritur, longum & difficile: Alterum, per Cominarum
 pontem, quem Flamingi occupabant: dirutis per eum fluminis tractum reliquis
 pontibus. In hos irrumpere cupientibus aliquot militibus, qui apud insulam sta-
 tionem habebant: duce Halso, comitis Flandriæ notho, per Menini pontem Har-
 lam inuadunt: vbi occisis incolis, & bonorum direptione facta, cum per finitimos
 vicos classicum, sicut in communi periculo, in ecclesiis pulsare Halsus audisset, re-
 ceptui canit. Sed iam magna incolarum vis ad pontem conueniens: pontem per
 partes effractum, fimo & fragili materia contexerat. Eo properantes Franci, rusti-
 corum turba conspecta, sese colligentes per medium hostem viam aperiunt, & ita

Sampus.

ponti se credentes primi quidem euadunt: qui vero proxime sequebantur, suo & equorum pondere pontem dissoluerunt, in flumen protenus demersi. Nec postremis melius obtigit: fluuio se committentibus. Cum enim eminentioribus ripis alueus Lizæ ferretur: inde euadere infœlix miles non poterat: iactantibus in eos tela rusticis. Halsus tantum cum triginta suorum inter primos se periculo exemit. Igitur per Cominarum pontem (quo exercitum traducere rex constituisset) Clifsonum Conestabilem & Sancerrum Marecallum, hostem loco extrudere, mittit. Cognito Francorum aduentu, Flamingi vnam pontis arcem diruunt, in aduersa ripa stationem habentes. Sed insequenti eius diei nocte, non inuento vado, cum pons resistentibus Flamingis non facile restitui posset: Sampus, auratus eques, & aliquot ei amicitia consuetudineq; coniuncti, nauibus ex insula aduectis Lizam paulatim transmissere. Nec ex alueto, quod ripæ proximum erat, prius prodierunt, quam paulo plus quadringentis vna conuenissent, viri quidem genere non obscuri, & animo constantes. Igitur secus litus fluminis incedentes: hostem dum petunt, Petrus de Bosco Flamingorum præfectus, eos conspicatus, cum aduesperasset, suos continuit: donec crastino crepusculo eos adoriretur, palustri loco impeditos & longa fessos vigilia. Interea dum hæc aguntur, Clifsonus anxius valde, quod temere sui admodum pauci periculo se committerent: ut hostem, qui ponti defendendo assidebat, distineret, iubet sagittariis, pontem instaurarent. Qui postquam comperit partem militum flumen enauigasse, liberam optionem dat, ut cuiq; commodum foret, pontem transmittendi. Per eam noctem Sampus, & qui cum eo in palude armati & vigiles sine vilo somno hostem expectabant: condixerunt non prius in hostem irrumpere, quam inuaderentur. Hostis igitur clanculo sub diei crepusculum magno silentio mouens, Francos adoritur. A quibus acerrime exceptus (Petro grauius vulnerato) cedere loco cœpit, moxq; in oppidum se recipiens, aliquot ædes incendit: vel, ut Francos inde amoueret: vel suos ad se dispersos hoc signo reuocaret. Interim Clifsonus liberum factum pontem restituere imperat, traicitq; reliquum exercitum. Multas ex Cominis opes Francus abstulit, quibus ditatus est maxime. Est enim regionis illius plebs lanificii peritissima, pannos ex eo artificio textos, tum in suos conterraneos atq; indigetes, tum in externos dispersos. Quæ omnia in potestatem irruentium militum concessere, postquam tria ex illis millia periissent. Superato ponte, Carolus rex cum reliquis copiis Flandriam ingressus, ad montem Iprensis castra fecit. Quamobrem veriti Iprenses Caroli potestatem: duos ex ordine prædicatorum fratres ad eum mittunt, de pace viam tentaturos. Audiuit benigne Carolus nuncios. Nec morantur Iprenses duodecim ex suis optimos ciues ad regem delegare: qui urbem, se, suaq; dederent. Deditos Carolus recepit, quadraginta Francorum millibus in stipendium militi multatos. Accessere quoq; omnis illius oræ Flandriæ maritimæ populus, qui victos ducentes præfectos, quos ab Arteuella acceperant: regi tradiderunt: quo facto regis gratiam demererentur: simulq; sexaginta millia nummum persoluentes, ne agri vicique eorum vrerentur, impetrarunt. Præfectis in ponte Iprensi ceruices cæcæ sunt. Ingressus Ipras Carolus, quinto post die, certus factus, Arteuellam relicto Aldenardo cum sexaginta millibus ad se aduentare: Clifsonum Conestabilem & Marecallos præire iubet. Ipse, quanquam continuo imbre itinera lutosiora essent, cum secunda & tertia acie subsequitur: atq; inter Rolerum & Rosebecam castra faciens, Flamingos opperiebatur. Ad quem se conuertere cum Bruges cogitarent, Petrus de Bosco & Petrus Muttus, quos Arteuella Brugis præfectos posuerat, ne id facerent, spe futuræ victoriæ distinuerunt. Tanta siquidem animi elatione, turba illa plebis Flandrensis ferebatur: ut parui admodum haberet Francos. Nam, ut ex suis pagis vicisque turmatim ad Gandenses confluxerant, ita erant variis insignibus & vestium genere distincti, suiq; ductoris imperio quasi explorata victoria parentes. Cognito ex frumentatoribus, quod Arteuella tribus hinc tantum milliaribus à Rosebequa castra haberet: Clifsonus Matthæusq; Viennensis, & Guillelmus Pictauus, castris Caroli edicto progressi, hostium agmen adequitant, & postquam satis exploratum habent, qui illorum

rum modus ordoq; incedendo esset, ad Carolum protenus renunciant, hostium numerum ingentem esse, denso progredi, & gradu moderato, non aliter, quam si in conspectu hostem intuerentur: sed non ita instructos, quin à peritis armorum vinci fortiter possint. Id postquam Clifsonus locutus est, ecce hostium agmen conspicitur, nec Franci pigritantes, quandoquidem in acie parati stabant, Flamingos durissime excipiunt. Priusquam bellum committeretur, tanta coruorum nubes supra vtrunq; exercitum volitauit, ut multis admirationi essent. Tanta quoq; caligo cœlum obscurauit, ut sese vix acies conspicerent. At postquam in hostem suos procedere Carolus iubet, atq; aurisflammam signifer explicauit, discussa mox caligine serenitas reddita est. Quæ res ut Francis spem, ita hosti animos extulit, vtriusq; credentibus, propiciari sibi Deum. Commisso prælio, tanta ferocitate Flamingi pugnauerunt, ut loco parumper cedere Francus cogere, donec vnus, qui in fronte erat, sublata voce clamans: O Maria virgo, inquit, & vos commilitones procedite, & præliemini. Quod exemplum imitati complures, mutuis se & clamoribus & exhortationibus, ad fortiter agendum, excitarunt. Itaq; ferocibus & obstinatis animis pugnatum est, & Flandrenses superantur. Ex quibus mortem opperiebant millia quadraginta, præter eos, quos in fuga apud Rosebequam anno salutis millesimo trecentesimo vno, & octogesimo, quinto Calendas Decembres dominus de Albreto & Conciacus interemere: præterquæ eos, qui in siluis & palustribus locis latitantes, à Flandriæ comitis militibus necati sunt. Hac cæde, ad eos, qui apud Aldenardum in obsidione perseuerabant, perlata: nullo ordine fugæ se commiserunt. In quos, Aldenardo egressi Franci, impetu facto incurrunt, obuios quosq; passim obruncantes. Tam gloriosa diuinitus prope habita victoria, rex accitis exercitus primoribus, gratias Deo soluit. Et Flandrensis comes regi principibusq; gratificatus, se perpetuæ illis gratiæ debitorem esse, professus est. Cui respondens Carolus: Consoberine, inquit, comes, tuis desperatis rebus opitulatus sumus. Habes victum prostratumq; rebellem tibi populum. Non melatet, te, dum meus viueret pater, cum inimicis nostris Anglis societatem occultam habuisse. Post hac integra in me fide esto. In te beniuolus esse non desinam. Post hæc Carolus Arteuellam inquiri (vixitne an oppetierit mortem) iubet. Erat inter faucios Flamingus, vnus ex Arteuellæ præfectis, qui illum necatum esse (cum iuxta illum pugnat) affirmaret. Perductusq; in campum, vbi fuerat præliatum: Arteuellæ cadaver ostendit, nullo vulnere percussum, sed inter cadentem suorum turbam ruina & mole caesorum oppressum. Ob id ipsum Carolus, cum faucium captiuum curare imperasset, & seruari, Flamingus medicamenta recusans, volo, inquit, vna cum meis commilitonibus mori, & ita per vulnera perfluente sanguine exanimatus est. Hæc victrix pugna, cum non procula Curtraco commissa fuisset, Carolus Curtracum proficiscitur, vbi cum cognouisset quingenta calcaria aurata seruati, eorum scilicet, qui cum Roberto Arthesiensi olim interierant, oppidi portas sine vlla oppidanorum cæde deiici imperauit. Sed miles Francus, non oblitus superioris ignominia, quam illic aliquando accepisset, dirutis portis, compluribusq; occisis, atque spoliatis, Curtracum tandem incendit. Agente adhuc Curtraci rege, Bruges missis oratoribus, veniam impetrant, viginti & centum Francorum millia penæ loco pendentes. Petrus autem de Bosco inde ad Gandauos se recipiens, eos obstinatiores reddit. In Curtraci publicis ædibus litteræ repertæ sunt, Parisiæ factionis, quas illis de seditione Parisienses dedisse subscriptio annotabat. Id Carolus ægerime admodum tulit, nec cunctatus, imposito fortioribus locis præsidio, primo vere ad Dionysianum cœnobium, voti & religionis causa profectus, postquam voto satisfecit, animum conuertit, ut Parisiorum contumaciam rerunderet. Quod subolens mercatorum præpositus, comitatus aliquot ciuitatis primoribus, ad regem concessit. Offerens liberum in ciuitatem aditum: populum à furia respuisse, præteritorum ipse obliuiscatur, nec despiciat penitentes. Hæc si suo aur populi nomine præpositus dixerit, incertum est. Rex tamen se ingressurum respondit. Aduenienti Carolo præibant acies instructæ tres. Primam Clifsonus Sancerrusque ducebant: in secunda rex ibat, equo insigni vectus: reliqui omnes, pedites

Pugna apud Rosebequam.

Carolus V. ad Flandriæ comitem uerba.

Nota de Curtraco.

incedunt. Quæ ante Dionysianam portâ lignea propugnacula erant, effracta sunt, & porta ciuitatis diruta. Pergenti ad hunc modum regi, præpositus, magna ciuium multitudinem, stipatus, humilis, pronusque occurrens, cum loqui cœpisset, rex audire noluit. Sed præteriens, ad diuæ Mariæ templum profectus, supplicatione absoluta, palatium petit. Erant per compita & diuersoria vrbs dispositi, ad custodiam, milites, prohibiti ne populo & ne militi populus iniuriam faceret. Edicti tamen contemptores duo ex plebefuere. Qui mox comprehensi, à suis fenestris illaqueati, strangulatique pependerit. Incesserunt eo die per urbem Biturigum & Burgundiæ duces, magna armatorum manu vallati, & seditionis insigniores auctores tercentum in vincula primum coniectos, paulo post carnifex capite multauit. Inter quos fuerunt Guillelmus Senonensis, Iohannes Filiolus, & Martinus Doubus. Et paucis interiectis diebus, Nicolaus Flamingus. Supplicio eorum expleto, cathenæ omnes ex compitis euulsæ, in arcem Vicennarum: arma per quasque domos inuenta, partim in Luparam deportata sunt. Scabini præpositusque mercatorum magistratibus amoti & ciuitatis regimen prætori Parisiensi attributum. Vectigalia, & pecuniarium, ex rerum venalium precio, subsidium, decretum atque exactum. Iohannes Marefius, homo populo gratus, delatus, quod inter seditiones furenti plebi fauisset, adnitentibus maxime Biturige & Burgundo principibus, indicta causa damnatus: & cum eo duodecim capite puniti. Inter hæc ad gradus palatinos, ubi Philippi Pulchri simulacrum visitur, extructo throno Carolus patruelibus & aulicorum nobilitate circumfessus, Petrum Dorgemontem cancellarium affari, qui conuenerat, populum iubet, qui à Carolo quinto ad præsentia tempora orbem deducens, præteritas seditiones & populî flagitia, regis præterea gesta, & ex Flamingis habitas victorias proluxa oratione memorauit. Non mirari eos oportere, si de tot scelerum autoribus supplicium sumere rex statuisset: qui in reliquos pœnam commertam irrogare iure optimo poterat. Hæc postquam locutus est cancellarius, ad Carolum conuersus: Hæc ne sunt, inquit, serenissime rex, quæ mihi dicenda commiseras? Assentiente rege, patruelibus eius ad genua Caroli procliues, populo indulgeri orant. Nobilitate quoque atque fortunis insignes fœminæ, passis crinibus lachrymantes, procumbente humi populo, regis miserationem expectabant. Mouit regem omnium miserabilis clamor, & mortis supplicium pecuniaria multa commutauit. Nam dimidiam fortunarum omnium partem, reus quique, redimendi sui causa, pendit, quæ militi ad stipendium distributa est. Parisiensium edomita pertinacia, Rothomagenfes supererant, qui punirentur. Misso ad eos Iohanne Viennensi, Admiraldo cum Iohanne Pastorello, & Iohanne Mercerio, quasdam ciuitatis portas eruere, & factionis conscios comprehendere, & supplicio affici rex mandat. At quia propediem dominicæ resurrectionis solennitas erat, remisso capitali supplicio, non pauci suis bonis priuati, soluti sunt. Nec ad fiscum multa: sed ad quorundam singulare commodum venit. Quamuis enim reipublicæ titulo principes agant, ministrorum tamen lucrum est, quod exigitur. Itaque bona huius exactæ pecuniæ pars ad Biturigum & Burgundorum duces peruenit. Cum hæc in Francia geruntur, Angli de inferendo Francis bello Londoniis consultant. Clerus vero non ignarus, Richardum, suum regem, quietis atque ocii patientem esse, bellum dissuadebat, & imprimis Cantuariensis archipræsul: quem alterius factionis sectatores necauerunt. Porro Urbanus v. i. decimam regi Richardo concesserat, vt in Franciam copias traiceret, ad opprimendum eos, qui Clementem competitorem eius tuebantur. Eius decimæ atque expeditionis coactor, & princeps, fuit Henricus Dispensarius, Norduicus antistes, vehementis animi iuuenis. Cui attributi sunt quingenti equites & quingenti supra mille pedites, præter magnum sacerdotum concursum, qui Urbano assentiebantur. Qui Calisium, tempestate primò impediti, nocturne mox serenitate transfretarunt, atque inde in Flandriam migrauerunt, excepti aliquot locis liberaliter, & comœatu adiuti. Quorum aduentum cum regem lateret, Carnurum religionis gratia proficiscens, templo diuæ Mariæ visitato, Aurelianum, ubi seditionem populus mouerat, spargit. Supplicio de flagitiosis sumpto,

Præpositus
mercatorum a
pulis Parisi
suppressis.

Multatur po
pulus Parisi
sensu.

Angli de bello
consultant.

pto, protenus Parisium reuertitur. Ibi primum, de Anglis, nuncio accepto, copias contrahit. Quod audientes Gandau, quosdam ex suis primoribus, ad Carolum mittunt, sed eos ad suum conspectum Carolus non admittit, non nescius, quid societatis cum Anglis inuissent. Coacto exercitu, in quo trecenta equorum millia fuisse Frossardus tradit (Venerat enim ad regem ex Germania Federicus, dux Bauarus, & alii auxiliares multi) cum de sufficienda annona, atque inuehendo ad exercitum comœatu, præfecti militum consulunt: Colinus Bouldardus Parisianus ciuis, quadrimestrem comœatum (si precium sibi soluat) ministrare se pollicetur. Constituta illi mercede, Carolus ex sancti Dionysii æde auriflamma recepta, eaque Guidoni de Timoula assignata, mouet. Iter agenti nunciatur, Anglos, ex Gandensium sententia, Ipras circumfedis. Sed illi aduentum Carolum formidantes, obsidione soluta, suburbia cremant: atque inde Castellum ducentes, oppidum circunvallant. Sed Clifsono cum Britonum duce illos persequente, incensis castris Burburgum & Grauelingam versus abierunt. Er Robinus Canollus, arrogans, & iactabundus Anglorum ductor, tametsi quotidiano ferre sermone parui se facere Francorum potentiam diceret, Dunas, quod se receperat, procedentibus in eum Francis reliquit, Grauelingam petens. Quam item à Carolo circumseptam dimisit, per portam, quæ nondum armatis cincta erat, dilapsus. Deserti Anglis oppidani, cum se acerrime defenderent: expugnati tamen, partim occubuerunt, partim in seruitutem acti, donec magna se pecunia redimerent. Grauelinga relicta, quia Burburgum Anglus occupauerat, eò se Franci contulerunt. Prius tamen, quam vllum obsidionis aut oppugnationis signum darent, Clifsonus Anglorum præfectos in colloquium venire petit, vt illos aliqua forte ratione adducere posset, Angliam repetere. Sed Clifsoni verbis elatior factus hostis, timoris hæc indicia esse ratus, statim, eruptione facta, Francos adoritur. Editio demum acri prælio, in oppidum repulsus, conclusus obsidione est. Ad primam oppugnationem, in qua Philippus Arthesiensis, Augi comes, egregiam operam nauauit, in muros cum regio vexillo conscendens, Angli Britonum ducem affari postulant. Accedentem ducem orant, Burburgo abire illis incolumibus liceat. In eo spem suam reposuisse, quod memoria teneret, Anglorum ope se Britannia potiri. Prædecessores eius, Anglis regibus obsequentes fuisse, eorumque amicitiam semper coluisse. Ad hæc dux respondit, regem se conuenturum. Adiens igitur Carolum Brito, quæ ab hoste accepisset, ei patefecit. Addiditque belli fortunam ancipitem esse, Dei nutu, non hominum virtute victoriam dari. Si oppugnare illos pergat, cum ipsi plurimi intra oppidum pugnent, occisuros facile aliquot ex proceribus Francis, quorum mors non satis compensari possit. Hyemem præterea instare, quæ illis locis horridior soleat esse, atque asperior. Ergo operæ precium fore, si discedat hostis, oppido, in regis potestate, relicto. Huic ducis sententiæ quanquam multi aduersarentur, & imprimis Petrus Dillerius, præcipua strenuitate auratus eques, asserens, facile expugnari Anglos posse, si continenter oppugnentur. Non audientem ducem, qui suo more Anglis non inimicaretur, eosque armorum & belli socios quondam habuisset. Vicit ducis sententia. Datusque est hosti liber egressus. Qui Burburgo, militari ornatu, exiens: regi gratias, ob receptam libertatem, egit. Dum hæc aguntur, Franciscus Acremenus Gandauus, Aldenardum noctu, scalis in muros oppidi erectis, capit: & exturbatis inde oppidanis, Gandenses loco imponit. Oppido Burburgo recepto: vnus ex Francis, sacrorum contemptor, templi foribus effractis, dum diui Iohannis argenteum simulacrum rapere contendit, simulacrum, auersa facie, dorsum illi versat. Nec mora sacrilegus fit mentis inops, atque in semet insanens, in proprios artus delauit. Cæteri milites hoc euentu exterriti, templo abstinerunt. His rebus Burburgi confectis, postquam rex Parisium remeasset, auditis plurimorum querelis, qui in Britonum ducem, ob dimissos Anglos obloquebantur, rem dissimulat. Quem per paucis post diebus secutus Brito, quandam à bello vacationem, ab Anglis concessam, regi renunciat: atque ita nihil cunctatus, in Britanniam se proripit. Spe autem pacis cum Anglis accepta, Carolus Biturigum ducem Calisium legat. Quod Lenca-

Copie regis
Caroli.

Burburgus.
Grauelinga.

Ad Burburgum
Angli obsi-
dentur.

Hoc est pro
Magistro
nostrum.

castris dux Anglus conuenturus erat. Multorum dierum hinc atque inde habita
Eudanicus Lan-
drensis maris. coitio, nihil, præter interituras inducias, importauit. Per id tempus, Flandrensis
comes, Ludouicus moritur, cuius sepulchrum uisitur, in templo diui Petri Insu-
lani. Et in Aquitania hominum perditorum, qui nouis rebus animum intende-
bant, non parua manus, Sancerrum Marefcallum, propter inducias quietum, &
nihil ab hoste timentem, inuadit. Sed sua cautione (ut prouidus erat) profectus, gra-
fatoribus restitit. Nec propterea destiterunt prædatores, arces, ut cunq; poterant,
furto atq; insidiis occupare: admonentibus Anglis, quorum in Francos nulla erat
Aruernici ui-
lentiæ per Ar-
uernium. sincera, uel fœderis, uel induciarum fides. Eadem quoq; tempestate, Aruerni, ad-
iunctis sibi Lemouicensibus, atq; Pictauiis grauissimam seditionem excitarunt, du-
cem sibi quendam Petrum Bruerium instituentes, atq; ita per nequissimam licen-
tiam grassantes, nobilem quemq; clerum, item & alicuius pensi hominem, sibi ob-
uium, sine miseratione obruncabant. Nam, depræhensi forte per uiam, Scoti e-
quitis capiti ignitum cassidem imponunt. Sacerdoti amputatis digitis, capitis ver-
ticem deglubunt, deinde cremant. Religiosum hospitalis ordinis, per alas proce-
ræ arbori appensum, sagittis telisque confossum necant. Nec modus illis erat ul-
lus sæuendi. Pluris inter illos habebatur, qui duriora flagitia committeret. Huius
tam derestandæ inhumanitatis nuncio accepto, Biturigum dux, qui Auinionem,
salutandi pontificis causa, petebat: delecto nobilium exercitu in seditiosos mo-
uer, quos non difficili prælio, multis occisis, multisque laqueo strangulatis, supe-
rauit. Inter hæc Ludouicus Andegauus, qui Appuliæ regnum, à Gregorio x i i.
De Neapoli. vocatus, & deinceps ab Alexandro v. rex Neapoleos, contra Ladislaum, Vnga-
riæ regem, declaratus, uendicabat: rerum omnium egenus, Petrum Craonum ad
uxorem in Franciam mittit: pecuniam, quam illi discedens, crediderat, acceptu-
rus, & ad eum mox perlaturus. Sed perfidus in dominum Craonum, pecunia ac-
cepta, segniter agens, lasciuiæ suæ prius, quam domino obsecurus est. Nam, dum
per Venetos iter facit, Ludouicus, expeditionis suæ in Italiam, sero pœnitens: ani-
mo æger, & fortunarum omnium inops moritur. Hunc exitum habuit, temerariæ
& longinquæ militiæ, belli incautus ductor: quo defuncto, quisq; qui eum secu-
tus fuerat, miles, bacillo contentus, uili fordidoq; habitu domum uix reuisit. Eius
Iohannes
XXIII. cladis causa fuit Iohannes x x i i. Alexandri successor. Nam, copiarum suarum
præfecti, Ludouico exitium parauerunt. Iohannes uero, in Constantiana synodo
agens, papatu priuatus est, & in castello Haldeberga in custodia habitus, sub tute-
la Ludouici, Bauari ducis, ubi annos tres asseruatus est. Compertum enim syno-
dus habuit, illum plurima, aduersus ecclesiæ fidem, dogmata diuulgasse. Sub id
tempus Biturigum dux, & Lencastriæ princeps, Calisium conueniunt. Causa con-
uentionis, spes pacis fuit: quæ irrita habita est, quanquam plurimas, optimæ pacis,
leges Biturix Anglo proponeret. Manifestata Anglorum, aduersus Francos, inimi-
citia: quâdoquidē Carolo conducebat, amicitias comparare, Niuernensis comes,
Hannoniæ comitis filia, uxorem duxit: iureiurando pollicente patre, partiu Caro-
- fore. Cameraci nuptiæ factæ sunt. Vbi Carolus equestre certamen (quod hastilu
diu) Franci dicunt) exercitationis gratia, cū Collardo de spineo, non sine laude ha-
buit. Nondum per eos dies Nauarti regis, inuidens Francis, animus quieuerat, Bi-
Nauarrim-
quitiæ. turigum Burgundumq; ducem, ueneno tollere, cogitans. Itaq; confectum lethife-
rum puluerem, cuidam Anglo Iohanni dat, quem, pecunia, à Nauarro, accepta: du-
cibus conferat. Anglus, receptum facinus dum exequi parat, popinam ducum cre-
bro ingressus, à cocis depræhenditur: quem scelus confessum, lictor capite plectit.
Panus belli in
Angliam ap-
paratus. Inter hæc complures ex Franca nobilitate, quibus dolebat, Anglos tam frequen-
tibus bellis Franciam impetere, de expeditione in Angliam ducenda, assidue collo-
quebantur. Quare à Carolo animaduertsa, cū florenti ætate animoq; excelso ef-
fer, de ipsa expeditione consilium capit. Inuenit, facile factu esse, Angliam uinci.
Dacos olim, & præterea Saxones illam occupasse. Ea conditione gentem esse, quæ in-
tra suos fines bellum diu ferre non possit. Vno, aut ad summum, secundo prælio uel vin-
ci uel vincere solita, nec unius hominis principatum longo tempore perpeti: suos re-
ges, aut necandi aut pellendi consuetudinem fecisse. His rationibus persuasus Car-
rolus,

rolus, bellum Anglis indicit. Nauibus vndiq; contractis, ingentem classem armat.
Tam grandibus cœptis, cum pecunia quæritur, tributum rex inauditum; vixq; fe-
rendum exegit. Quamobrem permulti, Francia relicta, nouas sedes quæsiere.
Classe, uiris, armis, commearuq; affatim instructa, maximus ille naualis appa-
tus, non secus, ac in arente stipula crepitans atq; æstuans ignis, euauit. Nec dubia
fama erat, principum culpa id accidisse, qui exactam, ad expeditionem, pecuni-
am inter se corripuerant. *Improba siquidem auri cupido, publica utilitate neglecta, sui
tantum curam habet.* Vnus tantum Iohannes Viennensis, Amiraldu, nauibus sex-
aginta instructis, Scotos petere ausus est, ut inde bellum Anglis inferret. Visus
Principi ini-
quitas. est rex Scotus, Iohannis aduentum moleste tulisse, & quoad per eum fieri potuit,
transitus in Angliam tardatus est. Interim tamen, dum delectum militum facit,
Francos commeatu iuuat. Nam inter Anglum Scotumq; graues tum belli causæ
erant. Paratis copiis, Scotus Iohanni tria armatorum millia ex suis attribuit. In-
gressi, cum Scotorum manu, Angliam Franci, omnia hostiliter incurfant, & de-
populantur, nullo illis occurrente Anglo. Atque ita ad Droartum arcem perue-
nientes, eam oppugnare cū Amiraldu decreuisset, Scoti, id ne faceret, dehor-
tabantur, persuasum sibi habentes, illam inexpugnabilem esse. At Iohannes, loci
naturam atque munitiones diligenter contemplatus, unam partem animaduertit,
qua arx expugnari posset. Igitur dato oppugnandi signo, Franci (spectantibus
Iohannes Viē-
nensis in An-
gliam ducit. 20 quasi per ocium Scotis) in arcem irrumpunt. Cœperunt præterea alias munitiones,
donec rex Anglus arma in illos desumpsit, tanto quidem numero, ut Iohan-
nes, paucitate militum inferior, cum intelligeret Scotos remisso animo esse, in
Scotiam copias reduxit. Vbi sceminæ cuiusdam, regiæ nobilitatis, amoribus ca-
ptus, ammonitus tandem ab ea, Scotia discedere, quod suspectum eum rex ha-
beret: conscensa clam nauis, in Franciam se contulit. *Perrarum est, Francos, alie-
na in gente, gloriam comparasse, quam arrogantia uel libido non obscurauerit.* Ex clas-
se, quæ ad expeditionem, aduersus Anglos frustra comparata erat, quota pars,
in Sculæ portu, stationem habebat. Quam incendere per Franciscum Attremen,
humilis conditionis hominem, Gandenses instituerunt. Quod ubi à Sculæ præ-
fecto, certis indicis, animaduertsum est: dum autores perquiri, Dammum aufu-
gerunt. Duodecim tamen depræhensi, capite puniti sunt. Apud Dammum erat
aliquod Anglorum præsidium. Fugientes Carolus persecutus, Dammum circun-
cingit, præter eam partem, quæ palus est. Circumsidenti Franco, oppidani conui-
tia dicunt, quasi, ad eos superandos, imbelles essent. Sed postquam se oppugnari
circumspiciunt, mox de deditioe consultant. Atq; interim Angli aliquot, per pa-
ludem, salutem petere uisi sunt. Eapropter, ad paludis exitum, miles positus, qui
hostem transitu prohiberet. Mox ad muros machinis admotis, & muri parte de-
iecta, Franci locum expugnant. In ea opes permultæ preciosæque inuentæ. Fran-
ciscus uero, qui vrendarum nauium negocium in se receperat, Gandauum se re-
Sclusa arx
Francorum
fuit. 40 cepit. At rex, ad nauium præsidium, turrim munitissimam, apud Sculam, extru-
xit. Tum enim à regibus Francis Sculsa tenebatur. Sed eam Philippo Burgundio-
num duci, cū Carolus postea dedisset, illam Flamingi comites ab illo tempore
hactenus possederunt: non sine Francorum damno. Nam, cū edito mediocri-
ter iugo arx munitissima sit, in mare longissimum prospectum habens, pelagi illius,
& terræ Flandriæ imperium, quasi sibi arrogasse, facile credi potest. Scio Frostar-
dum scripisse, Sculam, priusquam arce munitetur, fuisse Guillelmi de Namur-
co, qui Philippi Burgundi cognatus erat, eamq; à Guillelmo comparasse, data illi
Berthunia, cum agro adiacenti. Moxq; in colle, qui Sculæ eminet, arcem exædifi-
casse. Est pene insula Zelandia, quam Rhenus in mare influens efficit. A cuius in co-
Zelandia. 50 lis Angli Gandensesq; plærung; iuuabantur. Eos rex adoriri iubet. Capti occisiq;
ex illis multi fuere. Captiuis aliquot cum mortem Carolus remitteret, mori ma-
luerunt: quorum vnus, qui tamen sanguinis gradu alios contingeret, eos tamen
supplicio afficere, si saluus euaderet, se obrulit. Itaq; immanis carnifex, concap-
tios consanguineosq; necauit. Detestatus autem rex hominis impietatem, pari eū
Notabile. pœna plecti iubet. Per id tempus, sedente apud Auinionem, Innocentio v i i.

qui raram, nisi ex Franciæ regno, obedientiam erat consecutus: cardinales xxx. ordinauerat, quibus grandis sumptus opus esset: diui Nichasii Remensis abbate in Franciam misso, dimidiatam omnium ecclesiarum partem exigere conabatur. Cui cœpto scholastici Academiæ Parisiensis restiterunt: missis ad Carolum oratoribus, qui pontificis edictum, haud æquum esse, persuaderent. Audita scholasticorum querela, rex exportare regno pecuniam vetat: & ecclesiarum prouentus in tres partes distribui iubet. Vnam in ecclesiarum instaurationem. Alteram dissoluendis earum obligationibus & debitis: Tertiam quotidianis ministrorum vîbus assignauit. Simulq; de his rebus Arnoldum Corbium ad pontificem legat. Pontifex autem edicti pœnitens, ab exactiōe destitit. Postquam ex Flandria Carolus Parisium remeasset: Brugenses, & qui Ipras incolunt, intercessore Iohanne Dello, aurato equite, autores fuere pacis, quæ à Carolo Gandensibus Tornaci data est: Philippo Burgundorum duce, qui in comitatu Flandriæ successerat, assistente. Per id tempus, rex Isabellam, Bauari ducis filiam, Ambianis vxorem accepit. Venerat paucis supra diebus ex Armenia in Franciam, Turcos deuigans, Leo Armeniæ rex: qui sollicitissime curabat, Francorum Anglorumq; controuersiam componere, vt duorum potentissimorum regum conciliatione parta: ipsi in Turcos expeditionem ducere non recusarent. Eam ob rem, Caroli assensu, in Angliam profectus, ita egit: vt de mittendis, ex huiusmodi causa, oratoribus conueniret. Itaq; Calisium Angli, Boloniam Franci se contulerunt. In ealegatione, diebus quinquaginta frustra consumptis, cum Anglus, præter honestæ pacis leges, nulla non sibi arrogaret: discessum est. Contrahit ob eam rem Carolus numerosam classem: seq; ad Anglicanam expeditionem instruit: pecunia à clero mutuo accepta: à populo vero, sine modo exacta. Erat Carolo soror Catharina, quam Biturigum ducis filio despondet: cognationis legem pontifice laxante. Paratis apud Sclufam ad expeditionem nongentis nauibus: cunctanti Attrebati Carolo: præfecti classis significant, tempus nauigationi accommodum esse. Qui ducis Biturigum moram causatus, tandem ducem, qui Parisii deliciis operam dabat, accersiri iubet. At ille Carolum literis admonet, vitam in tuto & sine tristi sollicitudine agere, nec in Angliam traicere festinet. Venit tamen ad Carolum dux, non secus ac ludens: ne in se militum odium conuerteret. At, cum Sclufam venisset, simulat quidem traicere in Angliam: sed pigre ioculariterq; omnia agens, ortis tandem grauib; procelis, expeditionem dissuasit. Dimissa classe, cum omni belli instrumento, ea omnia in Anglorum potestatem venere. Credidit patrueli nepos, &, quam incredibili impensa classem militemq; contraxerat, repente dimittit: nulla publicæ utilitatis ratione habita. *Plerique enim rerum administrationem pro ludo principes habent, & quanti sue libidines consent, non considerant: quod euenire eis solet, quibus populi maxime ararium sunt.* Fuit nimirum huius classis non facile supputanda impensa: Quippe ingentem comæteum cum supra modum haberet: naues quoque ipsæ variis picturis decoratæ erant. Et auro mali ornabantur, ita vt certarent proceres, quis ditioe nauis veheretur. Milites vero & numero nauium & tanto apparatu exultantes, atque iactabundi: Angliam iam iam victam desolatamque esse, inter sese gloriabantur. Eisdem diebus regina filium enixa est. Cui patris nomen inditum: quem immatura mors abstulit. Fato quoque suo functus est Nauarrus rex, Carolus: euentu admiratione digno. Cum longe senex esset, & calore defectus, lintheo illum insuendum, & aqua, quæ viua dicitur, perfundendum quidam suaserunt. Eam enim aquam, efficacem calefaciendi vim habere, constans opinio est. Hoc sciendi ministeriū dum furor noctu exequitur: filium (eius abrumpendi causa) ad lucernam admouens: exceptam filo flammâ: ad lintheum, priusquam animaduerteret, furor raptim delabi videt. Nec mora, lintheū omne subito exurit, miserabiliter vociferante Nauarro. Qui die tertio post, cōtinuo dolore maceratus, extinctus est: pleriq; constanter affirmantibus, diuinam esse iram, quæ perfidum regem, digna suis sceleribus pœna cruciasset. Fuit eodem tempore nauale, aduersus Anglos, bellum: qui, duce Hugone dispensario, nauibus amissis: à Francis superati sunt, Hugone capto. Per eâ tempestatē, duo, ex familia Petri, Aléconii ducis, proceres,

Pontificis Romani exactio.

Isabella Caroli VII. mater. Armeniæ rex.

Andegauensis ducis ignavia.

Nauarri regis mors mirabilis.

ceres, Iaquetus Grifus, & Iohannes Carongius, singulari certamine Parisii dimicauerunt. Dimicandi hæc causa fuit. Erat Iohannes, eques, multa cognoscendi auidus. Ob id incidit illi animus, aliquorū peregrinandi. Relicta igitur Argentolii, in Perfico, vxore: vt constituerat, abiit. Iaquetus autem Grifus, vel quod mulierem, quæ formosa erat, amabat: vel quod Iohanni nocuisse aliquando gaude-ret: diluculo surgens, Argentolium, mira festinatione, contendit: vbi liberaliter exceptus, dicit, videndæ arcis causa aduenisse, quam longe speciosam esse acceperat. Iohannis vxor, amicū viro suo hominem, referato ostio in arcem (sola in-tromittit. At Grifus, solitudine loci, audacior factus, renitentem sceminam stu-prauit: statimque libidine expleta, abeunt Grifo, tu, inquit vxor, scdissime adul-ter, stupri pœnas aliquando lues. Flagitium autem in aduentum mariti cœlauit mulier. Cui tandem reuerso, Iaqueti violentiam, mœrens detexit. Qua re turba-tus Iohannes, assumptis secum aliquot ex suis & vxoris amicis, ad ducem Alen-conium rem omnem deserit, petitque aut adulterium corripi, aut in certamen de-fcendere, pugnae sortem experturus. Id vbi dux non admittit, ad regium Parla-mentum querelam retulit. Diem certamini senatus edicit. Carolus rex, ex edito folio duellum spectauit. Venerat quoque Iohannis vxor, curru vecta, ad quam vir accedens: Tu, inquit, mulier, vnica testis ades, illati in te stupri: cuius gratia duel-lum hoc ipse assumo. Dic palam: si iuste adulterum aggredior. Mi vir, ait vxor, mea in te fidei securus accede, nihil tibi mentita sum. Ad hæc verba, osculo vxori dato, Carongius in duellum procedit. Qui equestri congressu mox in femore vulneratus, nec propterea legnior factus: in pedes desiliens, adulterum humo pro-stermit, atque occidit. Quem carnifex ad patibulum tractum, sublime illaqueat: Carongium autem mille Francis: & annuo ducentorum Francorum stipendio Ca-rolus donat. Hac forte interit scdus adulter. At Britonum dux, Iohannes de Mon-tesforti, accepto Clifsonum Connestabilem, contrahendi nauigii causa, in Britan-niam aduenire, eum ad prandium inuitatum, remotis epulis, in vincula conici-mandat: neque exemit, donec ea, quæ in Britannia Clifsonus loca habebat, eius potestati permiserit: solutis in super centum Francorum millibus. Oderat enim Clifsonum dux, ob id maxime, quod Iohannem Britannicum, Caroli Blefensis fi-lium, ex Anglia, vbi annos quinq; & triginta patris loco obses extiterat, liberaue-rat, eiq; filiam desponsarat. Cuius gratia timebat dux Iohannem, Britannicæ ducatum, quem eius pater amiserat, aliquando armis vendicaturum. Inde liberati Clif-soni vultum dux intuitus, hæc, inquit, Clifsoni dimissio, mihi patriæq; olim damni non nihil importabit. Postquam ducis in Clifsonum dolos perfidiamq; Carolus accepit, ad eum mittit, qui illum in iudicium Aureliam vocent. Dic constituto nō adueniente duce, Clifsonus ad regis genua procumbens, contumaciam, inquit, iniquissimi ducis, rex iustissime non ignoras. Tuum est, mihi iniuriam passo, iusti-ciam accommodes. Ecce ducem ad singulare certamen appello. Et hæc dicens, pignus duelli exhibet. Vbi hæc à Clifsono dicta gesta q; dux cognouit, veritus, ne instigante Clifsono, Carolus bellum aduersus eum susciperet: per nuncios Caro-lum orat, ne sibi succenseat: quod Aureliam vocatus, non affuerit. Fuisse arduis rum negociis occupatum. Iam vero ocium esse, si per regis voluntatem liceat, Ble-fas aduentare: ibiq; coram regiis legatis purgatum se facere, de iis, quæ regi ab ad-uerfario delata essent. Continuit diu Carolus responsum. Deniq; placuit, patruel-les suos, Biturigum & Burgundiæ duces, Blefas mittere. Postquam conuenere: Britonem arguunt eorum, quæ in Clifsonum commisisset. Nullam illi gratiam dari posse, nisi ad regem concederet. Non dubitavit Brito, ducum præsentia atque auctoritate fretus, regem adire. Coram positū Clifsonus magnopere accusat, quod se regio magistratu illustrem, & reipublicæ causa, in Britannia, ex regis iussu, agen-tem: per simulatam beniuolentiam, ad epulas inuitatū, compræhenderit: tam diu in dura custodia habitū, donec arces, & quæ sua erant, eius potestati dimisisset, qui Anglo hosti amicus & fautor habebatur: iustum esse, aut illum duelli pignus reci-pere, aut pœnas subire debitas proditori. Ad hunc modum, excandentem ira Clif-sonū, duces ad modestiā reduxerunt. Nam in communi regis cōsilio causam agi, &

Duellum pro adulterio.

Dux Britonū fallax.

De beat. Mariae conceptione contra praedicatorum.

Nota militarem astutiam.

Admonitio de vectigalibus tollendis.

Nota de praetura Parisiensis.

prudenter sententia eam diffiniri, Clifonus acqueuit. Acta causa est, ab utraque parte, magno certamine. Demum dicente ius cancellario, dux arces rupis Arianae, & Loffelini, cum tota ablata inde suppellectili, Clifono restituere damnatus est: centum millium Francorum poena adiecta. Per hanc tempestatem Iohannes Montefonus ordinis diui Dominici: Theologus magni nominis doctor: ad populum de diuae Mariae virginis puritate concionatus, eam originali contaminatione, reliquae humanae propaginis instar, fuisse infectam disseruit. Quem alter eiusdem ordinis Theologus imitatus, cum Rothomagi de re ipsa sermonem haberet: Ego, inquit, nisi palam ostendero, Christi matrem paternae originis labem, dum conciperetur, contraxisse, *Huetus* appellari non recuso. Est enim id apud Francos nomen ridiculum. Eam ob rem diu in consuetudine fuit, ut eius ordinis fratres, *Hueti* à pueris passim vocarentur. Discussa in praesentia pontificis Innocentii vii. veritate, procurante maxime Parisiensi schola: Montefonus Parisium redire, & quae de virgine temere praedicauerat, retractare compellitur. Erat in Lemouicibus Anglus, *nigrum caput* appellatus: qui ex arce Chaluceto incurfiones crebro faciens, Aruernos vexabat. Hic quadringentis delectis militibus contractis, montem Ferrandum noctu ducit, sciens oppidum nullo praesidio teneri. Ibi per obscurum noctis positus, quam proxime muros, insidiis, aliquot equites simulare se mercatores docet, & cum oneratis iumentis, sub initio lucis Monteferrandum proficisci. Itaque milites, ut iussi erant, ad pontem, qui ante portam est, progressi, praefieri sibi aditum orant. Ianitores nihil de insidiis conscii, ponte demisso, pseudomercatores, in suam perniciem, admittunt. Nam porta occupata: milites districtis mox gladiis eos necauerunt. Nec mora, qui in insidiis erant, oppidum inuadunt, omnia in mortem atque in praedam conuertentes. Ea re ad Sancerrum Marefchallum, qui tum in Aruernia agebat, perlata: dum, illum copias Monteferrandum mouere, hostis accepit, curribus praeda raptim imposita, & captiuus abductis: Chalucetum properere remeavit. Venerat in curiam, eo tempore, anachorita quidam, portans in dextera rubram crucem: vir austeræ & religiosae conuersationis. Hic regem affari cum peteret: ab aulicis saepenumero prohibitus est: verentibus, ne vel dolo regem circumueniret, vel reuera, specie aliqua sanctitatis, regium animum aliorum traderet. Perseueranter tamen agens, ad regem introducit. Cui, se desuper admonitum esse, dicit: ut illum, de vectigalibus tributisq; annuis tollendis, conueniret. Ni faciat: Dei iram in proximo esse: qui renitentem puniret. Sed neque liberos villos habiturum. Tunc enim temporis regina cum filiam genuisset: ea vita decesserat. His anachoritae comminationibus rex paululum perterritus, vectigalia demere cogitauit. Sed utroque patruale, Biturige dico atque Burgundo dehortantibus, cogitatis abstinuit. Scribunt historici Geldriae ducem, nullis interuenientibus causis, ad bellum regem prouocasse. Idcirco Carolus in ducem mouisse, quem Agrippinensis archipraeful, & Iuliaci dux, à temeritate resipiscens, regi conciliauerunt. Remis deinde conuentu habito: quandoquidem rex adoleuisset, haberetque ætatis & prudentiae satis, ut regnum sine alterius tutela administraret: visum est consilii assessoribus, ex reipublicae commodo fore: si vno principe regnum gubernaretur. Igitur ad Carolum omnia relata sunt: & patruelibus regimen interdictum. Egit tamen illis gratias Carolus, quod eius negocia bene gessissent, precatusque eos est, fidi in eum postea permanent. Illi, magnis à nepote rege donati muneribus, Carolo vale dicentes: alter in linguam Occitanam, cuius administrationem gerebat: alter in Burgundiam profectus est. Rex vero Parisios petens, veteres regni institutiones recensere iubet. Recensitas praecipit obseruare. Inter eas institutiones (Carolo ex Flandria, ut supra dictum est, reuertente) mercatorum praeposito Scabinisq; Parisiis, ciuitatis administratione fuerat interdictum: & praetori utraque gubernacula assignata. Quem magistratum, cum Iohannes Foleuillus, homo, sine controuersia, eruditus, & iustus gessisset: non inscius, quantae sollicitudinis erat, utriusq; officio inferuire: regem adit, curas enarrans, quae bino magistratui incumberent. Alteri vix se satis esse posse. Orare, ut vno se abdicare possit. Deputatur in eius locum Iohannes Iuuenellus,

nellus, inter parlamentarios aduocatos boni nominis & probitatis vir. Quae non praepositum, sed custodem praefecturae mercatorum, rex appellare instituit. Quo nomine Parisianus praeses etiam nunc appellatur. Hic Iuuenellus, patre Iuuenello, de vrfinis, natus, ex vrfinorum nobili in Latio familia, genus duxit. Quae Neapolinus Mettensium episcopus, eius frater, in Gallia, quod strenuus & belli sciens eques esset, illexerat. Qui aduersus Anglos praecelara militiae opera gessit. Deinde, quiescente paulo à bellis Francia, arma in Turcos tulit: ibiq; gloriosa morte interiit. Iohannes autem Iuuenellus, custodia praepositurae accepta, cum Parisiorum libertates & priuilegia immunita comperisset, Rothomagenfes imprimis in iudicium adduxit. Atq; ita redintegrate priore libertate, flumina quoq; sublati impedimentis, nauigabilia fecit. Extruxerant enim pleriq; in Materna amne molendina, quae alueum angustiorē, ad naues deducendas, efficebant. Hec Iuuenellus deiecit, compensatione possessionibus facta. Dum haec geruntur, Clemens pontifex, Carolum per litteras orat, ad se Auinionem venire, ut de Neapolitanis rebus vna cōsulerent. Cui, se id curaturum, Carolus respondit. Huius ad pontificem profectiois causa, rex tributa exactione q; auxit, clerum sine modo premens. Nam, cum plus iusto liberalissimus ipse profususq; musq; donator natura esset, nulla illi profundendae pecuniae ratio inerat, ita, ut qui ratio ciniorum magistratus gerebant, venientibus ad se fisci & publice pecuniae quæstoribus, dum indiscretas largitiones libris annotatas produnt, hęc margini verba addebant. *Nimis accepit, recuperetur.* Et spes quidem populo fuit, leuandae immoderate exactionis, per reginae aduentum, quae tum coronanda Parisii erat. Sed ab ambitiosissimis & praeter mensuram largitoribus, tributis remissionem frustra expectes. Non enim tantum non diminutum vectigal est, sed salu maius adiectum. Et patris monetam, nullo illi instituto precio, Carolus sustulit, & nouam magno populi dispendio cudit. Deinde Auinionem profectus, Clemem reuerter adiit. Apud quem aliquot dies, comunicato consilio, cum Ludouico regni Siciliae diademate pontifex decorasset: Carolus in linguam Occitanam venit. Cui per Tholosates iter facienti, Fuxi comes, apud Mesieram, quae prima est Fuxensium ciuitas, fidelitatis sacramenta praestitit, & quia sine liberis erat, haeredem comitem Carolum inscripsit. Fuerat autem comiti filius, quae ex Navarrae regis sorore susceperat. Hic, postquam adoleuit, patri detrahere cepit, propterea, quod patre atq; illiberaliter eum, ut ipse causabatur, haberet. Accedebat ad indignationem, quod eius mater comitis auitiam inuenit, e Nauarria, quod se contulerat, ad virum redire formidabat. Quare ad auunculum in Nauarrum profugies, consulo re Nauarro, patri venenū parat: nō quidem, ut auunculus dicebat, lethiferū, sed, quod patris cibo admixtū, dissidentem mariti animum uxori reconciliaret. Atq; ita domū reuersus, dum praeter morem popinā ingreditur, venenatos pulueres cibi in spatium, vasculū, ubi virus cōdiderat, illi excidit. Quod receptū vnus ex comitis ministris medicinae professoribus exhibet, qui mox id mortiferū esse iudicantes, filium patri deferunt. Depræhensus filius, crimē, venenū, & veneni auctores nō cælat. Quae capite damnatū, per tortorē necare pater iubet. Ex huiusmodi causa, orbis liberis comes, in regem quaecunq; possidebat, testamēti lege transtulit. Reuerso in Franciam rege, cum de Biturige duce frequentes nuntii ad eum venirent, auaritia illum accusantes, eximere ducem à linguæ Occitanæ gubernaculo non tardat, misso Tholosam Petro Caprenso, nobili equite, qui magistratu amotum ducem populo significet. Suasus praeterea à Genuensibus Carolus, suppetias aduersus Mauros illis dare pollicetur. Eam expeditionem Borbonii dux libens excepit. Qui praeter pedites, contractis mille quingentis equitibus, tanto diligentius profectus est, quanto ad ciuilem quandam discordiam Francos principes magis inclinari cognoscebat. Sub duce militauerunt Haricuriae comes, Admiraldus Viennensis, Conciacus, & alii complures, magni generis homines. Quibus se ex Anglia veniens, comes Darbius coniunxit. Ad Tunicum fuit cōstitutus, & dura obsidio: Sed desperata expugnatione, in patentes caepos Christianus exercitus se cōtulit, ubi Sarracenus miles tētoria fixerat. Ibi dum pugnatur, fugientibus tandem Mauris victoria Christianis accessit. At, quia diminutus esset exercitus, & pestilentia laboraret, de repetenda domo cōsultant. Quod rex Maurus suspicatus, veritus, ne id hostis simularet, ut receptis viribus & redinte

Contra superfluas largitiones regum.

Filius in patre dolus.

Genuenses aduersus Mauros.

Q

gratis copiis, mox acrior insurgeret: duces per internuncios tentat, si pacisci vellent. Conuenit, vt captiuos Maurus restitueret, decē ducatorum millibus præfectis copiarū perolutis. Atq; ita induciæ pactæ sunt, & Borbonius militē reduxit. Incidit per idem tēpus Iohāni, Castellę regi, bellū aduersus Portugallię regē, & ducē Lencastriæ. Quamobrē Borbonius à Carolo in Castellā cum exercitu mittitur, qui Iohanni suppetias ferat. Qui Borbonius Auinionē primū, vt pōtifici gratularetur, deinde, per Narbonēsem prouinciā, Barchinonē profectus est: vbi Iolanta Barrēsis, Aragonū regina, cum suo viro rege agebat. Itaq; tam longis itineribus in Castellā venit, vt post bellū aduenerit. *Francis enim fere mos est, citum auxilium promptumque polliceri, factō tardos esse.* Borboniū tamen Iohannes lætissime honorificeq; excepit. 10

Florentini.

Florentinis, per id tēpus, opem, aduersus Galeatiū Mediolanensiu ducem, petentibus: seq; Caroli potestati deditibus, respōsum est. Inter regē ducēq; amicitia esse, quā (nō intercedente iusta causa) dissoluere indecorū extitisset. At si Mediolanēsis iniurias illis facere pergat, subsidiū se missurū Carolus dixit. Expectatiōe sua frustra ti Florentini, ad Armigniacū comitē se cōtulerunt, eadē, quæ à Carolo, postulātes. Armigniacus, tamen si postulata primū recusat, sibi tamen visum est, vile rei publicę fore, si militū, per Franciā palātium, multitudinem in longinquā prouinciā duceret. Collecta igitur valida manu, Florentinis auxiliari cōstituit. Superatis Alpibus, Alexandriam, Mediolanensiu ditionis ciuitatem, obsidet. Vbi, audito comitis aduentu, dux præsidium posuerat: & in insidiis alteram armatorum turmā, non 20

procul ab Alexandria esse imperauit, Iacobo Verme copiarū præfecto. Circumfendente urbē comite, insidiatores quosdam, ex suis leuis armaturę, laceffitū obsidentes Alexandrini mittunt. In quos emissi Armigniaci milites aliquot, dum lōgius eos persequuntur, hostis ex insidiis prodit. Quod vbi animaduertit comes, laboratibus suis dum succurrit: Alexandrini, eruptione facta, comitem, inter se atq; insidiantes circumuentū, interceptiunt. Multis occisis, ipse, octo vulneribus acceptis, non multo post clamans, *in manus tuas domine commendo spiritum meum*, animā efflauit. Scribit Frossardus, comitem, sudore inter præliandum æstuantem, in aluetum proximum secessisse: vbi, dū ex riuo fluentis aquæ largius bibit, voce defecisse, atq; ita ab hoste fuisse captum. De leprosis, per eisdem dies, puteos iterum veneno contaminare cōspirantibus, supplicium sumptum est. Et cum ventigalium aut tributorum nullus esset modus, omnia per Franciam in rixa & ventigione gerebantur. Et quod inexplēbiter tollebat, non in communem vsum, sed in priuatorum quorundam auidissimam auariciam veniebat. Quamobrem nulli non animo coniectabant, quæ superuenerunt incommoda. Augebant præterea timorem inaudite, per illos dies cœli tempestates, &, magna ventorum vi agitati, in mari, fluctus: qui in littora pisces euomebant. Auulsæ quoque magnæ crassitudinis, arbores, & per aera, loco translata, mentes humanas territabāt. Inter hæc cū Aurelianensis ducatus ad Carolum, mortuo Philippo peruenisset, anno salutis MCCCXCI. cum Ludouico, fratri suo, assignauit: quamquam ciuibus iureiurando se adegisset, ducatum sibi seruaturum, & regno, perpetua possessione, coniuncturum. Hic Ludouicum, tamen si adolescens esset, erat nihilominus quærendi domini appetens, ita, vt paruo tempore, Blesiam, Conciacum, & Sueffionis comitatum compararit. Obeunte, eodem tempore, mortem, dum manus abluit, Gastone Fuxi comite, quamuis hæredem sibi Carolum testamento instituisset, ad quendam tamen comitis nothum, excelsum animi virum, hæreditas, cum tota supellectili, rege assentiente, venit. Qui fide Carolo præstita, comes appellatus est. Paulo supra hos dies Vantadorum, in Lemouicibus admodum munitissimum castrum, à Biturigum duce recipitur. Id enim cum Gaufridus Testanorus longo tempore occupasset, 30

Exactiones per Franciam

Vantadorum capitur.

venientes Fracos simul cum pecunia interciperet. At Guillelmus, doli prouidus, partem bonam suorum in insidiis, non longe à castro, statuens: cū aliquot armatis castrum ingressus, portam asseruare iubet, & turrim, quæ clausa erat, sibi referari petit, alioquin pecuniam se non soluturum. Id postquam Alanus diu recusat, vbi vim sibi afferri timet, claues dat. Patente in turrem aditu, iis, qui intus latebant, si arma ponant, vita salua promittitur. Quæ conditione accepta, inermes omnes prodeunt, captiui effecti. Alanus autem & Perrus ad Biturigem primum, deinde ad regem perducti, capite puniuntur. Huiusmodi dolo dolus improbi hostis retusus est. Sed ad Britonum ducem iterum narratio nostra conuertatur: qui per omnia 10

Dux Britoniæ rebellis.

perfidus & contumax, parlamento edicto (quod de Clifsoni iniuriis, vt supra diximus, latum erat) parere contemnebat. Nec Carolo (quamquam frequenter admonitus) gerebat morem. Vnde incandescens Clifsonus, accerrimum duci bellum infert, damnis quàm plurimis Britones afficiens. Ne vero tanta odia latius se proferrent, Carolus, Biturigum ducem, cum aliquot iureconsultis ad Britonem legat: qui hominem inducant, ne monetam auream, vt cœperat, cudat, quod ei nō licere, secundum regum constitutiones, ipse non ignoraret. Pareret præterea parlamento decreto, quatenus ad Clifsoni causam attinebat, & ea restitueret, quæ vi à Clifsono extorsisset. Bello quoque abstineret. His ab oratoribus expositis, proceres, qui consilio aderant, regem iusta petere arbitrati, ducem orant, vt mandatis obtemperet. Ille duratus animo, aurem recta suadentibus auertebat, discedensq; domum: Et ego, inquit, istos oratores in vincula coniciam. Erat cum eo Perrus Nauarrus, vxoris ducis, frater. Qui ducis temeritatem intelligēs, sororem illico orat, viri ferociam compescat: dehorteturque legatis iniuriam facere quæ in eius perniciem facile redundet. Benigna mulier, audito fratre, ducem adit, liberos secum ducens. Quorum conspectu, & vxoris prudentia, mansuetior factus, morem, inquit, dō vxor tibi geram. Conuenientibus postera die in ecclesia ducibus, Brito, se ad regem, non multo post, profecturum, respondit. Eo responso contentus Biturix, dimisso duce, in Franciam reuersus est. Brito autem magno apparatu, paucis interiectis diebus (vt promiserat) ad regem venit. Multis, per eum ad excusandum, prolati: rex decernit, ea omnia expleri à duce oportere, quæ parlamento iudices diffinissent. Id ita se facturos Brito Clifsonusque promittentes, à rege dimissi sunt. Natus est, sub his diebus, regi filius Carolus, quem v. i. ætas nostra appellauit. Et Richardus, Anglus rex, pacem simulans, Lencastriæ ducem, Parisiū ad Carolum mittit. Auditus est in conuentu regio Anglus, qui pecuniam Richardo dissolui, quæ pro Iohannis regis redemptione restabat, Aquitaniam insuper omnem, Aureliano tenus, restitui petebat. Hæc si absoluantur, pacem in promptu esse, quæ perpetuo firma haberetur. His ad insequentem modum responsum est. Reddat rex Anglus Iohannem regem, obsidesque, qui sua culpa in Anglia mortui perierunt. Compenset insuper damna prædasque, à suis post fœdus initum, per Franciam, factas, quo 40

Craonius Clifsonum irat.

fœdere Richardus militem omnem suum, ad se reuocare promiserat. Pro his detrimentis Carolum petere trigentes centum millia nummū aureorū. His si satis Richardus faceret, regem, ducis postulatis, responsurum. Lencastriæ dux, hæc quæ accepisset, suo regi relaturum dixit. Inter Ludouici Aureliano ducis, aulicos multum auctoritatis habebat Petrus Craonus, clarus & potens eques. Qui fama, quæ de Ludouico circumferebatur, adductus (magis siquidem & fortilegiarum studio ducem teneri, pleriq; insimulabant) rem suo principi prodit. Ea re indignatus Ludouicus, quod Craonum id de se indicium facere arbitraretur, eum domo emittit. Ratus itaque Craonus, tam insignem (procurante Clifsono) ignominiam accepisse (erat enim inter illos vetus similtas) apertam in Clifsonum iram vertit. 50

Qij

& in fundo sepulturam fieri parochianorum. Ipse vero ad Britonum ducem, qui confcius illi erat, perfugit. Quæ res Carolo indignissima visa est. Accedebat ad indignationem, quod Clifsono secundum parlamenti sententiã, dux non satis fecisset. His regis animũ asperantibus, cõsilio cum suis capto, arma Carolus parat, patruelque suos Biturigum & Burgundionum duces accersit, causam indicans, belli, in Britonem suscepti. Illi repentinum motum admirati, ægre ferunt, quod ipsi absentibus, tam difficilem expeditionem consulere quis ausus esset. Idque in Clifsonum Riueriumque & Nouiantũ imprimis referebant: qui reuera tum imperitabant, deducentes regem, quocumque libuisset. Clifsonum ingentes opes inuisum ducibus faciebant. Nam, cum ex vulnere accepto mori se iudicaret, testamento cognitum est, decem & septingenta Francorum millia heredibus relinquere. Mirati ergo duces, unde hæc sibi, nisi ex præda, Clifsonus comparasset. Hanc ob rem regii cõsultores optimis quibusque cum graues & infensihaberentur, Carolum, ad sanctum Germanum de Laia, relicta Parisio, educunt, rati, siluestri loco liberius, quæ vel lent, actitare. Scholastici nihilominus Parisiensi studii, quorũ priuilegiis crebro detogabatur, misso cum prudẽtibus suæ communitatis rectorẽ, ad sanctum Germanum cum peruenissent, cancellarium orant, dari sibi aditum, ad regem: mandata illis esse, quæ necessario patefaciant regiæ maiestati. Hæc cum se penumero frustra postulassent, tandem cãcellarius respondit: arduis pro republica negociis regẽ distineri. Cæterum, de eorum priuilegiis, non necesse esse, anxiam gerere sollicitudinem, quandoquidem regi curæ erat studii libertas & quies. Atque ita nihil præter summam indignationem reportantes oratores, domum reuerterunt. Non posthabebat Carolus in Britones expeditionem. Idcirco principio æstatis, Cœnomãnos petere copias iubet. Cuius cognito aduentu, simulator beniuolentię Brito mox ad eum oratores legat, mirari se dicens, quod armis instructus, ad se veniret, nihil rebellionis in eo esse: ciuitates, castra, arces, gentemque Britonum mandatis parituram, illum regem, se subditum esse. Erat tum Carolo mens, non admodum sana, ita ut male cohærentibus verbis, febriculavexatus, interdum loqueretur. Nullo igitur dato Britonis nunciis responso, confestim in liberum campum, paucis comitantibus egressus, dum per siluam, quæ Cœnomanniæ proxima est, procedit: obuiũ habet panno sum hominem, mendico similem. Qui Carolum intuitus, quod, inquit, ð rex progredieris? Cane ultra pergas, proditus es: & in potestatem hostis te tradituri sunt domestici tui. Ad hanc vilissimi hominis vocem, Carolus cogitabũdus, & tristi similis, mussitare cœpit. Regem sequebantur adolescentes duo, ferentes, lanceã alter: cassidem alter. Qui lanceam gestabat, dormitans forte, lanceam in cassidem subsequenti procidere permisit. Quo tinnitu, perterritus rex, furia mox actus, nõ secus ac in hostem incidisset, districto gladio obuios quosque percutiens, quatuor interemit. Confestim igitur compræhensus, ad diuersorium producitur: ubi, mortuo non impar, diu decubuit, iudicantibus medicis, eum interiisse. Votis tamen & piis cleri plebisque supplicationibus, deo religiosissime exhibitis, paululũ respirauit, & Parisiũ reuersus est. Atque ita cũ nõ satis bona valitudine esset, patruelibus eius duces, Biturix & Burgũdus rerũ administrationẽ sibi vëdicarũt, persequentes Nouiantũ, qui regis ærarii custodiã lōgo tẽpore habuisset. Ingrediens enim Burgũdus regis palatiũ, Nouiantũ offendit, eũque nomine appellas: Opus, inquit, mihi est pecunia. Tu centũ millia Francorũ mihi ex regis opibus exprome. Nouiãtus respõdit, se pecuniæ dominũ nõ esse, sed si ita regi collibisset, libeter deprompturũ. Ergo, inquit sumpta occasione, Nouiãtus atque Riuerius, post aliquot dierũ carcerẽ, regia domo, & cõmuniõne abstinere iussi sunt. Clifsonus Conestabillatramotus comite Philippo Dueni in eius locũ suffecto. Per eos dies male habẽti regi aliquid semper ludi iocorũque (tristitiæ leuãdæ causã) excogitabatur. In ædibus, quæ Blãchẽ reginẽ in suburbio diui Marcelli erãt, huiusmodi ludi nõ sine quorũdã exitio facti sunt. Aliquot nõ vltimæ nobilitatis aulici (inter quos ipse Carolus fuit) villosas sibi ex tenuissimo lino vestes cõficiũt, quas ad nudã cutẽ pice sibi agglutinãtes, & quod fulgẽtiores esẽt, pinguitudinis aliqd cõmiscẽtes, siluestriũ hominũ speciẽ nõ inepte repræsentabant. Nihil

Bellum in Britones.

Scholastici Parisiensi.

Carolus ad Cœnomãnos pergit.

Carolus infamit.

Nota initium futurae dissensionis.

Nihil enim de omni corpore præter faciem illis apparebat, quippe qui vndique pendente, instar villorum, lino tecti erant. Igitur ad hunc modum personati, cœnulum facibus (quia nox erat) accensis ingressi, cũ choreas agunt, flamma (casu ne an cuiuspiam dolo, incertum est) in personatorum vestes incidens, omnes momento cruciãuit. Inter nobiles fœminas, quæ ludos spectabant, vna aderat, quæ amplissima, qua induta erat, chlamide regem complexa, incendium restinxit: reliquis vel adustis, vel in puteos, vel in fluentum se præcipitantibus. Nec compertum est, cuius culpa tantum flagitium acciderit. In solas reginæ ædes vltio processit, quæ solotenus æquata sunt. Eodem tempore, regi Sicilia, Neapolitanum regnum repenti, Clemens pontifex Romanus decimam in clerum impertiuit. A cuius exactoribus, quamquam Parisiensis schola prouocasset, se tamẽ a tributo eximere nõ potuit. De copiis vero militum, quæ sese in turmas (quas societates vocabant) rapina viuentes, constitutum est, vt Boufficaudus Marescallus partem in Aquitaniam abduceret, pars comiti sancti Pauli attribuerentur, ad bellum; quod apud Lucemburgum, aduersus Bohemorum regem, gesturus erat: qui cum obæratu comiti esset, debitũ dissoluere recusabat. Interea conuentus principũ Franciæ atque Angliæ, apud Abbatissuillã habitus, aliquid speratæ pacis attulit, ita, vt eius confirmãdæ gratia, cũ Carolus Abbatissuillã, Anglus vero Calisiũ petiisset Carolũ solita furia corripuit, propterea re infecta discessum est. Recepit in gratiã, per id tẽpus, Clifsonũ Biturix dux. At cum inter aulicos variæ factiõnes essent, pro sua modestia Iuuenellus, mercatorum præposituræ custos, occurrebat, odientibus eum multis, quos, in alteram partem, nouarum rerum spes abducebat, nec ab illorum mente Philippus Burgundus abhorre putabatur. Itaque ex Burgundia delatores prodire, qui Iuuenellum multis criminibus accusarunt. De quibus Burgundionum dux inquiri iubet. Inuenti sunt corrupti testes xxx. Iuuenellum vno & pari testimonio accusantes. Inquisitione ad ducem delata, cum Philippus respondisset, super fati ad hominis damnationem esse, si crimina ab ipsis inquisitoribus, quos, castelleti commissarios, Franci vocant, summatim scriberentur. Inscriptis criminibus, commissarii abeuntes in cauponam vinariam, dum vino indulgent, libellus inquisitorius, ad extremam mensam, negligenter ab illis, dum compotant, relictus, in pauimentum cum cecidisset: adueniens domesticus canis, libellum mandens, in hospitis cubile deportauit. Quem cauponis vxor, cubitum pergens, pede offendit, marito que ostendit. Ille inscriptione perfecta ad Iuuenellũ protenus profert. Cui postridie dictus dies erat, ad Vincennas iudicio se sistẽdi. Admiratus Iuuenellus falsas in eum delationes, innocentia suæ securus, ad regem cum quadringentis Parisiãnis ciuibus pergit. Erat enim integritate optimis quibusque commendatissimus, ita vt regius, parlamenti senatus, aduocatus, causam in eum dicere rogatus, recusauerit: quamquam à Burgundo duce, vt id faceret, deligeretur. Causam egit aduersus innocentem Iohannes Andrognetus Aruernus: magnopere postulans, Iuuenellum in carcerem mitti. Contrã Iuuenellus constanti animo respondens: postquam de sua innocentia nonnulla pro tempore differuit: non, inquit, equum est, sine inquisitionis libello hominem in vincula rapi. Cui Andrognetus mox intulit, accusationes, testesque præstõ esse, atque inquisitores, qui pone illum astabant, conspiciens libellum petit. Ille se vicissim interrogantes, quis eorum haberet: rubore perfusi: obstupere vehementer. Rex (cui eo die melior mens erat) confictos in Iuuenellum dolos intelligens: Abi, inquit, Iuuenelle: te satis purgatum habemus. Missis per illos dies in Britanniam oratoribus: qui ducem Clifsonumque ad concordiam inducerent: cum inanes reuertissent, Burgundiæ dux in Britanniam se contulit: controuerfiamque omnem ita composuit, vt dux in Frãciam profecturus, Britonum gubernacula Clifsono crediderit. In Iudæos rursus animaduertum est, qui Christianam pietatem aspèrnes, opprobriis Christianos laceffebãt. Aliquot ex illis per ciuitatis compita, fustigatis, millia scutorum, xv i i r. in fiscum retulerunt. Quæ ad pontem (qui paruus appellatur) extruendum impensa sunt. Et cum, à Turcis imperatoris Hungarorum rex Henricus, Caroli auxilium petiuit, missus ad eum est, cum magnis copiis, Conestabilis Duenis comes. Qui in Hungariam ducens: cognito,

Decima, pro Neapoli recuperanda.

Iuuenellus mercatorum præpositus falso accusatus.

Expediit in Turcos.

quia Turci, relicto bello, se in Turciam receperunt: in Bohemos impetum faciunt, qui de religione & fide Christi non recte sapiebant. Habita de Bohemis victoria, prædis ditatum militem in Franciam reduxit. De pace iterum apud Boloniam Franci Anglique conuenientes: inducias quatuor tantum annorum posuere. Interea exercitatum volens reddere militem, omne ludorum genus, præter sagittandi, Carolus prohibet: ut ad induciarum finem, si Anglus negligens pacis esset: miles non emollitus ocio, robustior ad bellum constantiorque haberetur. Sagittariorum siquidem, atque balistariorum, tanta, post paucos menses, exercitatio atque copia fuit: ut principibus viris timori essent, quare hoc exercitii genus non passim, sed per insigniores tantum regni vrbes, permissum est. His diebus, cum Parisii ¹⁰ geret cardinalis Lunensis, à pontifice legatus: hi qui Iuuenellum falsis delationibus offenderant, sacerdotis eorum consilio, ad cardinalem profecti, culpæ remissionem mæsti gementesque efflagitant. Qui pœnitentiam illorum non aspernatus: eos à Iuuenello, quem offenderant, veniam petere iussit. Venere siquidem lintheis, ne agnoscerentur, recti ad Iuuenelli aedes: à quo humanissime excepti, postquam nominatim singulos designauit, venia donantur. Fuit scholasticorum Parisiensis academix, aduersus cardinalem, de ecclesiastico schismate grauis contentio: ita, ut illi non reuerenter de pontifice verba facere auderet. Execrabilibus demum censuris à cardinale prohibiti, ægre abstinerunt. Obeunte mortem paulo post Innocentio v r. patres, qui Auinione erant, Petrum Lunam, pontificem or ²⁰ dinant, Benedictum, illum appellantes. Ad quem missis à rege, & Parisiensis schola oratoribus, qui de schismate tollendo, illum hortarentur: postquam vacui rediissent, concilio Parisii habito: cum nulla ad vnionem sanctior pateret via, quam si, vterque de pontificatu contendens, se dignitate abdicaret: duces Biturix & Burgudus ad Benedictum Auinionem legantur. Mittuntur quoque à scholasticis Parisiensibus, eadem causa, nuntii. Hi Benedictum conuenientes, memorant, quæ incommoda ex schismate contigissent: & quæ posthac euentura timebantur, nisi tatum ab ecclesia diffidium tolleretur. Vnicum huic malo remedium afferri posse: si ipse atque aduersarius eius pontificatui cederent. Benedictus ad hæc oratorum verba, cum se rite electum pontificem esse respondisset: nec spem de se faceret pacis, per ³⁰ feuerantibus in proposito oratoribus, ego, inquit, quandoquid ad vnitatem cefsio conducere videtur, cedam, si idem fecerit competitor Angelus Corrarius. Hic enim Venetus erat: & Gregorius x r: à suis sectatoribus vocabatur. In hoc Benedicti anticipi responso, oratores incerti, identidem consultant, qua ratione hominis pertinaciam euincerent. Sed eorum frequens conuentio, Benedicto suspecta, occasionem dedit, ut Auinione clam relicta, in Cathaloniam prope se conferret. Erat enim ex ea gère prognatus. Igitur duces Benedicti abscessu irritati, ad regem remearunt. Qui relatione gestorum accepta, ad diuersos Christiani nominis reges, de auferendo ab ecclesia schismate nuncios mittit. Id postquam Benedictus intelligit, placandi regis causa, decimam illi ecclesiasticam, nullo procurante, donauit. ⁴⁰ Quam, inuito & reclamante clero, rex exigere cunctatus non est. Per superiores proxime exactos annos, conuenientibus Francis Anglisque oratoribus, cum fuisset de Isabella, Caroli filia regi Anglorum desponsanda prolocutum: & annorum xxx. confirmatæ essent induciæ: Parisium, ob eam causam, venire ab Anglo rege Rolandus Corbiensis, Anglus Admiraldus, & Monthion Marefcallus: Guillo-tus quoque Stropus, legationis principes. Et Rolando quidem, regis Angli vicario, data est coniunx Isabella v r. annum agens: & cum in Normannia Chereburgus: & in Britannia Brestum hæctenus Angli occupassent, vtrunque Carolo reliquere. De prodigiis, eius temporis, hæc relata ex lingua Occitana fuere. Visam stellam esse grandem, quam quinque minores stellæ, hostili more, persequi viderentur: & præ ⁵⁰ terea iuxta astare ære armatum hominem: manu lanceam gestantem: ignemque mittentem, qui stella percussa mox euanuerit. In Aquitania auditas per cælum voces, & armorum strepitus, velut præliantium hominum. Quo tempore, Boufficaudus Marefcallus, Genuensium administrationem, regis nomine suscepit, Papiamque atque Placentiam, Insubrium vrbes, duodecim equitum millibus instructus cepit:

Isabella septi-
nis regi An-
glorum despo-
satur.

cepit: & demum aduersus Turcos Constantinopolim duxit: vbi egregia militiæ <sup>Reditus Armis
gniacorum ab
Italia</sup> opera edidit. Redeuntibus ex infœlici, apud Alexandriam, commissa pugna, sexcentis militibus, qui sub Armignaco comite militauerant, transmissa Sabaudia, cum ad Dalphinatus angustias, duce Almerico Fœneraco peruenissent: omnium rerum indigentes: petereque sibi ab incolis alimenta ministrari: quidam regionis illius proceres: contractis raptim copiis, in illos, non secus, ac in hostes, armarant. Ea re, ad Almericum perlata: ad Dalphinates missis nunciis, orat: liceat sibi suisque per illorum fines iter facere: distributis, quantum ipsi decernerent, moderatis alimentis. Reiectis nunciis, negant Dalphinates, illis subuenturos. Igitur Al- ¹⁰ mericus conuocatis ad se cõmilitonibus. Ecce, inquit, ô focii omni ope atque humanitate destituimur. Procurrunt in nos armati Dalphinates: & si in eorum manus incidimus, non aliter, quam latrones, iugulabunt. Si viri sumus: præstat per vulnera gloriose præliando occumbere, quam more reorum strangulari. Insidiamur illis, & intercipientes incautos. Mouentes Dalphinates, cum nox ultra progredi illos impediret, magnis ignibus incensis: male constitutis excubiis, obdormiunt. Vigil autem Almericus, vbi per exploratores, de Dalphinatiu statu, cognouit: ordinatis suis, sub diei lucem, in hostem irrupit, & cæde facta, aliquot ex illis nobiliores viuos capit. Inter quos fuere Auracensis princeps, Valentinianus comes, & Viennensis præsul. Victor Almericus, veritus ne ex fuga Dalphinates se reciperent, & viarum ²⁰ fauces intercluderent: captiuos liberaliter habuit. Impetratisque, dum transiturus esset, alimentis, à principibus, quantum ipsi pro eorum redemptione iudicarent, è cæteris vero singulis, argenti marcham accepit. Est enim marcha apud Gallos, libbre pars dimidia. Nondum per eos dies inter Fraciæ & Angliæ reges de cõditionibus pacis cõuenerat. Idcirco ad idipsum Carolus Arderã, Anglus Guinas venit. Ad Arderã vero cõuenientibus regibus, pacis fœdus ictum est. De quo aliud scribere non possum: quandoquid eius tẽporis scriptor, id se nescire cõfessus est. Indicia multa regum beniuolentiæ visa, qualia sunt oscula, dexterarum tactus, mutui amplexus, amicissimæ appellationes. Carolum enim Anglus patrem: Carolus Anglum generum vocabat, alternis preciosissimis muneribus se donantes. Dum apud Arde- ³⁰ ram reges consultant: non visi ante id tẽpus imbres: grandoque frequens cum vehementi vento irruentes, quatuor, sine intermissione, horas, principes in tentorio Caroli continuerunt. Altera quoque insequentis diei, nocte, insurgens subito imbrum & venti violentia: Franci registentorii centum & quatuor funes, & tigna, quæ tabernaculum sustentabant: Angliæ vero mansionis, quia demissiore loco distenta erat: quatuor tantum funes abrupit. Interea Isabella ad Anglum deducitur: & inde ab Anglis insignibus fœminis, quæ ob id ipsum ex Anglia conuenerant, suscepta: Calisium profecta est. Reges vero, cum se conuiuio apud Anglum recreassent, datis atque acceptis inuicem donis, alter Franciam, alter Angliam petit. Paulo ⁴⁰ supra hos dies, rex Hungarus de Turcis insignem victoriam retulerat: cuius rei memores Turci, renouato bello, expeditionem in Hungariam parant. Quamobrem sibi consulens Hungarus, ad Carolum missis oratoribus, suppeticas orat. Missi sunt cum ingentibus copiis Philippus Arthesiensis conestabilis, Iohannes Niuer-nensis, Philippi Audacis filius: Iohannes Boufficaudus: Iohannes Viennensis: Conciacus, & alii, Francæ nobilitatis, proceres, armorum bellique non expertes. Transmisso Danubio, ad Hungarum regem Franci Galterum de rupibus, equitem Burgundum, mittunt: petentes quid illos commodius facere liceret, quòve itinere in Turcos ducerent. Hungarus, cui Francorum mores cogniti erant, timens, ne per arrogantiam temere quicquam committerent: Turcorum in bello gerendo, con- ⁵⁰ ditiones modumque Galtero explanat. Nihil festinandum esse. Hungaros, qui proxime Turcos incolerent, se affluetos habere, quos primos hosti obicere oportebat. Hungari regis consilium parui habentes Franci, primas sibi pugnandi partes arrogant. Et lubrici per omnes voluptates, vino ludoque indulgentes, bonis omnibus horrore habebantur, ita ut dicere illis incolæ nõ dubitarent, male illis aliquando, propter eorum iniquitatẽ, concessurum. Vbi ingentem Turcorum multitudinem, nõ longe à castello Richo, in armis esse cognouerunt Franci, ductore Cõciaco, in eos, nihil

Fœdus inter
reges Franciæ
& Angliæ.

Expeditio in
Hungariam.

Insultus
Franci.

Turci.

metuentes incurrunt, ceduntque. Et castellum, adueniente, in adiutorium, Hungaro expugnant. Deinde Nicopolim, munitissimam ciuitatem, obsidēt. Vbi cum dies xviii. confedissent, quotidianis oppugnationibus, obsessos vexantes, nuncium accipiunt, de Turcorum aduentu: qui instructis militariter aciebus, in eos procederent. Igitur, cum Hungaro rege, de genere & modo praeliandi, consultant. Atque imprimis gloriæ cupidi Franci, primam sibi aciem (renuente Hungaro) depolcunt, id maxime contendente Conestabili, qui grauius ferebat, Conciatum, superiore praelio, se prætermisso, victoriam de Turcis habuisse. Itaque in prima se fronte collocant Franci, quam sibi debere, rex contendebat: ob eas maxime causas, quas supra exposui: tum etiam, quod Hungarus suorum mores spectatos habebat: audaciores fore, dum Francos post se pugnaturos confiderent: neque terga daturos, metuentes à Francis sequentibus cogi. Si contra fiat, & ab iis, qui primam aciem ducerent, male depugnetur, Hungaros statim fugæ se commissuros. *Sano consilio, insani Franci, non acquieuerunt.* Igitur, dum, quid in castris Turcorum fieret, exploratum Hungarus mittit: acies instruuntur: Francis primam sibi arrogantibus. Erant in castris Francorum, ex priore victoria, Turci captiui complures, quibus tamen si (fide à Francis accepta) spes esset sui redimendi: eos tamen illico Franci necant. Constitutis in mutuo conspectu aciebus: signo dato, atrox pugna committitur: præliabantur acerrime Christiani: nec minus ferocis Turcus depugnabat. Conciacus & Iohannes Viennensis, primariam, in ea pugna, laudem meruere. Sed in Francos irrumpens Turcus, cum nostrorum ordinem turbasset, multitudine militum superior, Christianum exercitum fudit, fugientibus Hungaris, qui in posteriore acie constiterant. Capti sunt ex Francis, & ad Turcorum ducem perducti, CCC. non mediocri conditionis, viri: inter quos Iohannes, comes Niuernensis: Conciacus, Boufficaudus, & Iohannes Viennensis. Ducebatur Conciacus interiore tantum tunica vestitus: & verberibus inter ducendum afficiebatur. Cui sic afflicto nudoque chlamys (diuinane an humana, nescitur, ope) iniecta est, quæ ad tegumentum illi fuit. Coram positus captiuis, Turcorum tyrannus, eos mox occidi, impresentiarum iubet. Boufficaudus tantum & Iohanni Niuernensi, cum aliis duobus, & viginti proceribus parcatum est. Illi propterea, quod Turcis in pari fortuna quandoque pepercisset: huic, quod magus quidam inter Turcos, eum assereret auctorem futurum, maximæ Christianorum cædis. Nam hic Iohannes, Burgundiæ ducatum postea adeptus, mirabiles in Francia dissensiones, & ciuilia bella mortefque excitauit. Post tam male gestum praelium, cum Christianorum cadauera, iubente Turco, anno & mense vno, humi insepulta iacuisent, nec à fera vlla, nec ab auibus contacta sunt, arbitrantibus hostibus, id alimentum feras despuisse: Iohannis & suorum concaptiuorum redemptio, ducentorum millium aureorum nummum fuit. Philippus verò Conestabilis, in ipsa captiuitate, atque item Conciacus interit, priusquàm de redemptionis precio conuenisset. Eius Philippi cadauer aromatibus conditum in Franciam relatum, in diui Laurentii templo, in oppido Dèu, sepultum. Guido Trimolus, Rhodi defunctus est vita, & in eo loco, sepulchro inhumatus. Henricus Barrensis, orta in Venetiis pestilentia, mortuus est. Sub his diebus, ducis Britannicæ filius, Caroli filiam desponsauit: cui millia Francorum trecenta, in dotem promissa sunt. Sed non multo post, exactis mensibus, virgo defuncta est. Et Francorum regina, per eos dies, filium peperit Ludouicum: cui in baptisinate, Ludouicus Aurelianus dux, nomen dedit. Nauarro rege, vt supra memoraui, defuncto: filius pacti memor: quod cum Carolo pater inierat, Pampilonensem episcopum ad regem legat, terras repetens, quæ illi ex paterna hereditate, in Normannia pertinebant. Consultante, de hoc, rege, post diuersas sententias, ea vicis, quæ restituendas Nauarro terras, aut ei alioquin satisfaciendum, dicebat. Itaque in Vastinio Nemorsum datum, & cum antea comitatus esset, in ducatus dignitatem est sublimatum. Et in Campania, locis separatis, millia librarum decem, Nauarro assignata. Quo tempore Maria, regis soror, religionem, apud Puiissiacum profectetur. Venere præterea à Constantinopolitano imperatore ad Carolum legati, aduersus Turcos opem postulant. Quibus assensum est, orante Ludouico Aurelianus

Franci fide
frangi

Ceduntur à
Turcis Franci

Nemorsum in
ducatum eriguntur.

norum duce, hanc sibi expeditionem committi. Et Baafacus Turcorum princeps, misso militiæ suæ præfecto, Carolum magnis muneribus donat. Venit quoque (Carolo Remis agente) Boemorum rex, videndi Caroli tantum causa. Quem liberaliter exceptum, & donis cumulatam rex habuit. Benedictus vero, cui Franci in pontificatu fauebant, licet pontificati cedere, crebris legationibus admoneretur: pertinax tamen contra perstabat. Quare conuentu sacerdotum procerumque Parisii contracto, à Benedicto secedendum esse, decretum est. *neque admittendas post hac gratias, ad beneficia adipiscenda: quas Romani expectatinas dicunt. Ecclesias, quæ rectore carerent, à collatoribus petendas. Electiones confirmandas, etiam exemptarum ecclesiarum salua exemptionis libertate.* Ea, à Benedicto, discessione cognita, cardinales, qui cum illo Auinione erant, ad Nouamuillam, sex millibus passuum ab Auinione distantem, se contulerunt: suo pontifice deserto. Carolo, vt est à nobis memoratum, mentis impotenti, duo, ex ordine Augustinensium, fratres mederi se posse iactauerunt. Quod quia gratum quam plurimis erat, ad valitudinarium regem introducti, capiti aliquot incisionibus factis, ex impotente, moribundum reddiderunt. Idcirco cõpræhensi, cum se medicinæ profus nescios esse, confiterentur: ex prudentum consilio, sacerdotii dignitate exutos, carnifex capite truncauit. Quos ad id scelus excitasse Philippum Burgundum, fama vulgavit: propterea, quod Ludouicus Aurelianus, Iohannem Barrensem (qui Burgundi studio ducebatur, & magus erat) igne comburi procurasset. Ortis, eodem tempore, in Anglia, propter ducis Lencastricæ necem, seditionibus: Henricus, eius ducis nepos, cum in suspicionem, aduersus Richardum, coniurationis venisset, in Franciam se recepit, & à Carolo, honorifice est habitus. Et per id tempus, auctore Iohanne Cremaldo, Alexandrino patriarcha, decimam clerus perfoluit. Superatis præterea alueis, adeo flumina exundauerunt, vt ædes, cum iis, qui eas incolebant, efferrent: perditis diluuii segitibus. Laboratum est etiam, grauissima, per omnem Franciam, pestilentia: labente anno salutis MCCCXCIX. Virus quoque est cometes, insolita magnitudinis, & vehementer ignitus. Superuenere præterea Anglis suæ calamitates, rebellantibus Wallis. In quos dum Richardus, Anglorum rex, copias ducit, non pauci ex nobilitate in eum conspirant, & Isabella reginam imprimis in arcem munitissimam abducunt, duobus, ex omni eius Gallica familia, obsequio quotidiano, relictis. Seditio Anglorum cognita, Henricus, quem ad Carolum confugisse diximus, animum intendens: spem cœpit, res nouas molendi. Clam igitur è Fræcia abiens, ad Anglos fertur. Allexit protenus in suas partes Richardi amicos, datisque ad ciuitates, litteris, quibus regem in multis criminabatur, paucis diebus, magno satellitum numero stipatus incessit, supplicio quosdam proceres afficiens, ita, vt partim metu, partim Richardi odio, populi magna pars Henrico obtemperaret. Vbi res apud Anglos innouari Richardus accepit: Wallia relicta, à suis quoque relictus est, qui eum in Henrici potestatem prodidit. Non ob aliam causam magis, quam quod cum Francis amicitia contracta, Caroli filiam vxorem duxisset, Chereburgumque & Brestum restituisset, pace, præter populi voluntatē, concessa. His rationibus, in publico Anglorum conuentu, diffinitum est: alio rege opus esse. Henricum magnis laudibus plerique efferebant, & ante omnes Cætuariensis archipræsul, vt factionis iniquitatē, aliqua religione, palliaret, phialā promittit liquoris plenā, quā ad diuū Thomā Cantuariensem, ad sacros reges Anglos, cælo allatā, asseuerat. Hærico, per simulatā religionē fauere, & cõciliatū sibi populū reddere, sacerdotē voluisse, credo. Eā phialā Hæricus postea nūciis, quos ad eū Carolus miserat, ostēdit. Nec differt Richardū tollere. Nā accitis, quos Richardo fidelissimos fuisse, nouerat: per eos Richardū necat, seque regē fauētibus Anglis instituit. Consciis tamē, quā indigne Richardi mortē Carolus ferret, oratores ad eū legat, qui de pace, certo loco & tēpore, cõponenda cõuenirēt. Boloniā Carolus, Calistū Hæricus suos misit. Qui de pace frustra disceptates, paucorum dierū inducias edixerūt. Accepit est, eodē tēpore, à Carolo honorificèssime, Cōstantinopoleos imperator: qui visēdi regis causā, Parisiū aduenerat. Quē apud Lupařā diuersatū, tantū auctores scribunt, eius aduētus causam aliā nō ponētes. Nō est tamē dissimile vero, ea causā venisse, vt in Turcos Græciæ minitantes, Fræcos cõmoueret.

De

Gratia expa-
tinae.

Pseudomedici

Dissensio in-
ter Anglos.

Prodit Ang-
li Richardū
regem suum.

Figmentum
sacerdotale.

Oratores ab
Henrico An-
glo capti.

De Isabella, quæ Richardo nupsérat, Carolus pater sollicitus, Gueuillus & Iohan-
nem Blanchetum, ad Henricum mittit, qui eam ad se reducerent. Qui dum regi-
næ causam diligenter constanterque agunt, Anglus in carcere illos asseruari iubet:
vbi Blanchetus, ægritudine contracta moritur. Gueuillus, post diurnam valitu-
dinem, cruenti vomitus: sanitatem recuperat. Eo, ex Anglia, reuertente, Henricus
Isabellam Calisium vocat: vbi receptam, Franci ad patrem perduxerunt. Circiter

Cæli tempe-
stat.

id temporis, mense Maio, per Bellouacorum agrum, grando frequens, ad anferini
oui magnitudinem, tonante cælo, segetes quatit. Et cælestis ignis, apud Vincennas,
in reginæ puerperæ cubiculo decidens, thori cortinas concremauit. Sequenti mē
se Junio, per dies nundinarum, Dionysiani edicti, par grando tabernas atque offi-
cinas mercatorum complures cum bona, publicarū ædium, parte (quas hallas vul-
gus vocat) diruit, atque proculcat. Carolo non conualescente, duces Ludouicus
Aurelianensis, Biturix & Burgundus, de administrandis regni negociis simulates
exercebant: & Burgundus Ludouico maxime inuidebat. Iram in super auxit Au-
relianus dux, qui amicitia, cum duce Geldrensi, nescientibus principibus, compa-
rata: Geldrensem, quingentis equitibus stipatum in Parisiorum agrum deduxerat.
Nec inferiores copias Burgundus contraxit, ita, vt in apertas inimicitias odiū pro-
dure nemo dubitaret. Biturigum tamen dux, tanto occurrens malo temporarium
remedium attulit, reconciliatis, ad tempus, furentibus principibus. Apparuit,
per eos dies, à septentrione, ardentissimus cometes: qui timori multis fuit, nō igno-
rantibus, id prognosticon esse, grauioris, in republica, calamitatis. Enimvero, non
multis post, Aurelianus dux, publicis gubernaculis à Carolo, qui tum meliusculus
erat, præfectus est. Quam dignitatem consecutus, mox ad rapinas se conuertit,
quous ad soluenda vectigalia & tributum compellens, clero ad eam feruitutem
compulso. Re cognita, Remorum archipræsul, ducis auaritiæ occurrit. At contra
Senonenſis archiepiscopus, excommunicatione feriebat, Aureliano non paren-
tes. *Tam diuersa erant hominum studia, vt non lege, non charitate, sed concupiscentia sua, &
sacerdotes, & proceres in diuersa traherentur.* Fauebat maxime Benedicto Aurelianus,
& ab eo factam esse discessionem, moleste ferebat. Quamobrem scholæ Parisien-
sis odium in se contraxit. Nec diu post, rebus præfuit communibus: cōstituto Bur-
gundionum duce, qui regnū administraret. Recepto magistratu, nouam mox exi-
gendæ pecuniæ formam Philippus excogitauit, sed ab antistite Remensi admoni-
tus, desistit. Aurelianus, postquam magistratu amotus est, ad Lucemburgum con-
tendit. Et cum Lothoringiæ dux, Mettensesque bello decertarent, sollicitam naua-
uit operam, pacem componere, honorem inde muneraque non parua referens.

Simulas in-
ter principes
Francos.

Cometa.

per eos dies, à septentrione, ardentissimus cometes: qui timori multis fuit, nō igno-
rantibus, id prognosticon esse, grauioris, in republica, calamitatis. Enimvero, non
multis post, Aurelianus dux, publicis gubernaculis à Carolo, qui tum meliusculus
erat, præfectus est. Quam dignitatem consecutus, mox ad rapinas se conuertit,
quous ad soluenda vectigalia & tributum compellens, clero ad eam feruitutem
compulso. Re cognita, Remorum archipræsul, ducis auaritiæ occurrit. At contra
Senonenſis archiepiscopus, excommunicatione feriebat, Aureliano non paren-
tes. *Tam diuersa erant hominum studia, vt non lege, non charitate, sed concupiscentia sua, &
sacerdotes, & proceres in diuersa traherentur.* Fauebat maxime Benedicto Aurelianus,
& ab eo factam esse discessionem, moleste ferebat. Quamobrem scholæ Parisien-
sis odium in se contraxit. Nec diu post, rebus præfuit communibus: cōstituto Bur-
gundionum duce, qui regnū administraret. Recepto magistratu, nouam mox exi-
gendæ pecuniæ formam Philippus excogitauit, sed ab antistite Remensi admoni-
tus, desistit. Aurelianus, postquam magistratu amotus est, ad Lucemburgum con-
tendit. Et cum Lothoringiæ dux, Mettensesque bello decertarent, sollicitam naua-
uit operam, pacem componere, honorem inde muneraque non parua referens.

Nota de uni-
uersitate Pari-
sienſi.

Apud Britones defuncto duce, vxor eius, vidua, Henrico Anglo nubit. Quæ dum
traicere in Angliam, cum tribus, quos habebat, liberis parat: Philippus Burgundus,
magnis itineribus in Britanniam pergens, receptos filios, ad regem, perduxit, Io-
hannem, dico, Richardum, & Arturum. Auinione vero, cum Benedictus palatio
non egrederetur, tamen si obsidione liberatus esset, veritus tamen inimicorum inſi-
dias, se in arce cōtinebat. Sed cum id carceris speciem esse reputaret: Roberti Bra-
quemontis ope, clam inde educitur. Nascitur hoc tempore annis. ccccxi. ex Isa-
bella regina, Carolus, filiorum regis Caroli, quartus. Cui, patre defuncto, regnum
miserandis calamitatibus adactum obuēnit. Constituitur item Conestabilis (mor-
tuo Sancerro) Carolus Albritus. Qui adepto magistratu, arces nonnullas, in Lemo-
uicibus, ex Anglorum dominatione eripuit. Renataque est inter Aurelianium Bur-
gundumque, de administrandis rebus, controuersia. Quam, occurrentes viri sa-
pientes, pro tempore, sedauerunt, vt nemini principum seorsum, sed omnibus pa-
riter respublica crederetur: non secus, quam si, ad paucorum moderationem, mo-
narchia redacta esset. Tria, per id tempus, matrimonia contracta fuisse, inuenio.
Carolus, Ludouici Aureliani filius, Isabellam, quæ Richardo Anglo nupta fuerat,
vxorem accepit. Iohannes, Caroli regis secundogenitus, Bauari ducis, qui Hanno-
niæ comes erat, filia copulatus est. Margaretam autem, regis filiam, Iohannes Brito-
num dux, licet ætate minor, in matrimonium duxit. Et Philippus Burgundiæ dux,
ultima naturæ perfoluit, relicto Iohanne Niuernensi, multorum malorum futuro
autore.

Vxor ducis
Britonum vi-
ro mortuo,
Henrico An-
glo nubit.

Carolus IV.
nascitur.

Carolus IV.
nascitur.

Carolus IV.
nascitur.

Iohannes Bur-
gundiæ dux.

Iohannes Bur-
gundiæ dux.

autore. Nam, patris loco Burgundus suffectus, postquam fidelitatis iura Carolo
præstitit, perditorum hominum consilio ductus, aduersus Aurelianium ducem,
inexpiabili odio ferebatur. Erat itaque Aurelianus excelsi animi, & magnarum re-
rum appetens, &, qui imperium affectaret. Propterea Lucemburgum profectus,
aliquot oppida atque arces cepit, de se opinionem bonam faciens, quasi imperio
idoneus esset. Inde autem, quasi gloriæ satis suæ fecerit, digressus, Auinionem ad
Benedictum venit, laturus opem pontifici, quem schola Parisiensis, dignitate amo-
uendum, magnopere contendebat. Magni siquidem nominis, atque auctoritatis,
per id tempus, schola ipsa habebatur, ita, vt scholasticum offendisse, piaculū esset.
Inter itaque multas simulates, cum res tota Francorum ad ciuilem discordiam in-
clinaret, nemo non fere studebat, scholæ fauorem atque beniuolentiam sibi com-
parare, eo melior æstimandus, quo literatorum maiore auctoritate iuuaretur. Erat
ergo, per eos dies, Parisianis scholasticis, plurimum nominis atque æstimationis.
Enimvero, dum ad diuam Catharinam, quæ scholasticorum appellatur, supplica-
tionem haberent, quidam ex familia Caroli Sauosii, aurati equitis, equo per lutum
vectus, vnum ex scholasticis luto inquinauit. Quem protenus ira feruens schola-
sticus pugno percutit. Ad vociferantem seruum cum reliqua Sauosii familia, armis
instructa, procurreret, scholasticos insectans, cum ad ecclesiæ vestibulum succes-
sisset, nescio quis sagittam temere ad maiorem vsque aram, dum ad rem diuinam
se sacerdos parat, emittit. Quam scholastici iniuriam vlcisci properantes, ita apud
iudices agunt, vt Sauosii ædes, vnde familia prodierat, solo tenus diruerentur, ipse
vero exularet. Inter principum simulates, regina ad Aurelianium ducem magis
spectabat. Igitur Meldanum venandi causa (comitante eam duce) pergens, fra-
tri suo Ludouico, Bauariæ duci, & Montacuto mandat, Dalphinum, cui Aquita-
nia commissæ erat, vxoremque eius, Burgundi filiam, ad se ducant. Nec caruit sus-
pitione regina, id imperasse, vt filium Dalphinum vna cum vxore, duceque Aure-
liano in Germaniam traduceret. Ea re ad Iohannem Burgundum perlata, ipse con-
tracta amicorum manu, interdum noctuque perseueranti itinere, Parisium venit: ra-
tus, Dalphini egressum præpedire. Postquam abiisse comperit, festinans, apud Gi-
uifum, non procul à Corbolio vicum, euntres consequitur. Recusante Bauoro Dal-
phinum reducere, Burgundus vi facta, Dalphinum recipit, & apud arcem Lupar-
am feruat. Quamobrem Aurelianus, collectis celeriter sex hominum millibus,
Vincennas cum regina ingreditur. Iohāne Parisii agente, quem bona populi pars
sequebatur, speras eius ope vectigalia tolli: res tota prorsus ad prælium inclinabat.
Sed interueniente Montacuto, homine modesto & prudente, in gratiam duces re-
dicunt. Et, ne eorum animi, renouato liuore, exulcerarentur, Aurelianus in Aqi-
taniam, aduersus Anglos: Burgundus ad Calisium expeditionem duxit. Extruxer-
at ad oppugnandum Calisium Iohannes, auctore Moncoquero, equite Aruerni,
miræ magnitudinis, fabricam ligneam: quæ suppositis rotis, facile quoquo uersum
promoueri posset. Magna enim spe ducebatur oppidi capiendi. Aurelianus autem
cum Burgum in Aquitania circumuallasset, audito, quod à Burdegala auxilia ob-
sessis venirent, obsidionem soluit. Nec multis post diebus, Carolus vtrunque ad se
vocat: fati, sicut est mortale hominum genus, improuidus. Nam redeuntem noctu
domum Aurelianium ducem, qui puerperæ reginæ gratificatus erat, satellites, du-
ce Radulpho Auſtoiuillo, interficiūt, proxime Barbetæ portā, dextra manu ampu-
tata: in quem humi deiectum, cum ex ducis aulicis, vnum seſe, domini protegendi
causa prostrasset, ab interfecto-ribus trucidatus est. ix. Cal. Decemb. anno salutis
mccccvii. Homicidæ verò, pessimo facinore patrato, in ædes Arthesii comitis,
vbi Iohannes Burgundus diuerfabatur, confugiunt. Excito, ad ducis necem, cla-
more atq; tumultu, vicini occisi corpus in proximas ædes inferunt: moxq; celeris
immanitas, per ciuitatē, circūfertur. Aduolat repēte Ludouicus Siciliæ rex, duceſq;
Biturix & Borbonius, qui cari sui cadauere cōspecto, indignantur pariter, atq; illa-
chrymant. Postera die, dux ad Cælestinorum monasterium, celebri pompa, effe-
tur. Sepelitur in sacello, quod postea insigni pictura honestatū est. Comitabantur
funus, quos dixi, principes & dux ipse Burgundus: quem necis auctorem extitisse,
nemo

En feleratiss-
mam sub Scho-
lasticorū lar-
na nequitiam

Mors Aureli-
ani ducis.

nemo dubitavit. Nam, criminis inquisitores, Robertus Tuillerus, & Petrus Orfa-
uerius, cognito, quod Austouillus ad diuersorium Iohannis Burgūdi cum suis par-
ticipibus profugisset (quia in principum domo hominem præhendere, absque do-
mini assensu, non licebat) ad Burgundū, qui apud Neellam, cum aliis ducibus, con-
filio aderat, se conferunt, pulsatoque ostio, interroganti quidnam vellent: ducis in-
quiunt, Burgundi perimus assensum, ut, eius bona cum venia, hominem sceleratū,
in eius ædibus, præhendamus. Hic erat, quæ petebant, aquæ baiulus, cuius insidiis,
atque arcanis delationibus, necis conscii, vti ad homicidiū fuerant. Cognito, quid
peterent inquisitores, Burgundus expalluit. Quod Sicilia rex callide percipiens,
seorsum Iohannem rogat, si necis in se culpam villam haberet. Iohannes vindice
conscientia admonitus, lachrymas continere non potuit, seque & crimen aperit:
moxque conclauit, tanquam corporis curandi causa egressus, ferocissimi equi mi-
nisterio usus, se ex ciuitate, ad sancti Maxentii pontem, proripuit, quo transmissio,
pontem diruere iubet, ut se persequentibus viam præcluderet. Eo die Attrebatum
peruenit: milliariibus fere centum à Parisiis distans. Elapso parricida, veritus Caro-
lus, ne sceleri scelus Burgundus adiungeret, seque tuendi gratia Anglorum socie-
tatem expeteret, Biturige ducem, Burgundi patrum, ad eum mittit, qui homi-
nem bene sperare hortaretur, bellū omnino dissuadens. Itaque Iohannes, tota hęc
me, se absque vilius belli apparatu, nunc in Flandria, nunc in Arthesio continuit.
Necis causas Burgundus complures diffamavit. Quod Aurelianus scilicet regnū
affectasset, & magos adhiuisset, a quibus gladios duos, & anulum acceperat, quæ
Carolo regi, dum Beluaci ageret, ostēsa, eum tota cæsarie expilatum, & paulo post
decidentibus sensim vnguibus, imbecillum reddiderunt. Habuisse præter hęc vir-
gam, quæ semel à femina inspecta, eam efficiebat libidini ducis audientem. Fuit
se quoque eorum ludorum autorem, vbi Carolus fere exustus est, iniiciente Aure-
liano facem in villas vestes, quibus iutores personati chorifabant. Procurasse in-
super, apud pōtificem Benedictum xii. Caroli à regio fastigio missionem, quod
ut mente impotens, ita corpore valitudinarius esset. His addebat Burgūdu grauiā
ab eo concepta & accepta vectigalia, quibus aduersus regem se potentem nimis
exaltabat. Vt cum que hæc Burgundus rescouerit, ea tamen aliter, quàm comperta
per Iohannem (cui patris cognomen fuit) theologum doctorem, publica contione,
Parisi habita, disseminavit. Ipse nimirum existimo, inuidisse Aureliano Burgun-
dum, ne reipublicæ præ se magis idoneus putaretur. *Invidia siquidem pares maxime,
exagitat.* Sed alia persequamur. Hyems autem per totos duos menses, Decembrē
& Ianuarium, solito horridior fuit. Vbi autem se terra (incipiente vere) laxauit, &
se flumina, glacie concreta, dissoluerunt, tanta glaciei fragmenta ingruerunt, ut,
mole sua, pontes deiicerent, exundantesque amnes, domibus prostratis, iticolas
cum pecoribus abducerent. Administrabat per id tempus Leodiensem ecclesiam
Iohannes Bauarius, Guilliermi, Hollandiæ & Hannoniæ comitis, frater. Et cum
præful & subdiaconus esset, nullo tamen die rem diuinam fecerat, suæ nobilitati
detractū iri forte ratus, si presbyterio more sacris se altaribus addixisset. Recusantem
id, pro suo officio facere, Leodienses Traiecti pertinaci obsidione, concludunt.
Igitur Guillermus, ut fratri subsidio esset, contractis, ex sua gente, copiis, Burgun-
dum per nuncios orat, in auxilium venire festinet. Nam Guilliermi soror, Burgūdo
nupserat. Non aspernatus orantem Iohannes, exercitum cogit, seque cum Guil-
lermo sociat. Præmittuntur in agrum Leodiensem, leuis armaturæ, milites qui
fata vicofque incendunt, ut hoc damno permoti Leodienses, comitibus patrię
incōmodis (obsidione dissoluta) succurrere cogerentur. Flagrantibus passim agris,
Leodienses, qui in obsidione apud Traiectum erant, in hostem mouent, quem in
planicie (cui Haifebagnō vocabulum est) inuentum prælio adortuntur & vincuntur.
millibus sedecim, ex suis, occisis. Victoria, ad Carolum regem, perlata, timens
ne Burgundus victorem exercitum ad Parisios duceret, quibus erat tunc tempo-
ris acceptissimus, assumpta cum suis liberis vxore, Turothum se transfert, comitan-
tibus eum Francorum primoribus principibus. Quod vbi Iohannes Burgundus
cognouit, Guillermum Hannoniæ comitem sollicitat, secum in Franciā, cum ex-
ercitu,

Cur Iohannes
dux Burgun-
diæ Ludovicū
Aurelianensem
occiderit.

Leodiensium
strages.

ercitu, proficisci: non aliam ob rem, quàm ut regem & Dalphinum, cui filia eius
nupta esset: Parisium reuocaret. Erant Guillermo multæ causæ, quam obrem à bel-
lo abhorrebat, affinitas atque cognatio. Burgundo enim Guilliermi soror matrimo-
nio coniuncta: reginæ autem consobrinus ipse erat, & filiam eius vnica, sibi hæ-
redem alter ex Caroli liberis desponsauerat. Eam ob rem, ad pacem procliuor,
vltro citroque oratoribus missis, regem Carnotum proficisci impetrat, quod Iohan-
nes ad eum venire non differret. Carnoti conuentu habito, Burgundus cum Caro-
lo, Aureliano duce, ducis occisi filio paciscitur, iurantque vicissim duces, nunquā
posthac inimicitias in alterutrum exercere. At longe secus, non multo post tem-
pore, accidit. *Nec fidei obseruantia, nec iurandi religio irritatis animis momentum
habuit vllum.* Parisium tamen Carolus reuersus est. Quo tempore duos ex schola
Parisiaca scholasticos, propter eadem à se factam, cum Guillermus Tignonuillus,
Parisiensis præses, ad patibulum noctu appensos strangulare iussisset, ne, si segnius
fecisset, homicidæ liberarentur: coactus est (schola apud iudices suam ignominia
persequente) scholasticos patibulo depositos (osculo mortuis exhibito) & lecticæ
impositos ecclesiæ restituere, aurigante carnifice, qui equo insidens, lineam, instar
sacerdotis, vestem induerat. Eorum scholasticorum etiam nunc sepulchrum, in
porticu diui Maturini Parisiensis, cum epigrammate visitur. Eadem tempestate
Boufficaudus (qui Genuensibus, Caroli nomine præfectus erat) copiis indigens,
Gaucurtum, à Carolo ad se, cum valida manu missum, in Pedemontes excepit: du-
xitque Placentiam, qua recepta Pado traiecto, Mediolanum mouet. Cui Iohannes-
maria, Mediolani dux, pacato animo occurrit: atque in ciuitatem admisit, fide illi
subiectionis & obedientiæ, tanquam regis vicario, præstita. Dum hæc Mediolani
à Boufficaudo geruntur, Marchio Montisferrati, & comes Franciscus (proditori-
bus aliquot Genuensibus) ciuitatem occupant, occisis Francis, quos inuentos ha-
buerunt. Erarce (quam Castellum vocant) recepta, Tholetonem, arcis præfectū,
interimunt. Quod vbi Mediolani nunciatum est: ciues in Francos eadem medi-
tantur. Sed eius rei certior factus Boufficaudus, militem in armis, per eam noctem,
excubare iubet. Nec cessat continenter per urbem cum armatis incedere. Mane
facto, ducis fidei ciuitatem sub iureiurando committit: atque ita ciuitate egreditur.
Abeuntibus Francis, mox à fide atque iureiurando Mediolanenses desciscunt, &
Francos, qui laxandi animi causa, Mediolani restiterant, deprehensos, Iohannes-
maria, perfidus, suis canibus deuorandos obiecit. Boufficaudus Genuam recupe-
rare conatus, cum frustra se niti intellexit: ad Pedemontium principem, cum Gau-
curto & copiis profectus est. Quorum egregia opera, contra Marchionem, Mon-
tisferrati vltus princeps: nonnulla oppida arceque cum cepisset, Franci, Alpibus su-
peratis, ad Carolum reuertuntur. Erat tum Parisii Nauarrus rex, qui cum Burgun-
do societate inita, turbatiora omnia fecit. Montagutum enim, regii palatii, præfe-
ctum: qui illorum ceptis obsistebat, grauis & fidus imprimis consiliarius, capite
damnant, censore Petro Essaro, Parisiorum præposito. Qui mox, ex Nauarri atque
Burgundi sententia, ærarii regiæ pecuniæ administrationem vsurpauit: deputatis
ex sua cognatione, qui Carolo in officiis palatinis obsequerentur. Officio quidam
amoti, & suis fortunis spoliati, ad Aurelianum ducem Carolum abierunt, de duce
Burgundo querimoniam proferentes: qui nihil eorum, quæ Carnoti iurata erant,
obseruaret. Quare percitus ira Aurelianus: suarum partium proceres accersit. Con-
uenere ad eum in arce Vicestris, non longe à Parisio, duces Biturix, Borbonius &
Alenconius: comites verò Richemontus, Alibretus, Conestabilis, Argminiacus: &
alii non pauci proceres. Quibus animus erat, suorum iniuriam vlciscendi. At con-
tra Burgundus, non ignarus, quid aduersus eum Aurelianus moliretur, Parisium
petit, copias secum ducens: castris inter Siluane & Luparamque vicum positus. Bur-
gundo frater erat, Anthonius, dux Brabantinus, qui solertissimo studio curauit, du-
cum controuersias cōponere. Nec destitit, donec mutuo se amore principes com-
plexi, animos ferociamque ponerent. Rebus utrunque sedatis, Burgundus in Picar-
diam abiit, relicto Parisii Petro Essaro, qui ciuitatem moderaretur. Hic ad suam tu-
telam lanios, quos ministerio vsuque sanguinarios esse sciebat, in consortium admit-

Parisianis
scholasticis
quicquid li-
bet, facere li-
cet.

Lombardorum
in Francos
perfidia.

Rex Nauarra
Burgundi so-
cius.

Macellariorum
visus.

tit, aduersus Aurelianæ partis sectatores. Præhendit imprimis Vinetum Despinosum, equitem auratum: quem capite truncatum, patibulo tandem suspendit: quod Aureliano faueret. Quam Aurelianus iniuriam non ferens: collecto exercitu, Flannum primas copias ad præsidium mittit, imperans, vt Burgundi inceptationibus obfisterent. Quare cognita, Burgundus, contractis ex Flandria sexdecim hominum millibus, oblidere Hannum festinat. Concussa mox tormentis porta, quæ ad sanctum Quintinum ducit, cum corruisset: hi, qui intra oppidum erant, ad Aurelianum ducem, qui apud Channium agebat, se recipiunt. Desertum præsidio Hannum, postquam Flammingi populati sunt, in Flandriam conuersi, non vi, non precibus, neq; vllis minis à Burgundo retineri potuerunt. Eapropter ad Anglos missis nunciis, auxilium impetrat. Aurelianus autem, ratus per Burgundi absentiam Parisios sibi audituros: ponte, apud Verberiam, facto, Isaram amnem transmittit. Inde ad sanctum Dionysium, quam Auraisensis princeps, Iohannes Cabilonus, Burgundi nomine occupabat, mouet. At, quia non multum munitus locus erat, deditione facta, princeps Auraisensis iureiurando adigitur: nullo vnquam tempore, aduersus Aurelianum arma capturum. Interim Gaucurtus, sancti Clodoaldi pontem nocte suffuratus est. Id vbi Aurelianus cognouit, suarum copiarum partem ad pontis præsidium collocat. Nec segnior Burgundus, per pontem Melentum, Parisium vadens: postredie, quàm ad ciuitatē venit, sancti Clodoaldi pontem recuperat: occisus mille prope Britonibus, pontis præsidio ab Aureliano deputatis. Quibus prius quam subsidio adueniret, ponte iam Burgundus potiebatur. Nocte insequenti remeante Parisium Burgundo: Aurelianus extructo, è conspectu sancti Dionysii, supra Sequanam, ponte, Casteldunum prope se contulit. At Burgundus, assumpto Carolo rege: atq; Dalphino, Stampas mouet: oppidumq; occupat. Præmisit inde Puiferum, Belsæ oppidum, cum duobus hominum millibus Iacobum, Marchiæ comitem: in quem Barbazanus cum Gaucurto, quadringentis militibus stipatus, ex Aurelianis adueniens: comitem capit, captum in arce Bituricensi seruat. Reliqui audito comitis infortunio, Stampas ad Burgundum redierunt. Qui vna cum rege & Dalphino ad Parisios se conuertit, dimisso domum exercitu, Anglisq; Duces autem Biturix & Aurelianus, animaduertentes Burgundum auxiliares sibi fecisse Anglos, & nunc dimisisse, Albretum confestim, ad Henricum Angliæ regem, ire iubent: qui auxilium ab eo petat. Audiuit non illiberaliter Anglus Albretum, & Thomam, filium suum, Clarentiæ ducem, & cum eo Eboracensem, Iohannem quoque Cornubiensem, cum octingentis equitibus, & sagittariis mille in Franciam ad duces mittit. Interea dum hæc aguntur, Iohannes Burgundus conceperat animo, Bituriges obsidere: atq; ob id ipsum dominum de Heli, cum bona militum manu, Linieras præmisserat. Quod vbi dux Borbonius accepit, ex Bituricensi ciuitate, sub lucem, mouens, copiarum ductorem inuadit. Sed dilapsus in arcem, suos prædæ Borboniorum obiecit. At Burgundus assidue regem Dalphinumq; secum ducens: dum de obsidendis Biturigibus cogitat: Dunum regium sexto à Biturigibus lapide in primis capit. Deinde, postquam ad vnam ciuitatis portam, dies quadraginta frustra confedit: alteram (quæ sancti Priuati dicitur) circumuallat. Eò ad eum se contulit cum sexcentis millibus Siciliæ rex, Ludouicus, qui partium eius erat. Cæterum, vbi Dalphinus certum de Anglorum aduentu nuncium accepit, molitur, priusquam se cum Biturigibus hostis coniungeret, discordias componere. Itaq; conuenientibus ad colloquium, apud Rochas, non longè à Charitate, principibus: cum se Vanteram, vbi rex agebat, conuenire promississent, non comparuere: propterea, quod delatum eis fuerat, si eò proficiscerentur, capiendos esse, & Antissiodorum in custodiam mittendos, & tandem necandos. Tanto autem flagitio cum Petrus Essarus magnopere repugnaret, de re ipsa duces certiores effecerat. At Angli, Lige re traiccto, audientes principum reconciliatorem, cum nemo illis stipendium solueret: Bellum locum cum monasterio populantur, & abbatem captiuum abducunt. Angolismorum præterea comitem, quem in Angliam missum, centum millium librarum pecuniæ loco, quæ eis debita esse dicebant, oblidem tenuerunt, annos duos & triginta. Erat autem ducis Aureliæ frater. Burgundorum factio, Conestabilem

eo

eo tempore sancti Pauli comitem instituerat: qui apud sanctum Remigium de Planis, Normanniæ vicum, Gaucurtum prælio superauit: quadringentis alterius factionis occisus: anno salutis MCCCXIII. Quo anno Ianii & carnifices Parisiorum (quos scoriatores illa ætas appellauit) autore Burgundo, seditione facta, Simonem Cabocheum & laqueuillum cum Iohanne Trecenti medico, sibi ducem præficiunt: atque his ductoribus, ad ducis Aquitani ædes profecti, complures ex aulicis, quos nomine scriptos habebant, furentes sibi tradi petunt. Eius clamoris causas nesciens Dalphinus, ad Burgundum, qui coram aderat, orationem vertens: familiam, inquit, meam, quam hic furens populus deposcit, tuæ fidei, Iohannes, ducendam, quò voles, committo: donec ferocia hæc deferuescat. Recepit Burgundus ex ducis familia, quos carnifices voluerunt, eosq; domum suam Præsentem duxit. Eodem die Petrus Essarus, qui sancti Anthonii propugnaculo præerat, fide à Burgundo accepta, quòd nullo incommodo vexaretur, propugnaculo egressus, captus & in vinculis habitus est: moxque propugnaculum recipientes, Latrinolus & Enguerrandus Bournouillus, cuncta, quæ Essari erant, prædantur & exportant. Præhensionis Essari causas Burgundus in vulgus disseminat, illum regis officii abusum contra leges esse: Monetam diminuisse, ex quo furto peculium sibi ingens, diuitiaq; comparasset. *Pulchre equidem in prouerbio Galli habent: canem tum ravidum dici, cum illum paterfamilias mactare decreuit.* Ducitur ad supplicium Essarus & capite plectitur. Obtinere tamen amici, vt sepulchro inferretur, quòd apud diui Maturini Parisiensis ædem, iuxta primarium altare, visitur. Nec satis fuit Burgundo, Iacobum Riuerium, equitem nominatissimum, in vinculis interiisse: vel (vt creditum est) trucidatum esse, nisi etiam mortuo caput fuisset amputatum. Necatus est præterea Petimenillus, ex ducis Aquitani familia, genere illustris. In nobiles quoque scæminas, quæ reginæ famulabantur, carnificum scæuitia grassata est: Burgundo auctore: cui maxime assentabatur laqueuillus, publicam administrationem affectans. Sed hæc flagitia non ferentes Henricus de Mala, primus Parlamenti præfès: & Iohannes Luuenellus, aggregata sibi ciuium non imbecilli manu, regem Dalphinumq; adeunt, manifestantes præsentis temporis iniquam conditionem, necis plena omnia esse, apud perditos homines regnum atq; imperium extare. Magistratibus tantum licere: quantum illi permitterent: ducem Aurelianum Vernone cum suis in armis esse, qui concordiam bonis legibus non recusaret. Periculis nisi occurratur, rempublicam pessum breui ire. Præfidentis oratione excitus Dalphinus, ducibus Biturige & Borbonio accersitis: vna cum populo, qui ad eum conuenerat, egressus: familiam à se abductam, & reginæ scæminas, recusante Burgundo, vinculis emittit. Carnifices autem, Dalphini potentiam metuentes, hæc atq; illac dispersi, in Burgundi terras perfugerunt. Nec cunctatus Dalphinus, Aurelianum ducem ad se vocat. Quòd postquam Burgundus accepit, veritus, ne adueniens hostis, de paterna nece, iudicium postularet: ciuitate abire constituit: explorans, quòd id modo, sine suspitione, facere posset. Itaque per Carolum Sauensum, regi admodum familiarem, regem venatum in Bondisum saltum educit: quo cum & ipse pergens, animum induxerat, in Picardiam regem traducere. Sed stipatus rex magna Parisiensium ciuium manu, abduci non potuit: atque ita Burgundus per Compendium Sueffionemque iter faciens, præfidiis impositis, Arthesium petit. Interim Aurelianus adueniens, Parisii hibernauit: cui se belli & pacis socios Ludouicus, Siciliæ rex, & dux Andegauus coniunxerunt: remissa Burgundo filia, quam Ludouici filius desponsauerat. Et quò amicitiaë arctius vinculum esset, Carolus, regis filiorum quartus, Mariam, Andegauum filiam, accepit vxorem. Principibus mutua amicitia conciliatis: rex Compendium (quòd à Burgundo præsidio tenebatur) recepit. Inde Sueffionem ducens, quia (dum ciuitas oppugnatur) Nothus quidam, ex Borboniorum familia, sagitta iugulo ictus, interiisset: Sueffio in prædam militi data est. Nec ab ecclesiis temperauit furor militaris. Sueffione direpta, Carolus Laudunum se contulit. Quòd Niuernensis comes, Burgundi frater, adueniens: regi fidem dat: nullo tempore suppetias latu- rum fratri. Profectus inde rex ad sanctum Quintinum, Viromandorum validissi-

R ij

Attrebatū ob-
fidetur.

mum oppidum, nuncium accipit de Burgundorum aduentu: quos Iohannes Adē Attrebatum venire iussisset. Aduersum quos, prodeuntibus Barri Borbonique ducibus, cum Alenconii atque Armigniaci comitibus: captis, inter fugandum, aliquot Burgundis & Guidone de Barro: reliqui tandem Attrebatum peruenere. Quò rex mouens, obsidione Attrebatum circuncingit. Demum per Hollandiæ dominam, quæ Burgundi foror erat, rebus compositis, rex Parisium remeauit. Eodem tempore apud Constantiam, Rheni ciuitatem, synodus vniuersalis habita est. Vbi Iohannes xxiiii. ob crimina sibi obiecta, in insula Marci, prope Constantiam, custodia traditus, pontificatu priuatur. Nec multo post, Gregorius xii. & Benedictus xiiii. qui se pontifices pertinacissime prædicabant, dignitate pontificia se abdicantes, liberam, eligendi pontificem, potestatem concilio præbuerunt. Electusq; est Otho Columna, qui Martinus v. appellatus est: postquam annos circiter xli. ecclesia vero pastore caruisset. Et venientes ab Henrico Angliæ rege, ad Carolum oratores, cum peterent, Catharinam, Caroli filiam, suo regi dari vxorem, responsum acceperunt, non esse Carolo ocium, huic rei animum intendendi. Quamobrem discedere in Angliam parati oratores, duci se Harfleum petunt, non quòd breuior (vt ipsi simulabant) per eum portum nauigatio esset, sed reuera, quia nouerant Henricum classem, ad traiciendum in Franciam exercitum, instructam habere: cupere propterea locum exploratum sibi esse, vt portus naturam munitionemque suo regi referret. Non multo post tempore, Henricus Harfleum ad nauigat. Vbi Stotruilla, arcis Beluacensis præfectus, Baqueuilla & Lionetus Braquemontus, præsidio affuerunt, concedente, paulo post, ad eos Gaucurto. Astabat ad subsidium, apud Caudebecum, cum mille quingentis equitibus, Boufficaudus, apudq; Honfleum (quæ arx in conspectu Harflei sita est) agebat cum totidem armatis Albretus Conestabilis, vt egressos nauibus ad frumentationem, & pabulationem, Anglos prohiberent atq; interciperent. Sed nihil commeatu, discedens domo, Henricus omiserat. Adeo enim rebus necessariis classem oppleuerat, vt nihil foris petendum esset. Itaq; tam pertinaci obsidione Franci circumsæpti, Harfleum hosti dedunt. Ea lege, vt tunc liberi facti, si, priusquam Henricus Calisium repeteret, à Francis nõ inuaderetur, se captiuos Calisii repræsentarent. Relictis ad Harflei custodiam præsidii, Henricus, Calisium versus, cum suis contendit. Id postquam Conestabilis Albretus cognouit, Carolo indicat. Igitur mittuntur per omnem Franciam nuncii, qui nobilitatem ad arma vocent, aduersus Anglos: quibus cum, priusquam Arthesio abirent, prælio decertare, Carolus constituisset. Interim Albretus, & Boufficaudus Marefcallus, Abauillam petentes, quindecim totos dies Anglum transmittere Sommam amnē prohibent. Deniq; inuenito, inter Corbiam Peronamq; traiectu, amnē Henricus transmittit. Indignati propterea Franci, quòd hostis, sine vlla concertatione, ab eis dilaberetur, duces Barri atq; Borbonii & Niuernensis comes, Anglo diem, ad præliandum, per caduceatorem dicunt. Qui rem sibi acceptam esse simulans, præliandi se potestatem facturum esse promisit. Sed sefellit Henricus expectantes Francos, & per Bellamquercum Calisium petere properabat. Quare cognita, duces viam hosti præcludunt, atq; ad regem, qui Rothomagi erat, mittunt: precantes, prælio adesse curret. At Biturigum dux, non contentus, totis copiis, vno in loco, pugnam indictam esse, memorq; cladis, apud Pictauos, acceptæ: Carolum Rothomagi continuit, satius esse dictitans, prælio tantum vinci, quàm & prælium vna cum rege amittere. Nihilominus Franci castra apud Blangium metantes, hostem vitra progredi prohibebant, parati omnimodo manu prælium conserere. Verum Anglus, impetratis, vsq; in crastinum, induciis, acies interim instruxit. Venit interea ad Francorum exercitum Aurelianus dux, cum duce Brabantino, confluentibus insuper vndiq; militibus Francis. Prius tamen, quàm acies procurerent, duces ad hostem misere Guiscardum, Dalphinum, Hugonem de Traffi & Petrum de Heli: sciscitatu, quid daturus esset, si liber abire in Angliam permitteretur. Responsi (præter Aurelianū ducem) nemo conscius fuit. Ad insequentem autem modum suas Franci acies ordinauerunt. Primam frontem agebant Albretus & Boufficaudus Marefcallus, tria equitum

Blangiana pū-
gna et clades.

equitum millia habentes. Hos sequebantur imprimis Aurelianus dux, cū sexcentis equitibus: dux Borbonius, mille ducentos equites ducens: Edouardus, dux Barri, sexcentis militibus stipatus: Niuernensis comes, mille ducentorum hominum ductor. Post hos, ordine composito, incedebant Robertus Barrensis & Daumalus comes, cum quadringentis equitibus. Comes Deu, trecentis præerat. Totidem ducebat Vandemontus comes. Rossius comes, ducentos. Aderat quoq; Anthonius, Brabantinus dux, frater Iohannis Burgundi: quem Hannonienses sequebantur. Nam, ex suis perpaucos eduxerat: Iohanni Barrensi, Lothoringi ducis fratri, ducenti parebant. In subsidiis dextrum cornu Richemontus comes, & cum eo sexcenti equites, tuebantur. Sinistrum, Vindocinensis comes, totidem stipatus armatis asseruabat. Armatorum summa, Nobilium decem millium fuit, præter peditum, & humilis conditionis hominum, ingentem multitudinem. In Anglorum exercitu mille quingentes equites, & peditum sagittariorūq; octodecim millia esse, fama referebat. Ordinatis aciebus, Albretus, validam equitum manum Anglos adoriri, imperauerat, ducibus Gaufrido, Boufficaudo, Grauilla, Trimolo, Heliqueto Brabantino, Iohanne Dangenno, Aleammo Champeo, Roberto Thralo, & Pichone de turre. Qui protenus mouentes, neglecto Albreti imperio, ad primum conflictum, fugæ, perpetuo dedecore, se commiserunt. Anglus autem, explorato Francorum statu, cum eos negligenter agere, quosdam ad ignem (velut frigentes) torpere (id enim sub extremo Octobri Mense gerebatur) alios per agrum palantes, equos curare, & ad pascendum ducere, quasi hostem tam propinquum parui æstimarent: ipse in incompositos, signo dato, repente suos eduxit. Mox atroci commisso prælio, cecidere Francorum millia quatuor, genere illustri. Anglorum quadringenti, cum duce Eboracensi, Henrici fratre. In hostis potestatem viui venere Aurelianus & Borbonius, duces. Comites Deu, Vindocinensis & Richemontus, cum Boufficaudo Marefcallo: quos in Angliam Henricus captiuos duxit. Prælio non affuit dux Britonum, licet librarum centum millia, ad stipendium militum, à rege, cum ciuitate Maclouiensis, accepisset: donatus insuper esset aureo equo, cuius frenum sellaq; gemmis plurimis atq; preciosis ornata erant. Eius equi precium, quinquaginta millium aureorum, fuit. Blangiana clade affectus rex Francus, Armigniacum comitem, Conestabilem instituit: hominem potentem, atq; armis strennum. Qui Armigniacensium copiis instructus, ad regem confestim venit. Per eosdem dies, Iohannes Burgundorum dux, contracto exercitu, cum Treca accessisset, missis ad eum Reginaldo Dangenno, & Iohanne Malefretto, Brioci episcopo, offert Carolus Picardiæ administrationem, si, in Anglos bellum gerere, non recuset. His respondet, se propterea venisse, vt regem Dalphinumq; generum suum, conueniat. Reuertentibus nunciis, rex, cum hominem armatum ad se admittere noller, literas illico ad vicinas vrbes dat, ne Burgundum accipiant. Latiniaci tamen, qui ad Sequanam Parisiensis agri sunt, ducem & exercitum intra oppidum admiserunt: vbi ab Idibus Nouembribus, vsq; Martii Nonas hibernauit. Interim, circiter dominicum natalem, Dalphinus obiit mortem: tumulo, apud diuam Mariam Parisiensem, impositus. Defuncto Dalphino, Armigniacus & Tanguidus de castro, Parisianus prætor, ciuitatis custodia designantur, & Carolus, Pontiuici comes, regis filius, præfectus Parisiorū (quem capitaneum appellant) institutus, missis ad Hannoniæ comitem oratoribus, vt Carolum, qui Dalphinus iam esset, & cuius curam gerebat, ad præfecturam obeundā, Parisium deduceret: modo Burgundus ab sit, qui rerum administrationem magnopere affectabat. Tradunt historici Sigismundum, Alemanniæ imperatorem, eodem anno, qui fuit domini quadringentesimus decim us sextus supra millesimum, ad Carolum, deinde ad Henricum, conciliandæ pacis causa, incassum venisse. Quo tempore apud Valemontem Armigniacus cum Vicecomite Narbonensi Anglos fugauit, quadringentis occisis. Fugientem Dorseti comitem, Henrici patruelem, dum Marefcallus Longuiacus incautius persequitur, ducentos ex suis, è cōspectu Arflei amisit. Sigismundus cum in Anglia esset, venere ad Henricum nuncii, de fuorum, apud Valemontem, cæde. Eapropter animo æger, atq; indignabundus, imperatorem de pace non audiuit.

Interim male à Francis, aduersus Anglos, nauali bello, ad Sequanæ ostia, pugnatum est: duce vicecomite Narbonensi & Montenaio. Eius incommodi caula, in Piquetum de Haia, & Riucium Boulignum, refertur: qui cum instruendæ classis, & soluendis militum stipendiis præpositi essent, segniter agentes, nec militem nauibus imposuerant, nec à terra aliquot onerarias naues subdlexerant, cum in conspectu hostis apparuit. A Rothomagensi insuper seditio surrexit, occisoq; Carolo Gaucurto, ciuitatis prætore, arcem ciues circumfederant, cuius præfectus erat Iohannes Borbonius, Pratelli dominus. Erat eo tempore Andegauia Daphinus, ad curandum funus soceri sui, Siciliae regis: qui Rothomagensium defectione cognita, Carnutum se contulit, ubi nuncium accepit, Burgundos S. Florentinum obsedisse. Igitur aduersus illos, Guidonem Torseium cum octingentis equitibus & ballistariis mille, confestim mittit. Occupauerant iam oppidum Burgundi, oppidanis se illis sponte dederunt. Propter ea Franci, imposito arci firmissimo præsidio, discesserunt. Rothomagenses autem, cognito Daphini aduentu, demissores effecti, seditionis culpam in milites transferebant, à quibus quotidianis affecti essent iniuriis. Admissis Rothomagensium excusationibus, Daphinus eis veniam dat, instituto Daumallo comite, qui ciuitati atq; arci præfideret. Interea, dum Rothomagi hæc à Daphino geruntur, Angli ad Touquam (quæ validissima est, in Normannia, arx) castris positus, eam timide segniterq; ab iis, qui intus erant, defensionem, capiunt. Et Burgundus eodem tempore nunciabatur, Parisium, cum ingenti exercitu, aduentare. Inter hæc dubius Daphinus, cui potissimum occurreret, decreuit Parisium proficisci. Vix ciuitatem intrauerat, ecce Burgundus Vannis & apud Burgum reginæ, castra facit. Armigniacus autem, & qui cum eo Parisi erant, quotidianis illum eruptionibus laceffentes, damnificantesq; castra mutare coegerunt. Propterea ad montem Lericum mouens, castellum certis conditionibus recepit. Inde in Vastinium contendens, cum Pustiacum frustra obsideret, Carnutum copias mouit; quam sciebat à Daphino recenter defecisse. Angli præterea Cadomum, Fallesiam, Baiocas, & S. Laudum subiugant. Nec stetit in fide coniugali regina, causam sumens, quod à Daphino atq; Armigniaco, damnis iniuriisq; offensa fuisset. Nam, cum grandem pecuniam, diuersis templis seruandam, credidisset, cancellario eius, & Guillermo Canteo, & Iohanne Picardo scriba, thesaurum prodentibus, Armigniacus & prouinciæ præses, Iohannes Louuetus, ea sibi rapuerant. His causis excita mulier, Burgundum ex Carnoto accersit. Qui festinantissimis itineribus ad regem profectus, à Turonensibus recipitur: captis thesauri proditoribus, qui multa se pecunia redemerunt. Et, cum Iohannes Vinonetus arci præfesset, eam, nulla vi impulsus, Burgundo permisit. Mox per Turonorum loca dispositis præfidiis, reginā, cum filia eius Catharina, Carnotum adduxit. Inde Ioini se contulit. Quem, ad Ionam amnem vsque, cum sexcentis supra mille equitibus persecutus Armigniacus, quia in crescentem imbribus amnem transmittere non poterat, retro conuersus est. Senonenses tunc temporis Burgundorum partes secuti, à rege defecerant. Eam ob rem, Parisiani, duce Tanguido, eorum prætore, ciuitatem illorum obsident. Qui circumfessione arctati, cum, de deditioe faciendā, obsides dedissent, audientes, subsidium illis à Burgundia venire, deditioem, ad obsidum perniciem, omiserunt. Nam, eorum obsidibus, capita securi percussa sunt. In linguam Occitanam per id tempus Auracensis princeps, Burgundæ factionis opinatissimus sectator, expeditionem desumpsit. In quem, dum Aruerni Viuariensesque, arma parant, ipse magnam regionis partem occupat, præter Villam nouam & Bellocarum. Anno deinde Christianæ gratiæ MCCCXV. Mense Maio, Iohannes Villerius, infulæ Adæ dominus, trecentis bellacibus atque sanguinariis satellitibus stipatus, noctu Parisium ingreditur, patefaciente ciuitatis portam Perreneto clerico fabro ferrario, qui patri clauem ciuitatis sustulerat. Iamque ad mediam ciuitatem, nullo percipiente, peruenerat: cum suos clamare pacem & salutem Burgundo Villerius iubet. Ad pacis nomen, ii, qui Burgundæ factionis erant, excitati, Andreana protinus cruce desumpta (id enim erat eius factionis signum) Villerio se adiungunt. Aurelianorum vero partium studiosi, abditis lo-

Touqua arx
ab Anglis
capitur.

Auracensis
princeps.

Iohannis Villerii
crudelitas.

tis locis, ut cunque melius poterant, se credebant. Ea persecutione cognita, Daphinus, & qui cum eo erant, in sancti Anthonii propugnaculum se recipiunt. Erant autem cum Iohanne Villerio veteres regii officiales, & ministri, qui magistratu fuerant amoti, qui ad regem cum Villerio venientes, in nouata cum eo familiaritate atque beniuolentia, hominem mentis impotem, equo impositum, per urbem circuducunt, ad populi fauorem sibi conciliandum. Nec mora, in omnes, quos sibi hostes esse arbitrantur, defæuiunt. Atq; imprimis Armigniacum, Henricum de Marla, Franciæ cancellarium, comitem de Grandiprato, & quamplurimos, variæ dignitatis & potentia, homines quos in custodia diuerso carcere distinebant, interimunt. Nam, misso ad eos lictore, cum perditis hominibus, qui ex agris ad eos defluerant, eos è fenestris, vel pinnis, præcipientes in pauimentum deflittere compellebant, Iohanne Burgundo Parisii agente: auctoribus quoque (quem dixi) Villerio, Iohanne Lucenburgo, Carolo de Lens, Claudio Castello, & Guidoni Barrensi. Interemptorum, per hanc tyrannidem, numerum millium quatuor fuisse, relatum est. Causa necis satis erat, alternæ miserationis signum, aut, si quis sua perdidisse quereretur. Nam, qui regis erant, Armigniaci: qui Burgundi, Burgundiones per ignominiam appellabantur. Daphinus autem, cum ex propugnaculo sancti Anthonii Meldunum peruenisset, accitis belli præfectis, Petrus de Rieux, Marecallus Francus: & Barbazanus compluresque alii, armatorum duces, ad eum profecti sunt. Quibus cum propugnaculum Anthonianum repetens, tentat Parisios recuperare. Progressi itaque per sancti Anthonii militarem viam, iam ad Bauderii portum venerant, cum domos ciuium ingredientes, prædas agere milites cœperunt. Quamobrem irritatis in se ciuibus, cœpto destiterunt. Et Daphinus, spe, recuperandæ urbis, deposita, Meldunum rediit: committitque Tanguido Campaniæ & Briæ finitimarumque urbium administrationem. Instituit quoque linguæ Occitanæ rectorem, comitem Fuxi: qui magistratu adeptus, nihil moratus, contractis copiis Auracensem regione, ad Nimatensem vsq; urbem, & Sancti Spiritus pontem, extrudit. Interim Daphinus in Turonos progrediens, ciuitatē recepit, ciuibus nullo damno affectis. Præerat per hos dies Conciaco castro Petrus de Santatrila, Vasco, centum equites habens. Quem ancilla, quam sibi seruientem domi habebat, hosti (ut protenus dicam) prodit. Erat in vinculis homo, ancillæ notus, eadem, qua mulier, patria oriundus. Hæc cum ad captiuum interdum verba faceret, captiuus fidem interponit, si se liberaret, eam in uxorem accepturum. Ancilla spe nuptiarum ducta, sub puluinari quiescentis domini clauis arci noctu furripit, & carcere recluso, vinculisque emissis, illi ad præfecti cubiculum irrumpentes, hominem iugulant, atque opibus direptis, arce potiuntur: accessito festinanter Iohanne Lucenburgo, qui in Viromandia agebat. Illucescente sole, Petri milites solitudinem arci è proximo vico admirantes, infensis equis, pars montem acutum, pars Guisam in Terracia petiuere: duos præficientes sibi belli duces, Stephanum Vignolum (qui & Hirus appellatus est) & Potonem de Santatrila, armis, per omnem ætatem, instructos, & apprime belli peritos. Qui mox in agrum Sueffionum ducentes, cum equitibus quadraginta tantum, Longauallum, quadringentis militibus superbum, fundunt. Eadem quoque fortuna vsi, Hectorem Saueusum, mille armatorum ductorem, in territorio Laudunensi, superauere.

Pontisaram Franci, per id tempus, ex Anglorum subiectione, funibus in muros scandentes, noctu recuperarunt. Henricus autem Angliæ rex, primo vere infantis anni, qui erat Christianæ salutis MCCCXIX. Rothomagum, circuducto milite, obsedit, occasione accepta, ex ciuium seditione, qui præfectum suum, Daumalum comitem, cum multa Normannorum nobilitate, ciuitate, expulerant, admissis Burgundis, cum duce eorum Guidone Boutilerio. Septem toros menses Anglus obsidionem continuauit: nihil omittens, quod ad expugnationem pertineret. Nec minus constanter obsessi resistebant, ita, ut commeatus pœnuria tabescentes, muribus vescerentur: sperantes, vel Burgundorum, vel Daphini subsidio propediem iuari. Sed neuter opem tulit. Nam, Burgundus neglexit: Daphinus

autem adolescens, occupantibus Anglis Sequanæ amnis aditus, suppetias mittere non potuit. Et erat illi aliunde, aduersus Iohannem Burgundum, sollicitum negocium, cui, copiis non satis potens, obsistere nequibat. Igitur deserti auxilio Rothomagenfes, in hostis potestatem venire. Interea Burgundus diu varius animo, Anglorum ne an Dalphini amicitiam sibi compararet, tandem Dalphini partes sequi constituit: hortantibus maxime Philippo Iosquino, & Iohanne Tholongo cum nobili fœmina, domina de Grat. Est oppidum cum arce, vbi amnis Iona Sequanam influit, cui Monsteriolum nomen est, pontem, ad vtranq; fluminis ripam, habens, cum sublicio tabulato, quod in portæ formam, pro rerum & temporum conditione, sublaturum, viam præcludit, intrare vel egredi oppido, volentibus. In eo loco dies principum conuentioni dictus est. Congressuris principibus, ne ab aulicis alter alterius principis tumultus oriretur, placuit tabulatum erigi, atq; obfirmari, & ad pontis caput, oppidum versus, ex tignis & sublicis tabernaculum extruit, in quod cum singulis principibus Dalphino atq; Burgundo decem delecti proceres tantum introirent. Conuentu inuito, cum hinc atq; hinc multa de præteritis iniuriis refricarent, subito exandens vnus, qui cum Dalphino aderat, Iohannem Burgundum necat. Hic fuisse creditus est Tanguidus de castro, Aureliani ducis, qui Parisii imperante Burgundo interemptus est, maxime olim familiaris. Eius necis auctorem fuisse Carolum Dalphinum quamuis nonnulli putauerint, adolescentis tamen innocentia hinc coniectari potest, quòd ad eandem expauit, faciem à percussoribus auertens. Neq; grās hoc suspicari permittit, quam mansuetam agit semper & clementem. Iohanne necato, Philippus, eius filius, qui Parisii agebat, Anglis se coniungit: Carolumq; regem, cum regina & Catharina filia, quos in potestate pater viuens habebat, Henrico Anglo tradit. Parisios quoq; Briam, Campaniam, atq; Burgundiam adiungit. Quibus auctus Henricus, Catharinam, Caroli filiam, Trevis vxorem accepit, non reclamante populo, qui spem acceperat libertatis, cum tot potentes ad pacem coniunctos principes videret. *Facile siquidem populus fidem constantiamque, proposita sibi libertate, commutat.* Dalphinus, dum hæc aguntur, in linguam se Occitanam confert, vbi recepto vi ponte Sancti Spiritus, & Nima-

30 rensi vrbe recepta, comitem Fuxi magistratu amouet, instituto in eius locum Carolo Borbonio, Claromontensi comite. Qui Biterras à Fuxensibus occupatas, mox obsedit cepitq; Dalphinus autem, his gestis, ad Bituriges Turonosq; festinus accessit. Henricus vero ex Trecentibus Senones adoritur, Scotorum regem, quem captiuum habebat, secum ducens: ratus Scotos, qui auxiliares Dalphino venerant, captiuū regis fortunā miseraturos, & cum eo in Scotiam reuersuros. Sed illi, parui habito rege, Dalphinū secuti sunt. Subiugatis Senonibus, Moretum Monsteriolumq; capit. Inde Meldunum circuncingēs, latus oppidi, quod ad siluam respicit, Anglus obsidet. Alterum, vbi est diui Petri templum, Burgundi tenuerunt. In præsidio erat Barbazanus, qui Meldunum egregie tuebatur: qui tandem frumenti copia defectus, dedere se Anglorum potestati compulsus est: libertate inde

40 abeundi omnibus proposita, præter eos, qui Iohannis Burgundi necis conscii haberentur. Oppido recepto, quos voluit, reos Henricus depræhendit, & imprimis Barbazanum & aliquot militum præfectos, cum alicuius nominis & potentia in incolis, quos Parisium in custodiam misit. Meldam quoque paulo post Anglus circunuallat, & suppetias obsessis ferentem Dauphemontum, dum in ciuitatem irumpere festinat, capit. Desperato subsidio, obsessi, cum dissidium inter se concitassent, deditionem faciunt: data potestate militibus abeundi, præterquam notho de Vauri eiusque vicario, quos Henricus ad arborem vlmum, quæ in via militari, Parisium versus, procera erat, suspendere iussit. Paucis post diebus, ipse cum vxore in Angliam traiecit, vbi, prægnans regina Henricum peperit. Quo

50 tempore comes de Pointieure, Britonum ducem captum, in custodia seruauit. Et Clarentiæ dux, Henrici frater, ex Normannia Andegauiam, cum valida armatorum phalange profectus, castra, apud Bellifortum, metatus est. Qui ex Scotis frumentatoribus captis cognito inter prandendum, quòd apud Baugeum Franci cum Scotis in armis essent, à conuiuio surgens: Adoriamur, inquit, illos: in no-

Burgundi ducis cades.

Henricus Anglus, Catharinam, Caroli filiam, ducit vxorem.

Meldunum capitur.

Meldis captur.

Henricus ex Catharina nascitur.

in nostra sunt potestate. Nec pedites vlli, sed equites tantum nos comitentur. Progreredientibus Anglis ad vicum, cui paruus baugius vocabulum est: Iohannem de cruce, strenuum equitem Gallum offendunt. Qui conspecto hoste, raptim cum suis templum ingressus, offirmatis in hostem portis, in turrim ecclesiæ conscendit. Vbi dum frustra Clarentiæ dux sedet: reliquos inuadere Francos appropereat. Præcebat aciem dux, super galeam sertum aureum, gemmis honestatum, portans. Quem in se irruentem Franci inter primos necant: & cum eo complures proceres Anglos. Captis comitibus Hantitono & Sombreffeto: necnon Thoma Beaufortj, Sombreffeti fratre, reliqui fuga dilapsi sunt. Qui Cœnomannum petentes, cum effractum pontem comperissent: desumptis candidis, Francorum more, crucibus, se Francos simulantes: ruricolas pontem instaurare compellunt: quos, transmissio ponte, protenus trucidarunt: seq; in Normanniam contulere. Interim Dalphinus, ex Pictaui, Turonum veniens: comitem Boussicaudum Scotum, Conestabilem creat: & aduersus Burgundos ducens, Montemmiraldum Gallardonemq; in Cœnomannia capit. Cæterum, Henricus ex Anglia (accepta fratris sui, Clarentiæ ducis, morte) maioribus copiis eductis: Druydes, id est, Drocas capit, & deinceps Vindocinas adoritur, Baugeantium contendit. Sed, cum ad vada Ligeris castris positus Anglum transitu Franci prohibent: Henricus comite de destitutus, secundum Ligerim iter faciens, in Belsiam exercitum ducit, hortensibus herbis, atq; holeribus tantum vitam sustentantem. In ea regione Reugemontem à se captum incendit: supplicio affecto, cum suis commilitonibus, arcis præfecto. Post hæc, ad Villam nouam (quæ ad amnem Ionem sita est) contendens, oppidum vi occupat. Atq; inde Vindocinas versus se conuertens: fame pestilentiaq; vexatus, quatuor ex suis millia amisit: auium ferarumq; pabula, quæ per agros scilicet inhumata iacuerunt. His ipsis diebus, Iohannes Forestanus, Rochebaronis dominus, Burgundæ factionis, Aruernos, ductis in eos copiis, variis incurfionibus vexauit. Verum complures Aruerni proceres, ex Anicio, duce Carolo, Perdriaci comite, in hostem progressi sunt. Quos vbi venientes ad se, hostes conspiciunt: in oppidum (quod Serueretam incolæ vocant) se conferunt. Franci autem nihil cunctati, proxime oppidum, castra metantur. Interim castris egressus sagittarius quidam, molendinum, quod iuxta erat, petit: quippiam prædæ sperans. Nec diu moratus, molendino ignem intulit: quo mox oppido conflagrante, Burgundi partim ad Pedriaci comitem, & Francos, veniam petentes, confugerunt: partim cum Forestano, per montana Rochebaronem petiuere. Quos persecuti Franci: Rochebaronem & alias, quæ Forestani arces erant, receperunt. Conenses autem, qui Ligerim accollunt, cum à Francis obsiderentur: de oppido dedendo, obsides tradiderunt, si, intra constitutum diem, subsidio non iuuarentur. Henricus opem Conensibus laturus, morbo (quem Fiacrii esse vulgus credit) Corbolii decumbens, non multis post diebus defunctus est. At nihilominus Berhforti dux, Conensibus suppetias tulit, & Franci acceptos obsides restituerunt. Ex Conensibus Bethfortus dum Bituriges adoriri contendit: audita Henrici morte: ceptis desistens, in Angliam: Burgundi in Burgundiam redierunt. Inter hæc belli incommoda, Carolus rex, vltima naturæ perfoluit: apud sanctum Dionysium sepultus, anno salutis MCCCXXXII. quo etiam anno Henricus mortem obierat.

Clarentie dux occiditur.

Seuereta oppidi capitur à Francis.

Henricus moritur.

Caroli V L. mortis.

ROBERTI GAGVINI
HISTORIÆ FRANCORVM
LIBER DECIMVS.

CAP. I.

RIVM, proximè præcedentium, regum fortuna, aduersitatis quidem atque miserationis plena fuit. Sed, quemadmodum solidum & vegetum corpus, malæ valitudinis non confestim sentit incommoda: ita superioris temporis locuples & diuitiarum oppletus populus, tolerandis aduersitatibus primum sufficiens: frequentia tandem calamitatum attritus, tabescere, & quasi obtupescere cœpit. Nam, toto regno, hinc à Burgundionibus, inde ab Anglis, mox ab his, qui se rebus consulere dicebant, ita tumultuabatur: vt dicere difficile esset, hostilne, an Francus plus damni miserabili populo importaret. Eò quoque fortunæ iniquitas processit, vt Carolo eius temporis regi (de quo scribere incipio) Bituriges tantum parerent, & Biturigenſis rex ipse ab hostibus vocaretur. Quæ enim militum cohortes, & præfecti, sparsis locis arces & aliquot loca tenebant, nullo stipendio sustentati, sicut ab hoste cum poterant, rapiabant: ita ab amico atque obtemperante, pro eorum libidine auferabant. Per has igitur malorum omnium tempestates, Carolus Caroli v. i. filius, rex appellatus est. Henricus præterea (patre Henrico defuncto) regium Franciæ nomen usurpabat: Franciæ Angliæque se regem, publicis priuatisque literis, & forensi sigillo, monetaque, quam nouam cudit, appellans. Ita, cum ex vetustissima Odoardi r. r. querela, tum ex ea, quam nunc dicam, causa, Franciæ regnum Henricus vendicare se iactabat. Nam dum Catharina, Caroli v. i. filia, Henrico, huius Henrici patris, nubit: hæc matrimonio leges, authore Philippo Burgundo, dictæ sunt. *Si præ Henrico vita defungeretur Carolus, Franciæ regnum Henricus adiret: Sin contra, & ex Henrico virilis proles superstes foret, Carolo deficiente, Henrici filius Franciæ principatum adipisceretur.* Nulla de Carolo, cuius nunc gesta scribere aggredimur, legitimo licet hære, mentione habita, tanquam ad eum nulla regni portio attineret. Itaque in regia & primaria Francorum ciuitate, mortuo patre Henrico, Henricus ipse temporaria ambitione superbiens, quanquam in Anglia, vnum annum agens, educaretur: regia appellatione atque administratione vtius est, hebetis quidem ingenii, nec satis ad regiam maiestatem idonei. Cui tamen illi illustre exordium fortuna concessit: deseruit tamen, & vtroque tandem regno extrusum, misera seruitute senescentem affecit. Ad primas Henrici gloriolas, & factus, Carolus intentiore animo nixuque erectus, armis ius tueri, & hostem extrudere regno tentauit, victis aliquando, atque interdum vincens Franciis. Nusquam tamen, eos dies, totis copiis pugnatum est. Sed, vt casu se milites offendebant, occasione captata, repentina prælia committebant. *Est enim miles Francus ad subitaneos casus audax, & promptus, & plerunque felix. In diu meditatis minus feruens, & raro bene fortunatus.* Igitur illud miserabile fuit, quod à Salseberienſi & Suffor-

Franci superato,

Henricus Anglos vincit.

hostis aduentum explorarent. Quem vbi conspexere, animosi in eum feruntur. Sed, qui in prima fronte Angli pedites incedebant, singuli singulos præacutos sibi palos, veteri suo more, præstituunt. Quare Franci equites, à pedite Anglo, sensim diuertentes, in postremam aciem incurrunt, ita, vt turbatis ordinibus, peditem Anglum, simul cum equitibus pugnare coegerint. Interim adueniens cum suis Daumallus, prælium acerrime committit, fuditque hostem, recuperatis obsidibus atque captiuis, cum millibus boum duodecim. Ex Anglis, eo prælio quadringenti supra mille ceciderunt: præter eos, qui fugientes, necati sunt. Ex Francis, eques vnus auratus, Iohannes Ruffus, cum aliis paucis desideratus est. Ex Anglorum toto numero, centum omnino euasere: capto in fuga Thoma Poullo, & Thoma Clitone. Victoria potitus Daumallus, in Normanniam, per Abrincas, ad sanctum Laudum vsque progressus: tandem in Cœnomanniam reuersus est: præda onustus & gloria clarus. Per id tempus, Salseberienſis comes, Anglus Sedanam Briæ oppidum circumsedit, & expugnauit: occisis inter oppugnandum quadraginta Francis, cum eorum præfecto Guillelmo Marino: & totidem ex imperio comitis furcis suspensis. In Normannia vero, cum sancti Michaëlis montem, qui in æstuario maris est, Britanniam versus, Anglus circunvallaret, turriculis ex materia, ad militis stationem, per montis ambitum, extructis: magnifque nauibus & milite comiteatu instructis: ne quid ad obsessos importari posset, mirabili rerum pœnuria incolas affecit: donec comparata, apud sanctum Malum, classe Bellifortus, Britonum Admiraldus, Anglos inuadere feliciter tentauit. Nam ita nauali prælio superior exitit: vt Anglis copioso numero occisis, obsidionem dissoluerit. Ab obsidione dimoti Angli, Ardonem, tribus passuum millibus à monte distantem, fugientes, in eo loco propugnaculum (quod Bastildam vulgus appellat) extruunt. Ex quo in arenas frequentes progressi, leuia, cum iis, qui in præsidio apud S. Michaëlem erant, prælia committebant: donec Iohannes Conlonceus, Normannus eques (sicut inter eum & Michelianos conuenerat) statuto die adueniens, repositos in arena Anglos, ad ducentos occidit: capto Nicolao Bourdeto Anglo, opulento homine. Venit eodem tempore Rupellam comes Glascuensis, Scotus: quinque armatorum millia ducens, vt Carolo regi auxiliarius esset: quem rex beniuolo affectu, & multo honore suscepit. Dux autem Bethfortus, quem Franciæ regentem Anglicana factio appellabat, Iuerum, Normanniæ arcem, obsidens: postquam menses tres in negotio perseuerat, Giraudum, loci præfectum, eò necessitatis perducit: vt intra definitum diem si sibi non auxiliarentur Franci, arcem dederet. Quod cum Giraudus regi, per caduceatorem nunciaſset, Carolus ex Turonis Iohannem, Alenconii ducem, deputat: qui vna cum comite Glascuensi, comite Boucanno, comite Daumallo: & vice comite Narbonensi, Bethfortum ab Iuero propulſarent. Illi per Carnutes magnis copiis iter facientes, certi facti sunt, Giraudum arcem Bethforto dedidisse. Diuersi igitur ab Iuero, Vernolium, quam Anglus tenebat, capiunt: quæ cum ad Alenconii ducis ius pertineret: eam duci restitunt. Ibi dum de futuro bello gerendo consultant: Bethfortus in eos mouere nunciatur. Fuere qui prælium detrectarent, superiorum incommodorum non oblit, quæ & apud Creiacum, & deinde apud Blagium Franci accepiſſent. Alii, quibus odiosus erat Anglorum principatus, prælium suadebant: dedecori illis atq; timori datum iri, si in proximo habentes hostem, pugna abstinerent. Nam si nullo commisso prælio inde abeant: fugæ similem discessum eorum esse. Vicit sententia hæc: quæ infelicem habuit exitum. Egressi Vernolio Franci, in proximo agro acies instruunt. Et vtrique cornu equitatus partem distribuunt. Bethfortus interim, ordinato agmine incedens, mox vbi in conspectu astitit: Franci prælium conferunt. Lombardi equites, numero quadringenti, quibus mandatam erat, in primam hostium aciem irumpere, cum primos in fronte obuios sudissent, prædæ auidi, ad diripienda castra magis, quam ad feriendum hostem, operam nauauerunt. Qui autem alteri cornu præterant equites Franci, cum se in primam sagittariorum frontem intulissent, Anglos fundit, dissipant occiduntq; Ita vt facile hostis existimaret victoriam penes Francos esse. Sed Bethfortus suos reuocans, & fortiter pugnare cohorta-

Sedana ab Anglis capitur.

Mons sancti Michaëlis obsidetur.

Pugna apud Vernolium.

tus: praelium instaurat Francoſq; euincit. Ex quibus cecidere Glascuenſis comes, cum filio Iameto: Comes Boucanus: Datimallus vicecomes Narbonenſis: comes Vantadorus: Grauilla: Belſautus: Carolus Bonus: Anthonius Cahorſus Malicornus: Guillermus de palude: alii præterea ad numerum quinq; millium. Capti fue-
 re Alenconius dux, & eius nothus: & Traietanus Franciæ Mareſcallus. Potiti vi-
 ctoria Angli, Vernolium recipiunt, dimiſſis libere Francis, qui oppidum tenebant. Salberienſis poſt hæc comes collectis copiis dum Cœnomanum, eius obſidendæ
 cauſa, pergit: Guillermus Porcus, eques, ex inſidiis, quas non procul à Sagio poſue-
 rat: in Anglos inſiliens, complures nullo ſuo damno interemit, & cepit. Nihilo ta-
 men ſegnius Salberienſis præteriens Cœnomanum duxit: quam tormentis labe-
 factam tandem ſubiugar: data Francis abeundi poteſtate: cum ei mille quingentos
 aureos perſoluiffent. Mouit inde ad ſacram Suſanniam, eiufdem regionis validum
 oppidum. Cui Ambroſius Delorus præfectus erat. Dura obſidio fuit, quippe quæ
 & Anglorum continua oppugnatione, & Francorum virili deſenſione, vulnerum
 & mortis plena exitit. Habebar Anglus tormenta nouem, quas bombardas di-
 cunt: quibus oppidi muros continenter quatiebat, ita, vt paucis diebus tantū mu-
 ri deiecerit, quantum arcu emitti ſagitta poteſt. Igitur compulſus neceſſitate De-
 lorus, deditiorem fecit, duobus ſcutorum millibus, pro ſua ſuorumq; libertate,
 hoſti perſolutis. Cepit præterea Salſeberienſis arcem Menam, cui Inhes nomen
 incolæ dicunt: cepit & Feritatem Bernardi, quarto menſe, poſtquam eam circun-
 ſediſſet. Liberatus eodem tempore ex Anglorum poteſtate Arturus, Richemon-
 tus comes, Britonum ducis frater, ad Carolum, qui Andegauis agebat, ex Anglia
 venit, & ſalutandi regis & ei obſequendi cauſa. Quem perbenigne Carolus habuit,
 & eumq; Conſtabilatus dignitate affecit, mortuo in Vernoliana pugna Boucano:
 qui eundem magiſtratum gesserat. Paucis poſt diebus exactis, Angli cum ſanctâ
 lamam, dirutum olim oppidum, & Britonibus finitimum, inſtauraſſent, poſito illic
 robuſtiſſimo ex ſuis præſidio, Arturus Conſtabilis, collectis viginti hominum
 millibus, ſanctam lamam circunſidere pergit. Dum autem quatuor totas horas in
 oppugnatione conſumit, Angli per poſticum, quod ad lacum oppido proximum
 eſt, eruptione facta: eius partis inſultores partim pellunt, partim interimunt: alios
 in ipſo lacu merſos extingunt. Igitur omiſſa oppugnatione, cum in caſtra Franci
 reuertiffent, exorto, media nocte, tumultu, omnes deſertis caſtris tormentiſq;, re-
 clamante Arturo, in ſua quiſq; remeant. In Andegauiam tamen non multo poſt
 ducens, Guellerandum cepit. Contra vero Angli Remefortum arcem Cœnoma-
 nenſibus abſtulerunt. Quam paucis poſt diebus Sableius præfectus & Belmano-
 rius, adiutore Ambroſio Deloro, vi receperunt: & deinde Malicornum. Hos inter
 euentus Guionus cum centum equitibus Francis ex Sableio profectus, via milita-
 ri, quæ à Cœnomania Alenconium ducit, Guillermū Hodebalum, viginti equi-
 tibus Anglis ſtipatum, obuium forte habet: in quos dum protenus irruere Guio-
 nus feſtinat, Angli ex equis deſilientes, aduerſus hoſtē, virili ſe audacia inſtruunt:
 atq; ita timentur, vt ſeruato ordine, & loco præliantes, complures ex Francis con-
 foderint, & aliquot captiuos, recipientibus ſe Cœnomaniam Francis abduxerint.
 Ad hunc modum compoſita, & ſibi conſtans virtus, gloriabundam ſtultamq; in-
 terdum temeritatem exuperat. Quo tempore Giacus, inter regis conſiliarios pri-
 marius, delatus, quod regis ſiccum theſauroſq; ad ſuos uſus magis, quam reipubli-
 cæ vtilitatem, diſpenſaret, Arturi iuſſu capitur, & in profluente demergitur. Ob-
 ſidentibus, per eos dies, Montifargum Anglis, oppidumq; perſeueranti oppugna-
 tione prementibus, mittit Arturus, ad obſidionem ſoluendam, equites armatos
 Grauillam & Gaucurtum Stephanumq; Vignolum, Hirum. Hi accepta forti mili-
 tum manu, dum ad Montifargum peruenere, effractis munitionibus, quibus ſe
 hoſtis circunſerperat, plurimis occiſis, Anglos fugant. Non diſſimili fortuna apud
 Ambrietas pugnavit Ambroſius Delorus, aduerſus Henricum Blancum, An-
 glum: ducentis, ſupra mille, armatis ſtipatum, cum ipſe Delorus centum tantum
 & ſexaginta equites haberet. Eadem tempeſtate Alenconii dux, qui apud Ver-
 nolium captus fuerat, ex Anglia liberatus eſt, ſolutus, ob redemptionem eius, du-
 centis

Cœnomanii
capitur.

Arturus Ri-
chenontus ex
Anglia libera-
tus, Conſtabi-
lis à Carolo
conſtituitur.

Giacus theſau-
rarius demer-
gitur.

Alenconii dux
de captiuitate
ſoluitur.

centis aureorū millibus, quæ partim perſtō impendit, datis, pro his quæ diſſoluen-
 da reſtarent, obſidibus. Inter hæc Cœnomanenſes Anglorū principatū perofi, ali-
 quot præfectis Francis accitis, eos in ciuitatē clam admittūt, comite Doruallo atq;
 Albreto negociū gerētibus. Hoſtes, cognito Francorū ingreſſu in turrē (cui Orbē-
 dellæ nomen eſt) iuxta ſancti Vincentii portā, prope ſe recipiunt, mittentes feſti-
 nanter ad Tabellorū, qui Alēconium tenebat, vt ſuppētiis illis ferat: dum ſpes ex-
 tabat recuperandæ ciuitatis. Tallebotus, cui paratæ in armis copiæ erant, audito
 fuorum periculo, magnis itineribus Cœnomanos petit. At Franci, quaſi ſecuri re-
 rum ſuarum, in diuerſoriis delicate ſe curantes, quid hoſtis moliretur, parū aduer-
 tebant. Itaq; veniens Tallebotus, & à ſuis receptus, per eam, quam ipſi occupabant,
 portam, ciuitatem inuadit, recepitq; exturbatis Francis: & iis, qui deditiōnis cauſa
 fuerant, ciuibus ſupplicio affectis. Nec diu moratus Tallebotus, Pontorſonem à
 Richemonto inſtauratā, & valido præſidio munitam, obſidet atque expugnat. Au-
 relianum quoque Salſebrienſis comes, & cum eo Tallebotus, & comes Suffocus,
 contracto ingenti exercitu, anguſtiſſime circumcingit: ædificatis, per gyrum, quat-
 tuor firmiſſimis propugnaculis, quibus, importari quicquam in ciuitatem, facile
 prohibebant. Nam, quæ ad Ligerim amnem, ſupra Aurelianū, infraq; oppida ſunt,
 Anglo parebant. Fuit tamen Aurelianenſibus animus ſemper erectus, & Anglicæ
 dominationis impatiens. Quibus præterea Carolus rex, quā poterat maxime, erat,
 ſine intermiſſione, ſubſidio. Et Aureliani ducis nothus, Iohannes, homo ap-
 prime militaris, egregiam nauabat operā, tuendæ ciuitati. Bouſſacus quoque Franciæ Ma-
 reſcallus, cum Stephano Hiro, ciuitatem cōtinenter tutabatur. Erant ea parte, quā
 in Belſiam via eſt, grandia ſuburbia, & complures ædes factæ. Quæ omnia Franci,
 ne hoſti commodum afferrent, diruerunt. Angli vero ad alteram Ligeris ripam,
 ſuburbium, cum propugnaculo pontis, occupabant. Non tamen ita omnia comple-
 ctēbantur, quin inter propugnaculum grande (cui Londoniæ nomen hoſtis indi-
 derat) & id quod ad ſanctum Lupum erat, multum ſpaciū intercederet, quā ad ob-
 ſeſſos via patebat. Igitur vt laboranti ciuitati ſubueniretur, dux Borbonius, & cum
 eo Struatus Conſtabilis Scotus: Doruallus præterea & Stephanus Hirus, collecto
 iuſto exercitu, dum Aurelianis ſuppētiari conſtituunt: nunciū accipiunt, Iohannē
 Faſtolū, Anglum equitem, cōmeatum ex Parisiſis copioſum deſumpſiſſe, & ad
 eos, qui in obſidione agebant, deducere: adiutore Simone Morhiero Parisiorum
 prætere. Spe autem intercepti cōmeatus adducti Franci, in Iohannem Faſtolū
 iter conuertunt. Ea re cognita, Faſtolus ex tempore conſiliū ſumens, curribus atq;
 vehiculis, ſe ſuoſque non procul ab Lenuilla, Belſiæ oppidulo, circūſepit, & relictis
 equis, pedes pugnat. Idē Struatus & Doruallus, cum bona Francorū parte, faciunt.
 Ceſſit Faſtolo victoria Struato Dorualloq; cum ducentis ſuorū occiſis. Borbonius
 vero Aurelianū contendit. Per eam obſidionē, Salſeberienſis comes (ex propugna-
 culi fenestra, quod ad extremū pontem eſt) ciuitatis ſitum contemplatus, agitabat
 animo, quonā pacto urbem expugnaret. Cui vnus ex copiarum præfectis, ei aſſen-
 tans, cum dixiſſet: Tuam here ciuitatem nunc libere conſpicere poteſ: lapis ex tor-
 mento, à ciuitate, incerto autore, emiſſus, labrū fenestræ concutit. Cuius fragmen-
 tā in Salſeberienſis faciem diſſipata, mortē homini, poſt inſequens bidentū, intulere.
 Haud tamen ſegnius Angli in obſidione perſtiterunt, curate omnia diligēter Guil-
 lermo Glaſſida, genere quidem non ſublīmi, ſed prudentia & rerum gerendarū pe-
 ritia, inter ſuos, illuſtri. Longa obſidione vexati Aurelianenſes, conſilium capiunt,
 qua ſe via ab hoſte liberarent, ſuadentibus quibuſdam, nulla deditiōne facta pecu-
 niam Anglis dare: aliis vero deditiōnem vtilem fore, ſi Burgundo duci ciuitas per-
 mitteretur: qui Franco genere ortus, ſperaretur ab Anglis aliquando diſceſſurus.
 Potior hæc ſententiā viſa eſt, miſiſq; eſt ad Burgundū Potonus Santrallienſis, cum
 certis conditionibus. Legatione accepta, Burgundus quidē (ſi Bethfortus non cō-
 traueniat) ciuitatem æquis ſe legibus recepturum, reſpōdit: mittitq; ad Bethfortū,
 de re ipſa, nuncios. Audita legatione, Bethfortus non ego, inquit, dumos ſentēſque
 diſcuſſi, vt alter auibus potiatur. Aurelianenſes, pro mea voluntate ſubiugatos, re-
 cipiam, & quas per totam obſidionē impenſas feci, eas cōpenſabunt. Id vbi ad Bur-
 S

Franci negli-
gentes.

Aurelianum
ab Anglis ob-
ſiſſum.

Mors Salſebe-
rienſis comitis

Iohanne puella ad Carolū aduentus.

gundū perlatū est, Potonus, re infecta, Aurelianū reuertitur. Et ab hinc cepit Burgundus animum ab Anglis aliquando discedendi, quia eos videret glorię eius inuidere. Erat illis diebus, apud Vallicolorē, annos x. nata, Iohanna: quę patre Iacobō Darco, matre Isabella, in vico Dampremo genita, ob corporis perpetuam integritatem, puellę appellationem obtinuit. Ea rerum presentium aduersitatibus, deo autore, compatiens: Robertum Baudricurtum, oppidi præfectum: aliosq; complures præsidii equites, duce auunculo suo, crebrò adibat, eos admonens, vt ad Carolum eam deducerent, allaturam rebus desperatis non minimam opem. Mulierem Baudricurtus parui à se æstimatam, iterum atque iterum aspernatus, perseverantē demum exaudivit, datiq; puellę corporis custodibus, eam ad regē duci iubet. Ad Carolum veniens puella, tametsi nullo illum tempore vidisset, ipseq; cæteris aulicis, veste minus ornatus, data opera, esset, reuerenter tamen, atq; vrbane regem inuita, salue, inquit, generosissime rex, detque vitam tibi prosperam deus. Cui, cum se regem esse Carolus pernegasset, ab, inquit puella, tu ipse rex es Francorū nobilissimus. Ad hæc verba spem cœpit rex cuiuspiam fortunę melioris. Itaque selectis prudentibus aliquot viris, qui eam diligentius probarent, illa seideo venisse constanter affirmat, vt Carolum in regnū restituar: deum ita decreuisse, vt se duce Aurelianenses obsidione liberentur, & Angli Francia tandem extrudantur, perducturā se Carolū ad Remos, vbi more maiorū, sacra vnctione liniatur: de quibus omnibus oracula diuinitus accepisset. Tantū copiis opus esse, quas illi ducendas Carolus cōmittat. Et dum aliis arduis, & ad religionē Christianam pertinentibus, multa accurate rogaretur, supra fœminę sensum respondebat. Siue enim de diuinitate, siue de bello quæreretur, non muliebriter, sed scire, & quasi perita, loquebatur, ita vt mulier admirationi esset multis. Perp̄so igitur cōsilio, visum est optimū factū esse, si auspicio eius Carolus ad bellū vteretur. De importando Aureliā commeatu, primum mandatū puellā accepit, quam Raius & Delorus, aureæ militiæ equites, valida armatorum manu stipati, comitabatur. Profectis Blefam, obuii adueniunt Reginaldus Chartrus, Remorū pontifex, Francię cancellarius, Aurelianensis nothus, Stephanus Hirus, aliiq; non pauci electi milites. Commeatu curribus imposito, & milite instructo, ex Blefis, per Solonam, Iohanna mouet, atq; postridie, Aurelianū versus progreditur. Vtebatur puella in expeditionibus gladio, quem hoc modo nata erat. Est templum in agro Turonensi, diuę Catharinę dicatū, genti regionis illius plurimū venerabile: vbi donaria plurima atque vetustissima visuntur. In eo tēplo, antiquum ensē, inter sacras oblationes, vtraque parte liliis insculptum extare, Carolo Iohanna patefacit: petens, vt misso ad templum armorum fabro, gladiū illi dono perferat. Admiratus Carolus, si templum illud aliquando Iohanna inuisisset, percunctatur mulierem, qualiter id norit. Neq; inquit puella, locum noui, neque humano ad hoc auctore vsa sum. Deus est, qui reuelauit. Mittit rex opificem, qui inuentū ad se gladium ferat. Profectus ad templū faber, ensē, inter squalentia alia arma, rubiginosum ad Carolum perferit. Quo mox Iohānam rex donauit. Sed de Anglis orationem perfequamur. Angli, qui ad propugnaculum sancti Iohannis Blanci erant, Francos venire audientes, loco deserto, ad fratrum Augustinensiuū ædes, quę ad extremū pontem in diui Laurentii suburbio spectant, se receperunt. Puella vero per medios hostes, flumine traiecto, quem vehebat, commeatū in vrbem importauit. At, quandoquidem victualia tenuia erant, Raius & Delorus cum suis Blefam remeantes, ciuitatis periculum cancellario narrant, cui nisi succurratur, venturā esse in hostiū potestatem. Et Iohānes Auralinensis nothus, magno opere orabat, laborantibus ciuibus suppetiatū iri. Stetit omnium sententia, copiosissimū commeatū ad obsessos ferre, & iter facere per Blefam, qua parte obsidio ciuitatem magis vrgebat. Copiis igitur, vecturisq; rite ad iter ordinatis, Frāci dimidia (quę est inter Blefam, Aurelianūq;) via confecta, castra ponentes, restiterunt, se suaq; corpora curantes. Crastino diluculo insequentis diei, cum ad duo passuū millia ciuitati successissent, Iohanna, assumptis aliquot, cum valida manu, præfectis, vrbe egressa, venientibus obuiam pergit. Atque ita exercitibus coniunctis, cum Franci in feriores hoste nō essent, in cōspectu Anglorū prætereūtes, in ciuitatē recepti sunt.

Victualibus

Iohanne gladius.

Aurelianensis obsidio.

Victualibus ciuitate confortata, Iohanna armis egregie instructa, ad propugnaculum (quod sancti Lupi appellabatur) mouens, Anglos, qui in eo erāt, potenter oppugnat, atque vincit, nemine superstitē, qui vel occisus, vel captus non fuerit. Hęc cum in conspectu maioris propugnaculi gererentur, tētauerē hostes eruptionem facere, & suis auxiliari: sed mox in propugnaculum se receperunt. Franci minore propugnaculo dissoluto, postquam in vrbem rediere, multis coitionibus clam habitis, an Londonias propugnaculum oppugnatum irent, cōmunicato tandē cum Iohanna cōsilio, illa succēfens, nihil me, inquit, proceres celaueritis, potis sum hæc & maiora animo condita meo silere. Tacuerant siquidem proceres, ne muliebri leuitate res in vulgum prodiret, quod propugnaculum oppugnandum simularēt, vt Anglos, qui Salonam versus in obsidione erant, in alteram Ligeris ripam allicerent, dum suis auxilio venire festinarent: quibus à sua sessione mouentibus, Franci eorum stationes occuparent. Nec iram Iohanna posuit, donec Iohannes Aurelianus nothus, id quod consilio definitum esset, illi enarrauit. Cognito decreto, sententiam, inquit puella, laudo, si opus reuera assit. Nam, cum cordata esset, & confidens deo mulier, multa, quę à præfectis de bello consulebantur, improbabat: nihil obsidionis tempore, sinistre aut infeliciter gerens. Aderat enim præstantibus, suis armis instructa, equo vsa potenti & animoso, in quem expedite, instar expediti militis, cōscendebat. Igitur multa omnino cogitans, operæ precium censebat, si hostem inuadat, qui ad extremum pontem, ad sancti Laurentii suburbana sedebat. Erant in flumine naues non pauca muris ciuitatis deligatæ. In eis multo milite imposito, Ligerim transmittit: copiasq; in continentem exponit, insultū factura in hostē. Pugnatum illic est, donec occumbente fere sole, receptui signum puella dat. Regredientes in naues Francos, Anglus adoritur. Eam ob rem puella suos cohortata, hosti restitit, propulsatq; perfequēs eū, vsq; ad Augustinensiuū ædes: quas licet Anglus munitissimas fecisset, captas tamen, fugato hoste, Franci occupauerunt. Erat ad eum (quem dixi) pontem, proxime Augustinenses, turris, ex quadrato lapide, cum propugnaculo & fossa. In eo loco fugiens Anglus, se recepit. Vbi excubias cōtinua nocte habens Iohanna, cum illuxisset, propugnaculum oppugnare iubet, afferens tēpus proxime adesse, cū Anglus vincendus atq; regno expellendus erat. Dum hinc Francus instat, illinc hostis acriter se tuetur. Iohāna in humero, scorpione, ex propugnaculo, misso vulneratur: quo vulnere neq; tristior, neq; negligētor fuit, stans continenter ad fossæ labrum, & militem fortiter agere admonens. Continuata obsidione, cū ad vesperā sceret, Francus in fossam omnibus partibus dilapsus in propugnaculū scandens, vi expugnat: quadringētis Anglis interemptis, cum præfectis tribus, Mollino, Iohanne Pommaro, & Guillermo Glassida. Ceteri omnes capti, in potestate venere Francorū. Hęc à Iohanna gesta, hostis, qui Blefam versus, grāde propugnaculū habebat, prospicere facile poterat. Casu igitur suorum perterriti hostes, postquā ab vrbe campanas, toto classico, velut in cōmuni lētia, pulsari exaudiunt, mane factō, Magdunū (deserta obsidione) cōfugiunt. Ad hunc modū, dissoluta obsidio est, & ciuitas ab hostis potestate erepta. Quod maximū momentum ad Caroli fortunā fuit. Talibus autē, ægre ferens, se Aurelianensē circumuallatione frustratū, damnum cōpensaturus, Lauallū aggreditur, arcem oppidūq; nocturno furto inuadens. Capitibidem Lauallū comitē, quē donec quinque & viginti scutorū millia illi exsoluisset, in vinculis habuit. Interim Iohāna Carolū regē sollicitat, maiores copias cogere, & sibi recuperare, quę in agro Aurelianensē ab hoste occupabatur. Vocato propterea ad se Alenconii duce, Carolus, Gergeū petere imperat. Assuerūt mox Iohānes Aurelianensē nothus, Bouffacus Marefcallus, Grauil-la, Culautus Admiralus, Ambrosius Delorus, Vignolus Hirus, & Guillermus Brusfacus: qui tametsi stipendio regio nō iuuarentur, visendæ tamē Iohannę causā, quā diuinitus missam arbitrabatur, militare nō recusabant. Itaq; Gergeū profecti oppidū post octauū obsidionis diē expugnat. Nec multis interpositis post diebus, Magdunū auctis copiis, Carolo iubente, mouentes: pontē cum turri capiunt, positoque præsidio Bogentiū protentus cōtendere. Audito Francorū aduentu, Angli relicto oppido, in arcē (quę est ad pontē supra Ligerim amnē) cōfugiūt, quā (dimissis libere

S ij

abire Anglis) Franci receperunt. Recepta arce, rumor per Francorum castra increbruit, Talibotum & Iohannem Fastolū, cum quinque Anglorū millibus, apud Ien uillam, in Belsia, viros esse: qui Magdunū proficiscerentur. Missis exploratoribus, postquā id verū esse Franci cognouerūt, cōposito agmine, in hostē mouēt, & apud Pataium, propter quod tēplum illic munitissimū erat, castrametantur. Stabāt in excubiis Belmanorus, Ambrosius Delorus, Hirus, Potonusq; hostis aduentū explorātes. Quos non longe cū iusto exercitu sequebantur Alenconius dux Richemōtus Conestabilis, Vindocinensis comes, Iohannes Aurelianensis, nothus, & Iohanna puella. Angli vero, dū viā pergūt, cōspectis Francis, ad proximū nemus iter cōuertunt, pugnandi locū sibi idoneū captātes. At, qui in excubiis erant, nullo, se colligēdi, spacio hosti dato, praeliū cōmiserunt: ita, vt equitatū omnē Anglorum in fugā cōgerint. Pedites quidā, vīsa equitū fuga, in nemus & viculū, qui iuxtā erat, dilapsi, nemoris beneficio, vt quisq; poterat, se tuebātur. Interim Alenconii dux, acie instructa, aduenit. Tria circiter millia hostiū in ea pugna cecidere, captis ex Anglorū nobilitate, cum Tabelloto quā plurimis. Tū in Caroli potestātē venit Ienuilla, & alia quaedā per Belsiā loca. Mense Iunio, in sequētis anni, qui fuit Christianæ gratiæ ccccxix. supra m. Iohanna puella, Carolū conueniēs, ita inquit, serenissime rex, hoste superior esse incipis. Multas vrbes atq; arces ex Anglis ereptas, tibi audientes videmus, nunc tuæ cōsecrationis tēpus aduenit. Diuinæ dignationi placeat, ad Remos proficiscaris, vbi more maiorū, sacra vnctioe delibutus, diadema suscipias. Quare vna, venerabilius Frāco populo tuū nomē erit, & hosti formidabile. Nihil te perterreat, quōd Capania, & reliqui fere Belgæ omnes, ab hoste tenentur: viā tibi propiciatore deo parabimus. Tantū copias cōtrahe, & dei decretū exequamur. Hæc Iohannæ verba, spē omnibus magnā faciebant, propterea quōd vitæ puritate puella præ se ferebat sanctitatē, & nihil muliebriter agebat, aut loquebatur. Enimvero, sacerdotali cōfessione quaq; fere hebdomada, cōscientiā purgabat, & diuinā eu charistiā defumebat. Igitur collecto, apud Gien, nō mediocri exercitu, Carolus Remos, per Campaniā, petere cōstituit, præmissa cū aliquot præfectis Iohanna puella, qui obstantē forte hostē impedirent. Proxime Antiffiodorū Carolus cū venisset, prodire illi obuiā aliquot ciues, sed in ciuitatē non admiserūt. Erat illis diebus Trimolus, qui multa apud regem auctoritate habebatur. Hunc ab Antiffiodorensibus pecuniam accepisse, conitans fama fuit, vt illis liceret induciarum beneficio frui. Itaq; ciuitati nihil in commodatum est, cibos exercitui ministrātibus incolis, dum precium solueretur. Præterita Antiffiodoro, Carolus S. Florentinum recepit, oppidanis se libere dedētib; Treca inde profectus, post sextum diem quā illuc, desperata deditione, sedisset. Laboratum est in exercitu fame, ita vt plerique fabis, & triticis spicis tantum milites vescerentur. Rerum pœnuria cognita, Carolus primores exercitus ad contionem vocans, petit, quid ipsi faciendum esse censerent. Nemo omnium fuit, qui redūcendum exercitū esse non diceret, cum neque com meatus, neque stipendiū militi sufficeret. Vnus tamen Robertus Massonus, quamquam ab hac sententia non abhorreret, vellent, inquit, Iohannam de hac re audire. Quæ enim præsentis expeditionis auctor fuit, ipsa suis consiliis paratum forte auxilium feret. Igitur vocata Iohanna, rogata sententiam ad Carolum conuersa: Si ego, inquit, quod verum teneo, eloquar, an mihi rex credideris? Id cum secundò quæreret: Tibi, inquit rex, si quod profuturum sit, dicas, credam. Trecentes, inquit puella, tui sunt & intra proximum biduum se ciuitatemque tibi dedit. Credulus fœminæ rex, stare loco copias iubet. At Iohanna confestim equum inscendens, quemque militem cogit, ea, quæ ad oppugnationē necessaria erant, ad muros importare. Quod animaduertentes Trecentes, loci antistitem cum ciuib; aliquot, & militum quibusdā præfectis ad Carolum legant, ciuitatē dedituros, si miles Anglus inde abire cum iis, quos captiuos habebat, libere permittatur. Cōditione accepta, rex postridie Treca ingreditur. Egre diētes vrbe hostes, Iohanna captiuos abducere, vetat. Quorū redēptionis precii, ne fidei & positæ cū hoste legi detraheret, rex exsoluit. Ordinatis apud Treca magistratibus, Cathalaunos petit, qui eū cōmuni omnium læticia excipientes, ministros reipublicæ, quos Carolus instituit, admiserūt. Inde

Anglorum ca
des.Tabellotus ca
pitur.Initium conse
crationis Ca
roli VII.

Antiffiodorus

Sanctus Flo
rentinus.

Treca.

Nota in rege
fitem.

Cathalaunū.

Inde Remos, qui Anglo parebant, adoritur, quos nulla vi recepit, lætis, proculdubio, ciuib; suum regem excipere. Eō venire dux Barrensis & Lotharingæ: Commerfienfis quoque dominus: non paucas copias ducētes, vt regi inseruirent. Itaq; Carolus & vnctus & coronatus est, à Reginaldo Chartrēsi, Remorum antistite, assistente puella, quæ militare vexillum manū gerebat, nimirum exultans, quōd se vna hortante, Carolus regni diadema & sacram vnctionem, loco celebri, atq; hu iusmodi sacris multos per annos, ad id muneris designato, recepisset. Sacratione absoluta, relictis Remis, Vellium iter agens, oppido libere positus est. Nec Suctiones signum vllum rebellionis ostenderunt. Simili quoque modo, per Briā nonnulla fortia loca fecere deditionē. Priuino oppido cū Carolus ageret, Bethfortus cū xxi. armatorū millibus ex Parisiis ducens, Corbolum accessit, animo (vt ipse iactabat) pugnam cum Carolo conferendi. Id vbi regi cognitum est: Priuino discedens ad castellum (cui Mota nomen est) exercitū duxit, non ob aliam causam, quam vt Anglo pugnandi faceret potestatem. At Bethforto mens fuit, Parisios repetendi. Constituerat Carolus Sequana amne traicēto, Braium proficisci, promittentibus oppidanis, transitum se concessuros. Sed Francis Anglisque concurrentibus, eodem tempore, ad ripam, vt traicerent, leui commisso praelio Carolus suos transire prohibuit. Exactis post non multis diebus, Castrum Thiericū profectus, mox per Valesium Crespeiumque præteriens, castra in campo, iuxta Dammartinum ponit, spē animoque erectus, Parisium recuperandi. Cognito, quōd ad se Carolus aduenteret, Bethfortus ad vicum Mitriacum copias eduxit, sex à Dammartinō millibus passuum distantem. Vbi loco, natura munitissimo, militem continet. Præmissis aliquot equitibus, duce Stephano Hiro, qui Anglos ad equitarent: vbi rescit, hostē loci munitionibus confidere, Carolus suos vltra progredi vetat. Bethfortus autem Parisiū citissime reuersus est. Miserat, per hos dies, Carolus, ad Compendium Beluacensēque nonnullos ex suis fidissimos: exploratum, quō in se animo incolæ essent. Cognoueratque illos cupere maxime, ab Anglorū seruitute liberari: eique obtemperare, qui verus rex esset. Proinde Barronem Siluaneensis agri vicum, vt Compendium peteret, profectus: cognoscit, Bethfortum maioribus copiis auctum, in se ducere. Patrūelis siquidem Henrici, Anglorum regis per superiores dies Romanus cardinalis, à pōtifice Romano legationem, ad Anglos receperat, pecuniam militemque cogēdi, aduersus Bohemos: qui de Christi doctrina & fide non recte crederent. Qui millibus quatuor armatorum in Galliam traductis, se cum Bethforto coniunxerat, in Francos armā conuertens: quæ in Christianæ religionis hostes, simularat accepisse. Igitur, vt de Bethforti accessu certior Carolus redderetur, Ambrosium Delortum, cū viginti tantum equitibus, exploratum, quid apud hostem geratur, mittit. Qui iter ingressus, videt procul densissimum puluerem in aërem ferri, nec dubius fuit, id progredientis agminis indicium esse: moxque paulo vltra pergens, Anglos manifeste conspicatur, idque per caduceatorem Carolo festinanter renūciat. Ea re cognita, Carolus acie ordinata, Siluanectum iter facere constituens, apud montem Piliolum (qui mons contemplationis aliquando dictus est) cum venisset, redeunte Ambrosio Deloro, accepit Anglos Barronem ducere, per riutū, qui ex Siluanecto perfluit, sed eos magnopere impediti vadi angustia, per quod vix bini euadere possent. In ea traiciēdi difficultate: ratus Carolus, hostem intercipi posse: primam aciem incedere iubet. Sed iam magnam sui exercitus partem Anglus trāmiserat. Quamobrem Carolus suas acies in cōspectu hostis habuit: moxque leuib; cōmissis digladiationibus: cum sol condere se inciperet: Angli, ad ripam fluenti, castra posuere, aggere, vallo sudibusque sese munitentes. Habentes præterea à tergo lacum. Rex autem in monte Piliolo suos continuit. Postridie cum illuxisset: Carolus quaterna acie instructus, in Anglos ducit. Primam Alenconii dux, & Vindocinensis comes, administrabant. Secundæ præerat dux Barri. Tertiā ducebat Raius & Bouffacus, Franci Marescalli. Quartam, quæ ad excursions instituta erat, & cui frequenter locum mutare necesse esset, moderabantur Albretus, Iohannes Aurelianensis nothus, Iohanna puella & Hirus. Sagittariorum balistatorumque curam gerebant Granilla & Iohanna

Vellium.

Suctio.

Priuinum.

Braium.

Castrum Thiericum.

Improbis Sa-

cerdos & sa-

cilegus.

nes, Foucaudus Lemouicēsis. Regis custodiam, Borboniorum dux Trimolusque receperant. Aciebus, ad hunc modum, instructis: decretum erat, Anglos adoriri. Sed cognito, quantum illis locus ad iumento esset, leuibus aliquot praeliis ante castra utrinque commissis: cum neque conuitiis, neque prouocationibus, e castris excitari hostis posset, Francus tandem ad hostium castra proxime profectus: manu tan diu conseruit, donec ad uesperascente, & multo puluere caelo caligante, fuerit prelio desistere coactus. Manefacto, rex Crespeium: Bethfortus Parisiū petiit. Biduo post recepit Carolus Compendium, ubi prefectum posuit, Guillelmum Flauium, loci indigenam. Eo quoque Beluacenses conuenerunt, regis potestati se permittentes. Idem fecere Siluaneenses, qui missi ad Carolum suo, cum aliquot ciuibus, antistite, ciuitate dederunt: quod rex paulo post se ipse contulit. Bethfortus prouidens animo, quā benignior fortuna Caroli rebus arderet: Parisio abire constituit, Ludouicum Luxemburgū, Morinorum episcopum, quē Franciā cancellariū, Anglorum factio appellabat: & Iohannē Ratchetū, equitē Anglū, vnā cum Simone Morthiero, Parisianū pratorē, ciuitati administratorē preposuit, cum duobus armatorum millibus, ad presidium, relictis. Reliquū vero exercitū, ad Normānos profectus cōpluribus, suā factionis, locis dispartiuit. Igitur cognito Bethforti discessu, Carolus ad sanctū Dionysium ex Siluane cōto mouens, oppidū (excipientibus cum ciuibus) ingressus est. Tertio post die, Franci, Caroli iussu, ad vicū (cui capellā appellatio est) castris constitutis: cum ibi pernoctasset: eruptione in eos a Parisiacis facta, crebris praeliis cōfertarunt: non secus, ac si preludia quaedā armorū agerent. Repetētibz tandē ciuitatē Parisianis: Frāci, duce Alenconio, ad sancti Honorati portam copias promouere, expugnantes confestim propugnaculū, quod pro porta extructū erat. Qua spe adducta Iohāna: ciuitatem quoq; oppugnare, prater omnium opinionē, constituit. Est ab ea parte duplex fossa, & inter utraq; ager. In priorē, neq; aqua neq; luto impeditam, cū facile Franci descendissent, alteram fossam superare bor fuit: propterea, q̄ latior & aqua affatim plena esset. Importatā vndiq; materiā cū Iohanna in fossam oppendā iacit, e muro sagitta in crure percutitur: nec eo tardius in opere perseuerat, commilitones perseuerare cohortās. Nec potuit inde reuocari, donec Alenconius negociosam mulierē per se reduxit. Signo receptui dato, Franci ad sanctū Dionysium iter cōuerterunt. Quo tēpore ex Latiniaco ad Carolum nuncii conuenerunt, qui oppidū tradere pollicentur. Quare missus Latiniacū Ambrosius Delorus, oppidū recepit. Carolus autē e sancto Dionysio digredi uolens: duce Borboniū admistratōrē instituit, earum ciuitatū, quas a tempore suā uindictionis in Belgis receperat: relicto, cū firmis copiis, apud sanctū Dionysium, Vindocinensi comite, & Cullanto. Atq; inde Latiniacū profectus: mox montem Argi prateriens: Ligerim traiecit. Abeunte Carolo, Angli Burgundiq; sanctū Dionysium recuperant: Siluane cōtū petentibus iis, qui ex Caroli instituto, ad presidium relictū erāt. Mouit praterea hostis ad Latiniacū copias. Sed egressus oppido Delorus cum Iohanne Foucaudo, ita hostem distinuit, ut nulla illi fuerit potestas, proxime oppidum castra admouendi. Quare admirati resistentiam hostes, Parisiū remearūt. Cere pere per id tempus Lauallū tres Normanni equites, Homerus, Bochetus & Ferrerius, adiutore multo quodam, qui molendino praeerat, in amne Marona: qui proxime oppidū perfuit. Et Ambrosius Delorus Foucaudusq; de capiendā Rothomago, clam consultantes, freti ope magni Petri, qui Rothomagensis erat, magna spe ducebantur intercipiendā ciuitatis. Sed definita die, cum iter noctu copiaz faciūt, tenebris falsi, alii Rothomagū: alii aliō, errātes, diuerterūt. Fuitq; eorū inceptatio ad hunc modum irrita. Per eos dies, miles Francus, qui in urbibus, recenter in fide Caroli receptus erat, mirū in modū vexare incolas & ciues cepit, nemini parcens, & in omnem rapinam dissolutus. Qua iniquitate factum est, ut diffugientibus colonis, agri compluribus locis, inculti remanerent, & quae terrarū frugū feracissimae erant, sentibus ruscisq; squalerent, in saltus & siluas cōuersae. Ingentes vici, & iidē populosissimi, sine incolis, dilabētibz structuris, deserti vacuiq; mox ferarum lustra fuere. Quae animaduertens Borboniorum dux, domū se contulit: relicto Siluane cōti Vindocinensi comite, cui paulo post Carolus Boussacū cum octingētis armatis

Sanctus Dionysius.

Pugna ad sancti Honorati Parisiensis portam.

Latiniacum.

Lauallum.

Error militum.

Solitudo per agros & uicos.

rnatis misit, praeficiens illū regioni, quam Borbonius reliquerat. Iohāna uero puella, sub eisdē diebus, sanctum Petrū Monasteriensem cepit. Inde cum ad Charitatem copias promouisset, irritam obsidionē habuit, amissis plerisque tormentis, machinisque bellicis. Erat castellū sancti Selerini, in principatu Alēconii ducis, uetus & longe desolatum: quod instaurare dux cum cepisset, aduocato ad se, ex Latiniaco Ambrosio Deloro, castellū illi cum valido praesidio commēdat. Recepto castello, Ambrosius mira admodum diligentia locum munit: nihil omittens, quod ad arcis custodiā pertinere arbitraretur. Verumenimvero, Angli, priusquam munitiones abfoluerentur, castellū circumfidunt. Pressis obsidione Francis, Delorus precibus suorum victus, simulata eruptione, noctu cū quinque armatis Chinonem profectus est, nunciāns regi, quā ad sancti Selerini arcē gerebantur. Quibus cognitis, Carolus copias per Cœnonensiā, aduersus Anglos, ire iubet. Id ubi Anglus accepit, omnia in celeritate ponens, arcem confestim acerrime oppugnat. Quod cum haud satis procederet, altera die obsidionem soluit. Idem quoq; dum apud Latiniacum facere aggreditur, intentione sua frustratus est: oppidū egregie tuentibus Foucaudo Marscallo & Quennodo, Scoto equite.

His diebus puella, cum Latiniacū accessisset, cognito quod quadringenti ex Anglorū copiis nō procul a Latiniaco in Franciā contenderent: assumpto Foucaudo & Iohanne de sancto Albino, & aliis ex Latiniaci praesidio, hostē adoritur, omnes ad unū necans. Sed non multis post diebus, dissimilis apud Compendiū fortuna illi fuit. Nā Anglis Burgū dionibusq; in Cōpendii obsidione, sedentibus, Iohāna subsidium obfessis ferēs, cum oppidū ingressa esset: & paulo post eruptione in hostē facta, res non prospere sibi succederet: dum oppidum repetit, & militū pressura aditum praecederet, capitur a Iohāne Luxeburgo: qui eā Anglis uenū dedit. A quibus hostiliter habita, Rothomagi cremata est, odio uidelicet, nominis Franci, & quod uirilī veste fœmina uſa esset. Prius tamen, quam sententiā diceret hostis, frequenti fōro & crebris cōsultationibus puellā tētāt: de fide atq; religiōe Christi multa scrutatus. Arbitratur enim, mulierē magia aliqua edoctā, a Carolo rege assumptā esse: & propterea a Catholica ueritate Carolū aberrasse: indignūq; esse, cui regnū deberetur. Sed supra fœminā uires fuit: pluribus cū hoste (ut est nonnullorū mos) per assentationē sentientibus, praualere: quamquā se, & quēcūq; gessisset, Apostolicę sedis examini permitteret. Apud tyrānos semper fuisse iniqui cōsultores, qui affectione mala, uel assentatione caci, in somites pro nocētibus, ut cū principibus gratiā inirent, damnare magis, quā absoluerē curarēt. In eam enim partē propensiores sunt, in quā principis animū procliuē uident. Obiit puella dominicę pietatis anno mcccxxx. mense Maio. Sexto, ab obsidione, mense laboratibus Cōpendianis uictualium pœnuria, Iametus Tillaius cum centum equitibus oppidū, laturus suppetias, ingreditur. Eius loci Guillelmus Flauius custodiam gerebat: & ei assistebat Philippus Gemacheus, sancti Pharonis Meldensis abbas: homo genere illustri: qui obfessis & animos faciebat, & spē adiciebat uictoriae. Interim Vindocinensis comes, & Boussacus, quingentis, supra mille armatis contractis mouentes: turrē ligneam grandē, in quam se Angli, obsidionis tempore, recipiebant, expugnant. Dumque eam Angli oppugnant: Iametus, eruptione facta, alteram turrem (quae siluam uersus extructa erat, & Burgundionum praesidio tenebatur) inuadit. Qui cum quadringenti essent, uniuersi interemti sunt. Hostis tanto damno affectus: nocte insequenti, desertis castris, atque obsidione dissoluta: alter Normanniā, Picardiam alter remigravit. Eodem ferme tempore, Meldunenses, occasionem libertatis naeti: ab hoste discesserunt. Qui enim, in praesidio apud illos erant, Angli atque Burgundiones: oppido aduersus Francos cum excessissent, paucis in praesidio relictis, oppidani, leuis contentionis causa aduersus praesidium suscepta, arma capiunt. Erat tum Melduni tubicen quidam, uetulus: qui Carolo aliquando seruiet. Hic rixae casum intelligens, ciuibz signum tuba dat rem gerendi. Itaque fugatus oppido hostis; in arcem se recepit. Meldunenses uero, id quod apud eos gereretur, festinanter renūciant Geresimo, Rhodii ordinis cōmēdatario, & Dionysio Challio, qui eo tēpore in Bria erāt, cohortes aliquot militū habētes. Hi nihil morati, Meldunū proficiscētes, arcē, post duodecimū

Castellum sancti Selerini.

Puella Iohanna nefortunata apud Compendium.

Compendium recuperatur.

circumseptionis diem, recipiunt. Neque pigritantes, priuignum cum arce, per idē tempus vi ab Anglis extorquent. Recuperant præterea per Briam regionem, oppida atque arces, cum Corbolio & Vincennis. Et apud Cathalaunenses, ingens de hoste cædes facta est. Itaque ducentibus Anglis Burgundionibusque octo millia armatorum, vt per Campaniam grassarentur, & prædas agerent: Barbasanus Cathalauni tunc agens, cognito, quod hostis apud diuam Mariam de Spina castra haberet, accessit vicinarum arcium præfectis, cum se iustum exercitū habere confideret, hostem adoriri festinat: misit ad Burgum Vignolum, Hiri fratrem nūcio, qui apud castellum Serreium erat, vt pugna adesset. Quo veniente, acrior pugna commissa est, & hostis superatus. Nondum sub illis diebus, Henricus, Angliæ rex, 10 patre Henrico defuncto, in Franciam traiecerat. Anno autē salutis MCCCCXXI. cum annorum esset XI. multa nobilium caterua, copiisque stipatus, Parisium aduenit: vbi magnis honoribus exceptus, in diuæ Mariæ templo, regni diadema, cardinalis Vicefrensis ministerio, suscepit. Hic enim cardinalis, cum Henrico, eius gratia, aduenerat. Dum hæc Parisi agitur, princeps Auaricensis, à Gaucurto (qui Dalphinatibus præerat) fugatur multis Burgundionibus occisis. At in Bellouacis alia fortunæ conditio fuit. Darondellus enim comes Anglus, constitutus non longe à ciuitate duorum millium armatorum insidiis, præmissisque expeditis quibusdam militibus, qui Beluacenses ad eruptionem prouocarent: Boufficaudum & Santralum, Vasconem, qui in præsidio erant, ciuitate egressos adoritur, multosque occidit, corū præsertim, qui pedites ex Bellouacis concurrissent: quibus cum ipse Santrallus interit. Fuit & iniqua Renato, Barri duci, fortuna. Barbasano quoque, qui cum eo militabat. Nam apud Barrū in obsidione sedentibus, cum accepissent Valdemontensium comitem, & Burgundionum Marefcallum, cum valida Anglorū manu, in eos aduenire, relicta obsidione, hostem vallo carrifque circumvallatum impetunt. Capitur eo prælio Renatus, & Barbasanus, cum aliis plutimis, necatur. Renatus Philippo, Burgundo duci traditur: à quo, pro ipsius Renati liberatione, Casseti vallem, in perpetuam ditionem, dux accepit, & ad hunc vsque diem possident eius, in Flandria, successores. Per eam tempestatem Vilbius nothus, Salsbe- 30 riciensis, & Matogorus Angli, coacta suorum ingenti multitidine, sancti Selerini arcem appetentes, locum circumcludunt, vbi Ambrosii Delori vicarius erat, Iohannes Armengnus: qui obsidionem magno animo tulit, arcem potenter tutatus. Cognito obsidionis periculo, Delorus, qui illis diebus apud regem erat, obsessis subsidium mitti, sollicitè procurabat. Igitur Bueillus, & ipse, à Carolo, præmittuntur. Qui Belmontem Vicontum profecti, illic tantisper morati sunt, donec reliquæ copiarū conuenissent. Tertio die, postquam in eo loco restitissent, venere interim aliæ Francorum cohortes, quæ in vico (cui nomen est Binaiugus) tribus passuum millibus à Belmonte distanti, conserere. Inter Francorum cohortes, quæ ducetorum, supra mille, armatorū erant, fluebat Sattramnis, qui ponte vno, non procul à Belmonte, transiri poterat. Angli vero, qui in obsidione sancti Selerini agebant, de Franco- 40 rum conuentu certiores facti, pars intermissa obsidione, ad Francos, qui castra habebant, noctu ducunt, nec morati, præliantur. Excito mox, exre insperata, clamore, Bueillus, & qui cum eo apud Belmontem armati excubabant, ponte transmissi, laborantibus Francis dum opē ferre contendit, iam Angli victores, militaria signa extra vicum emiserant, parsque obligandis captiuis, pars recipiendis equis, & sarcinis conuehendis distinebatur. Hostem sic impeditum Franci inuadunt. Fit atrox prælium, vt deiectis vtrinque militaribus signis, diu sit dubitatum, quorum melior conditio esset. Denique victor Francus extitit, sexcentis Anglis interfectis, quam plurimis insuper cum Matagotho in captiuitatem abductis. Ex Francis triginta de- 50 siderati sunt, & paulominus capti. Inter quos fuit Delorus, diro vulnere perculsus. Paulo post tamen instaurantibus bellū Francis, recuperatus est. Huius cladis nuncio accepto, Vilbius cum reliquis sancti Selerini obsessores, Alenconium fugientes petiuerunt. Apud Carnotum res quoque prospere Francis cessit. Nam positus, tribus locis, insidiis, Aurelianensis nothus, Florētinum Dillerium, iuxta sancti Michaelis portam, in primis insidiis locat: secundas paulo à porta longius constituit.

Ipse

Ipse & Hirus, cum quingentis equitibus, sexcētis fere passuum millibus à ciuitate tertias insidias agit. Ordinatos autē, & ad hoc à se edoctos aurigas cum curribus, qui pisces Allosas uehebant, sub lucem ad urbem mittit, quos non secus, ac victualium vectores, in ciuitatē admittere ciues, simile vero erat. Aurigæ verò, cum quibusdam sibi notis ianitoribus pridie in colloquium venerant, & se illis allosas daturus promiserant, si diluculo venientibus patefacerēt ingressum. Igitur ianitores, vt appropinquant aurigas cōspexere, socios adhortati, vt, festinanter aperta porta, piscibus potirentur, portam referant: quam ex proximis insidiis Dillerius prodiens occupat, subsequentibus iis, qui in secundis insidiis erant: atque ita ante diuæ 10 Mariæ templum progressi, regium vexillum statuunt: Iohannē nothum expectantes. Concurstantibus vero per urbem armatis: loci antistes, qui Burgundus natione erat, occiditur. Laubespinus autem, ciuitatis præfectus, muros urbis transgressus, aufugit. Ad hunc modum Carnotū receptum est. Obsessum est rursus, à Bethforto, Latiniacum, & magnis viribus frustra oppugnatum: Foucaudo Quennedoq, & Tenaldo de sancto Iohanne oppidum defendentibus. Extruxerat enim Bethfortus, ad pontis initium, ligneam turrim, & ad alteram oppidi partem, munitiones latissimas, ad stationem militum. Addiderat quoque sublicium pontem, qui à tur- 20 re ad munitiones peruius esset, atque ita circūseptum exiguum oppidum, paucis diebus expugnare sperabat: quatiens crebris tormentis muros. Sed Franci ducibus Aurelianensi notho, Iohanne Raio, Iohanne Gaucurto, & Roderico Vallendrano, Hispano, Sequana transmissi, cum per Matronam commeatum nauibus important, obsessi, eruptione facta, oppidani Anglos, qui ad ligneā turrim, in pontis capite stabant, adoriantur. Pars vero Francorum, quæ in alteram Matronæ ripam nauigabat, turrim oppugnare festinabat. Expugnato propugnaculo, hostis partim capitur, partim trucidatur. Et veniens Bethfortus, suppetias laturus suis, haud profuit, sed repulsus, in munitiones se recipit. Franci quidem, commeatu in oppidum importato, Gaucurtum, ad oppidi custodiā, deputant. Reliqui per Franciam incedentes, aliquot arces captas solotenus deiiciunt. Francorū discessu cognito, Bethfortus veritus, ne in Parisiis ducerent, dissoluta confestim obsidione, castriisque desertis, Parisium ire accelerat. Fuit per hos dies apud Argētōnum, agri 30 Sagienfis, prælium pertinax atque admirabile, Francis triginta aduersus totidē Anglos pugnantibus. Nemo enim non vulneratus prælio excessit. Tandem nouem ex hostium numero, cum Argentonii Marefcallo interemptis, reliqui Angli fugæ se commiserunt. Ex Francis cecidere Ambrosius Frolaus, Galterus Lapostus, & Dorus Rossaus: reliquis omnibus grauius vulneratis. Fuere præterea, diuersis per Andegauiam locis, singularia quædam certamina, de quibus scribere superuacaneū iudicauit. Excursionem subiciam, quam in Normannia Ambrosius Delorus prospere consummauit. Est apud Cadomēses annuus mercatus, quò Normanni, & ex finitimis locis quamplurimi, vendendi emendique causa, in diui Michaelis festo, 40 in campo ante beati Stephani cœnobium, conueniunt. Id cum non nesciret Delorus, accessit finitimis militum præfectis, Petro Ialleteo, & Ferrebonto, copias ex sancto Selerino mouens, Orna amne superato, copiarum partem ad diripiendas nundinas mittit: ipse cum equitibus quinquaginta, & sagittariis cētum, in subsidiis stabat, aduersus Anglos, qui Cadomum tenebant, ne oppido erumpētes, reliquos interciperent. Itaque direptis mercibus, cum magno captiuorum numero, se recipientes Franci, postquam fluentum Ornam traiecere, ad lapideam crucem stare copias Delorus iubet. Ibi recensitis captiuis, omnes sacerdotes, senesque cum mulieribus, & pueris: & pauperes insuper agricolas, domum dimittit: ceteros, qui allicuius penitent, octingentos abduxit. Addam deinceps rem, inter seria, risu non 50 indignam. Venerat ad Feugeram, Cœnomanniæ vicum Guillelmus de sancto Albino, cum octoginta equitibus Francis: vbi dum diuersatur, Angli in eum irruentes, non modice Francos terruerunt, ita, vt nothus quidam Bosaprestus, eques protenus fugiens, in rubo se occuluerit. Fit nihilominus apud Feugeram atrox pugna, & Angli superantur. Quorum duo profugi, ad rubum, quò Bosaprestus se abdiderat, euadunt. Ratus Bosaprestus persecutores esse, qui eum pete- rent,

Cædes Anglo- rum apud Cathalaunum.

Rex Henricus Hærici filius, Parisium ex Anglia venit.

Renati ducis Barrensis di- ra fortuna.

Sancti Selerini Castellum ab Anglis ob- sessum.

Carnotus.

Latiniacum.

Argentonnium in Diocesi Sar- genti.

Prosper in- curfus in Nor- manniā à Fræ- cis.

Ridiculum.

peterent: qui, inquit, estis? Respondentibus Anglis, quinon minus pertimescerent se Anglos esse, eiusque potestati sese permittere, intellexit, rem prospere à Francis esse gestam. Vnde ab Anglis fide accepta, Bosaprestus, tanquam egregiam operam prælio nauasset, eos ad Guillerum de sancto Albino, captiuos perduxit. At ille, cuius ignauia nota esset, irrisus est, & captiuus priuatus. Est apud Fracos perueuista consuetudo, grandem aliquem ramum vel procerum arbusculum frondosum, ad Maias Calendas, ludi causa, pro portis amicorum desigere. Id ut obseruaret Angli, qui Frenuicōtem occupabant, assumptum de more ramum, in conspectu arcis sancti Sclerini, vbi Delorus in præsidio erat, in terra desigunt, protenus abeuntes. Quos mox Delorus insequens, euulso, quem hostis detulerat, ramo, eundem pro-
 xime propugnaculū Frenuicōntis, per leuis armaturę milites, plantare iubet: præ-
 missio Iohanne Armengno cum octoginta peditibus, qui singulos virentes ramos
 manibus gestarent, ad fallendum hostem. Delorus vero in insidiis non longe deli-
 tuit. Postquam pedites nō procul ab arce, pone densissimam sepem, cum ramis se
 collocaissent, Angli, vbi frondosum stipitem, pro portis arcis, defixum cōspiciunt,
 protenus arce egressi, eos qui ramum humo defixerant, acriter persequuntur, do-
 nec ad Delori insidias peruenerent. Prodit confestim in hostem Delorus, & prælio
 cum hoste contendit. Qui vero pedites ad sepem stabant, se inter arcem Anglos-
 que medios locant, atque hoc pacto interceptum hostem fundunt, occiduntque
 compluribus captis. Eadem fortunę benignitate vñs est, apud Sillum Guillermi,
 Delorus. Anglos enim ex arce sanctę Sufannę, in Sillum Guillermi, mouentes,
 cum prædas fecissent, superueniens Delorus ducentos ex hostibus interimat, abla-
 tis spoliis, captiuisque receptis. Neque deteriozem fortunam expertus est, aduer-
 sus comitem Darondellum, in pratis amnis Satrensis, secus vicum, quem Grata-
 lum incolę vocant. Nam cum sexaginta, supra centum, equitibus aduersus tria An-
 glorū millia præliari audens, prædas ex hoste reportauit. Contra accidit, apud Lou-
 uerium, Hiro. Qui ab Anglis obsessus, dum, quærēdi subsidii causa, loco egreditur,
 à Iohanne Marfio, Dordani præfecto, captus est, & Louuerium ab Anglis subiuga-
 tum. Sancti præterea Sclerini castellum, interemptis Iohanne Armengno, & Guil-
 lermo de sancto Albino, Darondellus, post trimestrem obsidionem, cepit. Inde
 ad Sillum Guillermi ducens, obsides, de oppido dedendo, accepit: ea lege, vt eos,
 si, intra quadragesimum diem, Francorum subsidio obfessi iuuarentur, saluos di-
 mitteret: alioquin deditione facta, oppido ipse potiretur. Erant ad id tēporis Fran-
 corum copię in armis paratę, quas Ambrosius Delorus, ad sanctum Sclerini dū-
 cere, sperauerat: quibus præerant Alenconius, & Andegauus duces, & cum illis Ri-
 chemontus Conestabilis. Hi cum suis ad Lomellum (sicut inter Sillenses Anglosq; con-
 uenerat) proficiscuntur. Stabat vterque exercitus in alterutris conspectu. Vnde
 & congressus & prælia commissa sunt, non quidem integra acie, sed cohortibus
 hinc atque hinc in se concursantibus, & interdum occidentibus. Nam, quando-
 quidem Angli loco se munitissimo continebant, visum non fuit Francis, eos totis
 copiis impetere. Sed, missio ad illos caduceatore, petunt, aut pugnandi potestatem
 faciant, aut obsides reddant Sillensibus. Obsides Anglus restituit, & Franci domū
 rediere, rati hostem idem facturum. Sed vix obliuiscitur perfidie, qui fraudulentus est.
 Itaque abeuntibus Francis, hostis ad Sillum se contulit, arcem summis viribus op-
 pugnans. Nec multum abfuit, quin expugnaret. Discedens inde Darondellus, per
 Cœnomanniam Andegauiamque excursions faciens, arces duas cepit, Mellaiū
 & sanctum Laurentium de mortariis. Vbi præsidia impositis, in Normanniam re-
 uertitur, paucis post diebus moriturus. Est in Bellouacis, octauo ab vrbe milliario
 distans Gerberoiū, in colle mediocriter edito. Ea arx, supra multos annos, dituta
 desertaque cum fuisset, Hirus Potonusque, mille circiter assumptis militibus, ex
 Beluacensibus profectus, arcem instaurare constituunt. In quo opere nihil pigre
 agentes, muros munitionesque diligentissime extruebāt. Quare cognita, Daron-
 dellus, festinanter cum copiis ex Normannia adueniens, locū circumcingere pro-
 perat. Id postquam Hirus conspexit, suos in concionem vocans: Vos, inquit, com-
 militones, in hanc collapsam arcem perduxit, vt eam instauratam habentes, ea, qua
 si

Anglorum ca-
des

Hirus captus

Perfidus An-
glus.

Gerberoiū.

si propugnaculo, vteremur aduersus hostem. Sed dum muniendę arci animum
 intendimus, Anglus nos præpedit. Itaque non arx nobis curanda est, sed vita pro-
 regenda. Hostium multitudinem, per agros, ad nos, hoc loco, velut in pedica, con-
 cludendos properate conspiciatis. Si viri estis, res in promptu gerenda est, priusquā
 stationem sibi hostis in obsidione perfecerit. Itaque censeo infesto agmine erump-
 pendum esse, & hostem adhuc venientem, & partim occupatum adoriri. Hiri ap-
 probato cōsilio, miles ad rem gerendā accingitur. Fit eruptio & acerrime Daron-
 dellus inuaditur: qui tamen si viriliter restiterit, fauciatus tamen captus est, & sui fu-
 si. Ex eo vulnere paulo post Darondellus interiit. Superato hoste, Franci Gerbe-
 roium reuerterunt, opus cceptum exequentes. Sub his diebus, cum Trimolus apud
 Carolum plus ceteris aulicis posset, inuidiam in se multorum excitauit. Caroli præ-
 fertim Andegauensis, Bucili, Caluimontis, atque Coitiui. Hi tres, quos posterior
 dixi, in arcem Chinonem, per posticum, ab Oliuerio Fretarto, noctu admissi, Tri-
 molum in cubiculo deprehensum, in castellum Montefaurum traduxerūt, inficio
 rege, qui tum Chinone erat. Ad quem, ex nocturno tumultu pauentem, Bucilus
 Coitiuiusque accedentes, nihil est, inquiunt, serenissime rex, quod expauescas. Ca-
 ptus est Trimolus, tibi rei que publicę apprime nocens. Abducto Trimolo, Caro-
 lus Andegauensis apud regem cōtinenter conuersatus est, in eius beniuolentiam
 se solerter insinuans: ita, vt concilio apud Turonos aduocato, rex Trimoli de præ-
 hensionem laudauerit, compræhensoresque inter primores aulicos habuerit. Qui
 tamen non longo tempore in gratia permansere, à curiæ negociis semoti. Trimolus
 autem, quatuor mutonum aureorum millibus Bucilo persolutis, carcere libera-
 ratus est. Et Normanni, agri Constantiensis, qui mare accolunt, cum ab Anglis ar-
 ma aduersus Carolum regem ferre cogerentur: ipsi, hortante Quantepio, multis
 hominum millibus, ex plebe & aliquot nobilibus, collectis, in Anglos se cōuerte-
 runt: atque Cadomum ducentes, ab insidiantibus Anglis intercepti, partim occu-
 buere, reliquis fugientibus. Quorum reliquias, missio Ambrosio Deloro, Alenco-
 nius dux, ad arma reuocauit: ipseque mox Abrincas cum plebeia multitudine pro-
 fectus, cum nihil proficeret, assumpta quantula, in ualidi exercitus, parte, in Cœ-
 nomanniam se cōtulit. Nec durauit in armis plebs, sed sensim dilapsa, domum re-
 petiuit. Caleti quoque armis aduersus Anglos desumptis, Carnierum ductorem
 sequentes, illi obtemperabant. Quo tempore Petrus de Rupeforti, Franciæ Mare-
 scallus, Galterus Brusacus & Carolus Maresus, Dieppā Anglis noctu sustulerunt.
 Qua occupata, cum Caletis iuncto exercitu, Fiscanū, Harfleum, Montiuilliarium,
 Tancaruiam, & insulam Bonam, in Caroli ditionem reduxere. Sed dissoluta mi-
 litari disciplina, milites Petro Marescallo non audiebant. Petulce illiberaliterque
 viuentes, prædas non mitius à Francis, quam ab hoste facientes, mulieribus iniurii,
 monasteriorum violatores, & contemptores religionis. Hęc militum impietas a-
 gros spoliavit cultoribus, & domos effecit desertas. Præter arces & munitas vrbes
 nihil habitabatur. Igitur nihil parturientibus agris, miles annonæ destitutus, alius
 aliò ditertebat. Quidam Carolum conuenerunt, opem ab eo, vitęque alimoniam
 flagitantes, quandoquidem fortunas suas omnes, eius causa detriuissent. Prouidit
 illis pius rex, & cui bene antea seruitus fuisset, deinceps quoque illi miles obedi-
 entior fuit. Itaque Venablo Anglo, ducentorum, supra mille, armatorum præfecto,
 sancti Eligii cœnobio, quod in inferiore Normannia munitum est, occupante: An-
 dreas Laualli comes, & Loheacus cum Ambrosio Deloro Anglos noctu petunt, &
 cœnobii parte intercepta, ducentos ex hostibus interimunt. Mox, cum Venabulus
 inde suos eduxisset, Loheacus Delorusque Lazaium vsque progressi, post atrocissi-
 mum prælium, hostem superarunt, mortem oppetentibus ducētis: præter eos, qui
 in Francorum potestatem viui peruenerent. Venabulus autem, cum aufugisset, pau-
 lo post in suspicionem veniens, à suarū partium Anglis capitis supplicio affectus est.
 P R E eam tempestatem Borbonius dux Corbolium, & Vicennas, data præfectis
 locorum pecunia, recepit. Et Potonus in Picardiam excurrrens, abactis multis pe-
 coribus, aduersante maxime comite Lucemburgo, prædam incolumis abduxit.
 Sanctū quoq; Dionysium, nocturnis insidiis, ceperunt Iohannes nothus Aurelia-
 nensis,

Darondellus
moritur.Trimolus cō-
prehenditur.Plebs incōn-
stantia.Dieppa a
Francis cepta.Militum info-
lentia.Sancti Eligii
cœnobium ca-
pitur.

CAP. 3.

nenfis, & Petrus de Rupeforti, Anglis inde extrusis. Vbi, conseruandi oppidi causa, Petrus cum praesidio mansit, abeunte Iohanne notho, qui, aduersus Anglos, copias compararet. Molestus enim hostis ferebat, in conspectu fere Parisiorum, habere loco munitissimo militem Francum. Propterea contracto validissimo exercitu, ex Parisio motiens, sanctum Dionysium circumuallat. Conuenerat ex finitimis agris in oppidum ingens rusticorum turba, qui una cum praesidio muros tuebatur: sperans, venturum eis à Iohanne notho subsidium. Atque equidem Iohannes ipse milite stipatus, ad pontem Meulanum iam venerat, cum certus factus est, quasdam Anglorum turmas, ex Gisortio iter ad sanctum Dionysium facere, easque ducere Mathagonem & Thomam Kyrielum. Eam ob rem ipse assumptis Lohcaco Bueiloque & Ambrosio Deloro, hosti obuiam pergens, Anglos partim caedit, partimque capit, & mox ad pontem, unde venerat, cum praeda reuertitur. Eius autem pontis atque arcis ad Caroli ditionem conuersio recens erat, procurata quidem à Ramboello, & Petro Iallardo, uiris nobilibus. Erat à muro prominens ad amnem Sequanam latrina, in quam conscendentes Locamus Ferrandusque piscatores, uia Francis fecere, seducto pecunia custode Anglo, qui pontis tutelae erat praepositus. Fallendi Angli auctor extitit Francus quidam, cui nomen erat, imperator. Ponte recepto, ii qui in arce erant, deditioe facta, liberi abierunt. Interim dum Iohannes nothus Aurelianensis apud pontem Meulanum moratur, durior indies erat sancti Dionysii obsidio, ita, ut desperantibus auxilium obsecris, cum nec esset unde militi stipendium solueretur, nec multorum dierum commectus adesset: Petrus de Rupeforti, viginti dierum inducias cum hoste constituit, ut si intra eosdem dies suppetitiae à Carolo non uenirent, oppidum hosti permetteret. Per has obsidionis angustias, uiri cenobite, monasterii diui Dionysii, miseri fortunae obsecrorum, in stipendium militi, argenti marcas quadringentas, libere contulerunt. Interea dum subsidium expectatur, Angli non ignorantes, quid Aurelianensis nothus de suppetiando obsecris appareret, fossam sibi circumdant in quam ex fluente, quod extra oppidum est, tantam diuersis riuulis aquam deriuant, ut ad castelletum, quod maiori ecclesiae vicinum est, rediret: extructis quatuor firmissimis propugnaculis, quibus adorientes se arcere possent. Exactis induciis, cum subsidii spe destitutum se Petrus intellexit, deditioem fecit, militemque uita fortunisque saluis eduxit. Recepto oppido, Anglus muros munitionesque deiecit, praeter eas, quae ad monasterii tutamen pertinebant. Parisiani uero, Anglo parentes, cum crebris incurfionibus se à Francis premi grauius ferrent, Vilbium Anglum, qui apud Pontisaram in praesidio erat, orant: ciuitatis custodiam recipiat. Qui Pontisaram constituto sibi vicario, Parisium, cum bona Anglorum manu, se contulit. Nec multis post diebus, per Vilbii absentiam, Pontisarense, Anglos exosi, ad Caroli partes considerationem suam conuerterunt. Igitur die quadam egrediente praesidio, quod apud eos erat, siue ut frumentationem faceret, siue ut ex hoste spolia praedaeque reportaret, cum paucissimos in oppido cum suo praefecto Iohanne Ripello relictos esse adnauertissent, ipsi, sumptis armis, portas omnes oppidi obscurantes, Anglos sine ulla tumultuatione comprehendunt. Praeter tres, qui cum Ripello in proximam portam euaferant. Unde regulis lapidibusque iactis, postquam frustra se tueri considerant, in Pontisarensem potestatem transiere. Qui confestim accito Iohanne in sulae Adæ domitio, hominem orant, oppidum, Burgundi ducis nomine, custodiendum recipiat. Consulto duce Iohannes Pontisaram in custodiam accepit. Iam enim intercesserant colloquutiones, componendae pacis, conueneratque, ut ad diem praedefinitum legati Attrebatum mitterentur, reconciliationis faciendae potestatem habentes.

10
20
30
40
50

*Liberalitas
religiosorum
in obsequio.*

*Conuentio a-
pud Attrebatum,
ubi leges
pacis cum Burgundo posita
sunt.*

Quamobrem, anno salutis MCCCXXXV. Attrebatum pacis tractatores confedere. Imprimis affuit cardinalis sanctae crucis, Romanus legatus, ordine Cartusienfis Nicolaus nomine: cardinalis Cyprius: quos episcopi sex comitabantur, & Abbas Veselaus. Caroli oratores fuere Borboniorum dux, comes Richemontus Constabilis: Remorum archiepiscopus cancellarius: Vindocinensis comes, regii hospitii primarius magister: Christophorus Haricurtus: Adam de Cambray, parlamenti senatus primarius praeses: Guillelmus Quadrigarius, parlamenteus consul, ecclesiae Parisienfis

siensis decanus: & alii permulti ex Francorum nobilitate, non obscuro. Nec defuere Britonum ducis, Alenconii: & Barri oratores. Anglorum legationis hi principes conuenerunt, Cardinalis Vicefrensis: Eboracensis archiepiscopus. Comites, Hontitonus & Suffortus, & nonnulli ex dignitate ecclesiastica uiri, cum permultis Angliae nobilibus. Burgundionum ducis hi primores fuisse traduntur. Leodius, Cameracensium & Attrebatensium antistites: Nicolaus Raulinus, ducis cancellarius: Gheldrensis: Stampensis: sancti Pauli: Vandemontensis, Niuernensisque comites, & alii inferioris nominis proceres, quorum frequens numerus erat, praeter Flandrensiu oratores. Confidentibus, pacis gratia, cuiusque partis, legatis: tametsi sanctae crucis Cardinalis plurimum eniteretur, irritatos praeteritis bellis animos, ad concordiam pacemque ducere: nulla ratione Anglorum pertinaciam flectere potuit, ut cum Carolo, Francorum rege, pacifcerentur. Sed concilio abierunt, re infecta, promittentes, se alia aliqua die conuenturos. Absentibus Anglis, cardinalis non propterea ceptum praetermisit: de Burgundicum Carolo reconciliatione, mox afferens mentionem. Quae res, sicut grata oratoribus fuit, ita finem habuit optatum. Nam, postquam Nicolaus Raulinus, Burgundus cancellarius, sui principis nomine, longam orationem habuisset, multa edifferens, quae à Carolo regi dari concedique duci Philippo merito deberent (quanquam omnia in rem ducis essent) nihil de petitis detractum est. Itaque pleraque loca, Burgundiae finitima, quae regis, Campaniam uersus, erant, ad ducis ditionem peruenere. Arthesio quoque adiunctae sunt Ambianis ciuitas, Corbia, Mondesiderius, Perona, S. Quintinus, & Abbatuilla, cum Pontiuaco & Bolonię comitatibus. Quas terras, sub Carolo imperio, Parlamenti que senatus ditione, dux possideret. Eas autem ciuitates, quas posterius nominauimus, quae ad amnem Sommonobriam sitae sunt, redimere Carolus poterat, quadringentis aureorum millibus. Fuere aliae, ad pacem, conditiones: quae quandoquidem absolutae haecenus non sunt, nec eas perficendi spes ulla manet, mortuis principibus: silentio à me praetereuntur. Per multa siquidem, concordiae gratia, Franci oratores admiserunt, quae si completa omnia fuerint, quemadmodum Carolo onerant: ita honori atque maiestati eius forent indecora. Sed reuera rerum omnium eaturbatio & calamitas, per id tempus, fuit, ut iuri regio aliquid adnuendum esset. Si enim ab Anglis Burgundus non discessisset: longe difficillimum Carolo erat, utrunque hostem peruincere. Et Philippus Burgundus, Anglorum superbiam ueritus, quos sibi aliquando dominari formidabat, libens ab eis secessit. Rebus feliciter compositis, oratores, in legati Romani conspectu, iurant, illibata seruare, quae de pace dicta diffinitaque extitissent: atque ita pax, per caduceatores, magna omnium exultatione, uulgata est. Moritur eodem tempore Isabella Caroli uxoris: fortunae (si reginam consideres) tenuis & pauper. Quippe, quae sub Anglorum principatu degens, eorum arbitratu vitam agebat, priuatae foeminae non ab similibus patientissima quidem, & ad temporis qualitatem se accommodans. Nulla re magis irritata, quam, quod Carolum regem, eius filium, incesto concubitu natum, Anglus diffamabat. Cadauer nobilissimae mulieris, quatuor tantum comitibus, nauim aduectum, apud sanctum Dionysium, sine ulla pompa, sepelitur. Liberatur eisdem diebus Renuus, dux Barri: qui apud Diuionem, Burgundiae primarium oppidum, à Philippo in custodia habebatur. Ex eo tempore solus hostis Anglus erat, aduersus quem Franci belligerant. Igitur, apud Pontisaram, agere Constabili, & cum eo Aurelianensi notho, illud se contulere, cum quingentis equitibus, Philippi iussu, dominus de Ternando, & Simon Lallanus, strenuus, auratae militiae, eques: quibus Pontisaram relictis, Constabilis, ad sanctum Dionysium, ab Anglis desertam, proficisci constituit: oppidi instaurandi causa. Quae re comperta: Anglus ex Parisiis obuiam pergens, à Constabili (Francis à Pontisara mouentibus) duriter excipitur, ad lapideum pontem, qui, non procul à sancto Dionysio, ad Sequanam pertinet: ubi quadringenti Angli petiere, multis cum Thoma Belmonte, militum praefecto, captis. Praelio feliciter gesto, Constabilis sanctum Dionysium occupat: & turrim, quae ueneni nomine habet, in quam aliquot ex fuga Angli se receperant, circumsepsit. Ibique relictis, qui obsidionem continuarent: cum certum haberet, quos-

*Mors Isabellae,
Caroli matris.*

*Ceduntur
Angli.*

*Parisiani Francos
admittunt.*

dam Parisianos ciues, pertaxos esse Anglorum dominationis: atq; cupere, Carolum sibi regē asciscere: assumpto Aurelianensi notho, aliisque militum ductoribus, per Posiacum noctu Sequanam transmittens, ad Carturienfes (qui extra diui Michaëlis portam sunt) castra posuit. De cuius aduentu clam prædocti, Michaël Lailierius, Iohannes Fontanus, & aliquot alii ciues, cum illuxisset, populum in hostem concitant: ad quos confestim conuenientes Thomas Pigacheus, Iohannes de sancto Benedicto: Nicolaus Louuerius, & Iacobus Bergerius, magni inter suos nominis, Anglos partim cædunt, partim fugant capiuntq;. Quorum pleriq;, sancti Dionysii portam occupare, frustra nisi sunt. Nam ferrea cathenæ, quæ per omnia fere viarum vrbs compita erant, protenus transtulerunt tenæ sunt, & iter hosti præreptum. Ad hoc, ex fenestris & tectis ædium, nemo non in diffugientes Anglos saxa & omnis generis materiam demittebat. Alij, per viam inuentum hostem armis adoriebantur. Morinorum autem episcopus, qui Anglorum se cancellarium gerebat, cum Vilbio & Mohiero, mercatorum præposito, populi seditionem declinantes, in sancti Anthonii propugnaculum se citissime receperunt. Fugientem præpositum, dum pistor quidam, amicus illi, & per familiaris, vt eum populo reconciliaret, reducere conatur: à præposito, vibrata in eum hasta, occisus est. Exaudito, qui in vrbe erat, clamore Conestabilis, & qui cum eo Franci erant, alij porta sancti Iacobi refracta, alij superatis muris, pleriq; nauibus, quas in flumine Sequana repererunt, in vrbs peruadunt, nulla cæde facta: sed propugnaculum, quo se hostis tuebatur, obfessum est. Ex quo iamiam Mohierus delapsus, ad pontem Charentonum diffugerat: vbi à suis proditus, in potestatem venit Dionysii de Chailli, equitis Franci: à quo non multo post, precio redemptionis accepto, liberatus est. Erat huius Mohierii nepos, Bricanteus: qui turrim veneni apud sanctum Dionysium, à Francis obfessam, tuebatur, Anglorum partes pertinacissime secutus. Huic vt fidem facerent Franci, Parisiorum deditio, auunculi mulam illi repræsentant. Qua conspecta, Bricanteus spem euadendi capiens: è turris pinna, in subiectam se fossam præcipitat: vbi ab iis, qui rure in oppidum conuenerant, sine mora trucidatur: atq; ita turris recepta est, & qui in ea erant, vel occisi vel capti. Pacato Parisiorum tumultu, Angli, qui propugnaculum obtinebant, salutem desperantes, de deditioe colloquium habuere. Itaq; loco cedentes, abire liberi permisi sunt: irridente eos plebe, quod non per ciuitatem, sed foras muros facerent iter. Confirmatis in Caroli fide Parisiis: Conestabilis ad Creolium mouens, postquam quindecim dierum obsidionem frustra fecisset inde abiit, & sancti Germani in Saia arcem recepit: data præfecto, vt illam dimitteret, pecunia. Eodem anno, qui erat Christianæ gratiæ ccccxxxvi. supra m. Ludouicus, Caroli filius, Viennensis Dalphinus, Margaretam, Scotorum regis filiam, vxorem Turonis accepit. Neq; post dies multos Angli Pontifaram cepere: Francis extrusis. Erat enim tum hyems horrida: & oppidi fossæ glaciata: & altissima niue terra albicabat. Igitur Angli, niuis beneficio admoniti, lintheis candidis se amicientes, in ipsa niue cum decubissent: salientes oppidanos, in fossas gelu concretas demissi: inde in muros atq; oppidum repente inuaserunt: negligenter excubantibus Francis: qui tametsi venturos in se Anglos accepissent, tamen neq; vigiliis facere: neq; fossarum glaciem effringere curauerunt. E Pontifara se vix saluum proripuit Iohannes Villerius: & Varembonus, Burgundæ cohortis ductor. Fratres autem duo, genere non obscuro, Ludouicus atq; Indetus, cognomento Guitri, portam (quæ Daucris nominatur) cum aliquot ex suis occupantes, postquam diu viriliterq; Anglorum oppugnationem pertulissent: subsidii spe defecti, salui permittente hoste abeuntes: portam reliquere: duobus tantum Anglorum potestati permissis, quos graui, nescio quo, crimine delatos, capitis amputatione affecerunt. Cepere præterea montē Argi & castella quædam, quæ omnia, paucis interactis diebus, Franci (ære præfectis impartito) receperunt. Missusq; à Carolo Conestabilis ad castrum Laudunum, locum expugnauit. Cepit deinceps Nemorsum, & deinde Monsterolum, ad amnem Ionam, obfedit: ad quam obsidionem veniente Carolo, confestim oppidum vi receptum est, & mox arx, in quam Thomas Guerardus, Anglus confugerat, Caroli se potestati sum-

Pontifara ab
Anglis capi-
tur.

summisit: data præfecto facultate abeundi. Philippus item, Burgundionum dux, Anglos Callisium occupare permoleste ferens: quod & sibi inimici essent: & ad aliquid à finitimis surripiendum promptissimi: grandi, ex Flandria præsertim, exercitū contracto: Callisium obsidere maturauit. Vbi postquam menses duos confedisset, præliis compluribus militariter perpetratis, tumultuante Flamingo exercitu: vix à suo ducē Flandrenses temperauerunt: indignati, quod tanto tempore domo abessent, præsertim, in quotidiano periculo agentes. Itaq; occiso Iohanne Horno, nobilissimo equite: quem Philippus peramabat: ipsi dimissa obsidione, & Philippo cum paucis relicto, nullo ordine Flandriam petierunt. *10* *Impatiens Flandrus est: & crapula assuetus, in armis non durat.* Dux nihilominus strenue agens: cum in se prodeuntes Anglos sustinuisset, repulissetq;: cum ea, quam habebat, militum manu, domum profectus est. Porro Angli, receptis ex Anglia maioribus copiis, in Arthesium Flandriamq; incurstantes, mirum in modum grassati sunt, incendia prædasque facientes. Quos tandem Burgundus miles adorsus, Callisium repetere coegit. Tentauit quoq; Philippus Crotoium arcem ab Anglis recipere, lignea turre ad oppugnationem fabricata, cuius præfectus fuit, Iohannes de Croio. Sed mouentibus in eum, ex Normannia, Anglis: relicta obsidione, copias reduxit. Eadem tempestate & fames & pestilentia Parisios vexauit. Frumentaria enim mensura, quæ est apud illos sextarius, libris Turonorum nouem *20* *Miseria Parisiorum conditio.* niebat. Et per agros tanta erat armatorum in agricolas impietas: vt vicis villisq; defertis, in ciuitatem confugerent: nec erat illis Anglorum quam Francorum melior conditio. Itaq; in hospitali domo Parisiensis (quæ Dei nomen habet) non pauciores fame, quam pestilentia periere. Eam ob rem ciuitatis primores, & in primis Richemontus, alii aliò se contulere, tribus tantum ad ciuitatis custodiam relictis: Adam Cambracensi, Parlamenti primo præfidente, Ambrosio Deloro prætore, & Simone Carolo, rationum regiarum præfecto, quem computorum præfidentem appellant: viris quidem auctoritate, prudentia, atq; in regem fide præstantibus. Quibus inter cætera aduersa, illud molestissimum maxime fuit: quod milites Franci, qui in præfidiis per munitissima territoria Parisiensis & finitimarum arcium loca erant, pecora sibi abigebant, ex agri colonis prædas non minus quam hostis facientes. Neq; huic frequenti malo aliter, quam precio raptoribus soluto *30* *Luporum incurfus.* occurrere poterant: præsidio videlicet militum destituti, qui pestilentem ciuitatem non incolebant. Itaque & agri colonis, & ciuibus ciuitas prope deserta erat. Accedebant tot malis lupo rum crebræ in vrbs incursiones, qui super octoginta homines cum per agros deuorassent: in vrbanos quoq; sæuiebant. Aduersus hanc beluam lege definitum præmium est: vt pro singulis captis lupis, solidi viginti ex fisco captori soluerentur: præter publicam erogationem, quam plebs sua sponte venatoribus impendisset. Nec defuit per id tempus Philippo, Burgundo duci à Brugenibus aduersitas: quem ad se receptum, clausis portis, Brugenfes persecuti sunt: *40* *Brugensium seditio.* multis ex eius aulicis trucidatis: inter quos Adam Villerius, infulæ Adæ dominus, dum oppidi portam effringere contendit, occidit. Quam temerariam seditio-nem, ducentis Ridororum aureorum millibus, apud ducem postea Brugenfes purgauerunt, præter munerâ, quæ eius vxori Isabellæ Portugallensi, vt virum placaret, contulere. Hæc cum Brugis geruntur, Carolus apud Bituriges conuentu habito, pragmaticam sanctionem, ad insequentem modum, Basiliensis Concilii ductus auctoritate, condixit. Apud Basileam Eugenii III. Romani pontificis assensu, congregato concilio, ii, quibus ecclesiasticam tueri dignitatem mandatū erat, leges, communi omnium sententia, rite digestas sanxerunt, quas à Carolo adinititi, missis eius rei causa oratoribus petierunt. Legum hæc capita fuere. *50* *Pragmatica sanctionis capita.*

- 1 Romanus pontifex, quocq; decennio, generalem synodum, loco, quem volet, post hac congregato. Si negligens erit, potestas esto patribus, id designandi. Conuocati concilii locum, nisi necessum erit, pontifex non mutato.
- 2 Basiliensis concionis auctoritas, & ipsius decretorum constantia perpetua esto: quæ nemo vnquam, nec ipse Romanus pontifex tollere, infirmare, aut transferre præsumito.
- 3 Romanus pontifex, maiores ecclesias, metropoles scilicet, atq; episcopales collegiatusq; aut

- cas quibus abbates præficiuntur, & ecclesiasticas dignitates, quæ per electionem sibi deligere rectorem consueverunt, nemini reservato. Præter eas, quæ iure scripto, vel Romani principatus causa, sibi permittuntur. Huic decreto non contravenit. Si intercedet causa, præter legem faciendi, ab apostolicis rescriptis exprimito. Idq. dum ad pontificatum quispiam assumetur, se servaturum iurato.
- 4 Ecclesia pastore destituta, ii, penes quos est eligendi potestas, die & loco definito conveniunt: Peccatorum suorum confessionem agunt: Et eucharistiam sumunt. Mox confidentes, præmissis iurando, non negligenter, non dolose, non timide, eum qui gerende dignitatis sit idoneus, eligunt. Principibus fas non est, pro quopiam commendando molestis precibus, aut violenta comminatione premere aut cogere electores. 10
- 5 Electionis formam, & electi merita, confirmatores prelati inquirunt. Scribe, notarii moderatum salarium accipiunt.
- 6 Romanus pontifex, quem sanctiatis normam præ se ferre oportet, huic sanctioni nequaquam derogato. Si contemneret, & inde scandalum exurgat, ad subsequens uniuersale concilium deferatur.
- 7 Electiones, tametsi pro canonum autoritate legitime esse videbuntur, si inde aut ecclesia aut patria, vel respublica turbari formidabitur, cum huiusmodi electio ad Romanum pontificem forte refertur, & ea diligenter examinata, nulla dici merebitur, altera electionem, iis, quorum refert, indicito. Electum vero confirmari, aut benedici ab alio, quam ab eo, qui sine medio electo superior est, fas non est. Si in pontificis curia præsens electus erit, à pontifice benedictionem, si volet, recipit. Iuramentum postea suo præstato. Secus qui faciet, centum aureorum mulctæ eum castigato.
- 8 Uniuersali synodo, eiusq. definitionibus, & decretis, omnis catholicus, etiam Romanus pontifex, ea tenus obedit, quatenus fides & schismatum explodenda seditio postulat.
- 9 Quæ synodus, sancto spiritu auctore vocata, confedit: eam, sicuti Constantianæ concionis patres diffinire, à Christo Deo, auctoritatem protenus obtinere credito.
- 10 Ecclesiis Dei eos sacerdotes & pastores præficio, qui doctrina sint & vita illustres, ut creditum sibi populum sollicitè instituunt: & Deo obedientem gratumq. reddant.
- 11 Expectatis propterea gratis, unde plurima oriri mala constat, locum esse non sinito.
- 12 Beneficia (vniuersorum rectorum) nemini reservato. Cum autem administratore vacabunt: eorum, quibus conferre oportebit, mores & merita, graduatim sint, an secus, cognoscito.
- 13 Decretum de Theologo, per quasq. Metropoles præbendam, ad episcopales quoq. ecclesias extendito: ut in illis præbenda Theologo conferatur, qui in aliqua generali Academia decennem literis operam nauauit. Beneficio donatus, verbum Dei prædicato: & per quasq. hebdomadas, semel atq. iterum, sacras literas audire volentibus explanato. Negligenti, quotidiana ecclesiæ stipendia sustrahito.
- 14 Porro, de iis qui gradu alicuius disciplina prouecti sunt, hunc ordinem obseruato. Primum post hanc sanctionem vacuum possessore beneficium Doctori vel Licentiato vel Baccalario conferito. Duo deinceps, quæ rectore carebunt, bene merentibus clericis concedito. Quod his duobus successuum erit, illud graduatus obtineto. Igitur scholastici gradu insignes, sua nomina beneficiorum collatoribus, dum quadragesima agitur, scripta quotannis tradunt.
- Beneficiorum, præter hoc decretum, collatio facta, inanis est.
- E locis, quæ ab urbe quatuor dierum itinere distant, in ius vocandi Romam, nisi in maioribus causis, fas non est.
- Qui damno aut iniuria grauibitur, eum, qui proximus est superior, appellato, si tale est damnum, quod per eius sententiam restitui possit. Alioquin si ad Romanam ecclesiam iudex per exemptionem pertinebit, causam definiendam, ad eum, qui eiusdem regionis est, iudicem (si metus abest) pontifex committito. 50
- A grauamine, aut interlocutione iudicis, secundo non prouocato. Eum qui frustra atq. inanis ante latam sententiam appellat, quindecim florenis, præter ceteras litis impensas, mulctato.
- Triennem alicuius beneficii & quietum possessorem non turbato: Nisi hostilitate, metu, vel graui impedimento tardatus eris, ne per triennium impetere potueris possidentem.

Cardi

- Cardinales XXXIII tantum, diuina & humana scientia eruditos, annorum XXX, boni nominis & generis legitimi: qui reipublica Christiana consulere possint, pontifex de suorum fratrum consilio præficio.
- De dignitatibus & beneficiis ecclesiasticis quibusuis, collatis aut conferendis, nihil prorsus, sed neque annatam, neq. fructuum primitias, neq. (ut vulgo dicitur) deponum pontifex exigito. Notarius & scribis mercedem, qui beneficium recipit, soluto. Huius decreti præuaricatori penam Simoniacis debitam infligito. Nihil præterea iuris aut tituli in beneficiis, contra hanc prohibitionem impetratis, sibi acquisitum intelligat.
- Clerici, qui ecclesiarum & diuini cultus obsequiis deputantur, rem omnem diuinam & Dei laudes sanctè, distinctè & grauius celebrant. Ad Iesu nomen caput reuerenter demittunt. Decanos & reliquos per ecclesias præfectos huius statuti præuaricatores castigato.
- Consuetudinem, qua inductum est, eum qui in aliqua horarum choro abfuerit, omnium distributionum participem esse, tollito. Idq. ad decanos & præpositos, qui suarum prætextu dignitatum, rei diuina non assunt, extendito.
- Quos noueris, dum res diuina agitur, per ecclesiam, aut iuxta illam deambulare, aut confabulari, totius diei, quo hoc fecerint, distributionibus priuato.
- Iterum vero in hoc ipso delinquentes, vnus mensis stipendiis mulctato.
- Tabulam, ubi designentur ii, qui definitis hebdomadibus sua officia exequi debebunt, in choro appendito. Negligenti, totius diei stipem denegato. Fidei symbolum non truncato, sed ad verbum absolute decantato.
- Canenas vulgi, in ecclesia canere laicos prohibeto.
- Rem diuinam (quam missam appellamus) sine ministro nunquam celebrato. Dum eam facis, vocem exaltato, quæ à circumstantibus exaudiri possit. Secus agentem corripito.
- Canonici qui se creditoribus obnoxios ita constitunt, ut statuto die, debito se non absoluerint, interdicto rei diuinae cohibentor, & à stipendiis ecclesiæ, toto trimestri abstinento. Nec quicquam inde, quandiu diuinis abstinebunt, percipiunt.
- Solemnibus diebus, dum maior missa fieri debet, capitulum non cogito. Per integram aliquin hebdomadam, transgressores quotidiana stipem priuato.
- 30 Spectacula, ludos, comestiones, choreas, nundinationes, ludibria, & larvatas personas incedere, ab ecclesia & sacris locis arceto. Contemptorem clericum, trimestri prouentu abstinere iubeto. Reliquos censura ecclesiastica cohibeto.
- Clerico cuiusuis status, concubinam fouenti, à secunda huius sanctionis promulgatione non respicienti, beneficiorum suorum perceptione menses tres interdicto, & eos fructus in ecclesiis, unde percipiuntur, utilitatem impedito. Hanc autem constitutionem in synodis & capitulis promulgari quotannis imperato. Nec minus laicos admoneto, nullam, præter legitimam uxorem, turpi copula contingere. Excommunicatos ante latam sententiam, & reuera denunciata, non vitato, nisi tam notoria excommunicatio erit, quæ non valeat ignorari.
- 40 Nulli omnino genti communitati, vel loco, vel sacris interdicto, nisi per semet, aut per priuatos, aut officiales, id est, per suos magistratus culpam admisit. Iniquum siquidem est, ob vnus cuiusq. priuati hominis delictum, ferre in fontes.
- Nullius literis, quibus quempiam beneficio aut suo iure se abdicasse narratur, nisi testibus aut fidei documento, id factum esse, constet, credito.
- 50 Hæc cum Carolus satis enucleata digestaq. esse comperisset, indicto apud Bituriges concilio, pragmaticam (quam vocant) sanctionem tulit. Eamq. in Parlamenti senatu promulgari mandat, anno Christianæ salutis ccccxxxviii. supra m. Nonis Iulii. Quam regiam (auctoritate Basiliensis synodi) factam constitutionem, qui deinceps fuere Romani pontifices, non secus ac perniciosam hæresim execrati sunt, quod eam nemo pontificum dissoluto Basiliensi conuentu probauerit. Vetustissima enim contentio de vniuersali consiliario, & Romano pontifice, vtrum maius sit, hæcenus inter ecclesiasticos persequerat. Quo mea sententia factum est, ut generales synodos cogere pontifices detractent, formidantes suam tam late patentem (ne dicam usurpatam) auctoritatem consiliorum decretis cohiberi. Itaq. ea est hodie illorum sublimitas & amplitudo, ut partii habitis regibus, li-

T iij

cerere eis omnia gloriantur. Neque quispiam ad pontificatum mea aetate venit, qui dignitate adeptus, non statim suos nepotes magnis opibus & principatu donauerit. Eodem anno Richemontus Meldim ciuitatem, post quindecimum obsidionis die, multis Anglis interemptis expugnat. Mercatum autem, in quo erat validum praesidium, hostis fortissime tutatus est, aduenientibus praesidio Dorceto comite, atque Talleboto, qui nacta in flumine Matrona nauis, in mercatum nouum praesidium induxerunt, post biduum inde abeuntes. Caeterum diligenti oppugnatione attriti Angli, suis fortunis saluis deditioem fecere. Mercato a Francis recepto, cum rex Parisii esset, accito Richemonto, eum cum ingenti exercitu in Normanniam mittit, quem mox secuti sunt Alenconii dux Iohannes & Andreas Lauallus Marefcallus, multis armatis stipati. Hi omnes Abrincas petentes, ciuitatem obsident. Est autem vrbs in colle mediocriter edito, ad oceanum Britannicum sita, Normannorum ditionis. Ibi cum dies circiter xx. confedissent Dorcetus comes, dominus de Scalas, & Tallebotus, Anglorum praefecti, frequentibus copiis contractis, ad vicum sancti Leonardi, duobus tantum passuum millibus a Francorum castris distantem, sua castra admouere, non procul a Gilberti ponte, qui supra Sceam amnem, inter vtrunq; exercitum erat. Vbi non pauca leuia vtrinque praelia commissa sunt, aliis Sceam transmittere conantibus, aliis transitum prohibentibus. Tandem conspicientibus Francis, amne superato Anglus in Abrincas euasit. Qui, mox eruptione in Francos facta, acerrime pugnaverunt. Franci autem, mutato loco, Pontorsonem versus, castra reduxerunt. Sub his diebus sanctam Susannam Buellus, prode eam Anglo, noctu cepit. Quae cum ad Alenconium ducem pertineret, Buellus tamen sibi, inuito duce, obtinuit. Non satis Carolo fortuna fuerat inimica, nisi a filio quoque piensissimus offenderetur pater, tot per superiora temporaurbationibus vexatus. Ludouicus erat ei filius Dalphinus Viennensis, qui traditus a patre Marchiae comiti, liberaliter imbuendus, postquam adoleuit, praepertoris eruditionem aspernatus Niortum se recepit: accersitoque Iohanne Borbonio, & Iohanne, Alenconii duce, abiecta tutela, libere se post hac viuere professus est: quippe qui & aetate, & rerum cognitione idoneus esse sibi videretur, negociorum regni administrationem gerere. Addebant Ludouico animos ipse dux, atque Anthonius Chabannus: Iohannes de rupe, Pictauiae Senescallus: Petrus de Ambasia, & alii complures nouarum rerum percupidi, qui aliquot iam ciuitates ad defectionem sollicitare coeperant. Nam ii omnes, coniuratione Pictauis facta, Ludouicum a patris communiione maxime auerrebant. Quorum conspiratio *pragueria* dicta est. Ea re, per Marchiae comitem, Carolo delata, confestim ad ciuitates scribit, ne Dalphino eiusque sectatoribus audiant, neue eos ad se admittant. Interim Dalphini, factionis auctores, ex Niorto, ad sanctum Maxentium, progredientes, arcem (laqueato quodam proditore) excipiunt, atque in oppidum cenobiumque conuersi, loci dominam fortunam omnibus spoliauerunt, idem cenobio facere festinantes. Verum Iohannes Sachetus, oppidi municeps, cum tribus & viginti, suarum partium studiosis, vestibulum (quod crucis appellatur) tandiu aduersus Dalphinates defendauit, donec ex Pictauis, vbi Carolus agebat, subsidium impetraret. Abbas quoque & cenobitae, obseratis ecclesiae portis, fornicem conscendentes, testudine effracta, in hostes saxa deiiciebant. Qui audientes regem ad se cum copiis proficisci, praedis abactis diffugere. Carolus autem, hora noctis septima, cum venisset, laudata Abbatibus diligentia, monasterium prouentibus atque priuilegiis donauit. Qui in arce inuenti fuere, paucis exceptis, vltimum supplicium subierunt. His ita gestis, Carolus Niortum adoritur. Vnde mox ad Borbonium ducem se proripuerunt Dalphinates. Quapropter Niortenses, nulla rebellionis adhibita, Carolo se deditere. Captus in arce est Iaquetus, ille proditor, & in partes quatuor membratim dissectus. Cognito, quod Dalphinum cum suis dux Borboniorum recepisset, consiliorum particeps factus, copias in Borbonienses Carolus ducens, complura loca cepit, multis regionem damnis afficiens. Haec agente Carolo, Dalphinus sanctum Porfanum occupare belli fortunam experturus. Rex vero nunc Rionem, nunc Claromontem incolebat, Borbonium agrum incurfantibus suis. Haec ciuiliis pestis, sexto postquam

Abrinca.

Ludouici in
varem coniu-
ratio.

10

20

30

40

50

coeperat, mense, intercessore comite Deu, quicuir: Dalphino in patris gratiam redeunte, qui postea apud regem vixit. Conspirationis autem auctores, venia a Carolo impetrata, & regio diplomate firmata, quique in suas domos abierunt. Per hos dies obsidentibus Harfleum Anglis, Franci, duce notho Aurelianensi, valida manu mouentes, cum Anglorum munitiones penetrare non potuissent, Harfleum tandem praesidio saluo, & Montiuiliarium hosti permiserunt. Atque eodem anno Carolus Aurelianorum dux, qui post Blanchianam pugnam in Angliam ductus, quinque & viginti annos in custodia Angliae regis fuerat, solutus est, quater centum aureorum millibus pro ipsius liberatione numeratis. Hic cum in sancto Audomaro reuersus ageret, Philippi, duce Burgundiae, neptem Mariam Cleuenfis comitis filiam desponsauit, multis a duce donis honoratus. Eodem tempore Aegidius de Raia, Franciae Marefcallus, fortibus vsus, pluresque infantes peremerat, quorum sanguine futura auspiciabatur, principatum affectans. Qui Britonum ducis iussu comprehenditur, & mox veritate malefactorum, per Petrum Hospitalē, ducis cancellarium, comperta, duplici cruciatu eodem fere momento afficitur. Extabat ad tormenta furca, ad quam Aegidius illaqueatur, scabello supposito, cui pedibus adniteretur. Circū quem accenso igni & scabello deiecto, confestim strangulatur & vritur. Est rupes in inferiore Normannia, instar insulae, in mare prominens, interdum bis atque noctu aestuariis maris tribus partibus alluta, quam Grauillam incolae vocant. Eam Girardi vilam primo dictam fuisse accepi. Eam cum alternis expugnationibus Franci Anglique diuersis temporibus possedissent, Angli tandem instaurant, valide illam munientes, utpote quae inexpugnabilis esse fortificatione facta videretur, & quam deinceps validissimo praesidio tenuerunt. Et Franci quoque eodem exemplo Loucurium, diu desolatum a Normannis oppidum, auctoribus Potono, Salzardo, & Anthonio Chabano muniunt, non gentis militibus praesidio adhibitis. Extruxerunt praeterea ad Sequanā ripam ligneum propugnaculum, quo Rothomagum nauigio adire, eos, qui supra aduersum amnem incolebant, impedirent. Conchas item Petrus Bressius, & Floquetus, deditibus se Anglis, coepere. Et Catharina Caroli septennis filia, Philippi ducis primogenito desponsata est, ut quae inter principes beniuolentia conuenerat, facto nuptiarum foedere perduraret. Est in Vasconia oppidum Tartas non ignobile ad dominum de Albreto spectans. Id cum Franci tenerent, Burdegallus Senescallus cum Caprabuffo & quibusdam Anglis circumuallauit. Contritis tandem in obsidione mensibus fere septem, interueniente Albreto, ad insequentem modum conuentum est. *Oppidum in Francorum potestate permaneret: Carolus, Albrexi filius, in eo praefecturam gereret, fidem tamen daturus Burdegallo Senescallo, nullam se vim aut bellum ex oppido aduersus Anglos illaturum: liberum Anglis in oppidum ire redireque, negociandi causa. Franci quoque, permissum esse, Burdegala aliisque locis Anglica ditionis cum Anglis, mercatorum more, conuersari. Haec conditiones si Carolus aliquando obseruare nolet, licere illum tertio ante praeteritas conditiones mense id Marefcallo praedicere, infra quod tempus si Franci praelio superarentur, locum dederent. Sin contra: oppidum sibi possiderent. Carolo interim qui minori aetate esset, aliquot ex Francis Anglisque, consultores designarentur. Re ut scripsi consecuta, quisque, quo voluit digressus est.* In Campania nonnullae Francorum cohortes, cum per summam iniquitatem, per agros palantes, omnes passim spoliarent: Carolus rex Treugas petit, & imprimis Borbonium nothum, crudeliter armis abutentē, in amne Alba extinguere iubet. Praeterea quoque militum praefectis par facientibus, officio amotis: decernit, milites post hac, vicis relictis, vrbes vel arces incolere, & eis stipendium ex publico dari, quo sine iniuria quietissime aleantur. Ordinatis apud Campanos rebus, cum per Picardiam simile Carolus effecisset, Creoliū mittit Coitiuum Marefcallum & Hiram, qui arcē oppidumque ad eam partē, quae Bellouacos spectat, obsiderent: ipse vero per Siluanectum viā carpens, ad alterā fluminis Harā ripā castra admouit, reliquam oppidi partē obsidens. Fuit illic oppugnatio frequens, & aliquot locis, tormentorum iactu, muri deiecti, quod interdum Franci conscendentes, manū cum hoste conferebant, conspiciente eos rege. Quapropter colloquio cum Francis de deditioe habito. Guillelmus Poitus, oppidi praefectus, libere cum suis abire permittitur, arcem oppidumque reliquit. Creolio re-

Harfleum ab
Anglis capi-
tur.
Liberatur
dux Aurelian-
ensis.Aegidius de
Raia.

Tartas.

Stipendium mi-
litibus assigna-
tum ut vicis re-
lictis arces in-
colerent.

Creolium
castrum.
Pontifara ob-
sidetur.

cepto, ad sanctum Dionysium veniens Carolus, inde Pontifaram copias omnes
admouet, in cœnobio Maubussono, quod mille ab oppido passibus distat, diuer-
satus. Reliquo exercitu veteres macerias, quæ e regione oppidi passua versus sunt,
occupante. Quod ii, qui in præsidio erant, aduertentes, statim oppido erumpunt:
cœnobium, vbi Carolus agebat, impetentes. Fit igitur vtrinque atrox prælium, sed
cedentibus Anglis, Franci ad pontem vsque & propugnaculum, quod in eo hostis
extruxerat, Anglum persequuntur. Ibiq; subactis fossis, & palis humo defixis, no-
cte illa se continuerunt, donec ex Parisiis deductis nauibus, amnem Isaram (qui
oppidi muros præterfluit) trans miserunt, eatenus quæ diui Martini cœnobium ex-
titit, quod Ioachinus Roaldus, Thealdusq; Valempagnus cum aliis quibusdam 10
festinanter occupant. Fossis per gyrum cœnobii perductis, cum oppidum fere
hoc modo circumfessum esset, Franci propugnaculum pontis, Anglis eiectis, ca-
piunt. Libera erat porta, quæ Rothomagum ducit, qua ingredi hostis egrediq; po-
terat: ita, vt per eam Tallobotus saepe, & deinde Eboracensis dux commeatum suis
importarent, Francos nonnunquam ad pugnam prouocantes. Sed loco se mouere
ordinemq; deferere temerarium esse ducebant Franci, quorum maxime solli-
citus Carolus erat, diligentissime omnia prouidens, quæ obsessores conueni-
rent. Nam per Ambrosium Delorum, Parisiorum prætorem, ingentem commea-
tum ad suos per amnem Sequanam Isaramq; importare fecit, hoste maxime inui-
to atq; summo opere repugnante. Quod cum prohibere dux Eboracensis Tallobotus-
tusq; non possent, per Possiacum, vbi regem comprehendere Tallobotus spera-
bat, iter faciens, cum oppidum pœnitens populatus est, vna cum Eboracensi duce
in Normanniam se contulit, relicto apud Pontifaram Cliptono equite Anglo, cum
fere mille armatis, quibus Eboracensis abiens fidem dedit, de subsidio obsessis,
statuto die, conferendo. Digresso duce, Carolus accersitis præfectis, qui per vi-
cos finitimos in statione erant, tormentis muros quater cepit: & templum diuæ
Mariæ, quoad propugnaculum hostis utebatur (quia prope muros extrinsecus e-
rat) expugnat. Et tertio post die oppidum circumquaque oppugnare iubens, magno
omnium militum animo nixusq; exuperat: occisis quingentis Anglis captosq; cum
aliis multis præfecto. Ex Francis quinq; ad summum desiderati sunt. Laudatus est 30
imprimis Coitiuus Admiraldus, qui ad obsidionem atq; expugnationem, singula-
rem operam nauasser. Nomen quoq; sibi comparauit Iohannes Bureus, qui tor-
mentis & belli machinis per eos dies præfectus erat, obscurus antea & mox indu-
stria atq; diligentia regi acceptus. Ea victoria bene fortunatus Carolus Parisium
ueniens, à ciuibus magna celebritate exceptus est. Eadem tempestate Iohannes
Floquetus quorundam ciuium ope adiutus Ebroicas cepit: perforato ab aliquot
incolis muro: per quem Floquetus est admissus. Et licet in Mercatum confugien-
tes Angli se turribus tignisq; circumfulcissent: mox tamen partim interempti: par-
timq; capti, aut clam (resecrata ciuitatis porta) elapsi sunt. Subiiciam vnum, quod
militem cautum reddere possit. Ex Pontifara cum non pauci captiui in arce (quæ
Coruilla dicitur) non longe à Cornoto in vinculis haberentur: vnus ex eis, vt reli-
quorum redemptionem procuraret, dimissus, Franciscum Aragonensem, qui An-
glorum partium erat, conueniens, narrat quàm negligenter castellum à Francis
seruaretur: facile factu esse, arcem occupare: prædari quæ in ea essent & inde vin-
ctos eximere. Re cognita Franciscus cohortem non procul à loco in insidiis noctu
locat: inde cum illuxisset, quatuor ex suis, habitu rustico indutos, pomorū saccos
raporumq; oppletos humeris, tanquam venales, importare in castellum mandat:
qui nullo prohibente arcem ingressi (pars enim præsidii loco aberat, pars adhuc
somnia tenebatur) in cubiculum præfecti euadunt, eumque dormientem com-
prehendunt, & mox ex insidiis propiciens se hostis, arcem & quæ in ea com-
perta habuit, occupat. Atque ita solutis captiuis reliquam prædam Rothoma-
gum traduxit. *Ignauie pœnas dignè huius qui inimico proximus sibi diligenter non cauet.*
Enimvero perire aliquando toti exercitus, sibi nimium indulgentes, & non attenden-
tes quid hostis moliantur. Anno insequente, qui fuit Christianæ gratiæ, ccc-
xlii. supra mille Tallobotus mille quingentorum delectorum Anglorum
ductor,

Notabile.

ductor, non procul à Dieppa maritimo oppido, quod à Francis tenebatur, castra
ponens in colle (qui Polletus ab incolis dicitur) confedit: extructa ibi lignea, grandi
admodum, turris: quam multis tormentis & machinis bellicis communiuit: vt inde
oppidi muros crebris iactibus concuteret. Erat ad oppidi tutelam Carlotus Ma-
relus, trecentos secum egregia virtute milites habens. Ad quem paucis post die-
bus Iohannes Aurelianensis nothus cum circiter mille armatis veniens: postquam
locum militemq; recensuit, Arturum de Longauilla & Thomam Droinum; sex-
centorum manu militum stipatos, ad vetus præsidium adiungens, Dieppa egres-
sus est. Misit præterea Carolus alterum subsidium obsessis: cui præfecit The-
doaldum Burgesium: assignato illi Guillermo Richaruillo, centum equitū præfe-
cto. Firmata tanto præsidio Dieppa, Franci Talloboto cum potenter resisterent:
ipse paulo post abiit, relicta ad obsidionem petendam sexcentis Anglis, quibus
præerat Guillermus Poitus & Iohannes Ripellus. Procedente tempore postquam
hostis ad Dieppam pertinaciter sedet: Ludouicus, Caroli filius Viennensis, Dal-
phinus, patris iussu, ingenti collecta militum manu, ex Pictauis Dieppam petit: dis-
soluendæ obsidionis gratia. Qui secundum amnem Sommonobriam iter faciens:
obuios sibi excepit sexcentos supra mille milites: qui ei in eâ expeditione obse-
querentur. Eorum primi ductores extitisse referuntur sancti Pauli comes: Domi-
cellus de Commerci: Gaucurtus, Castillonis, Lauali comitis frater, & eius Castil-
lioni dominus qui ad amnem Matronam est. Accessione huiusmodi procerum in-
struitor factus, Dalphinus Abbatissuillam se contulit: quod Theodoaldum Burgen-
sem ad se venire iubet. Is vbi aduenit: consilio de regenda capto: Theodoaldum
cum trecentis militibus præmittit, qui ad Anglorum castra commeatum inuehi
prohibeat. Ipse paulo post reliquas copias Dieppam ducit, vbi postquam militem
ex labore paulisper recreatum habuit, occidente iam prope sole sexcentum pro-
pe armatos ad collem, vbi hostis confidebat, proficisci imperat. Fuit nox illa con-
tinuo fere imbre madens, nec propterea erumpere in Francos destitit hostis,
quanquam acri pugna in munitiones suas regredi à Francis cogere tur. Postridie
Dalphinus Dieppam mouens, in collem Poleium in conspectu hostium copias
sistit. Habebat enim fabricatos ligneos pontes ad transmittendas fossas, quibus se
Anglus per ambitum lignæ turris circumsepserat. Igitur secundo die, postquam
ad collem successit, pontes rotis prouectos ad fossas admonens: mox signo dato
oppugnare turrim festinat. Nec segniter hostis obstitit, & insistentibus in eum
Francis summa vi conflictatur, hos saxis opprimens: alios telis sagittisq; vulnerans.
Ad primum congressum octoginta Franci cæsi sunt: trecentis, & supra, grauissime
fauciatis. Quibus integri, hortante Ludouico, succedentes, oppugnationem ne-
quaquam deserebant: Dalphini præsentia, Anglorum quoq; odio veliciter a-
nimati. Nec desuere Dieppenses, qui balistarios sexaginta educentes, crebris scor-
pionibus hostem, ne è turris muro tutò propugnaret, prohibebant. Eapropter in-
stante atrociter Franco milite, expugnata est turris, trecentis Anglis interemptis,
reliquis captis, cum Guillermo Poito: Iohanne Rupallo & Talloboti notho, qui
in Dieppensium potestatem venerat. Qui autem Francæ originis erant, omnes su-
spendio affecti sunt, cum aliquot Anglis qui ante oppugnatam turrim Dalphinò
conuiciati fuissent. Tam firmo propugnaculo dissipato, tormenta, quæ in eo erant,
in oppidum Dalphinus transtulit: laudatis militibus ciuibusq;, quorum diligenti
opera parta de hoste victoria erat. Dedit item oppidanis munera ad faciendam dam-
na, quæ obsidionis tempore perpeffos esse cognoscebat. Insequenti anno Mccc
xl i i i. de duorum & viginti mensium induciis, inter Franciæ Angliæq; reges,
conuenit: permitta vtrinque libertate, mercès commutandi atq; inter se negocian-
di. Per quod induciarum tempus ne miles ocio torpesceret, Sicilia regi Carò-
lus suppetias tulit aduersus Mettenses, & quosdam Lotharingiæ incolas, qui
ei non parebant. Admonitis Mettensibus obedire, cuius dicto audientes non
essent, eos Carolus circumfedit multis copiis, & Dalphini præsentia potens.
Firmata obsidione, Romanus imperator de Heluetiis questus; quod imperiò
rebellarent: Carolum per Bourgaemonium Germanum, insignem equitem, &

Dieppa obsi-
dionis
Mettenses

rat: partem militum sibi contra descendentem à se Heluetium communicet. Ea res cum ingrata regi non esset, Dalphinum Basileam cum copiis mittit, assistente illi Bourgalemonio, Federici militis præfeto. Dum autem viam pergit, Heluetiorum non contemnendam manum, non longe à Basilea offendit, in quos, cum in hortos quosdam se recepissent, arma conuertens: Bourgalemonium ante alios amisit, cum aliquot aliis, interemptum. Fudit nihilominus hostem, & ad vnum occidit. Indè ad sanctum Hippolitum mouens, spe oppidi confestim oppugnandi: cum id frustra conatus fuisset, habuit tamen sibi obtemperantes oppidanos. Sed Francus miles, suo more, ex agris prædas agens, furentem gentem in se excitauit: ita, vt diuersis locis confociati Heluetiorum manipuli non paruam copiarum partem occiderint. Igitur Bourgalemonio mortuo, suisq; partim occisis, Dalphinus regionis asperitate cognita, ad patrem, qui apud Nantium (Lotharingæ primarium oppidum) erat, reuersus est. Quò se contulit comes Suffortus, Anglus, ab Henrico ad Carolum missus: qui Caroli filiam regi suo vxorem peteret. Neq; id comiti denegatum est. Præerat Mettensibus Iohannes Vitotus, barbatus & feris moribus homo. Hic equo insigni utebatur, in cuius cauda assutum erat tintinabulum, vt ingrediens egrediensq; sæuus imperator audiretur: atq; cognosceretur. A deo quidem inhumanus, vt ex suis, aut ex hostibus captum neminem precio redimi sustineret. Si autem compertum haberet, sceminas vrbe egressas, de virorum liberatione pertractasse, eas nece afficiebat. Sed barbari crudelitatem vicit ciuium prouidentior modestia. Fatigati itaq; diuturna obsidione Mettenses: regem muneribus placant: ducentis scutorum millibus belli impensas compensantes. Rebus adhuc modum ordinatis: Carolus Carthalaunū profectus est. Sub idem tempus cum ecclesiæ synodus Basileæ haberetur, Eugenius pontifex Romanus, cognito, quòd patres (qui consilio aderant) eum à pontificatu amouere studerent, synodum Ferrariam & inde Florentiam transferre laborauit. Vnde Basiliensis synodus Amedeum Sabaudum (qui solitariam vitam apud Rapaliam vivebat) in pontificem (quem Felicem nominauit) assumpsit. Interim mortuo Eugenio, cum Romani cardinales Thomam de Susanna Eugenio substituissent, Nicolaum (v. cum appellantes) orto in ecclesia schismate, Caroli maxime opera contentio sopita est: concessa Felici per Sabaudiam amplissima legati potestate.

CAP. 4. PER eosdem dies, tamen inter reges Francorum atq; Angliæ induciæ procederent, Franciscus tamen, Surienus cognomento, Aragonensis, tumultuaria armatorum manu Feugas (quæ Normanniæ finitimæ sunt, ad Britanniam pertinentes) circumuentas cepit, atq; populatus est. Qua de re Britonum dux apud Carolum per nuncios questus, ostendit hanc in illum contumeliam ab hoste illatam esse: inducias illibate conferuantes decere, ab Anglo repetere, quod per nefas abstulisset. Querela ducis accepta: Carolus ad Angliæ regem & Sombreffetum ducem Iohannem Hauartum & Guillelmum Cousinetum ex suis aulicis mittit, qui res ex Feugis, induciarū tempore à Francisco surreptas, repeterent. His responsum est, Franciscum Aragonensem id non ex sententia regis commisisse, factum neq; regi, neq; Sombreffeto placere. Quod vt Carolo Sombreffetus per suam faceret, per nuncios idem significat: petens, vt ob eam rem nihil de induciis noueretur. De accepta autem iniuria, si oratores Louuerium mitteret, eodem venturos Sombreffeti legatos, qui controuersiam pariter componerent. Id Carolo cum gratum fuisset, dies conventioni apud Louuerium dictus est. Ibi dum oratores consultant: interim de tollenda Anglis Pontifrice (fortissimo ad Sequanam in Normannia oppido) Floquetus, Ebroicensis prætor, vir bello strenuus consilium capit. Vector quidam quadrigarius, solitus per id oppidum iter crebro facere, & eam ob causam Anglis iam notus, prouiderat animo, eius loci præsidium negligenter agere: neq; satis oppidi custodiæ attentū esse. Igitur rē à se frequenter animaduersam ad Floquetū Iacobūq; de Claramonte, & dominū de Maulgnio belli peritos defert. Peritq; sibi aliquot delectos milites attribui, qui illum ad id negocium iuuent. Designantur imprimis duo: qui singulis securibus desumptis, lignarios se fabros simulantes, vectorem comitantur. Quos singulatim alii longo intervallo, ne multi-

multitudo suspicionem faceret, subsequuntur. Qui omnes desinito inter eos die, ad cauponam, quæ in suburbio est, hospitii prætextu conuenere. Huius autem cauponæ hospes iniuriam, supra paucos dies, ab Anglo acceperat. Quod non ignorans quadrigarius, ab indignante ob iniuriam hospite, cubiculum seorsum petit: vbi ipse cum suis secreto diuersetur: simulq; rem conceptam illi patefacit. Lectus rei indicio hospes, opem quoq; suam illis pollicetur. Insequente nocte dominus de Bressi, cum militum cohorte, quam proxime oppidum potest, versus sancti Audoeni portum se ad insidias componit. Floquetus ad alteram pontis regionem, quæ Louuerium spectat, cum Iacobo Claremontano & quingentis equitibus, in vicino nemore, se collocat. Vector quadrigarius, sub lucem insequentis diei, cum vehiculo ad primam vsque pontis portam cum simulatore fabris tantum progressus: ianitorem nomine appellat: orans ianuam sibi referari: quod festinus esset, merces importare quò eas vehendas receperat: simulq; præmium beneficio pollicetur: fidem dans, pro eis, qui securus ferebant. Ianitor, qui vectorem notum haberet: adhibito secum Anglo, portam recludit, quam mox vector ingressus, vehiculum ibi sistit, simulansq; ex marsupio nummos in mercedem Anglo depromere: vnum, qui ex Britonum moneta erat, labi in terram ex industria permittit: quem nummum vt humo leuaret, dum ianitor procumbit: vector exerto pugione confodit: ii vero, qui fabri putabantur, ad secundam portam interim cum proecessissent, Anglum interimunt. Moxq; ex insidiis Floquetus, aliiq; milites properantes, oppidum arcemq; hostiliter vociferantes inuadunt, omni præsidio vel cæso vel capto: cum ad eam horam, non aliter, quàm securus, quisq; obdormisset. Inter captiuos compræhensus est comes Fauquemburgus, diues Anglus. Ea res Anglos mirum in modum contristauit. Quibus ne paci præcluderetur via: Carolus, quæ capta erant, reddenda censuit: si Feugas restituerent. Id ad Sombreffetum referentibus Anglis, vtriq; legati ad cenobium (quod bonum portum vocant) postea coiere. Interim Gerberioium in Bellouacis à domino de Moui: & in Burdegalis Conacus: Malgrinusque à Verdrino Vascone & à Floqueto in Normannia Conchæ captæ sunt. De quibus locis recuperandis, misso à Sombreffeto, Iohanne infante, Carolus respondet, si Feugas Britonum duci reddant, ea, quæ recenter capta, Franci tenerent, se restitutum. De Feugis in mandatis nihil habere, cum Iohannes infans respondisset, re infecta discessit. Nec ab his, qui ad bonum portum conuenierant, aliud gestum est. Reuersis ad Carolum oratoribus, ipse de belli ratione consilium cum suis communicat: quippe qui hostis suffugia dolosque nulla modestia peruincere posset. Ad Britonum ducem missis nunciis, bellum communi beniuolentia gerendum suscipitur. Per præcedentium tempus induciarum non destiterant Angli, qui Mantam Vernoliumque & Latiniam occuparant, vias publicas insidete, quosque passim vel spoliantes vel iugulantes: & vt à crimine patto cinium sumerent, eos qui ab eis talia paterentur, Arignifacos appellabant. Facies tamen suas, ne agnoscerentur, laruis obtegebant & personati quidem incedentes, laruatos se appellati gloriabantur, eosque pseudofaciatis vulgus vocitabat. Aduersus tot mala, coeuntibus vndique copiis, ausus hostis ex Feugis in Britones eruptionem facere, viginti supra centum Anglis occisis, in suas munitiones redire coactus est. In Notmannia apud Vernolium multor, cuius molendinum oppidi muris proximum erat, nocturnis excubiis designatus, cum forte obdormisset, ab Anglo excitatus, iniuriam acceperat. Quam ægre admodum ferens multor, de prodendo Francis oppido, rationem cum Floqueto init. Commoditate facinoris accepta, Floquetus mercedem homini pollicitus, Petrum Blefficum & Iacobum Claremontanum rei conscios facit. Quos ad constitutum diem conuenientes, multor per molendinum, cui ipse præerat, scalis ad muros oppidi admotis, in Vernolium admittit. Erat enim dies ille dominicus, ad rem diuinā audiendam, Christianis maxime celebris. Hinc occasione accepta, multor, qui eo quoq; die excubuerat, collegas sub lucem admonet, ad ecclesiam rei diuinæ gratia properare, vt Dei religionē expleta, mox cibo matutino reficerentur. Igitur collegis abeuntibus, gratum Francis facinus multor perpetravit,

suam iniuriam vlciscens. *In minima siquidem fera interdum animus inest, se ad vindicandum, pro tempore, componens.* Capto oppido, qui euadere potuerunt, Angli in arcem se receperunt: atq; eam, quæ in media arce est, turrim, muro fossiq; apprime munitam, occupant. Ex qua ne hostis dilaberetur, Iohannes Dunensis comes, quem Aurelianum nothum supra nominauimus, Caroli militiæ per eos dies princeps, protenus adueniens turrim circumfedit. Nec multis interiectis diebus accipit, Tallebotum cum copiis, Bretolium aduentasse: non aliam ob rem, quàm vt obsidionem dissiparet, importaretq; comteatum obsessis. Ea propter Dunensis comes non diu Vernolii moratus, relicto in obsidione Florentio Dilliers, Carnotensis: in Tallebotum ducens, cum non procul ab Haricuria est affectus, loco quidem munitissimo se continentem. In quo à Francis, die illa tota, ad pugnam provocatus, nullam pugnandi potestatem fecit. Sed insequente eius diei nocte in Haricuriæ arcem se contulit. Franci autem relicto Talleboto, Ebroicos profecti sunt. Dum hæc in Normannia geruntur, Carolus Ligeri per Ambasiam transmisso, Vernolium petere constituit, opem laturus obsidentibus turrim. Et per eos dies comites Deu & sancti Pauli, cum quatuor equitum millibus Nogentum ducentes, oppidum arcemq; capiunt: præfecto Iohanni Fabro, cum iis, qui in præsidio erant, data libertate abeundi. Arcem verò iniecto igne desolatam Franci reliquere. Inde progredientes, Sequana traiecto, ad pontem Audomari, vocante eos ab Ebroicis Dunensi comite, iter carpunt. Illis igitur ad Rillum amnem, qui præter muros fluit, se conferentibus: Dunensis comes, cum reliqua copiarum parte, in regione, quæ ad Rothomagum vergit, castra ponens, postquam omnia, quæ ad oppugnationem necessaria erant, parata nunciantur, dato signo quisq; certatim in muros euadere contendit. Itaq; magnis animis Anglus obstitit. Sed in oppidum irruentes Picardi, moxq; altera parte Dunenses, hostem propulere. Qui in ædes publicas (quæ in Mercato sunt) confugientes, paulo post comitum Dunensis & sancti Pauli potestati se permisere. Qui enim capti sunt, fuere viginti supra quadringentos: inter quos oppidi præfectus Montesaurus, Normanni fisci moderator fuit, & Fouquetus Hetonus, Anglus, Re bene ad pontem Audomari gesta, dominus de Moui ad loci præsidium statuitur. Sub idem tempus aliæ quædam arces à Francis duce Loheaco receptæ sunt. Et Vernoliana turris, rege Carnoti agente, deditio nem fecit: modico redemptionis precio, ab iis qui in præsidio fuissent, persoluto. Secuti sunt Lexouii, ad quos Dunensis comes, cum iis qui ad pontem Audomari militauerant, mouens eos, nulla vi adhibita, receptos, suis legibus viuere permisit. Manta plus laboris, vt se dederet, attulit, deditio nem recusantibus Anglis, qui eam tuendam receperant. Sed, deficiente ab eis plebe, & porta (quæ Sancti nomen habet) cum bona oppidi parte armis occupata, ciues ad Francos egressi, de deditio ne conditiones acceperunt. Quod ab Anglis compertum, eos humiliiores fecit. Nam, accepta discedendi cum suis fortunis libertate, oppidum reliquere. Cæteris qui cum hoste aliò se conferre duxissent, idem permillum est. Manentibus nihil nocitum omnino fuit. Rebus compositis Petrum Bresseium comes Dunensis oppido præposuit. Carolus eodem tempore ex Carnotensibus Vernolium venit, ab incolis magna animi alacritate & beniuolentia exceptus. Atq; interim Picta uensis Senescallus, Petrus Bresseius, memorabile facinus adortus est. Est castellum apud Normannos Longnium, cui præextenditur atrium patens (quod Bassam curtam Franci dicunt) fossa muroq; circumseptum. Ei castello præerat Sanctimarianus, Francisci Aragonensis gener, habens ad loci præsidium milites ducentos, quos in atrio continebat. Cum hoc Bresseius colloquio habito impetrat, castelli deditio nem, oportuno tempore, à se faciendam. Adueniente conuentorum die, Bresseius armatos Longnium mittit, quos Sanctimarianus, loceri amicitiam eiusq; vxoris præsentiam parçi ducens, in castello clam per posticum introducit. Qui autem in atrio stationem habebant, Francis in castello conspectis, obstitere quidem conati, facile, quasi & numero & robore inferiores, cepto desiterunt: qui omnes capti, & bonis spoliati sunt, præter Francisci vxorem, quæ cum fortunis (in generum multum prius oblocuta) libera discessit. Sub idem tempus

Pont Audomari capitur.

Lexouium.

Manta.

Longnium.

pus caduceator à Floqueto ad Vernonenfes (qui Sequanam in Normannis accollunt) missus, vt in Caroli ditionem fidemq; se conuerterent, à Iohanne Doremonto, loci præfecto, irrisus est: dicente, se quidem cum loci incolis, oppidi clauces, perquam libenter, præbiturum. Nec moratus, ad clauium artifices pergens Doremontus, multas rubigine vetustate que semefas clauces caduceatori colligatas tradidit. Cui respondens caduceator: Hæc, inquit, obsoletiores sunt, quàm tam celebris Vernonem copias admouerat) accessit, referens ea, quæ à Doremonto gesta cognouisset. Illusione accepta, comes ad oppidi regionem, quæ ad Rothomagos spectat, confedit, domino de Moui, & Guillermo Canuto alteram partem obsidentibus: quibus erat Francorum sagittariorum frequens manus attributa, qui ad belli necessitatem receter fuerant ex ruricolis delecti, & à vectigalium omnium contributione sine controuersia liberi. Enimvero ex ædibus sexaginta, vnus assumptis armis, ab iis, qui domi restant, instructus & aureo tantum nummo, dum domo egreditur, donatus, in militiam pergit. Et horum quidem egregia opera Carolus multis locis prospere vsus est. Ex eorū numero hi, qui sub domino de Moui & Canuto militabant, infula (quæ in Vernonis conspectu est) occupata, confestim pontem (qua in oppidū via est) intercipiunt. Quare perterriti oppidani, ex suis ad comitem legant Iohānem Abarronem, Anglum, & Guillermu Daguencum: cum aliquot loci, bonæ opinionis, incolis. Quibus ad comitē admiffis, Daguencus ita locutus esse perhibetur. *Ad Vernonenfes (illustri comes) caduceatorem misisti, qui eos regis tui nomine admoneret, se atque oppidum, eius potestati permittant. Igitur ad te venimus, vt nobis dicas, quam obrem admonendos nos esse ducas, & quid à nobis tibi faciendum putes.* Comes (vt modestus erat) respondens: *Non ignoratis, inquit, viri oratores, Vernonem cum arce & circumiacenti agro, ad Carolum regem, paterno iure, pertinere. Quæ cum vel vi vel dolo ablata hostis occupet, nunc patri ad regnum succedens Carolus, ea sibi restitui iure optimo petit. Fuisse nanque per superiores annos multa gesta bella, quibus vastatum regnum attritusque populus, diu multumque misere elanguit: demum inducias inter principes intercessisse, vt interim concordia via pararetur. Sed parum in fide stantibus Anglis, medio induciarum tempore, Feugeris occupasse, & expilasse: quam adhuc tenerent, tamen si compluribus conuentionibus, de reintegrando damno, fuisset tractatum. Tam multis iniuriis acceptis, Carolus ex procerum consilio constituisse, iustissimis repetere armis, quæ à patre atque à se Anglorum perfidia sustulisset. Eam causam esse, quam obrem vos de deditio ne faciendâ admonere præcepimus.* Postquam hæc à comite dicta sunt, qui missi fuerant, seorsum à contione secedentes, recusantibus Anglis deditio nē, oppidani Caroli se partes sequi omnino constituerunt. Relictis propterea apud comitem obsidibus, Vernonem repetentes, Vernonetum imprimis (id enim arci nomen est) restituere. Verum quod à Rothomagensibus non plurimum Vernonenfes absunt, & inde subsidium affuturum sperarent, oppidum dedere ea lege pollicentur, si Anglus suppetias illis infra proximum sabbatum non ferret. Constituto die, quia se destitutos ope intelligerent, emissis libere ex præsidio Anglis, Dunensem comitem in oppidum Vernonenfes admittunt: qui loci atque arci custodiam Rigaldo de Fontanis assignauit. Dum hæc Vernone geruntur, Carolus Ebroicas, deinde Louuerium petens, ab incolis incredibili læticia exceptus est. Quo tempore Guillermus Canutus arcem (quæ Dangu appellatur) ex præfecto Portugallo, voluntaria deditio ne, recepit. Et sancti Pauli comes Gorneium in fide admittens, oppido atque arce à Carolo donatus est. Comes item Dunensis, post quindecimum obsidionis diem, Haricuria potitus est. Interim mouentes ex Vernone proceres, ad Carolum Louuerii agentem, cum igitibus copiis conuenerunt: per quos dies rupis Guidonis dominus, eius nominis arcem, quæ ad eum pertinebat, dedente se præfecto, recuperat. Contractis ad Louuerium omnibus copiis, Carolus maturat ea persequi, quæ ad reliquam Normanniam subiugandam opus erant. Carolus igitur, Arthesium comitem Deu, sancti quoque Pauli comitem & Iohannem Saueusum cum quatuor armatorum millibus ad nouum castrum, cui præfectus erat Adam Billotonus An

Vernonenfes.

Institio Francorum sagittariorum.

Oratio comitis Dunensis ad Vernonensum oratoris.

Copie ad Carolum comitem.

glus, in praesidio habens quadraginta supra centum milites, proficisci iubet. Cap-
 tum est oppidum vi arxque recepta, concessa Anglis facultate, suas inde fortu-
 nas exportandi. Dunensem praeterea comitem Carolus alteras copias ducere Cam-
 brasium mandat, quem complures Franci proceres, vno exercitu, comitati sunt.
 Inter quos fuere comites Claremontensis & Niuernensis: Dordallus & Ialonus
 Franciae Marecallus, Carolus Culautus, Petrus Breseius, Gaucurtus, Buellus pe-
 ditum equitumque millia quatuor educentes. Castris ad Cambrasium admotis,
 post diem octauum, Guillelmus Ernitus, Anglus, arcis praefectus (lege cum Fran-
 cis libere discedendi composita) loco cessit. Erat Dessaium, in Alenconii ditione,
 castellum, quod Anglus multis annis tenuerat, ab eo que lacus, non longo multum
 intervallo distans. Hunc lacum cum hi qui ad Dessaium erant, expiscandum per
 eos dies accepissent, plerique lacum petunt, piscium concupiscentia illecti. Ea re
 per nuncios cognita, Alenconii dux, contractis ex tempore copiis, ad lacum oc-
 cultis itineribus contendens, Anglos illic palantes omnes intercipit. Captosque in
 Dessai conspectu sistens, eos neci destinat, nisi arcem dedant. Deditum oppidum
 est, & castellum. Ex Dieppa quoque qui in praesidio erant, partim Faecanum coe-
 nobium (quod ad Oceanum est) petentes, noctu expugnant. Nec longa mora in-
 terposita, ecce ab Anglia naus, quae circiter centum milites ad Faecani praesidium
 ferebat, ad portum appellitur. Quos Faecanarum oppugnationis ignaros, & ideo in
 continentem egressos, Franci comprehendunt. Ad haec Britanniae dux, Franco-
 rum suorumque robore stipatus, ex Britannia Constantiam profectus, ciuitatem
 secundo sui aduentus die (abeuntibus inde Anglis) cepit. Eadem fortuna nullo-
 que negotio sanctum Laudum, & vicinas arces, non paucas, occupat: vbi ex Fran-
 cis praesidium constituit. Sub id tempus Alenconiensis ad ducem suum missis
 clam nunciis, patere illi aditum in oppidum promittunt. Quo nuncio dux spem
 recuperandae hereditatis capiens, protinus copiis ad oppidum collocatis, ab in-
 colis intromittitur, Anglis in arcem fugientibus, quam fractis animis defensas,
 paulopost ducis se arbitrio dedidere. Auxiliatus est duci ad hanc rem Ludouicus
 Bellomontus, qui ex Caenomania, ad eum sexaginta equites ducens, conuenerat.
 Fuit eodem anno MCCCLXIX. apud Vascones Francis fortuna (sicuti ceperat)
 candidior: Gastone Fuxi comite Maulissonem obsidente, qui a Carolo, Vasconiae
 regionis, ad Pyreneum vsque administrationem receperat. Erant Gastoni in obsi-
 dione tria equitum, & decem sagittariorum millia. Quorum repentino conspe-
 ctu permoti oppidani, ad Gastonem nuncios, de deditioe, miserunt. Angli vero,
 vbi id cognouerunt, in arcem, quae in edita rupe est, profugerunt. Itaque Mau-
 lissione recepta, comes Fuxi, cum accepisset in arce penuriam frumenti & com-
 meatus esse, rupem ex omni parte circumuallat. Cui animo obsistendi rex Nau-
 arrus (cuius filiam Gasto habebat uxorem) sex varii generis hominum millibus
 contractis, cum Gastonis militum ordinem roburque explorasset, suis paulo re-
 trocedere iussis, ad comitis se colloquiū admitti impetrat. Coiere paruo militum
 numero principes, mille a castris Francorum passibus: vbi rex Nauarrus comi-
 tem allocutus: *Miror te, inquit, carissime gener, neglecta veteri nostra amicitia Mau-
 lissionem, quam tuendam mihi Anglus commiserat, vindicasse, & nunc arcem quoque
 capere conari, cui meus Conestabilis, suo & Anglorum nomine praesideret.* Ad regis
 verba Gasto ad sequentem modum respondit. *Affinitatem recte, rex illustris,
 commemoras, quam obrem tibi & beniuolus & obsequens esse debeo, si alio me non
 duceret parendi necessitas, & honestas officii. Carolo regi subiectione & fide cum sim
 imprimis obnoxius, tum ob id maxime, quod Vasconiam meae tutelae supposuit, iussus
 ab eo, Maulissionem cepi. Neque hinc abscedam, donec aut alter me fortior extrudat,
 aut arcem ad Caroli ditionem redire compulero.* Comitis voluntate cognita, Nauar-
 rus copias ad se reduxit. Obsessi vero impetrata discedendi securitate: arcem
 dederunt.

EODEM temporis tractu, quaedam in Normannia arces captae sunt a domino de
 Blauilla, Touqua, in rupe proxime oceanū extructa, a Dunensi comite Argentonū:
 vbi simulato metu ex muro de deditioe prolocutus hostis arma compararet, quidā
 in

in populo primores, diuersa qua Anglus parte dolos agit, Francos affati, fraudem
 manifestant, orantes, signum quoddam praese ferrent, sibi protenus dari. Oppidanos
 constituisse, Carolo regi parere, Anglis expulsis. Signo recepto, Francos admō-
 nent eō accedere, quō signum in muro erectum cernerent: se quidem illos in oppi-
 dum accepturos. Admissis, per muros bono numero, Francis, Angli suo commen-
 to frustrati, in arcem perprope cofugerunt. Quam non multo post dederunt, ex
 suis fortunis omnibus, praeter baculum vnum, nihil inde exportantes. Nec fuit Oli-
 uerio de Carfatio, praesidii praefecto melior conditio. Per eos dies castellum Gail-
 lardi, loco edito, ad Sequanarum ripam, constitutum (Carolo in obsidione agente) ca-
 prum est. Freneii quoque arx, ab Alenconii duce (dedentibus se libere Anglis) rece-
 pra. Gisfortium praeterea Richardus Merburus, Anglus, Carolo restituit. Donatus
 propterea a Carolo sancti Germani in Laia ditione atque praefectura. Duos in su-
 per liberos Iohannem atque Hemonem, qui apud pontem Audomari capti in cu-
 stodia tenebantur, recepit. Gisfortio praepositus est Gaucurtus Veteranus, aurata
 militiae eques: rerum gerendarum longa experientia & fide in regem spectatus.
 Tot per Normanniam locis potitus rex, cum & procerum praesentia, & robustissi-
 mo exercitu instructus esset, contractis, ad Nouiburgi planiciem, copiis, Dunen-
 sem comitem Sequanam (Rothomagum versus) transmittere iubet, praemissis ad
 ciues caduceatoribus, qui ciuitatem ad Caroli ius repeterent. Quos hostis commi-
 nata illis morte, audire recusauit. Tenebatur enim ciuitas firmissimo Anglorū pre-
 sidio. Caduceatorum relatione percepta, Carolus copias ad ciuitatem promouere
 mandat. Admotis in vrbis conspectu militibus, atque per caduceatorē, de deden-
 da ciuitate, ciuibus iterum admonitis, postquam triduo toto, quo illic acies consti-
 tit, nemo in colloquium prodiret: ingruerentque continui imbres (erat enim hye-
 mis principium) Dunensis comes ad potem arcis se recepit: diuersantibus per cir-
 cumiacentes vicōs, ad hibernandum, militibus. Dum haec ita Rothomagi agun-
 tur, aliquot ciues, quibus grauis esset Anglorum principatus, duas turres, cum mu-
 ro intermedio, per speciem custodiae occupant, animo quidem Francos oppugna-
 tionis tempore in ciuitatem admittendi. Ea spe erectus Carolus, Dunensem comi-
 tem cum omnibus copiis Rothomagenses adoriri iubet. Posito in conspectu ciui-
 tatis toto exercitu, duas acies Dunensis instituit, vnam cui ipse praerant ad portam
 (quae Bellouaca dicitur) sistit. Altera, quam Claremontensis comes Carolus duce-
 bat, inter furcas & ciuitatem se locat. Expectantibus in eo ordine Francis, si quod
 ad ciuitate signum prodiret, venit ad eos hora, post meridiem, ferme secūda, homo
 eques, renuncians duas turres a quibusdam ciuibus non alia causa teneri, quam vt
 opem accedentibus Francis afferrent. Quo nūcio admonitus Dunensis, sagittarios
 ad eam partem, qua turres erant, mittit: ipse vero pedes (reliquo comitante exerci-
 tu) subsequitur. Iam scalis erectis, quadraginta armati in ciuitatem euaserant, cum
 Tallebotus cum trecentis egregie instructis, peditibus properans, militare vexillū
 in summo muro sistit. Moxque in eos, qui murum superauerant, & qui turres tue-
 bantur, de bacchatus, sexaginta trucidat: praeter aliquot, quos seruandos delegit ca-
 ptiuos. Qui vero praecipiti lapsu ē muro in fossam volentes se demittebant, vel cru-
 re vel brachio (paucis incolumibus) sunt mutilati. Post secundam oppugnationis
 diem, Rothomagenses indignati, aliquot ex suis, non mediocres, ciues a Talle-
 boto occisos esse, neque parum formidantes, ne altera oppugnatione expugna-
 ti, praeda fierent Francis, primores ciuitatis, assumpto suo archiepiscopo, cum po-
 puli turba prodeuntes, Sombrecerum forte ducem, quem rex Anglus Norman-
 niae praefecerat, per viam offendunt, atque ad insequentem modum pontifex al-
 loquitur. *Nostri clarissime dux, quamproxime nos circumfediti Francorum exercitus, me-
 que miseram ciuitatis conditionem ignoras. Secundus nunc atque quadragesimus dies agitur,
 quo nec frumenti, neque vini, neque lignorum quicquam ad nos importatum est: omnium
 rerum & maxime annonae caritas apud nos est. Per necessarium est, si salui esse volumus,
 rem cum Francorum rege componere. Liceat igitur tua cum venia reipublica & tuae salutis
 consulere: Mittere legatos, qui, iuncto cum Francis qualicumque federe, ciuitatem quiete ali-
 qua leuent.* Haec pontificis oratio, quamuis duci non conueniret, circum tamen

aspiciens, cum paucis satellitibus inter populi turbam se stipatum intellexit, ferocitate cælata humilitatem præ se tulit, se, inquiens, boni consulturum, quod ciues optimum factu arbitrarentur. Moxque ad publicas ciuitatis aedes se conferentem, pontifex & populi melior pars secuta est. Ibi communi assensu pontificem cum aliquot ciuibus atque equitibus Anglis oratores constituunt. Quibus mandata dant, Francum regem conuenire, & cum eo pacis, quam optimas condiciones possent, impetrare. Igitur præmissis ad Põtifarcem pontificis officiali, qui proficiscendi ad Carolum securitatem legatis obtineret, securitate habita, ad sancti Audoeni portum, tribus passuum millibus ab ipsa Põtifarce distantem, oratores conuenere. Af-
 10 fuere Caroli nomine Dunensis comes, cæcellarius Petrus Bresseus, & Guillelmus Cousinotus, & nonnulli alii, ex regio consilio literati homines. Cõfidentibus vtrinque legatis, Rothomagensis pontifex orat, Rothomagensibus imprimis remitti, si quod ab illis in Carolum regem perperam gestum esset. Id quicquid esset, non incolarum malicia, neque Franci nominis odio, sed, quòd Anglorum potentatui inuirti subiiceretur, fuisse perpetratum. Nunc regis potestati se ciuitatemque permiffuros, si cuique liberum foret, vel abire, quò suus animus inclinaret, vel in ciuitate saluis fortunis incolere, si tamen ad discedendum pateret Anglis sine offensione ad suos commilitones via. His tantum a pontifice postulatis nihil detractum est, modò iuramento firmarent ciuitatem in Caroli ditionem posituros. Adiurati, eũ in urbem noctu reuertissent, gestorum à se rationem, donec illuxisset, ponere non
 20 valuerunt. Coactò postera die concilio, cui Sombrecetus, assistentibus plerisque Anglis præsidebat, postquam legationis seriem pontifex enarrasset, ciuibus conuenta probantibus, indignantes Angli concilio egressi, alii in palatium, alii in arcem raptis armis se receperunt. Quare commoti Rothomagenses, arma quoque desumpserunt, constitutis passim, aduersus hostiles intidias, excubiis. Simulque Anglorum se discessionem per nuncium Carolo significat: vt sine cunctatione subsidium illis ferat: vno omnes animo esse, recipere illum in ciuitatem. Interim cum ii, qui excubabant, Anglos quosdam per vias armatos incedere conspexissent, septem ex illis trucidatis, reliquos in suas munitiones repulerunt, murorum parte, cum aliquot turribus & portis occupatis. Nec longa interiecta
 30 mora, Dunensis comes cum ingentibus copiis veniens: sanctæ Catharinæ cenobium, quod in colle ciuitati adiacente situm est (Anglis qui in præsidio erant, se deditibus) recepit. Quibus ne per viam Honfleo petentibus prædandi occasio esset: Carolus pecuniam ad quotidianam impensam donare iubet. Mox vero cenobium ingreditur. Dunensis autem comes ad portam (quam Marchaui- lam dicunt) castra fecit, anno Christianæ salutis M C C C X L I X. Ad quem protenus accedentes citium primores, ex propugnaculo, quod pro ianua erat, ita sunt prolocuti. *Faustus sælixque regi & nobis tuus ad nos, illustris comes, aduentus sit: populi siquidem iussu tibi occurrimus: portarum clauis representantes: quò intelligas pate-
 40 scere Franco militi, in ciuitate aditum: & quem voles ex totis copiis numerum, ad nos intro- ducere.* Quibus Dunensis comiter respondit: non suo quidem, sed eorum arbitratu se omnia gesturum. Visum est, mille equites cum suis sagittariis, qui in ciuitatem admitterentur, satis esse. Horum pars proxime palatium (quo Sombrecetus atque Tallebotus suum præsidium continebant) stationem habuit. Altera, inter palatium & arcem, sedem accepit. Tertia duce Petro Breseio, in ipso arcis conspectu constitit. Reliquus exercitus, ingens quidem, & supra, quam ante annos multos visus fuisset, copiosus, per agrum (qui ad Beluacos spectat) diuersatus est. His, sicuti annotauimus, ordinatis: Angli, qui pontem ad Sequanam amnem tenebant, se dedidere. Sombrecetus vero orat, ad Carolum ire sibi liceat. Admissus petit, id ratum haberi, quod Rothomagensis pontifex,
 50 de reddenda ciuitate, apud sancti Audoeni portum, ad se veniens, retulisset. Cui ad hunc modum Carolus modeste respondens: *Rem*, inquit, *Sombrecete, parum equam efflagitare videris. Poteras a quo iure cum Rothomagensibus frui, cum de deditioe ageretur. Sed tu aduersus pacis legem pugnans, quantum per te fieri potuit, spem in armis reposuisti: conatus ciues à me auertere. Constitui propterea*

te è palatio nunquam dimissurum, donec liberam ciuitatem, vna cum Honfleo, & reliquis, que tui occupant, locis in meam ditionem restituas. Postquam hæc Sombrecetus accepit: valedicens regi, in palatium remigravit: comitantibus illum comitibus Claremontano & Deu. Postridie palatium arcemque obsidere Carolus iubet. Sombrecetus autem, vbi ad oppugnationem parari tam diligenter omnia à Francis videret, in colloquium cum Carolo admitti petit. Ad regem cum venisset, eadem, quæ prius, postulans: vt ea quæ fuerat, Rothomagensibus inducta cõditio sibi suisque permaneret: responsum accepit, id se frustra sperare, qui apud sancti Audoeni portum conuenta recusarat. Atque ita à Carolo Sombrecetus in palatium digressus est. At Du-
 20 nensis comes, Caroli iussu palatium arcemque fossis circumuallat, ne obsessis egrediendi facultas vlla esset. Igitur machinis tormentisque circumadmotis: Sombrecetus Dunensem ad colloquium vocat. Data vtrinque fandi potestate, & diurnis per vices induciis confirmatis: postquam diu multumque vltro citroque itum atq; reditum est: conuenit Sombrecetum cum vxore & fortunis suis atque Anglis liberum dimittere, ea lege, vt aureorum quinquaginta Carolo, pacis tractatoribus milia sex persoluerent: are quod à ciuibus & incolis Angli contraxerant imprimis disoluto. Oppida præterea, atque arces ab Anglis per Normanniam occupatas restituerent. His iureiurando roboratis, & obsidibus (inter quos Tallebotus erat) datis, Sombrecetus dimissus est. Qui datæ Carolo fidei nõ oblitus, Thomæ Hou & Fou-
 30 queto Ethoni mandat, loca (de quibus conuenerat) in Caroli potestate reponant. Reposita omnia præter Harfleum sunt: quam arcem Corsonus, qui eam præsidio tenebat, relinquere pernegavit. Quæ causa fuit: vt vnus obsidum Tallebotus, aliis abeuntibus in custodia seruaretur. Emisissis Rothomago Anglis, Calendis Nouembris (omnium sanctorum solennibus rite religioseque absolutis) Carolus regio apparatu ciuitatem ingressus, mira admodum exultatione & omnium laticia excipitur est. Dum hæc Rothomagi geritur, Britonum dux Feugas, dedente se Francisco Aragonensi, recuperat: qui ab Anglis quoque deficiens, Fræcorum partium fuit. Mathagotus præterea (qui Belesinum præsidio Anglorum tenebat) postquam nullo suorum subsidio se adiutum iri cognoscit: locum duci Alenconii liberum
 40 dimittit. Fusam item per id tempus fuisse inuenio Anglorum cohortem, ad Gauraium, Normanniæ oppidum, cum frumentatum pergerent. Hæc cædes à militibus comitis sancti Pauli, ducibus Gaufrido Courano & Ioachino Roaldo, facta esse traditur. Postquam tempus, quod satis ad res Rothomagi componendas erat, Carolus exegit: Caudebecum profectus, Harfleum exercitum duci iubet. Cuius obsidio difficultatem multam afferebat: tum propter maris æstuarium, tum propter hyemis asperitatem, quæ & gelu & imbribus, plus solito, inhorruerat. Neque in a-
 50 gro vicino aedes aut tuguriola erant, ad militum stationem: sed, vt quisque melius poterat, scrobibus ad hoc effossis, sedem sibi parauerat, paleis atque genistis eas obtegentes. Præerat tormentis atque impedimentis Iohannes & Iasper Bureau fratres, industrii homines. Hi vineis atque aggeribus extructis: bombardas sexdecim ad quatiendum Harfleum muros in ipsius æstuarii arenis statuerant: ita vt per fossas ad oppidi proxime muros tuto perueniri posset. Et Carolus quidem casside armatus, & manu clipeum ferens, interdum ad opus visendum accedebat. Ab oceano autem quinque & viginti nauium classis excubabat, ne vel ab Anglia obsessis suppætiæ prodirent, vel obsessis fugæ adesset facultas. Hactam arcta circumfessione coangustatus hostis: Dunensem comitem ex muro secum verba habere efflagitat. Huic nomen erat Thomas Auringanus, in præsidio habens Anglorum millia duo. Conueniente comite Deu: cum diu fuisset de deditioe fabulatum, tandem natalis dominici die decretum est, hostem infra Calendas Ianuarias loco excessurum
 60 suis inde facultatibus, sine controuersia, exportatis. Id decretum sigillis sex Francorum procerum firmatum est: & ab hoste octo obsides dati. Calendarum die Harfleum receptum & obsides restituti. Quinto post die relicto firmo præsidio, Carolus Honfleo copias mittit. Ipse interim in cenobio Gemetensi diuersatus est. Quo ad eum Agnetem (quam propter egregiam speciem Bellam appellabant) venisse, Iohannes Chartherius, gestor Caroli scriptor, tradit: eo animo, vt regem

Carolus rex
 Rothomagum
 ingreditur.
 Reciperatur
 Feugas.

Harfleum.

Bella Agnetis.

admoneret prodicionis, qua in eum quidam coniurauerant. De hac Agnete constans mea aetate fama fuit, eam à Carolo adamatam fuisse, & puellam breuissimæ vitæ peperisse: quamquam Carolus, ex se prognatam esse, omnino diffiteretur. Decessit in eo cœnobio Agnes, condito sexaginta millium aureorum testamentum: vbi exsecta eius præcordia, humo tradita sunt: reliquum cadauer Lochias elatum & in diuæ Mariæ templo sepultum. Fuit namq; admodum lepida & faceta, luxuque & vestium cultu, supra mulieris modestiam, gloriabunda. Qui fastus, quâdoquidem nõ nisi grandi sumptu ducitur, eius pompæ impesam ad amorum mercedem Carolus facere credebatur. Accessit ad stupri suspicionem propinquorum Agnetis, ad dignitates ecclesiasticas, repentina promotio. Per eos dies comes Fuxi contra 10
 Guicem (validam in agro Baionensi arcem) iubet. Id postquam Nauarrus Conestabilis cognouit, coactis Anglorum copiis, vnâ cum Georgio Soltinto, Baionensi prætore, nauibus per amnem, qui Baionam præterfluit, vt obfessis auxilio adesset, ducens, à Francis (quibus hostis aduentus prædictus erat) interceptus est: & Anglorum ducenti, supra mille, occisi. Georgius autem, vbi male suis fauentem fortunâ intellexit, cuneo sexaginta equitum factò, per mediam Francorum aciem irrum- pens, in propugnaculum arcis peruenit. Vnde noctu egressus, cum Baionam se recipere festinat, à Fuxensi notho fugiens captus est. Ad Honflicum redeo. Quò præmissi Franci sagittarii, dum reliquæ copix aduenirēt, aliquot præliis cum hoste decertauerunt. Quò postquam Dunenſis comes accessit: & tormenta admota sunt: Courſonus, eques Anglus, Honflei præfectus, ad xii. Calendas Martias cedere arci (nisi infra eum diem subsidio suorum iuaretur) promisit. Frustratus expectatione: arcem reliquit, fortunas suas secum exportans. Freneium item receptum est, libere abeuntibus Anglis, qui illud præsidio tenebant: recepto quoque Montforto præfecto, qui apud Pontem Audomari captus erat: pro cuius redemptione salutiorum millia decem soluerunt. Eisdem diebus (Thomas cui Quiriellus cognomen fuit) cum tribus hominum millibus ex Anglia in Normaniam appellens, Valongnas inuadit, quas post primum & vigesimum obsidionis diem (libere inde emisso à bello Roaldo) capit. Nec diu illic moratus: ipse cum suis & iis, qui propinquioribus oppidis in præsiidiis erant, Cadomum Baiocasque mouens, per vada Clementis, iter facere constituit. Ea re cognita, Carolus comiti Claremontano mandat, Thomam Quiriellum persequatur. Igitur assumptis castrenſi comite: & Petro Breseio, aliisque insigni virtute proceribus, sexcentos equites cum sagittariis ducens, Gaufridum Cenuranum, & Ioachinũ Roaldum præcedere cum suis cohortibus iubet, qui hostium iter explorent. Inuento tandem hoste, postremam aciem adoriuntur. Occisis aliquot Anglis tantilla fortuna contenti: paulo ab hoste seorsum se receperunt, donec inuentum à se hostem comiti nunciassent. Nuncio accepto, comes copias diligenter promouet: & Anglos assequi festinat: qui ad vicum Forminiacum (qui Carentum inter & Baiocas est) iam peruenerant: & conspecto pro- 40
 cul Franco exercitu, in acie stabant instructi: adsciscentes cõfestim sibi ex Baiocis Mathagotum. Erant illis à tergo pomaria & sepes, quæ Francum in eos progredi maxime prohibebant. Quare in conspectum hostium veniens comes, leuibus præliis Anglos laceffit. Verum multitudine militum inferior, Richemontem ex sancto Laudo ad se venire per nuncium orat. Qui impigre aduenit: Iacobo Luxemburgo eum comitante: quos Lauallus Doruallusque & Loheacus sequebantur: qui ducētos & quadraginta equites, præter sagittariorum magnum numerum simul efficiebant. Iam enim comes Claremontanus diu pedes pugnam commiserat: & paululum cesserat loco aliquot tormentis amissis, cum Richemontus ex Molendino (cui de fossa appellatio est) vbi castra posuerat, suos in hostem emittit. Quos, postquam 50
 ad pontem (quem de Barra incolæ vocant) concessisse Mathagotus conspexit, ipse cum Vero, insigni equite Anglo, & mille satellitibus, desertis lociis partim Cadomum, partim Baiocas petit. Desertus a Mathagotho Quiriellus, ad inferiorem profluentem (quò vicus alluitur) cõmilitones suos concedere iubet. Illic cõmissio acerrimo prælio, sagittarii Anglos fundunt, & partim interimunt, se cum comite Claremontano

Guicem castel-
lum prope Ba-
ionam.

Pugna Formi-
niacum.

remontano protenus coniungentes. Nec mora, iussus à Richemonte Petrus Breseius, superiorem Anglorum alam inuadit: quosque obuios prosternens: quamquã viriliter Anglus decertaret. Vtroque cornu fuso, Richemontus, superato fluente, hostem totis copiis aggreditur. Decertatum est eo loco incredibili pertinacia. Nec profuit Anglo, quòd multitudine præstaret. Occubere enim septingenti septuaginta quatuor supra millia quatuor, & Thomas Quiriellus, cum aliis mille, insigni nobilitate Anglis captus, octo tantum ex Francorum exercitu desideratis. Præ ceteris Francis enituit eo prælio spectatissima Monsgasconis & sancti Seueri fortitudo. Nec caruit laude Petrus Breseius, plurimique habitus est dominus Manneius, Floqueti militum ductor. Qui Floquetus, effracto à calcitrante equo crure, apud Pontem arcis ægrotus decubabat. Parta insigni victoria, Franci Virum copias duxere: non sine contouersia, conestabilem an comiti Claremontano eius victoriæ gloria deberetur. Plerisque affirmantibus in Conestabilem victoriam esse referendam, qui magistratu superior esset: aliis contra sententibus, comitem Claremontanum ad id prælium à rege delegatum nomine fuisse, eiusque auspiciis partam victoriam: diremit contentione Carolus, & rem sapienter fortiterque gestam, Claremontano assignauit. Parisiani de victoria Formigniana certiores facti, duodecim puero- rum infra primam adolescentiam millibus ad sanctum Innocentem contractis: supplicationem ad diuam Mariam templum decreuerunt, singulis eorum lucernam ceream accensam manu gestantibus. Viro, quò se Franci cõtulerant recepto, Claremontanus Baiocas contendit, Richemontus ad Britonum ducem profectus est: qui delecto exercitu Abrincas circumsidere statuerat. Circumuallata ciuitate, & crebris per dies viginti oppugnationibus vexata, Lanietus, loci præfectus, cū præsidio libertate abeundi imperata, ciuitatem reliquit. Tombellenam prætere arcem, non longe diui Michaelis iugo distantem, in rupe extructam, Britonum dux Anglis (quamquam frequentes essent) paruo negotio exclusus, Caroli nomine recepit. Eodem anno, qui fuit salutis ccccl. supra m. Carolus in Baiocenses Dunensem comitem cum exercitu legat. Qui nihil moratus, ad suburbium, quod Cadomum versus spectat, castra fecit. Claremontanus comes, & ipse castrensis cum suis 30
 copiis alteram, quæ ad Carentonium vergit, occupant. Domino de Montenaio, copiarum ducis Alenconii ductori, & Roberto Conigano Scoto, pars quæ ad diui Frãncisci cœnobium est, cessit. Atque ita tribus diuersis locis Baiocenses obfessi, dies quindecim grauem obsidionem tolerauere, egregie pugnantibus Anglis, qui in præsidio erant nongenti longo armorum vsu bellaces. Itaque quamquam crebro tormentorum iactu, muri, per ambitum ciuitatis, deiecti essent, facilemque expugnationem fore milites Franci existimarent, inuitis principibus bis vno die oppugnationem tentauere: cupidi deturbare tota Normannia Anglos. Accepi Regnober- tum (quem in sanctorum numerum relatum Baiocenses magna religione venerantur, qui viuens & Baiocassinus comes primum, & deinde episcopus extitisset) vi- 40
 sum fuisse per quietem Dunenſi comiti, eumque oppugnationis admonuisse, quã miles Francus reparabat: vetuisseque ne id pateretur, sed furentem exercitum reuocaret. Id si faciat, bene quidem obsidionem sibi cessuram: si secus, dispendium accepturum. Atque ea visione excitatum comitem, mox ad milites properasse, eosque ab oppugnandi pertinacia reduxisse. Mathagotum vero, post quindecimã obsidionis diem, ad colloquium cum Dunenſi comite accessisse, conditionesque suæ & Anglorum ex ciuitate digressionis accepisse. Enimuero, tametsi multa sibi cõcedi peteret, illud tãtum impetrat: abiret cum suis cõmilitonibus liber, armis relictis. Clarioribus autem sceminis, singulos equos, qui eas veherent, habere: equitibus aureos decem: peditibus quinque exportare permissum. Interdictum ne Cadomum, sed Chereburgum se recipere. Sub idem tempus Briquebecum Valon- 50
 gneque à Conestabili receptæ, cum sancto Saluatore Vicoto. Deinde Cadomum obfessum, quod firmissimo præsidio Anglus tenebat. Richemontus ad diui Stephani monasterium stationem accepit, cui se cõfestim comes Claremontanus coniunxit. Erant his militantes equites mille ducenti, cū quatuor millibus & quingentis peditibus, duobusque millibus Frãcorum sagittariorum. Dunenſis comes

Virus capi-
tur.
Abrinca.

Baiocenses.

Cadomenses.

suburbium Vancellenſe obtinuit, quingentos equites, pedites quingentos ſupra millia duo, & totidem Francos arcitenentes ducens. Aſſuere quarto poſt die Niuernenſis comes cum comite Deu, & armatorum fortiffima manu, qui Orna amne, per pontem, ad idipſum à Francis conſtitutum, tranſmiſſo: ad trinitatis cœnobium conſedere. Conuenientibus ad hunc modum copiis, poſterâ die propugnaculum, quod ad diui Stephani ædem vergebat, expugnatum eſt. Venit deinceps Carolus, & cum eo Renatus Siciliæ rex, mille equitibus, duobuſque ſagittariorum millibus equo veſtis, & totidem Francorum arcitenentium millibus ſtipatus: diuerſatufque eſt apud Ardainum monaſterium, vbi per tempus obſidionis habitauit. Auxit militum animos Caroli potentia, & circumductis per ambitum foſſis, cuniculis ad oppidi mœnia ſuccedebant. Et propugnacula, quæ ad Vancellenſe ſuburbanum pro portis erecta erant, Dunenſis ante omnes oppugnare cœpit, vique expugnauit. Conſtabilis vero, nihilo ſegnior, turrim (quæ ad angulum oppidi, ſanctum Stephanum verſus, extabat) ſuis per cuniculû miſſis deiect. Ea prolapſa, hoſtem ita perterritum, vt de deditioe mox colloquium iniret. Rebus componendis Carolus Dunenſem, & cum eo Petrum Breſeium Iohannemque Bureum præfecit. Anglorum nomine Richardus Heriſſonus, Cadomenſis præſes (quem Balliû vocant) & Robertus Gargeus conuenerunt. Pro ſe Euſtadium Gauuetum, & diui Stephani Abbatem Cadomenſes miſere. Conuentionis dies poſtridie feſti, diui Baptiſtæ Iohannis fuit. Pactum eſt Anglos oppido exceſſuros, ſi infra Iulias Calendas, ope ſubſidioque ſuorum non iuuarentur. Ad conſtitutum diem cum nemo illis ſuppetiaretur, conuentus paruertunt: oppidum arcemque dederunt. Erat in arce dux Sombrefſetus cum vxore & liberis, magno vallatus militû præſidio. Nam, ad oppidi cuſtodiam quatuor Anglorum millia fuiſſe memorantur. Quibus, ad ſua in Angliam conuehenda, naues datæ ſunt. Liberato Anglis Cadomo, Dunenſis comes, cum ducentis equitibus, & ſagittariorum frequentia, per arcem in oppidum ingreditur. Quinto poſt die Carolus à populo magnifice exceptus, poſtquam magiſtratus officiaque diſtribuit, exercitum Falleſiam ire mandat. Dum Cadomi Carolus agit, venere à Philippo, Burgundorum dũce, oratores dominus Croius & Iohannes Croius fratres, & Darſitus quoque Campanus, eques auratus: qui peterent Caroli filiam, Carolo Philippi filio, vxorem dari. Procedentibus Falleſiam copiis, & Iohanne Bureo (qui impedimentis præerat, multos ſagittarios ducens) longo intervallo ſubſequentem, Angli, eruptione facta, impedimenta adoriuntur. Quos cum ægre Bureus ſuſtineret, aſſuit conſeſtim Potonus cum valida cohorte, cuius virtute in ſuas munitiones hoſtis ſe retulit. Succedentibus deinde copiis, Falleſia toto ambitu circumdatur. Cui obſidioni cum multo plures, quàm negotio conueniret, aſſiſtere Carolus intelligit, Richemontem cum parte copiarum Chereburgum mittit. Qui ad Falleſiam manſerunt, multis ſubaectis foſſis tormentiſque muros quaſiunt, obſeſſos nullo tempore quieſcere permittentes. Qua re veriti Andreas Trefbotus, & Thomas Ethonus, quos eò loci Tallebotus ad præſidium, cum quingentis ſupra mille, Anglis reliquerat: ne vi expugnarentur, ea conditione Falleſiam in Caroli poteſtate reponendam, datis obſidibus, ſe aſtringunt: ſi Tallebotum dominum ſuum (qui apud Druidas captus tenebatur) Carolus liberaret. Exactis vndeſcim dierum induciis (nemine ſuppetias obſeſſis ferente) & Talleboto recepto, Angli, qui Falleſiam tenebant, liberi abiere. Falleſia præfecturâ Potono Carolus contulit. Atque inde exercitus partem Carolo Culauto dũce, Danſrötum legat. Ea arx, etſi fortiffima eſſet, validoque Anglorum præſidio teneretur, hoſtis nihilominus fortunæ præſentis iniquitatem conſiderans, impetrata abeundi poteſtate, oppidum cum arce Franco permiſit. Eadem tempore, Chriſtianæ quidem ſalutis anno MCCCCL. Franciſcus Britonum dux, qui Caroli partes conſtanti fide ſecutus fuerat, mortem obiit. Huic aduerſus Ægidium fratrem inexpiabile odium fuit: propterea, quòd Angliæ factionis eſſet, neque vlla ratione, vt ab ea reſpiſceret, adduci poterat. Quare in cuſtodia habitus, Franciſci tandem iuſſu à duobus ſatellitibus, mantilibus ad eius iugulum contortis, ſtrangulatur. Eius necis culpam in Montabanum, qui Ægidii cuſtodiam à dũce receperat, Britones referunt: dicentes, Ægidium

Falleſia.

Danſrötum.

Ægidius, dux Britanniæ frater ſtrangulatur.

dium quidem bono in Francos animo fuiſſe, ſed Montabani perfidia, ſecus ac ille ſentiret, Franciſco relatum extiſſe, eiufque rei teſtes poſtea fuiſſe collegas Montabani, quorum pars vltimo ſupplicio affecta eſt, pars fuga vitæ conſuluit. In Chereburgi obſidione, res, ante illam ætatem, inaudita, geſta eſt: cuius auctorem fuiſſe Iohannem Bureum traditum eſt. Eſt Chereburgum arx, ad maris æſtuarium ſita, loco arenoso & ad tormenta locanda ſolo inſtabili, quò per dies ſingulos ſemel atque iterum mare inſluit. In tam maleſido loco Iohannes Bureus tormenta ſtabilivit, obregens ea, contra pelagi iniurias, tegumentis coriaceis: quæ multa pinguedine ipſe deunxerat. Eo pacto puluis, qui in tormentis erat, deſenſus, nullo maris humore viciari poterat: ita vt, reſtagnante pelago, tormenta facile ad iactum eriperentur & muros arcis concuterent. Rei nouitatem admiratus Thomas Gonelus, præſidii moderator, dedendæ arcis conſilium capit. Erat illi filius, ob æs contractum Rothomagi, obſeſ. Hunc in precium deditioe ſibi reſtitui petit. Quo recuperato, ipſe cum toto Chereburgi præſidio in Angliam liber dimiſſus eſt. Initio huius obſidionis, occiſus ex muro eſt præfectus Coitiuus, Franciæ Admiralus, bello ſtrenuus & fide erga Carolum ſpectatus. Interemptus præterea Tedualus Cormoſianus Trecentis prætor, bello non illaudatus eques. Hæc Chereburgi arx vltima locorum fuit, quæ Anglis deuictis, in Normannia Carolus recuperauit: poſt annum & dies ſex, quàm bellum inchoaſſet, parua quidem hominû cæde atque ſtrage, ſi hoſtium multitudinem atque potentiam, variasque per loca victorias putes. Eſt enim terra Normannia, vna metropoli, & ſex urbibus, quatuor & nonaginta munitiffimis oppidis, atque arcibus potens, plerique vicis frequens ad ciuitatum ſpeciem extructis, quam ſexto vix die expeditus pertranſeat, pecoris & piſcium ferax, frumenti vberriſſima, pomorum atque pirorum tam paſſim conferta, vt hinc potum gens ſibi aſſatim exprimat, & ad externos copioſe fructus exporteret. Lanificii plebs ſtudioſa eſt, & bibax etiam pomacii quod ſiceram vocant. Gens omnis ſuaſte natura callida, nullis exteris legibus obnoxia, moribus ſuis & conſuetudine, quam pertinaciſſime tuetur, viuunt, doli quidem & litis appime gnara, quo fit vt cū illa ſocietatem aut negotium fortiri exteri formident: alioquin doctrinæ & religioni dedita, bello inſuper idonea & fortis. Cuius egregia in externos geſta plurima referuntur.

Notabile.

Normannia

Normanni

Post ſubaectam Normanniam, quam armis tuendam Richemontus accepit, Carolus ad Aquitanos animum conuertit: quibus quadraginta ſupra centum annos Anglus dominatus fuerat. Primas eius belli partes recepit Lemouicēſis vicecomes, & cum eo Carolus Culautus, Mareſcallus: Potonus Santralianus: Petrus Louuanus: Iochinus Roaldus: & Gaufridus de ſancto Belano. Hi ad Bergeracū agri Petragoricorum ducentes, oppidum circumuallant, ad motiſque tormentis expugnant. Cui ad præſidium præſicitur cum centum equitibus Philippus Culautus. Inde Iofacum, in Dordonæ amnis ripa ſitum, mouentes, occiſis quinque & viginti Anglis, caſtellum capiunt, deditibus ſe mox aliquot finitimis locis. Cum ad Aquitaniam expeditionem pecunia, ad militis ſtipendium, parum ſufficeret, delatus eſt Xanconius, regii ſiſcipriarius quaſtor, quòd regiam pecuniã male adminiſtraſſet. Idcirco in vincula, apud Turonos coniectus, ingentem admodum pecuniam, regio ſe ærario deraiſſe conſeſſus eſt. Igitur diuturno carcere caſtigatus: quamquam grauior peculatori pœna deberetur: tamen centum & viginti millibus aureorum, à benigno rege mulctatus eſt. Leue quidem, pro immoſo furto ſupplicium. Per id tempus Doruallus comes, Alberti filius, Anglos exoſus, ex Baſaco ad Medocum, non procul à Burdegala, inſulam, prædæ gratia, iter faciens: cum ſui curandi & reſcindi causa in ſaltu: qui ſecus viam erat: reſtituiſſet: certus efficitur, Burdegalenſes duce ſuo maiore (ſic enim ciuitatis magiſtratum vocant) in eum arma deſumpſiſſe, atque in proximo circiter nouem peditum millia ad eſſe. Quo nuncio minime exterritus Doruallus, tametſi quingentos tantum, ſed egregia virtute, milites haberet, aciem inſtruit: moxque hoſtem adortus, ſexcentorum, ſupra mille, hominum cædem fecit, fugiente Burdegalam duce. Cœpit præterea ducentos & mille captiuos. Huius victoriæ partes ſibi merito vendicauerunt Stephanus Vignolus

CAP. 5.

Aquitania.

Quid aiſ? Copiis eſt danda uenia.

gnolus, Robinus Petitus, qui Scotorum cohortes ducebat, & alter militum ductor cui Lepinasus cognomen fuit: militari fortitudine atque usu exercitati. Fracisco, Britonum duci, cum Petrus in principatu successisset, ad Carolum se contulit, qui eo tempore Monbafonem incolebat. Veniendi causa erat, fides Carolo ob ducatum prestanda, utque in regis verba iuraret. Fidelitatis sacramentum soluentibus mos est, cingulum, ensen clypeumque deponere: quæ relicta, ad primum regis cubicularium, pertinent. Postquam fide Carolo prestata, ea militiæ insignia Petrus deposuit: Trenellus cancellarius: *Tu igitur, inquit, illustris dux regi liberam pro-* 10 *fus fidem exhibes, eique ut domino pariturus, te illi subiectum ostendis?* Cui ducis cancellarius, qui iuxta astabat respondens: *Non, inquit, ut locutus es, Francorum regi se subdi-* 10 *tum dux profitetur? Diversa est & in hoc atque aliis Francia principibus ratio fidei prestan-* 10 *da.* De hoc verbo cum diu altercatum fuisset, & ego, inquit, *Carolus ò illustris dux,* *tuorum antecessorum more te admitto.* Deinde Petrus ob Montisfortis comitatum in Caroli verba iuravit, nulla que adiecta conditione, Carolo fide se adstrinxit. Insequenti vere rex Dunensem comitem in Aquitaniam legat, adiectis illi copiis. Imperatque montem Guionem circumferre. Ad quem Angolismorū dux, non longe post cum iusta militum manu, ipseque Iohannes Bureus accessit. Fuisse in eo exercitu quadringenti equites, cum suis peditibus, & gefariis, & tribus Francorum sagittariorum millibus referuntur. Eques enim apud Francos is est, qui vno gladiatore, & duobus sagittariis militat: publico stipendio alitus. In præsidio montis Guionis erat Arnoldus de sancto Iuliano: qui desperata salute, confestim in colloquium cum domino Rochechoardi, & Rochefoulandi, Iohanneque Bureo venit. Deditio- 20 *nis conditionibus firmatis, cum ad diem præfinitum, nemo Anglorum nomine, suppetiatum Arnoldo venisset, ipse libertate cum suis bonis abeundi obtenta:* 20 *montem Guionem Carolo potestati reliquit.* His quoque diebus Dunensis comes Blaiam (quæ è regione Medoci insulæ, in littore maris, sita est) duobus locis obse- 30 *dit, qui in portæ conspectu stationem sibi constituit, ad arcis regionem aliquas copias locat: quibus præfecti erant Iacobus Chabanus, & Iochinus Roaldus. A mari vero Iohannes Bursarius classi imperabat, armatos complures atque com-* 30 *meatum vehens. Qui ad portum succedentes, quinque ingentes hostium naues ex Burdegala obsessis subsidium frumentumque laturas conspiciunt. Quas intrepidi adoruntur, & duro commisso prælio, Anglos in fugam agunt, eos ad stationem vsque Burdegalensem persequentes. Reverso ex hostium fuga Bursario Blaiam tor-* 30 *mentis quatitur: ita, ut multis partibus muri corruerint, & Franci aliquot sagittarii, de Petri Louuanii phalange occidente iam sole, in muros peruaferint, sequentibusque reliquis, oppidum vi ceperint, ducentis ex præsidio partim occisis, partim captis, ceteris in arcem se recipientibus. Quibus vita his conditionibus salva fuit. Omnes in regis potestatem iure captiuitatis venirent. Vnde precio dato se redimere postea possent. Bona sua omnia sub custodia deponerent, nec inde quicquam ex-* 40 *portarent. Liberati, aliquando in Francos arma non caperent. Nec captiuitate exi-* 40 *merentur, nisi ea quæ per Aquitaniam occupabant, libera dimississent: dimissis etiã quibusque, quos, vel iure belli, vel contracti æris obligatione, ipsi haberent in vinculis. Erat cum Anglis Petrus de Monteferrato, homo insigni nobilitate, qui præ-* 40 *senti libertate donatus est: datis obsidibus filio & nepote, donec decem aureorum millia persoluisset. Qui si intra quadagesimum diem fidelitatis iuramentum Ca-* 40 *rolo præstaret, duoque suæ ditionis oppida Dunensi comiti seruanda committeret, pecunia absolueretur. Rebus apud Blaiam ita constitutis, Franci oppidum ar-* 40 *cemque recipiunt, seque mox ad Burgum conferentes: vbi Berardus de Monteferrato, cum quingentis bellacibus armatis in præsidio erat: loco potiuntur, deditibus se Anglis, & sua inde libere ex composito exportantibus. Eodem ferme tẽpo-* 50 *re quatuor locis Franci obsidionem posuere. Albretus cum duobus suis libetis, & robusta militum manu Arquas: Armigniacus comes Rionem: Comes de Pointi-* 50 *eure Castillonẽ, in Petragoricensium agro, circumvallat: Dunensis comes Fron-* 50 *facum: natura atque arte munitissimã arcem: petere iubet. Interim autem Libour-* 50 *nenfes, missis ad Dunensem comitem oratoribus, certis se legibus Carolo ditioni* 50 *credidere*

Altercatio de modo præstandi fidei regi per Britonum ducem.

Eques apud Francos quisnam.

Montis Guion.

Blaiam.

Burgum.

credidere. Obsessi vero quatuor locis Angli, cum accepissent Burdegalos de ditione cum Francis verba facere, acerrime quidem se defendebant, euentum conuentionis prætolantes, ut vna cum ciuitate communi pacto vterentur, aut re infecta conditioni temporum se accommodarent. Sed qui Fronfacum tuebatur, obsidione angustati ad xiiii. Calend. Iunii arcem Francorum potestati permittere promiserunt, nisi intra illam diem, suarum partium duces, opem illis afferrent. Postquam frustra auxilium expectant, Fronfacum (ut conuenerat) relinquunt, cum suis bonis abeuntes, receptis obsidibus, quos ad promissi firmitatem Dunensis comes acceperat. Dum hæc in prædictis obsidionibus geruntur, Burdegalenses ad Dunensem comitem suos nuncios mittunt, cum mandatis, se atque ciuitatem cum pro-

10 *uincia Vasconie, Carolo potestati diffinitis conditionibus submitteendi. At nos deditio-* 10 *nis formulã non subiicimus, propterea, quòd Burdegalenses in fide non manserunt, quamquam exacta die, qua ex Anglia opem prætolantur, Francos in ciuitatem in-* 10 *duxissent. Fuxen comes & Captaubuffus Burdegalorum exemplum se cuti, in Carolo ditionem venere, quibusdam adiectis conditionibus, quas Dunensis comes, fortunã non aspernatus, regis nomine admisit. Pacata omnifere prouincia, magna pars exercitus domum dimissa est: quæ viginti millium robustorum virorũ, & qui armis assueti essent, numerum efficere certo cognitum est. Supererat vltima Vasconum Baiona: quam missis cum expeditione comitibus Fuxi & Dunensi cir-*

20 *cumvallare Carolo mdat. Obsidio propter bina fluenta Doram & Niuam, quibus ciuitas pene omnis alluitur, duobus locis ita partita fuit, ut alter exercitus alte-* 20 *ri suppetiari non posset. Paucis tamen intercedentibus diebus, Angli (qui suburbium sancti Leonis forti præsidio tenebant) rebus suis diffisi, suburbium cum sacris locis incendunt, ad suos se recipientes. Quos insecuti prope Fraciam, parum absunt, quin vna cum hoste in ciuitatem irrumperent. Sed altissima fossa impediti, impetu ab-* 20 *stinuerunt. Postridie eius diei Albretus & vicecomes Tartarus, cum ducibus equitibus & tribus sagittariis millibus sublicium pontem, qui ad sanctum Spiritum ducit, per quem ad obsidentes hosti patebat accessus, occuparunt, eumque deiiciunt.* 20 *Erat ad mare propugnaculũ, quo eruptionem facere hostis poterat. Igitur imparatos intercipere Francos ratus: cum clam milites eduxisset, Bernardus Biernus, Fuxen-* 30 *notus, in hostem progressus, eum in ciuitatem egregia virtute retrusit. Nec longa interueniente mora, templum ciuitati propinquum, fossis atque aggere diligenti-* 30 *ssime munitum, partim dolo, partim vi atque armis capit, atque ita circumquaque ciuitate conclusa, obsessi metu percelluntur. Nec tardant nuncios ad comites mittere, qui colloquium impetrent. Quo assecuto, pax eis concessa est, si Iohannem de Belmonte: Rhodium equitem, præsidii præfectũ, cum omni reliquo præ-* 30 *sidio captiuum darent, reliquis ciuitatis incolis suis legibus relictis, si quadraginta aureorum millia in rebellionis multam persoluerent. Ad hunc modum Baiona Carolo ditioni restituta est. Die vero insequenti, oriente sole, sereno cœlo, crux can-* 40 *dida in cœlo visa apparuit: quam & Francus Anglusque palam conspexit. Quo cœlesti signo, arbitrati ciues, se diuinitus admonitos, Carolo parere: mox Angli regis insignibus abiectis, cãdida se cruce (ut Fracis mos est) ornauerunt. Baiona recepta, aliquot ex Burdegala atque Baiona ciues, ad Carolum (qui apud Taliburgũ agebat) veniunt, fidem non secus, quam suo regi exhibentes. Baionensibus autem Carolus ex millium quadraginta multã, viginti remisit. Eadem tẽpore Gandenses à Philippo, Burgundionum duce, discessere: ob salis tributum, quod illis annuum imponere conabatur. Hinc bello excitato, magna pars regionis cede atque incendio vastatur. Nec fuit Philippo incruenta victoria. Rediere tandem in ducis beniuolentiam Gandenses, rebellionis pœnas magno ære luentes. In Anglia quoque, ob reipublice administrationem, dux Eboracensis & Sombressetus, congregatis copiis, manu conferere festinabant, nisi episcoporum studio atque moderatione destitissent. Per id tempus Nicolao v. ecclesiam Romanam ministrãte, cum Turci capto Bizantio Græciam omnem fere occuparent, Guillelmus Destoteuillus Rothomagensis cardinalis, ad Carolum legatus mittitur, qui inter Francos Anglosque pacis arbiter esset. Nam tam potentibus regibus bello per odiũ occupatis, reliquos Christiani*

Burdegalenses.

Cruce candida.

Gandenses.

Constantinopolis à Turcis capitur.

Christiani nominis populos à Turcis inuadi & facile vinci, pontifex verifimiliter formidabat. Legato Carolus respondit, dolere sibi ea, quæ à Turcis Græcia pate- retur. Neque se adeo in Anglos esse concitatum, quin positis armis æquam hone- statem pacemque admittat. Id semper non modo optasse, sed & hosti obtulisse. Ea si interueniat, se armis, milite atque opibus, afflictis Christianorum rebus vltro au- xiliaturum. Traiecerat in Angliam ad Hæricum regem eadem causa archiepisco- pus Rauennates. Cui per regis Henrici, ad id delectos, consultores responsum est: Cum tantum terræ à Francis Angli sustulerint, quatum Carolus ab eis abstulisset, tum oportunum fore, vt de pace conuentio haberetur. Tam superbe verbum fe- cit hostis, cui de Christianorum eminenti periculo nulla cura erat. Igitur legatio- nis exitus inanis extitit, nisi, quod scholæ Parisiensis deprauatos mores compo- sitiones reddere legatus studuit, excommunicationis mucrone feriens, eos qui po- sitarum à se legum præuaricatores forent: quæ scholæ rectoratum, id est, prima- rium magistratum (qui tertio quoque mense finitur) pecuniæ largitione reciperet. Quæ lege cæteri quique scholastici magistratus tenebantur: ne solito strepitu at- que largitione officia venirent. Dum hæc à legato geruntur: Iacobus Cuerus, Caroli argentarius, cum Turcis commercium habens: delatus est, quod omnis ge- neris arma contra ecclesiasticam prohibitionem ad illos importasset: opificesque & fabros eiusmodi artis, ad eos demississet. Christianum in super è Turcorum ser- uitate forte elapsum, domino suo captiuum remisisset: & ingentem, per linguam Occitanam, pecuniam exegisset. Eas ob res in carcerem, Caroli imperio, coniectus est: deinde grandi ære multatus, in exilium deportatus est. Pœnas quoque falsæ delationis luit scemina insignis, cui Mauritanienfis nomen erat. Inuenio Sabaudie ducem, per id tempus, in Carolum non nihil commississe: & propterea regem irri- tatum, expeditionem in Sabaudum duxisse. Delicti vero modum scribere non possum: quem à scriptoribus non accepi. In Forestam Carolus cum venisset (vn- de breuis in Sabaudos est transitus) legatus Destoteuillus ad Nicolaum pontifi- cem reuertens, cognito Caroli aduentu, ad ducem primum conuerso itinere, mox ad regem venit: atque ita egit, vt commissorum pœnitens dux, omnia satis Carolo facturum iureiurando promitteret. Ea ducis pœnitentia mitior factus rex, domum copias misit. Legatus cœptum iter persequitur. Interea Burdegaleses vetustæ Anglorum consuetudinis & contubernii non oblitæ, aduersus Francos coniuratio- ne facta, dominum Lesparrum, cum aliquot ciuitatis optimatibus, per speciem ali- cuius conuenientis negocii, à se dimittunt. Cuius coniurationis auctores fuisse re- feruntur Monferratus & Dangladus fidei, quam Carolo præstiterant, contempto- res. Euecti in altum, qui Burdegala egressi erant, in Angliam ad Henricum se con- ferunt. Promittuntque se ciuitatemque suam eius potestati permitturos, si exerci- tum in Aquitaniam mittat: Francorum apud eos nullas copias esse, præter eas, quæ in præsiidiis erant constitute, minus ad conferendum prælium sufficientes. Lega- tur ad id bellum ab Henrico Tallebotus, qui Anglorum millia quinque classe im- ponens, ad Medocum insulam. x v. Calendas Decembris ad nauigant, confestim- que aliquot cohortes late mittens, terrorem incolis incutit. Burdegaleses audito Talleboti aduentu: alter ad alterum sermone clam habito: Francorum præfectos liberos dimitti oportere, consulebant. Hi erant Coitiuus Aquitanix Senescallus & Iohannes Podiensis, proprætor ciuitatis. Dum in dubio res agitur, quidam secre- to abeuntes, portam Anglis referant. Nec mora, vterque præfectus, cum omni præ- sidio, & regis magistratibus, ad hostium manus, nulla cede commissâ, proditi sunt. Coniuratione ad Carolum perlata, vtrunque Marefcalli cum Doruallo comite, & Ioachino Roaldo, ad Claremontensem comitem (qui Aquitanix præerat) mittit: sexcentis equitibus, & eis adiunctis sagittariis, eos comitantibus. Sed diligens ho- stis, prius aliquot arces cepit, atque copiæ conuenissent. Superuenerant quoque Talleboto ex Anglia quatuor millia armatorum, cum octoginta nauibus, cœmea- tum affatim vehentibus. Et Castillio quidem Fronfacusque in potestatem Tallebo- ti peruenerunt. Carolus autem, postquam Turoni hibernasset, nouas copias edu- cens, Lisigniæ castra fecit: atque inde ad sanctum Iohannem progressus, accepit Charlaium

Reformatio
scholæ Pari-
sienfis.

Iacobus Cue-
rus.

Burdegaleses
à Carolo de-
fectio.

Charlaium oppidum, à Iacobo Chabano vi captum esse, multis Anglis occisis: atq; eos, qui in turrim confugissent, capite omnes punitos extitisse, propterea quod præstitam Carolo fidem abiurassent, hostem secuti. Nec multo post Castillionem in agro Petragoricensi, copias ducere Loheacum iubet, attributis ipsi octingen- tis, supra mille, equitibus cum sagittariis. Positis apud Castillionem castris, Iohan- nes Bureus & Iaspar eius frater, impedimentorum præfecti, septingentos, quos continenter habebant, fossores, fossis circundare castra imperant. Cognito, quid ad Castillionem gerebatur, Tallebotus, eductis quinque Anglorum millibus, in Fran- cos progreditur: qui ad eius aduentum in vallum se festinanter recipiunt. Pedites vero sagittarios segnius agentes Tallebotus circiter centum intercipit. Qua fortu- na elatus, cum Francos fugere persuasum haberet: nec suæ adhuc copiæ omnes conuenissent, paulo restitit: atq; interim se curare milites iubet. Hæc mora Franco non inutilis fuit. Nam interea vallum munitioribus tormentis munit, & se in ho- stem animose corroborat. Coacto omni exercitu, Tallebotus ad Francorum mu- nitiones ducens: in vallum tumultuario impetu irrumpere contendit. Quem con- stanti virtute Francus exturbat. Vtebatur eo die Tallebotus (quod veteranus es- set) paruo gradario, ex quo suos in prælium animabat. Reliqui vero omnes, pedi- tes dimicabant, & incredibili animi feruore castra oppugnabant: militaria signa longe plura ad ostentationem ferentes, quam illorum numero conuenirent. Pu- gnatum est diu, atq; acerrime, ita vt diu dubia victoria neutri spem promitteret. Donec accito Montabano & præfecto Henaudoo, cui Britonum ducis phalanges audiebant: Franci, viribus receptis, hostem propellunt: aliquot eorum signis oc- cupatis. Quamobrem animo tabescentes Angli, cum Talleboti gradarium glande prostratum, & ipsum Tallebotum à sagittario Franco occisum conspexissent, in fugam conuertuntur. Occubere in eo prælio octingenti Angli, obscuri nominis, cum quadraginta viris illustribus: in quibus fuit Talleboti filius. Fugientium vero, atq; eorum, qui se amni Dordonæ credidere, par numerus fuisse refertur. Mon- ferratus autem Danglatus & Caudali filius, cum quinque millibus Castillionem protenus petiuere. Lespertus Burdegalam. At Castillionenses, quanquam firmo præsidio tenerentur, deditioem tamen fecere, Caroli se omnino voluntati per- mittentes. Quorum consilium secuti Melionenses atq; Libournenses, dicto parue- runt. Quiq; nouum in media insula castellum tenebant, post quindecimum obsidionis diem à Claremontensi comite recepti sunt. Idem fecere Blanchafor- tenses Cadillaci, sancti Macherii incolæ: Langounii & Villendrani. Nam ex An- golis Carolus Liburnum veniens, hostem timore perterritus: ita, vt paucis in- termittis diebus, aliquot oppida atq; arces ceperit: & Burdegalam sagittarios mi- serit, qui agrum vastarent: extructo è regione ciuitatis propugnaculo, in loco quem Lormontum incolæ dicunt: vbi ad præsidium constituti fuere Loheacus, Ludoui- cus de Bellomonte, Iacobus Chabanus, Iohannes & Iaspar Bureus fratres. Erat non longe in portu classis regia, armis cibariisque abunde instructa: in cuius con- spectu etiam Angli in nauibus stabant, qui ad nauium tutamen propugnaculum exædificauerant, vnde in Francos excursiones dietim faciebant. Sed tandem com- meatu destituti: pressiq; continuo Francorum incurfu: præsertim cum finitima lo- ca omnia sibi erepta essent, nec, quod se reciperent, haberent: Caroli clementiam poposcere. Erat enim Carolus natura perbenignus, & iam pestilens aer exerci- tum offendebat: quamobrem recepta in fide Burdegala: Anglis dedit abeundi po- testatem. Duratum autem & Lesparrum, aliosq; proditionis principes viginti re- legauit. Sed Lesparrus nõ multo post apud Pictauos capitis supplicium luit: quod alteram in Carolum proditionem cogitasset. Atq; ita Burdegalesium rebus com- positis: Claremontano comite, ad prouinciæ custodiam præfecto, Carolus Turo- num regressus est, cum flueret à Christiana salute annus CCCCLIII. supra M. Quo tempore Guillelmus Edelinus, Theologus doctor, sancti Germani de Laia Prior: apud Ebroicas ad perpetuum carcerem damnatus est, ob falsæ religionis cau- sam. Nam cum illustris cuiusdam sceminae amoribus teneretur, neq; consuetudi- ne eius frui facile posset, dæmonem sibi patronum adhibens, eum in arietis spe-

Castillio.

Mortuus Tal-
lebotus.

Guillelmus
Edelinus in-
cantator.

cic adoravit, à quo postea edoctus, scopam sumere, & inter femora equitis instat ponere, quò volebat, breui momento se traducebat. Quod impietatis genus Valdensium esse dicitur. Aduersus autem Burdegalensium leuitatem atq; perfidiam, Carolus duas apud eos arcus extruxit: quibus in fide contineri populus recens conuersus posset. Per id tempus cum de præfulatu Auxitano duo diuersarum partium concertarent: Armigniacus comes, Caroli mandata aspernatus, alterum competitorum, Iustinum nomine, in sacerdotii sedem perduxerat. Quam rem ægre Carolus ferens, Claremontanum comitem cum copiis in Armigniacum mittit. Qui adiutoribus comite domino Martino, & Floqueto Eboracensi prætor, rebellem spoliauerunt terris suis. Otho quoq; Castellanus Florentinus, & Guillelmus Gonfrierus, simulachra quædam, magica arte confecerant: quorum nixu (vt ipsi stulte sperabant) præcipuam apud regem inter aulicos auctoritatem consequerentur. Eius rei causa ad Carolum delati, alter Tholosæ, alter Turonis in carcerem coniectus est. Iohannes præterea Alenconii dux, Caroli mandato Parisii comprehensus, Meldunum in custodiam deducitur. Ipse enim temporum tranquillitati inuidens, & partem à Carolo quietis impatiens, nouos belli morus ab Anglia procurabat: missisq; ad hostem frequentibus nunciis hortabatur appetere Normanniam, se illis adiutorem fore pollicitus. Castella arcusq; habere se, quæ omnia venientibus proderentur. Carolum procul abesse & tribus diuersis regionibus copias suas continere. Loca multa prius occupare posse, quàm Carolus sentiat. Et vt firmiore fide consilia procederent, filiam suam Eboracensis ducis filio in matrimonium dare constituit. Ad hanc proditorem ministerii vsus est, Iacobi Hai Angli: Thomæ Gilleti sacerdotis: Danfronti, & Hontifonis caduceatoris Angli & Emondi Calleti. Quibus occultum signum Alenconium hoc dat: pollicem eius dextrum manu præhendere, ad quem vel verba, vel literas essent de hisce rebus reddituri. Hæc postquam testibus & ipsius Alenconii spontanea confessione cognita sunt, Carolus apud Vindocinas conuentu procerum habito, Iohannem Alenconii ducem fortunis omnibus priuatum, secundo postquam captus fuerat anno, mortis supplicio dignum pronunciarum iubet. Sed clemens rex, sententiam postea moderatus est: nec enim mors proditori iniusta est: & eius liberis fortunæ restituat. Ad hæc omnia Ludouici quoq; in Carolum contumacia intercessit. Hic enim cum natu grandior esset, occasione ex aulicis, qui patri & rebus publicis inferuerent, sumpta: ex curia in Dalphinatum abire à patre impetrauit, constituto ad hoc tempore mensium quatuor. Id seu suapte natura, seu suorum prauis consiliis fecerit, non facile scripserim. Illud certum est, Ludouicum molestissime perpeti, quòd à patre non satis pro suo arbitrio pecuniæ & præuentuum sibi suggereretur. Et domesticis eius dolebat, tantam regendi auctoritatem penes quosdam aulicos esse, qui publicis officiis atq; magistratibus præfæcti, diuitiis abundarent: Ludouico vero, primogenito scilicet Caroli, obsequentibus, præter quotidianam impensam nihil illis superasse. Hac opinione ducti, Dalphinatum petiuerunt, prementes omnia vectigalibus & ab opulentioribus pecunias exigentes. *Nihil enim est quod indagens nobilitas sibi non licere putet.* Cuius rei conscius factus Carolus, Dalphinates petit: vt Ludouicum apud Viennam (vbi propugnaculum in colle sibi edificauerat) comprehenderet. At ille patris aduentu perterrefactus, ad Philippum Burgundiæ ducem mox proficisci festinat. Interim vero Carolus omnem Dalphinatum vendicari mittitq; ad regni exitus, Ludouici digressum obseruare. Qui nihilominus clam dilapsus; in Brabantiam perfugit, receptusq; est à Philippo: & debito honore habitus, apud quem annos fere decem mansit. Missis interim ad patrem oratoribus, qui conciliatum eum redderent patri: eique liceret, in patris conspectum per aliquot annos non venire. Addidit huic legationi Philippus oratores, se excusaturos, quòd Ludouicum hospitio admisisset, tanti regis filium, cui ipse obsequi maxime teneretur, trepidanti quidem & patris iram potissimum formidanti: cupienti quoque in Turcos expeditionem ducere, si coadiuueret pater. Auditis utrisque legatis, Carolus respondit: honoris plurimum Ludouico quidem deberi, si in patrem debitam pietatem exsolueret. Neque Philippum errasse, quòd cum hospitem haberet. Verum mirari se, quæ causa timoris Ludouico fuerit: quòd tantopere trepidaret, cum patrem facilem & maxime mansuetum fuisset expertus, cuius rei testes locupletes essent, Gabriel Vernus & Cælestiensium Auionensium prior: qui ob rem ipsam, Nicolai pontificis Romani auctoritate, ad eum oratores aliquando conuenerant. Quod vero postulationibus non acquieuisset, minime mirandum esse: propterea quòd eius postulata optimorum virorum sententiæ repugnarent: qui sentirent, nequaquam decere, vt filius à patre atq; à regno procul abesset: consilium secutus hominum improborum. Expeditionem vero in Turcos in Ludouici mentem incidisse, se profecto admirari: cuius ipse, antequam a patre discederet, nunquam meminisset. Id ipsum nihil aliud esse, quàm dilationem veræ erga patrem reconciliationis: eo maxime tempore, cum hostis Anglus vigilantissimus esset, regnum Francorum repetere: aduersum quem milite opus erat. Quod vero Dalphinatum vendicasset, id ad terræ incommodum esse, cuius incolæ libertatem non amisissent, quos de hac re oratores ad Dalphinum ituros sperabat, qui nullius se incommodi pressura vexatos testarentur. Verum neq; literis neq; legationibus Ludouicus moueri potuit, ad patris conspectum redire, diuq; res in dubio fuit, an bello tanta discordia finiretur. Sed dissimulata res est, intereaq; Carolus interit.

Iohannes Alenconii dux captus.

Ludouicus a patre desit.

20 hospitem haberet. Verum mirari se, quæ causa timoris Ludouico fuerit: quòd tantopere trepidaret, cum patrem facilem & maxime mansuetum fuisset expertus, cuius rei testes locupletes essent, Gabriel Vernus & Cælestiensium Auionensium prior: qui ob rem ipsam, Nicolai pontificis Romani auctoritate, ad eum oratores aliquando conuenerant. Quod vero postulationibus non acquieuisset, minime mirandum esse: propterea quòd eius postulata optimorum virorum sententiæ repugnarent: qui sentirent, nequaquam decere, vt filius à patre atq; à regno procul abesset: consilium secutus hominum improborum. Expeditionem vero in Turcos in Ludouici mentem incidisse, se profecto admirari: cuius ipse, antequam a patre discederet, nunquam meminisset. Id ipsum nihil aliud esse, quàm dilationem veræ erga patrem reconciliationis: eo maxime tempore, cum hostis Anglus vigilantissimus esset, regnum Francorum repetere: aduersum quem milite opus erat. Quod vero Dalphinatum vendicasset, id ad terræ incommodum esse, cuius incolæ libertatem non amisissent, quos de hac re oratores ad Dalphinum ituros sperabat, qui nullius se incommodi pressura vexatos testarentur. Verum neq; literis neq; legationibus Ludouicus moueri potuit, ad patris conspectum redire, diuq; res in dubio fuit, an bello tanta discordia finiretur. Sed dissimulata res est, intereaq; Carolus interit.

DVM hæc inter patrem filiumq; agitantur, rex Hungarus Magdalenam Caroli filiam vxorem petit. Cuius rei causa sexcentos equites Turonum ad regem mittit, cum insignibus muneribus. Erat Laodislaus trium regnorum, Hungariæ, Bohemiæ, atq; Poloniæ princeps: cuius ope Carolus constituerat, in Turcos exercitum aliquando ducere. Qui supra aliquot annos Nicolao v. Romanam sedem moderante, Constantinopolim (imperii Græcorum caput) ceperant imperatore trucidato. De qua re ad Carolum Franciscus Philephus scribens, eum diligenter admonuit, vt more maiorum suorum fidei causam tutelamq; reciperet. Hanc Constantinopolitanam cladem Mahumetus Turcorum rex intulit, 1111. Cal. Iunii, anno Christianæ salutis MCCCCLII. Excipiuntur à Carolo legati incredibili apparatu. Sed læticiæ & communi omnium gaudio se infœlix nuncius admiscuit. Itaq; nunciatur Laodislaus mortem obiisse, cuius interitus veneni suspitione non caruit. Legati nihilominus non minore cura accipiuntur, comitati illustribus viris, qui publica eos impensa leuarent, donec in Germaniam demigrarunt. Intermissis paucis post hæc diebus: Petrus, Britonum dux, diuturno morbo correptus, interit. Qui successorem habuit Richemontum Franciæ Conestabilem, morte post paucos dies absumptum. Quem secutus Franciscus, Aurelianum ducis nepos ducatum adeptus est. Carolum deinde mors exceperit, cum nunciatum ei fuisset, quosdam portionem apparasse, qua interiret. Ea re tam vehementer turbatum animum induit, vt dies septem totos cibo abstineret, hortantibus maxime medicis se inedia magis quàm morbo affici. Sed dum edendo vitæ consuluit, coercitis arteriis cum stomachus nihil cibi reciperet, absumitur: die festo diuæ Mariæ Magdalene, sacris, Christiano ritu, perceptis: elatusq; est ex Magduno Iucriensi regia pompa in sepulchro maiorum suorum, & in Dionysii cenobio sepultus. Rex proculdubio, in quem fortuna asperrime primum desauit, tanquam exterminare eum regno statuisset: deinde blande illum attollens, victorem gloriosum atq; Dei dignitate patriæ restitutorem effecit. Nam illud de eo scribi dignum est, quòd discordantibus de regno Anglis dux Eboracensis Richardus regnum affectans, Henrico regi, non dissimulato odio, aduersari cepit. Cuius cepris Henricus occurrens, grandi exercitu contracto, se campestri loco, aggere & firmis munitionibus vallato, continebat, constitutis octo per circuitum portis atq; custodibus sui generis: ne quis, nisi notus, in castra se conferret. Ad quem locum Richardus Eboracensis & Varuici comes, frequenti populorum manu instructi, promouentes: cum iam custodes clam haberent amicos, vallum ingressi ad Henricum peruenerunt, quem deprehensum, occisis aliquot proceribus, qui Henrico circumfitebantur, Londonias deduxerunt: præcedente illum Varuico, qui enses Conestabilis more præferebat. Moxq; ad arcem (quæ Henrici præsidio tenebatur) succedentes, cum illam obfirmatam inuenissent, præfæctos quatuor, viros insigni nobilitate, ad colloquium vo-

C A P. 6.

Constantinopolis capitur.

Laodislaus rex moritur.

Carolus egrotudinem contrahit.

cant, promittuntque iureiurando adiecto, vitam illis & fortunas salvas fore, si arcem illis patefacerent. Persuasi proceres regi occurrunt, atque mox salutato Henrico, dum illum a tergo comitantur, orta in populo seditione, quidam in eos insiliunt, vniquique illustrem apprime virum (cui de Scaldis cognomen erat) mactant. Reliquos postmodum ante arcis portam capite multatos, quadrisariam excrucierunt. *Fidei ratio est ratio apud eos, qui imperii concupiscentia digladiantur, quanquam sceleris autorem poena non praterat.* Itaque supererat ex Henrici familia dux Sombrectus, qui iniquo animo ferens, regem a coniuratoribus non secus ac captiuum teneri, compluresque suae cognationis fuisse interemptos, iuuentutem multam, eorum maxime, quorum parentes aut cognati perierant, cogit: atque Richardum in planicie sancti Albonis inuentum, plurimisque milite instructum adorsus, cum plerisque aliis necat. Cuius caput amputatum (quandoquidem regnum affectauerat) straminea corona illud iubet. His Henrici aduersitatibus permotus Carolus, literas ad Normannos dat, finant absque contouersia Anglos ad se Henrici partes secutos, transfretantes regionem incolere, diuersarique & in ea libere negociari. Tali profecto benignitate usus est Carolus, in eum, qui hostiliter illum saepenumero fuerat persecutus, tentauitque (quoad fieri per eum potuit) Henrico auxiliari, ut eum in libertatem vendicaret. *Ad hunc modum humanarum rerum mutabilis conditio est, ut in sublime prouectus, casurum se merito formidet, deiectus autem nequaquam animo tabescat.* Henrico foelicia initia fuere: Carolo contra. Deturbatus ille regno est: hic in regnum post multas aduersitates gloriose exaltatus, & victoriosus appellatus. Pridie mortis eius, visus est fulgentissimus cometa, tanti principis interitum praecurrens, & futuro- rum nunciator.

CAP. 7.

LENI & mansueto patri, asper & vehemens filius successit Ludouicus: consilio princeps, ingenio vario, & domesticis vix satis perspecto. Nec dubia fides fuit, Carolum iuniori suo filio Carolo regnum (si commode potuisset) relicturnum: sed belli feminaria execratus, Ludouici mores atque absentiam longanimitate tolerauit. Cogitauerat enim diu tacitus, bellum in Burgundos mouere, plerisque sibi assentientibus proceribus. Et cum ad id propensus esset, expectabat tantum belli aliquem motum a Burgundo excitari, ne tam autor dissensionis, quam propulsator iniuriae esse videretur. De Caroli morte nuncio accepto, permulti, qui officia magistratuumque administrabant, ad Ludouicum protenus gratulabundi se in Hannoniam contulerunt, sciscitaturi ab eo, quid illos facere praeciperet: impetraturi quoque de suis magistratibus & officiis stabile firmamentum. Fuere qui pecuniam arario debitam & ad hunc diem conseruatam, Ludouico nouo atque inopi regi persoluerunt. Quatuor tantum ex omni numero petitorum admisit. Petrum Orfauerium, Nicolaum Louuerium: quos ad ratiocinia regionum computorum consiliarios instituit, Iohanne Bailletto, *requestrarum* coniudice, & in cancellaria referendario ordinato. Simonem Carolum, in eum (quem prius magistratum gerebat) restituit: quanquam iam fere atate defectus esset, & non nisi leuiciter conficere posset. Reliquos magno numero Parisium remisit, eius aduentum praestolatos. Interea confluunt ad Ludouicum ornatissimi quique proceres, qui sacrandum nouellum regem Remos perducerent: Vbi Iuuenellus loci archipraesul eum more maiorum vnxit atque benedixit. Quo mysterio absoluto, Ludouicus ad Parisios protenus profectus est. Nec facile scripserim, quo fastu & pompa a Parisiacis sit exceptus. Nam, ut sileam populi ex omni Francorum imperio concursum, qui ad festum diem conuenerat, mira erat per omnem ciuitatis publicam viam ludorum frequentia: gloriantibus inter primos Burgundis, qui in regnum sua opera reducem Ludouicum post longum a patre discessum iactabant. Exactis per haec solennia aliquot diebus, cum Philippus, Burgundorum dux, domum repetere cuperet, regem magnopere cohortatus est, iram, si quam animo in proceres concepisset, deponere: obliuisci prorsus atque obliterare, quae praeterita erant: satis admodum esse illi, quod nullo tumultu rex esset & vocaretur. Et quia frater illi esset: debere adolescentem amare atque amplecti, & patris haereditatem cum illo legitima portione diuidere. Haec atque similia multa locutus Philippus, Ludouicum dimisit, Picardiam reuisurus. At Ludouicus, qui

qui exulceratum animum haberet, & patrias leges iam dedidicisset, exteris moribus per diuturnum usum imbutus, multa partim suo ingenio, partim eorum, qui absentiam a patre exilium fuisse reputabant, agere coepit & principes imprimis parui admodum habere. Venationis omnem prope consuetudinem prohibens, ita, ut piaculum esset, aues aut canes alere, cassibus uti, insidiari feris animalibus, nisi quoad ipse permitteret. Et, quod illi maximum ad eas, quae superuenerunt, discordias momentum fuit, magnopere nixus est infimae sortis homines praeproceribus opulentos sublimescere facere, quos ad suas vehementes voluntates obsequentissimos esse cupiebat. Non enim equanimiter ferebat, si quis dicenti vel imperanti sibi quauis ratione aduersaretur: plus suo ingenio, quam cuique sapientissimo fidens. Fuit illi post annos aliquot inter praecipuos domesticos Iohannes de lude, Iohannes Balua: quem cardinalem Romanum sub Sixto IIII. atque Innocentio VIII. ipsi vidimus: Iohannes Hebergus post Baluam Ebroicensis praesul, dominus de Foresta, Oliuerius Diabolus (quem Ludouicus sublata diaboli appellatione, malum, deinde Dammam cognominauit) Stephanus Ostiarius: quibus ministris pro sua voluntate diuerso tempore usus est. Accessit his longo post interuallo Doiacus, versutus imprimis & temerarius, supraque generis sui conditionem audax. Ab his, ut quisque per vices Ludouico obsequabatur, posthabiti principes, & magna pars nobilitatis, desciscere a Ludouico, seque & suam dignitatem tueri constituunt. Igitur clandestinis nunciis, quid singuli sentiant, sciscitantes, postquam de sententia illorum satis constitit, Britonum dux Franciscus, oratores ad Ludouicum (qui Pictauiae agebat) mittit: simulans, nescio quid, quod vtrique vile esset. Nec repugnat Ludouicus: tantum petit ducem ad se venire, qui ab oratoribus promissa, praesens confirmet. Dant fidem legati, id se facturos, seque propediem vna cum suo principe reuersuros. Cum illi Pictauia a rege abeuntes, duodecim tantum passuum millia confecissent, clam dilapsus Carolus, regis frater, ad eos se contulit: in Britanniamque festinanter profectus est, quod illud praecesserat Iohannes, Dunensis comes, discessionis Caroli maxime consultor. Sic enim inter principes condictum erat. Nec desuerunt permulti proceres, qui eum mox relicto rege sequerentur. Qua re cognita, Iohannes Borboniorum dux (qui Ludouici sororem in matrimonio habebat) aperto bello insurgit, & quicquid regii fisci in suis terris erat, occupat: Crussolumque & Trainellum atque Doerolum primores fere regis pallicos in custodia continuit. Deditque sedulo operam, eximere de diui Anthonii Bastilda, Anthonium Chabanum: qui illuc Ludouici edicto seruabatur. Itaque eodem ferme tempore, quo haec gerebantur, Anthonius noctu ad ducem aufugiens, magna latiticia ab eo exceptus. Quippe quod Ludouicum non diligeret, & futuro bello commodissimus esse sperabatur. Huius ergo tam manifestae defectionis initio turbatus Ludouicus, Carolum de Melduo, Iohannem Baluam, & Iohannem Praeuotum ad Parisios statim cum licentis mittit: quibus ciuitatis rectores & primos ciues monet, eminentis ob Catoli fratris a se defectionem periculi. Intelligere se principes arma aduersum se moturum: opus ideo esse, vigilantissima custodia, ne noui in ciuitate motus prodirent. Vnam eorum ciuitatem esse regni caput, vnde reliqua vel belli vel pacis exemplum accipiant. Si in fide Parisi permancant, nihil sibi timendum esse, quae coniurati moliantur. Ea oratione proclues ad audiendum Parisi, excubias constituunt, adhibitis primariis portis custodibus: aliquot etiam prorsus obstructis. Cathenas praeterea quae ad viarum compita negligentius curabantur, reficiunt. Haec dum Parisi geruntur, Anthonius Chabanus, custodia elapsus, per Vastinium iter faciens, sanctum Forgeum & sanctum Mauritium (quas arces Goffridus Cuentis praesidio tenebat) capit, bonis omnibus direptis, ipsoque Goffrido captiuo abducto. Insurgentibus tot rebus notis, Ludouicum accito Renato Andegauenfi duce (quem Siciliae regem appellabant) & Carolo Cuenomannorum comite, fortem xxx. fere millium militum exercitum cogit. Sed, cum dies non paucos ibi moratus, parum admodum proficeret, attributa Renato Caroloque fratribus parte copiarum, quae Britonum coeptis obfisterent, reliquum exercitum in Bicur-

ges ducit. Biturigem tamen ciuitatem præterit, quam magno præsidio à Borboniensi notho, fratris sui Caroli nomine teneri, acceperat: moxque in Borbonium (quod Biturigibus vicinum est) profectus: castellum sancti Amandi expugnat. Nec multo post Moliffonii in Ludouici potestatem venire, cedente loco Iacobo Borbonio, oppidi præfecto. Per hos dies cum nonnulli ex præsidio sancti Forgei satellites Moretum incurrissent, indeque quosdam, qui eo loci ex Senonibus hospites diuersabantur, noctu abduxissent: re cognita, Ludouicus iubet pontes Chamofsi & de Bellomonte dirui. Iam enim fama erat, Carolum, Philippi Burgundorum ducis, filium (qui ex coniuratis erat) copias contraxisse, vt cum aliis coniuratis iungeret exercitum. Nec mendax fama erat. Nam Anthonius, Philippi nothus, adiuncto Burgundionum Marefcallo, cum aliquot cohortibus præcurrens Caroli exercitum, Roiam & Mondiderium occupat. Erant apud Peronam tunc temporis in præsidio comes Niuernensis, & Ioachinus Roaldus, Franciæ Marefcallus cum quatuor millibus armatorum: qui pognito Caroli aduentu, relictis ad oppidi custodiam aliquot ex nobilitate Francorum viris, & quingentis sagittariis, Peronam deserentes, mox Nouiomum, Compendiumque se contulerunt. His belli motibus dum Picardia agitatur, Ludouici soror Carlota, Borbonorum ducis coniunx, ex viri consilio sanctum Porfanum (vbi rex agebat) petit: finem discordiis postura. Sed intentione frustrata, Rionem (quò dux ex Molinis interim se receperat) reuertitur. Eodem tempore sancti Mauricii arx (dedentibus se iis, qui in præsidio erant) à Carolo Meldunensi recepta est. Iussi quoque sunt Parisii arma domi in expedito seorsum habere: facere de muris nocturnas excubias: Faces per compita, & per domos, laternas noctu accensas ponere. Conatus est rex illis diebus ex schola Parisiensi delectos habere armatos, quibus ad belli necessitates vreretur. Præerat autem scholæ rector Guillelmus Fichetus, magni animi vir: doctrina & dicendi arte potens: qui in caligine iacentibus humanitatis studiis, lumen mea ætate attulit, excitauitque complures latine discere & eleganter loqui. Hic igitur acceptis à rege de armandis scholasticis litteris, concione generali habita, disertam habuit orationem: qua veritus non est, repugnantem Ludouico sententiam dicere: qua maxime probatus atque clarus factus est. Nam cum Bessario, Græcus cardinalis post aliquot annos Romana, apud regem, legatione fungeretur: audita Ficheti fama, eum ad se accersit, atque in urbem duxit: commendans illum Sixto III Romano pontifici. Extant eius Ficheti rhetoricorum libri, orationes quoque atque epistolæ. Bessarionis autem opus est defensio Platonis aduersus Trapezuntium, qui Platoni conuiciatus, Aristotelem illi præferabat. Sollicitis ad hunc modum Parisiis, Carolus, Philippi filius, ferox iuuenis (à quo auxilii plurimum reliqui coniurati principes expectabant) copias ad pontem Maxentii (qui est ad Isaram amnem) ducit. Conduxerant autem ii qui arma aduersus Ludouicum parabant, se ideo conuenturos, vt populum vectigalibus pressum, & pœne seruum, in libertatem vindicarent. *Adeo solers est male errantium cautio, vt in iusticia velamen suæ iniquitati præterdant.* Incedens igitur cum exercitu Carolus, libertatem populo passim proponebat, specie beniuolentiæ plebem sibi concilians. Eius pontis atque arcis præfectum Maderum, Petri Orfauerii vicarium, pecunia Carolus corrupit, arcemque recepit. Indeque flumine traiecto, castella quadam minimo negotio protenus occupat. Venere quoque in eius potestatem Bellilocus & Dommartinus. Mox occupato Latiniaco, libellos rationum regii fisci Burgundi diripiunt atque incendunt, exactis vectigalibus. Salis item promptuariis patefactis, potestatem faciunt sumendi salis, precio mercatoribus tantum persoluto, atque ita à tributo libera omnia esse pronunciant. Grassante ad hunc modum Carolo, Ioachinus Roaldus veritus (quod vero simile erat) Burgundum Parisium proficisci, cum bona equitum manu in ciuitatem se contulit. Interea autem Ludouicus Rionem in Aruernia obsidet, quò Borbonii atque Nemorsii duces, Armigniacus præterea comes, & Albreus se receperant. Erant in exercitu Ludouici quatuor & vigintimillia armatorum, longo militia vsu spectatorum: quorum numero & robore territi

Fichetus.

Libertas populo proponitur.

Riona obsidetur.

territi duces, de pace, ad Ludouicum nuncios mittunt. Iurantque (si regis gratiam recipent) se illi probe sincereque inseruituros, nauaturosque diligentem operam, vt reliqui sibi confœderati principes in beniuolentiam redeant, & fidem seruent. Deq; ea re Parisium ad regem nuncios ad v. i. i. Calendas Augusti legaturos. Quod si alia principibus mens maneret, se nihilominus constanti fide conuentura cõpleturos. Hæc conuentionis formula, adhibitis apostolicis scribis, litteris mandata est, pœna excommunicationis in præuaricatores adiecta. Quæ omnia Parisiis referre Carolum Charlauium, vigilum præfectum Ludouicus iubet. Quæ re cognita, decernuntur in vrbe ad diuæ Catharinæ vallis scholarium ædem supplicationes. Interim compositis aciebus Carolus Burgundus ad sanctum Dionysium castra facit, atque postriedie sancti Clodoaldi pontem, missis aliquot cohortibus, occupare constituit. Quem tertio oppugnatum, tandem (dedente se præfecto Iacobo Mairo) hostis obtinet. Et ne regni caput Parisium timide præterisse Carolus videretur, promotis copiis caduceatores præmittit, qui liberum per ciuitatem transitum petant. Id si non impetrent, dicant Carolum vim illaturum ciuitati. Præteranteo die portæ, quæ ad sanctum Dionysium ducit, Petrus Orfauerius & Ioannes Pompancurtus. Qui cum responsum dare caduceatoribus incipiunt, ecce, Burgundi copias omnes ad sanctum vsque Lazarum progressas conspiciunt, quasi incautos custodes intercipere sperarent. At armatus populus & cum suis Ioachinus Roaldus, acerrime restiterunt. Moxque in proximum campum hostis acie instructa progrediens (aliquot ex suis interemptis) ciuitati comminatur. Sed cum ex muro tormenta in suos frequenter iaci conspexit, copias reduxit. Moxque Sequana per sancti Clodoaldi pontem transmissa, cum accepisset Ludouici fratrem cum Britonibus per Bessiam iter facere, ad Montemlericum ducit. Iam enim Rionem discesserat Ludouicus, & magnis itineribus Parisium appetebat, certior factus de Burgundorum accessu. Verum cognito, quò à tergo frater, & à fronte Burgundus copias haberet, numerofo pedite, qui cum sequebatur, non expectato: Chartrascum multo equitatu contendit, ratus Burgundum prius fundere, quam cum illo Britones iungerentur. Eò, vbi castra Carolus habebat, cum peruenisset rex, nulla sui curandi mora militi concessa, feruens furensque in hostem progreditur. Fuit congressus suo initio formidabilis & nõ incruentus. Nam, qui in prima acie Burgundi pugnabant, plurimi se in fugam proripiunt. Fueseque ex illis perquam multi in fuga capti, atque occisi. Huius rei fama ad Parisios perlatâ, arma quisq; rapit, atq; per agros effunditur, præhensurus ex fugientibus prædam. Vidi ipse frequentes captiuos, dissolutis armis vulneratos in ciuitatem deduci. Et populum omnem non secus ac in certa victoria exultare. Sed Ludouicus, sancti Pauli comes reliquam Burgundorum aciem in statione atque ordine continens, Ludouici vires sustinere fortissime militem admonebat. Ludouicus autem hoste partim fuso, reliquos adoritur: qui se curribus, tanquam vâllo, atque munitionibus circumsesperant, conuersis in Francos tormentis, quibus non paucos clari nominis equites prostrauerunt. Itaque conferta pugna pertinacissime dimicatum est: ita, vt Ludouico non longe emineret periculum, inter suos fortiter præliantem. Et Burgundo quoque fortuna minata est: quem semel à Gaufrido de sancto Belino, iterum à Gilberto Grassaio compræhensum, sui eripuerunt. At equites Franci, tamen magni viribus in hostem vecti, complures prosternerent, nemmo tamen peditum pone sequebatur, qui prostratos iugularet. Quamobrem spaciolum erat deiectis exurgendi, & prælium instaurandi. Pugnatum est varia fortuna, vsq; ad vesperam, decimæ sextæ dici Iulii mensis: donec milites Scoti, qui regii corporis custodiam gerebant, animaduertentes Ludouicum graui in periculo versari (Nã die rota per æstus & cædes nihil cibi desumpserat, & sexcenti equites, quos Cœnomannorū comes, Montalbanus Marefcallus, & Gargassalus ducebant, prælio exterriti, turpiter deserto Ludouico aufugerant) assumptū regem in arcē Montemlerici perduxerunt, atq; ita prælium diremptum est, manente in sua statione Burgundo. Cecidisse ex vtroq; exercitu sexcenti supra tria millia memòrantur. Inter Francos occubuit Petrus Bressius, Gaufridus de sancto Belino & Floquetus. Ex

Pugna apud Montemlericum.

Burgundis longe plures. Enimuero principis custodes omnes prope interierunt. Recreato paululum rege, consilium fuit, Corbolum se conferre, atque inde Parisium proficisci. Cum Corboli esset, accepto, quod Carolus Burgundus eo in loco, ubi pugnatum erat, pernoctaret: non, inquit, mirari illum oportet in campo manere, cui neque ciuitas vlla, neque arx ad diuersandum patet. Secundo post prelium die in ciuitatem Ludouicus venit. Vbi inter cenandum dum casum fortunamque suam conuiuis memorat, multa fortiter sapienterque locutus est, incertam instabilemque hominum conditionem causatus. Callebat enim literas, & (supra quam regibus mos est) erat eruditus. Vnde & multos ad illachrymandum prouocauit. Nihilominus se iterum in hostem ducturum differebat. Sed a prudentibus dissuasus, Parisi se continuit. Habuit siquidem ad eum egregiam orationem Guillelmus Quadrigarius, Parisianus presul: qua rerum preteritarum memorem cum Ludouicum reddidisset, sequentium rationem habere hortatus est. Decere regem consiliis omnia prouidere, circum se habere boni æquique amantes viros: qui & pacis tranquillitatem seruent, & belli motus modestia atque iusticia moderentur. Presulis oratione rex adductus: deligi sibi viros spectatos iubet, qui ad eius consilium quoque die vnâ cum cæteris veteribus consiliariis accederent. Itaque ex ciuibus sex: ex Parlamenti senatu totidem: exque Parisiensi schola, pari numero, probati homines id negotii receperunt. Duram profecto prouinciam, si principis vehementiam attendas: quam Breseius viuens per facetiam lepide aliquando expresserat. Insidens enim exiguo equo Ludouicus, dum venatum exiisset, sequenti oratione a Breseio est interpellatus. Vnde, inquit, serenissime rex tam fortem equum nactus es? Cur, ait Ludouicus (Bresei) id censes? quandoquidem pusillus est. Quia te, Breseius inquit, & consilium tuum totum vnâ comportat. Non dissimili cauillatione rursus regem taxauit: cum a rege Anglorum oratores ad eum venissent. Nam querente ab familiaribus aulicis Ludouico, quod in oratores Anglos præcipuum sine suo dispendio munus conferret: est, Breseius inquit, tibi cantorum ecclesiasticorum frequens chorus, quos non magni existimas, nec eorum canticis oblectaris, cenfeo illos, quibus facile carebis, oratoribus vniuersos dones. Subrisit Ludouicus, tametsi intelligeret, per cauillationem id a Breseio dictum esse, propterea quod ad rem diuinam & ad curarum leuamen cantorum harmoniis ipse perarum vteretur. Enimuero, decoros rerum mundanarum a maioribus obseruatos ritus, & mores Ludouicus neglexit: & demissa regia maiestate: multis ad conuiuium admissis, populariter discumberebat: obscene interdum loquens, præsertim cum de mulieribus sermo incidere. Neque sumptuosa veste induebarur: neque curialium pompa gaudebat. Fuit enim illi a Monlerici pugna intentus summo opere ad sui custodiam animus: vindictæ atque prorogandi imperii appetens: & longioris vitæ longe cupientissimus. Studuit præterea quam plurimas copias habere. Quibus cum stipendia tribuere commode ipse non posset (occupatis a coniuratis locis, vnde hæc percipi solebant) pecuniam a Parisiis intuetuo petit. Quam (vt pote grandem) conferre non pauci ciues pernegarunt. Indignatus propterea Ludouicus, quosdam regio magistratu atque officio amouit, ad omnem prorsus casum suspiciosus: nec vlli satis credulus. Inde paruit delatoribus ad multorum perniciem via. Nam accusatos complures fuisse accepimus, qui leuibis causis non auditi, extincti sunt. Per idem tempus Iohannes Burgenfis, qui dominium suum Iohannem Berardum, Parlamenti senatus consiliarium, in Britanniam secutus fuerat: Gratianusque & Franciscus Meriodeus fratres: offensæ maiestatis criminati, in flumine Sequana demersi periere. Et post aliquot dies Petrus Gueroldus (qui a Britonum duce Parisum explorator venisse dicebatur) capite punitus atque inde in partes quatuor sectus est. Fœminæ præterea aliquot, & Parisiani ciues delati, quod cum coniuratis sermonem contulissent, in profuente noctu extincti sunt. Nihil enim tutum a delatoribus erat. Satis ad interitum erat, fuisse quomodolibet accusatum. Sed ad coniuratos redeo. Burgundus victoria ad Montemlericum habitâ, gloriabundus Stampas petit, ubi Ludouici fratrem & Britonum ducem continere, accedentibus ad eos reliquis coniu-

Ludouici
mors.

Conueniunt a-
pud Stampas
principes.

coniuratis: atque eo loci captato consilio, post quindecimum diem in Vastini-um mouent, occupantque Priuinum Moretumque. Aduersum quos Sallazardus, & qui sub Ioachino Roaldo militabant, ad Ionam Sequanamque (vt transitu hostem prohiberent) progressi: quandoquidem numero militum longe inferiores essent, retro abiire: atque ita nauibus apud Moretum reperitis, coniurati Ionam Sequanamque amnes exuperant. Erat inter coniuratos Iohannes, Renati filius, dux Calabria: quem postquam cum copiis in agro Antissiodorensi venire Ludouicus accepit, dominum Præcigniæ & Christophorum Palardum ad eum mittit, si forte ad se magnis pollicitationibus adducere possent. Nam, quia ob Neopolitanum regnum patris sui Renati nomine aduersus Ferdinandum, Alphonfi Aragonensis regis spurium, bellum suscepisset, & tanto bello per semet haud satis esset, spe Ludouicus ducebatur, cum in gratiam reuocandi: dum auxiliaturum se illi in eo bello promitteret. Sed constanti animo dux Iohannes, proposito tenax, ad coniurationis socios ire perseverat. Qua re cognita, rex Parisiæ rebus consulens, sagittarios pedites (quos Francos supra appellauimus) qui ex Normannia recenter venerant ad præsidium ciuitatis, cum quadringentis equitibus, ordinauit. Moxque Rothomagum profectus est, misso ad Parisios comite Deu: qui sui loco vrbs bellique rationem haberet. Et, cum per cloacarum fossas, quibus sordes & purgamenta ciuitatis per paludes eluuntur, multæ salices plantatæ excreuissent, ita vt ad constituendas insidias facile accommodari posse viderentur, omnes magno possessorum incommodo deiectæ sunt. Tumulus vero, qui exportatis ruderibus atque quisquiliis vrbs ad diui Dionysii portam excreuerat, iussus est effodi. Sed conuenientibus ad opus plurimis plebeis, cum res parum procederet, relicto inani negotio: aggeres intra pomerium atque tabulata, ad vrbs tutelam, extructa sunt. Interim congregati principes Charentonium pontem capiunt, recipientibus se ad Parisios iis, qui præsidio fuerant designati. Ponte capto, postquam hostes Sequanam traiecerunt: Ludouici frater, Carolus, Beutam (quæ Matronam versus, saltum Vicennarum claudit) ad diuersandum occupat. Dux Britonum ad sanctum Maurum concessit. Carolus, Philippi filius, Conflanum (quia paternæ ditionis erat) profectus est. Plurimæ autem ex Britonibus Burgundisque cohortes, in ipso saltu sub diuo stationem habuere. Quod ubi comes Deu cognouit: Ramburum ad coniuratos legat: atque committit sciscitari ex principibus, quid sibi velit tantus armorum apparatus. Quam mentem in regem atque rempublicam ipsigerant: se Parisi esse positum a Ludouico moderatorem, qui ad reconciliationem & beniuolentiam magis, quam ad bellum animum intendat, si ad rem componendam mediator admittatur. Talibus mandatis edoctus Ramburus, ad principes pergit. Sed eius legationis exitus soli comiti, qui Ramburum miserat, cognitus est: ne in vulgo forsitan temere prolata, deterioris fortunæ metu, populus ad res nouas inclinaret. Vix enim Ramburus reuerterat, cum hostis in planicie, ubi diui Anthonii campestris monasterium est, se late diffudit. In quem prodeuntibus Parisiis, leuibis præliis, paruo vtrinque damno, certatum est. Insequenti die Carolus, Ludouici frater, ex confœderatorum sibi principum sententia, litteras quatuor ad Parisios mittit. Ciuibus vnas: Parlamenteo senatui alteras, clero tertias, reliquas Parisiæ scholasticis. Quarum hæc sententia fuit, se cum illustrioribus regni principibus non hostili animo, reipublicæ gratia, conuenisse, mitterent ad se paucos sapientes & spectatos homines, quibus coitionis eorum causæ fierent communes. Cognitis litteris, legantur ciuium nomine Iohannes Choartus, castelli proprætor: Franciscus Hasle & Arnoldus Olearius. Ex clero Thomas Courtcellus, Iohannes de oliua, Theologi doctores: & Eustachius Olerius. Ex Parlamenteo col-
legis, Iohannes Boulengerius, Iohannes Sellerius, Iacobus Fournierius. Ex schola Parisiensi Iacobus Iunius, Iohannes Olearius, Iohannes Montigniacus, & Enguerranus parenti medicus. Hi omnes, duce Guillelmo Quadrigario, Parisiano pontifice ad principes se conferunt. Quibus in consilium admissis, Iohannes, Dunensis comes, principum vice, causas eorum vocationis, edisserit. Accepto quid animi principes haberent: Legati ad consilium,

Salices omnes
per paludes
deiciuntur.

Ramburus ad
coniuratos
missus.

Oratores ex
Parisi ad co-
iuratos.

R. Latio ora-
torum.

quod in ædibus publicis ciuitatis, eius rei causa paratum erat, reuertentes: principum sententiam ad insequentem modum detulerunt. *Principes Ludouici mores iam diu considerasse, populum non modo uectigalibus insuetis & seruitute premere: sed se quoque & omnem fere nobilitatem contemptui habere: omnia pro sua voluntate gerere: se legem, se iudicem, se Parlamentum esse: omnem regnandi spem in armis & militibus reponere: domesticos ex humili genere sibi comparere: qui illi assententur: qui quodlibet imperanti pareant: studere prorsus pares illos principibus facere. Delatorum plena esse omnia, nemini suas opes, sed nec uitam in tuto esse. Proscribi, relegari, ob friuolam suspicionem, quamplurimos: nihil iam auctoritatis principibus relictum esse: feris & beluis plus securitatis & libertatis, quam hominibus esse: pecuniam & fiscum in nullius pensis homines largissime profundi: pensiones illis annuas sine modo dari, quæ principibus adimuntur. Iam proxime instare, ut ad unum, singula atq; omnia intemperanter pertineant. Eas causas principes mouisse, ut instructi ad suam tutelam armis, ad regiam urbem (à qua commune Francorum iudicium petatur) conuissent: ut, more maiorum, consilio cleri procerumq; & populi contracto, de rebus communibus quiete agi posset. Ludouicum quidem illorum & regni Francorum regem esse: sed eorum muneris atq; dignitatis esse: hortari atque commonescere illum, maiores suos imitari: patris legibus uti: in suo quemq; iure atq; consuetudine continere: uectigalia moderari: misereri populi: cui fortunarum nihil prope sit. Igitur petere, in urbem sine ulla iniuria aditum. Hæc sunt, inquit Quadrigarius, quæ à principibus dicta à uobis deferenda accepimus.* Relatione cognita, de conuentu communi cogendo sententia placuit: neq; urbem illis negandam esse: si fide data, iniuriis abstinerent: soluerentq; quicquid impensæ ipsi in urbe facerent. Et hoc quidem (si Ludouicus assentiatur) concedere concio respondit, sine cuius assensu nihil temere se agere licebat. Qua de re postera die legati ad principes reuerterunt, Parisiorum sententiã renunciantes. At præfecti militum, quos præfidio Ludouicus reliquerat, cognito Parisiorum responso: suos milites recensuerunt, & militari ordine perambulauerunt ciuitatem, instructi armis, tanquam ad præliandum accincti. Ea re populus exultabundus, spem meliorem cepit. Addidit quoq; animum Montalbanus Admiraldus, cum copiis eo die adueniens. Nec pigritatus est Ludouicus, à Normannia, cum impedimentis & bona peditum atq; fossorum manu, reuerti, ne per eius absentiam coniurati in ciuitatem reciperentur. Non enim parum suspectos habuit Parisienses: quod se inconulto nuncios ad principes demississent. Reditu Ludouici cognito, principes totis fere copiis cum magno tubarum & tubicinum classico, per Sequanæ ripam, ad diui Anthonii planiciem, in prospectu Parisiorum ostentandi sui causa conuenerunt. In quos nulla eruptio facta est, stantibus summo silentio ad custodiendos muros armigeris: & ex Parisiacis ciuibus non paucis. Ad uesperam autem eius diei, & insequentibus aliquot diebus, cum rursus se ostentaret hostis, occurrit illi ex ciuitate miles: & nunc ad Anthonianam: nunc ad Dionysianam portam prælia: militari quadam iactantia, commisit. Interim Ludouicus edoctus, quæ fuisset de recipiendis in ciuitatem principibus sententia, eos proscribit, qui in eam sententiam uenissent, Iohannem Olerium, Eustatium & Arnoldum, eiusdem cognominis, & generis ciues, Iohannem Choartum & Franciscum Hassle. Quadrigarius quidem pontifex, quanquam maxime regi suspectus atq; exosus esset, non tamen in proscriptorum numero habitus est. Nam, quod homo integer & sanctæ æstimationis habebatur, in eum temere se uire Ludouicus temperauit. Carpebat nihilominus, atque reprehendebat antistitem, quod ad hostes se inscio prodiiisset. Augebat crimen Iohannes, professione Monachus, Albigensum pontifex & Romanus cardinalis, natione Burgundus: homo litterarum opinione clarus: qui Quadrigarii ad coniuratos profectiorem ad crimen maiestatis referebat. Nec dubium fuit, Ludouicum id solliciturasse, qua aliquando causa Quadrigarium in aliam ecclesiã traduceret. Sed paucis post annis, cum pontifex uita functus, epigrammate & sepulchro se digno honoratus in æde virginis esset, Ludouicus laminis æneis, quibus epigramma Quadrigarii incrispium erat, alterum aduicere iubet, famæ hominis maxime repugnans, atq; aduersarium. Per id tempus certior factus rex, Carolum Burgundum statuisse de regione Cusflani extruere pontem, per quem in alteram Sequanæ ripam traduceret exercitum: egres-

Pena in oratores qui ad coniuratos legati fuerunt.

egressus ciuitate: fossorum magnum numerum ad eam partem ducit: qui fossos aggeresque, ad prohibendum hostem, concinnarent, disposito pedite ad fossos contra Burgundum protegendos. Sed callidus hostis, cum materiam iam in promptu dolatam haberet: paulo supra Conflanum, ad portum (qui Anglus dicitur) pontem extruit, funibus ad oppositam fossoribus partem firmissime colligatum. Et iam transmittere conabatur, cum sagittarii Franci & equites adueniunt, qui tormentis telisq; ita agunt, ut traiciendi potestatem hosti adimerent. Atque interim dum eminus certatur, ex numero fossorum quidam Normannus nandi peritissimus, in medias fluenti aquas, instar mergi, clam illapsus, funes vinculaq; & cætera pontis retinacula, non percipiente hoste, dissoluit: moxq; pons secundum flumen actus, Burgundo fuit inutilis. Normannus uero ad suos rediit incolumis. Cedente loco hoste, non multo post per nuncios de concordia agi cceptum est. Deputantur à Ludouico Cœnomannensis comes: Pricigniacus, & Iohannes Dauuetus. A principibus, Iohannes, Calabriae dux, Ludouicus, sancti Pauli comes & Iohannes Dunensis. Qui protenus congregientes, duorum dierum inducias, ad reliqua componenda statuunt. Et quia de pacis formula interim non satis conueniebat, dies induciis adiecerunt. Dum hæc à delegatis de concordia agitantur, uenere ad regem ex nobilitate Normanna non parua copia, quæ ad sancti Marcelli suburbium stationem habuere damno incolarum. Nam, cum vindemiarum tempus esset, gens uuarum suauitate illecta, vix semimaturus uinearum fructus, sine modo, decerpebat & vorabat, nec rapinis aliunde abstinebat, colonos afficiens contumeliis. Duos tantum ex ea gente iniuriarum pœnas subiisse inuenio. Quorum alter decinctus & nudus caput, facem accensam gestans, per ciuitatem ad publicas eedes in Grauia deductus, à procuratore urbane supplicem veniam delicti postulauit, moxq; lingua candenti ferro illi perforata est, & deinde in exilium actus. Eius tam grauis supplicii causa fuit, quod, dum à porta, ne in ciuitatem ingrederetur, à custodibus reicitur, Parisios per contumeliam Burgundiones appellasset. Duo enim apud Gallos nomina diu ad ignominiam ferebantur, Burgundorum scilicet, quos Franci hostes habebant: & Armigniacorum, quorum generali appellatione Francos Burgundi designabant. Postridie sancti Pauli comes à Ludouico accersitus, prius non uenit, quam Cœnomannorum comitem rex obsidem dedit. Venienti Ludouicus in campum, qui diui Anthonii monasterio proximus est, occurrit, & postquam horas duas totas confabulationem sine arbitris consumpsissent, rediens in urbem rex, solito hilarior, in portæ vestibulo ad circumstantes conuersus: non, inquit, deinceps à Burgundis tot pœnis atq; sudoribus afficiemini. Nã iniurias prohibebo. Sic loquente Ludouico: Petrus Heronus in curia Castelleti procurator, uas nihilominus, inquit, illi nostras auferunt, nec illis occurritur. Quam uocem excipiens rex: minus, ait, est uineas uestras spoliari paucis racemis, quam hostem occupare ciuitatem & opes uestras, quas terræ uisceribus infodistis, raptas tollere. De concordia cum hætenus nihil bene procederet ad XIII. Calendas Octobris induciæ prolongatæ sunt: per quas non sine regionis detrimento coniurati in sua castra multum comiteatun coegerunt. Fueruntq; post longas consultationes omnes conuentus irriti, ceciditq; tota concordia spes. Et copia, quæ ad portum Anglum in munitionibus erant, imperante Ludouico, se ad Cartusienses recepere, religiosum locum occupantes: ita ut in cellis monachorum promiscue diuersarentur equi & milites, pulsus inde sanctis uiris. Nec moratur hostis, flumine transmissis copias regias, quæ ad sanctum Marcellum & uicina suburbia, castra habebant, adoriri: ubi congressum est magnis uiribus, aliquot utrinque caesis atque captis. Ludouicus autem interea secum reputans operæ precium fore, si eorum, quæ de pace à delegatis agitata fuerant, Parisios conscios faceret, contracto in ædes regiarum rationum ex quaque Parisiorum conditione consilio: Petrum Moruillerium cancellarium mittit, qui diceret se fratris sui & reliquorum coniuratorum petita cognouisse. Et Carolum fratrem ante omnes petere, sibi in partem patriæ successionis Aquitaniam cum Xantonibus & tota Pictauiâ, uel Normanniæ integrum ducatum distribui. De qua re consilium prudentium vi-

Insolentes Normanni.

252 R. GAGVINI HIST. FRANCOR.

rorum cum cœpisset, fratri respondisse, se id quod regno peculiare erat, dirimere & alteri dare non posse. Verum Campaniam Briamq; aliis legibus teneri, quas libens fratri donaret, Melde, Monsteriolo Meldunoq; exceptis. Carolo præterea, Philippi filio, pecuniam grandem obtulisse, ad leuandam impensam, quam in illa expeditione ipse fecisset. Quæ tamen ampla atq; magna essent, coniuratos tamen ea recusasse. Et hæc, inquit, cancellarius communicata vobis esse rex voluit, ne æstimetis illum illiberalem in fratrem, aut in quempiam fore, si de concordia conuenire posset. Hæc locutus Moruillerius, consilium dimisit. Interim apud Pontifaram Ludouicus Sorbierus (qui à Ioachino Roaldo relictus præsidio fuerat) in oppidum atq; arcem Britones admisit. Et, vt recenti proditioni alteram adiungeret, mox ex Pontifara cum aliquot armatis Melannum contendit, alba cruce, vt semper dum regi obsequebatur, insignitus: vt absq; vlla inimicitia suspitione in oppidū receptus falleret oppidanos. At de proditione iam edocti oppidani, atq; ad muros in armis stantes, dū Sorbierum perspiciunt, proditorem illum iterum atq; iterum magnis vocibus inclamant. Quamobrem illusus proditor, Pontifaram reuersus est. Parisii vero ii qui ad muros ciuitatis hostium castra versus excubabant, noctu vident ignitam stellam, in fossam (qua ædes Dardosia sunt) cecidisse: Verum ætherene an ab hoste ignis procederet, non satis conscii, rem Ludouico renunciant: qui confestim locum petens, quo cœlestis flamma excidisset, diu ibi moratus est, dubius, si ad incendendam urbem illud ab hoste fuisset excogitatum. Atq; interim mandat, haberi per singulas vrbis regiones, atq; ad muros, custodias. Per id tempus miles, qui in vrbe apud quemq; ciuem passim diuersabatur, verbo petulans atq; contumeliosus in tantum extollebatur, vt dicere non vereretur, opes quæ in ciuitate erant, non ciuium, sed suas esse, ideoq; clauis ædium se ciuibus detracturos, atq; pro sua libidine & arbitrio vsuros illis: frustra confidere illos, quod vias cathenis ferreis impeditas haberent, quas ipsi in promptu effringere atq; euellere potuissent. Hanc militum ferociam & temeritatem referentibus multis, mercatorum præpositus accersitis primoribus ciuibus, de re ipsa consilium capit. Itaq; prorenus statuitur, fieri per ciuitatis compita nocturnos ignes, & illic singulos per suas regiones armatos vigilias facere. Secundum hoc edictum vigilatur totis locis, & quamquam Ludouicus prohiberet, vigilatum tamen est. Hæc sollicitudo ciuitatis, milites quietiores fecit. Scio enim per eam tempestatem Parisios à suo præsidio, quam ab hoste magis sibi timuisse: præsertim, quod intelligerent, raros in fide regia stare, sed inclinare ad coniuratos, si fors obtulisset. Nam eadem tempestate, qua ignes per urbem fiunt: sancti Anthonii propugnaculum, id est (vt vulgus loquitur) bastilda, compertum est, portis reclusis peruium: quod ad hostem noctu admittendum factum esse permulti interpretabantur. Nam & tormentorum aditus, per quos ignis indi ad puluerem potest, adactis clauis obstructi erant, ne in aduenientem hostem iaci glandes aut saxa possent. Sed postquam tot ignibus illuminatam ciuitatem hostis animaduertit, cœptis destitit. Accessit ad has quotidianas Ludouici curas binus per vices nuncius. Vnus, qui Gisfortium renunciat copiis hostium circumdari, nec in oppido aut in arce quicquam præsidii esse. Nullum præterea tormentum aut machinam illic aduersus hostem relictam. Alter, Rothomagū à coniuratis sollicitari. Cuius nuncii fidem auxere vxoris Breseii literæ, quæ à marito occubitu Rothomagi incoluerat. His literis significabat, se Brequemontum, palatii Rothomagensis præfectum, præhensum in custodia habere, quod hostium partes sequi videbatur, propterea in tuto esse eam ciuitatis partem, quæ à ponte & à palatio erat. Verum, tamen hæc ita nunciabantur, postera tamen die Iohannes Borboniorum dux, vnus ex coniuratis in arcem per posticum recipitur. Qua re cognita, principes Ludouico renunciant, Carolum eius fratrem neq; Campaniam, neq; Briam pro parte hæreditatis contentum esse. Normanniam vnâ & solam petere patrimonii loco. Eam ob rem, cum primariam ducatus Normannici ciuitatem occupatam rex intelligeret, quam non facile recuperare, & quod Breseii (quam diximus) vxor: Iohannes item Hebertus & Balua Ebroicentium præsul, sibi perfamiliares suadebant, Normanniam fratri dono coactus reliquit, recepto Biturigum princi-

Pontifaram
Sorbierus
prodit.

Flamma re-
pentina.

principatu. Pacato fratre supererant cæteri cõiurati, quibus facere satis oportebat. Carolo Burgundo cessere in perpetuam possessionem Perona, Roia, & Mondiderium. Ad hæc Guinarum & Bolonia comitatus: quamuis ea loca Ludouicus soluta pecunia à Philippo patre redemisset. Iohanni Calabria duci ingens pecunia data est, & copia attributa, quas regio stipendio, quò vellet, duceret. Borboniorū duci pensio quam à Carolo vii. annuam percipiebat, assignata est cum solitis copiis: & quæ in coniugis dotem soluta nondum pecunia erat, per soluta. Comes Dunenensis, quæcunque coniurationis tempore bona sibi ablata fuissent, restituta accepit, annua illi pensione adiecta. Dõni Martini comes in terras & possessiones, quas iudicio senatus parlamenti regis fisco publicatas habebat, restitutus. Sancti item Pauli comitem Ludouicus Conestabilem instituit, mortis, quam postea passus est, præludium. Postquam coniuratis satis à rege factum, pax perpetuarum induciarū nomine, præconis voce & in ciuitate & in castris principum vulgatur: fitq; & comitatus & rerum venalium communio. Illud tamen præcipue indecorū visum est, Ludouicum tantum regem ad Carolum Burgundum Constanū vsque profectum esse, diuq; cum eo in agro seorsum communicasse. Sed erat Ludouico ingenium ad futura longe prospiciens. Et, qui præsentis iniurias vlcisci aliquando cuperet, simulabat amicitia, nō nescius quosq; cõiuratos seorsum posse posthac castigare, si Burgundū ab illis separaret. De quo postea astu & latentibus consiliis ipse vindicatus est. Nondum erat de Britonū duce conuentio firmata. Restituitur illi Montisfortensis comitatus, cum grandi pecunia. Per eos dies fiebant à Parisiis magna sollicitudine excubiæ & nocturni ignes, ne aut in regem, aut in seipos quicquam vel domesticus miles, vel peregrinus moliretur. Surrexit eadem tēpestate Leodiorū populus, & in Brabantinos, qui Burgundarū partium erant, crudeliter grassabatur. Eius rei gratia Carolus, Philippi filius, copiis receptis Picardiam repetere cõstituit. Non tamen prius digressus est, quam venienti Vicennas regi, Carolus Ludouici fratri in regis verba iuravit, præstita ob Normannia ducatum fide. Hinc Carolus, Normannorum dux appellatus, Rothomagū petit. Quem Ludouicus sex milliū passuum itinere comitatus, salutatione vtrinq; data ad Villerium Bellū vnâ cū Carolo Burgundo perquam familiariter profectus est: vbi dies tres, cõposito ad beniuolentia vultu, non secus atque amicitia glutino astricti conuixere. Hæc, quæ de coniuratorum factione scripsimus, anno gratiæ mcccclxv. gesta sunt, & iii. Cal. Nouēb. terminata. Principibus quietis, quandoquidē quæ vellet à rege recepissent, reipublicæ & populi (cuius causa se ad arma venisse principio prædicabant) patrocinio destiterunt. Redeuntē Ludouicum ciues ad cœnam in ædibus ciuitatis splendidissimo apparatu accepere. Ibi decanis & centurionibus vrbis gratias egit, quòd in fide erga eum permãssent. Eam ob rem eo animo in eos esse, vt benefacere illis cupiat, & quæ ab eo priuilegia accepissent, ea perpetua fore: quæ & ipse quoq; iterū approbaret firmaretq;, alia in super adiecturus, si petant. Grata regis oratio ciuibus fuit.

40 Dum rex Parisii agit, Robertū Destoteuillā, magni nominis equitē, Parisiensis præpositura donat, amoto Iacobo Villerio ciues hortatus, Roberto per omnia audiāt: cuius apud Montlerici pugna egregiam virtutē compertam habuisset. Inde parlamenti primores ad se vocat, & Iohannē Nanterranum, hominem vtiq; iusticia & æquitate probatū, sed minime ad Ludouici stomachum facientē, ex primo præsidente secundū creat, & Iohannem Dauetum eius loco instituit. Moruilleriū quoq; cancellariatu priuat: suffecto illi Guillermo Iuuenello de Vrsinis: qui patre Ludouici regnante, eundem magistratū sine reprehensione gesserat. His ita pro eius arbitratu constitutis, selectisq; ex Parisiacis ciuibus, quos sibi cõsiliarios haberet, Aurelianus adiit. Quinto, post Ludouici digressum, die comes flagrantissimus occidere in Parisiorū urbem visus est, vt longo satis tēpore, ciuitas tota, flāma inuoluta esse putaretur. Sed iam ad res Normannorū redeamus. Carolus Normannia no uellus princeps, postquā ad sanctæ Catharina montem proxime Rothomagum cum Britonū duce accessit, aliquot ibi dies sedit, dum ad eum in ciuitatē admittendum pompa à ciuibus componitur. Sed interim non satis inuicem conuenientibus principibus, Britonum princeps & Donni Martini comes (quibus dolebat tantum

Leodii bellum
mouent.

Ludouici in
Parisios beni-
uolentia.

Magistratū
mutatio.

Normanniam
Ludouicus re-
cuperat.

apud Carolum auctoritatis non habere, quantā ipsi suo iudicio meruissent) de Carolo in Britanniam reducēdo verba fecere: quę mox ad Carolū perlata sunt. Quā de re missō ad ciues Iohanne Lotharingo, protenus Rothomagenses duce eodem Iohanne in montem euadunt, & Carolū in ciuitatem, nulla adhibita (præterquam cleri) cerimonia, recipiūt. Nam ad diuę virginis templū perductus, à canonicis, diuina cantica personantibus, honoratus est. Ludouico apud Aurelios agēte, aliquot præfecti militū præfectura amoti sunt. Inter quos Pœcetis Riuerius, & conuenarū comes fuere. Et Loheacus Marecallus restitutus. Cōtempnus à duce & Rothomagensibus Britonū princeps, quāmaximis itineribus potest, Argentoniū cōtendit. Quō se Ludouicus fraternę aduersus ducē cōtentionis certior factus (præmissis magnis copiis) contulit: ratus occasionem sibi offerri, qua Normanniā à fratre eriperet. Frequenti ibi colloquio aliquot dies rex duxq; consumpsere, consulentes, quibus ducatum modis recuperarent. Duobus locis eodem tempore copias Ludouicus habebat. Borboniorum dux Ebroicas, moxq; Vernonem recipit. Carolus Meldunensis eques auratus Gisfortium, Gorneiumque capit, & octoginta Scotos partis aduersę apud Chaillum vicum fudit.

CAP. 8.
Dominus de
Sternaio ex-
tinguitur.

PER idem tempus dominus de Sternaio Ludouicū fugiens, Rothomago excesserat: quē vno ordinis Augustinensis fratre comitatū, & cordigeri veste amictū, quidam armati compræhenderunt. Paucis autem diebus in custodia apud Louueriū habitus, ipse cum suo Augustinensi consorte in amne Dura extinctus est. Deinde exemptus sepulchroq; in æde virginis honoratus. Periere præterea alii non pauci, ex Normanna gente: qui Carolo duci fauebant. Et Thomas Balinus, Lexouiorum episcopus in Brabātiā se recipiens, cum iuris peritissimus haberetur, iuris interpretationem in schola Louuanicēsi, quoad vixit, professus est: homo proculdubio magnanimus & morum Ludouici contemptor. Cognito, quōd Ludouicus vrbes oppidāq; occuparet. Carolus Rothomagi se continuit. Quem in ædes communes ciuitatis perductum, Rothomagenses, pro veteri sua erga Normannos duces consuetudine, ædes illi desponsant, dato anulo, quem ad fidem desponsationis gestaret: moxq; allatū in populi cōspectu gestorū Normannorū codicē legunt. Fuisse olim Francorū regi liberos duos, quorū grandior annis regnum, iunior vero Normannię ducatū ministrasset. Quē frater à fratre armis repetere frustra tentauit, sed irruentibus in regē Normannis, cum in exiliū egisse, duce suo in regnū summa vi inducto, & nūc quidem se more maiorum potentes esse, tutari ducem acceptum, nihil esse Carolo quod formidet, cū apud eostuto versari possit, qui munitam urbē, gentem fide spectatam, opes ducesq; non mediocres & præter hæc animū habeāt virilem, se suaq; defendendi. Postquā Ludouicus inferiorē Normanniā ad se recepisset, inde per pontē Audomari & Nouiburgi Campaniā reuertens, Iohannē Borbonium Louuerium præmittit, cuius oppidani se illi regis nomine permiserunt. Ex Louuerio Ludouicus mouens, pontem arcis obfidet. Quo tempore regii quidam milites, dum eunt frumentatum, equites quatuor Carolinę factionis captos ad Ludouicum ducunt. In quibus erat paruus Bailliuis, qui dedendæ Pontifare auctor extitisset. Hos cum capite truncari Ludouicus iuberet, sic inquit: O rex, si salua nobis vita erit, tu nostra opera pontem arcis recipies. Fuit grata regi promissio. Liberatis itaque captiuis, pons arcis in Ludouici potestatem venit. Sed fugientibus in arcem aliquot loci incolis, tertio post die deditioem fecerunt. Vbi Iohannes Hebertus regii filii generalis moderator captus est. Territi tam vicinæ arcis deditioem Rothomagenses, ad Ludouicum oratores de componēda inter fratres controuersia mittunt. Quibus responsum est, omnia ad Britonum & Borboniorum duces referre, qui pro eorum arbitratu contentioni finem darent. Dum hæc aguntur, Carolus Ludouici frater, Rothomago relicta, Honfleum, moxque Cadomum petit, non satis gnarus quid animi Rothomagenses in se haberent. Iohannes vero Lotharingus, dum clandestinam ad Flamingos fugam parat, captus ad Carolum deducitur. Nec mora interposita, Rothomagenses Ludouico se permittunt. Qui multos per Normanniā magistratu protenus amouit, aliis loco institutis. Rothomago ad hunc modum recepta, cum nihil belli sibi

Rothomagen-
ses ad Ludou-
cum nuncios
mittunt.

vltrā formidaret, magnam Ludouicus copiarum partem cum tormentis bellicis Parisium dimittit. Amotoq; Carolo Meldunensi, equitum, quam gerebat, præfecturam Anthonio Chabano, Dōni Martini comiti committit, & Palatii sui primum magistratum in Craonum transfert: quamquam Meldunensis per coniurationis principum tempus, constanti fide Ludouico inseruisset. *Leui momento adducti reges, nunc hunc, nunc illum tollunt deiciuntque. Scitum propterea Gallicum prouerbum est, principibus obsequi, hereditarium non esse.* Et, cum Anthonio Chabano Blanchę fortis arx in Vasconia pertineret, cōmutatione facta, Ludouicus Gonneffam & Gorneium in amne Materna simulq; Creceiū in Bria Chabano donat. Sed diuersa longefors Pētro de Ambasia accidit. Nam, cum in suspitionem regi venisset, quod Calabrum ducem, itemque eiusdem factionis cōscios coluisset, Caluum montem, in iugo mōticuli ad Ligerim, extructum Petro pertinentem, solo æquari, Ludouicus iubet. Et Gawinus Manniel, Rothomagensis proprætor, nescio quam obrē repente delatus, capitur, ductusq; ad pontem arcis, in medio ponte tabulato extructo, capite damnatur: cadauere in profluentum dieiecto, capite autem truncato lanceæ affixo, & ad populi spectaculū exposito. Fuitq; Rothomagensi clero fortuna nocens. Nam ecclesię decanus, aliquotq; eius collegę canonici proscripti sunt. His expletis sæuissime iudiciis, Ludouicus Aurelianum contendit: ibiq; legationem ad Anglum regem, iam diu à se destinatā, expedit. Cuius hi primi fuere, Rossilionus comes, Lingonū episcopus, Borbonius nothus, Francię Admiraldus, Iohannes Pompancurtus, & Oliuerius regis. Eodem prope tempore Anthonius de Castronouo, Ludouico antea familiarissimus, tunc autem suspectus, & ideo à curia maxime alienus factus, per Clariaci planiciem mutato consueto amictu incedens, à Chabano capitur, & ad Ludouicū cum suis consortibus deducitur: quem non procul à Magduno in vinculis rex asseruari iubet. De Anglis vero relatum est, eos expeditionē in Francos parare, propterea missō Parisium Conestabili, edictum profert Ludouicus, quosq; nobiles Fracōsq; sagittarios xviii. Cal. Iunii ad bellum paratos esse. Sed inducię legatorum opera ad duos & viginti menses cōstitutæ sunt. Quo tempore comes Cœnomannorū linguæ Occitanæ administratione priuatus est, & in eius locum dux Borboniorum Iohannes institutus. Atque vt de re Æte curanda re publica Ludouicus spem aliquam de se daret, sacerdotum procerumq; magnum numerum Parisium vocat, quorū illud præcipuum fuit, conuenisse. Nam conuentionis nullum commodum ad rem publicam accessit.

LEODIIS per id tēpus Philippus Burgundionū dux bellū intulit, atq; obfessam Dinannū (eius gentis munitissimum oppidū) expugnat, diruitq; actis in exiliū incolis. Vidi ipse ex spoliis infortunati oppidi grādia volumina sex in Leuiticū Moysi ab Origene edita, nitidissq; characteribus sincere scripta: quæ Parisii venierunt. Grauis per eos dies anni salutis m. cccclxvi. pestilentia Parisios vexauit. In ciuitate enim & vicino territorio quadraginta millia assumpta fuisse, referuntur: Quo morbo Arnoldus, Ludouici Astronomus & Medicinæ artis complures professores interiire. Per eam tempestatem venere à Philippo Burgūdo, ad Ludouicum, oratores. Quibus cum de re, propter quam venerant, cum non satis cōuenisset, rex bellum illis indixit. Moxq; Loheacum Parisiis præfectū creat. Campaniā vero Castilliono Loheaci fratri regendam committit. Sancti Pauli comes factus (vt prædiximus) ex hoste Conestabilis, Normanię præficitur. His itaque viris rem bene geri, dum bello impediretur, sperabat. Prius tamē, quā ad destinatum à se aduersus Burgundos bellum proficisceretur, Rothomagum petit. Quōd Varuicum comitē ex Anglia ad se accersitum, postquam ad nauigare cognouit, Boillam (quindecim millibus passuum Rothomago distantem) contendit. Vbi Varuicū à se præcipuo honore exceptū iubet Rothomagum nauigio concedat. Ipse terrestri itinere profectus est. Dū ciuitatē Varuicus ingreditur, miro cleri ciuiumq; apparatu & pompa (quam ita Ludouicus imperauerat) ad diuę virginis ædem deducitur. Fuit Ludouici cum Varuico xii. dierum familiaris & arcanus congressus. Inde salute inuicē impartita, Varuicus in Angliam reuertitur, à Ludouico atque Iohanne Borboniorum duce preciosis donis honestatus. Quem Ludouici oratores Admiraldus, Lau

CAP. 9.
Bellum Leco-
dies.

Legati in An-
gliam.

dunenſis antiſtes, Iohannes Pompamcurtus & Oliuerius Ruſſus ſunt cōmitati. Hi poſtquā in Anglia mēſes fere quatuor ſuſtra exegiffent: ad Ludouicū tubis venatoriis corneis & lagenis tantū coriaceis (quarū ſtudioſi maxime Angli ſunt) à Henrico rege donati, remearūt. Per eos dies Philippus Burgundorū dux, Brugis moritur. Quē ſui Diuionē perductū, apud Cartuſienſes digno ſe Mauſoleo condiderūt, menſe Iunio, anno Chriſtianæ ſalutis M. CCCCLXXII. At Ludouicus (cuius præcipua cura erat, magnis armatorū viribus ſe regnumq; protegere) Pariſios armari iubet: ſiue, quia noſſe volebat, quid viriū ciuitas haberet: ſiue quod eius rei fama terreri hoſtē ſperaret: dum audiſſet ex vrbe regia tot hominū millia educi poſſe. Itaq; cū ad idus Septēbres (vt imperatū erat) ſub ſingulis magiſtratuū atq; miniſteriorū ſignis, per diui Anthonii portam ciuitate, ſpectante Ludouico, egreſſi eſſent: ſeptuaginta millia fuiſſe relatū eſt. Leodii per id tempus aduerſus Ludouicū Borbonium pontificē ſuum bello decertant: quem apud Huium obſident. Quod oppidū, cū ferociſſime oppugnant, pontifex clam dilapſus eſt. Cuius neptē, quia Carolus Burgundus vxorē habebat, miro in Leodios cōcepto odio, copias contraxit: mittitq; per inſigniora ſuæ ditionis loca bellū Leodiis indicere. Qui autē id negocii exequēbātur: vna manu exercitum gladiū: altera facem ardentē gerebant. Hac re ſignificantes, Leodiorum gentem igne ferroq; perdendam à Carolo fore. Fuiſſe autem conſtat Leodios Francis iam diu coniunctiſſimos: corumq; amicitiam ſemper ſecutos. Quamobrē Ludouicus ſuppētiis illis ferre conſtituit, ſimul ne ex eorū ruina, gloria Burgundo & vires accederēt. Mittuntur eius rei gratia quadringenti equites, cum ſex ſagittariorū Francorū millibus: quorum ductores creantur Chabanus Donni Martini comes: Salazardus: Robertus Conybanus, Scotus, & Stephanus Vignolus. Fama ante hos dies ferebatur: Ludouicū Pio pontifici Romano promiſiſſe, ſe pragmaticā ſanctiōem (de qua in Caroli VII. geſtis diximus) deiecturū, ſi aliquādo ad regnū ſine cōtrouerſia perueniſſet. Eius promiſſi Pius pontifex non oblitus, cum eādē pragmaticā maxime execraretur, eamq; hæreſim appellaret: legatum Iohannē, diui Benedicti monachū, Attrebatenſium cardinalem ad Ludouicum mittit, qui regē ſe promiſſo ſoluere hortaretur. Cui audiens Ludouicus, legato litteras ad parlamentū ſenatū dat, de ipſa pragmatica abroganda. Erat in ipſo ſenatu Iohannes Romanus, regius procurator. Hic (Iohanne Balua ad curiā Ludouici atq; legati nomine cum litteris veniente, petenteq; ſenatum, vt eas ſuo decreto roboraret) ego, inquit, iudices hęc commodiſſimæ legis abolitionem non approbo: & quatenus ad meum officiū attinet, Iohānis Baluæ petitionem impedio. Ea re incandescens Balua (erat enim ingenio verſipelli & doloſo nimis) Iohanni Romano multa eſt cōminatus: cui repugnare etiam ſchola Pariſienſis nō formidauit, eccleſiæ conſilium appellans. Igitur Balua ad Ludouicum re inſecta reuerſus, legationem cum altero, qui à Pio legatus venerat, ad Carolum Burgundum (rege imperante) ſuſcepit: adiunctis ſibi Iohanne Drieſco & aliquot viris iure conſultis. His mandatum eſt, res inter Leodios atque Carolum componere. Eodem tempore in amne Sequana extinctus eſt Silueſter, cognomento monachus, patria Antiſiodoreniſis, ad Ludouicum delatus, quod aduerſus eum conſpiſſet. Sub his quoq; diebus agente apud Iohannē Dauuetum Ludouico, dum multa iam nocte domo prodiret, ignita ſtella in æthere ſupra ædes emicuit, quæ ad regem Tornellas vſque (vbi Pariſii diuerſabatur) ſecuta eſt: nec vltra comparuit. Inter hæc nunciatur Ludouico, magnam Britonum turbam Cadomum erupiſſe: arcemque cepiſſe: atque inde mouentes Baiocas occupari. Adeo namque erat illis diebus inconfans Francorum principum in regem fides: vt nunc pax, mox bellum eſſet: cogitante ſemper Ludouico principum factiones diſſipare, atque vlcifci. Cuius inceptationibus & motantibus ſe in dies ſtudiis, principes noua remedia ſuſcitabant. Ob eam rem Loheacū Ludouicus cum equitibus centum: & ad numerū pertinentibus ſagittariis mittit, qui Britonū cceptis obſiſteret. Iohannes autem Alenconius (quē ob cōiurationem à ſe cum Angliſ factā, à Carolo VII. in Vindocinenſi cōuentu condemnatū memorauimus) à Ludouico poſtea cuſtodia exemptus cum Britonibus ſentiebatur: eratque partium Caroli, Biturigum ducis: cui arces atque ſuæ

Parisiorum
armatorum
numerus.

Ludouicus
copias ad Leodi-
os mittit.
De pragmati-
ca ſanctiōe
tollenda.

ſuæ ditionis oppida tradere promiſerat. Deprehenſus præterea eſt Anthonius de Nouocastro, Ludouico quam maxime familiaris, quem proditiōis accuſatum, in arce Huſſonis apud Aruernos diſtineri arctiſſime iubet. Conuerſus inde ad rempublicam Ludouicus, conſcius ſibi, quantum odii atque inimicitiarum, ob plurimos à ſe (vt voluerat) magiſtratu officioque deſtitutos, contraxiſſet: legem tulit, magiſtratus perpetuos fore, neque amoueri inde eos poſſe, qui eos gererent: niſi morte interueniente: vel commutatione aut dimiſſione facta: aut culpa forte geſtoris, aliis officia mandarentur. Si aduerſus legem precum importunitate feciſſet, dationem inanem fore. Lege lata Normanniam petit: iuſſis militum præſectis copias omnes cogere, & ſe protenus ſequi. Dum Vernone agit Ludouicus, Conſtabilis ſancti Pauli comes, à Carolo Burgundo ad eum venit. Qui multa de Burgundo atque Leodiorum gente memorans: ſex tandem mēſium inducias Burgundo impetrat, Leodiis poſthabitis: tamenſi copias & exercitum contra Carolum ſtitiffent, Ludouici auxilium præſtolantes. Induciis imperatis, Conſtabilis ad Burgundum regreſſus eſt. Rediere item per id tempus ad regem Iohannes Balua, & reliqui cum eo, qui in legatione erant. Iam enim paulo ſupra fuerat Balua ad cardinalem Romanæ ſedis Ludouici ſedulo interuentu, non ſine multorum admiratione, euectus. De legatione, & quid in ea factum ſit, ex ipſis induciis intelligi poſſet: Leodios videlicet falſis ſuggeſtionibus à Ludouico eſſe deſertos, & Burgundo permiſſum, miſeram gentem bello perſequi. Quæ cum auxilio ſe deſtitutam intelligit, non aliter cum Burgundo paciſcitur: quam ingentem illi pecuniam perſoluiffet, muroſque & turres ſuæ ciuitatis parte aliqua diruiſſet.

E ADEM tempeſtate Balua cardinalis à Ludouico miſſus, Pariſios in agrum (qui clericorum iuxta ſancti Germani monaſterium appellatur) progredi armatos iubet, quorum numerum & armorum modum recenſeret, Ludouicoque referret. Recenſuit ipſe, veſte linea ornatus, & mula vectus, indignum ſane ſacerdoti atque pontifici munus. Quamobrem Chabanus Donni Martini comes, in cardinalem cauillatus eſt. Cum enim apud Ludouicum Chabanus per id tempus ageret, indignatus, ſacerdotem ad militare negocium deputari. Tu, inquit, *providentiſſime rex, Baluam cardinalem eundemque Ebroicenſem epiſcopum, Pariſium milites urbanos recenſere mittis, ſe oro mihi indulge Ebroicas proſciſci: vbi de ſacerdotibus ſacraſſis ſcrutinium faciam. Tam enim hæc mihi cura: quam epiſcopo militum recognitio conuenit.* Chabani verba cum riſu excepta ſunt. Dum hæc geruntur, Britones ingentibus copiis Normanniam ingreſſi Conſtātiā vſque peruadunt. Quæ cauſa Ludouico fuit, eos milites reuocandi, quos ab exercitū & militari ſacramento demiferat. Itaque adeo numerofum exercitum contraxit: vt ad Cœnomannos aduerſus Britones proſectus, centum armatorum millia habere diceretur: præter eos, qui impedimentis machiniſque præſecti erant. Id ita eſſe cum Britones accepiſſent: Ludouicum à congreſſu & prælio remorari inſtituunt. Itaque de induciis regem per nuncios conueniunt. De quibus cum diu prolixēq; tractatur: dies plurimi præteriere: per quos & Francus hoſtisque Cœnomannorum atque Alenconiorum agros vexabant: illi quaſi hoſpites familiarius, hi tanquam prædones hoſtiliter rapiebant. Carolus autē Burgundus, dum hæc à Ludouico, in fratrem Britonesque geruntur, Leodiēſi bello expeditus, omnes ſuas copias ad ſanctum Quintinum cogit: eo conſilio (vt dicebat) vt Carolo Bituricenſi Britonibusque ſuppētiaretur: præſertim aduerſus eorum inimicos, Ludouici nomen callide non exprimens: ne in dominum ſuum regem arma ſumere videretur. At Ludouicus, quamquam multis copiis potens Britones adoriri potuiſſet, timide tamē agens, ne vel miles parum fideliter pugnaret, vel fortuna iniquiſſe, aliqua portione militum ipſe minueretur, militem (quatenus potuit) à congreſſu prohibebat: ſtudebatque maxime aliquam ſibi occaſionem vel conuentionis vel pacis non indecoram offerri: atque hoc pacto ſperabat aliquando tempus fore, cū diſſociatos hoſtes vlciferetur: quibus cum vna pugnantibus non temere audebat pugnam committere. Igitur ad Carolum fratrem mittit apoſtolicum legatum (cuius ſupra fecimus mentionem) qui per hos dies Cœnomanniæ agebat. Chabanumque atque Drieſcum illi adiungit, qui concordia viam in-

ueniant. Audiuit Carolus legatos, verum ad pacem nihil comodius esse respondit, quam publicum regni conuentum, vbi tanta animorum & belli diffidia componi oporteret. Quod postquam per nuncios legati Ludouico retulerunt: ipse in dilatione spem reponens, consilium apud Turonos ad Cal. Apriles anni Christianæ gratiæ M. CCCCLXVII. indixit. Cōuentiois definito tēpore affuere ex toto regno principes: rex imprimis Siciliae Rhenatus, Iohānes Borbonius, Perficus comes, Alēconii ducis filius: multa quoque procerum pontificumque atque abbatū frequentia. Misere præterea insigniores populi suos oratores. Qui præfide Ludouico confidentes, tandē rogatis sententiis, dixerunt Normanniæ ducatum ea lege Francorum regno pertinere, vt illum in alterum trāsferre rex ipse non posset. Verum, quoad Carolum pro paternæ hæreditatis portione attinebat, Ludouicus duodecim librarū Turonensium millia fratri designaret: decreta illi aliqua terræ regione, eū comitatus vel ducatus appellatione insigni. Adderet præterea annuā viuenti Carolo sexaginta millium librarū, ex regio censu, pensionē. Britonum vero dux, qui Carolū ad se deduxerat, & complura in Normānis loca occupabat, ea libera dimitteret. Id si recuset, & cum Anglis societatem habeat, Ludouicum cōpelli armis ducem ad satisfactiōne debere: eique ablata repenti, opem à proceribus cōferendam esse. Quod autem de male administrata republica, & iustitiæ erratis plerique omnes queiebantur, deligerentur aliquot clariore homines, qui male habentibus se rebus cōsulerent: inter quos adesse deceret Carolum Burgūdum, tum propter regiē cognationis attinentiā: tum, quod Francorū primas parū haberetur. His hoc pacto per consilium definitis, contio dimissa est. Factus est, paucis post diebus, Christi ascensionis die, per Turoniā terræ motus. Cumque inde Ludouicus Parisios reuississet: publico edicto iubet, omnes qui armis assueuissent, ad se III. nonas Iulias conueniant. Interim Ludouicū Borboniensem cardinalem Romanū, & sancti Pauli comitem, ad Carolum Burgūdū oratores legat, qui pacis conuentiones bonis conditionibus, quoad per eos fieri posset, tractarent. Copias nihilominus in Normanniā, aduersus Britones, duce Admiraldo mittit: qui prospera fortuna vsus, Baiocenses, fugatis Britonibus, recepit. Eadem tempestate, cum multi delati maiestatis, capitis supplicium iussissent, Anthonius Meldunensis qui arctissima familiaritate Ludouico inseruiens, plurimū de eo, per varios à se diuerso tēpore gestos magistratus, officio se meritis esse putabatur, post diuturnum carcerem Andelium perductus, in medio rerū venaliū foro capite punitus est. Inter has tot intestini belli tēpestates, principumque simultates, quibus alter alterum fallere astu & dolis studebat, multas vltro citroque conuentiones legationesque gestas fuisse scio: quæ tū inanes exitus habuerint, à me scriptæ nō sunt. Quid enim ad rē attinet, quod Carolus Ludouici frater, & Franciscus Britonū dux, conuenta, que Turoni edicta fuissent, grata illis esse significauerunt, & ciuitates, quas apud Normānos occupabat se restituros, si, quas Ludouicus in Britannia ceperat, dimitteret: quæ omnia irrita ceciderunt? Nam etsi magnis stipati copiis in mutuo cōspectu frequēter principes cōstitissent: motus tamen omnis, & armorū ostentatio, vel induciis, vel vanis colloquiis, ad tēpus quiescebat. Itaque astu & fallaciis non virtute, aut gloria militari, res gerebantur: Id ante omnia curātibz principibus, ne à Ludouico circūueniretur, ingeniū scilicet eius potentiāque metuentes. Quamobrē vix relinquebatur per Franciā locus, qui grassatoribus non labefactaretur. Fugiens enim ex Hussioni (quæ arx in Aruernis munitissima est) custodia, Anthonius de Nouocastro, cū Philippo Sabauda & Pouceto Ripario aliisque Ludouico infensis cōiunctis, nouas turbationes excitauit. Quare cognita, Parisiensis agri nobilitatē omnē ad Gonesam armis instructā repente Ludouicus vocat: quasi parū illi esset, tot millia armatorū iā diu contracta habere: quibus etiā maxime cupientibus nō faciebat cū hoste cōgrēdiendi potestātē. Inter hæc cū Pontisarrā proficisci rex cōstituisset, audito, quod Burgūdus Peronæ castra metaretur: ex Nouiomo Peronā, paucis comitat⁹, se cōtulit. Cardinalis enim Balua & Borbonius tantū (præter aulicos aliquos) sequebatur. Ausus tñ est Ludouicus ad hostē ire: seq; illi familiaris (præter omnium opinionē) credere. Ibi inter eos modici momenti pax cōuenit: iurātē Burgūdo, Ludouici partes se nō secus, ac subditū decet, tutaturum

Conuentus
Turonis.Anthonius
Meldunensis
capite punitus.

Fallax Burgundus.

tutaturū. Proinde Burgundo rex cōfirmat, quæcunq; in conuentione Attrebatensi patris sui tēpore definita extiterat: de quibus in Caroli VII. vita scriptū à nobis est. Eius recōciliationis gratia supplicationes Parisii decretæ, & ignes per ciuitatis cōpita, velut in cōi gaudio, facti. Vulgatū est, Burgūdū diu cogitasse de rege capiēdo, & inde in Brabatiā abducēdo. Sed ab Anthonio fratre ei⁹ notho dissuasū, abstinuisset.

PER eos dies, quia Leodiensium antistes nullū adhuc diuinæ eucharistiæ sacramentū sacris altaribus immolasset: Leodiensis populus in eū insurgens, sacrum ministeriū pontificē facere cōpulsit. Cuius seditionis motus (episcopo recōciliato) cū se datus esse putaretur. Carolus Burgundorū dux, Namurcū cum iusto exercitu mouēs, de Leodiis vltionē sumere vehemēter optabat. Ad quem Ludouicus, tanquā eiusdem expeditionis socius, vltro venit. Eo quoque Leodius præsul, placandi Burgundi causā accessit: nec profecit, iurante Burgūdo nō prius ciuitati parcere quam ciues & urbem subegisset. Enimuero pontificem apud se, ne ad suos rediret, continuit. Recognita, Leodii de rebus suis desperātes, egressi ciuitate hostē adoriuntur, captos sine miseratione mactantes. Vbi tamen obsidione se angustari considerāt, ad primam oppugnationem, primores ciuitatis (vt cunq; potuerunt) elapsi aufugerunt, relictis in ciuitate mulieribus & incōposita plebe, religiosi quoque atque infantibus. Ergo irrupentibus ferociter Burgundis, Ludouicus primū, deinde Burgundus ciuitatem intrat. Fitque mox passim occisio & strages, virginibus vis & religiosi mors infertur, neque indulgētia vlla militum in pueros fuit. Quin stupratas à se virgines crudelis satelles iugulauit. Sacerdotes eadem hora rem diuinā in templis facientes, gladiis petiere. Nec faciatus est inhumanus hostis tam multa cæde: prædas ex omni ciuitate & ex templis sacrilegia fecit, incensa postea vrbe & muris diruris quorum ruinis fossas æquauit, anno salutis M. CCCCLXVIII. III. Calendas Nouembres. Veteribus Francorum amicis ad hunc modum pessundatis, Ludouicus Siluanectum reuersus est. Quo vocatis ad se parlamenti iudicibus & qui fisci atque ærarii rationibus præerant, per Beluam cardinalem ea patefacit, que inter illum & Carolum Burgundum de concordia & pace conuenerant: iubetque grauibz penis adiectis, ea omnia communi decreto rata atque comprobata haberi. Nec iussioni defuit auctoritas. Per compita siquidem regiæ vrbs cuncta hæc publicus præco nunciauit, & venientibus paulo post ad senatum parlamenteum, Burgūdi ducis, oratoribus, diplomata & syngraphi de huiusmodi pactis dati sunt. Quod vero sequitur, an scriberem, aliquando dubitavi: facinus profecto sua nouitate indignum rege. Picas & graculos qui in caucis humanas voces vel sibilare vel imitari edocui, apud Parisios ad voluptatem domesticæ alebantur, mox que ceruus & grues capi omnes, & Ambasiā duci Ludouicus imperat. Reuerso Turonū Ludouico, Balua cardinalis (qui plus cæteris aulicis apud regem astu atque auctoritate valebat) dissidentem à Ludouico fratrem ad beniuolētiā reuocat, atque ita agit, vt posthabitis, quæ consilium Turonense, de capiēda paterna hæreditate definiuerat, Ludouicus Aquitaniā Carolo fratri relinqueret. Quarecepta contentus Carolus, bello abstinuit. Sed Balua, qui apud Pictauios humili loco natus, paruo incremento, sed ingenio versuto in Ludouici familiam venerat: magnisque & excellentibus beneficiis primum, deinde episcopatu, mox cardinea dignitate, autore Ludouico, fuerat honoratus, quo ipse animo esset, tandem apparuit. Autor enim fuit, vt Peronam ad Burgundum & postea Namurcū aduersus Leodios Ludouicus accederet. At vbi fratrum mutuam charitatem (supra quàm senserat) firmam esse intellexit, paci inuidens, litteras familiari cuidam suo ad Burgundionum ducem dat: quæ interceptæ, ad regem delatæ sunt. His litteris Balua ducem admonebat, si bi maxime caueret. Cōcordiam, quæ inter fratres intercessisset, ad eius perniciem factam esse, eos expeditionē in eum tantisper differre, donec Aquitanię datam sibi prouinciā Carolus perlustrasset, remque omnē domesticam & exercitū ordinasset. Opus propterea illi esse maioribus, quā vltro tēpore, copiis & regē acerrime bello infestare. Baluæ cognita perfidia, rex proditorē cōprehendi & ad Monbafonē custodiendū duci mādāt, sub tutela Iohānis Torcei Normanni fidissimi imprimis aurati equitis, à quo ædificatum est Ambleuille castellum, in agro Rothomagēsi, cum

CAP. II.

Regie lenitas.

Leodienstium calamitas.

Balua cardinalis iniquitas.

Dux Britanni
regis ordinem
recusat.

canonicorum collegio, opus memoria dignum. Interim rex Niortum atque Rupellam petit: ubi dum regionem lustrat, fratrem offendit. Qui paulo post Turonum profectus, in regis verba, more Aquitanorum ducum, iurat. Et, quia Armigniaci regis iussis repugnarent, praefectos militum Admiralum & Chabanum cum copiis mittit, qui illos parere compellant. Qui, nulla caede facta, regionem omnem receperunt. Dum haec geruntur, Ludouicus beniuolentiam, in Britonum ducem conceptam, patefacere meditatus, diui Michaelis regium insigne aureum, & torquem per illustres nuncios duci legat. Quod oblatum dux recusauit, quod per superiores dies (ut fama erat) vellus aureum Burgundi ordinis susceperat, amicus videlicet Burgundionis & ei arctissime confederatus. Ea re maxime indignatus rex Britonibus bellum indicit, simulque exercitum in Britones ire iubet, dato Britoni decem dierum spacio, intra quod suum in regem animum, siue ad pacem, siue ad bellum, reuelaret. Per id tempus Edouardus, subacto Henrico rege, cum regnum Angliae vendicasset, compositis inter principes discordiis, omnium sententia bellum in Francos suscipitur. Quod postquam Ludouico innotuit, nouas copias ad priores adiunxit: compulsi arma capere, quibusque, sine discrimine, qui feudo aliquo potirentur. Quae iussio neque clericum, neque quosuis priuilegiatos habuit exemptos. Et quod metu maxime perculit regem, nunciatum quoque est, Burgundum ducem Gandauis visum esse, regis Angliarum (si enim est, aureum cingulum, principis peculiare in insigne) cruce suo alligatum, & in pectore cruce rubram, Anglorum instar, gestare: quo vno firmatam, inter Edouardum Burgundumque, amicitiam significabatur. Et, ut inter tot curas fortuna Ludouico paululum blandiretur, Ludouicus Villarus moriens, Ludouicum vniuersalem sibi haeredem instituit. Cuius haereditatem per se rex adiit, posseditque opulentam & locupletem. Interim Varuicus comes, & Clarentiae dux, vna cum eorum vxoribus Edouardum fugientes, octoginta nauibus vecti, Honfleum adnauigarunt: quos in continentem expositos, Admiralus liberalissime excepit. Cuius rei certior factus Burgundus, ad senatum parlamentum litteras dat, Varuicum, hostem eius a Ludouico acceptum esse, praeter pacis leges, de quibus inter regem & se conuenerat: patres idcirco eodemque iudices hortari, Ludouico suatum faciant, opem nullam Varuico suggerat. Si secus acciderit, persecuturum se hostem, eumque vel e medio Francorum regno abducurum. Hanc verborum ducis arrogantiam senatus non multi pendit. Et ipse Varuicus nihil inde territus, multis apud Normanos diebus mansit. Atque ad Ludouicum Ambasiam se conferens, familiari confabulatione, de suo aduentu cum eo tractauit. Affuit quoque Anglorum regina Renati Siciliensis filia, cum eius filio Edouardo, Galliarum principe: quem postea Edouardus (qui regnum Angliae Henrico v. pulso vendicauit) occidit. Instruit igitur aduersus illos non modicam Burgundus classem, quam ad littus Normani oceani Varuico insidiari iubet. Simulque mercatores Francos, qui negociandi causa in nundinis erant, comprehendit: causam hinc sumens, quod Varuicus, dum ab Anglia perfugit, Burgundae

Classis Burgundorum.

CAP. 12.

Britonum dux
Ludouico re-
conciliatur.

ILLIS diebus fere pridie Calendas Augusti Carlota, Ludouici regis vxor, Carolum filium Ambasiae enixa est, patri successorem. Cui communi gaudio aliud mox accessit. Britonum princeps Franciscus, Ludouico reconciliatus est. Interuenientibus maxime Renato Siciliensi, Carolo Ludouici fratre, & Iohanne Borbonio. Nec cunctatus est Franciscus ad Carolum Burgundum nuncios mittere, qui coniuratae aduersus regem societatis syngrapha illi referrent. Fuit Burgundo ingratiissima res. Eam ob rem magno nixu studet Varuico viam ad Anglos intercludere. At rex, tanquam voto sanctum Michaeli visere teneretur, Normanniam petit. Absolutusque voto, per Abrincas Honfleum veniens, ingentis magnitudinis naues instruit. In quas conscendentes Angli principes, ad suos se retulerunt, nec a Burgunda classe (quae per longam moram comeatu deficiebatur) villo sunt damno affecti. Igitur Angliam ingressus Varuicus, postquam paruo tempore, quae sua erant, recepit, venere magno fauore ad eum supra quinquaginta millia armatorum. Quibus auxiliariis per Angliam agens, Edouardum hostem imprimis quaritabat. Sed

Sed ille omnium fere auxilio destitutus, ad Burgundum (qui eius sororem in vxorem habebat) profugit. Varuicus autem conciliatis regni proceribus, Henricum, quem Edouardus captum tenuerat, in regnum restituit. Ipse vero regni atque Henrici moderator fuit institutus. Haec a Varuico prospere gesta esse, cum Angliae regina accipit, Parisium ex Ludouici sententia proficiscitur, traiectione inde in Angliam ad virum suum Henricum regem. Quod cum appulisset, magni animi mulier cupiens viri regis administrationem gerere, discordes inter se proceres Anglos fecit. Per id tempus sancti Quintini Viromadorum oppidum Arturus de longa valle, oppidanis assentiens, cepit. Quod paucis post diebus Conestabilis, Ludouici nomine, cum equitibus ducentis se recepit. Rex vero praemissis Siluanectum copiis, Parisium veniens, expeditionem in Burgundum duxit: bonam spem capiens, eas vrbes recuperandi, quae ad Sommam amnem Carolus occupabat. Nec sua expectatione frustratus est. Ambiani siquidem, Roia quoque & Mondiderium in Ludouici potestate venerunt: quae omnia firmissimis munitioibus protenus circumambire, ubi opus erat, mandata. Ministrarunt ad id opus Parisii magnum fossorum & ligneorum fabricorum numerum. Sed tam ingentis impensae rationem minime principes habent. Poeniter enim eos confestim longae militiae, ita, ut proposita parum melioris fortunae conditione, rem a se bene gestam putent, si inducias hosti dent. Enimvero, Burgundus castra in Arthesio, inter Ambianos Bapammae fecerat, ubi fere obsessus, & rebus ad bellum longe necessariis inops, vincti paruo negotio posse videbatur. Multis enim quotidianis leuibus praeliis Burgundi a cohortibus Francorum tentati, frequentiori damno afficiebantur. Superuenerunt nihilominus insperatae multorum dierum induciae: quamquam in Burgundia Dalphinus comes egregie aduersus hostem pugnasset, interemptis captisque plurimis. In auctores induciarum, dicta scriptaque sunt dictoria, & libelli famosi, eaque publicis templorum foribus crebro apposita, aegre ferentibus quibusque optimis, nihil recte agi, dum occasio se sponte Ludouico presentaret. His (ut diximus) apud Francos se habentibus, magnis apud Anglosurbationibus Henricus vexabatur. Inter quas Edouardus Burgundi ducis auxilium irruens, post multas vario euentu conflictationes, Edouardo tandem victoria cessit, Henrico capto, eiusque filio Waliae principe cum comite Varuico interempto. Ea re cognita, Ludouicus Picardia relicta Turonos repetit. Interim Pedemontanus princeps, qui Ludouicum comitabatur, & comes Deu vita defuncti sunt. Nam, cum multi profluuium alui per Galliam laborarent, eodem morbo non pauci periire. Caeperunt per id tempus indignatio Carolum Aquitaniae ducem, deque rege fratre male suspicatus est, cuius indignationis causas, ipse non noui. Arminiacum tamen comitem (cuius terras Ludouicus vendicauerat) patria extorrem reuocat, ei que inuito Ludouico partem restituit rerum ablatarum, atque ita conueniente ad Carolum cum Armigniaco Fuxensi comite, copiae contrahuntur, non aliter quam si bellum aduersus regem pararent. Mittuntur eam ob rem a Ludouico in Aquitanos copiae cum machinis & Francis aliquot sagittariis, qui ceptis aduersariorum obstant. Fama per hos dies falso vulgata est, Carolum Aquitanum Burdegala mortem obiisse. Introducta quoque est (autore Ludouico) consuetudo, campanam hora meridiana (ut in noctis crepusculo solet) pulsandi: quo tempore populus, vno poplite humi deflexo, angelicam diuae Mariae salutationem, obtinendae publicae pacis gratia, religiose exhiberet. Qui mos haecenus diligenter a plerisque seruatur. Erat siquidem Ludouicus a pietate non alienus, quantum ex rebus a se gestis liquet. Fuit Agnes (quae bella nuncupata est) Ludouici patri pellex. Ea in diuae Mariae templo (quod in castello Lociarum est) sepeliri voluit. Datoque sacerdotibus annuo prouentu, in medio templi choro, sepulchrum sibi extrui impetrauit. Ad eum locum aliquando diuersus Ludouicus, sciscitatus cuius hoc esset monumentum. Est, inquit, vnus ex clero Agnetis illius, quam propter formae decorem bellam vulgus appellabat. Sed quia nobis impedimento est sepulchrum, vellemus cum tua venia alio aliquo sacello reponere. Non aequum, inquit, rex, postulatis: quamquam enim illa dum vixit mihi sit multum aduersata, mulieris tamen bustum contra leges non violabo. Sed nec vos arbitror illius cadaver sine largo eius munere hic collocasse.

Seruare

Oppidum sancti
Quintini
recipitur.

Induciae da-
nosae.

Belli suspicio
in Aquitania.

Ans. Maria.

Ludouici in
Agnetem pie-
tas.

Nicolaus dux
Calabriae ad
Burgundum
per fugit.

Seruate benefactrici, quod viuenti promisistis. Nec vobis fas esto hinc mouere sepultam. Vt autem illius causa obnoxiores deum orare sitis, accipite dono sex millia librarum. Et hæc dicens, nummos iussit sacerdotibus tradi, quos in perpetuos temporali redditus impenderent. Porro induciæ, quæ cum Burgundo positæ erant, ad paucos dies productæ sunt. Interim Nicolaus Calabriae dux, Renati Siciliensis nepos, cui Ludouici filia desponsata erat, deserto socero ad Burgundum declinauit, spe ductus, sibi in matrimonio assumendi filiam, quam Burgundus vnicam habebat. Sed à patre (sicuti alii quidam principes) illusus est. Nam harum nuptiarum expectatione cum plerisque in amicitia pater contineret, omnes tandem sefellit. Inter quos Federicus imperator fuit. Nam, cum post subiugatum Geldremensem ducatum, Burgundus Treuerim (quod cum imperator vocabat) accessisset: post multa secretiora consilia, Burgundus vicarium se imperatoris institui postulauit, pollicitus reducere, quantis viribus posset, ad imperatoris manus, quæ ab illis ablata tenebantur. His quoque plerique addebant, Burgundum affectasse, vt à Federico coronaretur in regem, quò dignitate esset Ludouico æqualis, qui (vt iactabat) non erat opibus & potestate inferior. Id cum imperator concessurus esse videretur, Burgundi filiam filio suo Maximiliano vxorem dari petit, & mox nuptias celebrari. Id se facturum Burgundus, nisi impetrato vicariatu, negat. Igitur cum imperator diu petita differt, clam vrbe digressus, se in Germaniam, relicto Burgundo contulit. Nam, illud constat, vtrunque principem de gloria certasse, ita, vt Burgundo Federicus inuideret: Caro 20
lus vero imperatorem contemneret. Illud propterea verum est, quòd vulgo à Francis dici solet: *Duos crassitudine æquales vno vase comprehendere non posse.*

CAP. 13.

Etisdem diebus diuæ Mariæ templum (quod apud Clerium in Aurelianensi agro magnis impensis Ludouicus extruxerat) conflagrauit, igne negligenter asseruato, quem adliquandum plumbum tecti artifex in quotidiano vsu habebat. Quo die rex de Caroli fratris morte nunciū accepit. Obierat enim apud Burdegalam veneno, à (nescio quo) abbate, non inscio, vt creditum est, rege appetitus. Quam ob rem accepta Aquitania, Ludouicus Petrum de belloioico dominū regionis præfecit. Per induciarum tempus, Burgundionum dux collecto, in agro Attrebatensi, grandi exercitu, Anthonium fratrem suum nothum, cum parte copiarum Neellam mittit. Quam à loci præfecto & sagittariis Francis quingentis acerrime defensam, frustra iterum atque iterum Anthonius oppugnauit. At Petrus Picardus (id enim præfecto nomen erat) consilio cum loci domina capto, ad Anthonium cum ipsa domina, componendæ rei desiderio profectus est. Pactum exitit, relicto equis atque armis exituros oppido milites, vitæ incolumitate concessa. Hoc accepto responso, sagittariisque relato, dum miles armis se nudat, ecce ab oppidanis clam in oppidum admissus hostis, exarmatos sagittarios trucidat: eos vero, qui in templum salutis causa confugerant, qui plurimi erant, omnes ad vnum Burgundus satellites mactauit. Eò cum dux equo insidens aduenisset, templū ingressus, vt cædem cruoremque humanum cõspexit. Iam, inquit, noui quàm cruentos habeam carnifices. 40
Neque mitius Petito præfecto pepercit, qui in vincula cum aliquot insignioribus armatis coniectus tenebatur. Hominem enim (cui ab Anthonio fides data erat) furca suspendere iubet. Atque oppidum, mox incensum dirutumque, reliquit. Protegnus quoque Roiam contendens, eam circumuallat, multo milite atque machinis egregie munitam. Nam præter quadringentos, supra mille, sagittarios, erant in ea præsidio ducenti delecti equites, cum eorum præfectis Petro Auberto: Mignone: Loisseta Balagnio, domino de Moui, & domino de Rupenpræo auratis equitibus. Et hi quidem nulla oppugnatione expectata, deditioem, ea lege, fecere: si saluos inde abire liceret. Relictis igitur per ignauiam armis atque impedimentis, væcordes homines, vno bacillo contenti, non sine perpetua ignominia per medios hostes irrifi, Roia discesserunt. Roia (vt diximus) capta, Burgundus magna animo voluens, cum sibi à Ludouico magnam vim paratam esse existimaret, Bellouacos Picardis post Ambianenses, ad occidentem proximos, petit: ratus ciuitatem, vbi nullum præsidium erat, prima oppugnatione subiugare. Sed plurima arrogantem mul-
ta deficiunt. Bellouaci, tametsi insperato hostis aduentu nullius præsentanei mali periculo

Bellouacum.

riculo admoniti essent, venientem tamen Burgundum magno animo à muro prohibet. In ea oppugnatione egregia virtus puellæ cuiusdam apparuit, quæ à Burgundo milite, dum in murum scandit, vexillum extorsit. Donec Guillelmus de valle, Normanni Senescalli vicarius, cum ducentis equitibus auxilio accessit, qui ciuitatem ingressus, ad muros se protenus confert, vbi hostis incredibili pertinacia depugnabat. Venere nõ multo post Crussolus, Ioachinus Roaldus, Guerus Grongnus, atq; Torceius trecentorum equitū, cum adiuctis sagittariis, ductores. Quibus commeatū affatim Parisi subministrauerunt, missis permultis fossoribus, qui fossas atq; aggeribus ciuitatē cõmunirēt. Enimuero sic opus erat. Nã subactis Bellouacis, libera in Normānos Burgūdo patebat via. Fuit enim eius rei tātus timor, vt in ipsa Parisiorū vrbe regia, magnopere curatū sit, vrbis fossas purgare, muros instaurare, cathenas per compita repente (autore præsertim Dionysio Hinselino) recensere: colubrinas insuper atque serpentinās conflare atque fabricare.

PER id tēpus Antiffiodorēses, qui supra paucos dies admoniti, Ludouico parere spreuerāt, Burgundorūq; præsidium in oppidū admiserāt, eruptione facta, dū frumentatū eunt, quidā ex Cāpanis equites, illis occurrūt, centū sexaginta ex grassatoribus perimētes: octoginta in captiuitatē abductis. Perseuerāte in obsidione apud Bellouacos Burgūdo, dura in castris eius annonæ caritas fuit. Festinās igitur, prius quā fame miles vrgeretur, animo firmat, acerrimo congressu ciuitatē expugnare. 20
Ingētē ad hoc cratiū & ligneorū fasciū copiā cū multa materia cogit, quibus vrbis fossas impleret. Obsessi, re cognita, ad Parisios mittūt minuscule tormēta & cõmentū cū balistariis petitū. Nec defuit petentibus misericors ciuitas. Præerat ad præsidium portæ (quæ domus hospitalis appellatur) Robertus Stoteuillus, Parisiorū præses, militaris apprime eques. Quā portā iactis in fossas (quas proxime diximus) crateribus fascibusq; hostis adoritur. Scalis quoq; ad motis in muros cõscendere perseuerat. Nec profecit quamquā horas quatuor cõtinenter pugnasset. In ea oppugnatione quingētī supra mille armati ex Burgūdis in fossas decidisse, atq; occubuisse referunt. Nocte insequēti, quia ciuitatis portæ obstructæ erāt, patefacto muro Salazar 30
bus hostiū tētoris incēsis, pleriq; occisis, impedimenta aliquot ex illorū castris rapiēs, in ciuitatē dū reuertitur, ab hoste eū insequēte pressus, raptas à se machinas in fossas ciuitatis precipitat, ægreq; ad suos recepit. Bellouacorū obsidionis tempore Aurelianēses officio in obsecros functi sunt. Imposita enim carpētis centū vini dolia, ad Bellouacos dono miserūt, cū magno sagittarū & missilium numero, arcubus additis atq; balistis. Postquā sex & viginti cõtinuos dies ad Bellouacū Burgūdos in cassum sedisset: die diuæ Magdalene festo, obsidionē diluculo soluit, segetes vicofque (quæ iter faciebat) vrens, donec ad sanctū Valerium castra posuisset, quod oppidū cū aliis vicinis oppidis, modico præsidio defensis, minimo negotio cepit. Ex his locis, quandoquidē verosimile erat, in inferiorē Normāniā hostē profecturū Con- 40
estabilis & Chabanus octingentis equitibus assumptis: Normanniā petūt occursum Burgūdo. A quibus nullo fere dāno Burgūdos affectus est: quin vicos atq; oppida, per Caletos grassatus, incēdit, Rothomagum vsq; mouēs. Vbi Conestabilis se recipiens parum admodum Burgundo incommodatatus est. Nisi quòd à populo ciuitatis vix excitatus: nõnullos ex suis cum aliquot ciuibus armatis eruptionem facere permisit. Burgundus autē inde digrediens, in Picardiā copias reduxit. Sed neque in Britannia quicquam à Ludouico præclare gestum est: quamquam quinquaginta hominum millia in armis habere diceretur. Nam legationibus pollicitationibusque tardatus: cū res cõpositas proxime esse sperat: illiusit eū hostis. Dimissa Normānia: Burgūdos Nouiomū oppugnare instituit. Sed Crussolus & quidā cum eo militū præfecti, illò se cõferentes, suburbiis incēsis, ne illic diuersaretur hostis, ciuitatē maximopere tutati sunt. Robertus præterea Stoteuillus ex Bellouacis mouēs: & dein de Ioachinus Roaldus ad Burgūdos (qui apud eum oppidū in præsidio erāt) nūciū mittunt, petentes oppidum Ludouico reddi. Moxq; compositione facta, locum & sua omnia deferentes: equites vno equulo: pedites baculo contenti, abierunt. Hoc exemplum secuti Valeriēses Remburiensesque, deditioem, nulla vi facta, fecere. 50
EODEM

Dura obsidio
Bellouacorum.

Salazar.

Burgundus in
Normannia.

CAP. 15. EODEM tempore comes Roussius, Conestabilis filius, Burgundæ factionis obstinatissimus sectator, Burgundiæ præfectus, diffusis late copiis Tornodorum usque debacchatus, Treceas & Campaniæ partem vastabat. Contra vero Dalphinus comes, per Burgundiã, bono exercitu potens, omnia igne consumpsit, par pari rependens. Fiunt interim cum Britonibus per Ludouicum induciã. Quo tempore regina filium Ludouico parit, cui vita breuis fuit. Petrus autem Borbonius, comes Bellioci, Aquitaniæ ministrator, dum Lestorie multa nobilitate ornatus, agit: à suis in Armigniaci comitis potestate proditur: atque eo pacto ciuitatem comes recuperat. Eam ob rem Ludouicus aliquot ex nobilitate suspectos infidelitatis, Lochie in vincula misit. Inter quos Iohannes Deimerus crimen confessus, capite damnatus est, & in partes quatuor sectus. Qui moriens, Cadetum Albretensem, eius proditoris, pertinacissime accusauit. Dum eius rei gratia Ludouicus in Pictaui immoratur, pax inter illum & Britonum ducem, intercessore Oudeto de Ria conuenit: data Britoni non parua pecunia. Porro Alenconii dux, Iohannes, acceptæ crebro gratiæ oblitus: cum constituisset possessiones omnes suas in Burgundum ducem, accepto inde precio, transferre: & ad eum clam proficisci, per Tristannum heremitam, iubente Ludouico, capitur: & Lochias primo ductus, paulo post Parisi in Lupara arce, in custodia consenuit. Lestoria quoque, quam misso exercitu Ludouicus duce Iohanne cardinali Albiensi atque Iuone de fago obsidebat, Armigniaci culpa diruitur. Nam re composita, ut Armigniacus loco cederet, cum in ciuitatem Franci sine vlla violentia ingrediatur, Armigniacus in eos insurgens, occidere eos iubet. Vnde clamor exortus dum in castra perfertur: Frãci per effractos antea muros irumpentes, Armigniacum ipsum, & omnem sine discrimine populum trucidant, comitis vxore cum tribus suis pedisequis tantum salua. Hic Iohannes Armigniacus est, qui sororis illecebra captus, cum eam incestu polluisset, nifus est, eam pontificis Romani auctoritate ducere. Cuius stultitiæ fauisse dicitur Ambrosius Cambraius, qui per idem tempus referendarius erat Calixti pontificis. Accepta enim ab Armigniaco multa pecunia, bullam dispensationis de sorore desponsanda Armigniaco tradit: quam reuera adulteratam & à se falso editam postea confessus est, præsidente apud Romanos Pio pontifice maximo. Quo iubente, Ambrosius in custodia apud Montolietum monasterium habitus est. Sed è custodia noctu adiutore seruo emissus, in Angliam se recepit, vbi aliquot annos, mutatis frequenter locis, profugo similis delituit: Quippe cui Carlota mater: alioquin benigna mulier, suam domum occluderet: offensa scilicet filii criminibus, qui homicidio primum, deinde hac (quam dixi) falsitatis ignominia notabatur. Ingenio tamen & astu erectus, viam inuenit apud Ludouicum fortunæ melioris, simulans à regina Angliæ se desiderari, quem in Angliam traderet. Quare intelligens Ludouicus eum hominem esse quæ ad dolos vteretur: Ambrosiũ ad se accersitum, stipendio iuuat, & mox inter aulicos habuit. Quem nõ multo post supplicationum regiarum magistrum, & deinde Parisiensem cancellarium vidimus: hominem profecto dolum & præter modum gloriæ studentem: verborum & iactantiæ vanitate redundantem, & perfluum, fidei autem modicæ, & cui probe confidere nemo posset: cuius mortem nec propinqui nec alius quisquam illachrimasse visus est. Sepeliri voluit in sacello Sorbonæ ante aram maiorem. Depræhensus apud Lestoriam Cadetus Albretensis & Pictauiam perductus, capitis supplicium fuit.

CAP. 16. AGEBAT per id tempus Parpigniæ Iohannes Tarraconiæ rex. Qui Lestoriæ ciuitatis desolatione accepta: quodque audiuerat, Philippũ Sabaudum cum ingentibus copiis in eum aduentare, Parpigniaco abiit. Ob quod diu quidem atque pertinacissime à Francis digladiatum est. Sed victor Francus extitit, & Russilionem totum Ludouicus obtinuit. Per hos dies Nicolaus Lotharingiæ dux, apud Nantiũ peste absumptus est. Fuit & Siluanecti habitus conuentus: venientibus à Burgundo duce legatis: qui belli causas tollerent. Nec fuit concordiæ locus: tamen si multos dies multa agitando legati consumpsissent. Burgundus vero, ducis Lotharingi morte accepta: Lotharingiã armis sibi subiugare tentauit: causam assumens, quod qui defunctus erat, obæratu illi esset: simulque apud se anxie meditatur, regium nomen

nomen vsurpare. Sed illusus à Federico Burgundus, cum pecuniæ egeret, nec suis viribus sufficeret Ludouici potestatem minuere, ad Veneros mittit: à quibus stipendium trimestre mutuo impetrat: quo ex gente Veneta partim coactas copias aluit: missaque in Niuernenses exercitus parte: rupem Castillonis, & aliquot regionis loca, dolo capit. Per eos dies Petrus Borbonius de Belloioco Annam Ludouici filiam desponsat. Iterum quoque Burgundi oratores cum regis legatis Compendii conueniunt. Vbi tandem post longas concertationes, paucorum mensium inducias firmant. Quo tempore Burgundus inimicitias in Ludouicum omnifariam exercens: Iterium mercatorem, qui post Caroli, Aquitani ducis mortem ad Burgundum se contulerat, magnis promissis inducit, veneno tollere regem. Igitur constituto illi quinquaginta millium aureorum precio: toxicum parat. Datque Iohanni audaci (quem seruum habebat) ferendum: pollicitus montes aureos, si maleficium sceleriter exigat. Recipit ab Iterio Iohannes negocium, & Ambasiam, vbi rex erat, profectus: quandam in Ludouici popina sibi notũ (qui condiendis saporibus præerat) conuenit. Cui, quod Aquitano duci ad simile ministerium seruiert: rem patefacere non veretur. Atque ad facinoris precium viginti aureorum millia secure promittit: credulus, hominem ad veneni propinationem facile consortem ducere, qui dominum suum non dissimili maleficio sublatum fuisse sciret. Audiuit Iohannem summa dissimulatione coquus, sed rem nequaquam patrari posse ait, nisi Colinetus, primarius coquorum, conscius accederet. Igitur recepto à Iohanne veneno, Colinetum ad id negocium cohortari pollicetur. Colinetus vero à consorte coquo edoctus: simul cum eo ad regem pergit. Veneficium prodit: & ab eo exhibitum toxicum profert. Rex veneficium exhorrens: autorem præhendi iubet. Qui tanquam rei bene gerendæ securus, iter ad Iterium faciebat. Sed non longe a Stampis depræhensus: ad Ludouicum deductus est: moxque confessus crimen: paulo post in custodiam detruditur: data ingenti mercede fidelibus cocis. Afferuatus vero est Iohannes audax, in publicis ædibus Parisiorum, deinde capite truncatus. Cui quatuor exsecta membra, ad quatuor regni extremas regiones, cum titulo proditoris, furcis suspensa. Omnes eius ædes dirutæ sunt: & natalis domus solotenus sine vlla restitutionis spe euerfa: inscripta ruinae causa. Eo die, quo id gestum est, legati ab Aragonia Parisium venere, à suo rege mandatum habentes, de controuersia ob Russilionem & Parpigniæ tractare. Nec multo post rex quoque Parisium successit. Iussitque Parisios in armis esse, & militari ordine per diui Anthonii portam vrbe egredi. Quorum multitudinem Aragonenses legati admirati sunt. Centum enim & quatuor hominum armatorum millia è ciuitate in agrum prodiiisse relatum est. Regredientibus in ciuitatem Parisiis, oratores Vicennas Ludouicus ducit. Vbi regia cena acceptos, duobus eos poculis aureis, varia cælatura ornatis, donauit. Horum precium tribus ducatorum millibus & ducentis æstimatum est.

CAP. 17. VENERE eodem tempore ab Germania dux Bauarus: & Britonum oratores, quos Siluanecti Ludouicus audiuit. Assuerunt præterea incassum Burgundi. Britonibus liberaliter Ludouicus respondit. Legationum causas diuinare magis, quàm probe scribere possum. Ex Siluanecto Compendium, mox Nouiomum rex proficiscitur. Ceperat comes sancti Pauli, Franciæ Conestabilis sanctum Quintinum, Veromandorum oppidum, extruso præfecto Curtono cum præsidio, quod in eo Ludouicus posuerat. Oppidumque Conestabilis, imposito ex suis præsidio, rege inuito occupabat: ita vt in suspicionem veniretur concepti in regem belli. Nec aliter ad Ludouicum accessit. Quin ponte inter se & regem facto, ad colloquium prodit, satellitibus egregie stipatus. Colloquio paucis arbitris expleto, rex offensam omnem comiti remittit. Iureiurando interposito, quod in Ludouici fide permaneret. Erant per id tempus inter Federicum imperatorem & Burgundum similitates. Nitebatur propterea magnopere imperator Burgundo incommodare: vnde missis frequenter ad Ludouicum nunciis, illum hortabatur, cum Burgundo amicitiam non inire: se vnum satis esse, qui ducis superbiam deprimeret, cumque redderet regi obsequentem. Nec tamen exaudiuit Federicum Lu-

*Sententia in
Alenconii du-
cem.*

douicus: sed cum ex Picardia Siluaneſtū reuertisset, cum Burgundi legatis inducias anni vnus firmat. Interea in Iohannem, Alenconii ducem, capitis ſententia & bonorum omnium publicatio, in ſenatu Parlamenteo, per Petrum Dariolum cancellarium, fertur. Burgundo vero duci nulla fuit induciarum & iuriſiurandi reuerentia, quin in Lotharingā ducens, Verdunum ceperit, ſollicitauitq; Edouardum Anglum regem aduerſus Ludouicum transfretare. Quamobrem Edouardus magno exercitu comparato, priuſquam moueret: Ludouicum per caduceatores petit, Aquitaniam ſibi Normanniamq; reſtituat. Nec diu diſtulit Edouardus, ad diui Michaelis montem, claſſem traducere. Quod poſtquam Ludouicus accepit, copias in Normanniam miſit: eorum militum, qui recenter fuerant ab eo inſtituti, & Dalphini cuſtodes appellabantur. Per eos dies tametiſi induciarum ſinis nondum eſſet, Burgundi, qui Peronā & per circumadiacentia loca in præſidio erant, omnia uſq; ad Iſaram flumen inſeſtabant. Et aliquot ex eis Arſonam, iam diu deſolatam, inſtaurare ceperant. Sed miſſis aduerſus prædones ex Ambianorum & Bellouacorum præſidio armatorum turmis: non expectata pugna, graſſatores auferunt. Nec deſtitit miles Francus: ſed accitis ex finitimis præſidiis aliquot cohortibus: quibus præterea plebei plurimi ſe coniuuerunt: ad Attrebatos profecti, in ſuburbio ciuitatis caſtra poſuerunt. Vbi nocte tota diuerſati, deputatis agricolis, qui eos ſequebantur, ad excutiendos per villas & agreſtes manſiones frumenti manipulos, maximam tritici copiam, & pecorum ingentem numerum ex Attrebatenſi agro comportauerunt. Nam id prius facere meditati, vannos & flagella curruſq; complures ſecum adduxerunt. Recepere quoq; nonnullos captiuos, quos raptor uolatis induciis abduxerat. Principio inſequentis ueris, rex in Picardiam mouens, Tronqueum ueruſtiſſimam, non longè à Mondiderio turrim: ubi perditorum hominum turma, duce Motino Caulero ſe receperat: omnia incurſionibus inſeſtans expugnat: occiſis aut patibulo appendiſis, qui in ea inuenti ſunt: præter ipſum Motinum, quem rex uita & officio donauit. Turris ipſa ſolotenus deiecta eſt. Mondiderienſes autem, cum de ditionem recuſaſſent: obſeſſi oppidum dedidere: ſuis fortunis omnibus relictis abeuntes: oppidum uero ſolo proſtratum eſt. Roia præterea Ludouico paruit. Nec ſpes deerat Picardiam atq; Artheſium recipiendi, niſi ſancti Pauli comes Conſtabilis dolo uſus, regem ſefellifſet. Cui progredi cupienti literas mittit, Edouardum Anglum ingenti claſſe petere Normanniam, idcirco opus eſſe cautione: ne deſtitutos præſidio Normannos hoſtis inuadat. Si ad illos partem exercitus ducere rex uelit: ſe vnum cum reliqua militia fatiſ eſſe, qui bellum in Picardia gerat. Morus hoc nuncio Ludouicus, in Normanniam ducens, de Anglorum aduentu nihil accepit. Redeunti autem Conſtabilis ſcribit, Anglos Calliſium appellere, & Carolum Burgundum Nuſſii obſidione reſecta, foedus cum Federico imperatore iniuiſſe. Quæ omnia tametiſi nulla eſſent, caduceator tamen, Anglus, cognomento Scalus cum literarum falce depræhenſus, & ad Ludouicum perductus, uera eſſe iurauit. Neq; horum quicquam tam iniquo animo Ludouicus tulit, quàm Conſtabilem clam ſollicitare Borboniorum ducem, ut Burgundi partes reſicto rege ſequeretur. Cuius perſidiæ ſyngraphum à Conſtabili miſſum, Borbonius per epiſcopum Mimatenſem Ludouico demiferat.

CAP. 18.

EODEM tempore in Burgundia, apud Guium, non procul à caſtro Chinone magna Burgundorum turma à Francis ſuperatur, cum ducentis equitibus, qui ex Venetis Burgundo auxiliares uenerant. Fuit non proſerior Attrebatibus fortuna. Admiralduſ (cui decreta belli ratio in Picardia erat) prope Attrebatum diſpoſitis inſidiis xxx. equites laceſſitum Attrebatos mittit. In quos, uelut in contemnen di numeri cohortem, eruptione facta, Attrebatos cum ſuo præſidio proficiſcuntur. At, qui ab Admiraldo præmiſſi erant, metum ſimulantes prædetentim retro abeunt, donec ſuorum inſidias præteriffent. Quamobrem intercepti Attrebatos, inter medias Francorum copias: ad quingentos ſupra mille occubuerunt. Et cum Romonrus reginæ frater, qui Burgundarum partium erat, hiſ ſe ducem præbuiſſet: uix ad ſuos ſe recepit equo eius interempto. Iacobus autem ſancti Pauli cum aliis inſignibus

bus uiris captus. Paulo ſupra hos dies Auraceniſis princeps, quem in cuſtodia Ludouicus habebat, nullo precio liber factus, ſe ditionemq; ſuam regi ſummiſit. Donatus eſt propterea poteſtate eudendi numiſmatis aurei, atq; argentei: remittendi inſuper criminofis necis pœnam, niſi hæreſis aut maiſtatis rei haberentur. Edouardi autem, Angliæ regis claſſis, uiginti millium armatorum Calliſium appulit. Quare cognita, mox ad priorem exercitum nouas copias Ludouicus ex Pariſiis, duce Roberto de Storeuilla contrahit. Et Carolus Burgundionum dux, Nuſſio reſecta, ad Edouardum noctu uenit, cui amice gratulatus eſt. Nam Edouardi ſororem in uxorem duxerat. Hortatus magnopere eſt, rem proſpere gerat, & ſua recuperet, quæ à Francis iniuſte tenebantur. At aliquot diebus exactis, cum nec à Carolo, nec à Conſtabili promiſſa illi ſeruantur (conuenerat enim inter illos, dum Edouardus in Artheſium ueniſſet, admittere illum in aliqua munita loca, ubi & ſe atq; exercitum recreare, & tuto diuerſari poſſet) iamq; Lihonem in ſanguine terſo copias cum promouiſſet, pollicitis illuſus, ad Ludouicum Siluaneſtum, ubi in uictoriæ cenobio agebat, oratores mittit, dicere ſe arcanū quicquā habere, quod illi communicatum eſſe cupiat. Deſignet locum & tempus ad rem exigendam. Pinguigniacum in Ambianorum agro ad id deligitur. Interim mutuam à Pariſiis grandem pecuniam Ludouicus petit. Ea fuit quinq; & ſeptuaginta millium nummū aureorum, quam diſſoluere infra Calendas Nouembris ipſe promiſit. Ad Pinguigniacum ex Ambianis rex ueniens, frequenti atq; admirabili militum manu ſtipatus, duos in ponte Pinguigniaci appendices extruere iubet. Vnum quo ipſe, alterū quo congreſſi Edouardus poſſet. Fuit inter utruq; appendicē paries medius, cancellatus, ita latis foraminibus, ut per ea dextris dare & cōtingere reges poſſent. Conuenientibus ad deſignata loca principibus, cum ſe alterni ſalutaſſent, longa fuit inter eos (centum utruq; admiſſis illuſtribus arbitris) colloquutio. Inde ubi regibus uifum eſt, illis ſeorſum exeuntibus, principes clam ſermonem contulerunt. Nec dilata diu concordia eſt. Itaq; de ſeptem annorū induciis conuenit IIII. Calendas Nouembris, dum uoluitur annus ſalutis MCCCCXXV. Donatusq; à Ludouico Edouardus eſt quinq; & ſeptuaginta millibus aureis, & quinquaginta millia per ſingulos induciarum annos illi promiſſa. Ornauit quoq; magnis muneribus Clarentiæ ducem, Edouardi fratrem. Rebus (ut paucis annotauimus) apud Pinguigniacum geſtis, Anglus omnes copias Calliſium remittit: iubetq; Hauartum & primarium ſuum ſcutiferum apud Ludouicum morari, donec ſe promiſſo abſoluiſſet. Digrediente Calliſium Edouardo, Ludouicus de Luxemburgo Conſtabilis (cui regum concordia non conueniebat) nuncium cum literis ad Anglum mittit, uitio illi aſcribens, quò in belli ipſe animo cum Ludouico pactus fuerit, promiſſis uidelicet illeſtus hominis, qui cum falleret. Literis cognitis, eas Edouardus Ludouico communicat. Interiectis inde non multis diebus, accedentibus ad Ludouicum Britonum ducis oratoribus, pax firmata eſt, & annorum nouem induciæ cum Burgundo poſitæ. Additum quoq; de Ludouico Luxemburgo, qui ad eum perſugerat, regi dedendo. Miſſi ſunt Peronam, qui illum exciperent, Borbonienſis nothus Admiralduſ, dominus de ſancta Petra, & Guillermus Cerſaius, cum bona armatorum turma. Exceptum Conſtabilem in diui Anthonii propugnaculum apud Pariſios Philippo Oleario, loci præfecto cuſtodiendum committunt. Deputat deinceps Ludouicus Petrum Dariolum cancellarium, & duos Parlamenti præſidentes, cum aliis iureconſultis de Conſtabili quaſtionem habere. Igitur interrogatus conſeſſuſq; plurima in regem deliquiſſe, in curiam Parlamenti, poſt longam cuſtodiam, deducitur. Vbi à cancellario regium inſigne, id eſt, aureum diui Michaelis torquem (quem collo geſtabat) deponere iuſſus eſt. Moxq; ingreſſus ad eum Iohannes Pompancurtus, Illuſtris, inquit, comes, hætenus in cuſtodia regis inſuſ habitus fuiſti. Vbi de hiſ, que in regem & rem publicam commiſiſti, quaſtionem eſt diligenter. Conſeſſus es maiſtatem frequenter offendiſſe, cum hoſtibus conſpiſſe, & ſidem uiolaſſe, qua reipublice eras obnoxius. Iam uenio ad te à Parlamenteo ſenatu miſſus, ſignificare tibi ſententiam, qua hodie in te lata eſt. Hodie tibi moriendum in Graua ante ades publicas ciuitatis. Terras & fortunas omnes tuas publicatas, & ſiſco attributas eſſe, ii

*Edouardus
Anglus apud
Calliſium.*

*Conuentio re-
gis apud Pin-
quigniacum.*

*Conſtabili
uegitia.*

birrenuncio. Ad hæc Ludouicus. *O, inquit, optime maxime deus, quam dura hæc sententia est. Te supplex oro, da mentem sinceram te agnoscendi.* Sic locutum, quatuor theologi, magni nominis Doctores (vt constitutum fuerat) reum adeunt, salutaribus illi monitis consolaturi. Cōfessione, more Christiano, expleta, orat viaticū Christi corporis sibi ministrari: quod nō obtinuit. Res tamen diuina (quam missam appellamus) coram illo facta est, & panis benedictus oblatu, quem religiose manducauit. Inde à palatio ad Grauiam per medias vulgi turbas perductus, atq; in tabulatum conscendens, postquam ad diuā Mariæ templum (quod ex tabulato conspicuū erat) conuersus, longiusculam orationem plorans habuisset, à carnifice Iohanne Coufino vno gladii icu capite punitus est. Cadauer autem per cordigeros in ipsorum ecclesia humatum est, Decembri mense die xix. anno mcccclxxv. De eius criminibus & supplicio epigrammata Gallica latinaq; multa scripta fuerunt.

*præle contradi-
ctio, corpus
Christi nega-
tū interim
datum narra-
tor. Mira
Theologia.*

CAP. 19. EODEM tempore monetæ precium mutatum est, & scuta aurea cusā, quinque & xxx. solidorum Turonensium æstimatione. Cui operi quatuor tantum viri præfecti sunt, Germanus de Merla, Nicolaus Potierus, Dionysius Brito, & Simon Aulforanus. Vestigal quoq; indictum singulis dolii, quæ è regno ad exteram gentem exportarentur. Nam pro quoq; vini dolio (quam Franci caudam vocant) aureum nummum portitores exigebant. Post hæc aliquid in Romanos molitus Ludouicus, de congreganda episcoporum synodo cogitauit. Nam cum sibi antea nō processisset, quod de vniuersali ecclesiæ conuentu agendo suos oratores ad diuersos principes miserat, de suo regno habendum consiliū præceptum vulgavit, iubens quosq; pontifices & maiorum ecclesiarum rectores, ad suas sedes intra à se constitutum diem redire. Deinde voto astrictus Anicium (quod Podium dicunt) Aruerniæ ciuitatē pergit. Vbi nouem totos dies diuæ Mariæ templo (quod in Galliis summa religione colitur) se promissis absoluit. Mox Lugdunum transiens, ad Dalphinates cum peruenisset, accepit Carolum Burgundum, qui in Heluetios expeditionem duxerat, fufum fugatumq; cum suo exercitu fuisse, non procul à Granfone oppido, & arcibus duabus receptis, quas Heluetiis ipse abstulerat; Tormentis machinisq; amissis, castra & sarcinas omnes direptas. Receptas insuper ab Heluetiis arces & Granfonem esse. Inuentosq; in illis quingentos & duodecim Alemannos, quos suspensio Burgundus necauerat, eos omnes patibulis liberatos terræ commendasse, & eisdem Alemannorum furcis lorisq; Burgundos strangulasse: quos Granfonem recuperantes Heluetii depræhenderant.

CAP. 20. Dux Nemorsus capitur.

*Burgundus
filius.*

EADEM tempestate Nemorsus dux à domino de Belloioco in arce Carlati circumuallatus deditioe facta, captus ad regem primum, deinde Viennam, & deinceps Parisium perducitur & in custodia asseruatur. Circumuallationis tempore, eius vxor, Caroli Andegauensis filia, cum peperisset: tam partus dolore, quam animi ægritudine mortem incurrit, mulier spectata plurimum atq; laudata. Rebus apud Granfonem dissipatis: Carolus Burgundus cum Ioingnam, in finibus Sequanorum se ex fuga militemq; recepisset, Heluetios iterum persequi (sicuti ferox & vindictæ percupidus erat) cōstituit. At, quod illi milite & pecunia opus esset, Guillemum Gonnetum, eius cancellarium, cum aliis vndecim, bonæ apud suos auctoritatis, viris ad Flandrenses & ditionis eius populos legat, qui militem refarciant: sextamq; bonorum suorum omnium partem ad belli impensam ministrant. Legatis responsum est, Carolo si facultas deficiat, se tuto recipiendi, subsidiū illi, vt principi & duci suo, se quidem præbituros, donec domum saluus redeat. Belli autem in Heluetios gerendi causam nullam videre, cuius sese bonis & pecunia premere aut mulctare necesse sit. Hæc dum à Burgundo geruntur, ad Ludouicum Lugduni agentē Renatus ex Andegauensi familia Sicilia rex accessit. Cū quo de prouinciæ comitatu ad hunc modum transactum est. Erat Renatus plenus dierum, sine liberis princeps, cuius filia Angliæ regina ab Edouardo, de familia ducum Eboracensium, in custodia tenebatur. Eius liberandæ causa Ludouicum sibi hæredem prouinciæ Renatus instituit. Datis à Ludouico millibus quinquaginta scutorum aureorum, quæ redimendæ reginæ causa Edouardo soluta sunt. Regina liberata, iuri quod à morte patris in comitatu ipso vindicare potuisset, abrenunciat, constituta quo-

ra quotannis (dum superstes esset) pensione, quam Ludouicus reginæ persolueret. Accidit per hos dies non procul à Dordano plena miserationis cædes. Ludouicus Bresei filius, Normanniæ Marecallus Carlotam Agnetis (quæ bella appellata est) filiam, ex Carolo vii. Ludouici patre (sicuti credebatur) genitam, habebat vxorem. Hic laxandi animi causa cum in siluam, assumpta vxore, venatum prodissert, domum noctu reuersus, cum se lassum sentiret, seorsum ab vxorio cubiculo cubicum pergit. Carlotam autem libera ad tempus viro, Iohannem Lauetnum Pietauim, cum quo stupri consuetudinem fecerat, ad se protenus in cubiculum admittit. Quæ re cognita, Iohannes apothecarius domus Senescalli prouisor, scelus domino defert. Vnde furens Senescallus, gladio exerto, cum cubiculi fores repente effregisset, inuentum adulterum, interiore tantum tunica amictum, protenus confodit. Coniugem vero, quæ se ad liberos in proximo penetrali receperat, culcitra obiectam, manu apprehensam, humo prostermit. Quam in genua procumbentem & mariti misericordiam scemineo ploratu orantem, traiccto per mulieris pectus mucrone, maculat. Sed ad susceptam historiam reuertamur. Rege Lugduni agente renunciatum est, Carolum Burgundionum ducem, reparato exercitu, ad Moracum in Heluetios castra posuisse, atq; exile oppidulum circumuallasse, eoq; Renatum Lotharingiæ ducē (à quo Nantium Burgundus abstulerat) cum validis copiis suppetiaturum Heluetiis accessisse, primamq; hostium aciem fudisse, in fugam verso Remonto comite, eius aciei ductore. Vnde ex Moraco eruptione facta, eos qui in præsidio erant, cum Lotharingo duce se coniungentes, in hostium castra, fugatis cæsisq; quamplurimis, peruasisse, nec fuisse fugæ modum, donec Ioingnam peruenissent. Quæ autem in Burgundionum castris spolia capta essent, Heluetios ad beneficii compensationem benefactori Lotharingo reliquisse. Occisum forum in ea pugna numerus xviii. millium fuit. Victoria de Burgundis habita, Renatus Argentinam (quæ Strasburg dicitur) se recepit. Inde q; quatuor armatorum millibus roboratus, Nantium (quod sibi Burgundus vsurparat) recuperare contendit, & oppidum (quod ducentorum supra mille militum præsidio tenebatur) obsidione cingit. Quæ firmata ad Argentinenses reuersus, cum nouas copias coegisset, eas prioribus, quas ad obsidionem reliquerat, adiungit Nantiumq; recuperat. Hæc dum aguntur, Ludouicus Turonum repetens, multis votis, quibus se astrinxerat, fatis (pro religionis debito) fecit. Erat enim diuæ Mariæ Christi matri vel reuera, vel simulatione deuotus. Cuius templis multa donaria obtulit. Interim Burgundus (cui aduersa omnia succedebant) ægre admodum ferens, à modico principe (vt ipse querebatur) vinci: refarcitis pro tempore copiis, ex Salinis Sequanorum oppido, Nantium ducit. Cum enim de Renato sermonem haberet, illum magnopere parui existimabat, tanquam gygas ipse, ille nanus esset.

*Carlotam adul-
tera à viro in-
terfusa.*

*Moracum in
Heluetia.*

CAP. 21. PER eam tempestatem de Castellæ regno disceptatio insurgit. Erat Henrico Castellæ regi (vt ferebatur) ex legitimis nuptiis filia, & ex patre grandis natu soror. Hæc Aragonum, illa Portugallorum regi vxor datur. Quamobrem vterq; regum Castellam vindicare magnis viribus contendit. Portugallus rex Francum regem secutus, Ludouicum per se conuenit, sperans maxime discordiis inter eum & Burgundum compositis, copias sibi ad vendicandam Castellam attribui. Fuit mediū fidius Portugallus rex incredibili magnificentia à Parisiis exceptus. Verum, cum ad Burgundum, in obsidione Nancii agentem, pacis causa, per horridam hyemem frustra concessisset, ad Ludouicum rediit. Burgundus enim Nancium tam arcte concluderat, vt fame prope deficientes, Burgundo permittere se obsessi destinarent. Militabat in Burgundianis castris Longobardus quidam comes, quem Campobassum appellabant. Hic vel suapte perfidia, vel pecunia clam corruptus, à Burgundo deficiens, cum nonaginta equitibus ad Ludouicum regem venire constituerat. At per regis internuncios tardatus, ne proditiōis particeps Ludouicus esse videretur, ad Renatum profectus est: cui Burgundi consilium omne patefacit. Duo vero suæ factionis Angelus & Montefortus, qui cum ad proditiōem conceptam sequebantur, iussi sunt Condeum petere, qui locus à Nancio secundo tantum lapide distat, ad Mosellam flumen, quæ à Mettensibus & Luxemburgis ad

Burgundos commeatus importabatur. Quarto autem Nonas Ianuarii Renuus Varengeuillam, ad sanctum Nicolaum cum suis & Heluetiorum copiis progrediens, & postridie cum Nouamuillam aduenisset, ad lacum (qui non procul abest) acies instruit. Vnam Dabestanus comes, & qui Friburgum Suricumque incolunt: alteram Bernenses atque Ternenses duxerunt. Atque ita partito agmine, alteri secundum flumen, alteri per viam militarem Nancium versus, composito ordine incedunt. Iam enim Burgundus suos in acie stiterat, & Heluetios, qui via publica progrediebantur, tormentis appetere properabat. Quod animaduertentes aciei ductores, sinistrorsum ad proximum collem diuertunt. In quos Burgundus Iacobum Galleotum Italum, & Ludocum Lalanum, Flandriae primum iudicem, bino agmine mittit. Iubetque hostem ab equitibus inuadi, sequente illos numero pediatu. Mox nihilominus Heluetii, qui in colle erant, conuersa in Burgundos facie, vix credibili impetu in venientem in se hostem procedunt: ita ut ad primum colubrinate iactum peditatus omnis Burgundorum fugae se commiserit. In Gallorum autem ii qui ad flumen iter habebant, nulla mora incurstantes, totam cohortem fuderunt. Est pons non procul a Nancio, qua via est ad Thiouillam & Luxemburgum, quam Campobassus comes occupauerat. Ad pontem postquam fugientes Burgundi peruenerunt, insequente eos ferociter Lotharingo, pars fluminis vadis se credentes, ab Heluetiis trucidabantur. Pars fluctibus obruti interibant, pars, qui siluis se credebant, ab incolis sine miseratione iugulabantur. Nec cessauit Lotharingus hostem persequi, donec adueniens plurima nox eum prohibuit. Tum de Burgundo duce, interuissetne an viueret sollicitus, quandoquidem de eo nullum nuntium acciperet, ad Mettenses confestim sciscitatum mittit, an ipse per eorum ciuitatem euasisset. At ille reuera dum se fuga saluare contendit, labente equo, quem infidebat, fuerat tribus vulneribus occisus, vno ad caput, secus aurem, ad dentes usque; pertingens: altero ad femora, tertio ad anum. Id certissima fide compertum est, capto Baptista adolescente ex Columnensium familia: qui duci eodem tempore familiarissime obsequabatur, qui non dubia de illo indicia protenus ostendit: assensusque est testimonio eius Mattheus Portugallensis ducis medicus: atque Anthonius eius frater nothus, quem Lotharingus captiuum habebat. Cuius rei fidem vix admiserunt Arthesienses, & ii qui Burgundorum potestatis erant, temere atque pertinacissime asseuerantes, eum in pugna ad Germanos dilapsum esse, ibique septennem poenitentiam vouisse, quam postquam expleisset, inde cum potentia reuersurum, & suas iniurias vindicaturum. Noui nonnullos, qui in ea credulitate obstinati, equos gemmasque venales exhiberent, venderentque (si quis eas plus iusto emeret) dilata solutione, donec Carolus eorum princeps, exacta poenitentia, rediisset. Eam credulitatem auxit quidam vir, horridam vitam agens, inter Sueuos in oppidulo cui Bruxellae nomen est. Qui cum statura & voce non absimilis Carolo esset, nec se ostentaret, sed poenitenti par, & semper moestus esse videretur, vulgus facile hunc pro Carolo habuit, donec euidentioribus signis ad verum peruentum est. Inuentum enim ducis cadaver nudum in pratello, quod riuulus alluit, in diui Georgii ecclesia, apud Nancium, anno salutis MCCCCLXXVI. postridie epiphaniarum domini, conditum est. In eo loco ubi tot occisorum corpora iacebant, Lotharingus victor sacellum condidit, addito sacerdote, qui memoriam defunctorum perpetuo haberet. Edidit quoque in pratello crucem ex lapide, ubi Burgundus occubuerat.

Apud Nancium
Renati uictoria.

Pertinax in
domini amor,
stulta credulitas.

CAP. 22.
Flandriae rector,
eiusque descriptio.

Hic melocus admonet, in catalogum conferre, quot Flandria ab exordio retores comitesque, ad hunc usque Carolum, per annos fere DCC. habuit: ut hinc cautionem accipiant ii, qui splendore principatum & generis antiquitate elati, facili per inconsiderationem lapsu fabula posteris fiunt. Terra Flandria, insula Galliae Belgicae, ab occidente Britannico oceano, ab oriente Scalde flumine, a meridie Liffa amne (qui in Morinis oritur) circumsepta, est tota fere palustris & siluis olim impedita, sicut ex Caesare liquet: qui Morinos bello aggressus, difficile sibi audientes fecit, propterea quod in siluas se recipientes, quaerendi fuerunt ut vincerentur. Est enim non parua pars Flandriae etiamnum Morinorum pontifici (quatum

tum ad Christianam religionem attinet) subiecta. Et hanc fuisse olim non procul siluam illi non temere quis putabit, quam Carbonaria silua in Neruis fuit, ubi Tornacum insignis ciuitas extructa est. Cuius spiritali ditioni altera Flandriae portio parat. Est tamen non vulgaris opinio, dicentium, Hannoniam olim siluam Carbonariam fuisse dictam. Ea regio raris colonis cum diu inculta & plurimis fossis intersepta mansisset, latronibus paruit, qui praedas ex transeuntibus agebant, donec ad annum salutis DCXXI. quidam (cui Luderico Lillefcuquo appellatio erat) Lotharii, quarti Francorum regis filiam vxorem habens, cum liberos quindecim ex ea genuisset, maximus natu Anthonius, siluae Flandriae custodia Lothario positus est, vocatusque Forestarius. Silua enim Francorum lingua Foresta appellatur: unde Forestarii nomen deriuatum. Sed huic narrationi rari assentiunt, aliis tradentibus, Ludericum ex Germania vxorem duxisse, & vicum incoluisse Arlebecam, qui vnus in illa terra erat. Vxor autem, cum Flandra diceretur, ab eius nomine fuisse Flandriam dictam. Ludericum vero a Carolo magno siluae custodiae, ut eam a latronibus quietam redderet, accepisse, anno gratiae DCXCII. ibique IIII. & XL. annos imperasse, & eius filium successisse Ingecamum, qui vicorum extruendorum diuersis Flandriae locis auctor extitit. Porro, exacto sui magistratus anno xv. apud Arlebecam, vita excedens, sepultus est. Fuit illi haeres filius Andaquerrus, reipublicae curator atque amplificator industrius. Gandauum enim, Curracum atque Aldenardum, nec non Casselatum construere cepit. Relicto autem Balduino filio, post XII. sui Forestatus annum, Arlebecae humatus est. Post patris excessum Balduinus regionis administrationem est adeptus. Erat Iudith speciosa femina, quae Caroli Calui, Franci regis, cum filia esset, & Edouardo (qui & Adolphas dicebatur) Anglo regi nupta, mortuo marito in Franciam rediens, a Balduino rapta est, & matrimonio iuncta. Qua iniuria affectus rex, Balduinum persequi pergit: quemadmodum a nobis supra relatum est. Ab hoc Balduino Brugus (quem nunc incolae Brugas vocant) aedificari ceptus est. Ipse vero a suscepta administratione anno xvii. vita destitutus, in diui Bertini coenobio, apud sanctum Audomarum celebri sepulchro est honoratus, anno Christianae pietatis DCCCLXXXIX. Cui successor fuit Balduinus, quem Caluum Flandri vocauerunt, qui Brugas muro circumdedit, & Ethelfundam, Edelfhidi Anglorum regis filiam, vxorem accipiens, liberos duos, Arnoldum & Adolphum, Boloniae postea comitem, ex ea tulit. Decurso autem accepti comitatus anno xv. Gandauum sepultus est, in coenobio, quod diuo Petro dicauerat. Arnoldus patris principatu recepto, religiose vixit. Nam apud sanctum Donatum, qui locus Brugis celebratissimus est, sacerdotes XII. a se institutos, decimarum largissimo prouentu donauit. Fuit illi vxor Alifa, Viromandorum comitis filia, quae illi genuit Balduinum. Ab hoc Arnoldo (ut a me supra memoratum est) Guillelmus Normannorum dux, per speciem reconciliationis, non longe a Pinquigniaco trucidatus est. Exactis autem in principatu xxxviii. annis, Gandauum apud sanctum Petrum, traditus est sepulchro: anno Christianae misericordiae DCCCCLXXIII. Post quem suscepit filius comitatus, III. annorum comes. Quo tempore data est illi vxor Matildis, Emano Saxonum duce nata, quae peperit Arnoldum. Huic Balduino sepulchrum cum suis maioribus apud Gandauum fuit. Cuius successor Arnoldo (qui iuuenis nomen accepit) cura & diligens sollicitudo extitit, subiectum sibi populum iusticia continere. Nam tamen timori esset: amabatur tamen vehementer, propter summam eius aequitatem & perseuerantem iusticiam. Amicitiam inuit Berengarii regis Italiae: cuius filiam Susannam thori participem assumpsit. Ac recepto comitatu anno primo & vigesimo, dum fuit annus salutis DCCCCLXXXVII. moritur, relicto filio Balduino, cognomento Pulchra Barba. Cui vxor fuit Ennia, filia Guichardi Luxemburgorum ducis. Praefuit Flandriae annis XLVII. suscepto filio, qui Balduinus de insula vocatus est. Sepelitur Gandauum cum maioribus suis. A cuius morte comitatus administravit Balduinus insulanus, annos duos & triginta: a quo diui Petri de insula templum extructum est. Est enim insula munitissima & populo frequens, cum firmissima arce, oppidum, Flan-

driæ finitimum. Huic fuit vxor Alifa, Philippo Francorum rege nata, quæ duos li-
beros mares enixa est: Balduinum & Robertum: & feminam, quæ Guillelmo No-
tho Normanno duci (à quo regnum Angliæ vindicatum est) nupsit. Orta inter Ger-
manicæ imperatorem & hunc Balduinum similtate, Balduinus comitatum, qui A-
lostenfis nuncupatur, occupauit. Sed compositis tandem discordiis, imperator Bal-
duino comitatum in feudum dedit. Hic successorem habuit filium Ludouicum,
cui pio cognomen inditum est: exq; Richilde comite Hannoniæ progenita, duo li-
beri fuere, Arnoldus & Balduinus. Subditis amantissimus, maxime propter beni-
gnitatem, & egregios ipsius mores fuit. Tertio autem suæ administrationis anno,
vita defectus, in Henone monasterio sepelitur. Arnoldus, qui illi successus est, cum
bellum aduersus Robertum Frisonum ducem mouisset, occubuit. Post quem Bal-
duinus, Balduini insulani nepos, comitatum est adeptus: quem cum Gaufrido in
Palæstina militasse, supra scripsi. Accepta autem Gertrude vxore, filia ducis Saxo-
num, quam Hollandiæ comes moriens reliquerat: marem vnum, Robertum: &
fœminas duas excepit. Eius opus est apud Castelletum, diui Petri ecclesia, vbi vi-
ginti sacerdotes, assignatis annuis prouentibus, collocauit. Rexit Flandriam annos
duos & viginti. Eo assumpto, Robertus suscepit principatum, & ad recuperandam
de Mahumeti seruitute Hierusalem, operam cum Gaufrido de Buillone dedit, tu-
litq; ex filia Guillelmi, Normanni ducis, Balduinum. Erat illi consobrinus, sacer-
dos, sancti Donati Brugensis præpositus: quem Flandriæ cancellarium assumpsit,
iussitq; perpetuo decreto, eum posthac eadem dignitate fungi, qua præpositus ha-
beretur. Sepultus est Attrebatum apud sanctum Vedastum, post annum xvii. sui prin-
cipatus. Successor Balduinus cum Margaretam, Bononiæ comitis filiam, vxorem
accepisset, nec inde liberos haberet, comitali morbo affectus: Monachatum pro-
fessus est, designato hærede Carolo, reginæ Dalmatarum filio: qui ei consobrinus
erat. Apud sanctum Bertinum sepulturam accepit, cum annos viii. Flandriam gu-
bernasset. Pari annorum numero Carolus ministravit. Hic cum rei diuinæ apud
sanctum Donatum adesset: in oratorio, ab inimicis & quidem familiaribus occi-
ditur. Inde comitatum vsurpauit Guillelmus, vicecomes Iprensis: qui vxorem ex
filia Caroli Dalmatæ duxerat: sed secundo mense ab vsurpato comitatu interit,
nullis liberis relictis. Cæterum dux Normannorum Guillelmus, Caroli primi con-
sobrinus, rege Francorum Ludouico adnitente, eiecit Guillelmo Iprensi Flandriam
occupauit, deteriora omnia faciens: Quamobrem Flandri Thericum (quem dux
Dauzai ex Gertrude Caroli auia, suscepit) accersit. Hic excitato bello, cum
Thericus in oppidum Alostum se recepisset: à Guillelmo Normanno circumse-
ptus est. At Guillelmus, dum obsidionem pertinacissime continuat, sagitta per-
cussus, vita excessit, exactis mensibus xv. postquam Flandriam intrauerat. Im-
positus est honorifico Mausoleo, in diui Bertini æde, quæ est apud sanctum Audoma-
rum. Fuit illi successor Thericus, quem bello persecutus erat, & Flandriam extrude-
re conabatur. Hic apud Damiatam atque Hierosolyma, sub Ludouico Franco-
rum rege, ordines Francorum militum duxit, vnde reuersus domum, aliquid de
Christi sanguine extulisse traditur, quem in sancti Basilii templo apud Brugas re-
posuit, monumentum scilicet Christi passionis, quod à Flandris maxima venera-
tione colitur. Sibyllam vxorem duxit, Siciliensi rege progeneratam. Hinc Philippus
& Margareta prodierunt. Margaretam Balduinus, Hannonius comes, vxorem acce-
pit. Patri Thericus apud Vatenas post ii. & xl. annum sui magistratus sepulto, suc-
cessit Philippus, Hierosolymiticam expeditionem secutus. A qua rediens, quan-
doquidē liberis carebat: Isabellam, ex sorore neptem, Balduini Hannonii comitis
filiam, Philippo Augusto adolescenti vxorē dedit: sicut in ipsius Augusti gestis scripsi-
mus. Inuenio hunc (nescio quamobrem) deprehensum, & in vinculis habitum interiisse:
& in Claraualle Cistercii ordinis cœnobio humatum, anno Christianæ passiois mxc.
Tenuit deinceps Flandriam Balduinus gratia cōnubii, quod cū Margareta Thericus fi-
lia contraxerat. Præfuit regioni cum laude, tulitq; ex vxore liberos mares duos:
Balduinum, qui Hierosolymorū imperium adeptus est, & Philippum Namurci comi-
tem: duas præterea filias, Margaretam, quæ Philippo Augusto tradita est: & alteram
Braban-

Brabantini ducis vxorem. Hunc secutus est Balduinus, qui Flandriæ atq; Hanno-
niæ principatum moderatus est. Sed duabus susceptis ex vxore fœminis, Iohanna
& Margareta, in Palæstinam cum Christiano exercitu mox proficiscens: post egre-
gia multa militiæ opera, in Constantinopolitanum imperatorem assumptus est.
Inde à Sarraceno hoste interceptus, nullo post tempore comparuit. Inde mortui
loco filia eius Iohanna, Flandris Hannonibusq; imperauit, accepto in virum Fer-
rando, Portugallo genere oriundo, Francis admodum infesto. Quamobrem O-
thonem Germanum imperatorem secutus, dum bellum aduersus Philippum Au-
gustum, Francorum regem, gerit: captus in arce (cui Luparæ apud Parisios nomen
est) asseruatur. Mortuo sepultura fuit in monasterio Marquetensi. Iohanna vero,
viduitatis pertæsa, secundas cum Thoma, Sabaudi ducis filio, nuptias contrahit.
Quarto deinde anno vita excedens, cum Ferrando apud Marquetas sepulta est. E-
ius enim monasterii institutrix, nō procul ab insula fuit. Huic soror Margareta sus-
secta, Flandriæ Hannoniæq; comitatus annos xxxiiii. gubernauit, magni animi
fœmina. Semel enim atq; iterum nupsit. Ex priore viro Bosardo, qui ex Anglorum
regum familia prodierat, Iohannem filium genuit: breuis vitæ puerum. Ex altero
Guillelmo Dampetro, Guido natus est, & Guillelmus Guidonem (qui matre re-
cufante Fegardi de Bethunia filiam sibi copulauerat) diu à se relegauit. Iohannem
quoq; alterum filium, maiorem natu persecuta, eum exhæredare statuit: quæ cau-
sa fuit Guidoni cum matre reconciliationis. Eapropter exurgens Guillelmus Ro-
manorum rex, & Hollandiæ dominator (cuius filiam Iohannes Dauennes habe-
bat vxorem) genero aduersus Margaretam auxiliatus est. Verum Ludouicus Fran-
corum rex, cum medius arbiter accessisset, ex Parlamenti decreto pronunciatum
est, Iohanni deberi Hannoniam: Flandriam autem, matre defuncta, Guido possi-
deret. Mors paulo post terris eripuit Margaretam, quæ apud Flinas in monasterio
eiusdem nominis (quod à Duaco Flandriam versus miliaribus iii. distat) monu-
mento honorata est. Ideo Flandriæ comes Guido est effectus. Cui annos vi. &
xxx. præfuit, liberis tam maribus quam fœminis fecundus. Quinq; enim ex prio-
re vxore masculos extulit: Guillelmum: Robertum: Balduinum: Philippum, & Io-
hannem qui Leodiensium pontifex extitit. Filiarum (quæ quatuor fuere) nomina
non inueni, præterquam vnus, Philippetæ, quæ Anglo regi desponsata, ante nu-
ptiarum diem Parisii interit. Ex secunda, quæ Namurco principabatur, filios tres,
& filiam vnā generauit, quæ comiti Gheldrensi data est vxor. Hic Guido Anglis
amicus, eos ad bellum secutus est. Tandem cum filio Roberto captus vinculisq;
moritur. Cuius cadauer apud Flinas humari rex permisit, anno mccciiii. Rebel-
lantibus autem ob Guidonem captum Flandris, & tandem à Philippo subiugatis
pax data est, promissis Philippo multis nummorum millibus. Cuius causa insulam
Duacum & Orchias ab eis in pignus rex accepit. Post Guidonem Roberto de Be-
thunia Flandria obuēnit: factusq; auctior est Bethuniæ atq; Teneræ Mondæ ac-
cessit. Attrebatum quoq; hunc sibi patronum & defensorem, id est (vt illorum ser-
mo est) aduocatum assumpserunt. Ex vna vxore Caroli Siciliæ regis filia Carloma-
nus illi natus est, quem ferunt inter scapulas crucis simulachrum ex matris vtero at-
tulisse. Sed cum matre, non multo post tempore, obiit mortem. Ex altera (cui Ni-
uernum atq; Rethelium attinebant) mares duos: Balduinum & Robertum: qua-
tuor insuper fœminas excepit. Philippo autem Pulchro cum Robertus infensus
esset: propterea quod profecturo Hierusalem sexcentos auxiliares milites Ro-
bertus mittere recusauerat, Philippus tres, quos habebat, filios in comitem cum in-
gentibus copiis ducere iubet: Sed profectus nulla re gesta exercitus, domū se recep-
sit. Defuncto tandem Philippo, & mox Ludouico Hutino: in Philippi Longi beniuo-
lentia est admissus. Mortuo sepultura apud Ipras fuit, in diui Martini cœnobio, an-
no dominici natalis mcccxxxii. post viii. & xx. annū sui principatus. Comitatum
protenus assumpsit Ludouicus, Niuernensis comes, Ludouici filius: qui Franci re-
gis filia Margaretā vxorē acceperat. Nā ex cōditione nuptiarū cōuenerat, mortuo
hoc Ludouico, filiū eius in Flandriam recipiēdū. Quā ob causam indignatus Rober-
tus Castellanus: bellū in Ludouicum Niuernensem excitat. Sed Parlamenti sena-

Balduinus In-
sulani filius.Ludouicus
pius.

Robertus.

Balduinus.

Carolus.

Guillelmus.

Thericus.

Philippus.

Balduinus.

Ferrandus.

Margareta.

Guido.

Robertus de
Bethunia.Robertus Phi-
lippo Pulchro
infensus.Ludouicus Ni-
uernensis.

tus definitione sedatum est, vt in Caroli Pulchri vita annotauimus. Occubuit apud Creiacum Ludouicus, relicto Ludouico filio, qui de Marla cognominatus est, & Brugis in beati Donati æde sepultus. Ludouico de Marla Niuernum & Rethelium cum Salinis & Machlinia accesserunt. Moxq; matre Margareta vita defuncta, Arthesium atq; Burgundiam adiuit, duxitq; vxorem Margaretam, Brabantino duce progenitam: quæ alteram Margaretam enixa est: & duci Burgundionum Philippo in connubio data, qui x v. annum agens interiit. Inde ad Iohannem, Francorum regem, Burgundia pertinuit. Quam paruo post tempore, cum filius eius Philippus (cui audaci cognomen fuit) Margaretam huius Ludouici gestis lector agnosceret. Humatus est Ludouicus apud sanctum Petrum insulanum. Deinceps successit Philippus Audax: omnium quæ focer eius Ludouicus possederat, hæres. Genuit ex Margareta Iohannem, Anthonium præterea, Brabantæ postea ducem, Lothriciq; & Lemburci principem & Philippum: qui Niuerno Rhetelioq; principatus est.

Philippus Audax. Fuerunt item Audaci ex eodem coniugio fœminæ tres. Prima duci Austriæ, altera Subaudiæ, tertia Guillermo Hanonio comiti nupsit. Extruxit in agro Diuionensi Cartusiorum ædes, vbi voluit mortuus sepeliri. De Iohanne filio, quia supra abunde scripsi: non producam historiam. Eius sceleris est, quicquid hætenus similitatis & bellorum Franci principes exercent. Suscepit ex Margareta Bauariæ ducis filia marem vnum, Philippum: & fœminas sex. Vna, quæ Agnes dicta est, lacobo Borbonio iuncta est. Hic aduersus Aurelianorum ducem grauissima vsq; ad internicionem odia exercuit. Tandem apud Monstrolium (quod ad Ionæ amnis ostium collocatum est) trucidatus: & inde ad Cartusios Diuionenses elatus, humatur anno Christianæ resurrectionis cccc x i x. supra m. postquam annos xv. Flandriam administrauerat. Philippum vidimus vna cum vtraq; Burgundia atq; Flandria: Arthesium: Brabantiam: Lothricum: Lemburgum: Hanoniam: Hollandiã: Zelandiam & Frisiã partem, cum Salinis, Machlinia & Namurco, obtinere. Illi deinde accessit Luxemburgus. Hic patre interfecto Anglorum partiũ fuit. Cum autem vxores tres habuisset, ex postrema Isabella (quæ rege Portugallo oriunda erat) tres liberos excepit: Anthonium & Iodocum, quos cita mors absumpsit: & Carolum. Gandauos, qui suo more seditioso tumultu rebellauerant non sine suorum iactura tandem compescuit, pœnaq; affecit. Defunctus Brugis, Diuione in æde Cartusiorum sepultus est, anno salutis mcccclxvii. xviii. Calendas Augusti. Patri Philippo successit hic Carolus, de quo præfens narratio textitur, à Renato Lotharingorum duce fusus. Filia eius Maria, ex familia Borboniorum ducũ, per matrem genita, Maximilianum Federici Germanorum imperatoris, filium virum accepit. Ex quo Philippum & Margaretam cum extulisset, e quo lapsa & inde paruo post interuallo moriens, quotquot Carolus principatus tenebat, Philippo filio reliquit. Ad hunc modum, post vnum & triginta Flandriæ comites, potentatu illustri, Burgundiæ clarissimum nomen, in sua familia, Carolus extinxit. Nisi quod illi fuerunt superstitēs aliquot fratres nothi, quos ex multis mulieribus Philippus eius pater susceperat.

CAP. 23. SED de Lotharingo reliqua persequamur. Carolo duce mortuo, protenus in Burgundiam exercitum ducit, quam totam post paucos dies, Ludouici nomine recuperat. Secuti Burgundos ipsi Antissiodorenses, regi paruerunt. Certior factus de Burgundorum interitu Ludouicus, Turonum linquens, postquam suo more varias diuæ Mariæ ædes muneribus honestasset, Nouiomenes adiuit. Breuiq; tempore Mondiderium, Peronam, Abbatifuiillam, Monstroliumq; cum aliquot locis, vsq; ad Attrebatos, occupat. Attrebatos vero, pugnacissimi & duri animi populus, parere detrectarunt, recepto in ciuitatē Flandrensi præsidio. Interim dum cunctantur Attrebatos regi obtemperare, Ludouicus grandē exercitū, & belli apparatus cogit. Sed tandē captā ciuitatē (quæ seorsum centū fere passibus ab oppido, loco editiore sita est, & raro muro munita) instaurat, aduersus oppidanorū vim atq; iniuriã: ad quos ex aliis recenter recuperatis locis, multi, odio nominis Franci, perfugerant. Quibus tanta temeritas fuit, vt per muros & publicos parietes furcas sculperent,

perent, appensis albis crucibus, tanquam ipsum regem Francoſq; suspensio dignos arbitrentur. Fuerit qui pudendas partes reuelatas è muris militibus ostentarent, conuiciantes regi. Venere tamen ex oppidanis ad Ludouicum aliquot ex primoribus, qui hanc concordia formulam reportauerunt. *Manerent ipsi in regis fide atq; potestate. Fœdīgalia & fiscum regii questores administrarent. Pecuniam inde quasitam, Maria Caroli Burgundi filia vnica, ab ipsius regis ministris acciperet, donec regi primario principi suo debitam fidem persoluerit: interim nullum regium præsidium oppidani reciperent.* His ita compositis, Ludouicus ad oppidanos mittit Borbonium cardinalem, Petrum Doriolum cancellarium, Guiotum Potum & Philippum Desquerdum: qui ab Attrebatibus fidei iuramentum exigant. Quo sancte (vt putabatur) præstito, cum legati in diui Vedasti cœnobio discumbunt, pars perditorum hominum insurgens, clamore (vt in seditione solet) sublato, in cœnobium procurrit, frequenter vociferans, *Occidite.* A legatis tamen temperatum est. Qui protenus in ciuitatem ad Ludouicum se recipiunt. Quam iniuriam dissimulans rex, Morinum petit. Inde Hisdinum occupat, & paulo post arcem, emissis qui in eam confugerant, cum suis fortunis militibus. Dum Hisdini esset Ludouicus, Attrebatos simulata ad eum legatione Admiraldum adeunt, petentes vt bonā eius venia Hisdinum ad regē mittere suos nuncios liceat. Accepitis ab Admiraldo de professione literis, xviii. (Odardo Butio duce) oppido egressi, Flandriam versus iter constituunt, eo consilio, vt Mariam Caroli filiam conuenirent. Cuius doli prouidus Admiraldus, quosdam ex suis exploratum legatos miserat. Qui in fraude depræhensos ad Ludouicū omnes perducit. Hi vltimo supplicio affecti sunt. Odardo capucium pellibus, aduocati more, ornatum appositum est. Erat enim publicus Attrebatium procurator, & in eo amictu caput amputatum, tignoq; sublātū, cum inscriptione. *Hoc Odardi caput est.* Hac Attrebatium perfidia irritatus rex, dum Boloniam religionis causa pergit, circumvallare oppidum iubet. Reuersus Bolonia, tormentis muros turreſq; quatit. Extruxerant oppidani contra ciuitatem propugnaculum, quo se tuentes, ciuitatem maxime infestabant. At tormentorum violentia propugnaculum à Francis ita deiicitur, vt in oppidum longe patens prospectus esset. Simulq; Ludouicus oppidanorū bona militi diripienda publicat: quam obrem animosior factus, quā maximā spem diripiendi oppidi miles capiebat. Verum impendentis periculo perterriti oppidani, ad Ludouicū mittunt, misericordiā implorantes: quā præter multorum voluntatē impetrarunt, admiseruntq; ad se regis copias quantum regi visum est. Nec tamen opprobriis abstinebant, in Mariam Caroli hæredem propensi. Quam longe à se in Flandria agentem, non minus quā numen aliquod obseruabant: ita, vt quidam ob perfidiam in regem capite damnati, cum securim ceruici districtam vnico euadere verbo potuissent, mori pertinaciter maluerint, quā dicere, *viuat rex.* Multati sunt Attrebatos multa fusi celatq; argenti copia. Nec eo magis demissiorē animo erant: Quam obrē veteres loci incolas Ludouicus in penitentiorem Franciã transfert, vocatis ex reliquo regno nouis colonis, quos in illorū locum, velut in nouā coloniam, mittit: mutatoq; nomine Franciã Attrebatum vocat. Interim magnopere studet Ludouicus, quomodo Mariã Caroli filiam ad se traducere posset. Promittit itaq; puellæ maritum ex regio genere dare, nec sinere eam dispendio aliquo affici, sed ditionē, quæ ad eam pertinere, tanquā suam defendere. Cuius rei causa Oliueriũ Dammam, regium tonsorē (qui Flandrensis erat) ad eam mittit. Non enim Franco alicui principi rex satis confidebat, ne legationis munere fretus, perniciosum quicquam machinaretur. Oliuerius autē postquam ad Mariã venit, solita temeritate vsus: vel quod ita in mandatis acceperat, petit apud Mariã seorsum colloquium habere. Quod cum puellę pudori atq; celsitudini non conueniret, sermonē priuatim facere non impetrat. Sed ea, quæ à Ludouico acceperat, dicere præsentibus, ad hoc à Maria delectis proceribus, illum oportuit. Nec legato fides habita est. Igitur ad Ludouicum inanis reuertit. At Flandrenses, tameti omni belli rationē vitare cuperent, Francis tamē relictis, ad Germanos respiciunt. Erat Frederico Alemanno imperatori filius Maximilianus, vñ & vigesimū annum agens. Cum hoc nuptiarum fœdera conciliant. Nam, quod pater ad impe-

ratoriam maiestatem plurimum thesaurum, per annos ferme quinquaginta, quibus imperium administrauerat, adiecitse putabatur, spes illis erat magni aduersus regem Francum subsidii. Ea re cognita, Ludouicus Henricum Hisbucum Coloniensem, qui à puero apud eum fuerat educatus, specie visendorum amicorum suorum in Alemanniam ire iubet, vt reuera exploraret, quid de nuptiis ageretur. Henricus cum Argentinam venisset, cognoscit de inuendo foedere conuentum apud Francfordiam ad Calendas Iunias edictum esse, quò ipse imperator & cum eo Maximilianus, ipsi quoque Flandrenses conuenirent. Curat propterea Ludouicus Francfordiam nuncios mittere, eiusque negotii munus mihi committit, mandans oratoris nomen non prius assumere, quam compertum mihi esset, qui Germani principes suas partes tuerentur. Summa legationis fuit, Francfordiam in conuentione ipsa memorare, quæ amicitia inter imperatores regesque Francos diu permanferit, quibus legibus atque institutis perseuerauerit beniuolentia. Mariam Burgundi hæredem, feudi legibus erga Ludouicum astringi, longo vsu obseruatum esse, ne qua illustris inter Francos scæmina viro peregrino, iure nuptiarum, rege inconsulto, coniungatur. Decere illam patriis obtemperare institutis, imperatoris dignitatis & fidei esse, non violare amici iura. Temperet igitur Fredericus, ne id committat, quo veteris amicitie sanctitudo offendatur. Talibus mandatis edictus, apud Argentinam Henricum Hisbucum offendi. Vbi dies sex immoratus, cum de conuentu Francfordiensi nuncium nullum accipimus, fama aduolat Maximilianum per Rhenum amnem Coloniã petere. Eò propterea festinantes, Maguntiam proficiscimur: quò Mariæ quoque oratores se conferunt: rati Maximilianum in eam ciuitatem aduentare. Verum nulla statione Maguntia facta, præterlabitur & Coloniã per paucis comitatus contendit. Quem & nos item secuti, Coloniã peruenimus, clam sciscitantes, quismam princeps Francorum amicitiam sequebatur, cui literas, quas permultas à Ludouico habebam, redderemus. Vnum tantum neque satis perspectum Iuliaci ducem conuenimus. Qui legatione accepta respondet, nos tarde quidem (negotio expleto) aduentasse, se Maximiliano fide astrictum esse, à qua sine dedecore resiliere non possit. Neque tuto nos diu in eis locis diuersari posse, quæ inimica nobis essent. Sed tamen obnixè curaturum, ne quid nobis aduersetur. Post dies viginti, quibus Maximilianus profectioem in Flandriam parat, eo quo Colonia egressus est, die Aquilgranum accessimus. Quo præterea Maximilianus, centum supra mille tantum equitibus stipatus, se contulit. Postera autem die ad Ludouicum, quam maximis potuimus itineribus, per Leodios primum, inde per Campaniam atque Arthesium festinantes, rei à nobis gestæ fecimus certiores. Erat enim per hos dies Morini, præmiseratque ad sanctum Audomarum magnam copiarum suarum partem, vt locum obsidione cingeret. Redierant eo tempore ex Anglia Viennensis archiepiscopus, & Oliuerius Ruffus: qui Ludouico retulerant, Edouardum polliceri auxilium, missurumque in Hollandiam supra viginti militum millia (si ita Ludouicus volet) qui terram ipsam occupent. Inter hæc dubius rex, animo pendebat, quorsum inclinaret, cum subito defertur Maximilianum xv. millibus armatorum potentem Basseiam aduenire. Quare adductus, copias protenus à sancto Audomaro reuocat: Cameracumque profectus, copias maiores contrahit, nunquam satis sui securus. Admiserant enim Ludouicum Cameracenses, appositis legibus. Cuius rei non multo post eos pœnituit, Marrafino illis præfecto, qui ex sacris reliquiis auro argentoque (vt fama fuit) detracto se ditauit. Itaque torque multi ponderis ornatus, cum ad Ludouicum venisset, illi occurrens Briquebecus, torque venerari simulauit: quòd ex sacris rebus conflata esse accepisset. Cumque torque palpate tentaret, noli, inquit Ludouicus, tangere, res enim sacra est. Eius sacrilegii Marrafinus non tam auctor fuisse fertur, quam ille (cui Iohannes de Daillon nomen erat) à qua grauius Attrebates etiam in comoda acceperunt. Ludouico autem religiosa cura incessit, ablata Cameracensibus restituere. Studebat enim eos sibi subiectos perpetuo, & Parlamenteo senatui reddere audientes: licet ad Germanici imperatoris ditionem pertinerent. Ex Cameraco senatum Parlamentum Ludouicus Nouiomum accersit. Vbi de Iacob

cobo Nemorsis duce (quem Carlati deprehensum diximus) quaesitum est. Qui propterea, quòd post habitam apud Rionem cum rege concordiam, cum hostibus ferat in nonas Augusti, ob læsam maiestatem morte damnatus, capite apud Parisios in foro publici mercati, apud hallas punitus est, & eius cadauer à fratribus diuini Francisci in eorum ecclesia sepultum.

PER eos dies ortis inter principem Auracensem & Craonum, ob Burgundiæ administrationem, inimicitias, dum res bello decertatur: Auracensis à fratre adiutus, qui Castelli Guionis dominus appellabatur, & Claudio Valdraio, Guium in Sequanis oppidum accedens, à Craono impetitur. Vbi commissa pugna, cecidere utrinque quingenti supra mille armati. Quamobrem, quia Fræcis victoria fauisset, supplicationes decretæ sunt.

EODEM præterea tempore dux Geldrensis mille & quingentis Alemannis instructus, Tornaci suburbia cremare constituens, à Tornacensibus primo conflictu occiditur, & in urbem infertur. Secundo vero erumpentibus in Alemannos equitibus Francis, cum aliquot vrbis incolis cædem fecere duorum millium, septingentis viuis comprehensis. Et cum Flandrenses ad Blancam fossam multo numero castra haberent, missi in eos copiis profligati, ad duo millia cecidere. Reliquorum in fuga deprehensorum duo quoque circiter millia corruerunt. In Sequanis vero (quos vulgus altos Burgundos dicit) non paruum Francorum cædem Auracensis apud Greium & alia ad Ararim, id est, Sagonam loca fecit: eorum imprimis, qui sub Salazardo & Conigano Scoto militabāt. Eadem tempestate Caroli Magni & diuini Ludouici simulachra, quæ in ædibus palatinis apud Parisios, inter regum statuas suo ordine posita erant, ad caput aulae (vbi sacellum constructum est) iubente Ludouico posita sunt.

ACCIDIT per id tempus in Anglia Edouardi in fratrem, Clarentiæ ducem, diuersa sententia. Constituerat Clarentiæ dux, sorori (quæ Burgundo duci olim nupserrat) auxilium præter Edouardi consilium ferrè, quamobrem comprehensus, & in vincula coniectus, multis post interiectis diebus, consilio ad Edouardi præsentiam aduocato, dux hanc in sententiam accepit. Ex Londoniensi arce, extra ciuitatem, ad patibulum traheretur: ibi conspiceret intestina sua cremari, cui mox caput tolleretur, & cadauer quadrifariam secaretur. Sed à tam ignominiosa damnatione (hortante matre) temperatum est. Eius tamèn supplicii genus hoc fuit. Itaque in maluatici vini dolio viuis extinguitur, & inde exemptus capite truncatus est. Altera morris causam Angli afferunt, quòd ille regnum expulso Edouardo affectarat. *Gaudet sequidem Anglorum gens, vel exactione & exilio, aut necesse suos reges commutare.*

PER hos dies Edouardus missio Hildinū ad regē Hauarto, res Flandrensiū componere frustra tentauit. Interim, quia Condeti præsidio Tornacenses infestabantur, ita, vt commeatus ad illos difficile importaretur: Ludouicus oppidum cum arce recepit, discedentibus inde cum suis fortunis militibus. Condeto capto, Cameracum, moxque Attrebatū Ludouicus petit. Quò Maximilianus Flamingique de pace ad regem legatos mittunt. Promittunt relicturos se Ludouico Arthesium, Duacum, Intulam, Orchias, sanctum Audomarū, cum vtraque Burgundia, si ab armis rex cesserit. His promissis confestim credulus rex, Cameracum, Quesneium, Bouchiumque cum reliquis, quæ occupauerat, locis Flandrensis restituit. Et vt fidem promissis detrahere non putaretur Maximilianus, castra inter Duacum Attrebatesque locat, vnde cum Ludouico expeditior congressus esset. Duxit regem multis verbis Maximilianus, nec fidei satisfecit. Interim Carolus de Ambasia Burgundo bello à Ludouico præfectus, multas arces atque oppida (quæ ad hostes descuerant) recuperat, Beluensesque quadringenta millibus nummorum laureorum mulctat. Mittuntur paulo post Attrebatum à Maximiliano oratores, quibus cum præter vnius anni inducias, nihil actum est. Redeunte à Picardis Ludouico, vt erat in superos magnopere deuotus, diuini Martini Turonensis exterius feretrum, quod ferreū erat, ex solido argenteo fabricare mādāt. Opus ipsū vsque quaque absolutū, ducētis millibus librarum Turonensium, constitisse fertur. Nec differt consiliū Aureliani habere. Vbi eius loco Petrus, Bellioci dominus, præfedit confidentibus plurimis maiorū eccle-

fiarum sacerdotibus, atque studiorum generalium insigniumque ciuitatū legatis. Enimvero de pragmatica sanctione, de qua variæ sententiæ ferebantur, deq; ecclesiarum annatis, quarū gratia ingens è regno Francorū pecunia Romā quotānis exportabatur, inquirere cupiebat: adhibita moderatione, ne tantū nummorū Romana auaricia sine rei Christianæ cōmodo exigeret. Ad eam rē aduersus Romanorū ambitionem Ludouicus sublimi ingenio & doctrina viros apud se (constituto illis stipendio) alebat. Inter quos Martinus, cognomento magistri, Theologus doctor fuit, litteratura celebris, qui de quatuor virtutibus (quas vocant cardinales) laudatissimū scholasticis volumen scripsit, non multo post morte absumptus. Sed mox ccepti pœnitens Ludouicus, Aureliam cum venisset, contionem dissoluit: dicens se eandem Lugduni postea habiturum.

CAP. 28. PER eos dies apud Aruernos, in cœnobio Issorienſi monachus quidā, cum hermophrodita esset, grauidus est effectus, asseruatusq; summa diligentia donec parturuit. Eadem præterea regione leo domesticus domini sui domo elapsus, cōplures viros sceminaq; vorauit, donec egressus in eum cum multitudine incolarum dominus, cum forte leo apparuisset, cognito domino, ad eum se belua cōtulit. Quā confestim multis telis turba cōfodit. Apud Attrebatos Simon Courthofius, Ludouici per Arthesiū vniuersalis procurator, malæ fidei homo, simulat sibi in Flandria negocium esse, quò per inducias (quæ positæ erant) profectus, Mariam Maximilianæ vxorem adit, ante omnia precatus, se in seruum illa recipiat. Illi quidem obsequi, quā regi malle, cum ad illam Arthesii comitatū pertinere maxime cōstet. Si in officio, quod a Ludouico habebat, per eā confirmetur, se nō minus fidum fore, quā suam familiā, quæ Burgundæ domus celsitudinē olim secuta esset. Maria (cuius studium erat multorū amicitia comparare) homini assentitur, eumq; ad fidē & iurandū admittit. Ille officii & Mariæ benignitatis securus, spe bona domū reuersus, accusatur perfidiæ. Captusq; & Turonū ad regem ductus, postquam crimē confessus est, capite truncatur. Tale fuit præmium proditoris.

CAP. 29. PER eos dies anno salutis MCCCCLXXVII. machina ingēs (quam bombardā dicunt) Turoni conflata, & inde Parisium vecta, triste sui spectaculum præbuit. Ad diui Anthonii portā, extra muros, cū instrata & cōposita prorſus à peritis eius operis esset, dum pila ferrea pondere quingentarum librarū in cauum machinæ deuoluitur, ignem excutit: quo pila ipsa repēte depulsa, machinæ imprimis autorē, moxque quatuordecim proxime astates viros, ita dissipauit, vt per aerem membra prouecta, ægre inueniri & colligi potuerint. Longius quoq; euolans pila, aucupē auibus insidias ponētē oppressit. Alii præterea sex violentia spiritus & sulphuris factore grauem valitudinem incurrerunt. Iohannes Mangueus (qui machinā conſtauerat) frustratim per agrum receptus, apud sanctum Medericum sepultus est. Iam vero ad Picardos cōuertamur. Cameracenses, quamquā præfectum haberent dominū de Fiennis, eius nationis insignē equitē, cū bono Francorū præſidio: deficientes tamē ad Maximilianū, eius militē accersunt, Frācis expulsis. Nec minus perfidi fuere Bouchiniēſes: qui nondū finitis induciis Flādrenſiū cohortes receperūt, interimētes quosq; in arce de præhēſos Frācos. Ea re cognita, Ludouicus nouas copias cū multis machinis atq; tormētis ad Carolū de Ambasia, q. Cāpaniā moderabatur, mittit: imperatq; Sequanos, id est, superiores Burgūdos petat, eosq; acerrime infestet. Paret Ambasianus Ludouico, & mox arcē Rochefortē capit. Dolā in super vi expugnat, diruitq;. Quibus de rebus cū nunciū rex accepisset, vehemēter gauisus est. Cogitauitq; per Cāpaniam Luxēburgū proficisci, quā regionē cōstituerat, tanquā ad se pertinētē recuperare, sed aliis distractus, ccepto destitit. Nā Maximilianus, qui grādē exercitū coegerat, ex Flādria mouēs, Morinos adoritur. Erat Morini validū Frācorum præſidiū, cui præfectus imperabat auratus eques, de sancto Andrea nomē habens, militiæ peritissimus. Eius opera ciuitas defensa est. Vbi autem Maximilianus ad cohortes per viciniora Morinis loca perlatus est, confestim erumpunt, Morinis subsidium præbituræ. Incedentes autem, cum iam ab oppugnatione depulſus Maximilianus esset, hostem procul conspiciunt, quadraginta pæne armatorum millibus instructum: quem Maximilianus Romontūque imprimis

imprimis ducebant. Francorum copiis præerat Philippus Desquerdus: qui protenus signo dato, prælium committit. Cecidere ex prima Burgundorū acie permulti, sarcinis eorum preciosis direptis atq; amissis, & qui fugā se mandauerunt, eos miles Francus Acriam vsque persecutus est. At Franci sagittarii, rati se victoria potitos esse, dum prædæ animum intendunt, à Romonto comite intercepti, nō secus ac oues, apud Guinegatam maectantur. Ex Burgundis vndecim: ex Francis quinque millia occubuisse relatum est. Perit in ea pugna præfectus Beluofianus, & Vastus Monpedon, Rothomagensis prætor. Venere viui captiui in manus Frācorum nongenti fere Burgundiones, inter quos Poloniae regis filius fuit. Receptis post pugnam militibus, Maximilianus Malannoium, non procul distātem arcem (cui præerat Cadetus Remonetus Vasco) expugnat. Cadet autē, fide abiis, qui eū ceperāt, accepta: cū ad Maximilianū perductus esset, & triduo in vinculis habitus, Maximilianus iussu strangulatus est. Quo illiberali atq; inhumano facto exasperatus Ludouicus, ex omnibus Burgūdis, qui à Frācis capti tenebātur, quinquaginta selectos pari supplicio afficere mandat. Ex quibus eodem, quo Cadetus necatus fuerat, loco septem suspensi fuere: decem in conspectu portæ Duaci, totidemque proxime insulam, & apud sanctum Audomarum pari numero: non procul deniq; ab Attrebatō alii decem laqueis vitā finiunt. Eius supplicii præpositus regiæ domus exactor fuit, octingentis ad sui tutamen equitibus, & Frācorum sagittariorum sex millibus stipatus. Qui exacto supplicio non longe à Guinis viam facientes, dum Flandriam versus incedūt, decem & septem munitiora loca occupant: vnde exacta multimoda prædā, ad sua præſidia rediere. Afflicti sunt præterea magno detrimento Flādrenſes, qui lxxx. nauibus ex Prussia cum plurimo cōmeatu nauigantes, à Columno Normanno superati, totis nauigiis & mercibus à Francis spoliati sunt.

CAP. 30. INCIDERAT his diebus in mentem Ludouici, aduersus Iohannem Borboniorum nescio quid iracundia: ita, vt perdere hominem velle videretur. Quæſiuit profecto aduersus ducem, cui soror nupta erat, eius perdendi occasionem. Vnde Iohanni Auino, parlamenti senatus consiliario, & Iohanni Doico Arverno negociū committit plurima præter patrias leges aduersus Borbonium perpetrandi: vt inde irritatus Borbonius, aliquid in regem patraret, quo in eum meritò rex moueretur. Nec veritus est Doiacus, præſente duce, præſentis sibi velis & tapetibus sericeis atque aureis assidere, & ius dicere. Diem præterea dicere ducis insignioribus officiis, in parlamenti senatu se sistendi: inter quos affuit Iohannes Hebertus Constantiensis antistes, qui in custodia asseruatus est, & eius bona regiæ ditioni deputata. Quo tempore rursus cum Maximiliano, v. l. annorum induciæ interceſſerunt: cōfilio magis alterutrum fallendi, quā in eundæ pacis. Trahebat enim Maximilianus Ludouicum multis promissis, quæ soluere ipse minime constituebat: insidiabatur illi Ludouicus, si ingenio aliquo à Gallis extrudere illum potuisset. Sed per id tempus agrotare maxime Ludouicus cepit. Nam comitali morbo cum interdum premeretur, elephātiæ quoque occulta indicia præ se ferebat, & hæmorrhoides crebro vexabatur. Quamobrem medicorum diligenti opera vsus est, & præfertim Jacobi Quoteri Burgundi, qui ad extremam illi vsque diem obsecutus est: multis opibus ab eo ditatus. Valetudine autem paulisper leuatus, nihil prorſus vel ferium vel ludicrum prætermisit: quod ad bonam valetudinem conueniret. Nam multa excogitauerunt cubicularii ad exhilarandum eum, sicut maiorum murium venationes, quas in cubiculo exhibebant. Condiderat ex tabulis & curribus multas venationes, quæ suo ambitu grandem exercitum complecterentur, vbi miles tāquam in vrbe cōtineretur. Neq; illē minus solido ciuitatis muro, siue ad iacienda, siue ad repellenda tormenta firmæ erant, poterantque dissolutæ, quorsum iussisset rex, vetura transferri. Eas laxandi potius animi causa, quā necessitate in planicie pontisarcis explicari, & in eis milites pro loci magnitudine induci iubet, eiq; negotio Philippum Desquerdum & Guillerum Picardum præſicit, mandatq; militem ibi mensē vnum totum agere, cognoscendi gratia, quāto commeatu opus illi esset. Re aliquot dies perſpecta, militē in sua præſidia dimisit: ipse Turonū proficiscitur.

EADĒM tempestate Franciscus Britonum dux, missis Mediolanum nūciis, qui

arma cōparatēt, atq; ad se ferrēt: dū per Aruerniā arma (velut fasciculatas & bōbi-
ce, ne pulsū tinnirēt, obiectas merces) nūcii vehunt, Doiacus cōprehendit: quibus
armis eū rex cōfestim donat. Latus quōd Britonē hoc dāno affecisset. Non multis
post diebus cū grauius solito ægrotaret Ludouicus, certauit magnis munerib⁹ opē
à diuis impetrare, quibus cōplures ecclesias abūde ditauit. At cū vota oblationesq;
illi parū procederēt, nouissime diuo Iohāni Baptistæ deuotus exiit. Instituitq; in sa-
cro sacello Parisiæ palatii missam, diem perpetuo cantari, quæ de ipso domini-
co Baptista esset. Cantatoribus autē libras mille annui census designauit, ex vecti-
gali, quod Parisiani portitores à vectoribus marinorū pisciū exigūt. Diuū præterea
Claudiū, qui apud Sequanos in mōte Iura colitur, religiose veneratus est. Adiuuq; ¹⁰
monasterium multa militum manu stipatus. Prius tamen quam peregrinationem
assumeret, Carolum filium Petro Borbonio cum regni administratione commit-
tit. Quo tempore dum annus salutis M C C C. vnus & octogesimus agitur, fames
Dirafams. complures absumpsit. Longa enim inedia vexati plerique: cum acceptum dono
cibum manderent, illum ad stomachum transmittere, coercitis inedia arteriis,
non poterant. Hoc diro incommodo Lugdunenses, Aruernii, Borboniique im-
primis laborauerunt.

CAP. 32. ANNO, qui secutus est, Iohāna Ludouici soror, Iohānis Borboniorū ducis con-
iunx, Molini febre interit: mulier ante alias optima. Mortua quoq; est Maria Maxi-
miliani vxor, relictis liberis duobus, mare & femina. Peregrinatione Claudiana ²⁰
exacta, Ludouicus Cleriū veniēs, nouē totos dies in tēplo diuæ virginis religionis
gratia diuersatus est. Alenuatū q; paululū morbo: Magdunū se contulit, nec diu ibi
moratus, Cleriū cū redisset: Flādriz oratores audiuit: qui de pace ad eum venerāt.
Quibus perbenigne respōsum est. Quare ad suos læti reuertētes, reliqua, quæ paci
cōueniebāt, tractauerūt. At sub ipsum tēpus Aëria ad Lisam flumē (quo Flamingi
ab Arthesiensibus disiungūtur) à Philippo Desquero recipitur, dedēte illā oppidi

Leodii. præfecto, qui triginta scutorū aureorū millibus à Ludouico muneratus, præfeturā
quoq; centū equitū cū solito stipēdio accepit. Apud Leodios fuit Ludouico Bor-
boniensis aduersa fortuna. Nā Guillelmus Marchianus (quē Arduennæ aprū Leodi-
dii vocāt) belli quæsitā occasione: Ludouicū episcopū, cū incōposita populi multi-
tudine vrbe egredientē, ex insidiis adoritur, & manu sua necat, mox pōtificis nudū
cadauer pro ecclesiæ maioris foribus plebi conspiciendū exhibuit. Fertur eū à Lu-
douico rege pecunia militeq; vt id faceret, fuisse adiutū: propterea quōd Maximili-
ano antistes cōplacere. Nō erat Ludouico à morbo requies: seque indies magis
ac magis debilitari sentiebat, & mortis metu angebatur. Nemo enim fuit illo vitæ
cupidor. Tamē prouidus finis Ambasiā se portari iubet. Ibi Carolū filiū admonēs:
Sum inquit, carissime fili breuioris, quam æstimas vitæ: vitæque morbo afficior, cui nulla sub-
Ludouici ad uenire me de la queat. Tibi post me regnandum est, in qua re tibi maxime necessarij sunt fideles
filiū oratio ministri. Inter plurimos, quorum fidem & diligentiam ipse expertus sum, duos tibi commen-
datos facio, Oliuerium Dammā & Iohannē Doiacum. Illius seruitio ita usus sum, vt eius ma-
xima ope vitam mihi diu seruata esse putem. Illum in tuo obsequio post me habeto; nihil de
officijs aut fortunis quæ seruando consecutus est, illi detrahi sinito.

Quorum quoque Potū & Bochagium ita existimabis: vt viros consilio & prudentia valen-
tes. Philippum vero Desquerdum in rebus bellicis plurimum scire atq; intelligere dubius non
sum: eius prouidentia atque moderamine, dum bellum erit, vitior.

Cæteros qui magistratus à me aut officia adepti sunt, conseruato. Populum, quem ingruen-
tium bellorum necessitate multis vectigalibus extenuaui, quoad per te fieri poterit, lenato. Ma-
tri ne credito cum enim Sabaudiensis sit, Burgundis fauere mihi semper visā est. Alioquin
bonam & pudicam illam sum arbitratus. Hęc postquam dixit, Turonum reuersus,
excogitauit à musica ualitudinis leuamen querere. Quamobrem accersiri mandat
omnis generis musici instrumenti iusores quos centum & viginti conuenisse con-
stat. Inter quos affuerunt ouium pastores: qui multos dies non procul à regis cu-
biculo continenter modulabantur, eius consolandi causa, & ne somno, quo graua
batur, succuberet, iussit præter hoc hominū genus, alterū lōge diuersum ad se con-
uenire. Solitarij & qui eremū incolebāt homines, quiq; opinioē sanctitatis plurimi
æstimabantur.

æstimabantur. Fœminæ quoque spectatæ religionis Turonum conueniunt, qui-
bus negocium mandatū est, deū indefinenter orare: vt regi salute restituta, mane-
ret ipse diu superstes. Tam appetens diutissime viuendi fuit Ludouicus. Præfagie-
bat credo animo turbationes, quas ipso mortuo regni administrandi concupiscen-
tia importauit.

VENERE per id tempus ad valetudinarium regem Flandrensiū, Brabantino-
rum & Hannoniensium oratores, quos per Iohānem de Vaccaria, primarium par-
lamenti præfidentem & Philippum Desquerdum audiuit. Post aliquot conuen-
tiones tandem de pace conuenit: vt Carolus Ludouici filius Margaretam Maxi-
miliani filiam, dum legitima utriusque ætas esset, acciperet vxorem. Donantur à Lu-
douico legati. xxx. millibus scutorum aureorū, præter pocula argenti cælati, quod <sup>Carolis Mar-
garetam, Ma-
ximilianū fi-
liam despon-
sat.</sup>
illorū causa rex cedere iusserat. Erat autem Margareta infra bimatum & à Ganda-
uis educabatur. Igitur redeuntibus Gandauum Flamingis oratoribus, fit appara-
tus ingens, de Margareta ad Francos ducēda. Nec minus curabat rex magna pom-
pa Margaretam à Flamingis recipere. Ob eam rem Petrum Borbonium cum mul-
ta procerum frequentia Ludouicus illi obuiam mittit. Annam quoque sororem,
quæ Petro nupserat, occurrere nouæ nuptæ iubet. Fit præterea à Parisiis multiplex
& variam ad eam excipiendam paramentum. Quarto autem nonas Iunii, anno sa-
lutis M C C C L X X I I I. Margareta Parisium ingreditur, infans puella. Et paulo
post ad Ludouicum Ambasiā frequenti pompa deducitur: vbi desponsationis fe-
stum communi omnium læticia mense Iulio celebratum est. Quō anno Ludoui-
cus sursum deorsumq; à superis, hominibusq; opem suæ valetudini implorans, sa-
crum liquorem (quem sacrandō Remis Clodoueo cælitus missum supra diximus)
ad se Turonum deferri iubet. Allata est præterea ex sacro palatii sacello summi sa-
cerdotis Aarō virga, & victoriæ crux: quam Carolo Magno diuinitus fuisse datam
plerique asseuerant. Sed desinit a moris limitem produxit. Infirmatur in dies
magis ac magis Ludouicus: nec profunt miris modis quæsitæ & raro antea ex cogi-
tata medicina. Nam humano sanguine, quem ex aliquot infantibus sumptū, hau-
sit: salutem comparare vehementer sperabat. Verum tertio Calendas Septembres
apud Turonos moritur: qui mortis supplicium aut metum multis frequenter in-
cusserat. Voluit autem in diuæ Mariæ apud Cleriū templo sepeliri. Vbi monumē-
tum sibi extruxerat, in quod viuens adhuc descenderat, decubueratque, tentans
si cadaueri eius monumentum quadraret. Qui tamen durissimis pro suo arbitrio
institutis nobilitatem populumque presserit: operæ tamen precium regno e-
rat, aliquot illi annos vitam superesse, donec Carolus adoleuisset, quem tenerum
& nullo rerum vsu exercitum heredem relinquebat. In hunc Ludouicum hoc lu-
simus epigrammate ex eius persona loquentes.

Ne dubites vero me dicere nomine regem,

Lex ego, pœna, modus, gratia cuique fui.

40 Audiuit Francus prona cernice iubentem:

Mox aderant dictis facta relata meis.

Nec satis hoc, nostra vultu præcognita mens est:

Et solo nutu pleraque gēta meo.

Et si vnquam in terris potuisti cernere numen:

Me tanquam et hercum credere fulmen habes.

Pascua, pastor, ager, bos, grex, armenta, colonus,

Sanguineque & fastu nobilitata domus.

Clerus item: & vastæ patiens habitator eremi:

Aut lucro illectus paruit: aut tremitu.

50 Hoc cine miraris? potius mirabere Romam:

Quæ pede concordæ vota secuta mea est.

Vix habet in sacris venerandum Francia patrem:

(Principe me) quem non fecit apostolicus.

Nonne vel oblati tentauit vincere diuos?

Plurima numinibus qui pia dona dedi.

Quid memorem saltus: quid classes, spicula, telas?

Mille meis canibus silua ferebat apros.

Crimen erat cuius lustris errare ferarum:

Caprea, dama, lepus, omnia regis erant.

Ardea per nubes: per fentes abdita perdidit,

Falcone emisso decidit esca mihi.

Quin etiam seuos astu tardauimus hostes,

Et tandem incautos fecimus esse nihil.

Rhenus, Arago, Ligur, Rusillo, Sabandus, & Anglus,

Ingenium, moresque extimuerunt meos.

Quodque magis stupeas, glaciatis amnibus altis,

Gammarus est raptim iussus adesse cibus.

Nec dubium, licetor iussus dstringere ferrum,

Pergeret humana vellere carne iecur.

Et terra & pelago, quantum natura reponit

Præsumus. Sed habet ultima fata caro.

Millibus ipse tamen multis ditatus alyptes,

Pugnauit genesis ducere lustra mea.

Sed medicas cohibet natura conditor artes:

In mortem nulli est imperiosa manus.

Cætera sunt nobis subiecta timore, vel armis,

Nunc verme & sanie non redimendus agor.

Me dicas posthac Ludouicum multipotentem,

Flectere pro nutu maxima qui potui.

ROBERTI GAGVINI HISTORIÆ FRANCORVM

LIBER VNDECIMVS.

CAP. I.

VOLENTI mihi deinceps scribere, lacrima suboriuntur: dum fluida vitæ spes & fortunæ volubilitatem attentius considero. Hic enim qui proxime sequitur magnanimus princeps, superata, quam ægerime exegit, pueritia, cū adoleuisset, expectationem quidem inter vitium virtutemque de se dedit. Sed decursis aliquot annis dexterior factus: & voluptati frænos ponens, qualis futurus esset, facile potuit intelligi, nisi præceps illū morbus, & inexpectata mors adolescentiam vix supergressum abstulisset. Fuit enim illi (cui Carolo VII. nomen erat) mitius ingenium & natura benignior. Quem nulla eruditione latina institui pater voluit. Existimans litteras impedimento esse regnantibus. Idque de se iudicium faciebat, quod cum excellenti ingenio esset: & plurima nosset: ad molestiam sibi eruditionem accedere dicebat. Credo Ludouicum providere Caroli fragilitati voluisse: cui infantiam non satis firmam esse conspiciebat. Teneris enim atque imbecillibus membris primo Carolus fuit, ita ut sedulo duci illum & gestari molliter, priusquam solide incederet, oportuerit. Cui incommodo doctrinæ studiū & laborē non congruere, pater arbitrabatur. Alioquin erat Carolo animus disciplinæ appetens. Nam Ludouico mortuo, cum regiā adeptus est dignitatem, scriptos Gallicæ liberos libenter legit: tentauitque latine scire. Consecratione Remis suscepta, protentus de superfluis Ludouici donationibus, ratio habita est. Quæ ad ius fisci reuocata sunt. De Oliuero Damma cū propter multa, tum ob necem ab eo, Ludouici iussu, perpetratam, vltimū supplicium sumptū. Nam cum Daniele quodam Flamingo sibi plurimum in flagitiis familiari vitam patibulo terminauit. In quem sequens carmen à nobis editum est.

Sunt

Sunt sua criminibus ridentia tempora tonfor.

Currere quæ subito prouida parca vetat.

Hoc poteris olim longe prænoscere Damma,

Vt saltem horreres tollere cæde pios.

Te natura humilem cum mater Flandra tulisset,

Arte vna noras raderet cæsariem.

Hunc talem & seruum te sape Lutecia vidit.

Tutus ab hac poteris ducere sorte dies.

Raptus ad excelsam Ludouici principis aulam,

Mox erebi furias moribus anteuenis.

Et crinem huic tondens, dum suffers lingere ficos,

Par ducibus, regi regulus alter eras.

Quid tibi non licuit soboles ò dira Neronis?

Nemo non vixit te referente reus.

Nemo dei sacra, cæsura nemo gerebat:

Grandia qui renuit promere dona tibi.

Protenus auxilium, vel mors, vel multa, negantem,

Presit: eras iudex, licetor, & exitium.

Regnasti: satis est. surgunt noua sidera mundo:

Turba scelestorum territa luce fugit.

Agnosce ò tonfor quod te scelus extulit atrox.

Et te præcipitem propulit in laqueos.

Te Daniel: te dirà cohors: te Memmius odit:

Et scelerum auctorem damnat, & insequitur.

Nescio quid de te superi, vel fata reponunt,

Seu licetore cades: seu cruce liber eas.

Vnã tamen vulgi constans sententia, furcas

Expedit: vi fatiet, te per eunte, odium.

Interea vincetus culpas absterge gemendo:

Peccasti: morte est nunc redimenda salus.

Doiaco aures amputata. Sed statim ab initio suscepti regni ortæ sunt de Caroli tutela & regni administratione discordiæ, ægre ferentibus plerisque, Annam Caroli sororem rebus gerendis anteferri. Primus ob eam rem Ludouicus Aureliano-rum dux (quasi prælucente sibi ad regnum fortuna, quod mortuo Carolo est affectus) bellum mouit: multa prius molitus, ut regni gubernacula reciperet. Iohannam enim alteram Ludouici filiam vxorem habebat. Sed expectatione fraudatus, apud sanctum Albinum (qui locus Britonum est) dum cum Britonibus focis non satis foeliciter præliatur, captus est, & in arce Biturigum diu asseruatus. Sed de viro sollicita vxor, quia regis soror erat, crebris postea precibus mariti liberationem impetrauit. Libertati restitutus, fidem Carolo debitam, Maximiliani coniuratione relicta seruat. Inde Maximilianus (qui Burgundiam Arthesumque post Caroli fo-ceri sui interitum à Ludouico occupatum repetebat) magnis viribus insurrexit. In Britones quoque (Francisco duce defuncto) arma à Carolo sumpta sunt. Superstites erant Francisco filia duæ, quibus vna appellatione Annæ nomen erat. In has do-nec fidei iura secundum fundi leges persoluissent, neue rege inconsulto nuberent, bellum indicitur. Fit in Nanatenses incurfus, & dura sed tandem inanis obsidio. Misit Britonibus Henricus VI. Angliæ rex subsidium: quamquam ipse supra mul-tos annos profugus ad Carolum veniens, diu apud eum mansisset, pecunia liberaliter adiutus: atque inde acceptis à Carolo militibus in Angliam nauigans, regnum occiso Richardo vendicasset. Cuius rei gratia aliquot legationibus cum Francisco Luxemburgo & Carolo Marighiano ad eundem Henricum functi sumus. Quine-que amicitia, neque beneficiorum recordatione distineri potuit, quin expeditionem Boloniam vsque traduceret, vbi castris non procul positus, tentauit eam expugnare. Demum Philippi Desquerdi (qui Arthesio præerat) opera rebus compositis, copias in Angliam reduxit. Pacis enim, quatum sibi sine Anglorum offensione

Aa iijj

licuit, Henricus amator erat. Sed Angli morem gerens magis, quam suo pro ingenio adductus, militem ex Anglia deduxerat, ne in suspitione suis veniret, quod Franco regi plus æquo beniuolus esse videretur. Postridie in ita cum Henrico pacis, Carcaluenti Britonis negligentia atque inertia Attrebatum (cuius præfectus erat) à Maximiliani copiis noctu captum est, nemine omnino defendente ciuitatem. Quinimo ipse Carcaluentus, creditis cuidam ex suis portarum clauibus, strato segniter decubans, in hostium potestatem venit. Militabant in copiis Maximiliani Theutones plerique atque Germani: qui cum stipendia multis diebus non recepissent, rapinis non abstinuerunt. Sed postquam opulentiores tanquam hostes spoliassent, in sacras ædes debacchatis ita, ut non locum Maximiliano recuperasse, sed extremæ desolationi destinasse miles videretur. Tam dira passi ciues, non tantum inde mæroris, quantum gaudii ex Francorum deturbatione cœperunt. Exactis post aliquot mēsis, arcem ad maiorem mercatum, & munitiones ciuitatis aduersus oppidum à Ludouico extructas funditus desolauerunt. Adeo imbibit populus ille Franci nominis odium: quâquam ad Francos maiestatis & iurisdictionis vetustissima lege pertineat. Fuit non multo post cum Maximiliano conciliata vel potius simulata concordia, in vrbe Siluanæ cœnsi. Dimissa tamen Margareta quum sponsa patri grata non erant, Carolus reconciliatis Britonibus Annam, eorum dominam, uxorem accepit. Et Ferdinando Aragonum regi Ruscillo, præter multorum opinionem, est restitutus: ita enim Ludouicum Caroli patrem morientem testamento voluisse vulgatum est. Mittitur propterea Ludouicus de Ambasia, Albigeus antistes, qui ex Caroli sententia Ruscillonē Ferdinando Aragonensi restituat, qua vna re perpetuam inter reges amicitiam parari putabatur. Verù longe secus post accidit. Igitur cum à bellis quiescere Carolus potuisset, cura illi incessit de Sicilia regno, quod sibi patrimonii iure pertinere contendebat. Nec potuit à sententia dimoueri. Nec Parisiorum oratores, eius rei causa ad eum missos, audiuit. Contractis propterea terra marique copiis, hortante maxime Alexandro v. i. Romano pontifice, & Ludouico Sfortia, qui Alphonso Neapolitano infensi erant, in Italiam ducens, Lugduni primum aliquot dies moratus est, non satis certus an Alpes ipse transcederet. Distinebatur enim ciuitatis delitiis, & quarundam amoribus sceminarum. Sed vbi aer pestilens factus est: Viennam, Dalphinatum urbem, petit. Antecedebat eum copiosus exercitus, & iam ad Astenes, superatis alpidibus, peruenerat, cum necdum firmasset animo, quid primum exequeretur. Stat tadem sequi exercitum. Nam licet pusillo corpore esset, ducebatur tamen animi magnitudine, præclarum quiddam gerendi. Igitur Viennam digressus, Vercellas, Sabaudi ducis ciuitatem, profectus est. Quod eius salutandi causa Ludouicus Sfortia cum aliquot Italiae principibus se contulit. Ibi paucis diebus exactis, quia copias partim Pisas, partim Bononiam præmiserat, mox ipse secutus Rapellam Genuensium munitissimum oppidum plurimis oppidanorum cæsis expugnat. Pisas inde petens, magna omnium læticia & plausu excipitur. Florentinis dubia mens fuit, an regem ad se admitteret grandi exercitu potentem: cuius etsi diu amicitiam coluissent, militum tamen variam fidem pertimescebant, qui ferociter agentes in tam longinqua expeditione prædæ & opibus inhiabant. Erat Petrus Medices, apud Florentinos imprimis opulentus, qui in suspitionem venerat tyrannidis. Hic Caroli gratiam meriturus, Petram sanctam atque Sarzanellam olim Ianuensium oppida Carolo tradit. Proinde magno suorum comitatu ornatus rex à Florentinis admittitur. Quo tempore Pius Mirandula, genere illustris, Philosophus & orator nominatissimus, multarumque linguarum sciens. xxx. suæ ætatis anno vita decessit. Apud Florentinos non multos dies moratus, Senas pergit. Cui Senenses obuii, hospitio liberaliter illum susceperunt, ministrato assatim comite. Inde Tuscanellam progrediens, cum oppidani Alexandro iubente militem aditu prohiberent, pœnas luerunt. Viterbium quoque nolens repugnansque, exercitum accepit. Pontifex Romanus Alexander (cui Caroli aduentus, propter eius magnitudinem, formidabilis erat) Ferdinandi Alphonfi filium ad præsidium vrbis adiciuerat, prohibetur quoad posset, Carolo vrbes ingressum. Cui populus Romanus aduersabatur. Quamobrem vbi aduentare

Margareta dimittitur.

Expedi-
tio
Neapolitana.

Pius Miran-
dula.

Omni enim
haberi datur:
nihil habenti
aufertur.

re regem pontifex accepit, sibi timens, in molem Adriani (quæ sancti Angeli castellum appellatur) se festinatè proripit. Rex urbem ingressus, militè à tumultu temperare iubet. Quosdam, qui edicto non paruerunt, supplicio (tribus per urbem erectis furcis) afficit. Inter hæc Ferdinandus cogitur vrbe excedere. Dum paucos dies in vrbe rex agit, nec vllus auditur militaris tumultus, securior sui Alexander, arce egressus, regem ad colloquium admittit. Fecit rem diuinam pontifex, eiq; post sumptam eucharistiam, vinum in sacrum calicem Carolus ministravit. Fuere (sicuti accepi) plerique ex cardinalium cœtu, qui Carolo suaderent, Alexandrum captum abducere, ut pontificatu amoueretur. Quibus audiens non fuit Pius princeps perfide se facere ratus, si post datam fidem, calumniâ inferret pontifici. Discedens ab vrbe Carolus, ne sibi via interciperetur, Terracinâ (cui Anxur vetus nomen est) à pontifice accepit: Zyzynum etiam Turcum fratrem. Sed hostem magni Turci (quem ex Gallis, vbi asseruabatur, Innocentio v. i. i. traditum supra annotaui) cōsentiente Alexandro secum eduxit, quatinus subactò regno Apulię, ope Zyzyni finitimos Turcos expugnet. Iam enim a Iuliano Cardinali ostiâ acceperat. Rebus ad hunc modum ordinatis Capaniâ adiens Carolus, Aquilâ in mōticulo sitâ, de dētibus se spon te incolis, recepit. Ad S. Germanum (quod oppidum est situ & arte lōge fortissimū) statio fuit, repugnātibz pertinaciter oppidanis, qui se fossis frequentissimisq; aggeribus munuerāt. Sed insiliēte Fræco milite, postquā machinę appositę sunt, tertia post hora oppidum expugnatur. Vnde perterritus Alphōsus, qui Neapolim tenebat, Ferdinandum filiū ad se vocās, regnū illi reliquit. Ipse in Sicilia fugiēs, paulo post vita decessit. Nā quod tyrannidē apud Neapolim exercuisset Alphōsus, odium populi mirū in modū in se cōflauerat. Ferdinādus, fugiēte patre, in castrū oui veniēte Neapolim Carolo se recepit. Quā ingrediēs Carolus applaudētes illi honoratissimos quoq; ciues habuit & plebē. Inde per internūcios, vitæ & status honestā cōditionē, si in Galliā se recipere velit, Ferdinādus pollicētur. Id quia recusaret, inde fugere cōpulsus est. Ad Caroli secūdas res Appulia successit: deinde Calabria, mox etiā Lucania. Tā prosperis successibus inuidēs pōtifex, cōsocioatis sibi Venetis, & Maximiliano Romanorū rege, quibus cū accedebat rex Hispanus, & Ludouicus Mediolanēsis: hi omnes ad Carolum legatos mittūt, petētes Neapolim liberā dimittat, aut in Turcos (sicut promississet) copias ducat. Ad hæc subindignatus rex protenus respōdens: vos, inquit, omnes aduersum me arctissime cōiurastis, sed vestras cōsiliationes vnus irritabo: ita ut vos Veneti, mercaturā, non rerū imperia, discatis me auctore moderari. Hoc verbo dimissis oratoribus, grauiora Neapolitanis tributa remisit, quibus ab Alphōso gratissimè premebatur. Pacata Neapoli, & per loca præfectis cū valido præsidio impositis, summā rerū Gilberto Mōpēferio, comiti de Borboniorū ducū progenie, cōmittit. Ipse in Galliā cū parte copiarū reuertitur. Redēti portas vrbis Alexander claudit. Quā licet fossis atq; aggeribus vallasset: Ornetū tamē cū cardinalibus se cōfert. Veniēs Roma Carolus, fauēte populo, in ea stationē fecit. Et quas ab Alexandro vrbes habuerat, libere dimittit: præter Ostiā, & Zyzymū Turcū, qui apud Neapolim vita decesserat. Inde profectus, Senas in suā tutelā accepit. Dū Fornoniū nō lōge à Parma ciuitate appropinquat, nūciū accipit, Venetos & reliquos cōiuratos vias in fide re, quā erat trāsiturus. Erāt in hostiū castris millia quadraginta armatorū. Carolo septe ad summū millia electissimorum pugnatorū militabāt, diuturno itinere fessa, & nō minus indigētia viatico. Nam reliqui exercitus bonā partē Neapoli & alibi per præsidia reliquerat. Miserat quoq; Genuā ducibus Philippo de Sabaudia, & Hugone Ambasiano alterā nō exiguā manū: quod spes illi Iulianus cardinalis fecerat, vrbes recipiēdi. Sublatus propterea hostis, exploratū quasi habebat, venturū in suā potestatē Carolū, aut reuera vulnere aliquo moriturū. Quinquaginta nāq; (alii dicunt centū) millia ducatorū proposuerāt in mercedē illi, qui regē vel viuū vel occisum in castra abduxisset: ei, qui Franci caput exhibuisset, præmium ducatorum sex erāt constitutum. Tali spe militem hostis Venetus animabat. Sed nihilo segnius dispositis aciebus Carolus cōgreditur, & postera die Taro flumine traiecto, victor ad Astenes se recepit. Cecidere ex Venetis plerique nominatissimi & opulentissimi ciues. Nec quenquam ex hostibus captiuum Francus miles seruasse inuentus est.

Carolus in
Campaniā.
Aquila.

Sanctus Ger-
manus.

Alphonfus fu-
git.

Ferdinādus.

regem coniu-
ratio.

Alexandri
Venetorum in
regem coniu-
ratio.

Caroli ad eos
qui ad ipsum
legati erant,
rēponsum.

Carolus in
Galliā redi-
tum parat
Alexi videri
Orneti in fu-
git.

Credibile,
Nam diuitum
cutis est tam
mollis quā
pauperum.

Sequebatur

Sequebatur Carolum turba multa famulantium, quæ sarcinas vehebat, atque eorum qui exercitum curiositatis magis, quam belli causa, comitabantur: quorum magna cædes fuit. Cum ad Astenses venit, Ludouicum Aureliæ ducem, cui Mediolanum pertinere iam diu constans opinio erat, Nouariæ à Mediolanensibus arctissime obsessum accepit. Eius liberandi causa Carolus cum hoste minus honestâ pacem inuit. Atque sic liberato Ludouico in Franciam cum reuertisset, diui Dionysii cenobium, contemptis Parisiis, adiuit: vota quæ superis vouisset, soluturus. Mos enim regibus Francis supra multos annos fuit, cum longinquam expeditionem assumunt, petere à beatis martyribus opem, è conditorio vbi illorum reliquiæ præcipua veneratione seruantur, feretra, in patentem templi aram sistere: nec prius reponere, donec à militia reuertentes, feretra in propriam sedem ipsi restituant. Igitur voto secundum præscam maiorum suorum consuetudinem liber factus Carolus, Parisios visere dedignatus, relicta dextrorsum vrbe, per sanctum Anthonium de Campis iter faciens, ponte Calentonio traiecto, per Belsiam, Ambasiam est profectus. Indignationis in Parisios causa erat, quod ad Neapolitanam expeditionem centum millia nummum contribuere Parisii negauerant. Cogitauit propterea Carolus, aliquo incommodo illos afficere, & quod id faceret modo, oportunitatē expectabat. Redeunte in Franciam Carolo, statim Neapolis à fide defecit, & mortuo Gilberto Monpenserio, relicti præfecti ægre sua præsidia tuentes, ad Carolum se receperunt. Primam adolefcentiam Carolus cum parum caste egisset, vires illi intabuerant, ita, vt ante paucos menses, quàm moreretur, macilentia extenuatus atque effœtus effectus, præteritas interim detestari voluptates, seque ad castimoniam colligere videbatur. Ea propter indolebat illi maxime, quod sine liberis esset, cum ex Anna vxore, quos genitos tres habuerat, mors abstulisset. Decessit Ambasiæ septimum & vigesimum vix agens annum, dum laxandi animi gratia ex deambulatorio cum vxore pila ludentes despectat VII. Idus Aprilis anno salutis MCCCXCVI. Pridie vero Calend. Maii funus ad sanctum Dionysium per Parisios accuratissima pompa efferre sequenti ordine conspexi. Apud Basiam, in diui Florentini templo, per Iohannem Peraudi cardinalem expletis exequiis, comitantibus inde suo ordine veste lugubri principibus atque primoribus aulicis, ministrisque supra millia septem, & prælucentibus continenter quadringentis facibus, quas totidem pauperes pullis tunicis & caputio induti præferabant, postquam ad beatæ Mariæ templum (quod de Campis in Parisino suburbio nuncupatur) primo & vigesimo die ab Ambasiæ exitu peruentum est, defuncti feretrum in eodem templo, ea quæ secuta est, nocte reponitur: pernoctantibus ibi permultis suo ad hoc nomine designatis curialibus. Ad eam tam numerosam pompam, toto itinere, nonaginta millibus passuum deducendam, ex instituto Petri de Ruseaurati equitis primi (secundum vulgi appellationem) regis scutiferi præfecti erant honorati ductores, qui multitudinem, semota famulantium & seruorum colluione, moderarentur. Erat quemque locum, vbi diuersandum esset, præcedebat cum domesticis regis aulicis ministris Castellaudius, eius temporis magister domus, qui alimenta non secus ac viuenti adhuc Carolo multitudini pararet. Anteibant præterea omnem pompam longo interuallo cantores & ministri regalis capelle, vt per ecclesias, vbi statio futura esset, aras ornarent & lichnos. Et, ne præter prædestinatū ordinem à quo quæ erraretur, Quiotus Mazacus, Petrus Loisius, & Rigaudus seruandis ordinibus erant prepositi. Erant item qui comheatum & diuerforia curarent. Igitur Parisii accepto nuncio defuneris aduentu, altera die, secundum cuiusque ordinis conditionem, ad eum, vbi cadauer repositum erat, locum procedentes, sequenti modo funus sunt comitati. Ibat ante omnes commissarius vnus Castelleti, cui assignati assistebant bono numero seruietes (quos clientes vocant) cum singulis tunicis nigris: baculos eius coloris manibus ferentes, ad dimouendam plebem, ne progredienti pompæ foret molesta. Hos sequebantur dextrorsum sinistrorsumque pauperes, portandis facibus (vt supra exposui) deputati. A singulis tēdis pendebant scuta duo insignibus liliis picta. Veniebant inde quatuor & viginti cum singulis campanulis polictores (quos clamatores Parisii dicunt) à pectore & scapulis regis insignia gestantes, qui nec punctum

Francorum
regum mos.

Parisios
contemnit.

Carolus VIII.
moritur.

Pompa
funeris.

Stultas
plebis
pre-
buit
ergo
miseri-
cantis.

Etum quidem temporis à pulsandis tintinabulis cessabant. Dextro latere viri religiosi cum sua quique cruce, primum mendicantes, post cæteri diuerforum ordinum (sicuti antiquitas ferebat) incedebant. His subibat præfectus vigilum cum suis feruentibus. Inde quatuor & viginti falis baiuli, qui Hannonii vocantur. Hi nempe venerant, quod priuilegii iure funeris feretrum ferre contendebant. Sed priuilegio derogatum est. Retro hos tabellarii equites, qui ferendis regis litteris designantur. Mox regii corporis custodes. Inde Suteses cum singulis gestis (quas halbeardas appellant) ingrediebantur: quibus præerat Claudius, præfecti custodum vicarius. Post ibant ii qui illustri genere orti, honoris vocantur infantes. Inde regie domus magistri, quibus pro more singuli baculi in manu erant. Talis erat dextri lateris institutio. Sinistrum tenebat magno numero studii Parisiensis vniuersitas, incipiens ab extremis clamatoribus, & inde secundum singularum facultatum collegia sursum ad rectorem vsque versus episcopos. Rectori præbant bidelli cum suis baculis & massis argenteis. Nec aderant scholastici omnes, ne per illorum multitudinem via arctaretur. Inter hos, hinc inde procedentis pompæ, ordines, post facie rosibat Castellaudius mula insidens, sequentibus comministris peditibus, vt à me dictum est. His suberant tubicines inuersis tubis, & caduceatores. Inde Claudius signum militare regi peculiare gerebat, equo vectus non ignobili. Ducebatur hinc sex equis carpentum, in quo regis corpus ad diuam vsque Mariam de Cæpis fuerat aduectum, veluto tectum nigro, & aureo desuper pallio instratum. Cuius limbi per quadrum ex veluto colore cælesti pendebant aureis liliis, arminisque (quales pro insignibus Anna, vxor defuncti, gerebat) intexti. Super hæc distensa erat lata crux candida. Equi cum suis iugis & loris pari veluto, superaddita cruce tegebantur. Ad equitabant hinc atque hinc equis vecti Emarus Ronus, & Canuquonus illustres scutiferi. Carpentum postibat Blandinus quotidianæ regis impensæ scutifer. Atque inde sex generosi adulescentes (Pagios vocant) totidem insignibus equis vehebantur, simili apparatu, quem de carpento diximus. Ducebatur post hos non inferiori ornamento equus cæteris dexterior. Hunc gladii latorem aulici vocant. Quem sequebantur in equis insidentes splendido sanguine nati Suffacus & Sanctamemus. Post huiusmodi medium ordinem dextrorsum procedebant sacerdotes & clerus parochialium ecclesiarum. Inde ii, qui sacello palatino, & qui maiori ecclesiæ inferuiunt. Succedebant monasteriorum abbates, sancti Victoris Maglorii, diuæ Genouefæ & de Fecano. Accedebant subinde pontifices Sarlatensis, Valentinus, Andegauus, Altiiodorensis, Parisiensis: Cardinales duo, Gureius & Luxemburgus: ille natione Pictauus in Germania præfulatū obtinebat: hic ex Picardia nobili stirpe genitus. Ccenomanis præerat antistes. Sinistrorsum præter scholasticos nemo incedebat. Eratque rector è regione prælatorum suo ordine postremus. Inter hos & pontifices, medii ibant viatores regii, virgas suas (quæ massæ nominantur) inuersis capitellis gestantes. Inde caduceatores duo, qui reges armorum nuncupantur: Mouis dico & Clareuoius. Post quos alter equus (cursorium vocant) toto præter oculos, corpore veluto amictus, sine assessore ducebatur. Cui Petrus de Ruse primarius (vt ante dixi) scutifer paruula mula vectus accedebat, regio ense accinctus. Pone hunc trium passuum interuallo ibat pedes Iacobus de Stoteuilla Parisinus prætor, virgam manu preferens. Inde ex regis maxime domesticis clarissimi homines, qui lecticam, vbi Caroli funus conditum erat, comportabant. Cui superextabat, tanquam in lecto, iacens Caroli simulachrum, simillimum (quoad fieri potuit) viuo. Erat lectus lintheo ex subtili tela Holandina in terram profuente instratus, cui superpositum erat grande veluteum palliū, vlnis quinquaginta cōstans. Desuper intextum ex auro palliū quinque & viginti vlnis extendebatur, similibus limbis, quos in carpenteo supra descripsi, præter arminas. Addita erant puluinaria aurea duo. Altero simulachri caput, altero pedes nitebantur. Aurea corona caput decorabat. Tibias induebant sericeæ cothurni blauio (vt ita dicam) colore: superaffutis aureis liliis. Vestis prima ex purpureo tafeto, id est, tenui serico: & simbriæ eius aureæ erant. Erat & altera tunica superior ex satino cælestis coloris aureis liliis intexta, quibus superextabat chlamys arminis duplicata, dextrorsum aperta ex veluto pari colore: liliis

liliis superinductis. Ad chlamydis extremā fissuram, atmū versus, fibula erat multis gemmis & auro Florentino preciosa. Chirotecatas autem manibus cū statuta esset, dextera sceptrum, sinistra gerebat manu quam iusticiæ franci vocant. Ea est huiusmodi. Indicem digitum & mediū erectos habet, reliquos cum pollice ad volem implicitos deflectit. Dextera manus paulo altius, quā sinistra pectori eminebat: vt, qui in digito aureus anulus erat, videri posset. Aurei pallii angulos quatuor parlamenti senatus præfides singuli singulos tenebāt: vestibus ornati quibus in curia solennia iudicia exercent. Ad lecticæ latera incedebant ceteri senatores, rubris tunicis vestiti: Quos hostiarum lugubri toga præcedebant. Supra lecticam aureū velum quadratum, decem baculis sustinebatur: quos mercatorū præpositus & Scabinus veſtitabant. Eius veli singula latera velutea erant, ad eundem modū, quo carpentum ornatum fuisse scripsimus. Quo etiā tegumento baculi tegebantur. Ad lecticæ sinistrum latus militare signum (quod panonē appellant) Ludouicus gestabat. Dextrorsum peculiare regis signū ferebat suo dalegre. Retro prodibat cum integro vexillo Carolus Tremolus. Quem comitabatur Chaumontus, regiæ domus primarius magister. Veniebāt inde principes, Monpenserius, de Guisa: de Dunois, & dux Albanie, talaribus chlamydibus pullis caputisq; amicti. Inde cambellarii, & ii quos regii ordinis torquibus Carolus donauerat. Quatuor inde, & xx: arcitenentes, quibus viuientis Caroli præcipua custodia fuerat. Mox sequebantur selecti nobiles ducenti, teras & splendidas hastas manu gestantes. Sinistrū latus suo ordine decorabant regiarum rationū computores: veſtigalium quoq; id est (vt aiunt) iustitiæ generales, regii itē thesaurarii, & ex Castellato frequentes iudices, atque ministri: honoratorum quoq; ciuium ingens multitudo. Postremi omnium ibant vrbis Parisiorum sagittarii: bini procedentes. Hoc apparatu & luctuosa pompa funus ad diuæ Mariæ pontificale templum deductum est: spectate ex fenestris rectisq; vicatim innumera plebe ciuitatis. Maioris templi singula ornamenta, subfelliolorum ordines, vela, tapetes, qui parietes vestiebant, scribere operosum & longum esset. Lichnorum autem per templi muros sursum deorsumq; tanto fulgore ecclesia & micabat & calebat, vt illō venientes pauloque morati æstuant. Postridie solennibus exequiis facta re diuina, pari (quo supra dictū est) incesu, cū ad Dionysianā portam ventum est, ordo deducentium funus, transito suburbio, & rectore cum suis scholasticis domū repetente, talis fuit qualē ab Ambasia ad beatam vsq; Mariam de Campis seruatum fuisse diximus. Inde ad crucem (quæ in via militari ad sanctum Dionysium est, & pendens nuncupatur) pompa processit. Quod religiosū cœnobitę ecclesiastico ornamento conuenerunt: funeri per sacras cœrimonias obuiantes. Præerat illi abbas de Fécano. Nam loci abbas, supra aliquot annos cardinalis factus, Romæ agebat. Vbi ad oppidi portam pompa successit, quatuor parlamenti præfides & ceteri senatores suum iterum ordinem receperunt, obambulantem funus. Cui tandiu astiterunt, donec funebribus officiis absolutis, ad sepulchri locū deduxissent. Fecit rem diuinam cardinalis Luxemburgus: funebrem orationem Ioannes Andegauus præful, qui regius confessor fuerat, habuit lamentationis plenam. Dum in fossam cadauer deponi cœptum est, adscitis per caduceatores regiæ domus magistris, singuli singulos baculos, quibus ministrando regi vsi erant, in fossam demiserūt. Inde caduceatores ipsi, & armorum seruientes, fericeas vestes regiis insignibus pictas exuentes, eas cū suis massis deponunt: Qui vexillum (cui Guidon nomen est) gestabat, demissam magna religione lanceam ad tumulum prostravit. Eadem obseruatione fecit is, qui regium signum ferebat, cū pars adhuc feretri extra fossam extaret. Eo in fossa infrato, accedens qui panonem gerebat, humi signum deposuit. Simile fecit signifer maioris vexilli. Magnus inde scutifer Petrus de rufe regium gladium (quem terrę commiserat) in altū exrens, postquam exaltata voce **V I V A T R E X** pronunciauit, caduceatores suas tunicas receperūt. Mox ex cambellariis primus vexillum maius erexit, quod postea eminenti loco positum est. His ad præmissum modum religioso ritu consummatis, epulatum est, in regia domo, non secus ac regibus mos est. Si quis historiæ hæc coniunxisse me calumniabitur, miretur magis, nusquam apud Francos scriptores inueni-

Credibile ta-
men, istis mor-
tuum nihil in-
terim vidisse.

inueniri, quo ritu, quæ pompa aut cerimonii suorum regum funera ad sepulchrum superioribus sacculis deducta sunt. Delectauit me, in ipso etiam publico luctu, hæc raptim annotasse: quæ futuris hinc funeribus exemplaria sint, & non aliunde querantur. Minus enim operosum fuerit, priora æmulari, vt illis aliquid adiciatur: quā ancipiti (in re præſenti) cogitatione, quid factum aut gerendum sit augurari. Occidentalibus enim incolis exteri auctores vitio vertunt: quod se & suæ gentis originem & progressum turpiter ignorent. De Caroli autē morte, cui multis legationibus inſeruieram, hoc epigramma sum meditatus.

Sed si incipias
dubitare ve-
lene an per-
peram ista su-
periora facta
sint, quid tum
fuit

*Nunc tandem agnosco stultus mendacia mundi:
Et spes exiguas dum punctum viuimus aui.
Congeries nos fallit opum: nos fallit & ætas.
Nec fida vllis est quaesita potentia regnis.
Describit elatos sublimis gloria reges.
Calcat & excelsum mors protervus atra tribunal.
Inde fidem si vis, repetito funera Carli.
Late cuius erat omnis possessio Francus.
Cui tremefacta caput summiſerat Appula tellus.
Britog, depositis parebat subditus armis.
Quem Ligur & Veneti consulto Marte petiunt
Terribilem sensere manu, fortemq; duello,
Fornouii multa maduit dum sanguine campus.
Ille pila dum forte videt colludere sermos,
Confestim abripitur, & vox oclusa fatiscit.
Vix quater aspirans septena volumina solis,
Emoritur, sine prole sacrum diadema relinquens.
Iam rumpe alpes, multorum effunde cruorem:
Dilata imperium, promitte palatia caelo.
Cuiq; domus terra est longo seruanda sopore.*

Scriptit quoq; de Caroli inopinato obitu egregius autor Faustus Andrelinus
30 quamplurima: de quibus hæc digna lectione excerpsimus.

*Ecce truci numen non exorabile Parca,
Florida truncauit surgentis stamina Carli:
Stamina Nestoream transcendere digna senectam
Cum cam: Phrygiamq; simul: sed strenua virtus
Ante suum veniens iuuenili in corpore tempus:
Ipsis inuidiam superis commouit atrocem,
Et tanto orbarunt felices numine terras,
Festag, plaudentis decorarunt atria caeli.
Et de præcipuis Caroli virtutibus est eiusdem distichon.
40 Religio, bonitas, animus, donatio, iustum.
Hoc sita sunt tecum, Carole summe, loco.*

SECUNDVM hunc (quoniam sine liberis deceſſerat) Ludouicus Aureliano-
rum & Valeſii dux, Maria Cliuiensi matre natus, qui quarto stirpis gradu Carolum
CAP. 2.
contingebat, dum Bleſis agit, rex assumitur. Statimq; sepulto Carolo Remis inungi-
tur. Mox iudicio ecclesiæ dimissa Iohanna, quam vxorem, Ludouici metu (cum
gibbosa deformiter esset) inuitus duxerat: Annam Caroli relictam sibi copulauit,
dato Iohannæ in partem successione Biturigum ducatu. Dum hæc aguntur, Ma-
ximilianus Romanorum rex, nunquam quietus princeps, cuius ceptis fortuna ra-
ro foeliciter arripit, coacto raptim exercitu Sequanos, id est, superiores Burgundos
50 petit: in alteram Burgundiam, quæ Francorum est, licet ad Philippum Maximilia-
ni filium pertinere pleriq; disputent, impetum factururus. Itum est proteruus aduer-
sus hominis conatus, leuibus præliis atq; incurſionibus, non sine vtriusq; exercitus
damno prælusus. Verum succedente proxime bruma: induciatum est. Venere per
hos dies a Venetis legati, nouo regi gratulantes, suppetiasq; illi aduersus Ludoui-
cum Sforciam pacti: in amicitiam recepti sunt. Non defucere confestim ab initio,
Morum ac in-
sitatorū re-
formationes.

qui vel ineundæ gratiæ causa: vel rerum innoandarum studio: vel ostentandi sui
libidine moti, Ludouico persuaserunt, animaduertere quantum à maiorum legi-
bus magistratus & iudicia deficiissent, decere illum qui reipublicæ gubernacula
susceperat, restituere ea in priscam integritatem, quæ corrupta & neglecta esse
constabat. Igitur Ludouicus ante omnia præclarum ratus, si optimis legibus re-
gnum stabiliret, iudiciorum formam correxit: & disciplinæ scholasticorum priui-
legia interpretatus est. Porro à religionis obseruantia incipiens, per omnia iudicia
& forensia officia perq; generalium studiorum conseruatorias sedes, & priuile-
giorum aliquot protectores decretum & suam explanationem adiecit. Iussitq; in
Parlamento senatu atq; aliis regni foris promulgari, misso eius rei causa Ludouico
10 Albigeosiorum pontifice. Tentauit autem Parisianorum scholasticorum vniuer-
sitas tueri suam libertatem, & de regiis constitutionibus ea demere, quæ priuile-
giis & diuturnæ eorū consuetudini: diuersa contrariaq; esse videbatur. Misit pro-
pterea suos ad senatum oratores, qui peterent, quæ constituta à rege erant, beni-
gnius explanari, neq; sinerent iudices, apud quos iudiciorū potestas erat, turbari
scholasticorum quietem, qui & Parisiis maximo commodo essent: & Christiano
orbiluminis atq; fidei stabilimentum afferrent. Si quid grauius solito, & præter ve-
teres regum sanctiones statutum foret, mox dissipandam forte tam ingentem lite-
ratorum hominum multitudinem: alioq; abituram, vbi tranquillam sedem obti-
neret. Ad hæc senatus respondit, se à rege iussos promulgare quas tulerat leges. 20
Apud illum auctoritatem esse, abusiones tollendi & corrigendi errata, quæ à suis
committi subditis comperisset. Nihil de illorum priuilegiis demere regem velle.
Cæterum, quoad senatus poterat, concedere quidē illis potestatem, sua priuilegia
edendi, quæ curiæ exhibita incontaminata seruariantur. Igitur hoc iudicante sena-
tu: vniuersitatis syndicus biduo tantū impetrato, aliquot, quæ pro temporis angus-
tia præsentanea habebat, priuilegia apud scribam deponit: neq; melior in defecta
est scholasticorum conditio. Neq; derogatum est legi, quam Ludouicus rex con-
diderat. Quod iniquo animo ferentes scholastici, coacto numeroso conuentu, de
intermittendo studio: deq; literariis exercitationibus deserendis consultant. Di-
cuntur in eo cætu variæ sententiæ, donec tertio conuenientes, ventum est in
sententias eorum, qui prædicationibus & quotidianis interpretationibus interdiceret
30 suadebant. Postridie eius conuentionis dies erat festus eucharistiæ sacramenti.
Misit autem Iohanne Cauæ, qui vniuersitati præerat rector, ad eos, qui cõcio-
naturi in ecclesiis erant, vt plebi nunciarent, non habendas deinceps verbi dei
prædicationes, donec priuilegiorum suorum integram libertatem schola Parisien-
sis recuperasset. Fuere inter prædicandum qui liberius locuti sunt: ita vt ad seditionem
oratio illorum spectare pleriq; visa sit. Venerat per hos dies ad urbem Guido
de rupe forti cancellarius, in quem probra & libelli per multa vrbis loca positi fue-
runt. Incidit propterea suspicio, id à scholasticis factum esse: moxq; per urbem ru-
mor irrepfit, scholasticos turmas & conuenticula ad seditionem habere. Quam-
40 obrem parantur ab vrbis præposito armati, nec minus vigilum præfectus excu-
bias habet, viasq; diligenter circuit ciuitatis: quanquam ex omni schola inuentus
est nemo non quietus, & domi se omnino continens. Mirum profecto est, quam
cita & pernixa fama, homines quos multi inter magistratus existimasset, fefellit. Ex
his enim nonnulli literas, tanquam de re comperta, ad regē dant festinanter, scho-
lasticos in armis esse, sollicitare ad plebem populum: verendum esse, ne ciuitas to-
ta ad rebellionem propediem spectet: festinet ergo, tanquam ad restinguendum
incendium, accedere. His literis permotus rex, paucis post diebus aduenire nunci-
ciatur, plenus indignationis aduersus scholam, quam nesciebat innocentem. Qua
re accepta, nuncios suos Corbolium (quod rex venturus ferebatur) Schola ideo præ-
mittit, vt priuilegiorum antiquam libertatem recuperet, aut positis per eum legi-
50 bus benigniorem rex explanationem adhibeat. Qui missi erant, solliciti inquiren-
tes, quo in scholasticos animo Ludouicus esse videretur, comperiunt illum irrita-
tum esse vehementer, quod decretis parere tam contumaciter cunctarentur, ex-
citarentq; suis concionibus populi furorem, quo Parisi omnes non modice tur-
baban-

Refligimur
verissime di-
ctum.

babantur. Ea re per illustres aulicos accepta, oratores murato de retinendis priui-
legiis consilio, placare ante omnia regem leui oratione constituunt. Igitur ad regis
conspicuum admissi, in hac sententia locuti sunt. Nihil ab eorū vniuersitate perpe-
ram esse factum. Falsa esse quæ aduersarii ad eum de seditione detulerant. Scho-
lasticorum multitudinem domi quietissime agere, expectare cum summa mode-
stia, quid eius amplitudo imperaret. Videret ne per paucorum insipientiam con-
sultissimos quoq; pergeret vlcisci. Eum quidem positum regem esse, sed (vt est in
10 principe apum, qui vel aculeo careat, vel habitum ad vindictam nō exerat) remit-
tat eius clementia, quod à iunioribus leuiter garrum extitit, esse in omni ciuitate
dicaces. Linguas ad stulte loquendum fluxas & labiles tam parui habendas, quam
imbecillum canum latratus. Summi principis laudem præcipuā, ab ira ne excan-
deat temperare, mansuetudine leniri, vt amari magis quam timeri studeat. Ipsum
vnum esse, quem non secus ac filia patrem, schola Parisiensis obseruet. In eo spem
20 repositam scholasticorum: qui præter solam libertatem & libros nihil possideant.
Dicendi ab oratoribus, sine facto, Georgius de Ambasia, Rothomagensium pri-
mas, qui inter aulicos plurimi habebatur: *Eruditi, inquit, viri, non mirum vobis esse
debet, si æquisimus rex de abusibus, qui prætextu vestrae libertatis committi deseruntur, ve-
stris priuilegiis limites posuerit. Ipsi pro vestra eruditione nostis, quid in his omnibus pecca-
tum hæctenus est. Emendare vos ipsos prius decebat, quam alterius censura iudicari emini. Ne-
que enim sua opinione rex, sed prudentium virorum consultis ac responsis errorum delicta
legibus cohibuit, quibus repugnare vos non oportuit: ita vt repentinis edictis à vestro studio
cessaretis, prohibentes disserere per ecclesias populo verbum dei. Quo mediisidius facto re-
gem à vobis respectum esse quis ignoret? Vestra libertati detractum ire rex noluit. Dolos ama-
nuere, fraudes amputare est arbitratus, non vt vestrae quieti aduersaretur, aut bonos à littera-
ria lucubratione auerteret. Tenet memoria, quanta tranquillitate vos fouerint reges, qui eū
precesserunt. Nouit quæ sunt in regnum suum & rem communem Christianorum vestra me-
rita. Sed vestra res sincera esse non potest, quæ peruersorum abusionibus atq; illegitimis ne-
gociis perturbatur. Ea regis conscientia est, vt paucissimos malit doctrina recte incumbentes,
quàm discolorum incompositam multitudinem. Date operam vestrorum mores componere,
30 vt regis institutionibus audientes sapientiam, cuius gratia conuenistis, comparetis. Si hoc ri-
tu conuersabimini, tum principis gratiam vobis impetrabitis, tum priuilegia vestra commu-
nitati affatim conferentur. Hæc cum pontifex dixisset, petentibus legatis, an aliud præcipere
rex illis optaret: *Ite, inquit, & scholasticos vestros, qui hoc nomine digni sunt, salutate: de ma-
lis nulla mihi cura est. Moxq; percussio manu pectore, ipse me, inquit, suis prædicationibus ta-
xauerunt, illos autem mittam alio prædicatum.* Intellexerunt hoc verbo oratores ira-
rum esse regem. Festinantes ergo Parisium reuerti, vocata eodem die magno nu-
40 mero vniuersitate, quæ accepissent oratores, retulerunt. Rector vero ex vniuersio-
rum sententia protenus iubet, studii communionem, exercitationesq; reperere,
& prædicatoribus concionari permittit. Ingressus est urbem Ludouicus multis ar-
migeris cum tensis arcibus & procerum multitudine stipatus: vbi habito postridie
Parlamento senatu, leges ab eo semel postas publico edicto pertinacissime con-
firmavit. Erat quidam ex concionatoribus Thomas Varuerus Cameracensis, qui
nescio quid minus consulto inter prædicandum dixerat. Hic sui conscius, non ex-
pectato regis aduentu, Cameracum (vnde oriundus erat) se recepit. Iohannes au-
tem Standon Brabantinus, Theologus Doctor, vita & doctrina clarus, Ludouico
alioquin suspectus, qui collegio montis acuti præsidebat, regno interdictus est:
Proscriptionis causam non comperi. His rebus gestis, cum Philippo deinde archi-
50 duce, ob præstandam regi fidem, liberaliter actum. Veniens enim Attrebatū (quod
missi à Ludouico rege Guido de rupe forti cancellarius, & Ludouicus Luxembur-
gus, Ligniaci comes se contulerant) in verba regis, stante pro tribunali cancellario,
Philippus Flandriæ & Arthesii comes iuravit, oppidaq; cum toto Arthesio (quæ
antequam pubesceret, rex vt feudi dominus occupabat) recepit. Sub idem tem-
pus Heluetii (qui & Suitenses) in Germanos vastatis illorum agris ferociter incur-
runt. Maximilianus numeroso exercitu instructus, Suitenses vlcisci festinat. Cæ-
60 terum Ludouicus iniuriarum memor, quas à Ludouico Sforcia apud Nouariam
Bb ij*

Vini ita sit.

In furcā qua
se dignos effe-
cerunt; abri-
pias.

Philippus f-
dem præstat.

bellum Hel-
netiorum.

*Expediō Me-
diolanum.*

supra annos tres acceperat, simulq; Mediolani ducatum, tanquam ad se pertinen-
tem, vindicare constituens, grandi conflato exercitu alpes traicere copias præ-
mittit. Quas (reuisa obiter vxore, quia grauida erat) Lugduni non cunctanter ascen-
dit. Vbi magistratum ciuiumq; ordinibus accurate dispositis, cleri præterea
apparatu, publica omnium læticia excipitur. Itaq; ingrediente Ludouico ciuitatē:
vbiq; ludii iociq; celebrantur, & plausu cantuq; æther resonabat, ea præsertim cau-
sa, quod nouo regi maxime gratulari Lugdunenses cupiebant: & in expeditionem
aduersus Insuabres proficiscenti, fœlicem auspiciari euentum conabantur. Nam ani-
mo reputantes insidias, quibus apud Fornouium Carolus v r r appetitus fuisset,
& quo apud Nouariam modo Ludouicus laborasset, nemo non gaudebat accin-
ctum ad bellum regem intueri, quem & hostes vlturum, & sua repetiturum spera-
bant. Enimuero Mediolanensium ducatus supra aliquot annos, à morte Philippi,
qui fuit ex vicecomitū familia vltimus, Mediolani princeps, & anno salutis cccc-
xlvii, supra m. è vita migrauerat, ad Aurelianensium ducem Ludouicum, hoc
potissimum iure pertinere constabat. Itaq; Philippus, fororem habens Valentiā,
hanc Ludouico (qui regis Caroli v r r. frater, & Aurelianensium dux erat) vxorem
tradit: data illi in dotem Astensi vrbe, quam nihilominus tradere, licet à Carolo
fuisset sæpenumero admonitus, tam diu recusauit, donec rerum necessitate addu-
ctus, spe auxilii à Carolo impetrandi, illam Rainaldo Drensenfi Caroli regis præ-
fecto (qui propterea missus erat) restituit. Qua à Rainaldo recepta, sequenti proxi-
ma nocte Philippus febre & alui profluuiio interiit. Rainaldus autē, tametsi duobus
tantum armatorum millibus instructus hastā teneret, postquam de Philippi mor-
te certior factus est, simulq; intelligit Mediolanenses consilium capere, dominū
ne quempiam admitterent, an in libertatem se asserentes, rem suam paucorū mo-
derationi committerent, dum occupare Alexandriam cupit, nonnulla agri illius
loca vi obtineri diripitq; donec repugnantibus Boscensibus, qui ad Alexandrinis
pertinent, cum illos pertinaciter obsidet, mittuntur à Mediolano milites, qui Rai-
naldum multis Francis partim captis, partim occisis, exuperant: & vincunt in Ale-
xandriam ducunt. Fuit Alexandrinorum in captiuos ferina crudelitas.

CAP. 3. EODEM tempore insurgentibus per Franciam diris factionibus, & rege per
temporis interualla mente capto, à Mediolanensi bello cessatum est. Erat Francis-
cus Sforcia vir animo & opere militaris, qui Blancham Mariam Philippi filiam
vxorem duxerat: quam ex Agnete nobili Mainæ stirpis fœmina, Philippus illegiti-
mo thoro genuerat. Eam ob rem Franciscus Mediolanensem ducatum occupare
contendens, depulsis Venetis, qui aliquot vrbes in ea regione tenebant, ducatum
occupat, recepto vniuersi Mediolanensis agri dominio. Ad quam rem magno vsui
fuit Renatus Andegauorū dux, qui collecto ex Francis ad bellū Siciliense milite,
Francisco se coniunxit, vt quietis aliquando Mediolanensium rebus, eius copiis in
rem suam vteretur. Itaq; postquam manus Gallica ad Franciscum venit, Pontem-
uicum (ad Olium amnem ponte facto) circumuallat: vbi exardens in oppugnatio-
ne Francorum furor, miserabilem in oppido cædem, incendiūq; excitauit. Quod
cum restingui facile non posset, totum oppidum (quia Venetarum partium erat)
permittente Francisco conflagrauit. Hæc clades ad finitimas ciuitates delata, mi-
ro terrore incolas perculit, ita vt ad sua iam mœnia stare Gallos existimarent. Hinc
Cremona, mox Brixienis ager, & quæ in montanis sunt oppida atq; arces, octauo
post Pontis uici excidium, die Francisco paruerunt. Atq; inde succedentibus pro-
spere rebus, Mediolanenses Francisco se permisissent. Tam vtilis fuit illi Gallo-
rum animus ferox. Sed Itali scriptores crudelitatem appellant, propterea quod Ita-
lus miles stipendia faciens, hostium spolia magis quàm belli finem velit. Francisco
liberi quatuor fuere, Galeacius, Philippus, Ludouicus, Ascanius: ipse intercute
morbo interiit. Galeacius successor ab Andrea Lampugnagno, in diui Stephani
templo apud Mediolanum occiditur, relicto filio Galeacio. Quem patruus eius
Ludouicus Sforcia venenauit, intuasitq; mortuo adolescente ducatum ad hos vsq;
dies, cum Ludouicus rex bellum tyranno indixit. Superatis igitur mense Augusto
alpiibus, cum Astam copiæ peruicissent, duo in Alexandrinis oppida (quorum al-
teri

teri Non, alteri Roqua nomen est) expugnata diripiuntur, soloq; æquantur, præter
Roquæ arcem, quæ in edito loco sita, aditu difficillima est, sed tamen incensa. Mox
in Alexandriam itum, ductore Ianiacobo, qui à Ludouico Sforcia ob male à tyran-
no administratam rempublicam ad Ludouicum regem se contulerat. Teneban-
tur Alexandrini firmo Sforcianorum præsidio. Ideoq; acerrime primo impetu se
tuentes, summa difficultate expugnari potuerunt, donec è muro Galeacius (qui
vrbi præfectus erat) se proripiens, ad Sforciam aufugit. Et in eis quidem breui tem-
pore subigendis, magna non sine nostrorum incommodo cædes facta est, & pars
ciuitatis dirèpta. Nam præter id, quod in Sforcianorum fide stare Alexandrini per-
tinaciter studebant, addebat illis animos vetus odium Gallici nominis, quod post
Senonensium in Italiam irruptionem omnibus fere Italis semper exosum fuit: nunc
illorum leuitatem, nunc crudelitatem auariciamq; & libidinem exprobrantibus,
quasi huiusmodi vitia non maxime apud illos regnent. *Nulla enim re insignior fere
Sicilia est, quàm principum, qui in ea regnauerunt, nece.* Et conditor vrbis Romulus fra-
tris sanguine in imperium est auspicatus: ipse deniq; in senatu abiis, quos conscri-
pserat patres, direptus est. In digna est nomine crudelis illa fœmina, quæ in patrem
recenter trucidatum carpentum, quo vehebatur, aurigam agere coegit. Sed nun-
quid Tarquinius cum sua omni posteritate expulsi Romanus furor? Proscripsit
& consules. Corinthum obleuem culpam desolauit. Horret animus Syllanæ cru-
delitatis meminisse: qui atroci imperio legiones quatuor, clementiam miserabili-
ter comprecantes, trucidatas in Tyberim præcipites dedit. Qui Prænestinos fide
impunitatis data, spoliatos armis è conspectu ciuitatis ad quatuor millia & sexagin-
ta iugulauit. Quin & occisorum capita, crudelis dictator, oculis eius oblata aspice-
re, per voluptatem non horruit. Nechumanior existimari Marius debet, qui
Marci Anthonii præclari oratoris mensæ appositum caput manibus per ludibrium
contrectauit. Quis nescit Cæsarem multis in curia vulneribus præsertim senatu fu-
isse necatum? Sed ne singula commemorem, pluresq; etiam laudatissimos impe-
ratores insolens Romanus miles occidit. Simile in aliis multis Italiæ ciuitatibus &
regulis legimus, & accepimus nostra memoria perpetratum. Gallia autem semel
acceptos reges inuiolata fide obseruauit. Sed panegyricum ad Gallos, in Italos sa-
tyram scribere non assumpsi. *Perseuerant ab ortu cuiq; genti cognata vitia, quæ altera al-
teri improperet.* Illud obiter dico: extare per Italiam Gallicæ gloriæ atq; maiestatis
perpetua monumenta, quibus ad hunc vsq; diem illustrantur Insuabres, & præcla-
ras à Gallis conditas vrbes habent: Mediolanum, Comum, Brixiam, Veronam,
Bergomum, Tridentum, atq; Vincetiam: nonnulli Papiam addunt, quam à Boi-
is atq; Cœnomanniis Eutropius conditam tradit. Quinimo magnæ portioni Ita-
liæ perdurat Gallicum nomen, quod & ab eisdem & à Senonibus Gallorum popu-
lis initium accepit. Extant alia recentiora Gallorum non obscura apud Italos ge-
sta, in quibus non exiguam laudem obtinet Carolus ille Magnus Francorum rex,
qui apostolicæ sedis inimicos frequenti expeditione vltus est: cuius munificentia
obrutam ruderibus Florentiam restituit. Nec abscondere potest Sicilia, quæ à Gal-
lis olim per Richardum & Tancredum, perq; Andegauorum principes ornamen-
ta accepit. Ad quorum gloriam accedit Appulia atq; Neapolis: vbi visuntur ma-
gnifica Gallicæ virtutis argumenta, quibus admoneri decebat ingratis prouin-
ciam, ne in pulchrè meritam de se gentem, Panhormi, perq; reliquam Sicilia clau-
destinis conciliabulis furens, crudelitatem nouo exemplo exerceret, per proditi-
onem ausa, quod palam agitare sibi metuens perfidia formidabat. Sed ad propo-
sitam narrationem me conuerto. Alexandria (quia Astensis finitima est) ad om-
nem motum Gallicæ vltra alpes expeditionis, primam belli molem sustinere solita,
ruinas hætenus suæ calamitatis ostendit. Accepta Alexandrinorum expugna-
tione, mox Papienses in regis potestatem transiere. Quo euentu permotus vecors
Sforcia, & de suorum erga se fide dubius, subducere se periculis cogitauit. Posito
que in arce Mediolanensi ad præsidium milite, dat non paruam præfecto pecuniā,
Ratus arcem, quæ longè munitissima est, annum totum aduersus irruentem Fran-
cum resistere posse, quo in tempore ipse ad Maximilianum Romanorum regem

*Ciuitas In-
subria à Gal-
lis condita.*

*Sforcia vecor
dis fuga.*

(cui suam neptem in matrimonio collocauerat) se recipiens, Germanorum inde copias educeret. Atq; ita cum filio & paucis clam per Comum per lacum Iarium Tridentum ignauus abcessit, vbi à Maximiliano Romanorū rege receptus, conuocatis tertio Germaniæ principibus, de recuperando ducatu auxilium petit. Fugiente Sforcia, non multo post Mediolanenses regem admiserunt. Et arcis præfectus idem facere admonitus, semel atq; iterum restitit: tanquam arcem sincera fide Sforciæ seruaturus. Sed auariciæ (quæ Lombardis congignitur) obsequens, arcem dediturum se promittit, si quam in ea supellectilem Ludouicus discedens reliquerat, regio dono sibi liceret accipere. Placuit partim conditio & dimidium supellectilis præfectus accepit. Decemq; millibus nummū aureorū à rege donatus est, ne diuturna obsidione forte labefactanda arx impendiosa reparatione indigeret. Quæ sex validissimis turribus exurgit: quas latissima fossa & aqua perennis cingit. Estq; intra eius arcis ambitum altera, quam Roquetam vocant: vix (si defensorem habeat) expugnabilis. Vnde ad tertium vsq; lapidem sunt subterranei meatus tres, per quos fieri libera in campos eruprio potest. In eabiennæ viaticum & arma reposita erant, quot duorum hominum millibus instruendis sufficerent. Et duo machinarum bellicarum millia, præter quatuor ingentes bombardas, tam in priore arce, quam in hac Roqueta reperta sunt: vanum proculdubio & inutile in tanta mole munimentum, quod meticulous atq; ignauissimus princeps, viso necdum hoste, deseruit, & prodidit auarus præfectus. Igitur rex munitionem admiratus, vah, inquit, hunc locum annos multos facile defendissem. Hanc arcem Franciscus Sforcia condidisse perhibetur. Mediolano cum arce recepto, reliqua regionis oppida, cum castellis vniuersis, libera paulo post deditione, in regis potestatem traducta sunt. Venere præterea Genuenses, quibus præfectum dedit Philippum Rauesthanum, materno sibi genere attinentem. Venetis Cremona cum aliquot insignibus Mediolanensis principatus locis (quia ita ab initio conuenerat) permissa.

Genuens.

CAP. 4.
Turcorum
in Julius.

Svb idem tempus Turcorum classis, quos auxiliares Sforcia adseruauerat, à Venetis Gallisq; maxima parte deleta est. Præerat Venetorum classi Anthonius Grimanus, inter Venetos apprime diuus. Qui cum victoriam in manibus haberet, pusillanimitè agens Turco non restitit, quin Naupactum (Lempatum vocant) ingressus solo æquauit. Franci vero Salamina nauigantes, hostiliter occupauerunt igni ferroq; omnia vastantes. Cephaloniā Venetus inuasit, capiq; Turcus Forum Iulium inuadens, omnia crudelissime in prædam vertit. Sed ab Hungaris & Bernardino comite Francpano obsessus hostis, fame tabescentibus equis, per inaccessa capris montium iuga reptando potius, quàm incedendo, euasit: interemptis magno numero, quos abducebat, Christianis captiuis. Tam prospera, & minime cruenta, intra paucos dies habita victoria adductæ Italiæ ciuitates & reguli, legatos quiq; ad regem miserunt, gratulatum rebus eius prosperis oblatumq; opem suam: si ea vti placuisset. Fueritq; à poetis eius regionis multa ad regis extollentiam carmina honorifice scripta & oblata. In hac rerum scelicitate quidam mediocri nobilitate armati, licentius militum more agentes, ob stuprum & scædas libidines, vltima (rege mandante) passi sunt. Fuit his diebus per Gallias pluuiosus aer, & propter continuos imbres vix non maturuerunt: & Parisii peste laboratum est, non tamen diuturna. Priusquam in Lombardiam proficisceretur Ludouicus, de Normanno Scafario (id est communigentis Normannorū foro) suasu maxime Georgii de Ambasia, Rothomagensium archifacerdotis hæc statuit. Mos erat post Rolonis mortem diligenter obseruatus, statuis annis Scafarium Rothomagi indicere: ibiq; ex omni Normannorum conuentu totos tres menses ius dicere ligatoribus, qui ad Scafarium Doleantiam (quo nomine prouocatio significatur) perferre-
40

Scafarii in
Parlamentū
commutatio.

rebant. Id tempus, quia expediendis iudiciis haudquaquam sufficeret, restantibus multis causis, quibus patronorum culpa finis dari non posset (patronis enim qui consuetudinarii à Normannis dicuntur, suumq; à litibus lucrū augurantur, id interstitium maxime conducebat) edixit propterea rex, Scafarii nomen in Parlamentum commutare, vt non alternis annorum vicibus, sed perpetuo consensu cau-

causæ in eo agerentur, iusq; diceretur. Igitur huic Parlamento iudices quatuor & consiliarios sex & viginti instituit. Addidit præterea cancellariam & regium sigillum. Præsides fuerunt Iohannes Hebert Constantianus præsul. Anthonius Boicrus, monasterii sancti Audoeni abbas. Christophorus de Carmona, & Robertus de Calange. Cœperunt sedere in eo Parlamento Calendis Octobris, anno dominicæ pietatis ccccxcix. supra m. Quo anno tertio Idus Octobris, Anna regina sceminam parit: cui Claudiæ nomen inditum est. Et pons nouus apud Parisios. Pontis ruina.
10 & xc. anno postquam conditus fuerat, cum vniuersis ædibus, quæ pulcherrimo, ad vtrunq; pontis latus, ordine, eademq; altitudine sexaginta superextructæ erant, horam ante meridiem circiter nonam totus concidit. Quod vix existimandum incommodum præpositi & Scabinorum vrbs negligentia accidisse consentanea
20 omnium fama prædicabat. Cum enim annuas octingentas libras ex pontis proventu acciperent, permodicum tamen in eo instaurando impendebant: reliqua in suum commodum reponentes. Nam superiore anno, ædilibus (qui magistri operum vulgo appellantur) denunciatis, tigna quibus pons nitebatur, antiquata esse, atq; ideo opus esse (veteribus sublati) alia apponere, negocium distulerant, donec imminente prope diem ruina, cum de instaurando ponte nulla spes esset, faber lignarius ad cenforem criminum Iohannem Papilionem veniens, ruiturum ante meridiem eius diei pontem, constanter affirmat. Quamobrem (asseruato in custodia fabro) cenfor ad curiam protenus venit. Quem quòd intempestiuus solito accederet (erat enim hora fere septima) Theobaldus Bailletus ex curiæ præsidibus secundus, ratus cenforem de captiuis pro suo officio aliquid consulturum, rogat quid velit. Est, inquit, cenfor aliud miserabile: pons nouus proximam & nunc instantem ruinam minatur: Id renunciare senatui aduenio. Inde Theobaldus confestim ad senatum conuersus, ditum nuncium explanauit. Mox ex senatus consulto, cenfor nihil cunctatus, omnes pontis inquilinos migrare iubet: simulq; regio seruientes ad pontis extrema locat, qui transiuros prohibeant. Dum supellectilem quiq; suam & merces auferre trepidus festinat, qui in ea re tardiores fuerunt, vna cum ponte corruerunt. Fuit hæc iactura tum multis inquilinis, tum reipublicæ Parisiorum apprime molesta. Inquilini domibus mulctati, & quos precario aliena domiciliâ subire oportebat, sua damna querebantur. Plebs tanto accepto incommodo in retores tumultuari & furere timebatur. Quod ne accideret, Parlatenteus senatus præpositum mercatorum Iacobum Pedemferreum & Scabinos confestim accersiri, & in custodia apud regium palatium seruari iubet. In quos iudicium ferre non prius voluit, quàm de præsentî fortuna regis sententiam explorasset. Prænunciabant ruinam ingentes in ædibus rimæ, & in trabium tignorumq; commissuris hiatus. Et pauimentum fatiscere cœpit, moxq; non sustinentibus tantam molem veteranis tignis, pauimentum primò, reliqua inde omnia, quæ ponti hærebant, in semet prona, & tanquam sibi occurrentia miro fragore prolapsa sunt, simulq; tanta puluerum nubes aerem obscurauit, vt nihil esset videndum perspicuum. Sistit Sequana suos fluxus: & sursum, non secus ac si catartis fuisset cohibitus, refluxit. Puellæ enim quædam, dum ad Glatigniacum, paulò supra pontem, pannos abluunt, altera fluminis restagnatione correpta, extincta est: altera fluctibus præualens enatauit. In cunis obligatus infans in summâ aquam emergens (ad nauigantibus qui in flumine cum lembis erant nautis) periculo liberatus est. Vnus ex iis, qui quotidiano quæstu operas suas locant, dum ex quadam domo magnum sagittarum atque telorum fascem efferendum ab opifice desumpsisset, ipse vna cum fasce clitellis ad humeros imposito in flumen collapsus, nullo vulnere, præterquam parua cutis derasione, offensus, nautarum opè eripitur. Alter vbi dissolui pauimentum animaduertit, ad posteriorem ædium suarum fenestram raptim conscendens: cum nandi peritus esset: se deiecit in amnem: atque euasit incolumis. Tam vario euentu aliis saluatis, alii (non admodum multi) ruina attriti perierunt. Eius pontis longitudo septuaginta passuum & pedum quatuor. Latitudo octodecim passuum erat. Sustinebatur secundum alucei latitudinem decem & septem tignorum ordinibus. Singu-
30
40
50
Bb iij

li ordines tigna xxx. continebant. Quodq; tignum paulo plus pedis crassitudine cum esset: 11. & xl. pedibus longum erat. In eo ponte deambulantes, cum nulla parte aspici flumen possent: in continente se esse: & in nundinis diuersari reputabāt. Itaq; tanta ibi opificum atq; rerum venalium copia & varietas erat: tam præterea æqualis & speciosa domorum facies: vt inter publica regni Francorum opera, id est, non iniuria primarium dici potuisset. De huius pontis casu hoc epigramma condidi.

De pontis ruina apud Paris.

*Ne longa dubius titubēs indagine rerum,
Quid fors forte ferat, aut quis sit casibus autor
Argumenta patent plus solis lampade damni.
Non fato cecidit, non ictu fulmineo pons:
Nec mala portandi dirus præfagia casus.
Prætor & adilis, & stipes debilis auro:
Pontis causa fuit miseranda infausta ruine.
Qua sexaginta flumen deformauit ades.
Matresq; & teneros violentus Sequana partus.
Et famulos pariter sauo torrente vorauit.
Mole ruinarum stagnauit gurgēs: & vnda
Retro flexit iter: donec præstantia rupit.
Aluens indignans sibi dudum peruia claudis:
Et se terrifico prouexit murmure fluctus,
Obruta nunc saxis, nunc tignis undique trita.
Corpora merfa latent: & piscibus esca manebunt.
Crispini festum dicent in sione nepotes,
Tam tristi clade, quam mæsta Lilticia plorat:
Quingentos nostræ post annos mille salutis,
Dimidium cicli se vis subducere solis.*

Mediolanensium ordinatio.

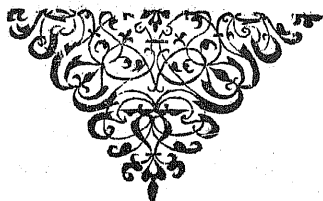
Inter hanc Parisiorum publicam calamitatem, rex Mediolani agens, ad ordinandam Insubriam rempublicam animum intendit. Quam à Sforcia vehementer vexatam grandi tributo leuauit. Nam ex annuo vectigali mille sexcentorum octo millium sexcentorum octoginta sex librarum Turonensium, quæ Sforcia exigebat, rex sexcenta & viginti duo millia & quingentas libras tantum accipere contentus: præsidia munitioribus locis imposuit. Commissaq; in primis Ianiacobo primaria ducatus gubernatione, illum Mediolani in palatinis ædibus habitare iubet. Quentino Scoto Roquetam committit, eiq; ducentos pedites Francos, & totidem Scotos attribuit. Maioris arcis custodiam domino de Scepeio mandat, cum quadringentorum militum Franci sanguinis, & leuis armaturæ præsidio. Ianuensibus Reuestanum, Sauonenisibus Iuonem Dallegre præfecit. Palatio vrbis Iohannes de sancto Simone: Castellæto quod vrbi Ianuæ eminet; Guidonus regis Admiraldus præponitur. Castellis autem & insignioribus oppidis, quæ Etruriam versus, mari Ligustico adiacent, Francorum atq; Sutenis præsidium collocauit. Ad hunc modum compositis per Insubres rebus, rex in Franciam mense Decembri reuertitur. Præstolabantur Trevis regis aduentum Guillelmus Iuliaci, & Carolus Geldriæ, duces: quibus erat de insignibus ferox contentio. Indignabatur enim Iuliacus Carolum vicinum sibi ducem, eadem quæ ipse gestabat, insignia vsurpare: relictis maiorum suorum insignibus: ducem insuper Iuliaci se nuncupare, nec respicere, quamuis sæpenumero fuerat, ne id faceret, admonitus. Vnde crescente indignatione (quod par pari cedere recusabat) res armis cœpit disceptari, digladiatumq; est multum acerrime. Et Iuliacus quidem oppidum Arcklens (quod in planicie & loco siluestri situm, munitissimum Carolo pertinebat) cepit. Conuenerat igitur tandem ad Francorum regem de ea controuersia referre, vt quod ille arbitraretur, id litem dirimeret. Quamobrem profectis Aureliam ducibus, & causa diligenter agitata: Carolum Geldriæ, Iuliaci ducis insignibus abstinere pronunciat. Oppido vero Arcklens Iuliacum cedere: & illud Carolo restituere decernit. Vfus que digna rege munificencia, quatuor millibus nummum aureorum Iuliacum donat,

nat, constituta insuper in annos singulos pensione. Comitabantur Iuliacum ducem cum plurimi tum viri illustres: Philippus de Vernebergh, Guillelmus de Waldech comites. Guillelmus de Renembergh, Baro insignis. Dominus Iohannes Nagel, ecclesiæ Monasteriensis canonicus, & diui Iohannis Osnaburgensis præpositus: Crato de Milendunck, eques auratus: Iohannes Palant de Wildenbergh: dominus Robertus Plettembergh: Godefridus Hanflelet, iuuenis generosus, quem suorum aulicorum numero rex ascripsit: reliquis vel pulchro munere, vel annua pensione honestatis.

Comparata hoc pacto intra duces amicitia, rex Lochias profectus est. Carolus Geldrius Molinum, Iuliacus Parisios petit. Vbi, dum honoris causa regium senatum ingressus, confedit: Iohannes Couardus, primarius præses, in mercatorum præpositum, scabinoq; (de quibus supra à nobis dictum est) sententiam tulit. Pecunia enim, prout quiuis eorum negligentius magistratum gesserat, multatus est, omnesq; officio amoti: ita vt inquilinorum, qui pontem incolebant, incommodum & iacturam, damni æstimatione præhabita compensarent. In reliquos, qui extra ordinem erant, & supra aliquot annos Scabinatui præfuerant, quod imminente tam diu ruinæ non occurrissent, pena indicta est: quinto Idus Ianuarii, anno Christianæ religionis Milleesimo. cccc. nonagesimo nono.

Hæc sunt quæ ex ingenti Francorum annalium aceruo delecta, ad compendium deduxi: ducentorum supra mille annorum curricula complexus. Legat pius lector cui hæc forte conuenient. Sin minus: iustus saltem Gagvini in rempublicam laboribus non detrahat.

Hactenus Gagvini.

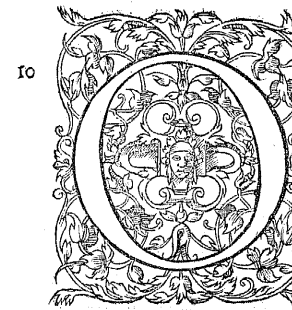
REVERENDISSIMO IN
CHRISTO PATRI AC DOMINO, DOMINO
FRANCISCO PONCHERIO, PARIENSI PRÆSV-
li dignissimo, Hubertus Velleius perpetuam
felicitatem dicit.

PELLES ille & Polycletus, sacratissime antistes, omnia eorum fere opera (si Plinio credimus) ac nouissima, & tanquam singulis aliquid fato sit ademptum, inscribere: quò in iudiciorum varietates eis ad veniã superesset regressus, velut emendaturis, si non essent intercæpti, quicquid desideraretur. At Gaguinus noster, quos de Francorum gestis annales edidit, ad sua usq; tempora adeo consummauit, ut altius ab eo expectari possit nihil, si æternitatem inter mortales ei non optaueris, quò crescentia in dies primarii populi inçlyta facinora perpetuo alite efferret. Nam, si Alexander Macedo Achillem Homero præcone felicem recte exclamauit, quã in iustius posteri reges Christianissimi, hunc suã gentis stemmata tam egregie celebrantem, sitierint? cui omnis historia apex concessit. Verum qui calcatis hostibus emeritos exaltant, laurea; pro virtute non abnegant: hunc emeritum cælos, quietem perennem, ac amplas tot tantiq; sudoribus coronas accepisse minime inuidebunt: utque suo Aeneã Maronem & Romanã maiestati lacteo eloquentiã fonte manantem Liuium cœlites dedere, sperabunt, quã recte gesserint, proprium vatem habitura. Ecce sepultam fere præcorum regum memoriã Gaguii solertia restituit. Ecce restitutam alter Liuius, Paulus noster Emilius adaugat & excolit. Quid magis optandum, expectandum, querendum, expetendum? Proh dii immortales, hinc cauillandi æmulis materia in me nascetur: qui tam præclaro bonarum litterarum principe Francorum res gestas nouo opere illustrante, non erubuerit nouellum aggerem ad Gaguinum neclere. Sed quid in hoc meam nisi paruitatem damnauerint, cui, ut noctuã, pleno die volitare nõ liceat? Ecce hanc noctuã licentiã mihi quæsi, quò in Gaguii occasu: antequam Ludouici XII. ac Francisci I. gestis, Emiliu iubar oriretur, angustam vagandi horam. Venarer fateor illum (si vixisset) elegantius scripturum. Hunc vero & illius & mea quæliacunque sint scripta illustraturum. Hinc nil mihi pœnitendum est, si interea æternitatis quidpiam inter geminos soles affectauerim: quinetiam & si hæc duo lumina quiescant, ea est vtriusque principis (quorum per me gesta narrantur) inextinguibilis lux: ut omnem mei laboris caliginem prorsus clarificent. Quod si tui syderis radii pontifex amplissime illuxerint: & exili nostro operi datum fuerit, tantum inconcusis oculis lumen sufferre, nos a quibus non noctuis connumerabimus. Vt cunq; sit exiguum opus. R. D. T. pronus offero, non rigidam censuram: sed innata numen clementiã expectans. E. R. D. T. quæ in Nestoris annos optime valeat.

VALE, IVS, GLORIA MEA.

HVBERT-

HVBERTI VELLEII AQVENSIS, VTRIVSQUE PERITIÆ DISCIPVLI, SENATORIIQVE AD GAVINVM AGGER.

QBRVTVM Præpositi ædiliūq; incuria pontem, perennius ac ornatus perpetuo instaurari lapide curauit Ludouicus, quò ab illius ruina ei æternitas ordiretur. Verum Alexander pontificum apex, æthereum sidereo adamante pontem struxisse creditus est, virginei partus quingentesimo supra millesimum anno, dum iubileas stas Christianæ reipublicæ indulsit. Tantus enim vniuersæ gentis concursus in vrbe fuit, vt ab ea, cuius magnitudini orbis impar olim fuerat, ægre caperentur. Quinimo nec tantam mortalium congeriem communis excipere patria potuisset, ni Sforcia è Germania reparato exercitu, Insubres violentus inuasisset, totamq; terruisset Italiam: qui ne inhumanum quidpiam horrescere videretur, impias in Romipetas hospites manus iniicit, & singulum quodq; Galli caput aureo emit. Non efferum religio, sanctissimæ hospicii leges, pietas metuendaq; pontificum fulmina, debacchantem vllatenus terruere, sed æque ac si immortalibus diis bellum indixisset, in quodcunq; facinus audens, ius omne imperii gratia violandum iactabat. Quod etsi cruentam illius tyrannidem Mediolanensis populus satis nouerat, non tamen aut senatus maiestate, aut Triuulci concione, quam elegantissimam palatinis in ædibus habuit, dimoueri potuit, quin detrectato æquissimi principis iugo, violentam Sforcia seruitutem subire mallet. Cefere ergo rebelli ciuitati senatus, Triuulcius & Galli heroes, ac in arcem se receperunt. Sforcia autem, æque ac pater patriæ, qui paulo antea vt hostis profugerat: cum Ascanio fratre triumphans, numerofoq; cinctus milite, ingreditur vrbe: quæ humaniorem solito rediisse sperabat, sed mox immanissimum experta est. Nec mirum. *Quis enim Leonem à tigride mansuetior em fieri, aut tyrannum ab effreni Germanorum cruditate militiorem arbitretur?* Vix appulerat Dionysio sauior: miseros ciues aut proscibit, aut trucidat aut cumulatis opibus priuat. Nil erga impium iusticiæ decor, nil nobilium stemmata, nil patriæ splendor, nil populi benemerita penfi obtinent, sola vis furentem pascit animum, & cæcos mentis oculos oblectat crudelitas. Nihil eo pauidiores Galli, arcem ac munitiora Insubriæ loca validissime tutantur, præsidio subiectas ciuitates Bellicarum fulmine machinarum terrent, populantur, euertunt. Pœnitet miseris Scipionibus Catilinam, & vrbium desolatorem, vero parenti prætulisse. At ille arcis præfectos pecunia sollicitat, sed vbi nil venale apud fidissimos nouit, exercitum (relictò Mediolani Ascanio) Nouariam duxit, vbi Trimollium, Triuulcium, Ligniacum, ac cæteros Gallorum duces copias conflasse acceperat. Sed nec pugnandi copiam imbellis fecit, imo intra vrbis mœnia pauidus se exercitumque continuit. Gaiacius Sanseuerinus Galleaci Germanus, Sforcia casum prudentiori (vt suspicandum est) oculo præuidens, aut durioris impatiens imperii, ortis aut simulatis cum fratre simulatibus, ad Ludouicum defecit, & cum vxore Lugdunum se recepit: vbi à regia clementia liberalissime ac humanissime susceptus, aureo diui Michaëlis torque honestatur. Anna illustrium iubar heroidum, frequenti pompa ac publico ciuium applausu, Galliarum iterum Regina Lugduni fuscipitur. Contra Nouarienses infaustis Sforciam auspiciis sua in mœnia excepisse dolent. Oppressiq; militum insolentis, nullam fidem pietatemq; vitis qui castra sequuntur, protestantur, exclamant, illachrimant, conqueruntur. Nec mansuetioribus agitur furis improbus miles. Segnitiam infelicissimi ducis arguit, eius auaritiã inexplabilis culpat, fortunam ridet, aucto-

CAP. I.
Favissus pont
instauratur.

Inhibens an-
nus Rome ce-
lebratur.

Sforcia è Ger-
mania rediit.
Insubriam
inuat.

Mediolanenses
à Ludouico
deserunt.

Sforcia impie-
tas.

Gallorū stre-
mitas.

Sforcia ne-
quicquam ar-
cus præfectos
pecunia solli-
citat.

Gaiacius San-
seuerinus à
Sforcia ad Lu-
dovicum pro-
fugit.

Anna augusta
Lugdunæ pu-
blica læticia
ingreditur.

Nouarensum
calamitas.

ritatem spernit, imperium flocci facit, iram, æque ac benevolentiam pendit. Omnia hinc in eius maiestatem miseris ciues, urbem, opes & ipsos immortalis deos licere sacrilegus putat. Cui fidat, cuius consiliū captet, in tā aduersa rerū sorte nescit Sforcia. Hinc sibi inueniens ciues conspici, illinc temerarios ac tumuluantes videt milites, iudicii inops, desperatq; Xerxe rebus v̄cordior, relicto sine duce exercitu, Mediolanum euolat. Illius discessum ac fugam, tum eius milites, tum nostri criminantur: pacisq; condiciones per internuncios tractant. Non spernenda etenim Burgundionum phalanx ad nostros transfugerat. Quod vbi Sforcia rescit, ne coep̄tæ defertor militiæ prorsus videretur, ab Ascanio (vt reor) persuasus, celeri equo Nouariam repetiit. O quam scelerius Garamantas & Indos lustrasset. Vbi ap-
 pulis, exercitus primores ad se vocat. Vt aduenerunt, in hæc prorupisse verba illum accepit. *Vix mortalium quisquam commilitones ignorat, quam proprio ac patrio incommodo superincliiti progenitores mei, Francorum regibus promptissimo semper fauerint animo, quam Gallicum nomen defenderint, coluerint, & æque ac penates deos habuerint. Et, vt immensa & vicecomitum & Sforciadum erga illos beneficia (quæ quilibet compertissima habet) reticeam: quis nescit, Carolum VII. vniuersæ armis Italiae circumuentum, mea sollicitudine, reductoq; Insubrum exercitu liberatum? Nonne illi ad Percellas Longobardam sedem laceranti, rodenti, renouato fœdere apertissime id probati, sororiumq; Ludouicum Aurelianensem (etsi iam tum mihi comminaretur) restitui? nonne ille omne in æ venenum in pontificem Venetosq; pace mecum firmata, diuertat? Ita vt sperandum foret, Gallos adeo mihi deus hostes esse, vt & in Venetos & quoscunq; hostes omnem operam mihi prestarent: soliumq; meum integro robore firmarent. Sed heu heu fallitur auguris spes bona saepe suis. Ecce quos tutelares deos mihi proposueram, quos mei imperii æquisimos rebar vindices, quos denique post Casarem (omnium alieno fœdere posthabito) perpetuos dominos & amicos mihi (sed heu temere) pollicebat, violata fide, nullo iure sulciti, quodq; acerbius est, nulla (deos testor) prouocati iniuria, auito imperio in fontem amicem, optime meritum spoliare moliantur. Heu heu que venit indignæ pœna dolenda venit. At iactant Galli Insubrie principatum ad Ludouicum Aurelianensem hereditario iure spectare. Ea nubementes vestras commilitones circumueniunt, & excacare nituntur. Audite obsecro, audite: communem causam ab origine repetam, ne vana superstitione illi vos seducant, fascinent, obnubilent, aut mihi, imo Casari & reipub. alienos reddant. Perseptum vobis esse reor commilitones, Philippum vicecomitem sine virili sobole super astra relatum, superstitis habuisse sororem Valentiam, quam Astensi vrbe dotatam, Aurelianensi duci matrimonio iunxit. Ac super illustrem Blancham, Mariam eius vniuentam, Pontificum Casarumq; indolis legitimam, & à patris ultimis tabellis heredem scriptam, quam Franciscus ille Sforcia principum suæ tempestatis decor, genitorq; meus, uxorem duxit. Quibus hereditario iure paternum debebatur imperium. Sed Mediolanenses Casareis in principatibus feminas minime succedere causati, ingum excutere, libertatemq; sibi vendicare statuerunt. Quod vbi diuus pater meus rescit, prorsus in quos tunc mouerat Venetis, copias in rebellem patriam retorsit, quam tandem diis aspicientibus suis audientem imperis reddidit. Postea ad cognatos cæcillos vocatus. Relictis quatuor liberis, Galleacium natu maiorem successorem in principatu elegit. Rerum potius Galleacius, Casareæ maiestati sinceram fidem iurauit. Sed aduersis satis, ab Andrea Lampugnauo, in diui Stephani eade, occiditur. Cui impubes adhuc Iohannes Galleacius successit, qui & morte repentina sublatus est: in q; imperii ad filium detulit adhuc infantem. Sed paruulum eius mater subripuit, quem tandem Galli, nescio qua arte, in monasterium truserunt, principatusq; incapacem, & mundo (vt aiunt) mortuum reddiderunt. Sicq; ad nos omne ius deuolutum est. Casareæ celsitudini fidele insurandum prestitimus, & veros principatus iuribus optima fide prescripsimus. Nihilominus hostis nudam à fœmina referens originem, Casareis edictis reprobata, Venetorum sabellis irretitus, ab auita prescriptaq; ditione nos extrudere nixus est. Ad summum reipublicæ parentem Casarem profugimus. Indoluit eius sublimitas, nec ferendam communem duxit iniuriam. Sed ad extinguendum publicum Italiae & eius imperii incendium, vos, commilitones, validissima in tyrannos propugnacula, firmissimaq; reipublicæ bases conscripsit, causamq; meam protegendam vobis commendauit. Quid meam dixit? Cum imo res sua vestraq; agatur. Certe commilitones, si vestris (vt & armis, viribus, ac ordine superatus hostis) succumbat auspiciis, nō mihi, sed Casari vobisq; Italiae & totius orbis (quæ patet)*

Sforcia ad Mediolanum transfugerat.

Sforcia ad Mediolanum transfugerat.

patet) imperium partum est. At si iniquo Marte (quod dii auertant) cesserimus, ab Italia pro-
 scribitur Casar, vobisq; fidei dextera. Ergo agite commilitones, arma capescite, quibus & dii, & iura & omne robur fauent. Et si moriendum est pulchrum mori succurrat in armis.

Hæc fatus, vt nihilo animosiores (sciebant enim mendaci mente locutum) è concione abire conspici, cælum, mare, sydera ipsumq; deum optimum maximum furibundus detestatur. Fortunam iniquam conqueritur, diu anceps, ambiguus, titubans iterum fugam meditatur. Ha quanti Dædaleas emisset pennas, aut diuersas Acheloi & Prothei formas, quibus aut per aera euolare, aut hostem multiformi figura fallere posset! Dum anxia mens huc illucq; voluitur, Francisci Sforciæ effigiem, quæ forte ante oculos picta erat, conspiciat. *Ecquid diue parens, inquit, degeneres erimus, & hosti sine conflictu cedemus? Audendum est potius & moriendum, quam turpem dedecoramq; ducere vitam.* His animatus dictis, ad milites in forum (quod vrbis plateam vocant) armatus descendit. Quos vbi optime instructos videt, magnanimis verbis in nostros erumpere patentibus portis iubet. Parent milites, & longo ordine in apertos campos, vt pugnaturi, descendunt. At ille vt audentem terribilemq; nostrorum aciem despiciat, qui læta fronte Martem stiebant, pauidior, imbellis fractoq; animo nouum fugere consilium capit. Nescit quos inuocet deos, Cælicolæ spretor potentiæ: diui tamen Francisci (quem nunquam coluerat) habitum vestit. O quam dignius muliebres induisset amictus, fœmina mollior. Hæc nubes Diomedæ Æneam subripere putat. Pudit milites inermi vecordissimoq; duci feruire, aut illum tutari, quem iam victum cernebant. *Quippe tutior est ceruorum duce leone, quam leonum principe ceruo exercitus.* Quod abiit, inquit, serenissime princeps illa magnanimitas, quam tam bella oratione præferebas? Cur hunc ornatum non sumpteras, cum mœnibus vrbis clausus, sanguinis tui insignia stemmata prædicabas? His improperiis illum ridentes, nostris vix conspectis sese dederunt: mituntur sub iugum. Impudentissime copiarum medius cordiger Sforcia incedit. Simulata religione nostros fallere sperat. Sed illi Mercuriali caduceo liraq; opus fuerat, quo Argo vigilantiores Ligniacum, Trimollium Triuultiumq; strenuos nostrorum duces sopiret. Ab his depræhenditur, & captiuus Nouariam (à qua mox princeps prodierat) remittitur. In nunc infœlix, veneno occide nepotes, viduas à principatu pelle. Communi hosti in patrios penates viam præbe, deorum hominumq; fidem, fœdera iusq; omne, quò imperes turpiter, rumpe, diffipa, viola, vt tandem diis mortalibusq; inuisus, miser, in ops, vulgi fabula fias, acerbamq; vitam cum morte (quæ miseris furda aure auertit) commutare desideres.

CAP. 2. Sforcia, celer ad Ludouicum nuncius Lugdunum fertur, celerior ad Ascanium. Ille superis solenne agit gratias, festosq; dies indixit: per regiones vrbium festiui ignes vndiq; accenduntur, carmina lyricæq; odæ canuntur & lætiores ludi fiunt: hic vero nil nisi fugam parat. Sed heu quò fugiet, cui neq; apud Latios vsquam locus, in super ipsi Insubrii infensi, pœnas pro sanguine poscunt? Tyrannus ad Tyrannum viam capescet? ad Cacum Busris profugiet? Armatur igitur purputa exuta, & collectis quingentis leuis armaturæ equitibus, rebellium ciuium nobilioribus ad Iohannem Bentiuolum, Bononiæ incubatorem, hospitii iure deuinctissimum properat. Sed ecce Venetorum mille circiter equites obuios in agro Placentino habuit, à quibus leui pugna victus, se in proximam arcem (cui ripæ altæ nomen est) recepit. Sed vbi nulla salutis via patuit, spem omnem in eos, à quibus desperauerat, conuertit: seq; conditione adiecta, si Ludouico redderetur, dedit: ea lege excepit Venetus dux. Exceptum tamen Venetias traducere tentauit. Cui Montofonium ac aliqui Galliarum proceres obstiterunt. Consultus Venetiarum senatus, eum hostem Regii culminis iudicans, ad Ludouicum dimittendum censuit. At Mediolanenses propriæ pertinaciæ, rebellionis, & defectionis conscii, vt Sforciadas euaniisse, Gallosq; vrbem populaturos aduentasse viderunt, supplices ad Ambaxium Cardinalem & proregem oratores mittunt. Obsecrant in urbem veniat humilem, deuotissimam. Precibus flectitur Ambaxius, timidam ciuitatem ingreditur. Et palatinis ædibus susceptus, frequenti senatu Michaëlem Tonsum,

Sforcia copias ad pugnam expedit.

Sforcia larvæ sui capitur.

Ascanius cardinalis fugiendi capitur.

Cardinalis Ambaxius pro rege Mediolanum ingrediuntur.

Ad Ambaxium
Pro Mediolanensibus oratio.

iureconsultum conciuies his defendentem verbis audiit. Inter ornatisimas (inquit) Italiae vrbes (reuerendissime & superillustris praesul) siue religiosissimas deorum immortalium basilicas, siue principum decoratissimas ades, siue superbam arcis molem, siue immensi populi frequentiam, siue situm, siue amoenissimos vndequaq; hortos, siue agrorum vbertatem, nec terea s; Bacchi opes, siue latissimum imperium consideres, hanc facile praecipuam fatebere vrbe[m], principibus grauidam, clara[m], triumphis, ingenis plenam, doctis musisq; decoram. Sed pro dolor ea est amplissimarum miserrima fors ciuitatum, ut quam potentiores sunt, tam disidentium iniuria ciuium pessum eant. Hinc in diuersas luxurians Babylon linguas confunditur. Hinc Niniue obruitur. Hinc propriis Ilium ciuib[us] proditur. Hinc Romani emula principatus Carthago interit. Hinc rebellis Hierosolyma in cineres vertitur. Hinc deniq; ipsa orbis princeps Roma, ciuilibus telis attrita, toties in hostium manus deuenit. Sed quid mendicatas externarum ruinas vrbiu[m] recensco? Cum haec inclyta vrbs intestino ciuium odio sepius fere occiderit. Et ut preteream, quas a Federico 11. clades sustinuit: quis nescit quibus dolis Franciscus ille Sforcia eam sibi audientem reddidit? Nonne Gibellinorum factione huius vrbis (cuius auspiciis in Venetos militabat) retorto in patriam Marte habenas occupauit? At parcendum ingenua videretur ciuitati, a proprio milite obesse, si excussa Sforciadum tyrannide, post cruentam Galleacii necem, post venenatum Iohannis Galleacii excidium, post expulsum parricidam Ludouicum (quem a barbarica cruditate Maurum cognominabant) verum Christianissimi regis numen tandem agnouisset. O quam felix haec vrbs videretur, si quae diu in tenebris ambulabat, ortam deo auspice lucem non respuisset! in propria aedepol venerat. Sui autem (et si factis animis receperant) turpiter euicere tentauerunt. Et iam languente Germanicis paludibus anguem renocare tentauerunt. Proh Iupiter, quo dicendi genere haec meorum proterua ciuium purgari potest? Certe nec Demosthenes, nec Romani in bar eloquiū Cicero, tam apertam ingrati contumaciam populi excusare possent. Quid igitur reuerendissime praesul huc conscendi? Concines ne accusaturus? Perfidios aedepol damnaturus, reliquos vero (si quid culpa aut criminis e proteruorum nube contraxerunt) pro virili expiaturus. Verum leuis erit provincia illos cum a barbaribus suis, in lacum miseriarum iam demersos, excrari: vincti enim pestiferi patriae angues Ludouicus & Ascanius Sforciada omnem (qua latuerant) per diorum herbam secum perdidere. At hos (qui regia clementia fustis anguibus liberi, in maligno clusi consilio, ad Thesiphonaeas iterum comas animos conuertant: dirag, sanie respergi, dilectum, qui inter lilia pascitur, abhorrentes, mortiferum aspitem amplexi sunt) O diu immortales quis expiabit? Quis durae cervicis populi contumaciam absterget? Quis ingratitude[m] expurgabit? Quis culpam diluet? Proh scelus horrendū, quod nec Iouis ira, nec igneis, nec poterit ferrū, nec edax abolere vetustas. Fateor praesul sacerrime, si omne caelum in irā vertatur, si ruptis naturae legibus Pyrrhae secula redeant, si deniq; Pluto, Minos, & Radamanthus aggerendas in pœnas omne ingenium confundant, omnem pœnam, cruciatum ac tormentum ciuium iniquitas & reatus excedent. At nec caelitrati videntur, Neptunus furor es compefcit. Anguicomae Sforciadum furiae vinctae ingemiscunt. Et fulgentissimum clementiae tuae sidus nobis auspiciatissime illuxit. Conuertite o ciues lachrymantes oculos ad praesentissimum numen, radios aequissimi Apollinis prostrati adorate, larga e cordium penetrabilibus spiria fundite, ingemiscite, contristemini. Cor namq; contritum & humiliatum deus non despiciet. Heu heu o ciues is vestra, & que audiri meruit, infœcunda est oratio. Tantus enim vestrorum est cumulus scelerum, ut clementissimas quasq; aures hand iniuria offēdat. Eia ergo huc ades, O Triuulci, optima desperate spes patriae. Qui triplici prudentiae vultu Iano oculatior hinc fortuna senientis pharetras despexisti: Illinc noxium anguem debellasti. At nunc medio, quo caelum tempestateq; serenae? Placidissimo vultu opus est quo iratum nobis Iouem concilies. Nosti enim, quae fuerit Sforciarum vis, ut optimos quoq; aut proscriperint, aut damnauerint, aut iure vel iniuria suas in partes traxerint, & in scelerum sentinam inuitos demerserint. Vis ad defectionem nos impulit, quae si culpam non diluit, contumaciam tamen mitauit. Procumbe igitur, o miser. e ciuitatis foelicissima soboles, & publicas tuis misas beneficiis preces porrige. Ecce reuerendissime antistes in cilicio & cinere mœsta iacet ciuitas, fœta vclut vidua, regina vrbiu[m], princeps prouinciarum. At si populares preces te non mouerit, genua flectit ecce Triuulcius pro patria, pro diis penatibus, pro parentibus, pro liberis, pro amicis supplex orat, amici optime meriti, & populi pœnitenti preces suscipiat. Celsitudo tua, militem irruentem ruinosi a manibus propellat, mulctam quam ad trecenta millia nummum

prædatur aut
lis, aut nō le-
gendum.

mum aureorum promissimus (vnde quaque afflictæ vrbi compatiens) minuat, magistratus restituit. Et denique a Sforcia, dum (si qui superstites sunt) impetu hanc vrbe[m], quam abhinc fidesimam obsequentissimamq; iuramus, regio munita presidio, protegat, regie clementiae in aeternos annos seruituram: Haec vix finierat Tonsus cum vniuersis genu flexo populus multiplicatis vocibus conclamauit: VIVAT REX VIVAT REX. Mouit Ambaxium humilis populi facta simplicitas. Omnis namq; turba lineis vestita amictibus, nudato capite prostrata iacebat. Cui per Michaelē Ricium iureconsultum eminentissimum paucis responsum dari iussit.

SI unquam vberimus regia fons clementiae, nunc primum o Mediolanenses exhauriri potuit: vestrorum enim scelera labes tanta est: ut
--- nec Padus impiger vndis,
Nec Tyberis flauus, nec Styx Phlegetonue piarent.
Sed cum sydereos ornet clementia caelos,

Inuenisti gratiam coram oculis domini, & misertus est super Niinen, ut pœnitentiam in cilicio & cinere egit. O ingens: o immensa, o admirabilis, o inclyta, o superexcelsa, o vere diuina regii benignitas animi: misericordias tuas quis enarrabit? o excellens, o fulgida, o laudatissima & aeternis celebranda saeculis, huius firmissimi ac illustris Romanae ecclesiae Cardinalis, & proregis ornatisimi humanitas: qui tam propicio sydere regium numen vobis flexit, nedum, placato serenoq; vultu vos (eisi immeritos) patientissime audiit. Ecce iniquitates vestras sustulit, & iam iniuriarum oblitus aperis vltis amicoq; vultu vos amplectitur. Ecce o Mediolanenses hic cardineus apex, vobis regia sceptrā Iouemq; conciliat. Et dat epulis accumbere diuim. Reuerendissima eius dominationi vestras igitur scriptis protendite preces. Et placatam regium culmen sentietis.

Ut perorauit Ricius, vniuersa plebs iterum, VIVAT REX ET FRANCIA, conclamauit: sicq; soluta est concio. Dehinc Ambaxius porrectas a populo preces frequenti senatu auctorauit. Et ad restituendam ornandamq; rem publicam sefc accinxit. At Ludouico par visum est, rebus feliciter succedentibus non solum Mediolanum: sed etiam reliquas Insularum vrbes, Gallorum moribus excolere. Ob id ad Ambaxium scribit, senatum Mediolani stabiliat: Magistratus per singulas vrbes disponat. Et praecipue Academiam Ticinensem reformet. Paret Ambaxius & (vt erat bonarum litterarum vnicus Maecenas) viros clarissimos toto orbe quaesitos, aut senatui adscribit, aut magistratibus donat, aut Academiae ingenti mercede praeficit, & inter caeteros illum omnigenae disciplinae Apollinem Iasonem Mainum (quo nihil mirabilius nostra aetas habuit) ducentorum, & mille nummum aureorum annuis stipendiis praecipuum scholae doctorem conduxit. Interea ille principum (vt olim iactabat) vertex, belli pacisq; arbiter Sforcia, Lugdunum adducitur. Obuiam regio iussu illi fuere aulae praefectus & Lugdunensis praetor, qui cum regi manciparunt. Non illum purpureae aut aureae vestes, non gemmae, non sceptrā decorabant. Super exiguo ludibrium fortunae mululo sedebat, camelotea veste tectus. O varia & inconstans iniquae fortis volubilitas. Ecce quem omnes Italiae populi expauescebant, quem orbis principes mirabantur, quem Caesareus apex amplectebatur, cuius consilium prudentissimum quisq; ac Delphicum oraculum obseruabat, nunc consilii inops, sibi que ipsi metus, a mulierculis etiam irridetur. Concurrit Lugdunensis populus, illum visurus, de quo tot aliquando & vicia & virtutes audierat. Mira profecto viri erat maiestas, compta caesariae canis a vertice, ad humeros protensa, fusco colore, naso aquilino, ore venusto, procerā statura: fatis egregium, referebat principem. Tandem per mediam vrbe[m] tractus in arcem, (cui Petraesciae nomen est) eruditur & illinc regio iussu Lochias (quae illi perpetua domus fuit) traducitur: ne forsitan laetiora videret sponsalia filiae Federici Aragonii, Siciliae tyranni, quae per eos dies Baroni rupis Baranae & Britanniae proceribus nupsit. Dum hymeneae celebrant, Lighiacus ab Insubria optatissimus rediit: cui aulicos primores Ludouicus obuiam misit, & aduenientem aequae ac germanum amplexus est. Sed longe dispar fuit Ascanii aduentus. Ut enim appulit, per vrbem ac ridiculum spectaculum ductus, in carcerem Petraesciae (ne fratre melior censeretur) missus est. Quem tamen Ambaxius, vbi ab Insulribus (constituto eis

CAP. 3.
Michaelis Ricii ad Mediolanenses pro Ambaxio responsio.

Mediolanensis preces a senatu auctorauit.

Ampliatum Mediolanensis senatus restituitur Ticinensis Academia.

Iason Mainus.

Sforcia Lugdunum adducitur.

Sforcia Lochi astraducitur.

Ascanius cardinalis Lugdunum adducitur.

Carolo Ambaxio ex fratre nepote vicario) gratissimus rediit, ne sui ordinis fratrem in vinculis pateretur, regi conciliauit: quod iniquis oculis fortuna tulisse visa est. Stabilis enim quos concusserat, cardines ut vidit, summum ecclesie culmen terra nil verita est. Quippe Alexander fulmineis afflatus ventis, mortuus creditus est. Sed mox conualuit. Et publicas in vrbe decreuit (quibus & ipse interfuit) supplicationes. Ego facile crediderim in ceteros seuiisse fortunam, quod Ludouicum vnum efferret ab alto (si dii sinant) mox elisura. Enimvero reliquis orbis principibus tantus visus est, ut hi solum consultissime rem egisse viderentur, qui Ludouici beniuolentiam quaesissent. Ob id Trecae expectatus cum vxore petiit, vbi non solum Maximiliani, & totius fere Germaniae legatos exaudiit: sed missos quoque a Soltano Turcoq; oratores, eius amicitiam exposcentes, religiosissimus princeps respuit. Nec defuere blanditores, etsi nihil illis deferret Ludouicus, qui & fluuios eius consuetudine oblectari profiterentur: Causati Rhodanum eius discesum indoluisse, mediamq; pontis partem qua Lugduni meabilis est: impatientius obruisse. At non paucis haec ruina sinistri quidpiam portendere visa est. Quorum vanam opinionem Heluetii firmare: qui nonnullas in regiam ditionem occurriones fecere: sollicitatis ad defectionem pleriq; quorum regii corporis custodia (nescio qua fide) creditur: sed eorum inanes nixus illico repressi sunt. Ego magis his accedo, qui nouum pontificem Lugdunensibus praesagiri autumauere. Nam per id tempus vita functo Lugdunensi praesule, Franciscus Rohanus, Marecalli de Gies filius, in Lugdunensi sede successit. Nec tamen fluuio furor (despecta forsitan noui praesulis tenera adhuc aetate) lenitus est. Nam & Arara Lugduno Matisconem vq; glaciatus est: & Rhodanus adeo intumuit, ut vterq; innauiabilis diu fuerit: vnde nimia Lugduni annonae charitas irrepit. At Ludouicus fluuio iras parui pendens, nec quid minitarentur curans, principum amicitias studio quaesit animo, cum facillime & ventis, & mari imperatorum praetendens, qui praepotentum auxiliis regum fulciretur. Ob id Parisios visit: vbi Philippum Austrium archiducem, eiusq; coniugem regio fastu exceptit, pactisq; Caroli Austrii illius primogeniti ac Claudia Ludouici filiae nuptiis, foedus istum est. Illinc dimisso Austrio, qui Hispanias petebat, Lugdunum reuertitur. Vbi recensito exercitui Ligniacum praefecit iussitq; Neapolitanum regnum adoriretur. Paret illi, ductisq; per Italiam copiis, Parthenopen tandem oblidet. Quae minimo negotio cum Federico illius incubatore regio iura accessit. Quippe Federicus recentem Sforciae ruinam considerans (ne grauius sibi succederet, siue suis parum fidens) Ludouici imperium quam carcerem experiri maluit. Sic exactus regno Federicus, in Gallias cum vxore nonnullisque eorum liberis (nam pars ad Ferdinandum Hispanum clam exportata fuerat) sub custodia mittitur. Eius aduentum praecurrere nuncii ad Ludouicum: quibus auditis, diis immortalibus solennia sacra decreuit, nedum publicam per immensum imperium laeticiam indixit. Felicem nuncium (ut auguratus veniret) sequutus est Federicus: quem aduenientem placidissimo vultu, ac cumulatis muneribus Ludouicus amplectitur, ingentesque annuos prouentus illi assignat. Ecce quam breui tempore totius fere Italiae falces Ludouicus recepit: Quippe Florentini, Senenses, Bononienfes, Ferrariefes, Mantuani, & omnes, quos praeterlabitur Eridanus, tum populi tum principes eius nutui parebant. At ne quidpiam eius felicitati deesse videretur, Alexander eius gratiam promereri cupiens, Ambaxium vniuersae Galliae coepostolum legat: decimasq; sacerdotalium redituum (quod in Turcas bellum susciperet) Ludouico indulget. Auctus legationis munere Ambaxius, publica laetitia a Lugdunensibus excipitur. Moxque ut appulit, Ludouicum hortatur, ut in religionis perpetuos hostes exercitum mitat. Nil opus fuerat equo currenti addere stimulum. Christianissimus enim princeps prouinciam primogenito ecclesiae filio dignam vltro suscipit, numerosam conscribit classem, cui Rauastenum praefecit. Oppressisq; a publico hoste Venetis, opem ferre iubet. Quorum Christianorumque principum auxiliis (ut qui pontifici iurarant Ludouico suppeditas selaturos) Bisantium imperium Christiano nomini restituere sperat. Sed & principes & Veneti pontificem & Lu-

Alexander pater fulmine afflatur.

Heluetiorum noui motus reprimuntur.

Rhodanus Lugduni intumescit. Arar congelatur. Annona charitas.

Cum Philippo Austrio foedus fitur.

Regnum Neapolitanum cum Federico, iuri regio accedit.

Ludouici felicitas.

Ambaxius legatus creatur.

Expediit in Turcas.

& Ludouicum sefellere. Illi enim nullatenus auxiliares fuere: hi vero, quorum precibus tota pugnae occasio cepta fuerat, & com meatum Gallicae classis (praeter daram fidem) negauere, & (quod impientissimum est) cerbereo Turcae in amicas copias viam patefecere. Hinc languidiores & sinistro Marte pugnantes ad Mytilenam nostri fusi sunt. Exacerbasse poterant Ludouici animum tum Venetae perfidiae: tum Aeraicae principis obitus nuncii. Illis nanque plurimum fidebat: hunc supra hominem prudentissimum vnice amabat. Vtrunque tamen vulnus leniere legati ab Hungaro rege missi, Ludouici amicitiam, regiaque stirpe virginem, suo regi nupturam poscentes. Haud aspernanda tanti regis (quo & in Venetos ac Maximilianum quidpiam noui semper audentem, & fidei hostes iuuari poterat) visa est Ludouico affinitas. Donatis ergo amplissimis muneribus legatis, Annam Candalli herois filiam, sibi que attinentem, futuram Hungari regis coniugem, regiaque dote cumulatam ei tradit. Quam per vniuersas Gallici imperii vrbes (qua illi via fuit) Hungariae reginam publico applausu salutare iussit. A veritus ne Mytilenae cladis procella nouarum rerum studiosis fractiorem se exhiberet: vtque Insulres solida in fide retineret: transactis alpibus Mediolanum gratissimus venit. Et ecce Genuensium oratores ei offeruntur: obsecrantes deditissimam sibi Genuam visere aliquando dignetur. Annuit, & illuc nil moratus, numeroa virorum illustrium manu cinctus applicuit. Quod etsi res insolita Genuensibus videretur, tantum perpeti principem: ut quilibet ceruicibus (quos ea tenus passi fuerant tyrannos pro libidine excutere solebant) latissimi tamen regium numen ingenti triumpho venerati sunt. Oblectauit (nil mirum) Ligustici maris vrbs domina Ludouicum, vanorum tum mores ciuium displicuere. Quorum ingenium vt perspectius haberet, bimestre apud eos fere exegit. Hinc per Insulriam rediens, patriam repetiit. Ad quem apud Allobroges adhuc agentem, Reuerius Philippi Sabatenfis nothus, vir illustri magnique animi, a Margareta Austria, quae paulo antea Philiberto Sabatenfium duci nupserat: pulsus, supplex profugit. Philibertus vero & Margareta ad Annam Augustam, quae Lugduni Ludouicum praestolabatur venere, a qua nullo tamen ciuium apparatu benigne recepti, post sextum diem patriam repetiere. Fama erat, Philibertum Reuerii suggestione Ludouico suspectum, quod se purgaret, Annam conuenisse. At Ludouicus mortalium nixus facillime superaturus ratus, qui immortalibus haud inuisus esset, procurante Ambaxio ac cordigerorum principe (quem generalem vocant) leges ac mores mendicantium reformari tetra censura studuit. Hinc ad rem publicam conuersus, vectigalia & grauissimas oppressiones a centum annis nullo regum decreto attentatas antiquauit, ac Lugdunensibus pleraque priuilegia anno supra millesimum & quingentesimum tertio liberalissime indulgit. Dignus pace videbatur Ludouicus, qui pacis tempora & religiosissime & legitime excolebat. Sed instabilis, infirma & inconstans est (quam mundus largitur) pacis quies. Aut enim militiam eneruat, aut insolentem suspectamue reddit. Delitiae quippe Capuanae fregerunt Annibalem. At Ludouici exercitus nil eis illecebris mollitus, dum regni Neapolitani fines ambit, Ferdinando Aragono, Hispanorum regi, suspectus redditur. Qui dolo magis, quam virtute rem auspicatus, Philippum Austrium ad Ludouicum cum pacis conditionibus legat. Ille sibi conscius, veritusque, ne vt Hispaniam, sic & Austriam fidem infidam suspicaretur, Ludouicus obsides postulat. Non distulit Ludouicus: hostibus plus a quo credulus, obsides mittit: quibus receptis Austrium Lugdunum properat. Psallentem festiuamque vrbe triumphans ingreditur, & a Ludouico praeter spem iucundissime acceptus, infidum Hispani verbis foedus iurauit, se ac Maximilianum socios inscripsit. Illincque ad Philibertum sororemque Margaretam Burgum, haud vile eorum Sabatenfium (quos Breiffianos appellamus) oppidum, euolat. Interea dum mellitis blanditur Ludouico foederibus Hispanus, ingentem (cui Gonsallum Ferrandum praefecit) classem parat. Fingit in Christiani nominis hostes conscribi, quam in Neapolitanos fines Gonsallus eius imperio retorfit. Nostrosque nil talimententes, periuoque foedere illusos, palantes adoritur, fuditque non sine perpe-

Infelicitate Venetorum fraude ad Mytilenam pugnatur. Aeraice principis moritur.

Anna Candalla Hungario reginubuit.

Ludouicus Insulres Genuam seque visat.

Reuerius Sabatenfis nothus ad Ludouicum profugit.

Philibertus Sabatenfium dux cum vxore Lugdunum venit.

Mendicantes reformantur. Oppressiones & vectigalia antiquantur.

Fraus Ferdinandi Aragonii.

Austris Aragonii vrbes infidus foedus fitur.

Qua arte Gonsallus Ferrandus Neapolitanum regnum inuasit.

tua nonnullorum è nostris vecordia nota. Tantæ cladis acerbiter exasperauit
 tum Ludouici Armigniaci, Nemorfi ducis, ac regii vicarii indigna mors: vt qui suis
 ad pugnam (quam Fabiana industria detrectabat) stimulat, inter confertissimos
 peremptorum hostium acervos desertus, magnanimus occubuit: tum etiam Ale-
 xandri varium ingenium, qui Hispanos (nil mirum, Hispanus erat) comætu iu-
 uisse compertus est: tum maxime cædifragi hostis perfidia, qua præcipue offensus
 Ludouicus, ingentes iterum conflat copias, quibus Latrimollium ducem designat.
 lubetq; Aubigniaci (qui Gallicæ pugnæ reliquias collegerat, & in Calabria de-
 tinebat) festinans opem ferat. Sed properantem ægra corripit valetudo. Nec ta-
 men substitit exercitus, sed in designatam provinciam infirmum ducem inauspi-
 cate præcessit. Multa quippe infœlicem exitum portendisse visa sunt. Nam fugi-
 entem à prophanis altaribus victimam, antiquitas piaculum putauit, quam infœ-
 licius prodigium censerit debuit. A iuvene scholari, hæretica ab Hispanis condi-
 cipulis doctrina imbuto, palatina in æde per id tempus sacerdoti celebranti sacrâ
 tissimam Christi hostiâ vi raptam fuisse. Quam (vt concursu populi præpeditus ex-
 portare non potuit) contriuit & fragmenta in terram perfidus seminavit. Tentus
 pertinacissime perseuerans, nec publicis precibus, nec à parentibus gementibus
 flecti, nec à clarissimis omnigenæ peritiæ doctoribus ab errore reuocari potuit.
 Ob id pura accensa manu, prius loco crudi facinoris amputata, suillo in foro viuus
 crematus est. Dehinc collisa fragmenta, pauimentumq; super quod iacta fuerant,
 religiosissime ac studiosissime inter sacras palatinæ ædis reliquias recondita sunt.
 Superstes etiam pontis Rodhani pars Lugduni penitus collapsa est, quæ Alexan-
 dri pontificis occasum (qui paulo ruinam præcessit) non prælagire, sed Christiano
 nomini sinistrum fuisse testari potuit. Optimus enim fuerat pontifex sola prole
 notandus. Eius mors, Ludouico Matiseonè tunc agetti nunciata est, qui rem be-
 ne consultam ratus, si apostolicæ sedi emeritus præficeretur, Ambaxium Ascani-
 um ac cæteros (qui cis alpes erant) cardinales Romam petere, & Christiano orbi
 pientissimum eligere parentem hortatur. Integer profecto fuit Ludouici in rem-
 publicam Christianam zelus, feruensq; studium: qui Ascanium, etsi insidiantem
 inimicumq; (Sforcia in vinculis detento) pro comperto haberet: dimisit tamen
 non sine apertissimo periculo. Poterat namq; Ascanium aut in pontificem eligi, si
 auctoritatem (vt qui summi ordinis cancellarius erat) spectes: aut saltem ad præ-
 sulatum Ludouico haud amicum (si affectatam vltionem consideres) efferre. Sed
 nullam (vbi publica religio emergebat) rei priuatæ rationem habuit Ludouicus.
 Quinimo & hosti & ambiciosissimo, ad summum apicem liberis laxauit habenas.
 Dimissi igitur cardinales, Romam venere, ad quos Ambaxius præcipue, cardina-
 lialium pleriq; imo & Romani heroes accessere. Sed præ cæteris Cæsar ille Bor-
 gius Ambaxii gratiam pro virili expetiit. Satis sciens, consultius secum agi, si Gal-
 lus (quàm alia e gente) pontifex crearetur. Hortatur igitur pontificias ambiat in-
 fulas, se facile curaturum vt precio ducti patres ad eum vnum vota deferant. Ab-
 horruit tam dirum facinus religiosi præsulis mens, & (vt erat modestissimus) non
 sibi sed dignissimo deberi respondit. Eo igitur detrectante, cardinalem Senensem
 Pii II. ex sorore nepotem (qui & Pius I. dictus est) cardineus ordo, Ascario id
 præcipue adnente, elegit. Qui (etsi Gallis infestior esset) tanto auunculo haud in-
 dignus videbatur. Obiit v. r. & x. initi pontificatus die. Inopinatæ eius mors Asca-
 nium in ancipitem curam traxit. Videbat enim aut ad Ambaxium, aut Iulianum
 Ruuerum Sixti I. nepotem patrum studia cogi. Illum (etsi fictis coluisset ati-
 ris) Gallum abhorrebat, metuebat: hunc capitali odio prosequabatur. Præualuit
 iræ metus. Conceptumq; inimicitia vulnus obliterauit. Iuliano igitur, quibus po-
 tuit conditionibus, se conciliat, quo Ambaxium rerunderet. Rapitur eo procuran-
 te ad sacerdotii culmen Iulianus: qui dictatoris, quàm apostatæ nomen auspica-
 rius ratus, se Iulium salutari studuit. Vtinam æque ac nomen, mores induisset Iu-
 lios, videlicet liberalitatem clementiamque. Certe innatam ambiendi impe-
 rii sitim auxit: quam tamen tandiu dissimulauit, donec accensis inter principes
 odiis, nunc huic, nunc illi fauens, vtrumque Ligustico ingenio falleret. Sat illi vi-
 sum

Nemorfi du-
 cin mors.

Alexandri pō
 visuarium in-
 genium.

Scholaris hæ-
 reticus Chri-
 sti corpus à sa-
 cerdote extor-
 quet.

Hæreticus vi-
 uis crema-
 tur.

Alexander pō
 tifex moritur.

Ambaxius ex
 cardinales ur-
 bem petunt.

Pius III. pon-
 tifex creatur.

Iulius ponti-
 fex creatur.

sum clauibus iamprimum sumptis, si Romanæ ecclesiæ imperiique suis fores refer-
 uaret, aut propriis cardinibus muniret. Ea mente ductus, nepotem purpureo ga-
 lero, ac Petri ad vincula titulo (quem ipse cardinalis gesserat) ornauit. Iohannem
 vero Franciscum, ex fratre nepotem præfectum vrbis creat. At nil sibi satis tutum
 putans, Cæsarem Vorgium, non vincolorum titulis honorat, sed vincolorum an-
 gustiis in mole Adriani onerat. Quod ne Ambaxio iniurium esset, eius coaposto-
 latum firmavit: & ex sorore nepotem cardineis insignibus donauit. Vtinam super
 reipublicæ Christianæ puppim constitutus, furētes regionum animorum ven-
 tos placasset. Longe aliena illi mens fuit. Quippe æque ac mendicatos portus que-
 ritans (quò violentior eum ventus agebat) anchoram firmabat, mox Hispano hæ-
 sitans, mox Ludouicum efferens, mox Maximilianum pollicita laurea decipiens,
 mox Venetos abhorrens, cui libet principum cum fortuna alludebat. Hinc iam
 accensos regum animos in ardentiores iras (dum cuiq; applaudebat, quo vtrum-
 que tandem tolleret) animauit, armavit, impulit. Quippe veritus, ne, si Ludo-
 uico Parthenopeum imperium restitueretur, ambiciosus eius in apostolatam
 ascensus Ambaxio auctore damnaretur. Dum Ambaxio sic ore vale dicit, orat-
 que pro virili regum iras frangat, Hispanum clam monet, vt copias in Italiam au-
 geat. Ille dum in patriam redit, per celeriores nuncios Ludouico mentem por-
 tificis aperit. Hic vero, cui nec miles, nec æs abundat, ad fraudes se vertit, quibus
 virtute in expugnabilem Ludouicum fregit. Enimuero Ludouicus rem suis haud
 dignam animis ratus, si hostem tantum ab Italia pelleret, patrios illius fines inua-
 ferat, validoque exercitu (cui ducem Marecallum de Rieulx dederat) Ruffilio-
 nis terminos infestari iusserat. Iamque Falsam, minutissimum Ruffilionum op-
 pidum adeo arctissime obsederat, vt deditionem hostile præsidium vltro offer-
 ret. Vtinam Marecallus conditionem oblatam accepisset. Sed quid non mor-
 talia pectora cogis auri sacra fames? Renuit hostilem deditionem, & quò respi-
 randi spacium hosti pro libidine venderet, simulata valitudine Narbonam con-
 cessit. Hinc obfessi segnius oppugnantur, & desidiores nostri sine duce langue-
 scunt. Vnus Rupispotæ heros, dum magnanimiter oppugnandam arcem sua-
 der, bellicæ machinæ fulminibus actus, ad coelites migravit. At Hispanus em-
 pri temporis vsuram refarciturus, auxiliares copias ad obfessos mittit: & interea
 ad Gonsallum scribit, pugnam omnium studio detrectet, donec suppetias ei fer-
 re possit. Dum Gonsallus non solum differt, sed nonnullos ordinum Franco-
 rum duces pecunia tardat (ne Aubiniaco, qui multis incursionibus hostes gra-
 uabat, iungerentur) Hispani auxiliariis exercitus acrius properat, nostros obfidio-
 nem soluere cogit, & semiuagos paucis tamen desideratis in patriam propellit.
 His sinistris auibus inauspicior Ligniaci mors, heu heu successit, quem & re-
 giæ aula, & populares gemitus publico luctu suspirant. Principem mea senten-
 tia nulli suæ tempestatis cedentem. At publicas terfit lachrymas vrbe rediens Am-
 baxius, cuius aduentum opportunum Hispanus existimans, vt quem pacis studio-
 sissimum, tum suapte natura, tum Iulii impulsione satis nouerat, madentem fere
 adhuc Ruffilioneo sanguine legatum, & in recenti vulnere, ad Ludouicum mit-
 tit, inducias Ruffilioneis finibus poscit. Quas (nescio quo authore) facilius, quàm
 sperasset, obtinuit. Dehinc, vbi patriis laribus nil iam sibi timendum videt, mili-
 tiam à Ruffilionea pugna vocat, & ingenti classe ad Gonsallum destinat. Auctus
 amicis copiis Gonsallus, castra nihilominus excresci, aut ambitu ampliore vallari
 prohibuit, ne nouas creuisse ei vires nostri depræhenderent: quos non modo com-
 meatu laborare, sed ducum multitudine (quibus nullis supremus princeps erat)
 in diuersa contrariaq; studia ac factiones scindi sciebat. Augebant illi victoriæ spẽ
 nonnulli pecunia suas in partes trahere. Hinc non ab re sibi cunctandum fore duce-
 bat, dum nostri comætu languescerent, & dissidentes minore negotio vincere-
 tur. Successit illi pro voto. Nam dum hinc auro corrupti pugnam dissuadent: hinc fa-
 melici pugnam, priusquàm inedia moriendū, certant (palantes incõpositis ordini-
 bus, vt quæq; sua fata trahebant) in hostes castris vallesq; clauos irrupit. Vt imperū
 sustinuit hostis, primi (quibus nulla belli sitis erat) vix cauentibus signis fugiunt. Re

Borgius Cæ-
 sar in vincu-
 lo domatur.

In Ruffilione
 expeditio.

Hispani inge-
 nium.

Nostri ad Fal-
 sam fugiunt.

Insuper in du-
 cie.

liqui vero ut qui algore & fame fere effati erant (etsi Iuo Allegrius ac Ligniacus, quam poterant, ad viriliter dimicandum hortarentur: primaque fronte pugnantem, egregiae virtutis spectaculum ostenderent) erumpente in eos plenis viribus integroque robore hoste, paucis desideratis captisque, Allegrius & Ligniacus ad Garigliani ripas funduntur. Capti etiam fuere à nostris qui iam haud ignobiles Hispani, quibus commutatis, Allegrius & Aubigniacus liberantur. Ecce, quibus artibus circumuentis, Ludouicus Hispanos furores sustinuit. Quibus tamen nil territus Ludouicus Dars, Ligniacae centuriae tribunus, obstinatissime (quae Ludouici regis dono Ligniaci cesserant) nonnullas arces defendit, sperans aliquando Ludouicum exercitu reparato, suas ultimum iniurias. Sed ubi expectatum auxilium diuturna spe eum fefellit, acie instructa, per medios hostes terribilis euasit, & ne quidem tyrone amisso, ingentem (quae patet) per Italiam, in subtram se recepit. Iam prisca Iafones, Alcidas, Eacidas, Theseos, Agamennones, Leonidas, Coelites, Scipiadas, Pompeios ipsosque Caesares dissimulet aetas, atque huic conferendum (qui ex tam remota provincia, per tot hostium insidias incolumem centuriam reduxerit) vix inuenient neminem. Quod etsi Gonfalus Gallorum triumphatorem se inscribi aliquando sustinuerit; hanc saltem exiguam Gallorum manum sub inuictissimo duce insuperatam, inuitis vidit oculis. O quid sperandum fuerat, si vnitus nostrorum exercitus concordibus animis manum conferuisset! Ecce vnica centuria omnem hostium vim adeo suppressit, ut fortissimus quisque trepidus, transeuntem expauerit: diis aut fortunae aliter visum est, ne forsitan factiose Italiae sub Ludouico pax, illaque aetas Saturnia tandem redderetur. Sed quid? nec sola in Italia fatientis caeli pharetras peruersus est Gallus. Nam & tam dira ardensque per Allobroges, Sabatenses, Burgundiones ac Lugdunenses, anno quarto supra millesimum & quingentesimum, aetas inualuit, ut Phaeton team redisse putasses. Hinc publicis decretis votisque, immortalibus diis supplicationibus ex villis longo ordine populi lineis vestiti amictibus, praecuntibus pueris, innuptisque puellis, in proprias vrbes vndique confluebant. Sed vehementior exaestuabat, nymbis omnino repressis, bullientis aeris furor. Nec precibus vllis superi flestebatur. Primi Chamberiacenses conteminique Aquenses (quos Romanorum colonos à Sestio procoesule factos crediderim) caelum iram fregisse visi sunt. Illi enim obsidibus missis, ab his impetrarunt, ut lignum saluificae crucis (in quo & ipsa crux & saluatoris effigies sculpta cernitur) Chamberiacum solenni supplicatione deferrent. Ecce mirum: ad vtriusque populi fines hinc illincque vix ventum fuerat, cum serenissimo è caelo tanta nymborum vis decidit, ut Deucalionae secula iurassent. Latus vterque populus, communi mistoque ordine, hymnis resonantibus, millenisque collucentibus facibus, urbem ingreditur. Dehinc in arcis aedem deuenit, ubi sacratissima illa syndon, in quam Christum dominum Ioseph sepeliuit, salutifero sanguine picta visitur. Ibi peractis solennibus sacris, festus dies indicitur. Hinc mitior aeris temperies eo anno primum fluxit, & frugiferæ pluuiæ scaturiere. Sed quia tardiuscule caelestis gratia manauit: charior annona, multiphariis infirmitatibus mixta lues eos populos biennio afflixit. Nec popularibus anxietatibus satiata, summos principes aut excommunicauit, aut occidit: à Philiberto Sabatense, principe inuictissimo, cui & forma Paris, & viribus Alcides cecissent, incipiens: mense Septembrio ad superos illum vocauit. Dehinc anno sequenti Iohannam Ludouici vndecimi filiam, Biturigum principem caelitis adscripsit, quod etsi Ludouicus ossa parentum à Blesis Parisios in caelestium facellum, ubi Aurelianensium principum insignis ara est, pientissime ingenti que funeris pompa efferrè curauerit: Non tamen saeuientis aetri furias euasit. Tam enim aegre valuit, ut vix vltimus ei spiritus superesset. Tota in lachrymas Gallia vertitur: heroes, aulici patres, populus, matronæ ut vnicum dilectissimumque parentem lugent: votis, precibus sacris, hostiis, muneribus caelum pulsant. Indignum visum immortalibus diis, tam optatum terris numen, dum Franciscus pubesceret, eripere. Conualuit igitur, imo fere reuixit Ludouicus, quem, ac Castorem Pollux, morte (ut suspicor) redemit Federicus, ille Aragonius, qui per id tempus mortale sarcinam exiit. Cuius spolia Gallis erepta, cum Hispanus inultus detine-

Nostris ad Garigliani funduntur.

Ludouici Dars magnanimité facinus.

Syndon Christi saluatoris apud Chamberiacum visitur. Charior annona.

Philiberto Sabatensem principem ex Iohanna Biturigum dux moriuntur. Ossa parentum à Blesis Parisios deferri curat Ludouicus. Ludouicus aegre valet.

Federicus Aragonus moritur.

ret, mens Ludouici fuit, illa nouo exercitu vendicare. Sed institutum distulit, Elizabeth illa arripotens militarisque virago, Hispani vxor: quae post triumphatos (quos Granatas vocant) populos, cum perenni peritura vestem anno sexto supra quingentesimum & millesimum fecilissime mutauit. Ea mors nouae pacis vinculum inter reges patefecit. Quippe Hispanus exulceratum haud immerito Ludouici animum sciens, vixque erga eum, quem simulatis foederibus saepe deceperat, quidpiam fidei se consecuturum: nouum amicitiae pignus vafro ingenio excogitauit. Mittit ergo oratores, quibus ad Ludouicum frequenti principum corona admissis, is qui primas legationis partes obibat, genu flexo in haec verba orauit.

10 *QUAM perniciosa, execrabiles, incommode ac iniuria fuerint (quas tua maiestas rex Christianissime, mutus odiis cum rege catholico exercuit, similitates, & Gallicus orbis, & Hispana respublica testari possunt. Tam enim inauspicatis certatum est omnibus, ut vtraque imperia non modo, sed crudeliorem etiam erynnim pœniseat. O quam consultius in hostes publicos communibus auspiciis infestas acies duxissetis! O quantum terra potuit pelagique parari, hoc quem ciuiles hauserunt sanguine dextra! Quonia etsi aduerso Marte tui pedem reflexere, Partbenopeumque regnum nobis cesserit: quid inde sperari potest? si irata mentes perstent, nisi aut tui, aut Hispani principatus, imo & totius Christiani imperii excidium? Nam dum tua magnanimitas vltionem sitit, Ferdinandus rem quasitam tueri contendit. Si iterum in furias, ignes, sanguinem, vim, arma, crudelius eatur: sani ingenii nemo est, qui apertis oculis iminentem Christianae reipublice procellam non perspiciat. Sic Graeciae vrbes (dum singula imperium vendicare certant) libertatem, nedum imperium, amiserunt. Sic Macedonicus scissus principatus euasit. Sic reduces à Troia pugna heroes periere. Sic ergo hoc tuum felix regnum Hispanumque, fratervis vulneribus sese conspiciant, perdent, obruent, interiment: ut mox accurrens perfidus Christiani nominis hostis (qui tanquam leo rugiens circuit, quarens quem deuoret) confectis aut saltem eneruatis vindicibus populis, decus Christianum deleat. Dii potius iras inferasque, corda in melius vertant, denique optatam nostris temporibus pacem. Quod vix sine caelesti numine fieri potest: cum regia celsitudo tua id exposcat, quod Ferdinandus tantis partum sudoribus nullo pacto restituere velit. Certe raptas Sabini repetebant, quas amantes Romulide (nisi prius ceruicibus rescissis, exhausto Quiritum sanguine, vrbes demolita) relin-*

30 *quere negabant. Et quid illis iruitatus, aut his furiosus exquiri potuit? Ipse tamen raptas, violata parentibus, auulsa, vincula sempiterni amoris inter vtrisque, armatos, & in ipso confictu, inuenere. Sic & vobis querenda est pax: sic iniurie remittenda: sic & similitates sopianda, ut & ille quod contumaciter amat, obtineat, & tua sublimitas, eque ac si apud se esset, illum potiri gestiat. Vix possibile id inquires. Imo facile, vtile decorumque, fatebere. Si enim ingentia est principibus cum diis immortalibus communis clementia, haec sola ceteros mortales praecellunt: Quid scilicet, quam innata virtute vobis, iniuriarumque oblitos, in vnanimitatem mentem coire? Si quam anxie quantoque ingenti exercituum dispendio (qui auspiciatus in Bizantino Hierosolymitanoque tyrannos militarent) Parthenopea corona, à tuis liliis tota Italia discreta, tuo iuri (si restitueretur) seruanda tuendaque sit, equanimiter consideres: vtilius eam germana Fuxiae consanguinea dotalem, ea conditione (si nulla stirpe superstitie decedat, ad te redituram) largieris, illamque Ferdinando regi connubio iungens stabili, propriamque dicabis. Sic enim tuis nutibus res Neapolitana regetur, & affinem amicamque, regem potentissimum haud dedignandum acquires. Quo nil ornatius magisque decorum regio tuo apici accedere potest. Nam & regnum, quod vix Marte redderetur, dotale sanguini tuo efficitur, tuis legibus, nullo freno, nulla impensa, nullis praesidiis onustum, perpetuo parebit. Quid optatius tuae serenitati offerre potuit Ferdinandus? Nudam uxorem tuo stemmati regisque virtutibus decoram exposcit: quam non suis, sed tuis aut saltem communibus nepotibus amplissimo regno tot sudoribus quaesito dotat, te patrem, te dominum, te ducem rerumque suarum principem amplectitur. Extingue igitur (si que super sunt) odiorum flammulas. Vince animos iramque tuam, qui cetera vincis: benignum amici regis animum suscipe: optatam sponsam largire, iam spera suauissimos nepotes, qui tibi perpetuo seruiant, obsequantur: quosque & pater Aeneas & auunculus exciuit Hector. Et tandem regna, opes, amicos Ferdinandi tuo numini adscribe, deuince.*

Mouit Ludouici animum blandior Hispani oratio: annuit, sponsam per singulas Galliarum vrbes Hispaniarum reginam venerari decernit, pacis condiciones laudat. Oratores amplissimis muneribus cumulat, & foedus (quod sanctis-

Elizabeth, Hispania regina moritur.

Oratorum ratio.

Germana Fu-
xia Hispano
umbit.

simum sperabat) iureiurando firmat: plarisque; dedignantibus omnia ad Hispanos Austriofq; transire: inultos Francorum manes recenti sanguine resperfos imparentatos, Ruffilionis Parthenopeisq; finibus vagari: nuptam Francorum funcribus dotatam (si vnicus frater Fuxius comes occidat) amplam eius successorem ad hostes detioluturam. Quæ etsi prole carens diem claudat: quis putet Hispanum, quæ semel quæsierit, firmisq; (dum per pacis quietem licet) roborauerit & præfidiis & propugnaculis sine ancipiti Marte restitutum? Cuius auara ambitiofaq; mens necdum satiata, Claudiam Ludouici vnigenitam, Carolo Austrio nepoti nupturam, Insubrum Britonumq; principatus, cum bona regni parte, secum tracturam sperat: hinc elatori Austrio auitas clades vlturo, in Francorum ruinam conspirandi materiam nasci: male reipublicæ consultum, dum iura ad hostes migrant, & regni integritas scinditur: dum robur minuitur, quò illorū vires crescant: dum deniq; consanguinitates aut affinitates contrahuntur, non amicitias sed belli causas parituræ. Hinc muliebribus titulis Anglum Austriumq; Francos Burgundoq; faeces expetere: hinc Rouffilionem restitutam liberam Hispano in Francos grassandi habenas laxasse, regias virgines tutius suis, quàm externis nubere: non placere nuptias, quæ regium diadema deflorent: quo hostium frontes regis floribus adornentur. Hic primo sensum tentantium animos sermo per vniuersam Galliam est datus.

Scinditur incertum studia in contraria vulgus.

Oratores a suis
gulis Gallie
urbibus ad Lu-
douicum desu-
nantur.

Oratio ad Lu-
douicum per
Lutecianā or-
ratorē publi-
co nomine ha-
bita.

Potissima tamen præualuit sententia, quæ oratores singulis ex vrbibus ad Ludouicum mittendos censuit, qui generum Austrium distuadeant, & Francicum Vale-
cium præferri, Claudiæ connubiis supplicent: Electi igitur è ciuitatum primoribus legati, Turonos (vbi Ludouicus agebat) proficiscuntur. Et ad regem admissi, Lute-
cianum oratorem publico ore hæc fari iubent. *Ea fides, cultus, seruos, pietas, zelus & deuotio populorum (quibus tua numen clementie imperat, rex Christianissime) erga maiestatem tuam esse debent, ut quicquid illi aut noxium, aut sinistrum compererint, suspicentur, mox fideliter aperiant: ne eorum taciturnitas latentem nutriat conspirationū aspidem. Nam qui summo regni discrimine aut dissimulant, aut segniter agunt in perfidia notam facile col-
labuntur. Quod etsi curandum eis sit: ne quid temere ad serentiatu tue sydas deferant: ubi tamen rei ambiguitas iudicii certam fallit stateram: aut diutius deliberandi spacium negat: ut cumq; sit, diuinitatis tuae oraculum consulendum est: quo aut imminentis periculi leuetur anxietas, aut prudenti consilio hostilibus insidiis obuiam eatur. Hæc mens, hoc studium vniuersos lilicolas animos mouere, concussere, imo & terrere nunc maxime, cum & tuo culmine casses tenduntur: & Gallico orbi paratur excidium. Quid obstupescis aut hæsitas: ac si athlanteam corruisse sarcinam conspiceres? qui tam firmo obice omnem regni tui aditum præclusisse credis: ut facilius giganteis manibus cælum subuertendum metuas. Pacata quippe omni Italia Insubres Liguresq; tibi vni parent. Omnis Gallia scabellum pedum tuorum est. Perpetuus olim hostis Anglus fraternisat, Hispanus uxoris auctus titulis, se affinem non modo gestit, sed sibi communem cum Casare nepotem generum tibi offert: quid iam timendum, quid expauescendum, quid ve suspicandum est: tam potenti obsequentiq; principatui: tot præfidiis stabilito: tot tantisq; fœderibus, societatibus ac affinitatibus firmat o in tanta pacis quiete? Proh dii immortales: tam potens imperiū inuisum ab æterno fuit: tot præfidia omeri quam frangi, fœderibus apud periuros nil fragilius: interemerat am societatem, vix maiestas patitur. Refarcitis amicitias exigua fides: tutæ ergo (quæ nil nisi respirandi lineas hosti præbeat) erit hæc pacis quies. O venenum, O cerberum aconitum: quis (ut hoc tuum felix imperium mortale redderet) lerneum virus misit hostilitas? quis propinauit? Simulatis palliata benevolentis perfidia: quis circeos potus libauit & contabuit: credula simplicitas: Philippus nempe Austrius paterno maternog; stipite hostis mortiferam hanc pacem (cum filium tibi generum inrauit, quo tutius Hispanos peteret) Thesiphonea primum sanie resperfit, rediens ab Hispani adeo mellitam propinauit, ut & mistos Ferdinandi dolos simul ebiberis. Eo enim momento, quo succareâ pacem laudas, propinantig; plus a quo credis: latentē sub melle amarâ illius Nemorsu ducis ingentemq; tuorum cladem incautus hausisti: cor tuum mobile protinus impetuit acerba letiferag; amaritudo: quam tamen forti pectore inuictog; animo sustinisti, & in auctororē illam euomere tentasti. Vlturus nãq; violatam deorum hominūq; fidem: ac iniuriam bi-*

10

20

30

40

50

partitis

partitis copiis hostem impeti iussisti. Non poterat gemina tui Martis fulmina viribus propellere: quæ tamen solita fraude extrinxi. Referrem me Hercule, quibus ille artibus Francam virtutem Parthenopeis Ruffilionisq; finibus turpiter fregerit. Sed quis talia fando temperet à lachrymis? Num heu & eitam victos solabatur, tali scilicet virtute hostem vicisse: ut & victoriam suam pertesum puduerit: sed prob Jupiter, & hanc quog; verecundiam (dum illi Fuxie nuptias minime renuis) nostra iactura redemit, uxorisq; titulis textit. O deleta sit culpa, Franci impune occiderint: & umbra Nemorsus erret inulta. Parthenopeis Hispanisque uxoris Rex tute imperet: firma abhinc sint fœdera: nec fortiori nexu vinciantur, aut iureiurando feriantur. Quid adhuc expetit? quid ve optatius cupit? aut cupidius optat? Generum quo sepius prudentiam tuam iussit) tibi procurat. Venenum iterum porrigit, & excessum silicibus aureo vellere superbus, ignem in hanc regiam tuam parat: nulla mediusfidius ardentiores flamma, nulla dirior pestis, nullus violentior hostis, in integrum imperium, quam seditio excogitari possum. Et quid nisi apertam seditionem molitur hostis? filiam tuam expetit, quò (si regina mater occidat) Britannicæ principatum à tuis liliis euellat: aut (si inter calicolas recipere) Mediolanensis ducatus cum maxima regni parte regique supellebile externo hostilique genero cedat. Quod si ambo æthereas sedes scandis: nonne utraq; sceptrâ illi relinquitis? Cui & Ferdinandus & Maximilianus post Philippum latissima imperia conseruant. Quique uxorio numine tantis auctus imperiis: hanc etiam felicem coronam vendicare contendat: aureaque lilia eradicatorum conculcaturusque sit. At speras ex Anna Augusta filium, qui nobis imperet: dii dant: filio ne seditiosum sororium parnas? qui tue hereditatis amplissima portionem armis à filio petat. Nonne tuus liligero principi filia nubet, qui & filio tuo obsequatur: & quam reportabit dotem, in eis patriæque auxiliium totam profundat. Quinimo (si infantem filium superstitem habueris) nonne auspiciatus apud sororem in patria, quam apud externum (qui Iugurtino ingenio eius tu clam ambiat) educabitur? At si non sit filius, nonne dulcius superillustri Francisco Valesiorum principi (cui regii post clementiam tuam fasces debentur) Claudia tua uxor erit, optimis titulis in patria regnatura quam (si alio nubat) bellorum matricem in penates patrios delatura uinitat emque tuorum liliorum scissura? Certe Rex serenissime, nemo est sanigenii (qui suauis apud suos pacifero nexu victuram, quam alienigenis imperantem bellique fomenta feruentem lasoneam fidem, cuius insigni ille gener gloriatur) suo malo experturam, luce clarior non perspicit? Vix enim ab infirma radice sinceritatis fructus venire potest. Scit sublimitas tua (ut iam commemorauimus) quò dolis illius parentes regiam fidem tuam sefellerrint: ne spera à vulpibus agnum procreari: mita non solita est quercus, producere poma: nunquam palladia glandis intritur oliua. A tuis autem liliis, quid nisi puram integritatem innocentemque fidei candorem) expectare potes? confere igitur lilium lilio: fidem fidei: puritatem rectitudini. Et generum Francicum amplectere, quo nil ornatius, nil nobilius, nil iucundius: nil optatius: nil auspiciatus aut fortunatius vniuersæ reipublicæ tue exquiri potest. Aspice quanta precor maiestas fronte coruscet: quam lenis blandos ornet clementia ocellos: quantaque floreat iuuenili pectore virtus: Crede mihi, nec vana fides genus esse deorum, cuius illustri numine, maiestati tue felicitas, hostibus confusio, filia fidelis amor: & patriæ tuae aurca illa ætas orientur. Vix tenuit lachrymas in intima cordis laticia Ludouicus, cum singularem erga se vidit fuorum deuotionem: & ut erat alter Publicola, benigno vultu his verbis respondit. Nulla dies nec letheæ vnde obliterabunt, viri optimi, populorum meorum hoc integerrimi amoris pignus: qui tam prudenti sollicitudine, solli nostri robur æternitati meque procurant: meque non modo, sed & vnigenitam Claudiã, tanta ueneratione obseruant: & excolunt. Indignum profecto esset, vos tam amata principe per iniuriam priuari: aut externum eius connubiis Francisco Valesio (quo nil mihi speratius est) præferri: Quas igitur optatis nuptias, gestienti pectore accipite: curateque, & publica leticia, quantum per filia ætatem licet, inicitur. Hæc vbi rex fatus est: cuncti gratias agunt. Sponsalis dies dominicæ ascensionis indicitur, quo Francicus Claudiã in futuram coniugem vniuersæ applausu Gallie accepit. Tunc mea sententia felicitius astrum nostris, quo sinistro iubare externis noceret Philippus. Nanq; Austrius, qui uxorium Castellæ regnum, foetu mortua vendicaturus perierat, apud Hispanos veneno (vt aliqui asseuerant) vitâ obiit, mense Septembrio MC. ac sexto dominicæ pietatis anno. Visum suspicor diis (ne initas in deorum stirpem

Ludouicus oratoribus respondet.

Sponsalis dies Francisci Ludouici primogeniti et Clau- diae.

Philippus au-
stris mori-
tur.
Litera ponti-
ficis ad Ludou-
icum.
Carolus Am-
baxius auxi-
liaris pontifi-
ci in Bentiuo-
lam mittitur.
Bononia Gal-
lorum opepon-
tiffi deditur.
Genuenses ad Lu-
dovicum defici-
unt.
Ludovicus in
Genuensibus.
Genuensibus
cuntur.
Genuensium le-
gati ad Ludou-
icum.
Ludovici cle-
mentia in Ge-
nuensibus.
CAP. 4. VICTIS Liguribus, Ludovicus per Insubriam Gallias repetiit, tunc primum quietem sperare ausus. Sed dum lanædem claudere tentat: Iulius pontifex (aut partiam Gallo regi seruire ægre ferens: aut innata inquietudine tractus) claves (quas in eos

in eos vsus sibi creditas minime putem) ad immittendas orbi Christiano Eumenides conuertit. Suis nempe litteris Maximilianum, Ludovicum, Ferdinandum, ipsamq; Margaretam Austriam (quæ Caroli Austrii ex fratre nepotis tutelam gerebat) pulsat: quod vnitis animis nexi, in communes principum Christianiq; nominis hostes Venetos arma capebant. Prima pontificis vafra mentem Margareta perspexit: latentemq; in verborum flosculis colubrum fouere ausa est. Nouit enim eo consilio Iulium in Venetos bellū suadere: quod, quas ecclesiæ attinentes vrbes occuparant Veneti, Gallorum ope reciperet: & desertum Venetorum auxiliis Ludovicum (conciliata mox sibi eorum amicitia) ab Italia facilius pelleret. Quinctiam & pontificis ingenium vitaginis spes excessit: quæ ex Ludouici Venetorumq; diffidio vtriusq; victoriam Maximiliano patri sperare nil verita est. Erectis igitur animis mulier colum arripit, quo innuit, funestiq; fœderis inexplicabilem glomum neuit. Mox Adrianæ speciem personata, Ludouico scribit, se ab incunabulis Francorum regiam coluisse, à qua si euulsa fuit, Maximiliani à Venetis male consulti culpa fuit: se adhuc eo instituto viuere, vt si aliquando irarum causam præbuerit, æterni fœderis monumentum iam sit allatura. Venetos Dædaleum Labyrinthum struxisse, quo discordiæ Minotaurum regalibus animis perpetuam luem enutrit. Concordiæ stamen apud se habere, quod vestigia per Venetas fraudes nullo errore ducat. Bene consultum Christianæ reipublicæ, si in Venetorum excidium reges conspirent, quod (vt decentius tutiusq; fiat) se Cameracum venturam, vbi (si regius id animus annuerit) eius maiestatis legatos conuenire fas sit. Properandum esse eius prudentiæ, vt eos viros ad se deleger, qui rem tam vilem & arduam sanctissimis fœderibus firment. Oblatas litteras Ludovicus vbi legit, extemplo Georgium Ambaxium Cameracum ire iubet. Regiis votis obsequitur. Cameracum magna procerum aulicorumq; ac prælatorum corona septus aduenit. Vbi à Margareta festiuo applausu accipitur. Quid plura? tam belle, tam blande, tam suauiter, tam deniq; caute eum irretit fœmineis ambagibus, vt nihil illi abnuerit. Coniurat igitur illa Maximiliani Ferdinandi; ac Caroli nepotis verbis. Hic vero Iulii (cuius legatus erat) ac Ludouici, in Venetorum perniciem, in quos communi Marte eundum decretum est. Rebus infeliciq; fœdere sic compositis, ad Ludovicum Ambaxium rediit. Nil morandum censuit Ludovicus. Ingentes constat copias, quas Insubriam præeuntes, pone sequutus est. Sperabat coniuratos idem facturos, sed rem dissimulantes, omnem belli sarcinam in eum deposuere. Omnis enim eorum cura fuit, non aperto bello, sed incurfionibus Venetos laceffere: vt (dum Ludovicus dimicant) quæ sua esse quisq; prætendebat, reciperent: eum mox pugna fractio-rem inuasuri: qui id parum caute animaduertens, in hostem signa explicat: ductoq; exercitu & ad Abdum ponte facto, flumen superauit, moxq; pontem (ne vlla fugæ spes suis esset) obrui iussit. Duo Veneti exercitus erant duces, comes Petilianus & Bartholomæus Aluianus. Ille impediendum regi fluminis transitum ducebat, hic vero potius virtute, quàm arte hostem superandum, dum deliberant, mirantur Ludovicum flumen iam transiuisse. Capto igitur consilio, exercitum læui incessu reducunt. Eos persequitur Ludovicus tripartito agmine. Ventum erat in locum (cui Aguadello nomen est) non longe à Pescheriæ oppido: vbi tumultus erectior natura quasi munitus erat. Hunc Veneti occupant, & castra vallare tentant, sed Ludovicus collatis signis maturius, quàm crederent, pugnam expetit & aggreditur. Aluianus (vbi nec respirandi hora datur) milite composito aciem expedit: Illi & loci commoditas & ingentiores copiæ victoriâ polliceri videbantur. Sed inuia virtuti nulla est via, nec regiis animis inexpugnabilis locus esse potest. Diu incerto Marte pugnatur. Aluianus ferox suos concitat, cursitat, hostem laceffit. Mox miles, mox imperator nullas strenui viri partes ab se desiderari finit, nec minus egregie in hostes fertur Ludovicus Borbonio reliquisq; sui sanguinis proceribus acerrime pugnantibus, pertinaciter hostes se defendit. Pertinacius nostri oppugnant. Tandem Aluianus (vbi suos iam fere cessuros videt) vah, inquit, milites, sic ne Italiæ libertas vestris dextris protegitur? Et furibundus inter confertissimos hostes sese torquet: vbi magna virtute dimicans saucius capitur, & in regia castra deduci-
D d

Iulii pontifi-
cis absentia.

Margareta
Austria ad Lu-
dovicum scri-
bit.

Cameraci fe-
dus con-
netos co-
spira-
tio.

tur. At Petilianus, vbi collegam vincitum audivit, non illum vlcisit tentavit, sed fugam vecors arripuit, in fugam & cum duce milites vertuntur. Noltri fugientes persequuntur, trucidant, obruunt, dissipant. Ea pugna hostium quindecim millia caesa, ducentis e nostris desideratis. Victoris Ludouici in potestatem venire Brixia, Bergomum Crema, Cremona: cui & Parauini sese dedidere. Fidelis tamē rex, quia Caesarei iuris erant, Maximiliano eos reddidit, cuii Vincentia, Verona & reliqua, quas Veneti occuparant, eius imperii vrbes cessere. Iulius Fauentiam, Imolam, Forliuim, aliasq; ecclesiasticae ditionis ciuitates excepit. Ferdinandus Brundisium Tarentūq; inuasit, Parauini tamen cincto Maximiliani praesidio, ab eo defecere. In quos mouit Maximilianus vrbesq; obsedit. Cui auxiliares copias ducere 10 Pallicia Ludouicus misit. Atille (etsi in manus iam iam ventura ciuitas videretur) obsidione soluta sese in Germaniam inglorius proripuit. E contra reduci Ludouico Mediolanenses illustrem parauere triumphum: deauratumque Romanorum instar currum obrulere. Sed vt in recusandis honoribus se gegeret, quantum in emerendis egerat, deo optimo maximo, non sibi gloriam debere protestatus, currum triumphalemq; laureas modestissime detrectauit, caelitibusq; dicauit. Dehinc humanissime habitis Insubribus, Saonam perrexit: vbi ad se venientē cum vxore Ferdinandum regio fastu excepit. Inter reges iterum firmatum est foedus. Non sine maectata, sed sacrosancta Christi saluatoris hostia solennibus ceremoniis libata. Illinc quantus a Nemæa Alcides silua tumidi leonis onustus spoliis, in patriam 20 rediit Ludouicus: quem gestiens, applaudens, exultans, iubilans, extollens, omnis eum Gallia exceperit, salutauerit, historiae fidem excedit. Sed dum sanctis martyribus Dionysiano in templo leonina trophaea, spoliaq; laetior offert, inuisitumq; leonem domuisse, a blandientibus aulicis praedicatur: sensit Adriatico e sinu letnea crudiore hydrā sauire: quae vulneribus fecundior, geminas in ceruices pullulasceret. Quippe Veneti, quos ad extremum fractos quilibet iurasset, pontifici Iulio (vt ante cogitatione pinxerat) reconciliati, ab eo obtinere, vt communi Marte Ludouicum Maximilianumq; impeterent. Paratis igitur raptim copiis pontifex Mirandulam, Veneti Mutinam occupant: nec sedata est pontificis sanguinea 30 stis, quin & in Ferrariæ ducem Ludouici amicum irrueret. Indoluit Ludouicus, nec ferendam Iulii impietatem duxit. Attamen ne villas veri ecclesiae filii partes omitteret, literas ad illum dat. *Se mirari cur tam varie ageret: cur praeter foederis conditiones non modo Venetos (quos prius abhorrebat) ecclesiae restituisse, sed in amicitiam recepisset, & in se foederisq; socios suppeticas tulisset. Quin etiam & in Ferrariæ principem foederis conscriptum arma inimica mouisset. Non decere pontificem fidei data tam exigua habere rationem, & in diuina causa optimos filios damnare. Si iniuriam quicquam in ecclesiam commiserit Ferrarius, ad socios referendum esse, non ad inimicos. Se amicum solum optime de apostolica sede meritum (vt qui nec Bentiuolis pepercerit) equiorem iudicem esse, quam censeri debeant Veneti, religionis hostes ab eius sede indicati. Caneat ne dum sanguineas manus in pios filios armat, louem irruet, qui Saturnias furias minimè passurus sit. Qua fronte, quibus oculis, quoue stomacho hasce legerit literas Iulius, tragico boatu, quam historica modestia aptius exploderetur. Infremuit enim nubila fronte, toruis oculis, hitto supercilio, pectoreq; ad nauseam spirante perlegit, intumescens, frendens, rugiens. Et Romæ, inquit, asylum est, & in Latio tute delituit Saturnus. Anne decet patrem filii iudicium subire? Num potius in dubiam imperii aut seruicium aleam eundum? His dictis: sese a conspectu eius, qui literas tulerat sum mouit. Ambiguum celer ad Ludouicum nuncius verbum, & ancipitem pontificis mentem retulit. Turbatur, excandescit, asperamq; vindictam concipit Ludouicus: quam lenire potuisset Georgius Ambaxius, pontificiae regiaeq; amicitiae studiosior, ni ad e- 40 meritos caelos vocatus, superos per virtutum pontem (quem viuens astruxerat) petiisset. Orbatus vnico Achate Ludouicus, ad Carolum Ambaxium scribit, Insubrios exercitus pontifici Venetisq; obliiciat, Ferrariam defendat, & illatam iniuriam vlcisatur. Ecce his Ambaxius (quo duce Iulius Bononiam subiugarat) in Iulium fertur: Mutinam Mirandulamq; expugnat. Sed dum aut armis, aut sanioribus monitis pontificem a pertinacia reuocare tentat, ægra valitudine corripitur, & sceli-*

Venetis à Ludouico vincuntur.

Ludouici fidelitas.

Quae vrbes cui libet conspiratori offerunt. Maximiliani Caesaris ignominia.

Ludouici modestia. Ludouici & Ferdinandi ad Saonam colloquium & foedus.

Venetis pontifici Iulio conciliantur.

Ludouicus ad pontificem seruationem.

Ambaxius cardinalis moritur.

Carolus Ambaxius moritur.

& scelicem spiritum ad aethereos triumphos efflauit. Quod vbi Ludouico nunciatum est, ne tam strenuū ducis mors hostium animos auget, Gastonem Fuxium, sibi attinentem, Nemorenū principatu donatum proregem, ad Insubres misit. Qui receptis Ambaxii exercitibus, in pontificem accingitur. Ille territus, non solum arma terrestria parat, sed pontificias imprecationes anathemataq; fulminat. Ecce, quem nullae humanae vires haecenus obruderant Ludouici animum, religionis malleus pene contriuit. Quod vt dubiae mentis scrupulum deponeret, praesules Galliae Turonis conuenire mandat. Congressi patres (vbi pleraq; & de religione & de pontificis impietate disputarunt) Lugdunum migrant. Ibi Christiani orbis 10 synodum a pontifice expectendam, quam si abnueret, a sanioribus patribus in vniuersum intimidandam, vt ecclesiastici corporis languoribus salubrius mederi, mores corrigi & pax inquietis animis immitti posset: & (si quid in terra violentum pontifex audeat) armis iniuriam propellendam vnanimis decernunt. Hanc patrum sententiam Ludouicus Maximiliano Ferdinandoque innotescere curat. Ille opinio nem laudat, hic vero iudicium solito ingenio, vt dubius differt. Cum cunctatur Maximiliani Ludouicique oratores Iulio preces ecclesiae offerunt. Qui vbi in caput suum parari censuram videt, oratoribus nil respondet, illorumq; principem Auxitanensem cardinalem in mole Adriani sub custodia mancipat. Mox ad Ferdinandum scribit, iam patere Ludouici mentem: quae nil nisi Italiae fasces ambiat, Synodum ea ratione expectere, vt (exacto a sede Romana Ferdinandi amico pontifice) 20 in Parthenopen via pateat. Iam iam extinguendum publicum hostem, qui & Venetis, quae prius dederat, auferre nixus sit, & idem in amicum regē moliat. Nullam illi esse fidem seruandam, qui nec ab ecclesia abstineat. Nunc nunc opus esse, vt catholicum ecclesiae filium & praesidem exhibeat, totiq; viribus matris iniuriam propellat. Minimi aedepol negotii fuit, procliuum ad ferendas zizanias Ferdinandum dimouere. Lectis igitur literis, ingentem (quae Neapolitano regno praesidio erat) militum congeriem ad Iulium properare iubet. Idem & Veneti peragunt. Verum Iulius (ne, dum auxilia expectat, interea hostis in eum irrueret) ingenti auro Heluetios sollicitat, quod Mediolanensem agrum hostili manu inuadant: quod obtinuit. Sed unum praesule (quod inter Heluetios magni habebatur) ordini cardinalium adscripto; irruunt Heluetii: In quos primus exiguum militum agmen Baro Continus, eques magni animi, fert, & supra hominem pugnant occiditur. At Fuxius prorex, hostes auro impulsos, auro facile se repulsurum iudicans, aureorum scutorum molem illis obiecit. Aureo splendore exaerati, abcessere. Eorum tamen aduentu erecti Brixienfes Bergonienfesq; a Ludouico ad Venetos defece- 30 rant. In quos Fuxius excussis Heluetiis inexpectatus copias conuertit. Perq; arcē Brixiensem a suis (qui alacri praesidio, eam defenderant) exceptus, vrbe infectis animis ingreditur. Territi subito casu Veneti, milites & ciues passim caeduntur, vrbsq; perfida a nostris diripitur. Ab his signa in Bononienfes mouit Fuxius, nec hyme 40 terditus, Bononiam obsedit, Iuliumq; in fugam vertit. Praerant cardinalis Papiensis legatus Bononienfibus; qui eo expulso; Fuxium susceperunt. At cardinalis ad Iulium profugiens, a Iohanne Francisco Ruuero, quem Urbini ducem & vrbis praefectum Iulius constituerat, ante pontificias aedes obruncatur. Eo fato pleriq; cardinalium pauefacti, aut Iulii mores perosi, distugunt. Pisq; consilium aulicisq; Maximiliano ac Ludouico vocant. Concurrunt toto orbe patres, citandūq; Iulium decernunt. Citatus venire recusat, & scelerum sibi conscius: culpam armis defendere statuit. Heu heu quod abiit prisca illa pontificum Romanorum sanctitas? quod insons conscientia? qui principum minas floccifacientes; non armis sed virtutum radiis ecclesiam fundauere, consiliaq; non effugientes, sed celebrantes obiecta in se crimina, pleno ecclesiasticae matris senatu diluere. Ecce Iulius qui pastor ouium creditur, ouium vocem non audit, sed misellas obruncat. Quiq; illis pacem proprio sanguine mercari debuerat, inquietem illis imprecatur. Auctus enim & Hispanis & Venetis auxiliis, non lachrymas cum Ambrosio, sed arma cum Iuliano (a quo narium nomen nactus fuerat) in filios ecclesiamq; explicat. Ab eius impetu nil ibi tutum patres rati, Mediolanum migrant, & pontifici 50

Gasto Fuxius prorex creatur.

Consilium Turoni celebratur.

Cardinalis Auxitanensis a Iulio in carcerem mittitur. Iulius ad Ferdinandum scribit.

Heluetii in suburbia inuasit.

Baro Continus occiditur.

Brixia diripitur.

Bononia capitur & Cardinalis Papiensis occiditur.

Consilium Pisannū, in Iulium.

Fuxium obuiam ire iubent. Castra ad Rauennam fixerant Iuliani milites, ingen-
tisque vallo, aggeribus ac profundissimis fossis munierant. Illuc ubi applicuit Fu-
xius, crebris incursionibus hostem ad pugnam prouocat. Sed castris clausus, bel-
li copiam abnegat. Cunctantem, pauefactum, territum, ac vecordem, nostri exi-
stimant: irruendum esse in castra (quibus nec tute latere hostis discat) vnanimes
exclamant. Illum à Rauennatibus commeatu iuuari, se famescere: nescire tam
propinquum inimicum, & vrgentem in ediam ferre, cum mora illi profuit: sibi no-
ceat, sibi ducem esse, qui vel Proserpinam Cerberumque ab inferis extorquere
ausit. Audentem non sequi ignauum esse & perfidiae specimen. Hic sermo tam
increbruit, vt ad Fuxium delatus, stimulum magnanimo eius pectori addiderit. 10
Solennis dominicæ resurrectionis dies illuxerat. Haud segnis Fuxius, sacris pa-
schalibus de more expletis, aciem instruit. Perque cunctos ordines cursitans, mi-
lites ad pugnam hortatur, & canentibus signis, Martem capeffere obsecrat. At nec
tunc hostis in campum prodiit, sed sese claustris obserans; animorum virtutem
non modo, sed & vix ipsi penetrandos Herculi anfractus, opponit. Haud aliter
infremuit Fuxius, quàm circum alta pecudum stabula famelicus rugit leo. An

Oratio Fuxii
ad milites.

ne, inquit, milites, inanes fossulae, tumidi nequicquam aggeres, aut inermes pali hostem vo-
bis eripient? quos nec penitiores Ticini aut Abduæ alnei, nec aerea alpium iuga, nec Perga-
meis cinetæ mœnibus Italiae vrbes, hæcenus terruerunt? Ecce extremus labor, suprema vis,
vltimaque spes hostium, qui viribus diffisi, virtute desperantes, ad dolos, latebras diffici-
lesque Labyrinthos, confugiunt. Nunc animis, nunc virtute, nunc illis vitæricibus armis
opus est, o milites: quibus & Linguisticas barpytas, Insubrium colubrum, Venetumque leonem
fregistis. Ecce Hyberia vulpes supersunt, quæ tot tantisque iniuriis Gallicum nomen affe-
cere. Ecquis tam vecordis animi erit, qui errantes Parthenopeis Rusilloneisque sinibus pa-
rentum amicorumque manes in multos patiatur? Quis ducis illius Nemorsii (cuius me hære-
dem regia fecit liber alitas) crudele excidium non vindicet? ubi & sua arte clausus hostis om-
nem fugæ viam sibi interdixit: propriisque irretitus est casibus. Concurrite ô comites, solido
robore obruite, infringite, perdate, rumpite, fulminate, femineos fornicos, aut vulpinos cu-
niculos. Quis enim hoc virile credat munimentum, ubi inanius sepiis, quàm fortibus ar-
mis plus spei inest? Et si virorum est, maior hinc erit gloria. & viros & virorum propu-
gnacula vicisse, Aut si moriendum est, quæ beator mors optari potest, quàm (dum nec ho-
stis vires nec artes timentur) pro patria occubuisse? Vincamus igitur fortes, obteramus muni-
tos, aut moriamur, & in media arma ruamus. 20

Hæc fatus peditum acies (quibus duo fulmina belli, Molardus ac Iacob: ille
Gallicæ, hic Germanicæ ductores erant) bipartito agmine congregi iubet. Me-
dias autem bellicas machinas disponit. Ipse vero primus inter omnes, nil non Cæ-
sareum, nil non diuinum, sublime, augustum, ingens, excelsum exhibet. Tantus
tormentorum fragor, tantus tubarum clangor subitus exoritur, vt stelliferam cor-
ruere molem pertinacius iurasses. Nam & hostis lethalia fulmina eiacular, & or-
dinibus dispositis, latissimis fossis defensus, nostros eminus à castris arcet. Primo 40
congressu, parilique fato, Mauortii duces, Molardus Crotæ dominus, ac Iacob,
flamiferis bombardarum ictibus collisi, pugnantes occubere. Nec ob id ces-
sere nostri, sed inter fulminum telorumque innumeram plebem irruentes, & fos-

Rauennaten-
sis pugna.

Fuxii virtus.

Petri Nauarri
ad suos im-
properium.

sas, & palos, & aggeres, & machinas superauere: mistisque copiis & pedites & e-
quites inimica in castra penetrauerunt. O si Nemorsum furentem, ferientem, fla-
gellantem, fulgurantem, demolientem, eradicantemque vidisses, Martem ipsum
humanis testum artibus, haud abs re putasses. Infremit, cursitat, dirumpit, euel-
lit, trucidat, præcipitat capita, ceruices, brachia, humeros, crura, equos, ipsasque
integras hostium acies (haud aliter quàm siccam messem edax immixtus ignis) di-
uidit, deuorat, absorbet, deglutit, exterminat. Non tulit tantam suorum stragem 50
acerimus hostium dux Petrus Nauarrus. Sed ubi suos iam terga vertentes con-
spicit: Vah (inquit) vecordes. Sic ne tã sæpe victis ceditis? Et furibundus in Nemor-
sium fertur. Mouere Hispanam præsumptionem ducis asperior increpatio, &
concordatissimi ausus conglomerati. Igitur resumptis animis, qui iam fugiebant,
vnanimes ducem sequuntur. Ecce feralis instauratur pugna. Et incertis volitat
victoria

victoria pennis. Vtrique eam sibi sperant, exclamant, pollicentur. Hinc vtriusque
populi ingens enituit virtus, quam & sepulta iratis in pectoribus odia, & inuictis-
simi duces, & studiosior æmulatio augebant. Sed Fuxius luone Allegrio, eiusque
filio (quem Viuerolii dominum pater destinauerat) Pallicio, Triuulcio; ac cæteris
legionum præfectis concurrentibus, omnem hostium vim repressit. Primo
imperu Nauarrus & maxima insigniorum hostium manus capiuntur. Prorex Nea-
polititanus celeri equo salutem quæsit. Quem secuti ducenti supra mille equites.

Nauarrus ca-
piuntur.

Totidem pedites pugnae se subtraxerunt. Exanimauit vilis comitum ignauia re-
liquos: qui omnem speciem abiicientes in fugam vertuntur. Fugientes nostri per-
sequuntur, opprimunt, interimunt & semianimibus cadaueribus ad quartum la-
pidem vias sternunt. Verum quàm accensi animi, quàm implacabilis odiorum
sentina, quàm denique inuidæ, pertinaces, maleuolæ hostium mentes erant, pa-
tuit. Cum redeuntibus nostris semimembres, ægrisque corporibus per humum
serpentes, resumptis (quæ eis labentibus deciderant) armis: nouum pugnae genus
instaurarunt, & prætereuntium equorum, quinetiam & militum tibias succida-
neis vulneribus infestauerunt: donec obriti, demoliti, conculcati oppressique
languentes animas expirauerunt. At qui nec vulneribus fessi, nec viribus exhau-
sti, integrum adhuc robur retinuerant, aut qui primo imperu trepidiores latue-
rant, omnes congesti, nouam phalangem adstruxerunt. Hos magnanimus conspi-
cit Fuxius ebulliens, victor, & Martio furore adhuc incandescens. En, ait, & Hi-
spanæ mulæ adhuc recalcitrant. Cui Allegrius, qui adolescentes animos satis no-

Mira saucia-
rum rebellio.

uerat (vt iam confertos hostes inuadurum videt) exclamat. Quò periture ruis in-
elyte princeps? Quæ te furia exagitant? vicisti & victis desperatisque laceran-
dum temetipsum crudelis offers? Circumspice obsecro, vix ex toto exercitu de-
curia tibi adstat. Quid in tantam hostium aciem? subsiste paulisper, donec Pali-
cius, reliqui heroes, ac victrices copiae adueniant, quò hi nullo periculo tutiusque
deleantur. Recte monentem obaudiit, & frendens in hæc verba (ergo cunctan-
tem, victoriamque Palicio seruantem conspiciet hostis? Dii melius intrepidam
fufcipiant animam) in densissimam aduersantium turmam se coniecit. Haud ali-
ter tumidas in columbas regius sæuit ales, quàm Mauortius princeps hostilem vim
opprimit, interimit, cædit, laniat, obruit, deturbat: altior morientium gemitus,
& languentium ferit aurea sydera clamor. Mouit Allegrium ac comites cœle-
stis immortalisque Fuxii magnanimitas: adeo impulit, vt salubris consilii im-
memores, haud ancipitem mortem lubentes subierint, vnoque imperu in hostes ir-
ruerint. At illi, vbi tam exiguum, omnique auxilio destitutum manipulum vi-
dent, aperta acie orbiculati, in centralem vterum recepere, concludere, & eminus
lanceas, fustes, sagittas iaculantes, primum equos interemere: dehinc diutina fel-
fos pugna semideos heroes oppressere. Sic inter mortuorum ingentes hostium

Allegrii ad
Fuxium mo-
nitus.

aceruos, illustris ille Fuxius diuiniq; viri occumbentes, melioris vitæ ortum quæ-
runt mors. 40
fiere. Ambigere hic animus (si historiae lex sineret) nœniæ an triumpho potius can-
nendi essent. Nam si Fuxii mores, vitæ splendorem, extremumque fatum: si co-
mitum & in ipsis lethalibus sinceram faucibus fidem inspicias, æthereos trium-
phos terrestri gloriæ prætulisse coniciis: frænabisque lachrymas, & indigentibus
diis congratulabere, ne noua cœlis cessisse sydera ægre ferre videare: & su-
perum beatitudini inuidere. At si quot gemitus, clades, suspiria, luctus hæc fu-
nesta dies Gallico nomini attulerit, attentius confyderes: cyaneos ploratus ex-
uperabis. Fateor insignem illam nobis victoriam dedisse, nec impunitam Fuxii
comitumque necem fuisse: quippe Palicius, Triuulcius ac nostri superstitis ex-
ercitus, sacrilegos impioque syderei sanguinis sparfores, ad vnum obruncaue-
re: Rauenam expugnauerunt: vbi Medices cardinalem cepere. Et Nauarri (vt suspi-
cor omine freti) qui Fuxium viuere æternaque & imperitura gloria fama que per-
frui, proregem vero Neapolitanum suumque (qui ignauiter quò dedecoram pro-
ferrent vitam, à pugna abcesferant) periisse exclamauit, vt & viuenti ætheræq;
animæ meritum triumphali funerea que pompa, victoris quod terrestre reliquum

Fuxii & soci-
um mors.

Cardinalis
Medices ca-
pitura.

erat, longo ordine pullati præeuntibusque captiuis Mediolanum & laudantes & illachrymantes efferrî curarunt, gementemq; monodiam triumphalibus præconiis miscentes, matri deorum reddidere. At sanguinea hæc victoria Ludouici foelicitatem pene extinxit. Et publicam eius imperio calamitatem subiecit. Nam ut primum Iulio nunciata est, territus Neapolim profugere fere decreuit: ne Romæ à nostris interciperetur. Verum ubi optimam nostrorum partem militum (nescio quo suo) à Ludouico exauctoratam accepit: crexit animos. Maximilianum per crebriores litteras: Heluetios per Sedunensem cardinalem excitat, sollicitat, pulsat, quo ille his per Veronensem agrum ut Venetorum & Hispanorum (quas coadunauerat) reliquiis facilius iungi possent, liberum haud abneget transitum. His vero quàm maximis possent copiis in Gallicum hostem suppetias ei ferre properent. Nec mora, parent vtrique. Ille natiua fraude, his feritate armisque cinguntur. Tantos in se conspirari motus cum rescit Ludouicus: Claudium Sciffellium Massiliensem præfulem ad Maximilianum legat. Sed & Ludouicum & prudentem legatum ille decepit. Nam dum se amicissimum, sedusq; quod Cameraci filia sanciuerat, seruatorum iurat, Maximilianum Sforciam, Ludouici filium, Heluetiosq; in Italiam per Veronensem agrum immitit: qui pontificiis, Venetis ac Hispanis copiis aucti, regiam ditionem crudelissime incurrere vastareq; ceperunt. Tam subitam (cui nec Ludouicus Maximiliani Cæsaris dolo præuentus obistere poterat) hostium colluuiem ecclesiastici patres, qui in Iulium Mediolani coiuerant, ipseque regius senatus, ubi accipere: migrandum in Galliam exemplo censent: idq; tam raptim, tam trepide exegere, ut dum minus caute Medices Cardinalem obseruant: elapsus libertatem quaesierit. At Palicius collectis vndiq; nostrorum cohortibus, Mediolanensem Brixiensemq; & aliquot ex insignioribus arces præfidiis munit, & cum reliquis (qui pauculi supererant) militibus Ticinum occupat. Sed tam ab hostibus, quàm à perfidis ciuibus (quibus Gallicum nomen semper exosum fuit) circumuentus, non sine maximo periculo euasit, & patriam comite Triuulcio repetiit. Nostris abeuntibus, hostis minimo negotio vniuersam Insubriam occupauit. Sic pulsus Italia Ludouicus, ad vlciscendam iniuriam animum conuertit. Sed ecce, Alebretus princeps, cum Iohannis filii Nauarræ regis oratoribus ei offeruntur: qui Hispanum regem Nauarræ regnum numerofo exercitu inquietare nunciavit: obsecrantq; ut amicissimum regi, in perfidissimum hostem, opem ferat. Annuit fidissimus rex, amicisq; causam, quàm propriam protegere properauit, & comparatis copiis, Dunensem principem in Aquitaniam Nauarramque euestigio ire iubet. Trimollium vero & Claudium Sciffellium oratores ad Heluetios destinat, qui illos reconcilient. Sed & militum & oratorum inanis labor fuit. Nam dum princeps Dunensis in Aquitaniam tendit: ingens Anglorum classis Aquitanico in sinu fluctuare nunciatur. Visum Dunensi minus consultum, nudam præfidiis deserere prouinciam: ne & Anglus eam occuparet, & se vterius prodeuntem intercluderet, nec posset Hispano à fronte resistere, si à tergo ab Anglo premeretur. Scribit igitur ad Ludouicum, auxilia augeat. Ipse vero interealenî incesu per Aquitaniam præfidia disponens in Nauarræ fines exercitum ducit: tardiuscule tamen. Nam antea quàm applicuisset, Pampillonam, in saltu Pyreneo Nauarræ principem urbem, Hispanus, pulso Iohanne rege, occuparat. Sed Anglica classis, cui Admiralus præerat, ubi nil inermis aut indefensum Aquitanicis oris: iamque & Borbonium & ipsum Franciscum Vallesium auxiliares nostris venturos didicit, versis velis in Britanicum mare se recepit. Quod etsi nonnullæ Gallicæ naues in conspectu essent, dubiæ tamen, nec configere ausæ (nam & numero & viribus impares erant) vim hostilem patientius diutiusque tulere, donec Primangaius regis naus (quam Anna illius auctrix à proprio Britannarum ducum insigni torque cordigeram nuncuparat) Magnanimus ductor, regiam Anglorum nauem (cui Admiralus infidebat) prospiciens, in eam vela dari iussit. Idem & Admiralus, ut se impeti videret, paribusque animis signis vnde quaque canentibus curat. Non aliter esurientes

Triumphans
vixit finis.

Littera Iulii
ad Maximilianum,
&
Heluetios.

Cardinalis
Medices au-
fugit.

Palicius et no-
stri in Gallia
se recipiunt.
Omnis Insub-
bria à Ludouico
desiit.

Trimollius et
Sciffellius ad
Heluetios te-
gantur.

Anglorum
motus.

tes falcones prudentesque grues, rostro vnguibusque armati: infestis explicatisque alis, quàm regis naues plenis lintheis, tonantibus fulgurantibusque machinis ac ingruentibus iaculis, primo impetu concurrunt. Mox nexæ vncisque hamis compactæ, ubi iacula defecere, acerrimam pugnam multis vtrinque cadentibus, manu conseruere. Sed è nostris quispiam (cuius nec nomen accepi) ignem in Anglicam misit: qui antea quàm naues diuelli potuerint, ambas deuorauit: solus Primangaius (ubi nulla salutis à flammis patuit via) in mare armatus sese præcipitem dedit. Terruit reliquam Anglorum classem Admiralus regiarumque nauium excidium. Sed longe magis ductoris nostri magnanimitas: qui cineres suos hostilibus misceri non tulerit, & æque ac eorum manes, per Neptunias tartareasque vndas persequutus, Curtio cordatior, æquoreos furores viuens armatusque subierit. Quod si fid animi cæteris sit, nusquam se tutos arbitratur. Hinc quantum velis, quantum remigibus possunt, Angliam repetunt. At ingentior Hispanum metus inuasit: ubi Borbonium, dehinc Franciscum Vallesium à Ludouico missos, in se mouisse audiit. Nescit quid fingat aut moliat: ut qui de imperio suo actum (ni adhuc novos texere dolos fortuna tulerit) non diffidat. Accessit illi malo omne Iulii pontificis in opina mors, quæ iam fere obtusum in amentiam detrusit. Hinc namque Anglum fugientem videt: hinc amici pontificis occasum audit: hinc Gallicam in se virtutem aggeratam conspicit: pontificem suscitare cum nequeat, amicum saltem illi sufficere cupit. Sed id exequendi venia non datur. Cum auxiliarem classem (qua nostros retunderet) reuocare minime posset, & violentius ipso Marte numen Vallesium instare non ambigat, in tam anticipati negotio consilium fors Ludouico (ut reor) in sena attulit. Audiit enim Trimollium apud Heluetios tempus inuatum terere, & Anglum, classem in nos reparare. Hinc si à Ludouico inducias petat, non negaturum. Hacq; arte Franciscum à se repulsurum sperat. Petiit ergo & exorauit à Ludouico (quid mirum? si in eum totus orbis conspirat) inducias.

Quibus reuocatus Franciscus, cum exercitu ad focerum rediit. Hac saltem gloria conspicuus, ut sola nominis fama victorem hostem belli pausam supplicem expetere coegerit. Sed longe dispar fuit Trimollii Sciffelliique reditus: qui fere exacto apud Heluetios semestri, nil nisi belli minas retulere. Indoluit Ludouicus efferæ gentis pertinaciam: quos ubi blanditiis frustra tentari accepit, igne ferroque demulcendos decreuit. At ne Leo pontifex (quem cardinalem Medices hæcenus diximus, quique in demortui Iulii sedem, vnanimi cardinalium assensu euectus fuerat) quidpiam in se moliretur: Sciffellium mellistua præpollentem facundia ad eum destinat: coactisque egregiis copiis, Trimollium, Triuulcium ipsumque Albanæ ducem ac Robertum Marchium, Insubriam repetere imperat. Præsto fuere inclyti proceres, & superatis alpibus ad Nouariam castra posuere: ubi cum Heluetiis Maximilianus Sforcia, in eo (qui patri fatalis fuerat) agro exercitum duxerat. Sed non eodem cardine cœlici orbis semper voluuntur. Nam qui aliquando hosti sinister fuit ager, nostris infelix fuit. Quippe qui ob recentes pluuias paluster erat: nec poterat equestris phalanx, nec ipsæ rotatæ grauioreque machinæ luteo cœno emergere. Pedites (cum impares inimicis essent nec ab equite aut subsidiariis tormentis iuuarentur) primi funduntur: inter quos Florengius Iamesiusque ambo Marchii filii (plusquam humanum credi possit) pugnauerunt. Sed & paterna virtus tunc enituit. Illos ut audiit viriliter dimicantes occubuisse: nil eo fractior, inquit: Nec exanguia quidem corpora hostis triumphabit, & per medias densasque Heluetiorum turmas terribilis gradiens, geminam prolem fere exanimem lethalibusque confossam vulneribus, retulit. Dii tamen (quibus magnanimorum cura est cordium) in pristinam salutem eos & patri & patriæ reddidere. At equites fusam peditum aciem, seque terreis fere compedibus tentos videntes, vterius progredi minime ausi, in fugam vertuntur. Sicque victor minimo negotio Maximilianus euasit. Ea victoria Maximiliani Cæsaris Margaretæque filis animos auxi-

Cardigere na-
vis à Anglica
pugna.

Amba naues
cōburnuntur.

Iulius ponti-
fex moritur.

Inducie Petri
mando à Ludouico
conceduntur.

Iulio sufficitur
Leo, ad quem
Sciffellium Lu-
douicus desti-
nat.

Marchii vir-
tus.

Nostris ad No-
uariam funduntur.

quibus visum est, nunc tandem Ludouicum vinci posse, si Anglus auro armisque præpotens, in Galliam traicere, & Heluetii Burgundiam infesto agmine infestare non abnegent. Solicitant igitur utrosque, properant accelerentque patientem victoriam capefcere. Quod etsi moriens Henricus v. i. Caroli v. i. i. auxilio Anglorum rex filio Henrico, qui nunc Anglis imperat, prohibuisset, ne Francorum amicitiam desereret: Plus tamen paternis monitis apud magnanimum regem laudisque cupidum iniquorum consilium valuit. Hinc citissime classem parari præcipit. Tanti motus pernix nuncius ad Ludouicum delatus (ni prudentissimus fuisset) terruisse poterat. Sed vt arridente fortuna nusquam elatior, sic aduersa infraactor apparuit: salubrique fretus consilio, Trimollium ad Heluetios sedandos auro onustum mittit. Piennarum vero dominum ac magnum Seneschallum Picardie Normaniaeque vicarios, earum regionum portus, vrbes, atque præmunire iubet; donec ingentior conscribitur exercitus. At Heluetii antea quam ad colloquium Trimollium admitterent, centena millia nummum aureorum petiere: non aurum, sed Ludouici amicitiam omnino spreuere. Acceptoque auro, Trimollium, in Burgundiam iam penetraturi, vacuum remisere. Festinauit Trimollius in Burgundiam, cuius prorex erat, vt (quantum pro tempore liceret) prouinciam muniret. Sed tam præcipientes Heluetii regios in fines, igne ferroque omnia vastantes irrepere, vt vix vrbiū portas obserandi horæ superfuerint. Quantas tamen potuit, Trimollius è vicinis præsidiis copias congeffit, & Diuione aliquantisper munito, illic hostem pro virili sustinere statuit. Nec mora, obsidetur semireparata in vrbe, machinisque ac omnium telorum specie impigre oppugnatur: nulla spes auxilii, nulla salutis, si (quod auaras Heluetiorum semper excæcauit mentes) aurum non suffragetur. Hæc sola in eos arma posse videntur. Impetrato igitur colloquio, Trimollius ingentes thesauros pollicetur: centenaque nummum aureorum millia primo congressu profudit: & sic quos armis retundere non poterat, auro victos obsidionem soluere & patriam repetere compulit. Sed non his armis Anglus, qui iam Callisum aduentarat, repelli potuit. Quinimo Sufforcii ducem ac Tallibotum cum bona exercitus parte (dum ipse à maritimis laboribus paulisper respirat) Ludouici fines inuadere imperat. Qui nil segniter agentes, ferro igneque omnia vastantes, Morinum obsedere: in quos Longa villa dux, ac nonnulli proceres haud spernendas copias duxere. Sed dum obsessos comætu referre molientibus, ex eis fere insigniores capiuntur: vinctique in Angliam ducuntur. Ea res Ludouicum (etsi ægre valeret) è Vicennatum proxima Parisiis arce, digredi coegit: præmisso prius cum exercitus parte Francisco Valesio. Sed Anglus, qui Callisii adhuc belli auspicia captabat: Maximilianumque Cæsarem præstolabatur, vbi Franciscum in se accingi audiit, solo nomine territus (ne priusquam suis iungi posset, ab eo interciperetur) properauit à Callisio Morinensem obsidionem petere: idque tam palatim, vt fama tulerit, si Piennius suos non prohibuisset, facile in manus nostras concidisset. Cui ecce tristior nuncius, regem Scotorum in Angliam cum numerofo exercitu penetrasse, retulit. Pœnituit nil mirum tam temere & patriam in discrimine vicini hostis deseruisse, & in tam potentissimum regem contra paternam mentem mouisse. Augebat etiam indignationem bilemque exasperabat Maximilianus Cæsar, quod præter fidem iuratum cum pollicitis auxiliis nondum venisset. In se tamen Franciscum Valesium Bononiumque ab Abbatifuailla parari, audiebat: quibus etsi copiis numerosior sit, hæsitat tamen an suis fidere queat, vt qui patria blandissimis Maximiliani sermonibus eum abstraxerant, forsitan derelicturi, si victoria Scotorum regi sororia cedat. At dum his fluctuat Syrtibus, ab vxore illi redduntur literæ Scotorum regem, deletis fere ad internicionem Anglis occubuisse. Scotos vero regis fato (licet victores censerentur) territos, proprios lares remeasse. Vix legerat literas: ecce & Maximilianum ad secundum lapidem auxiliarem adesse accepit. Hinc, qui iam fortunæ maledicebat, resumptis animis audentior gessit. Et quò felicioribus

Heluetii in Burgundiam.

Heluetii precio in patriam remittuntur.

Longa villa dux & plerique nostris capiuntur.

Angli anxietas.

Rex Scotorum moritur propter viros & victor.

ribus auspiciis Maximilianum exciperet, Morinum acerrime oppugnari imperat. Sed nec Maximiliani aduentus victoriam illi parturiit. Nam Morinenses validissime tutati (cui Pontis Remigii hæres dux erat præsidio) hostem iterum atque iterum insultantem, fortiter à mœnibus arcuere. Sed tandem longa obsidione fessis, omniumque comætu exhaustis, pacis conditiones longa dierum intercapedine tractare cœperunt: idque iubente Ludouico, qui iam satis scius, quam difficiles bellorum sint exitus, Heluetiosque ac Hispanum nil aliud, quam pugnae finem explorare, qua aut omnino victus ab eis diriperetur, aut saltem vincendo fractior facilius vinceretur, Anglo nusquam congredi proposuerat: quem & à Maximiliano auri bibulo thesauris aperte emungi, & diutino bello infringi sciebat, paruique existimabat, si exiguum auro tantis sudoribus tantoque auro emptam, Anglus tandem obtineret. Eapropter ardentem Franciscum obsessis suppetias ferre prohibet, donec ipse cum integro exercitu adesset. Obsessis vero, vt urbem quam poterint, diutius detineant: cumque nec amplius per inediam id licebit (si ipse auxilium interea non tulerit) æquis conditionibus dedant. Regium Pontremigius imperium optime expleuit. Longis enim ambagibus interpolatisque induciis hosti toto bimestri illudens, tandem vbi nil, quod mandari posset, famelicæ amplius vrbi supererant, eam deditit. Ipse vero cum integro præsidio omnibusque impedimentis armatus, instructaque acie per medios hostes incedens, ad Ludouicum inuictus se recepit. Mirabantur Maximilianus Anglusque infractam Gallici præsidii virtutem, quam nec ipsi nec iniquus etiam liuor carpere possent. Hinc Maximilianum altius suspirantem exclamasse ferunt: O feroces inexpugnabilesque animi, quis vos conteret, quis duras ceruices subiugabit? Cedentibus igitur nostris, inimicæ acies vrbe incedunt: quam etsi illæsam seruare Anglus iurauerat: Cæsari tamen milites datam fidem fregere, miserisque ciues diripere, ac potissimum vrbis partem incendere. Interea Ludouicus in Corbieni agro contracto recensitoque exercitui Franciscum Valesium imperatorem præficit, iubetque, si Anglus Sommam flumen ad se traicere tentet, prohibeat. Sin minus, nusquam illum adoriatur. Illinc Corbiam, dehinc Ambianum se recipit. Et ecce distincti in diuersa studia Tornacensium oratores ei offeruntur. Pars enim vrbis in fide Ludouici perstare decreuerant, pars Anglo antea quam è patria solueret, vrbe se prodituram conuenerant. Petebant ergo fideles Ludouici præsidium: perfidi vero, nil tam potenti vrbi opus esse contendebant. At dum Ludouicus Sinoni quam Laocoonti plus credit, Anglus Maximilianusque ad Tornacenses euolant, & intra mœnia è composito excipiuntur. Quæ res vbi Margareta Austriae innotuit, nil morata, contractis insignioribus ac formosioribus vndeque puellis, cum Carolo nepote ad patrem Anglumque festinauit: sperans Tornacum nepoti facillime ab Anglo se exoraturam. Vbi appulit magnanima mulier, ludi publici festique dies celebrantur, lautissima conuiuia nouorumque irritamenta amorum choreæ, posthabito belli studio, per totos dies ipsaque noctes crebescunt. Quid moror? nõ aliter Antonium Ægyptiæ blanditiæ, quam Anglum Belgicæ illecebræ irretiere. Hinc captato Maximilianus ac Margareta tempore, ab Anglo urbem nepoti dono mellita facundia petunt. Iam non abnuebat liberalissimus princeps, sed Tallibotus id præsentiens, regem (ac secreto aliquid dicturus) ab eorum conspectu seduxit. Remotisque arbitris his verbis alloquutus est. *Ea ne fuit mens, serenissime rex, cum à Carolo nepoti patria in antiquos hostes soluisi, victoriam (si quam deus optimus maximus largiretur) integram in famineos sinus demergere? fuit ne hoc tuum institutum, vt non patria propriae que gloria, sed Austriae sanguinis militares? Hi sunt triumphus, quos penatibus diis referre paras, vt victorem muliebribus laqueis vinctum succubuisse non pigeat? Certe precor quibus te ingenita astutia circumuenit dolis. Maximilianus qui Morinum desolari imperauit, & nunc muliebri lingua Tornacum extorquere molitur, quò ex victoria nil tibi super sit, ingloriusque patriam repetas. Taceo illius inexplebilem auri sitim, quæ (etsi Myda aut Crespo opulentior fueris) gazas omnes tuas ebibet, deglutit, obsorbet. Respira paulisper inuictissime rex, & te ipsum consule, ne post emunctos thesauros, gloriam quoque tuâ Austrii rapacitas deuoret. Ingenium regis animi lenis amicaque obiur-*

Maximilianus et Anglus Morinum obsident.

Morinum auri bibulo thesauris.

Suspirans Maximilianus exclamatio.

Tornacensium Angulo deditur.

Maximilianus & Margareta ab Angulo Tornacum in munus petunt. Talliboti ad Anglum oburgatio.

gatio perstrinxit. Immutauit ac cupidineis pharetris præualuit, mutus, suppu-
dens, roseoq; tinctus ora rubore ac Massinissa à Scipione sese ad Maximilianum
Margaretamque proripuit. Credidere illi ad se rediisse, quæ petierant vltro lar-
giurum. Instant, perstant, vrgent ardentioresque nepotem cum eo sibi commu-
nem offerunt, qui & urbem illi fidiissime seruaturus, & æternum pariturus sit. At
ille ingemiscens anxius fessaq; voce respondit: Parcite principes super illustres ab
eo quem amicum nostis exposcere: quod non sine perpetuo dedecore daturus sit.
Grauiorem æquis non tulere animis illi repulsam, sed nepotem trahentes; à rege
indignationes abiire: & citatis suis eo in salutato Flandriam reperire. Suspectam
abhinc habuit Maximiliani Austrii; stemmatis fidem Anglus, nec solum cum
Ludouico negocium sibi esse, sed cum his; quos amicissimos sperabat, perpexit.
Vocato igitur consilio, cum Franciscum Valesium sibi insidiantem haud dubita-
ret, antea quam Maximiliani abscessus ei enunciatum, præfidiis Tornaci relictis,
Callisium properauit: & illinc in Angliam vela dedit. Eo abeunte, Ludouicus mu-
nitis Picardiæ arcibus, Parisios, mox Blesas repetiit: vbi ab vxore lætissime susce-
ptus est. Sed & eius quieti Heluetii iterum inuidere visi sunt: qui Burgundiam se-
se inuasuros iactabant. Ad quos reprimendos Borbonium cum iusto exercitu di-
mittit. Sed illi tam inuicti imperatoris virtutem expatienscentes, se foedere, quod
cum Trimolio percusserant, adhærere significarunt: si, quæ Insubrias adhuc de-
tinebant arces, præfidia (quæ vel fame peritura erant) Ludouicus reuocaret. Ex-
ceperit conditionem Ludouicus, sicq; milites Insubri rediere. Sed inter ceteros Au-
binicus Brixienfi arce instructa, acie armatus prodit: & patrios lares repetiit. Eo
abscedente Hispani arcem occupauere, Venetis credentibus; illos à se precariam
habere. Sed vbi in vanum eam repetiisse cognouere, pœnituit tam infidæ genti, fi-
dem dedisse. Hinc si Ludouicum reconciliare sibi possint, tentare constitiunt.
Erant Lochiis mancipati, Bartholomæus ille Aluianus, insignis imperator, & An-
dreas Gritius ex illustrioribus Venetorum proceribus: quibus Veneti mandant
pro virili tentent Ludouici animum demulcere; & Venetorum amicitiam illi
haud indignandam suadere. Properant captiui: Ludouico Venetorum mentem
aperiunt, qui rem sibi frugi fore ratus: non sperendam Venetorum (si sincerasit)
amicitiam esse respondit, captiuosque ad se vocat, & secreto colloquio audit. Illi
iam rem firmaturos pollicentur, & id Venetis euestigio rescribunt. Non distule-
re Veneti, legatos qui scædis cum Ludouico ferirent, mittere: qui æquis condi-
tionibus liberatis lauteque à Ludouico donatis captiuis, perpetuam regi amicitiam
pro principe senatu populoque Veneto iurauere. Sed interea dum Veneti pacem
firmant, inuida mors Annam Augustam, Ludouici castissimam in tredecimo su-
pra quingentesimum & millesimum, anno Idibus Ianuariis, pro dolor, exanima-
uit: quam regio funere Blesis, Parisios dehinc ad Dionysium cœnobium magna
impensa, sed longe profusioribus gemitibus publicisq; lachrymis efferrî curauit.
Natalesq; sibi Blesas (quas vnice prius dilexerat) funestas exorsasq; abhinc habuit:
& à quibus paucis post diebus diffugiens Parisios, ad Vicennarum arcem venit.
Nec ibi luctum rumpere potuit, sed sancti Germani in Laia arcem (quæ placidissi-
ma est) petiit: nec quemquam ibi, nisi pullatum, ad colloquium admisit. Atgebatur
indies tristi in pectore dolor, nec vllâ mitigandi via patebat: si geminæ natæ
Claudia Renataq; dirum frangeré mœrorē nequeant. Illas igitur à Blesis ad se vo-
cat, quæ natua gratia ægrum parentem aliquantisper solatæ fuere. Illuc conuen-
rât totius Gallici imperii heroes, præcipue quos Aquitanica ac Picardia expeditione
plusquam Cæsarea liberalitate sibi deuinxerat Franciscus, quibus visum est, v-
niuersæ reipublicæ expedire, vt per ætatem Claudiæ eatenus prorogatæ nuptiæ
adimplerentur. Eapropter regem adeunt, supplicesq; obsecrant: ne tam desidera-
tos Gallico orbi hymenæos diutius protendat. Placuit Ludouico communis illu-
strum virorum zelus, intimoque pectore gestiit: & quas optabant nuptias, to-
tis animis indulsit. Quid plura? publico applausu Franciscus Claudiæ vxor-
rem duxit. Sed nec ibi defuit Annæ desiderium: Voluit enim Ludouicus pul-
latas esse nuptias. Quibus expletis (nescio quò referent, nonnulli enim fa-
mæ,

Maximilia-
nus et Adar-
gareta repul-
sam egreseren-
tes, indignati
abeunt.
Anglus pa-
triam repetit.

Heluetiorum
motus reprimuntur.

Præfidia ab
Insubria reuo-
cantur.

Veneti Ludouico
reconciliantur.

Anna Augu-
stam oritur.

Nuptiæ Fran-
cisii Valesii et
Claudiæ cele-
brantur.

mæ, nonnulli longæ villæ duci, qui adhuc captiuus apud Anglos erat, adscribunt)
prope diuinæ Mariæ Angli regis germanæ elegantia, formâ, venustas ad Ludoui-
cum delatæ sunt. Incaluere iam senescentis medullæ, visumq; illi est Mariam ali-
quando terris pacem tulisse, & id alteram Mariam iterum posse. Quamobrem Io-
hannem à Sylua præsidem Rothomagensem ac Boherium, Normanniæ quæsto-
rem, oratores legat: qui Mariam ab Anglo sibi coniugem perant. Festinant illi re-
gis votum exequi, & in Angliam traiciunt. Qui vbi Anglo regiam mentem aperu-
ere, protinus obtinere. Paratur ergo regia classis, quæ nympham vectura sit. Id
vbi Ludouico innotuit: accersitis toto imperio heroibus, & tunc primum pullam
vestem exutus, in Picardiam (quod ventura erat) iter arripit: electosq; nonnullos re-
gii stemmatis proceres, qui Mariam excipiant, Callisium mittit. Illuc vix appule-
re, & ecce regia classis in portu adest. Procedunt reguli & cœlestem deam ouantes
suscipiunt. Illicq; aliquot dies morati, eam Abbatissuillâ, vbi Ludouicus præstola-
batur, deducunt. Processere illi obuiâ Franciscus Britonum ac Vallesiorû, Alenco-
nius, Borbonius, duces: Vindocinensis & pleriq; comites, ac reliqui Gallici princi-
pes. Nec potuit ipse Ludouicus differre, quin consensu insigni equo, intextoq; pa-
ludaturo auro, obuius illi fuerit. Quam vbi conspexit, dato osculo blandaq; salute,
in urbem rediit, à qua ingenti læticia excepta est, & ingenti ore Ludouico diui
Dionysii die nupsit. Labor esset his, quos mellifluis oblectat, Parnasus fontibus,
qui vel Apollinea præcingunt tempora lauro, Epithalamium hic canere. Sat sit
historicæ modestiæ, hæc nuptias, Pelei Thetyosq; connubia vicisse. Quibus &
religiose & magnifice expletis, post v III. diem Abbatissuilla digredientes, perq;
Picardiæ vrbes, quæ transitus eis fuit, summo applausu excepti, tandē in diui Dio-
nyssii ædem venire: vbi mote reginarum vnctâ coronataq; Maria triduum fere
exegit. Hinc Parisios, gestientes, iubilantes, laudantes, psallentes, ouantesq; lætissi-
ma regina ingressa est. Vbi celebratis per Britonum Vallesiorumq; duces, ac cæ-
teros Franci imperii regulos, hastiludiis, mensum totum festum iucundumq; ex-
pleuere. Hinc donatis regis muneribus, dimissisq; Anglis, qui reginæ comites fue-
rant, Ludouicus & Maria sanctum Germanum in Laia petiere. Vbi aliquot diebus
exactis Parisios rediere. *Heu heu extrema gaudii luctus occupat.* Ecce infœlix morbus
Ludouicum inuasit, quo post octauum diem mortales artus exuere, Calendis Ia-
nuarii MCCCC. ac XIII. regni sui decimo septimo, ab implacabili Parca co-
actus est. Quod reliquum terrestris fuit, in æde diui Dionysii, ad Annæ coniugis cha-
rissimum latus, magna impensa humatum est.

SIDERO iurare iam coruscante Ludouici spiritu, certissima patriæ salus,
Franciscus Vallesius Augustus, diuis Carolo Sabatense Ludouicoque Engolismæ
ducibus superinclya ac optatissima progenies, tertio affinitatis gradu Ludoui-
cum attingens, auspiciatissimulq; gener, Gallici habenas imperii recepit. Quem, vt
præsentissimum numen, primumq; mortalibus principem, benigni cœlestes exhi-
berent, primum sacri huius nominis, primi mensis Calendis, prima hebdomadæ
luce primariæ, gentis scepra, & in ipsa nostri sæculi primaria florentissimaq; vr-
be faustissimis aibus suscipere voluerunt. Verum nec superos studiofior hæc cu-
ra fefellit. Magnitudo enim clarissimi eius nominis vtramque Apollinis domum
impleuit. Prudentior numinis nutus, geminas Iani fores pro arbitrio aut claudit,
aut reserat, eius auspicia cuilibet labori fœlix principium largiuntur. Augetur
Christianissimi populi principatus, tam clementissimo augustissimoq; Cæsare im-
perante. Vrbs decor, sublimitas, ciuilitas ac religio ampliantur, eo principe remi-
publicam moderante, ad quem cætera diuinitas non opinione, sed exploratissi-
mo argumento colligitur. Quippe, si maiestatem eius consideres, quid ipso Ioue
haud dignissimum videbis? si proceritatem, formæq; decorem, nonne iuuenilem
Phœbi venustatem (si te claritas tanta non excepat) præ oculis habes? si faciundiam,
nonne Mercuriû iussa deorum explicantem audis? si gratiâ, nonne Venerem, Cha-
riteq; diuinis ludentes ridentesq; labiolis amas? Si quos lucis radios gemino cor-
nu, huic misellus, huic fortunatus partitur, Phœbenne ipsam infestiores tenebras
propellentē adoras? At sentiant potius hostes Martias eius vires, tententq; Hercu-

Maria An-
gli regis soror,
Ludouico nup-
sit.

Ludouicus
moriuntur.

C. A. P. 5.

Franciscus me-
rito primus
dicitur.

lea eius dextera clauam euellere. Nos vero Saturnia aëreaq; sæcula hunc cœlestiū virum congestorem retulisse gestiamus. Accedant deiformis eius animi præcellæ dotes, quæ imbécillam nostræ mentis aciem eximiiis illis, quos vibrant, fulgoribus adeo perstringunt: vt neq; intrepidum fas sit, fulgentissimis illarum radiis oculum obicere. Quinimò proficiscentem ab æterno luminum parente perennem sacrationis spiritus lucem, ab eo nusquam diuisibilem, superna pasci sapientia, cominiqu; omnipotentia perfrui, piētissime credimus. Si enim, quò ardore frigescentem Ludouici senio rempublicam refocillarit, pēpicias: seraphicis eam restituisse ignibus fatebere fororium. Nempē Alenconii dūcem Armigniaci comitatu: dehinc Biturigum principatu donatum Normanniæ proregem instituit. Borbonium, militiæ principem (quem Conestabilem vocant) creauit. Vindocinensem ducalibus auctum titulis, Picardiæ vicarium, dum Piennius diem clauserit, destinavit. Sed quid per singulos regii stemmatis semideos versor? cum neq; immensis quot muneribus, dignitatibus principatibusq; illos ampliauerit omnis Parnaseus labor exprimere: neq; historiæ hæc humilitas referre possent. Vnum fat sit his seraphicis amoribus: nostro numini nunquam lacescere studio, nec sanguinis tantum, sed ardentissimi fidiq; spiritus nexibus inuictissimis & adhærentibus længuescentes nuper imperii neruos nouis viribus adeo calfactos, instauratos, roboratosque: vt æque, ac canum latratus Cynthia, hostiles minas Francæ expateat in monarchia. Quin etiam nec his finibus cohibita est, supracœlestis huius, quæm colimus, animi flagrans in patriam piētor cupidō. Enimuerò vt sortem solidam constantemq; vidit, ne in viciā effrenis laberetur, Cherubinea eam prudentia moderandam instituit. Quo suæ inconcussam clementiæ thronum firmiter stabiliret. A quo legalia oracula, ne tærei intemeratæ amnes sapientiæ, fulgentissimiq; iustitiæ radii scaturirent, miantent, ordirentur, ærumnasq; nostras illustri coruscatione & salubri aspiramine leuarent. Ipse autem super celsissimo residens folio Claudiam Iunonem, quæ æterni amoris, casto pectore, fidereisq; oculis, flammulas ebiberet, ac nostri Iouis clementiæ largitrix, conciliatrix, Cybele fecundior, deorum progeniem, aëtorum innumeræ plebi æquaret, à dextris constituit: Fœlicem vero de ipsa ram Ludouicam, quæ prudenti speculo fatalia decreta terminaret, Solomone piētor Franci-
Prima celestis Zerarchia.
Alcēōis No-
 manna pro
 rex.
 Borbonius Cō-
 stabilis crea-
 tur.
 Vindocinēsi,
 ducalibus ti-
 tulis augetur.
Solomoni piē-
 tor Franci-
 cus.
Secunda Ze-
 rarchia.
o miserabile
 Dei verbum,
 quātam vim
 patrii

est ista quæ ascendit per desertum deliciis affluens, innixa super dilectum suum, qui pascitur inter lilia. Et quem præteritis excubiis inuenit, & tenuit donec introduceret in domum & cubiculum matris suæ. Hæc est, quæ progreditur quasi aurora confurgens, pulchra vt luna, electa vt sol: terribilis vt castrorum acies ordinata, tota pulchra & in qua macula non est, perennis & inconcussa fides. Quæ deaurato caritatis vestimento ornata: & in fimbriis aureis sanctorū meritis circumamictur, quæ ab antiqua philosophantiū Græcorum, Hebræorum, Chaldæorum Latinorumq; doctrina in tenebris expetita, pernoctantes tamen pertranſiit & ab occiduo Iesu optimi maximi sepulchro, vt aurora confurgens, rosidas diuini ortus portas reserauit: pulchra vt luna sine macula, veri Apollinis lumē excepit. Electaq; vt sol, lucis radios populis, qui ambulabant in tenebris partita est: & ascendēs per desertum Asiæ, per desertum Africæ, perq; maximam Europæ partem spreta, irrisa: tyrannorumq; insidiis impetita, hæreticorum venenatis dentibus lacerata, tandem dilectum vnicum inter lilia pascentem inuenit, tenuitq;: super quem innixa deliciis affluens terribilisq;, vt castrorum acies ordinata, procedens Geticos furores, Lombardam rabiem, Hispanam perfidiam, Punicas insidias, Cerbereosq; vniuersæ Asiæ latratus sæpissime compeſcuit. Quid mirum? Ergo, si inuentum hunc vnice amat, obseruat, colit, veneratur, cœlestis gratiæ oleo linitum, & integritatis diademate à superna luce genitrice in celebri desponsationis die coronatum, Christianissimiq; nominis celeberrimis titulis illustratum, principibus veram dei imaginem, principandiq; auctoritatem à supernis principantibus sibi elargitam, benigno sydere præbentem, angelicis sui imperii senatibus archangelica functione nativæ lucis fulgores & maiestatem sociali quodam iure communicantem, ac extrema zerarchialium excellentiarum ab excelso suo serenitas throno, per ineffabiles æterni spiritus intelligentias complectentem, perfrentem, congerentem. Sed vbi vnctus & coronatus? In Remensi Gion. Quid enim Gion, nisi luctatio? aut arena: ecquis remos sine luctatione rexit? Aut quis ignorat, quàm dextro remigio Clodoveum diuus ille Remigius, per vndas sacri baptismatis, in salutis portum duxerit? Hinc merito Remis coronantur Franci reges, qui fere naufragæ ecclesiæ cymbam, fortibus remis luctantes, calcatis hæresium hostiumq; arenis, tutam in quietem sæpissime deduxere. Quod si Bersabeides ille Salomon iure optimo in Gion vnctus est, si Franci reges hæcenus bene initiati sunt, eo iustius hic noster Solomō cœlesti oleo Remis linitus est, quo à perenni maternæ lucis fonte procedens, fons ipse fidelis iuramenti fatiansq; iusticiæ puteus rite credetur, vnumquemq; pro meritis repensans, prudens retributor, parcere subiectis & debellare superbos didicit, proximiusq; Francæ libertati nomen fortitus, obrutam Iulianis hyemibus ecclesiæ puppim solidauit: firmavit, restituit & catholicæ fidei flagrans amoribus, procellosas vnitatis Christianæ diris schismatum ventis vndas placavit, propiciis obediētæ zephyris, plenissimis velis ac inuictæ fortitudinis remis in pacificum littus perduxit. At si promeritus sacris optime sanctificatus est: quis neget exiguā, exilem, angustam, debilem & nauici esse omnem mortalium (si gloriæ eius conferas) laudē? Verum si humanissimam eius clementiam inspicias, & lacte & mola tantum falsa liantes benignissimè suspicientem videbis. Nam etsi in excelssimo humani generis fastigio positus sit, neminem spernit: neminem abhorret, obaudit, refugit: sed minimum quemq;, posita seueriore maiestate, amplectitur, excipit, exaltat: efuriētes bonis adimplens, viduam pupillumq; sub vmbra alarum, vt pupillam oculi, diligenti sollicitudine custodit. Propterea populi consiteantur ei in æternum, & in seculum seculi, memores sint nominis eius, in omni generatione & generatione. Et filix fortitudinis Tyri in muneribus, vultum eius deprecantur omnes diuites plebis. Dicant filix Sion, filix visionis pacis & speculationis (quæ Lutecia est à luce, nō à luto, dicta, cum almæ Theologiæ lucis radios totum in orbem immitat, & in qua diuinæ speculationis spiritalisq; pacis visio præ cæteris nostræ tempestatis vrbibus emicat) Ecce rex tuus tibi venit mansuetus. Audi filia & vide & inclina aurē tuam illi, quia concupiuit decorem tuum. Recte mea sententia hæc verba huic inclytę ciuitati directæ sint, quæ Remis redeuntem Franciscum, illustri procerum corona,
Tertia zerarchia.
Pactio Solomonis regum Francorū cum Gionis figura tūda.
Quomodo quæ sō nō nauicat, qui legat hæc omnia?

senatorumq; ac nobilium innumero ordine cinctum, tam iucunde tantaq; pompa lætissima excepit, vt nullus antea regum ornatiorem, festiuorem, cultiorem, aut in sua proniorem vota inuenerit. Insigni igitur argenteis decoratissimo phaleris, sonipede vectus, argenteoq; paludamento splendidus, deuotissimam, psallentem, resonantem, gestientem, gratulantem, officiosissimam urbem, rex mansuetissimus, optatissimus, speratissimus, placidissimus ingreditur. Perq; medias pictis tapetibus lustratas regiones (biuiis, triuiis ac quadriuiis laudantibus, salutantibus canentibusq; theatris) incedens, excelsam virginis puerperæ ædem subiit, & illinc (oblatis prius regiis muneribus) ingens capitoliū petiit: vbi regia in mensa medius principum cenauit, diemq; moratus, ædes regias (quæ Tornellæ vulgo nuncupantur) petiit: vbi cum suis aulicis ac Anglicis Flamingisq; proceribus lautissima conuiuia, in festioremq; imitantia pugnas torniamenta, ac hastiludia celebravit. Cæterum à Carolo Austrio comes Nausantii (vt sacris Remensibus pro eo comite Flandriæ adesset) missus, & si amicissime exceptus: minus tamen à Francisco Austrii rebus cautū esse. Si strictior necessitudinis & amicitia nexus non intercederet, prudentissime suspicans, Renatam Ludouici filiam, ac Claudiæ Augustæ germanā futuram, Austrio coniugem petiit. Quod non modo obtinuit: sed & filiam Auricæ principis (quæ inter regias heroidas educabatur) vxorem duxit. Hinc adamantinū fœdus inter Franciscum Austriūq; solidari speratum est, cui & Ferdinandus & Maximilianus conscripti sunt: quin etiam & cum Henrico Anglorū rege inuictissimo, firmata est perennis amicitia. Tam etenim benigne habuit Franciscus Mariā Ludouici relictam: vt eam æque ac viuente marito rege coluerit. Dehinc ex Henrici voto duci Sufforcii nubere nō modo passus est: sed largissime donatā annuaq; dotali pensione assignata, cum eius viro innumera procerum heroidumq; plebe comitatam, Callisium vsq; deduci curauit: pleriq; illam vni ex Francis principibus (ne ampla dos & supellex ad exteros deferretur) nuptū dari obnitentibus. Sed fœderis lex, sacro insculpta pectori, apud Franciscum publico etiam patriæ commodo semper præualuit, quæ æqui sanctiq; obseruantia stimulus fuit cæteris, orbi Christiano dominantibus, Francisci amicitiam auidissime petere. Vnus Maximilianus Sforcia, Helueticorum temeraria victus pernicacia: Sedunensis cardinalis ambitione motus: Cæsariq; Maximiliani (qui sub fœderis imagine Franciscum, vt Ludouicum, interciperet sperabat) dolis imbutus, in cælum os ponere ausus est. Suicq; auspiciis Heluetios, cum ingenti Insubrum ac Hispanorum manu, Briansonem vsq; in Alpinorum oppidum hostiliter incurrere passus est. Diuerterat à Parisiis cum Augusta, ac genitrice Ambasiā Franciscus: vbi dum ceruus venatur, crudelis spina calcaturum sydera pedem læsit. Accepit cœlestes monitus diuino spiritu, cumq; supplantatoribus seruis, non innocuis ceruis negocium sibi esse intellexit. Auxit auspicii fidem nunciū temerarii Helueticorū ausus. Idcirco dum pedem curat: festinasq; Lotharingi ducis & Borbonii principis germanæ nuptias celebrat, comparatas omni ope copias Lugdunum præire iubet. Nec mora, exultauit vt gygas ad currendam viam. Et vale dicto Augustæ, & matri (cui & regni moderamen, grauidæq; vxoris curam commisit) Biturigibus, Niuernis Molinisq; gratissime salutatis, Lugdunum expectatissimus peruenit. Dedere operam Lugdunenses, pronissimam illi urbem exhibere: tantoq; studio, læticia, pompa, triumpho excepere, vt se non solum ac regem amari: sed felicissimum numen coli merito cognouerit. Nec tamen minus deuotis animis Viennenses, Gracianopolitani, ac reliqui Dalphinatum populi, eius maiestatem venerati fuere. Tantis enim applausus, tanta læticia, tanta iucunditas vndiq; arrisere, vt cœlitū omnem coronam eos visisse credidisses. Mirabantur consultissimi cœlestis ingenii acumen, fortissimi Herculeas vires adorabant: disertissimos Nestorea rapiebat facundia: vniuersos rosei oris decor, candidulas suauis risu detegens margaritas, sydereorumq; splendor oculorum viciabat. O vere beatam, quæ eius thoro digna inuenta fuerat. Iunonem formosissimæ nymphæ iurabant, attollebant. Quid plura: mentes, oculi, corda, linguæ, voces, organa, lyra, tibia, pleetra, tubæ, tympana, fistulæ, cornua, cymbala in laudes, hymnos, odas, carmina, præconia Concordi accentu profundeabantur, resonabant & su-

Renata Ludouici filia Carolo Austrio desponditur.

Principis Auricæ filia, comiti Nausantii nubit.

Mariæ Ludouici relictam, duci Sufforcii vxorē accepit: quā in Angliā remittendam Franciscus curauit.

Heluetii insurgunt.

Lotharingi ducis & Borbonii sororis nuptia celebrantur.

& supernum æthera in communis cœli terrarumq; principis exaltationem, gloriā ac iubilum inuitabant. Verum quō omnigenæ theoriæ Mineruæ ingentibus vinceret meritis, Borbonium (qui per inaccessa alpium iuga cum exercitus parte præcurrebat) cum reliquis sequutus copiis, Punicos Græcosq; labores superauit. Illorū enim dux oculum perdidit: horum vero maxima pars membrorū vim amifere, vanciamq; ac indefensam primam Italię oram vtriq; inuenere. Vnus vtriq; labor, horridam hyemem vincere & cum inermibus barbaris, rei militaris omnino imperitis, manum conferere. At non tam facilis Francisco fuit in Italiam descensus. Nam et si hybernæ glaciæ minime obfistebant: bulliens tamen, æstuanq; sub ardenti sydere canis, militem Francum ægerime affligebat. Quinetiam nec patuit faciliior via: sed quā nec Herculi nec Annibali, imo nec vlli antea duci transitus fuit. Nam per Ebrodunensium fatalem Romanorum coloniam, in eum (qui Argenteria ab incolis dicitur) collem itum est. Nec defuere monticolæ barbari, qui angustias obstruere tentarint. Sed extemplo repressi, primas nostrorū vires sensere. Adde montium radices ab hostibus vnde quaq; obsessas. At vbi ventum est in editū sublimiore colle Rupisparueriæ oppidum, quod Dura, ab alpihus sese propiciens, præterlabitur: ingens Italia, quinimo & pleni hostiū insidiis agri patuere. Prosper tamen Columna, qui missa, à pontifice maximo quingentorum & mille equitum, auxilia ducebat, eaq; loca tutanda susceperat, nostros nec adhuc alpes ingressos ratus, ad vilam Francam (quod in alpium conspectu oppidum est) se receperat. Vbi dum vino indulget, à Pallicio, Aubiniaco, Imbercurto ac Boiardo interceptus, suis aut cæsis aut captis, tentus est: nec prosperam sibi fortunam arrisisse, nec se firmam aduersus Francos columnam, Gallosq; se vigilantiores prudentiæ oculos, aut robur inter alpes minime amifisse, sua iactura temerarius cognouit. E contrario, nostri optimis auspiciis Italiā petisse, sibi pollicebantur: vbi & fracta Romanorū columna, simul & prosperitas ad se migrarat, vtq; insignem Franco nomine gentē primo congressu liberarant, reliquum quod Franci iuris esset, ab hostili tyrannide vindicatos magnanimiter sperare ceperunt. Accreuit hæc haud temeraria spes, ex hostiū fuga: quibus vbi Columnæ infelicitas nunciata est, timidi magnis itineribus Mediolanum profugere. At ne infalutati abirent, Claietæ nothus, Borbonicæ tribunus centurię à Saluciis Padum vsq; multis occisis persequutus est. Et rediens Borboniū in suam traxit sententiam: quō antea quā hostes sociis, qui Mediolani erant, iungerentur, semipalantes trepidoq; totis copiis adoriretur. Sed Francisco aliter visum, ne (si festus alpinis ærumnis miles præcipitatus pugna obiret) intolerabili oneri inutilis succumberet. Nec satis compertum esse an focii obuam fugientibus veniant. Hinc verendum, ne simul in insidias, pugnam recentem, & nouo iuuamine superbium hostem, semiexpugnatę immergantur acies. Quōd si inimicorum vires fociorum auxiliis interea crescant: sibi etiam Sabatenses, Genuenses Veneti; auxiliaries aderunt, & robur suo militi augebitur. Et gloria ingentior erit, integrum quā (vt canit Iulius Cæsar) flumine diuisum, hostem fudisse. Ob id instructis ordinibus exercitum, leni incessu hostem postgredi imperat, perq; Taurinensem pertransiens agrum (vbi Carolus Sabatensiu dux inuictissimus, ac superexcelsus cum Philippo illustri fratre, Gebennensium comite, ac validissimis fidissimisq; auxiliis, bellicisq; machinis Christianissimo nepoti sese iunxere) Vercellas peruenit. Illic Aimardum Priam, auratum equitem cum Genuensi milite (qui & Alexandriam cum tota ipsius ditione regii iuris fecerant) placidissimus excepit: & Helueticorū oratores, qui nonnullas pacis conditiones proponebant, audiit. Huiusq; rei summā Reuerio Sabatensi notho & Lautrecio comiti credidit. Dehinc Nouariensibus deditis, per Ticinensium Mediolanensiumq; fines præterlabens, ad tertium à Mediolano lapidē (vbi sanctę Brigidę villa, obscura prius, nunc satis diffamata visitur) castrametatus est. Et ecce firmata iurataq; imo ingenti auro empta, cum Heluetiis pax nunciatur. Sed dum Carolus, Sabatensis princeps, Reuerius nothus & Lautrecius aurū hosti defertū, visum est cardinali Sedunensi ac Maximiliano Sforcię, & Franciscū paci fidentē, facillime vinci, & aurū deferentes intercipi posse. Idcirco primarios Helueticorū ad se vocat: quib. concurrētibus, cardinalis in hæc verba intonuit.

Franciscus Alpe superat.

Prosper Columna à pontifice cum auxiliis missus captus.

Heluetii surgunt.

Carolus Sabatensium dux, & frater Philippus Gebennensiu comes, Francisco bellici comites iunguntur.

Genuenses reuerio Sabatensi notho & Lautrecio comiti credidit.

Heluetii festas pacis conditiones offerunt.

Nouaria capitur. Sanctę Brigidę villa.

Helueticorum perfidia.

CAP. 6. **Q**UOD oblatum à Samnitibus aurum Marcus Curius pertinacius repulerit, spreuerit, abiecerit, summae frugalitati ac fortitudini ascripsit antiquitas. Ego vero milites longe prudentius, frugalius, fortiusque illum egisse rerer, si extortum cautissima aurum patriæ, & militi, nil omnino sibi retinens, erogasset. Vno nempe facinore patriæ profuisset: munificentia militum animos auxisset, deuinxisset: proprii frugalitatem pectoris apertam fecisset, vanamque hostium spem (qui venalem eius sinceritatem suspicabantur) vafro strategemate resellisset. Sic casta mulier à petulcis muneribus a procis non respuit, & tamen ineptæ conceptam libidinis spem supplicibus abnegat: nec iniuria. Qui enim fortis, aut casti cordis decorem precio prostitui posse cupidius auct, equa statera, & precio & stulto desiderio priuatur. Eia agite milites, cernite, conspicite pensitate, quid à vobis perpetuus obstinatissime exoptulit hostis. Amicitiam cupit vestram, quò intemeratam vestrae fidei gloriam incestuoso precio deuirginet. Societatem quaerit, quò vestri summam decoris perpetua nota inficiat. Victoriæ mercatur, ut (quos armis inuictissimos nouit) auro superasse gloriatur. Quid? tandem iniquum fœdus vobiscum ferire tentat, ut Insubria abeuntes, sociumque, amicū optimum, verumque principem Maximilianum hunc illusterrimum, qui tot & tanta in vos remque publicam nostram contulit beneficia, turpiter deserentes, eiusque innoxium sanguinem vili pro dentes pecunia, inglorii, perfidi, obscuro, infames, periuri fœdus fragi, diis hominibusque inuisi, patriam repetatis. Hæc est illa optatissima pax, hæc amicitia, hæc societas, hæc victoria, hoc denique fœdus. Ecce ignauior hostis celebres iam parat triumphos, quibus fidem, integritatem, puritatem, famam, virtutem, Helueticæ magnitudinis captiuas ducat. Ecce pollicitum vobis aurum imprudentior mittit. Ecce vos rectitudine vendita, recorditer abscesseros speculatur. Quid? o milites, accipietis, an refutabitis perpetui dedecoris arrham, sanguinis Sforciadae precium, & æternam patriæ splendori nubem? Ha milites, sentiat hostis se in casses, quos tetendit, incidisse: utque incorruptos nec non inuolata fidelitatis vestre lenones vos intelligat, retortioque in auctoris caput dolos ingemiscat, lubet aurum, illudque ferentes detineri. Concurrite fortibus armis. Victoria enim in manu est: dum signis nil meiuit: dum paci fidens, vino somnoque indulget: dum inermis armatos decipere tentat. Ecce sui regulis imperii gazas, dominia, agros, vrbes, opes, delicias huius excelsi principatus iam paritur, dispensat, pollicetur. Opprimite, o milites, vanum rei non suæ datorem, confringite credulos rei alienæ fellatores. Preferitis etenim (cernite ut aurati phaleratig, sint) omne Francorum robur: domueritis fastum, vim, superbiamque perfreritis: opes immensas, immortalæque decus ac patriæ perpetuam laudem quæseritis. Nec quod contra ius præstitis iurisdictionum, mentes vestras fascinet. O milites, ut (quod sine æterna salutis interitu seruari non potest, si patrum decretis credimus) minime seruandum sit: eam potius, quam huic superinclyto principi iurastis, fidem illibatam custodite, amicum defendite, inimicum obruite, insontem protegitte, violatorem perditte, verum huic principem sustinete, tyrannum propellite. Sic enim & magnificos (æquisimi principum censores) maiestatis vestrae titulos inconcusos ostendetis, nec temerandam aut triumphandam vestrae dignitatis amplitudinem hosti prostituetis.

Hæc fatus: vbi nil nisi pugnam aurumque famefcere videt, nonnullos selegit, qui ferentes Caruasiū (is enim locus numerandæ pecuniæ designatus fuerat) cum auro interciperent, captiuosque adducerent. Reliquas autem copias triplici agmine, in patente campo, explicat. Vix semi prodierant, exploratoribus nostri patuere: qui celeri equo Francisco regi Borbonio ac Alenconio id renunciant. Iussere illi cō vniuersum exercitum armari. Tripartita etenim erat acies. Anteriori præerat Borbonius, mediæ Franciscus, posteriori Alenconius. Quos vbi Franciscus rectis ordinibus instructos videt, armatus in signi infidens equo, principibus militumque tribunis in concionem aduocatis, in hanc orationem cœlestia labia aperuit.

CAP. 7. **P**RÆCELLENS ille artifex Euphranor, principes illusterrimi, vosque fidiissimi commilitones, dum Athenis bissonos pingeret deos, Neptunum Iouali maiestate augustiorem fingere nequicquam nixus est: aperteque intellexit, naturæ potentiam suarum æmulam virtutum artem sapissime vincere, & fessam irrito labore dimittere. Nam etsi Therpsiten peritior enutriat Chiron in Achilleas vires nunquam formabitur. Nec Eaciadæ arma Patroclo victoriâ, sed præceps fatum attulere. Quis pugnacis equi animos, aut dexteritatem Apuleii, aut Luciani auris a sinis magicos potus præbuisse contendat? Quippe nec arte, nec ingenio viribus relictans, naturæ numen fixaque lex immutari aut velli usquam potest. Et tamen credula simplicitas,

citæ, nos eò deduxerat, milites, ut in insidiis fidem, in hoste amicitiam, in degeneribus animis nobilitatem, in fœdus fragis fœdus, in barbaris societatem, in mortifero angue pacem, in crudelioribus vris clementiam, in hoste virtutem, Sedunensi asino sinceritatem, toto studio, cura, mente, sollicitudine, gratia, benemeritis, aureisque (ut aiunt) montibus concreasse sperauerimus. Certe obstat ingenui genii pertinaciæ. Ecce violata fide, spreta amicitia (reiecta nobilitate, rupta societate, temeratis fœderum sacris, deuorata clementia, stuprata sinceritate (auro tamen dolis emuncto) insidians coluber, mortale virus expuit: vrsinus furor rabidos morsus acuit, ignauor asinus calcitrat, & barbaræ obstreperit violentia. Ecce iam portis erumpunt, & in nos pacis lilia, fidei columnen, amicitie robur, equitatis asylum, nobilitatis speciem, perfidi latrunculi feruntur. Credo equidem commilitones, deos Francæ maiestatis tutelares, hostilis vltore impietatis, id voluisse: quo ferunda inimico sponsia cruore comprimeretur, ex qua purgata (sanie vini manarent colores, quibus adamantiis æterni triumpho tabellis, viuax & indelebilis fama, perennes imperiturosq, titulos (non Protogenca aut Nealtea dextera, sed diuino pollice) vobis sculperet, pingeret. At ne credite milites, tales sine spinis rosas, aut hanc sine sudore gloriam vobis parari. Cernite, non gemmis, non auro, non obsequiis aut officiis, vobis offertur fortibus animis, inuictis pectoribus, interrita mente, indefessis manibus. Quinimo proprio cruore ipsaque, vita emenda ac quærenda est. Cernite commilitones, quibus cum hostibus nobis negocium sit: cum indomitis Helueticorum vris, cum versutis hesperiarum vulpium dolis, cum mortiferis Insubrum cerastis, acrior mea sententia pugna est.

20 Sed in vrsinas (ne mordeant) fauces chalcantum adhuc vobis superest, o milites, quod Rauennensi agro ex manantibus Hispano sanguine fontibus purissimis, atque vndis miscuistis. Pendet vestris adhuc humeris vulpine exuuieque, pristinae cladis memores. Illas à vobis arceant, nec nobis Hercule progenitis victrix dextera deest, que rediuuos post tot vulnera angues ab incunabulis supera se didicit. Ecce milites bellica Pallas adest, que vos prudentiæ cultores non inconsulam dolosamque, hostium turbam sacro agide protegat. Ecce nobilis Mauros, ignobiles animos perofus, vestraque ingenuitatis perpetuus protector, terribilis curru vobis aduolat. Ecce Iupiter optimus maximus scelerum vltor claro numine vobis arridet. Ecce Phæbus ipse Apollo coruscans radiis iubar in tenebrosos veritatis osores ardentissime torquet. Quin potius, ecce milites, Christus saluator, æterni patris fortitudo, Christianissimis populis in fidei sacrorumque temeratores fortes animos, solidum robur, infractaque vires ministrat. Talibus freti auxiliis, vbi cæli vobis militant, quid vobis timendum est? falsi quid poterunt assertores (qui se correctores principum nobilitatisque, dormitores iactant) in vos liligeræ coronæ perpetuos vindices, & in expugnatas nobilitatis dexteræ? anne menticiis titulis vos terrebit? aut nunquam extinctæ vestrae virtutis laus improbitati illorum cessura est? ne finite, o milites, partem tot sudoribus Gallico nomini gloriam ab ingloria gente conculari: ne finite primos decores ab indecoris fœdari: ne finite quæso celeberrima Francæ fidelitatis præconia abrogari, ne finite tandem vestrae dignitatis apicem ab indignissimis latronibus obrui. O dii immortales, victimus iam fractos conspicio hostiles motus, video mediis fidius vos omnes hilares, letos, incundos, intrepidos, audentes, gestientes, Martemque totis animis capecentes, affectantes, ardentes.

40 Certe res in portu est. Concurrite, obruite, cædite, triumphate, spoliare, ut nec nunciis quidem hosti super sit.

Vix finierat, vniuersus exercitus, VIVAT REX, VIVAT REX, conclamauit. Ipse vero celerem caduceatorem (qui Sabatenfi auunculo eiusque comitibus, qui aurum deferebant, hostium dolos, utque obliquo itinere redeant nunciet) euestigio destinauit, lenique gradu vniuersos copiarum suarum cuneos obequitat, circum, transcurrit, perferuat: nunc hūc, nunc illum placido vultu compellans, dextram insignem porrigens, salutans, amplectens, animans, ac plæroque equestri munere donans. At vbi nil inordinatum aut labans vidit, in secundam (cui præerat) aciem se recepit. Et ecce ingenti fremitu signa canunt. Nā terribili impetu rugiens violentusque hostis Borboniam aciem missilibus iaculisque iam inuaserat. Exemplo bellicarum boatu machinarum, acriori clangore tubarum, magnanimis militum cohortationibus, alacrioribus sonipedum hinnitibus, fauciorum morientiumque gemitibus, tumultuantibus ferientium ictibus, cœli, terræ, mariæ, miscuntur. Pulvere sulphureoque fumo concreta nubes pugnantibus suauem spiritum, diemque tenebrosa caligine fere aufert, & altiores effusi sanguinis amnes scaturiunt, manant, Ee iij

Sanctæ Brigide pugna.

ebulliunt. Primam in hostium frontem Borbonius eiusq; germanus, Franciscus Castallerandi dux, superinclytus Taillimontis princeps Larrimollii haud dedignā da progenies: Sancerrus comes, Imbercurtus, Moiacus, Destangius vicecomes, cuneati sese accingunt, fulminant, torquent. Quos omnis primæ aciei tum equitū, tum peditum phalanx secuta, primo congressu hostē ad desperationem fere perterrituere & in fugam vertere. Sed Borbonius (affectatam consulto hanc ab hoste fugam, quò nostros rupto ordine palantes in angustias deducerent, prudenti animo suspicans) suos subsistere coegit. Nec mora, conglomeratus hostis, non in Borbonios equites, sed Francorum Germanorumq; peditum (quos *lanschenetos* præfens ætas nuncupat) cuneos, vnde machinæ illos infestabant, impetum fecere: iactantes, impropertantes, vociferantes, se cum rege quidem amicitiam fecidusq; iniisse, quo *lanschenetos* prima acie desertos interimendos proderet, destitueret, & ob id se candidulas cruces pro pectore gestare, vt amicos regis esse palā facerēt. Hoc peditoꝝ murmure (etsi Borbonius pro virili adiuraret, hortareturq; ne tam improbe ignauiterq; hosti succumberent, aut simplicius crederent) percussit tamen tum Germani, tum Galli pedites, imo & maxima equitum pars, cedere & ad fugā spectare cœpit. Eo insultu Franciscus Castallerandus dux, & pleriq; alii proceres ab hostibus circumuenti, strenue pugnantēs cæsi sunt. Id conspiciens Franciscus secunda acie (Boisfaco Castellanoq; illustribus viris credita) cū nonnullis è fidioribus auxiliis in anteriorē Germanoꝝ peditū ordinem aduolauit: Ecquid, inquiens, amici quis pauor? quæ ignauia aut trepidatio vos inuasit? hæc ne est pollicita amico regi fides? Ecce ego ipse vobiscum aut moriturus, aut superaturus hostem adueni. Ne credite inimici versutia, qui nil præterquā mentiri fidēq; frangere didicit. Videbitis an ego vestri sanguinis sim proditor. Sequimini præeūte, quem aperto argumēto nil in vos, fidemq; vestrā conspirasse iam perspiciere fas est. Hęc fatuus, equo desiliens, pediti (qui proximus forte fuit) hastam extorsit, & medios in hostes magnanimus, frendens, concutiens, sternens, obruens, conculcans, occidēs, diuellens, rum pens, dissipans, sese immergit. Senfere protinus nostri louis iras, fulminatēq; laceratos inimici. Nostri vero tam præsentissimo numine conciti, resumptis animis exutoque falso suggestæ proditiōnis metu, ducentem deum secuti, acriorem pugnam instaurauere. Pluunt grandinibus crebriores sagittæ, ignitiq; tormentis excussi lapides. Tanta vndiq; clades, tam atrox iniuria, tā obstinata mentes, tā infulpta mediis cordibus odia, vt nec canentia receptui signa vtrā gentem pugna auellere poterint. Qui netiā nec demerso in ceruleas occidue Æthiopsis vndas Apolline (quādiu bicornis Delia vmbrosū fulgorē præbuit) intemptā vsq; noctē pertinacissime dimicatum est. At vbi omne cœli lumē in tenebras versum est, nō in castra aut tētoria abiere, sed eo ipso, quo nox eos cœperat, loco vtriq; populi armati, ipsiq; equites equis insidentes pernoctauere. Hic mira constantia, inaudita prudentia, admirabilis strenuitas, inuincibilis patientia, celebrandaq; plusquam Mæonio alite fortitudo ac cœlestis Francisci virtus apparuere: qui etsi tantū belli mōlem, tot sudores, totq; hostium (qui in ipsum vnum sæpissime concurrerant) violentissimos insultus indefessus, perdiusq; sustinuerat: peditum tamen inter excubias fere pernoctauit, nec (cui paululum se dedit) nisi armatus, curulisq; machinæ temoni accumbens, quietem cœpit. Idem Borbonius, Alenconius, ac cæteri heroes eius exemplo tracti fecere.

Postera Phœbeos splendens aurora iugales

Iunxerat, eos vix pandens rosida portas:

Die secūdo pugna crudior instauratur. Ecce in furentia Martis studia promi, Franciscus rex, Borboniusq; primā aciem in hostē concitauere: quem non segnem, non somnolentū, non victum, nō fractum, nō deniq; pauentē, sed recentem, rebellem, pertinacē, pugnamq; horrendo clamore cientē inuenere. Crudior instauratur cædes, asperior confurgit tumultus, acrior exoritur vis, languentum, & morientū gemitus, planctusq; imis ducti pectoribus crebre fecunt. Nulla pietatis: nulla amicitia, nulla pacis vestigia. Efferti ambo exercitus, aut mortē, aut victoriā appetunt. Illa plæroq; occupat: hæc incerta spe vtroq; pascit. Dilatæ spei fastidit Franciscus, vtq; leo senæ stimulatus verberere caudæ in den-

Franciscus Castallerandi dux, cū pleriq; que proceribus occiditur.

Vide Francisci regis egregium facinus.

Crudelis pugna.

Die secūdo pugna crudior instauratur.

Francisci regis vehementis exclamatio.

densissimos prorūpens hostes, exclamauit: Gloriabitur ergo hostilis peruicacia (vltima Acheloi vires) trinā sustinuisse oppugnationem? fregimus plusquam humanā eius primi congressus audaciam, sustinimus serpentinos (dū tortuoso irrepsit calide seditionisq; virus in nos euomuit) eius dolos, ecce taurino tādē robori fidens adhuc vicisse sperat. Adeste, ô socii, dementis extremæq; superbiæ hæc cornua truncata hostiū fronte reuellamus. Hæc simul dum iratus intonuit, quicquid obuiū conspicit, deturbat: compactas hastarum siluas infringit: strictos aperit cuneos: fauciorū aceruis ingentes campos sternit, quem Borbonius totaq; acies, in fens animis secuti, ad primū lapidē hostē insigni strage cedere coegerūt. Id Sedunenſis Cardinalis, & Iohannes Galleacius vicecomes conspicientes (vbi frustra sistere & pugnam integrare nixi sunt) ignaui præpetibus equis Mediolanum cum omni equitatu salutem fuga quæſiere. Illis abscedentibus, reliqua acies bipartita anhelanti cursu pugna declinauit. Alteram, persuaso prius Francisco, ne victum fugientemq; hostem præter regium decus sequeretur, Borbonius totaq; eius phalanx proximā vsq; villā (cui Geuillæ nomen est) fugauere, illicq; inaniter latebras quæritantem, aut vulneribus laceram, aut suppositis flammis torrefactam deleuit. Alteram, quæ simulatis candidis crucibus secundam nostrorum aciem præterlabens, in postremi agminis, Alenconiq; oculos incidere, detectis dolis Alenconius inuasit, sudit: fusamq; persequutus, ne nuncio quidem superſtite extinxit. Sic victi, qui se inuictos gloriabantur. Sic domiti, qui principum domitores se iactuose prædicabant. Sic fracti fidei fractores. Sic rigidam nobilium subiere censuram, qui censors nobilium se inscribebant, duo & viginti millia ex eis cæsa: ex nostris duobus millibus desideratis. At tamen adueniens illustris Aluianus, Veneti auxilii dux, plæroq; è nostris fugientes, qui victum Franciscum nunciabant, offendit. Quos asperrime increpatos, pedem referre coegit: dicens, inuictum esse Franciscum, quando sua acies adhuc integra esset. Et instructo agmine, animatisq; profugis, impune campos signa direxit. Vbi hilari vultu victori Francisco gratulatus, suæ tamen forti maledixit: quòd scilicet ea victoria se absente contigisset. Sed innata id modestia dicebat Aluianus, vt qui externæ pugne celeri equo suos præcurrrens adfuerat, & egregia virtute abſentis auxilii desiderium suppleuerat, illincq; noctu ad suos reuertens, tam celeri cursu exercitum duxit, vt anteaquam tuta adhuc esset victoria, à Laudensī vrbe, quæ ad vigesimum milliarium distabat, auxiliari adfuerit. Laudauit (nil mirum) gratissimamq; habuit Franciscus Aluiani militarem solertiam: & lautissime donatum amplexatumq; in Hispanos (qui pugna fugerant) citissime cum Venetis comitiis mouere precatur. Paruit Aluianus. Sed dum properat, febre correptus, vniuersæ carnis viam ingressus est. Indoluit amici ducis casum Franciscus. Sed nata ei fidei nuncius, qui à Iohanne Parisio (vnico nostræ ætatis Apelle) fictam effigiem ci attulit, hunc mœrore absterſit. At Mediolanenses, vbi cladis nuncium acceperunt, euestigio legatos, qui regis iram frangant, mittunt. Quod etsi in iniquitatem perfractamq; tam sæpe recidiuis nullus veniæ patere debuisset locus: inuenere tamen victorem clementissimum, qui leuiter pecunia multatis omnem culpam remisit. Et recepto fidelitatis ab eis iuramento, Aubigniacum vrbi præfecit, Nauarrumq; (quem carcere liberarat) ad oppugnandam arcem destinauit. Ipse vero post aliquot dies Ticinum petiit: recte exit prouinciam Nauarrus. Licet enim arx inexpugnabilis videretur, tonantibus tamen tormentis, subterraneisq; cuniculis fundamenta eius adeo concussit, vt iam tota labaret. Terruit Maximilianum Sforciam insuperata vis, ac machinæ ineuitabilis nouitas. Hinc est, quòd Cardinalis Sedunenſis, & Iohannes Galleacius vicecomes ad Maximilianum Cæsarem abeuntes, auxilia propediem se adducturos promississent. Veritus tamen ne (si pertinacius expugnationē sustineret expectaretq;) paternam captus subiret calamitatem, ad Franciscum supplices dat litteras: quibus se cum arce (si eius gratiam victis etiam promereri licuerit) in regias manus venturum significat. Lectis litteris, Franciscus Anthonio de prato (quem à primario Parisii senatus præfide, sui imperii præſidiarcham (cancellarium nostri vocant) virum omnigenæ peritiæ Apollinem, vbi primum regius apex ei cecidit, creauerat) insigni aulicoꝝ comitato caterua illud

Aluiani eū Venetis auxiliis aduentus.

Aluiani virtus.

Nuncius primogenita nata ad Franciscum aduolat. Iohannes Parisius illustris, & alter Apelles, puella regis imaginem finxit.

Francisci victoris clementia.

Anthoñius de prato cancellarius.

delegavit. Qui gentili trifolio omnem colubri maliciam fugans, illum dedita arce Ticinum ad regem Hercule fortunatior ad duxit. Anguem nempe nisi interimens, ille nunquam vicit: hic vero colubrum hunc, lerna belua crudior, non modo superavit, sed posita feritate victaq; natura, mansuetum placidumq; inter lilia oblectari, & viuere coegit. Excepit serena fronte Maximilianum Franciscus, regiiq; muneribus onustum, & assignata ingenti annua pensione, Mortimario heroi in Gallias ducendum commisit. Eo abscedente, Franciscus Mediolanum petiit, triumphansq; urbem ingressus, pristino decori restituit. Senatam, Iohanne a sylua praefide constituto, ordinavit. Insubriamq; Monarchiam tam prudenter solidavit, vt & celebris victoriae felicitas: regiaq; prudentiae, & equitatis splendor vniuerso orbi illuxerint: ipsumq; Leonem pontificem maximum (qui eatenus Gallico nomini aduersari visus erat) adeo immutauerunt, vt supra Francisci amicitiam optauerit nihil. Eapropter ad eum dedit litteras: quibus se Bononiam venturum significabat: & vt illuc proficisceretur, paternam accepturus benedictionem, obnixè orabat. Gratissimae fuerunt Francisco pontificiae litterae, quas & per caduceatores tubis canentibus publicari, & vniuersos suae clementiae militantes, exequendis pontificiis mandatis in octauum diem praefato esse iussit. Interea (dum quisq; operi se accingit) Leoni se propediem venturum rescribit. Latus pontifex properauit Bononiam: idem & Franciscus, religioso zelo tractus, exegit. Admissus ad apostolicum senatum magna sui stemmatis procerum cinctus corona, pronus pontificem adorauit: verumq; ecclesiae filium his verbis est protestatus.

Si pulsatus Epaphi iniuriis Phaeton Apollineos ortus (parentem difficili munere probaturus) visere aliquando meruit, eo iustus mea humilitas, beatissime pater, ad diuinitatis tuae sydus (cui omnis caelorum virtus creditur) decurrerit, vbi nulla iniuria, nulla generis suspitione simulata, vnicum te, verumq; genitorem, sincera fide constitetur. Et si ille Israel mentita venatione, paternam praeuipere potuit benedictionem: quanto meliori iure (pulsio Insubria tyranno) venatam Heluetii vrsi gloriam, tuae sanctitati offerens, sacrationem exposcere sanctificationem minime erubuerim? ecce sanctissime parens, nec precaria pelle sed inuictis armis, haec dextra tegitur: quae lapideos induratum aceruos hostium, tuo culmini insidiantium profligare, & obruere queat. Ecce quam ecclesia genitrix tui conscia gustus bedinam simplicitatem, hunc primogenitum tuum offerre tibi iussit, filialemq; obedientiam prostratus, supplex, humilis, procumbens, deditus, deuotus sacrosanctae magnitudini tuae offero: ecce necesse est catholicae vniuersitatis & confessionis vinum, quo te summum in terris numen Christi eiusq; apostolorum vicarium veneror, confiteor & adoro, pura mente, sincero spiritu, integro pectore, toto corde, tuae amplitudini latus propino. Ecce fragrantis fidei vestimenta, quibus Franci reges semper ornati Christianissimos titulos a tua sede promerere, nos caelesti gratia largiente decorant. Benedicat igitur mihi anima tua, foueat filium paternitas: sanctificet deuotum sanctitas. Et dextera in te sperantes protegat & defendat. Sic loquentem miratus Leo: eiusq; diuinam prosperitatem: caelestes vultus, aethereos oculos, mellitam facundiam: ingenii apicem obstupescens, in extasim raptus, diutius responsum distulit. Tandem dato paterno osculo, & lateri confidere iusso aridens, silentium soluit.

CAP. 8. REM equam, tuamq; debitam serenitati, Christianissime ac dilectissime fili expositulas: Pontifex hanc qui tam benignum erga nos, sedemq; apostolicam te exhibeas. Quam igitur Abraham, Isaac, & Iacob dedit dominus benedictionem, tibi largiatur: diuinam gratiam ros tibi scaturiat: frumentum sinceritatis, vinum consolationis: oleumq; sanctificationis, in pinguedine frugalioris terra tibi abundet: seruiant tibi populi: & adorent te tribus. Esto dominus regni fratrum tuorum, & incuruentur ante te filii matris tuae ecclesiae. Qui maledixerit tibi, sit maledictus: & qui benedixerit tibi, benedictionibus repleatur. Vxor tua, sicut vitis abundans in lateribus domus tuae. Filii tui sicut nouelle oliuarum, in circuiu mensae tuae. Constitues eos principes super omnem terram, & videbis filios filiorum tuorum, pacem super Israel. Haec locutus, iterum dato osculo legitimis vlnis amplexus est: ipsosq; omnes proceres paterna affectione excepit. Quid plura? aliquot dies apud pontificem Franciscus fuit, semper tam placide habitus, vt eo in scio ille ageret nihil. Quinetiam (vbi de pragmaticae sanctionis disidio tranfactum est) Adrianum Boissiaci germanum, rem Franciscus gratam facturum, inter cardinales retulit ipsumq; Franciscum primarium ecclesiae filium, augustumq; declarauit.

Boissiaci germanus ordinis cardinalium adscribitur.

rauit. Resic apud pontificem & piensissime & religiose gesta, Franciscus (relicto Borbonio Insubriis prorege) Gallias repetiit. Vbi, dum votis (quibus tenebatur) se solui cupit, mors Ferdinandi Aragonii Hispanorum regis ei nunciatur. Sed nec ea terribis Maximilianus Caesar, conflato ingenti exercitu (Sedunensi Cardinale id procurante) per Veronensem agrum Insubriam irrepit. In temerarium hominem Borbonius, quantas ex praefidiis congerere potuit, copias duxit. Sed dum pugnae impar se accingit, audiit Mediolanenses ad defectionem spirare. Eapropter mutato consilio, Mediolanum regressus, conspiratorum nonnullos ultimo supplicio affecit: nonnullos in carcerem trusit. Sicq; in fide perstare vanam gentem compulsi. Sed Maximilianus, abscedente Borbonio, factus elatior, in Mediolanensium agros peruenit, urbemq; obsedit. Verum vbi audiit ab Heluetiis, qui post pugnam in Franci verba iurabant, auxilia Borbonio aduentare, timidus vix corq; obsidionem soluit. Quem persequutus Borbonius, leuibuscursionibus innumeros ex Caesarianis occidit. Sed ille finxit Vngariae regem diem clausisse: regnumq; eius ad se spectare. Ob id mendax, inglorius, trepidus, se suis suffuratus, in penitiorum Germaniam recepit. Quem timidior sine duce exercitus pone sequutus, ab Insubria euauit: Borbonius autem Mediolanum rediens, Lautrecium sibi suffectum vicarium Mediolanensi principatui relinquens: in Gallias properauit, & Chamberiaci Franciscum (qui illuc voto astrictus, pedes a Lugduno venerat) ipsumq; Carolum Sabatensium ducem offendit. Excepit laetissimus Borbonium Franciscus, votoq; solutus, Lugdunum: & illinc Turones venit. Ad quem a Carolo Austria (ad quem Hispanorum imperium spectabat) oratores venerunt, orantes (quod firma inter reges pax ordiretur) vnigenitam Francisci Ludouicam, anniculam adhuc, suo regi futuram coniugem (ponderi: vtq; omne dissidium, querelaq; tollatur, legatos Nomonum mittit: quod & a Carolo venturi sint legati, qui foedus inter reges aeternum feriant. Non distulit Franciscus legationem mittere, cuius principes fuere Boissiacus, Parisiensis praeful, & Iacobus Oliuerius, ex parlamenteis praefidibus. Conuenientibus ergo legatis, & de exposcitis nuptiis, & Parthenopeo ac Nauarra regno tranfactum est. Ob id Franciscus sanctorum martyrum corpora, more regum repositurus, foedusq; cum Rauasceno principis Austriae legato feriturus, Parisios venit: vbi pax (quae solidissima sperabatur) inter reges iurata & proclamata est: pacis conditionibus parlamento in senatu lectis & auctoratis. Quinetiam Franciscus & Austriae mutuos aureos torques alter alteri dedere. Carolus enim insignem aureo vellere, Franciscus vero diui Michaelis monile Carolo misit. Conuentum etiam fuerat vt Cameraci Franciscus Carolusq; conuenirent. Sed ille natiuo ingenio ductus (dum Franciscus se accingit) protensis velis Hispaniam petiit: magnum vanitatis argumentum exhibens. Illusus Franciscus, Blesim Ambasiarumq; cum grauida coniuge petiit: vbi nata est ei foemina, cui Carlothae nomen est. Illic fere annu venationibus deditus, vbi nulla belli suspicio erat, exegit. Et ecce natus est Ambrasiae filius: quem dux Urbini, Leonis pontificis nepos: & ad id legatus, publica laetitia a sacris fontibus leuauit, Franciscumq; patris nomine appellauit. Ipse vero dux, altera ex natis comitis Bononiensis, vxorem duxit: quam, liberalissime a Franciscus donatus, & lautissime habitus, in Italiam deduxit. Eo abeunte, Franciscus Britonum omnem principatum, cum coniuge visit. Sed interea Ludouica, eius primogenita ad superos migravit. Eius mors a Boissiaci ei nunciata est. Gratias deo omnipotenti egit Franciscus, qui fructus sui primicias suscipere dignatus erat. Dehinc a Britonibus Parisios repetiit. Vbi legatos Angli regis, qui vnigenitam eorum regis filiam, Francisco Delphino coniugem offerebant, laetissimus excepit: celebratissq; hastiludis, festiuisq; & lautissimis conuiuuis, ac pollicitis nuptiis, foedus amicitiamq; cum eis percussit. Et ecce, dum laetiora sponsalia celebrantur, Maximilianus Caesar diem clausisse nunciatur. Visum est Francisco legatos ad electores nostros vocant) selegit, quem Cicetonia pollentem facundia ad Bohemorum & Hungariorum reges legauit. Pro virili regios iussus oratores exegere. Sed electores (ne-

Ferdinandus, Aragonum et Hispanorum rex moritur. Borbonius de Alilaniensibus ad Maximil. Caesar. deficiet, supplicio afficit. Maximilianus fugit.

Cum Austria nonum foedus Franciscus fecit.

Filia iterum Francisco nascitur. Delphini natiuitas.

Urbini ducis nuptiae.

Franciscus Britanniam visit. Ludouica fratris primogenita moritur.

Initiatur Delphini & regis Angli coniugem nuptiae. Maximilianus moritur.

scio quibus auspiciis) Carolum Austrium elegere. Franciscus vero dimissis Anglię legatis, sancti Germani in Laia arcem petiit: vbi natus est ei filius, cui Henrico nomen inditum est: quem Aurelianensium ducem destinavit. Ilincq; abiens, Ambasiam profectus, Pictonum vrbes, venationibus ocia pellens, letissimas visitavit. Vbi fere octim estri exacto, literas ab Anglo accepit: qui se eum videre, & coram illo qui maximopere desiderare, significabat. Ob id Parisios Picardiamq; Franciscus properavit: vbi tanto apparatu, tanto fastu, tamq; triumphali pompa ambo reges, cum eorū coniugibus, coiere, vt nulla vnquam ætas tam celebra festa viderit aut audierit. Tacco munera innumera,tacco splendidiora conuiuia, quæ nullus historicæ apex exprimere posset. Tam iucunde inter seludentibus regibus pax vniverfa sperari potuit: præcipue Carolo Austrio fœderi conscripto. Dii velint vt hæ mentes vanis consiliis nunquam varientur: & nostris diebus

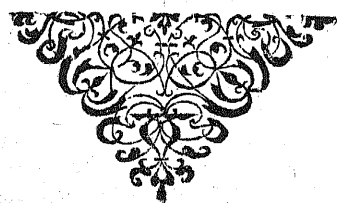
Aurea felici splendescant tempora vultu.

At vbi reges fere inuici vale dicto dissoluti sunt, Anglus patriam repetiit: vbi Austrium iterum ad se venientem festiuus recepit. Franciscus vero Parisios & sanctum Germanium in Laia venit, vbi Augusta fœminam eipeperit: quam Venetorum legatus à sacris fontibus leuatam Magdalenam nominavit. Hæc Franciscus ante sextum imperii sui annum foelicissime gessit.

F I N I S.

P. FAVSTI ANDRELINI FOROLIVENSIS
POETÆ LAVREATI AC REGII IN AMPLISSIMO
gymnasio Parisiensi oratoriam ac poëticam artem profitentis,
in Gallicas historias ab eruditissimo Roberto
Gaguino editas, Carmen.

*Vt nitidos totum radios diffundit in orbem,
Cum titan puro splendidus axe micat:
Historis sic Gallia tuis monumenta relucet
Exculte ac breuibus clare Roberte sonis.
Grandia millesimo quis tædia voluerit anno
Quæ rudis immenso codice massa parit?
Gallia quàm debet regalibus in clyta gestis,
Tam debent scriptis regia gesta tuis.*

ERAS-

335
ERASMVS ROTERODAMVS,
ROBERTO GAGVINO, VIRO VNDE-
CVNQVE DOCTISSIMO,
S. D.

QUOD Francorū regum principūq; res gestas, idonei scriptoris desiderio hæcenus in tenebris prope sepultas, pedestri historia in lucem efferre, atq; immortalitati consecrare institueris, Roberte Gaguine præcipuum Gallicæ Academiæ decus: non possum equidem istum tuū laborem non magnopere probare. Sumpisti enim (imo potius suscepisti) munus (mea sententia) pulcherrimum: & cum omnibus latinarum literarū studiosis, incredibili voluptati futurum, tum vero Gallia tuæ splendidum imprimis, magnificum ac (vt ita dixerim) triumphale: deniq; tua doctrina, tua eloquentia, tua pietate dignissimum. Neq; enim vlla te alia causa (quandoquidē neq; questus neq; gloria vel leuis vnquā tibi habita ratio est) ad istud negotii capeendum, prouocatus esse facile crediderim, quàm singulari in patriā pietate: quam tu, & optimus quisq; semper fecit maximi. Dolebat nimirum tibi (quod ego quoq; mecum interdum mirari soleo) Gallorum virtuti gloriā tam maligne respondere, & qui olim cum Italis factis sepe contenderint, nunc etiam præcesserint, eos tamen ob historici pænuriam, opinione ac fama tam longo interuallo cōsequi. Dabunt Itali mihi veniā, se nobis idem videtur, quod Franciscum Philadelphum, Italum natum non puduit fateri. Extat enim illius ad Carolum regem octaui (opinor) auum epistola, in qua præter multas laudes, quibus Franciæ regnum profectur, illud quoq; ingenue fatetur: Romanos quidem olim pacis bellig. artibus longe omnium amplissimum sibi peperisse imperium, præterea non segnus ingenis, quàm prius fecerant, armis cum Grecis contendisse: verum antiquam illam imperii gloriā, factionibus ac studiis præuis in deterius prolapsam esse. Contra vero Franciæ regnum, prudentia regum, principum fide, civium concordia, eouq; creuisse, vt iam facile cum quouis alio Christiani orbis imperio possit contendere, vel opibus, vel imperii finibus, vel rerum gestarum magnitudine, vel regum nobilitate, quos plurimos habuisse constat nō fortissimos modo, verum etiā pietissimos. Quapropter in hoc regno non iniuria, senatus Christianus contra Turcorum violentiam potissimū atq; vnicum presidium sibi collocasse videtur. Sed tamen vnum quiddam adhuc tanti imperii maiestas desiderare videbatur: cætera vel par vel non inferior. Liviū atq; Salustio vincebat adhuc Italia. Nam (vt scitē cecinit Horatius) regum ducumq; bene gesta, quantumuis alioquin præclara, aut intermoriuntur, aut obscurentur: atate necessum est, nisi historici eloquentis opera literis (vnicis rerum custodibus) commendentur, perinde gloria apud posteros valitura atq; is qui scripsit ingenio valuerit. Hanc tu supremam provinciam disertissime Gaguine tanquam satis tibi seruata, velut alter Scipio, summo omnium applausu suscepisti, difficilimā plane atq; immensi negotii, sed tamen Roberto prorsus aptissimā. Qui ita credam rogas? Cum multis de causis, tum duabus potissimū ita mihi videtur. Duo sunt enim præcipua quæ in historico probato queri solent. Nempe fides & eruditio. Nā vt scriptoris leuitas veris quoq; nonnunquam fidē abrogat, ita & grauitas historiographi priuata auctoritate rebus ipsis fiducia quandā addere solet. Vt itē narratoris imperitia (vt fidē faciat, quod ne ipsum quidem potest) tamen res plerumq; per se satis illustres obscurat, immittit, deturpat: ita docti scriptoris ingenium obscura illustrat, humilia elenat, splendidis lucem quandam ac decus apponit. Quoniam vero & fides & eruditio, vtraq; tanta in te sunt quanta in alio nemine, nemo profectio fuit isti muneri aptior, vel istud munus nemini fuit aptius quàm tibi vni, qui posses & pro singulari tua grauitate fidem facere, & pro non vulgari eloquentia rem adornare. Iam facile suspicor humanissime Gaguine, te subiraſci Erasmo tuo, qui laudum tuarum vel tantillum ausim attingere. Neque enim me clam est, quàm modesto, quàm pudenti (ne dicam patidulo) sis ingenio præditus, quippe qui amicam etiam laudatiunculam multo molestius ferre soleas, quàm quispiam alius conuittium ferat. Sed obsecro te, dato hanc veniam meo in te amori, vt, quæ passim omnes prædicant, fas sit etiam amico meminisse. Cui enim tuorū incre-

dibilis vita tua, morumque integritas, innocentia, grauitas non est spectatissima? Vbi gentium non predicata? Adeo vi non modo de scriptis, sed ne de dictis quidem Gaguini ulla possit incidere suspicio vanitatis. Adde, quod cum omnes norint, te Francos reges tuo merito semper fecisse plurimi, seris in rebus opera tua persape videri, te regis arcanis consiliis, sepe numero actum, te regio nomine cum apud diuersas gentes, tum apud Italos crebra legatione functum esse facile coniciunt: te vnum Gallorum gesta, & prisca curiosus relegisse, & recentiora exploratius vestigasse. De eruditione porro tua quid ego commemorem? Ipsa (quod aiunt) abunde se predicat. Testis abunde est hoc celebratissimum gymnasium urbis Parisie, cuius tu florentissima alioquin studia primus latinorum literarum opibus decorasti, pulcherrimoque incremento eloquentia, quam vnam adhuc desiderare videbantur, adauxisti. Ipsa testis est Italia, que te sepe numero maximis de rebus grauissime differentem audiuit, non sine stupore, imo fortassis non sine dolore, quod (ut de Cicerone dixit Apollonius) eloquentia laudem quam vnam adhuc sibi propriam habuisset, videre per te Gallie communem fieri. Testes sunt literatissimi quique nostra memoria scriptores, qui certatim vno ore omnes tuum ingenium predicat efferuntque. Quorum nulla prope pagina est, qua sibi Gaguini nomen non habeat. Testes denique sunt vel locupletissimi, vel presul amplissime, tui libri qui iam per orbem disseminati passim summa cum studioforum voluptate lectantur. In quibus omnibus tamen si vel oratione soluta vel carmine, non eruditio solum, verum etiam curiosis auribus abunde satisfacias, in isto tamen scripti genere, id est, in historia (si quid ultra crepidam sutori permittis) singularem quandam ac mirificam artificem prestare videris, atque in ceteris quidem plurimos in historia te ipsum superasse. Tanta est sermonis puritas, elegantia Salustiana, felicitas Liniana, summa luculentia, varietas iucundissima, in consiliorum, rationum, temporum, commoditatis, dignitatis, ac ceterorum id genus, que doctum historicum arguunt, obseruatione singulari artificium. Tanta est narrationis viuacitas, ut res geri, non narrari videatur. Neg. vero deest dulcis quadam breuitas, que historicis vi rara, ita gratissima lecturibus est. Nam bone deus, quam vastam rerum solum, quam breui volumine, quam absolute complecteris, & prolixo breui & breuiter prolixus? Cuiusmodi non preclare cum Gallicis rebus actum videatur, cui talis prece contigerit? Alexander ille magnus, cum ad Achillis sepulchrum peruenisset: O te fortunatum (inquit) Achilles, qui Homerum tantum laudum tuarum preconem sortitus sis. Et quis Franciam quoque non fortunatissimam censeat, que Robertum suarum laudum preconem optimum nate sit? Quid illi superum benignitate prestari potuit pulchrius, magnificentius, diuinius? Nichil profecto. Neg. tu Gaguine doctissime, insignem tuam erga patriam pietatem grauiore proorsus argumento potuisti declarare. Que tamen si antea quoque plurimum tibi deberet, ut quam latinis mercibus primis ditasses, hoc tamen inestimabili beneficio adeo deninxisti, ut, quantum vis, habeat: parem tamen nunquam sit gratiam habitura. Que enim statua, qui tituli, quod monumentum valeat istius beneficii magnitudini respondere? Prisci illi, maiores suos, qui vel imperium parassent, vel auxissent rempublicam, vel aliter de patria benemeriti essent, solebant diuinis afficere honoribus, titulis in eis incisus honorare, statuis donare aureis. At qui longe prestantius est, maiorum gloria ab ortu ad occasum usque protendisse, quam agrorum limites extendere. Minus est saxea mœnia, adesse, urbanas ab incendio tueri, quam optimorum regum ac ciuium gloriam ab inuidis obliuionibus (sic enim appellat Horatius) & interitum vindicasse. Non paulo magnificentius mihi videtur patriam optimis literis auxisse, locupletasse, decorasse, quam spoliis, quam exuuiis, quam ceris, quam id genus monumentis phalerasse. Nulla enim tabule, nullæ cereæ, nulla numismata, nulla statuae, nullæ pyramides, neque clarius indicant, neque fidelius custodiunt regum gloriam, quam hominis eloquentis literæ. Post hac Gallorum gloria, que hucusque tanquam angustis inclusa deliuit, fulminis instar emicabit: & Gallo quidem cantore: sed quod pulchrius est) Romana tuba decantata, omnium regionum aures personabit. Omnibus illa terris, urbibus, gymnasiis legetur, celebrabitur, cantabitur: nec Gaguini beneficio vnquam interire nouerit, imo cum atate usque succrescet. Amplectere igitur, o Francia immortalis laudum tuarum monumentum, Robertum Gaguinum alumnum tuum, immortalitatis tue vindicem, ama, cole, venerare. Nos certe & quibuscumque egregia studia cordi sunt, te presul amplissime non amare non poterimus: per quem id, quod in literaria supellectili prestantissimum habeamus, hoc est, historiam, adauertum esse conspicimus. Vale decus literarum & meum.

INDEX
IN ROBERTI GAGVINI
FRANCIAM, DVPLICI NVMERO DE-
SCRIPTVS, QVORVM PRIOR PAGI-
nam, posterior versum significat.

B B A S Cisterciensis se	Anglus perfidus	214.43
proceribus Francis Bo-	Angolisma, mortuo comite Marchia, Philip-	
nificatiu pontificatu in-	pus Pulcher accipit	123.55
dignu esse dicentibus,	Anna Augusta publica laticia Lugdunum	
opponit	ingreditur	299.49
Abdortii Normannos co	Anna Candalla Hungaria regi nubit	305.12
ra Carolo accusat 50.13	Annona caritas	40.48.124.20.128.7.140.
Abdiramus rex Gothus, Hispanus, in Gallia	2.280.14.304.24.308.40	
venit	Annus Iubileus Romæ celebratus	299.15
Academia Ticinensis restituitur	Annus pestifer	118.36
Acon ciuitas Palestina	Anselmus domino fidelis	19.12
Aegidius ducis Britannie frater strangula-	Antibonius Meldunensis capite punitur	258.
tur	30	
Aegidius de Raia	Antistites mortem meriti, Deo dicantur	55.1
Ager mendaciorum	Apparatus bellicus in Angliam frustra susce-	
Agrotus Danorum rex	ptus	176.48
Amerus Anglus, nebulosus	Aquitania	3.19
Alani	Aquitania vrbes & flumina	4.37
Alarici perfidia	Aquitani de rege constituto dissentiunt	6.2.50
Alaricus Gothus à Clodoueo occiditur	Ara Arelatensis	160.13
Alexander pontifex fulmine afflatur	Arar congelatur	304.22
4. moritur 306.22. quoniam fuerit inge-	Argentunum in diocesi Sagiensis	213.30
nio	Archipresules Gallie	5.41
Alcinus Anglus apprimè doctus	Arduenna sylua	36.16
Allobroges	Aribertus Tholozates & filius eius Chilperi-	
Almaricus Carnotensis hereticus habitus,	cus moriuntur	38.45
quod Christo patienti, electos eius campaf-	Armeniacus comes	115.51
jos esse docuit	Armigniaci ab Italia reuertuntur	187.1
Alpes	Arnulphus Fladria comes nequissimus	73.29
Ambaxius cardinalis legatus creatur	Arturus Richemontus ex Anglia liberatus	
48. pro rege Mediolanum ingreditur	Constabilis à Carolo vii. constituitur	204.20
51. Romam proficiscitur	Ascanius cardinalis in fuga capitur	301.39.
Ambitio cardinalium	& Lugdunum adducitur	303.53
Amor in dominum pertinacior, stulta credu-	Astulphus à Pipino superatus	45.32
litas sapius est auctor	Attilla seruus domino suo fidelis	36.39
Ampulla sacra cœlitus per columbam allata	Attrebates obstinatos se præbent	274.49. &
8.29	ideo puniuntur	275.38
Anastafius imperator	Attrebatum obsidetur	196.5. Ea nomine mu-
Ancilla domini sui proditrix	tato Francia vocatur	275.40
Andegauia diruitur	Audacia Brunechildis	34.9
Angli ad Burburgum obsidione premuntur	Auinio 44.4. obsidetur	105.47
175.29	Aurichanum 4.27. ab Anglis obsessum	205.17.
Angli disident	Auristamma regem Francie vexillum	8.50
Angli cedunt 21.2.3.21.4.22.217.5.2208.9	Balduinus Caluus	271.30
Angli regem suu Richardum produunt	Balduinus Flandrus ex vulnere male cu-	
Angloru de bello gerendo consultatio	rato moritur 85.26. Cum Richardo Anglo	
Anglorum fides à Franca muliere	iungitur	97.35

INDEX

Crudelitas Brunehildis 33.34. & ibid. 44
 Cura cogenda pecunie 144.5
DAgobertus libidinosus 38.36. nascitur
 35.26. paedagogum sui virgine cadit
 bet 35.41. Pictavos spoliat 38.29. portionē
 regni Ariverio fratri distribuit 37.34. testa
 mentum facit 39.43
 Dalphinatus ad Francos pertinet 139.40
 Damascus 90.32
 Damiatia, quae & Heliopolis 109.49
 Dammus portus 101.10
 Daniel quidam sacerdos rex efficitur, & Chil
 pericus appellatur 42.28
 Darondellus è vulnere moritur 215.9
 Decima pro Neapoli recuperanda 185.8
 Defectiones ab imperio 5.37
 Desiderius rex Papie obsidetur 47.45
 Descriptio cuiusdam episcopi pulcherrima 26.40
 Dessium 230.9
 Dieppa capitur à Francis 215.33. à Tallebo
 obsidetur 225.1
 Dionysius eiusq; socii sese Dagoberto reuelant
 36.10
 Disbargum 3.16
 Diuerium castellum 85.36
 Diuus Ludonicus ad Cyprum appellit 109.40.
 capitur 110.17. crucis Christi partem cum
 spongia, & lancea ferro, obligatam redimit
 108.10. filium suum salutaribus præceptis
 instruit 114.1. & c. in sanctos relatus 120.
 27. insidiis appetitur 108.38. moritur 113.
 22. optimas Parisianis fert leges 110.52.
 piū & constantem se declarat 110.22. quid
 egerit 113.23. & c. Quos & quot liberos ha
 buerit 113.33. vitam austeram vixit 113.46
 Dolus dolo superatus 183.1. 231.1
 Dominus de Sternaio extinguitur 254.17
 Dominationis cupido, omnis mali causa 3.19
 Ducatus: Borbonie quomodo initium cepit
 133.38. Burgundie ex legato Henrici du
 cis, Roberto regi dimittitur 78.20
 Duellum pro adulterio 179.1
 Dux: Clarētia occiditur 201.7. Aurelia, inhu
 manissime trucidatur 191.44. Alenconii, de
 captiuitate redit 204.54. capitis suppliciu
 luit 266.2. Britonum, regium ordinem &
 donum repudiat 260.6. Ludonico Gallorum
 regi reconciliatur 260.44. Geldrie à Torna
 censibus vnacum suis in primo conflictu oc
 cisus 277.12. Nemorsis, capitur 268.34
Ebroinus Lendessillum occidit 41.48
 Ecclesia sancti Dionysii aedificatur 37.41.
 ab ipso Christo scilicet mox dedicatur 39.32
 Edoardus Anglus 124.23. à Flamingis Fran
 corum rex appellatur 135.36. ad Callisium
 cum copiis appellit 267.4. ad Philippum Pa
 lesium scribit 137.40. perfidus 139.25. in
 Remos mouet 152.48. in S. Marcelli Parisi
 ensis suburbio copias locat 153.21. mori
 tur 159.7
 Elizabetha Hispanie regina moritur 309.1
 Enguerrannus Conciacus administrati regni
 rationem reddit 126.45. est feroc 111.6.
 propter quas causas fuerit accusatus 126.
 53. suspenditur 127.29. ut liberetur, vxor
 eius elaborat 127.20
 Epitaphium Caroli Magni 53.25
 Eques inter Francos quisnā sit habitus 238.19
 Erardus Danorum rex 75.51
 Error historiographi de Lutecia Parisiorum
 ex aedificatione 2.40
 Esarus cum nonnullis aliis necatur 195.19
 Eudo Andegauensis rex Francorum & Caro
 li Simplicis tutor 70.2
 Eudo Carnotensium comes 78.17
 Exactiones per Franciam 182.32
 Excommunicatio quid sit 64.30
 Excursiones per Normanniam factae 144.26
 Exercitus quing; Francorum vno tempore col
 lecti 159.15
 Expeditio Hierosolymitana à Gaufrido Buillo
 na duce suscepta 82.2. in Flandriā 171.22.
 in Hungariam 187.38. in Metenses 225.
 50. in Rusilionem 307.22. in Syriā 95.49.
 112.39. in Turcos 185.53. 304.54. in Nea
 polin 284.24
Factum Philippi Augusti praeclarum 95.35
 Famine insignes ob adulterium punitae
 125.41
 Fastus clericorum correctus 54.30
 Federicus Aragonius moritur 308.54
 Ferdinādas Aragonius fraudulose agit 305.42
 Feretrū diuini Martini argēto obduciur 277.51
 Ferrādas Flādr^o capitur 103.23. Et sic p dia
 demate, q; affectabat, carcerē accipit 103.54
 Figmentum sacerdotale 189.44
 Filia regis Hispanie Theoderico nubit, ab eoq;
 postea dimittitur 32.29
 Filius erga patrem dolosus 181.29
 Focanum 230.16
 Fœdus inter Angliā Frāciēq; reges iētū 87.26
 Fœlix Sabaudus Papa 226.30
 Formula regis Iohannis liberandi 153.30
 Fossiores Brugenses 167.39
 Flamingi bello vexantur 131.29. caduntur
 122.21. coniurant 134.40. sunt seditiosi
 166.18. rebellant 126.12
 Flandria quot rectores habuerit, qualisq; sit
 regio 270.47
 Flandrenses à comite suo desciunt 161.14. ca
 dentur

IN GAG. FRANC.

duntur 124.6. 277.16
 Florentini aduersus Galeacium Mediolanen
 sem ducem supplicias orant 182.11
 Fluuu Celtaica 4.34
 Franci à Turcis caduntur 188.23. apud Sclu
 sam magna clade afficiuntur 136.50. cru
 cem albam vehementer amant 239.42. de
 rege creando dissentiunt 68.37. 1.39. disti
 pantur 69.1. fide non seruant 188.23. Fre
 degonda calliditate victoria potiti 30.27.
 in Flandriam intrant 171.33. in Galliam
 irrumpunt 2.37. insolentes, & iccirco non
 parū afflicti 187.49. negligentes 131.49.
 205.8. prospera in Normannos fortuna u
 tuntur 213.40. temere agunt 121.38. uin
 cuntur 202.46. unde appellati sint 1.33. vni
 decort 1.17
 Franciscus Lud. XII. primogenitus sponsalia
 contrahit 311.50
 Francfordia 1.53
 Frācus siue Frāco Rothomagēsis antistes 70.10
 Frater fratrem crudeliter è medio tollit 277.25
 Fratres Ludouici Pii heredes inter se bellum
 mouent 63.42
 Fredegonda fraudulosa 175.55. 18.1. in mali
 cia pertmax 23.40. iterum necem cogitans
 27.14. Rothomagorum praesulem Pretexa
 tum accusat 20.28. Sigisberti necem procur
 rat 19.15. illius in regem scelere non caren
 tem scelus 25.30. mors 31.2
 Frisones bello vexantur 43.34
 Frisones qui 43.35
Gaiacius Sansfuerinus à Sforcia ad Lud.
 XII. profugit 299.45
 Gairius à suis interemtus 46.45
 Gallie diuisio 3.20
 Gallorum industria cateraq; laudes 5.6
 Gasto Fuxi comes 230.31. ad Nauarrei re
 gis orationem respondet 230.45
 Gaufridus Haricurtus penitentia agit 142.1
 Gaufridus Andegauie comes 91.43
 Gauuinus proditor 142.7
 Gelbertus Philosophus 77.55
 Gener quidam à socero suo crudeliter interfe
 ctus 83.17
 Genueses aduersus Mauros bellū gerunt 181.
 45. à Ludonico XII. desciunt 312.23. le
 gatos ad Lud. XII. mittunt 312.40
 Georgius III. Papa venit ad Ludonicū 58.1
 Gerberodium 214.49
 Germana Fluxia nubit Hispano 310.1
 Giacus regis Carol. VII. thesaurarius demer
 gitur 204.44
 Gillo Remensis ad Gontranum legatus 26.37
 Giraudus Albigenisum praefectus senit 102.1
 Godefridus Dalmarum rex 54.13
 Godefridus Normannus perfidus 69.24
 Godinus ab uxore quam repudiauerat, accusa
 tur 37.2
 Gondoald^o filii regis se appellat 27.27. 28.19
 Godobaldus Burgundia rex 7.51. capitur 9.20
 Gonsallus Ferrandus Neapolitanum regnum
 inuadit 305.52
 Gontranus rex Aurelianorum 17.31. Clotarii
 tutor 26.20
 Gorneium in Materna flumine 81.27
 Graplitum collis in Britonibus 100.6
 Gratia expectatiua sublata 189.8
 Granelinga 175.14
 Gregorius XI. Romanus Pontifex 30.47
 moritur 160.42
 Gregorius Turonensis accusatus 23.24
 Griffio hospitem suum Taxillonem possessione
 exturbat 44.47. Necatur 45.10
 Guices Castellum prope Baionam 234.12
 Guido Flandria comes mire deceptus 119.41
 Guido Thonardus capitur 97.30
 Guillelmus Edelinus incantator 241.52
 Guillelmus Aquitania dux Aruernis auxi
 liatur 86.35
 Guillelmus Fichetus vir doctus & ingenii nō
 vulgaris scil. 246.25
 Guillelmus Normannorum dux per prodi
 tionem interficitur 73.3
 Guion mons 238.20
Haimarus occiditur 37.16
 Haimo Borbonius 84.48
 Halsus comitis Flandriae nothus 166.23
 Harflem ab Anglis capitur 223.4
 Haricuria fit comitatus 135.20
 Haricurtus Anglos vincit 202.48
 Hebertus, Viromandorum comes, Perone re
 gem incarcerat 71.33. suspenditur 72.45
 Heluetii, qui & Suteses 3.26
 Henricus Anglus à suis destituitur 85.20. Ca
 roli VI. filiam ducit uxorem 200.23. Ludo
 uicum Grossum bello infestat 85.3.
 moritur 95.40. Parisium venit 212.
 10. se falso Gallie regem appellat 202.21
 Héric^o III. Imp. in Remos copias parat 85.47
 Herio Normannorū princeps baptizatur 55.50
 Hirus, aliàs Stephanus Vignolus appellatus
 199.40. capitur 214.27
 Homcidium longe crudelissimum 149.2
 Horologium Carolo missum 53.32
 Hostis Sarracenus fugit 113.2
 Hugo Aubriotus 158.10. heresios insimula
 tus 166.7
 Hugo de Castellione in suburbio Abbatisuille
 capitur 157.36

INDEX

Hugo de S. Victorē	91.34	Iordanus Insulanus ob flagitia suspenditur	129.54
Humi contra Francos praeliantur	36.50. vincuntur	49.54	Irruptio Francorum in Belgas
Iacobus Artenella	134.31	Isabella Caroli Septimi mater	178.14
Iacobus Cuerus, Caroli VII. Gallorum regis argentarius	240.16	Isabella Caroli Sexti filia septennis, Anglorum regi desponsatur	186.41
Inque Beluacenses	150.10	Isabella Caroli VII. mater moritur	217.36
Indumenta Gallica	141.38	Iudei facinus execrabile committunt	96.31.
Infortunium Chilperici domesticum	21.45	infeliciter pertinaces nonnulli qua poena sint affecti	129.10. in Francia reducuntur
Ingeberga regis Dalmatii filia Philippo nubit	96.45	44. qualia scelera in Gallia patrauerint	93.22. regno Galliarum expulsi
Innocentius III. Pontifex reges Francos à bello iubet abstinere	99.19	Iudex, pecunia corruptus, punitur	134.13
Insidia diuo Ludouico structa	106.40	Iudith regina prudens	62.8
Institutum Christianum, à Christo nusquam mandatum	18.6	Iulius siue Iulianus, pontifex creatur	306.51
Iohanna princeps Biturigū moritur	308.43	Iulius regi Galliarum literas mittit	312.2
Iohanna puella ad Carolum VII. tandem aliquando admittitur	206.3. mala apud Compendium fortuna vititur	211.20	Iuna fluminis prope Stampas
Iohanna regina Casta	125.53	Iuuenellus mercatorum prapositus fallaciter accusatur	185.20
Iohannes Alenconii dux capitur	242.14	Lacus Dunensis adeo ferbuit, ut in eo pisces quasi cocti, esui fuerint	31.10
Iohannes Anglus ad Rupellam cum classe appellit	99.46. Andegauum restituit muroque claudit	102.10. excommunicatur	100.49
Iohannes Biturigū dux, pro quo nonnulli scribunt Ludouicum, contentione monet	165.53	Laodislaus rex moritur	243.29
Iohannes Burgundus nequam	195.6	Landericus, Niuernensis comes, de Burgundia contendit	78.22 &c.
Iohannes de Monteforti Britonum dux à Carolo Gallorum rege deficit	158.40. Ducatu suo priuatur	160.52. Fallax est	179.25. Rebellis & perfidus est
Iohannes Gaucurtus	231.18	Leo Armenia rex	178.15
Iohannes de Polliaco	129.29	Leodii bellū mouent	253.23. caduntur
Iohannes de temporibus annos trecentos sexaginta unum vixit	88.46	Leprosi, qui Iudeorum consilio puteos venenerant supplicium luunt	129.2
Iohannes Marefius	164.19	Letania Papalis vnde originem habeat	11.1
Iohannes VII. P. Rom. ad Carolum Caluum Papā venit	66.9. in Francia venit	67.26	Lex Saliqua
Iohannes Pinguiniacus Nauarrum regem liberat	147.9	Libertas Mettensium	82.11
Iohannes rex Francus apud Pictauios à Richardo Anglo capitur	144.52. in Angliam captus abducitur	146.45. liber ex Anglia factus, ducatum Burgundie recipit	154.30
Iohannes Ronceus aduersus exactiones Pontificis missus	165.46	Libri Dionysii de caelesti Hierarchia Ludouico Pio donati	54.8. per Iohannem Scotum latine translati
Iohannes Viennensis in Angliam ducit	177.8	Lilia, Francorum regum insignia, caelitus demissa	8.43
Iohannes XXI. Rom. Pontifex de diuina cōtemplatione male sensit	142.49	Limites austrasie regni	76.43
Iohannes XXI. Alexandri successor, magne cladis auctor	176.31	Locutor impropudicus immanissimè punitus.	140.35
Iohannes Villerius homo crudelis	198.49	Lombardi in Francos perfidi	193.24
Iohannes Vitotus dux Mettensium crudelis	226.15	Longinium	228.50
		Longobardi tributo liberantur	35.22. vnde sint orti
		Lotharius à paschali Papa Augustus appellatus	55.20. Cabilonem incendit
		61.50. Monachus efficitur	64.10. Othonem inuadit

IN GAG. FRANC.

76.28	Ludouicus Balbus imperator	67.38. moritur	68.1	omnia depopulantur	163.4
Ludouicus Caroli Simpl. fil. capitur	74.30.	cum matre Eligna in Angliā fugit	71.43.	Miraculum sancti Martini pecuniam flagitantis	10.30. &c.
ex Anglia renocatur	72.5	Ludouici D' Ars praclarum facinus committit	308.8	Mommoleus à seruo occiditur	20.14
Ludouicus Duodecimus in Genuenses arma capit	312.30.	oratoribus Galliae ciuitatum respondet	311.43.	Mommolus in dominum suum perfidus	29.9
risios deserti curat	308.46.	quomodo se gesserit erga Genuenses deuictos	312.49.	Monachi medicinam professi, dum malo suae praxis euentu vituntur, supplicio afficiuntur	189.13
vehementer agrotat	308.49	Ludouicus Flandriae comes fugit	171.1. moritur	176.10	Monasterium beati Vincentii extructum
Ludouicus Hutinus rex Nauarrus	125.14. moritur	128.8	Ludouicus Imperator moritur	65.40	Monacorū castellum
Ludouicus nihil facies	69.37. moritur	69.52	Ludouicus pius agrotat	63.12. de rebus ecclesiae sollicitus	62.20.
Ludouicus pius agrotat	63.12.	de rebus ecclesiae sollicitus	62.20.	Lothario Caroloq. Caluo regnum distribuit	62.40
Ludouicus Vndecimus leniter agit	259.10.	Normanniam inuadit	253.51.	propter crebras agrotationes, se morti vicinum ratus, filium docet	280.36
Lugdunensis antistes temerarii cuiusdam sui facti poenas luit	125.32	Lugdunum	3.19	Lucecia Parisiorum	4.16
Lugdunum	3.19	Mantua	228.32	Maria Bobemorum ducis filia à Philippo Aug. nubit	97.23
Mantua	228.32	Martellus Francis proceribus decimas assignat	42.20	Martinus non Christus in anxietate questus	13.51
Maria Bobemorum ducis filia à Philippo Aug. nubit	97.23	Mantua	230.35	Maximilianus Imperator astute agit	277.45.
Martellus Francis proceribus decimas assignat	42.20	Mendicantes reformantur	305.34	Mercatus vel Halle Parisienses	93.46
Martinus non Christus in anxietate questus	13.51	Meroueus à seruo occiditur	20.8. capitur	31.42. mandati patrum spector	19.40
Mantua	230.35	Meldis capitur	200.44	Michael Ricus Mediolanensibus Ambaxii nomine respondet	303.9
Maximilianus Imperator astute agit	277.45.	Meldis capitur	200.44	Milites Franci crudelis & inhumani 219.20. insolentes	215.38.
Morinos petit	278.50	Mediolanum oppugnatur	292.1. quomodo ad Ludouicū XI. Galliae regē pertineat	292.12	stipendia non habentes
Morinos petit	278.50	Meldis capitur	200.37	Mendicantes reformantur	305.34
Mediolanum oppugnatur	292.1. quomodo ad Ludouicū XI. Galliae regē pertineat	292.12	Mercatus vel Halle Parisienses	93.46	Meroueus à seruo occiditur
Ludouicū XI. Galliae regē pertineat	292.12	Meldis capitur	200.37	Mercatus vel Halle Parisienses	93.46
Meldis capitur	200.37	Mercatus vel Halle Parisienses	93.46	Meroueus à seruo occiditur	20.8. capitur
Mendicantes reformantur	305.34	Meroueus à seruo occiditur	20.8. capitur	31.42. mandati patrum spector	19.40
Mercatus vel Halle Parisienses	93.46	Meldis capitur	200.44	Michael Ricus Mediolanensibus Ambaxii nomine respondet	303.9
Meroueus à seruo occiditur	20.8. capitur	31.42. mandati patrum spector	19.40	Milites Franci crudelis & inhumani	219.20.
42. mandati patrum spector	19.40	Michael Ricus Mediolanensibus Ambaxii nomine respondet	303.9	insolentes	215.38.
Meldis capitur	200.44	Milites Franci crudelis & inhumani	219.20.	stipendia non habentes	
Michael Ricus Mediolanensibus Ambaxii nomine respondet	303.9	omnia depopulantur	163.4		
Milites Franci crudelis & inhumani	219.20.	Miraculum sancti Martini pecuniam flagitantis	10.30. &c.		
insolentes	215.38.	Mommoleus à seruo occiditur	20.14		
stipendia non habentes		Mommolus in dominum suum perfidus	29.9		
		Monachi medicinam professi, dum malo suae praxis euentu vituntur, supplicio afficiuntur	189.13		
		Monasterium beati Vincentii extructum	14.		
		Monacorū castellum	102.34		
		Mons S. Michael obsidetur	203.16		
		Moracum in Heluetiis oppidulum	269.19		
		Mortaria locus in Lombardia propter ingentem hominum stragem celebris	47.40		
		Mos à Normannis in duce recipiendo, obseruatus	254.27		
		Burgensium	166.50		
		regum Francorū loquacem expeditionem suscipientium	286.7		
		Motus Heluetiorum noui reprimuntur	304.16. in Flandria contra comitem	86.44	
		Muri Parisiorum noui	100.39		
		Mulier quaedam ob fraudē punita	33.2. &c.		
		Nanthildis regina moritur	40.46		
		Narbonensis prouincia qualiter in suum regem se gesserit	146.4		
		Nauarrus rex Anglos sequitur	230.37. dolose agit	160.21. moritur mirabiliter	178.44
		Nautae Gandenses	167.15		
		Necella capitur	262.30		
		Nemorosum in ducatum erigitur	188.51		
		Nepotes à patruelibus necati	13.27		
		Nicolaus dux Calabriae ad Burgundum se recipit	262.5		
		Nidicabil Britonum rex fidem praestat Dagoberto	39.21		
		Nigegonda Gothorū contumelias affecta	22.30		
		Nomen Scastrarum in parlamenti nomē commutatum	294.54		
		Normannia vnde dicta	71.10		
		Normanni apud Andegauiam obfessi	65.17.		
		Francos depopulantur	70.44.		
		incuriones ad Ligerim facientes iterum vincuntur	68.29.		
		insolentes	251.20.		
		magna clade afficiuntur	69.32. pirata	55.10. rebelles	62.27
		Nundina S. Dionysii, Lenditū vocata	39.10		
		Octavius Augustus Galliam quadripartito diuisit	5.28		
		Officium egregii militis	81.40		
		Oliuierius Clifsonus Constabilis	163.40. cum nonnullis aliis capite punitur	140.9	

INDEX

Oppressiones vectigalium tolluntur 305.35
 Ordinum quorundam origines 87.43
 Ordo Predicatorum per Dominicum fuit excogitatus 98.28 sancta Trinitatis instituitur 98.9
 Organista Ludouico missus 55.55. &c.
 Oratio habita ad Ambaxium pro Mediolanensibus 302.1. ad Ludouicum XII. per Luteciam oratoris publico nomine habita 310.20
 Oratores a singulis Galliarum ciuitatibus ad regem suum missi 310.21. Franci ab Henrico Anglo capiuntur 8.2.50. Hierosolymitani ad Philippum Augustum missi 94.4
 Ordo 1111. Imp. fugam arripit 103.28. Tornacum copias traducit 102.40
Palaologus Imperator Gracus 116.22
 Parisiani Luparam arcem occupant 149.47
 Parisianorum temeritas & arrogantia 149.30
 Parisium lapidibus sternitur 94.26
 Parium Francorum origo 49.4.14
 Parlamentus Senatus instituitur 45.50. &c.
 Paschalis Papa, apud Ludouicum, se de criminibus obiectis purgat 55.32. inconsulto Ludouico contra priuilegium ab alio Papa acceptum, eligitur 54.21
 Pastorelli, hoc est, nouum, sub religionis specie, hominum flagitiosorum genus, interimuntur 110.40
 Pater & filius inter se de regno contendant 36.23
 Pater per filium magistratu deiectus 42.3
 Pestilentia in exercitu Francorum grassatur 113.20
 Petrarca iniquus de Gallorum laude iudex 5.14
 Petrus Aragonie rex 117.49. in Aragoniam reuertitur 118.38. vulneratus interit 119.1
 Petrus Brochius proditor esse deprehenditur 117.37. ueneficus 116.42
 Petrus Craonus Clissoni infestus 183.45
 Picus Mirandula 284.46
 Pipinus, ut cleri libertatem tueatur, Gifiro Aquitaniae duci bellum denunciat 46.30.
 Zachariam P.R. consulit 44.52
 Pius II. pontifex creatur 306.43
 Pyramides Dionysiana 113.40
 Pons Audomarus capitur 228.19. Parisianus corrumpit 295.7. Parisianus instauratur 299.10
 Pontifex Aurelianensis cum pontifice Alitio dorensi Philip. Aug. repugnat 100.10
 Pontifex Rom. anarus 165.34. & sic exaltor 178.4
 Pontifices assentatores 20.37
 Pontifex ab Anglis capitur 228.38. possidetur 224.1. recuperatur 199.46
 Populus Parisianus a Carolo sexto regem multatur 174.29
 Portus S. Simeonis 90.8
 Puiiacum 84.12
 Pugna ad S. Honorati Parisiani portam 210.22. apud Creciacum commissa 141.20. apud Moiericum 247.24. apud Rosebequa 173.8. apud Vernoliu 203.40. Blagiana 196.47. Formigniana 234.37. Guinegetana 279.7
 Pharamundus primus Francorum rex 3.2
 Philibertus Sabatenus dux cum uxore Lugdunum uenit 305.28. moritur 308.43
 Philippus, audax cognomento 274.15
 Philippus Augustus ab Alcone discedit 96.16. ad milites suos orationem habet 103.9. Conciliu Parisiense conuocat 94.8. copias in Aquitaniam ducit 99.43. Grauelingam inuadit 10.8. in clerum sentit scilicet 98.43. in sacerdotibus ueneris uel lenis potius 97.1. legatos il ludit 99.3. Normannia uastat 97.48. Othoni III. Imp. resistit 102.50. moritur 312.1.
 Philippus Burgundus Margaretam filiam Ludouici Flandrensis uxorem ducit 157.10. Ducem Cloestria bello petit 157.26
 Philippus diui Ludouici filius Geronnā recipit 119.11. in regem sacratur 115.47. moritur 119.18
 Philippus Longus rex 128.23
 Philippus Pulcher arrogantia Bonifacii pontificis egre fert 122.55. centesimam & quinquagesimam in dicit 120.1. morti proximus ad filios orationem habuit 126.30. moritur 126.22
 Philippus Spurius 83.51
 Philippus ualeus ad Edouardi Angli literas respondet 136.49. copias Tornacum ducit 138.49. Fladria comite alloquitur 132.23
 Plebs est inconstans 215.30
 Praxis Theologie in Romana ecclesia mirabilis 20.1 &c.
 Pradones agrum Parisianum incurstantes 147.50
 Praepositi mercatorum Parisianorum consilium 148.21. mira sentit 149.2. & 10
 Praepositura mercatorum Parisianorum super primitur 174.14
 Pratexatus pontifex in exilium mittitur 20.50
 Princeps Auarica moritur 305.6
 Principes aliquot apud Stampas conueniunt. 248.54
 Principes auari uaria tributi genera subinde excogitant 169.45
 Prioratus diui Martini de Campis 79.16
 Priuilegium inuestiturae Ecclesiarum, Romanis, Pontificis instituendi, Carolo concessum 48.35
 Proce-

IN GAG. FRANC.

Proceres a Carolo Simplicite deficiunt 71.27
 Proceritas hominis infusa 29.43
 Prodigia mortem regis Clodouei antegressa 10.54. horum varia apparuerunt 24.50
 Prothadius Italus Brunehildis familiaris 31.45. occiditur a militibus licet a Theodeberto prohibiti fuissent 32.10. &c.
 Prouincia Galliae octodecim 5.40
 Pseudocomes Flandriae 105.28
Querela Ludouici pii de iniuriis sibi per liberos proprios illatis 58.36. & 59.48
 Questio de comitatu Fladrensi mota 129.48
 Questor Chilperici a Lemouicibus occisus 21.29
Radegundis deificata 17.2
 Regalis mons 107.28
 Reges apud Pinguigniaco conueniunt 267.20
 Reges Franci cur Christianissimi uocentur 53.41
 Reginaldus Boloniensis comes capitur 103.33. cum aliis plerisque conspirat 97.37
 Regina Anglicana cum filio Edouardo in Franciam uenit 130.40
 Regnarus Cameraci dominus 10.37
 Regni Inuotum principium 16.29
 Regnum Neapolitanum cum Federico iuriregio accedit 304.37
 Religiosi scilicet, magnam in obsessos liberalitatem exercent 216.24
 Reliquiae diui Vincentii 14.29
 Renatus Barri dux dira uisus fortuna 212.22
 Res humanae Synodorum conuocatarum causa 116.20
 Responforia Roberti regis 78.8
 Reuerius Sabatenus notus, profugus 305.26
 Rex Nauarrus ad populum Parisianum nuncios ablegat 147.15. apertum bellum Carolo denunciat 151.40. capitur 144.20. Caroli castilianos alloquitur 152.23. Caroli ducis custodiis uim infert 147.29. copias cogit 148.3. cum Burgundo societatem inuit 193.37. dolose agit 158.6. nequa est 176.43. Parisiorum praefectus efficitur 150.33. Parisium uenit 149.24. Pontifex uenit ad Carolum 152.16. una cum Normannis seditionem mouet 144.14
 Rex Portugallus ad Burgundum Nantium obsidentem proficitur 269.40
 Rhodanus apud Lugdunum inuicem 304.23
 Richardus Anglus expeditionis Hierosolymitanae turbator 95.15. inducias uolat 97.12. pfidus est 97.17. occiditur 98.8. Syria relinquit diui Martini Canonicos expellit 96.53
 Richardus, Guillelmi Normannorum ducis filius 73.16. preceptoris sui opera Lauduno clam educitur 73.45
 Richardus Normanniae dux a Lothario infesta tus 75.20. Lothario reconciliatur 76.12
 Richardus Picuensis a patre deficit 94.28
 Robertus Arthestii comes 132.48. moritur 110.10
 Robertus Eudonis filius interimitur 71.33
 Robertus Flandriae comes rebellis 128.34
 Robertus Normannorum dux, Henrico regi auxilium fert 79.4
 Robinus Carolus Anglus 158.14
 Rochella maritimum Picuanae oppidum 105.7
 Rollo baptizatur 71.6
 Romani tumultuantur 55.27
 Roritus Normannorum princeps 64.34
 Rothomagenses stultè agunt 170.1
 Rothomagus obsidetur 199.47. 231.18
 Rupes Guidonis 83.20
 Rustici per Aruerniam uolenter agunt 176.9
Sacellum diui Martini exuriunt 15.51
 Sacerdos quidam sacrilegus & improbus. 209.30
 Sacrilegus, per se sacrilegi, poena 12.31
 Salberienis comes apud Insula funditur 136.2. moritur 205.38
 Salus Vicennarum 93.47
 Sampus auratus eques 172.10
 S. Audomarus fit comes Flandriae 97.40
 S. Dionysius indignatur, quod ossa sua uideat adoratum iri 41.1. &c.
 S. Fiacrus Scotus 37.23
 S. Florētini a Carolo VII. recuperatur 208.34
 S. Germanus, oppidum & arte & situ longe fortissimum 285.17
 S. Laudus 230.23
 S. Macharus 105.21
 S. Quintinus oppidum recipitur 261.8
 Sarraceni in Campania 66.6
 Saxones superati 36.51. tributo grauatur 45.45. tributo liberantur 38.50
 Sedana ab Anglis capitur 203.13
 Sedes honoris, pestilentiae cathedra est 57.25
 Seditio Atrebatensium 144.11. Flandrorum 167.5. Francorum 42.22. Parisianorum propter monetam 146.20
 Senatus Mediolanensis ampliatur 303.28
 Sequana exundat 117.52
 Seuereta oppidum a Francis captum 201.28
 Sigbertus uictus a Clotario 34.44
 Signu Contrani regis morte praecedens 29.50
 Simon de monte forti 101.44
 Simultas inter Francos principes 190.13. inter fratres 164.11
 Sycambria 1.19
 Sydon, in quam Christus fuit inuolutus, apud Chaberiacu, si credere fas est, uisitur 308.36
 Syrii Francos decipiunt 91.23
 Soracte mons in Tuscia 44.40
 Sorbierus Pontifex capite 252.8

I N D E X

Sortes, & earum ducendarum modus perquam lepidus	19.52	debertum Mettensium regem bello petit	32.
Suspicio belli in Aquitania	261.34	2. torpore fetens, monachus efficitur	41.34
Suesio 209.8. Diripitur	195.52	Thiericum castrum	209.18
Schisma inter Parisianos Scholasticos & Car- dinalem gliscens	186.16	Thomas de Marla, latro, fugit	84.30. punitur 87.9
Schola Parisiana, necessario sanè, reformatur	240.11	Thomas Viracus	157.5
Scholastici cum civibus Parisianis suis disti- dunt 107.30. iniuriam sibi illatam strennue profecto ulciscuntur	191.20. 193.11.	Thuringi	3.16
affari cupiunt 184.15. tumultuantur egre- gie, ut catholicos decet	162.14	Toletum capitur	12.20
Scholasticus quidam Parisianus Christi cor- pus è manu sacrificuli extorquens, hereti- cus habetur, & vivus crematur	306.13	Touqua arx ab Anglis capitur	198.18
Sclusa arx Francorum fuit	177.41	Tumultus populi Rothomagensis contra Lu- douicum Caroli Simplicis filium	73.22
Sforcia admilites suos orationem habet	300.	Turci magna copia ad Castellum Richonem belligerunt 187.54. praelio superiores	89.47
11. captiuus Nouariam abducitur	301.30.	Turlupini superstiosi	158.28
copias ad pugnam expedit	301.16.	V Aguenetus comes Dunensis adoratores Vernonensium verba facit	229.21
è Germania reuersus, in subriam petit	299.19.	Vantadorum, munitissimum in Lemonicibus oppidum, capitur	182.48
fugam arripit recordia solum motus	293.52.	Vascones rebellant	39.13
impius est 299.34. Lochias traducitur	303.	Vectigale esse tollendum	180.30
47. Lugdunum adducitur	303.36.	Vectigale ex sale	139.49
Medio- lanum refugit	300.6.	Vectigale vino impostum	157.55
nequicquam prefectos cuiusdam arcis pecunia sollicitat	299.38	Vellum	209.8
Stephanus Barbetus Parisiana cuiusdam se- ditionis auctor	124.52	Verberia	56.40
Stephanus Boilleus Parisiorum prefectus	111.8	Verbum diuinum stultissime applicatum	10.2
Stephanus Secundus, Papa, Pipino nec non e- iusdem posteritati benedicit	45.20	Vernolium 85.38. capitur	227.44
Stipendium militi datum, ut vicis relictis ci- uitates incolat	223.46	Vexatio dat intellectum	21.50
Strategema notabile	180.16. &c.	Victoria de Turcis	89.35
T Allebot ^o capitur	208.15.	Victoriae monasterium	104.11
Tassillo Bauariae dux	45.42	Vidua Bruonum ducis Henrico Anglo nubit	190.36
Tempestas insuita	190.7	Vienna obsidetur	68.49
Templariorum vita flagitiis plenissima depre- henditur	125.16	Viromandua Philippo Augusto restituitur	93. 50. &c.
Templum à Clodoueo Parisi factum	8.37	Visum de Philippo Augusto nascituro	92.40
Terra Saliqua	138.33	Visum in morte Dagoberti	40.10
Theobaldus, Campanus comes, superatur	84.	Visum quod Carolo Caluo fuit obiectum	66.25
20. tandem in regem Nauarrae assumitur	108.19	Visum, quod Childerico apparuit	7.10
Theobaldus Carnotensium comes vincitur	75.48	Visum nocturnum Monacho cuidam conuer- so aut certe peruerso obiectum	123.22
Theodebertus à Theoderico in fugam versus	33.11.	Vorgius Caesar in vincula conicitur	307.5
33.11. incursum Neustriam	18.39	Vbi, id est, Colonienfes	2.2
Theodericus rex dolose agit	13.1.	W Andali à Ludonico superantur	64.45
fugit & mo- ritur	42.8. & 11. ignauus est	41.27.	W Andali Senones crudeliter infestant 43.39
Theo-			
		W andali unde sint orti	43.42
		Wormacia Vangionum non procul à Rheno	
		Germanie ciuitas	56.25
		Zelandia describitur	177.49

F I N I S.

